

जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री-पार्सिलालजी-महाराज,

विरचितया प्रमेयचन्द्रिकाख्यया व्याख्यया समलङ्कृतं

हिन्दी-गुर्जर-भाषाऽनुवादसहितम्

॥ श्री-भगवतीसूत्रम् ॥

(षोडशो भागः)

नियोजक

संस्कृत-प्राकृतज्ञ-जैनागमनिष्णात-प्रयव्याख्यान

पण्डितमुनि-श्रीकन्हैयालालजी-महाराजः

प्रकाशक

राजकोटनिवासी-श्रेष्ठिश्री-शामजीभाई-बेलजीभाई वीराणी

तथा कडवीबाई-वीराणी स्मारकट्रस्टप्रदत्त-द्रव्यसाहाय्येन

अ० भा० श्वे० स्था० जैनशास्त्रोद्धारसमितिप्रमुखाः

श्रेष्ठि-श्रीशान्तिलाल-मङ्गलदासभाई-महोदयः

मु० राजकोट

प्रथमा-आवृत्ति

वीर-संवत्

विक्रम-संवत्

ईसवीसन्

प्रति १२००

२४९८

२०५८

१९७२

मूल्यम्-रु० ३५-०-०

भगवानुं ठेकाणुं .
 श्री अ. भा. श्वे. स्थानकेनासी
 जैनशास्त्रोद्धार समिति,
 ठे. गरेडिया कुवा रोड,
 राजकोट, (सौराष्ट्र)

Published by :
 Shri Akhil Bharat S. S.
 Jain Shastroddhara Samiti,
 Garedia Kuva Road, RAJKOT,
 (Saurashtra), W Ry, India

ये नाम कैचिदिह नः प्रथयन्त्यवज्ञां,
 जानन्ति ते किमपि तान् प्रति नैष यत्नः ।
 उत्पत्स्यतेऽस्ति मम कोऽपि समानधर्मा,
 कालोद्धारं निरवधिर्विपुला च पृथ्वी ॥ १ ॥

हरिगीतच्छन्दः

करते अवज्ञा जो हमारी यत्न ना उनके लिये ।
 जो जानते हैं तत्त्व कुछ फिर यत्न ना उनके लिये ॥
 जनमेगा मुझसा व्यक्ति कोई तत्त्व इससे पायगा ।
 है काल निरवधि विपुलपृथ्वी ध्यान में यह लायगा ॥ १ ॥

मूल्य ३. ३५=००

प्रथम आवृत्ति अत १२००
 वीर सवत् २४६८
 विक्रम सवत् २०२८
 दशवीसन १९७२

मुद्रक
 मणिलाल छगनलाल शाह
 नवप्रभात प्रिन्टिंग प्रेस,
 धीमटा रोड, अमदावादी

श्री भगवतीसूत्र भाग सोलहवें की विषयानुक्रमिका

अनुक्रमाङ्क	विषय	पृष्ठाङ्क
	पचीसवें शतक का ५ उद्देश	
१	पर्याय आदिका निरूपण	१-२२
२	सागरोपम आदिकालका निरूपण	२२-३४
३	निगोद के भेदों का निरूपण	६४-३९
	छठा उद्देशक	
४	उद्देश में आनेवाले द्वारों को बतानेवाली द्वारगाथाका विवरण	४०-४१
५	प्रज्ञापना द्वार का निरूपण	४२-५७
६	वेदद्वार का निरूपण	५७-६३
७	रागादिद्वारों का निरूपण	६३-६६
८	तीसरे रागद्वार का निरूपण	६६-६८
९	चतुर्थ कल्पद्वारका निरूपण	६८-७२
१०	पाँचवां चारित्रद्वार का निरूपण	७२-७६
११	छठा प्रतिसेवनाद्वार का निरूपण	७६-८१
१२	सातवां ज्ञानद्वारका निरूपण	८१-८८
१३	आठवां तीर्थद्वार का निरूपण	८९-९३
१४	नववां लिंगद्वार का निरूपण	९३-९५
१५	दशवां शरीरद्वार का निरूपण	९५-९७
१६	ग्यारहवां क्षेत्रद्वार का निरूपण	९८-१०९
१७	बारहवां कालद्वार का निरूपण	१००-११९
१८	तेरहवां गतिद्वार का निरूपण	११९-१३४
१९	चौदहवां संयमद्वार का निरूपण	१३४-१३९
२०	पंद्रहवें निर्मलद्वार का निरूपण	१३९-१६६
२१	सोलहवें योगद्वार का निरूपण	१६६-१७०
२२	सत्रहवें उपयोगद्वार का निरूपण	१७१-
२३	अठारहवें कषायद्वार का निरूपण	१७१-१७६
२४	उन्नीसवें श्रेयाद्वार का निरूपण	१७६-१८०

२५	वीसवां परिणामद्वार का निरूपण	१८०-१९२
२६	एकवीसवे बन्धद्वार का निरूपण	१९२-१९६
२७	बाबीसवे वेदद्वार का निरूपण	१९६-१९८
२८	तेईसवे उदीरणाद्वार का निरूपण	१९८-२०४
२९	चोईसवे उपसंपद्धानद्वार का निरूपण	२०४-२१२
३०	पचीसवे संज्ञाद्वार का निरूपण	२१२-२१५
३१	छव्वीसवे आहारद्वार का निरूपण	२१५-२१६
३२	सत्ताईसवे भवद्वार का निरूपण	२१७-२१९
३३	अठाईसवे आकर्षद्वार का निरूपण	२२०-२२४
३४	कालादिद्वार का निरूपण	२२६-२२७
३५	उन्तीसवे कालद्वार का निरूपण	२२८-२३१
३६	तीसवे अंतरद्वार का निरूपण	२३२-२३६
३७	इकतीसवे समुद्धातद्वार का निरूपण	२३६-२३९
३८	बत्तीसवे क्षेत्रद्वार का निरूपण	२३९-२४२
३९	तेंतीस से छत्तीस तक के द्वारों का निरूपण	२४२-२४५
४०	तेंतीसवे स्पर्शनाद्वार का निरूपण	२४५-२४६
४१	चोतीसवे भावद्वार का निरूपण	२४७-२४८
४२	पैंतीसवे परिमाणद्वार का निरूपण	२४८-२६५
४३	छत्तीसवे अलम्बबहुत्वद्वार का निरूपण	२५५-२५८

सांतवां उद्देशक

४४	संयतों के प्रज्ञापनादि ३६ छत्तीसद्वारों का निरूपण	२६९-४०४
४५	प्रतिसेवना का निरूपण	४०५-४१७
४६	प्रायश्चित्तके प्रकार का निरूपण	४१७-४४६
४७	आभ्यन्तर तपका निरूपण	४४६-४७१
४८	ध्यान के स्वरूप का निरूपण	४७१-४९६

आठवां उद्देशा

४९	नैरयिकों की उत्पत्ति का निरूपण	४९४-५०५
	नववां उद्देशा	
५०	भवसिद्धिक नैरयिकों की उत्पत्ति का निरूपण	५०६-५०८
५१	अव्यसिद्धिक नैरयिकों की उत्पत्ति का निरूपण	५०९-५१०

	ग्यारहवां उद्देश	
५२	सम्यग्दृष्टि नैरयिकों की उत्पत्ति का निरूपण बारहवां उद्देश	५११-५१२
५३	मिथ्यादृष्टि नैरयिकों की उत्पत्ति का निरूपण छन्वीसवें शतक का प्रारंभ पहला उद्देशक	५१३-५१५
५४	छन्वीसवें शतक के उद्देशकों का निर्देश करनेवाली गाथा का संग्रह	५१६-५१८
५५	बन्ध के स्वरूप का निरूपण	५१८-५४८
५६	नैरयिकों के बन्ध के स्वरूप का निरूपण	५४९-५६२
५७	ज्ञानावरणीय कर्मको आश्रय करके बन्धके स्वरूप का निरूपण	५६२-५९२
५८	नैरयिकों के आयुर्कर्म बन्ध का निरूपण दूसरा उद्देश	५९३-६१३
५९	चौथी प्रकार के जीवस्थानों का निरूपण तीसरा उद्देश	६१४-६२७
६०	परम्परोपपन्नक नैरयिकों के बन्ध का निरूपण चौथा उद्देश	६२८-६६१
६१	अनन्तरावगाढ नारकों को आश्रित करके पापकर्म बन्ध का निरूपण पाँचवा उद्देश	६३२-६३६
६२	परम्परावगाढ नारकों को आश्रित करके पापकर्म बन्ध का निरूपण छठा उद्देश	६३७-६३९
६३	अनन्तराहारक नारकों को आश्रित करके पापकर्म बन्ध का निरूपण सातवां उद्देश	६४०-६४३
६४	परंपराहारक नारकों को आश्रित करके पापकर्म बन्ध का निरूपण	६४४-६४६

आठवां उद्देश

- ६५ अनंतर पर्याप्तक नारक को आश्रित करके
पापकर्म बन्ध का निरूपण ६४७-६५१

नववां उद्देश

- ६६ परम्पर पर्याप्तक नारकों को आश्रित करके
पापकर्म बन्ध का निरूपण ६५२-६५४

दसवां उद्देश

- ६७ चरम नारक आदिकों को आश्रित करके
पापकर्म बन्ध का निरूपण ६५५-६५८

ग्यारहवां उद्देश

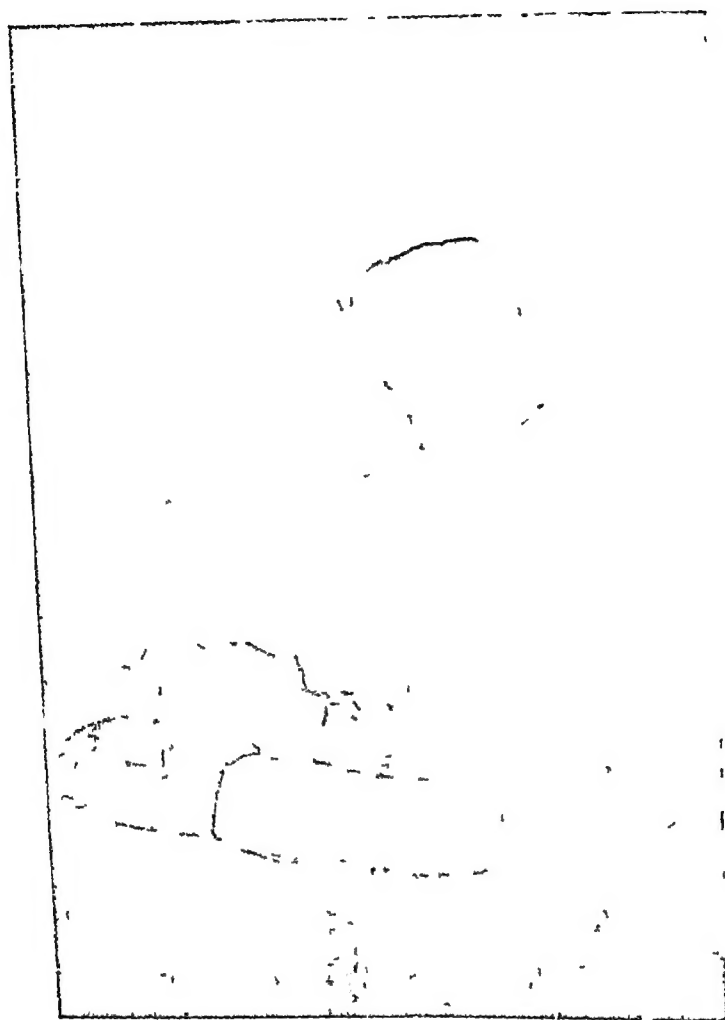
- ६८ अचरम नारक आदिकों को आश्रित करके
पापकर्म बन्ध का निरूपण ६५९-६७८

सत्तावीसवां शतक

- ६९ जीवों के कर्म करण क्रिया का निरूपण
समाप्त ६७९-६८४

“ असंख्यं जीविं मा पमायए ”

श्री विनोदकुमार वीराणी
(दीक्षा दीधा पहेलां शास्त्राभ्यास करता)

जन्म . पोर्टसुदान सा. १९९२

दीक्षा

भीयन - (राजस्थान)

सं. २०१३ वैशाख वद १२

ता. २९-५-५७ रविवार

निर्वाण

इलोही - (राजस्थान)

सां. २०१३ श्रावण सुद १२

ता. ७-८-५७ बुधवार

અધિસૂરજીશ્રીઓ

શ્રી શાંતિલાલ ભગંદાસલાઈ
અમદાવાદ.

(સ્વ) શ્રી શામળલાઈ વેલ્લલાઈ
વીરાણી-રાજકોટ.

સ્વ. શુધીરલાઈ જીતીલાલે-જવેરી
સુભં.

(સ્વ) શ્રી ભગનલાલ શામળદાસ
ભાવસાર-અમદાવાદ.

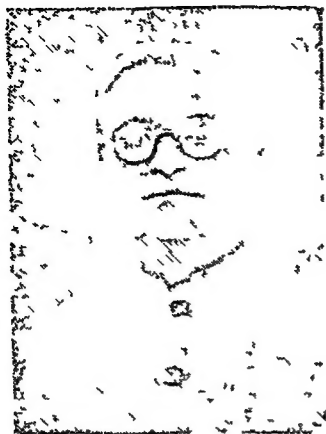

શ્રી રામલલાઈ શામળલાઈ
વીરાણી-રાજકોટ.

વચ્ચે બેઠેલા
લાલોલ કિશનચંદલ સા જૈહરી
ઉભેલા સુપુત્ર ચિ મહેતાખચંદલ સા.
નાના - અનિલકુમાર જૈન (દાયતા)

આચમુરવ્વીશ્રીઓ

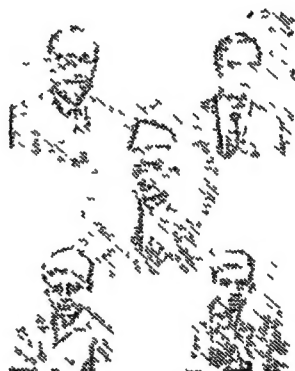
શ્રીમાન્ શેઠ પોપટલાલ માવજીભાઈ
મહેતા, જામજોધપુર

શ્રીમાન્ શેઠ ધનરાજજી પન્નાલાલજી
જાંગડા, મુ. નાલના

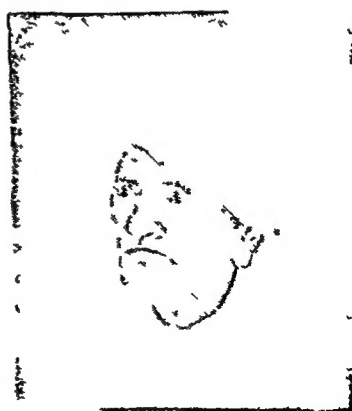
શ્રીશ્રી ભિશીલાલ લાલન્યંદલ સા. લુણિયા
તથા શ્રીશ્રી જ્યેષ્ઠરાજલ લાલન્યંદલ સા

શ્રી પ્રભુદાસભાઈ મુલલભાઈ દોશી
રાજકોટ

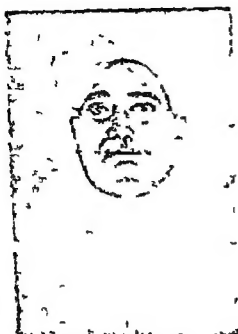

(સ્વ) શ્રીશ્રી ધારશીભાઈ જયજીલાલ
બારસી

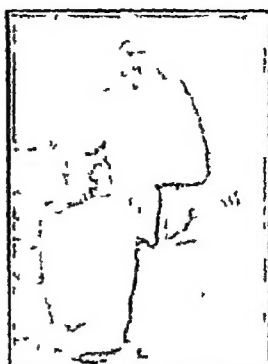

સ્વ શ્રીમાન્ શ્રીશ્રી મુકન્યંદલ મા.
પાલિયા પાલી મારવાડ

આવમુરખીશ્રીઓ

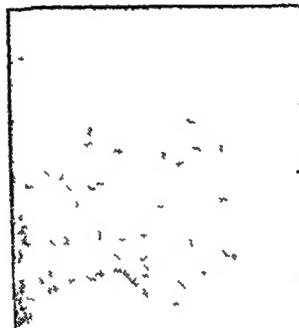
(સ્વ.) શ્રી હરખમ્મ કાદીદાસ વારિયા
ભાણુવાડ

(સ્વ.) શ્રી રંગજીભાઈ મોહનલાલ શાહ
અમદાવાદ

(સ્વ.) શ્રી દિનેશભાઈ કાંતિલાલ શાહ
અમદાવાદ.

સ્વ. શ્રી જયશંભાઈ ભૂલય શલાઈ
ધ્રાંગધ્રા

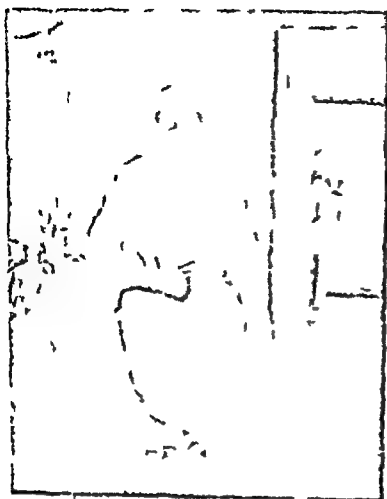
શ્રી જેસિંગભાઈ શ્યાલાલભાઈ
અમદાવાદ

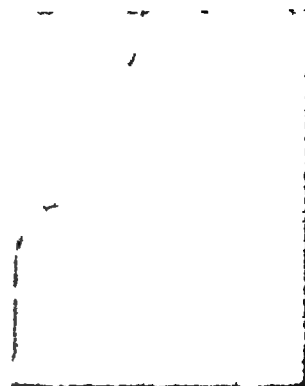
સ્વ. શ્રી આત્મારામ ભાસ્કરલાલ
અમદાવાદ

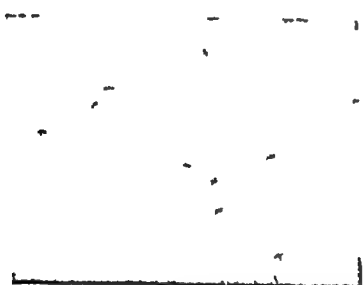
આચમુરુબીશ્રીઆ

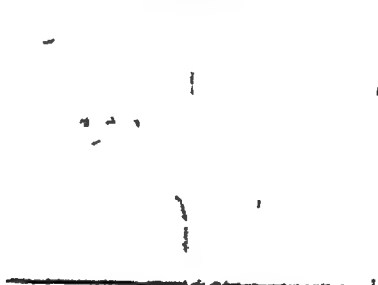
સ્વ. ગોના હરિલાલ અનોપગદ ગાદ
બાબા.

સ્વ. શેઠ તાગચંદ્રજી માહેવ ગેલડા
મદ્રાસ

શ્રીમાન્ શેઠ સા. ચીમનલાલજી સા.
કરમચંદ્રજી સા અજીતવાલે (સપરિવાર)

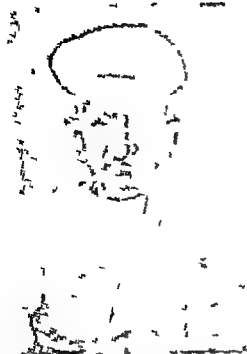
ગેડ કીશનલાલજી કુલચંદ માં
બે ગણેશવાળા

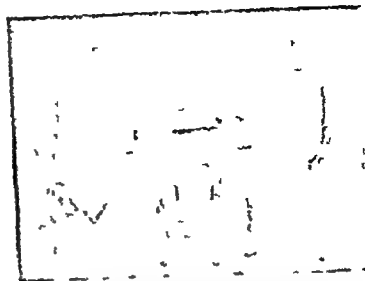
૧. ચે બેઠેલા મોટાભાઈ શ્રીમાન્ મૂલચંદ
જવાહીરલાલજી બરડિયા
૨. યાજુભા બેઠેલા ભાઈ મિશ્રીલાલજી બરડિયા
૩. ઉભેલા સોથી નનાભાઈ પૂનમચંદ બરડિયા

શ્રીમાન્ સેઠશ્રી
લીમરાજજી સા ચોરડિયા

આવમુરજીશ્રીઓ

પરેલ ડોસાભાઈ ગોપાલદાસ
સુ સાણુદ (૭ અમદાવાદ)

૧ અમીચંદ્રભાઈ તથા
૨ ગીરધરભાઈ બાંદરિયા

શાહજી શ્રી મોડીલાલજી ગલુન્ડિયા

સ્વર્ગસ્થ ન્યાયમૂર્તિ
સ્તીનાલભાઈ લાયચંદ્રભાઈ મહેતા

સ્વ૦ શેઠ માણેકચંદ નેમચંદ
માંગેશવાળા ('મુબઈ')

શ્રીમાન્ ફોટ સા.
શ્રી કાનુગા ધિગડમલજી સાબ

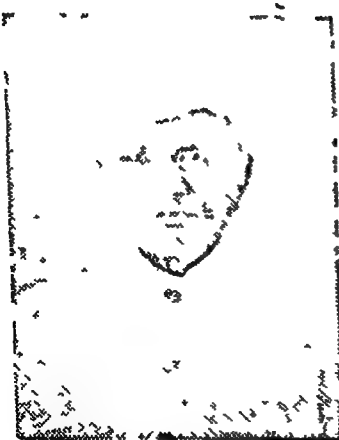
આચમુરત્વીશ્રીઓ

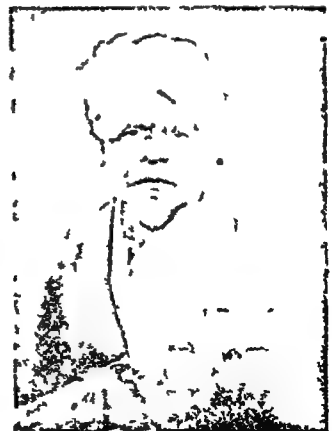
શ્રીમાન્ શેઠ મણીલાલ પોપટલાલ વોરા
અમદાવાદ, જન્મ તા. ૧૦-૬-૧૯૦૪

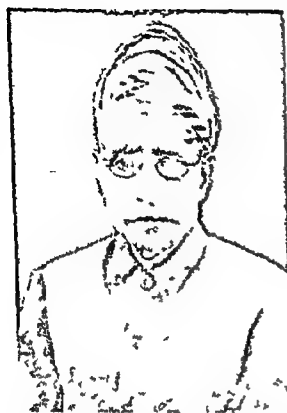
શ્રીમાન્ શેઠ લાલાજી કપૂરચન્દ્રજી
નાદટા, મુ. વલ્લી

શ્રી વૃજલાલ દુર્લાલ પારેખ
રાજકોટ.

કોલારી હરગોવિંદ જ્યોત્સાઈ
રાજકોટ.

दानवीर शेठश्री अगरचन्दजी
मेरुदानजी सा. सेठिया, मु. धीकानेर

भीमान् शेठ जगजीवनभाई रतनलीभाई
वगडिया, मु. दामनगर

आद्यमुखीश्रीओ

शेठश्री देवचंदभाई फौजीलालभाई
वलाणी-सुरत

બા. પ્ર. શ્રી વિનોદમુનિનું સંક્ષિપ્ત જીવનચરિત્ર

પરમ વૈરાગી અને દયાના પુંજ જેવા આ પુરુષનો જન્મ વિક્રમ સંવત્ ૧૯૬૨ પોર્ટુગલ (આફ્રિકા)માં કે જ્યાં વીરાણી કુટુંબનો વ્યાપાર આવ દિવસ સુધી ચાલુ છે, ત્યાં થયો હતો.

શ્રી વિનોદકુમારના પુણ્યવાન પિતાશ્રીનું નામ શેઠશ્રી હર્ષભાઈ શામભાઈ વીરાણી અને મહાભાગ્યવંતા તેમના માતૃશ્રીનું નામ બેન મણિબેન વીરાણી. બન્નેનું અસદૃશ વતન રાજકોટ (સૌરાષ્ટ્ર) છે. બેન મણિબેન ધાર્મિક ક્રિયામાં પહેલેથી જ રુચિવાળા હતા, પરંતુ શ્રી વિનોદકુમાર ગર્ભમાં આવ્યા પછી વધારે દૃઢધર્મી અને પ્રિયધર્મી બન્યા હતા.

પૂર્વભવના સંસ્કારથી શ્રી વિનોદકુમારનું લક્ષ ધાર્મિક અભ્યાસ અને ત્યાગ ભાવ તરફ વધારે હોવા છતાં તેઓશ્રીએ નોનમેટ્રીક સુધી અભ્યાસ કરી વ્યવહારિક કેળવણી લીધેલી અને વ્યાપારની પેઢીમાં કુશળતા ખતાવેલી.

તેઓશ્રીએ યુનાઇટેડ કિંગડમ, ફ્રાન્સ, બેલ્જિયમ, હોલેન્ડ, જર્મની સ્વી-ઝર્લેન્ડ, તેમજ ઇટાલી, ઇંગ્લેન્ડ વગેરે દેશોમાં પ્રવાસ કરેલ સં ૨૦૧૬ના વેશાખ માસ, સને ૧૯૫૩માં લંડનમાં રાણી એલીઝાબેથના રાજ્યારોહણ પ્રસંગે તેઓશ્રી લંડન ગયા હતા કાશ્મીરનો પ્રવાસ પણ તેમણે કરેલ, દેશ પરદેશ ફરવા છતાં પણ તેમણે કોઈ વખતે પણ કદમૂળનો આહાર વાપરેલ નહીં.

ઉગતી આવતી યુવાનીમાં તેઓશ્રીએ હુનિયાના રમણીય સ્થળો જેવાં કે કાશ્મીર, ઇંગ્લેન્ડ અને યુરોપનાં સુંદર સ્થળોની મુલાકાત લીધી હોવા છતાં તેઓને તે રમણીય સ્થળો કે રમણીય યુવતીઓનું આકર્ષણ થયું નહીં. એ એના પૂર્વભવના ધાર્મિક સંસ્કારનો જ રંગ હતો અને એ રંગે જ તેમને તે બધું ન ગમ્યું અને તુરત ત્યાથી પાછા ફર્યા અને સાધુ-સાધ્વીજનોનાં દર્શન-કરવાને ઠેકઠેકાણે ગયા અને તેમના ઉપદેશને લાભ લીધો અને વૈરાગ્યમાં જ મન લગાડ્યું હું ઠાકાલ અવસર્પિણિના આ દુષ્પ્રભ નામના પંચમા આરાતું વિચિત્ર વાતાવરણ જેધ તેમને કંઈક શ્લેષ થતો કે તુરત જ તેનો મુલાકાત મેળવી લેતા અને ત્યાગ ભાવમાં સ્થિર રહેતા દેશ પરદેશમાં ગણુ સામાયિક, પ્રતિકંભણ, એવિહાર આદિ પચ્ચદ્ધિઓ વિ. ધર્મગ્રાથ તેઓ ચૂક્યા નહીં જોયી કોટિની શૈયાનો ત્યાગ કરી તેઓ સૂવા માટે માત્ર એક શેતરજી, એક એસીકુ અને એકવા એક આદર રૂકત વાપરતા અને પલંગ ઉપર નહીં પણ ભૂમિ પર જ

ક્ષયન કરતા. અને પહેરવા માટે એક ખાતીનો લેંગો અને ઝખ્ખો વાપરતા, કોઈ વખતે કબજો પહેરતા બહુ ઠંડી હોય તો વખતે આંદા ગરમ કેટ પહેરી લેતા અને સુષ્કપત્તિ, પાથરલુ, રજોહરણ અને જે ચાર ધાર્મિક પુસ્તકની ઝેળી સાથે રાખતા સંડાસમાં નહીં પણ જગલમાં એકાત જગ્યામાં ઘણે જાગે શરીરની અશુચિ દૂર કરવા જતા, હાલનાં ચાલનાં, સડાન અને ગેરાગ સંબંધના હવદ્યની ખરાબર જતના કરતા.

દેશમાં કે પરદેશમાં જ્યારે તેમને કોઈની માથે મળવાનું થતું ત્યારે તેમની સાથે અહિં સામય જૈનધર્મનું સ્વરૂપ પ્રકટ કર્યા વગર રહેતા નહીં.

દીક્ષાર્થીઓને દીક્ષા લેવાની પ્રેરણા ડગ્ગા અને એમ જ કહેતા કે જીવોનો કોઈ ભરોસો નથી “ અસંતપ્ત જીવિય મા વમાવળ ” આયુધ તૂટતા વાર લાગતી નથી, જીવન તૂટ્યું સંધાતું નથી માટે ધર્મકરણીમાં સમયમાત્રનો પ્રમાદ ન કરવો જોઈએ.

ગોંડલ સપ્રદાયના ઘણાખરા પૂ મુનિવરો અને પૂ મહાસતીજીઓનો તથા બોટાદ સપ્રદાયના પૂ આચાર્યશ્રી માણેકચંદ્રભટ્ટારાજ અને દરિયાપુરી સપ્રદાયના શાત-શાસ્ત્રના પૂ મુનિશ્રી માયચંદ્ર મહારાજ શ્રમભુક્ષુધના મુખ્ય આચાર્યશ્રીજી આત્મારામજી મહારાજ તપોમય જ્ઞાનનિધિ શાસ્ત્રોદ્ધારક બા. જી. પૂ આચાર્ય મહારાજ શ્રી લામીલાલજી મહારાજ વગેરે અનેક સાધુ-સાધ્વીના ઉપદેશોને તેમજ લાલ લીધેલ મુગ-માં ૨૦૧૧ મલમાં શ્રી ધર્મસિંહજી મહારાજના સપ્રદાયના પડિતરત્ન શ્રી લાલચંદ્રજી મહારાજનો પરિચય થયો. લાલચંદ્રજી મહારાજ પોતે, તથા મસારપક્ષના ત્રણ પુત્રો અને બે પુત્રીઓ એમ કુલ ૬ બંદકે આખા કુટુંબે સદમ અગીકાર કરેલ તે જાણી તેમને અદ્ભૂત ત્યાગભાવના પ્રગટ થઈ કે જે કદી ક્ષય પામી નહીં.

આ પહેલાં તેઓ જ્યારે માતા-પિતા સાથે પૂજ્ય આચાર્ય શ્રી માણેકચંદ્રજી મહારાજના દર્શને બોટાદ ગયેલા ત્યારે તેમના ઉપદેશની જે અસર થઈ તે મુખ્ય અસર પહેલી હતી અને બીજી અસર તે પૂજ્ય લાલચંદ્રજી મહારાજના સહકુટુંબની દીક્ષા એ હતી. આ બેઉ પ્રસંગો પૂર્વભવની બાકી રહેલી આરાધનાને પૂરી કરવાના નિમિત્તરૂપ હોઈને વખતોવખત તેઓ માતા-પિતા પાસે દીક્ષાની આજ્ઞા માગતા હતા અને તેનો જવાબ તેમના પિતાશ્રી તત્કાલી એક જ હતો. ‘ જે હજી વાર છે સમય પાકવા દીજો જ્ઞાનાબ્યાસ વધારો,

સં. ૨૦૧૨ના અષાઢ સુધી ૧૫ થી શ્રી વિનોદકુમારે ગોંડલ સંપ્રદાયના શાસ્ત્રજ્ઞ પૂ. આચાર્યશ્રી પુરુષોત્તમજી મહારાજ સાહેબ પાસે વેરાવળ ચાતુર્માસ દરમ્યાન ખાસ નિયમિત રીતે દીક્ષાની તૈયારી કરવા માટે તેમની પાસે જ્ઞાનાભ્યાસ કર્યો. તેની સાથે પૂ. આચાર્ય શ્રી પુરુષોત્તમજી મહારાજના સંસાર પક્ષના કુટુંબી દીક્ષાના ભાવિક શ્રી જસરાજભાઈ પણ જ્ઞાનાભ્યાસ કરતા હતા. તેઓએ ત્યાં એવો નિર્ણય કરેલો કે આચાર્ય શ્રી પુરુષોત્તમ મહારાજ પાસે આપણે બન્નેએ દીક્ષા લેવી, પહેલાં વિનોદકુમારે અને પછી શ્રી જસરાજભાઈએ દીક્ષા લેવી, શ્રી જસરાજભાઈની દીક્ષાતિથિ પૂ. શ્રી પુરુષોત્તમજી મહારાજ સાહેબે સં. ૨૦૧૩ના જેઠ સુદ ૫ ને સોમવારે માંગરોલ મુકામે નક્કી કરી શ્રી જસરાજભાઈ વિનોદકુમારને રાજકોટ મળ્યા. શ્રી વિનોદકુમારે શ્રી જસરાજભાઈની યથાયોગ્ય સેવા બળવી, મંગરોળ રવાના કર્યા અને પોતે નિશ્ચયપૂર્વક દીક્ષા માટે આજ્ઞા માગી પણ તેઓના પિતાશ્રીની એકને એક વાણી સાંભળીને તેમને મનમાં આઘાત થયો અને દીક્ષા માટેનો તેમણે બીજો રસ્તો શોધી કાઢ્યો.

પૂજ્યશ્રી લાલચંદજી મહારાજ અને તેમના શિષ્યોનો પરિચય મુંબઈમાં થયેલ હતો અને ત્યારબાદ કેઈ વખત પત્રવહેવાર પણ થતો હતો. છેલ્લા પત્રથી તેમણે જાણેલ હતું, જે પૂ. શ્રી લાલચંદજી મહારાજ. ખીચન ગામે પૂ. આચાર્ય શ્રી સમરથમલજી મહારાજ સાહેબ પાસે જ્ઞાનાભ્યાસ અર્થે ગયા છે. પોતાને પિતાશ્રીની આજ્ઞા (દીક્ષા માટે) મળે તેમ નથી અને દીક્ષા તો લેવી જ છે આજ્ઞા વિના કેઈ સાધુ સુનિરાજ દીક્ષા આપે નહીં અને સ્વયમેવ દીક્ષા સૌરાષ્ટ્રમાં લઈને આચાર્ય શ્રી પુરુષોત્તમજી મહારાજ પાસે જવામાં ઘણું વિઘ્નો થશે, એમ ધારીને તેઓએ દૂર રાજસ્થાનમાં ચાલ્યા જવાનું નક્કી કર્યું.

તા. ૨૪-૫-૫૭ સં. ૨૦૧૩ના વૈશાખ વદ ૧૦ ને શુક્રવારના રોજ સાંજના તેમના માતૃશ્રી સાથે છેલ્લું જમણ કર્યું. ભોજન કરી, માતૃશ્રી સામાયિકમાં બેસી ગયા. તે વખતે કેઈને જાણુ કર્યા વગર દીક્ષાના વિઘ્નોમાંથી બચવા માટે; ઘર, કુટુંબ, સૌરાષ્ટ્રભૂમિ અને ગોડલ સંપ્રદાયનો પણ ત્યાગ કરી તેઓ ખીચન તરફ રવાના થયા.

શ્રી વિનોદસુનિના નિવેદન પરથી માલૂમ પડ્યું કે તા. ૨૪-૫-૫૭ના રોજ રાત્રે આઠ વાગે ઘેરથી નીકળી, રાજકોટ જંકશને જઈ જોધપુરની ટિકિટ લીધી તા. ૨૫-૫-૫૭ના સવારે આઠ વાગ્યે મહેસાણા પહોંચ્યા ત્યાં અઢી કલાક ગાડી પડી રહે છે, તે દરમ્યાન ગામમાં જઈને લોચ કરવા માટેના વાળ રાખીને બાકીના કઠાવી નાખ્યાં અને ગાડીમાં બેસી ગયા. મારવાડ જંકશન તથા જોધપર જંકશન થઈને તા. ૨૬-૫-૫૭ની સવારે જા. વાગ્યે ફેલોલી

પહેલાં ત્યાંથી પણ ચાલીને ખીચન ઉપાશ્રયમાં જઈ ત્યાં બિરાજતા મુનિવરોના દર્શન કર્યાં વંદણા નમસ્કાર કરી સુખશાતા પૂછી, બહાર નીકળ્યા અને પોતાના સામાયિકના કપડાં પહેર્યાં અને પછી પૂજ્ય શ્રી મુનિવરોની સન્મુખ સામાયિક કરવા બેઠા, તેમાં “જાવ નિયમં પજ્જુવાસામિ દુવિહં તિવિહેણ” ના બદલે “જાવજીવપજ્જુવાસામિ તિવિહં તિવિહેણ” બોલ્યા તે શ્રી લાલચંદ્ર મહારાજે સાંભળ્યું અને તેઓશ્રીએ પૂછ્યું કે વિનોદકુમાર ! તમે આ શું કરો છો ? તેનો જવાબ આપવાને બદલે “અપ્પાણં વોસિરામિ” બોલી પાઠ પૂરો કર્યો અને પછી વિનયપૂર્વક બે હાથ જોડીને બોલ્યા કે “સાહેબ ! એ તો બની ચૂક્યું અને મેં સ્વયંભેવ દીક્ષા લઈ લીધી, તે બરોબર છે અને તેમાં કંઈ ફેરફાર થઈ શકે તેમ નથી. આ સિવાય આપશ્રીની બીજી કંઈપણ પ્રકારની આજ્ઞા હોય તો ફરમાવો.”

તેજ દિવસે બપોરના સાત્રજ પૂ. મુનિશ્રી સમરથમલજી મહારાજ સાહેબે શ્રી વિનોદકુમાર મુનિને પોતાની પાસે બોલાવ્યા અને સમજાવ્યા કે “તમે એક સારા ખાનદાન કુટુંબની વ્યક્તિ છો. તમારી આ દીક્ષા અંગીકાર કરવાની રીત બરાબર નથી, કારણ કે તમારા માતા પિતાને આ હકીકતથી દુઃખ થાય અને તેથી મારી સંમતિ છે કે રજોહરણની ડાંડી ઉપરથી કપડું કાઢી નાખો જેથી તમો શ્રાવક ગણાવ અને જરૂર પડે તો શ્રાવકોનો સાથ લઈ શકો, એમ ત્રણવાર પૂ. મહારાજશ્રીએ સમજાવેલા પરંતુ તેમણે ત્રણેય વખત એક જ ઉત્તર આપેલો કે “જે થયું, તે થયું હવે મારે આગળ શું કરવું તે ફરમાવો.”

શ્રી વિનોદમુનિના શ્રી સમરથમલજી જેવા મહામુનિના પ્રશ્નના જવાબ પછી ખીચનનો ચતુર્વિધ સઘ વિચારમાં પડી ગયો અને મુનિશ્રીઓ પર સંસારીઓનો કોઈ પણ પ્રકારનો નિષ્કારણ હુમલો ન આવે તે માટે વિનોદમુનિને જણાવવામાં આવ્યું કે “અમારી સલામતી માટે તમારે બાહેર નિવેદન બહાર પાડવાની જરૂર છે” ત્યારે શ્રી વિનોદમુનિએ પોતાના હસ્તાક્ષરે નિવેદન શ્રીસંઘ સમક્ષ પ્રગટ કર્યું, તેનો સાર નીચે મુજબ છે:-

મારા માતા-પિતા મોહને વશ થઈને દીક્ષાની આજ્ઞા આપે તેમ ન હતું અને “અસંલયં જીવિયં મા પમાયય” ને આધારે હું એક ક્ષણ પણ દીક્ષાથી વંચિત રહી શકું તેમ નથી, એમ મને લાગ્યું શ્રી લાલચંદ્ર મહારાજ સાહેબ-વગેરેએ મને મારી દીક્ષા માટે વિચારી પછી પગલું ભરવાનું કહેલ પરંતુ મને

સમય માત્રનો પ્રમાદ કરવો ઠીક ન લાગ્યો, તેથી શ્રી અરિહંત ભગવંતો તથા શ્રી સિદ્ધ ભગવંતોની સાક્ષીએ મારા ગુરુ મહારાજ સમક્ષ પ્રત્યજ્ઞાનો પાઠ લાણીને મારા આત્માના કલ્યાણ માટે દીક્ષા અંગીકાર કરી છે. સમાજને ખોટો ખ્યાલ ન આવે કે મારી દીક્ષા ક્ષણિક મુસ્સાથી અગર ગેરસમજથી થઈ છે તેથી તથા સમાજમાં જૈનશાસનની પ્રભાવના થાય તે હેતુથી મારે મારે વૃત્તાંત પ્રગટ કરવો ઉચિત છે.

ઉત્તરાધ્યયનજી સૂત્રના ૧૯ મા અધ્યયન પરથી મને લાગ્યું કે મનુષ્ય જીવનનું 'ખર્ચ' કર્તાવ્ય મોક્ષકેળ આપનારી દીક્ષા જ છે.

છેવટ સુધી મેં મારા બાપુજી પાસે દીક્ષા માટે આજ્ઞા માગી અને તે વખતે પણ પહેલાંની જેમ વાત ઉડાવી દીધી અને અનંત ઉપકારી એવા મારા બાપુજી સમક્ષ હું તેમને કડકે લાપામાં પણ કહી શકતો ન હતો અને બીજી બાબતથી મને થયું કે આયુષ્ય અશાશ્વત છે અને આવા ઉત્તમ કાર્ય માટે જરાપણ પ્રમાદ કરવો ઉચિત નથી. તેથી મેં વિચારીને આ પગલું લેયું છે અને મને પૂણું વિશ્વાસ છે કે શ્રી વીરપ્રભુ મહાવીર સ્વામીનો સકળ સંઘ મારા આ કાર્યને અનુમોદશે જ “ તથાસ્તુ ”.

રાજકોટમાં શ્રી વિનોદકુમારના ગયા પછી પાછળથી ખબર પડી કે વિનોદકુમાર દેખાતા નથી એટલે તપાસ થવા માંડી ગામમાં કયાંય પત્તો ન લાગ્યો એટલે બહારગામ તારો કર્યાં. કયાંયથી પણ સંતોષકારક સમાચાર સાંપડ્યા નહીં. અર્થાત્ પત્તો મળ્યો જ નહીં. આમ વિમાસણના પરિણામે તેમના પિતાશ્રીને બે મહિના પહેલાંની એક વાતની યાદ આવી તે એ હતી કે તે વખતે શ્રી વિનોદકુમારે આજ્ઞા માગેલી કે “ બાપુજી ! આપની આજ્ઞા હોય તો આ ચાતુર્માસમાં ખીચન (રાજસ્થાન) જઈ કારણ કે ખીચનમાં પૂઠ ગુરુમહારાજ શ્રી સમરથમલજી મહારાજ કે જેઓ સિદ્ધાંત વિચારક છે અને અનેકાંતવાદના પૂરા જાણકાર છે, તેઓ ત્યાં બિરાજમાન છે જેઓશ્રી પાસે શાસ્ત્રાભ્યાસ કરવા માટે પૂ શ્રી લાલચંદજી મહારાજ આદિ ઠાણા ૪ જવાના છે. તો મારી ઇચ્છા પણ ત્યાં તેમની પાસે જવાની છે.

આ વાતચીતનું સ્મરણ પિતાશ્રીને આવવા સાથે તેઓએ પં. પૂર્ણચંદ્રજી દેવને પોતાની પાસે બોલાવ્યા અને વિનોદકુમાર માટેની પોતાની ચિંતા વ્યક્ત કરી. પંડિતનું આ વાતને સમર્થન મળ્યું. તેઓશ્રીએ, જણાવ્યું કે થોડા સમય પૂર્વે વિનોદકુમારે મારી પાસે જાણવા માગ્યું હતું કે, ખીચનમાં કેવા પ્રકારની

સગવડ છે? આમ મારી સાથે વાર્તાલાપ થયો હતો. ખને આ પ્રમાણે એકમત થતા તેમના પિતાશ્રીએ ખીચન તાર કરવા સૂચના કરી તા. ૨૭-૫-૫૭ ના રોજ પૃથ્વીરાજજી માણુ ખીચન (રાજસ્થાન) ઉપર તાર કર્યો.

તા. ૨૮-૫-૫૭ના રોજ જવાબ આપ્યો કે શ્રી વિનોદભાઈએ ખીચનમાં સ્વયમેવ દીક્ષા ગ્રહણ કરી છે. એટલે તેમના પિતાશ્રીએ રાવખડાદુરશ્રી એમ. પી. સાહેબ શ્રી કેશવલાલભાઈ પારેખ અને પંડિતજી પૂર્ણચંદ્રજી ઠક્ એમ ત્રણેયને શ્રી વિનોદકુમારને પાછા તેડી લાવવા માટે ખીચન મોકલ્યા તા. ૨૮-૫-૫૭ના રોજ રવાના થઈ તા. ૩૦-૫-૫૭ના રોજ સવારે ફ્લોદી સ્ટેશને પહોંચ્યા બજારગાડીમાં તેઓ ખીચન ગયા કે જ્યાં સ્થવિર મુનિશ્રી શીરોમલજી મહારાજ પૂજ્ય પંડિતરત્ન શાસ્ત્ર વિશારદ શ્રી સમરથમલજી મહારાજ આદિ ઠા. ૪ બિરાજમાન હતા કુલે સાધુ-સાધ્વીની સંખ્યા અઠાવીસથી ત્રીસની હતી.

પૂછપરછના જવાબમાં શ્રી વિનોદમુનિએ કેશવલાલભાઈ પારેખને કહ્યું કે “મેં તો દીક્ષા અંગીકાર કરી લીધી છે તેમાં કંઈ ફેરફાર થાય તેમ નથી. તમે અમારા વીરાણી કુટુંબના હિતૈષી છો. અને જો સાચા હિતૈષી હો તો મારા પૂ બા અને બાપુજીને સમજાવીને મારી હવે પછીની મોટી-દીક્ષાની આજ્ઞા અઠવાડિયાની અદર અપાવી દો એટલું જ નહીં પણ “સવિ જીવ કરૂં શાસન રસી”ની ભાવનામાં અને આજ દિવસ સુધીના મારી ઉપરના ઉપકારના બદલામાં આગમને અનુલક્ષીને મારી ભાવના એ જ હોય કે, મારી દીક્ષા તેઓની દીક્ષાનું નિમિત્ત બને અને મારા માતા-પિતા સદ્ગતિને સાધે અર્થાત્ મારી સાથે દીક્ષા લીએ.

આવા દૃઢ જવાબના પરિણામે તેજ સમયે શ્રી વિનોદકુમારને પાછા લઈ જવાની ભાવનાને નિષ્ફળતા સાપડી અને તા. ૩૧-૫-૫૭ ની રાત્રીના રવાના થઈ તા. ૨-૬-૫૭ના સવારે મહા પરીષદરૂપ ક્ષેત્રનો અનુભવ કરી, શ્રી વિનોદકુમારના પિતાશ્રીને તમામ વાતથી વાકેફ કર્યા.

થોડા વખતમાં ફ્લોદીના શ્રી સદે પૂ શ્રી લાલચંદ્રજી મહારાજને ફ્લોદીમાં ચોમાસુ કરવાની વિનંતી કરી તેનો અસ્વીકાર થવાથી સંઘ ગમગીન બન્યો. એટલે નિર્ણય ફેરવ્યો અને અષાઠ શુક ૧૩ ના રોજ ખીચનથી વિહાર કરી ફ્લોદી આવ્યા.

દીક્ષા પછી અઢી મહિનાને આંતરે ક્ષોદી ચોમાસા દરમ્યાન શ્રી વિનોદ-
મુનિને હાજતે જવાની સંજ્ઞા થઈ અને તે માટે જવા તૈયાર થયા એટલે
તેમના ગુરુએ કહ્યું કે બહુ ગરમી છે, જરાવાર થોભી જાવ એટલે શ્રી વિનોદ-
મુનિએ રત્નેહરજી વગેરેની પ્રતિલેખના કરી તે દરમ્યાન ન રોકી શકાય એવી
હાજત લાગી તેથી ફરી આજ્ઞા માગતાં જણાવ્યું કે મને હાજત બહુ લાગી
છે તેથી જઈ છું, જલદી પાછો ફરીશ કાળની ગહન ગતિને હુઃખદ્ રચના રચવી
હતી. આજે જ હાજતે એકલા જવાનો ખનાવખન્યો હતો, હંમેશાં તો બધા સાધુઓ
સાથે મળીને દિશાએ જતા.

હાજતથી મોકળા થઈ પાછા ફરતા હતા, ત્યાં રેલ્વે લાઇન ઉપર બે ગાયો
આવી રહી હતી. બીજી બાજુથી ટ્રેઈન પણ આવી રહી હતી તેની બિંદસલ
વાગવા છતાં પણ ગાયો ખસતી ન હતી શ્રી વિનોદમુનિનું હૃદય ચરચરી
હોયું અને મહા અતુકેપાએ મુનિના હૃદયમાં સ્થાન લીધું. હાથમાં રત્નેહરજી
લઈ જાનના જોખમની પરવા કર્યા વગર ગાયોને અચાવવા ગયા. ગાયોને
તો ખચાવી જ લીધી પરંતુ આ ક્રિયામાં છકાય જીવની દયાના સાધનભૂત
જે રત્નેહરજી કે વિનોદમુનિને આત્માથી વધારે પ્યારું હતું, તે રેલ્વે લાઇન
ઉપર પડી ગયું. અને શ્રી વિનોદમુનિએ તે પાછું સંપાદન કરવામાં જઠવાઈને
સિદ્ધ કરતાં રાક્ષસી એન્જિનને ઝપાટે આવ્યા અને પોતાનું બલિદાન આપ્યું.
અરિહંત....અરિહંત...એવા શબ્દો મુખમાંથી નીકળ્યા અને શરીર તૂટી પડ્યું.
રક્ત પ્રવાહ છૂટી પડ્યો અને થોડા જ વખતમાં પ્રાણાંત થઈ ગયો, બધા લોકો
કહેવા લાગ્યા કે ગૌરક્ષામાં મુનિશ્રીએ પ્રાણ આપ્યા અંતિમ સમયે મુનિશ્રીના
ચહેરા પર ભવ્ય શાન્તિ જ દેખાતી હતી.

હંમેશાં તેઓ જે તરફ હાજતે જતા હતા તે તરફ ક્ષોદીથી પોકરણ
તરફ જવાની રેલ્વે લાઇન હતી આ લાઇન ઉપર રેલ્વે સત્તાવાળાઓએ ફાટક
મૂકેલ નથી ત્યાં રસ્તો પણ છે એટલે પશુઓની અવરજવર હોય છે.
અને વખતો વખત ત્યાં દોરો રેલ્વેની હોફેટે ચડી જવાના પ્રસંગ બને છે.

ક્ષોદી સંઘે આ દુર્ઘટનાના ખબર રાજકોટ, ટેલીફોનથી આપ્યા, જે
ખબરે ટેલીફોન આવ્યો તે વખતે વિનોદમુનિના પિતાશ્રી બહાર ગયા હતા,
અને માતૃશ્રી મણિબેન સામાયિક-પ્રતિક્રમણમાં બેઠા હતાં, માત્ર એક નોકર જ
ઘરમાં હતો કે જેણે ટેલીફોન ઉઠાવ્યો પણ તે કાંઈ ટેલીફોનમાં હકીકત
સમજી શક્યો નહીં અને સાચા સમાચાર મોકલ મળ્યા. જેથી તેઓ સ્વેચ્છા
પ્લેનથી ક્ષોદી પહોંચે તે પહેલાં અગ્નિસંસ્કાર થઈ ગયો સૂચનાનો ટેલીફોન

અર્થો કલાક મોઠો પહોંચ્યો જો સંદેશો સમયસર પહોંચ્યો હોત તો માતા-પિતાને શ્રી વિનોદમુનિના શબરૂપે પણ ચહેરો જોવાનો અને અતિમ દર્શનનો પ્રસંગ મળત પરંતુ અંતરાય કર્મે તેમ બન્યું નહીં.

આથી પ્લેઇનનો પ્રોગ્રામ પડતો મૂકવામાં આવ્યો અને માતા-પિતા તા. ૧૪-૮-૫૭ના રોજ ટ્રેઇન મારફત ફલોદી પહોંચ્યાં, શ્રી હુલ્લજીભાઈ અને મણિબેને પૂજ્ય તપસ્વીશ્રી લાલચંદજી મહારાજ સાહેબના દર્શન કર્યાં.

આ પ્રસંગે શ્રી લાલચંદજી મહારાજ સાહેબે અવસરને પિછાણીને અને ધૈર્યંતુ એકાએક ઐક્ય કરીને, શ્રી વિનોદમુનિના માતા-પિતાના સાત્ત્વન અર્થે ઉપદેશ શરૂ કર્યો જેનો દૂકમાં સાર આ પ્રમાણે છે—

“હવે તો રત્ન ચાલ્યું ગયું! સમાજનો આશાદીપક બોલવાઈ ગયો! ઝટ ભગીને આથમી ગયો! હવે એ દીપ ફરીથી આવી શકે તેમ નથી.”

શ્રી વિનોદમુનિના સંસારપક્ષના માતૃશ્રી મણિબેનને મુનિશ્રીએ કહ્યું કે:— બેન! ભાવિ પ્રબળ છે. આ બાળતમાં મહાપુરૂષોએ પણ હાથ ધોઈનાખ્યા છે એમ સૌને મરણને શરણ થવું પડે છે, તો પછી આપણા જેવા પામર પ્રાણીનું શું ગળું છે? હવે તો શોક દૂર કરીને આપણે એમના મૃત્યુનો આદર્શ જોઈને માત્ર ધીરજ ધરવાની રહી.

પૂ. શ્રી સમરથમહાજી મહારાજ સાહેબનો અભિપ્રાય:—

પ્રાથમિક તેમ જ અલ્પકાળના પરિચયથી મને શ્રી વિનોદમુનિના વિષે અનુભવ થયો, કે તેમની ધર્મપ્રિયતા અને ધર્માભિલાષા ‘અદ્વિર્મિજા વેમાણુરાગરત્તે’ નો પરિચય કરાવતી હતી પ્રાપ્ત સંસારિક પ્રચૂર વૈભવ તરફ તેમની રુચિ દષ્ટિગોચર થતી ન હતી પરંતુ તેઓ વીતરાગવાણીના સ સર્ગથી વિષયવિમુખ ધર્મકાર્યમાં સદા તત્પર અને તદ્દલીન દેખાતા હતા ખાસ પરિચયના અભાવે વૈરાગ્ય પણ તેમની ધારાથી તેમની ધર્માતુર ગિતા તથા જીવનચર્યાથી કઠિન કાર્ય કરવામાં પણ ગભરાટના સ્થાને સુખાનુભવની વૃત્તિ લક્ષમાં આવતી હતી.

હવે

શ્રી વિનોદમુનિના જીવનના બે પ્રશ્નો ઉપસ્થિત થાય છે તેનો ખુલાસો કરવામાં આવે છે.

પ્ર ૧. તેમણે આજ્ઞા વગર સ્વયમેવ દીક્ષા કેમ લીધી?

ઉત્તર—પંચમાં આરાના લદ્દા શેઠાણીના પુત્ર એવ તા (અતિમુક્ત) કુંભારને તેમની માતૃશ્રીએ દીક્ષાની આજ્ઞા આપવાની તદ્દન ના પાડી એટલે તેણે

સ્વયમેવ દીક્ષા લીધી. ત્યાર બાદ ભદ્રા શેઠાણીએ પોતાના કુમારને ગુરુને સોંપી દીધા. તેજ રાત્રે તેણે બારમી લિખ્તુની પડિમા અંગીકાર કરી અને શિયાળણીના પરીપહથી કાળ કરી નલીનગુહમ વિમાનમાં ગયા તેવી જ રીતે શ્રી વિનોદકુમાર સ્વયં દીક્ષિત થયા.

પ્ર. ૨. આવા વૈરાગી જીવને આવો ભયંકર પરીપહ કેમ આવે ?

ઉત્તર:—કેટલાક ચરમ શરીરી જીવને મારણાતિક ઉપસર્ગ આવેલ છે. જીઓ ગજસુકુમાર મુનિ, મેતાર્ય મુનિ, કોશલ મુનિ, કારણ કે તેમની સત્તામાં હબરો ભવનાં કર્મ હોવા જોઈએ ત્યારે તેમને એકદમ મોક્ષ જવું હતું, તો મારણાતિક ઉપસર્ગ આવ્યા વગર એટલાં બધાં કર્મ કેવી રીતે ખરે ? બા. ધ્ર. શ્રી વિનોદમુનિને આવો પરીપહ આવ્યો, જે ઉપરથી એમ અતુમાન થાય છે કે તે એકાવતારી જીવ હોય.

શ્રી વિનોદમુનિનું વિસ્તૃત જીવનચરિત્ર જુદા પુસ્તકથી ગુજરાતી ભાષા નથા હિન્દી ભાષામાં છપાયેલ છે તેમાંથી સાર રૂપે અહીં સંક્ષેપ કરેલ છે.

શાસ્ત્રમર્મજ્ઞાઃ વિદૂલ્યઃ મહાસતતયઃ

લીમ્બડી સંપ્રદાયસ્થ સ્થાનકવાસિ જૈન સાધુ પરમશ્રદ્ધેય-આગમ વિશારદ-ચારિત્ર-ચૂડામણિ પૂજ્યાચાર્યવર્ય શ્રીશ્યામજી મહારાજાનાં શિષ્યાપ્રશિષ્યાપરસ્પરાયાં મહાસતી સાધ્વી પૂજ્યશ્રી કેવલવાઈ મહાસતીજી-તત્ત્વજ્ઞ પૂજ્યશ્રી માળેકવવાઈ મહાસતીજીમહાભાગાનાં તચ્છિષ્યાણાં બાલબ્ર૦ રુક્મિણીવાઈ મહાસતીજી બાલબ્ર૦ મીનાકુમારીવાઈ મહાસતીજી-બાલબ્ર૦ નિરજ્જનાવાઈ મહાસતીજી-બાલબ્ર૦ અજ્જનાવાઈમહાસતીજી બાલબ્ર૦ કનકમમાવાઈ મહાસતીજી મહાભાગાનાશ્ચ પદ્ધવિશત્યધિક વિંશતિશતતમે વૈક્રમાવ્દે અમદાવાદનગરશ્રેષ્ઠિત્રવર્યગૃહોદ્યાને સૌરાષ્ટ્ર સ્થાનકવાસિ જૈનોપાશ્રયે અપૂર્વાદર્શભૂતવાતુર્માસસ્યોષલક્ષ્યે દિવ્યવાણી સદ્ગર્ભપદ્મદેશદ્વારા શાસ્ત્રોદ્ધારસમિતેઃ પૂર્ણસહયોગદાતૃણાં સત્ત્વાચારિત્રદયાદાક્ષિણ્યશિક્ષાદીક્ષાવ્રતપાવિત્યાદિ ગુણગણાનાં પ્રશસ્તિ પ્રસૂનાનિ ।

सर्ववैद्योद्वलितान्तराय विविधव्यापारनिध्वंसकः,
पापघातविपाति पुण्यचरितः श्री वर्धमानः प्रभुः ।
सम्यग्भक्तजनाभिलाषनिचया भोगप्रदानोद्यतः,
साध्वीसाधुसमाजसंघमकल पायादधायात्सदा ॥१॥

शान्तो दान्तो नितान्त प्रमुदितहृदयो लीमडीसंपदाये,
मान्यो धन्यो वदान्यः सकलगुणनिधिः पूर्णप्रज्ञो महात्मा ।
जैनाचारप्रचारप्रथितसुचरितः पूज्य आचार्यवर्यः,
स्वामी श्री इषाम्भनाम्ना सततहितरतः साधुरूपो बभूव ॥२॥

तच्छिष्ये द्वे अभूतां गुणगणलसिता पूर्णविज्ञाविशुद्धा,
पूज्या श्री वेळबाई सकलहितकरी शीलपूर्णा सतीजी ।
तत्त्वज्ञान्या सतीजी परमसुचरिता शासनोद्दीपयित्री,
पूज्या माणिक्यबाई सकलगुणयुता शान्तिशीला पवित्रा ॥३॥

तच्छिष्याः पञ्च विख्याता धर्माचारव्रते रताः ।
एका महासती साध्वी बालतो ब्रह्मचारिणी ॥४॥

स्वभावसरला भव्या धर्मोपदेशदायिनी ।
रुक्मिणीबाई विख्याता पूर्णवैदुष्यशालिनी ॥५॥

मीनाकुमारी प्रख्याताऽन्या बालब्रह्मचारिणी ।
महासती सदा प्राज्ञी शीलचारित्रशालिनी ॥६॥

निरञ्जना सतीपूर्णा सुपाध्वी ब्रह्मचारिणी ।
बाल्यादेव विशुद्धेयं ज्ञानवैराग्यशालिनी ॥७॥

महासत्यञ्जना साध्वी बालतो ब्रह्मचारिणी ।
धर्मोपदेशदानेन जनकल्याणकारिणी ॥८॥

साध्वी महासती भव्या ब्रह्मचर्यव्रते स्थिता ।
शास्त्रोद्धारविधात्री सा राजते कनकप्रभा ॥९॥

षड्विंशत्यधिके विंशे शते विक्रमवत्सरे ।
अमदावाद संवाहे नगरश्रेष्ठयुपाश्रये ॥१०॥

अपूर्वादर्शभूतस्य चातुर्मासस्य लक्ष्यतः ।
शास्त्रोद्धारसमित्याश्च सहयोगविधायिकाः ॥११॥

॥ श्री श्रीतरागाय नमः ॥

श्री जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री घासीलालव्रतिविरचितया
प्रमेयचन्द्रिकाख्यया व्याख्यया समलङ्कृतम्

॥ श्री-भगवतीसूत्रम् ॥

(षोडशो भागः)

अथ पञ्चमोद्देशकः प्रारभ्यते-

चतुर्थोद्देशके पुद्गलास्तिकायादयो निरूपिताः, ते च मत्त्येकमनन्तपर्यन्ता इति पञ्चमोद्देशके पर्यन्ता निरूप्यन्ते, इत्येवं संरन्ध्रेण आयातस्यास्य हृदमादिमं-
सूत्रम्-‘कइविहा णं भंते ! पज्जवा’ इत्यादि ।

मूलम्-कइविहा णं भंते ! पज्जवा पन्नत्ता ? गोयसा ! दुविहा
पज्जवा पन्नत्ता तं जहा जीवपज्जवा य अजीवपज्जवा य । पज्जवपथं
निरवसेसं भाणियव्वं जहा पन्नवणाए । आवलिया णं भंते ! किं
संखेज्जा समया असंखेज्जा समया अणंता समया ? गोयसा ! नो
संखेज्जा समया असंखेज्जा समया नो अणंता समया । आणापाणू
णं भंते ! किं संखेज्जा०, एवं चेव । थोवे णं भंते ! किं संखेज्जा०
एवं चेव । एवं लवे वि सुहुत्ते वि एवं अहोरत्ते एवं पक्खे मासे
उऊ, अयणे संवच्छरे जुगे वाससए वाससहस्से वाससयसहस्से
पुव्वंगे पुव्वे तुडियंगे तुडिए अडडंगे अडडे, अववंगे अववे
हूहूयंगे हूहूए उप्पलंगे उप्पले पउमंगे पउमे नल्लिणंगे नल्लिणे
अच्छणितरंगे अच्छणितरे अउयंगे अउए नउयंगे नउए पउ-
यंगे पउए चूलियंगे चूलिए सीसपहेलियंगे सीसपहेलिया
पलिओवमे सागरोवमे ओसप्पिणी एवं उमप्पिणी वि । पोग्गल-
परियट्ठे णं भंते ! किं संखेज्जा समया असंखेज्जा समया अणंता-
समया पुच्छा गोयसा ! नो संखेज्जा समया नो असंखेज्जा समया
अणंता समया । एवं तीचद्धा अणागयद्धा सब्बद्धा । आवलियाओ

णं भंते ! किं संखेज्जा समया असंखेज्जा समया अणंता समया
 पुच्छा, गोयमा ! नो संखेज्जा समया सिय असंखेज्जा समया
 सिय अणंता समया । आणापाणू णं भंते ! किं संखेज्जा समया
 पुच्छा एवं चेव । थोवा णं भंते ! किं संखेज्जा समया पुच्छा
 एवं चेव । एवं जाव उस्सप्पिणीओत्ति । पोग्गलपरियट्ठा णं भंते !
 किं संखेज्जा समया पुच्छा गोयमा ! णो संखेज्जा समया णो
 असंखेज्जा समया अणंता समया । आणापाणू णं भंते ! किं संखे-
 ज्जाओ आवलियाओ पुच्छा गोयमा ! संखेज्जाओ आवलि-
 याओ णो असंखेज्जाओ आवलियाओ णो अणंताओ आवलि-
 याओ । एवं थोवे वि एवं जाव सीसपहेलियत्ति । पलिओवमे णं
 भंते ! किं संखेज्जा पुच्छा गोयमा ! णो संखेज्जाओ आवलि-
 याओ असंखेज्जाओ आवलियाओ णो अणंताओ आवलियाओ ।
 एवं सागरोवमे वि एवं ओसप्पिणी वि उस्सप्पिणी वि ।
 पोग्गलपरियट्ठे पुच्छा गोयमा ! णो संखेज्जाओ आवलियाओ
 णो असंखेज्जाओ आवलियाओ अणंताओ आवलियाओ एवं जाव
 सन्वद्धा । आणापाणू णं भंते ! किं संखेज्जाओ आवलियाओ
 पुच्छा गोयमा ! सिय संखेज्जाओ आवलियाओ सिय असं-
 खेज्जाओ० सिय अणंताओ० एवं जाव सीसपहेलियाओ ।
 पलिओवमाणं पुच्छा गोयमा ! णो संखेज्जाओ आवलियाओ
 सिय असंखेज्जाओ आवलियाओ सिय अणंताओ आवलियाओ
 एवं जाव उस्सप्पिणीओ । पोग्गलपरियट्ठा णं पुच्छा गोयमा !
 णो संखेज्जाओ आवलियाओ णो असंखेज्जाओ आवलियाओ
 अणंताओ आवलियाओ । थोवे णं भंते ! किं संखेज्जाओ
 आणापाणूओ असंखेज्जाओ० जहा आवलियाए वत्तवया एवं
 आणापाणूओ वि निरवसेसा एवं एषणं गमएणं जाव सीस-

पहेलिया भाणियव्वा । सागरोवमे णं भंते ! किं संखेज्जा पलि-
योवमा पुच्छा गोयमा ! संखेज्जा पलिओवमा णो असंखेज्जा-
पलिओवमा णो अणंता पलिओवमा एवं ओसप्पिणीए वि
उस्सप्पिणी वि । पोउगलपरियट्ठे णं पुच्छा गोयमा ! णो संखेज्जा
पलिओवमा णो असंखेज्जा पलिओवमा अणंता पलिओवमा
एवं जाव सब्बदा । सू० १ ।

छाया—कतिविधाः खलु भदन्त ! पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतम ! द्विविधाः
पर्यवाः प्रज्ञप्ताः तद्यथा जीवपर्यवाश्च अजीवपर्यवाश्च पर्यवपदं निरवशेषं भणि-
तव्यं यथा प्रज्ञापनायाम् । आवल्लिका खलु भदन्त ! किं संख्येयाः समयाः,
असंख्येयाः समयाः, अनन्ताः समयाः, गौतम ! नो संख्येयाः समयाः, असं-
ख्येयाः समयाः, नो अनन्ताः समयाः । आनन्ताः खलु भदन्त ! किं संख्येयाः ०
एवमेव । स्तोकाः खलु भदन्त ! किं संख्येयाः ० एवमेव । एवं लोऽपि, सुहृत्त-
मपि एवमहोरात्रम्, एवं पक्षः, मासः, ऋतुः अयनम् संवत्सरः, युगः, वर्ष-
शतम्—वर्षसहस्रम् वर्षशतसहस्रम्—पूर्वाङ्गः, पूर्वः, त्रुटिताङ्गम् त्रुटितम् अट्टाङ्गम्,
अट्टम् अववाङ्गम् अववः, ह्रहूकाङ्गम् ह्रहूकः, उत्पलाङ्गम् उत्पलम् पद्माङ्गम्—पद्-
मम्—नल्लिनाङ्गम् नल्लिनम् अञ्छनिपुराङ्गम् अञ्छनिपुरम्—अयुताङ्गम् अयुतम् नयु-
ताङ्गम्—नयुतम् मयुताङ्गम् मयुतम्—चूलिकाङ्गम् चूलिका शीर्षमहेलिकाङ्गम् शीर्ष-
महेलिका पत्तोपमम् सागरोपमम् अवसर्पिणी उत्तर्गिणी अपि । पुद्गलपरिवर्त्तः
खलु भदन्त ! किं संख्येयसमयाः, असंख्येयसमयाः, अनन्तसमयाः पृच्छा,
गौतम ! नो संख्येयसमया नो असंख्येयसमया अनन्तसमयाः, एवम् अतीताद्धा-
अनागताद्धा सर्वाद्धा । आवल्लिकाः खलु भदन्त ! किं संख्येयाः समयाः असं-
ख्येयाः समयाः, अनन्ताः समयाः पृच्छा गौतम ! नो संख्येयाः समयाः, स्यात्
असंख्येयाः समयाः, स्यादनन्ताः समयाः । आनन्ताः किं संख्येया समयाः ३
पृच्छा एवमेव, स्तोकाः खलु भदन्त ! किं संख्येयाः समयाः पृच्छा, एवमेव एवं
यावत् उहसर्पिण्य इति । पुद्गलपरिवर्त्तः किं संख्येयसमयाः पृच्छा—गौतम !
नो संख्येयाः समयाः नो असंख्येयाः समयाः, अनन्ताः समयाः । आनन्ताः
खलु भदन्त ! किं संख्येयावल्लिकाः पृच्छा, गौतम ! संख्येया आवल्लिकाः नो
असंख्येया आवल्लिकाः नो अनन्ता आवल्लिकाः, एव स्तोकोऽपि एवं यावत्
शीर्षमहेलिकेति । पत्तोपमं खलु भदन्त ! किं संख्येयाः पृच्छा, गौतम ! नो
संख्येया आवल्लिकाः, असंख्येया आवल्लिकाः, नो अनन्ता आवल्लिकाः । एवं

નો અસંખ્યેયાઃ કિન્તુ અનન્તાઃ વનસ્પતિસિદ્ધાનામનન્તત્વાત્ અનન્તા એવ જીવ-
પર્યવા મન્વન્તિ ન તુ સંખ્યેયા અસંખ્યેયા વા મન્વન્તીતિ કથિતમ્ इत्याद्युत्तरम् ।
વિશેષાધિકારાત્ સમયાનધિકૃત્ય એકવચ્ચેન કાલવિશેષમૂત્રમાહ-‘આલિયા ણં
મંતે !’ इत्यादि । ‘આલિયા ણં મંતે ! કિં સંખેજ્જા સમયા અસંખેજ્જા સમયા
અણંતા સમયા’ આવલિકેતિ આવલિકાયાં ચલુ મદન્ત ! કિં સંખ્યેયાઃ સમયાઃ,
અસંખ્યેયાઃ સમયા વા અનન્તાઃ સમયા વેતિ પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ-‘ગોયમા’ !
इत्यादि । ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘નો સંખેજ્જા સમયા’ નો સંખ્યાતાઃ સમયા
આવલિકાયાં મન્વન્તિ કિન્તુ ‘અસંખેજ્જા સમયા’ અસંખ્યેયાઃ સમયાઃ આવલિ-
કાયાં મન્વન્તિ, ‘ણો અણંતા સમયા’ નો અનન્તાઃ સમયા અપિ આવલિકાયાં
મન્વતિ ‘આણાપાણૂણં મંતે ! કિં સંખેજ્જા’ આનમાણ-શ્વાસોચ્છાસરૂપઃ સ કિં

પદ હસકા દૂસરા નામ વિશેષ પદ જો પાંચવાં પદ હૈ વહ યહાં
કહના વાહિયે । જીવપર્યાય અનન્ત હસલિયે કહા ગયા હૈ કિ વન-
સ્પતિ ઓર સિદ્ધ અનન્ત હૈ । અતઃ વનકી પર્યાયેં મી અનન્ત હૈ ।
સંખ્યાત અસંખ્યાત નહીં હૈ ।

અબ સમય પદ કો લેકર એકવચ્ચન સે કહતે હૈ-‘આલિયાણં મંતે !
કિં સંખેજ્જા સમયા, અસંખેજ્જા સમયા અણંતા સમયા ?’ હસ સૂત્રદ્વારા
ગૌતમસ્વામીને પ્રભુશ્રી સે એસા પૂછા હૈ-હે મદન્ત ! એક આવલિકા
મેં કયા સંખ્યાત સમય હોતે હૈ ? અથવા અસંખ્યાત સમય હોતે હૈ,
અથવા અનન્ત સમય હોતે હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા !
નો સંખેજ્જા સમયા અસંખેજ્જા સમયા’ હે ગૌતમ ? એક આવલિકા મેં
સંખ્યાત સમય નહીં હોતે હૈ કિન્તુ અસંખ્યાત સમય હોતે હૈ । ‘ણો
અણંતા સમયા’ અનન્ત સમય મી નહીં હોતે હૈ ।

કહ્યા છે કે-વનસ્પતિ અને સિદ્ધો અનંત છે, બેથી તેના પર્યાયો પણ અનંત
છે સંખ્યાત કે અસંખ્યાત નથી.

‘આલિયા ણ મંતે ! કિ સંખેજ્જા સમયા અસંખેજ્જા સમયા અણંતા
સમયા’ આ સૂત્રદ્વારા ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું છે કે-હે ભગવન્
એક આવલિકામાં શું સંખ્યાત સમય હોય છે ? અથવા અસંખ્યાત સમય
હોય છે ? અથવા અનંત સમય હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી
કહે છે કે-‘ગોયમા । નો સંખેજ્જા સમયા અસંખેજ્જા સમયા’ હે ગૌતમ એક
આવલિકામાં સંખ્યાત સમય હોતા નથી પરંતુ અસંખ્યાત સમય હોય છે,
‘ણો અણંતા સમયા’ અનંત સમય પણ હોતા નથી.

સ્તોકાનામેકો લવઃ, 'एवं मुहुत्तेवि' एवं मुहुर्त्तोऽपि-सप्तसप्ततिलवानामेको मुहुर्त्तः
'एवं अहोर्त्ते' एवमहोरात्रम्-त्रिंशन्मुहुर्त्तम् । 'एवं पक्षे' एवं पक्षः, एतेषां स्वरूप-
मनुयोगद्वारे द्रष्टव्यम् 'मासे' मासः, 'उज्' ऋतु द्विमासात्मको निदाधादि
वसन्तान्तः, 'अयणे' अयनं षण्मासात्मकम्, 'संवच्छरे' संवत्सरः-द्वादशमासा
त्मकः, 'जुगे' युगं-पञ्चसंवत्सरात्मकम् 'वाससए' वर्षशतम् 'वाससहस्से' वर्षसहस्रम्
'वाससयसहस्से' वर्षशतसहस्रम्-लक्षमित्यर्थः 'पुव्वंगे' पूर्वाङ्गः, 'पुव्वे' पूर्वः
'तुडियंगे' त्रुटिताङ्गः, 'तुडिए' त्रुटितम्, 'अडडंगे' अटटाङ्गः, 'अडडे' अटटः,

है-वह भी असंख्यात समयरूप होता है । 'एवं मुहुत्ते वि' ७७ लवों
का जो एक मुहुर्त्त होता है वह भी असंख्यात समयरूप होता है । 'एवं
अहोर्त्ते' तीस मुहुर्त्त का जो एक अहोरात्र होता है वह भी असं-
ख्यात समय रूप होता है । 'एवं पक्षे' इसी प्रकार से एक पक्ष भी
असंख्यात समयरूप होता है । इन सबका स्वरूप अनुयोगद्वार में है
सो वहां से जान लेना चाहिये । 'मासे' मास 'उज्' द्विमासत्मक ऋतु-
निदाध से लेकर वसन्त तक का काल 'अयणे' छह मासात्मक काल
'संवच्छरे' द्वादशमासात्मक काल 'जुगे' पांच वर्षात्मक काल 'वाससए'
१०० वर्षात्मक काल 'वाससहस्से' एक हजार वर्षात्मक काल 'वाससय-
सहस्से' लक्षवर्षात्मक काल 'पुव्वंगे' एक पूर्वाङ्गरूप काल 'पुव्वे' एक पूर्व-
रूप काल 'तुडियंगे' एक त्रुटिताङ्गरूप काल 'तुडिए' एक त्रुटितरूप काल
'अडडंगे' एक अटटाङ्गरूप काल 'अडडे' एक अटटरूप काल 'अववंगे'

એ એક લવ થાય છે. તે પશુ અસંખ્યાત સમય રૂપ હોય છે. 'एवं मुहुत्ते
वि' સત્યોત્તર લવોનું એક મુહૂર્ત્ત' થાય છે તે પશુ અસંખ્યાત સમયરૂપ હોય છે
'एवं अहोर्त्तेवि' ત્રીસ મુહૂર્ત્તોનો એક અહોરાત્ર થાય છે તે પશુ અસંખ્યાત
સમય રૂપ હોય છે 'एवं पक्षे' એજ પ્રમાણે એક પક્ષપશુ અસંખ્યાત
સમય રૂપ હોય છે આ બધાનુવર્ણન અનુયોગ દ્વાર સૂત્રમાં વિશેષ રૂપથી
કહેલ છે તો તે ત્યાંથી સમજી તેવું 'मासे' મહિના 'उज्' એ માસની ઋતુ નિદાધ-
થી લઈને વસંત સુધી નોકાળ 'अयणे' છ માસનું એક અયન 'संवच्छरे' બાર
માસ રૂપ સમય વર્ષ 'जुगे' પાંચવર્ષાત્મક સમય 'वाससए' સો વર્ષનો કાળ
'वाससहस्से' એક હજાર વર્ષ રૂપ સમય 'वाससयसहस्से' લાખ વર્ષ રૂપ કાળ
'पुव्वंगे' એક પૂર્વાંગ રૂપ સમય 'पुव्वे' એક પૂર્વ રૂપ સમય 'तुडियंगे' એક
ત્રુટિતાંગ રૂપ સમય 'तुडिए' એક ત્રુટિત રૂપ કાળ 'अडडंगे' એક
અટટાંગ રૂપ કાળ 'अडडे' એક અટટ રૂપ કાળ 'अववंगे' એક અવવાંગ

‘અવવંગે’ અવવાજ્ઞઃ, ‘અવવે’ અવવઃ, ‘હ્રૂયંગે’ હ્રૂકાજ્ઞઃ, ‘હ્રૂઈ’ હ્રૂકઃ ‘ઉપ્પલંગે’ ઉત્પલાજ્ઞઃ, ‘ઉપ્પલે’ ઉત્પલમ્. ‘પડમંગે’ પદ્માજ્ઞઃ, ‘પડમે’ પદ્મમ્ ‘નલિ-
 ણંગે’ નલિનાજ્ઞઃ, ‘નલિણે’ નલિનઃ ‘અચ્છણિપુરંગે’ અચ્છણિપુરાજ્ઞઃ, ‘અચ્છણિ-
 પુરે’ અચ્છણિપુરઃ, ‘અડયંગે’ અયુતાજ્ઞઃ, ‘અડઈ’ અયુતમ્, ‘નડયંગે’ નયુતાજ્ઞઃ,
 ‘નડઈ’ નયુતમ્ ‘પડયંગે’ પ્રયુતાજ્ઞઃ, ‘પડઈ’ પ્રયુતમ્ ‘ચૂલિયંગે’ ચૂલિકાજ્ઞઃ,
 ‘ચૂલિઈ’ ચૂલિકા, ‘સીસપહેલિયંગે’ શીર્ષપ્રહેલિકાજ્ઞઃ, ‘સીસપહેલિયા’ શીર્ષપ્રહે-
 લિકાઃ. ‘પલિઓવમે’ પર્યોપમમ્ ‘સાગરોવમે’ સાગરોપમમ્ ‘ઓસપ્પિણી’ અવ-
 સર્પિણી, ‘એવં ઉત્સર્પિણીવિ’ એવમુત્સર્પિણ્યવિ, આનપ્રાણાદારભ્ય ઉત્સર્પિણી-
 પર્યન્તાઃ કાલવિશેષાઃ નો સંખ્યાતસમયાત્મકા ન વા અનન્તસમયાત્મકાઃ કિન્તુ

એક અવવાંગ રૂપ કાલ ‘અવવે’ એક અવવરૂપ કાલ ‘હ્રૂયંગે’ એક ‘હ્રૂ-
 કાજ્ઞરૂપ કાલ’ ‘હ્રૂઈ’ એક હ્રૂકરૂપ કાલ ‘ઉપ્પલંગે’ ‘ઉપ્પલાંગરૂપ કાલ
 ‘ઉપ્પલે’ એક ઉત્પલરૂપ કાલ ‘પડમંગે’ એક પદ્માંગરૂપ કાલ ‘પડમે’ એક
 પદ્મરૂપ કાલ ‘નલિણંગે’ એક નલિનાજ્ઞરૂપ કાલ ‘નલિણે’ એક નલિ-
 નરૂપ કાલ ‘અચ્છણિપુરંગે’ એક અચ્છણિપુરાજ્ઞરૂપ કાલ ‘અચ્છણિપુરે’
 એક અચ્છણિપુર રૂપ કાલ ‘અડયંગે’ એક અયુતાજ્ઞરૂપકાલ ‘અડઈ’ એક
 અયુતરૂપ કાલ ‘નડયંગે’ એક નયુતાજ્ઞરૂપ કાલ ‘નડઈ’ એક નયુતરૂપ
 કાલ ‘પડયંગે’ એક પ્રયુતાજ્ઞરૂપ કાલ ‘પડઈ’ એક પ્રયુતરૂપ કાલ ‘ચૂલિ-
 યંગે’ એક ચૂલિકાજ્ઞરૂપ કાલ ‘ચૂલિઈ’ એક ચૂલિકા રૂપ કાલ સીસ
 પ્રહેલિકાંગે’ એક શીર્ષ પ્રહેલિકાજ્ઞરૂપ કાલ ‘સિસપહેલિયા’ એક સીસ
 પ્રહેલિકારૂપ કાલ ‘પલિઓવમે’ પર્યોપમરૂપ કાલ ‘સાગરોવમે’ સાગ-
 રોપમરૂપ કાલ ‘ઓસપ્પિણી’ અવસર્પિણીરૂપ કાલ ‘એવં ઉત્સર્પિણી વિ’
 ઔર ઉત્સર્પિણી રૂપ કાલ યે સવ આન પ્રાણ સે ઠેકર ઉત્સર્પિણી તક

૩૫ કાળ ‘અવવે’ એક અવવ૩૫ કાળ ‘હ્રૂયંગે’ એક હ્રૂકાંગ૩૫ કાળ ‘હ્રૂઈ’ એક
 હ્રૂક૩૫કાળ ‘ઉપ્પલંગે’ એક ઉત્પલાંગ ૩૫ સમય ‘ઉપ્પલે’ એક ઉત્પલ ૩૫ કાળ
 ‘પડમંગે’ એક પદ્માંગ૩૫ કાળ ‘પડમે’ એક પદ્મ૩૫ કાળ ‘નલિણંગે’ એક નલિ-
 નાંગ૩૫કાળ ‘નલિણે’ એક નલિન ૩૫ કાળ ‘અચ્છણિપુરંગે’ એક અચ્છ નિપુ-
 રાંગ ૩૫ કાળ ‘અચ્છણિપુરે’ એક અચ્છ નિપુર ૩૫ કાળ ‘અડયંગે’ એક અયુ-
 તાંગ ૩૫ કાળ ‘અડઈ’ એક અયુત ૩૫ કાળ ‘નડયંગે’ એક નયુતાંગ ૩૫ કાળ
 ‘નડઈ’ એક નયુત ૩૫ કાળ ‘પડયંગે’ એક પ્રયુતાંગ ૩૫ કાળ ‘પડઈ’ એક પ્રયુત
 ૩૫ કાળ ‘ચૂલિયંગે’ એક ચૂલિકાંગ ૩૫ કાળ ‘ચૂલિઈ’ એક ચૂલિકા ૩૫ કાળ
 ‘સીસપહેલિયંગે’ એક શીર્ષપ્રહેલિકાંગ ૩૫ કાળ ‘સિસપહેલિયા’ એક શીર્ષપ્રહે-
 લિકા ૩૫ કાળ ‘પલિઓવમે’ પર્યોપમ ૩૫ કાળ ‘સાગરોવમે’ સાગરોપમ ૩૫
 કાળ ‘ઓસપ્પિણી’ અવસર્પિણી ૩૫ કાળ ‘એવં ઉત્સર્પિણી વિ’ અને ઉત્સર્પિણી

સ્ત્રોકાનામેકો લવઃ, 'एवं मुहुत्तेवि' एवं मुहुर्त्तोऽपि-सप्तसप्ततिलवानामेको मुहुर्त्तः
'एवं अहोरात्रे' एवमहोरात्रम्-त्रिंशन्मुहुर्त्तम् । 'एवं पक्षे' एवं पक्षः, एतेषां स्वरूप-
मनुयोगद्वारे द्रष्टव्यम् 'मासे' मासः, 'उज्ज' ऋतु द्विमासात्मको निदाघादि
वसन्तान्तः, 'अयणे' अयनं षण्मासात्मकम्, 'संवच्छरे' संवत्सरः-द्वादशमासा
त्मकः, 'जुगे' युगं-पञ्चसंवत्सरात्मकम् 'वाससए' वर्षशतम् 'वाससहस्से' वर्षसहस्रम्
'वाससयसहस्से' वर्षशतसहस्रम्-लक्षमित्यर्थः 'पुव्वंगे' पूर्वाङ्गः, 'पुव्वे' पूर्वः
'तुडियंगे' त्रुटिताङ्गः, 'तुडिए' त्रुटितम्. 'अडडंगे' अटटाङ्गः, 'अडडे' अटटः,

है-वह भी असंख्यात समयरूप होता है । 'एवं मुहुत्ते वि' ७७ लवों
का जो एक मुहुर्त्त होता है वह भी असंख्यात समयरूप होता है । 'एवं
अहोरात्रे' तीस मुहुर्त्त का जो एक अहोरात्र होता है वह भी असं-
ख्यात समय रूप होता है । 'एवं पक्षे' इसी प्रकार से एक पक्ष भी
असंख्यात समयरूप होता है । इन सबका स्वर्ण अनुयोगद्वार में है
सो वहां से जान लेना चाहिये । 'मासे' मास 'उज्ज' द्विमासात्मक ऋतु-
निदाघ से लेकर वसन्त तक का काल 'अयणे' छह मासात्मक काल
'संवच्छरे' द्वादशमासात्मक काल 'जुगे' पांच वर्षात्मक काल 'वाससए'
१०० वर्षात्मक काल 'वाससहस्से' एक हजार वर्षात्मक काल 'वाससय-
सहस्से' लक्षवर्षात्मक काल 'पुव्वंगे' एक पूर्वाङ्गरूप काल 'पुव्वे' एक पूर्व-
रूप काल 'तुडियंगे' एक त्रुटिताङ्गरूप काल 'तुडिए' एक त्रुटितरूप काल
'अडडंगे' एक अटटाङ्गरूप काल 'अडडे' एक अटटरूप काल 'अववंगे'

એ એક લવ થાય છે. તે પશુ અસંખ્યાત સમય રૂપ હોય છે 'एव मुहुत्ते
वि' સત્યોત્તર લવોનું એક મુહૂર્ત્ત થાય છે તે પશુ અસંખ્યાત સમયરૂપ હોય છે
'एवं अहोरात्रे' ત્રીસ મુહૂર્ત્તોના એક અહોરાત્ર થાય છે તે પશુ અસંખ્યાત
સમય રૂપ હોય છે 'एव पक्षे' એજ પ્રમાણે એક પક્ષપશુ અસંખ્યાત
સમય રૂપ હોય છે આ બધાનુ પશુનં અનુયોગ દ્વાર સૂત્રમા વિશેષ રૂપથી
કહેલ છે. તો તે લાથી સમજી તેણે 'मासे' મહિના 'उज्ज' બે માસની ઋતુ નિદાઘ-
થી લઈને વસંત સુધી નોકાળ 'अयणे' છ માસનુ એક અયન 'संवच्छरे' બાર
માસ રૂપ સમય વર્ષ 'जुगे' પાંચવર્ષાત્મક સમય 'वाससए' સો વર્ષના કાળ
'वाससहस्से' એક હજાર વર્ષ રૂપ સમય 'वाससयसहस्से' લાખ વર્ષ રૂપ કાળ
'पुव्वंगे' એક પૂર્વાંગ રૂપ સમય 'पुव्वे' એક પૂર્વ રૂપ સમય 'तुडियंगे' એક
ત્રુટિાંગ રૂપ સમય 'तुडिए' એક ત્રુટિત રૂપ કાળ 'अडडंगे' એક
અટટાંગ રૂપ કાળ 'अडडे' એક અટટ રૂપ કાળ 'अववंगे' એક અવવાંગ

‘अववंगे’ अववाङ्गः, ‘अववे’ अववः, ‘हृह्यगे’ हृहृकाङ्गः, ‘हृहृए’ हृहृकः ‘उप्प-
लंगे’ उत्पलाङ्गः, ‘उप्पले’ उ-पलम्. ‘पउमंगे’ पदमाङ्गः, ‘पउमे’ पदम् ‘नलि-
णंगे’ नलिनाङ्गः, ‘नलिणे’ नलिनः ‘अच्छणिपुरंगे’ अच्छनिपुराङ्गः, ‘अच्छणि-
पुरे’ अच्छनिपुरः, ‘अउयंगे’ अयुताङ्गः, ‘अउए’ अयुतम्, ‘नउयंगे’ नयुताङ्गः,
‘नउए’ नयुतम् ‘पउयंगे’ प्रयुताङ्गः, ‘पउए’ प्रयुतम् ‘चुलियंगे’ चूलिकाङ्गः,
‘चूलिए’ चूलिका, ‘सीसपहेलियंगे’ शीर्षपहेलिकाङ्गः, ‘सीसपहेलिया’ शीर्षपहे-
लिकाः. ‘पलिओवमे’ पल्योपमम् ‘सागरोवमे’ सागरोपमम् ‘ओसप्पिणी’ अव-
सर्पिणी, ‘एवं उत्सप्पिणीवि’ एवमुत्सर्पिण्यपि, आनमाणादारभ्य उत्सर्पिणी-
पर्यन्ताः कालविशेषाः नो संख्यातसम्पयात्मका न वा अनन्तसमयात्मकाः किन्तु

एक अववाङ्ग रूप काल ‘अववे’ एक अववरूप काल ‘हृह्यंगे’ एक ‘हृहृ-
काङ्गरूप काल’ ‘हृहृए’ एक हृहृकरूप काल ‘उप्पलंगे’ ‘उप्पलाङ्गरूप काल
‘उप्पले’ एक उत्पलरूप काल ‘पउमंगे’ एक पद्माङ्गरूप काल ‘पउमे’ एक
पदरूप काल ‘नलिणंगे’ एक नलिनाङ्गरूप काल ‘नलिणे’ एक नलि-
नरूप काल ‘अच्छणिपुरंगे’ एक अच्छनिपुराङ्गरूप काल ‘अच्छणिपुरे’
एक अच्छणिपुर रूप काल ‘अउयंगे’ एक अयुताङ्गरूपकाल ‘अउए’ एक
अयुतरूप काल ‘नउयंगे’ एक नयुताङ्गरूप काल ‘नउए’ एक नयुतरूप
काल ‘पउयंगे’ एक प्रयुताङ्गरूप काल ‘पउए’ एक प्रयुतरूप काल ‘चुलि-
यंगे’ एक चूलिकाङ्गरूप काल ‘चूलिए’ एक चूलिका रूप काल ‘सीस-
पहेलियंगे’ एक शीर्ष पहेलिकाङ्गरूप काल ‘सिसपहेलिया’ एक शीर्ष
पहेलिकारूप काल ‘पलिओवमे’ पल्योपमरूप काल ‘सागरोवमे’ साग-
रोपमरूप काल ‘ओसप्पिणी’ अवसर्पिणीरूप काल ‘एवं उत्सप्पिणी वि’
और उत्सर्पिणी रूप काल ये सब आन प्राण से लेकर उत्सर्पिणी तक

इय काण ‘अववे’ ओक अववइय काण ‘हृह्यंगे’ ओक हृहृकाङ्गइय काण ‘हृहृए’ ओक
हृहृक इयकाण ‘उप्पलंगे’ ओक उत्पलाङ्ग इय समथ ‘उप्पले’ ओक उत्पल इय काण
‘पउमंगे’ ओक पद्माङ्गइय काण ‘पउमे’ ओक पदइय काण ‘नलिणंगे’ ओक नलि-
नाङ्गइयकाण ‘नलिणे’ ओक नलिन इय काण ‘अच्छणिपुरंगे’ ओक अच्छ निपु-
राङ्ग इय काण ‘अच्छणिपुरे’ ओक अच्छ निपुर इय काण ‘अउयंगे’ ओक अयु-
ताङ्ग इय काण ‘अउए’ ओक अयुत इय काण ‘नउयंगे’ ओक नयुताङ्ग इय काण
‘नउए’ ओक नयुत इय काण ‘पउयंगे’ ओक प्रयुताङ्ग इय काण ‘पउए’ ओक प्रयुत
इय काण ‘चुलियंगे’ ओक चूलिकाङ्ग इय काण ‘चूलिए’ ओक चूलिका इय काण
‘सीसपहेलियंगे’ ओक शीर्षपहेलिकाङ्ग इय काण ‘सिसपहेलिया’ ओक शीर्षपहे-
लिका इय काण ‘पलिओवमे’ पल्योपम इय काण ‘सागरोवमे’ सागरोपम इय
काण ‘ओसप्पिणी’ अवसर्पिणी इय काण ‘एवं उत्सप्पिणी वि’ अने उत्सर्पिणी

અસંખ્યાતસમયસ્વરૂપા મવન્તીતિ માવઃ । 'પોગ્ગલપરિચટ્ટે ણં મંતે !' પુદ્ગલ પરિવર્તેતિ પુદ્ગલપરિવર્તેતે ચલુ મદન્ત । 'કિં સંખેજ્જા સમયા' કિં સંખ્યાતાઃ સમયાઃ, 'અસંખેજ્જા સમયા' અસંખ્યાતાઃ સમયાઃ, 'અણંતા સમયા' અનન્તાઃ સમયા વા કિમિતિ પુચ્છા, ઉત્તરમાહ—'ગોયમા' ઇત્યાદિ । 'ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'ણો સંખેજ્જા સમયા ણો અસંખેજ્જા સમયા' નો સંખ્યાતાઃ સમયાઃ પુદ્ગલપરિવર્તેતે જો વા અસંખ્યાતાઃ સમયાઃ કિન્તુ 'અણંતા સમયા' અનન્તાઃ સમયાઃ પુદ્ગલપરિવર્તેતે ઇતિ । 'એવં તીયદ્ધા—અણાગયદ્ધા સવ્વદ્ધા' એવમતીતાદ્ધા અનાગતાદ્ધા સર્વાદ્ધા, 'નો સંખ્યાતસમયરૂપા ન વા અસંખ્યાતસમયરૂપાઽપિતુ અનન્તસમયાત્મકેતિ ।

કે કાલ વિશેષ ન સંખ્યાત સમયરૂપ હે તે હૈં, ન અનન્તસમય રૂપ હોતે હૈં કિન્તુ અસંખ્યાત સમય રૂપ હી હોતે હૈં ।

'પોગ્ગલપરિચટ્ટે ણં મંતે ! કિં સંખેજ્જા સમયા અસંખેજ્જા સમયા, અણંતા સમયા પુચ્છા, શ્રી ગૌતમસ્વામી ને હસ સૂત્ર દ્વારા પ્રમુશ્રી સે એસા પૂછા હૈ—હે મદન્ત ! એક પુદ્ગલ પરિવર્તેતે કયા સંખ્યાત સમય રૂપ હોતા હૈ ? અથવા અસંખ્યાત સમયરૂપ હોતા હૈ અથવા અનન્તસમયરૂપ હોતા હૈ હસકે ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈં—'ગોયમા ! ણો સંખેજ્જા સમયા, ણો અસંખેજ્જા સમયા અણંતા સમયા' હે ગૌતમ ! એક પુદ્ગલ પરિવર્તેતે રૂપ કાલ ન સંખ્યાત સમય રૂપ હોતા હૈ ન અસંખ્યાત સમયરૂપ હોતા હૈ, કિન્તુ અનન્તસમયરૂપ હોતા હૈ । 'એવં તીયદ્ધા અણાગયદ્ધા સવ્વદ્ધા' હસી પ્રકાર સે અતીતકાલ, અનાગત કાલ ઓર સર્વાદ્ધારૂપ કાલ ચે સર્વ કાલ મી અનન્ત સમય રૂપ હોતે હૈં ।

રૂપ કાળ આ બધા આનપ્રાણથી લઇને ઉત્સર્પિણી સુધિના કાળ વિશેષ સંખ્યાત સમય રૂપ નથી તેમ અનન્ત સમય રૂપ પણ નથી પરંતુ અસંખ્યાત સમય રૂપ જ હોય છે

પોગ્ગલપરિચટ્ટે ણં મંતે કિં સંખેજ્જા સમયા અસંખેજ્જા સમયા અણંતા સમયા પુચ્છા' ગૌતમ સ્વામીએ આ સૂત્ર દ્વારા પ્રમુશ્રીને એવું પૂછ્યું છે કે—હે ભગવન્ એક પુદ્ગલ પરિવર્તેતે શુ સંખ્યાત સમય રૂપ હોય છે. અથવા અસંખ્યાત સમય રૂપ હોય છે ? કે અનન્ત સમય રૂપ હોય છે ? આ પ્રશ્ન ના ઉત્તરમાં પ્રમુશ્રી કહે છે કે—'ગોયમા ણો સંખેજ્જા સમયા ણો અસંખેજ્જા સમયા અણંતા સમયા' હે ગૌતમ ! એક પુદ્ગલ પરિવર્તેતે રૂપ કાળ સંખ્યાત સમય રૂપ હોતા નથી તેમ અસંખ્યાત સમય રૂપ પણ હોતા નથી. પરંતુ અનન્ત સમય રૂપ હોય છે 'એવં તીયદ્ધા અણાગયદ્ધા સવ્વદ્ધા' એજ પ્રમાણે અતીત કાળ (ભૂતકાળ) આનગત કાળ ભવિષ્યકાળ અને સર્વાધ્યા રૂપ કાળ આ બધા કાળો પણ અનન્ત સમય રૂપ જ હોય છે.

અથ વહુન્વમધિકૃત્યાહ-‘આવલિયાઓ જાં મંતે ! કિં સંખેજ્ઞા સમયા પુચ્છા’ આવલિકા, ઇતિ આવલિકામુ ચ્વલુ મદન્ત ! કિં મંત્યાતઃ સમયા ઇતિ પુચ્છા હે મદન્ત ! ઇમા આવલિકાઃ કિં સંખ્યાતસમયરૂપા અમંત્યાતસમયરૂપા વા અનન્તસમયરૂપા વેતિ પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જાં સંખેજ્ઞા સમયા’ તાસુ નો સંખ્યાતા સમયાઃ, ઇત્યાદિમપિ આવલિકાયામસંખ્યાતાઃ સમયા મવન્તિ વહુપુ પુનરસંખ્યાતા અનન્તા વા સમયાઃ સ્યુર્નેતુ સંખ્યેયા ઇત્યાહ-‘સિય અસંખેજ્ઞા સમયા’ સ્યાત્-કદાચિત્ અમંત્યાતસમયસ્વરૂપાઃ, ‘મિય અણંતા સમયા’ સ્યાત્-કદાચિત્ અસંખ્યાતસમયસ્વરૂપાઃ, ‘સિય અણંતા સમયા’ સ્યાત્-કદાચિત્ અનન્તસમયરૂપા વા ઇતિ ! ‘આણપાણુ જાં મંતે ! કિં સંખેજ્ઞા સમયા ૩’ આનપાણાઃ ચ્વલુ મદન્ત ! કિં

અવ વહુપન કો લેક્ષ્મી શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રભુશ્રી સે એસા પૂછતે હૈ- ‘આવલિયાઓ જાં મંતે ! કિં સંખેજ્ઞા સમયા પુચ્છા’ હે મદન્ત વહુત આવલિકાએ કયા સંખ્યાત સમય રૂપ હૈ અથવા અસંખ્યાત સમય રૂપ હૈ અથવા અનન્ત સમય રૂપ હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! જાં સંખેજ્ઞા સમયા’ હે ગૌતમ વહુત આવલિકાએ સંખ્યાત સમયરૂપ નહીં હોતી હૈ ક્યૌંકિ એક હી આવલિકા મેં અસંખ્યાત સમય હોતે હૈ ! અતઃ ‘સિય અસંખેજ્ઞા સિય અણંતા સમયા પહુત આવલિકાએ કદાચિત્ અસંખ્યાત સમય રૂપ મી હોતી હૈં ઓર કદાચિત્ અનન્ત સમય રૂપ મી હોતી હૈં ‘આણપાણુ જાં મંતે ! કિં સંખેજ્ઞા સમયા ૩’ હે મદન્ત કયા વહુત શ્વાસોચ્છવાસ સંખ્યાત સમય રૂપ હોતે હૈં ? અથવા અસંખ્યાત સમય રૂપ હોતે હૈં ? અથવા અનન્ત સમય રૂપ હોતે હૈં ? ઉત્તર મેં

હવે બહુવચનનો આશ્રય લઈને ગૌતમસ્વામી પ્રભુશ્રી ને એવું પૂછે છે કે-‘આવલિયાઓ જાં મંતે કિં સંખેજ્ઞા સમયા પુચ્છા’ હે ભગવન્ સધળી આવલિકાઓ શુ સંખ્યાત સમય રૂપ છે ? અથવા અસંખ્યાત સમય રૂપ છે ? અથવા અનન્ત સમય રૂપ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે- ‘ગોયમા જાં સંખેજ્ઞા સમયા’ હે ગૌતમ ! સધળી આવલિકાઓ સંખ્યાત સમય રૂપ હોતી નથી કેમકે-એક આવલિકામાં અસંખ્યાત સમય હોય છે, બેથી ‘સિય અસંખેજ્ઞા સિય અણંતા સમયા’ સધળી આવલિકાઓ કોઈવાર અસંખ્યાત સમય રૂપ પણ હોય છે અને કોઈવાર અનન્ત સમય રૂપ પણ હોય છે ‘આણપાણુ જાં મંતે કિં સંખેજ્ઞા સમયા’ હે ભગવન્ સધળા શ્વાસોચ્છવાસ સંખ્યાત સમય રૂપ હોય છે ? અથવા અસંખ્યાત સમય રૂપ હોય છે ?

સંખ્યાતસમયરૂપા અસંખ્યાતસમયરૂપા અનન્તસમયરૂપાવેતિ પ્રશ્નઃ । ઉત્તરમાહ—
 —‘एवं चेव’ एवमेव—आवलिकावदेव आनपाणा अपि श्वासोच्छ्वासाः नो संख्यात-
 समयरूपाः किन्तु स्यात् असंख्यातसमयरूपाः स्यादनन्तसमयरूपा इति । ‘थोवा
 णं भंते ! किं संखेज्जा समया?’ स्तोकाः खलु भदन्त ! किं संख्यातसमयरूपा
 असंख्यातसमयरूपाः अनन्तसमयरूपा वा भवन्तीति प्रश्नः । उत्तरमाह—‘एवं चेव’
 एवमेव स्तोकाः न संख्यातसमयरूपाः किन्तु कदाचित् असंख्यातसमय-
 रूपाः, कदाचिदनन्तसमयरूपा भवन्ति, ‘एवं जाव उत्सर्पिणीओत्ति’ एवं
 यावदुत्सर्पिणीति एवमेव लसादारभोत्सर्पिणी पर्यन्तकालानां कदाचिदसंख्यात-
 रूपत्वं कदाचिद् अनन्तसमयस्वरूपत्वमवगन्तव्यं न तु कदाचिदपि संख्यातसमय-

પ્રશ્નશ્રી કહતે હૈં—‘एवं चेव’ हे गौतम ! आवलिकाओं की तरह बहुत
 श्वासोच्छ्वास भी कदाचित् असंख्यात समयरूप होते हैं और कदाचित्
 अनन्त समयरूप होते हैं । ‘थोवाणं भंते ! किं संखेज्जा समया?’
 हे भदन्त ! बहुत स्तोक क्या संख्यात समय रूप होते हैं अथवा
 असंख्यात समयरूप होते हैं अथवा अनन्त समयरूप होते हैं ?
 उत्तर में प्रशुश्री कहते हैं—‘एवं चेव’ हे गौतम ! श्वासोच्छ्वासों
 की तरह बहुत स्तोक कदाचित् असंख्यात समय रूप होते हैं
 और कदाचित् अनन्त समय रूप होते हैं । ‘एवं जाव उत्स-
 र्पिणीओत्ति’ इसी प्रकार से यावत् बहुत उत्सर्पिणी तक के कालविशेष
 कदाचित् असंख्यात समय रूप होते हैं और कदाचित् अनन्त समय
 रूप होते हैं । बहुत आवलिकाओं से लेकर उत्सर्पिणी तक के काल

અથવા અનંત સમય રૂપ હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશુશ્રી કહે છે
 કે—‘एवं चेव’ हे गौतम ! आवलिकाओंના કથન પ્રમાણે સઘળાશ્વાસોચ્છ્વાસ
 પણ કોઈવાર અસંખ્યાત સમય રૂપ હોય છે અને કોઈવાર અનંત સમય રૂપ
 હોય છે ‘थोवाणं भंते किं संखेज्जा समया’ हे भगवन्, સઘળા સ્તોકો શું
 સંખ્યાત સમય રૂપ હોય છે ? અથવા અસંખ્યાત સમય રૂપ હોય છે ? અથવા
 અનંત સમય રૂપ હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશુશ્રી ગૌતમસ્વામીને
 કહે છે કે—‘एवं चेव’ हे गौतम ! श्वासोच्छ्वासानां कथन प्रमाणे सधणा स्तोके
 कौधवार असंख्यात समय रूप હોય છે અને કોઈવાર અનંત સમય રૂપ
 હોય છે ‘एवं जाव उत्सर्पिणीओत्ति’ એજ પ્રમાણે યાવત્ ઉત્સર્પિણી સુધીના
 કાળ વિશેષો કોઈવાર અસંખ્યાત સમય રૂપ હોય છે. અને કોઈવાર અનંત

रूपत्वमिति । 'पोगलपरिग्रहा णं भवे ! किं संखेज्जा समया पुच्छा' पुद्गलपरिवर्त्ताः खलु भदन्त ! किं संख्यातममयरूपा असंख्यातममयरूपा अनन्तसमयरूपा वेति प्रश्नः, भगवानाह—'गोयमा' इत्यादि । 'गोयमा' हे गौतम । 'णो संखेज्जा-समया णो असंखेज्जा समया' नो संख्यातममयरूपाः पुद्गलपरिवर्त्ताः नो वा असंख्यातसमयरूपाः किंतु 'अणंता समया' तेषु अनन्ताः समया भवन्ति, अनन्तसमयस्वरूपास्ते भवन्तीति अथाऽवलिकामधिकृत्य एकवचनेनाह 'आणापाणूणं भंते ! किं संखेज्जाओ आवलियाओ पुच्छा' आनमाणः खलु भदन्त ! किं संख्यातावलिकारूपः किं वा असंख्यातावलिकारूपः अथवा अनन्तावलिकारूप इति पृच्छा—प्रश्नः । भगवानाह—'गोयमा' इत्यादि । 'गोयमा' हे गौतम !

संख्यात स्वरूप कभी नहीं होते हैं । 'पोगलपरिग्रहा णं भंते ! किं संखेज्जा समया पुच्छा' हे भदन्त ! बहुत पुद्गल परिवर्त कया संख्यात समय रूप होते हैं ? अथवा असंख्यात समयरूप होते हैं ? अथवा अनन्त समयरूप होते हैं ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—गोयमा ! हे गौतम ! 'णो संखेज्जा समया णो असंखेज्जा समया अणंता समया' बहुत पुद्गल परिवर्त न संख्यात समय रूप होते हैं न असंख्यात समय रूप होते हैं किन्तु अनन्त समय रूप होते हैं ।

अब आवलिकापद को लेकर एक वचन से कहते हैं—'आणापाणू णं भंते ! किं संखेज्जाओ आवलियाओ पुच्छा' हे भदन्त ! श्वासोच्छ्वास कया संख्यात आवलिकारूप होता है ? अथवा असंख्यात आवलिकारूप होता है ? अथवा अनन्त आवलिका रूप होता है ? इस प्रश्न के उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—'गोयमा संखेज्जाओ

समय इप डोय छे सधणी आवलिकाओथी लधने सधणी उत्सर्पिणी सुधीनो काण सज्जात समय इप कयाइय डोतो नथी 'पोगलपरिग्रहा णं भंते कि संखेज्जा समया पुच्छा' डे अणवन् सधणा पुद्गल परिवर्त इप काण शुं सज्जात समय इप डोय छे ? अथवा असज्जात समय इप डोय छे ? अथवा अनन्त समय इप डोय छे, आ प्रश्नो उत्तरमां प्रभुश्री गौतमस्वाभीने कडे छे के—

'गोयमा ! हे गौतम ! 'णो संखेज्जा समया णो असंखेज्जा समया अणंता समया' सधणा पुद्गल परिवर्त इप काण सज्जात समय इप डोता नथी, असज्जात समय इप पणु डोतो नथी, परंतु अनन्त समय इप डोय छे, 'आणापाणूणं भंते ! किं संखेज्जाओ आवलियाओ, पुच्छा' डे अणवन् सधणा श्वासोच्छ्वासो शुं सज्जात आवलिका इप डोय छे ? अथवा असज्जात आवलिका इप डोय छे ? अथवा अनन्त आवलिका इप डोय छे ? आ प्रश्नो उत्तरमां प्रभुश्री

‘સંખેજ્જાઓ આવલિયાઓ’ સંખ્યાતાવલિકાસ્વરૂપ આનપાણો ભવતિ ‘ળો અસંખેજ્જાઓ આવલિયાઓ ળો અળંતાઓ આવલિયાઓ’ નો અસંખ્યાતાવલિકારૂપો, નો વા અનન્તાવલિકારૂપો વા ઇતિ । ‘એવં થોવેવિ’ એવમ્-આનપાણવદેવ સ્તો-કોડપિ સંખ્યાતાવલિકારૂપ એવ ન તુ અસંખ્યાતાવલિકારૂપઃ, ન વા અનન્તાવલિકારૂપઃ ‘એવં જાવ સીસપહેલિયત્તિ’ એવં યાવત્ શીર્ષપહેલિકેતિ, ળવાદારમ્ય શીર્ષપહેલિકાપર્યન્તકાલોડપિ સંખ્યાતાવલિકારૂપ એવ ભવતિ ન તુ અસંખ્યાતાવલિકારૂપો ન વા અનન્તાવલિકારૂપ ઇતિ માવઃ । ‘પલિઓવમેળં મંતે ! કિં સંખેજ્જા પુચ્છા’ પર્યોપમં સ્વલ્લ મદન્ત ! કિં સંખ્યાતાવલિકાપરૂમ્ અથવા અસંખ્યાતાવલિકારૂપમ્ અથવા અનન્તાવલિકારૂપમિતિ પૃચ્છા-પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘ળો સંખેજ્જાઓ આવલિયાઓ’ નો સંખ્યાતા-

આવલિયાઓ’ હે ગૌતમ ! આનપાણશ્વાસોચ્છ્વાસ-સંખ્યાત આવલિકા સ્વરૂપ હોતા હૈ । ‘ળો અસંખેજ્જાઓ આવલિયાઓ ળો અળંતાઓ આવલિયાઓ’ અસંખ્યાત આવલિકાસ્વરૂપ નહીં હોતા હૈં ઓર ન અનન્ત આવલિકાસ્વરૂપ હોતા હૈં । ‘એવં થોવે વિ’ હસી પ્રકાર સે સ્તોક મી સંખ્યાત આવલિકારૂપ હી હોતા હૈ અસંખ્યાત આવલિકારૂપ અથવા અનન્તાવલિકા રૂપ નહીં હોતા હૈ । ‘એવં જાવ સીસપહેલિયત્તિ’ હસી પ્રકાર લવ સે લેકર શીર્ષ પ્રહેલિકા પર્યન્ત કાલ મી સંખ્યાત આવલિકા રૂપ હી હોતા હૈ, અસંખ્યાત આવલિકારૂપ નહીં હોતા હૈ ઓર ન અનન્ત આવલિકા રૂપ હોતા હૈ, ‘પલિઓવમે ળં મંતે । કિં સંખેજ્જા પુચ્છા’ શ્રીગૌતમ ને હસ સૂત્રદ્વારા પ્રમુશ્રી સે ંસા પૂછા હૈ-હે મદન્ત ! પર્યોપમ રૂપ જો કાલ હૈ વહ કયા સંખ્યાત આવલિકા રૂપ હોતા હૈ ? અથવા અસંખ્યાત આવલિકા રૂપ હોતા હૈ ?

કહે છે કે-‘ગોયમા, સંખેજ્જાઓ આવલિયાઓ’ હે ગૌતમ ! આનપાણ-શ્વાસો-ચ્છ્વાસ સંખ્યાત આવલિકા રૂપ હોય છે, ‘ળો અસંખેજ્જાઓ આવલિયાઓ ળો અળંતાઓ આવલિયાઓ’ અસંખ્યાત આવલિકા રૂપ હોતા નથી અને અનન્ત આવલિકા સ્વરૂપ પણ હોતા નથી ‘એવં થોવે વિ’ એજ પ્રમાણે સ્તોક પણ સંખ્યાત આવલિકા રૂપ જ હોય છે અસંખ્યાત આવલિકા રૂપ અથવા અનન્ત આવલિકા રૂપ હોતા નથી ‘એવં જાવ સીસપહેલિયત્તિ’ એજ પ્રમાણે લવથી લઈ ને શીર્ષપ્રહેલિકા સુધીનો કાળ પણ સંખ્યાત આવલિકા રૂપ જ હોય છે અસંખ્યાત આવલિકા રૂપ હોતા નથી અને અનન્ત આવલિકા રૂપ પણ હોતા નથી ‘પલિઓવમેળં મંતે ! કિં સંખેજ્જા પુચ્છા’ હે ભગવન્ પર્યોપમ રૂપ જે કાળ છે તે શુ સંખ્યાત આવલિકા રૂપ હોય છે ? અથવા અસંખ્યાત આવલિકા રૂપ હોય છે ? અથવા અનન્ત આવલિકા રૂપ હોય છે ?

ચલિકારૂપમ્ પર્યોપમ મવતિ કિન્તુ 'અમંચેજ્જાઓ આવલિયાઓ' અમંચયાતા-
ચલિકારૂપં મવતિ તથા 'જો અણંતાઓ આવલિયાઓ' નો અનન્તાવલિકારૂપં
પર્યોપમં મવતીતિ । 'એવં સાગરોવમેવિ' એવમ્-પર્યોપમવદેવ સાગરોપમમપિ ન
સંચયાતાવલિકારૂપં ન વા અનન્તાવલિકારૂપમ્ કિન્તુ અસંચયાતાવલિકારૂપમેવ
મવતીતિ । 'એવં ઓસપ્પિણી વિ' એવં સાગરોપમવદેવ અવસર્પિણી કાલોઽપિ ન
સંચયાતાવલિકારૂપો ન વા અનન્તાવલિકારૂપઃ કિન્તુ અસંચયાતાવલિકારૂપ એવ
મવતીતિ । 'ઉત્સપ્પિણીવિ' ઉત્સર્પિણીકાલોઽપિ એવમેવ-સાગરોપમવદેવ ન સંચયાતા
ચલિકારૂપો ન વા અનન્તાવલિકારૂપઃ, અપિ તુ અમંચયાતાવલિકારૂપ એવ મવ-

અથવા અનન્ત આવલિકા રૂપ હોતા હૈ ? હમ પ્રશ્ન કે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન શ્રી
કહતે હૈ-‘ગૌયમા ! જો સંચેજ્જાઓ આવલિયાઓ’ હૈ ગૌતમ । પર્યો-
પમરૂપ કાલ સંચયાત આવલિકારૂપ નહીં હોતા હૈ કિન્તુ ‘અમંચેજ્જાઓ
આવલિયાઓ’ અસંચયાત આવલિકારૂપ હોતા હૈ । વહ ‘જો અણંતાઓ
આવલિયાઓ’ અનન્તઆવલિકા રૂપ મી નહીં હોતા હૈ । ‘એવં સાગરો-
વમે વિ’ પર્યોપમ કે જૈસે હી સાગરોપમ કાલ મી અસંચયાત આવ-
લિકારૂપ હી હોતા હૈ-સંચયાત અથવા અનન્ત આવલિકારૂપ નહીં
હોતા હૈ । ‘એવં ઓસપ્પિણી વિ’ હસ પ્રકાર સે સાગરોપમ કે જૈસા હી
અવસર્પિણી કાલ મી સંચયાત આવલિકા રૂપ અથવા અનન્તાવલિકા
રૂપ નહીં હોતા હૈ કિન્તુ અસંચયાત આવલિકારૂપ હી હોતા હૈ । ‘ઉત્સ-
પ્પિણી વિ’ ઉત્સર્પિણી કાલ મી સાગરોપમ કાલ કે જૈસા સંચયાત
આવલિકા રૂપ નહીં હોતા હૈ ઓર ન અનન્તઆવલિકારૂપ હોતા હૈ

આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશ્નશ્રી ગૌતમસ્વામી ને કહે છે કે-‘ગૌયમા । જો સંચે
જ્જાઓ આવલિયાઓ’ હૈ ગૌતમ । પર્યોપમ રૂપ કાળ સંચયાત આવલિકા
રૂપ હોતો નથી. પરંતુ ‘અમંચેજ્જાઓ આવલિયાઓ’ અસંચયાત આવલિકા
રૂપ હોય છે તે ‘જો અણંતાઓ આવલિયાઓ’ અનંત આવલિકા રૂપ પણ હોતો
નથી ‘એવં સાગરોવમે વિ’ એજ પ્રમાણે-એટલે કે પર્યોપમ ના કથક પ્રમાણે જ
સાગરોપમ કાળ પણ અસંચયાત આવલિકા રૂપ જ હોય છે. સંચયાત અથવા
અનંત આવલિકા રૂપ હોતા નથી ‘એવં ઓસપ્પિણી વિ’ એજ પ્રમાણે સાગરોપમ
કાળ ની જેમ અવસર્પિણી કાળ પણ સંચયાત આવલિકા રૂપ અથવા અનંત
આવલિકા રૂપ નથી હોતા પરંતુ અસંચયાત આવલિકા રૂપ જ હોય છે. ‘ઉત્સ-
પ્પિણી વિ’ એજ પ્રમાણે ઉત્સર્પિણી કાળ પણ સાગરોપમ કાળના કથન પ્રમાણે
સંચયાત આવલિકા રૂપ હોતા નથી તેમ અનંત આવલિકા રૂપ પણ હોતા

તીતિ । ‘પોગ્ગલપરિચ્છે પુચ્છા’ પુદ્ગલપરિવર્ત્તઃસ્વલ્પ મદન્ત ! કિં સંખ્યાતાવલિકારૂપોઽસંખ્યાતાવલિકારૂપઃ અનન્તાવલિકારૂપો વેતિ પૃચ્છા-પ્રશ્નઃ । ભગવાનાદ-
‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘ળો સંખેજ્જાઓ આવલિયાઓ’ નો સંખ્યાતાવલિકારૂપઃ પુદ્ગલપરિવર્ત્તો ભવતિ-‘ળો અસંખેજ્જાઓ આવલિયાઓ’ ન વા અસંખ્યાતાવલિકારૂપો ભવતિ કિન્તુ ‘અળંતાઓ આવલિયાઓ’ અનન્તાવલિકારૂપઃ પુદ્ગલપરિવર્ત્તો ભવતીતિ । ‘एवं जाव सच्चद्धा’ एवम्-पुद्गलपरिवर्तवदेव यावत् सर्वाद्धा-यावत्पदेन अतीतानागतद्वयोः संग्रहः, अतीतानागतसर्वाद्धानामपि, नो संख्यातावलिकारूपो न वा असंख्यातावलिकारूपः, किन्तु अनन्तावलिका रूप एव भवतीति भावः ।

किन्तु असंख्यात आवलिकारूप होता है ‘पोग्गलपरिचछे पुचछा’ हे भदन्त ! पुद्गल परिवर्त्त काल क्या संख्यात आवलिका रूप होता है ? अथवा असंख्यात आवलिकारूप होता है ? अथवा अनन्त आवलिका रूप होता है ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘गोयमा । णो संखेज्जाओ आवलियाओ णो असंखेज्जाओ आवलियाओ अणंताओ आवलियाओ’ हे गौतम ! पुद्गल परिवर्त्त काल संख्यात आवलिका रूप नहीं होता है न असंख्यात आवलिका रूप होता है किन्तु अनन्त आवलिका रूप होता है । ‘एवं जाव सच्चद्धा’ पुद्गल परिवर्त्त के जैसा ही अतीत काल, अनागत काल और सर्वाद्धाकाल भी न संख्यात आवलिका रूप होता है और न असंख्यात आवलिका रूप होता है । किन्तु अनन्त आवलिका रूप होता है ।

નથી-પરંતુ અસંખ્યાત આવલિકા રૂપ હોય છે, ‘પોગ્ગલપરિચ્છે પુચ્છા’ હે ભગવન પુદ્ગલ પરિવર્ત કાળ શું સંખ્યાત આવલિકા રૂપ હોય છે ? અથવા અસંખ્યાત આવલિકા રૂપ હોય છે ? અથવા અનન્ત આવલિકા રૂપ હોય છે આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! ણો સંખેજ્જાઓ આવલિયાઓ ણો અસંખેજ્જાઓ આવલિયાઓ અળંતાઓ આવલિયાઓ’ હે ગૌતમ ! પુદ્ગલ પરિવર્ત કાળ સંખ્યાત આવલિકા રૂપ હોતા નથી. અસંખ્યાત આવલિકા રૂપ પણ હોતા નથી પરંતુ અનન્ત આવલિકા રૂપ જ હોય છે ‘एवं जाव सच्चद्धा’ પુદ્ગલ પરિવર્તના કથન પ્રમાણે જ અતીત કાળ-ભૂતકાળ અનાગતકાળ-ભવિષ્યકાળ અને સર્વાદ્ધાકાળ પણ સંખ્યાત આવલિકા રૂપ હોતા નથી અને અસંખ્યાત આવલિકા રૂપ પણ હોતાં નથી. પરંતુ અનન્ત આવલિકા રૂપ જ હોય છે.

અથ વહુતમાથિત્વાહ-‘આણાપાણૂં મંતે ! કિં સંલેજ્જાઓ આવ-
લિયાઓ પુચ્છા’ હે મદન્ત ! આનપાગાઃ કિં સંલેજ્જાતાવલિકારૂપાઃ અથવા
અસંલેજ્જાતાવલિકારૂપાઃ અથવા અનન્તાવલિકારૂપા મવન્તીતિ પુચ્છા-પચ્છન !
મગવાનાહ-‘ગોયમા’ રૂપાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘સિય સંલેજ્જાઓ
આવલિયાઓ, સિય અસંલેજ્જાઓ . મિય અણંતાઓ’ સ્યાત્-કદાચિત્
સંલેજ્જાતાવલિકારૂપા આનપાગાઃ, સ્યાત્-કદાચિત્ અસંલેજ્જાતાવલિકા-
રૂપાઃ, સ્યાત્-કદાચિત્ અનન્તાવલિકારૂપા મવન્તીતિ । ‘એવં જાવ સીસ-
પહેલિયાઓ’ એવં યાવત્ શીર્ષપહેલિકાઃ, સ્તોકાદારમ્પ શીર્ષપહેલિકાન્તકાલસ્ય
સંગ્રહો મવતિ તથા ચ હે ગૌતમ ! સ્તોકાદારમ્પ શીર્ષપહેલિકાપર્યન્તઃ કાલઃ
સ્યાત્ સંલેજ્જાતાવલિકારૂપા, સ્યાત્ અસંલેજ્જાતાવલિકારૂપા, સ્યાત્-કદાચિત્ અન-
ન્તાવલિકારૂપા ઇતિ । ‘પલિઓમમાણં પુચ્છા’ પર્યોપમાનિ સ્વહ મદન્ત ! કિં

અથ વહુવચન કો લેકર કહતે હૈં-

‘આણાપાણૂં મંતે ! કિં સંલેજ્જાઓ આવલિકાઓ પુચ્છા’ હે મદન્ત
વહુત શ્વાસોચ્છવાસરૂપ કાલ કયા સંલેજ્જાત આવલિકા રૂપ હોતે હૈં ?
અથવા અસંલેજ્જાત આવલિકા રૂપ હોતે હૈં ? અથવા અનન્ત આવલિકા
રૂપ હોતે હૈં ? રૂપ પ્રશ્ન કે ઉત્તર મેં પ્રશુશ્રી કહતે હૈં-‘ગોયમા ! સિય
સંલેજ્જાઓ આવલિયાઓ, સિય અસંલેજ્જાઓ મિય અણંતાઓ’
હે ગૌતમ ! વહુત શ્વાસોચ્છવાસરૂપ કાલ કદાચિત્ અસંલેજ્જાતા-
વલિકા રૂપ હોતે હૈં કદાચિત્ અનન્ત આવલિકા રૂપ હોતે હૈં ।
‘એવં જાવ સીસપહેલિયાઓ’ રૂપી પ્રકાર સે સ્તોક સે લેકર શીર્ષ-
પહેલિકા તક કે કાલ મી વહુવચન કી અપેક્ષા સે કદાચિત્ સંલેજ્જા-

હેવે બહુવચનથી કહેવામાં આવે છે.

‘આણાપાણૂં મંતે ! કિં સંલેજ્જાઓ આવલિયાઓ પુચ્છા’ હે ભગવન્
સધળા શ્વાસોચ્છવાસ રૂપ કાળ શુ સંજ્ઞાત આવલિકા રૂપ હોય છે ? અથવા
અસંજ્ઞાત આવલિકા રૂપ હોય છે ? અથવા અનન્ત આવલિકા રૂપ હોય છે ?
આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશુશ્રી કહે છે કે- ગોયમા ! સિય સંલેજ્જાઓ આવલિયાઓ
સિય અસંલેજ્જાઓ, સિય અણંતાઓ હે ગૌતમ ! સધળા શ્વાસોચ્છવાસ રૂપ કાળ
કેઈવાર સંજ્ઞાત આવલિકા રૂપ હોય છે કેઈવાર અસંજ્ઞાત આવલિકા રૂપ
હોય છે, અને કેઈવાર અનન્ત આવલિકા રૂપ હોય છે ‘એવં જાવ સીસપહે-
લિયાઓ’ આજ પ્રમાણે સ્તોકથી લઈને શીર્ષ પહેલિકા સુધીના સધળા કાળો
પથ કેઈવાર સંજ્ઞાત આવલિકા રૂપ હોય છે કેઈવાર અસંજ્ઞાત આવલિકા

સંખ્યાતાવલિકા રૂપાણિ અસંખ્યાતાવલિકારૂપાણિ અથવા-અનન્તાવલિકારૂપાણિ
 શ્રવન્તીતિ પૃચ્છા-પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम !
 ‘णो संखेज्जाओ आवलियाओ’ नो संख्यातावलिकारूपाणि पर्योपमानि
 भवन्ति किन्तु ‘सिय असंखेज्जाओ आवलियाओ सिय अणंताओ आवलियाओ’
 इयात्-कदाचित् असंख्यातावलिकारूपाणि स्यात्-कदाचित् अनन्तावलिकारूपाणि
 पर्योपमानीति । ‘एवं जाव उत्सर्पिणीओ’ एवं यावदुत्सर्पिण्यः, अत्र यावत्पदेन
 सागरोपमावसर्पिणीकालसंग्रहो भवति-तथा च हे गौतम ! सागरोपमादारभ्य
 उत्सर्पिणी पर्यन्ताः कालाः न संख्यातावलिकारूपा भवन्ति किन्तु कदाचित्
 तावलिकारूप होते हैं कदाचित् असंख्यात आवलिका रूप होते हैं
 और कदाचित् अनन्त आवलिकारूप होते हैं । ‘पलिओवमाणं पुच्छा’
 इस सूत्र द्वारा गौतमस्वामी ने प्रभुश्री से ऐसा पूछा है-
 हे भदन्त ! बहुत पर्योपम रूप काल क्या संख्यात आवलिकारूप
 होते हैं अथवा असंख्यात आवलिका रूप होते हैं ? अथवा अनन्त
 आवलिका रूप होते हैं ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-‘गोयमा !
 णो संखेज्जाओ आवलियाओ, सिय असंखेज्जाओ आवलियाओ सिय
 अणंताओ आवलियाओ’ हे गौतम ! बहुत पर्योपम रूप काल संख्यात
 आवलिका रूप नहीं होते हैं किन्तु कदाचित् वे असंख्यात आवलिका
 रूप होते हैं और कदाचित् अनन्त आवलिका रूप होते हैं । ‘एवं जाव
 उत्सर्पिणीओ’ इसी प्रकार बहुत सागरोपम काल बहुत अवसर्पिणी
 काल और बहुत उत्सर्पिणीकाल भी संख्यात आवलिकारूप नहीं
 होते हैं किन्तु कदाचित् वे असंख्यात आवलिका रूप होते हैं और कदा

૩૫ હોય છે, અને કોઈવાર અનંત આવલિકા ૩૫ હોય છે ‘પલિઓવમાણં’ પુચ્છા’
 આ સૂત્ર દ્વારા ગૌતમ સ્વામીએ પ્રભુશ્રી ને એવું પૂછ્યું છે કે-હે ભગવન્
 સમસ્ત પર્યોપમ ૩૫ કાળ શુ સંખ્યાત આવલિકા ૩૫ હોય છે ? અથવા
 અસંખ્યાત આવલિકા ૩૫ હોય છે ? કે અનંત આવલિકા ૩૫ હોય છે ? આ
 પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ણો સંખેજ્જાઓ આવલિયાઓ સિય
 અસંખેજ્જાઓ આવલિયાઓ સિય અણંતાઓ આવલિયાઓ’ હે ગૌતમ સધણો,
 પર્યોપમકાળ સંખ્યાત આવલિકા ૩૫ હોય નથી પરંતુ કોઈવાર તે સંખ્યાત
 આવલિકા ૩૫ હોય છે ? અને કોઈવાર અનંત આવલિકા ૩૫ હોય છે.
 ‘એવં જાવ ઉત્સર્પિણીઓ’ એજ પ્રમાણે યાવત્ સધળા સાગરોપમ કાલ સધળા
 ઉત્સર્પિણી કાલ અને સધળા અવસર્પિણી કાળો પણ સંખ્યાત આવલિકા
 ૩૫ હોય નથી પરંતુ તેઓ કોઈવાર અસંખ્યાત આવલિકા ૩૫ હોય છે

અસંખ્યાતાવલિકારૂપાઃ સ્યાદનન્તાવલિકારૂપા इति भावः । 'पोगलपरिग्रहाणं पुच्छा' पुद्गलपरिवर्त्ताः खलु भदन्त । किं संख्यातावलिकारूपा असंख्याता-
वलिकारूपा, अथवा अनन्तावलिकारूपा भवन्तीति पुच्छा मदनः । भगवानाह—
'गोयमा' इत्यादि । 'गोयमा' हे गौतम । 'णो संखेज्जाओ णो असखेज्जाओ
आवलिआओ अणंताओ आवलिआओ' नो संख्यातावलिकारूपाः पुद्गलपरिवर्त्ताः
नो वा असंख्यातावलिकारूपाः किन्तु अनन्तावलिकारूपाः पुद्गलपरिवर्त्ता
भवन्तीति । आनगणपदमाश्रित्य एकवचनेनाह—'थोवे णं भंते । किं संखेज्जाओ
आणापाणूओ असंखेज्जाओ' स्तोकाः खलु भदन्त । किं संख्यातानप्राणरूपाः
असंख्यातानप्राणरूपाः, अथवा अनन्तानप्राणरूपो भवतीति मदनः । उत्तर-

चित् अनन्त आवલिका रूप होते हैं । 'पोगलपरिग्रहाणं पुच्छा' हे
भदन्त । बहुत पुद्गल परावर्त्तरूप काल क्या संख्यात आवलिकारूप
होते हैं ? अथवा असंख्यात आवलिका रूप होते हैं ? अथवा अनन्त आव-
लिका रूप होते हैं ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—'गोयमा । णो
संखेज्जाओ णो असखेज्जाओ आवलिआओ अणंताओ आवलि-
आओ' हे गौतम ! बहुत पुद्गल परावर्त्त रूप काल संख्यात आव-
लिका रूप नहीं होते हैं असंख्यात आवलिकारूप नहीं होते हैं किन्तु
अनन्त आवलिका रूप होते हैं ।

अब गौतमस्वामी प्रभुश्री से आनप्राण पद को लेकर एकवचन से ऐसा
पूछते हैं—'थोवे णं भंते ! किं संखेज्जाओ आणापाणूओ असंखेज्जाओ
हे भदन्त ! स्तोका रूप जो काल है वह क्या संख्यात आसोच्छ्रवाम

અને કોઈવાર અનંત આવલિકા રૂપ હોય છે 'પોગલપરિગ્રહા ણં પુચ્છા' કે
ભગવન્ સઘળા પુદ્ગલ પરાવર્તકાળ શુ સંખ્યાત આવલિકા રૂપ હોય છે ?
અથવા અસંખ્યાત આવલિકા રૂપ હોય છે ? અથવા અનંત આવલિકા રૂપ
હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમ સ્વામી ને કહે છે કે—'ગોયમા ।
ણો સંખેજ્જાઓ' ણો અસંખેજ્જાઓ આવલિઆઓ અણંતાઓ આવલિઆઓ' કે
ગૌતમ સઘળા પુદ્ગલ પરાવર્તકાળ સંખ્યાત આવલિકા રૂપ હોતા નથી. અસં-
ખ્યાત આવલિકા રૂપ પણ હોતા નથી પરંતુ અનંત આવલિકા રૂપ હોય છે.

હવે ગૌતમસ્વામી પ્રભુશ્રી ને એવું પૂછે છે કે 'થોવે ણ મંતે કિં સંખેજ્જાઓ
આણાપાણૂઓ અસંખેજ્જાઓ' કે ભગવન્ સ્તોક રૂપ જે કાળ છે. તે શુ
સંખ્યાત આસોચ્છ્રવાસ રૂપ હોય છે ? અથવા અસંખ્યાત આનપ્રાણ રૂપ હોય

માહ—‘જહા’ ઇત્યાદિ, ‘જહા આગલિયાવ વત્તવ્વયા एवं આણાપાણૂઓ વિ નિરવસેસા’ યથા આવલિકાયાં વત્તવ્વતા એવમ્ આનપ્રાણસંવન્ધેડપિ એકવચન-
 બહુવચનાભ્યાં વત્તવ્વતા નિરવશેષા—સમગ્રાડપિ મણિતવ્વા, ‘এবং এএণং গমএণং
 জাব সীসপহেলিয়া মাণিয়ব্বা’ एवमेतेन—पूर्वोक्तेन गमकेन यावत् शीर्षप्रहेलिका
 મણિતવ્વા લવાદારમ્પ શીર્ષપ્રહેલિકા પર્યન્તકાલસ્યાપિ વિચારઃ કરણીય ઇતિ ।
 અથૈકવચનેન સાગરોપમવત્તવ્વતામાહ—‘સાગરોવમેણં મંતે ! કિં સંલેજ્જા પલિ-
 યોવમા પુચ્છા’ સાગરોપમં ત્વહુ ભદન્ત ! કિં સંલ્યાતપલ્યોપમરૂપમ્ અસંલ્યાત-
 પલ્યોપમરૂપમ્ ‘અનન્તપલ્યોપમરૂપં વેતિ પૃચ્છા પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ—‘ગોયમા’
 ઇત્યાદિ । ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ । ‘સંલેજ્જા પલિઓવમા’ સંલ્યાતપલ્યોપમસ્વરૂપં

રૂપ હોતા હૈ ? અથવા અસંલ્યાત આનપ્રાણરૂપ હોતા હૈ ? અથવા અનન્ત
 આનપ્રાણરૂપ હોતા હૈ ? ઇસકે ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈ—‘જહા આવલિ
 યાવ વત્તવ્વયા एवं આણાપાણૂઓ વિ નિરવસેસા’ હે ગૌતમ ! જૈસી
 વત્તવ્વતા આવલિકા મેં કહી ગઈ હૈ ઇસી પ્રકાર કી વત્તવ્વતા એક વચન
 બહુવચન કો લેકર સમસ્ત રૂપ સે આનપ્રાણ કે સમ્બન્ધ મેં મી કહની
 ચાહિયે । ‘এবং এএণং গমএণং জাব সীসপহেলিয়া মাণিয়ব্বা’ ઇસી
 પ્રકાર સે ઇસ ગમક દ્વારા લવ રૂપ કાલ સે લેકર શીર્ષ પ્રહેલિકા
 તક કે કાલ કા મી વિચાર કરના ચાહિયે અવ એકવચન કો
 લેકર સાગરોપમ કાલ કી વત્તવ્વતા કહતે હૈ ‘સાગરોવમેણં મંતે !
 કિં સંલેજ્જા પલિઓવમા પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! સાગરોપમ કાલ
 કયા સંલ્યાત પલ્યોપમ રૂપ હોતા હૈ ? અથવા અસંલ્યાત પલ્યો-
 પમરૂપ હોતા હૈ ? અથવા અનન્ત પલ્યોપમ રૂપ હોતા હૈ ?
 ઇસ પ્રશ્ન કે ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી ગૌતમસ્વામી સે કહતે હૈ—‘ગોયમા !

છે અથવા અનન્ત આનપ્રાણ રૂપ હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રમુશ્રી કહે
 છે કે ‘જહા આવલિયાવ વત્તવ્વયા एवं આણાપાણૂઓ વિ નિરવસેસા’ હે ગૌતમ !
 જે પ્રમાણે આવલિકાના સંબંધમાં કથન કર્યું છે એજ પ્રમાણેનું સઘણું કથન
 આનપ્રાણના સંબંધમાં પણ સમજી લેવું ‘এবং এএণং গমএণং জাব সীসপহেলি-
 য়া মাণিয়ব্বা’ એજ પ્રમાણે લવરૂપ કાળથી લઈ ને શીર્ષપ્રહેલિકા સુધીના કાળનો
 વિચાર પણ કરી લેવો જોઈએ ‘સાગરોવમેણ મંતે ! કિં સંલેજ્જા પલિઓવમા
 પુચ્છા’ હે ભગવન્ ! સાગરોપમકાળ શું સંખ્યાત પલ્યોપમ રૂપ હોય છે ?
 અથવા અસંખ્યાત પલ્યોપમરૂપ હોય છે ? કે અનન્ત પલ્યોપમ રૂપ હોય છે ?
 આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રમુશ્રી ગૌતમસ્વામી ને કહે છે કે—‘ગોયમા સંલેજ્જા

સાગરોપમમ્ 'જો અસંલેખજ્ઞપલિઓવમા જો અગંતા પલિઓવમા' નો અસંલેખાત પલ્યોપમસ્વરૂપ સાગરોપમં ન વા અનન્તપલ્યોપમસ્વરૂપ સાગરોપમં મત્તીતિ । 'एवं ओसपिणीए वि उत्सपिणीए वि' एवम् सागरोपमवदेव-अवसर्पिण्य उत्सर्पि ण्योऽपि नासंख्यातपल्योपमस्वरूपा न वा-अनन्तपल्योपमस्वरूपाः किन्तु संख्यात-पल्योपमस्वरूपा एवेति भावः । 'पोग्गलपरिवट्टे णं पुच्छा' पुद्गलपरिवर्त्तः खलु भदन्त । किं संख्यातपल्योपमरूपोऽसंख्यातपल्योपमोऽनन्तपल्योपमरूपो वा भव-तीति पृच्छा प्रश्नः, भगवानाह-'गोयमा' इत्यादि । 'गोयमा' हे गौतम ! 'जो संलેખજ્ઞ પલિઓવમા જો અસંલેખજ્ઞ પલિઓવમા' નો સંલેખાતપલ્યોપમાત્મકઃ પુદ્ગલપરિવર્તો નો અસંલેખાતપલ્યોપમાત્મકઃ, કિન્તુ 'અગંતા પાલિઓવમા' અનન્ત-

સંલેખજ્ઞ પલિઓવમા' હે ગૌતમ । સાગરોપમ કાલ સંલેખાત પલ્યોપમ રૂપ હોતા હૈ 'જો અસંલેખજ્ઞ પલિઓવમા જો અગંતા પલિઓવમા' અસંલેખાત પલ્યોપમ રૂપ નહીં હોતા હૈ ઔર ન અનન્ત પલ્યોપમ રૂપ હોતા હૈ । 'एवं ओसपिणीए वि उत्सपिणीए वि' इसी प्रकार से अवसर्पिणी और उत्सर्पिणी काल भी असंख्यात पल्योपम रूप नहीं होते हैं न अनन्त पल्योपमरूप होते हैं, किन्तु संख्यात पल्योपम रूप ही होते हैं । 'पोग्गलपरिवट्टे णं भंते ! पुच्छा' हे भदन्त ! पुद्गल परिवर्त्त क्या संख्यात पल्योपम रूप होता है ? अथवा असंख्यात पल्योप-मरूप होता है अथवा अनन्त पल्योपम रूप होता है ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-'गोयमा । जो संलેખજ્ઞ પલિઓવમા જો અસંલેખજ્ઞ પલિઓવમા અગંતા પલિઓવમા' હે ગૌતમ । પુદ્ગલપરિવર્ત્તરૂપ કાલ ન સંલેખાત પલ્યોપમરૂપ હોતા હૈ ન અસંલેખાત પલ્યોપમરૂપ હોતા હૈ,

પલિઓવમા' હે ગૌતમ । સાગરોપમ કાળ સંખ્યાત પલ્યોપમ રૂપ હોય છે 'જો અસંલેખજ્ઞ પલિઓવમા જો અગંતા પલિઓવમા' અસંખ્યાત પલ્યોપમ રૂપ હોતો નથી. અને અનંત પલ્યોપમ રૂપ પણ હોતો નથી 'एवं ओसपिणीए वि उत्सपिणीए वि'એજ પ્રમાણે ઉત્સર્પિણી અને અવસર્પિણી કાળ પણ અસંખ્યાત પલ્યોપમ રૂપ હોતા નથી અનંત પલ્યોપમ રૂપ પણ હોતા નથી, પરંતુ સંખ્યાત પલ્યોપમ રૂપ જ હોય છે 'पोग्गलपरिवट्टे णं भंते पुच्छा' હે ભગવન્ પુદ્ગલ પરિવર્ત્ત શું સંખ્યાત પલ્યોપમ રૂપ હોય છે ? અથવા અસંખ્યાત પલ્યોપમ રૂપ હોય છે કે અનંત પલ્યોપમ રૂપ હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામી ને કહે છે કે—'गोयमा । जो संलેખજ્ઞ પલિઓવમા જો અસંલેખજ્ઞ પલિઓવમા અગંતા પલિઓવમા' હે ગૌતમ । પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત રૂપ કાળ સંખ્યાત પલ્યોપમ રૂપ હોતા નથી અસંખ્યાત પલ્યોપમ રૂપ પણ હોતા

પલ્યોપમાત્મકઃ પુદ્ગલપરિવર્તો ભવતીતિ । ‘एवं जाव सव्वद्धा’ एवं यावत् सर्वाद्धा
 अत्र यावत्पदेन अतीतानागतद्वयोर्ग्रहणं भवति तथा चातीतानागतसर्वकालो न
 संख्यातपल्योपमात्मको नो वा असंख्यातपल्योपमात્मकः किन्तु अनन्तपल्योपमा-
 त्मक एव भवतीति भावः । सू० १ ।

મૂલમ્-સાગરોવમાણં મંતે ! કિં સંખેજ્જા પલિઓવમા પુચ્છા
 ગોયમા ! સિય સંખેજ્જા પલિઓવમા સિય અસંખેજ્જા પલિઓ-
 વમા સિય અણંતા પલિઓવમા । એવં જાવ ઓસપ્પિણી વિ ।
 ઉસ્સપ્પિણી વિ । પોગ્ગલપરિયટ્ટા ણં પુચ્છા ગોયમા ! ણો સંખે-
 જ્જા પલિઓવમા ણો અસંખેજ્જા પલિઓવમા અણંતા પલિઓ-
 વમા । ઓસપ્પિણી ણં મંતે ! કિં સંખેજ્જા સાગરોવમા ૦ જહા
 પલિઓવમસ્સ વત્તવ્વયા તહા સાગરોવમસ્સ વિ । પોગ્ગલપરિ-
 યટ્ટે ણં મંતે ! કિં સંખેજ્જાઓ ઓસપ્પિણી ઉસ્સપ્પિણીઓ
 પુચ્છા ગોયમા ! ણો સંખેજ્જાઓ ઓસપ્પિણી ઉસ્સપ્પિણીઓ ણો
 અસંખેજ્જાઓ અણંતાઓ ઓસપ્પિણી ઉસ્સપ્પિણીઓ । એવં જાવ
 સવ્વદ્ધા । પોગ્ગલપરિયટ્ટા ણં મંતે ! કિં સંખેજ્જાઓ ઓસપ્પિણી
 ઉસ્સપ્પિણીઓ પુચ્છા ગોયમા ! ણો સંખેજ્જાઓ ઓસપ્પિણી ઉસ્સ-
 પ્પિણીઓ ણો અસંખેજ્જાઓ અણંતાઓ ઓસપ્પિણીઓ ઉસ્સપ્પિણી-
 ઓ । તીતદ્ધા ણં મંતે ! કિં સંખેજ્જા પોગ્ગલપરિયટ્ટા પુચ્છા ગોયમા !
 નો સંખેજ્જા પોગ્ગલપરિયટ્ટા નો અસંખેજ્જા અણંતા પોગ્ગલ-

किन्तु अनन्त पल्योपमरूप होता है । ‘एवं जाव सव्वद्धा’ इसी प्रकार
 से अतीत काल अनागतकाल और सर्वाद्धारूप काल भी न संख्यात
 पल्योपमरूप होता है न असंख्यात पल्योपमरूप होता है किन्तु अनन्त
 पल्योपमरूप ही होता है ॥सू० १ ॥

નથી પરંતુ અનન્ત પલ્યોપમ રૂપ હોય છે ‘एव जाव सव्वद्धा’ એજ પ્રમ છે
 અતીત કાળ અનાગત કાળ, અને સર્વાદ્ધા રૂપ કાળ પણ સંખ્યાત પલ્યોપમ
 રૂપ હોતા નથી. અસંખ્યાત પલ્યોપમ રૂપ પણ હોતા નથી, પરંતુ અનન્ત
 પલ્યોપમ રૂપ જ હોય છે । સૂ. ૧ ॥

परियष्टा । एवं अणागयद्धा वि एवं सत्त्वद्धा वि । अणागयद्धा
णं भंते ! किं संखेज्जाओ तीतद्धाओ अमंखेज्जाओ अणंताओ
गोयमा ! णो संखेज्जाओ तीतद्धाओ णो असंखेज्जाओ तीतद्धाओ
णो अणंताओ तीतद्धाओ । अणागयद्धाणं तीतद्धाओ समयाहिया
तीतद्धाणं अणागयद्धाओ समयूणा । सत्त्वद्धा णं भंते ! किं संखे-
ज्जाओ तीतद्धाओ पुच्छा गोयमा ! णो संखेज्जाओ तीतद्धाओ णो
असंखेज्जाओ णो अणंताओ तीतद्धाओ । सत्त्वद्धाणं तीतद्धाओ
सातिरेगदुगुणा तीतद्धाणं सत्त्वद्धाओ थोवूणगे अद्धे । सत्त्वद्धाणं
भंते ! किं संखेज्जाओ अणागयद्धाओ पुच्छा गोयमा ! णो
संखेज्जाओ अणागयद्धाओ णो असंखेज्जाओ अणागयद्धाओ
णो अणंताओ अणागयद्धाओ । सत्त्वद्धा णं अणागयद्धाओ
थोवूणगदुगुणा अणागयद्धा णं सत्त्वद्धाओ सातिरेगे अद्धे ॥सू०२॥

छाया—सागरोपमाणि खलु भदन्त । किं संख्यातानि पल्योपमानि पृच्छा
गौतम ! स्यात् संख्यातानि पल्योपमानि स्यात् असंख्यातानि पल्योपमानि स्यात्
अनन्तानि पल्योपमानि, एवं यावदवसर्पिणी अपि उत्सर्पिणी अपि । पुद्गलपरिवर्त्ताः
खलु पृच्छा गौतम ! नो संख्येयानि पल्योपमानि, नो असंख्येयानि पल्योपमानि
अनन्तानि पल्योपमानि । अवसर्पिणी खलु भदन्त । किं संख्येयानि सागरो
पमानि० यथा पल्योपमस्य वक्तव्यता तथा सागरोपमस्यापि । पुद्गलपरिवर्त्तः खलु
भदन्त ! किं संख्येया अवसर्पिण्युत्सर्पिण्यः पृच्छा—गौतम ! नो संख्याता अव-
सर्पिण्युत्सर्पिण्यः नो असंख्येयाः अनन्ता अवसर्पिण्युत्सर्पिण्यः, एवं यावत्
सर्वाद्धा । पुद्गलपरिवर्त्ताः खलु भदन्त ! किं संख्यातावसर्पिण्युत्सर्पिण्यः पृच्छा,
गौतम ! नो संख्याता अवसर्पिण्युत्सर्पिण्यः नो असंख्याताः, अनन्ता अवसर्पि-
ण्युत्सर्पिण्यः । अतीताद्धाः खलु भदन्त ! किं संख्येयाः पुद्गलपरिवर्त्ताः पृच्छा
गौतम ! नो संख्येयाः पुद्गलपरिवर्त्ताः, नो असंख्येयाः अनन्ताः पुद्गलपरिवर्त्ताः ।
एवमनागताद्धाऽपि, एवं सर्वाद्धाऽपि । अनागताद्धा खलु भदन्त ! किं संख्येया
अतीताद्धा असंख्येया अनन्ताः गौतम ! नो संख्येया अतीताद्धा नो असं-
ख्येया अतीताद्धा, नो अनन्ता अतीताद्धाः । अनागताद्धाः खलु अतीताद्धातः
समयाधिकाः, अतीताद्धाः खलु अनागताद्धातः समयोनाः । सर्वाद्धा खलु भदन्त ।

કિં સંખ્યેયા અતીતાદ્ધાઃ પૃચ્છા, ગૌતમ ! નો સંખ્યેયા અતીતાદ્ધાઃ નો અસં-
ખ્યેયાઃ નો અનન્તા અતીતાદ્ધા । સર્વાદ્ધાં ચલુ અતીતાદ્ધાતઃ સાતિરેકદ્વિગુણા
અતીતાદ્ધા ચલુ સર્વાદ્ધાતઃ સ્તોકોનમર્દ્દમ્ । સર્વાદ્ધાં ચલુ મદન્ત ! કિં સંખ્યેયા
અનાગતાદ્ધાઃ, પૃચ્છા-ગૌતમ ! નો સંખ્યેયા અનાગતાદ્ધાઃ, નો અસંખ્યેયા અના-
ગતાદ્ધાઃ નો અનન્તા અનાગતાદ્ધાઃ । સર્વાદ્ધાં ચલુ અનાગતાદ્ધાતઃ સ્તોકોન
દ્વિગુણા, અનાગતાદ્ધા ચલુ સર્વાદ્ધાતઃ સાતિરેકમર્દ્દમ્ ॥મૂ.૨॥

ટીકા—‘સાગરોવમાણં મંતે ! કિં સંખેજ્જા પલિઓવમા પુચ્છા’ સાગરો-
પમાણિ ચલુ મદન્ત ! કિં સંખ્યાતપલ્યોપમસ્વરૂપાણિ અસંખ્યાતપલ્યોપમસ્વ-
રૂપાણિ અનન્તપલ્યોપમસ્વરૂપાણિ વેતિ પૃચ્છા પ્રશ્ન . મગવાનાહ—‘ગોયમા’
इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘सिय संखेज्जा पलिओवमा’ स्यात्—कदाचित्
संख्यातपल्योपमस्वरूपाणि सागरोपमाणि ‘सिय असंखेज्जा पलिओवमा’ स्यात्—
कदाचिदसंख्यातपल्योपमस्वरूपाणि सागरोपमाणि ‘सिय अणंता पलिओवमा’

‘સાગરોવમાણં મંતે ! કિં સંખેજ્જા પલિઓવમા પુચ્છા’ इत्यादि
टीकार्थ—इस सूत्रद्वारा प्रभुश्री से गौतमस्वामी बहुवचन को लेकर ऐसा
पूछते हैं—‘सागरोवमाणं मंते ! किं संखेज्जा पलिओवमा पुच्छा’ हे म-
दन्त ! बहुतसागरोपम काल क्या संख्यात पल्योपम रूप होते हैं ? अथवा
असंख्यात पल्योपमरूप होते हैं ? अथवा अनन्त पल्योपमरूप होते हैं ?
इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘गोयमा ! सिय संखेज्जा पलिओवमा’
हे गौतम ! बहुत सागरोपम कदाचित् संख्यात पल्योपमरूप होते हैं
‘सिय असंखेज्जा पलिओवमा’ कदाचित् असंख्यात पल्योपमरूप होते
हैं और ‘सिय अणंता पलिओवमा’ कदाचित् अनन्तपल्योपमरूप
होते हैं । ‘एवं ओसप्पिणी उत्सप्पिणी वि’ इसी प्रकार से बहुत
अवसर्पिणीयां और बहुत उत्सर्पिणीयां भी कदाचित् संख्यात पल्योपम

‘સાગરોવમાણં મંતે ! કિં સંખેજ્જા પલિઓવમા પુચ્છા’

ટીકાર્થ—આ સૂત્ર દ્વારા ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રી ને એવું ‘પૂછ્યું’ છે
કે—‘સાગરોવમાણં મંતે ! કિં સંખેજ્જા પલિઓવમા પુચ્છા’ કે ભગવાન સમસ્ત
સાગરોપમ કાળ શુ સંખ્યાત પલ્યોપમ રૂપ હોય છે ? અથવા અસંખ્યાત
પલ્યોપમ રૂપ હોય છે કે અનંત પલ્યોપમ રૂપ હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં
પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા સિય સંખેજ્જા પલિઓવમા’ કે ગૌતમ સમસ્ત
સાગરોપમ કાળ કોઈવાર સંખ્યાત પલ્યોપમ રૂપ હોય છે ‘સિય અસંખેજ્જા
પલિઓવમા’ કોઈવાર અસંખ્યાત પલ્યોપમ રૂપ હોય છે અને ‘સિય અણંતા
પલિઓવમા’ કોઈવાર અનંત પલ્યોપમ રૂપ હોય છે. ‘एवं ओसप्पिणी उत्स-

સ્યાત્-કદાચિત્ અનન્તપલ્લોપમાત્મકાનિ સાગરોપમાણીતિ । 'એવં ઓસપ્પિણી ઉત્સપ્પિણીવિ' એવમ્-સાગરોપમવદેવ યાવત્ અવમર્ષિણ્યપિ ઉત્સર્પિણ્યપિ-સ્યાત્ સંખ્યાતપલ્લોપમસ્વરૂપા, સ્યાદસંખ્યાતપલ્લોપમાન્નિકા, સ્યાદનન્તપલ્લોપમાત્મિકા ઇતિ માત્રઃ । 'પોગલપરિચટ્ટાણ પુચ્છા' પુદ્ગલપરિવર્ત્તાઃ સ્વહ મદન્ત ! કિં સંખ્યાતપલ્લોપમસ્વરૂપા, અસંખ્યાતપલ્લોપમસ્વરૂપા વા અનન્તપલ્લોપમસ્વરૂપા વેતિ પ્રશ્નઃ । ભગવાનાહ-'ગોયમા' ઇત્યાદિ, 'ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'જો સંલેહજ્ઞા પલિઓવમા જો અસંલેહજ્ઞા પલિઓવમા અર્ણતા પલિઓવમા' નો સંખ્યાતપલ્લોપમસ્વરૂપાઃ પુદ્ગલપરિવર્ત્તાઃ 'નો અસંખ્યાતપલ્લોપમસ્વરૂપાઃ, કિન્તુ અનન્તપલ્લોપમરૂપાઃ પુદ્ગલપરિવર્ત્તાઃ મદન્તીતિ માત્રઃ । 'ઓસપ્પિણીણં મંતે । કિં સંલેહજ્ઞા સાગરોવમા' અવમર્ષિણી સ્વહ મદન્ત ! કિં સંખ્યાતસાગરોપમરૂપા અસંખ્યાતસાગરોપમરૂપા, અનન્તસાગરોપમરૂપા વા મદન્તીતિ પ્રશ્નઃ । ઉત્તરમાહ-'જહા' ઇત્યાદિ, 'જહા પલિઓવમસ્વ વત્તવ્વયા તથા સાગરોવમ્મસવિ' રૂપ હોતી હૈ કદાચિત્ અસંખ્યાત પલ્લોપમરૂપ હોતી હૈ ઔર કદાચિત્ અનન્ત પલ્લોપમરૂપ હોતી હૈ ।

'પોગલ પરિચટ્ટાણં પુચ્છા' હે મદન્ત ! વહુત પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત કયા સંખ્યાત પલ્લોપમ રૂપ હોતે હૈ ? અથવા અસંખ્યાત પલ્લોપમરૂપ હોતે હૈ ? અથવા અનન્ત પલ્લોપમરૂપ હોતે હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-'ગોયમા ! 'જો સંલેહજ્ઞા પલિઓવમા જો અસંલેહજ્ઞા પલિઓવમા અર્ણતા પલિઓવમા' હે ગૌતમ ! વહુત પુદ્ગલ પરિવર્ત્ત સંખ્યાત પલ્લોપમ ઔર અસંખ્યાત પલ્લોપમરૂપ નહીં હોતે હૈ કિન્તુ અનન્તપલ્લોપમરૂપ હોતે હૈ । 'ઓસપ્પિણી ણં મંતે

પ્પિણી વિ' એજ પ્રમાણે સમસ્ત ઉત્સર્પિણી કાળ અને સમસ્ત અવસર્પિણી કાળ પશુ કોઈવાર સંખ્યાત પલ્લોપમ રૂપ હોય છે કે.ઈવાર અસંખ્યાત પલ્લોપમ રૂપ હોય છે. અને કોઈવાર અનન્ત પલ્લોપમ રૂપ હોય છે

'પોગલપરિચટ્ટાણં પુચ્છા' હે ભગવન્ સમસ્ત પુદ્ગલપરાવર્ત્ત શું સંખ્યાત પલ્લોપમ રૂપ હોય છે ? અથવા અસંખ્યાત પલ્લોપમ રૂપ હોય છે ? કે અનન્ત પલ્લોપમ રૂપ હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રભુશ્રી કહે છે કે-'ગોયમા જો સંલેહજ્ઞા પલિઓવમા જો અસંલેહજ્ઞા પલિઓવમા અર્ણતા પલિઓવમા' હે ગૌતમ સવળા પુદ્ગલ પરિવર્ત્ત સંખ્યાત પલ્લોપમ અને અસંખ્યાત પલ્લોપમ રૂપ હોતા નથી, પરંતુ અનન્ત પલ્લોપમ રૂપ હોય છે 'ઓસપ્પિણીણં મંતે ! કિં સંલેહજ્ઞા સાગરોવમા' હે ભગવન્ અવસર્પિણી કાળ શું

અથા પલ્યોપમસ્ય વક્તવ્યતા તથા સાગરોપમસ્યાપિ, એકત્વવહુત્તમાશ્રિત્ય ત્રિજ્ઞેયા
 અવસર્પિણી સ્યાત્ સંખ્યાતસાગરોપમરૂપા, સ્યાદસંખ્યાતસાગરોપમરૂપા, સ્યાદનન્ત-
 સાગરોપમરૂપેતિ માવઃ । ‘પોગલપરિચટ્ટેણં મંતે ! કિં સંલેજ્જાઓ ઓસપ્પિણી ઉસ-
 પ્પિણીઓ પુ-છા’ પુદ્ગલપરિવર્તઃ સ્વલ્લ મદન્ત ! કિં સંખ્યાતાવર્પિણ્યુત્સર્પિણીસ્વરૂપો-
 ઽથવા અસંખ્યાતાવર્પિણ્યુત્સર્પિણીસ્વરૂપોઽથવા અનન્તાવર્પિણ્યુત્સર્પિણીરૂપ ઇતિ
 પુચ્છા મશ્નઃ, ભગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! નો સંલેજ્જાઓ
 ઓસપ્પિણી ઉસપ્પિણીઓ નો અસંલેજ્જાઓ’ નો સંખ્યાતાવર્પિણ્યુત્સર્પિણીરૂપો

કિં સંલેજ્જા સાગરોપમાન્’ હે મદન્ત ! અવસર્પિણી કાલ કયા સંખ્યાત
 સાગરોપમ રૂપ હોતા હૈ ? અથવા અસંખ્યાત સાગરોપમરૂપ હોતા હૈ ? અથવા
 અનન્ત સાગરોપમરૂપ હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્નશ્રી કહતે હૈ-‘જહા પલિ-
 ઓવમસ્સ વક્તવ્વયા તહા સાગરોવમસ્સ વિ’ હે ગૌતમ ! જિસ પ્રકાર કી
 વક્તવ્યતા પલ્યોપમ કી કહી ગઈ હૈ ઉસી પ્રકાર કી સાગરોપમ કી બી
 વક્તવ્યતા એકવચન બહુવચન કો લેકર કહની ચાહિયે । વહ યાવત્ બહુત
 ઉત્સર્પિણી કદાચિત્ સંખ્યાત સાગરોપમરૂપ હોતી હૈ । કદાચિત્ અસંખ્યાત
 સાગરોપમરૂપ હોતી હૈ ઓર કદાચિત્ અનન્ત સાગરોપમ રૂપ હોતી હૈ ।

‘પોગલપરિચટ્ટેણં મંતે ! કિં સંલેજ્જાઓ ઓસપ્પિણી ઉસપ્પિણીઓ
 પુચ્છા’ હે મદન્ત ! એક પુદ્ગલ પરિવર્ત કયા સંખ્યાત અવસર્પિણી ઉત્સ-
 ર્પિણીરૂપ હોતા હૈ ? અથવા અસંખ્યાત અવસર્પિણી ઉત્સર્પિણીરૂપ હોતા
 હૈ ? અથવા અનન્ત અવસર્પિણી ઉત્સર્પિણીરૂપ હોતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં
 પ્રશ્નશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! નો સંલેજ્જાઓ ઓસપ્પિણી ઉસપ્પિણીઓ

સંખ્યાત સાગરોપમ રૂપ હોય છે ? અથવા અસંખ્યાત સાગરોપમ રૂપ હોય
 છે ? કે અનન્ત સાગરોપમ રૂપ હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશ્નશ્રી
 ગૌતમસ્વામી ને કહે છે કે-‘જહા પલિઓવમસ્સ વક્તવ્વયા તહા સાગરોવમસ્સ વિ,
 હે ગૌતમ ! પલ્યોપમ ના સંબંધમાં બે પ્રમાણે કથન કરવામાં આવ્યું છે,
 એજ પ્રમાણેતુ કથન સાગરોપમના સંબંધમાં પણ સમજવું. અર્થાત્ અવસ-
 ર્પિણી કાળ કોઈવાર સંખ્યાત સાગરોપમ રૂપ હોય છે, અને કોઈવાર અસં-
 ખ્યાત સાગરોપમ રૂપ હોય છે, અને કોઈવાર અનન્ત સાગરોપમ રૂપ હોય છે
 ‘પોગલપરિચટ્ટેણં મંતે ! કિં સંલેજ્જાઓ ઓસપ્પિણી ઉસપ્પિણીઓ પુચ્છા’ હે
 ભગવન્ એક પુદ્ગલ પરિવર્ત શુ સંખ્યાત અવસર્પિણી ઉત્સર્પિણી રૂપ હોય છે ?
 અથવા અસંખ્યાત અવસર્પિણી ઉત્સર્પિણી રૂપ હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં
 પ્રશ્નશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! નો સંલેજ્જાઓ ઓસપ્પિણી ઉસપ્પિણીઓ નો અસં’

નો વા અસંખ્યાતાવસર્પિણ્ય-પર્વિણીરૂપો ભવતિ પુદ્ગલપરિવર્તનઃ, કિન્તુ 'અર્ણ-
તાઓ ઓસપ્પિણી ઉત્તસર્પિણી ઓ' અનન્તાવસર્પિણ્ય-પર્વિણીરૂપઃ પુદ્ગલપરિવર્તો
ભવતીતિ । 'એવં જાવ સઠ્ઠદ્ધા' એવં યાવત્ સર્વાદ્ધા-સર્વકાલઃ, યાવત્તદેન
અતીતાદ્ધા અનાગતાદ્ધાત્મકકાલયોઃ સમ્રહઃ તથા ચાતીતાનાગતસર્વકાલોઽપિ
ન સંખ્યાતાવસર્પિણ્યપર્વિણીરૂપો ભવતિ ન વા અમર્યાજાવસર્પિણ્યપર્વિણીરૂપો
ભવતિ કિન્તુ અનન્તાવસર્પિણ્યપર્વિણીરૂપો ભવતીતિ માત્રઃ । 'પોગલપરિચટ્ટાણં
મંતે । કિં સંલેજ્જાઓ ઓસપ્પિણી ઉત્તસર્પિણીઓ પુચ્છા' પુદ્ગલપરિવર્તનઃ ત્વત્
ભદન્ત ! કિં સંખ્યાતાવસર્પિણ્યપર્વિણીકાલરૂપાઃ, અથવા અસંખ્યાતાવસર્પિણ્ય-
પર્વિણીકાલરૂપા ભવન્તિ અથવા અનન્તાવસર્પિણ્યપર્વિણીકાલરૂપાઃ પુદ્ગલપરિ-
વર્ત્યા ભવન્તીતિ પુચ્છા-પ્રશ્ન, ભગવાનાહ- 'ગોયમા' ક્ત્વાદિ, 'ગોયમા' હે

નો અસંલેજ્જાઓ' હે ગૌતમ ! એક પુદ્ગલ પરિવર્તન સંખ્યાતા ઉત્તસર્પિણી
અવસર્પિણીરૂપ નહીં હોતા હૈ અસંખ્યાતા ઉત્તસર્પિણી અવસર્પિણીરૂપ
નહીં હોતા હૈ કિન્તુ- 'અર્ણતાઓ ઓસપ્પિણી ઉત્તસર્પિણીઓ' અનન્ત
ઉત્તસર્પિણી અવસર્પિણીરૂપ હોતા હૈ ।

'એવં જાવ સઠ્ઠદ્ધા' ઇતી પ્રકાર ને અતીત અનાગત ઔર સર્વાદ્ધા
રૂપ કાલ મી અનન્ત ઉત્તસર્પિણી અવસર્પિણી રૂપ હોતે હૈ સંખ્યાતા અથવા
અસંખ્યાતા ઉત્તસર્પિણી અવસર્પિણી રૂપ નહીં હોતા હૈ ।

'પોગલપરિચટ્ટાણં મંતે ! કિં સંલેજ્જાઓ ઓસપ્પિણી ઉત્તસર્પિણીઓ
પુચ્છા' હે ભદન્ત ! શુદ્ધ પુદ્ગલપરિવર્તનરૂપ કાલ કયા સંખ્યાતા ઉત્તસર્પિણી
અવસર્પિણી કાલ રૂપ હોતે હૈ ? અથવા અસંખ્યાતા ઉત્તસર્પિણી અવસર્-
પિણીરૂપ હોતે હૈ ? અથવા અનન્ત ઉત્તસર્પિણી અવસર્પિણી રૂપ હોતે હૈ ?

લેજ્જાઓ' હે ગૌતમ ! એક પુદ્ગલ પરિવર્તન સંખ્યાતા ઉત્તસર્પિણી અવસર્પિણી
રૂપ હોતુ નથી અસંખ્યાતા ઉત્તસર્પિણી અવસર્પિણીરૂપ પણ હોતુ નથી. પરંતુ
'અર્ણતાઓ ઓસપ્પિણી ઉત્તસર્પિણીઓ' અનન્ત ઉત્તસર્પિણી અવસર્પિણીરૂપ હોય છે.

'એવં જાવ સઠ્ઠદ્ધા' એજ પ્રમાણે અતીત અનાગત અને સર્વાદ્ધા રૂપ
કાળ પણ અનન્ત ઉત્તસર્પિણી અવસર્પિણી રૂપ હોય છે. સંખ્યાતા અથવા અસં-
ખ્યાતા ઉત્તસર્પિણી અવસર્પિણી રૂપ હોતા નથી.

'પોગલપરિચટ્ટાણં મંતે ! કિં સંલેજ્જાઓ ઓસપ્પિણી ઉત્તસર્પિણીઓ
પુચ્છા' હે ભગવન્ સમ્રાજા પુદ્ગલ પરિવર્તન રૂપ કાળ શુ સંખ્યાતા ઉત્તસર્પિણી
અવસર્પિણી કાળ રૂપ હોય છે ? અથવા અસંખ્યાતા ઉત્તસર્પિણી અવસર્પિણી
રૂપ હોય છે ? અથવા અનન્ત ઉત્તસર્પિણી અવસર્પિણી રૂપ હોય છે ? આ

ગૌતમ ! 'જો સંસ્કેજ્ઞાઓ ઓસપ્પિણી ઉસ્સપ્પિણીઓ જો અસંસ્કેજ્ઞાઓ ઓસ-
પ્પિણી ઉસ્સપ્પિણીઓ અણંતાઓ ઓમપ્પિણી ઉસ્સપ્પિણીઓ' નો સંસ્કયાતાવ-
સર્પિણ્યુત્સર્પિણીકાલરૂપાઃ પુદ્ગલારિવર્ત્તો ભવન્તિ નો વા અસંસ્કયાતાવસર્પિણ્યુ-
ત્સર્પિણીકાલરૂપા ભવન્તિ કિન્તુ અનન્તાવસર્પિણ્યુત્સર્પિણીકાલરૂપાઃ પુદ્ગલપરિવર્ત્તો
ભવન્તીતિ । 'તીતદ્ધા ણં મંતે ! કિં 'સંસ્કેજ્ઞા પોગ્ગલપરિયદ્ધા પુચ્છા' અતીતાદ્ધા
—અતીતકાલ. સ્વલુ મદન્ત ! કિં સંસ્કયાતપુદ્ગલારિવર્ત્તરૂપો ભવતિ અસંસ્કયાત-
પુદ્ગલપરિવર્ત્તરૂપો ભવતિ અથવા અનન્તપુદ્ગલપરિવર્ત્તસ્વરૂપો ભવતીતિ પૃચ્છા
મદનઃ । મગવાનાહ—'ગોયમા' इत्यादि । 'ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'જો સંસ્કેજ્ઞા
પોગ્ગલપરિયદ્ધા જો અસંસ્કેજ્ઞા' નો સંસ્કયાતપુદ્ગલારિવર્ત્તરૂપો ભવતિ અતીત-
કાલો, નો વા અસંસ્કયાતપુદ્ગલપરિવર્ત્તરૂપો ભવતિ અતીતકાલ અપિ તુ 'અણંતા

ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં—'ગોયમા ! જો સંસ્કેજ્ઞાઓ ઓસપ્પિણી
ઉસ્સપ્પિણીઓ જો અસંસ્કેજ્ઞાઓ ઓસપ્પિણી ઉસ્સપ્પિણીઓ અણં-
તાઓ ઓસપ્પિણી ઉસ્સપ્પિણીઓ' હે ગૌતમ ઘટ્ટુત પુદ્ગલ પરિવર્ત્ત ન
સંસ્કયાત ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણીરૂપ હોતે હૈં, ન અસંસ્કયાત ઉત્સર્પિણી
અવસર્પિણીરૂપ હોતે હૈં કિન્તુ અનન્ત ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણીરૂપ હોતે હૈં ।
'તીયદ્ધાણં મંતે ! કિં સંસ્કેજ્ઞા પોગ્ગલપરિયદ્ધા પુચ્છા' હે મદન્ત !
અતીતકાલ કયા સંસ્કયાત પુદ્ગલ પરિવર્ત્તરૂપ હોતા હૈં ? અથવા અસં-
સ્કયાત પુદ્ગલ પરિવર્ત્તરૂપ હોતા હૈં ? અથવા અનન્તપુદ્ગલ પરિવર્ત્ત-
રૂપ હોતા હૈં ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં—'ગોયમા ! જો સંસ્કેજ્ઞા
પોગ્ગલપરિયદ્ધા જો અસંસ્કેજ્ઞા' હે ગૌતમ અતીતકાલ ન સંસ્કયાત
પુદ્ગલ પરિવર્ત્તરૂપ હોતા હૈં ન અસંસ્કયાત પુદ્ગલ પરિવર્ત્ત રૂપ હોતા

પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'ગોયમા જો સંસ્કેજ્ઞાઓ ઓસપ્પિણી ઉસ્સપ્પિ-
ણીઓ જો અસંસ્કેજ્ઞાઓ ઓસપ્પિણી ઉસ્સપ્પિણીઓ અણંતાઓ ઓસપ્પિણી ઉસ્સ-
પ્પિણીઓ' હે ગૌતમ ! સઘણા પુદ્ગલપરિવર્તો સંસ્કયાત ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણી
રૂપ હોતા નથી તથા અસંસ્કયાત ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણી રૂપ પણ હોતા નથી.
પરંતુ અનન્ત ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણી રૂપ હોય છે 'તીતદ્ધાણં મંતે કિં સંસ્કેજ્ઞા
પોગ્ગલપરિયદ્ધા પુચ્છા' હે ભગવન્ અતીત કાળ—ભૂતકાળ થુ સંસ્કયાત પુદ્ગલ
પરિવર્ત રૂપ હોય છે ? અથવા અસંસ્કયાત પુદ્ગલ પરિવર્ત રૂપ હોય છે ?
કે અનન્ત પુદ્ગલ પરિવર્ત રૂપ હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી
ગૌતમ સ્વામી ને કહે છે કે—'ગોયમા ! જો સંસ્કેજ્ઞા પોગ્ગલપરિયદ્ધા જો
અસંસ્કેજ્ઞા' હે ગૌતમ ! અતીતકાળ સંસ્કયાત પુદ્ગલ પરિવર્ત રૂપ હોતો

પોગલપરિયદ્ધા' અનન્તપુદ્ગલપરિવર્તસ્વરૂપોડતીતકાલો ભવતીતિ । 'एवं अणा-
गयद्धावि' एवमनागताद्धाऽपि अनागतकालोऽपि 'एवं सव्वद्धावि' एवं सर्वकाल-
-सर्वकालोऽपि नो संख्यातपुद्गलपरिवर्तस्वरूपो भवति न वा असंख्यात
पुद्गलपरिवर्तस्वरूपो भवति किन्तु अनन्तपुद्गलपरिवर्तस्वरूप एव अतीतकालो-
ऽनागतकालः सर्वकालश्च भवतीति भावः । 'अणागयद्धाणं भंते ! किं संखेज्जाओ
तीतद्धाओ असंखेज्जाओ अणंताओ' अनागताद्धा-अनागतकालः खलु भदन्त !
संख्यातातीताद्धाकालरूपो भवति अथवा असंख्यातातीताद्धारूपो भवति
अनन्तातीताद्धारूपो वा भवतीति पृच्छा प्रश्नः । भगवानाह-'गोयमा'
इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम । 'णो संखेज्जाओ तीतद्धाओ णो असंखेज्जाओ-

है किन्तु-'अणंता पोगलपरियद्दा' अनन्त पुद्गल परिवर्त्तरूप होता है
'एवं अणागयद्धा वि' इसी प्रकार से भविष्यकाल भी अनन्त पुद्गल
परिवर्त्तरूप होता है । संख्यात अथवा असंख्यात पुद्गल परिवर्त्तरूप
नहीं होता है । इसी प्रकार से 'एवं सव्वद्धा वि' सर्वकाल भी अनन्त
पुद्गलपरिवर्त्तरूप होता है, संख्यात अथवा असंख्यात पुद्गल परि-
वर्त्तरूप नहीं होता है ।

'अणागयद्धा णं भंते । किं संखेज्जाओ तीतद्धाओ असंखेज्जाओ
अणंताओ' इस सूत्र द्वारा श्रीगौतमस्वामी ने प्रभुश्री से ऐसा पूछा
है-हे भदन्त ! अनागतकाल क्या संख्यात अतीतकाल रूप होता है ?
अथवा असंख्यात अतीतकाल रूप होता है ? अथवा अनन्त अती-
तकाल रूप होता है ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-गोयमा ।

नथी तेम असंख्यात पुद्गल परिवर्त्त इय पणु ढોતો નથી. પરંતુ 'અણતા
પોગલપરિયદ્ધા' અનન્ત પુદ્ગલ પરિવર્ત્ત ઇય ઢોય છે. 'एवं अणागयद्धा वि'
એજ પ્રમાણે ભવિષ્ય કાળ પણુ અનન્ત પુદ્ગલ પરિવર્ત્ત ઇય ઢોય છે સંખ્યાત
અથવા અસંખ્યાત પુદ્ગલ પરિવર્ત્ત ઇય હોતા નથી, એજ પ્રમાણે 'एवं सव्वद्धा
वि' सर्व કાળ પણુ અનન્ત પુદ્ગલ પરિવર્ત્ત ઇય ઢોય છે, સંખ્યાત અથવા
અસંખ્યાત પુદ્ગલ પરિવર્ત્ત ઇય હોતા નથી.

'अणागयद्धा णं भंते । किं संखेज्जाओ तीतद्धाओ असंखेज्जाओ अणताओ
आ सूत्रपाठ द्वारा गौतम स्वामीએ પ્રભુશ્રી ને એવું પૂછ્યું છે કે-કે ભગવન્
અનાગત કાળ શુ સંખ્યાત અતીત કાળ ઇય ઢોય છે ? અથવા અસંખ્યાત
અતીત કાળ ઇય ઢોય છે ? કે અનન્ત અતીતકાળ ઇય ઢોય છે ? આ પ્રશ્નના
ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામી ને કહે છે કે-'ગોયમા । ણો સંખેજ્જાઓ તીતદ્ધાઓ'

તીતાદ્વાઓ-ળો અણતાઓ તીતદ્વાઓ' નો સંખ્યાતાતીતકાલરૂપો મનતિ અનાગતકાલો ન વા અસંખ્યાતાતીતકાલરૂપો મનતિ નો વા અનન્તાતીતકાલરૂપો મનતીતિ કિન્તુ 'અણાગયદ્વાળં તીતદ્વાઓ સમયાહિયા' અનાગતાદ્વા-અનાગતકાલઃ સ્વલુ અતીતાદ્વાઓઽતીતકાલતઃ સમયાધિકાઃ એકસમયાધિકો મનતિ અનાગતકાલોઽતીતકાલાપેક્ષયા એવમ્-'તીતદ્વાળં અણાગયદ્વાઓ સમયૂળા' અતીતાદ્વા-અતીતકાલઃ અનાગતાદ્વાતઃ અનાગતકાલતઃ-અનાગતકાલાપેક્ષયા સમયોનઃ-એક સમયઃયૂનો મનતિ-અતીતકાલાપેક્ષયા અનાગતકાલસ્ય એકસમયાધિકયં મનતિ, તથા અતીતકાલોઽનાગતકાલાપેક્ષયા એકમમયન્યૂનો મનતીત્યર્થઃ, અતીતાનાગતકાલો અનાગનન્તધર્માભ્યાં સમાનો યથા-અતીતકાલસ્યાદિનીંસ્તિ તથા-અનાગતકાલસ્યાન્તો નાસ્તીતિ અનાગનન્તાભ્યામુર્ધો સમાનો મનતઃ, તયો

ળો સંખેજ્જાઓ તીતદ્વાઓ ળો અસંખેજ્જાઓ તીતદ્વાઓ ળો અણતાઓ તીતદ્વાઓ' હે ગૌતમ ! અનાગતકાલ ન સંખ્યાત અતીતકાલ રૂપ હોતા હૈ ન અસંખ્યાત અતીતકાલ રૂપ હોના હૈ ઓર ન અનન્ત અતીતકાલરૂપ હોતા હૈ કિન્તુ 'અણાગયદ્વાળં તીતદ્વાઓ સમયાહિયા' અનાગતકાલ અતીતકાલ સે એક સમય અધિક હોતા હૈ । અર્થાત્ અતીતકાલ કી અપેક્ષા અનાગતકાલ એક સમય અધિક હોતા હૈ । 'એવં તીતદ્વાળં અણાગયદ્વાઓ સમયૂળા' ઇસી પ્રકાર અતીત કાલ અનાગતકાલ કી અપેક્ષા એક સમયન્યૂન હોતા હૈ । અતીતકાલ કી અપેક્ષા અનાગતકાલ એક સમય સે અધિક હોતા હૈ ઓર અનાગતકાલ કી અપેક્ષા અતીતકાલ એક સમય સે ન્યૂન હોતા હૈ । અતીતકાલ ઓર અનાગતકાલ યે દોનો અનાદિ અનન્ત ધર્મો કો લેકર સમાન હૈ । અતીતકાલ કી

ળો અસંખેજ્જાઓ તીતદ્વાઓ ળો અણતાઓ તીતદ્વાઓ' હે ગૌતમ ! અનાગતકાળ સંખ્યાત અતીતકાળ રૂપ હોતો નથી તથા અસંખ્યાત અતીતકાળ રૂપ હોતો નથી, અને અનન્ત અતીતકાળ રૂપ પણ હોતો નથી પરંતુ 'અણાગયદ્વાળં તીતદ્વાઓ સમયાહિયા' અનાગતકાળ ભવિષ્યકાળ અતીતકાળ-ભૂતકાળથી એક સમય અધિક હોય છે અર્થાત્ અતીતકાળની અપેક્ષાથી અનાગતકાળ એક સમય અધિક હોય છે 'એવં તીતદ્વાળં અણાગયદ્વાઓ સમયૂળા' એજ પ્રમાણે અતીતકાળ અનાગતકાળ કરતાં એક સમયન્યૂન હોય છે એટલેકે-અતીતકાળ કરતાં અનાગતકાળ એક સમય વધારે હોય છે અને અનાગતકાળની અપેક્ષાથી અતીતકાળ એકસમયન્યૂન હોય છે. અતીતકાળ અને અનાગતકાળ એ બેઉ અનાદિ અનન્ત ધર્મોને લઈને સંખ્યા છે. અતીતકાળ

રમયો રતીતાનાગતકાલયોથ ગધ્યે મગત્તઃ પ્રશ્નસમયો વર્તતે ન ચ પ્રશ્ન
સમયોઽવિનષ્ટત્વેન નાતીતકાલે પ્રવિશતિ કિન્તુ અવિનષ્ટત્વમાધાર્યાત્ અનાગત-
કાલે एव સ્થિત્વ હવતોઽનાગતરૂઢ્યોઽતીતકાલાપેક્ષયા સમયાધિકો ભવતિ, તથા
અતીતકાલોઽનાગતકાલાપેક્ષયા દુર સમયન્યૂનો ભવતિ इत्यत एवाह—‘અગાય-
દ્ધાણં તીયદ્ધાઓ સમયાધિયા તીયદ્ધાણં અગાયદ્ધાઓ મમયૂના’ इति ‘સવ્વદ્ધાણં
મંતે ! કિં સંલેજ્જાઓ તીતદ્ધાઓ પુચ્છા’ સર્વાદ્ધા—સર્વકાલઃ સ્વત્ત્વ મદન્ત !
કિં સંલ્યાતાતીતકાલરૂપઃ ? અથવા—અમ લ્યાતાતીતકાલરૂઢ્યોઽથવા—અનન્નાતીત-
કાલરૂઢ્યો ભવતીતિ પુચ્છા—પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ—‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘ગોયમા’ હે
ગૌતમ ! ‘નો સંલેજ્જાઓ તીતદ્ધાઓ’ નો સંલ્યાતાતીતાદ્ધા—અતીતકાલરૂપઃ
સર્વકાલઃ, ‘ળો અસંલેજ્જાઓ ળો અણંતાઓ તીયદ્ધાઓ’ નો અસંલ્યાતાતીતદ્ધા

જિસ પ્રકાર આદિ નહીં હૈ ઉત્તી પ્રકાર અનાગતકાલ કા મી અન્ત નહીં
હૈ । અતઃ યે દોનો અનાદિ અનન્ત રૂપ સે જમાન હૈ । इन दोनों अनी-
तकाल के बीच में भगवान् के प्रश्न का समय है वह प्रश्न समय अवि-
नष्ट होने से अतीतकाल में समाविष्ट नहीं होता है किन्तु अविनष्ट धर्म
के साधर्म्य से उसका अनागतकाल में ही समावेश होता है । इस
प्रकार अनागत काल अतीतकाल की अपेक्षा समयाधिक होता है ।
तथा—अनागतकाल से अतीतकाल एक समय न्यून होता है । इसीलिए
‘अगायदद्धानं तीयदधाओ समयाधिया तीयदधानं अगायदद्धाओ मम-
यूणा’ ऐसा कहा गया है । ‘सव्वदधानं मंते ! किं संलेज्जाओ तीत-
द्धाओ पुच्छा’ हे भदन्त ! सर्वकाल क्या संख्यात अतीतकाल रूप है ?
अथवा असंख्यात अतीतकाल रूप है ? अथवा अनन्त अनीतकाल रूप

એમ આદિ વગરનો છે એજ પ્રમાણે અનાગતકાળ નો અન્ત નથી. તેથી આ
ખન્ને અનાદિ અનન્ત પણથી સરખાં છે અતીતકાળ અને અનાગતકાળ આ
ખન્નેની વચમાં ભગવાનના પ્રશ્નનો સમય છે, તે પ્રશ્ન સમય નાશ વિનાનો
હોવાથી અતીતકાળમાં તેનો સમાવેશ થતો નથી પરંતુ અવિનષ્ટ ધર્મના
સાધર્મ્ય પણથી અનાગત કાળમાં જ તેનો સમાવેશ થાય છે, આ અનાગત-
કાળ અતીતકાળની અપેક્ષાથી એક સમય વધારે હોય છે, તથા અનાગતકાળ
થી અતીતકાળ એક સમયન્યૂન હોય છે તેથી ‘અગાયદ્ધાણં તીયદ્ધાઓ સમયા
ધિયા તીયદ્ધાણ અગાયદ્ધાઓ મમયૂના’ આ પ્રમાણે કહેલ છે ‘સવ્વદ્ધાણ મંતે !
કિં સંલેજ્જાઓ તીતદ્ધાઓ પુચ્છા’ હે ભગવન્ સર્વકાળ શુ’ સંખ્યાત અતીત
કાળ રૂપ છે ? અથવા અસંખ્યાત અતીતકાળ રૂપ છે ? કે અનન્ત અતીત

રૂપો નો વા અનન્તાતીતાદ્ધારૂપઃ સર્વકાલો ભવતિ કિન્તુ 'સવ્વદ્ધાણં તીયદ્ધાઓ સાતિરેગદુગુણા' સર્વાદ્ધા-સર્વકાલઃ સ્વદ્ધ અતીતાદ્ધાતઃ-અતીતકાલતઃ-અતીત-કાલાપેક્ષયા સાતિરેકદ્વિગુણો ભવતિ સર્વાદ્ધા અતીતાનાગતાદ્ધાદ્વયં, સા ચ સર્વાદ્ધા અતીતાદ્ધાતઃ સકાશાત્ સાતિરેકદ્વિગુણા ભવતિ સાતિરેકત્વ ચ વર્તમાન સમયેન-અત एव 'તીતદ્ધાણં સવ્વદ્ધાઓ થોવૂગए अद्वે' અતીતાદ્ધા સ્વદ્ધ સર્વાદ્ધાતઃ સ્તોકોના અર્ધા ભવતિ ક્રનન્ત્વં ચ વર્તમાનસમયેનૈવેતિ, અત્ર કોડપ્યાહ-અતીત-કાલતોડનાગતકાલોડનન્તગુણો ભવતિ, યતો હિ યદિ તો અતીતાનાગતકાલો વર્તમાનસમયે સમો સ્યાતામ્ તતસ્તદતિક્રમે અનાગતકાલઃ સમયોનો ભવેત્તતો

હે ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં-‘ગોયમા ! ણો સંસેજ્જાઓ તીત-દ્ધાઓ, ણો અસંસેજ્જાઓ, ણો અણંતાઓ તીયદ્ધાઓ’ હે ગૌતમ ! સર્વકાલ સંસ્યાત અતીતકાલ રૂપ નહીં હોતા હૈ, ન સહ અસંસ્યાત અતીતકાલ રૂપ હોતા હૈ ઓર ન સહ અનન્ત અતીતકાલરૂપ હોતા હૈ કિન્તુ-‘સવ્વદ્ધાણં તીયદ્ધાઓ સાતિરેગ દુગુણા’ સહ સર્વકાલ અતીત કાલ કી અપેક્ષા સે કુહ અધિક દુગુણા હૈ, અતીત અનાગત કા નામ સર્વાદ્ધા હૈં યહ સર્વાદ્ધા સે કુહ અધિક દૂના હૈં હસમેં કુહ અધિક-અધિકતા વર્તમાન સમય કો લેકર હૈં હસલિए-‘તીતદ્ધાણં સવ્વદ્ધાઓ થોવૂગए अद्वે’ અતીતાદ્ધા-ભૂત કાલ-સર્વાદ્ધા સે કુહ કમ અર્ધ માગ રૂપ હૈં યહાં ક્રનન્તા-ન્યૂનતા વર્તમાન સમય સે હી હૈં । યહાં કોઈ ઇસા કહતે હૈં-‘અતીતકાલ સે અનાગતકાલ અનન્તગુણા હોના હૈં-કયોંકિ યદિ વે અતીતકાલ ઓર અનાગતકાલ વર્તમાન સમય મેં સરાવર હોં

કાળ રૂપ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમ સ્વામીને કહે છે કે-“ગોયમા ! ણો સંસેજ્જાઓ તીતદ્ધાઓ ણો અસંસેજ્જાઓ, ણો અણંતાઓ તીયદ્ધાઓ હે ગૌતમ ! સર્વકાળ સંસ્યાત અતીતકાળ રૂપ હોતો નથી તથા અસંસ્યાત અતીતકાળ રૂપ પણ હોતો નથી અને અનન્ત અતીતકાળ રૂપ પણ હોતો નથી પરંતુ સવ્વદ્ધાણં તીયદ્ધાઓ સાતિરેકદુગુણા’ તે સર્વકાળ અતીતકાળ કરતાં કંઈક વધારે બમણો છે અતીત અનાગતતું નામ સર્વાદ્ધાકાળ છે આ સર્વાધ્ધાકાળ અતીતદ્ધાથી કંઈક વધારે બમણો છે અર્થાત્ બમણા થી કંઈક વધારે છે આમાં કંઈક વધારે અધિકપણુ વર્તમાન સમય ને લઈને છે તેથી ‘તીતદ્ધાણં સવ્વદ્ધાઓ થોવૂગए अद्वે’ અતીતદ્ધા-ભૂતકાળ સર્વાદ્ધાથી કંઈક કમ અર્ધા ભાગ રૂપ છે અહિયાં આટલું ઓછાપણુ વર્તમાન સમય ને લઈને છે. અહિયાં કોઈ એવું કહે છે કે-અતીતકાળ કરતાં અનાગતકાળ અનન્તગણુ હોય છે, કેમકે-જો તે અતીતકાળ અને અનાગતકાળ વર્તમાન સમયમાં બરા-

દ્વયાદિસમગોનો ભવેત્, एवं सति च नास्ति तयोः समत्वं ततोऽनन्तगुणोऽनीत-
 कालतोऽनागतकालः, अतएव नास्ती अनागतकालोऽनन्तेनापि कालेन गतेन
 क्षीयत इति । अत्राह—इह यद् अतीतानागतकालयोः समत्वं कथितं तन् उभयो-
 रपि आद्यन्ताभ्यामप्येव विवक्षितम्, यत् अतीतानागतकालयोर्नादिर्नापि चान्त
 इति, एतच्चादौ निवेदितमेवेति । ‘सर्ववद्भावं भंते ! किं संखेज्जाओ अणागय
 द्वाओ पुच्छा’ सर्वाद्वा भवतु यदन्त ! किं संख्यातानागताद्वारूपा अथवा असं-
 ख्यातानાગતાદ્વારૂપા યદ્વા અનન્તાનાગતાદ્વારૂપા ભવતીતિ પૂછા’ પ્રશ્નઃ ।
 તો उसके व्यतीत हो जाने पर अनागत काल एत समय कम होगा
 और इस प्रकार दो तीन चार आदि समय घटने २ उन दोनों में समा-
 नता रहेगी नहीं इसलिए अनागतकाल अतीतकाल से अनन्तगुणा हैं
 इसी कारण यह अनागतकाल अनन्तकाल के व्यतीत हो जाने पर भी
 नष्टनहीं होता है ।’ तो इसका उत्तर इस प्रकार से है कि यहाँ
 अतीत काल और अनागतकाल जो समान कहा गया है सो उनकी
 अनादिता और अनन्त को लेकर कहा गया है । अर्थात् जैसे अतीत
 काल की आदि नहीं है वैसे ही अनागत काल का अन्त भी नहीं है ।
 सो यह बात पहिले ही प्रकट कर दी गई है ।

‘सर्ववद्भावं भंते ! किं संखेज्जाओ अणागयद्वाओ पुच्छा’ इस सूत्र
 द्वारा श्रीगौतमस्वामी ने प्रभुश्री से ऐसा पूछा है—हे भदन्त ! सर्वाद्धारूप
 सर्वकाल वया संख्यात अनागत कालरूप होता है ? अथवा असंख्यात
 अनागतकालरूप होता है ? अथवा अनन्त अनागत कालरूप होता है ?
 इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘गोयमा । णो संखेज्जाओ अणा-

ગર હોય તો તેના વીતી ગયા પછી અનાગતકાળ એક સમય કમ હોય છે. અને
 આ રીતે બે, ત્રણ ચાર વિગેરે સમય ઘટતા ઘટતા તે બન્નેમાં સરખાપણું
 રહેશે નહીં તેથી અનાગતકાળ અતીતકાળ કરતાં અનંતગણે છે, આકારણથી
 આ અનાગતકાળ અનંતકાળના વીતી બધાં છતાં પણ નાશ પામતો નથી, આગ્રુ
 સમાધાન આ પ્રશ્ને છે કે—અહિંયાં અતીતકાળ અને અનાગતકાળ ને જે
 સરખા કહેવા છે તે તેમાં અનાદિપણુ અને અનંતપણુને લીધે કહેલ છે.
 અર્થાત્ જે પ્રમાણે અતીતકાળની આદિ નથી તેજ પ્રમાણે અનાગતકાળનો
 અંત પણ નથી આ હકીકત પહેલા જ પ્રગટ કરેલ છે.

‘સર્વવદ્ભાવં ભંતે ! કિં સંખેજ્જાઓ અણાગયદ્વાઓ પુછા’ હે ભગવન્ સર્વા-
 દ્વારૂપ સર્વકાળ શુ સંખ્યાત અનાગતકાળ રૂપ હોય છે ? અથવા અસંખ્યાત
 અનાગતકાળ રૂપ હોય છે ? અથવા અનંત અનાગતકાળ રૂપ હોય છે ?
 આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ણો સંખેજ્જાઓ અણાગયદ્વાઓ
 મ૦ ૫

મગવાનાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि, गौयमा’ हे गौतम ! ‘णो संखेज्जाओ अणाग-
यद्धाओ’ नो संख्यातानागताद्वारूपा ‘णो अणंताओ अणागयद्धाओ’ नो वा अन-
न्तानागताद्वारूपाऽपि सर्वाद्धा अपि तु ‘संव्वद्धा णं अणागयद्धाओ थोवूणगदुगुणा’
सर्वाद्धा खलु अनागताद्धातः सकाशात् स्तोकोनद्विगुणा भवति, अणागयद्धा
णं संव्वद्धाओ सातिरेगे अद्धे’ अनागताद्धा खलु सर्वाद्धातः सातिरेका
अर्द्धा भवतीति ॥सू० २॥

उद्देशकस्यादौ पर्ययाः कथिता स्ते च भेदा अपि भवन्तीति निगोदभेदान्
दर्शयन्नाह-‘कइविहा णं भंते ! णिओदा’ इत्यादि ।

મૂલમ્-કइવિહા ણં ભંતે ! ણિગોદા પન્નત્તા ? ગોયમા !
દુવિહા ણિગોદા પન્નત્તા, તં જહા-ણિઓગા ય ણિઓગજીવા ય ।
ણિઓદા ણં ભંતે ! કइविहा पन्नत्ता गौयमा ! दुविहा णिओदा
पन्नत्ता तं जहा सुहुमणिगोदा य वायरणिगोदा य एवं णिगोदा
भाणियच्चा जहा जीवाभिगमे तहेव निरवसेसं । कइविहे णं
भंते ! णामे पन्नत्ते गौयमा ! छविहे णामे पन्नत्ते तं जहा-
ओदइए ? जाव सन्निवाइए६ । से किं तं उदइए णामे उदइए
णामे दुविहे पन्नत्ते तं जहा-उदइए य उदयनिप्फन्ने य एवं जहा
गयद्धाओ णो असंखेज्जाओ अणागयद्धाओ णो अणंताओ अणागय-
द्धाओ’ हे गौतम । सर्वाद्धारूप सर्वकाल संख्यात अनागताद्धारूप नहीं
है असंख्यात अनागताद्धारूप नहीं है और अनन्त अनागताद्धारूप नहीं
है किन्तु ‘संव्वद्धाणं अणागयद्धाओ थोवूणगदुगुणा’ वह सर्वाद्धारूप
सर्वकाल भविष्यत्काल की अपेक्षा कुछ कम दुगुणा है और ‘अणा-
गयद्धाणं संव्वद्धाओ सातिरेगे अद्धे’ अनागताद्धा सर्वाद्धा की
अपेक्षा कुछ अधिक आधा है ॥सू० २॥

‘णો અસંખેજ્જાઓ અણાગયદ્ધાઓ ણો અણંતાઓ અણાગયદ્ધાઓ’ હે ગૌતમ !
સર્વાદ્ધા ૩૫ સર્વકાળ સંખ્યાત અનાગતાદ્ધા ૩૫ નથી. અને અસંખ્યાત અના-
ગતાદ્ધા ૩૫ પણ નથી. તથા અનંત અનાગતાદ્ધા ૩૫ પણ નથી. પરંતુ
‘સંવ્વદ્ધાણ અણાગયદ્ધાઓ થોવૂણગદુગુણા’ તે સવદ્ધા ૩૫ સર્વકાળ ભવિષ્યકાળ
ની અપેક્ષાથી કેંઈક કમ બન્યો છે. અને ‘અણાગયદ્ધાણ સંવ્વદ્ધાઓ સાતિ-
રેગે અદ્ધે’ અનાગતાદ્ધા સર્વાદ્ધાની અપેક્ષાથી કેંઈક અધી વધારે છે, ॥સૂ० ૨॥

સત્તરમસણ પઢમે ઉદેસણ ભાવો તહેવ્ હહ વિ । ણવરં હમં ણાણતં
સેસં તહેવ્ જાવ સઙ્ગિવાહણ સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ ॥ સૂ૦૩ ॥

॥ પળવીસહમે સણ પંચમો ઉદેસો સમત્તો ॥

છાયા—કત્તિવિધાઃ સ્વલ્પ મદન્ત ! નિગોદાઃ પ્રજ્ઞતાઃ, ગૌતમ ! દ્વિવિધાઃ
નિગોદાઃ પ્રજ્ઞતાઃ—તથયા—નિગોદાથ નિગોદજીવાથ । નિગોદાઃ સ્વલ્પ મદન્ત !
કત્તિ વિધાઃ પ્રજ્ઞતાઃ ? ગૌતમ ! દ્વિવિધાઃ પ્રજ્ઞતાઃ, તથયા—સૂક્ષ્મનિગોદાથ વાદર-
નિગોદાથ, एवं નિગોદા મણિતવ્યા યયા જીજ્ઞાસિગમે તથેવ નિરવગેષમ્ । કત્તિ
વિધં સ્વલ્પ મદન્ત ! નામ પ્રજ્ઞસમ્—ગૌતમ ! પહમિધં નામ પ્રજ્ઞસમ્ તથયા—ઔદયિકં
યાવત્ સન્નિપાતિકમ્ । અથ કિં તદ્ ઔદયિકં નામ ઔદયિકં નામ દ્વિવિધ પ્રજ્ઞસમ્
તથયા—ઉદયમ્ ઉદયનિષ્પન્નં ચ एवं યયા સપ્તદશશતે પ્રથમે ઉદેશકે ભાવ સ્તથેવ
હહાપિ નવરમિદં નામ નાનાત્વમ્ શેષં તથેવ યાવત્ સાન્નિપાતિકમ્ । તદેવં મદન્ત !
તદેવં મદન્ત ! ઇતિ ॥ સૂ૦ ૩ ॥

॥ ઇતિ પશ્ચવિંશતિતમે શતકે પશ્ચમોદેશકઃ સમાપ્તઃ ।

ટીક—‘કહ્વિહા ણં મંતે ! નિગોદા પન્નતા’ કત્તિવિધાઃ સ્વલ્પ મદન્ત !
નિગોદાઃ પ્રજ્ઞતા ઇતિ પ્રજ્ઞા । મગજનાહ—‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ । ‘ગોયમા’ હે
ગૌતમ ! ‘હુવિહા નિગોદા પન્નતા’ દ્વિવિધાઃ નિગોદાઃ પ્રજ્ઞતા, ‘તં જહા’ તથયા—

ઉદેશક કી આદિ મેં પર્યવ કહે ગયે હૈં સો યે પર્યવ મેદરૂપ મી
હોતે હૈ અતઃ અવ સૂત્રકારહસી અભિપ્રાય સે નિગોદ કે મેદોં કો પ્રકટ
કરતે હૈ—‘કહ્વિહાણં મંતે ! નિગોદા પન્નતા’ ઇત્યાદિ સૂ૦ ૩ ।

ટીકાર્થ—હસ સૂત્ર દ્વારા શ્રીગૌતમસ્વામી ને પ્રમુશ્રી સે એસા પૂછા
હૈ—‘કહ્વિહાણં મંતે ! નિગોદા પન્નતા’ હે મદન્ત ! નિગોદ કિતને પ્રકાર
કે કહે ગયે હૈં ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈ—‘ગોયમા ! હુવિહા
નિગોદા પન્નતા’ હે ગૌતમ ! નિગોદ દો પ્રકાર કે કહે ગયે હૈં ‘તં જહા’

ઉદેશના આરભમાં પચથિ કહ્યા છે, આ પચથિ લેહ ૩૫ હોય છે.
તેથી હવે સૂત્રકાર એજ અભિપ્રાયથી નિગોદના લેહોને પ્રગટ કરે છે. ‘કહ્વિહાણં
મંતે ! નિગોદા પન્નતા’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—આ સૂત્ર દ્વારા ગૌતમસ્વામીએ પ્રમુશ્રી ને એવું પૂછ્યું છે કે—
‘કહ્વિહાણ મંતે ! નિગોદા પન્નતા’ હે લગવન્ નિગોદ કેટલા પ્રકારના કહ્યા
છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રમુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘ગોયમા હુવિહા
નિગોદા પન્નતા’ હે ગૌતમ ! નિગોદ બે પ્રકારના કહ્યા છે. ‘તં જહા’ તે આ

‘णिओगा य णिओय जीवा य’ निगोदाश्च निगोदजीवाश्च तत्र निगोदो नाम अनन्तजीवानामेकशरीरेऽवस्थानम् तथा अनन्तकायिकजीवाः निगोदजीवा इति कथ्यन्ते । ‘णिगोया णं भंते ! कइविहा पन्नत्ता’ निगोदाः खलु भदन्त ! कति-विधाः प्रज्ञप्ताः, भगवानाह-‘गोयमा’ इत्यादि । ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘दुविहा पन्नत्ता’ द्विविधा निगोदाः प्रज्ञप्ताः ‘तं जहा’ तद्यथा-‘सुहुमनिगोदाय वायर-निगोदा य’ सूक्ष्मनिगोदाश्च बादरनिगोदाश्च चर्मचक्षुषा यो न दृश्यते स सूक्ष्मनि-गोदः चर्मचक्षुषा परिदृश्यमानश्च निगोदो बादरनिगोद इति ‘एवं णिगोदा भाणियव्वा जहा जीवाभिगमे तद्देव निरवसेसं’ एवं निगोदा भणितव्या यथा जीवाभिगमे पञ्चमप्रतिपत्तौ तथैव निरवशेषम् । जीवाभिगमप्रकरणं चेत्थम्-‘सुहु-

जैसे-‘णिओयगा य णिओगजीवाय’ निगोदक और निगोद जीव अनन्त जीवों का एक शरीर में जो अवस्थान है वह निगोद है । तथा अनन्त-कायिक जो जीव हैं वे निगोद जीव हैं । ‘णिगोयाणं भंते ! कहविहा पन्नत्ता’ हे भदन्त ! निगोद कितने प्रकार के कहे गये हैं ? उत्तर में प्रभुजी कहते हैं-‘गोयमा । दुविहा पन्नत्ता’ हे गौतम ! निगोद दो प्रकार के कहे गये हैं । ‘तं जहा’ जैसे-‘सुहुम निगोदा य वायर निगोदा य’ सूक्ष्म निगोद और बादर निगोद चर्मचक्षु से जो शरीर दिखाई नहीं दे सकता वह सूक्ष्म निगोद और जो दिखाई देता है वह बादर निगोद है । ‘एवं णिगोदा भाणियव्वा जहा जीवाभिगमे तद्देव निर-वसेसं’ इस प्रकार से जीवाभिगम सूत्र की पञ्चम प्रतिपत्ति में कहे अनुसार समस्त निगोद सम्बन्धी कथन यहां कहना चाहिये । वह इस

પ્રમાણે છે. ‘णिओगाय णीओगजीवाय’ निगોદક અને નિગોદકજીવ અનંત-જીવોનું એક શરીરમાં જે અવસ્થાન-રહેવાનું છે તે નિગોદ છે. તથા અનંત કાયિક જે જીવો છે તે નિગોદ જીવો છે ‘णिगोयाणं भंते ! कइविहा पन्नत्ता’ હે ભગવન્ નિગોદ કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુ કહે છે કે-‘गोयमा ! दुविहा पन्नत्ता’ હે ગૌતમ ! નિગોદ બે પ્રકારના કહ્યા છે ‘तं जहा’ જેમકે-‘सुहुमनिगोदा य वायरनिगोदा य’ સૂક્ષ્મ નિગોદ અને બાદર નિગોદ, ચર્મચક્ષુવાળાઓથી જે શરીર દેખાય નહીં તે સૂક્ષ્મનિગોદ છે. અને જે જોવામાં આવે છે તે બાદર નિગોદ છે. ‘एवं णिगोदा भाणियव्वा जहा जीवाभिगमे तद्देव निरवसेसं’ આ રીતે જીવાભિગમ સૂત્રમાં કહ્યા પ્રમાણે સઘળા નિગોદ સંબંધી કથન અહીંયાં કહેવું જોઈએ જીવાભિગમ સૂત્રમાં

મણિગોયાણં મંતે ! કઠ્ઠિહા પન્નત્તા, ગોયમા' । દુવિહા પન્નત્તા તં જહા પજ્જત-
ગાય અપજ્જત્તગાય' इत्यादि सर्वा पञ्चमा प्रतिपत्तिरत्र वाच्येति'

अनन्तरं निगोदाः कथिताः, निगोदाश्च जीवपुद्गलानां परिणामभेदान्
भवन्तीति परिणामभेदान् दर्शयति—'कठ्विहे णं' इत्यादि, 'कठ्विहे णं मंते ।
णामे पन्नत्ते' कतिविधं खलु भदन्त । नाम प्रज्ञप्तम्, नमनं नाम-परिणामो भाव
इति पर्यायः, भगवानाह—'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ! 'छव्विहे णामे
पन्नत्ते' पट्विधं नाम प्रज्ञप्तम् 'तं जहा' तद्यथा—'ओदइए जाव सन्निवाइए'
औदयिकं यावत् सांनिपातिरूपं, यावत्पदेन औपशमिकं, क्षायिक-क्षायोपशमिक-

प्रकार से है—'सुहुम णिगोयाणं मंते । कठ्विहा पन्नत्ता ? गोयमा । दुविहा
पन्नत्ता तं जहा पज्जत्तगाय अज्जत्तगाय' इत्यादि निगोद के प्रकरण
से समस्त पञ्चम प्रतिपत्ति यहां कहनी चाहिये । ये निगोद कहे गये हैं
ये निगोद जीव और पुद्गलों के परिणाम भेद से होते हैं । अतः
अब सूत्रकार परिणाम भेदों को दिखलाते हैं—'कठ्विहेणं मंते ! णामे
पन्नत्ते' हे भदन्त । नाम कितने प्रकार का कहा गया है ? नमन का नाम
नाम है—यह नाम परिणाम रूप होता है परिणाम भाव का नाम है ।
भाव यह पर्याय रूप है इसके उत्तर में प्रसुश्री कहते हैं—'गोयमा ।
छव्विहे णामे पन्नत्ते' हे गौतम ! नाम छ प्रकार का कहा गया है । 'तं
जहा' जैसे—'ओदइए जाव सन्निवाइए' औदयिक ? यावत् सांनिपा-

પહેલી પ્રતિપત્તિના બીજા ઉદ્દેશમાં આ કથન આવેલ છે. જે આ પ્રમાણે છે.
'સુહુમણિગોયાણં મંતે કઠ્ઠિહા પન્નત્તા ગોયમા । દુવિહા પન્નત્તા તં જહા-પજ્જત
ગાય અપજ્જત્તગાય'—ઈત્યાદિ નિગોદના પ્રકરણમાંથી પાંચમી પ્રતિપત્તિનું સઘણું
કથન અહીંયાં કહેવું જોઈએ. આ રીતે નિગોદ દેહ્યા છે. તેથી નિગોદ જીવો
અને પુદ્ગલોના ભેદથી થાય છે.

હવે સૂત્રકાર પરિણામ ભેદોને બતાવે છે 'કઠ્ઠિવિહેણં મંતે । ણામે પણ્ણત્તે'
હે ભગવન્ નામ કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ? નમનત્ત્વં નામ નામ છે—આ નામ
પરિણામ રૂપ હોય છે. પરિણામ ભાવત્ત્વં નામ છે ભાવ પર્યાય રૂપ છે, આ
પ્રશ્નના ઉત્તરમાં યજ્ઞ કહે છે કે—'ગોયમા છવ્વિહે' ણામે પણ્ણત્તે' હે ગૌતમ ! નામ
છ પ્રકારના કહ્યા છે 'તં જહા' જેમકે—'ઓદઈએ જાવ સન્નિવાઈએ' ઔદયિક ૧
યાવત્ ઔપશમિકર, ક્ષાયિક ૩ ક્ષાયોપશમિક ૪ પારિણમિક અને સાંનિપાતિક ૬

शेषं तथैव यावत् सान्निपातिकम् औदयिकादारभ्य सान्निपातिकनामपर्यन्तं सर्वमपि पूर्ववदेव बोध्यमिति । 'सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति' तदेवं भदन्त ! इति हे भदन्त ! पर्यवादिविषये यदेवानुप्रियेण कथितं तत् सर्वम् एवमेव-सर्वथा सत्यमेव इति कथयित्वा गौतमो भगवन्त वन्दने नमस्यति चन्द्रित्वा नमस्यन्वा संयमेन तपसा आत्मानं भावयन् विहरतीति ॥सू० ३॥

इति श्री विश्वविख्यात जगद्गुरुमादिपदभूषित बालब्रह्मचारि 'जैनाचार्य' पूज्यश्री घासीलाल त्रतिविरचितायां श्री "भगवती" चतुर्थ प्रमेयचन्द्रिका व्याख्यायां पञ्चविंशतिशतकस्य पञ्चमोद्देशकः समाप्तः ॥ २५-५ ॥

दोनों प्रकरणों में भेद है । 'सेसं तद्देव जाव सन्निवाइए' वाकी का और सब कथन यावत् सान्निपातिक तक का पहिले के जैसा ही है ऐसा जानना चाहिये । अर्थात् औदयिक से लेकर सान्निपातिक नाम तक का सब कथन पहिले के कथन जैसा ही है । 'सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति' हे भदन्त पर्यव आदि के विषय में जो आप देवानुप्रिय ने कहा है वह सब सर्वथा सत्य ही है इस प्रकार कह कर गौतमस्वामी ने प्रभु को वन्दना एवं नमस्कार किया फिर वन्दना नमस्कार करके वे संयम और तप से आत्मा को भावित करते हुए अपने स्थान पर विराजमान हो गये । सू० ३॥

जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री घासीलालजीमदाराजकृत "भगवतीसूत्र" की प्रमेयचन्द्रिका व्याख्याके पचीसवें शतकका पचम उद्देशक समाप्त ॥ २५-५ ॥

जाव सन्निवाइए' आकीनुं भीखु तभाभ कथन यावत् सान्निपातिक सुधीनु पड़ेला कइया प्रभाणु ७ छे. तेभ समज्जुं यथात् औदयिकधी लधने सन्निपातिक नाम सुधीनु सधणु कथन पड़ेलाना कथन प्रभाणु ७ छे तेभ समज्जुं.

'सेवं भंते ! सेवं भंते त्ति' हे भगवन् पर्यव-पर्यय विगेदेना संभंधमां आप देवानुप्रिये ७ प्रभाणु कइयुं छे ते सधणु कथन सर्वथा सत्य ७ छे हे भगवन् आपनुं कथन सर्वथा सत्य ७ छे आ प्रभाणु कहीने गौतमस्वामी ७ प्रभुने वंदना करी नमस्कार कर्या वंदना नमस्कार करीने गौतमस्वामी तप अने संयमथी पोताना आत्माने भावित करता थका पोताना स्थान पर विराजमान थका ॥सू० ३॥

जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकरपूज्यश्री घासीलालजीमदाराजकृत "भगवतीसूत्र" की प्रमेयचन्द्रिका व्याख्याना पचीसवा शतकेना पांचमो उद्देशक समाप्त ॥ २५-५ ॥

॥ અથ ષષ્ઠોદ્દેશકઃ પ્રારંભ્યતે ॥

પશ્ચમોદ્દેશકસ્ય ચરમભાગે નામભેદાઃ કથિતાઃ, નામભેદાઃચ નિર્ગ્રન્થભેદા ભવન્તીત્યત ર્હતે નિર્ગ્રન્થભેદાઃ ષષ્ઠોદ્દેશકે કથ્યન્તે ર્હત્યનેન સંવન્ધેનાયાતસ્ય ષષ્ઠોદ્દેશકસ્ય ઇત્તા સ્તિત્ત્વો દ્વારગાથા આદૌ કથ્યન્તે—‘પન્નવળ’ ર્હત્યાદિ ।

ગાથા—પન્નવળ વેદં રાગે કંપ્ય ચરિત્તં પહિસેવ્વળા ણાણે ।

તિરિથે લિંગસંરીરે ર્હેત્તે કાલ ગૈહ સંજ્ઞમનિગાસે ॥

જોગુંવંઓગે કંસાણ લેસ્સાં પરિણામ વંધો વેદેયં ।

કમ્મોદીરણ ઉવસંપજહન્નં સન્નાય આહારે ॥

ભવ આગરિસે કાલં તરેયં સમુદ્ધાય ર્હેત્તં ફુલ્લણાય ।

ભાવે પરિમાણે ત્રિ ય અપ્પાબહુયં નિયંઠાણં ॥૩॥

છાયા—પજ્ઞાપનં વેદો રાગઃ કલ્પશ્ચારિત્રં પ્રતિસેવનાજ્ઞાનમ્ ।

તીર્થો લિઙ્ગ શરીરં ક્ષેત્રં કાલઃ ગતિઃ સંયમઃ નિકાશઃ ॥

યોગોપયોગ કષાયાઃ લેશ્યા પરિણામો વંધો વેદશ્ચ ।

કર્મોદીરણ ઉપસંપત્ જઘન્ય સંજ્ઞા ચ આહારઃ ॥

ભવ આકર્ષઃ કાલઃ અન્તરં સમુદ્ધાતઃ ક્ષેત્રં સ્પર્શના ।

ભાવઃ પરિમાણોઽપિ ચાલ્પવહુત્વં નિર્ગ્રન્થાનામ્ ॥૩॥

છઠ્ઠે ઉદ્દેશક કા પ્રારંભ

પચમ ઉદ્દેશક કે અન્તિમ ભાગ મેં નામ ભેદ કહેં ગયે હેં । નામ ભેદ સે નિર્ગ્રન્થોં કે ભેદ હોતે હૈ, ર્હસલિયે અથ ર્હસ છટે ઉદ્દેશે મેં વે હી નિર્ગ્રન્થ ભેદ કહે જાતે હેં । ર્હસી સમ્બન્ધ સે આયે ર્હુણ ર્હસ છટે ઉદ્દેશે કી આદિ મેં યે તીન દ્વાર ગાથાં કહી ગઈ હૈ । જો ર્હસ પ્રકાર સે હૈ—‘પન્નવળ’ ર્હત્યાદિ ।

છઠ્ઠા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ—

પાચમાં ઉદ્દેશાના છેલ્લા ભાગમાં નામના લેહો કહ્યા છે. નામ લેહોથી નિર્ગ્રન્થાના લેહો થાય છે તેથી હવે આ છઠ્ઠા ઉદ્દેશામાં એ નિર્ગ્રન્થાના જ લેહો કહેવામાં આવે છે—આ સળધથી આવેલા આ છઠ્ઠા ઉદ્દેશાના આરંભમાં આ ત્રણ ગાથાઓ કહી છે જે આપ્રમાણે છે—પન્નવળ ર્હત્યાદિ

टीका—अस्मिन् उद्देशके निर्ग्रन्थानां निग्नप्रदर्शितानि षट्त्रिंशद् द्वाराणि सन्ति तथाहि—‘पञ्चवर्ग’ इति—प्रज्ञापनम्—प्रज्ञापनद्वारम् १, ‘वेदे’ वेदः २, ‘रागे’ रागः ३, ‘कल्पे’ कल्पाः ४, ‘चारित्र’ चरित्रम् ५, ‘प्रतिसेवना’ प्रतिसेवना ६, ‘ज्ञाने’ ज्ञानम् ७, ‘तीर्थे’ तीर्थः ८, ‘लिङ्गे’ लिङ्गम् ९, ‘शरीरे’ शरीरम् १०, ‘क्षेत्रे’ क्षेत्रम् ११, ‘काले’ कालः १२, ‘गति’ गतिः १३, ‘संयमे’ संयमः १४, ‘निकाशे’ निकाशः—सन्निकर्षः १५, ‘योगे’ योगम् १६, ‘उपयोगे’ उपयोगम् १७, ‘कषाय’ कषायः १८, ‘लेइया’ लेइया १९, ‘परिणामे’ परिणामः २०, ‘बन्धे’ बन्धः २१, ‘वेदे’ वेदश्च वेदो वेदन कर्मणाम् २२, ‘उदीरण’ उदीरणम् कर्मणाम् २३, ‘उपसंपत्-हान’ उपसंपत् हानम् २४, ‘संज्ञा’ संज्ञा २५, ‘आहारे’ आहार २६, ‘भव’ भवः—उत्पत्तिः २७, ‘आकर्षे’ आकर्षः २८, ‘काले’ कालः—कालमानम् २९, ‘अन्तरे’ अन्तरम् ३०, ‘समुद्घाते’ समुद्घातः ३१, ‘क्षेत्रे’ क्षेत्रम् ३२, ‘स्पष्टाया’ स्पष्टाया च ३३, ‘भावे’ भावः ३४, ‘परिमाणे’ परिमाणम् ३५, ‘विये’ अदि च ‘अल्पबहुत्व’ अल्पबहुत्वम् ३६, ‘नियं ठागं’ निर्ग्रन्थानाम् एतेषां प्रज्ञापनादि षट्त्रिंशद्द्वाराणां स्वरूपं यथावसरं प्रतिपादितं भविष्यतीति गार्थाः ।

टीकार्थ—इह उद्देशकमें निर्ग्रन्थों के विषय में ये नीचे प्रदर्शित ३६ द्वार हैं जैसे—प्रज्ञापन द्वार १, वेदद्वार २, राग ३, कल्प ४, चारित्र ५, प्रतिसेवना ६, ज्ञान ७, तीर्थ ८, लिङ्ग ९, शरीर १०, क्षेत्र ११, काल १२, गति १३, संयम १४, निकाश—सन्निकर्ष १५, योग १६, उपयोग १७, कषाय १८, लेइया १९, परिणाम २०, बन्ध २१, वेद कर्म का वेदन २२, उदीरणा २३, उपसंपत्-हान २४, संज्ञा २५, आहार २६, भव २७, आकर्ष २८, कालमान २९, अन्तर ३०, समुद्घात ३१, क्षेत्र ३२, स्पष्टाया ३३, भाव ३४, परिमाण ३५, और अल्पबहुत्व ३६, इन प्रज्ञापनादि ३६ द्वारों का स्वरूप यथावसर प्रतिपादित करने में आवेगा ।

टीकार्थ—आ उद्देशकमें निर्ग्रन्थों के विषयमें आ नीचे बतावेला ३६ छत्रीस द्वारे छे. जैसे—प्रज्ञापनाद्वार १ वेदद्वार २, राग ३, कल्प ४, चारित्र ५, प्रतिसेवना ६, ज्ञान ७, तीर्थ ८, लिङ्ग ९, शरीर १०, क्षेत्र ११, काल १२, गति १३, संयम १४, निकाश—सन्निकर्ष १५, योग १६, उपयोग १७, कषाय १८, लेइया १९, परिणाम २०, भव २१, वेदकर्मका वेदन २२ उदीरण २३, उपसंपत् २४, संज्ञा २५, आहार २६, भाव २७, आकर्षक २८, कालमान २९, अन्तर ३० समुद्घात ३१ क्षेत्र ३२ स्पष्टाया ३३, भाव ३४ परिमाण ३५, अने अल्प बहुत्व ३६ आ प्रज्ञापना विषये ३६ छत्रीसद्वारे छे. एतरे अल्प बहुत्व ३६ आ प्रज्ञापना विषये ३६ छत्रीसद्वारे छे. एतरे अल्प बहुत्व ३६ आ प्रज्ञापना विषये ३६ छत्रीसद्वारे छे.

तत्र सर्वप्रथमं प्रज्ञापनाद्वारमाह—‘रायगिहे’ इत्यादि ।

मूलम्—रायगिहे जाव एवं वयासी कइ णं भंते ! गियंठा पन्नत्ता ? गोयमा ! पंच गियंठा पन्नत्ता तं जहा—पुलाए ? बउसे२, कुसीले३, गियंठे४, सिणाए ५। पुलाए णं भंते ! कइविहे पन्नत्ते ? गोयमा ! पंचविहे पन्नत्ते तं जहा—नाणपुलाए ? दंसण-पुलाए२, चरित्तपुलाए३, लिंगपुलाए४, अहा सुहुमपुलाए णामं पंचमे । बउसे णं भंते ! कइविहे पन्नत्ते ? गोयमा ! पंचविहे पन्नत्ते तं जहा—आभोगबउसे१, अणाभोगबउसे२, संबुडबउसे३, असंबुडबउसे४, अहा सुहुमबउसे णामं पंचमे५। कुसीले णं भंते ! कइविहे पन्नत्ते ? गोयमा ! दुविहे पन्नत्ते तं जहा—पडि-सेवणा कुसीले य कसायकुसीले य । पडिसेवणा कुसीले णं भंते ! कइविहे पन्नत्ते ? गोयमा ! पंचविहे पन्नत्ते तं जहा—नाणपडिसेवणा कुसीले१ दंसणपडिसेवणा कुसीले२, चरित्तपडि-सेवणाकुसीले ३, लिंगपडिसेवणा कुसीले ४, अहासुहुमपडि-सेवणा कुसीले णामं पंचमे । कसायकुसीले णं भंते ! कइविहे पन्नत्ते ? गोयमा ! पंचविहे पन्नत्ते तं जहा—नाणकसायकुसीले ? दंसणकसायकुसीले २, चरित्तकसायकुसीले ३, लिंगकसाय-कुसीले४, अहासुहुमकसायकुसीले णामं पंचमे । गियंठे णं भंते ! कइविहे पन्नत्ते ? गोयमा ! पंचविहे पन्नत्ते, तं जहा—पढमसमयगियंठे१, अपढमसमयगियंठे२, चरमसमयगियंठे३, अचरमसमयगियंठे४, अहासुहुमगियंठे णामं पंचमे । सिणाए णं भंते ! कइविहे पन्नत्ते ? गोयमा ! पंचविहे पन्नत्ते, तं जहा—अच्छवी१, असवले२, अकम्मंसे३, संसुद्धनाणदंसणधरे अरहा

जिणे केवली४ अपरिस्सात्री५। पुलाए णं भंते ! किं सवेयए होज्जा अवेयए होज्जा ? गोयमा ! सवेयए होज्जा, णो अवेयए होज्जा । जइ सवेयए होज्जा किं इत्थिवेयए होज्जा पुरिसवेयए होज्जा पुरिस णपुंसगवेयए वा होज्जा ? गोयमा ! नो इत्थिवेयए होज्जा, पुरिसवेयए होज्जा पुरिसणपुंसगवेयए वा होज्जा । वउसे णं भंते ! किं सवेयए होज्जा अवेयए होज्जा ? गोयमा ! सवेयए होज्जा नो अवेयए होज्जा । जइ सवेयए होज्जा किं इत्थिवेयए होज्जा पुरिसवेयए होज्जा पुरिसणपुंसगवेयए होज्जा ? गोयमा ! इत्थिवेयए वा होज्जा पुरिसवेयए वा होज्जा पुरिसणपुंसगवेयए वा होज्जा । एवं पडिसेवणाकुसीले वि । कसायकुसीले णं भंते ! किं सवेयए होज्जा पुच्छा गोयमा ! सवेयए वा होज्जा अवेयए वा होज्जा, जइ अवेयए किं उवसंतवेयए खीणवेयए होज्जा ? गोयमा ! उवसंतवेयए वा खीणवेयए वा होज्जा । जइ सवेयए होज्जा किं इत्थिवेयए पुच्छा गोयमा ! तिसु वि जहा वउसो । णियंटे णं भंते ! किं सवेयए पुच्छा गोयमा ! णो सवेयए होज्जा अवेयए होज्जा । जइ अवेयए होज्जा किं उवसंत पुच्छा गोयमा ! उवसंतवेयए वा होज्जा खीणवेयए वा होज्जा । सिणाए णं भंते ! किं सवेयए होज्जा० जहा णियंटे तहा सिणाए वि । णवरं णो उवसंतवेयए होज्जा खीणवेयए होज्जा ॥सू० १॥

छाया—राजशूद्रे यावदेवम् अवादीतु, कति खलु मदन्त ! निर्ग्रन्थाः प्रज्ञाः ? गौतम ! एवम् निर्ग्रन्थाः प्रज्ञाः, तद्यथा—पुलाको १, वकुशः, २, कुशीलः

३, निर्ग्रन्थः ४, स्नातकः ५ । पुलाकः खलु भदन्त ! कतिविधः प्रज्ञप्तः ?
 गौतम ! पञ्चविधः प्रज्ञप्तः तद्यथा-ज्ञानपुलाकः दर्शनपुलाकश्चारित्रपुलाको
 लिङ्गपुलाको यथासूक्ष्मपुलाको नाम पञ्चमः । वकुशः खलु भदन्त ! कतिविधः
 प्रज्ञप्तः ? गौतम ! पञ्चविधः प्रज्ञप्तः, तद्यथा-आभोगवकुशोऽनाभोगवकुशः
 संवृतवकुशोऽसंवृतवकुशः यथासूक्ष्मवकुशो नाम पञ्चमः । कुशीलः खलु भदन्त !
 कतिविधः प्रज्ञप्तः ? गौतम ! द्विविधः प्रज्ञप्तः, तद्यथा-प्रतिसेवनाकुशीलश्च १,
 कषायकुशीलश्च २ । प्रतिसेवनाकुशीलः खलु भदन्त ! कतिविधः प्रज्ञप्तः ?
 गौतम ! पञ्चविधः प्रज्ञप्तः, तद्यथा-ज्ञानप्रतिसेवनाकुशीलो दर्शनप्रतिसेवना
 कुशीलः चारित्रप्रतिसेवना कुशीलः, लिङ्गप्रतिसेवनाकुशीलो यथासूक्ष्म-
 प्रतिसेवना कुशीलो नाम पञ्चमः । कषायकुशीलः खलु भदन्त ! कतिविधः
 प्रज्ञप्तः ? गौतम ! पञ्चविधः प्रज्ञप्तः, तद्यथा-ज्ञानकषायकुशीलो दर्शन-
 कषायकुशीलश्चारित्रकषायकुशीलो लिङ्गकषायकुशीलो यथासूक्ष्मकषायकुशीलो
 नाम पञ्चमः । निर्ग्रन्थः खलु भदन्त ! कतिविधः प्रज्ञप्तः ? गौतम ! पञ्चविधः
 प्रज्ञप्तः तद्यथा-प्रथमसमयनिर्ग्रन्थः, अप्रथमसमयनिर्ग्रन्थः, चरनसमयनिर्ग्रन्थोऽच-
 रमसमयनिर्ग्रन्थो यथा-सूक्ष्मनिर्ग्रन्थो नाम पञ्चमः । स्नातकः खलु भदन्त ! कति-
 विधः प्रज्ञप्तः ? गौतम ! पञ्चविधः प्रज्ञप्तः, तद्यथा-अच्छविः १, अशबलः २, अक-
 मीशः ३, संशुद्धज्ञादर्शनधरोऽर्हन् जिनः केवली ४, अपरिस्रावी ५ । पुलाकः खलु
 भदन्त ! किं सवेदको भवति, अवेदको भवति ? गौतम ! सवेदको भवति नो अवे-
 दको भवति । यदि सवेदको भवति किं स्त्रीवेदको भवति, पुरुषवेदको भवति पुरुषनपुं-
 सकवेदको भवति ? गौतम ! नो स्त्रीवेदको भवति पुरुषवेदको भवति पुरुषनपुंसक
 वेदको वा भवति । वकुशः खलु भदन्त ! किं सवेदको भवति अवेदको भवति ? गौतम !
 सवेदको भवति नो अवेदको भवति । यदि सवेदको भवति किं स्त्रीवेदको भवति
 पुरुषवेदको भवति, पुरुषनपुंसकवेदको भवति ? गौतम ! स्त्रीवेदको वा भवति-
 पुरुषवेदको वा भवति-पुरुषनपुंसकवेदको वा भवति । एव प्रतिसेवनाकुशीलो-
 ऽपि । कषायकुशीलः खलु भदन्त ! किं सवेदकः पृच्छा, गौतम ! सवेदको वा
 भवति अवेदको वा भवति । यदि अवेदकः किमुपशान्तवेदकः क्षीणवेदको भवति ?
 गौतम ! उपशान्तवेदको वा क्षीणवेदको वा भवति । यदि सवेदको भवति किं
 स्त्रीवेदको भवति पृच्छा गौतम ! त्रिष्वपि, यथा वकुशः । निर्ग्रन्थः खलु भदन्त !
 किं सवेदकः पृच्छा, गौतम नो सवेदको भवति अवेदको भवति । यदि अवेदको
 भवति किमुपशान्त पृच्छा गौतम ! उपशान्तवेदको भवति क्षीणवेदको वा
 भवति । स्नातकः खलु भदन्त ! किं सवेदकः पृच्छा यथा निर्ग्रन्थस्तथा स्नात-
 कोऽपि । नवरं नो उपशान्तवेदको भवति क्षीणवेदको भवति ॥ सू० १॥

‘તં જહા’ इत्यादि । ‘तं जहा’ तद्यथा ‘पुलाए’ पुलाकः ‘बउसे’ बकुशः ‘कुसीले’ कुशीलः ‘णियंठे’ निर्ग्रन्थाः, ‘सिणाए’ स्नातकः । यद्यपि सर्वेषामेव साधूनां सर्वविरत्यात्मकचारित्रस्य सप्रतिपन्नतया भेदकथनमसंभवमिव प्रतिभाति तथापि सर्वविरतिमत्त्वेऽपि चारित्रमोहनीयकर्मणां क्षयोपशमादिकृतं वैलक्षण्यं संभवतीति । तत्र पुलाको निःसारो धान्यकणः तद्वत् संयमसाररहितः पुलाकवत् पुलाकः । बकुशं शबल चित्ररूपम् कबुरवत् विचित्रचारित्रवत्त्वात् बकुश इति कथ्यते । कुशीलः—कुत्सित शीलं चरित्रं यस्य स कुशीलः । निर्ग्रन्थः निर्गतो ग्रन्थात् यः स निर्ग्रन्थः चारित्रमोहनीयकर्मरहित इत्यर्थः । स्नातकः स्नात इव

‘પુલાએ’ પુલાક ૧, ‘બડસે’ બકુશ ૨, ‘કુસીલે’ કુશીલ ૩, ‘ણિયંઠે’ નિર્ગ્રન્થ ૪, ‘સિણાએ’ ૫ સ્નાતક યદ્યપિ સમસ્ત હી સાધુજન સર્વ વિરતિ રૂપ ચારિત્ર કે ધારક હોતે હૈં અતઃ હસ સ્થિતિ મેં હનકા ભેદ પ્રતિપાદન અસંગત જૈસા માલુમ દેતા હૈ—પરંતુ ફિર મિ-સર્વવિરતિ શાલી હોને પર મી-હનમેં ચારિત્ર મોહનીય કર્મ કે ક્ષયોપશમાદિ સે જન્ય જો વિશેષતા હૈં ડસકી અપેક્ષા હનમેં ભેદ સમ્ભવિત હોતા હૈ । હનમેં જો પુલાક હૈ વહ સંયમસાર રહિત હોતા હૈ પુલાક નામ, નિસ્સાર ધાન્ય કા જો કણ હોતા હૈ ડસકા હૈ । હસ પુલાક કી તરહ જો સંયમ રૂપ સાર સે રહિત હો એસા વહ નિર્ગ્રન્થ પુલાક કહા ગયા હૈ । યહ સંયમ શાલી હોતા હુઆ મી સંયમ કે દોષોં દ્વારા સંયમ કો કુછ અસાર ઘના દેતા હૈ । ચિત્રવર્ણ કા નામ બકુશ હૈ । જો નિર્ગ્રન્થ અપને ચારિત્ર કો વિચિત્ર રૂપ વાલા બના લેતા હૈ વહ નિર્ગ્રન્થ બકુશ કહા ગયા હૈ ।

નિર્ગ્રન્થો પાંચ પ્રકારના હોય છે ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે—પુલાએ પુલાક ૧, બડસે બકુશ ૨, કુસીલે કુશીલ ૩, ણિયંઠે નિર્ગ્રન્થ ૪, અને ‘સિણાએ સ્નાતક ૫ નો કે—સઘળા સાધુઓ સર્વ વિરતિ રૂપ ચારિત્રના ધારણ કરનાર હોય છે. તેથી આ સ્થિતિમાં તેઓના લેહોતું પ્રતિપાદન અસંગત જેવું જણાય છે તે પછી સર્વવિરતિ શાળી હોવા છતાં પણ તેઓમાં ચારિત્ર મોહનીય કર્મના ક્ષયોપશમાદિથી થવાવાળું જે વિશેષ પણ છે તેની અપેક્ષાથી તેઓમાં લેહ સહવે છે. તેઓમાં જે પુલાક છે, તે સંયમ સાર વિનાના હોય છે. પુલાક નામ—નિસ્સાર ધાન્યના જે કણ—કણા હોય છે, તેનું નામ પુલાક છે. આ પુલાકની જેમ જેઓ સંયમ રૂપ સાર વિનાના હોય છે એવા તે નિર્ગ્રન્થ ને પુલાક કહેલ છે તેઓ સંયમશાલી હોવા છતાં પણ સંયમના દોષોદ્વારા સંયમ ને અસાર બનાવી દે છે ચિત્ર વર્ણન નામ બકુશ છે. જે નિર્ગ્રન્થો પોતાના ચારિત્રને વિચિત્ર પ્રકારનું બનાવી દે છે તે નિર્ગ્રન્થને બકુશ કહેલ છે ૨ જે

સ્નાતો ઘાતિકર્મલક્ષણમલપટલાલનાત્ત્વમ્ ઇતિ સ્નાતકઃ, ઘાતિકર્મણાં ક્ષાત્તનાત્ત્વમ્
શુદ્ધતાં ગતિરિત્યર્થઃ । તત્ર પુલાકો દ્વિવિધઃ લઘ્વિ પ્રતિસેવનાભેદાત્ત્વમ્ તત્ર લઘ્વિ-
પુલાકો લઘ્વિવિશેષાત્ત્વમ્ ચઃ સ્વીકૃત્યલઘ્વિપ્રકારાત્ત્વમ્ સંઘકાર્યાય ચક્રવર્ત્તિકમપિ
વિનાશયતિ તદુક્તમ્—‘સંઘાદ્યાણકજ્જે ચુન્નિજ્જા ચક્રવર્ત્તિમવિજીપ૦ તીપ લઘ્વીપ
જુઓ લદ્ધિ પુલાઓ મુણેયવ્વો’ ‘સંઘાદિકાના કાર્યે યથા ચક્રવર્ત્તિનમપિ ચરયેન્
તથા લઘ્વિયા યુતો લઘ્વિપુલાકો જ્ઞાતવ્ય ઇતિ ।

આસેવનાપુલાકમાશ્રિત્યાહ—‘પુલાપ્ત ણં મંતે !’ ઇત્યાદિ । ‘પુલાપ્ત ણં મંતે !
કહિવિદે પન્નત્તે’ પુલાકઃ સ્વલ્પ ભદન્ત ! કતિવિધઃ પદ્ધત્ત્વમ્ ઇતિ પ્રશ્ન । કથમનાદ-
જિસ નિર્ગન્થ કા ચારિત્ર કુત્તિસન હોતા હૈ વહ નિર્ગન્થ કુશીલ કહા
ગયા હૈ ગ્રન્થ-ચારિત્ર મોહનીય કર્મ સે જો રહિત હોતા હૈ વહ નિર્ગન્થ
ઔર જો ઘાતિયા કર્મરૂપ મૈલ સે સ્નાન હુપ વ્યક્તિ કે જૈસા શુદ્ધ હોતા
હૈ વહ સ્નાતક હૈ । અર્થાત્ત્વ ઘાતિયા કર્મો કે સર્વથા નાશ સે જો શુદ્ધ
હો ગયા હૈ એસે કેવલી સ્નાતક હૈ । ઇનમેં પુલાક દો પ્રકાર કા હોના
હૈ એક લઘ્વિ પુલાક ઔર દુસરા પ્રતિસેવના પુલાક જો લઘ્વિ
પુલાક હોતા હૈ વહ લઘ્વિ વિશેષ વાલા હોતા હૈ । યહ અગની
લઘ્વિ કે વલ સે સંઘ કાર્ય નિમિત્ત ચક્રવર્ત્તી આદિ કો મી નષ્ટ કર
દેતા હૈ સો હી કહા હૈ—‘સંઘાદ્યાણકજ્જે ચુન્નિજ્જા ચક્રવર્ત્તિમવિજીપ૦
તીપ લઘ્વીપ જુઓ લદ્ધિ પુલાઓ મુણેયવ્વો’ આસેવના પુલાક કો
આશ્રિત કરકે ગૌતમ ને પ્રમુશ્રી સે એસા પૂછા હૈ—‘પુલાપ્ત ણં મંતે ! કહ
વિદે પન્નત્તે’ હૈ ભદન્ત ! પુલાક કિતને પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ ? હસકે

નિર્ગન્થનુ ચારિત્ર કુત્તિસન-નિહિત હોય છે તે નિર્ગન્થ કુશીલ કહેવાય છે. ૩
ગ્રન્થ-ચારિત્ર મોહનીય કર્મથી જે રહિત હોય છે, તે નિર્ગન્થ છે.
અને જે ઘાતિયા કર્મરૂપ મેલથી સ્નાન કરેલ વ્યક્તિની માફક શુદ્ધ
હોય છે, તે સ્નાત કહેવાય છે. અર્થાત્ત્વ ઘાતિયા કર્મોના સર્વથા નાશ
પામવાથી જે શુદ્ધ થઈ ગયા છે. એવા કેવલી સ્નાતક છે. તેઓમાં પુલાક જે
પ્રકારના હોય છે. એક લઘ્વિ પુલાક અને બીજા પ્રતિસેવના પુલાક જે લઘ્વિ
પુલાક હોય છે તે લઘ્વિ વિશેષવાળો હોય છે તે પોતાની લઘ્વિના બળથી
સઘકાર્ય ને નિમિત્ત ચક્રવર્ત્તિ વિગેરેના પણ નાશ કરી દે છે એજ કહ્યું છે
કે—‘સંઘાદ્યાણકજ્જે ચુન્નિજ્જા ચક્રવર્ત્તિમવિ જીપ૦ તીપ લઘ્વીપ જુઓ લદ્ધિ
પુલાઓ મુણેયવ્વો’ આસેવના પુલાકનો આશ્રય કરીને ગૌતમસ્વામીએ
પ્રમુશ્રીને એવું પૂછ્યું છે કે—પુલાપ્ત ણં મંતે કહિવિદે પન્નત્તે’ હૈ ભગવન્
પુલાકકેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રમુશ્રી એવું કહે છે કે—

‘ગોયમા’ इत्यादि । ‘गौतम’ हे गौतम ! ‘पंचविहे पन्नत्ते’ पञ्चविधः-पञ्चप्रकारः पुलाकः प्रज्ञप्तः, ‘तं जहा’ तत्तथा-‘नाणपुलाए दंसणपुलाए चरित्तपुलाए लिंगपुलाए अहासुहुमपुलाए णामं पंचमे’ ज्ञानपुलाको दर्शनपुलाकश्चारित्रपुलाको लिङ्गपुलाको यथासूक्ष्मपुलाको नाम पञ्चमः, तत्र ज्ञानमाश्रित्य पुलाको ज्ञान-स्यासारताकारी विराधको ज्ञान पुलाकः, दर्शनस्यासारताकारी विराधको दर्शन पुलाकः, एवं चारित्रादिपुलाकोऽपि ज्ञातव्य इति तदुक्तम्

‘खलिाइ दूमणेहिं नाणं संकाइएहिं सम्पत्तं ।
 सुलुत्तरगुणपाडिसेवणाइ चरणं विराहेइ ।
 लिंगपुलाओ अन्नं निक्कारणओ करेइ जो लिंगे’ ।
 मणसा अकपियाणं निसेवओ दोइ अहासुहमे’ ।
 ‘स्खलितादि दूखणैज्ઞાનં શક્તિદિભિઃ સમ્પત્ત્વં ।
 મૂલોત્તરગુણમતિસેવનયા ચારિત્રં વિરાધયતિ, ।
 લિંગપુલાકોઽયત્ નિષ્કારણતઃ કરોતિ યો લિંગમ્,
 મનસાઽકલ્પિતાનાં નિષેવકો ભવતિ યથાસૂક્ષ્મઃ’ ।

उत्तर में प्रभुश्री ने कहा है-‘पचविहे पन्नत्ते’ हे गौतम ! पुलाक पांच प्रकार का कहा गया है । ‘तं जहा’ जैसे-‘नाणपुलाए दंसणपुलाए चरित्त-पुलाए लिङ्गपुलाए अहासुहुमपुलाए णामं पंचमे’ ज्ञान पुलाक, दर्शन पुलाक चारित्र पुलाक लिङ्ग पुलाक और पांचवां यथासूक्ष्म पुलाक इन में जो ज्ञान की असारता कारक होता है-उसका विराधक होता है वह ज्ञानपुलाक है । दर्शन की असारताकारी जो होता है वह दर्शन पुलाक है । इसी प्रकार से चारित्र आदि पुलाक भी जानना चाहिये । सो ही कहा है-‘खलियाइ’ इत्यादि ।

बकुश दो प्रकार का होता है उपकरण बकुश और शरीर-बकुश इनमें जो वस्त्र पात्र आदि उपकरणों की विभूषा करने के स्व

‘पचविहे पन्नत्ते’ હે ગૌતમ ! પુલાક પાંચ પ્રકારના કહેવા છે ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે ‘નાણપુલાએ દસણપુલાએ ચરિત્તપુલાએ લિંગપુલાએ અહાસુહુમપુલાએ નામં પંચમે’ જ્ઞાન પુલાક ૧, દર્શન પુલાક ૨ ચારિત્ર પુલાક ૩, લિંગ પુલાક ૪ અને પાંચમું યથાસૂક્ષ્મ પુલાક તેઓમાં જ્ઞાનની અસારતા કારક બે હોય છે તેના વિરાધક હોય છે તે જ્ઞાનપુલાક છે દર્શનની અસારતાકારી બે હોય છે તે દર્શન પુલાક છે એજરીતે ચારિત્ર વિગેરે પુલાકોના સબધમાં પણ સમગ્ર બેજ કહ્યું છે કે ‘ખલિયાઈ’ ઇત્યાદિ

બકુશ બે પ્રકારના હોય છે, તેના નામે ઉપકરણ બકુશ અને શરીર બકુશ બે પ્રમાણે છે. તેઓમાં બે વસ્ત્ર પાત્ર વિગેરે ઉપકરણોની શોભા કર-

વક્રુશો દિવિધો મનતિ ઉપકરણશરીરભેદાત્ તત્ર વખપાનાદ્યુપકરણવિભૂપાનુ-
વર્તનશીલ ઉપકરણવક્રુશ, કરચરણનગ્નમુગ્વાદિ દેદાવયવવિભૂપાનુવર્તી શરી-
રવક્રુશઃ, સ ચાયં દિવિધોઽપિ વક્રુશપુત્રાકો પંચવિધો મનતિ તથા ચાહ-
'વડસેળં મંતે ! કઢવિહે પળત્તે' વક્રુશઃ મ્વલ્લ મદન્ત ! કતિવિયઃ મત્તપ્તઃ,
મગવાનાહ-'ગોયમા' ઇત્યાદિ । 'ગોયમા ! પંચવિહે પન્નત્તે' ગૌતમ ! વક્રુશઃ
પંચવિધઃ પ્રત્તપ્ત ઇતિ, 'તં જહા' તથથા-'આમોગવડસે અણામોગવડસે સંવુડ-
વડસે અસુવુડવડસે-અહાસુહમ્મણામં પંચમે' આમોગવક્રુશોઽનામોગવક્રુશઃ
સંવૃતવક્રુશોઽમ્વૃતવક્રુશો યથાસૂક્ષ્મવક્રુશો નામ પંચમઃ । આમોગઃ-ગાધુના-
મક્રુત્યમેતત્ શરીરોપકરણાદિ વિભૂષણમિત્યેવં જ્ઞાનં તત્પ્રધાનો વક્રુશ આમોગ-
વક્રુશઃ, જ્ઞાત્વા દોપસેવનકારી આમોગવક્રુશ ઇત્યર્થઃ । અજ્ઞાત્વા દોપસેવનકારી

ભાવચાલા હોતા હૈ વહ ઉપકરણ વક્રુશ હૈ જો હાથ, પૈર, નાલ, મુઘ
આદિ સે દેદાવયવ કી વિભૂષા કરને કૈ સ્વભાવચાલા હોતા હૈ વહ શરીર
વક્રુશ હૈ इन दोनों प्रकार के वक्रुश के पांच प्रकार होते हैं-मो ही कहा
है-'वडसे णं मंते ! कडविहे पणत्ते' हे भदन्त ! वक्रुश कितने प्रकार
का कहा गया है उत्तर में प्रभुश्री ने कहा है-'गोयमा ! पंचविहे पलत्ते'
हे गौतम ! वक्रुश पांच प्रकार का कहा गया है 'तं जहा' जैसे-आमोग
वक्रुसे अणाभोगवडसे संवुडवडसे, असंवुडवसे अहासुहुमवडसे णां
पंचमे' आमोगवक्रुश अनामोगवक्रुश, संवृतवक्रुश असंवृतवक्रुश
और यथा सूक्ष्मवक्रुश इनमें जो यह जानते हुए भी कि शरीर उपक-
रण आदि को सुशोभित करना साधुजनों को योग्य नहीं है फिर भी

વાના સ્વભાવ વાળો હોય છે, તે ઉપકરણ બક્રુશ કહેવાય છે. અને હાથ પગ
નખ, યુગ્મ, વિગેરે શરીરના અવયવોની જે શોભા કરવાના સ્વભાવ વાળો
હોય છે. તે શરીર બક્રુશ કહેવાય છે. આ બન્ને પ્રકારના બક્રુશોના પાંચ ભેદો
થાય છે એ આ નીચેના સૂત્રપાઠથી બતાવેલ છે 'વડસેળં મંતે ! કઢવિહે
પળત્તે' આ સૂત્રપાઠથી ગૌતમસ્વામી પ્રભુશ્રી ને પૂછે છે કે-હે ભગવન્ બક્રુશ
કેટલા પ્રકારના કહેવા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે
છે કે-'ગોયમા ! પંચવિહે પન્નત્તે' હે ગૌતમ ! બક્રુશ પાંચ પ્રકારના કહેવા
છે 'ત જહા' તે આ પ્રમાણે છે-'આમોગવક્રુસે, અણામોગવડસે સંવુડવડસે,
અસવુડવડસે અહાસુહમ્મણામ પંચમે' આલોગ બક્રુશ ૧ અનાલોગ બક્રુશ ૨,
સ વૃતબક્રુશ ૩, અસ વૃતબક્રુશ ૪, અને પાંચમાં યથાસૂક્ષ્મ બક્રુશ ૫. તેઓમાં
જેઓ શરીર, ઉપકરણ વિગેરે ને સુશોભિત કરવા તે સાધુજનોને યોગ્ય નથી
તેમ બધાવા છતાં પણ જેઓ શરીર ઉપકરણ વિગેરેને સુશોભિત-શોભાવાળા

અનામોગવકુશઃ । ચારિત્રસ્યોત્તરગુણૈઃ દશવિધપ્રત્યાખ્યાનરૂપૈરાચ્છાદિતો ભવેત્
સ સંવૃતવકુશઃ પ્રચ્છન્નદોષસેવક इत्यर्थः । एतद्विन्नोऽसंवृतवकुशः, नेत्र
मुख्यादि शरीरावयवानां शुश्रूषाकर्त्ता यथासूक्ष्मवकुशो भवति तदुक्तम्,

‘આમોગે જાણંતો, કરેદ્ દોસં અજાણમણમોગે ।

મુલુત્તરેહિં સંવુદ્ધ વિવરીણ અસંવુદ્ધો હોદ્ધ,

અચ્છિમુદ્ધમઙ્ગમાણો હોદ્ધ અદા મુદ્ધમઓ તદા વડસો ।

અદ્ધવા જાણિજ્જંતો અસંવુદ્ધો સંવુદ્ધો ઇયરો ’

છાયા—જાનાનો દોષ કરોતિ આમોગઃ,

અજાનાનોઽનામોગો મૂલોત્તરેષુ,

સંવૃતોઽસંવૃતો ભવતીતરઃ ।

અસિમુખં માર્જયન્ ભવતિ યથાસૂક્ષ્મસ્તથા વકુશઃ ॥

અથવા અજાનન્ અસંવૃત ઇતરઃ સંવૃતઃ ॥૨॥

‘કુસીલે ણં મંતે ! કઙ્કિદિદે પન્નત્તે’ કુસીલઃ સ્વલ્લ મદન્ત ! કતિવિધઃ

જો શરીર ઉપકરણ આદિ કો સુશોભિત કરતા હૈ વહ આમોગવકુશ
હૈ ઓર જો હસ પ્રકાર સે નહીં જાનતા હૈ ઓર હસ દોષકા સેવન
કરતા હૈ વહ અનામોગવકુશ હૈ । જો ચારિત્ર કે દશવિધ પ્રત્યાખ્યાનરૂપ
ઉત્તરગુણોં સે આચ્છાદિત હોતા હૈ વહ સંવૃત વકુશ પ્રચ્છન્નરૂપ સે દોષોં
કા સેવન કરને ચાલા હોતા હૈ હસસે મિત્ર અસંવૃતવકુશ હોતા હૈ ।
જો નેત્ર મુખ આદિક શરીર કે અવયવોં કી સ્પર્શ કરને મેં પ્રયત્ન-
શીલ રહતા હૈ—હનકી શુશ્રૂષા કરને મેં લગા રહતા હૈ વહ યથાસૂક્ષ્મ
વકુશ હૈ । સો હી કહા હૈ—‘આમોગે જાણંતો’ ઇત્યાદિ ।

‘કુસીલેણં મંતે ! કઙ્કિદિદે પન્નત્તે’ હે મદન્ત ! કુસીલ કિતને

કરે છે, તે આલોગ બકુશ કહેવાય છે. અને એ પ્રમાણે જે બાબતો નથી અને
આ દોષતુ સેવન કરે છે. તે અનાલોગ બકુશ કહેવાય છે. જેઓ ચારિત્રના હસ
પ્રકારના પ્રત્યાખ્યાન રૂપ ઉત્તરગુણોથી આચ્છાદિત ઢંકાયેલા રહે છે. તે સંવૃત
બકુશ કહેવાય છે આ સંવૃત બકુશ છાનીરીતે દોષોને સેવવાવાળા હોય છે,
તેનાથી જુદા અસંવૃત બકુશો હોય છે તથા જે આખ. સુખ, વિગેરે શરીરના
અવયવોની સફાઈ કરવામા પ્રયત્નશીલ રહે છે અર્થાત્ શરીરના અવયવોની
સેવા કરવામા જે લાગ્યા રહે છે. તે યથાસૂક્ષ્મ બકુશ કહેવાય છે, કહ્યું પણ
છે—‘આમોગે જાણંતો’ ઇત્યાદિ

“કુસીલેણ મંતે ! કઙ્કિદિદે પન્નત્તે” હે ભગવન્ કુસીલ કેટલા પ્રકારના

ચરિત્તપડિસેવનાકુસીલે લિંગપડિસેવનાકુસીલે-અહાસુહુમપડિસેવના કુસીલે
 ગામં પંચમે' જ્ઞાનપ્રતિસેવનાકુસીલો દર્શનપ્રતિસેવના કુસીલશ્ચારિત્રપ્રતિ-
 સેવનાકુસીલો લિઙ્ગપ્રતિસેવનાકુસીલો યથાઃસૂક્ષ્મપ્રતિસેવનાકુસીલો નામ પશ્ચમઃ ।
 તત્ર જ્ઞાનસ્ય પ્રતિસેવનયા કુસીલો જ્ઞાનપ્રતિસેવનાકુસીલઃ, એવં દર્શનસ્ય
 પ્રતિસેવનયા કુસીલો દર્શનપ્રતિસેવના કુસીલઃ, એવં ચારિત્રપ્રતિસેવનાદિ
 કુસીલોઽપિ । તદુક્તમ્-

‘इह नाणाइ कुसीलो उवजीवं होइ नाणपभिईए ।

अहसुहुमो पुण तुस्से एस तवस्सि त्ति संसाए’ ।

છાયા—જ્ઞાનપ્રમુતિના ઉપજીવનિહ જ્ઞાનાદિ કુસીલો ભવતિ,

યથાસૂક્ષ્મઃ પુનરેષતપસ્વીતિ પ્રશંસયા તુષ્યતિ ॥

જ્ઞાનાદિમાશ્રિત્ય આજીવિકાકારીત્યર્થઃ તપઃ પ્રમુતિના નિદાનકારી । ‘કસાય-
 કુસીલે ગં મંતે ! કઙ્કિદે પન્નત્તે’ કષાયકુસીલઃ સ્વલુ મદન્ત ! કતિવિધઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ

પડિસેવનાકુસીલે ચરિત્તપડિસેવનાકુસીલે લિંગપડિસેવનાકુસીલે,
 અહાસુહુમ પડિસેવનાકુસીલે ગામં પંચમે' જ્ઞાન પ્રતિસેવના કુસીલ, દર્શન
 પ્રતિ સેવના કુસીલ, ચારિત્રપ્રતિસેવના કુસીલ લિઙ્ગપ્રતિસેવના કુસીલ
 ઓર પાંચવાં યથાસૂક્ષ્મ પ્રતિસેવના કુસીલ હનમેં જો જ્ઞાન કી પ્રતિસેવના
 દ્વારા કુસીલ હોતા હૈ વહ જ્ઞાનપ્રતિસેવના કુસીલ હૈ । હસી પ્રકાર
 દર્શન કી પ્રતિસેવના દ્વારા જો કુસીલ હોતા હૈ વહ દર્શન પ્રતિસે-
 વના કુસીલ હૈ ઉસી પ્રકાર સે ચારિત્ર પ્રતિસેવના આદિ કુસીલ મી
 જાન લેના ચાહિયે । સો હી કહા હૈ-‘इह नाणाइ कुसीलो’ इत्यादि ।

જ્ઞાન આદિ કે દ્વારા જો અપની ઉપજીવિકા કરતા હૈ વહ જ્ઞાનાદિ
 કુસીલ હૈ ઓર જો ‘यह तपस्वी है’ ऐसी प्रशंसा से खुश होता है वह

તે પ્રમાણે છે ‘નાણપડિસેવનાકુસીલે દસણપડિસેવનાકુસીલે ચારિત્તપડિસેવના
 કુસીલે લિંગપડિસેવના કુસીલે અહાસુહુમપડિસેવનાકુસીલે ગામ પંચમે' જ્ઞાન પ્રતિ-
 સેવના કુસીલ દર્શન પ્રતિસેવના કુસીલ ચારિત્ર પ્રતિસેવના કુસીલ લિંગ પ્રતિસે-
 વના કુસીલ અને પાંચમું યથાસૂક્ષ્મ પ્રતિસેવના કુસીલ આમાં જેઓ જ્ઞાનની પ્રતિ-
 સેવના દ્વારા કુસીલ હોય છે, તે જ્ઞાન પ્રતિસેવના કુસીલ કહેવાય છે. જેઓ રીતે
 દર્શનના-પ્રતિસેવનાદ્વારા કુસીલ હોય છે તે દર્શન પ્રતિસેવના કુસીલ કહેવાય
 છે. જેઓ પ્રમાણે ચારિત્ર પ્રતિસેવના વિગેરે કુસીલો પણ સમજી લેવા તે જ કહેયું
 છે કે-‘इह नाणाइ कुसीलो’ इत्यादि જ્ઞાન વિગેરેથી પોતાની આજીવિકા ચલાવવી તે
 જ્ઞાનાદિ કુસીલ છે અને જે ‘आ तपस्वी છે. આ પ્રકારની પ્રશંસા-વખાણથી

ઇતિ પ્રકતઃ । મળવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ । ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘પંચવિદે પન્નત્તે’ પશ્ચવિધઃ કપાયકુશીલઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ, ‘તં જહા’ તથા-‘નાળકસાયકુસીલે દંસણકસાયકુસીલે ચરિત્તકસાયકુસીલે લિંગકસાયકુસીલે અહાસુહુમકસાયકુસીલે જામં પંચમે’ જ્ઞાનકપાયકુશીલો દર્શનકપાયકુશીલશ્ચારિત્રકપાયકુશીલો લિંગકપાયકુશીલો યથા મૂલ્લકપાયકુશીલો નામ પશ્ચમઃ । જ્ઞાનમાશ્રિત્ય કપાયકુશીલો જ્ઞાનકપાયકુશીલઃ, એવ દર્શનમાશ્રિત્ય કપાયકુશીલો દર્શનકપાયકુશીલઃ, એવમન્યેડપિ પુનર્દ્રષ્ટવ્યાઃ । તદુક્તમ્-

‘જાણં દંસણલિંગે જો જુંજહ કોહમાણમાઈહિં ।

સો જાણાહકુસીલો કસાયઓ હોહિં વિન્નેઓ ॥૧॥’

ચરિત્તમિ કુસીલો કસાયઓ જો પયચ્છડ સાવં ।

મળસા કોહાઈપ નિસેવયં હોહિં અહામુહુમે ॥૨॥

અહવા વિ કસાઈહિં નાણાઈણં વિરાહઓ જોહિં ।

સો નાણાહ કુસીલો જેઓ દક્ષણમેણં ॥૩॥

યથાસૂક્ષ્મ કુશીલ હૈ । તાત્પર્યે હસ કથન કા યહી હૈ ફિ જ્ઞાનાદિકે દ્વારા આજીવિકા કરના હૈ વહ તથા તપ આદિ દ્વારા નિદાન કરતા હૈ વહ જ્ઞાનાદિ કુશીલ હૈ ।

‘કસાયકુસીલે જાં અંતે ! કહિવિદે પન્નત્તે’ હે ભદ્રન્ત ! કપાય કુશીલ કિતને પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા । પંચવિદે પણ્ણત્તે’ હે ગૌતમ ! કપાય કુશીલ પાંચ પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ । ‘તં જહા’ જૈસે-‘નાળકસાયકુસીલે, દંસણકસાયકુસીલે ચરિત્તકસાયકુસીલે લિંગકસાયકુસીલે, અહાસુહુમકસાયકુસીલે જામં પંચમે’ જ્ઞાન કપાય કુશીલ, દર્શન કપાય કુશીલ ચારિત્રકપાય કુશીલ લિંગકપાય કુશીલ ઓર યથાસૂક્ષ્મ કપાય કુશીલ

પ્રથમ થાય છે તે યથાસૂક્ષ્મ કુશીલ છે, કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે-જ્ઞાનાદિથી જે આજીવિકા-જીવન નિર્વાહ કરે છે, તે તથા તપ વિગેરેથી નિદાન નિયાણા કરે છે તે જ્ઞાનાદિ કુશીલ છે । ‘કસાયકુસીલેણ મંતે ! કહિવિદે પન્નત્તે’ હે ભગવન્ કપાય કુશીલ કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામી ને કહે છે કે-ગોયમા પંચવિદે પન્નત્તે’ હે ગૌતમ ! કપાય કુશીલ પાંચ પ્રકારના કહ્યા છે ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે ‘નાળકસાયકુસીલે દંસણકસાયકુસીલે ચરિત્તકસાયકુસીલે લિંગકસાયકુસીલે, અહાસુહુમકસાયકુસીલેજામં પંચમે’ જ્ઞાન કપાય કુશીલ, દર્શન કપાય કુશીલ, ચારિત્ર કપાય કુશીલ, લિંગ કપાય કુશીલ અને યથાસૂક્ષ્મ કપાય કુશીલ । આમાં જે જ્ઞાન દર્શન અને

ચરિત્તપડિસેવણાકુસીલે લિંગપડિસેવણાકુસીલે-અહાસુહુમપડિસેવણા કુસીલે
 ણામં પંચમે' જ્ઞાનપ્રતિસેવનાકુસીલો દર્શનપ્રતિસેવના કુસીલચારિત્રપ્રતિ-
 સેવનાકુસીલો લિંગપ્રતિસેવનાકુસીલો યથાસૂક્ષ્મપ્રતિસેવનાકુસીલો નામ પશ્ચમઃ ।
 તત્ર જ્ઞાનસ્ય પ્રતિસેવનયા કુસીલો જ્ઞાનપ્રતિસેવનાકુસીલઃ, एवं दर्शनस्य
 प्रतिसेवनया कूसीलो दर्शनप्रतिसेवना कूसीलः, एवं चारित्रप्रतिसेवनादि
 कूसीलोऽपि । तदुक्तम्-

‘इह नाणाइ कुसीलो उवजीवं होइ नाणपभिईए ।

अहसुहुमो पुण तुस्से एस तवस्सि त्ति संसाए’ ।

છાયા—જ્ઞાનપ્રભૃતિના ઉપજીવનિહ જ્ઞાનાદિ કુસીલો ભવતિ,

યથાસૂક્ષ્મઃ પુનરેવતપસ્વીતિ પ્રશંસયા તુષ્યતિ ॥

જ્ઞાનાદિમાશ્રિત્ય આજીવિકાકારીત્યર્થઃ તપઃ પ્રભૃતિના નિદાનકારી । ‘કસાય-
 કુસીલે ણં મંતે । કઙ્કિવિદે પન્નત્તે’ કષાયકુસીલઃ સ્વલુ મદન્ત ! કતિવિધઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ

પડિસેવણાકુસીલે ચરિત્તપડિસેવણાકુસીલે લિંગપડિસેવણાકુસીલે,
 અહાસુહુમ પડિસેવણાકુસીલે ણામં પંચમે' જ્ઞાન પ્રતિસેવના કુસીલ, દર્શન
 પ્રતિ સેવના કુસીલ, ચારિત્રપ્રતિસેવના કુસીલ લિંગપ્રતિસેવના કુસીલ
 ઓર પાંચવાં યથાસૂક્ષ્મ પ્રતિસેવના કુસીલ इनमें जो ज्ञान की प्रतिसेवना
 द्वारा कुशील होता है वह ज्ञानप्रतिसेवना कुशील है । इसी प्रकार
 दर्शन की प्रतिसेवना द्वारा जो कुशील होता है वह दर्शन प्रतिसे-
 वना कुशील है उसी प्रकार से चारित्र प्रतिसेवना आदि कुशील भी
 जान लेना चाहिए । सो ही कहा है-‘इह नाणाइ कुसीलो’ इत्यादि ।

જ્ઞાન આદિ કે દ્વારા જો અપની ઉપજીવિકા કરતા હૈ વહ જ્ઞાનાદિ
 કુસીલ હૈ ઓર જો ‘યહ તપસ્વી હૈ’ ऐसी प्रशंसा से खुश होता है वह

તે પ્રમાણે છે ‘નાણપડિસેવણાકુસીલે દસણપડિસેવણાકુસીલે ચારિત્તપડિસેવણા
 કુસીલે લિંગપડિસેવણા કુસીલે અહાસુહુમપડિસેવણાકુસીલે ણામ પંચમે' જ્ઞાન પ્રતિ-
 સેવના કુસીલ દર્શન પ્રતિસેવના કુસીલ ચારિત્ર પ્રતિસેવના કુસીલ લિંગ પ્રતિસે-
 વના કુસીલ અને પાંચમું યથાસૂક્ષ્મ પ્રતિસેવના કુસીલ આમાં જેઓ જ્ઞાનની પ્રતિ-
 સેવના દ્વારા કુસીલ હોય છે, તે જ્ઞાન પ્રતિસેવના કુસીલ કહેવાય છે એજ રીતે
 દર્શનના-પ્રતિસેવનાદ્વારા કુસીલ હોય છે તે દર્શન પ્રતિસેવના કુસીલ કહેવાય
 છે. એજ પ્રમાણે ચારિત્ર પ્રતિસેવના વિગેરે કુસીલો પણ સમજી લેવા તે જ કહ્યું
 છે કે-‘इह नाणाइ कुसीलो’ इत्यादि ज्ञान विगैरैथी पोतानी आलुवका बलाववी ते
 ज्ञानदि कुशील છે અને જે ‘આ તપસ્વી છે. આ પ્રકારની પ્રશંસા-વખાણથી

इति प्रश्नः । भगवानाह-‘गोयमा’ इत्यादि । ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘पंचविहे पन्नत्ते’ पञ्चविधः कषायकुशीलः पद्मपत्रः, ‘तं जहा’ तद्यथा-‘नाणकसायकुसीले दंसणकसायकुसीले चरित्तकसायकुसीले लिंगकसायकुसीले अहासुद्धमकसाय कुसीले णामं पंचमे’ ज्ञानकषायकुशीलो दर्शनकषायकुशीलश्चारित्रकषायकुशीलो लिङ्गकषायकुशीलो यथा मृक्षमकषायकुशीलो नाम पञ्चमः । ज्ञानमाश्रित्य कषाय-कुशीलो ज्ञानकषायकुशीलः, एव दर्शनमाश्रित्य कषायकुशीलो दर्शनकषाय-कुशीलः, एवमन्येऽपि पुनर्द्रष्टव्याः । तदुक्तम्-

‘णाणं दंसणलिंगे जो जुंजइ कोहमाणमाईहि ।
सो णाणाडकुसीलो कसायओ होइ विन्नेओ ॥१॥’
चरित्तंमि कुसीलो कसायओ जो पयच्छड सावं ।
मणसा कोहार्इए निसेवयं होइ अहासुद्धमे ॥२॥
अहवा वि कसाएहिं नाणार्इणं विराहओ जोउ ।
सो नाणाड कुसीलो जेओ दक्खणभेएणं ॥३॥

यथासूक्ष्म कुशील है । तात्पर्य इस कथन का यही है कि जानादिके द्वारा आजोविका करता है वह तथा तप आदि द्वारा निदान करता है वह ज्ञानादि कुशील है ।

‘कसायकुसीले णं भंते ! कइविहे पन्नत्ते’ हे भदन्त ! कषाय कुशील कितने प्रकार का कहा गया है ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-‘गोयमा । पंचविहे पणत्ते’ हे गौतम ! कषाय कुशील पांच प्रकार का कहा गया है । ‘तं जहा’ जैसे-‘नाणकसायकुसीले, दंसणकसाय-कुसीले चरित्तकसायकुसीले लिंगकसाय कुसीले, अहासुद्धमकसाय-कुसीले णामं पंचमे’ ज्ञान कषाय कुशील, दर्शन कषाय कुशील चारित्र-कषाय कुशील लिङ्गकषाय कुशील और यथासूक्ष्म कषाय कुशील

પ્રથમ થાય છે તે યથાસૂક્ષ્મ કુશીલ છે, કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે-જ્ઞાનાદિથી જે આજીવિકા-જીવન નિર્વાહ કરે છે, તે તથા તપ વિગેરેથી નિદાન નિયાણા કરે છે તે જ્ઞાનાદિ કુશીલ છે. ‘કસાયકુસીલેણ ભંતે ! કઠ્ઠવિહે પન્નત્તે’ છે ભગવન્ કષાય કુશીલ કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામી ને કહે છે કે-ગોયમા પચવિહે પન્નત્તે’ છે ગૌતમ ! કષાય કુશીલ પાંચ પ્રકાર ના કહ્યા છે ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે ‘નાણકસાયકુસીલે દંસણકસાય કુસીલે ચરિત્તકસાયકુસીલે લિંગકસાયકુસીલે, અહાસુદ્ધમકસાયકુસીલેણામં પચમે’ જ્ઞાન કષાય કુશીલ, દર્શન કષાય કુશીલ, આરિત્ર કષાય કુશીલ, લિંગ કષાય કુશીલ અને યથાસૂક્ષ્મ કષાય કુશીલ. આમાં જે જ્ઞાન દર્શન અને

જ્ઞાનદર્શનલિજ્ઞાનિ યઃ ક્રોધાદિભિર્યુનક્તિ,

જ્ઞાનાદિકુશીલઃ કષાયતો ભવતિ વિજ્ઞેયઃ ॥૧॥

યઃ કષાયાત્ શાપં પ્રયચ્છતિ સ ચારિત્રે કુશીલો ।

મનસા ક્રોધાદીન્નિષેવમાણો ભવતિ યથાસૂક્ષ્મઃ ॥૨॥

અથવાઽપિ યસ્તુ કષાયૈર્જ્ઞાનાદીનાં વિરાધકઃ ।

સ જ્ઞાનાદિ કુશીલો જ્ઞેયો વ્યાખ્યાનમેદેન ।૩॥ ઇતિ ।

‘ણિયંટે ણં મંતે ! કહ્વિહે પન્નત્તે’ નિર્ગ્રન્થઃ; સ્વલુ મદન્ત ! કતિવિધઃ પ્રજ્ઞપ્ત ઇતિ પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘પંચવિહે પન્નત્તે’ પંચવિધઃ પ્રજ્ઞપ્તો નિર્ગ્રન્થ ઇતિ ‘તં જહા’ તદ્વથા ‘પદમસમયણિયંટે’ પ્રથમસમયનિર્ગ્રન્થઃ, ઉપશાન્તમોહાદ્યાઃ ક્ષીણ મોહચ્છદ્મસ્થાદ્યાશ્ચ અન્તર્દુર્હત્

હનમે જો જ્ઞાન દર્શન ઔર લિજ્ઞ કા ક્રોધ માન આદિ કષાયોં મેં ઉપ-યોગ કરતા હૈ વહ જ્ઞાનકષાય કુશીલ દર્શનકષાય કુશીલ ઔર લિજ્ઞકષાય કુશીલ હૈ । જો કષાય સે શાપ (શ્રાપ) આદિ દેતા હૈ વહ ચારિત્ર કષાય કુશીલ હૈ ઔર જો માત્ર મન સે ક્રોધાદિ કષાયોં કા સેવન કરતા હૈ વહ યથાસૂક્ષ્મ કષાય કુશીલ હૈ । અથવા કષાયોં દ્વારા જો જ્ઞાનાદિ કો દૂષિત કરતા હૈ વહ જ્ઞાનાદિ કષાય કુશીલ કહા ગયા હૈ સૌ હી કહા હૈ-‘ણાણદંસણલિંગે જો’ ઇત્યાદિ ।

‘ણિયંટે ણં મંતે ! કહ્વિહે પન્નત્તે’ હે મદન્ત ! નિર્ગ્રન્થ કિતને પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-“ગોયમા ! પંચ-વિહે પન્નત્તે” હે ગૌતમ ! નિર્ગ્રન્થ પાંચ પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ-‘તં જહા’ જૈસે-‘પદમસમયણિયંટે’ પ્રથમ સમય નિર્ગ્રન્થ ૧-ઉપશાન્તમોહ ઔર

લિંગતુ જે ક્રોધમાન વિગેરે કષાયોમા ઉપયોગ કરે છે. તે જ્ઞાન કષાય કુશીલ દર્શન કષાય કુશીલ, અને લિંગ કષાય કુશીલ છે. જે કષાયથી શ્રાપ-વિગેરે આપે છે તે ચારિત્ર કષાય કુશીલ છે અને જે માત્ર મનથી ક્રોધ વિગેરે કષાયોતુ સેવન કરે છે. તે યથાસૂક્ષ્મ કષાય કુશીલ છે. અથવા કષાયો દ્વારા જે જ્ઞાન વિગેરેની વિરાધના કરે છે, તે જ્ઞાનાદિ કષાય કુશીલ કહેવાય છે. બેજ કહ્યું છે કે-‘ણાણદંસણલિંગે જો’ ઇત્યાદિ

‘ણિયંટે ણં મંતે ! કહ્વિહે પન્નત્તે’ હે ભગવન્ નિર્ગ્રન્થ કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા પંચવિહે પન્નત્તે’ હે ગૌતમ ! નિર્ગ્રન્થ પાંચ પ્રકારના કહ્યા છે ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે ‘પદમસમયણિયંટે’ પ્રથમ સમય નિર્ગ્રન્થ ૧ ઉપશાન્તમોહ અને ક્ષીણમોહનો

प्रमाणायाः प्रथमसमयवर्त्तमानो निर्ग्रन्थः प्रथमसमयनिर्ग्रन्थः कथ्यते । तथा
एतद्व्यतिरिक्तद्वितीयादिशेषसमयेषु वर्त्तमानोऽप्यथसमयनिर्ग्रन्थः कथ्यते—
एतदेवाह—‘अपढसमयनियंते’ अपढसमयनिर्ग्रन्थः । ‘चरमसमयनियंते’ चरम
समयनिर्ग्रन्थः, निर्ग्रन्थाद्धायाश्चरमसमये विद्यमानश्चरमसमयनिर्ग्रन्थः, एतद्व्यति
रिक्तसमयेषु विद्यमानोऽप्यथसमयनिर्ग्रन्थः, तदेवाह—‘अचरमसमयनियंते’ अच-
रमसमयनिर्ग्रन्थ इति चतुर्थः । ‘अहामुद्गमनियंते’ नाम पंचमे’ यथासूक्ष्मनिर्ग्रन्थो
नाम पञ्चमः सामान्यतः प्रथमादि समयस्य विवक्षामन्तरेण निर्ग्रन्थो यथा
सूक्ष्मनिर्ग्रन्थः । तदुक्तम्—

‘अंतमुद्गुत्तपमाणयनिर्ग्रन्थाद्धाइ पढसमयंमि ।

पढसमयनियंठो अन्नेसु अपढसमयओ सो ॥

एवमेव तयद्वाए चरमे समयंमि चरमओ सो ।

सेसेसु पुण अचरमो सामन्नेणं तु अहामुद्गमो ॥

छाया—अन्तमुद्गुत्तपमाण निर्ग्रन्थाद्धायाः प्रथमसमये ।

प्रथमसमयनिर्ग्रन्थः अन्येष्वप्यथसमयः सः ।

एवमेव तदद्धायाश्चरमे समये चरमसमयः,

शेषेषु स पुनरचरमः, सामान्येन तु यथासूक्ष्मः ॥ इति ।

क्षीणमोह का काल एक अन्तमुद्गुत्त का है—सो इससे प्रथम समय
वर्त्तमान निर्ग्रन्थ—‘अपढसमयनियंते’ अप्रथम समय निर्ग्रन्थ २
प्रथम समय निर्ग्रन्थ से भिन्न निर्ग्रन्थ २—द्वितीयादि समयवर्त्ती
निर्ग्रन्थ—‘चरम समयनियंते’ उपर्शातिमोह एवं क्षीणमोह के चरम समय
वर्त्तमान निर्ग्रन्थ चरमसमय निर्ग्रन्थ ३ ‘अचरमसमयनियंते’ चरम
समय निर्ग्रन्थ से भिन्न समयवर्त्ती निर्ग्रन्थ ४ और ‘अहामुद्गम-
नियंते’ नाम पंचमे’ यथा सूक्ष्म निर्ग्रन्थ ५—सामान्यतः प्रथमादि समय
की विवक्षा के सिवाय का निर्ग्रन्थ इस प्रकार से ये निर्ग्रन्थ के पांच
प्रकार हैं । सो ही कहा है—‘अंतमुद्गुत्तपमाणय’ इत्यादि ।

काण कोइ अतमुद्गुत्तने छे तेना पडेल समयभा रहेला निर्ग्रन्थ—‘अपढस
समयनियंते’ अप्रथम समय निर्ग्रन्थ २ प्रथम समय निर्ग्रन्थ २
के विगेरे समय वर्त्ती निर्ग्रन्थ ‘चरमसमयनियंते’ चरम समय निर्ग्रन्थ ३
पुढा समयवर्त्ती निर्ग्रन्थ ४ अने ‘अहामुद्गमनियंते’ नाम पंचमे’ यथासूक्ष्म
निर्ग्रन्थ ५ सामान्यपणुथी प्रथमादि समयनी विवक्षा शिवायना निर्ग्रन्थ ५
रीते निर्ग्रन्थाना आ पांच बेहे छे. कोइ कथु छे—‘अंतमुद्गुत्तपमाणय’ इत्यादि

સિનાણે ગં મતે ! કહિવિહે પન્નત્તે' સ્નાતકઃ સ્વલ્લ મદન્ત ! કતિવિધઃ પ્રજ્ઞત્ત્વ ઇતિ પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ—'ગોયમા' ઇત્યાદિ, 'ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'પંચવિહે પન્નત્તે' પશ્ચવિધઃ પ્રજ્ઞત્ત્વઃ 'તં જહા' તથથા 'અચ્છવી' અચ્છવિઃ—અવ્યયકઃ, યઃ કમપિ ન વ્યથયતિ ઇતિ છવિ યોગાત્ છવિઃ—શરીરમ્ તત્ શરીરં યોગનિરોધેન-યસ્ય નાસ્તિ સોઽચ્છવિક્ક ઇતિ । અથવા અક્ષપીતિચ્છાયા, તત્ર અક્ષપી—ક્ષપા સ્વેદો વ્યાપારઃ તસ્માઃ ક્ષપાયા અસ્તિત્વાત્ ક્ષપી તન્નિષેધાત્ અક્ષપી । અથવા ઘાતિચતુષ્ટયકર્મક્ષણાનન્તરં ઘાતતત્ક્રપ્ણામાવાદક્ષપી ઇત્યુચ્યતે અયોગિ ગુણ-

‘સિનાણં મતે ! કહિવિહે પન્નત્તે’ હે મદન્ત ! સ્નાતક કિતને પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—‘ગોયમા ! પંચવિહે પન્નત્તે’ હે ગૌતમ ! સ્નાતક પાંચ પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ ‘તં જહા’ જૈસે—‘અચ્છવી ૧ અસબલે ૨ અકમ્મં સે ૩ સંસુદ્ધનાગદંસણાધરે અરહા જિણે કેવલી ૪ અપરિસ્સાવી ૫ ‘અચ્છવી (શરીર રહિત—કાય-યોગ રહિત) અશબલ ૨—દોષરહિત વિશુદ્ધ ચારિત્ર યુક્ત અકર્માશ-ઘાતિયા કર્મ રહિત—૩ સંશુદ્ધ જ્ઞાન ઔર દર્શન કો ધારણ કરનેવાલે અરિહંન જિન કેવલી ઔર અપરિસ્સાવી—કર્મબન્ધ રહિત છવિ નામ શરીર કા હૈ । યહ શરીર યોગનિરોધ સે જિસકે નહીં હૈ વહ અચ્છવી હૈ । અથવા—‘અક્ષપી’ ઈસી મી ‘અચ્છવી પદ કી સંસ્કૃતચ્છાયા હોતી હૈ સ્વેદ વ્યાપારકા નામ ક્ષપા હૈ । યહ સ્વેદવ્યાપાર જિસકે નહીં હૈ વહ અક્ષપી સ્નાતક હૈ । અથવા—ઘાતિચતુષ્ટયકર્મ કી ક્ષપણા

સિનાણ મતે ! કહિવિહે પન્નત્તે’ હે ભગવન્ સ્નાતક કેટલા પ્રકારના કહયા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા પંચવિહે પન્નત્તે, હે ગૌતમ સ્નાતકો પાચ પ્રકારના કહયા છે ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે—‘અચ્છવી ૧ અસબલે ૨ અકમ્મસે ૩ સંસુદ્ધનાગદંસણધરે અરહા જિણે કેવલી ૪ અપરિસ્સાવીય’ અચ્છવી (શરીર વિનાના—કાય યોગ રહિત ૧ અસબલ—દોષ રહિત વિશુદ્ધ ચારિત્રવાળા ૨ અકર્માશ— ઘાતિયા કર્મથી રહિત ૩ સંશુદ્ધ જ્ઞાન અને દર્શનને ધારણ કરવાવાળા અરિહંત જીવ કેવળી ૪ અને અપરિસ્સાવી કર્મબંધ વિનાના ૫ છત્રી એ શરીરનું નામ છે, આ શરીર યોગના નિષેધથી બંને હોતું નથી તે અચ્છવી કહેવાય છે અથવા—અક્ષપી અચ્છવી પદની અક્ષપી એવી પણ સંસ્કૃતછાયા અને છે, સ્વેદ વ્યાપાર—પ્રવૃત્તિનું નામ ક્ષપા છે. આ સ્વેદ વ્યાપાર બંધોને હોતો નથી તે અક્ષપી સ્નાતક કહેવાય છે. અથવા ચાર ઘાતિયાકર્મને ખપાવ્યા પછી ફરીથી તેને ખપાવવાનો અભાવ થઈ જાય છે. તેથી પણ

સ્થાનવર્તીતિ? 'અગ્નિવલે' અગ્નિવલઃ-અગ્નિવલચરણઃ અતિચારાત્મકપદ્ધતિ
ભાવાદિતિ? 'અઠમ્મંસે' અઠમ્મંસઃ-અપમતયાતિર્મમ્? 'નમ્સુદનાણદંમણધરે
અરહા જિણે કેવલી' સમુદનાણદર્શનધરઃ કેવલજ્ઞાનદર્શનારીતિ ચતુર્થઃ સ્નાતકઃ,
અર્હન્ જિનઃ કેવલીતિ એતર્યં પદ્મત્રયં ચતુર્થગ્નાતકભેદાર્થમિવાયમ્મિતિ ૪ ।
'અપરિસ્સાવી' અપરિસ્સાવી પરિસ્સાવિતિ-આમ્ભવતિ-નર્મરધ્નાતિ ક્વચિદ્ ગ્રીઢઃ પરિ-
સ્સાવી તન્નિપેથાન્ અપરિસ્સાવી વન્ધરહિતો ક્વચિદ્ઃ । અયં ચ પશ્ચમઃ
સ્નાતકભેદઃ ક્વચિત્, તત્તં પ્રથમં પ્રજાપના દ્વામ્ ૧ । દ્વિતીય વેદદ્વારમાદ- 'પુલાવ પં
મંતે ! કિં સવેયવ હોજ્જા અવેયવ હોજ્જા' પુલાકઃ ચલુ મદન્ ! કિં મવેદકો
મદતિ અવેદકો ના મવતીતિ પ્રવન । મગવાનાદ- 'ગોયવા' ક્વચિદ્ । 'ગોયમા'

કે અનન્તર પિર ઉત્તકે ક્ષાપણ કરને કા અમાત્ત હો જાના હૈ ક્ષત્રિય
વહ અક્ષપી તદ્દા જાના હૈ એવા જન્મ સ્નાતક ચૌદહવે ગુણસ્થાનવર્તી
હોતા હૈ । અનિવારત્મક પદ્ધતિ કે અમાત્ત સે એકાન્તતઃ વિશુદ્ધ ચારિત્ર
વાલા જો સ્નાતક હોતા હૈ વહ અચ્ચાવલ સ્નાતક હૈ । ધાતિયાકર્મો કા
જિસને નાશ કર દિયા હૈ એસા સ્નાતક અકર્માશ સ્નાતક હૈ નિર્મલ
કેવલ જ્ઞાન કેવલ દર્શન કે ધારી જો અર્હન્ત જિન કેવલી હૈં વે ચતુર્થ
સ્નાતક હૈ । કર્મો જો જો પાંધતા હૈ વહ પરિસ્સાવી હૈ જો એસા પરિ-
સ્સાવી નહીં હૈ વહ અપરિસ્સાવી હૈ એસા અપરિસ્સાવી કર્મવન્ધન સે રહિત
હો જાતા હૈ । હસ પ્રકાર યહાં તક યહ પ્રજાપન દ્વાર કહા । અવ
દૂસરા દ્વાર જો વેદ દ્વાર હૈ ઉત્તકા કથન સૂત્રકાર કરતે હૈ- 'પુલાવ પં
મંતે ! કિં સવેયવ હોજ્જા અવેયવ હોજ્જા' હસમેં ગૌતમસ્વામી ને પ્રભુશ્રી સે
એસા પૂછા હૈ- હે મદન્ત પુલાક નિર્ગન્થ વેદ સહિત હોતે હૈ ? અથવા

તે અક્ષપી કહેવાય છે. આવો તે સ્નાતક ચૌદર્મા ગુણસ્થાનમા રહેનારો હોય
છે અને સિદ્ધ હોય છે. અતિચાર રૂપ મળ-દોષના અભાવથી એકાન્તતઃ વિશુદ્ધ
ચારિત્રવાળો જે સ્નાતક હોય છે તે અશબલ સ્નાતક છે જેણે ધાતિયા કર્મોને
નાશ કર્યો છે. એવો સ્નાતક અકર્માશ સ્નાતક છે. નિર્મલ કેવળજ્ઞાન અને કેવળ
દર્શનને ધારણ કરનાર અહન્તત્ત્વન કેવલી છે. તે ચોથા સ્નાતક છે. કર્મોને જે
પાંધે છે તે પરિસ્સાવી કહેવાય છે એવા પરિસ્સાવી જે નથી હોતા તે અપરિસ્સાવી
કહેવાય છે, એવા અપરિસ્સાવી કર્મ બંધનથી રહિત થઈ જાય છે આ રીતે
અહિંયા સુધી આ પ્રજાપનાદ્વારનું કથન કર્યું છે.

હવે બીજી જે વેદદ્વાર છે તેનું સૂત્રકાર કથન કરે છે- 'પુલાવ પં મંતે !
કિં સવેયવ હોજ્જા અવેયવ હોજ્જા' આ સૂત્રપાઠદ્વારા ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને
એવું પૂછ્યું છે કે- હે ભગવન્ પુલાક નિર્ગન્થ વેદવાળા હોય છે ? કે વેદ વિનાના

હે ગૌતમ ! 'સવેય ઓજ્ઞા' સવેદકો ભવતિ પુલાકઃ, નો અવેદકો ભવતિ પુલાક વકુશપ્રતિસેવાકુશીલાનામુપશમથેગીક્ષપકથેયોરમાવાત્ इति । 'જહ સવેય ઓજ્ઞા કિં હતિયેય ઓજ્ઞા પુરિસવેય ઓજ્ઞા પુરિસણપુંસગવેય ઓજ્ઞા' યદિ પુલાકઃ સવેદકો ભવતિ તદા કિમ્ સ્ત્રીવેદકો ભવતિ, પુરુષવેદકો વા ભવતિ પુરુષ-નપુંસકવેદકો વા ભવતીતિ મદનઃ । મગધનાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि । ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જો હતિયેય ઓજ્ઞા’ નો સ્ત્રીવેદકો ભવતિ સ્ત્રીણાં પુલા-કલન્ધેરમાવાદિતિ । ‘પુરિસવેય ઓજ્ઞા’ પુરુષવેદકઃ પુલાકો ભવતિ-‘પુરિસ-ણપુંસગવેય ના ઓજ્ઞા’ પુરુષનપુંસકવેદકો વા ભવતિ યઃ પુરુષઃ સન પુરુષ

વેદ રહિત હોતે હૈં ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં-ગોયમા ! સવેય ઓજ્ઞા’ હે ગૌતમ ! પુલાક નિર્ગ્રન્થ વેદસહિત હોતે હૈં ‘નો અવેય ઓજ્ઞા’ વેદરહિત નહીં હોતે હૈં । ક્યોંકિ પુલાક, વકુશ ઓર પ્રતિસેવના કુશીલ હનકે ઉપશમ ઓળી ઓર ક્ષપક ઓળી કા અભાવ હોતા હૈં । હસલિયે વે અવેદક નહીં હોતે હૈં । અથ ગૌતમ પ્રભુશ્રી સે એસ પૂછતે હૈં-‘જહ સવેય ઓજ્ઞા, કિં હતિયેય ઓજ્ઞા પુરિસવેય ઓજ્ઞા, પુરિસણપુંસગવે-ય ઓજ્ઞા’ હે મદન્ત ! યદિ પુલાક નિર્ગ્રન્થ વેદ સહિત હોતે હૈં તો કયા વહ સ્ત્રીવેદવાલા હોતા હૈં ? અથવા પુરુષવેદવાલા હોતા હૈં ? અથવા પુરુષનપુંસકવેદવાલા હોતા હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં-‘ગોયમા ! જો હતિયેય ઓજ્ઞા પુરિસવેય ઓજ્ઞા પુરિસણપુંસગ-વેય વા ઓજ્ઞા’ હે ગૌતમ ! વહ સ્ત્રીવેદવાલા નહીં હોતા હૈં ક્યોંકિ સ્ત્રીયોં જો પુલાક લઘિ કા અભાવ રહતા હૈં વહ પુલાક પુરુષવેદવાલા હોતા હૈં અથવા પુરુષનપુંસક વેદવાલા હોતા હૈં । જો પુરુષ હોકર અપને

હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા ! સવેય ઓજ્ઞા હે ગૌતમ ! પુલાક નિર્ગ્રન્થ વેદસહિત-વેદવાળા હોય છે. નો અવેય ઓજ્ઞા’ વેદવિનાના હોતા નથી. કેમકે-પુલાક, વકુશ અને પ્રતિસેવના કુશીલો ને ઉપશમ ઓળી અને ક્ષપક ઓળીનો અભાવ હોય છે. તેથી તેઓ અવેદક-વેદવિનાના હોતા નથી.

હવે ગૌતમસ્વામી પ્રભુશ્રીને અવુ પૂછે છે કે-‘જહ સવેય ઓજ્ઞા કિં હતિયેય ઓજ્ઞા પુરિસવેય ઓજ્ઞા પુરિસણપુંસગવેય ઓજ્ઞા’ હે ભગવન્ નો પુલાક નિર્ગ્રન્થ વેદ સહિત હોય છે તો શુ તે આ વેદવાળા હોય છે ? અથવા પુરુષવેદવાળા હોય છે ? અથવા પુરુષ નપુ સકવેદવાળા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વા-મીને કહે છે કે-‘ગોયમા ! જો હતિયેય ઓજ્ઞા પુરિસવેય ઓજ્ઞા પુરિસણપું-સગવેય ઓજ્ઞા’ હે ગૌતમ ! તે સ્ત્રીવેદવાળા હોતા નથી કેમકે સ્ત્રીયોંને પુલાક લઘિનો અભાવ હોય છે. તે પુલાક પુરુષવેદવાળા હોય છે, અથવા પુરુષ નપુ સક

‘ગોયમા’ इत्यादि ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘इत्थिवेयए वा होज्जा पुरिसवेयए वा होज्जा पुरिसणपु सगवेयए वा होज्जा’ स्त्रीवेदको वा भवेत् पुरुषवेदको वा भवेत् पुरुषनपुंसकवेदको वा भवेत् । ‘एवं पडिसेवणाकुसीळेदि’ एवम्-नकुशवत् प्रतिसेवना कुशीलोऽपि भवेत् स्त्रीपुंनपुंसकेतिवेदत्रयवान् भवेदिति । ‘कसायकुसीळे णं भंते । किं सवेयए पुच्छा’ कषायकुशीलः खलु भदन्त । किं सवेदको भवेत् अवेदको वा भवेदिति पृच्छा प्रश्नः । मगवानाह-‘गोयमा’ इत्यादि । ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘सवेयए वा होज्जा अवेयए वा होज्जा’ सवेदको वा भवेत् अवेदको वा भवेदिति । ‘जइ अवेयए होज्जा किं उवसंतवेयए खीणवेयए वा होज्जा’ यदि

वाला होता हैं अथवा पुरुष नपुंसकवेदवाला होता है ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-‘गोयमा ! इत्थिवेयए वा होज्जा पुरिसवेयए वा होज्जा, पुरिसणपुसगवेय वा होज्जा’ हे गौतम ! वह स्त्रीवेदवाला भी हो सकता है, पुरुषवेदवाला भी हो सकता है और पुरुषनपुंसकवेदवाला भी हो सकता है । ‘एवं पडिसेवणा कुसीळे वि’ इसी प्रकार से प्रतिसेवना कुशील भी स्त्रीवेदवाला होसकता है, पुरुषवेदवाला हो सकता है और पुरुष नपुंसकवेदवाला भी हो सकता है ।

‘कसायकुसीळेणं भंते ! किं सवेयए पुच्छा’ हे भदन्त ! कषाय कुशील क्या सवेदक होता है ? अथवा अवेदक होता है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-हे गौतम ! कषाय कुशील ‘सवेयए वा होज्जा अवेयए वा होज्जा’ सवेदक भी होता है और अवेदक भी वेदरहित भी होता है । ‘जइ अवेयए होज्जा किं उवसंतवेयए खीणवेयए वा होज्जा’ यदि वेद

સક વેદવાળો હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામી ને કહે છે કે-‘ગોયમા ! इत्थिवेयए वा होज्जा पुरिसवेयए वा होज्जा पुरिसणपुसगवेयए वा होज्जा’ હે ગૌતમ ! તે સ્ત્રી વેદવાળો પણ હોય છે, પુરુષવેદવાળો પણ હોય છે, અને પુરુષનપુસક વેદવાળો પણ હોય છે ‘एवं पडिसेवणा कुसीळे वि’ એજ પ્રમાણે પ્રતિસેવના કુશીલ પણ સ્ત્રીવેદવાળા હોય શકે છે, પુરુષ વેદવાળા પણ થઈ શકે છે, અને આ નપુસક વેદવાળા પણ હોય છે.

કસાયકુસીલેણં ભંતે ! किं सवेयए पुच्छा’ હે ભગવન્ કષાયકુશીલ શુ સવેદક હોય છે અથવા અવેદક હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘सवेयए वा होज्जा अवेयए वा होज्जा’ હે ગૌતમ ! કષાય કુશીલ સવેદક પણ હોય છે. અવેદક-વેદ વિનાના પણ હોય છે ‘जइ अवेयए होज्जा किं उवसंतवेयए खीणवेयए वा होज्जा’ ને વેદ રહિત હોય છે. તે શુ ઉપશાત વેદ-

અવેદકો ભવેત્ તથા કિમુપશાન્તવેદકો ભવેત્ ક્ષીણવેદકો વા ભવેત્ મૃદ્ધમસંપરાય-
ગુણસ્થાનત્ત્વં યાદત્ કપાય કુશીલો ભવતિ' સ ચ પ્રમત્તાપ્રમત્તાપૂર્વકરણેષુ મવેદઃ,
અનિવૃત્તિવાદરેષુ તુ ઉપશાન્તેષુ ક્ષીણેષુ વા વેદેષુ અવેદકઃ સ્યાત્ મૃદ્ધમસંપરાયે
ચેતિ । 'જહ સવેયં હોજ્જા કિં હતિવેયં પુચ્છા' યદિ મવેદકો ભવેત્ તદા
સ્ત્રીવેદકો વા પુરુષવેદકો વા ભવેત્ પુરુષનપુસકવેદકો વા મવેદિતિ પુચ્છા-
મદનઃ । મગનાનાહ—'ગોયમા' ક્વિપાદિ । 'ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'તિસુ વિ જહા
વડસો' ત્રિષ્વપિ સ્ત્રીપુ નપુસકવેદેષુ ભવેત્ યથાવકુશઃ, વકુશવદેઃ ક્વિપિ ત્રયો
વેદા જ્ઞાતવ્યા ઇતિ । 'નિયંટે નં મંતે । કિં સવેયં પુચ્છા' નિર્ગ્રન્થઃ સ્વલુ મદન્ત !
કિં સવેદકો ભવેત્ અવેદકો વા મવેદિતિ પુચ્છા મદન । મગનાનાહ—'ગોયમા'
રહિત હોતા હૈ તો કયા વહ ઉપશાન્ત વેદવાલા હોતા હૈ ? અથવા ક્ષીણ-
વેદવાલા હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશુશ્રી કહતે હૈ—હે ગૌતમ ! મૃદ્ધમસંપ-
રાય ગુણસ્થાનતત્ત્વ કપાય કુશીલ હોતા હૈ વહ પ્રમત્ત અપ્રમત્ત એવં
અપૂર્વકરણ હનમેં સવેદ-વેદ સહિત હોતા હૈ ઓર અનિવૃત્તિવાદર એવં
મૃદ્ધમ સાંપરાય મેં વહ ઉપશાન્ત વેદવાલા અથવા ક્ષીણવેદવાલા હોતા
હૈ તથા અવેદક હોતા હૈ । 'જહ સવેયં હોજ્જા કિં હતિવેયં પુચ્છા'
યદિ વહ વેદ સહિત હોતા હૈ તો કયા સ્ત્રીવેદવાલા હોતા હૈ ? અથવા
પુરુષવેદવાલા હોતા હૈ ? અથવા પુરુષનપુસક વેદવાલા હોતા હૈ ? હસકે
ઉત્તર મેં પ્રશુશ્રી કહતે હૈ—'ગોયમા ! તિસુ વિ જહા વડસો' હે ગૌતમ !
વહ વકુશ કી તરહ તીનોં વેદવાલા હોતા હૈ ।

'નિયંટે નં મંતે ! કિં સવેયં' અવેયં હોજ્જા' હે મદન્ત ! નિર્ગ્રન્થ સવે-
દક હોતા હૈ ? અથવા અવેદક હોતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશુશ્રી કહતે હૈ—

વાળા હોય છે ? કે ક્ષીણવેદવાળા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશુશ્રી
ગૌતમસ્વામી ને કહે છે કે—હે ગૌતમ ! મૃદ્ધમસંપરાય ગુણસ્થાન સુધી કપાય
કુશીલ હોય છે પ્રમત્ત અપ્રમત્ત અને અપૂર્વકરણમાં સવેદ-વેદવાળા હોય છે
અને અનિવૃત્તિવાદર અને મૃદ્ધમસંપરાયમાં તે ઉપશાન્તવાળા અથવા ક્ષીણ વેદ-
વાળા હોય છે, ત્યારે અવેદક હોય છે 'જહ સવેયં હોજ્જા કિં' હતિવેયં પુચ્છા'
ને તે વેદ સહિત હોય છે, તો શું સ્ત્રીવેદવાળા હોય છે ? કે પુરુષવેદવાળા હોય છે ? કે
પુરુષ નપુસક વેદવાળા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશુ કહે છે કે—ગોયમા !
તિસુ વિ જહા વડસો' હે ગૌતમ તે વકુશના કથન પ્રમાણે ત્રણ વેદવાળા હોય છે.

'નિયંટે નં મંતે ! કિં સવેયં' હે ભગવન્ નિર્ગ્રન્થ સવેદક હોય છે ?
અથવા અવેદક હોય છે ? કે આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશુ કહે છે કે—'ગોયમા !

इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ! 'णो सवेयए होज्जा अवेयए होज्जा' नो सवेदको भवेत् अवेदको भवेत् । 'जइ अवेयए होज्जा किं उवसंत पुच्छा' यदि अवेदको-भवेत् तदा किम् उपशान्तवेदको भवेत् क्षीणवेदको वा भवेदिति पृच्छा-प्रश्नः । भगवानाह- 'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ! 'उवसंतवेयए होज्जा क्षीणवेयए वा होज्जा' उपशान्तवेदको भवेत् क्षीणवेदको वा भवेत् श्रेणीद्वयेऽपि निर्ग्रन्थत्वस्य सद्भावादिति । 'सिणाएणं भंते ! किं सवेयए होज्जा०' स्नातकः खलु भदन्त ! किं सवेदको भवेत् अवेदको वा भवेदिति प्रश्नः । उत्तरमाह- 'जहाणियंठे तहा सिणाए वि' यथा निर्ग्रन्थस्तथा स्नातकोऽपि नो सवेदको भवेत्

‘गोयमा ! णो सवेयए होज्जा अवेयए होज्जा हे गौतम ! निर्ग्रन्थ सवेदक नहीं होता है किन्तु अवेदक होता है । ‘जइ अवेयए होज्जा किं उवसंत पुच्छा’ हे भदन्त ! यदि वह अवेदक होता है तो क्या वह उपशान्तवेदक होता है ? अथवा क्षीणवेदक होता है ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-गोयमा ! उपसंतवेयए होज्जा, क्षीणवेयए वा होज्जा’ हे गौतम ! वह उपशान्त वेदक भी होता है और क्षीणवेदक भी होता है । क्योंकि दोनों श्रेणीयों में निर्ग्रन्थता का सद्भाव रहता है । ‘सिणाए णं भंते ! किं सवेयए होज्जा०’ हे भदन्त ! स्नातक सवेदक होता है अथवा अवेदक होता है ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं- ‘जहा णियंठे तहा सिणाए वि’ हे गौतम ! जैसा निर्ग्रन्थ के सम्बन्ध में कथन किया गया है-वैसा ही कथन स्नातक के सम्बन्ध में भी जानना

णો સવેયણ હોજ્જા અવેયણ હોજ્જા હે ગૌતમ નિર્ગ્રન્થ સવેદક હોતા નથી પરંતુ અવેદક હોય છે ‘જइ अवेयए होज्जा किं उवसंत पुच्छा’ હે ભગવન્ જો તે અવેદક હોય છે, તો શું તે ઉપશાંત અવેદક હોય છે ? કે ક્ષીણ વેદક હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુ કહે છે કે-‘गोयमा ! उवसंतवेयए होज्जा, क्षीणवेयए वा होज्जा’ હે ગૌતમ ! તે ઉપશાંત વેદક પણ હોય છે, અને ક્ષીણ વેદક હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુ કહે છે કે-‘गोयमा ! उवसंतवेयए होज्जा, क्षीणवेयए वा होज्जा’ હે ગૌતમ ! ઉપશાંતવેદક પણ હોય છે. અને ક્ષીણ વેદક પણ હોય છે. કેમકે-બન્ને શ્રેણીયોમાં પણ નિર્ગ્રન્થ પણુનો સદ્ભાવ રહે છે ‘सिणाएण भंते ! किं सवेयए होज्जा०’ હે ભગવન્ સ્નાતક સવેદક હોય છે કે અવેદક હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે ‘जहा णियंठे तहा सिणाए’ હે ગૌતમ ! નિર્ગ્રન્થના સંબંધમાં જે પ્રમાણે કથન કર્યું છે, એજ પ્રમાણેનું કથન સ્નાતકના સંબંધમાં પણુ સમજી લેવું આ રીતે નિર્ગ્રન્થ

કિન્તુ અવેદકો ભવેત્ । 'જવરં જો ઉત્તરવેયજ્ઞ હોજ્ઞા સ્ત્રીજ્ઞવેયજ્ઞ હોજ્ઞા' નવરમ્-કેદલમ્-નો ઉપશાન્તવેદક કિન્તુ સ્ત્રીજ્ઞવેદકઃ એવમ્-ક્ષણકચ્છેષ્યામેવ સ્નાતકત્વભાવાત્ । ઇતિ દ્વિતીયં વેદદ્વારમ્ ૨ ॥સુ૦૧॥

તૃતીયં રાગદ્વારમાહ-‘પુલાષ પાં મંતે’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-પુલાષ પાં મંતે ! કિં સરાગે હોજ્ઞા વીયરાગે હોજ્ઞા ? ગોયમા ! સરાગે હોજ્ઞા નો વીયરાગે હોજ્ઞા એવં જાત્ર કસાય-કુક્ષીલે । જિયંઠે પાં મંતે ! કિં સરાગે હોજ્ઞા પુચ્છા ગોયમા ! નો સરાગે હોજ્ઞા વીયરાગે હોજ્ઞા । જહ વીયરાગે હોજ્ઞા કિં ઉવસંતકસાયવીયરાગે હોજ્ઞા સ્ત્રીજ્ઞવેયજ્ઞવીયરાગે હોજ્ઞા ? ગોયમા ! ઉવસંતકસાયવીયરાગે વા હોજ્ઞા સ્ત્રીજ્ઞવેયજ્ઞ વીયરાગે વા હોજ્ઞા । સિળાષ એવં ચેત્ર । જવરં જો ઉવસંત-કસાયવીયરાગે હોજ્ઞા સ્ત્રીજ્ઞવેયજ્ઞવીયરાગે હોજ્ઞા । પુલાષ પાં મંતે ! કિં ઠિયકપ્પે હોજ્ઞા અઢિયકપ્પે હોજ્ઞા ગોયમા ! ઠિયકપ્પે વા હોજ્ઞા અઢિયકપ્પે વા હોજ્ઞા । એવં જાત્ર સિળાષ । પુલાષ પાં મંતે ! કિં જિળકપ્પે હોજ્ઞા થેરકપ્પે હોજ્ઞા કપ્પા-તીષ હોજ્ઞા ? ગોયમા ! નો જિળકપ્પે હોજ્ઞા થેરકપ્પે હોજ્ઞા નો કપ્પાતીષ હોજ્ઞા । બડસેણં મંતે ! પુચ્છા, ગોયમા ! જિળ-

ચાહિયે । હસ પ્રકાર નિર્ગ્રન્થ સવેદક નહીં હોતા હૈ કિન્તુ અવેદક હોતા હૈ । ‘જવરં જો ઉવસંતવેયજ્ઞ હોજ્ઞા સ્ત્રીજ્ઞવેયજ્ઞ હોજ્ઞા’ પરન્તુ નિર્ગ્રન્થ કે જૈસા સહ ઉપશાન્ત વેદવાલા નહીં હોતા હૈ કિન્તુ સ્ત્રીજ્ઞવેદવાલા હી હોતા હૈ । યથોક્તિ સ્નાતક કા સદ્ભાવ ક્ષણકચ્છેષી મેં હી હોતા હૈ । હસ પ્રકાર સ્વે યહ દ્વિતીયવેદદ્વાર કા કથન હૈ ॥સુ૦૧॥

સવેદક હોતા નથી પણ અવેદક હોય છે. ‘જવર જો ઉવસંતવેયજ્ઞ હોજ્ઞા સ્ત્રીજ્ઞવેયજ્ઞ હોજ્ઞા’ પરંતુ નિર્ગ્રન્થના કથન પ્રમાણે તે ઉપશાન્ત વેદવાળા હોતા નથી પણ સ્ત્રીજ્ઞ વેદવાળા જ હોય છે કેમકે-સ્નાતકનો સદ્ભાવ ક્ષણકચ્છેષીમા જ હોય છે. એ રીતે આ વેદદ્વારનું કથન છે. ॥સુ૦૧॥

कप्पे वा होज्जा, थेरकप्पे वा होज्जा, नो कप्पातीए होज्जा ।
 एवं पडिसेवणा कुसीले वि । कसायकुसीले णं पुच्छा गोयमा !
 जिणकप्पे वा होज्जा थेरकप्पे वा होज्जा कप्पातीए वा
 होज्जा । णियंठे णं पुच्छा गोयमा ! णो जिणकप्पे होज्जा, णो
 थेरकप्पे होज्जा कप्पातीए होज्जा । एवं सिणाए वि । पुलाए णं
 भंते ! किं सामाइयसंजमे होज्जा छेओवद्वावणियसंजमे
 होज्जा परिहारविसुद्धिसंजमे होज्जा सुहुमसंपरायसंजमे
 होज्जा अहक्खायसंजमे होज्जा ? गोयमा ! सामाइयसंजमे
 वा होज्जा छेओवद्वावणियसंजमे वा होज्जा णो परिहार-
 विसुद्धियसंजमे होज्जा णो सुहुमसंपरायसंजमे होज्जा णो अह-
 क्खायसंजमे होज्जा । एवं वउसे वि । एवं पडिसेवणा कुसीले
 वि । कसायकुसीले णं पुच्छा गोयमा ! सामाइयसंजमे वा
 होज्जा जाव सुहुमसंपरायसंजमे वा होज्जा णो अहक्खाय-
 संजमे होज्जा । णियंठे णं पुच्छा गोयमा ! णो सामाइयसंजमे
 होज्जा जाव णो सुहुमसंपरायसंजमे होज्जा अहक्खायसंजमे
 होज्जा एवं सिणाए वि । पुलाए णं भंते ! किं पडिसेवए होज्जा
 अपडिसेवए होज्जा ? गोयमा ! पडिसेवए होज्जा णो अपडिसेवए
 होज्जा । जइ पडिसेवए होज्जा किं मूलगुणपडिसेवए होज्जा
 उत्तरगुणपडिसेवए होज्जा ? गोयमा ! मूलगुणपडिसेवए वा
 होज्जा उत्तरगुणपडिसेवए वा होज्जा । मूलगुणपडिसेवमाणे
 पंचण्हं आसवाणं अन्नयरं पडिसेवेज्जा उत्तरगुणपडिसेवमाणे
 दसविहस्स पचक्खाणस्स अन्नयरं पडिसेवेज्जा । वउसे णं पुच्छा
 गोयमा ! पडिसेवए होज्जा णो अपडिसेवए होज्जा । जइ पडि-
 पडिसेवए होज्जा किं मूलगुणपडिसेवए होज्जा उत्तरगुणपडिसेवए

होज्जा। गोयसा ! जो मूलगुणपडिसेवए होज्जा उत्तरगु
सेवए होज्जा, उत्तरगुणपडिसेवसाणे दसविहस्स पवक्खलाए,
अन्नथरं पडिसेवेज्जा। पडिसेवणाकुसीले जहा पुलाए। कसाय-
कुसीले णं पुज्जा गोयसा ! जो पडिसेवए होज्जा अपडिसेवए
होज्जा। एनं पिदंठे दि। एवं सिणाए वि ॥सू० २॥

छाया—पुलाः खलु भदन्त ! किं सरागो भवेत्-वीतरागो भवेत् ? गौतम !
सरागो भवेत् नो वीतरागो भवेत् एवं यावत् कषायकुशीलः। निर्ग्रन्थः खलु भदन्त !
किं सरागो भवेत् पृच्छा-गौतम ! नो सरागो भवेत् वीतरागो भवेत् । यदि वीत-
रागो भवेत् त्रिनुपसान्तरूपायवीतरागो भवेत् क्षीणकषायवीतरागो भवेत् ? गौतम !
उपसान्तरूपायवीतरागो वा क्षीणकषायवीतरागो वा भवेत् स्नातकोऽपि नमैव,
नवरं नो उत्तान्तरूपायवीतरागो भवेत्-क्षीणकषायवीतरागो भवेत् ! पुलाहः
खलु भदन्त ! किं स्थितकल्पो भवेत् अस्थितकल्पो भवेत् ? गौतम ! स्थितकल्पो
वा भवेत् अस्थितकल्पो वा भवेत् । एवं यावत् स्नातकः । पुलाहः खलु भदन्त !
किं जिनकल्पो भवेत् स्थविरकल्पो भवेत् कल्पातीतो भवेत् ? गौतम ! नो जिन-
कल्पो भवेत् स्थविरकल्पो भवेत् नो कल्पातीतो भवेत् । वकुशः खलु पृच्छा-
गौतम ! जिनकल्पो वा भवेत् स्थविरकल्पो वा भवेत् नो कल्पातीतो भवेत् ।
एवं प्रतिसेवना कुशीलोऽपि । कषायकुशीलः खलु पृच्छा गौतम ! जिनकल्पो वा
भवेत् स्थविरकल्पो वा भवेत् कल्पातीतो वा भवेत् । निर्ग्रन्थः खलु पृच्छा-
गौतम ! नो जिनकल्पो भवेत् न स्थविरकल्पो भवेत् कल्पातीतो भवेत् । एवं
स्नातकोऽपि । पुलाहः खलु भदन्त ! किं सामायिकसंयमो भवेत् छेदोपस्था-
पनीयसंयमो परिहारविशुद्धसंयमो भवेत् सूक्ष्मसंपरायसंयमो भवेत् यथारूपात-
संयमो भवेत् गौतम ! सामायिकसंयमो वा भवेत् छेदोपस्थापनीयसंयमो वा
भवेत् नो परिहारविशुद्धिकसंयमो भवेत् नो सूक्ष्मसंपरायसंयमो भवेत्
नो यथारूपातसंयमो भवेत् । एवं वकुशोऽपि । एवं प्रतिसेवना कुशीलोऽपि ।
कषायकुशीलः खलु पृच्छा-गौतम ! सामायिकसंयमो वा भवेत् यावत् सूक्ष्म-
संपरायसंयमो वा भवेत् नो यथारूपातसंयमो भवेत् । निर्ग्रन्थः खलु पृच्छा
गौतम ! नो सामायिकसंयमो भवेत् यावत् नो सूक्ष्मसंपरायसंयमो भवेत्
यथारूपातसंयमो भवेत् । एवं स्नातकोऽपि । पुलाहः खलु भदन्त ! किं पति-
सेवको भवेत्-अप्रतिसेवको भवेत् ? गौतम ! प्रतिसेवको भवेत् नो अप्रतिसेवको
भवेत् । यदि प्रतिसेवको भवेत् किं मूलगुणप्रतिसेवको भवेत् उत्तरगुणप्रति-

सेवको भवेत् ? गौतम ! मूलगुणप्रतिसेवको वा भवेत् उत्तरगुणप्रतिसेवको वा भवेत्—मूलगुणं प्रतिसेवमानः पञ्चानामास्रवाणामन्यतरं प्रतिसेवेत् उत्तरगुणं प्रतिसेवमानो दशविधस्य प्रत्याख्यानस्यान्यतरं प्रतिसेवेत् । वक्रुशः खलु पृच्छा—गौतम ! प्रतिसेवको भवेत् नो अप्रतिसेवको भवेत् । यदि प्रतिसेवको भवेत् किं मूलगुणप्रतिसेवको भवेत् उत्तरगुणप्रतिसेवको भवेत् ? गौतम ! नो मूलगुणप्रतिसेवको भवेत् उत्तरगुणप्रतिसेवको भवेत् उत्तरगुणं प्रतिसेवमानो दशविधस्य प्रत्याख्यानस्यान्यतरं प्रतिसेवेत् । प्रतिसेवनाकुशीलो यथा पुलाकः । कषायकुशीलः खलु पृच्छा गौतम ! नो प्रतिसेवको भवेत् अप्रतिसेवको भवेत् । एवं निर्ग्रन्थोऽपि—एवं स्नातकोऽपि ॥सू०२॥

टीका—तृतीयं रागद्वारमाह—‘पुलाए णं भंते । किं सरागे होज्जा—वीयरगे होज्जा’ पुलाकः खलु भदन्त ! किं सरागे भवेत्—एको रागः कषायस्तेन युक्तो भवेत् अथवा—वीतरागे—विगतकषायो भवेदिति प्रश्नः । भगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘सरागे होज्जा णो वीयरगे होज्जा’ सरागे—रागवान् पुलाको भवेत् नो वीतरागः—कषायरहितो भवेत् । ‘एवं जाव कसायकुसीले’ एवम्—पुलाकवदेव यावत् कषायकुशीलः, अत्र यावत्पदेन पञ्चविध

अब तृतीय राग द्वार का कथन करते हैं—‘पुलाए णं भंते । किं सरागे होज्जा वीयरगे होज्जा’ इत्यादि सूत्र २॥

टीका—गौतमस्वामी ने प्रभुश्री से ऐसा पूछा है—‘पुलाए णं भंते किं सरागे होज्जा, वीयरगे होज्जा’ हे भदन्त ! पुलाक क्या सराग होता है ? अथवा वीतराग होता है ? राग शब्द का अर्थ है कषाय और वीतराग का अर्थ है कषाय रहित होना । इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘सरागे होज्जा णो वीयरगे होज्जा’ हे गौतम । वह राग वाला होता है वीतराग नहीं होता है । ‘एवं जाव कसाय कुसीले’ इस प्रकार का

इसे सूत्रकार त्रीज राग द्वारतु कथन करे छे,—‘पुलाए णं भंते ! किं सरागे होज्जा वीयरगे होज्जा’ इत्यादि

टीका—गौतमस्वामीने आ सूत्र द्वारा प्रभुश्रीने ओपु पूछ्यु—‘पुलाए णं भंते ! किं सरागे होज्जा वीयरगे होज्जा’ छे भगवन् पुलाक शु सराग होय छे ? छे वीतराग होय छे ? राग शब्दने अर्थ कषाय छे अने वीतरागने अर्थ कषाय रहित होयुं ते छे.

गौतमस्वामीना आ प्रश्नना उत्तरमां प्रभुश्री कडे छे छे—‘सरागे होज्जा णो वीयरगे होज्जा’ छे गौतम ! ते रागवाणा होय छे वीतराग होता नथी ‘एवं जाव कसायकुसीले’ ओअ प्रमाणे आ कथन पाय प्रकारना पुलाकेना

પુલાકાનાં પશ્ચવિધવજ્રશાનાં પ્રતિસેવના કુશીલસ્ય ચ સંગ્રહો ભવતિ તથા ચ પુલાકાદારમ્ય કષાયકુશીલાન્તાઃ સર્વેઽપિ સરાગાઃ ભવેયુર્નો વીતરાગા ભવેયુ-રિત્યર્થઃ । ‘નિયંટેજં મંતે ! કિં સરાગે હોજ્જા પુચ્છા’ નિર્ગ્રન્થઃ યદ્વ મદન્ત । કિં સરાગો ભવેત્ વીતરાગો વા ભવેત્ ઇતિ પૃચ્છા-પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ । ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘ગો સરાગે હોજ્જા વીયરાગે હોજ્જા’ નો નિર્ગ્રન્થઃ સરાગઃ-સરુપાયો ભવેત્ કિન્તુ વીતરાગોઽવગતરુપાયો ભવેદિતિ । ‘જહ વીયરાગે હોજ્જા કિં ઉવસંતકસાયવીયરાગે હોજ્જા સ્ત્રીણકસાયવીયરાગે હોજ્જા’ યદિ નિર્ગ્રન્થો વીતરાગો ભવેત્ તદા કિમ્ ઉપશાન્તરુપાયવીતરાગો ભવેત્ સ્ત્રીણકસાયવીતરાગો ભવેત્ ? મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’

યહ કથન કષાય કુશીલ તત્ત જાનના આદિયે । યદ્વાં યાદત્પદ સે પાંચ પ્રકાર કે પુલાકોં કા પાંચ પ્રકાર કે વજ્રગોં કા ઔર પ્રતિસેવના કુશીલ કા સંગ્રહ હુઆ હૈ । તથા ચ-પુચ્છક સે લેકર કષાયકુશીલ તક કે સમસ્ત નિર્ગ્રન્થ સરાગ હી હોતે હૈં વીતરાગ નહીં હોતે હૈં । ‘નિયંટે જં મંતે ! કિં સરાગે હોજ્જા પુચ્છા’ હે મદન્ત । નિર્ગ્રન્થ કયા સરાગ હોતા હૈ ? અથવા વીતરાગ હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશુશ્રી કહતે હૈં-‘ગોયમા ! ગો સરાગે હોજ્જા, વીયરાગે હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! નિર્ગ્રન્થ સરાગ નહીં હોતા હૈ, વીતરાગ હોતા હૈ । કયોંકિ વહ અવગત કષાયવાલા હોતા હૈ । ‘જહ વીયરાગે હોજ્જા, કિં ઉવસંતકસાયવીયરાગે હોજ્જા, સ્ત્રીણ-કસાયવીયરાગે હોજ્જા’ હે મદન્ત ! યદિ વહ વીતરાગ હોના હૈ તો કયા વહ ઉપશાન્ત કષાય વાલા હોને સે વીતરાગ હોતા હૈં ? અથવા સ્ત્રીણ કષાય વાલા હોને સે વીતરાગ હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશુશ્રી કહતે હૈં-‘ગોયમા !

પાંચ પ્રકારના યજુશોના અને પ્રતિસેવના કુશીલ તથા કષાય કુશીલના સબધમાં પશુ સમજી લેવું તથા-પુલાક થી લઈને કષાય કુશીલ સુધીના સઘળા નિર્ગ્રન્થો, સરાગ હોય છે વીતરાગ હોતા નથી ‘નિયંટેજં મંતે ! કિં સરાગે હોજ્જા’ પુચ્છા’ હે ભગવન્ નિર્ગ્રન્થ શુ સરાગ હોય છે ? અથવા વીતરાગ હોય છે । આ આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશુશ્રી કહે છે કે-ગોયમા ! ગો સરાગે હોજ્જા, વીયરાગે હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! નિર્ગ્રન્થ સરાગ હોતા નથી પરંતુ વીતરાગ હોય છે, કેમકે તેઓ કષાય વિનાના હોય છે, ‘જહ વીયરાગે હોજ્જા, કિં ઉવસંતકસાયવીયરાગે હોજ્જા, સ્ત્રીણકસાયવીયરાગે હોજ્જા’ હે ભગવન્ જો તે વીતરાગ હોય છે, તો શુ તે ઉપશાન્ત કષાયવાળા હોવાથી વીતરાગ હોય છે ? કે ક્ષીણ કષાય વાળા હોવાથી વીતરાગ હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશુશ્રી કહે છે કે-

હે ગૌતમ ! 'ઉવસંતકસાયવીયરાગે વા હોજ્જા' ઉપશાન્તકષાયવીતરાગો વા ભવેત્ નિર્ગ્રન્થઃ, ક્ષીણકષાયવીતરાગો વા ભવેત્ । 'સિળાણ એવં ચેવ' સ્નાતક એવમેવ-નિર્ગ્રન્થવદેવ જ્ઞાતવ્યઃ, 'ળવરં ણો ઉવસંતકસાયવીયરાગે હોજ્જા સ્વીળ-કસાયવીયરાગે હોજ્જા' નવરમ્-કેવલં નિર્ગ્રન્થાપેક્ષયા સ્નાતકે इदं वैલક્ષણ્યં યત્ સ્નાતકો નો ઉપશાન્તકષાયવીતરાગો ભવેત્ અપિતુ ક્ષીણકષાયવીતરાગ એવ ભવેદિતિ રે ।

ચતુર્થ કલ્પદ્વારમાહ-‘પુલાણ ણં મંતે ! કિં ઠિયકલ્પે હોજ્જા અદ્વિયકલ્પે હોજ્જા’ પુલાકઃ સ્વલુ ભદન્ત કિં સ્થિતકલ્પો ભવેત્ અસ્થિતકલ્પો ભવેદિતિ પ્રશ્નઃ । ભગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ । ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! સ્થિતકલ્પો વા

ઉવસંત કસાયવીયરાગે હોજ્જા, સ્વીળકસાયવીયરાગે વા હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! વહ ઉપશાન્ત કષાયવાલા હોને સે ખી વીતરાગ હોતા હૈ ઓર ક્ષીણકષાયવાલા હોને સે ખા વીતરાગ હોતા હૈ । ‘સિળાણ એવં ચેવ’ હસી પ્રકાર કા કથન સ્નાતક કે સમ્બન્ધ મેં ખી જાનના ચાહિયે । ‘ળવરં ણો ઉવસંતકસાય વીયરાગે હોજ્જા, સ્વીળકસાય વીયરાગે હોજ્જા’ પરન્તુ વહ નિર્ગ્રન્થ કી તરહ ઉપશાન્તકષાયવાલા હોને સે વીતરાગ નહી હોતા હૈ કિન્તુ ક્ષીણકષાયવાલા હોને સે હી વીતરાગ હોતા હૈ ।

ચતુર્થકલ્પદ્વાર--

‘પુલાણ ણં મંતે ! કિં ઠિયકલ્પે હોજ્જા, અદ્વિયકલ્પે હોજ્જા’ હે ભદન્ત ! પુલાક કયા સ્થિતકલ્પવાલા હોતા હૈ ? અથવા અસ્થિતકલ્પવાલા હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ--‘ગોયમા ! ઠિયકલ્પે હોજ્જા અદ્વિયકલ્પે હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! વહ પુલાક સ્થિતકલ્પ વાલા ખી

‘ગોયમા ! ઉવસંતકસાયવીયરાગે વા હોજ્જા સ્વીળકસાયવીયરાગે વા હોજ્જા’ હે ગૌતમ તે ઉપશાંત કષાય વાળા હોવાથી પણ વીતરાગ હોય છે અને ક્ષીણ કષાયવાળા હોવાથી પણ વીતરાગ હોય છે. ‘સિળાણ એવં ચેવ’ એજ પ્રમાણેનું કથન સ્નાતકના સંબંધમાં પણ સમજવું ‘ળવરં ણો ઉવસંતકસાયવીયરાગે હોજ્જા સ્વીળકસાયવીયરાગે હોજ્જા,’ પરંતુ તે નિર્ગ્રન્થના કથન પ્રમાણે ઉપશાંત કષાય હોવાથી જ વીતરાગ હોય છે આ રીતે આ ત્રીજાગદ્વાર છે.

ચોથું કલ્પદ્વાર--

‘પુલાણ ણં મંતે ! કિં ઠિયકલ્પે હોજ્જા, અદ્વિયકલ્પે વા હોજ્જા’ હે ભગવન્ પુલાક શુ સ્થિતકલ્પવાળા હોય છે ? કે અસ્થિત કલ્પવાળા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે--‘ગોયમા ! ઠિયકલ્પે વા હોજ્જા અદ્વિયકલ્પે વા હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! તે પુલાક સ્થિત કલ્પવાળા પણ હોય છે, અને અસ્થિત કલ્પ

મહેત્ અસ્થિતકલ્પો વા મહેત્ મધ્યમવરમતીર્થકરત્વાત્ર આચેલકયાદિદશમુ કલ્પેષુ સ્થિતા એવ-અવશ્યં તત્પાલનાત્ અત્યંતે સ્થિતરત્પાઃ કલ્પ્યન્તે તેષુ પુલાકો મહેત્ મધ્યમતીર્થકરસાધવસ્તુ આચેલકયાદિ દશમુ સ્થિતાઆમ્યિતાએતિ, તેષાં તત્પાલન-સ્યાઽનિવાર્યત્વાભાવાદિતિ અમ્પિત્રકલ્યાઃ, તેષા મધ્યે પુલાકસ્તેષુ વા પુલાકો મહેત્ । ‘એવં જાવ સિનાણ’ એવં યાવત્ સ્નાતકઃ સ્થિતરત્પો વા મહેત્ અસ્થિતરત્પો વા મહેત્-અત્ર યાવત્પદેન વકુશાદારમ્ય નિર્ગન્ધ ઇચ્છન્તાનાં પ્રદર્શનં ભાતીતિ । જિનરત્પ-સ્થવિકલ્પભેદેન કલ્પો દ્વિવિધો મયતીતિ તાદૃશરત્પનાશ્રિત્યાહ-‘પુલાણ ણં’

હોતા હૈ ઓર અસ્થિત કલ્પવાલા મી હોતા હૈ । પ્રથમ ઓર અન્તિમ તીર્થકર કે સાધુ આચેલકયાદિદશ કલ્પોં મેં સ્થિત હી હોતે હૈ । કારણ કિ હનકા પાલન હનહેં આવશ્યક હોતા હૈ । ફલિયે યે સ્થિતકલ્પ કહલાતે હૈ । હનમેં પુલાક હોતે હૈ । મધ્યમતીર્થકરોં કે સાધુ આચેલ-કયાદિ દશકલ્પોં મેં સ્થિત મી હોતે હૈ ઓર અસ્થિત મી હોતે હૈ, ફલિયે ડનસે હનકા પાલન આવશ્યક નહીં હોતા હૈ । ફસ કારણ હનકા અસ્થિતકલ્પ હોતા હૈ । હનમેં મી પુલાક હોતે હૈ । એસા યહ કથન ‘એવં જાવ સિનાણ’ યાવત્ સ્નાતક તક જાનના ચાહિયે । સ્નાતક સ્થિત કલ્પ મી હોતા હૈ ઓર અસ્થિત કલ્પ મી હોતા હૈ । યહાં યાવત્પદ સે વકુશ સે લેકર નિર્ગન્ધ તક કે નિર્ગન્ધ ભેદો કા પ્રહણ હુઆ હૈ । જિનરત્પ ઓર સ્થવિરકલ્પ કે ભેદ સે કલ્પ દો પ્રકાર કા હોતા હૈ-ફસ પ્રકાર કે કલ્પ કો લેકર અવ ગૌતમસ્વામી પ્રભુશ્રી સે એસા પૂછતે હૈ-‘પુલાણ ણં મંતે । કિં જિનરૂપે હોજા થેરકૂપે હોજા

વાળા પણુ હોય છે. પહેલા અને અતિમ-હેલ્લા તીર્થકરના સાધુ અચેલક પણુ વિગેરે ફસ કલ્પોમા સ્થિત જ હોય છે કારણ કે તેનુ પાલન તેઓને આવશ્યક હોય છે તેથી તેઓ સ્થિતકલ્પ કહેવાય છે તેમાં પુલાક હોય છે. મધ્યના તીર્થકરના સાધુ અચેલકય વિગેરે ફસ વિકલ્પોમા સ્થિત પણુ હોય છે. અને અસ્થિત પણુ હોય છે. તેથી તેઓને તેનુ પાલન અનાવશ્યક હોય છે. તે કારણે તેઓને અસ્થિત કલ્પ હોય છે તેઓમાં પણુ પુલાક હોય છે. એ રીતનુ આ કથન ‘એવં જાવ સિનાણ’ યાવત્ સ્નાતક સુધી સમજવુ. સ્નાતક સ્થિત કલ્પ પણુ હોય છે અને અસ્થિત કલ્પ પણુ હોય છે અહીંયાં યાવત્પદથી વકુશથી લઇને નિર્ગન્ધ સુધીનાં નિર્ગન્ધો ગ્રહણ કરાયા છે.

હન કલ્પ અને સ્થવિર કલ્પના લેકથી કલ્પ બે પ્રકારના હોય છે. આ રીતે કલ્પને લઇને હવે ગૌતમસ્વામી પ્રભુશ્રીને એવુ પૂછે છે કે-‘પુલાણ

ઇત્યાદિ, 'પુલાઁ ણં મંતે ! કિં જિણકપ્પે હોઝ્જા થેરકપ્પે હોઝ્જા કપ્પાતીઁ હોઝ્જા' પુલાકઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કિં જિનકલ્પો ભવેત્ સ્થવિરકલ્પો ભવેત્ કલ્પાતીતો વા ભવેત્ કલ્પાતીતો જિનકલ્પસ્થવિરકલ્પાભ્યામન્યઃ । મગવાનાહ—'ગોયમા' ઇત્યાદિ, 'ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'ણો જિણકપ્પે હોઝ્જા' નો જિનકલ્પો ભવેત્ પુલાકસાધુઃ 'થેરકપ્પે હોઝ્જા' કિન્તુ સ્થવિરકલ્પો ભવેત્ 'ણો કપ્પાતીઁ હોઝ્જા' નો કલ્પાતીતો ભવેત્ પુલાકો જિનકલ્પઃ કલ્પાતીતો વા ન ભવતિ કિન્તુ સ્થવિરકલ્પો ભવતીતિ માવઃ । 'વડસે ણં મંતે ! પુચ્છા' વકુશઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કિં જિનકલ્પો ભવેત્ સ્થવિરકલ્પો ભવેત્ કલ્પાતીતો વા ભવેદિતિ પૃચ્છા પ્રશ્નઃ મગવાનાહ—'ગોયમા' ઇત્યાદિ । 'ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'જિણકપ્પે વા હોઝ્જા-થેરકપ્પે વા હોઝ્જા' જિનકલ્પો વા ભવેત્ સ્થવિરકલ્પો વા ભવેત્ 'ણો કપ્પાઈઁ હોઝ્જા' નો કલ્પાતીતો ભવેત્ વકુશઃ સાધુઃ કદાચિત્ જિનકલ્પવાન્ ભવતિ કદાચિત્ સ્થવિરકલ્પવાન્ ભવતિ, કલ્પાતીતસ્તુ કથમપિ ન ભવતીતિ માવઃ ।

કપ્પાતીઁ હોઝ્જા' હે ભદન્ત ! પુલાક કયા જિનકલ્પ ચાલા હોતા હૈ ? અથવા સ્થવિરકલ્પ ચાલા હોતા હૈ ? અથવા કલ્પાતીત હોતા હૈ ? જિન કલ્પ એવં સ્થવિર જન કલ્પોં સે ભિન્ન હોતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈ—'ગોયમા ! ણો જિણકપ્પે હોઝ્જા થેરકપ્પે હોઝ્જા ણો કપ્પાતીઁ હોઝ્જા' હે ગૌતમ ! પુલાક જિનકલ્પચાલા એવં કલ્પાતીત નહીં હોતા હૈ વહ તો સ્થવિરકલ્પ ચાલા હોતા હૈ । "વડસે ણં મંતે ! પુચ્છા' હે ભદન્ત ! વકુશ કયા જિનકલ્પચાલા હોતા હૈ ? અથવા સ્થવિરકલ્પ ચાલા હોતા હૈ ? અથવા જન દોનોં કલ્પોં સે ભિન્ન હોતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈ—'ગોયમા ! જિણકપ્પે વા હોઝ્જા થેરકપ્પે વા હોઝ્જા' હે ગૌતમ ! વકુશ જિનકલ્પ ચાલા ભી હોતા હૈ ઓર સ્થવિરકલ્પચાલા ભી હોતા હૈ । પર "ણો કપ્પાતીઁ હોઝ્જા' વહ કલ્પાતીત નહીં હોતા

મંતે ! કિં જિણકપ્પે હોઝ્જા થેરકપ્પે હોઝ્જા કપ્પાતીઁ હોઝ્જા' હે ભગવન્ પુલાક શુભન કલ્પ હોય છે ? અથવા સ્થવિર કલ્પ હોય છે ? અથવા કલ્પાતીત હોય છે ? ભન કલ્પ અને સ્થવિરકલ્પ આ બન્ને કલ્પોથી જુદા હોય છે, આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રમુશ્રી કહે છે કે—'ગોયમા ! ણો જિણકપ્પે હોઝ્જા થેરકપ્પે હોઝ્જા ણો કપ્પાતીઁ હોઝ્જા' હે ગૌતમ ! પુલાક ભનકલ્પવાળા અને કલ્પાતીત હોતા નથી, તે સ્થવિર કલ્પવાળા હોય છે, "વડસે ણં મંતે પુચ્છા' હે ભગવન્ બકુશ શુભનકલ્પ વાળા હોય છે ? અથવા સ્થવિરકલ્પ વાળા હોય છે ? અથવા એ બન્ને કલ્પોથી જુદા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રમુ કહે છે કે—'ગોયમા ! જિણકપ્પે વા હોઝ્જા થેરકપ્પે વા હોઝ્જા' હે ગૌતમ ! બકુશ ભન કલ્પ વાળા પણ હોય છે, અને સ્થવિર કલ્પવાળા પણ હોય છે. પરંતુ

દિતિ પૃચ્છા પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि । ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘णो जिणकप्पे होज्जा णो थेरकप्पे होज्जा’ निर्ग्रन्थः साधुर्न जिनकल्पो भवेत् न वा स्थविरकल्पो भवेत् किन्तु ‘कप्पातीए होज्जा’ कल्पातीतो भवेदिति निर्ग्रन्थः कल्पातीत एव भवेत् तेषां निर्ग्रन्थानां जिनकल्पस्थविरकल्पधर्माणामभावादिति । ‘एवं सिणाए वि’ एवम्-निर्ग्रन्थवत् स्नातकोऽपि नो जिनकल्पवान् भवति न वा स्थविरकल्पवान् भवति चिन्तु कल्पातीत एव भवतीति भावः गतं चतुर्थं कल्पद्वारम् ४ । चरित्रद्वारं पञ्चममाह-‘पुलाए णं भंते । किं सामाइयसंजमे होज्जा’ पुलाकः खलु भदन्त ! किं सामायिकसंयमो भवेत् अथवा ‘छेओवद्वावणियसंजमे होज्जा’ छेदोपरथापनीयसंयमो भवेत् ‘परिहारविसुद्धियसंजमे होज्जा’ अथवा

भदन्त ! निर्ग्रन्थ साधु क्या जिनकल्पवाले होते हैं ? अथवा स्थविरकल्प वाले होते हैं ? अथवा कल्पातीत होते हैं ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-‘गोयमा ! णो जिणकप्पे होज्जा, णो थेरकप्पे होज्जा’ कप्पतीए होज्जा’ हे गौतम ! निर्ग्रन्थ साधु न जिनकल्पवाले होते हैं न स्थविरकल्पवाले होते हैं किन्तु कल्पातीत होते हैं । क्योंकि निर्ग्रन्थ साधु में जिनकल्प और स्थविरकल्प के धर्म नहीं होते हैं । ‘एवं सिणाए वि’ निर्ग्रन्थ की तरह स्नातक भी न जिनकल्पवाला होता है और न स्थविरकल्पवाला होता है किन्तु कल्पातीत ही होता है ।

कल्पद्वार समाप्त ।

पंचम चारित्र द्वार-

‘પુલાए णं भंते ! किं सामाइयसंजमे होज्जा’ हे भदन्त । पुलाक क्या सामायिक संयम वाला होता है ? अथवा ‘छेओवद्वावणियसंजमे होज्जा’ छेदोपरथापनीय संयमवाला होता है ? ‘परिहारविसुद्धियसंजमे

અથવા સ્થવિર કલ્પવાળા હોય છે ? અથવા કલ્પાતીત હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! ણો જિણકપ્પે હોજ્જા ણો થેરકપ્પે હોજ્જા કપ્પાતીએ હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! નિર્ગ્રન્થ સાધુ જીનકલ્પવાળા હોતા નથી. તેમ સ્થવિર કલ્પ વાળા પણ હોતા નથી પરંતુ કલ્પાતીત હોય છે, કેમકે- નિર્ગ્રન્થ સાધુમાં જીનકલ્પ અને સ્થવિર કલ્પ ના ધર્મો હોતા નથી ‘એવ સિણાએ વિ’ નિર્ગ્રન્થના કથન પ્રમાણે સ્નાતક પણ જીન કલ્પવાળા હોતા નથી, તેમ સ્થવિર કલ્પવાળા પણ હોતા નથી પરંતુ કલ્પાતીત હોય છે કલ્પદ્વાર સમાપ્ત

પાચમુ ચારિત્ર દ્વાર-

‘પુલાએ ણ મંતે ! કિં સામાઈયસંજમે હોજ્જા’ હે ભગવન્ પુલાક શું સામાયિક સંયમવાળા હોય છે ? અથવા ‘છેઓવદ્વાવણિયસંજમે હોજ્જા’ છેદોપરથા

પરિહારવિશુદ્ધિકસંયમો ભવેત્ 'સુદૃઢસંપરાયસંયમે હોજ્જા' સૂક્ષ્મસંપરાયસંયમો ભવેત્, 'અહ્વક્ષાયસંજમે હોજ્જા' યથાશ્યાતસંયમો ભવેદિતિ ચારિત્રદ્વારે પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ—'ગોયમા' ઇત્યાદિ 'ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'સામાહ્યસંજમે હોજ્જા' પુલાકઃ સાધુઃ સામાયિકસંયમો ભવેત્ 'છેત્રોવદ્વાવણિયસંજમેવા હોજ્જા' છેદોપસ્થાપનીયસંયમો વા ભવેત્ 'જો પરિહારવિશુદ્ધિયસંજમે હોજ્જા' નો પરિહારવિશુદ્ધિકસંયમો ભવેત્ 'જો સુદૃઢસંપરાયસંજમે હોજ્જા' નો સૂક્ષ્મસંપરાયસંયમો ભવેત્ 'જો અહ્વક્ષાયસંજમે હોજ્જા' નો વા યથાશ્યાતસંયમો ભવેદિતિ । 'એવં વડસે વિ' એવં પુલાકવદેવ વકુશોડપિ, વકુશોડપિ સાધુઃ સામાયિકસંયમો વા ભવેત્ છેદોપસ્થાપનીયસંયમો વા ભવેત્ ન તુ પરિહારવિશુદ્ધિસંયમો નો સૂક્ષ્મસંપરાયસંયમો અથવા પરિહારવિશુદ્ધિક સંયમ વાળા હોના હૈ ? 'સુદૃઢસંપરાયસંજમે હોજ્જા' અથવા સૂક્ષ્મસંપરાય સંયમવાળા હોના હૈ ? 'અહ્વક્ષાયસંજમે હોજ્જા' અથવા યથાશ્યાત સંયમવાળા હોના હૈ ? હમ પ્રકાર કે એ ચારિત્રદ્વાર મેં પ્રશ્ન હૈ । इनके उत्तर में प्रभुश्री गौतमस्वामी से कहते हैं—'गोयमा ! सामाह्यसंजमे होज्जा, छेत्रोवद्वणियसंजमे वा होज्जा' हे गौतम ! वह सामायिक संयमवाला और छेदोपस्थापनीय संयम वाला होता है । परिहारविशुद्ध संयम वाला, सूक्ष्मसांपराय संयम वाला और यथाश्यात संयम वाला नहीं होता है । यही बात—'जो परिहारविशुद्धियसंयमे होज्जा, जो सुदृढसंपरायसंजमे होज्जा जो अह्वक्षायसंजमे होज्जा' इस सूत्रपाठ द्वारा प्रकट की गई है । 'एवं वडसे वि' इसी प्रकार से वकुश साधु भी अथवा तो सामायिक संयमवाला होता है अथवा छेदोपस्थापनीय संयम वाला होता है किन्तु

પનીય સયમવાળો હોય છે ? 'પરિહારવિશુદ્ધિયસંજમે હોજ્જા' અથવા પરિહાર વિશુદ્ધિક સયમવાળો હોય છે ? 'સુદૃઢસંપરાયસંજમે હોજ્જા' અથવા સૂક્ષ્મ સંપરાય સયમવાળો હોય છે ? 'અહ્વક્ષાયસંજમે હોજ્જા' અથવા યથાશ્યાત સંયમ વાળો હોય છે ? આરીતે આ ચારિત્ર દ્વાર સ બધી પ્રશ્ન છે તેના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામી ને કહે છે કે—'ગોયમા ! સામાહ્યસંજમે હોજ્જા છેત્રોવદ્વાવણિયસંજમે વા હોજ્જા' હે ગૌતમ ! તે સામાયિક સંયમ અને છેદોપસ્થાપનીય સયમવાળો હોય છે, પરિહાર વિશુદ્ધ સંયમવાળો, સૂક્ષ્મ સાપરાય સયમવાળો અને યથાશ્યાત સયમ વાળો હોતા નથી એજ વાત 'જો પરિહારવિશુદ્ધિયસંજમે હોજ્જા, જો સુદૃઢસંપરાયસંજમે હોજ્જા, જો અહ્વક્ષાય સંજમે હોજ્જા' આ સૂત્રપાઠ દ્વારા પ્રકટ કરેલ છે. 'એવં વડસે વિ' એજ પ્રમાણે વકુશ સાધુ પણ સામાયિક સંયમવાળો હોય છે. અથવા

રાયસંયમો વા ભવેદિત્યર્થઃ । ‘एवं परिसेवणाकुशीलेवि’ एवं प्रतिसेवना कुशीलोऽपि एवम्-पुलाक बहुशवदेव प्रतिसेवना कुशीलोऽपि भवतीति । प्रतिसेवना कुशीलोऽपि सामायिकसंयमो वा भवेत् छेदोपस्थापनीयसंयमो भवेत् नो परिहार-विशुद्धिकसंयमो भवेत् न वा सूक्ष्मसंपरायसंयमो भवेत् न वा यथाख्यातसंयमो वा भवेदिति भावः । ‘कसायकुशीले णं पुच्छा’ कषायकुशीलः खलु भदन्त ! किं सामायिकसंयमो भवेत् छेदोपस्थापनीयसंयमो भवेत् परिहारविशुद्धिक संयमो भवेत् सूक्ष्मसंपरायसंयमो भवेत् यथाख्यातसंयमो भवेदिति पृच्छा प्रश्नः ? भगवानाह-‘गोयमा’ इत्यादि । ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘सामाइय संजमे वा होज्जा जाव सुहुमसंपरायसंजमे वा होज्जा’ कषायकुशीलः खलु गौतम ! सामायिक-संयमो वा भवेत् यावत् सूक्ष्मसंपरायसंयमो वा भवेत् अत्र यावत्पदेन छेदोपस्था-

परिहारविशુદ્ધિસંયમવાલા સૂક્ષ્મસાંપરાય સંયમવાલા ઔર યથાખ્યાત સંયમવાલા નહીં હોતા હૈ । ‘एवं पडिसेवणाकुशीले वि’ इसी प्रकार से प्रतिसेवना कुशील साधु भी सामायिक संयमवाला होता है’ अथवा छेदोपस्थापनीय संयम वाला होता है परिहार विशुद्धि संयमवाला, सूक्ष्म सांपराय संयम वाला और यथाख्यात संयमवाला नहीं होता है ।

‘कसाय कुशीले णं पुच्छा’ हे भदन्त ! कषाय कुशील साधु क्या सामायिक संयम वाला होता है ? अथवा छेदोपस्थापनीय संयमवाला होता है ? अथवा परिहार विशुद्धि संयमवाला होता है ? अथवा सूक्ष्म सांपराय संयम वाला होता है ? अथवा यथाख्यात संयम वाला होता है ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-‘गोयमा । सामाइयसंजमे वा होज्जा, जाव सुहुमसंपरायसंजमे वा होज्जा’ हे गौतम ! कषाय

છેદોપસ્થાપનીય સંયમવાળા હોય છે. તેઓ પરિહાર વિશુદ્ધિ સંયમવાળા અને યથાખ્યાત સંયમવાળા હોતા નથી.

‘एवं पडिसेवणाकुशीले वि’ એજ પ્રમાણે પ્રતિસેવના કુશીલ સાધુ પણ સામાયિક સંયમવાળા હોય છે. તેઓ પરિહાર વિશુદ્ધિ સંયમવાળા, કે સૂક્ષ્મ સાંપરાય સંયમવાળા અથવા યથાખ્યાત સંયમવાળા હોતા નથી

‘कसायकुशीले ण पुच्छा’ હે ભગવન્ કષાય કુશીલ સાધુ શું સામાયિક સંયમવાળા હોય છે ? અથવા પરિહાર વિશુદ્ધિ સંયમવાળા હોય છે ? અથવા સૂક્ષ્મ સાંપરાય સંયમવાળા હોય છે ? અથવા યથાખ્યાત સંયમવાળા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘गोयमा ! सामाइयसंजमे वा होज्जा, जाव सुहुमसंपरायसंजमे होज्जा’ હે ગૌતમ ! કષાય કુશીલ સાધુ સામાયિક

પનીયપરિહારવિશુદ્ધિસંયમયોઃ સગ્રહ સ્તથા ચ કપાયકુશીલઃ સામાયિક સંયમો વા ભવેત્ છેદોપસ્થાપનીયસંયમો વા ભવેત્ પરિહારવિશુદ્ધિસંયમો વા ભવેત્ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયમો વા ભવેદિત્યર્થઃ 'ળો અહક્લાયસંજમે હોજ્જા' નો યથાલ્યાતસંયમો ભવેદિતિ । 'ળિયંટેળં પુચ્છા' નિર્ગ્રન્થઃ ચતુ પૃચ્છા, હે ભદન્ત ! નિર્ગ્રન્થઃ કિમ્ સામાયિકસંયમો ભવેત્ છેદોપસ્થાપનીયસંયમો ભવેત્ પરિહારવિશુદ્ધિસંયમો ભવેત્ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયમો ભવેત્ યથાલ્યાતસંયમો વા ભવેદિતિ પ્રશ્નઃ । ભગવાનાહ—'ગોયમા' ઇત્યાદિ । 'ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'ળો સામાહ્યસંજમે હોજ્જા જાવ ળો સુદ્ધમસંપરાયસંજમે હોજ્જા' નો સામાયિક-

કુશીલ સાધુ સામાયિક સંયમવાલા ઔર યાવત્ સૂક્ષ્મસંપરાય સંયમ વાલા હોતા હૈ, પર વહ યથાલ્યાતસંયમવાલા નહીં હોતા હૈ । વહાં યાવત્પદ સે છેદોપસ્થાપનીય ઔર પરિહાર વિશુદ્ધિ સંયમ કા ગ્રહણ હુઆ હૈ । તથા ચ કપાય કુશીલ સાધુ સામાયિક સંયમ-વાલા બી હોતા હૈ, છેદોપસ્થાપનીય સંયમવાલા બી હોતા હૈ પરિહારવિશુદ્ધિ સંયમવાલા બી હોતા હૈ । સૂક્ષ્મ સાંપરાય સંયમવાલા બી હોતા હૈ । 'ળો અહક્લાયસંજમે હોજ્જા' પર વહ યથાલ્યાત સંયમ વાલા નહીં હોતા હૈ ।

'ળિયંટે ળં પુચ્છા' હે ભદન્ત ! નિર્ગ્રન્થ સાધુકયા સામાયિક સંયમ વાલા હોતા હૈ ? અથવા પરિહારવિશુદ્ધિ સંયમ વાલા હોતા હૈ ? અથવા સૂક્ષ્મ સાંપરાય સંયમવાલા હોતા હૈ ? અથવા યથાલ્યાત સંયમવાલા હોતા હૈ ? હસ કે ઉત્તર યૈ પ્રભુશ્રી કહતે હૈં —'ગોયમા ! ળો સામાહ્ય સંજમે હોજ્જા, જાવ ળો સુદ્ધમસંપરાયસંજમે હોજ્જા' હે ગૌતમ !

સંયમવાળા અને યાવત્ સૂક્ષ્મ સાંપરાય સંયમવાળા હોય છે. પરંતુ તેઓ યથાલ્યાત સંયમવાળા હોતા નથી. અહિયાં યાવત્ પદથી છેદોપસ્થાપનીય અને પરિહાર વિશુદ્ધિ સંયમ ગ્રહણ કરાયા છે. તથા કપય કુશીલ સાધુ સામાયિક સંયમવાળા પણ હોય છે. છેદોપસ્થાપનીય સંયમવાળા પણ હોય છે, પરિહાર વિશુદ્ધિ સંયમવાળા પણ હોય છે અને સૂક્ષ્મસંપરાય સંયમવાળા પણ હોય છે. 'ળો અહક્લાયસંજમે હોજ્જા' પરંતુ તેઓ યથાલ્યાત સંયમવાળા હોતા નથી.

'ળિયંટેળ પુચ્છા' હે ભગવન્ નિર્ગ્રન્થ સાધુ શુ સામાયિક સંયમ વાળા હોય છે ? અથવા છેદોપસ્થાપનીય સંયમવાળા હોય છે ? અથવા સૂક્ષ્મ સાંપરાય સંયમવાળા હોય છે ? અથવા યથાલ્યાત સંયમવાળા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'ગોયમા ! ળો સામાહ્યસંજમે હોજ્જા જાવ

संयमो भवेत् यावत् नो सूक्ष्मसंपरायसंयमो भवेत् अत्र यावत्पदेन नो छेदोपस्था-
पनीयसंयमो भवेत् नो परिहारविशुद्धिकसंयमो भवेदित्यनयोः संग्रहः, किन्तु
'अहक्खायसंजमे होज्जा' यथाख्यातसंयमो भवेत् निर्ग्रन्थः सामायिकादिसंयमो न
भवति किन्तु यथाख्यातसंयम एव भवतीति । 'एवं सिणाए वि' एवं स्नातकोऽपि
एवं निर्ग्रन्थवदेव स्नातकोऽपि न सामायिकसंयमो भवति न वा छेदोपस्थापनीय
संयमो भवति न वा परिहारविशुद्धिसंयमो भवति न वा सूक्ष्मसंपरायसंयमो
भवति किन्तु यथाख्यातसंयमो भवतीति भावः इति गतं पञ्चमं चारित्रद्वारम् ५ ।
षष्ठं प्रतिसेवना द्वारामाह—'पुलाए णं' इत्यादि । 'पुलाए णं भंते ! किं पडिसेवए
होज्जा अपडिसेवए होज्जा' पुलाकः खलु भदन्त ! किं प्रतिसेवकाः, संज्वलन
कषायोदयात् चारित्रप्रतिकूलस्यार्थस्य प्रतिसेवकाः आचरणकर्ता सेवकाः चारित्र-

निर्ग्रन्थ साधु सामायिक संयमवाला नहीं होता है यावत् सूक्ष्मसां-
पराय संयमवाला नहीं होता है । यहां यावत् शब्द से वह छेदोपस्था-
पनीय संयमवाला नहीं होता है परिहार विशुद्धि संयम वाला नहीं
होता है । इनका ग्रहण हुआ है । किन्तु यथाख्यात संयमवाला ही
होता है । 'एवं सिणाए वि' निर्ग्रन्थ के जैसे स्नातक भी न सामायिक
संयमवाला होता है न छेदोपस्थापनीय संयमवाला होता है न परि-
हारविशुद्धि संयम वाला होता है न सूक्ष्म सांपराय संयमवाला होता
है किन्तु यथाख्यात संयमवाला ही होता है । चारित्रद्वार समाप्त

छठा प्रतिसेवनाद्वारा

'पुलाए णं भंते ! किं पडिसेवए होज्जा अपडिसेवए होज्जा' है
भदन्त ! पुलाक साधु संज्वलन कषाय के उदय से चारित्र से प्रतिकूल

णो सुदुमसंपरायसंजमे होज्जा' डे गौतम निर्ग्रन्थ साधु सामायिक संयम
वाला होता नहीं छेदोपस्थापनीय संयमवाला होता नहीं, परिहार विशुद्धिक
संयमवाला होता नहीं, तथा सूक्ष्म सांपराय संयमवाला होता नहीं, परंतु
यथाख्यात संयमवाला न होय छे 'एवं सिणाए वि' निर्ग्रन्थना कथन प्रमाणे
स्नातक पक्ष सामायिक संयमवाला होता नहीं छेदोपस्थापनीय संयमवाला होता
नहीं, परिहार विशुद्धि संयमवाला होता नहीं, तेम सूक्ष्म सांपराय संयमवाला
पक्ष होता नहीं, परंतु यथाख्यात संयमवाला न होय छे, चारित्रद्वार समाप्त

हुवे प्रतिसेवना द्वारतु कथन करवाभां आवे छे

'पुलाए णं भंते ! किं पडिसेवए होज्जा' अपडिसेवए होज्जा' डे भगवन्
पुलाक साधु संज्वलन कषायना उदयथी चारित्रथी प्रतिकूल अर्थना प्रति

વિરાધક इत्यर्थः, अप्रति सेवकः—न चारित्रविराधकः, तथा च हे भदन्त !
 पुलाकः किं संयमविराधको भवति संयमाविराधको वा भवतीति प्रश्नः,
 भगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम । ‘पडिसेवए होज्जा नो
 अपडिसेवए होज्जा’ पुलाकः प्रतिसेवकः संयमविराधको भवेत् नो
 अप्रतिसेवको न संयमाविराधको भवतीति । ‘जइ पडिसेवए होज्जा किं मूलगुण-
 पडिसेवए होज्जा—उत्तरगुणपडिसेवए होज्जा’ यदि प्रतिसेवको भवेत् किं मूल-
 गुणप्रतिसेवकः, संयमस्य मूलगुणः प्राणातिपातविरमणादय स्तेषां प्रातिकूल्येन
 सेवको भवति संयमात्मककार्यविराधक इत्यर्थः अथवा उत्तरगुणप्रतिसेवकः,
 उत्तरगुणः—दशविधमत्पारुष्यानरूपा स्तेषां विराधको भवतीति प्रश्नः ।

अर्थ का प्रतिसेवक आचरणकर्त्ता—चारित्र विराधक होता है ? अथवा
 चारित्र का विराधक नहीं होता है ? तथा च हे भदन्त ! पुलाक साधु
 क्या संयम का विराधक होता है ? अथवा संयम का अविराधक होता
 है ? ऐसा इस प्रश्न का तात्पर्य है—इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—
 ‘गोयमा ! पडिसेवए होज्जा नो अपडिसेवए होज्जा’ हे गौतम । वह
 पुलाक संयम का प्रतिसेवक—विराधक होता है अविराधक नहीं होता
 है । ‘जइ पडिसेवए होज्जा किं मूलगुणपडिसेवए होज्जा उत्तरगुणपडि-
 सेवए होज्जा’ हे भदन्त । यदि वह प्रतिसेवक होता है तो क्या मूल-
 गुण का प्रतिसेवक होता है अथवा उत्तरगुण का प्रतिसेवक होता है ?
 संयम के मूलगुण प्राणातिपात विरमण आदिक हैं इनका प्रतिकूलरूप
 से सेवन करने वाला संयम रूप कार्य की विराधना करने वाला मूल-
 गुण का प्रतिसेवक कहा गया है । तथा दश प्रकार के प्रत्याख्यान रूप

सेवक—आचरણकरवावाणा એટલે કે ચારિત્ર વિરાધક હોય છે ? કે ચારિત્રના
 વિરાધક નથી હોતા ? તથા હે ભગવન્ પુલાકે સાધુ સંયમના વિરાધક હોય છે
 કે સંયમના અવિરાધક હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—
 ‘ગોયમા ! પડિસેવએ હોજ્જા નો અપડિસેવએ હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! તે પુલાકે
 સંયમના પ્રતિસેવક—વિરાધક હોય છે, અવિરાધક હોતા નથી ‘જઈ પડિસેવએ
 હોજ્જા કિં મૂળગુણપડિસેવએ હોજ્જા ઉત્તરગુણ પડિસેવએ હોજ્જા’ હે
 ભગવન્ એ તે પ્રતિસેવકે હોય છે, તે શું તે મૂળશુષુના પ્રતિસેવક
 હોય છે ? અથવા ઉત્તરશુષુના પ્રતિસેવકે હોય છે ? સંયમના મૂળ-
 શુષુ પ્રાણુતિપાત વિરમણ વિશે છે તેવું પ્રતિકૂળતાથી સેવન કરવાવાળા—
 એટલેકે સંયમ ધણીની વિરાધના કરવાવાળા મૂળશુષુના પ્રતિસેવકે કહ્યું છે
 તથા દસ પ્રકારના પ્રત્યાખ્યાન રૂપ ઉત્તરશુષુ હોય છે. તેની જેઓ વિરાધના

મંગવાનાહ—‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम । ‘मूलगुणपडिसेवए वा होज्जा उत्तरगुणपडिसेवए वा होज्जा’ मूलगुणप्रतिसेवको वा भवेत् उत्तरगुण-
प्रति सेवको वा भवेत् ‘मूलगुणं पडिसेवमाणे पंचण्ह आसवाणं अन्नयरं पडिसेवे-
ज्जा’ मूलगुणान् प्रतिसेवमानः मूलगुणान् विराधयन् पञ्चानामासवाणां प्राणाति-
पातादीनाम् अन्यतरम् आस्रवं अतिसेवेत तथा—‘उत्तरगुणं पडिसेवमाणे दस-
विहस्स पच्चक्खानस्स अन्नयरं पडिसेवेज्जा’ उत्तरगुणान् प्रतिसेवमानो दशविध-
स्य प्रत्याख्यानस्य अन्यतरं प्रत्याख्यानम् तत्र दशविधं प्रत्याख्यानम् ‘अणागय-
मइक्कंतं कोडीसहियं’ इत्यादि प्राग्धारुणात्स्वरूपम्, अथवा ‘णवकारपोरसीए’

उत्तरगुण होते हैं इनकी विराधना करने वाला जो होता है वह उत्तर
गुण प्रतिसेवक होता है। इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं—‘गोयमा ! मूल
गुणपडिसेवए वा होज्जा उत्तरगुणपडिसेवए वा होज्जा’ हे गौतम ।
वह मूलगुण प्रतिसेवक भी होना है और उत्तरगुण प्रतिसेवक भी
होता है। ‘मूलगुणपडिसेवमाणे प चण्हं आसवाणं अन्नयरं पडिसेवेज्जा
जब वह मूलगुणों का विराधक होता है तब वह पांच आस्रवों में से
किसी एक आस्रव का सेवन करता होता है। प्राणातिपात आदि पांच
पाप ही पांच आस्रव हैं इनमें से वह किसी एक आस्रव का सेवन
करने वाला होता है। ‘उत्तरगुणपडिसेवमाणे दस विहस्स पच्चक्खा
णस्स अन्नयर पडिसेवेज्जा’ और जब वह उत्तरगुणों का विराधक
होता है तब दश प्रकार के प्रत्याख्यानों में से किसी एक प्रत्याख्यान का
विराधक होता है। ये प्रत्याख्यान ‘अणागयमइक्कंतं कोडीसहियं’

કરવાવાળા હોય છે. તે ઉત્તરશુષ્ણ પ્રતિસેવક હોય છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં
પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામી ને કહે છે કે—‘ગોયમા ! મૂલગુણપડિસેવए वा होज्जा
उत्तरगुणपडिसेवए वा होज्जा’ हे गौतम ! ते भूणशुष्ष प्रतिसेवक पणु होय
छे, अने उत्तरशुष्ष प्रतिसेवक पणु होय छे.

‘मूलगुण पडिसेवमाणे पचण्ह आसवाण अन्नयर पडिसेवेज्जा न्यारे ते
भूणशुष्षेना विराधक होय छे, त्यारे ते पाय आस्रवेमाथी कोई पणु ओके
आस्रवतु सेवन कहे छे प्राणातिपात मृषावाद, अदत्तादान, मैथुन अने परिशुद्ध
पाय प्रकारना पापोण पाय आस्रव कहेपाय छे, ते पाय आस्रवोपैकी
कोईपणु ओकेआस्रव तुं सेवन करवावाणा होय छे ‘उत्तरगुणपडिसेवमाणे दस
विहस्स पच्चक्खानस्स अन्नयर पडिसेवेज्जा अने न्यारे ते उत्तरशुष्षेना विरा-
धना करवावाणा होय छे, त्यारे दस प्रकारना प्रत्याख्याना पैरी ओके प्रत्याख्या-
नना विराधक होय छे. आ प्रत्याख्याना ‘अणागयमइक्कंतं कोडीसहियं’

इत्याद्यावश्यकप्रसिद्धम् अनन्यतमम् एकं प्रत्याख्यानं प्रतिसेवेन विराधयेदित्यर्थः, उपलक्षणं चैतत् तेन पिण्डविशुद्ध्यादि विराधकत्वमपि संभाव्यते इति । 'वउत्सेर्ण पुच्छा' वक्रुशः खलु भदन्त ! प्रतिसेवको विराधको भवेत् अप्रतिसेवकोऽपि राधको वा भवेदिति पुच्छा प्रश्नः । भगवानाह—'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ! 'पडिसेवए होज्जा णो अपडिसेवए होज्जा' प्रतिसेवको भवेत् नो अप्रतिसेवको भवेदित्युत्तरम् 'जइ पडिसेवए होज्जा किं मूलगुणपडिसेवए होज्जा उत्तरगुणपडिसेवए होज्जा' हे भदन्त ! यदि प्रतिसेवको भवेत् तर्हि किं मूलगुणप्रतिसेवको मूलगुणानां विराधको भवेत् अथवा उत्तरगुणप्रतिसेवको भवेदिति प्रश्नः । भगवानाह—'गोयमा' इत्यादि । 'गोयमा' हे गौतम ! 'णो मूलगुणपडिसेवए होज्जा' मूलगुणानां प्राणातिपातविरमणादीनां प्रतिसेवको विराधको न भवेत् किन्तु 'उत्तरगुणपडि-

इत्यादिरूप से पहिले व्याख्यात हो चुके हैं अथवा—'णवकारपोरसीए' इत्यादि रूप से ये आवश्यक में प्रसिद्ध हैं । तो इनमें से यह किसी एक प्रत्याख्यान का विराधक होता है । अतः यह उत्तरगुण विराधक कहा गया है । यह उत्तरगुण विराधक पिण्डविशुद्धि आदि गुणों का भी विराधक होता है । ऐसा भी इस कथन से संभवित होता है । 'वउत्सेर्ण पुच्छा' है भदन्त । वक्रुश साधु क्या विराधक होता है ? अथवा अविराधक होता है ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—'गोयमा । पडिसेवए होज्जा णो अपडिसेवए होज्जा' है गौतम । वक्रुश साधु प्रतिसेवक विराधक होता है अविराधक नहीं होता है । 'जइ पडिसेवए होज्जा किं मूलगुणपडिसेवए होज्जा उत्तरगुणपडिसेवए होज्जा,' हे भदन्त ? यदि वह प्रतिसेवक होता है तो क्या वह मूलगुणों का प्रतिसेवक होता है अथवा उत्तरगुणों का प्रतिसेवक होता है ? इसके

વિગેરે રૂપથી પહેલાં કહેવામાં આવેલ છે અથવા 'ણવકારપોરસીએ' ઇત્યાદિ રૂપથી આવશ્યકમાં તે પ્રસિદ્ધ છે. તે આમાંથી કોઈ એક પ્રત્યાખ્યાનના વિરાધક હોય છે તેથી તે ઉત્તરગુણ વિરાધક કહેવાય છે આ ઉત્તરગુણ વિરાધકો પિંડ વિશુદ્ધ વિગેરે ગુણોના પણ વિરાધક હોય છે એમ પણ આ કથનથી સંભવિત થાય છે. 'વઉત્સેર્ણ પુચ્છા' કે ભગવન્ બકુશ સાધુ શું વિરાધક હોય છે અથવા અવિરાધક હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'ગોયમા ! પડિસેવએ હોજ્જા ણો અપડિસેવએ હોજ્જા' કે ગૌતમ ! બકુશ સાધુ પ્રતિસેવક વિરાધક હોય છે. અવિરાધક હોતા નથી 'જઈ પડિસેવએ હોજ્જા કિં મૂલગુણ-પડિસેવએ હોજ્જા ઉત્તરગુણપડિસેવએ હોજ્જા' કે ભગવન્ નો તે પ્રતિસેવક હોય છે, તેો શું તે મૂળગુણોના પ્રતિસેવક હોય છે ? કે ઉત્તરગુણોના પ્રતિસેવક હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'ગોયમા ! ણો મૂલગુણપડિસેવ

भदन्त ! किं प्रतिसेवको भवेत् अप्रतिसेवको वा भवेदिति पक्षः, भगवानाह—
‘गोयमा’ इत्यादि । ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘णो पडिसेवण होज्जा अपडिसेवण
होज्जा’ नो प्रतिसेवको विराधको भवेत् कषायकुशीलः किन्तु अप्रतिसेवको भवेत्
अविराधको भवेदित्यर्थः । ‘एवं णियंठे वि’ एवं निर्ग्रन्थोऽपि विराधको न भवेदपि तु
अविराधक एव भवेत् ‘एवं सिणाए वि’ एवं स्नातकोऽपि एवम्-रूपाङ्गकुशील-
वदेव स्नातकोऽपि साधुः नो प्रतिसेवको भवेत् अपि तु अप्रतिसेवको भवेदित्युत्तर-
मिति । गतं पठ्य प्रतिसेवना द्वारम् ॥६॥ सू० २॥

अथ सप्तमं ज्ञानद्वारमाह—‘पुच्छाए ण’ इत्यादि ।

मूलम्—पुच्छाए णं भन्ते ! कइसु नाणेसु होज्जा गोयमा !
दोसु वा तिसु वा होज्जा दोसु होज्जमाणे दोसु आभिणिबोहिय
नाणे सुयनाणे होज्जा तिसु होज्जमाणे तिसु आभिणिबोहिय
नाणे सुयनाणे ओहिनाने होज्जा एवं वडसे वि एवं पडिसेवणा
कुसीले वि । कसायकुसीले णं पुच्छा गोयमा ! दोसु वा तिसु
वा होज्जा दोसु होज्जमाणे दोसु आभिणिबोहियनाणे सुय-
का विराधक होता है । ‘कसायकुसीले णं भन्ते पुच्छा’ हे भदन्त !
कषायकुशील क्या विराधक होता है ? अथवा अविराधक होता है ?
इसके उत्तर में पशुश्री करते हैं—‘गोयमा ! णो पडिसेवण होज्जा अप्र-
डिसेवण होज्जा’ हे गौतम ! कषायकुशील साधु विराधक नहीं होता
है किन्तु अविराधक होता है । ‘एवं णियंठे वि’ इसी प्रकार से निर्ग्रन्थ
साधु भी विराधक नहीं होता है किन्तु अविराधक ही होता है । “एवं
सिणाए वि” कषाय कुशील की तरह ही स्नातक भी विराधक नहीं
होता है किन्तु अविराधक होता है । प्रतिसेवना द्वार समाप्त ॥सू० २॥

येक प्रत्याख्यानना विराधक होय छे ‘कसायकुसीले णं भन्ते पुच्छा’ हे भगवन्
कषाय कुशील शु विराधक होय छे ? के अविराधक होय छे ? आ प्रश्नना उत्तरमा
पशुश्री गौतमस्वामी ने कहे छे के—‘गोयमा ! णो पडिसेवण होज्जा अप्रडिसेवण
होज्जा’ हे गौतम ! कषाय कुशील साधु विराधक होता नथी परतु
अविराधक होय छे ‘एवं णियंठे वि’ ऐन प्रमाणे निर्ग्रन्थ साधु पण विराधक
होता नथी परतु अविराधक न होय छे ‘एवं सिणाए वि’ कषाय कुशील साधु
प्रमाणे न स्नातक पण विराधक होता नथी, परतु अविराधक न होय छे,
प्रतिसेवना द्वार समाप्त ॥सू० २॥

भदन्त ! किं प्रतिसेवको भवेत् अप्रतिसेवको वा भवेदिति पटनः, भगवानाह—
 'गोयमा' इत्यादि । 'गोयमा' हे गौतम ! 'णो पडिसेवए होज्जा अपडिसेवए
 होज्जा' नो प्रतिसेवको विराधको भवेत् कपायकुशीलः किन्तु अप्रतिसेवको भवेत्
 अविराधको भवेदित्यर्थः । 'एवं णियंठे वि' एवं निर्ग्रन्थोऽपि विराधको न भवेदपितु
 अविराधक एव भवेत् 'एवं सिणाए वि' एवं रत्नातकोऽपि एवम्—कपायकुशील-
 वदेव स्नातकोऽपि साधुः नो प्रतिसेवको भवेत् अपितु अप्रतिसेवको भवेदित्युत्तर-
 मिति । गतं पठ प्रतिसेवना द्वारम् ॥६॥सू०२॥

अथ सप्तमं ज्ञानद्वारगाह—'पुलाए णं' इत्यादि ।

मूलम्—पुलाए णं भन्ते ! कइसु नाणेसु होज्जा गोयमा !
 दोसु वा तिसु वा होज्जा दोसु होज्जमाणे दोसु आभिणिबोहिय
 नाणे सुयनाणे होज्जा तिसु होज्जमाणे तिसु आभिणिबोहिय
 नाणे सुयनाणे ओदिनाणे होज्जा एवं वउसे वि एवं पडिसेवणा
 कुसीले वि । कसायकुसीले णं पुच्छा गोयमा ! दोसु वा तिसु
 वा होज्जा दोसु होज्जमाणे दोसु आभिणिबोहियनाणे सुय-

का विराधक होता है । 'कसायकुसीले ण भन्ते पुच्छा' हे भदन्त !
 कपायकुशील क्या विराधक होता है ? अथवा अविराधक होता है ?
 इसके उत्तर में प्रभुश्री करते हैं—'गोयमा । णो पडिसेवए होज्जा अप-
 डिसेवए होज्जा' हे गौतम ! कपायकुशील साधु विराधक नहीं होता
 है किन्तु अविराधक होता है । 'एवं णियंठे वि' इसी प्रकार से निर्ग्रन्थ
 साधु भी विराधक नहीं होता है किन्तु अविराधक ही होता है । "एवं
 सिणाए वि" कपाय कुशील की तरह ही रत्नातक भी विराधक नहीं
 होता है किन्तु अविराधक होता है । प्रतिसेवना द्वार समाप्त ॥सू० २॥

येक प्रत्याख्यानना विराधक होय छे 'कसायकुसीले ण भन्ते । पुच्छा' छे लगवन्
 कपाय कुशील शु विराधक होय छे ? के अविराधक होय छे ? आ प्रश्नना उत्तरमा
 प्रभुश्री गौतमस्वामी ने कहे छे के—'गोयमा । णो पडिसेवए होज्जा अपडिसेवए
 होज्जा' छे गौतम ! कपाय कुशील साधु विराधक होता नथी परंतु
 अविराधक होय छे 'एवं णियंठे वि' येक प्रमाणे निर्ग्रन्थ साधु पणु विराधक
 होता नथी परंतु अविराधक न होय छे 'एवं सिणाए वि' कपाय कुशील साधु
 प्रमाणे न स्नातः पणु विराधक होता नथी, परंतु अविराधक न होय छे,
 प्रतिसेवना द्वार समाप्त ॥सू० २॥

ज्ञाणे होज्जा तिसु होज्जमाणे तिसु आभिनिबोहियनाण सुय-
 नाण ओहिनाणेषु होज्जा अहवा तिसु होज्जमाणे आभिणि-
 बोहियनाणे सुयनाणमणपज्जवनाणेषु होज्जा । चउसु होज्ज-
 माणे चउसु आभिणियबोहियनाण सुयनाण ओहिनाणमण-
 पज्जवनाणसु होज्जा । एवं णियंठे वि । सिणाए णं पुच्छा
 गोयमा ! एगंमि केवलनाण होज्जा । पुलाए णं भंते ! केवइयं
 सुयं अहिज्जेज्जा गोयमा ! जहन्नेणं नवमस्स पुव्वस्स तइयं
 आचारवत्थुं, उक्कोसेणं णवपुव्वाइं अहिज्जेज्जा । वउसे पुच्छा
 गोयमा ! जहन्नेणं अट्ठपवयणमायाओ उक्कोसेणं दसपुव्वाइं
 अहिज्जेज्जा । एवं पडिसेवणाकुसीले वि । कसायकुसीले
 पुच्छा, गोयमा ! जहन्नेणं अट्ठपवयणमायाओ उक्कोसेणं चोदस-
 पुव्वाइं अहिज्जेज्जा । एवं णियंठे वि । सिणाए पुच्छा गोयमा !
 सुयवइरित्ते होज्जा ॥सू० ३॥

छाया—पुलाकः खलु भदन्त ! कतिपु ज्ञानेषु भवेत् ? गौतम ! द्वयो वां
 त्रिषु वा भवेत् । द्वयोर्मन् द्वयोः आभिनिवोधिकज्ञाने श्रुतज्ञाने भवेत् । त्रिषु भवन्
 त्रिषु आभिनिवोधिकज्ञाने श्रुतज्ञाने अवधिज्ञाने भवेत् । एवं वकुशोऽपि एवं मति-
 सेवना कुशीलोऽपि । रुपायकुशीलः खलु पृच्छा गौतम ! द्वयो वां त्रिषु वा
 चतुर्षु वा भवेत् द्वयोर्मन् द्वयोरभिनिबोधिकज्ञाने श्रुतज्ञाने भवेत् त्रिषु आभिनि-
 बोधिकज्ञानश्रुतज्ञानावधिज्ञानेषु भवेत् अथवा त्रिषु भवन् त्रिषु आभिनिवोधिक
 ज्ञानश्रुतज्ञानमनःपर्यवज्ञानेषु चतुर्षु भवन् चतुर्षु आभिनिवोधिकज्ञानश्रुतज्ञाना-
 वधिज्ञानमनःपर्यवज्ञानेषु भवेत् । एवं निर्गन्धोऽपि । स्नातकः खलु पृच्छा
 गौतम ! एस्मिन् केवलज्ञाने भवेत् । पुलाकः खलु भदन्त ! कियत् श्रुतमधी-
 यीत ? गौतम ! जघन्येन नवमस्य पूर्वस्य तृतीयम् आचारवातु उत्तरपेण नव पूर्वाणि
 अधीयीत । वकुशः पृच्छा गौतम ! जघन्येनाष्ट प्रवचनमावृताः उत्तरपेण दशपूर्वाणि
 अधीयीत । एवं मतिसेवना कुशीलोऽपि । कपायकुशीलः पृच्छा गौतम ! जघन्ये-
 नाष्टप्रवचनमावृताः, उत्तरपेण चतुर्दशपूर्वाणि अधीयीत । एवं निर्गन्धोऽपि ।
 स्नातकः पृच्छा गौतम ! श्रुतव्यतिरिक्तो भवेत् ॥सू० ३॥

આમિનિવોધિકજ્ઞાને શ્રુતજ્ઞાને ચ મોદિનિ 'તિસુ હોજ્જમાણે' ત્રિસુ જ્ઞાનેષુ મવન્
'તિસુ આમિનિવોધિયનાણ સુયનાણ ઓહિનાણેસુ હોજ્જા' ત્રિસુ આમિનિવોધિકજ્ઞાન-
(મતિજ્ઞાન) શ્રુતજ્ઞાનામિજ્ઞાનેષુ મવન્ એવાદ્યજ્ઞાનમયજ્ઞાન મવેદિત્યર્થઃ । 'અહવા તિસુ હોજ્જમાણે' અથવા ત્રિસુ જ્ઞાનેષુ મવન્ 'આમિનિવોધિ-
યનાણસુયનાણ મળ-
પડ્જ્જવનાણેસુ હોજ્જા' આમિનિવોધિકજ્ઞાનશ્રુતજ્ઞાનમન પર્યવજ્ઞાનેષુ મવેન્ મતિજ્ઞાન-
શ્રુતજ્ઞાનમન:પર્યવજ્ઞાનવાન મવેદિત્યર્થઃ । 'ચત્તુસુ હોજ્જમાણે' ચતુર્ણાં જ્ઞાનેષુ મવન્-
ચતુર્જ્ઞાનવાન્ ઇત્યર્થઃ, 'ચત્તુ આમિનિવોધિયનાણ-સુયનાણ ઓહિનાણમળ-
પડ્જ્જવનાણેસુ હોજ્જા' આમિનિવોધિકજ્ઞાનશ્રુતજ્ઞાનામિજ્ઞાનમન:પર્યવજ્ઞાનેષુ મવેન્
એવાદ્યજ્ઞાનમયજ્ઞાનમવેદિત્યર્થઃ । 'એવં નિયંટે વિ' એન્-અપચક્રીકરતદેવ
નિર્ગ્રન્થોઽપિ જ્ઞાનચતુષ્ટયવાન્ મમતીતિ જ્ઞાતવ્યમિતિ ભાસઃ । 'મિણાણ ય પુન્છા'
હૈ તય મિજ્ઞાનવાચાઃ ઔર શ્રુતજ્ઞાન વાલા હોતા હૈ । 'તિસુ હોજ્જ
માણે તિસુ આમિનિવોધિયનાણ સુયનાણ ઓહિનાણેસુ હોજ્જા'
ઔર જબ યહ ત્રીજ જ્ઞાનો વાલા હોતા હૈ તય યહ મતિજ્ઞાનવાલા શ્રુત
જ્ઞાનવાલા ઔર અવધિજ્ઞાન વાલા હોતા હૈ । 'અહવા તિસુ હોજ્જમાણે
આમિનિવોધિયનાણસુયનાણમળપડ્જ્જવનાણેસુ હોજ્જા' અથવા જબ
યહ ત્રીજ જ્ઞાનો વાલા હોતા હૈ તો આમિનિવોધિક જ્ઞાનવાલા, શ્રુત-
જ્ઞાનવાલા ઔર મન:પર્યવજ્ઞાનવાલા હોતા હૈ । 'ચત્તુસુ હોજ્જમાણે
ચત્તુ આમિનિવોધિયનાણ સુયનાણ ઓહિનાણ મળપડ્જ્જવનાણેસુ
હોજ્જા' ઔર જબ યહ ચાર જ્ઞાનો વાલા હોતા હૈ-તય યહ આમિનિ-
વોધિક જ્ઞાનવાલા, શ્રુતજ્ઞાનવાલા અવધિજ્ઞાનવાલા ઔર મન:પર્યવ-
જ્ઞાનવાલા હોતા હૈ । 'એવં નિયંટે વિ' હસી પ્રકાર સે નિર્ગ્રન્થ સાધુ મો

મતિજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાન એ બે જ્ઞાનવાળા હોય છે 'તિસુ હોજ્જમાણે તિસુ
આમિનિવોધિયનાણસુયનાણઓહિનાણેસુ હોજ્જા' અને બ્યારે તે ત્રણ જ્ઞાનો-
વાળા હોય છે, ત્યારે તે મતિજ્ઞાનવાળા શ્રુતજ્ઞાનવાળા અને અવધિજ્ઞાનવાળા
હોય છે. 'અહવા તિસુ હોજ્જમાણે આમિનિવોધિયનાણ, સુયનાણ મળપડ્જ્જવનાણેસુ
હોજ્જા' અથવા બ્યારે તેઓ ત્રણ જ્ઞાનોવાળા હોય છે, ત્યારે આમિનિવોધિક
જ્ઞાનવાળા, શ્રુતજ્ઞાનવાળા, અને મન:પર્યવજ્ઞાનવાળા હોય છે, 'ચત્તુસુ હોજ્જ-
માણે ચત્તુ આમિનિવોધિયનાણ, સુયનાણ ઓહિનાણ મળપડ્જ્જવનાણેસુ હોજ્જા'
અને બ્યારે તેઓ ચાર જ્ઞાનોવાળા હોય છે, ત્યારે તેઓ આમિનિવોધિક
જ્ઞાનવાળા, શ્રુતજ્ઞાનવાળા, અવધિજ્ઞાનવાળા, અને મન:પર્યવ જ્ઞાનવાળા હોય છે.
'એવં નિયંટે વિ' એજ પ્રમાણે નિર્ગ્રન્થ સાધુ પણ ચારજ્ઞાનવાળા હોય છે.

સ્નાતકઃ સ્વલ્લ મદન્ત ! કતિષુ જ્ઞાનેષુ મન્વેદિતિ પૃચ્છા પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ-‘ગોયમા’
 ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘ઍગમિ કેવલનાળે હોજ્જા’ એકસ્મિન્ કેવલ-
 જ્ઞાને મન્વેત્ એકસ્મિન્ કેવલજ્ઞાને મન્વતિ સ્નાતકઃ કેવલજ્ઞાનવાન એવ મન્વતીત્યર્થઃ ।
 આમિનિવોધિકાદિજ્ઞાનપ્રસ્તાવાત્ જ્ઞાનવિશેષભૂતં વિશેષરૂપેણ દર્શયિતું પ્રશ્નયન્નાહ-
 ‘પુલાએ ણં મંતે’ ઇત્યાદિ, ‘પુલાએ ણં મંતે ! કેવહયં સુયં અહિજ્જેજ્જા’ પુલાકઃ
 સ્વલ્લ મદન્ત ! કિયન્તં શ્રુતમધીયીત કિયસંસ્કર્યક શ્રુતાભ્યાસી મન્વતિ પુલાક
 ઇતિ પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જહન્ને ણં
 નવમસ્સ પુવ્વસ્સ તર્હયં આચારવસ્થુ’ જગન્થેન નવમસ્સ પૂર્વસ્ય તૃતીયમાચારવસ્તુ
 નવમપૂર્વસ્ય તૃતીયમાચારવસ્તુપ્રકરણપર્યન્તમધીયીત ઇત્યર્થઃ । ‘ઉક્કોસેણ ણવ-
 પુવ્વાહં અહિજ્જેજ્જા’ ઉત્કર્ષેણ નવપૂર્ણાણિ અધીયીત-‘વડસે પુચ્છા’ વકુશઃ સ્વલ્લ
 મદન્ત ! કિયન્તં શ્રુતમધીયીત ઇતિ પૃચ્છા-પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ,
 ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જહન્નેણં અટ્ટપવયણમાયાઓ’ જગન્થેનાઘ પ્રવચનમાત્, પચ્ચ-

યાવન્ ચાર જ્ઞાનોં વાલા હોતા હૈ । ‘સિણાએ ણં પુચ્છા’ હે મદન્ત !
 સ્નાતક સાધુ કિતને જ્ઞાનોં વાલા હોતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રસુશ્રી
 કહતે હૈ-‘ગોયમા ! ઍગમિ કેવલનાળે હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! સ્નાતક
 સાધુ એક કેવલજ્ઞાન વાલા હી હોતા હૈ । ‘પુલાએ ણં મંતે ! કેવહયં સુયં
 અહિજ્જેજ્જા’ હે મદન્ત ! પુલાક કિતને શ્રુત કા અભ્યાસી હોતા હૈ ?
 હસકે ઉત્તર મેં પ્રસુશ્રી કહતે હૈ-ગોયમા ! જહન્નેણં નવમસ્સ પુવ્વસ્સ
 તર્હયં આચારવસ્થુ’ હે ગૌતમ ! પુલાક કમ સે કમ નૌવે પૂર્વ કા તીસરા
 જો આચાર વસ્તુ પ્રકરણ હૈ વહાં તક પઢના હૈ ઓર ‘ઉક્કોસેણં ણવ-
 પુવ્વાહં અહિજ્જેજ્જા’ ઉત્કર્ષ સે પૂર્ગ નૌ પૂર્વ તક પઢના હૈ । ‘વડસે પુચ્છા’
 હે મદન્ત ! વકુશ કિતને શ્રુત કા અભ્યાસી હોતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં

‘સિણાએ ણ પુચ્છા’ હે ભગવન્ સ્નાતક સાધુ કેટલા જ્ઞાનોવાળા હોય
 છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ઍગમિ કેવલનાળે હોજ્જા’
 હે ગૌતમ ! સ્નાતક સાધુ એક કેવલજ્ઞાનવાળા જ હોય છે ‘પુલાએ ણ મંતે !
 કેવહયં સુય અહિજ્જેજ્જા’ હે ભગવન્ પુલાક કેટલા શ્રુતના અભ્યાસી હોય છે ?
 આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! જહન્નેણ નવમસ્સ પુવ્વસ્સ
 તર્હય આચારવસ્થુ’ હે ગૌતમ ! પુલાક એછામા એછા નવમા પૂર્વનું ત્રીજુ
 જે આચાર વસ્તુ પ્રકરણ છે, ત્યાં સુધીનો અભ્યાસ કરે છે અને ‘ઉક્કોસેણ
 ણવ પુવ્વાહં અહિજ્જેજ્જા’ ઉત્કર્ષથી પૂરા નવ પૂર્વ સુધીનો અભ્યાસ કરે છે.
 ‘વડસે પુચ્છા’ હે ભગવન્ વકુશ કેટલા શ્રુતના અભ્યાસી હોય છે ? આ
 પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રભુ કહે છે કે-‘ગોયમા ! જહન્નેણ અટ્ટ પવયણમાયાઓ’

સમિતિગુપ્તિત્રયાત્મકાદ્યપ્રવચનમાતૃકાયાઃ પાલનકરણમેવ ચારિત્રમ્ અતચારિત્રવતા મષ્ટ પ્રવચનમાતૃકાણાં પરિજ્ઞાનમાવગચ્યમ્ યતો જ્ઞાનપૂર્વમેવ ચારિત્રમ્ જ્ઞાનં ચ શ્રુતાદેવ સંભવતિ નાન્યથા અતોઽદ્યપ્રવચનરૂપમાતૃપ્રતિપાદનપરં શ્રુતં ચકુશસ્ય જઘન્યતોઽપિ ભયતીતિ ભાવઃ । ‘ઉકોસેણં દસપુત્રાઙં અહિજ્જેજ્જા’ ઉત્કર્ષેણ દશપૂર્વાણિ અધીયીત ઉત્કૃષ્ટતો દશપૂર્વાણામધ્યયનં ચકુશસ્ય ભયતીતિ ભાવઃ ।

‘એવ પહિસેવણાકુસીલે વિ’ એવમ્-ચકુશવદેવ પ્રતિસેવનાકુશીલોઽપિ જઘન્યેનાદ્ય પ્રવચનમાતૃપ્રકરણપર્યન્ત શ્રુતમધીતે ઉત્કર્ષેણ તુ દશપૂર્વં દશપૂર્વ-પર્યન્તમધીતે ઇતિ ભાવઃ । ‘કસાયકુસીલે ણં પુચ્છા’ કપાયકુશીલઃ સ્વલુ

પ્રમુશ્રી કહતે હૈ-‘ગૌતમ ! જહન્નેણં અદ્યપ્રવચનમાયાઓ’ હે ગૌતમ ! ચકુશ સાધુ કમ સે કમ અદ્ય પ્રવચન માતા કે સ્વરૂપ કા પ્રતિપાદક શ્રુત કા અભ્યાસી હોતા હૈ કયોંકિ પાંચ સમિતિ ઓર ત્રીન ગુપ્તિ રૂપ આઠ પ્રવચન માતા કા પાલન કરના હી ચારિત્ર હૈ, અતઃ ચારિત્રવાલે કો આઠ પ્રવચન માતા કા પરિજ્ઞાન આવશ્યક હૈ । કયોંકિ ચારિત્ર જ્ઞાન પૂર્વક હી હોતા હૈ । ઓર જ્ઞાન શ્રુત સે હી હોતા હૈ । ઓર કિસી પ્રકાર સે હોતા નહીં હૈ । અતઃ ચકુશ કો જઘન્ય સે ઇતના જ્ઞાન તો હોતા હી હૈ । ‘ઉકોસેણં દસપુત્રાઙં અહિજ્જેજ્જા’ તથા વહ ચકુશ સાધુ ઉત્કૃષ્ટ સે દશ પૂર્વ તક કા પાઠી હોતા હૈ । ‘એવં પહિસે-વણાકુસીલેવિ’ ચકુશ કે જૈસે પ્રતિસેવના કુશીલ ભી જઘન્ય સે આઠ પ્રવચનમાતૃકા પ્રકરણ રૂપ શ્રુત કા અભ્યાસી હોતા હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે દશ પૂર્વ તક કે શ્રુત કા અભ્યાસી હોતા હૈ । ‘કસાયકુસીલેણં

હે ગૌતમ ! ચકુશ સાધુ ઓછામા ઓછા આઠ પ્રવચન માતાના સ્વરૂપનું પ્રતિપાદન કરવાવાળા શ્રુતના અભ્યાસી હોય છે કેમકે પાંચ સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિરૂપ આઠ પ્રવચન માતાનું પાલન કરવું તેજ ચારિત્ર છે જેથી ચારિત્રવાળાને આઠ પ્રવચન માતાનું જ્ઞાન હોવું આવશ્યક છે કેમકે ચારિત્ર જ્ઞાનપૂર્વક જ હોય છે અને જ્ઞાન શ્રુતથી જ થાય છે. બીજા કોઈથી થતું નથી, જેથી ચકુશને જઘન્યથી એટલું જ્ઞાન તો થાય જ છે ‘ઉકોસેણં દસ પુત્રાઙં અહિજ્જેજ્જા’ તથા તે ચકુશ સાધુ ઉત્કૃષ્ટથી દસ પૂર્વ સુધીના પાઠી હોય છે ‘એવં પહિસેવણાકુસીલે વિ’ ચકુશના કથન પ્રમાણે પ્રતિસેવના કુશીલ પણ જઘન્યથી આઠ પ્રવચન માતાના પ્રકરણ રૂપ શ્રુતના અભ્યાસી હોય છે અને ઉત્કૃષ્ટથી દશ પૂર્વ સુધીના શ્રુતના અભ્યાસી હોય છે. ‘કસાય-કુસીલે ણ પુચ્છા’ હે ભગવન્ કપાય કુશીલ સાધુ કેટલા શ્રુતના અભ્યાસી

મદન્ત ! કિયત્સંખ્યકં શ્રુતમધીતે इति पृच्छा प्रश्नः । भगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘जहन्ने णं अट्ठपवयणमायाओ’ जघन्येन अष्टप्रवचनमातृकाः ‘उक्कोसेणं चोदमपुच्चाइं अहिज्जेज्जा’ उत्कर्षेण चतुर्दशपूर्वाणि अधीयीत जघन्येन अष्टप्रवचनमातृकापर्यन्तमकरणस्य अध्ययनं करोति, उत्कृष्टस्तु चतुर्दशपूर्वपर्यन्तमधीते इति भावः । ‘एव णियंठेवि’ एवम्—कषायकुशीलवदेव निर्ग्रन्थविषयेऽपि श्रुताध्ययनस्य परिज्ञानं कर्तव्यमिति । ‘सिणाए पुच्छा’ स्नातकः खलु मदन्त ! कियत्संख्यकं श्रुतमधीते इति पृच्छा प्रश्नः । भगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि । ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘सुयवतिरित्ते होज्जा’ श्रुतवतिरित्तो भवेत्—श्रुताध्ययनरहितः स्नातको भवतीत्यर्थः । इति लक्ष्मं ज्ञानद्वारम् ॥ ७॥ सू० ३॥

પુચ્છા’ હે મદન્ત ! કલાયકુશીલ સાધુ કિતને શ્રુત કા અભ્યાસી હોતા હે ? ઉત્તર મેં પ્રશ્નશ્રી કહે છે—‘ગોયમા ! જહન્નેણ અટ્ઠપવયણ-માયાઓ, ઉક્કોસેણં ચોદમપુચ્ચાઈ અહિજ્જેજ્જા’ હે ગૌતમ ! કષાય કુશીલ સાધુ જઘન્ય સે આઠ પ્રવચન માતૃકા રૂપ શ્રુત કા અભ્યાસી હોતા હે ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે વહ ચૌદહ પૂર્વરૂપ શ્રુત કા પાઠી હોતા હે । ‘એવ નિયંટે વિ’ હસી પ્રકાર સે નિર્ગ્રન્થ ઓ જઘન્ય સે ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે કષાય કુશીલ સાધુ કે જૈસા હી અષ્ટ પ્રવચન માતૃકા પર્યન્ત શ્રુત કો ઓર ચૌદહ પૂર્વરૂપ શ્રુત કા અભ્યાસી હોના હે । ‘સિનાએ પુચ્છા’ હે મદન્ત ! સ્નાતક સાધુ કિતને શ્રુત કા પાઠી હોના હે ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્નશ્રી કહે છે—‘ગોયમા ! સુયવતિરિત્તે હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! સ્નાતક સાધુ શ્રુતાધ્યયન સે રહિત હોના હે । લક્ષ્મ જ્ઞાન દ્વાર મદાસ ॥ સૂ. ૩ ॥

હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશ્નશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! જહન્નેણ અટ્ઠ પવયણમાયાઓ, ઉક્કોસેણ, ચોદમપુચ્ચાઈ, અહિજ્જેજ્જા’ હે ગૌતમ ! કષાય કુશીલ સાધુ જઘન્યથી આઠ પ્રવચન માતા રૂપ શ્રુતના અભ્યાસી હોય છે અને ઉત્કૃષ્ટથી તે ચૌદ પૂર્વ રૂપ શ્રુતના અભ્યાસી હોય છે ‘એવ નિયંટે વિ’ એજ પ્રમાણે નિર્ગ્રન્થ પણ જઘન્યથી અને ઉત્કૃષ્ટથી કષાય કુશીલ સાધુની જેમ જ આઠ પ્રવચન માતા પર્યન્તના શ્રુતના અને ચૌદ પૂર્વ રૂપ શ્રુતના અભ્યાસી હોય છે ‘સિનાએ પુચ્છા’ હે ભગવન્ સ્નાતક સાધુ કેટલા શ્રુતના અભ્યાસી હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશ્નશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! સુય-વતિરિત્તે હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! સ્નાતક સાધુ શ્રુતાધ્યયન રહિત હોય છે,

॥ સાતમું દ્વાર સમાપ્ત ॥ સૂ. ૩ ॥

अष्टमं तीर्थद्वारमाह—

मूलम्—पुलाए णं भंते ! किं तिरथे होज्जा अतिरथे होज्जा०
 गोयमा ! तिरथे होज्जा णो अतिरथे होज्जा । एवं वउसे वि ।
 एवं पडिसेवणाकुसीले वि । कसायकुसीले पुच्छा गोयमा !
 तिरथे वा होज्जा अतिरथे वा होज्जा । जइ अतिरथे होज्जा किं
 तिरथयरे होज्जा पत्तेयबुद्धे होज्जा ? गोयमा ! तिरथयरे वा होज्जा
 पत्तेयबुद्धे वा होज्जा । एवं णियठे वि । एवं सिणाए वि ।
 पुलाए णं भंते ! किं सलिंगे होज्जा अन्नलिंगे होज्जा गिहि-
 लिंगे होज्जा ? गोयमा ! दव्वलिंगं पडुच्च सलिंगे वा होज्जा
 अलिंगे वा होज्जा गिहिलिंगे वा होज्जा, भावलिंगं पडुच्च
 नियमा सलिंगे होज्जा एवं जाव सिणाए । पुलाए णं भंते !
 कइसु सरीरेसु होज्जा ? गोयमा ! तिसु ओरालिय तेया कम्म-
 एसु होज्जा । वउसे णं भंते ! पुच्छा, गोयमा ! तिसु वा चउसु वा
 होज्जा तिसु होज्जमाणे तिसु ओरालिय तेया कम्मएसु होज्जा
 चउसु होज्जमाणे चउसु ओरालिय वेउव्विय तेया कम्मएसु होज्जा,
 एवं पडिसेवणाकुसीले वि । कसायकुसीले पुच्छा, गोयमा ! तिसु
 वा चउसु वा पंचसु वा होज्जा तिसु होज्जमाणे तिसु ओरालिय
 तेया कम्मएसु होज्जा चउसु होज्जमाणे चउसु ओरालिय
 वेउव्विय आहारग तेया कम्मएसु होज्जा । पंचसु ओरालिय
 वेउव्विय आहारग तेया कम्मएसु होज्जा । णियठो सिणाओ य
 जहा पुलाओ । पुलाए णं भंते ! किं कम्मभूमीए होज्जा अक-
 म्मभूमीए होज्जा ? गोयमा ! जम्मणसंतिभावं पडुच्च कम्म-
 भूमीए होज्जा णो अकम्मभूमीए होज्जा । वउसेणं पुच्छा
 गोयमा ! जम्मणसंतिभावं पडुच्च कम्मभूमीए होज्जा णो

અકર્મભૂમીષ્ હોજ્જા, સાહરણં પહુચ્ચ કર્મભૂમીષ્ વા હોજ્જા
અકર્મભૂમીષ્ વા હોજ્જા एवं जाव सिणाए ॥સૂ૦ ૪॥

છાયા.- પુલાકઃ खलु भदन्त ! किं तीर्थे भवेत्-अतीर्थे भवेत् ? गौतम !
तीर्थे भवेत् नो अतीर्थे भवेत् एवं वकुशोऽपि एवं प्रतिसेवनाकुशीलोऽपि । कषाय-
कुशीलः पृच्छा, गौतम ! तीर्थे वा भवेत् अतीर्थे वा भवेत् यदि अतीर्थे भवेत् किं
तीर्थेऽपि भवेत् प्रत्येकबुद्धो वा भवेत् । गौतम ! तीर्थं करो वा भवेत् प्रत्येकबुद्धो
वा भवेत् । एवं निग्रन्थोऽपि एवं स्नातकोऽपि । पुलाकः खलु भदन्त ! किं
स्वलिङ्गे भवेत् अन्यलिङ्गे भवेत्-गृहिलिङ्गे वा भवेत् ? गौतम ! द्व्यलिङ्गं प्रीति-
स्वलिङ्गे भवेत् अन्यलिङ्गे वा भवेत्, भावलिङ्गं प्रतीत्य नियमात् स्वलिङ्गे भवेत्
एवं यावत्स्नातकः । पुलाकः खलु भदन्त ! कतिषु शरीरेषु भवेत् ! गौतम !
त्रिषु औदारिकतैजसकर्मणेषु भवेत् । वकुशः खलु भदन्त ! पृच्छा, गौतम !
त्रिषु वा चतुर्षु वा भवेत् त्रिषु भवन् त्रिषु औदारिकतैजसकर्मणेषु भवेत् चतुर्षु
भवन् चतुर्षु औदारिकवैक्रियतैजसकर्मणेषु भवेत् । एवं प्रतिसेवनाकुशीलोऽपि ।
कषायकुशीलः पृच्छा गौतम ! त्रिषु वा चतुर्षु वा पञ्चसु वा भवेत् । त्रिषु भवन्
त्रिषु औदारिकतैजसकर्मणेषु भवेत् चतुर्षु भवन् चतुर्षु औदारिकवैक्रियतैजस-
कर्मणेषु भवेत् पञ्चसु भवन् पञ्चसु औदारिकवैक्रियाहारकतैजसकर्मणेषु भवेत्
निग्रन्थः स्नातकश्च यथा पुलाकः । पुलाकः खलु भदन्त ! किं कर्मभूमौ भवेत्
अकर्मभूमौ भवेत् । गौतम ! जन्मसद्भावं प्रतीत्य कर्मभूमौ भवेत् नो अकर्म-
भूमौ भवेत् । वकुशः खलु पृच्छा गौतम ! जन्म सद्भावं प्रतीत्य कर्मभूमौ
भवेत् नो अकर्मभूमौ भवेत् संहरणं प्रतीत्य कर्मभूमौ वा भवेत् अकर्मभूमौ
वा भवेत् एवं यावत् स्नातकः ॥सू० ४॥

टीका—‘પુલાકે નં મંતે કિં તિથ્યે હોજ્જા અતિથ્યે હોજ્જા’ પુલાકઃ खलु
भदन्त ! किं तीर्थे संवे सति भवेत् तरति अनेनेति तीर्थः-साधु साध्वी श्रावक

આઠવાં તીર્થદ્વાર-

‘પુલાકે નં મંતે । કિં તિથ્યે હોજ્જા’ इत्यादि

टीकार्थ-‘પુલાકે નં મંતે । કિં તિથ્યે હોજ્જા ? અતિથ્યે હોજ્જા’
हे भदन्त । पुलाक तीर्थ में होता है कि तीर्थ के अभाव में होता है ?

આઠમું તીર્થદ્વાર-

‘પુલાકે નં મંતે । કિં તિથ્યે હોજ્જા અતિથ્યે હોજ્જા’ इत्यादि

टीकार्थ-હે ભગવન્ પુલાક તીર્થમાં હોય છે ? કે તીર્થના અભાવમાં
હોય છે ? સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકાના સમુદાયને સઘ કહેવાય છે,

અતીર્થે વા મહેત્ છદ્મસ્થાવસ્થાયાં તીર્થકરોઽપિ કષાયકુશીલો મહેત્ इति तद्-
 पेक्षया अतीर्थे वा महेदिति कथितम् अथवा तीर्थव्यवच्छेदे सति अन्योऽपि
 चारित्रवान् कषायकुशीलो महेत्तदन्यकषायकुशीलापेक्षयाऽपि अतीर्थे महेदिति
 कथितमिति । 'जइ अतित्थे होज्जा किं तित्थयरे होज्जा पत्तेयबुद्धे होज्जा' यदि
 कषायकुशीलोऽतीर्थे महेत्तदा किं तीर्थकरोऽपि स्यात् मयेऽबुद्धो वा महेदिति
 प्रश्नः । भगवानाह—'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ! 'तित्थयरे वा होज्जा
 पत्तेयबुद्धे वा होज्जा' तीर्थकरो वा स कषायकुशीलो महेत् प्रत्येकबुद्धो वा महेदिति ।
 'एवं गियंठे वि' एवं कषायकुशीलवदेव निर्ग्रन्थोऽपि तीर्थे सति महेत् अतीर्थे वा
 महेत् यदि अतीर्थे महेत् तदा तीर्थकरोऽपि महेत् प्रत्येकबुद्धो वा महेदिति भावः ।

उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—'गोयमा ! तित्थेया होज्जा अतित्थे वा होज्जा'
 हे गौतम ! वह तीर्थ के सद्भाव में भी होता है और तीर्थ के अस-
 द्भाव में भी होता है । अतीर्थ में भी होता है—ऐसा जो कड़ा गया है
 वह तीर्थकर भी छद्मस्थावस्था में कषाय सहित होते हैं—अतः वह कषाय
 कुशील होता है । इस अपेक्षा से कषाय कुशील साधु अतीर्थ में
 भी होता है ऐसा कहा गया है । अथवा तीर्थ के विच्छेद होने पर अन्य
 भी चारित्रवान् कषाय कुशील हो जाता है । इसलिये उसकी भी अपेक्षा
 कषाय कुशील अतीर्थ में भी होता है ऐसा कहा गया है । 'जइ अतित्थे
 होज्जा, किं तित्थयरे होज्जा पत्तेयबुद्धे होज्जा' यदि अतीर्थ में हे भदन्त !
 कषाय कुशील होता है तो वह तीर्थकर होता है अथवा प्रत्येक बुद्ध होता
 है । उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—'गोयमा ! तित्थयरे वा होज्जा पत्तेय
 बुद्धे वा होज्जा' वह कषाय कुशील तीर्थकर भी हो सकता है और
 प्रत्येक बुद्ध भी हो सकता है ? 'एवं गियंठे वि एवं सिणाए वि' कषाय
 कुशील की तरह निर्ग्रन्थ साधु भी तीर्थ में भी हो सकता है और अतीर्थ

અને તીર્થના અભાવમા પણ હોય છે અતીર્થમા પણ થાય છે, એવું જે કહેવામા
 આન્યું છે, તે તીર્થ પણ છદ્મસ્થ અવસ્થામા કષાય સહિત હોય છે, જેથી તે
 કષાય કુશીલ હોય છે તે અપેક્ષાથી કષાય કુશીલ સાધુ અતીર્થમા પણ હોય
 છે, તેમ કહેલ છે અથવા તીર્થના વિચ્છેદ થવાથી અન્ય ચારિત્રવાન્ પણ કષાય
 કુશીલ થઈ જાય છે, તેથી તે અપેક્ષાથી કષાય કુશીલ અતીર્થમા પણ હોય છે
 તેમ કહેલ છે 'જइ अतित्थे होज्जा किं तित्थयरे होज्जा, पत्तेयबुद्धे होज्जा' કે
 ભગવન્ જે અતીર્થમા કષાય કુશીલ હોય છે, તે તે તીર્થકર હોય છે? કે
 પ્રત્યેક બુદ્ધ હોય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે
 કે—'गोयमा ! तित्थयरे वा होज्जा, पत्तेयबुद्धे वा होज्जा' કે ગૌતમ ! તે કષાય
 કુશીલ તીર્થકર પણ હોઈ શકે છે. અને પ્રત્યેક બુદ્ધ પણ હોઈ શકે છે 'एवं

ગૃહસ્થલિંગ્મહેદાત્ પુલાકાનાં ત્રિપ્રકારકમપિ દ્રવ્યલિંગં ભવતિ યતશ્ચારિત્રપરિણામસ્ય દ્રવ્યલિંગાપેક્ષા ન ભવતીતિ 'પુલાક ણં ભંતે । કિં સલિંગે' રત્યાદિ પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ—'ગોયમા' રચ્યાદિ, 'ગોયમા' હે ગૌતમ । 'દ્વલિંગં પડુચ્ચ' દ્રવ્યલિંગં પ્રતીત્ય દ્રવ્યલિંગાશ્રયણેનેત્યર્થઃ, 'સલિંગે વા હોજ્જા અન્નલિંગે વા હોજ્જા ગિહિલિંગે વા હોજ્જા' સ્વલિંગે વા ભવેત્ અન્યલિંગે વા ભવેત્ ગૃહિલિંગે વા ભવેત્ પુલાક ઇતિ । 'માવલિંગં પડુચ્ચ નિયમા સલિંગે હોજ્જા' માવલિંગં પ્રતીત્ય માવલિંગાશ્રયણેન તુ નિયમાત્ સ્વલિંગે એવ ભવેત્ । 'એવં જાવ સિણાએ' એવં યાવત્ સ્નાતકઃ, અત્ર યાવત્પદેન વકુશકુશીલનિર્ગન્થાનાં સંગ્રહો ભવતિ તથા ચ વકુશાદારભ્ય

મુલ્લવસ્ત્રિકા, રજોહરણ આદિ રૂપ જો લિંગ હૈં વહ દ્રવ્ય કી અપેક્ષા સ્વલિંગ હૈં । પરલિંગ કુનીર્થિકલિંગ ઓર ગૃહસ્થલિંગ કી અપેક્ષા દો પ્રકાર કા હૈં—ઇનમેં પુલાક કે તીનોંં બી પ્રકાર કા દ્રવ્યલિંગ હોતા હૈંં કયોંંકિ ચારિત્ર પરિણામ કો દ્રવ્યલિંગ કી અપેક્ષા નહીંં હોતી હૈં । તથા—જ્ઞાન, દર્શન ઓર ચારિત્ર રૂપ માવલિંગ હોતા હૈં । અહીંંનોંં કા જો જ્ઞાનાદિ ભાવ હૈં યહીંં ઉનકા સ્વલિંગ હૈં । કયોંંકિ આર્હન સાધુઓંં કે હી જ્ઞાનાદિ રૂપ ભાવ કા સદ્ભાવ હોતા હૈં । પૂર્વોક્ત પ્રશ્ન કા ઉત્તર દેતે હુએ પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામી સે કહતે હૈં—'ગોયમા ! દ્વલિંગં પડુચ્ચ સલિંગે વા હોજ્જા અન્નલિંગે વા હોજ્જા' હે ગૌતમ ! દ્રવ્યલિંગ કો આશ્રય કરકે પુલાક સ્વલિંગ મેંં બી હોતા હૈં અન્યલિંગ મેંં બી હોતા હૈં ઓર ગૃહસ્થલિંગ મેંં બી હોતા હૈં । ઓર 'માવલિંગં પડુચ્ચ નિયમા સલિંગે હોજ્જા' માવલિંગ કો આશ્રય કરકે વહ નિયમ સે સ્વલિંગ મેંં હી હોતા હૈં । 'એવં જાવ સિણાએ' હસ પ્રકાર કા કથન યાવત્ સ્નાતક તક જાનનાં ચાહિયે । યહાંં યાવત્ શબ્દ સે

કહ્યા છે. પરલિંગ-કુતીર્થિકલિંગ અને ગૃહસ્થલિંગની અપેક્ષાથી બે પ્રકારના છે તેમા પુલાકાને ત્રણે પ્રકારના દ્રવ્યલિંગ હોય છે કેમકે-ચારિત્રપરિણામને દ્રવ્યલિંગની અપેક્ષા હોતી નથી તથા જ્ઞાનદર્શન અને ચારિત્રરૂપ ભાવલિંગ હોય છે અહીંં તેનો બે જ્ઞાનાદિભાવ છે, તેજ તેઓનું સ્વલિંગ છે કેમકે આહીંંત સાધુએને જ જ્ઞાનાદિ રૂપ ભાવ હોય છે ઉપરના પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-ગોયમા ! દ્વલિંગ પડુચ્ચ સલિંગે વા હોજ્જા, અન્નલિંગે વા હોજ્જા' હે ગૌતમ ! દ્રવ્યલિંગનો આશ્રય કરીને પુલાક દ્રવ્ય લિંગમા પણ હોય છે અને અન્ય લિંગમા પણ હોય છે, તથા ગૃહસ્થલિંગ માં પણ હોય છે 'માવલિંગં, પડુચ્ચ નિયમ સલિંગે હોજ્જા' ભાવલિંગનો આશ્રય કરીને તે નિયમથી સ્વલિંગમા જ હોય છે 'એવ જાવ સિણાએ' આજ પ્રમાણેતુ કથન બકુશ, કુશીલ, નિર્ગન્થ અને સ્નાતકના સબધમા પણ સમજી

સ્નાતકપર્યન્તઃ સર્વોઽપિ દ્રવ્યલિદ્વાશ્રયણેન સ્વલિદ્ધે પરલિદ્ધે ગૃહસ્થલિદ્ધે ચ ભવેત્
ભાવલિદ્વાશ્રયણેન તુ નિયમત રત્નલિદ્ધે એવ ભવેદિતિ માત્રઃ । ઇતિ નામં લિદ્ધદ્વારમ્
૧ અથ દશમં શરીર દ્વારમાહ—‘પુલાણ ણં મંતે ! કહસુ સરીરેસુ હોજ્જા’ પુલાકઃ યત્સુ
મદન્ત । કતિપુ શરીરેપુ મંતેત્—કિયત્સં ક્યાકુ શરીરયાન મંતિ પુલાકઃતિ પ્રશ્નઃ ।
મગવાનાહ—‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘તિસુ ઓરાલિયતેયાકમ્મણ્ણસુ
હોજ્જા’ ત્રિપુ ઔદારિક તૈજસકાર્મણેષુ શરીરેષુ મંતેત્ ઔદારિક તૈજસકાર્મણશરીર-
વયવાન મતિ પુલાક ઇત્યર્થઃ । ‘વડસે ણં મંતે ! પુચ્છા’ વકુશઃ સ્વલ મદન્ત ।
કતિપુ શરીરેપુ મંતેદિતિ પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ—‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે
ગૌતમ ! ‘તિસુ વા વડસુ વા હોજ્જા’ ત્રિપુ શરીરેપુ વત્તપુ વા શરીરેપુ વકુશો મતિ

વકુશ કુશીલ ઓર નિર્ગન્થોં કા ગ્રહણ હુઆ હૈ । તયા ચ પુલાક સે
લેકર સ્નાતક તક કે સાધુ દ્રવ્યલિદ્ધ કે આશ્રય સે સ્વલિદ્ધ મેં, પરલિદ્ધ
મેં ઓર ગૃહસ્થલિદ્ધ મેં હોતે હૈં, એવં ભાવલિદ્ધ કે આશ્રય સે વે નિયમ
સે સ્વલિદ્ધ મેં હી રોતે હૈં નૌવાં લિદ્ધદ્વાર સમાસ ।

દસવાં શરીર દ્વાર—

‘પુલાણ ણં મંતે ! કહસુ સરીરેસુ હોજ્જા’ હે મદન્ત ! પુલાક કે
કિતને શરીર હોતે હૈં ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈં—‘ગોયમા !
તિસુ ઓરાલિય, તેયા કમ્મણ્ણસુ હોજ્જા’ હે ગૌતમ । વહ ઔદારિક
તૈજસ ઓર કાર્મણ હન તીન શરીરોં વાલા હોવા હૈં । ‘વડસે ણં મંતે !
પુચ્છા’ હે મદન્ત ! વકુશ સાધુ કિતને શરીરોં વાલા હોવા હૈં ? ઉત્તર
મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈં—‘ગોયમા ! ‘તિસુ વા વડસુ વા હોજ્જા’ હે ગૌતમ ।

લેલુ એટલે કે બકુશથી લઈને સ્નાતક સુધીના સઘળા સધુઓ દ્રવ્યલિગના
આશ્રયથી સ્વલિગમાં, પરલિગમાં, અને ગૃહસ્થલિગમાં હોય છે અને
ભાવલિગના આશ્રયથી તેઓ નિયમથી સ્વલિગમાં જ હોય છે. આ રીતે
આ નવસુ લિગદ્વાર કહ્યું છે

હવે દસમા શરીરદ્વારનું કથન કરવામા આવે છે

ટીકાથ—‘પુલાણ ણં મંતે ! કહસુ સરીરેસુ હોજ્જા’ હે મગવન પુલાકના
કેટલા શરીરો હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રમુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે
કે—‘ગોયમા ! તિસુ ઓરાલિય, તેયા, કમ્મણ્ણસુ હોજ્જા’ હે ગૌતમ । તે ઔદારિક
તૈજસ અને કાર્મણ એ ત્રણ શરીરોવાળા હોય છે ‘વડસે ણં મંતે ! પુચ્છા’
હે મગવન બકુશ સાધુ કેટલા શરીરોવાળા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં
પ્રમુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! તિસુ વા વડસુ વા હોજ્જા’ હે ગૌતમ । બકુશ

ગૃહસ્થલિંગભેદાત્ પુલાકાનાં ત્રિષ્કારકમપિ દ્રવ્યલિંગં ભવતિ યત્ચારિત્રપરિણામસ્ય દ્રવ્યલિંગપેક્ષા ન ભવતીતિ 'પુલાક ણં ભંતે । કિં સલિંગે' રૂપાદિ પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ—'ગોયમા' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम । 'द्वलिंगं पडुच्च' द्रव्यलिंगं प्रतीत्य द्रव्यलिंगाश्रयणेनेत्यर्थः, 'सलिंगे वा होज्जा अन्नलिंगे वा होज्जा गिहिलिंगे वा होज्जा' स्वलिंगे वा भवेत् अन्यलिंगे वा भवेत् गृहिलिंगे वा भवेत् पुलाक इति । 'भावलिंगं पडुच्च नियमा सलिंगे होज्जा' भावलिंगं प्रतीत्य भावलिंगाश्रयणेन तु नियमात् स्वलिंगे एव भवेत् । 'एवं जाव सिणाए' एवं यावत् स्नातकः, अत्र यावत्पदेन वकुशकुशीलनिर्ग्रन्थानां संग्रहो भवति तथा च वकुशादारभ्य

मुखवस्त्रिका, रजोहरण आदि रूप जो लिङ्ग है वह द्रव्य की अपेक्षा स्वलिङ्ग है । परलिङ्ग कुनीर्थिकलिङ्ग और गृहस्थलिङ्ग की अपेक्षा दो प्रकार का है—इनमें पुलाक के तीनों भी प्रकार का द्रव्यलिङ्ग होता है क्योंकि चारित्र परिणाम को द्रव्यलिङ्ग की अपेक्षा नहीं होती है । तथा—ज्ञान, दर्शन और चारित्र रूप भावलिङ्ग होता है । अर्हनों का जो ज्ञानादि भाव है यही उनका स्वलिङ्ग है । क्योंकि आर्हन् साधुओं के ही ज्ञानादि रूप भाव का सद्भाव होता है । पूर्वोक्त प्रश्न का उत्तर देते हुए प्रभुश्री गौतमस्वामी से कहते हैं—'गोयमा ! द्वलिंगं पडुच्च सलिंगे वा होज्जा अन्नलिंगे वा होज्जा' हे गौतम ! द्रव्यलिंग को आश्रय करके पुलाक स्वलिंग में भी होता है अन्यलिङ्ग में भी होता है और गृहस्थलिंग में भी होता है । और 'भावलिंगं पडुच्च नियमा सलिंगे होज्जा' भावलिंग को आश्रय करके वह नियम से स्वलिंग में ही होता है । 'एवं जाव सिणाए' इस प्रकार का कथन यावत् स्नातक तक जानना चाहिये । यहाँ यावत् शब्द से

કહ્યા છે. પરલિંગ-કુતીર્થિકલિંગ અને ગૃહસ્થલિંગની અપેક્ષાથી બે પ્રકારના છે તેમાં પુલાકાને ત્રણે પ્રકારના દ્રવ્યલિંગ હોય છે કેમકે-ચારિત્રપરિણામને દ્રવ્યલિંગની અપેક્ષા હોતી નથી તથા જ્ઞાનદર્શન અને ચારિત્રરૂપ ભાવલિંગ હોય છે અર્હતોને જે જ્ઞાનાદિભાવ છે, તેજ તેઓનું સ્વલિંગ છે કેમકે આર્હત સાધુએ ને જ જ્ઞાનાદિ રૂપ ભાવ હોય છે ઉપરના પ્રશ્નને ઉત્તર આપતા પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'ગોયમા ! દ્વલિંગ પડુચ્ચ સલિંગે વા હોજ્જા, અન્નલિંગે વા હોજ્જા' હે ગૌતમ ! દ્રવ્યલિંગને આશ્રય કરીને પુલાક દ્રવ્ય લિંગમાં પણ હોય છે અને અન્ય લિંગમાં પણ હોય છે, તથા ગૃહસ્થ-લિંગ માં પણ હોય છે 'ભાવલિંગ, પડુચ્ચ નિયમ સલિંગે હોજ્જા' ભાવલિંગને આશ્રય કરીને તે નિયમથી સ્વલિંગમાં જ હોય છે 'એવ જાવ સિણાએ' આજ પ્રમાણેનું કથન બકુશ, કુશીલ, નિર્ગ્રન્થ અને સ્નાતકના સમયમાં પણ સમજી

સ્નાતકપર્યન્તઃ સર્વોડપિ દ્રવ્યલિદ્ધાશ્રયણેન સ્વલિદ્ધે પરલિદ્ધે ગૃહસ્થલિદ્ધે ચ ભવેત્
ભાવલિદ્ધાશ્રયણેન તુ નિયમતઃ સ્વલિદ્ધે એવ ભવેદિતિ ભાવઃ । ડતિ નયમં લિદ્ધદ્વારમ્
૧ અથ દશમં શરીર દ્વારમાહ—‘પુલાએ નં મંતે ! કહસુ સરીરેસુ હોજ્જા’ પુલાકઃ ગ્વલ્
મદન્ત ! કતિપુ શરીરેપુ મહેત્—કિયત્સં રૂપાકુ શરીરવાન મવતિ પુલાકડતિ પ્રગ્નઃ ।
મગવાનાહ—‘ગોયમા’ ડત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘તિસુ ઓરાલિયતેયા કમ્મણ્ણસુ
હોજ્જા’ ત્રિપુ ઔદારિક તૈજસકાર્મણેમુ શરીરેપુ મહેત્ ઔદારિક તૈજસકાર્મણગરીર-
વયવાન મતતિ પુલાક ડત્તરથઃ । ‘ચડસે નં મંતે ! પુચ્છા’ વકુશઃ સ્વલુ મદન્ત !
કતિપુ શરીરેપુ મહેદિતિ પ્રગ્નઃ । મગવાનાહ—‘ગોયમા’ ડત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે
ગૌતમ ! ‘તિસુ વા ચડસુ વા હોજ્જા’ ત્રિપુ શરીરેપુ ચતુર્પુ વા શરીરેપુ વકુશો મવતિ

વકુશ કુશીલ ઓર નિર્ગન્થોં કા ગ્રહણ હુઆ હૈ । તયા ચ પુલાક સે
લેકર સ્નાતક તક કે સાધુ દ્રવ્યલિદ્ધ કે આશ્રય સે સ્વલિદ્ધ મેં, પરલિદ્ધ
મેં ઓર ગૃહસ્થલિદ્ધ મેં હોતે હૈં, એવં ભાવલિદ્ધ કે આશ્રય સે વે નિયમ
સે સ્વલિદ્ધ મેં હી હોતે હૈં નૌવાં લિદ્ધદ્વાર સમાસ ।

દસવાં શરીર દ્વાર—

‘પુલાએ નં મંતે ! કહસુ સરીરેસુ હોજ્જા’ હે મદન્ત ! પુલાક કે
કિતને શરીર હોતે હૈં ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈં—‘ગોયમા !
તિસુ ઓરાલિય, તેયા કમ્મણ્ણસુ હોજ્જા’ હે ગૌતમ । વહ ઔદારિક
તૈજસ ઓર કાર્મણ હન તીન શરીરોં વાલા હોતા હૈં । ‘ચડસે નં મંતે !
પુચ્છા’ હે મદન્ત । વકુશ સાધુ કિતને શરીરોં વાલા હોતા હૈં ? ઉત્તર
મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈં—‘ગોયમા ! ‘તિસુ વા ચડસુ વા હોજ્જા’ હે ગૌતમ ।

હેલુ એટલે કે બકુશથી લઈને સ્નાતક સુધીના સધળા સધુઓ દ્રવ્યલિગના
આશ્રયથી સ્વલિગમાં, પરલિગમાં, અને ગૃહસ્થલિગમાં હોય છે અને
ભાવલિગના આશ્રયથી તેઓ નિયમથી સ્વલિગમાં જ હોય છે. આ રીતે
આ નવમુ લિગદ્વાર કહ્યું છે

હેવે દસમા શરીરદ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે

ટીકાર્થ—‘પુલાએ નં મંતે ! કહસુ સરીરેસુ હોજ્જા’ હે ભગવન્ પુલાકના
કેટલા શરીરો હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રમુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે
કે—‘ગોયમા ! તિસુ ઓરાલિય, તેયા, કમ્મણ્ણસુ હોજ્જા’ હે ગૌતમ । તે ઔદારિક
તૈજસ અને કાર્મણ્ણ્ય એ ત્રણ શરીરોવાળા હોય છે ‘ચડસે નં મંતે ! પુચ્છા’
હે ભગવન્ બકુશ સાધુ કેટલા શરીરોવાળા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં
પ્રમુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! તિસુ વા ચડસુ વા હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! બકુશ

શરીરત્રયવાન્ શરીરચતુષ્ટયવાન્ વા ભવતીત્યર્થઃ । 'તિસુ હોજ્જમાણે' ત્રિષુ શરીરેષુ
 ભવન્ 'તિસુ ઓરાલિયતેયાકમ્મણ્ણુ હોજ્જા' ત્રિષુ ઔદારિક તૈજસ-
 કાર્મણશરીરેષુ ભવેત્ ઔદારિકતૈજસકાર્મણશરીરત્રયવાન્ ભવતીતિ ભાવઃ ।
 'ચત્તુ હોજ્જમાણે' ચતુર્ણુ ભવન્ 'ચત્તુ ઓરાલિય વેત્તવિયતેયાકમ્મ
 ણ્ણુ હોજ્જા' ચતુર્ણુ ઔદારિક વૈક્રિય તૈજસકાર્મણશરીરેષુ ભવેત્
 ઔદારિકવૈક્રિયતૈજસકાર્મણશરીરવાન્ ભવતીત્યર્થઃ । 'એવં પહિસેવનાકુશીલે વિ'
 એવં પ્રતિસેવનાકુશીલોઽપિ શરીરત્રયવાન્-ઔદારિક-તૈજસ-કાર્મણ શરીરવાન્
 ચતુઃ શરીરવાન્ ઔદારિકવૈક્રિયતૈજસકાર્મણશરીરવાન્ વા ભવતીતિ ભાવઃ ।
 'કસાયકુમ્મીલે પુચ્છા' કષાયકુમ્મીલઃ સ્વલુ મદન્ત ! કઃપિ શરીરેષુ ભવતીતિ

ચક્રુશ સાધુ ત્રીન શરીર ચાલા બી હોતા હૈ ઓર ચાર શરીર ચાલા બી
 હોતા હૈ । 'તિસુ હોજ્જમાણે' જબ યહ ત્રીન શરીર ચાલા હોતા હૈ તબ
 'તિસુ ઓરાલિય તેયા કમ્મણ્ણુ હોજ્જા' ઉનમેં હસકે ઔદારિક તૈજસ
 ઓર કાર્મણ યે ત્રીન શરીર હોતે હૈ 'ચત્તુ હોજ્જમાણે' જબ હસકે
 ચાર શરીર હોતે હૈ તબ 'ચત્તુ ઓરાલિય વેત્તવિય, તેયા કમ્મણ્ણુ
 હોજ્જા' ઉનમેં હસકે ઔદારિક, વૈક્રિય, તૈજસ ઓર કાર્મણ યે
 ચાર શરીર હોતે હૈ । 'એવં પહિસેવના કુશીલે વિ' હસીત્તનાર સે
 પ્રતિસેવના કુશીલ સાધુ બી ત્રીન શરીર ચાલા બી હોતા હૈ ઓર ચાર
 શરીર ચાલા બી હોતા હૈ ત્રીન શરીર હોને મેં હમકે ઔદારિક તૈજસ ઓર
 કાર્મણ યે ત્રીન શરીર હોતે હૈ ઓર ચાર શરીર હોને મેં હસકે ઔદા

સાધુ ત્રણ શરીરવાળા પણુ હોય છે, અને ચાર શરીરવાળા પણુ હોય છે
 'તિસુ હોજ્જમાણે' જ્યારે તે ત્રણ શરીરવાળા હોય છે, ત્યારે 'તિસુ ઓરાલિય
 તેયા કમ્મણ્ણુ હોજ્જા' તેઓના ઔદારિક તૈજસ અને કાર્મણ એ ત્રણ
 શરીર હોય છે, જ્યારે 'ચત્તુ હોજ્જમાણે' ચાર શરીર હોય છે, ત્યારે ચત્તુ
 ઓરાલિય વેત્તવિય તેયા કમ્મણ્ણુ હોજ્જા' તેમા તેઓને ઔદારિક વૈક્રિય,
 તૈજસ, અને કાર્મણ એ ચાર શરીર હોય છે 'એવં પહિસેવનાકુશીલે વિ'
 એજ પ્રમાણે પ્રતિસેવના કુશીલ સાધુ પણ ત્રણ શરીરવાળા પણુ હોય છે,
 અને ચાર શરીરવાળા પણુ હોય છે ત્રણ શરીરમા તેઓને ઔદારિક તૈજસ
 અને કાર્મણ એ ત્રણ શરીર હોય છે અને ચાર શરીર હોવામા તેઓને
 ઔદારિક વૈક્રિય, તૈજસ, અને કાર્મણ એ ચાર શરીર હોય છે 'કસાય
 કુમ્મીલે પુચ્છા' હે બગવન્ કષાય કુશીલ સાધુ કેટલા શરીરવાળા હોય છે ?

પુચ્છા-પ્રશ્નઃ મગવાનાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि. ‘गोयमा’ हे गौतम। ‘तिसु वा चउसु वा पंचसु वा होज्जा’ त्रिषु वा चतुर्षु वा पञ्चसु वा भवेत्। अत्रिचतुः पञ्च शरीरवान् भवतीत्यर्थः। ‘तिसु होज्जमाणे’ त्रिषु शरीरेषु भवन् ‘तिसु ओरालिय-तेया कम्मएसु होज्जा’ त्रिषु औदारिक तैजसकर्मणशरीरेषु भवन् औदारिकतैजस-कर्मण शरीरत्रयवान् भवतीत्यर्थः। ‘चउसु होज्जमाणे’ चतुर्षु शरीरेषु भवन्, ‘चउसु ओरालियवेउव्वियतेया कम्मएसु होज्जा’ चतुर्षु औदारिकवैक्रियतैजसकर्मणशरीरेषु भवेत् एतादृशशरीरचतुष्टयवान् भवतीत्यर्थः। ‘पंचसु होज्जमाणे’ पञ्चसु भवन् ‘पंचसु ओरालियवेउव्विय आहारगतेया कम्मएसु होज्जा’ पञ्चसु औदारिकवैक्रिय-तैजसाहारककर्मणशरीरेषु भवेत् उपरोक्त पञ्च शरीरवान् भवतीत्यर्थः। ‘णियठो सिणाओय जहा पुलाओ’ निर्ग्रन्थः स्नातकश्च यथा पुलाकः पुलाकवदेव निर्ग्रन्थः स्नातकश्च औदारिकतैजसकर्मणशरीरत्रयवान् भवतीत्यर्थः। इति दशमं शरीर-
रिक्, वैक्रिय, तैजस और कर्मण ये चार शरीर होते हैं। ‘कमाय कुसीले पुच्छा’ हे भदन्त ! कषाय कुशीलकृतिने शरीरों वाला होता है ? उत्तर हैं प्रभुश्री कहते हैं-गोयमा ! तिसु वा चउसु वा पंचसु वा होज्जा’ हे गौतम कषाय कुशील साधु औदारिक तैजस कर्मण इन तीन शरीर वाला भी होता है औदारिक वैक्रिय तैजस और कर्मण इन चार शरीर वाला भी होता है एवं औदारिक वैक्रिय, आहारक, तैजस, और कर्मण इन पांच शरीरों वाला भी होता है। यही बात ‘तिसु होज्ज-माणे-तिसु ओरालिय तेया कम्मएसु होज्जा चउसु होज्जमाणे चउसु ओरालिय वेउव्विय तेया कम्मएसु होज्जा, पंचसु होज्जमाणे पंचसु ओरालिय वेउव्विय आहारग तेया कम्मएसु होज्जा’ इन सूत्रपाठों से प्रकट की गई है। ‘णियठे सिणाओ य जहा पुलाओ’ निर्ग्रन्थ और स्ना-तक पुलाक की तरह औदारिक तैजस और कर्मण इन तीन शरीर वाले होते हैं। दशवां शरीर द्वार समाप्त।

આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! તિસુ વા ચઉસુ વા, પચસુ વા હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! કષાય કુશીલ સાધુ ઔદારિક તૈજસ અને કાર્મણ એ ત્રણ શરીરોવાળા પચ્છ હોય છે અને ઔદારિક, વૈક્રિય, તૈજસ, અને કાર્મણ એ ચાર શરીરોવાળા પચ્છ હોય છે ‘તિસુ હોજ્જમાણે-તિસુ ઓરલિય તેયા કમ્મણસુ હોજ્જા, ચઉસુ ઓરલિય વેઉવ્વિય તેયા કમ્મણસુ હોજ્જા, પચસુ હોજ્જમાણે, પચસુ ઓરલિય, વેઉવ્વિય, આહારગ તેયાકમ્મણસુ હોજ્જા’ એજ વાત આ સૂત્રપાઠથી પ્રગટ કરેલ છે ‘ણિયઠે, સિણાઓ ય જહા પુલાઓ’ નિર્ગ્રન્થ અને સ્નાતક સાધુ પુલાકના કથન પ્રમાણે ઔદારિક, તૈજસ અને કાર્મણ એ ત્રણ શરીરોવાળા હોય છે. દશમું દ્વાર સમાપ્ત.

દ્વારમ્ ૧૦ । અથૈકાદશં ક્ષેત્રદ્વારમાહ—‘પુલાણં મંતે ! કિં કમ્મભૂમીય હોજ્જા અક-
મ્મભૂમીય હોજ્જા’ પુલાકઃ સ્વલુ મદન્ત । કિં કર્મભૂમૌ મવેત્ અકર્મભૂમૌ મવેદિતિ
ક્ષેત્રદ્વારે પ્રશ્નઃ । મગ્ધાનાહ—‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જમ્મણ
સત્તિભાવ પઙ્કચ્ચ કમ્મભૂમીય હોજ્જા ણો અકમ્મભૂમીય હોજ્જા’ જન્મસદ્ધાવં ચ
પ્રતીત્ય કર્મભૂમૌ મવેત્ નો અકર્મભૂમૌ મવેત્—જન્મ—ઉત્પત્તિઃ, સદ્ભાવ—વિવક્ષિત
ક્ષેત્રાદન્યત્ર વિવક્ષિતક્ષેત્રે વા જાતસ્ય તત્ર ચારિત્રભાવેન તસ્યાસ્તિત્વમ્ તયોઃ
સમાહાર સ્તત્ સ્તત્પ્રતીત્ય જન્મસદ્ધાવાપેક્ષયા પુલાકઃ કર્મભૂમૌ મવેત્ તત્ર કર્મ-
ભૂમૌ જાયેત તથા તત્રૈવ વિહરેદિત્યર્થઃ, પરન્તુ અકર્મભૂમ્યાં નોત્પદ્યેત યતોઽકર્મ-
ભૂમૌ સમુત્પન્નસ્ય ચારિત્ર ન ભવતીતિ તથા સંહરણતોઽપિ અકર્મભૂમૌ ન મવેત્—યતઃ

ગ્યારહવાં ક્ષેત્ર દ્વાર

‘પુલાણં મંતે ! કિં કમ્મભૂમીય હોજ્જા અકમ્મભૂમીય હોજ્જા’
ગૌતમ ને હસ સૂત્ર દ્વારા પ્રભુશ્રી સે એસા પૂછા હૈ—હે મદન્ત ! પુલાક
સાધુ કયા કર્મભૂમિ મેં હોતા હૈ ? અથવા અકર્મભૂમિ મેં હોતા હૈ ? હસકે
ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—‘ગોયમા ! જમ્મણ—સંતિભાવં પઙ્કચ્ચ કમ્મ
ભૂમિય હોજ્જા, ણો અકમ્મભૂમીય હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! જન્મ ઓર સદ્-
ભાવ કી અપેક્ષા સે પુલાક કર્મભૂમિ મેં હોતા હૈ અકર્મભૂમિ મેં નહીં
હોતા હૈ । ઉત્પત્તિ કા નામ જન્મ હૈ ઓર સદ્ભાવ નામ ચરિત્ર ભાવ
કે અસ્તિત્વ કા હૈ પુલાક કર્મભૂમિ મેં જન્મ લેતા હૈ હસકા કારણ
એસા હૈ કિ અકર્મભૂમિ મેં ઉત્પન્ન હુએ જીવ કા ચારિત્ર ભાવ નહીં હોતા
હૈ ? હસ પ્રકાર જન્મ ઓર સદ્ભાવ કી અપેક્ષા પુલાક કર્મભૂમિ મેં
ઉત્પન્ન હોતા હૈ ઓર વહીં પર વિહાર કરતા હૈ તથા સંહરણ કી અપેક્ષા

હવે અગીયારમા ક્ષેત્રદ્વારનુ કથન કરવામા આવે છે —

‘પુલાણં મંતે ! કિં કમ્મભૂમીય હોજ્જા અકમ્મભૂમીય હોજ્જા’ ગૌતમ
સ્વામીએ આ સૂત્રદ્વારા પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું છે કે—હે ભગવન્ પુલાક સાધુ
શુ કર્મભૂમીમા હોય છે ? કે અકર્મભૂમીમા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં
પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! જમ્મણસત્તિમાવં પઙ્કચ્ચ કમ્મભૂમીય હોજ્જા,
ણો અકમ્મભૂમીય હોજ્જા’ હે ગૌતમ । જન્મ અને સદ્ભાવની અપેક્ષાથી પુલાક
સાધુ કર્મભૂમીમા હોય છે, અકર્મભૂમીમા હોતા નથી ઉત્પત્તિનું નામ જન્મ
છે અને સદ્ભાવનું નામ ચારિત્રભાવના અસ્તિત્વનું છે પુલાક કર્મભૂમીમાં
જન્મ લે છે તેનું કારણ એવું છે કે—અકર્મભૂમીમા ઉત્પન્ન થયેલા જીવોને
ચારિત્રભાવ હોતો નથી આ રીતે જન્મ અને સદ્ભાવની અપેક્ષાથી પુલાક
કર્મભૂમીમા ઉત્પન્ન થાય છે અને ત્યાં જ વિહાર કરે છે તથા સંહરણની

પ્રતીત્ય, સંહરણં નાગ ક્ષેત્રાત્ ક્ષેત્રાન્તરે દેવાદિર્નિર્ગમનમ્ તત્ પ્રતીત્ય કર્મભૂમૌ વા
 ભવેત્ વકુશોઽકર્મભૂમૌ વા ભવેત્ । ‘एवं जात्र सिणाए’ एवं यावत् स्नातकाः, अत्र
 यावत्પદેન કુશીલનિર્ગમ્યોઃ સદ્ગ્રહો ભવતિ તથા ચ કુશીલનિર્ગમ્યસ્નાતકાઃ
 જન્મસદ્ભાવાપેક્ષયા કર્મભૂમાવેવ ભવેયુ સ્તત્રૈવ વિહરન્તીતિ ચ પરકૃતવિહારા-
 પેક્ષયા તુ ઉભાવપિ સંભવન્તિ વિહરન્તીતિ ચેતિ ચતુર્થેઽઘાદશં ક્ષેત્રદ્વારમ્ ૧૧ ॥સૂ.૦૪॥

દ્વાદશં કાલદ્વારમાહ-પુલાઐ ણં મંતે’ इत्यादि ।

મૂલમ્-પુલાઐ ણં મંતે ! કિં ઓસપ્પિણી કાલે હોજ્જા,
 ઉસ્સપ્પિણી કાલે હોજ્જા ણો ઓસપ્પિણી ણો ઉસ્સપ્પિણી
 કાલે વા હોજ્જા ? ગોયમા ! ઓસપ્પિણી કાલે વા હોજ્જા
 ઉસ્સપ્પિણી કાલે વા હોજ્જા ણો ઓસપ્પિણી ણો ઉસ્સપ્પિણી
 કાલે વા હોજ્જા । જહ્ ઓસપ્પિણી કાલે હોજ્જા કિં સુસમ-
 સુસમા કાલે હોજ્જા૧, સુસમા કાલે હોજ્જા૨, સુસમ-
 દૂસમા કાલે હોજ્જા૩, દૂસમસુસમા કાલે હોજ્જા૪, દૂસમા-
 કાલે હોજ્જા૫, દૂસમદૂસમા કાલે હોજ્જા૬, ગોયમા ! જમ્મણં
 પહુચ્ચ ણો સુસમસુસમા કાલે હોજ્જા૧, ણો સુસમાકાલે હોજ્જા૨,
 સુસમદૂસમા કાલે હોજ્જા૩, દૂસમસુસમા કાલે વા હોજ્જા૪,
 નો દૂસમા કાલે હોજ્જા૫, નો દૂસમદૂસમા કાલે હોજ્જા૬ ।
 સંતિ ભાવં પહુચ્ચ ણો સુસમસુસમા કાલે હોજ્જા, ણો સુસમા

જાવ સિનાઐ’ इस प्रकार से यावत् कुशील निर्गम्य और स्नातक
 ये साधु भी जन्म और सद्भाव की अपेक्षा तो कर्मभूमि में ही
 होते हैं और वहीं पर विहार करते हैं । परन्तु परकृत विहार की
 अपेक्षा से-संहरण की अपेक्षा से-कर्मभूमि और अकर्मभूमि दोनों
 में हो सकते हैं ’ क्षेत्र द्वार समाप्त ११॥सू.० ४॥

બનનેમાં હોઈ શકે છે ‘एवं जात्र सिणाए’ આ રીતે યાવત્ કુશીલ સાધુ
 નિર્ગમ્ય અને સ્નાતક આ સાધુ પશુ જન્મ અને સદ્ભાવની અપેક્ષાથી કર્મ-
 ભૂમીમાં જ હોય છે. અને ત્યાં જ વિહાર કરે છે. પરંતુ પરકૃત વિહારની
 અપેક્ષાથી-સંહરણની અપેક્ષાથી કર્મભૂમી અને અકર્મભૂમી એ બન્નેમાં હોઈ
 શકે છે. આ પ્રમાણે આ ક્ષેત્રદ્વારનું કથન સમાપ્ત થયું. ૧૧ ॥સૂ.૦ ૪॥

काले होज्जा सुसमदूसमा काले वा होज्जा दूसमसुसमा काले वा होज्जा दूसमा काले वा होज्जा णो दूसमदूसमा काले होज्जा । जइ उस्सप्पिणी काले होज्जा किं दूसमदूसमा काले होज्जा १, दूसमा काले होज्जा २, दूसमसुसमा काले होज्जा ३, सुसमदूसमा काले होज्जा ४, सुसमा काले होज्जा ५, सुसमसुसमा काले होज्जा ६, ? गोयमा ! जम्मणं पडुच्च णो दूसमदूसमा काले होज्जा १, दूसमा काले वा होज्जा २, दूसमसुसमा काले वा होज्जा ३, सुसम-दूसमा काले वा होज्जा ४, णो सुसमा काले होज्जा ५, णो सुसम सुसमा काले होज्जा ६ । संति भावं पडुच्च णो दूसमदूसमा काले होज्जा १, दूसमा काले होज्जा २, दूसमसुसमा काले वा होज्जा ३, सुसमदूसमा काले वा होज्जा ४, णो सुसमा काले होज्जा ५, णो सुसमसुसमा काले होज्जा ६ । जइ णो ओसप्पिणी णो उस्सप्पिणी काले होज्जा किं सुसमसुसमापलिभागे होज्जा सुसमापलिभागे होज्जा सुसमदूसमापलिभागे होज्जा दूसमसुसमा-पलिभागे होज्जा ? गोयमा ! जम्मणं संति भावं च पडुच्च णो सुसमसुसमापलिभागे होज्जा णो सुसमापलिभागे होज्जा, णो सुसमदूसमापलिभागे होज्जा दूसमसुसमापलिभागे होज्जा । बउसेणं पुच्छा गोयमा ! ओसप्पिणी काले वा होज्जा उस्सप्पिणी काले वा होज्जा णो ओसप्पिणी णो उस्सप्पिणी काले वा होज्जा । जइ ओसप्पिणी काले होज्जा किं सुसमसुसमा काले होज्जा पुच्छा गोयमा ! जम्मणं संति भावं च पडुच्च णो सुसमसुसमा काले होज्जा णो सुसमा काले होज्जा, सुसमदूसमा काले वा होज्जा दूसमसुसमा काले वा होज्जा दूसमा काले वा होज्जा, णो

दूसममदूसमा काले होज्जा, साहरणं पडुच्च अन्नयरे समाकाले होज्जा । जइ उस्सप्पिणी काले होज्जा किं दूसमदूसमा काले होज्जा ६, पुच्छा गोयमा ! जम्मणं पडुच्च णो दूसमदुसमा काले होज्जा जहेव पुलाए । संति भावं पडुच्च णो दूसमादुसम काले होज्जा, एवं संतिभावेण वि जहा पुलाए जाव णो सुसमसुसमा काले होज्जा । साहरणं पडुच्च अन्नयरे समाकाले होज्जा । जइ नो ओसप्पिणी नो उस्सप्पिणी काले होज्जा पुच्छा, गोयमा ! जंमणसंतिभावं पडुच्च णो सुसमसुसमापलिभागे होज्जा जहेव पुलाए जाव दुसमसुसमापलिभागे होज्जा । साहरणं पडुच्च अन्नयरे पलिभागे होज्जा । जहा बउसे । एवं पडिसेवणा कुसीले वि । एवं कसायकुसीले वि । णियंठे सिणाओ य जहा पुलाओ । णवरं एएसिं अब्भहियं साहरणं भाणियव्वं सेसं तं चेव १२॥सू० ५॥

छाया—पुलाकः खलु मद्दन्त ! किम् अत्रसर्पिणी काले भवेत् उत्सर्पिणीकाले भवेत् नो अवसर्पिणी नो उत्सर्पिणीकाले वा भवेत् ? गौतम ! अत्रसर्पिणीकाले वा भवेत् उत्सर्पिणीकाले वा भवेत् नो अत्रसर्पिणी नो उत्सर्पिणी काले वा भवेत् । यदि अत्रसर्पिणीकाले भवेत् किं सुषमसुषमाकाले भवेत् १, सुषमाकाले भवेत् २, सुषमदुःषमाकाले भवेत् ३, दुःषमसुषमाकाले भवेत् ४, दुःषमाकाले भवेत् ५, दुःषमदुःषमाकाले भवेत् ६, ? गौतम ! जन्मप्रतीत्य नो सुषमसुषमाकाले भवेत् १, नो सुषमाकाले भवेत् २, सुषमदुःषमाकाले भवेत् ३, दुःषमसुषमाकाले वा भवेत् ४, नो दुःषमाकाले भवेत् ५, नो दुःषमदुःषमाकाले भवेत् ६ । सद्भावं प्रतीत्य नो सुषमसुषमाकाले भवेत् १, नो सुषमाकाले भवेत् २, सुषमदुःषमाकाले वा भवेत् ३, दुःषमसुषमाकाले वा भवेत् ४, दुःषमाकाले वा भवेत् ५, नो दुःषमदुःषमाकाले भवेत् ६, । यदि उत्सर्पिणीकाले भवेत् किं दुःषमदुःषमाकाले भवेत् १, दुःषमाकाले भवेत् २, दुःषमसुषमाकाले भवेत् ३, सुषम दुःषमाकाले भवेत् ४, सुषमाकाले भवेत् ५ ? सुषमसुषमाकाले भवेत् ६ ? गौतम ! जन्मप्रतीत्य नो दुःषमदुःषमाकाले भवेत् १, दुःषमाकाले वा भवेत् २, दुःषमसुषमाकाले वा भवेत् ३, सुषमदुःषमाकाले वा भवेत् ४, नो सुषमाकाले भवेत् ५,

नो सुषमसुषमाकाले भवेत् ६, सद्भावं प्रतीत्य नो दुःषमाकाले भवेत् १, दुःषमा-
काले भवेत् २, दुःषमसुषमाकाले वा भवेत् ३, सुषमदुःषमाकाले वा भवेत् ४, नो
सुषमाकाले भवेत् ५, नो सुषमसुषमाकाले भवेत् ६, यदि नो अवसर्पिणी नो
उत्सर्पिणीकाले भवेत् किं सुषमसुषमा प्रतिभागे भवेत् ? सुषमदुःषमाप्रतिभागे
भवेत् सुषमसुषमा प्रतिभागे भवेत् ? गौतम ! जन्म सद्भावं च प्रतीत्य नो
सुषमसुषमाप्रतिभागे भवेत् नो सुषमाप्रतिभागे भवेत् नो दुःषमदुःषमा प्रतिभागे
भवेत् दुःषमसुषमा प्रतिभागे भवेत् । बकुशः खलु पृच्छा-गौतम ! अवसर्पिणी-
काले वा भवेत्-उत्सर्पिणीकाले वा भवेत्-नो अवसर्पिणी नो उत्सर्पिणीकाले वा
भवेत् । यदि अवसर्पिणीकाले भवेत् किम् सुषमसुषमाकाले पृच्छा गौतम ! जन्म
सद्भावं च प्रतीत्य नो सुषमसुषमाकाले भवेत् नो सुषमाकाले भवेत्
सुषमदुःषमाकाले वा भवेत् दुःषमसुषमाकाले वा भवेत् दुःषमाकाले वा भवेत्-
नो दुःषमदुःषमाकाले भवेत् । संहरणं प्रतीत्य अन्यतरस्मिन् समाकाले भवेत् ।
यदि उत्सर्पिणीकाले भवेत् किं दुःषमदुःषमाकाले भवेत् पृच्छा गौतम ! जन्म
प्रतीत्य नो दुःषमदुःषमाकाले भवेत् यथैव पुलाकः । सद्भावं प्रतीत्य नो दुःषम-
दुःषमाकाले भवेत्-नो दुःषमाकाले भवेत् एवं सद्भावेनापि यथा पुलाको यावत्
नो सुषमसुषमाकाले भवेत् संहरणं प्रतीत्यान्यतरस्मिन् समाकाले भवेत् । यदि
नो अवसर्पिणी नो उत्सर्पिणीकाले भवेत् पृच्छा गौतम ! जन्म सद्भावं प्रतीत्य नो
सुषमसुषमा प्रतिभागे भवेत् यथैव पुलाको यावत् दुःषमसुषमा प्रतिभागे भवेत् ।
संहरणं प्रतीत्यान्यतरस्मिन् प्रतिभागे भवेत् यथा बकुशः, एवं प्रतिसेवना-
कुशीलोऽपि एवं कषायकुशीलोऽपि । निर्ग्रन्थः स्नातकश्च यथा पुलाकः, नवर-
मेतयोरभ्यधिकं संहरणं भणितव्यम्, शेषं तदेव ॥ सू० ५ ॥

टीका—‘पुलाए णं भंते ! किं ओसप्पिणीकाले होज्जा’ पुलाकः खलु
भदन्त ! किमवसर्पिणीकाले भवेत् ‘उत्सर्पिणीकाले होज्जा’ उत्सर्पिणीकाले भवेत्

चारहयां काल द्वार

‘पुलाए णं भंते ! किं ओसप्पिणीकाले होज्जा, उत्सर्पिणीकाले
होज्जा’ इत्यादि ।

टीकार्थः—गौतमस्वामी प्रभुश्री से ऐसा पूछ रहे हैं—‘पुलाए णं भंते !
किं ओसप्पिणीकाले होज्जा, उत्सर्पिणीकाले होज्जा’ हे भदन्त !

इवे आरमा कालद्वारं कथं करवामा आवे छे ‘पुलाएण भंते ! किं
ओसप्पिणी काले होज्जा उत्सर्पिणीकाले होज्जा’ इत्यादि

टीकार्थः—गौतमस्वामीसे प्रभुश्रीने ओछु पूछु छे के—‘पुलाए णं भंते ! किं
ओसप्पिणी काले होज्जा, उत्सर्पिणीकाले होज्जा’ हे भगवन् पुलाक शुं उत्सर्पिणी

दूसममदूसमा काले होज्जा, साहरणं पडुच्च अन्नयरे समाकाले होज्जा । जइ उस्सप्पिणी काले होज्जा किं दूसमदूसमा काले होज्जा, पुच्छा गोयमा ! जम्मणं पडुच्च णो दूसमदुत्तमा काले होज्जा जहेव पुलाए । संति भावं पडुच्च णो दूसमादुसमा काले होज्जा, एवं संतिभावेण वि जहा पुलाए जाव णो सुसमसुसमा काले होज्जा । साहरणं पडुच्च अन्नयरे समाकाले होज्जा । जइ नो ओसप्पिणी नो उस्सप्पिणी काले होज्जा पुच्छा, गोयमा ! जंमणसंतिभावं पडुच्च णो सुसमसुसमापलिभागे होज्जा जहेव पुलाए जाव दुसमसुसमापलिभागे होज्जा । साहरणं पडुच्च अन्नयरे पलिभागे होज्जा । जहा वउसे । एवं पडिसेवणा कुसीले वि । एवं कसायकुसीले वि । णियंठे सिणाओ य जहा पुलाओ । णवरं एएसिं अब्भहियं साहरणं भाणियव्वं सेसं तं चेव १२॥सू० ५॥

छाया—पुलाकः खलु भदन्त । किम् अवसर्पिणी काले भवेत् उत्सर्पिणीकाले भवेत् नो अवसर्पिणी नो उत्सर्पिणीकाले वा भवेत् ? गौतम ! अवसर्पिणीकाले वा भवेत् उत्सर्पिणीकाले वा भवेत् नो अवसर्पिणी नो उत्सर्पिणी काले वा भवेत् । यदि अवसर्पिणीकाले भवेत् किं सुषमसुषमाकाले भवेत् १, सुषमाकाले भवेत् २, सुषमदुःषमाकाले भवेत् ३, दुःषमसुषमाकाले भवेत् ४, दुःषमाकाले भवेत् ५, दुःषमदुःषमाकाले भवेत् ६, ? गौतम ! जन्मप्रतीत्य नो सुषमसुषमाकाले भवेत् १, नो सुषमाकाले भवेत् २, सुषमदुःषमाकाले भवेत् ३, दुःषमसुषमाकाले वा भवेत् ४, नो दुःषमाकाले भवेत् ५, नो दुःषमदुःषमाकाले भवेत् ६ । सद्भावं प्रतीत्य नो सुषमसुषमाकाले भवेत् १, नो सुषमाकाले भवेत् २, सुषमदुःषमाकाले वा भवेत् ३, दुःषमसुषमाकाले वा भवेत् ४, दुःषमाकाले वा भवेत् ५, नो दुःषमदुःषमाकाले भवेत् ६, । यदि उत्सर्पिणीकाले भवेत् किं दुःषमदुःषमाकाले भवेत् १, दुःषमाकाले भवेत् २, दुःषमसुषमाकाले भवेत् ३, सुषम दुःषमाकाले भवेत् ४, सुषमाकाले भवेत् ५ ? सुषमसुषमाकाले भवेत् ६ ? गौतम ! जन्म प्रतीत्य नो दुःषमदुःषमाकाले भवेत् १, दुःषमाकाले वा भवेत् २, दुःषमसुषमाकाले वा भवेत् ३, सुषमदुःषमाकाले वा भवेत् ४, नो सुषमाकाले भवेत् ५,

नो सुषमसुषमाकाले भवेत् ६, सद्भावं प्रतीत्य नो दुःषमाकाले भवेत् १, दुःषमा-
काले भवेत् २, दुःषमसुषमाकाले वा भवेत् ३, सुषमदुःषमाकाले वा भवेत् ४, नो
सुषमाकाले भवेत् ५, नो सुषमसुषमाकाले भवेत् ६, यदि नो अवसर्पिणी नो
उत्सर्पिणीकाले भवेत् किं सुषमसुषमा प्रतिभागे भवेत् ? सुषमदुःषमाप्रतिभागे
भवेत् सुषमसुषमा प्रतिभागे भवेत् ? गौतम ! जन्म सद्भावं च प्रतीत्य नो
सुषमसुषमाप्रतिभागे भवेत् नो सुषमाप्रतिभागे भवेत् नो दुःषमदुःषमां प्रतिभागे
भवेत् दुःषमसुषमा प्रतिभागे भवेत् । वक्तुः खलु पृच्छा-गौतम ! अवसर्पिणी-
काले वा भवेत्-उत्सर्पिणीकाले वा भवेत्-नो अवसर्पिणी नो उत्सर्पिणीकाले वा
भवेत् । यदि अवसर्पिणीकाले भवेत् किम् सुषमसुषमाकाले पृच्छा गौतम ! जन्म
सद्भावं च प्रतीत्य नो सुषमसुषमाकाले भवेत् नो सुषमाकाले भवेत्
सुषमदुःषमाकाले वा भवेत् दुःषमसुषमाकाले वा भवेत् दुःषमाकाले वा भवेत्-
नो दुःषमदुःषमाकाले भवेत् । संहरणं प्रतीत्य अन्यतरस्मिन् समाकाले भवेत् ।
यदि उत्सर्पिणीकाले भवेत् किं दुःषमदुःषमाकाले भवेत् पृच्छा गौतम ! जन्म
प्रतीत्य नो दुःषमदुःषमाकाले भवेत् यथैव पुलाकः । सद्भावं प्रतीत्य नो दुःषम-
दुःषमाकाले भवेत्-नो दुःषमाकाले भवेत् एव सद्भावेनापि यथा पुलाको यावत्
नो सुषमसुषमाकाले भवेत् संहरणं प्रतीत्यान्यतरस्मिन् समाकाले भवेत् । यदि
नो अवसर्पिणी नो उत्सर्पिणीकाले भवेत् पृच्छा गौतम ! जन्म सद्भावं प्रतीत्य नो
सुषमसुषमा प्रतिभागे भवेत् यथैव पुलाको यावत् दुःषमसुषमा प्रतिभागे भवेत् ।
संहरणं प्रतीत्यान्यतरस्मिन् प्रतिभागे भवेत् यथा वक्तुः, एवं प्रतिसेवना-
कुशीलोऽपि एवं कवायकुशीलोऽपि । निग्रन्थः स्नातकश्च यथा पुलाकः, नवर-
मेतयोरभ्यधिकं संहरणं भणितव्यम् शेषं तदेव ॥ सू०५॥

टीका—‘पुलाए णं भते ! किं ओसप्पिणीकाले होज्जा’ पुलाकः खलु
भदन्त ! किमवसर्पिणीकाले भवेत् ‘उत्सर्पिणीकाले होज्जा’ उत्सर्पिणीकाले भवेत्

बारहथां काल द्वार

‘पुलाए णं भते ! किं ओसप्पिणीकाले होज्जा, उत्सर्पिणीकाले
होज्जा’ इत्यादि ।

टीकार्थः—गौतमस्वामी प्रभुश्री से ऐसा पूछ रहे हैं—‘पुलाए णं भते !
किं ओसप्पिणीकाले होज्जा, उत्सर्पिणीकाले होज्जा’ हे भदन्त !

इवे आरमा कालद्वारं उच्यते कस्मात्तस्मात्तस्मात्ते ‘पुलाए णं भते ! किं
ओसप्पिणी काले होज्जा उत्सर्पिणीकाले होज्जा’ इत्यादि

टीकार्थः—गौतमस्वामीने प्रभुश्रीने ओउ पूछथु छे हे—‘पुलाए णं भते ! किं
ओसप्पिणी काले होज्जा, उत्सर्पिणीकाले होज्जा’ छे आगवन्नुपुलाक शु उत्सर्पिणी

‘જો ઓસપ્પિણી જો ઉસસપ્પિણીકાલે હોજ્જા’ નો અવસર્પિણી નો ઉત્તસર્પિણીકાલે
 મહેત્તુ સામાન્યતઃ કાલસંસ્થિવિધો મવતિ અવસર્પિણીકાલઃ ઉત્તસર્પિણીકાલઃ નો અવ-
 સર્પિણી નો ઉત્તસર્પિણીકાલશ્ચ તત્ર મગ્ગતૈરવતક્ષેત્રેષુ આદ્યો દ્વૌ અવસર્પિણી, ઉત્તસર્પિણી-
 કાલૌ મવતઃ, તથા તૃતીયઃ કાલો નો અવસર્પિણી નો ઉત્તસર્પિણી નામકઃ મહાવિદેહ-
 હૈમવતાદિક્ષેત્રેષુ મવતીતિ તત્ર કસ્મિન્કાલે કુત્રક્ષેત્રે પુલાકો જાયતે इति પ્રશ્નઃ,
 મગવાનાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि । ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘ઓસપ્પિણીકાલે વા હોજ્જા’
 અવસર્પિણીકાલે વા મહેત્તુ પુલાકઃ, ‘ઉસસપ્પિણી કાલે વા હોજ્જા’ ઉત્તસર્પિણીકાલે
 વા મહેત્તુ ‘જો ઓસપ્પિણી જો ઉસસપ્પિણીકાલે વા હોજ્જા’ નો અવસર્પિણી નો

પુલાક વયા અવસર્પિણીકાલ મેં હોતા હૈ અથવા ઉત્તસર્પિણીકાલ મેં
 હોના હૈ ? અથવા ‘જો ઓસપ્પિણી જો ઉસસપ્પિણીકાલે વા હોજ્જા’ નો
 અવસર્પિણી નો ઉત્તસર્પિણીકાલ મેં હોતા હૈ ? સામાન્ય સે કાલ ત્રીન પ્રકાર
 કા હોતા હૈ । અવસર્પિણીકાલ, ઉત્તસર્પિણીકાલ ઓર નો અવસર્પિણી નો
 ઉત્તસર્પિણીકાલ, इनमें से भरत क्षेत्र और ऐरवत क्षेत्र इन दो क्षेत्रों
 મેં આદિ કે દો અવસર્પિણીકાલ ઓર ઉત્તસર્પિણી કાલ હોતા હૈ । તથા
 તૃતીયકાલ નો અવસર્પિણી નો ઉત્તસર્પિણી કાલ મહાવિદેહ ઓર હૈમ
 વતાદિ ક્ષેત્રો મેં હોતા હૈ । હસી અભિપ્રાય સે ગૌતમસ્વામી ને પ્રમુશ્રી
 સે ઁસા પ્રશ્ન કિયા હૈ કિ પુલાક સાધુ કિસ કાલ મેં કિસ ક્ષેત્ર મેં
 ઉત્પન્ન હોના હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી બહતે હૈ-‘ગોયમા ! ઓસ-
 પ્પિણી કાલે હોજ્જા, ઉસસપ્પિણીકાલે વા હોજ્જા, જો ઓસપ્પિણી જો
 ઉસસપ્પિણી કાલે વા હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! પુલાક અવસર્પિણી કાલ મેં

કાળમા હોય છે ? કે અવસર્પિણી કાળમા હોય છે ? અથવા ‘જો ઓસપ્પિણી જો
 ઉસસપ્પિણી કાલે વા હોજ્જા’ નો ઉત્તસર્પિણી નો અવસર્પિણી કાળમા હોય છે
 સામાન્ય પ્રકારથી કાળ ત્રણ પ્રકારનો હોય છે, અવસર્પિણીકાળ, ઉત્તસર્પિણીકાળ
 અને નો અવસર્પિણી નો ઉત્તસર્પિણીકાળ તેમાંથી ભરતક્ષેત્ર અને ઐરવતક્ષેત્ર
 આ બે ક્ષેત્રોમાં આદિના બે અવસર્પિણી કાળ અને ઉત્તસર્પિણી કાળ હોય છે
 તથા ત્રીજો કાળ નો અવસર્પિણી, નો ઉત્તસર્પિણીકાળ-મહાવિદેહ અને હૈમવત
 વિગેરે વિગેરે ક્ષેત્રોમા હોય છે એજ અભિપ્રાયથી શ્રીગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને
 એવો પ્રશ્ન કર્યો છે કે-પુલાક સધુ કયા કાળમાં અને કયા ક્ષેત્રમા ઉત્પન્ન
 થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા !
 ઓસપ્પિણીકાલે વા હોજ્જા, ઉસસપ્પિણી કાલે વા હોજ્જા જો ઓસપ્પિણી જો
 ઉસસપ્પિણી કાલે વા હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! પુલાક અવસર્પિણી કાળમા પણ

ઉત્સર્પિણીકાલે વા ભવેત્ ત્રિતયકાલેऽપિ પુઝાકસ્યોત્પત્તિર્થવતિ તત્ તત્ ક્ષેત્રેપુ
 હિતિ । ‘જહ ઓસર્પિણીકાલે હોજ્જા’ યદિ સ પુઝાકોઽવમર્પિણીકાલે ભવેત્ તદા-
 કિમ્ ‘સુસમસુસમાકાલે હોજ્જા’ સુપમસુપમાકાલે-પ્રથમારકે ભવેત્-સમુત્પન્નેત ?
 અથવા ‘સુસમાકાલે હોજ્જા’ સુપમાકાલે-દ્વિતીયારકે ભવેત્-સમુત્પન્નેત અથવા
 ‘સુસમદુસ્સમાકાલે હોજ્જા’ સુપમદુઃપમાકાલે-તૃતીયારકે ભવેત્ અથવા ‘દુસ્સમ-
 સુસમાકાલે હોજ્જા’ દુઃપમસુપમાકાલે ચતુર્થારકે ભવેત્ અથવા ‘દુસ્મમાકાલે
 હોજ્જા’ દુઃપમાકાલે પશ્ચમારકે ભવેત્ અથવા ‘દુસ્મમદુસ્સમાકાલે હોજ્જા’ દુઃપમ-
 દુઃપમાકાલે-પઞ્ઠારકે ભવેત્ પુઝાકઃ પ્રથમદ્વિતીયતૃતીયચતુર્થપશ્ચમપઞ્ઠારકેપુ
 કતમસ્મિન્ આરકે સમુત્પન્નેતે હિતિ પ્રશ્નઃ । મગધનાહ-‘ગોયમા’ ક્ત્યાદિ,
 ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જન્મણં પહુચ્ચ ણો સુસમસુપમાકાલે હોજ્જા’ જન્મ પ્રતીત્ય

બી હોતા હૈ, ઉત્સર્પિણી કાલ મેં બી હોતા હૈ ઓર નો અવસર્પિણી નો
 ઉત્સર્પિણી કાલ મેં બી હોતા હૈ । તીસરે કાલ મેં બી ડન ૨ ક્ષેત્રોં મેં
 પુલાક કી ઉત્પત્તિ હોતી હૈ । ‘જહ ઓસર્પિણીકાલે હોજ્જા સુસમસુસમા-
 કાલે હોજ્જા’ યદિ અવસર્પિણીકાલ મેં પુલાક કી ઉત્પત્તિ હોતી હૈ તો
 કયા વહ સુષમસુષમા નામ કે પ્રથમ આરક મેં હોતા હૈ ૧, અથવા
 ‘સુસમા કાલે હોજ્જા’ સુષમાનામ કે દુસરે આરે મેં હોતા હૈ ૨, અથવા
 ‘સુસમદુસ્સમાકાલે હોજ્જા’ સુષમદુઃપમા નામ કે તૃતીય આરક મેં હોતા
 હૈ ૩ અથવા-‘દુસ્સમસુસમાકાલે હોજ્જા’ દુઃપમસુષમા નામ કે ચતુર્થ
 આરક મેં હોતા હૈ ૪, અથવા-‘દુસ્મમા કાલે હોજ્જા’ દુષ્પમા નામકે
 ૫, પાંચવેં આરક મેં હોતા હૈ ? અથવા-‘દુસ્મમદુસ્સમા કાલે હોજ્જા’
 દુષ્વમદુષ્વમા નામકે છઠે આરક મેં હોતા હૈ ? હસ કે ઉત્તર મેં પ્રસુશ્રી
 કહતે હૈ-‘ગોયમા ! જન્મણં પહુચ્ચ ણો સુસમસુપમાકાલે હોજ્જા’

હોય છે ઉત્સર્પિણી કાળમાં પણ હોય છે અને નો અવસર્પિણી નો ઉત્સર્પિણી
 કાળમાં પણ હોય છે. ત્રીજા કાળમાં પણ તે તે ક્ષેત્રોમાં પુલાકની ઉત્પત્તિ હોય
 છે. ‘જહ ઓસર્પિણીકાલે હોજ્જા, સુસમસુસમાકાલે હોજ્જા’ નો અવસર્પિણી કાળમાં
 પુલાકની ઉત્પત્તિ હોય છે તો શું તે સુષમસુષમા નામના પહેલા આરામાં હોય
 છે ? ૧ અથવા ‘સુસમા કાલે હોજ્જા’ સુષમા નામના બીજા આરામાં હોય છે ? ૨
 અથવા ‘સુસમદુસ્સમાકાલે હોજ્જા’ સુષમ દુષમા નામના ત્રીજા આરામાં હોય
 છે ? અથવા ‘દુસ્સમસુસમાકાલે હોજ્જા’ દુષ્વમ સુષમા નામના ચોથા આરામાં
 હોય છે ? ૪ અથવા ‘દુસ્સમાકાલે હોજ્જા’ દુષમા કાળમાં હોય છે ? ૫ અર્થાત્
 પાંચમાં આરામાં હોય છે ? અથવા ‘દુસ્સમ દુસમાકાલે હોજ્જા’ દુઃપમ દુષમા
 નામના છઠા આરામાં હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રસુશ્રી ગૌતમસ્વામીને
 કહે છે કે-‘ગોયમા ! જન્મણં પહુચ્ચ ણો સુસમસુપમાકાલે હોજ્જા’ હે ગૌતમ !

જન્માપેક્ષયેત્યર્થઃ સુષમસુષમાકાલે-પ્રથમારકે નો ભવેત્, તથા 'ળો સુસમાકાલે હોજ્જા' નો સુષમાકાલે, દ્વિતીયારકેઽપિ ન ભવેત્ જન્માપેક્ષયા આદ્યદ્વિતીયારકે ન સમુત્પદ્યતે પુલાક इत्यर्थः । किन्तु 'सुसमदुस्समाकाले होज्जा' सुषमदुःषमा-
 काले-आदिनाथकाले भवेत् तथा 'दुस्समसुसमाकाले वा होज्जा' दुःषमसुषमा-
 काले वा भवेत् समुत्पद्येत इत्यर्थः 'नो दुस्समाकाले होज्जा नो दुस्समदुस्समाकाले
 होज्जा' नो दुःषमाकाले नो वा दुःषमदुःषमाकाले भवेत् । 'संतिभावं पडुच्च णो
 सुसमसुसमाकाले होज्जा णो सुसमाकाले होज्जा' सद्भाव प्रतीत्य नो
 सुषमसुषमाकाले भवेत् नो वा सुषमाकाले भवेत्, सद्भावापेक्षया प्रथमद्विती-
 यारकે ન ભવતીત્યર્થઃ, किन्तु 'सुसमदुस्समाकाले होज्जा दुस्समसुसमाकाले वा

हे गौतम ! वह जन्म की अपेक्षा लेकर सुषमसुषमा नामके प्रथम
 आरक में नहीं होता है तथा 'णो सुसमाकाले होज्जा' सुषमानाम-के
 द्वितीय आरक में भी नहीं होता है किन्तु 'सुसमदुस्समाकाले होज्जा'
 सुषमदुःषमाकाल में आदिनाथ के समय में तृतीय आरक में होता है ।
 तथा-दुस्समसुसमाकाले वा होज्जा' दुःषमसुषमाकाल में चतुर्थ आरक में
 भी वह होता है । 'नो दुस्समाकाले होज्जा' नो दुस्समदुस्समाकाले होज्जा'
 पर दुःषमाकाल में वह नहीं होता है और न वह दुःषमदुःषमाकाल में भी
 होता है । 'संतिभावं पडुच्च णो सुसमसुसमाकाले होज्जा णो सुसमा-
 काले होज्जा' सद्भाव की अपेक्षा से वह पुलाक साधु प्रथम सुषमसुषमा
 काल में नहीं होता है द्वितीय सुषमा काल में भी नहीं होता है । किन्तु
 'सुसमदुस्समाकाले होज्जा दुस्समसुसमाकाले वा होज्जा' सुषम

તે જન્મની અપેક્ષાએ સુષમ સુષમા નામના પહેલા આરામાં હોતા નથી.
 'ળો સુસમાકાલે હોજ્જા' સુષમા નામના બીજા આરામાં પણ હોતા નથી, પરંતુ
 'સુસમદુસ્સમાકાલે હોજ્જા' સુષમ દુષમા કાળમાં એટલે કે આદિનાથ ભગ-
 વાન્તા સમયમાં ત્રીજા આરામાં હોય છે તથા 'દુસ્સમસુસમાકાલે વા હોજ્જા'
 દુઃષમ સુષમા કાળમાં એટલે કે ચોથા આરામાં પણ તે હોય છે 'નો દુસ્સમા-
 કાલે હોજ્જા, નો દુસ્સમદુસ્સમાકાલે હોજ્જા' પરંતુ દુષમા કાળમાં તે હોતા
 નથી. તેમજ દુષમ દુષમા કાળમાં પણ હોતા નથી. 'સંતિભાવં પડુચ્ચ ણો
 સુસમસુસમાકાલે હોજ્જા ણો સુસમાકાલે હોજ્જા' સદ્ભાવની અપેક્ષાથી તે
 પુલાક સાધુ પહેલા સુષમ સુષમા કાળમાં હોતા નથી બીજા સુષમા કાળમાં
 પણ હોતા નથી. પરંતુ 'સુસમદુસ્સમાકાલે હોજ્જા' દુસ્સમસુષમાકાલે વા
 હોજ્જા' સુષમ દુઃષમા કાળમાં હોય છે, દુષમ સુષમા કાળમાં હોય છે,

હોજ્જા-દુસ્સમાકાલે વા હોજ્જા' મુષમદુઃપમાકાલે મહેત્ દુઃપમમુષમાકાલે વા મહેત્ દુઃપમાકાલે વા મહેત્ એતમ્મિન્ કાલત્રયે મદ્માવાપેક્ષયા મત્તીન્યર્થઃ, 'નો દુસ્સમદુસ્સમાકાલે હોજ્જા' દુઃપમદુઃપમાકાલે-પઠારકે નો મહેત્ પુઠાકો જન્માપેક્ષયા તૃતીયારકસ્યા-અન્તિમભાગે તથા ચતુર્થે આરકે મત્તિ, તથા સદ્માવાપેક્ષયા તૃતીયચતુર્થપશ્ચમારકેઽપિ મહેત્-તત્ર યદિ યઃ ચતુર્થારકે સમુત્પન્નો મહેત્ તસ્ય પશ્ચમારકે સદ્માનો મત્તિ તૃતીયચતુર્થારકયો જન્મસદ્માનો ઉમાવપિ મત્તઃ । ઉત્તર્પિણીકાલે તુ દ્વિતીયચતુર્થારકેષુ પુઠાકો જન્માપેક્ષયા મત્તિ, તત્ર દિ દ્વિતીયારકસ્યાવસાને સમુત્પદ્યતે તથા તૃતીયારકસ્ય પ્રારમ્ભ-ભાગે ચારિત્રં સ્વીકૃયાત્ તૃતીયચતુર્થારકયોસ્તુ જન્મચારિત્રમેત દુમયમપિ મત્તિ

દુઃપમા કાલ મેં હોતા હે, દુઃપમમુષમાકાલ મેં હોતા હે ઓર દુઃપમા જો પંચમ કાલ હે ઉસમેં હોતા હે । 'નો દુસ્સમદુસ્સમાકાલે હોજ્જા' છઠા આરક જો દુઃપમ દુઃપમા હે ઉસમેં નહીં હોતા હે । તાત્પર્ય હસ સમસ્ત કથન કા એસા હે કિ પુઠાક, જન્મ કી અપેક્ષા તૃતીય આરક કે અન્તિમ ભાગ મેં ઓર ચતુર્થ આરકમેં હોતા હે તથા સદ્ભાવ કી અપેક્ષા તૃતીય ચતુર્થ ઓર પંચમ આરકોં મેં બી હે તા હે । હન આરકોં મેં સે યદિ વહ ચતુર્થ આરક મેં ઉત્પન્ન હોતા હે તો ઉસકા સદ્ભાવ પંચમ આરક મેં હોતા હે । હસ પ્રકાર તૃતીય ચતુર્થ આરકોં મેં જન્મ ઓર સદ્ભાવ યે દોનોં બી હોતે હેં ઉત્તર્પિણી કાલ મેં તો દ્વિતીય તૃતીય ઓર ચતુર્થ હન આરકોં મેં પુઠાક જન્મ કી અપેક્ષા સે હોતા હે । યહાં હનમેં યહ દ્વિતીય આરક કે અન્ત મેં ઉત્પન્ન યદિ હોતા હે તો તૃતીય આરક-કે પ્રારમ્ભ ભાગ મેં ચારિત્ર કો અઙ્ગીકાર કર લેતા હે । હસ

અને દુઃપમા જે પાંચમો કાળ છે તેમા હોય છે. 'નો દુસ્સમદુસ્સમાકાલે હોજ્જા' છઠો આરો જે દુઃપમ દુઃપમા છે, તેમાં હોતા નથી આ સઘળા કથનનું તાત્પર્ય એ છે કે-પુઠાક જન્મની અપેક્ષાથી ત્રીજા, અને ચોથા આરાઓના પહેલા ભાગમાં હોય છે. તથા સદ્ભાવની અપેક્ષાથી ત્રીજા, ચોથા અને પાંચમા આરામાં પણ હોય છે, આ આરાઓમાંથી જો તે ચોથા આરામા ઉત્પન્ન થાય છે, તો તેનો સદ્ભાવ પાંચમા આરામા હોય છે આ રીતે ત્રીજા અને ચોથા આ આરાઓમાં જન્મ અને સદ્ભાવ આ બંને હોય છે. ઉત્તર્પિણી કાળમાં તો બીજા ત્રીજા અને ચોથા આ આરાઓમાં જન્મની અપેક્ષાથી પુઠાક હોય છે. અહીંયા તે બીજા આરાના અંતમા જો ઉત્પન્ન થાય છે, તો ત્રીજા આરાના પ્રારંભ કાળમાં ચારિત્ર સ્વીકારી લે છે. આ રીતે ત્રીજા અને

સદ્ભાવાપેક્ષયા તુ તૃતીયચતુર્થારકાપોરેવ ચારિત્રપ્રતિપત્તિર્ભવતીતિ સમુદિતાર્થઃ ।
 ‘જહ ઉસ્સપ્પિણીકાલે હોજ્જા’ યદિ સ પુલાક ઉત્સર્પિણીકાલે ભવેત્ તદા-કિં
 ‘દુસમદુસમાકાલે હોજ્જા ?’ કિં દુઃપમદુઃષમાકાલે ઉત્સર્પિણ્યાઃ પ્રથમારકે સ્વલ્પ
 સમુત્પચ્ચતે અથવા ‘દુમમાકાલે હોજ્જા’ દુ પમાકાલે ભવેત્ અથવા ‘દુસમસુસમાકાલે
 હોજ્જા’ દુઃપમસુષમાકાલે ઉત્સર્પિણ્યા સ્તૃતીયારકે ભવેત્ અથવા ‘સુસમદુસમાકાલે
 હોજ્જા’ સુપમદુઃષમાકાલે ભવેત્ અથવા ‘સુસમાકાલે હોજ્જા’ સુષમાકાલે ભવેત્
 અથવા ‘સુસમસુસમાકાલે હોજ્જા’ સુષમસુષમાકાલે ષઠારકે ભવેદિતિ પ્રશ્નઃ ।
 મગવાનાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘जम्मणं पडुच्च’ जन्म प्रतीत्य-

प्रकार तृतीय और चतुर्थ इन दो आरकों में जन्म और सद्भाव ये दोनों भी होते हैं एवं सद्भाव की अपेक्षा तृतीय और चतुर्थ आरकों में ही चारित्र की प्रतिपत्ति होनी है । ‘जह उस्सप्पिणीकाले होज्जा’ यदि वह पुलाक उत्सर्पिणी काल में होता है तो क्या वह ‘दुस्सम-दुस्समाकाले होज्जा’ दुःषमदुःषमाकाल नामक प्रथम आरक में होता है ? अथवा ‘दुस्समाकाले होज्जा’ दुःषमाकाल में-द्वितीयकाल में-होता है ? ‘दुस्समसुसमाकाले होज्जा’ अथवा दुःषमसुषमाकाल में होता है ? तृतीय काल में होता है ? अथवा ‘सुसमदुस्समाकाले होज्जा’ चतुर्थ सुषमदुःषमाकाल में होता है ? अथवा ‘सुसमा काले होज्जा’ पांचवें सुषमाकाल में होता है, अथवा ‘सुसमसुसमाकाले होज्जा’ उत्सर्पिणी के सुषमसुषमानाम के छठे आरक में होता है ? इस प्रश्न के उत्तर में प्रभुश्री गौतमस्वामी से कहते हैं-‘गोयमा ! जम्मणं पडुच्च’ हे गौतम !

ચોથા આ બે આરાઓમાં જન્મ અને સદ્ભાવ એ બંને પણ હોય છે. અને સદ્ભાવની અપેક્ષાથી ત્રીજા અને ચોથા આરાઓમાં જ ચારિત્રની ઉત્પત્તિ હોય છે. ‘જહ ઉસ્સપ્પિણીકાલે હોજ્જા’ એ તે પુલાક ઉત્સર્પિણી કાળમાં હોય છે, તેા થુ’ તે ‘દુસ્સમદુસમાકાલે હોજ્જા’ દુઃષમ દુષમા કાળમાં-પહેલા કાળમાં હોય છે ? અથવા ‘દુસ્સમાકાલે હોજ્જા’ દુઃષમા કાળમાં-બીજા કાળમાં હોય છે ? ‘દુસ્સમસુસમાકાલે હોજ્જા’ અથવા દુષમ સુષમા કાળમાં હોય છે-ત્રીજા કાળમાં હોય છે ? અથવા ‘સુસમદુસમાકાલે હોજ્જા’ ચોથા સુષમ દુઃષમા કાળમાં હોય છે ? અથવા ‘સુસમાકાલે હોજ્જા’ પાંચમા સુષમા કાળમાં હોય છે ? અથવા ‘સુસમસુસમાકાલે હોજ્જા’ ઉત્સર્પિણીના સુષમ સુષમા નામના ૬ છઠ્ઠા આરામાં હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામી ને કહે છે કે-‘ગોયમા ! જમ્મણ પડુચ્ચ’ હે ગૌતમ ! જન્મની અપેક્ષાથી પુલાક સાધુ

જન્માપેક્ષયા इत्यर्थः, 'णो दुस्समदुस्समाकाले होज्जा' नो दुःपमदुःपमा काले भवेत् दुःपमदुःपमाकाले नैव समुत्पद्यते पुलाक इत्यर्थः, किन्तु 'दुस्समाकाले वा होज्जा' दुःपमाकाले वा भवेत् जन्मापेक्षया, तथा 'दुस्समसुममाकाले वा होज्जा' दुःपमसुपमाकाले वा भवेत् तथा—'सुममदुस्समाकाले वा होज्जा' सुपमदुःपमा-काले वा भवेत्, 'नो सुपमाकाले भवेदिति । 'संतिभावं पडुच्च' सद्भावं प्रतीत्य, 'नो दुस्समदुस्समाकाले होज्जा' नो दुःपमदुःपमाकाले भवेत् किन्तु 'दुस्समाकाले होज्जा' दुःपमाकाले भवेत् 'दुस्समसुममाकाले वा होज्जा' सुसमदुस्समाकाले वा होज्जा' दुःपमसुपमाकाले वा भवेत् सुपमदुःपमाकाले वा भवेत् 'णो सुसमाकाले होज्जा' नो सुसमसुसमाकाले होज्जा' नो सुपमाकाले भवेत् नो वा सुपमसुपमाकाले

जन्म की अपेक्षा पुलाक साधु 'णो दुस्समदुस्समाकाले होज्जा' दुःपम-दुःपमाकाल में नहीं होता है—'दुस्समाकाले वा होज्जा' किन्तु दुःपमाकालमें होता है । 'दुस्समसुसमाकाले वा होज्जा' दुःपमसुपमा-काल में होता है 'सुसमदुस्समाकाले होज्जा' सुपमदुःपमा काल में होता है तथा 'नो सुपमाकाले होज्जा' नो सुसमसुसमाकाले होज्जा' वह सुपमाकाल में नहीं होता है और न सुपमसुपमाकाल में होता है । 'संतिभावं पडुच्च' तथा सद्भाव की अपेक्षा लेकर 'नो दुस्सम दुस्स-माकाले होज्जा' दुःपम दुःपमा काले में नहीं होता है । 'णो दुस्समा-काले होज्जा' दुःपमाकाल में नहीं होता है 'दुस्समसुसमाकाले वा होज्जा' सुसमदुस्समाकाले वा होज्जा' दुःपम सुपमाकाल में होता है । और सुपमदुःपमाकाल में होता है । 'णो सुसमाकाले होज्जा' नो सुसम सुसमा काले होज्जा' सुपमाकाल में तथा सुपमसुपमाकाल में नहीं

'णो दुस्समदुस्समाकालે હોજ્જા' હુ પમ હુપમા કાળમાં હોતા નથી. 'દુસ્સમાકાલે વા હોજ્જા' ૫૨૮ હુ પમા કાળમાં હોય છે. 'દુઃસમસુસમાકાલે વા હોજ્જા' હુ પમ સુપમા કાળમાં હોય છે. 'સુસમદુ સમાકાલે હોજ્જા' સુપમ હુપમા કાળમાં હોય છે. તથા 'નો સુપમાકાલે હોજ્જા' નો સુસમસુસમાકાલે હોજ્જા' તે સુપમા કાળમાં હોતા નથી અને સુપમ સુપમાં કાળમાં પણ હોતા નથી 'સંતિભાવં પડુચ્ચ' તથા સદ્ભાવની અપેક્ષાથી 'નો દુસ્સમદુસ્સમાકાલે હોજ્જા' હુ પમ હુ પમા કાળમાં હોતા નથી. 'દુસ્સમાકાલે હોજ્જા' હુ પમા કાળમાં હોય છે. 'દુસ્સમસુસમાકાલે વા હોજ્જા' સુસમદુસ્સમાકાલે વા હોજ્જા' હુ પમ સુપમા કાળમાં હોય છે, અને સુપમ હુ પમા કાળમાં હોય છે 'ણો સુસમાકાલે હોજ્જા' નો સુસમસુસમાકાલે હોજ્જા' સુપમ-કાળમાં તથા સુપમ સુપમા કાળમાં હોતા નથી. આ કથનસુ' તાત્પર્ય' એ છે

મવેત્ । ઉત્સર્પિણીકાલે દ્વિતીયતૃતીયચતુર્થારકેષુ પુલાકો જન્માપેક્ષયા મવતિ તત્ર જન્માપેક્ષયા દ્વિતીયારકસ્યાન્તે જાયતે તૃતીયારકે તુ ચારિત્રમવાપ્નોતિ, તૃતીયચતુર્થારકયોસ્તુ ઉત્પદ્યેત ચારિત્રં પ્રાપ્નોતિ, સદ્ભાવાપેક્ષયા તુ તૃતીયચતુર્થારકયોરેવ પુલાકસ્ય સત્તા મવતિ-તૃતીયચતુર્થયોરેવારકયોરેવ ચારિત્રપ્રાપ્તિરપિ મવતીતિ સારાંશઃ । ‘જહ નો ઓસપ્પિણી નો ઉસસપ્પિણીકાલે હોજ્જા કિં સુસમસુસમાપલિમાગે હોજ્જા’ યદિ સ પુલાકો નો અવસર્પિણી નો ઉત્સર્પિણીકાલે મવેત્ તદા કિં સુષમસુષમા પ્રતિમાગે મવેત્ સુષમાયાઃ પ્રતિમાગઃ-સાદૃશ્યં વિધતે યસ્મિન્ કાલે સ સુષમસુષમા પ્રતિમાગઃ તસ્મિન્ સુષમસુષમા પ્રતિમાગે-સુષમ-સુષમા સમાનકાલે મવેત્ । ‘સુસમા પલિમાગે હોજ્જા’ સુષમાપ્રતિમાગે-સુષમા સમાનકાલે મવેત્ । અથવા ‘સુસમદુઃસમાપલિમાગે હોજ્જા’ સુષમદુઃષમાપ્રતિ-

હોતા હૈ તાત્પર્ય હસકા યહી હૈ કિ પુલાક જન્મ કી અપેક્ષા ઉત્સર્પિણી કાલ કે દ્વિતીય તૃતીય ઔર ચતુર્થ ઇન આરકોં મેં હોતા હૈ વહ દ્વિતીય આરક કે અન્ત મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ ઔર તૃતીય આરક મેં ચરિત્ર પ્રાપ્ત કરલેતા હૈ । તથા તૃતીય ઔર ચતુર્થ આરક મેં તો વહ ઉત્પન્ન હોતા હૈ ઔર વહીં પર વહ ચારિત્ર બી ધારણ કરલેતા હૈ । સદ્ભાવ કી અપેક્ષા તૃતીય ઔર ચતુર્થ આરક મેં હી હસકી સત્તા હોતી હૈ ઔર વહીં પર હસે ચારિત્ર કી પ્રાપ્તિ હો જાતી હૈ ।

‘જહ નો ઓસપ્પિણી નો ઉસસપ્પિણી કાલે હોજ્જા’ હે અદન્ત ! વહ પુલાક સાધુ યદિ નો અવસર્પિણી નો ઉત્સર્પિણી કાલ મેં હોતા હૈ તો ‘કિં સુસમસુસમાપલિમાગે હોજ્જા સુસમાપલિમાગે હોજ્જા’ ક્યા વહ સુષમ સુષમા કે સમાન કાલ મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ ? અથવા સુષમા કે સમાન કાલ મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ ? અથવા ‘સુસમદુઃસમાપલિમાગે

કે-પુલાક જન્મની અપેક્ષાથી ઉત્સર્પિણી કાળના બીજા, ત્રીજા અને ચોથા આ આરામોમાં હોય છે તે બીજા આરામના અંતમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને ત્રીજા આરામમાં ચારિત્ર પ્રાપ્ત કરે છે તથા ત્રીજા અને ચોથા આરામો તે ઉત્પન્ન થાય છે. અને ત્યાં જ તે ચારિત્ર પણ ધારણ કરે છે સદ્ભાવની અપેક્ષાથી ત્રીજા અને ચોથા આરામો જ તેની સત્તા હોય છે, અને ત્યાં જ તેને ચારિત્રની પ્રાપ્તિ ધર્ષ ભય છે

‘જહ નો ઓસપ્પિણી નો ઉસસપ્પિણી કાલે હોજ્જા’ હે ભગવન્ તે પુલાક સાધુ જો નો અવસર્પિણી નો ઉત્સર્પિણી કાળમાં ઉત્પન્ન થાય છે તો ‘કિં સુસમસુસમાપલિમાગે હોજ્જા સુસમાપલિમાગે હોજ્જા’ થું તે સુષમાના સરખા

માગે-સમાનકાળે ભવેત્ અથવા-‘દુસ્સમસુસમાપલિમાગે હોજ્જા’ દુષ્પમ-
સુપમાપ્રતિમાગે ભવેદિતિ પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ક્ત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે
ગૌતમ ! ‘જન્મણસંતિમાવં પઢુચ્ચ’ જન્મસદ્ભાવં પ્રતીત્ય જન્માપેક્ષયા સદ્ભાવા-
પેક્ષયા ચેત્યર્થઃ, ‘જો સુસમસુસમાપલિમાગે હોજ્જા’ નો સુપમસુપમાપ્રતિમાગે
ભવેત્ સ પુલાકઃ । ‘નો સુસમાપલિમાગે હોજ્જા’ નો સુપમાપ્રતિમાગે ભવેત્ ‘નો
સુસમદુસમાપલિમાગે હોજ્જા’ નો સુપમદુઃપમાપ્રતિમાગે ભવેત્ કિન્તુ ‘દુસમ-
સુસમાપલિમાગે વા હોજ્જા’ દુઃપમસુપમાપ્રતિમાગે વા ભવેદિતિ સુપમસુપમાયાઃ

હોજ્જા’ સુષમ દુઃપમા કે સમાન કાલ મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ ? ‘દુસ્સમ
સુસમાપલિમાગે હોજ્જા’ અથવા દુઃપમસુપમા કે સમાન કાલ મેં ઉત્પન્ન
હોતા હૈ ? સુષમસુપમા કા પ્રતિમાગ સમાનતા ત્રિસ કાલ મેં હોવે વહ
સુષમસુપમા પ્રતિમાગ કાલ હૈ ફસી પ્રકાર લે સુષમા પ્રતિમાગ આદિ
મેં મી સમજના વાહિયે એલા યદ પ્રશ્ન ગૌતમ ને ફસલિયે ત્રિયા હૈ
કિ એસા કાલ દેવકુરુ આદિ અકર્મભૂમિયો મેં હૈ । ફસ લે ઉત્તર મેં
પ્રમુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! જન્મણ સંતિમાવં પઢુચ્ચ જો સુસમ-
સુસમાપલિમાગે હોજ્જા’ હે ગૌતમ જન્મ ઓર સદ્ભાવ કી અપેક્ષા
લેકર જબ તુમ્હારે પ્રશ્ન કે ઉત્તર કા વિચાર ક્રિયા જાતા હૈ તવ તો
વહ સુષમસુપમા કે સમાન કાલ મેં ઉત્પન્ન નહીં હોતા હૈ ‘નો સુસમા-
પલિમાગે હોજ્જા’ સુષમા કે સમાન કાલ મેં ઉત્પન્ન નહીં હોતા હૈ ‘જો
સુસમદુસમાપલિમાગે હોજ્જા’ સુષમદુઃપમા કે સમાન કાલ મેં ઉત્પન્ન
નહીં હોતા હૈ, કિન્તુ-‘દુસસમ સુસમાપલિમાગે હોજ્જા’ દુઃપમસુપમા કે

કાળમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા ‘સુસમદુસમાપલિમાગે હોજ્જા’ સુષમ દુઃપમાના
સરખા કાળમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? ‘દુસસમસુસમાપલિમાગે હોજ્જા’ અથવા-દુઃપમ
સુષમાના સરખા કાળમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? સુષમ સુષમાનો પ્રતિભાગ-સર-
ખાપણાવાળો જે કાળમાં હોય તે સુષમ સુષમા પ્રતિભાગ કહેવાય છે. એજ
રહે સુષમા પ્રતિભાગ વિગેરેમા પણ સમજવું. આ પ્રશ્ન શ્રીગૌતમસ્વમીએ
એ માટે કયો છે કે-આવે કાળ દેવકુરુ વિગેરે અકર્મભૂમિયામાં છે. આ
પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! જન્મણ સંતિમાવં પઢુચ્ચ જો
સુસમસુસમાપલિમાગે હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! જન્મની અપેક્ષાથી જ્યારે તમારા
પ્રશ્નનો વિચાર કરવામાં આવે છે. ત્યારે તો સુષમ સુષમાના સમાન કાળમાં
ઉત્પન્ન થતા નથી. ‘નો સુસમાપલિમાગે હોજ્જા’ સુષમાના સમાન કાળમાં
ઉત્પન્ન થતા નથી. ‘જો સુસમદુસમાપલિમાગે હોજ્જા’ સુષમ દુઃપમાના સમાન

સમાનકાલો દેવકુહત્તરકુરુષુ ભવતિ, સુષમાસમાનકાલઃ હરિવર્ષરમ્યકર્ષેષુ ભવતિ, હૈમવતૈરેણ્યવતેષુ સુષમદુષમા સમાનકાલો ભવતિ, एतेषુ ત્રિષુ ક્ષેત્રેષુ પુલાકો નૈવોત્પદ્યતે, દુઃષમસુષમાસમાનકાલઃ મહાવિદેહેષુ ભવતિ, અત્ર પુલાક ઉત્પદ્યતે ઇતિ । ‘વડસેળં પુચ્છા’ વકુશઃ સ્વલુ મદન્ત ! કિમ્ અવસર્પિણીકાલે ભવેત્ ઉત્સર્પિણીકાલે વા ભવેત્ નો અવસર્પિણી નો ઉત્સર્પિણીકાલે વા ભવેદિતિ પૃચ્છા પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘ઓસ-પ્પિણી કાલે વા હોજ્જા ઉત્સર્પિણીકાલે વા હોજ્જા નો ઓસપ્પિણી નો ઉત્સ-

સમાન કાલ મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ । સુષમસુષમા કે સમાન કાલ દેવકુરુ ઉત્તર કુરુ મેં હોતા હૈ સુષમા કે સમાન કાલ હરિવર્ષ ઓર રમ્યક વર્ષ મેં હોતા હૈ સુષમ દુઃષમા કે સમાન કાલ હિમવંત ઓર ણેણ્યવતક્ષેત્ર મેં હોના હૈ ઓર દુઃષમસુષમા કે સમાન કાલ મહાવિદેહ ક્ષેત્ર મેં હોતા હૈ । ઇન મેં સે ત્રીન ક્ષેત્રો મેં પુલાક ઉત્પન્ન નહીં હોતા હૈ ઓર સદ્માત્ર મી નહીં હોતા હૈ । દુઃષમસુષમા કે સમાનકાલ વિદેહ ક્ષેત્રો મેં હોતા હૈ હસમેં પુલાક કી ઉત્પત્તિ હોતી હૈ યહ બાત ડપર પ્રકટ કર દી ગઈ હૈ । ‘વડસેળં પુચ્છા’ ગૌતમસ્વામી ને હસ સુત્ર દ્વારા પ્રભુશ્રી સે એસા પૂછા હૈ-હે મદન્ત ! વકુશ સાધુ કયા ઉત્સર્પિણીકાલ મેં હોતા હૈ ? અથવા અવસર્પિણી કાલ મેં હોતા હૈ ? અથવા નો ઉત્સર્પિણી નો અવસર્પિણી કાલ મેં હોતા હૈ ? હસ પ્રશ્ન કે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામી સે કહતે હૈ-‘ગોયમા ! ઓસપ્પિણી કાલે વા હોજ્જા, ઉત્સર્પિણી કાલે વા હોજ્જા’

કાળમાં ઉત્પન્ન થતા નથી પરંતુ ‘દુસ્સમસુષમાપલિભાગે હોજ્જા’ દુષમ સુષ-માના સરખા કાળમાં ઉત્પન્ન થાય છે. સુષમ સુષમાનો સમાન કાળ દેવકુરુ ઉત્તરકુરુમાં હોય છે સુષમાનો સમાનકાળ હરિવર્ષ અને રમ્યક વર્ષમાં હોય છે. સુષમ દુષમાનો સમાન કાળ હિમવંત અને ઐરણ્યવત ક્ષેત્રમાં હોય છે. અને દુષમ સુષમાનો સમાન કાળ મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં હોય છે આ ત્રણ ક્ષેત્રોમાં પુલાક ઉત્પન્ન થતા નથી દુષમ સુષમાનો સમાન કાળ વિદેહ ક્ષેત્રોમાં હોય છે. તેમાં પુલાકની ઉત્પત્તિ હોય છે, એ વાત ઉપર બતાવવામાં આવી છે.

‘વડસેળ પુચ્છા’ શ્રીગૌતમસ્વામીએ આ સુત્રદ્વારા પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું છે કે-હે ભગવન્ બકુશ સાધુ શું ઉત્સર્પિણી કાળમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા અવસર્પિણી કાળમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા નો ઉત્સર્પિણી નો અવસર્પિણી કાળમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમ સ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા ! ઓસપ્પિણીકાલે વા હોજ્જા, ઉત્સર્પિણીકાલે વા

પિપ્પીકાલે વા હોજ્જા' અવસર્પિણીકાલે વા મહેત્ વક્રુશઃ, ઉત્સર્પિણીકાલે વા મહેત્ નો અવસર્પિણી નો ઉત્સર્પિણીકાલે વા મહેદિન્યુત્તરમ્ । 'જહ ઓસપ્પિણી-કાલે હોજ્જા કિં સુમમસુપમાકાલે હોજ્જા-પુચ્છા' યદિ સ વક્રુશઃ અવસર્પિણી-કાલે મહેત્ તદા કિં સુપમસુપમાકાલે મહેત્ સુપમાકાલે વા મહેત્ સુપમદુઃપમા-કાલે વા મહેત્ દુષ્પમસુપમાકાલે વા મહેત્ દુષ્પમાકાલે વા મહેત્ દુષ્પમદુષ્પમા કાલે વા મહેદિતિ પૃચ્છા પ્રશ્નઃ, મગધાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ । ‘જંમણં સંતિમાવં ચ પટુચ્ચ’ જન્મ સદ્માવં ચ મતીન્ય જન્માપેક્ષયા સદ્માવાપેક્ષયા ચેત્યર્થઃ, ‘જો સુમમસુપમાકાલે હોજ્જા જો સુપમાકાલે હોજ્જા’

જો ઓસપ્પિણી જો ઉત્સર્પિણીકાલે વા હોજ્જા’ હે ગૌતમ । વક્રુશ સાધુ અવસર્પિણી કાલ મેં મી હો મક્કતા હે ઉત્સર્પિણી કાલ મેં મી હો સક્કતા હે ઓર નો અવસર્પિણી નો ઉત્સર્પિણી કાલ મેં મી ઉત્પન્ન હો સક્કતા હે । ‘જહ ઓસપ્પિણી કાલે હોજ્જા, કિં સુમમસુપમાકાલે હોજ્જા પુચ્છા’ યદિ હે અદન્ત । વક્રુશ અવસર્પિણી કાલ મેં હોતા હે તો કયા વહ સુપમસુપમા નામ કે પહિલે આરે મેં હોતા હે ? અથવા સુપમા નામ કે દ્વિતીય આરે મેં હોતા હે ? અથવા સુપમ દુઃપમા નામકે તૃતીય આરે મેં હોતા હે ? અથવા દુઃપમસુપમા નામકે ચતુર્થ આરે મેં હોતા હે ? અથવા દુઃપમા નામ કે પાંચવેં આરે મેં હોતા હે ? અથવા દુઃપમ દુઃપમા નામ કે છઠે આરે મેં હોતા હે ? હમને ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી ગૌતમસ્વામી સે કહતે હૈં-‘ગોયમા । જમણં સંતિમાવં પટુચ્ચ’ હે ગૌતમ । જન્મ ઓર સદ્માવ વી અપેક્ષા સે વક્રુશ સાધુ ‘જો સુમમ-

હોજ્જા, જો ઓસપ્પિણી, જો ઉત્સર્પિણીકાલે વા હોજ્જા’ હે ગૌતમ । વક્રુશ સાધુ અવસર્પિણી કાળમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, અને ઉત્સર્પિણી કાળમાં પણ ઉત્પન્ન થઈ શકે છે, તથા નો ઉત્સર્પિણી કાળ તથા નો અવસર્પિણી કાળમાં પણ ઉત્પન્ન થઈ શકે છે । ‘જહ ઓસપ્પિણીકાલે હોજ્જા કિં સુમમસુપમાકાલે હોજ્જા પુચ્છા’ હે ભગવન્ જો વક્રુશ ઉત્સર્પિણી કાળમાં ઉત્પન્ન થાય છે, તો શું તે સુપમ સુપમાના પહેલા આરામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા સુપમા નામના બીજા આરામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા સુપમા દુઃપમા નામના ત્રીજા આરામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા દુઃપમ સુપમા નામના ચોથા આરામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા દુઃપમા નામના પાંચમાં આરામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા દુઃપમ દુઃપમા નામના છઠા આરામાં ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રમુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા । જંમણં સંતિમાવં પટુચ્ચ’ હે ગૌતમ । જન્મ અને સદ્-

સુષમસુષમાકાલે ન ભવતિ વકુશઃ, નો વા સુષમાકાલે ભવેત્ કિન્તુ 'સુસમદુસ્સમા-કાલે વા હોજ્જા દુસ્સમસુસમાકાલે વા હોજ્જા દુસ્સમાકાલે વા હોજ્જા' સુષમ-દુષ્ણમાકાલે વા ભવેત્ દુષ્ણમસુષમાકાલે વા ભવેત્ દુષ્ણમાકાલે વા ભવેત્ કિન્તુ 'નો દુસ્સમદુસ્સમાકાલે હોજ્જા' નો દુષ્ણમદુષ્ણમાકાલે ભવેત્ 'સાહરણં પહુચ્ચ અન્નયરે સમાકાલે હોજ્જા' સંહરણ પ્રતીત્ય પુનઃ અન્યતરસ્મિન્ સમાકાલે ભવેત્ વકુશ ઇતિ । 'જહ્ ઉત્સર્પિણીકાલે હોજ્જા' યદિ સ વકુશ ઉત્સર્પિણીકાલે ભવેત્ તદા 'કિં દુસ્સમદુસ્સમાકાલે હોજ્જા-પુચ્છા' કિંદુષ્ણમદુષ્ણમાકાલે વા ભવેત્ દુષ્ણમાકાલે વા

સુસમા કાલે હોજ્જા નો સુસમા કાલે હોજ્જા' ન સુષમસુષમા નામકે પ્રથમ આરે મેં હોતા હૈ ન સુષમા નામ કે દ્વિતીય આરે મેં હોતા હૈ 'સુસમદુસ્સમાકાલે વા હોજ્જા, દુસ્સમસુસમાકાલે વા હોજ્જા' કિન્તુ સુષમ દુષ્ણમા નામ કે તૃતીય આરે મેં હોતા હૈ ઓર દુષ્ણમસુષમા નામ કે ચતુર્થ કાલ મેં હોતા હૈ । 'દુસ્સમાકાલે વા હોજ્જા' 'દુષ્ણમા નામ કે પાંચવેં આરે મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ । કિન્તુ 'નો દુસ્સમદુસ્સમાકાલે હોજ્જા' દુષ્ણમદુષ્ણમા નામ કે છઠે આરે મેં નહીં હોતા હૈ । 'સાહરણં પહુચ્ચ અન્નયરે સમાકાલે હોજ્જા' સંહરણ કી અપેક્ષા સે તો વકુશ સાધુ કિસી મી આરે મેં હો સકતા હૈ ।

'જહ્ ઉત્સર્પિણી કાલે હોજ્જા' યદિ હે ભદન્ત ! વહ વકુશ સાધુ ઉત્સર્પિણી કાલ મેં હોતા હૈ તો 'કિં દુસ્સમદુસ્સમાકાલે હોજ્જા પુચ્છા' કયા વહ દુષ્ણમ દુષ્ણમા કાલ મેં હોતા હૈ ? અથવા દુષ્ણમાકાલ મેં હોતા

ભાવની અપેક્ષાથી બકુશ સાધુ 'નો સુસમસુસમાકાલે હોજ્જા નો સુસમાકાલે હોજ્જા' સુષમ સુષમા નામના પહેલા આરામાં ઉત્પન્ન થતા નથી અને સુષમા નામના બીજા આરામાં પણ ઉત્પન્ન થતા નથી. 'સુસમદુસ્સમાકાલે વા હોજ્જા દુસ્સમસુષમાકાલે વા હોજ્જા' પરંતુ સુષમ દુષ્ણમા નામના ત્રીજા આરામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને દુષ્ણમ સુષમા નામના ચોથા આરામાં પણ હોય છે. 'દુસ્સમાકાલે વા હોજ્જા' દુષ્ણમા નામના પાંચમા આરામાં ઉત્પન્ન થાય છે. પરંતુ 'નો દુસ્સમદુસ્સમાકાલે હોજ્જા' દુષ્ણમ દુષ્ણમા નામના છઠા આરામાં ઉત્પન્ન થતા નથી 'સાહરણં પહુચ્ચ અન્નયરે સમાકાલે હોજ્જા' સંહરણની અપેક્ષાથી તો બકુશ સાધુ કેઈપણ આરામાં થઈ શકે છે ? 'જહ્ ઉત્સર્પિણીકાલે હોજ્જા' હે ભગવન્ જો તે બકુશ સાધુ ઉત્સર્પિણી કાળમાં હોય છે, તો 'કિં દુસ્સમદુસ્સમાકાલે હોજ્જા પુચ્છા' શું તે દુષ્ણમ દુષ્ણમા કાળમાં હોય છે ? અથવા દુષ્ણમ કાળમાં હોય છે ? અથવા દુષ્ણમ સુષમા કાળમાં હોય છે ?

ભવેત્ દુષ્પમસુપમાકાલે વા ભવેત્ સુપમદુષ્પમાકાલે વા ભવેત્ સુપમાકાલે વા
ભવેત્ સુપમસુપમાકાલે વા ભવેદિતિ પૃચ્છા પ્રશ્નઃ । મગયાનાદ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ,
‘ગોયમા’ હે ગૌતમ । ‘જન્મણં પઙ્ચ ણો દુસ્પમદુસ્સમાકાલે હોજ્જા જહેવ
પુલાએ’ જન્મ પ્રતીત્ય નો દુષ્પમદુષ્પમાકાલે ભવેત્ વકુશઃ યથંવ પુલાકઃ, પુલાક-
વિષયે યથા કથિતં સર્વં વકુશવિષયેઽપિ જ્ઞાતવ્યમ્ ત્યાદિ-દુષ્પમાકાલે ભવેત્-
દુષ્પમસુપમાકાલે વા ભવેત્ સુપમદુષ્પમાકાલે વા ભવેત્ નો સુપમાકાલે ભવેત્ ન
વા સુપમસુપમાકાલે ભવેદિતિ । ‘સંતિમાવં પઙ્ચ ણો દુસ્પમદુસ્સમાકાલે હોજ્જા’
સદ્માવં પ્રતીત્ય સદ્માવાપેક્ષયા ઇત્યર્થઃ, નો દુષ્પમદુષ્પમાકાલે ભવેત્, ‘નો દુસ્મા-

હે ? અથવા દુઃષ્પમસુપમા કાલ મેં હોતા હે ? અથવા સુષ્પમ દુષ્પમાકાલ
મેં હોતા હે ? અથવા સુપમા કાલ મેં હોતા હે ? અથવા સુપમસુપમા-
કાલ મેં હોતા હે ? હસ ગૌતમસ્વામી કે પ્રશ્ન કે સમાધાન નિમિત્ત
પ્રશ્નશ્રી ઉનસે કહતે હે-‘ગોયમા ! જન્મણં પઙ્ચ’ હે ગૌતમ । જન્મ
કી અપેક્ષા સે તો વહ વકુશ સાધુ ઉત્સર્પિણી કાલ કે ‘નો દુસ્સમ-
દુસ્સમા કાલે હોજ્જા જહેવ પુલાએ’ દુષ્પમદુષ્પમા કાલ મેં ઉત્પન્ન નહીં
હોતા હે હસ પ્રકાર કા જૈસા કથન પુલાક સાધુ કે વિષય મેં કહા ગયા
હે ઊસી પ્રકાર કા સમસ્ત કથન વકુશ કે સમ્બન્ધ મેં ભી કહના
ચાહિયે । તથા ચ વહ વકુશ સાધુ ઉત્સર્પિણી કાલ કે દુષ્પમા આરે મેં
ઉત્પન્ન હોતા હે દુષ્પમ સુષ્પમાકાલ મેં ઉત્પન્ન હોતા હે સુષ્પમ-
દુષ્પમાકાલ મેં ઉત્પન્ન હોતા હે સુપમાકાલ મેં અથવા સુપમસુપમાકાલ
મેં વહ ઉત્પન્ન નહીં હોતા હે । ‘સંતિમાવં પઙ્ચ ણો દુસ્સમદુસ્સમા
કાલે હોજ્જા’ સદ્માવ કી અપેક્ષા સે વહ વકુશ સાધુ દુષ્પમ-

અથવા સુષ્પમ દુષ્પમા કાળમાં હોય છે ? અથવા સુષ્પમા કાળમાં હોય છે ?
અથવા સુષ્પમ સુષ્પમા કાળમાં હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશ્નશ્રી ગૌતમ
સ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા ! જન્મણં પઙ્ચ’ હે ગૌતમ । જન્મની અપે-
ક્ષાથી તો તે બકુશ સાધુ ઉત્સર્પિણી કાળના ‘નો દુસ્સમ દુસ્સમાકાલે હોજ્જા
જહેવ પુલાએ’ દુષ્પમ દુષ્પમ કાળમાં ઉત્પન્ન થતા નથી. આ પ્રમાણે તો જે
પ્રમાણે પુલાક સાધુના સમયમાં કથન કર્યું છે, એજ પ્રમાણે તો સઘળું કથન
બકુશ સાધુના સમયમાં પણ કહેવું જોઈએ તથા તે બકુશ સાધુ
ઉત્સર્પિણી કાળના દુષ્પમા આરમાં ઉત્પન્ન થાય છે. દુષ્પમ સુષ્પમા કાળમાં
ઉત્પન્ન થાય છે સુષ્પમ દુષ્પમ કાળમાં ઉત્પન્ન થાય છે સુષ્પમા કાળમાં
તથા સુષ્પમ સુષ્પમા કાળમાં તે ઉત્પન્ન થતા નથી. ‘સંતિમાવં પઙ્ચ’
સદ્માવની અપેક્ષાથી તે બકુશ સાધુ ‘નો દુસ્સમદુસ્સમાકાલે હોજ્જા’

સુષમસુષમાકાલે ન ભવતિ વકુશઃ, નો વા સુષમાકાલે ભવેત્ કિન્તુ 'સુસમદુસ્સમા-કાલે વા હોજ્જા દુસ્સમસુસમાકાલે વા હોજ્જા દુસ્સમાકાલે વા હોજ્જા' સુષમ-દુષ્ષમાકાલે વા ભવેત્ દુષ્ષમસુષમાકાલે વા ભવેત્ દુષ્ષમાકાલે વા ભવેત્ કિન્તુ 'નો દુસ્સમદુસ્સમાકાલે હોજ્જા' નો દુષ્ષમદુષ્ષમાકાલે ભવેત્ 'સાહરણં પદુચ્ચ અન્નયરે સમાકાલે હોજ્જા' સંહરણ પ્રતીત્ય પુનઃ અન્યતરસ્મિન્ સમાકાલે ભવેત્ વકુશઃ ઇતિ । 'જહ્ ડસ્સપ્પિણીકાલે હોજ્જા' યદિ સ વકુશઃ ડત્તપિણીકાલે ભવેત્ તદા 'કિં દુસ્સમદુસ્સમાકાલે હોજ્જા-પુચ્છા' કિંદુષ્ષમદુષ્ષમાકાલે વા ભવેત્ દુષ્ષમાકાલે વા

સુસમા કાલે હોજ્જા ણો સુસમા કાલે હોજ્જા' ન સુષમસુષમા નામકે પ્રથમ આરે મેં હોતા હૈ ન સુષમા નામ કે દ્વિતીય આરે મેં હોતા હૈ 'સુસમદુસ્સમાકાલે વા હોજ્જા, દુસ્સમસુસમાકાલે વા હોજ્જા' કિન્તુ સુષમ દુષ્ષમા નામ કે તૃતીય આરે મેં હોતા હૈ ઓર દુષ્ષમસુષમા નામ કે ચતુર્થ કાલ મેં હોતા હૈ । 'દુસ્સમાકાલે વા હોજ્જા' 'દુષ્ષમા નામ કે પાંચવેં આરે મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ । કિન્તુ 'નો દુસ્સમદુસ્સમાકાલે હોજ્જા' દુષ્ષમદુષ્ષમા નામ કે છઠે આરે મેં નહીં હોતા હૈ । 'સાહરણં પદુચ્ચ અન્નયરે સમાકાલે હોજ્જા' સંહરણ કી અપેક્ષા સે તો વકુશ સાધુ કિસી મી આરે મેં હો સકતા હૈ ।

'જહ્ ડસ્સપ્પિણી કાલે હોજ્જા' યદિ હે ભદન્ત ! વહ વકુશ સાધુ ડત્તપિણી કાલ મેં હોતા હૈ તો 'કિં દુસ્સમદુસ્સમાકાલે હોજ્જા પુચ્છા' કયા વહ દુષ્ષમ દુષ્ષમા કાલ મેં હોતા હૈ ? અથવા દુષ્ષમાકાલ મેં હોતા

ભાવની અપેક્ષાથી બહુશ સાધુ 'ણો સુસમસુસમાકાલે હોજ્જા ણો સુસમાકાલે હોજ્જા' સુષમ સુષમા નામના પહેલા આરામાં ઉત્પન્ન થતા નથી અને સુષમા નામના બીજા આરામાં પણ ઉત્પન્ન થતા નથી. 'સુસમદુસ્સમાકાલે વા હોજ્જા દુસ્સમસુસમાકાલે વા હોજ્જા' પરંતુ સુષમ દુષ્ષમા નામના ત્રીજા આરામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને દુષ્ષમ સુષમા નામના ચોથા આરામાં પણ હોય છે. 'દુસ્સમાકાલે વા હોજ્જા' દુષ્ષમા નામના પાંચમા આરામાં ઉત્પન્ન થાય છે. પરંતુ 'નો દુસ્સમદુસ્સમાકાલે હોજ્જા' દુષ્ષમ દુષ્ષમા નામના છઠા આરામાં ઉત્પન્ન થતા નથી. 'સાહરણં પદુચ્ચ અન્નયરે સમાકાલે હોજ્જા' સંહરણની અપેક્ષાથી તો બહુશ સાધુ કેઈપણ આરામાં થઈ શકે છે ? 'જહ્ ડસ્સપ્પિણીકાલે હોજ્જા' હે ભગવન્ જો તે બહુશ સાધુ ડત્તપિણી કાળમાં હોય છે, તો 'કિં દુસ્સમદુસ્સમાકાલે હોજ્જા પુચ્છા' થું તે દુષ્ષમ દુષ્ષમા કાળમાં હોય છે ? અથવા દુષ્ષમ કાળમાં હોય છે ? અથવા દુષ્ષમ સુષમા કાળમાં હોય છે ?

ભવેત્ દુષ્પમસુપમાકાલે વા ભવેત્ સુપમદુષ્પમાકાલે વા ભવેત્ સુપમાકાલે વા
ભવેત્ સુપમસુપમાકાલે વા ભવેદિતિ પૃચ્છા પ્રશ્નઃ । મગયાનાહ—‘ગૌયમા’ ઇત્યાદિ,
‘ગૌયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જન્મણં પદુચ્ચ ણો દુસ્સમદુસ્સમાકાલે હોજ્જા જહેવ
પુલાઈ’ જન્મ પ્રતીત્ય નો દુષ્પમદુષ્પમાકાલે ભવેત્ વકુશઃ યથાવ પુલાકઃ, પુલાક-
વિષયે યથા કથિતં સર્વં વકુશાવિષયેઽપિ જ્ઞાતવ્યમ્ તનાદિ—દુષ્પમાકાલે ભવેત્—
દુષ્પમસુપમાકાલે વા ભવેત્ સુપમદુષ્પમાકાલે વા ભવેત્ નો સુપમાકાલે ભવેત્ ન
વા સુપમસુપમાકાલે ભવેદિતિ । ‘સંતિભાવં પદુચ્ચ ણો દુસ્સમદુસ્સમાકાલે હોજ્જા’
સદ્ભાવં પ્રતીત્ય સદ્ભાવાપેક્ષયા ઇત્યર્થઃ, નો દુષ્પમદુષ્પમાકાલે ભવેત્, ‘નો દુસ્સમા-

હૈ ? અથવા દુઃષ્પમસુપમા કાલ મેં હોતા હૈ ? અથવા સુપમ દુષ્પમાકાલ
મેં હોતા હૈ ? અથવા સુપમા કાલ મેં હોતા હૈ ? અથવા સુપમસુપમા-
કાલ મેં હોતા હૈ ? હસ ગૌતમસ્વામી કે પ્રશ્ન કે સમાધાન નિમિત્ત
પ્રશ્નશ્રી ઉનસે કહતે હૈ—‘ગૌયમા ! જન્મણં પદુચ્ચ’ હે ગૌતમ ! જન્મ
કી અપેક્ષા સે તો વહ વકુશ સાધુ ઉત્સર્પિણી કાલ કે ‘નો દુસ્સમ-
દુસ્સમા કાલે હોજ્જા જહેવ પુલાઈ’ દુષ્પમદુષ્પમા કાલ મેં ઉત્પન્ન નહીં
હોતા હૈ હસ પ્રકાર કા જૈસા કથન પુલાક સાધુ કે વિષય મેં કહા ગયા
હૈ ઉસી પ્રકાર કા સમસ્ત કથન વકુશ કે સમ્બન્ધ મેં ભી કહના
ચાહિયે । તથા ચ વહ વકુશ સાધુ ઉત્સર્પિણી કાલ કે દુષ્પમા આરે મેં
ઉત્પન્ન હોતા હૈ દુષ્પમ સુપમાકાલ મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ સુપમ-
દુષ્પમાકાલ મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ સુપમાકાલ મેં અથવા સુપમસુપમાકાલ
મેં વહ ઉત્પન્ન નહીં હોતા હૈ । ‘સંતિભાવં પદુચ્ચ ણો દુસ્સમદુસ્સમા
કાલે હોજ્જા’ સદ્ભાવ કી અપેક્ષા સે વહ વકુશ સાધુ દુષ્પમ-

અથવા સુપમ દુષ્પમા કાળમાં હોય છે ? અથવા સુપમા કાળમાં હોય છે ?
અથવા સુપમ સુપમા કાળમાં હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશ્નશ્રી ગૌતમ
સ્વામીને કહે છે કે—‘ગૌયમા ! જન્મણં પદુચ્ચ’ હે ગૌતમ ! જન્મની અપે-
ક્ષાથી તો તે બકુશ સાધુ ઉત્સર્પિણી કાળના ‘નો દુસ્સમ દુસ્સમાકાલે હોજ્જા
જહેવ પુલાઈ’ દુષ્પમ દુષ્પમ કાળમાં ઉત્પન્ન થતા નથી આ પ્રમાણેનું જે
પ્રમાણે પુલાક સાધુના સબધમાં કથન કર્યું છે, એજ પ્રમાણેનું સબધું કથન
બકુશ સાધુના સબધમાં પણ કહેવું બોધ્યું તથા તે બકુશ સાધુ
ઉત્સર્પિણી કાળના દુષ્પમા આરમાં ઉત્પન્ન થાય છે. દુષ્પમ સુપમા કાળમાં
ઉત્પન્ન થાય છે સુપમ દુષ્પમ કાળમાં ઉત્પન્ન થાય છે સુપમા કાળમાં
તથા સુપમ સુપમા કાળમાં તે ઉત્પન્ન થતા નથી. ‘સંતિભાવં પદુચ્ચ’
સદ્ભાવની અપેક્ષાથી તે બકુશ સાધુ ‘નો દુસ્સમદુસ્સમાકાલે હોજ્જા’

કાલે હોજ્જા' નો દુષ્પમાકાલે ભવેત્ 'एवं संतिभावेण वि जहा पुलाए' एवं सद्भावेनापि यथैव पुलाः, 'जाव णो सुसमसुसमाकालે હોજ્જા સુસમદુસ્સમા-કાલે હોજ્જા-નો સુપમાકાલે હોજ્જા' एतेषां ग्रहणं भवतीति । 'साहरणं पडुच्चः अन्नयरे समाकाले होज्जा' संहरणं प्रतीक्य अन्यतरस्मिन् समाकाले भवेदिति । 'जइ णो ओसप्पिणीकाले पुच्छा' यदि स वकुशो नो अवसर्पिणी नो उत्सर्पिणी काले भवेत् तदा किं सुषमसुषमा प्रतिभागे भवेद् सुषमदुषममा प्रतिभागे वा भवेत् दुषमसुषमा प्रतिभागे भवेद्वकुश इति मशनः । मगवानाह-'गोयमा'

दुष्पमाકાલ મેં નહીં હોતા હૈ 'નો દુષ્પમા કાલે ભવેત્' હસી પ્રકાર વહ દુષ્પમાકાલ મેં બી નહીં પાયા જાતા હૈ 'एवं संतिभावेण वि जहा पुलाए' इस प्रकार सद्भाव की अपेक्षा से भी समस्त कथन पुलाक के जैसा ही जानना चाहिये 'जाव णो सुसमसुसमा काले होज्जा' यावत् वह उत्सर्पिणीकाल के सुषमसुषमा आरे में नहीं पाया जाता है यहां यावत्पद से 'दुस्समसुसमा काले होज्जा, सुसमदुस्समाकाले होज्जा, नो सुसमाकाले होज्जा, इस पाठ का ग्रहण हुआ है । 'साहरणं पडुच्च अन्नयरे समाकाले होज्जा' संहरण की अपेक्षा से तो वह सुषमसुषमादि किसी भी एक समाकाल में पाया जा सकता है ।

‘જइ ણો ઓસપ્પિણીકાલે પુચ્છા’ હે અદન્ત ! યદિ વહ વકુશ નો અવસર્પિણી નો ઉત્સર્પિણી મેં હોતા હૈ, તો કયા વહ સુષમસુષમા કે સમાન કાલ મેં હોતા હૈ ? અથવા સુષમા કાલ મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ ? અથવા

દુષ્પમ દુષ્પમા કાળમાં ઉત્પન્ન થતા નથી. અર્થાત્ તેઓ તે કાળમાં હોતા નથી 'નો દુષ્પમાકાલે ભવેત્' એજ રીતે તે દુષ્પમા કાળમાં પણ હોતા નથી. 'एवं संतिभावेण वि जहा पुलाए' આ રીતે સદ્ભાવની અપેક્ષાથી સઘળું કથન પુલાકના કથન પ્રમાણે જ સમજવું 'जाव णो सुसमसुसमाकाले होज्जा' यावत् તે ઉત્સર્પિણી કાળના સુષમ સુષમા આરામાં હોતા નથી અહિયાં યાવત્પદથી 'दुस्समसुसमाकाले होज्जा, सुसमदुस्समाकाले होज्जा, नो सुसमाकाले होज्जा' આ પાઠનો સ ગ્રહ થયો છે. 'साहरण पडुच्च अन्नयरे समाकाले होज्जा' સંહરણની અપેક્ષાથી તો તે દરેક કાળમાં ઉત્પન્ન થાય છે. અર્થાત્ બધા કાળમાં તેઓનો સ ભવ હોય છે

‘જइ ણો ઓસપ્પિણીકાલે પુચ્છા’ હે ભગવન્ જો તે બકુશ નો અવસર્પિણીમાં નો ઉત્સર્પિણીમાં હોય તો શું તે સુષમ સુષમાના સમાન કાળમાં હોય છે ? અથવા સુષમ દુષ્પમાના સમાન કાળમાં હોય છે ? અથવા દુષ્પમ

હત્યાદિ, 'ગોયમા' હે ગૌતમ । 'જંમણ સંતિભાવં પઢુચ્ચ ણો સુપમસુપમાપઢિમાગે હોજ્જા' જન્મ સદ્ભાવં પ્રતીત્ય-જન્મગદ્ભાવમપેદયેત્યર્થઃ નો મૃગમામૃગમા પ્રતિ-
ભાગે ભવેત્ 'જહેવ પુલાપ જાવ દુસમસુપમાપઢિમાગે હોજ્જા' યથેવ પુલાકો
યાવત્ દુષ્પમસુપમાપઢિમાગે ભવેત્ અત્ર યાત્વપદેન-નો મૃગમાપ્રતિભાગે ભવેત્-નો
સુપમદુષ્પમાપ્રતિભાગે ભવેત્તદ્વનોઃ સપ્રહો મત્તહીતિ । 'સાહરણં પઢુચ્ચ અન્નયરે
પલિમાગે હોજ્જા' સંહરણં પ્રતીત્ય અન્યતરસ્મિન્ પ્રતિભાગે ભવેત્ સંહરણાપેક્ષયા તુ-
પ્પુ યસ્મિન્ કસ્મિશ્ચિદેકસ્મિન્ કાલે ભવેદિત્યર્થઃ । 'જહા વડસે એવં પઢિસેવણા
કુસીલે વિ' યથા વકુશઃ એવં પ્રતિસેવનાકુસીલે ડપિ । પ્રતિસેવના કુસીલો ડપિ

સુષમદુષ્પમા કે સમાન કાલ મેં હોતા હૈ ? અથવા દુષ્પમસુપમા કે સમાન
કાલ મેં હોતા હૈ इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—'गोयमा । जंम णं
संतिभावं पडुच्च णो सुसमसुसमा पडिभागे होज्जा' हे गौतम । जन्म
और सद्भाव की अपेक्षा करके वह वक्कुश सुषमसुषमा के समान
काल में उत्पन्न नहीं होता है और न पाया जाता है 'जहेव पुलाप जाव
दुस्समसुसमा पलिभागे होज्जा' इत्यादि समस्त कथन पुलाक के कथन
जैसा ही जानना चाहिये । 'जाव दुस्समसुसमा पलिभागे होज्जा'
यावत् वह दुष्पमसुषमा के समान काल में होता है । यहां यावत्पद
से 'नो सुषमा प्रतिभागे भवेत् नो सुषमदुष्पमाप्रतिभागे भवेत्' इन
दो पदों का संग्रह हुआ है । 'साहरणं पडुच्च अन्नयरे पलिभागे
होज्जा' संहरण की अपेक्षा वह किसी भी काल में हो सकता है ।
'जहा वडसे एवं पडिसेवणा कुसीले वि' जैसा कथन वक्कुश के सम्बन्ध

સુષમાના સમાન કાળમા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રભુશ્રી કહે છે કે—
'ગોયમા । જન્મણ સંતિભાવં પઢુચ્ચ ણો સુસમસુસમાપઢિમાગે હોજ્જા' હે ગૌતમ ।
જન્મ અને સદ્ભાવની અપેક્ષાથી તે બકુશ સુષમ સુષમાના સમાન કાળમા
ઉત્પન્ન થતા નથી અને તે પ્રમાણે હોતા પણ નથી, 'જહેવ પુલાપ જાવ
દુસમસુસમાપઢિમાગે હોજ્જા' વિગેરે સઘણ કથન પુલાકના કથન પ્રમાણે જ
સમજવું જોઈએ. 'જાવ દુસમસુસમા પઢિમાગે હોજ્જા' યાવત્ તે દુષ્પમ
સુષમાના સમાન કાળમા હોય છે અહીંયાં યાવત્પદથી નો સુષમા પ્રતિભાગે
ભવેત નો સુષમદુષ્પમાપ્રતિભાગે ભવેત્ આ બે પદોનો સંગ્રહ થયો છે. 'સાહરણ
પઢુચ્ચ અન્નયરે પલિમાગે હોજ્જા' સંહરણની અપેક્ષાથી તે કોઈ પણ કાળમા
હોઈ શકે છે. 'જહા વડસે એવં પડિસેવણાકુસીલે વિ' બકુશના સંબંધમાં બે

વકુશવદેવ વક્તવ્ય હત્યર્થઃ, 'एवं कसायकुशीले वि' एवं वकुशवदेव कषाय-
कुशीलोऽपि वक्तव्यः । 'णियंठो सिणाओय जहा पुलाओ' निर्ग्रन्थः स्नातकश्च
यथा पुलाकः, पुलाकवदेव एतौ निर्ग्रन्थस्त.तकौ वक्तव्यौ इत्यर्थः । पुलाकापेक्षया
एतयोर्वैलक्षण्यं पुनराह—'णवरं' इत्यादि, 'णवरं एएसि अब्महियं साहरणं भाणि-
यव्वं' नवरम्—केवलम् एतयो निर्ग्रन्थस्नातकयो रभ्यधिकं संहरणं भणितव्यम्
पुलाकस्य पूर्वोक्तरीत्या संहरणं न भवतीति कथितम्—एतयोश्च संहरणं संभव-
तीति कृत्वा संहरणं वक्तव्यम्—निर्ग्रन्थस्नातकयोः संहरणापेक्षया सर्वकाले
सद्भावः कथितः, असौ पूर्वसहृतयो निर्ग्रन्थस्नातकत्वप्राप्तौ सत्यामेव तदपेक्षया
ज्ञातव्यः, यतो वेदरहितानां साधूनां संहरणं न भवतीति तदुक्तम्

મેં ક્રિયા ગયા હૈ સો હસી પ્રકાર કા કથન પ્રતિસેવના કુશીલ કે સમ્બન્ધ
મેં બી કરના ચાહિયે । 'एवं कसायकुशीले वि' कषाय कुशील के
सम्बन्ध में भी ऐसा ही कथन जानना चाहिये । 'णियंठो सिणाओ
य जहा पुलाओ' पुलाक साधु के कथन के जैसा कथन निर्ग्रन्थ और
स्नातक साधुओं के सम्बन्ध में करना चाहिये । परन्तु पुलाक के कथन
की अपेक्षा जो इन दोनों के कथन में भिन्नता है वह इस प्रकार से है
—'णवरं एएसि अब्महियं साहरणं भाणियव्वं' कि इनका संहरण
अधिक कहना चाहिये । पुलाक का पूर्वोक्तरीति से संहरण नहीं होता
है । ऐसा कहा गया है और इनका संहरण संभवित होता है अतः
इनका संहरण कहना चाहिये । निर्ग्रन्थ और स्नातक का संहरण की
अपेक्षा सर्वकाल में सद्भाव कहा गया है सो यह पहिले संहृत हुए
उनके निर्ग्रन्थावस्था की और स्नातक अवस्था की प्राप्ति हो जाने से

પ્રમાણેનુ કથન કરવાનાં આન્યુ છે, એજ પ્રમાણેનુ કથન પ્રતિસેવના કુશી
લના સંબંધમાં પણ કરવું જોઈએ. 'एवं कसायकुशीले वि' कषाय कुशीलना
सम्बन्धमां પણ એજ પ્રમાણેનુ કથન સમજવું 'णियंठो सिणाओय जहा पुलाओ'
पुलाक साधुना कथन प्रमाणेतु' कथन निर्ग्रन्थ અને स्नातक साधुઓના સંબં.
ધમાં કરવું જોઈએ પરંતુ પુલાકના કથનની અપેક્ષાથી આ બન્નેના કથનમાં
ભિન્નપણું છે તે આ પ્રમાણે છે 'णवरं एएसि अब्महियं साहरणं भाणियव्वं'
तेઓનું સંહરણ વધારે કહેવું જોઈએ. पुलाकनु सहरण पडेला कहा प्रमाणे
होतु' નથી તેમ કહ્યું છે તેઓનું સંહરણ સંભવિત હોય છે. તેથી તેઓનું
सहरण कहेतु जोगे निर्ग्रन्थ અને स्नातकना सहरणनी अपेक्षाही सर्व-
कालमा सद्भाव कहेल છે તે પહેલા સંહૃત થયેલા તેઓને નિર્ગ્રન્થ અવસ્થાની

‘સમળીમવગયવેય પરિહારપુલાયમપ્પમત્તં ચ ।
ચોદસપુર્વિં આહારયં ચ નયકોડ સંહરડ’ ।

છાયા—અમળીમવગતવેદં પરિહારપુલાકમપ્પમત્તં ચ ।

ચતુર્દશ પૂર્વિણમાહારકં ચ ન કોડપિ સંદરતિ ।

‘સેસં તં ચેવ’ શેષં તદેવ અન્પત્તર્વમ્ પૂલાકવદેવ નિર્ગ્ન્યસ્નાતકયો દ્રેષ્યમિતિ । ગતં દ્વાદશં કાલદ્વારમ્ ॥ ૧૨ સૂ.૫ ॥

અથ ત્રયોદશં ગતિદ્વારમાહ—તત્ર સૌધર્માદિના દેવગતિરિન્દ્રાદય સ્તદ્દમેદા સ્તદાયુશ્વ પુલાકાદીનાં નિરૂપયન્નાહ—‘પુલાય ણં મંતે’ इत्यादि ।

મૂલ્ય—પુલાય ણં મંતે ! કાલગણ સમાણે કિં ગતિં ગચ્છઈ ગોયમા ! દેવગઈ ગચ્છઈ દેવગઈ ગચ્છમાણે કિં ભવણવાસીસુ ઉવવજ્જેજ્જા વાણમંતરેસુ ઉવવજ્જેજ્જા જોઈસિં વેમાણિણસુ ઉવવજ્જેજ્જા ? ગોયમા ! ણો ભવણવાસિસુ ઉવવજ્જેજ્જા ણો વાણમંતરેસુ ઉવવજ્જેજ્જા ણો જોઈસિણસુ ઉવવજ્જેજ્જા, વેમાણિણસુ ઉવવજ્જેજ્જા વેમાણિણસુ ઉવવજ્જમાણે જહન્નેણં સાહમ્મે કપ્પે ઉક્કોસેણં સહસ્સારે કપ્પે ઉવવજ્જેજ્જા । વડસેણં એવં ચેવ, ણવરં ઉક્કોસેણં અચ્ચુણ કપ્પે । પહિસેવણા કુસીલે જહા વડસે,

કહા ગયા હૈ કારણ કિં વેદ રહિત મુનિયોં કા સંહરણ નહીં હોતા હૈ । સો હી કહા ગયા હૈ—‘સમળી મવગયવેયં’ इत्यादि ।

સાધ્વી, વેદરહિત, પરિહારવિશુદ્ધિક, પુલાકલઘ્વિ સમ્પન્ન, અપ્રમત્ત, ચૌદહ પૂર્વકે પાઠી ઔર આહારકલઘ્વિયુક્ત દ્વનકા કોઈ સંહરણ નહીં કરતા હૈ । ‘સેસં તં ચેવ’ વાકી કા ઔર સબ કથન નિર્ગ્ન્ય ઔર સ્નાતક કા પુલાક કે કથન કે જૈસા હી જાનના ચાહિયે ॥સૂ. ૫॥

૧૨ વાં કાલ દ્વાર સમાપ્ત

અને સ્નાતક અવસ્થાની પ્રાપ્તિ થઈ જવાથી કહેલ છે. કારણ કે વેદવિનાના મુનિયોં સંહરણ હોતું નથી એજ કહ્યું છે કે—‘સમળીમવગયવેય’ इत्यादि સાધ્વી, વેદરહિત, તથા પરિહાર વિશુદ્ધિ પુલાક લઘ્વિસંપન્ન, અપ્રમત્ત ઔર પૂર્વના પાઠી અને આહાર લઘ્વિવાળાં સંહરણ હોતું નથી. ‘સેસં તં ચેવ’ નિર્ગ્ન્ય અને સ્નાતક સંબંધી બાકીં બીજી તમામ કથન પુલાકના તમામ કથન પ્રમાણે જ સમજવું એ રીતે આ બારમું કલદ્વાર સમાપ્ત ॥સૂ. ૫॥

कसायकुसीले जहा पुलाए णवरं उक्कोसेणं अणुत्तरविमाणेसु
 उववज्जेज्जा । णियंठे णं भंते !० एवं चेव जाव वेमाणिएसु
 उववज्जमाणे अजहन्नमणुक्कोसेणं अणुत्तरविमाणेसु उववज्जेज्जा ।
 सिणाए णं भंते ! कालगए समाणे किं गइं गच्छइ ? गोयमा !
 सिद्धिगइं गच्छइ । पुलाएणं देवेसु उववज्जमाणे किं इंदत्ताए
 उववज्जेज्जा सामाणियत्ताए उववज्जेज्जा तायत्तीसाए उवव-
 ज्जेज्जा लोगपालत्ताए उववज्जेज्जा अहमिंदत्ताए वा उवव-
 ज्जेज्जा ? गोयमा ! अविराहणं पडुच्च इंदत्ताए उववज्जेज्जा
 तायत्तीसाए उववज्जेज्जा लोगपालत्ताए उववज्जेज्जा नो अहमिंद-
 त्ताए उववज्जेज्जा । विराहणं पडुच्च अन्नयरेसु उववज्जेज्जा । एवं
 वउसे वि एवं पडिसेवणाकुसीले वि । कसायकुसीले पुच्छा, गोयमा
 अविराहणं पडुच्च इंदत्ताए वा उववज्जेज्जा जाव अहमिंदत्ताए वा
 उववज्जेज्जा, विराहणं पडुच्च अन्नयरेसु उववज्जेज्जा । णियंठे
 पुच्छा गोयमा ! अविराहणं पडुच्च णो इंदत्ताए उववज्जेज्जा,
 जाव णो लोगपालत्ताए उववज्जेज्जा, अहमिंदत्ताए उववज्जेज्जा
 विराहणं पडुच्च अन्नयरेसु उववज्जेज्जा । पुलायस्स णं भंते !
 देवलोएसु उववज्जमाणस्स केवइयं कालं ठिई पन्नत्ता ? गोयमा !
 जहन्नेणं पलिओवमपुहुत्तं उक्कोसेणं अट्टारससागरोवमाइं । वउसस्स
 पुच्छा गोयमा ! जहन्नेणं पलिओवमपुहुत्तं उक्कोसेणं बावीसं
 सागरोवमाइं । एवं पडिसेवणाकुसीले वि । कसायकुसीलस्स पुच्छा
 गोयमा ! जहन्नेणं पलिओवमपुहुत्तं उक्कोसेणं तेत्तीसं साग-
 रोवमाइं । णियंठस्स पुच्छा गोयमा ! अजहन्नमणुक्कोसेणं
 तेत्तीसं सागरोवमाइं ॥सू० ६॥

छाया—पुलाकः खलु भदन्त ! कालगतः सन् कां गतिं गच्छति । गौतम ! देवगतिं गच्छति देवगतिं गच्छन् किं भवनवासिषु उत्पद्येत वानव्यन्तरेषूत्पद्येत ज्योतिष्केषूत्पद्येत वैमानिकेषु उत्पद्येत । ‘गौतम ! नो भवनवासिषु नो वानव्यन्तरेषूत्पद्येत, नो ज्योतिष्केषु उत्पद्येत वैमानिकेषु उत्पद्येत । वैमानिकेषूत्पद्यमानो जघन्येन सौधर्मे कल्पे उत्कर्षेण सहस्रारे कल्पे उत्पद्येत । वक्रुशः खलु एवमेव । नवरमुत्कर्षेण अच्युते कल्पे । प्रतिसेवनाकुशीलो यथा वक्रुशः । कषायकुशीलो यथा पुलाकः, नवरमुत्कर्षेणानुत्तरविमानेषु उत्पद्येत । निर्ग्रन्थः खलु भदन्त ! एवमेव, यावद्वैमानिकेषूत्पद्यमानोऽजघन्योत्कर्षेण अनुत्तरविमानेषूत्पद्येत । स्नातकः खलु भदन्त ! कालगतः सन् कां गतिं गच्छति ? गौतम ! सिद्धिगतिं गच्छति । पुलाकः खलु भदन्त ! देवेषूत्पद्यमानः किमिन्द्रतयोत्पद्येत सामानिकतयोत्पद्येत त्रायस्त्रिंशत्तयोत्पद्येत लोकपालतयोत्पद्येत अहमिन्द्रतया वा उत्पद्येत ? गौतम ! अविराधनं प्रतीत्य इन्द्रतयोत्पद्येत सामानिरुततयोत्पद्येत त्रायस्त्रिंशत्तयोत्पद्येत लोकपालतयोत्पद्येत—नो अहमिन्द्रतयोत्पद्येत, विराधनं प्रतीत्यान्यतरेषूत्पद्येत एवं वक्रुशोऽपि, एवं प्रतिसेवनाकुशीलोऽपि । कषायकुशीलः खलु भदन्त ! पृच्छा गौतम ! अविराधनं प्रतीत्य इन्द्रतया वोत्पद्येत यावत् अहमिन्द्रतया वोत्पद्येत विराधनं प्रतीत्य अन्यतरेषूत्पद्येत । निर्ग्रन्थः पृच्छा गौतम ! अविराधनं प्रतीत्य नो इन्द्रतयोत्पद्येत, यावत् नो लोकपालतयोत्पद्येत—अहमिन्द्रतयोत्पद्येत विराधनं प्रतीत्य अन्यतरेषूत्पद्येत । पुलाकस्य खलु भदन्त ! देवलोकेषूत्पद्यमानस्य कियन्तं कालं स्थितिः प्रश्नमा ? गौतम ! जघन्येन पल्योपमपृथक्त्वम् उत्कर्षेणाष्टादशसागरोपमाणि । एवं प्रतिसेवनाकुशीलोऽपि । कषायकुशीलस्य पृच्छा, गौतम ! जघन्येन पल्योपमपृथक्त्वम् उत्कर्षेण त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमाणि । निर्ग्रन्थस्य पृच्छा गौतम ! अजघन्यानुत्कर्षेण त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमाणि ॥सू०६॥

टीका—‘पुलाकं गं भन्ते ! कालगए समाने किं गइं गच्छइ’ पुलाकः खलु भदन्त ! कालगतः सन् कां गतिं गच्छतीति गतिविषयकः प्रश्नः । भगवानाह—

तेरहवां १३ गतिद्वार का कथन

‘पुलाकं गं भन्ते ! कालगए समाने किं गतिं गच्छइ’ इत्यादि ।

टीकार्थ—‘पुलाकं गं भन्ते ! कालगए समाने किं गतिं गच्छइ’ इस सूत्र द्वारा प्रभुश्री से गौतमस्वामी ने ऐसा पूछा है—हे भदन्त ! पुलाक मरकर

‘पुलाकं गं भन्ते ! कालगए समाने किं गतिं गच्छइ’ इत्यादि

टीकार्थ—‘पुलाकं गं भन्ते ! कालगए समाने किं गतिं गच्छइ’ आ सूत्र-
दाश गौतमस्वामीने प्रभुश्रीने जेहु पूछ्युं छे ते-हे भगवन् पुलाक साधु
अ० १६

‘ગોયમા’ इत्यादि । गौयमा हे गौतम ! ‘देवगइं गच्छइ’ हे गौतम ! पुलाको मृत्वा देवत्वं प्राप्नोतीत्यर्थः । ‘देवगतिं गच्छमाणे किं भवणवासिषु उववज्जेज्जा’ देवगतिं गच्छन् पुलाकः किं भवनवासिषूत्पद्येत, अथवा ‘वाणमंतरेसु उववज्जेज्जा’ वानव्यन्तरेषूत्पद्येत ‘जोइसिएसु उववज्जेज्जा’ ज्योतिष्केषूत्पद्येत, ‘वैमाणिएसु उववज्जेज्जा’ वैमानिकेषूत्पद्येत भवनवासिव्यन्तरज्योतिष्कवैमानिकेषु कतमत्सु उत्पत्तिं लभते पुलाक इत्यर्थः । भगवानाह—‘गौयमा’ इत्यादि, ‘गौयमा’ हे गौतम ! ‘गो भवणवासिषु—गो वाणमंतरेसु उववज्जेज्जा, गो जोइसिएसु उववज्जेज्जा०’ गो भवनवासिषु गो वानव्यन्तरेषु गो ज्योतिष्केषूत्पद्येत

किस गति में जाता है ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘गौयमा ! देवगइं गच्छइ’ हे गौतम ! पुलाक मरकर देवगति में जाता है । ‘देवगइं गच्छमाणे किं भवणवासिषु उववज्जेज्जा’ हे भद्रन्त ! देवगति में जाता हुआ वह क्या भवनवासियों में उत्पन्न होता है ? अथवा ‘वाणमंतरेसु उववज्जेज्जा’ वानव्यन्तरो में उत्पन्न होता है ? ‘जोइसिएसु उववज्जेज्जा’ अथवा ज्योतिषिकों में उत्पन्न होता है ‘वैमाणिएसु उववज्जेज्जा’ अथवा वैमानिकदेवों में उत्पन्न होता है ? तात्पर्य इस प्रश्न का यही है कि पुलाक मरकर भवनवासी व्यन्तर ज्योतिष्क एवं वैमानिकों में से किन देवों में उत्पन्न होता है ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘गौयमा ! गो भवणवासिषु, गो वाणमंतरेसु, उववज्जेज्जा’ हे गौतम ! पुलाक मरकर भवनवासियों में उत्पन्न नहीं होता है’ वानव्यन्तरो में उत्पन्न नहीं होता है ‘गो जोइसिएसु उववज्जेज्जा’ ज्योतिष्कदेवों

મરીને કઈ ગતિમાં જાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! દેવગઈં ગચ્છઈ’ હે ગૌતમ ! પુલાક સાધુ મરીને દેવગતિમાં જાય છે, ‘દેવગતિં ગચ્છમાણે કિં ભવણવાસીસુ ઉવવજ્જેજ્જા’ હે ભગવન્ દેવગતિમાં ગયેલા તેઓ શું ભવનવાસી દેવોમાં જાય છે ? અથવા ‘વાણમંતરેસુ ઉવવજ્જેજ્જા’ વાનવ્યન્તરોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? ‘જોઈસિયેસુ ઉવવજ્જેજ્જા’ અથવા જ્યોતિષક દેવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? ‘વૈમાણિયેસુ ઉવવજ્જેજ્જા’ અથવા વૈમાનિક દેવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નનું તાત્પર્ય એ છે કે—પુલાક સાધુ ચલીને—મરીને ભવનવાસી, વ્યન્તર, જ્યોતિષક અને વૈમાનિક દેવો પૈકી કયા દેવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘ગૌયમા ! ગો ભવણવાસીસુ, ગો વાનમતરેસુ ઉવવજ્જેજ્જા’ હે ગૌતમ ! પુલાક ચલીને—મરીને ભવનવાસીઓમાં ઉત્પન્ન થતા નથી, વાનવ્યન્તરોમાં ઉત્પન્ન થતા નથી, ‘ગો જોઈસિયેસુ ઉવવજ્જેજ્જા’ જ્યોતિષકદેવોમાં ઉત્પન્ન થતા નથી.

કિન્તુ 'વૈમાણિયસુ ઉત્તરજ્જેજ્ઞા' વૈમાનિકેષુ પુલાકો મૃન્દા સમુત્પદ્યતે સંયમસ્યા
વિરાધનાપેક્ષ્યા-સંયમવિરાધને તુ નૈવ વૈમાનિકેષુ ગચ્છતીતિ માત્ર' । 'વૈમાણિ-
યસુ ઉત્તરજ્જમાણે જહન્નેણં સોહમ્મે કપ્પે' વૈમાનિકેષુ ત્તપ્પમાણાઃ પુલાકો જઘન્યેન
સૌધર્મે કલ્પે સમુત્પદ્યતે 'ઉત્તરોસેણં સહસ્સારે કલ્પે ઉત્તરજ્જેજ્ઞા' ઉત્તરપેણં સહ
સારે કલ્પે ઉત્તરજ્જેજ્ઞા । 'વડમે ણં એવં ચેવ' વકુશઃ સ્વલ્લ એવમેવ વકુશવિષયે એવમેવ-
પુલાકવદેવ । વકુશઃ સ્વલ્લ ભદન્ત । કાલગતઃ સન્ કુત્રોત્પદ્યતે ? ગૌતમ । દેવ-
લોકેષુત્પદ્યતે દેવેષુત્પદ્યમાનો નો મવનવાસિષુ નો વ્યવતરેષુ નો ય્યોતિષ્કેષુ
અપિ તુ વૈમાનિકેષુ સમુત્પદ્યતે તત્રાપિ સમુત્પદ્યમાણાઃ જઘન્યેન સૌધર્મે કલ્પે

મેં ઉત્પન્ન નથી હોતા છે કિન્તુ 'વૈમાણિયસુ ઉત્તરજ્જેજ્ઞા' વૈમાનિકદેવો
મેં ઉત્પન્ન હોતા છે યહ કથન સંયમ કી અવિરાધના કી અપેક્ષા સે
કહા ગયા છે યદિ વહ સંયમ કી વિરાધના કરદેતા છે તો વૈમાનિકો
મેં-ઉત્પન્ન નહીં હોતા છે । 'વૈમાણિયસુ ઉત્તરજ્જમાણે જહન્નેણં સોહમ્મે
કપ્પે' વૈમાનિકો મેં ઉત્પન્ન હોને યોગ્ય હુમા મી યહ જઘન્ય સે સૌધર્મ
કલ્પ મેં ઉત્પન્ન હોતા છે ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે 'ઉત્તરોસેણં સહસ્સારે કલ્પે
ઉત્તરજ્જેજ્ઞા' સહસ્રાર કલ્પ મેં ઉત્પન્ન હોતા છે । 'વડમે ણં એવં ચેવ'
વકુશ કા ઉત્પદ મી હસી પ્રકાર સે હોતા છે । અર્થાત્ જય ગૌતમસ્વામી
ને પ્રમુશ્રી સે એસા પ્રશ્ન ક્રિયા-હે ભદન્ત । કાલગત હુમા વકુશ
કહાં ઉત્પન્ન હોતા છે ? તવ પ્રમુશ્રી ને ડનસે કહા-હે ગૌતમ । વહ
દેવલોકો મેં ઉત્પન્ન હોતા છે । દેવલોકો મેં ઉત્પન્ન હોને ચાલા મી યહ
મવનવાસી, વાનવ્યન્તર ઓર ય્યોતિષ્ક દેવો મેં ઉત્પન્ન નહીં હોતા છે
કિન્તુ વૈમાનિકો મેં હી ઉત્પન્ન હોતા છે । વૈમાનિકો મેં મી યહ જઘન્ય

પરંતુ તેઓ 'વૈમાણિયસુ ઉત્તરજ્જેજ્ઞા' વૈમાનિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે આ કથન
સંયમની અવિરાધનાની અપેક્ષાથી કહેલ છે એ તે સંયમની વિરાધના કહે
છે, તો વૈમાનિકોમાં ઉત્પન્ન થતા નથી 'વૈમાણિયસુ ઉત્તરજ્જમાણે જહન્નેણં
સોહમ્મે કપ્પે' વૈમાનિક દેવોમાં ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય થયેલ પણ તે જઘન્યથી
સૌધર્મકલ્પમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને ઉત્કૃષ્ટથી 'ઉત્તરોસેણં સહસ્સારે કલ્પે
ઉત્તરજ્જેજ્ઞા' સહસ્રાર કલ્પમાં ઉત્પન્ન થાય છે, 'વડમે ણં એવં ચેવ'
બકુશને ઉત્પાત પણ આજ પ્રમાણે થાય છે અર્થાત્ ગૌતમસ્વામીએ પ્રમુશ્રીને
એવો પ્રશ્ન કર્યો કે-હે ભગવન્ કલ્પ ધર્મને પ્રાપ્ત કરેલ બકુશ સધુ કયાં
ઉત્પન્ન થાય છે ? એના ઉત્તરમાં પ્રમુશ્રીએ કહ્યું કે હે ગૌતમ । તે દેવલોકમાં
ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય થવા છતાં પણ તે ભવનવાસી, વાનવ્યન્તર અને ય્યો-
તિષ્ક દેવોમાં ઉત્પન્ન થતા નથી. પરંતુ વૈમાનિક દેવોમાં જ ઉત્પન્ન થાય

ઉત્પદ્યતે इति । पुलकापेक्षया यद्वैलक्षण्यं तदाह—‘णवरं’ इत्यादि, ‘णवरं उक्को-
 सेणं अच्चुए कप्पे’ नवरमुत्कर्षेणाच्युतकल्पे समुत्पद्यते । पुलकप्रकरणे उत्कर्षतः
 सहस्रारे उत्पत्तिः कथिता अत्र तु अच्युते कल्पे समुत्पत्तिः कथिता एतावदेव उभयो-
 र्वैलक्षण्यम् अन्यत्सर्वं समानमेवेति । ‘पडिसेवणाकुसीले जहा वउसे’ प्रतिसेवना
 कुशीलो यथा वकुशः, यथा कालगतस्य वकुशस्य देवल्लोके उत्पत्तिः, तत्रापि न सौधर्म-
 वानव्यन्तरज्योतिष्केषु किन्तु वैमानिकेषु तत्रापि जघन्येन सौधर्मकल्पे उत्कर्षेणा-
 च्युतकल्पे तथैव प्रतिसेवनाकुशीलस्यापि तत्तद्रूपेण सर्वमवगन्तव्यमिति । ‘कसाय-
 कुसीले जहा पुलाए’ कषयकुशीलो यथा पुलाकः, यथा कालगतस्य पुलाकस्य देव-
 ल्लोके गतिः प्रदर्शिता तत्रापि वैमानिकेष्वेव तत्रापि जघन्येन सौधर्मकल्पे तथैव

સે સૌધર્મકલ્પ મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ, યહ સવ કથન પુલાક કે પ્રકાર જૈસા
 હી સમજાને કા હૈ । ‘નવરં’ કિન્તુ પુલાકકી અપેક્ષા યહાં યહ વિશેષતા
 હૈ કિ ‘ઉક્કોસેણં અચ્ચુએ કપ્પે’ ઉત્કૃષ્ટ સે અચ્યુતકલ્પ મેં ઉત્પન્ન
 હોતા હૈ । કયો કિ પુલાક કે કથન મેં પુલાક કી ઉત્પત્તિ ઉત્કૃષ્ટ સે
 સહસ્રાર દેવલોક મેં કહી ગઈ હૈ । વાકી કા ઓર સવ કથન યહાં
 પુલાક કે હી જૈસા હૈ । ‘પડિસેવણાકુસીલે જહા વડસે’ પ્રતિસેવના
 કુશીલ કા ઉત્પાદ બી વકુશ કે ઉત્પાદ જૈસા હી જાનના ચાહિયે । પ્રતિ
 સેવના કુશીલ મરકર દેવલોક મેં હી ઉત્પન્ન હોતા હૈ—અન્યત્ર નહીં,
 દેવલોક મેં બી વહ ભવનવાસી, વાનવ્યન્તર એવં જ્યોતિષ્ક જનમેં
 ઉત્પન્ન નહીં હોતા હૈ કિન્તુ વૈમાનિક દેવોં મેં હી ઉત્પન્ન હોતા હૈ—વહાં
 પર બી વહ જઘન્ય સે સૌધર્મ દેવલોક મેં ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે અચ્યુત-
 કલ્પ મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ । ‘કસાયકુસીલે જહા પુલાએ’ પુલાક કે ઉત્પાદ કે

છે. વૈમાનિકોમાં પણ તે જઘન્યથી સૌધર્મ કલ્પમાં અને ઉત્કૃષ્ટથી ‘ણવર’
 ઉક્કોસેણં અચ્ચુએ કપ્પે’ અચ્યુત કલ્પમાં ઉત્પન્ન થાય છે પુલાકના કથન
 કરતાં એજ આ કથનમાં અતર છે કેમકે પુલાકના કથનમાં પુલાકની ઉત્પત્તિ
 ઉત્કૃષ્ટથી સહસ્રાર દેવલોકમાં કહેલ છે. ખાકીતું તમામ કથન અહિયાં પુલાકના
 કથન પ્રમાણે જ છે તેમ સમજવું ‘પડિસેવણાકુસીલે જહા વડસે’ પ્રતિસેવના
 કુશીલ મરીને દેવલોકમાં જ ઉત્પન્ન થાય છે બીજે નહીં અને દેવલોકમાં
 પણ તે ભવનવાસી વાનવ્યન્તર અને જ્યોતિષ્કોમાં ઉત્પન્ન થતા નથી પરંતુ
 વૈમાનિક દેવોમાં જ ઉત્પન્ન થાય છે અને વૈમાનિક દેવોમાં પણ તે જઘ-
 ન્યથી સૌધર્મ દેવલોકમાં અને ઉત્કૃષ્ટથી અચ્યુતકલ્પમાં ઉત્પન્ન થાય છે.
 ‘કસાયકુસીલે જહા પુલાએ’ પુલાકના ઉત્પાદની જેમ કષાય કુશીલનો ઉત્પાદ

કપાયકુશીલસ્યાપિ સર્વં જ્ઞાતવ્યમ્ । પુલાકાપેક્ષયા કપાયકુશીલસ્ય યદ્વૈલક્ષણ્યં તદાહ—‘ળવરં’ ઇત્યાદિ, ‘ળવરં ઉક્કોસેળં અણુત્તરવિમાણેસુ ઉવવજ્જેજ્જા’ નવર-મુત્કર્ષેણાનુત્તરવિમાણેસુ ઉત્પન્નેત પુલાકસ્ય ઉત્કર્ષતઃ સહસ્રારકલ્પે ઉત્પત્તિઃ કથિતા, કપાયકુશીલસ્ય તુ ઉત્કર્ષતોડનુત્તરવિમાણેસુપત્તિઃ કથયતે એતાવાનેવ ઉભયો મેદઃ, અન્યત્સર્વમ્ પુલાકવદેવ ડ્ઘાપિ જ્ઞાતવ્યમિતિ । ‘ળિયંટે ણ મંતે’ નિર્ગ્રન્થઃ સ્વલુ મદન્ત ! કાલગતઃ સન્ કાં ગતિં ગચ્છતિ ઇતિ પ્રશ્નઃ । ઉત્તરમાહ—‘એવં ચેવ’ ઇત્યાદિ । ‘એવંચેવ’ એવમેવ—પુલાકવદેવ—ક્રિયત્પર્યન્તં પુલાકપ્રકરણમત્ર નેતવ્યં તત્રાહ ‘એવ જાવ’ ઇત્યાદિ, ‘એવં જાવ વેમાણિણસુ ઉવવજ્જમાણે અજહન્ન-મણુકોસેળં અણુત્તરવિમાણેસુ ઉવવજ્જેજ્જા’ એવં યાવદ્વૈમાનિકેપૃત્પચ્ચમાણોડનઘ

જૈસા કષાય કુશીલ કે ઉત્પાદ મી જાનના ચાહિયે પરન્તુ ‘ળવરં ઉક્કોસેળં અણુત્તરવિમાણેસુ ઉવવજ્જેજ્જા’ ઉત્કૃષ્ટ સે હસકા ઉત્પાદ અનુત્તર વિમાણોં મેં હોતા હૈ યહી પુલાક કે ઉત્પાદ કી અપેક્ષા હસકે ઉત્પાદ મેં અન્તર હૈ । કયોં કિ પુલાક કા ઉત્પાદ ઉત્કૃષ્ટ સે મહસ્રાર દેવલોક મેં હોતા હૈ એસા પહિલે કહા ગયા હૈ । યાકી કા ઓર સબ કથન પુલાક કે ઉત્પાદ કે કથન કે જૈસા હી હૈ । ‘ળિયંટે ણ મંતે !’ હૈ મદન્ત ! નિર્ગ્રન્થ સાધુ કાલગત હોકર કહાં ઉત્પન્ન હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં ‘એવં ચેવ એવં જાવ વેમાણિણસુ ઉવવજ્જમાણે અજ-હન્નમણુકોસેળં અણુત્તરવિમાણેસુ ઉવવજ્જેજ્જા’ હૈ ગૌતમ ! હસ સમ્બન્ધ મેં કથન પુલાક કે કથન જૈસા હી જાનના ચાહિયે અર્થાત્ નિર્ગ્રન્થ મરકર મવનવાસી, વાનવ્યન્તર, ડ્યોતિષ્ક હનમેં ઉત્પન્ન ન હોકર કેવલ વૈમાનિક દેવોં મેં હી ઉત્પન્ન હોતા હૈ વહાં પર મી વહ

અણુવો બેધએ. પરંતુ ‘ળવર ઉક્કોસેળં અણુત્તરવિમાણેસુ ઉવવજ્જેજ્જા’ ઉત્કૃષ્ટથી તેનો ઉત્પાદ અનુત્તરવિમાણોમાં હોય છે, એજ પુલાકના ઉત્પાદની અપે-ક્ષાથી આ કષાયકુશીલના ઉત્પાદમાં અતર છે, કેમકે—પુલાકને ઉત્પાત ઉત્કૃષ્ટથી સહસ્રાર દેવલોકમાં હોય છે એ પ્રમાણે પહેલાં કહેવામાં આવ્યું છે. બાકીનું બીજુ તમામ કથન પુલાકના ઉત્પાદના કથન પ્રમાણેજ છે. ‘ળિયંટે ણ મંતે !’ હે ભગવન્ નિર્ગ્રન્થ સાધુ કાળધર્મ પામીને કયાં ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘એવં ચેવ જાવ વેમાણિણસુ ઉવવજ્જમાણે અજહન્ન-મણુકોસેળં અણુત્તરવિમાણેસુ ઉવવજ્જેજ્જા’ હે ગૌતમ ! આ સબધમાં પુલા-કના કથન પ્રમાણેનું કથન સમજવું. અર્થાત્ નિર્ગ્રન્થ મરંને ભવનવાસી વ્યન્તર, ડ્યોતિષ્કમાં ઉત્પન્ન થતા નથી પરંતુ કેવળ વૈમાનિક દેવલોકમાં જ ઉત્પન્ન થાય છે. ત્યાંપણ ને બધન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ વિના કેવળ અનુત્તર વિમાણમાં

ન્યાનુત્કર્ષેણાનુત્તરવિમાનેષૂત્પદ્યેત અન્ન યાવત્પદેન 'નિયંટે ણં મંતે ! કાલગણ સમાણે કિં ગઈ ગચ્છઈ ? ગોયમા ! દેવગઈં ગચ્છઈ, દેવગઈં ગચ્છમાણે કિં ભવણ-વાસીસુ ઉવવજ્જેજ્જા, વાણમંતરેસુ ઉવવજ્જેજ્જા, જોહસિગસુ ઉવવજ્જેજ્જા, વેમાણિણસુ ઉવવજ્જેજ્જા ? ગોયમા ! નો ભવણં નો વાણં નો જોહસિં વેમાણિણસુ ઉવવજ્જેજ્જા ।'

છાયા—નિર્ગ્રન્થઃ સ્વલ્પ મદન્ત ! કાલગતઃ સન્ કાં ગતિં, ગચ્છતિ ? ગૌતમ ! દેવગતિં ગચ્છતિ । દેવગતિં ગચ્છન્ કિં ભવનનાસિષુ ઉત્પદ્યેત વાનવ્યન્તરેષૂત્પદ્યેત જ્યોતિષ્કેષૂત્પદ્યેત વૈમાનિકેષૂત્પદ્યેત, ગૌતમ ! નો ભવનવાસિષુ નો વાનવ્યન્તરેષુ નો જ્યોતિષ્કેષુ વૈમાનિકેષૂત્પદ્યેત એતત્પર્યન્તપુલાકપ્રકરણસ્ય સંગ્રહો

અજગ્ન્ય ઔર અનુત્કૃષ્ટ સ્થિતિ સે અનુત્તર વિમાન મેં હી ઉત્પન્ન હોતા હૈ । યહાં યાવત્પદ સે 'નિયંટે ણં મંતે' ઇત્યાદિ નિર્ગ્રન્થ પદ કો લેકર પુલાક કે પાઠ કા સંગ્રહ કરના ચાહિયે જિલમેં ગૌતમસ્વામી કા પ્રશ્ન હૈ કિ નિર્ગ્રન્થ કાલગત હોકર કિસ ગતિ મેં જાતા હૈ ? ઉત્તરમેં ભગવાન્ કહતે હૈ—દેવગતિ મેં જાના હૈ । ડસ પર ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈ કિ વહ દેવગતિ મેં જાતા હૈ તો કયા વહ ભવનપતિ વાનવ્યન્તર જ્યોતિષ્ક ઔર વૈમાનિક દેવગતિ, इन में से किस देवगति में उत्पन्न होता है ? ઉત્તર મેં ભગવાન્ કહતે હૈ હે ગૌતમ વહ અવનપતિ વાનવ્યન્તર ઔર જ્યોતિષ્ક મેં નહીં ઉત્પન્ન હોતા હૈ કિન્તુ વૈમાનિકોં મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ । યહ સ્વ પુલાક પ્રકરણ ગત પાઠ યહાં ગૃહીત હુઆ હૈ ।

'સિનાણ ણં મંતે ! કાલગણ સમાણે કિં ગઈ ગચ્છઈ' ગૌતમસ્વામી ને હસ પાઠ દ્વારા પ્રભુશ્રી સે એસા પૂછા હૈ—હે મદન્ત ! સ્નાતક જબ

જ ઉત્પન્ન થાય છે અહીં યા યાવત્પદથી 'નિયંટે ણ મંતે !' ઇત્યાદિ નિર્ગ્રન્થપદને લઈને પુલાકના પાઠનો સંગ્રહ થયેલ છે જેમા ગૌતમસ્વામીએ પૂછ્યું છે કે કાલગત થયેલ નિર્ગ્રન્થ કઈ ગતિમા જાય છે ? ઉત્તરમા ભગવાન્ કહે છે દેવગતિમા જાય છે તેના પરથી ફરીથી ગૌતમસ્વામી પૂછે છે કે—તે દેવગતિમા જાય છે, તો થુ તે ભવનપતિ વાનવ્યન્તર જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિક આ પૈકી કઈ દેવગતિમા ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા ભગવાન્ કહે છે કે—હે ગૌતમ તે ભવનપતિ વાનવ્યન્તર અને જ્યોતિષ્કમા ઉત્પન્ન થતા નથી પરંતુ વૈમાનિકોમા જ ઉત્પન્ન થાય છે આ પ્રમાણેનો પુલાક પ્રકરણનો સંધર્ભ પાઠ શ્રદ્ધા કરાયો છે

'સિનાણ ણં મંતે ! કાલગણ સમાણે કિં ગઈ ગચ્છઈ' ગૌતમસ્વામીએ આ પાઠદ્વારા પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું છે કે—હે ભગવાન્ સ્નાતક બ્યારે કાલધર્મ

भवतीति । 'सिणाएणं भंते ! कालगए ममाणे किं गइं गच्छइ' स्नातकः खलु भदन्त ! कालगतः सन् कां गतिं गच्छतीति प्रश्नः, भगवानाह—'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ! 'सिद्धिगइं गच्छइ' सिद्धिगतिं गच्छति कालक-
वलितः स्नातकः ऋणे सिद्धशिलां नान्यत्र गच्छतीति सिद्धिगतेर्भेदाभावेन पुनः प्रश्नो न कृत्रो गौतमेन । 'पुलाए णं भते !' पुलारः खलु भदन्त ! 'देवेषु उववज्जमाणे किं इंदत्ताए उववज्जेज्जा' देवेषु तृप्समानः किमिन्द्रतया उत्पद्येत 'सामाणि-
यत्ताए उववज्जेज्जा' सामानिकृतया उत्पद्येत 'तायत्तीमाए उववज्जेज्जा' त्रायस्त्रिंश-
त्तया, त्रायस्त्रिंशद्देवरूपेण उत्पद्येत 'लोगपालत्ताए उववज्जेज्जा' लोकपालतया उत्प-
द्येत 'अहमिंदत्ताए वा उववज्जेज्जा' अहमिन्द्रतया वा तृप्स्येतेति प्रश्नः । भगवानाह—
'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ! 'अविराहणं पडुच्च इंदत्ताए उववज्जेज्जा'

कालगत होता है तो वह किस गति में जाता है ? इसके उत्तर में प्रभुश्री उनसे कहते हैं 'गोयमा ! सिद्धिगइं गच्छइ' हे गौतम ! स्नातक कालगत होकर सिद्धिगति को प्राप्त होता है । अर्थात् सिद्धगति को प्राप्त करता है । इसके सिवाय वह अन्य स्थान में नहीं जाता है । सिद्धगति के भेद नहीं होने के कारण पुनः इसके आगे गौतमस्वामी ने प्रश्न नहीं किया है ।

'पुलाए णं भंते ! देवेषु उववज्जमाणे किं इंदत्ताए उववज्जेज्जा' अब गौतमस्वामी ने प्रभुश्री से ऐसा पूछा है कि हे भदन्त ! देवगति में उत्पन्न होता हुआ वह पुलार क्या इन्द्ररूप से उत्पन्न होता है ? 'सामाणियत्ताए उववज्जेज्जा' सामानिकरूप से उत्पन्न होता है ? 'तायत्तीसाए उववज्जेज्जा' त्रायस्त्रिंशत् रूप से उत्पन्न होता है ? 'लोगपालत्ताए उववज्जेज्जा' लोकपाल रूप से उत्पन्न होता है ? 'अह

पाभे छे, ते ते छि गतिमां जय छे ? आ प्रश्नना उत्तरमा प्रभुश्री तेजाने कहे छे हे—'गोयमा ! सिद्धिगइं गच्छइ' हे गौतम ! स्नातक कालधर्म पाभीने सिद्धि गतिने प्राप्त करे छे अटवे के सिद्धि गति पाभे छे. आ शिवाय ते अन्य स्थानमा जेतो नथी. सिद्धगतिमां वेद न होवाथी क्षीधी आ स'अ'धमां तथी वधारे प्रश्न कर्था नथी.

'पुलाए णं भते ! देवेषु उववज्जमाणे किं इंदत्ताए उववज्जेज्जा' अब श्री गौतमस्वामी प्रभुश्रीने अबु पूछे छे हे—हे भगवन् देवगतिमा उत्पन्न थनारा ते पुलार शु धन्द्रपण्णथी उत्पन्न थाय छे ? 'सामाणियत्ताए उववज्जेज्जा' सामा निकपण्णथी उत्पन्न थाय छे ? 'तायत्तीसाए उववज्जेज्जा' त्रायस्त्रिंशत्पण्णथी उत्पन्न थाय छे ? 'लोगपालत्ताए उववज्जेज्जा' लोकपालपण्णथी उत्पन्न थाय छे ?

અવિરાધનં પ્રતીત્ય ઇન્દ્રતયોત્પદ્યેત અવિરાધનં જ્ઞાનાદીનામ્ અથવા લઘ્યાઽનુપજીવનમ્
અતસ્તાદ્દશમવિરાધનં પ્રતીત્ય ઇન્દ્રરૂપેણ ઉત્પદ્યતે પુલાકઃ, 'સામાણિયત્તાપ્ ઉવવ-
જ્જેજ્જા' સામાનિકતયા ઉત્પદ્યેત અવિરાધન પ્રતીત્ય ઇત્યસ્ય સર્વત્રાન્વયઃ ઝહનીયઃ,
'તાયત્તીસાપ્ ઉવવજ્જેજ્જા' ત્રાયસ્ત્રિંશદેવતયા ઉત્પદ્યેત, 'લોગપાલત્તાપ્ ઉવવજ્જે-
જ્જા' લોકપાલતયા-લોકપાલદેવરૂપેણેત્યર્થઃ, ઉત્પદ્યેત, 'નો અહમિદત્તાપ્ ઉવવ-
જ્જેજ્જા' નો અહમિન્દ્રતયા ઉત્પદ્યેત । 'વિરાહણં પઙ્કચ્ચ અન્નયરેસુ ઉવવજ્જેજ્જા'
વિરાધનં જ્ઞાનાદીનાં પ્રતીત્ય અન્યતરેષુ ભવનપત્યાદિદેવેષુ સ વિરાધક ઉત્પદ્યેતેતિ ।

મિદત્તાપ્ વા ઉવવજ્જેજ્જા' અથવા અહમિન્દ્રદેવ રૂપ સે ઉત્પન્ન હોતા
હૈ ? હસ પ્રશ્ન કે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં-‘ગોયમા ! અવિરાહણં પઙ્ક-
ચ્ચ ઇદત્તાપ્ ઉવવજ્જેજ્જા’ હૈ ગૌતમ ? સંયમ આદિ કી અવિરાધના
સે વહ ઇન્દ્રરૂપ સે ઉત્પન્ન હોતા હૈ, અવિરાધના પદ સે યહાં યહી સમ-
જ્ઞાયા ગયા હૈ કિ યદિ ઉસને જ્ઞાનાદિકોં કી વિરાધના નહીં કી હૈ
અથવા લઘ્વિ કા પ્રયોગ નહીં કિયા હૈ તો હસ સ્થિતિ મેં વહ ઇન્દ્રરૂપ
સે ઉત્પન્ન હો નહીં સકતા હૈ । હસી પ્રકાર સે વહ અવિરાધના કી
સ્થિતિ મેં સામાનિકદેવ રૂપ સે ઉત્પન્ન હો સકતા હૈ । ‘તાયત્તીસાપ્
ઉવવજ્જેજ્જા’ અવિરાધના કી સ્થિતિ મેં વહ ત્રાયસ્ત્રિંશત દેવરૂપ સે
ઉત્પન્ન હો સકતા હૈ યહાં અવિરાધના કા સર્વત્ર સમ્બન્ધ કિયા ગયા
હૈ ‘લોગપાલત્તાપ્ ઉવવજ્જેજ્જા’ તથા ચ વહ અવિરાધના કી સ્થિતિ મેં
લોકપાલરૂપ સે ઉત્પન્ન હો સકતા હૈ । પર વહ ‘અહમિદત્તાપ્ નો
ઉવવજ્જેજ્જા’ અહમિન્દ્રરૂપ સે ઉત્પન્ન નહીં હો સકતા હૈ । ‘વિરાહણ
પઙ્કચ્ચ અન્નયરેસુ ઉવવજ્જેજ્જા’ ઔર જવ યહ જ્ઞાનાદિકોં કી વિરાધના

‘અહમિદત્તાપ્ વા ઉવવજ્જેજ્જા’ અથવા અહમિન્દ્ર દેવપણ્થી ઉત્પન્ન થાય છે ?
આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! અવિરાહણં પઙ્કચ્ચ ઇદત્તાપ્
ઉવવજ્જેજ્જા’ હૈ ગૌતમ ! સંયમ વિગેરેના અવિરાધનાપણ્થી તે ઇન્દ્રપણ્થી
ઉત્પન્ન થાય છે અવિરાધના પદથી અહીંયાં એ સમબન્ધુ છે કે-એ તેણે
જ્ઞાનાદિની વિરાધના કરી ન હોય અથવા લઘ્વિનો પ્રયોગ કર્યો ન હોય તો તે
સ્થિતિમાં તે ઇન્દ્રપણ્થી ઉત્પન્ન થઈ શકે છે. એજ રીતે તે અવિરાધના
સ્થિતિમાં સામાનિક દેવપણ્થી ઉત્પન્ન થઈ શકે છે ‘તાયત્તીસાપ્ ઉવવજ્જેજ્જા’
અવિરાધના સ્થિતિમાં તે ત્રાયસ્ત્રિંશત દેવપણ્થી ઉત્પન્ન થઈ શકે છે અહીંયાં
બધે અવિરાધનાનો સંબંધ કહ્યો છે ‘લોગપાલત્તાપ્ ઉવવજ્જેજ્જા’ તથા તે
અવિરાધનાની સ્થિતિમાં લોકપાલપણ્થી પણ ઉત્પન્ન થઈ શકે છે પરંતુ તે
‘અહમિદત્તાપ્ નો ઉવવજ્જેજ્જા’ અહમિન્દ્રપણ્થી ઉત્પન્ન થતા નથી. ‘વિરાહણ
પઙ્કચ્ચ અન્નયરેસુ ઉવવજ્જેજ્જા’ અને બપારે તે જ્ઞાનાદિની વિરાધના કરે છે

‘एवं वउसेवि’ एवं पुलाकवदेव वकुशोऽपि वकुशनिपयेऽपि पुलाकवदेव अविगमनं प्रतीत्य इन्द्रादिरूपेणोत्पत्तिः न तु अहमिन्द्रतया, विगमनं प्रतीत्य तु अन्यतस्मिन् उत्पद्येतेति । ‘एवं पडिसेवणाकुसीलेवि’ एवं पुलाकवदेव प्रतिसेवनाकुसीलोऽपि प्रतिसेवनाकुशीलस्यापि पूर्ववदेव व्यवस्थाऽव्यन्तव्येति । ‘कसायकुसीले पुच्छा’ कसायकुशीलः खलु भवन्त । देवेन्द्रपद्यमानः क्रियिन्द्रतया उत्पद्येत सामानिकतयोत्पद्येत त्रायस्त्रिंशत्तयोत्पद्येत लोकपालतयोत्पद्येत-अहमिन्द्रतया वोत्पद्येतेति पृच्छा-प्रश्नः । भगवानाह ‘जोयमा’ इत्यादि, ‘भोयमा’ हे गौतम !

કરદેતા હૈ અથવા લલિચ કા પ્રયોગ કરતા હૈ તો વસ સ્થિતિ મેં વદ વિરાધક હોને કે કારણ અન્યતર અવનયતિ આદિ મેં ઉત્પન્ન હોજાતા હૈ । ‘एवं वउसे वि’ इसी प्रकार का कथन वकुश के विषय में भी जानना चाहिये । अर्थात् यदि वकुश अपने ज्ञान आदिकों की विराधना नहीं करता है तो वह इन्द्रादिरूप से उत्पन्न हो खतना है पर अहमिन्द्ररूप से उत्पन्न नहीं होता है और यदि वह ज्ञानादिकों की विराधना करदेता है तो भवनवासी आदिकों में उत्पन्न हो जाना है । ‘एवं पडिसेवणा कुसीले वि’ इसी प्रकार का कथन प्रतिसेवना कुशील के विषय में भी जानना चाहिये । ‘कसायकुसीले पुच्छा’ हे भवन्त ! कसायकुशील साधु जो कि देवों में उत्पन्न होता है तो क्या वह उच्छरूप से उत्पन्न होता है ? अथवा सामानिक देवरूप से उत्पन्न होता है ? अथवा त्रायस्त्रिंशत् देवरूप से उत्पन्न होता है ? अथवा लोकपाल रूप से उत्पन्न होता है ? अथवा अहमिन्द्रदेव रूप से उत्पन्न

અથવા લલિચને પ્રયોગ કરે છે. તો તે સ્થિતિમાં તે વિરાધક થવાના કારણે ખીળ ભવનયતિ વિગેરે દેવોમાં ઉત્પન્ન થઈ જાય છે, ‘एवं वउसे वि’ એજ પ્રમાણેતુ કથન બકુશના સળધમાં પણ જલણતુ એઈએ અર્થાત્ જો બકુશ પોતાના જ્ઞાન વિગેરેની વિર.ધના કરતા નથી. તો તે ઈન્દ્રાદિ રૂપથી ઉત્પન્ન થઈ શકે છે પરંતુ અહમિન્દ્રપણાથી ઉત્પન્ન થઈ શકતા નથી અને જો તે જ્ઞાનાદિની વિરાધના કરે છે, તો ભવનવાસી વિગેરેમાંથી કોઈ પણ એક દેવમાં ઉત્પન્ન થઈ જાય છે ‘एवं पडिसेवणाकुसीले वि’ એજ પ્રમાણેતુ કથન પ્રતિ સેવના કુશીલના સળધમાં પણ સમજવુ. ‘कसायकुसीले पुच्छा’ હે ભગવન્ કસાય કુશીલ સાધુ કે જે દેવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે, તો શું તે ઈન્દ્રપણાથી ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા સામાનિક દેવપણાથી ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા ત્રાયસ્ત્રિંશત્ દેવપણાથી ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા લોકપ લપણાથી ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા અહમિન્દ્રપણાથી ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશ્નશ્રી

‘અવિરાહણં પદુચ્ચંદ્રતાં વા ઉવવજ્જેજ્જા જાવ અહમિદ્દતાં વા ઉવવજ્જેજ્જા’ અવિરાધનં પ્રતીત્ય ઇન્દ્રતયા વોત્પદ્ધેત યાવત્ અહમિન્દ્રતયા વોત્પદ્ધેત અત્ર યાવત્પદેન સામાનિકતયા ઉત્પદ્ધેત-ત્રાયસ્થિશત્તયા ઉત્પદ્ધેત લોકપાલતયા ઉત્પદ્ધેત-પત્તર્યન્તસ્ય પુઞ્ઞાકપ્રકરણસ્ય સંગ્રહો ભવતીતિ । ‘વિરાહણં પદુચ્ચં અન્નયરેસુ ઉવવજ્જેજ્જા’ વિરાધનં પ્રતીત્ય અન્યતરેષુ ભવનપત્યાદિદેવેષુ ઉત્પદ્ધેતેતિ । ‘ણિયંટે પુચ્છા’ નિર્ગ્રન્થઃ સ્વલ્લ મદન્ત ! દેવેષ્વત્પચ્ચમાનઃ કિમિન્દ્રતયા ઉત્પદ્ધેત સામાનિકતયા વોત્પદ્ધેત ત્રાયસ્થિશત્તયા વોત્પદ્ધેત-લોકપાલતયા વોત્પદ્ધેત અહમિન્દ્રતયા વોત્પદ્ધેત ઇતિ પૂચ્છા પ્રશ્નઃ । ભગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ !

હોતા હૈ ? હસ પ્રશ્ન કે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામી સે કહતે હૈ-‘ગોયમા ! અવિરાહણં પદુચ્ચંદ્રતાં વા ઉવવજ્જેજ્જા જાવ અહમિદ્દતાં વા ઉવવજ્જેજ્જા’ હે ગૌતમ ! ક્ષાયકુશીલ સાધુ યદિ અપને જ્ઞાનાદિકોં કી વિરાધના નહીં કરતા હૈ તો વહ ઇન્દ્ર-રૂપ સે ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ, અથવા સામાનિક દેવરૂપ સે ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ । ત્રાયસ્થિશત્ રૂપ સે ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ । લોકપાલ-રૂપ સે ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ઓર અહમિન્દ્રરૂપ સે મી ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ । તથા યદિ વહ અપને જ્ઞાનાદિક કી વિરાધના કરતા હૈ તો હસ સ્થિતિ મેં વહ ‘અન્નયરેસુ ઉવવજ્જેજ્જા’ ભવનપત્યાદિકોં મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ । ‘ણિયંટે પુચ્છા’ યહાં પર મી ગૌતમસ્વામી ને પ્રભુશ્રી સે ઈસા પૂછા હૈ હે મદન્ત ! દેવોં મેં ઉત્પન્ન હોતા હુઆ નિર્ગ્રન્થ

ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા ! અવિરાહણં પદુચ્ચંદ્રતાં વા ઉવવજ્જેજ્જા જાવ અહમિદ્દતાં વા ઉવવજ્જેજ્જા’ હે ગૌતમ ! ક્ષાય કુશીલ સાધુ ને પોતાના જ્ઞાનાદિની વિરાધના કરતા નથી તો તે ઇન્દ્રપણ્થી ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. અથવા સામાનિક દેવપણ્થી ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. ત્રાયસ્થિશત્ દેવપણ્થી ઉત્પન્ન થઈ જાય છે લોકપાલપણ્થી ઉત્પન્ન થઈ જાય છે અને અહમિન્દ્ર-પણ્થી પણ ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. તથા ને તે પોતાના જ્ઞાનાદિની વિરાધના કરે છે, તો તે સ્થિતિમાં તે ‘અન્નયરેસુ ઉવવજ્જેજ્જા’ ભવનપતિ વિગેરે દેવ-લોકમાં ઉત્પન્ન થઈ જાય છે ‘ણિયંટે પુચ્છા’ આ સૂત્રપાઠથી ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું છે કે-હે ભગવન્ દેવોમા ઉત્પન્ન થનારો નિર્ગ્રન્થ સાધુ શું ઇન્દ્રપણ્થી ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા સામાનિક દેવપણ્થી ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા ત્રાયસ્થિશત્ પણ્થી ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા લોકપાલપણ્થી ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા અહમિન્દ્રપણ્થી ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના

‘અવિરાહણં પદુચ્ચ ણો હૃદતાપ ઉવવજ્જેજ્જા જાવ અહમિદતાપ ઉવવજ્જેજ્જા’
અવિરાધનં પ્રતીત્ય નો ઇન્દ્રતયા વા ઉત્પદ્યેત યાવત્ નો લોકપાલતયા ઉત્પદ્યેત
કિન્તુ અહમિન્દ્રતયા વોત્પદ્યેત અત્ર યાવત્પદેન સામાનિકતયા ત્રાયસ્ત્રિશત્તયા-
લોકપાલતયા એતેષાં સંગ્રહો ભવતિ ઇતિ । ‘વિરાહણં પદુચ્ચ અન્નયરેસુ ઉવવ-
જ્જેજ્જા’ ‘વિરાધનં પ્રતીત્ય અન્નયરસ્મિન્ ભવનપત્યાદૌ ઉત્પદ્યેત । ગતિસંબન્ધાત્
સ્થિતિમપ્યાહ-સ્થિતિદ્વારસ્ય પાર્થક્યેનાભાવાત્ ‘પુલાયસસ ણ મંતે દેવલોગેસુ
ઉવવજ્જમાણસસ કેવહ્યં કાલં ઠિર્ઠ પન્નત્તા’ પુલાકસ્ય સ્વલ્ભ મદન્ત ! દેવલોકેષુ-

સાધુ કયા હન્દ્રરૂપ સે ઉત્પન્ન હોતા હૈ ? અથવા સામાનિક રૂપ સે
ઉત્પન્ન હોતા હૈ ? અથવા ત્રાયસ્ત્રિશત્ રૂપ સે ઉત્પન્ન હોતા હૈ ? અથવા
લોકપાલરૂપ સે ઉત્પન્ન હોતા હૈ ? અથવા અહમિન્દ્રરૂપ સે ઉત્પન્ન
હોતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામી સે કહતે હૈ-‘ગોયમા ! હે
ગૌતમ ! ‘અવિરાહણં પદુચ્ચ ણો હૃદતાપ ઉવવજ્જેજ્જા, જાવ અહમિદ-
તાપ ઉવવજ્જેજ્જા’ જ્ઞાનાદિકોં કી અવિરાધના કો લેકર વહ હન્દ્રરૂપ
સે યાવત્ લોકપાલ રૂપ સે ઉત્પન્ન નહીં હોના હૈ । કિન્તુ અહમિન્દ્રરૂપ
સે વહ ઉત્પન્ન હોતા હૈ । યહાં યાવત્પદ સે સામાનિક, ત્રાયસ્ત્રિશત્
ઔર લોકપાલ હન દેવોં કા ગ્રહણ હુઆ હૈ । તથા ‘વિરાહણં પદુચ્ચ
અન્નયરેસુ ઉવવજ્જેજ્જા’ વિરાધના કી અપેક્ષા કરકે વહ ભવનપત્યા-
દિકોં મેં સે કિસી એક મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ । અથ સૂત્રકાર ગતિ
કે સમ્બન્ધ સે સ્થિતિ કા મો કથન કારતે હૈ, કયોં કિ યહાં સ્થિતિ-
દ્વાર કા કથન પૃથક્ રૂપ સે સૂત્રકાર ને નહીં કિયા હૈ । ‘પુલાયસસ ણ
મંતે ! દેવલોગેસુ ઉવવજ્જમાણસસ કેવહ્યં કાલં ઠિર્ઠ પન્નત્તા’ હસમેં

ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા ! ‘અવિરાહણં પદુચ્ચ ણો
હૃદતાપ ઉવવજ્જેજ્જા જાવ અહમિદતાપ ઉવવજ્જેજ્જા’ જ્ઞાનાદિના અવિરાધન-
પણાથી તે ઇન્દ્રપથથી યાવત્ લોકપાલપણાથી ઉત્પન્ન થતા નથી પરંતુ અહ
મિન્દ્રપણાથી તે ઉત્પન્ન થાય છે. અહિયાં યાવત્ પદથી સામાનિક, ત્રાયસ્ત્રિશત્
અને લોકપાલ આ દેવો અહણુ કરાયા છે તથા વિરાહણં પદુચ્ચ અન્નયરેસુ
ઉવવજ્જેજ્જા’ વિરાધનાની અપેક્ષાથી તે ભવનપતિ વિગેરે ગૈકી કાઈ પણ
એક દેવોમા ઉત્પન્ન થાય છે.

હવે સૂત્રકાર ગતિના સંબંધથી સ્થિતિનું પણ કથન કરે છે.-કેમકે
અહિયાં સ્થિતિદ્વારનું કથન બુદ્ધ સૂત્રકારે કહેલ નથી. ‘પુલાયસસ ણ મંતે !
દેવલોગેસુ ઉવવજ્જમાણસસ કેવહ્યં કાલં ઠિર્ઠ પન્નત્તા’ આ સૂત્રથી ગૌતમસ્વામીએ

તપ્યમાનન્ય કિયત્કાલપર્યન્તં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તેતિ પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ-‘ગોયમા’
 इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘जहन्नेणं पलिओवमपुहुत्तं’ जघन्येन पर्योपम
 पृथक्त्वम् द्विपर्योपमादारभ्य तव पर्योपमं यावत् ‘उक्कोसेणं अट्टारससागरोवमाइ’
 उत्कर्षेणाऽष्टादश सागरोपमाणि जघन्योत्कृष्टाभ्यां पर्योपमपृथक्त्वाऽष्टादश
 सागरोपमपरिमिता स्थिति र्भवतीत्यर्थः । ‘वउसस्स पुच्छा’ बहुशस्य देवलोकेषु
 समुत्पद्यमानस्य किञ्चित् कालं स्थितिः प्रज्ञपतेति पृच्छा-प्रश्नः । मगवानाह-
 ‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘जहन्नेणं पलिओवमपुहुत्तं’ जघन्येन
 पर्योपमपृथक्त्वम् द्विपर्योपमादारभ्य तव पर्योपमपर्यन्तमित्यर्थः, ‘उक्कोसेणं
 बावीस सागरोवमाइ’ उत्कर्षेण द्वाविंशतिः सागरोपमाणि ‘एवं पडिसेवणा कुसीले

ગૌતમસ્વામી ને પ્રશ્નશ્રી સે એલા પૂછા હૈ-હે ભદ્રન્ત ! દેવલોક મેં ઉત્પન્ન
 हुए पुलाक की कितने काल तक की स्थिति कही गई है ? इससे उत्तर
 में प्रशुश्री कहते हैं-‘गोयमा ! जहन्नेणं पलिओवमपुहुत्तं, उक्को-
 सेणं अट्टारससागरोवमाइ’ हे गौतम ! देवलोक में उत्पन्न हुए पुलाक
 की स्थिति जघन्य से पर्योपम पृथक्त्व की दो पर्योपम से लेकर नौ
 पर्योपम तक की और उत्कृष्ट से १८ सागरोपम की कही गई है ।
 ‘वउसस्स पुच्छा’ हे भद्रन्त ! देवलोक में उत्पन्न हुए बहुश साधु की
 कितने काल की स्थिति कही गई है ? उत्तर में प्रशुश्री कहते हैं-
 गोयमा ! जहन्ने ण पलिओवमपुहुत्तं उक्कोसेणं बावीसं सागरो-
 वमाइ’ हे गौतम ! जघन्य से बहुश की देवलोक में आयु पर्योपम
 पृथक्त्व की होनी है और उत्कृष्ट से २२ सागरोपमकी होती है ।

પ્રશુશ્રીને એવુ પૂછયુ છે કે-હે ભગવન્ દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થનારા પુલાકની
 સ્થિતિ કેટલા કાળ સુધીની કહી છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશુશ્રી
 ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા ! જહન્નેણ પલિઓવમપુહુત્તં ઉક્કોસેણં
 અટ્ટારસસાગરોવમાઈ’ હે ગૌતમ ! દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થનારા પુલાકની
 સ્થિતિ જઘન્યથી પર્યોપમ પૃથક્ત્વની એટલે કે બે પર્યોપમથી નવ
 પર્યોપમ સુધીની અને ઉત્કૃષ્ટથી અઠાર સાગરોપમની કહી છે ‘વસસ્સ
 પુચ્છા’ હે ભગવન્ દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થનારા બહુશ સાધુની સ્થિતિ કેટલા
 કાળની કહી છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા !
 જહન્નેણં પલિઓવમપુહુત્તં ઉક્કોસેણં બાવીસં સાગરોવમાઈ’ હે ગૌતમ ! જઘન્યથી
 બહુશનું દેવલોક સુધી આયુષ્ય એક પર્યોપમ પૃથક્ત્વનું હોય છે. અને
 ઉત્કૃષ્ટથી ૨૨ બાવીસ સાગરોપમનું હોય છે. ‘એવં પડિસેવણાકુસીલે ચિ’

વિ' एवं प्रतिसेवनाकुशीलोऽपि प्रतिसेवनाकुशीलस्य देवल्लोके समुत्पद्यमानस्य क्रिय
 त्काल स्थितिरिति प्रश्नः, जघन्येन पल्योपमपृथक्त्वम् उत्कर्षेण द्वाविंशति
 सागरोपमा स्थितिः प्रतिसेवनाकुशील-न्येत्युत्तरमिति गातः । 'कसायकुशीलस्य
 पुच्छा' कपायकुशील- देवल्लोके उत्पद्यमानस्य किमन्तं ज्ञानं स्थितिरिति पृच्छा
 प्रश्नः । भगवानाह—'गोयमा' इत्यादि । 'गोयमा' हे गौतम ! 'जहन्नेणं पल्लिओ-
 वमपुहुत्तं' जघन्येन पल्योपमपृथक्त्वम् 'उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं' उत्कर्षेण
 त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमाणि जघन्योत्कृष्टाभ्या पल्योपमपृथक्त्वत्रयस्त्रिंशत्सागरोपम-
 परिमिता स्थिति देवल्लोके कपायकुशील-भवनं भवतीति भावः । 'णियंठस्स पुच्छा'
 निर्ग्रन्थस्य खलु भदन्त ! देवल्लोकेषु समुत्पद्यमानस्य क्रियत्कालं स्थिति भवतीति
 पृच्छा प्रश्नः । भगवानाह—'गोयमा' इत्यादि । 'गोयमा' हे गौतम ! 'अजहन्न
 मणुक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं' अजघन्योत्कर्षेण जघन्योत्कर्षाभावेन परिपूर्ण

'एवं पडिसेवणा कुशीले वि' देवल्लोक में उत्पद्यमान प्रति सेवनाकुशील
 साधु की आयु जघन्य से पल्योपम पृथक्त्व की और उत्कृष्ट से २२ साग-
 रोपम की होती है । 'कसाय कुशीलस्य पुच्छा' हे भदन्त ! देवल्लोक
 में समुत्पद्यमान कपायकुशील साधु की आयु कितने काल तक की होती
 है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—'गोयमा । जहन्नेणं पल्लिओवमपुहुत्तं'
 हे गौतम ! जघन्य से उसकी आयु देवल्लोक में पल्योपम पृथक्त्व होती
 है—दो पल्योपम से लेकर ९ पल्योपम तक की होती है और 'उक्को-
 सेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं' उत्कृष्ट से ३३ सागरोपम तक की होती
 है । 'णियंठस्स पुच्छा' हे भदन्त ! देवल्लोकों में समुत्पद्यमान निर्ग्रन्थ
 साधु की आयु कितने काल तक की होती है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते
 हैं—'गोयमा ! अजहन्नमणुक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं' हे गौतम !

દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થનારા પ્રતિસેવના કુશીલ સાધુનું આયુષ્ય જઘન્યથી એક
 પલ્યોપમ પૃથક્ત્વનું છે અને ઉત્કૃષ્ટથી ૨૨ સાગરોપમનું છે. 'કસાયકુશીલ-
 સ્સ પુચ્છા' હે ભગવન્ દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થનારા કપાયકુશીલ સાધુનું આયુષ્ય
 કેટલા કાળ સુધીનું હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને
 કહે છે કે—હે ગૌતમ ! જઘન્યથી તેનું દેવલોક સભધી આયુષ્ય એક પલ્યોપમ
 પૃથક્ત્વનું હોય છે એટલે કે બે પલ્યોપમથી લઈને નવ પલ્યોપમ સુધીનું
 હોય છે અને 'ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈં' ઉત્કૃષ્ટથી ૩૩ તેત્રીસ સાગરોપમ
 સુધીનું હોય છે 'ણિયંઠસ્સ પુચ્છા' હે ભગવન્ દેવલોકોમાં ઉત્પન્ન થનારા
 નિર્ગ્રન્થ સાધુનું આયુષ્ય કેટલા કાળ સુધીનું હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં
 પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'ગોયમા ! અજહન્નમાણુક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈં' હે ગૌતમ !

ત્રયસ્ત્રિંશત્સાગરોપમાણિ, ત્રયસ્ત્રિંશત્સાગરોપમા સ્થિતિ મેવતીતિ ભાવઃ ।

इति त्रयोदश गतिद्वारम् ॥१३॥सू०६॥

चतुर्दश संयमद्वारमाह—‘पुलागस्स णं’ इत्यादि ।

મૂલ્ય—પુલાગસ્સ ણં મંતે ! કેવહ્યા સંજમટ્ટાણા પન્નત્તા ?

ગોયમા ! અસંખેજ્જા સંજમટ્ટાણા પન્નત્તા एवं जाव कसाय-

कुसीलस्स । णियंठस्स णं मंते ! केवह्या संजमट्टाणा पन्नत्ता ?

ગોયમા ! एगे अजहन्नमणुक्कोसए संजमट्टाणे एवं सिणायस्स

वि । एएसि णं मंते ! पुलागवउसपडिसेवणाकसायकुसील-

णियंठसिणायाणं संजमट्टाणाणं कयरे कयरेहिंतो जाव विसे-

साहिया वा ? गोयमा ! तव्वत्थोवे णियंठस्स संजमट्टाणे, सिणा-

यस्स य एगे अजहन्नमणुक्कोसए संजमट्टाणे, पुलागस्स णं

સંજમટ્ટાણા અસંખેજ્જગુણા વકુસસ્સ સંજમટ્ટાણા અસંખેજ્જગુણા,

પડિસેવણાકુસીલસ્સ સંજમટ્ટાણા અસંખેજ્જગુણા કસાયકુસીલસ્સ

સંજમટ્ટાણા અસંખેજ્જગુણા ॥સૂ૦ ૭॥

છાયા—પુલાકસ્ય खलु भदन्त ! कियन्ति संयमस्थानानि प्रज्ञप्तानि ?

'गौतम ! असंख्येयानि संयमस्थानानि प्रज्ञप्तानि । एवं यावत् कषायकुशीलस्य

निर्ग्रन्थस्य खलु भदन्त ! कियन्ति संयमस्थानानि प्रज्ञप्तानि ? गौतम ! एक

मजघन्यानुत्કृष्टं संयमस्थानम् । एव स्नातकस्यापि, एतेषां खलु भदन्त ! पुलाक-

बकुशप्रतिसेवनाकषायकुशीलनिर्ग्रन्थસ્નાતકાનાં સંયમસ્થાનાનાં કતરે કતરેભ્યો

યાવદ્વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! सर्वस्तोकं निर्ग्रन्थस्य संयमस्थानम् स्नातकस्य च

एकमजघन्यानुत्कृष्टं संयमस्थानम् । पुलाकस्य संयमस्थानानि असंख्येयगुणानि,

बकुशस्य संयमस्थानानि असंख्येयगुणानि, प्रतिसेवनाकुशीलस्य संयमस्थानानि-

असंख्येयगुणानि कषायकुशीलस्य संयमस्थानानि असंख्येयगुणानि ॥सू० ७॥

देवलोक में समुत्पद्यमान निर्ग्रन्थ साधु की आयु जघन्य उत्कृष्ट के

भेद से रहित होगी हुई केवल पूर्णरूप से ३३ सागरोपम की होती है।

ગતિદ્વાર સમાપ્ત સૂ૦ ૬ ।

દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થનારા નિર્ગ્રન્થ સાધુના આયુષ્ય જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટના

ભેદ વિનાનું હોય તે કેવળ પૂર્ણ રૂપથી ૩૩ તેત્રીસ સાગરોપમનું હોય છે,

અ રીતે આ ગતિદ્વાર ઠહ્ણું છે. ॥સૂ૦ ૬॥

ટીકા—‘પુલાગસ્સ ણં મંતે ! પુલાકસ્ય ચલુ મદન્ત ! ‘કેવહયા સંજમદ્વાણા પન્નત્તા’ કિયન્તિ સંયમસ્થાનાનિ મજ્જસાનિ સંયમઃ સમ્યગ્ યમયતિ—ચતુર્ગતિગમને-
શ્ચો જીવં વ્યાવર્તયતિ યઃ સ સાવધયોગવિરતિલક્ષણઃ સંયમધ્વારિત્રમ્ તસ્ય સ્થાનાનિ
શુદ્ધિપ્રકર્ષાપ્રકર્ષકૃતા ભેદા इति સંયમસ્થાનાનિ તાનિ પુલાકસ્ય કિયન્તિ—કિયત્સં-
લ્પકાનિ મજ્જસાનીતિ પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ—‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા ! હે ગૌતમ !
‘અસંલ્પેજ્જા સંજમદ્વાણા—પન્નત્તા’ અસંલ્પેયાનિ સંયમસ્થાનાનિ કથિતાનિ પુલાકસ્ય,
તાનિ ચલુ સંયમસ્થાનાનિ પ્રત્યેકસર્વાકાશપ્રદેશગુણિતસર્વાકાશપરિણામ-
પર્યાયોપેતાનિ ભવન્તિ એતાનિ ચલુ સંયમસ્થાનાનિ પુલાકસ્યામંલ્પેયાનિ ભવન્તિ

૧૪ વાં સંયમદ્વાર કા કથન

‘પુલાગસ્સ ણં મંતે કેવહયા સંજમદ્વાણા પન્નત્તા’ ઇત્યાદિ સુ. ૭ ।
ટીકાર્થ—ગૌતમસ્વામી ને પ્રભુશ્રી સે એસા પૂછા હૈ—‘પુલાગસ્સ ણં મંતે ।
કેવહયા સંજમદ્વાણા પન્નત્તા’ હે મદન્ત । પુલાક કે કિતને સંયમસ્થાન
કહે ગયે હૈં ? જીવ કો જો ચતુર્ગતિયોં મેં ગમન કરને સે રોકતા હૈ—
હનમેં ઉસકા ગમન નહીં હોને દેતા હૈ—એસા સાવધયોગ સે વિરતિ
રૂપ સંયમ હોતા હૈ । હસી કા નામ ચારિત્ર હૈ । હસકે શુદ્ધિ કે પ્રકર્ષ
ઔર અપ્રકર્ષ કો લેકર જો ભેદ હોતે હૈં—વે યહાં સંયમસ્થાન કહેગયે
હૈં । સો એસે સંયમ સ્થાન પુલાક સાધુ કે કિતને હોતે હૈં ? હસકે ઉત્તર
મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં—‘ગોયમા ! અસંલ્પેજ્જા સંજમદ્વાણા પન્નત્તા’ હે
ગૌતમ ! પુલાક કે સંયમસ્થાન અસંલ્પ્યાત કહે ગયે હૈં । હનમેં પ્રત્યેક
સંયમ સ્થાન સે સર્વાકાશ પ્રદેશગુણિત સર્વાકાશ પ્રદેશપ્રમાણ અન-

ચૌદમા સંયમદ્વારનું કથન

‘પુલાગસ્સ ણ મંતે ! કેવહયા સંજમદ્વાણા પન્નત્તા’ ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—શ્રીગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું છે કે—‘પુલાગસ્સ ણં
મંતે । કેવહયા સંજમદ્વાણા પન્નત્તા’ હે ભગવન્ પુલાકના કેટલા સંયમસ્થાનો
કહ્યા છે ? જીવને ચતુર્ગતિમાં જવાથી જે રોકે—તેમાં તેઓનું ગમન થવા
દેતા નથી. એવો સાવધ યોગથી વિરતિરૂપ સંયમ હોય છે. તેનું જ નામ
ચારિત્ર છે તેની શુદ્ધિનો પ્રકર્ષ અને અપ્રકર્ષને લઈને જે લેહ થાય છે તે
ત્યાં સંયમસ્થાન કહ્યા છે એવા સંયમસ્થાનો પુલાક સાધુઓને કેટલા હોય
છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘ગોયમા ! અસં-
લ્પેજ્જા સંજમદ્વાણા પન્નત્તા’ હે ગૌતમ પુલાકના સંયમસ્થાનો અસંખ્યાત કહ્યા
છે. તેમાં પ્રત્યેક સંયમસ્થાનના સર્વાકાશપ્રદેશથી સર્વાકાશપ્રદેશ પ્રમાણ અનંતા-

ચારિત્રમોહનીયકર્મક્ષયોપશમસ્ય વિચિત્રત્વાત્ । ‘એવં જાવ કસાયકુસીલસ્સ’ એવં
યાવત્ કષાયકુસીલસ્ય અસંત્યયેયાનિ સયમસ્થાનાનિ જ્ઞાન્યાનિ અત્ર યાવત્પદેન
વકુશપતિસેવનાકુસીલયોગ્રહણં મરતીતિ ‘ણિયંઠસ્સ ણં મંતે ! કેવદ્દયા સંજમ-
દ્ધાણા પવ્વત્તા’ નિર્ગન્થસ્ય સ્વલ્લ મદન્ત ! નિયન્તિ સંયમસ્થાનાનિ પ્રજ્ઞસાનીતિ
પ્રશ્નઃ મગવાનાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘एगे अजहणमणुकोसए संजमद्धाने’
एकमजघन्यानुत्कृष्टं संयमस्थानम् निर्गन्थस्य कषायाणामुपशमस्य
क्षयस्य च अविचित्रत्वेन, तदीयशुद्धेरेकप्रकारकत्वात् एकत्वादेव तदजघन्योत्कृष्टं
भवति, बहुविध शुद्धिश्चैव जघन्यस्योत्कृष्टस्य च भावस्य सद्भावादिति । ‘एवं सिणा-

ન્તાનન્તપર્યાય-અશ-હોતે હૈં । કયોંકિ ચારિત્ર મોહનીય કર્મ કા ક્ષયો-
પશમ વિચિત્ર હોતા હૈ । ऐसा ही कथन ‘जाव कसायकुसीलस्स’
यावत् कषाय कुशील तक जानना चाहिये । यहाँ यावत्पद से वकुश
और प्रतिसेवना कुशील इन दो साधुओं का ग्रहण हुआ है । ‘णियं-
ठस्स णं मंते ! केवद्वया संजमद्धाना पणत्ता’ हे भदन्त ! निर्गन्थ
साधु के संयमस्थान कितने कहे गये हैं ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-
‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘एगे अजहणमणुकोसए संजमद्धाने’ हे
गौतम ! निर्गन्थ साधु के जघन्य और उत्कृष्ट भेद रहित केवल
एक संयम स्थान कहा गया है । कयों कि निर्गन्थ के कषायों का क्षय
अथवा उपशम एक ही प्रकार का होता है हमसे उनकी शुद्धि एक ही
प्रकार की होती है । इसीलिये वहाँ जघन्य उत्कृष्ट का भेद नहीं कहा
गया है । जघन्य और उत्कृष्ट भाव के सद्भाव से ही शुद्धि अनेक

नतपर्याय-અંશ હોય છે. તેમાં પુલાકના સયમસ્થાનો અસખ્યાતગણા હોય
છે. કેમકે-ચારિત્રમોહનીય કર્મનો ક્ષયોપશમ વિચિત્ર હોય છે. એવું જ
કથન ‘જાવ કસાયકુસીલસ્સ’ યાવત્ બકુશ અને પ્રતિસેવના કુશીલ તથા
કષાયકુસીલના અંબધમાં સમજી લેવું અહીંયા બકુશ અને પ્રતિસેવના કુશીલ
એ એ યાવત્ પદથી ગ્રહણ કરાયા છે ‘ણિયંઠસ્સ ણં મંતે ! કેવદ્દયા સંજમદ્ધાણા
પવ્વત્તા’ હે ભગવન્ નિર્ગન્થ સાધુને સયમસ્થાનો કેટલા કહ્યા છે ? આ પ્રશ્નના
ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘એગે
અજહણમણુકોસए संजमद्धाने’ । નિર્ગન્થ સાધુને જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટના
લેદ વિનાતું કેવળ એક સયમસ્થાન કહેલ છે કેમકે નિર્ગન્થોને
કષાયોનો ક્ષય અથવા ઉપશમ એક જ પ્રકારનો હોય છે. તેથી તેમની શુદ્ધિ
એક જ પ્રકારની હોય છે તેથી ત્યાં જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટનો લેદ કહ્યો નથી.
જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટભાવના સદ્ભાવથી જ અનેક પ્રકારની શુદ્ધિ હોય છે.

પસ વિ' એવં-નિર્ગ્રન્થવદેવ સ્નાતકસ્યાપિ સંયમસ્થાનમજગન્માનુકૃષ્ટમેવ
ભવતિ કષાયાણામુપશમસ્ય ક્ષયસ્ય ચાવિચિત્રત્વેન શુદ્ધેરેકવિધત્વાત્ એકત્વાદેવ
તદજગન્પ્રોક્તૃષ્ટં ભવતીતિ । અથૈતેપામેવાલચવદુન્વમાદ 'એપિ ણં' ઇત્યાદિ, 'એપિ
ણં મંતે' એવેષાં સ્વલુ ભદન્ત । 'પુલાગવત્પદિસેવાકસાયકુમીલણિયંઠસિના-
યાણં સંજમદ્વાણાણં કયરે કયરેહિતો જાવ વિસેમાહિયા વા' પુલાક વકુશ
પ્રતિસેવનાકુશીલકષાયકુશીલનિર્ગ્રન્થસ્નાતકાનાં સંયમસ્થાનાનાં કતરે કતરેશ્ચો-
ડસ્યા વા વહુકા વા તુલ્યા વા વિશેષાધિકા વા ઇતિ પ્રશ્નઃ । ભગવાનાદ-
'ગોયમા' ઇત્યાદિ, 'ગોયમા !' ગૌતમ ! 'સવ્વત્થોવે ણિયંઠસ્સ સિનાયસ્સ ચ

પ્રકાર કી હોતી હૈ । 'એવં સિનાયસ્સ વિ' ઇતી પ્રકાર સે સ્નાતક કે
ભી સંયમસ્થાન અજગન્થ અનુકૃષ્ટ હી હોના હૈ-કયોં કિ કષાય કા
ઉપશમ ઓર ક્ષય એક પ્રકાર કા હી હોતા હૈ । ઇત્થસે શુદ્ધિ એક
હી પ્રકાર કી હોતી હૈ । અતઃ ડસકી એકતા મેં વહાં જગન્થ ઓર
ઉત્કૃષ્ટ ભેદ નહીં હોતા હૈ ।

અવ સૂત્રકાર હનકે હી અલ્પ વહુત્વ કા કથન કરતે હૈ-હમ મેં
ગૌતમસ્વામી ને પ્રશુશ્રી સે એસા પૂછા હૈ-'એપિ ણં મંતે ! પુલાગ
વડસ પદિસેવનાકસાયકુમીલણિયંઠસિનાયાણં સંજમદ્વાણાણં કયરે-
કયરેહિતો જાવ વિસેમાહિયા વા' હે ભદન્ત ! હન પુલાક, વકુશ, પ્રતિ-
સેવનાકુશીલ, કષાયકુશીલ, નિર્ગ્રન્થ ઓર સ્નાતક કે સંયમસ્થાનો
મેં કૌન કિન સે અલ્પ હૈં ? કૌન વહુન હૈં ? કૌન વરાવર હૈં ? ઓર
કૌન વિશેષાધિક હૈં ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશુ કહતે હૈં-'ગોયમા ! સવ્વ-

'એવં સિનાયસ્સ વિ' એજ પ્રમાણે સ્નાતકના સંયમસ્થાનો પણ અજગન્થ અને
અનુકૃષ્ટ જ હોય છે. કેમકે કષાયોનો ઉપશમ અને ક્ષય એકજ પ્રકારનો
હોય છે તેથી શુદ્ધિ એકજ પ્રકારની હોય છે તેથી તેની એકતામાં ત્યાં
જગન્થ અને ઉત્કૃષ્ટનો ભેદ હોતો નથી

હવે સૂત્રકાર તેઓના અલ્પબહુપણાનુ કથન કરે છે.-તેમાં ગૌતમસ્વામી
પ્રશુને એવું પૂછે છે કે-'એપિ ણ મંતે ! પુલાગવકુશપદિસેવનાકસાયકુમીલ-
ણિયંઠસિનાયાણ સંજમદ્વાણા ણ કયરે કયરેહિતો ! જાવ વિસેમાહિયા વા' હે
ભગવન્ આ પુલાક, વકુશ પ્રતિસેવના કુશીલ, નિર્ગ્રન્થ અને સ્નાતકના સંયમ
સ્થાનોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ છે ? કોણ કોનાથી વધારે છે ? અને કોણ
કોની બરાબર છે ? તથા કોણ વિશેષાધિક છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશુશ્રી
ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-'ગોયમા ! સવ્વત્થોવે ણિયંઠસ્સ, સિનાયસ્સ ચ એજેહ-

एगं अजहन्नमणुकोसए संजमट्ठाणे' सर्वस्तोकं निर्ग्रन्थस्य स्नातकस्य चैकमजघन्यानुत्कृष्टं संयमस्थानम् सर्वापेक्षयाऽत्यल्पं भवति शुद्धेरैकविधत्वात्, पुलाकादीनां तूत्क्रमेण असंख्येयगुणानि तानि भवन्ति क्षयोपशमवैचित्र्यात् । तदेवाह—'पुलागस्स णं संजमट्ठाणा असंखेज्जगुणा' पुलाकस्य खलु संयमस्थानानि निर्ग्रन्थस्नातकसंयमापेक्षया असंख्येयगुणाधिकानि भवन्ति क्षयोपशमस्य विचित्रत्वात् 'बउसस्स संजमट्ठाणा असंखेज्जगुणा' बकुशस्य संयमस्थानानि पुलाकसंयमस्थानापेक्षया असंख्येयगुणाधिकानि कषायक्षयोपशमस्य विचित्रत्वात् । 'पडिसेव्वणाकुसीलस्स संजमट्ठाणा असंखेज्जगुणा' प्रतिसेवनाकुशीलस्य संयमस्थानानि बकुशसंयमस्थानापेक्षया असंख्येयगुणाधिकानि भवन्ति । 'कसायकुसी-

एथोवे णियंठस्स सिणायस्स च एगे अजहण्णमणुकोसए संजमट्ठाणे' हे गौतम ! सर्वस्थानों की अपेक्षा अत्यल्प निर्ग्रन्थ और स्नातक का एक अजघन्य अनुत्कृष्ट संयमस्थान है । क्यों कि यहाँ शुद्धि एक ही प्रकार की होती है । पुलाक आदि के संयम स्थान क्रमशः असंख्यात गुणित होते हैं । क्यों कि वहाँ क्षयोपशम की विचित्रता होती है । यही बात—'पुलागस्स णं संजमट्ठाणा असंखेज्जगुणा' इस सूत्रद्वारा सूत्रकारने प्रकट की है । निर्ग्रन्थ और स्नातक के संयमस्थान कषाय के क्षयोपशम की विचित्रता से असंख्यात गुणित अधिक होते हैं । 'बउसस्स संयमट्ठाणा असंखेज्जगुणा' बकुश के संयमस्थान पुलाक के संयम स्थानों की अपेक्षा असंख्यातगुणित अधिक होते हैं । 'पडिसेवणा कुसीलस्स संयमट्ठाणा असंखेज्जगुणा' प्रतिसेवना कुशील साधु के संयमस्थान पुलाक एवं बकुश साधु के संयम स्थानों की अपेक्षा असं-

णમણુકોસए સંજમટ્ઠાણે' હે ગૌતમ ! સર્વસ્થાનોની અપેક્ષાથી અત્યન્ત અલ્પ નિર્ગ્રન્થ અને સ્નાતકોનું એક અજઘન્ય અનુત્કૃષ્ટ સંયમસ્થાન છે કેમકે—ત્યાં એક જ પ્રકારની શુદ્ધિ હોય છે પુલાક વિગેરેના સંયમસ્થાનો ક્રમશઃ અસંખ્યાતગણા હોય છે. કેમકે—ત્યાં ક્ષયોપશમની વિચિત્રતા હોય છે. એજ વાત 'પુલાગસ્સ ણ સંજમટ્ઠાણા અસંખેજ્જગુણા' આ સૂત્રપાઠદ્વારા સૂત્રકારે પ્રગટ કરેલ છે. નિર્ગ્રન્થ અને સ્નાતકોના સંયમસ્થાનોની અપેક્ષાએ પુલાક સાધુના સંયમસ્થાનો કષાયના ક્ષયોપશમના વિચિત્રપણાથી અસંખ્યાતગણા વધારે હોય છે. 'બહસસ્સ સંજમટ્ઠાણા અસંખેજ્જગુણા' બકુશના સંયમસ્થાનો પુલાકના સંયમસ્થાનોના કથન કરતાં અસંખ્યાતગણા વધારે હોય છે 'પડિસેવના કુશીલસ્સ સંજમટ્ઠાણા અસંખેજ્જગુણા' પ્રતિસેવના કુશીલ સાધુના સંયમસ્થાનો પુલાક અને બકુશ સાધુના સંયમસ્થાનો કરતાં અસંખ્યાતગણા વધારે હોય.

લસ સંજમદ્યાયા અસંખેજગુણા' કષાયકુશીલસ્ય સંયમસ્થાનાનિ પ્રતિસેવના-
કુશીલાપેક્ષયા અપરુપેયગુણાધિકાનિ ભવન્તિ તદીયનપાયાણા ક્ષયોપશમસ્ય વિચિ-
ત્રવાદિતિ । इति चतुर्दशं संयमद्वारम् ૧૪ મુ.૦૭ ।

પદ્યદશં નિર્ગપ્તારમાદ-‘પુલાગસ્તા ણ મંતે’ ટ્વયાદિ ।

મૂલમ્-પુલાગસ્સ ણં મંતે ! કેવદ્યા ચરિત્તપજ્જવા પન્નત્તા ?
ગોયમા ! અણંતાચરિત્તપજ્જવા પન્નત્તા એવં જાવ સિનાયસ્સ
પુલાએ ણં મંતે ! પુલાગસ્સ સટ્ટાણસન્નિગાસેણં ચરિત્તપજ્જવેહિં
કિં હીણે તુલ્લે અબ્ભહિએ ? ગોયમા ! સિય હીણે ૧, સિય તુલ્લે ૨,
સિય અબ્ભહિએ ૩, જહ હીણે અણંતમાગહીણે વા અસંખેજમાગ-
હીણે વા સંખેજમાગહીણે વા સંખેજગુણહીણે વા અસંખેજગુણ-
હીણે વા અણંતગુણહીણે વા । અહ અબ્ભહિએ અણંતમાગમબ્ભહિએ
વા અસંખેજમાગમબ્ભહિએ વા સંખેજમાગમબ્ભહિએ વા સંખે-
જગુણમબ્ભહિએ વા અસંખેજગુણમબ્ભહિએ વા અણંતગુણ-
મબ્ભહિએ વા । પુલાએ ણં મંતે ! બડસસ્સ પરટ્ટાણસન્નિગાસેણં
ચરિત્તપજ્જવેહિં કિં હીણે તુલ્લે અબ્ભહિએ ? ગોયમા ! હીણે ણો
તુલ્લે ણો અબ્ભહિએ અણંતગુણહીણે । એવં પડિસેવનાકુસીલ-
સ્સ વિ । કસાયકુસીલે ણં સમં છટ્ટાણવડિએ જહેવ સટ્ટાણે ।
ણિયંઠસ્સ જહા બડસસ્સ । એવં સિનાયસ્સ વિ । બડસેણં મંતે !

સ્વાતગુણિત અધિક હોતે હૈં । ‘કસાયકુસીલસ્સ સંજમદ્યાના અસં-
ખેજગુણા’ કષાયકુશીલ સાધુ કે સંયમસ્થાન પ્રતિસેવના કુશીલ કે
સંયમસ્થાનોં કી અપેક્ષા અસંસ્વાતગુણિત અધિક હોતે હૈં । હન સ્વ કે
સંયમસ્થાનોં કી વિચિત્રતા કા કારણ કષાયોં કે ક્ષયોપશમ કી
વિચિત્રતા હૈ । સંયમદ્વાર સમાપ્ત સ્.૦૭ ।

છે. ‘કસાયકુસીલસ્સ સંજમદ્યાના અસંખેજગુણા’ કષાય કુશીલ સાધુના સંયમ-
સ્થાનો પ્રતિસેવના કુશીલ સાધુના સંયમ સ્થાનો કરતાં અસંસ્વાતગુણા વધારે
હોય છે આ બધાના સંયમ સ્થાનોની વિચિત્રતાને કારણે કષાયોના ક્ષયોપ-
શમની વિચિત્રતા છે એ રીતે આ સંયમદ્વારનું કથન છે. ॥સ્.૦ ૭॥

ગુણાભ્યધિકઃ, एवं यावत् कषायकुशीलस्य । निर्ग्रन्थः खलु भदन्त ! निर्ग्रन्थस्य स्वस्थानसन्निकर्षेण पृच्छा गौतम ! नो हीनः तुल्यः नो अभ्यधिकः । एवं स्नातकस्यापि । स्नातकः खलु भदन्त ! पुलाकस्य परस्थानसन्निकर्षेण० एवं यथा निर्ग्रन्थस्य वक्तव्यता तथा स्नातकस्यापि भणितव्या, यावत् स्नातकः खलु भदन्त ! पुलाकस्य परस्थानसन्निकर्षेण० एवं यथा निर्ग्रन्थस्य वक्तव्यता तथा स्नातकस्यापि भणितव्या, यावत् स्नातकः खलु भदन्त ! स्नातकस्य स्वस्थानसन्निकर्षेण पृच्छा गौतम ! नो हीनः तुल्य नो अभ्यधिकः, । एतेषां खलु भदन्त ! पुलाकबकुशप्रतिसेवनाकुशीलनिर्ग्रन्थस्नातकानां जघन्योत्कृष्टानां चारित्रपर्यवाणां कतरे कतरेभ्यो यावद्विशेषाधिका वा ? गौतम ! पुलाकस्य कषायकुशीलस्य च एतयोः खलु जघन्याश्चारित्रपर्यवाः द्वयोरपि तुल्याः सर्वस्तोकाः, पुलाकस्योत्कृष्टाश्चारित्रपर्यवा अनन्तगुणाः, बकुशस्य प्रतिसेवनाकुशीलस्य च एतयोः खलु जघन्याश्चारित्रपर्यवाः द्वयोरपि तुल्या अनन्तगुणाः, बकुशस्योत्कृष्टाश्चारित्रपर्यवा अनन्तगुणाः, प्रतिसेवनाकुशीलस्योत्कृष्टाश्चारित्रपर्यवा अनन्तगुणाः कषायकुशीलस्योत्कृष्टाश्चारित्रपर्यवा अनन्तगुणाः, निर्ग्रन्थस्य स्नातकस्य च एतयोः खलु अजघन्यानुत्कृष्टाश्चारित्रपर्यवाः द्वयोरपि तुल्या अनन्तगुणाः ॥ सू० ८ ॥

टीका—‘પુલાગસ્સ ણં મંતે ! પુલાકસ્ય खलु भदन्त ! ‘કેવહ્યા ચરિત્ત-પજ્જવા પન્નત્તા’ કિયન્તશ્ચારિત્રપર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, ચારિત્રસ્ય-સર્વવિરતિરૂપપરિણામ-સ્ય પર્યવાઃ મેદાશ્ચરિત્રપર્યવાઃ તે ચ કેવલ્લિબુદ્ધિકૃતા અવિભાગપલ્લિછેદા વિષય-

૧૫ વાં નિકર્ષદ્વાર

‘પુલાગસ્સ ણં મંતે ! કેવહ્યા ચરિત્તપજ્જવા’ इत्यादि ।

टीकार्थ—गौतमस्वामी ने इस सूत्र द्वारा प्रभुश्री से ऐसा पूछा है—‘पुलागस्स णं मंते ! केवह्या चारित्तपज्जवा पन्नत्ता’ हे भदन्त ! पुलाक साधु के चारित्रपर्यव सर्वविरतिरूप चारित्र के परिणामरूप पर्याय-मेद-कितने कहे गये हैं । सर्वविरतिरूप चारित्र की पर्याये केवल भगवान् की बुद्धि के द्वारा ही गम्य होती है और

પદરમા નિકર્ષદ્વારતું કથન

‘પુલાગસ્સ ણ મંતે ! કેવહ્યા ચરિત્તપજ્જવા’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—ગૌતમસ્વામીએ આ સૂત્રદ્વારા પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું છે કે—‘પુલા-ગસ્સ ણં મંતે ! કેવહ્યા ચરિત્તપજ્જવા પન્નત્તા’ હે ભગવન પુલાક સાધુને પરિણામ રૂપ પર્યાયભેદો કેટલે કહ્યા છે ? સર્વવિરતિ રૂપ ચારિત્રની પર્યાયો કેવલી ભગવાનની બુદ્ધિ દ્વારા જ પામી શકાય છે અને તેના ભેદો પણ તેઓ દ્વારા જ પામી શકાય છે.

કૃતાવેતિ પ્રવ્રનઃ, ભગવાન હ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘અણંતા ! ચારિત્તપજ્જના પણ્ણત્તા’ અનન્તાચરિત્તપર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ કયિતા ઇતિ । ‘એવં જાવ સિણાયસ્સ’ એવમ્-પુલાકવદેવ યાવત્ સ્નાતકસ્ય ચારિત્તપર્યવા અનન્તા ભવન્તિ-અત્ર યાવત્પદેન વકુશપ્રતિસેવનાકુશીલકષાયકુશીલનિર્ગ્રન્થાનાં મંગ્રહો ભવતિ-તથા ચૈતેષાં ચારિત્તપર્યવા અનન્તા એવ ભવન્તીતિ ભાવઃ । ‘પુલ્હઃ ણં મંતે !’ પુલાકઃ સ્વત્તુ મદન્ત ! ‘પુલાગસ્સ સઢ્ઢાણસંનિગાસેણં’ પુલાકસ્ય સ્વસ્થાનમન્નિકર્પણેણ સ્વમ્-આ-ભીયં સજાતીયં સ્થાનં પર્યવાણામાશ્રયઇતિ સ્વસ્થાનમ્ પુલાકાદેઃ પુલાકાદિરેવ સ્વ-સ્થાનમ્ તસ્ય સ્વસ્થાનસ્ય સન્નિકર્પઃ-સજાત્યસંયોજનમિતિ સ્વન્થાનસન્નિકર્પસ્તેન સ્વસ્થાનસન્નિકર્પેણ ‘ચરિત્તપજ્જવેહિં’ ચારિત્તપર્યવૈઃ ‘કિં હીણે તુલ્લે અબ્બહિં’ કિં હીનસ્તુલ્યોઽબ્બધિકો વા એકઃ પુલાકઃ સજાતીયપુલાકાન્તરસ્ય ચરિત્તપર્યવાપેક્ષા

બનકે ભેદ મી ડન્હીં કે દ્વારા ગમ્ય હોતે હિં । યે ચારિત્ર ભેદ અવિભાગ પ્રતિચ્છેદરૂપ હોતે હિં । અથવા ચારિત્રકે વિષયભૂત પદાર્થોં કી અપેક્ષા મી ચારિત્ર ભેદ હોતે હિં । ઇસી વાત કો યહાં ગૌતમસ્વામી ને પ્રમુશ્રી સે પૂછા હૈ । ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હિં-‘ગોયમા ! અણંતા ચારિત્ત-પજ્જવા પણ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! પુલાક કી ચારિત્ર ભેદ રૂપ પર્યાયે’ અનન્ત હોતે હિં ‘એવં જાવ સિણાયસ્સ’ ઇસી પ્રકાર સે યાવત્ સ્નાતક સાધુ કી ચારિત્રપર્યાયે’ અનન્ત હોતી હિં । યહાં યાવત્ પદ સે વકુશ, પ્રતિસેવના કુશીલ કષાય કુશીલ ઓર નિર્ગ્રન્થ ઇનકા ગ્રહણ હુમા હિં । તથા અ-ઇનકી મી ચારિત્ર પર્યાયે’ અનન્ત હોતી હિં । ‘પુલાઘ ણં મંતે ! પુલાગસ્સ સઢ્ઢાણસંનિગાસેણં ચારિત્તપજ્જવેહિં કિં હીણે તુલ્લે અબ્બહિં’ હે મદન્ત ! એક પુલાક સજાતીય અન્ય પુલાક સે ચારિત્ર પર્યાયોં કી

ચારિત્રભેદ અવિભાગ પ્રતિચ્છેદ રૂપ હોય છે. અથવા ચારિત્રના વિષયભૂત પદાર્થોની અપેક્ષાથી પણ ચારિત્રભેદો હોય છે, એજ વાત અહિયાં ગૌતમસ્વામીએ પ્રમુ-શ્રીને પૂછી છે. તેના ઉત્તરમાં પ્રમુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! અણંતા ! ચરિત્તપજ્જવા પણ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! ચારિત્ર ભેદરૂપ પુલાકના પર્યાયો અનંત હોય છે. ‘એવં જાવ સિણાયસ્સ’ એજ પ્રમાણે યાવત્ સ્નાતક સાધુના ચારિત્ર પર્યાયો અનંત હોય છે, અહિયાં યાવત્ પદથી વકુશ પ્રતિસેવના કુશીલ, કષાયકુશીલ અને નિર્ગ્રન્થો ગ્રહણ કરાયા છે આ બધાની ચારિત્ર પર્યાયો અનંત હોય છે ‘પુલાઘ ણં મંતે ! પુલાગસ્સ સઢ્ઢાણસંનિગાસેણં ચરિત્તપજ્જવેહિં કિં હીણે, તુલ્લે, અબ્બહિં’ હે ભગવન્ એક પુલાક સજાતીય બીજા પુલાકોથી ચારિત્ર પર્યાયોની અપેક્ષાથી-શું હીન હોય છે ? અથવા બરાબર હોય છે ? અથવા વધારે હોય છે ? આ

કિં હીનો-ન્યુનઃ તુલ્યોઽધિકો વા ભવતીતિ પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ । ‘સિય હીને સિય તુલ્લે સિય અઘ્મહિં’ સ્યાત્ હીનઃ સ્યાત્ તુલ્યઃ સ્યાદઅધિકઃ, સ્યાત્-કદાચિત્ પુલાકાન્તરાત્ સજાતીયાત્ પુલાકઃ સ્વસ્થાનસન્નિકર્ષેણ ચારિત્રપર્યાયૈ હીનઃ વિશુદ્ધસંયમસ્થાનસમ્બન્ધિત્વેન વિશુદ્ધતરપર્યવાપેક્ષયાઽવિશુદ્ધતરસંયમસ્થાનસંબન્ધિત્વેનાવિશુદ્ધતરાઃ પર્યવાઃ હીના ભવન્તિ તાદૃશા વિશુદ્ધેતરપર્યવયોગાત્ સાધુરપિ હીન ઇતિ કથ્યતે । તુલ્ય ઇતિ તુલ્ય શુદ્ધિક પર્યવયોગાત્ સાધુરપિ તુલ્યઃ કથ્યતે અધ્યધિક ઇતિ વિશુદ્ધતર-

અપેક્ષા કયા હીન હોતા હૈ ? અથવા વગાવર હોતા હૈ અથવા અધિક હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા । સિય હીને ? સિય તુલ્લે ૨ સિય અઘ્મહિં ૩’ હે ગૌતમ । એક પુલાક દૂસરે પુલાક સે ચારિત્ર પર્યાયોં કી અપેક્ષા સે કદાચિત્ હીન હોતા હૈ, કદાચિત્ તુલ્ય હોતા હૈ ઓર કદાચિત્ અધિક હોતા હૈ । ઇસ્કા તાત્પર્ય એસા હૈ-એક પુલાક કા સજાતીય પુલાક સ્વસ્થાન શબ્દ સે યહાં લિયા ગયા હૈ ઇસ્કા અપને સજાતીય સે જો અસંગોજન હૈ-વહ સન્નિકર્ષ શબ્દ સે લિયા ગયા હૈ । વિશુદ્ધ સંયમ કી પર્યાયેં વિશુદ્ધ હોતી હૈ ઓર અવિશુદ્ધ સંયમ કી પર્યાયેં અવિશુદ્ધ હોતી હૈ । સંયમ કી વિશુદ્ધતા ઓર અવિશુદ્ધતા વાલા સાધુ પરસ્પર મેં શુદ્ધ ઓર અશુદ્ધ કહા ગયા હૈ । જિન જિન સાધુઓં કી વિશુદ્ધ સંયમ પર્યાયેં આપસ મેં સમાન હોતી હૈં વે તુલ્ય કહલાતે હૈં । જિનકી અશુદ્ધ હોતી હૈં-વે શુદ્ધ સંયમ પર્યાયવાલે સાધુઓં કી શુદ્ધ સંયમ પર્યાયોં સે અવિશુદ્ધ હોને સે હીન કહલાતે

પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા । સિય હીને ૧, સિય તુલ્લે ૨ સિય અઘ્મહિં ૩’ હે ગૌતમ । એક પુલાક બીજા પુલાકથી ચારિત્રપર્યાયોની અપેક્ષાથી કેઠવાર હીન હોય છે કેઠવાર સમાન હોય છે અને કેઠવાર વધારે હોય છે કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે-એક પુલાકના સજાતીય પુલાક અડિયાં સ્વસ્થાન શબ્દથી ગ્રહણ કરેલ છે. તેનું ચોતાના સજાતીયથી જે અપ્રયોજન છે, તે સન્નિકર્ષ શબ્દથી ગ્રહણ કરેલ છે વિશુદ્ધ સંયમની પર્યાયો વિશુદ્ધ હોય છે અને અવિશુદ્ધ સંયમની પર્યાયો અવિશુદ્ધ હોય છે. સંયમના વિશુદ્ધપણા અને અવિશુદ્ધપણાવાળા સાધુ અન્ય અન્યમાં શુદ્ધ અને અશુદ્ધ કહ્યા છે જે સાધુઓના વિશુદ્ધ સંયમપર્યાયો પરસ્પરમાં સરખા હોય છે, તે તુલ્ય કહેવાય છે અને જેઓના પર્યાયો અશુદ્ધ હોય છે. તેઓ શુદ્ધ સંયમ પર્યાયવાળા સાધુઓના શુદ્ધ સંયમ પર્યાયોથી અવિશુદ્ધ હોવાથી હીન કહેવાય છે. અને વિશુદ્ધતર પર્યાયોના યોગથી તેઓ વિશેષાધિક

પર્યવયોગાત્ સાધુરપિ અભ્યધિક્તિરિતિ । 'સિય હીનેતિ' અશુદ્ધસંયમસ્થાનવર્તિ-
ત્વાત્ 'સિય તુલ્લેતિ' એક સંયમસ્થાનવર્તિત્વાત્ 'સિય અન્મહિંતિ' વિશુદ્ધતર-
સંયમસ્થાનવર્તિત્વાત્ । 'જહ હીનેતિ અણંતભાગહીનેતિ' યદિ હીનઃ સજાતીયપુલાકાન્ત-
રાત્ પુલાકઃ તદા અનન્તભાગહીનો વા ભવેત્ અત્ર ત્વલ્લ અસદ્માવસ્થાપનયા

हैं और विशुद्धतर पर्यायों के योग से वे अभ्यधिक कहलाते हैं—इन्हीं
सब बातों को लेकर प्रभुश्री ने गौतमस्वामी से उत्तररूप में ऐसा कहा
है । सजातीय पुलाकान्तर से एक पुलाक स्वस्थान सन्निकर्ष से
चारित्रपर्यायों की अपेक्षा कदाचित् हीन भी होता है क्योंकि—
विशुद्ध संयमस्थान सम्बन्धी होने से विशुद्धतर हुई पर्यायों की अपेक्षा,
अविशुद्धतर संयम स्थान सम्बन्धी होने के कारण अविशुद्धतर
पर्यायों हीन होती हैं और ऐसी अविशुद्धतर पर्यायों के योग से
साधु भी हीन हैं ऐसा कहा जाता है तुल्य शुद्धिवाली पर्यायों के
योग से साधु भी तुल्य है ऐसा कहा जाना है तथा—विशुद्धतर
पर्यायों के योग से साधु भी अभ्यधिक हैं ऐसा कहा जाता है । इस-
लिये—अशुद्ध संयमस्थानवर्त्ती होने से 'सिय हीने' ऐसा कहा गया
है । एक जैसे संयमस्थानवर्त्ती होने से 'सिय तुल्लेति' ऐसा कहा
गया है और विशुद्धतर संयमस्थानवर्त्ती होने से 'सिय अन्महिंति'
ऐसा कहा गया है ।

‘જહ હીને અણંતભાગહીને વા’ યદિ એક પુલાક દૂમરે સજાતીય
પુલાક સે હીન હોતા હૈ તો વહ હસસે અનન્તભાગ હીન બી હો સકતા

કહેવાય છે. આ તમામ પ્રકરણને લઈને પ્રભુશ્રીએ શ્રી ગૌતમસ્વામીને ઉત્તર
રૂપે એવું કહ્યું છે કે—સજાતીય પુલાકાન્તરથી—અર્થાત્ સમાન જાતીવાળા બીજા
પુલાકથી એક પુલાક સ્વસ્થાન સન્નિકર્ષથી ચારિત્ર પર્યાયોની અપેક્ષાથી કોઈવાર
હીન પણ હોય છે. કેમકે—વિશુદ્ધ સંયમસ્થાન સમ્બધી હોવાથી વિશુદ્ધતર થયેલા
પર્યાયોની અપેક્ષાથી અવિશુદ્ધતર સંયમ હીન હોય છે અને એવા અવિશુ-
દ્ધતર પર્યાયોના યોગથી સાધુ પણ હીન હોય છે તેમ કહેવામાં આવે છે
સમાન શુદ્ધિવાળા પર્યાયોના યોગથી સધુ પણ તુલ્ય છે તેમ કહેવાય છે.
તથા વિશુદ્ધતર પર્યાયોના યોગથી સધુ પણ અધિક છે તેમ કહેવાય છે. તેથી
અશુદ્ધ સંયમવર્તિ હોવાથી ‘સિય હીને’ એ પ્રમાણે કહેલ છે એક સરખા
સંયમ સ્થાનવર્તિ હોવાથી ‘સિય તુલ્લેતિ’ એ પ્રમાણે કહેલ અને વિશુદ્ધતર
સંયમસ્થાનવર્તિ હોવાથી ‘સિય અન્મહિંતિ’ એ પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે.

‘જહ હીને અણંતભાગહીને વા’ નો એક પુલાક બીજા સજાતીય પુલાકથી
હીન હોય છે, તો તે તેનાથી અનંતભાગ હીન પણ હોઈ શકે છે. ‘અસંલેખ-
૧૦

કિં હીનો-ન્યુનઃ તુલ્યોઽધિકો વા ભવતીતિ પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ । ‘સિય હીને સિય તુલ્હે સિય અઽભહિષ્’ સ્યાત્ હીનઃ સ્યાત્ તુલ્યઃ સ્યાદભ્યધિકઃ, સ્યાત્-કદાચિત્ પુલાકાન્તરાત્ સજાતીયાત્ પુલાકઃ સ્વસ્થાનસન્નિકર્ષેણ ચારિત્રપર્યાયૈ હીનઃ વિશુદ્ધસંગમસ્થાનસમ્બન્ધિત્વેન વિશુદ્ધતરપર્યવાપેક્ષયાઽવિશુદ્ધતરસંયમસ્થાનસંબન્ધિત્વેનાવિશુદ્ધતરાઃ પર્યવાઃ હીના ભવન્તિ તાદૃશા વિશુદ્ધેતરપર્યવયોગાત્ સાધુરપિ હીન ઇતિ કથ્યતે । તુલ્ય ઇતિ તુલ્ય શુદ્ધિક પર્યવયોગાત્ સાધુરપિ તુલ્યઃ કથ્યતે અભ્યધિક ઇતિ વિશુદ્ધતર-

અપેક્ષા કયા હીન હોતા હૈ ? અથવા વગાવર હોતા હૈ અથવા અધિક હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા । સિય હીને ? સિય તુલ્હે ૨ સિય અઽભહિષ્ ૩’ હે ગૌતમ । એક પુલાક દૂસરે પુલાક સે ચારિત્ર પર્યાયોં કી અપેક્ષા સે કદાચિત્ હીન હોતા હૈ, કદાચિત્ તુલ્ય હોતા હૈ ઓર કદાચિત્ અધિક હોતા હૈ । ઇસ્કા તાત્પર્ય એસા હૈ-એક પુલાક કા સજાતીય પુલાક સ્વસ્થાન શબ્દ સે યહાં લિયા ગયા હૈ ઇસ્કા અપને સજાતીય સે જો અસંગોજન હૈ-વહ સન્નિકર્ષ શબ્દ સે લિયા ગયા હૈ । વિશુદ્ધ સંયમ કી પર્યાયેં વિશુદ્ધ હોતી હૈં ઓર અવિશુદ્ધ સંયમ કી પર્યાયેં અવિશુદ્ધ હોતી હૈં । સંયમ કી વિશુદ્ધતા ઓર અવિશુદ્ધતા વાલા સાધુ પરસ્પર મેં શુદ્ધ ઓર અશુદ્ધ કહા ગયા હૈ । જિન જિન સાધુઓં કી વિશુદ્ધ સંયમ પર્યાયેં અપસ મેં સમાન હોતી હૈં વે તુલ્ય કહલાતે હૈં । જિનકી અશુદ્ધ હોતી હૈં-વે શુદ્ધ સંયમ પર્યાયવાલે સાધુઓં કી શુદ્ધ સંયમ પર્યાયોં સે અવિશુદ્ધ હોને સે હીન કહલાતે

પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા ! સિય હીને ૧, સિય તુલ્હે ૨ સિય અઽભહિષ્ ૩’ હે ગૌતમ ! એક પુલાક બીજા પુલાકથી ચારિત્રપર્યાયોની અપેક્ષાથી કેઠવાર હીન હોય છે કેઠવાર સમાન હોય છે અને કેઠવાર વધારે હોય છે કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે-એક પુલાકના સજાતીય પુલાક અહિંયાં સ્વસ્થાન શબ્દથી અહણ કરેલ છે. તેનું પોતાના સજાતીયથી જે અસંગોજન છે, તે સન્નિકર્ષ શબ્દથી અહણ કરેલ છે. વિશુદ્ધ સંયમની પર્યાયો વિશુદ્ધ હોય છે અને અવિશુદ્ધ સંયમની પર્યાયો અવિશુદ્ધ હોય છે. સંયમના વિશુદ્ધપણા અને અવિશુદ્ધપણાવાળા સાધુ અન્ય અન્યમાં શુદ્ધ અને અશુદ્ધ કહ્યા છે જે સાધુઓના વિશુદ્ધ સંયમપર્યાયો પરસ્પરમાં સરખા હોય છે, તે તુલ્ય કહેવાય છે. અને જેઓના પર્યાયો અશુદ્ધ હોય છે. તેઓ-શુદ્ધ સંયમ પર્યાયવાળા સાધુઓના શુદ્ધ સંયમ પર્યાયોથી અવિશુદ્ધ હોવાથી હીન કહેવાય છે. અને વિશુદ્ધતર પર્યાયોના યોગથી તેઓ વિશેષાધિક

પર્યવયોગાત્ સાધુરપિ અધ્યધિક્ત્વમ્ ઇતિ । 'સિય હીણેત્તિ' અશુદ્ધસંયમસ્થાનવર્તિ-
ત્વાત્ 'સિય તુલ્લેત્તિ' એક સંયમસ્થાનવર્તિત્વાત્ 'સિય અબ્બહિંસિત્તિ' વિશુદ્ધતર-
સંયમસ્થાનવર્તિત્વાત્ । 'જહ્ હીણે અણંતભાગહીણે વા' યદિ હીનઃ સજ્જાતીયપુલાકાન્ત-
રાત્ પુલાકઃ તદા અનન્તભાગહીનો વા ભવેત્ અત્ર સ્વલ્પ અસદ્માત્રસ્યાપનયા
હૈં ઓર વિશુદ્ધતર પર્યાયોં કે યોગ સે વે અધ્યધિક્ત્વ કહ્લાતે હૈં-હન્હીં
સય ઘાતોં કો લેકર પ્રભુશ્રી ને ગૌનમસ્વામી સે ઉત્તરરૂપ મેં ઈસા કહા
હૈં । સજ્જાતીય પુલાકાન્તર સે એક પુલાક સ્વસ્થાન નન્નિકર્પ સે
ચારિત્રપર્યાયોં કી અપેક્ષા કદાચિત્ હીન ભી હોતા હૈં કયોં કિ-
વિશુદ્ધ સંયમસ્થાન સમ્બન્ધી હોને સે વિશુદ્ધતર હુઈ પર્યાયોં કી અપેક્ષા,
અવિશુદ્ધતર સંયમ સ્થાન સમ્બન્ધી હોને કે કારણ અવિશુદ્ધતર
પર્યાયોં હીન હોતી હૈં ઓર ઈસી અવિશુદ્ધતર પર્યાયોં કે યોગ સે
સાધુ ભી હીન હૈં ઈસા કહા જાતા હૈં તુલ્ય શુદ્ધિવાલી પર્યાયોં કે
યોગ સે સાધુ ભી તુલ્ય હૈં ઈસા કહા જાતા હૈં તથા-વિશુદ્ધતર
પર્યાયોં કે યોગ સે સાધુ ભી અધ્યધિક્ત્વ હૈં ઈસા કહા જાતા હૈં । ઈસ-
લિયે-અશુદ્ધ સંયમસ્થાનવર્તી હોને સે 'સિય હીણે' ઈસા કહા ગયા
હૈં । એક જૈસે સંયમસ્થાનવર્તી હોને સે 'સિય તુલ્લેત્તિ' ઈસા કહા
ગયા હૈં ઓર વિશુદ્ધતર સંયમસ્થાનવર્તી હોને સે 'સિય અબ્બહિંસિત્તિ'
ઈસા કહા ગયા હૈં ।

'જહ્ હીણે અણંતભાગહીણે વા' યદિ એક પુલાક દૂમરે સજ્જાતીય
પુલાક સે હીન હોતા હૈં તો વહ વસસે અનન્તભાગ હીન ભી હો સકતા

કહેવાય છે. આ તમામ પ્રકરણને લઈને પ્રભુશ્રીએ શ્રીગૌતમસ્વામીને ઉત્તર
રૂપે એવું કહ્યું છે કે-સજ્જાતીય પુલાકાન્તરથી-અર્થાત્ સમાન જાતીવાળા બીજા
પુલાકથી એક પુલાક સ્વસ્થાન સંનિકર્ષથી ચારિત્ર પર્યાયોની અપેક્ષાથી કોઈપર
હીન પણ હોય છે. કેમકે-વિશુદ્ધ સંયમસ્થાન સમ્બન્ધી હોવાથી વિશુદ્ધતર થયેલા
પર્યાયોની અપેક્ષાથી અવિશુદ્ધતર સંયમ હીન હોય છે અને એવા અવિશુ-
દ્ધતર પર્યાયોના યોગથી સાધુ પણ હીન હોય છે તેમ કહેવામાં આવે છે
સમાન શુદ્ધિવાળા પર્યાયોના યોગથી સાધુ પણ તુલ્ય છે. તેમ કહેવાય છે.
તથા વિશુદ્ધતર પર્યાયોના યોગથી સાધુ પણ અધિક છે તેમ કહેવાય છે તેથી
અશુદ્ધ સંયમવર્તિ હોવાથી 'સિય હીણે' એ પ્રમાણે કહેલ છે. એક સરખા
સંયમ સ્થાનવર્તિ હોવાથી 'સિય તુલ્લેત્તિ' એ પ્રમાણે કહેલ અને વિશુદ્ધતર
સંયમસ્થાનવર્તિ હોવાથી 'સિય અબ્બહિંસિત્તિ' એ પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે.
'જહ્ હીણે અણંતભાગહીણે વા' એ એક પુલાક બીજા સજ્જાતીય પુલાકથી
હીન હોય છે, તો તે તેનાથી અનંતભાગ હીન પણ હોઈ શકે છે. 'અસંલેખ'.

પુલાકસ્યોત્કૃષ્ટસંયમસ્થાનપર્યાવાણિ દશ સહસ્રાણિ (૧૦૦૦૦) તસ્ય સર્વ જીવા-
નન્તકેન શતપરિમાણતયા કલ્પિતેન ભાગે હતે સતિ શતં (૧૦૦) લબ્ધં ભવતિ
દ્વિતીય પ્રતિયોગિપુલાકચારિત્રપર્યાવાગ્રં નવ સહસ્રાણિ નવ શતાધિકાનિ (૯૯૦૦)
પૂર્વભાગલબ્ધં શતં પ્રક્ષિપ્તં દશસહસ્રાણિ જાતાનિ તત્તોડમૌ સર્વજીવાનન્તકમારહાર-
લબ્ધેન શતેન હીનમિત્યનન્તમાગહીન ઇતિ । ‘અસંખેજ્જમાગહીણે વા’ અસં-
ખ્યેયમાગહીનો વા ભવેત્, પૂર્વોક્તકલિતપર્યાયરાશે દશસહસ્રરૂપસ્ય (૧૦૦૦૦)
લોકાકાશ્વદેશપરિમાણેનાડસંખ્યેયેન કલ્પનયા પશ્ચાદ્શત્પમાણેન ભાગે હતે લબ્ધં

હૈ ‘અસંખેજ્જમાગહીણે વા, સંખેજ્જમાગહીણે વા’ અસંખ્યાત ભાગ
હીન ભી હો સકતા હૈ ઓર સંખ્યાતભાગ હીન ભી હો સકતા હૈ ।
અથવા-‘સંખેજ્જગુણહીણે વા’ સંખ્યાતગુણ હીન ભી હો સકતા હૈ-
‘અસંખેજ્જગુણહીણે વા’ અસંખ્યાત ગુણ હીન ભી હો સકતા હૈ ઓર
‘અર્ણતગુણહીણે વા’ અનન્ત ગુણ હીન ભી હો સકતા હૈ । હસ વિષય
કો અહ્ક સંદૃષ્ટિ દ્વારા યો સરજ્ઞ સકતે હૈ-માન લીજિયે પુલાક કી
ઉત્કૃષ્ટ સંયમસ્થાન પર્યાયે ૧૦૦૦૦ હૈ ઓર અનન્ત કા પ્રમાણ ૧૦૦
હૈ । ઉત્કૃષ્ટ સંયમસ્થાનપર્યાયો મેં હસ અનન્ત કા ભાગ દેને સે ૧૦૦
લબ્ધ આતે હૈ । ઇન્હે ઉત્કૃષ્ટ સંયમ સ્થાન કી પર્યાયો મેં સે કમ કર
દેને પર દ્વિતીય પુલાક કે સંયમ સ્થાન કી ચારિત્ર કી પર્યાયે ૯૯૦૦
જો હોતી હૈ વે ઉત્કૃષ્ટ સંયમસ્થાન પર્યાયો કી અપેક્ષા અનન્તભાગ સે
હીન હુઈ હૈ । યહ વાત જાની જાતી હૈ । ‘અસંખેજ્જમાગહીણે વા’
અસંખ્યાત ભાગ હીન હોતી હૈ-એસા જો કહા ગયા હૈ સો હસે યો સમ-

માગહીણે વા સંખેજ્જમાગહીણે વા’ અસંખ્યાતભાગ હીન પણ હોય છે. અને
સંખ્યાતભાગ હીન પણ હોય છે અથવા સંખેજ્જગુણહીણે વા’ સંખ્યાતશુષ્ક હીન પણ
હોઈ શકે છે, ‘અસંખેજ્જગુણહીણે વા’ અસંખ્યાતશુષ્ક હીન પણ હોઈ શકે છે અને
‘અર્ણતગુણહીણે વા’ અનંતશુષ્ક હીન પણ હોઈ શકે છે. આ વિષયને અંકો દ્વારા
આવી રીતે સમજી શકાય છે માની લો કે પુલાકના ઉત્કૃષ્ટ સંયમસ્થાનના
પર્યાયો ૧૦૦૦૦૭ હસ હજાર છે અને અનંતનું પ્રમાણ ૧૦૦૭ સો છે ઉત્કૃષ્ટ
સંયમ સ્થાનના પર્યાયોમાં આ અનંતનો ભાગ દેવાથી ૧૦૦૭ સો લબ્ધ થાય
છે તેને ઉત્કૃષ્ટ સંયમ સ્થાનના પર્યાયોમાંથી કમ કરવાથી બીજા પુલાકના
સંયમ સ્થાનની ચારિત્ર પર્યાયો ૯૯૦૦ નવ હજારને નવસો થઈ જાય છે.
તે ઉત્કૃષ્ટ સ્થાનના પર્યાયોની અપેક્ષાએ અનંતભાગથી હીન થયેલ છે એ
વાત જાણવામાં આવે છે. ‘અસંખેજ્જમાગહીણે વા’ અસંખ્યાતભાગ હીન હોય
છે. એવું જે કહેલ છે તેને આ પ્રમાણે સમજવું બેઠકો-માનો કે અસં,

શતદ્વયમ્, દ્વિતીયપ્રતિયોગિપુલ્કારચાર્ગર્ગપરિણામ નવપદમાણિ અપ્ટો ચ
શતાનિ (૯૮૦૦) તતઃ પૂર્વમાગલ્બ્યં ચતદ્વય તત્ત્વ પ્રક્ષિપ્યતે, જાતાનિ દશસહ
સ્રાણિ, તત્તોડપો લોક્ષાજ્ઞાપદ્ધેશપરિણામસંખ્યેયક માગદારલ્બ્યેન શતદ્વયેન
હીન સ્ત્યસંખ્યેયમાગદીનઃ, પ્રથમપુલ્કારસ્ય સ્વસ્થાન્સન્નિરૂપ્તં ઇતિ । 'સંલેજ્જહ
માગદીને વા' સંલેયમાગદીનો ના મથેત્ । પૂર્વોક્તચરિતપર્યાયરાગેર્દશસહસ્રસ્ય
(૧૦૦૦૦) ઉત્કૃષ્ટસંખ્યકેન કલનયા દશકપરિમાણેન માગે હૃતે લ્બ્ય સહસ્રમ્
(૧૦૦૦૦) દ્વિતીય પ્રતિયોગિ પુલ્કારચરણપર્વવપરિણામં નય સહસ્રાણિ (૯૦૦૦)
પૂર્વમાગલ્બ્યં ચ સદસ્રં તત્ત્વ પ્રક્ષિપ્યતે, જાતાનિ દશસહસ્રાણિ, તત્તોડપો ઉત્કૃષ્ટ-
સંખ્યેયમાગદારલ્બ્યેન સહસ્રેગ દીન ઇતિ સંખ્યેયમાગદીનઃ, પ્રથમપુલ્કારસ્ય સ્વ-

ક્ષના ચાહિયે માનલીજિયે અસંખ્યાત કા પ્રમાણ ૫૦ હૈ । હનકા માગ
પૂર્વોક્ત ઉત્કૃષ્ટ સંયમસ્થાન પર્યાયો મેં દેને સે ૨૦૦ લ્બ્ય આતે હૈ-
હન દો સૌ કો ઉત્કૃષ્ટ સંયમસ્થાન પર્યાયો મેં સે હીન કર દેને પર જો
૯૮૦૦ આતે હૈ વે અસંખ્યાત માગ હીન હૈ । એસે અસંખ્યાત માગ સે
હીન ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્રપર્યાયે એક પુલાક કી ચારિત્ર પર્યાયો સે દુસરે
પુલાક કી હોતી હૈ । હસી પ્રકાર 'સંલેજ્જહમાગદીને વા' એસા જો કહા
ગયા હૈ-સો હસકા મતલબ એસા હૈ માનલીજિયે સંખ્યાત કા પ્રમાણ
૧૦ હૈ । હસ ૧૦ કા માગ પૂર્વોક્ત ઉત્કૃષ્ટ સંયમસ્થાનપર્યાયો મેં દેને સે
લ્બ્ય ૧૦૦૦ આતે હૈ હન એક હજાર કો ઉત્કૃષ્ટ સંયમસ્થાનપર્યાયો મેં
સે ઘટાને પર ૧૦૦૦ ચલતે હૈ-સો વે નૌ હજાર જૈસી એક પુલાક કી
અપેક્ષા દુસરે પુલાક કી સંખ્યાતમાગ હીન ચારિત્રપર્યાયે હૈ । 'સંલે-

ખ્યાતનુ' પ્રમાણ ૫૦ પચાસ છે. તેનો ભાગ પૂર્વોક્ત ઉત્કૃષ્ટ સંયમ સ્થાનના
પર્યાયોમાં દેવાથી ૨૦૦ બસો લબ્ધ થાય છે. આ બસોને ઉત્કૃષ્ટ સંયમસ્થાન
પર્યાયોમાંથી હીન કરવાથી ૯૮૦૦ અટકાવેલા આવે છે, તે અસંખ્યાતમાગ
હીન કહેવાય છે એવા અસંખ્યાતમાગોથી હીન ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર પર્યાયો એક
પુલાકની ચરિત્ર પર્યાયો બીજા પુલાકના હોય છે એજ પ્રમાણે 'સંલેજ્જહ
માગ દીને વા' એ પ્રમાણે જે કહ્યું છે-તેનો ભાવ એવો છે કે-માનો કે
સંખ્યાતનુ' પ્રમાણ ૧૦ હસ છે આ હસનો ભાગ પૂર્વોક્ત ઉત્કૃષ્ટ સંયમ-
સ્થાનના પર્યાયોમાં દેવાથી લબ્ધ ૧૦૦૦ એક હજાર આવે છે. આ એક
હજારને ઉત્કૃષ્ટ સ્થાનના સંયમ પર્યાયોમાંથી ઘટાડવાથી ૯૦૦૦ નવ હજાર
મથે છે. તે નવ હજાર એક પુલાકની અપેક્ષાથી બીજા પુલાકના સંખ્યાત-
માગ હીન ચારિત્ર પર્યાયો છે. 'સંલેજ્જગુણદીને વા' એ પ્રમાણે જે કહ્યું છે

સ્થાનસન્નિકર્ષ' इति । 'संख्येज्जगुणहीणे वा' संख्येयगुणहीनो वा भवेत् एकस्य पुलाकस्य चरणपर्यवपरिमाणं कल्पनया सहस्रदशकं द्वितीयप्रतियोगिपुलाक-चरणपर्यवपरिमाणं च सहस्रम् (१०००) ततश्चोत्कृष्टसंख्येयकेन कल्पनया दशकपरिमाणेन गुणकारेण गुणितसहस्रं जायन्ते दशसहस्राणि, स च राशिः (१००००) तेन उत्कृष्टसंख्येयकेन कल्पनया दशकपरिमाणेन गुणकारेण हीनः -अनभ्यस्त इति संख्येयगुणहीनः, प्रथमपुलाकस्य स्वस्थानसन्निकर्ष' इति । 'असंख्येज्जगुणहीणे वा' असंख्येयगुणहीनो वा भवेत्, एकस्य पुलाकस्य चरण-पर्यवपरिमाणं कल्पनया दशसहस्राणि (१००००) द्वितीय प्रतियोगिपुलाकचरण-पर्यवपरिमाणं च शतद्वयम्, ततश्च लोकाकाश प्रदेशपरिमाणेनासंख्येयकेन कल्प-नया पञ्चाशत्परिमाणेन गुणकारेण गुणितं शतद्वयं जायन्ते दशसहस्राणि, स च ज्जगुणहीणे वा' ऐसा जो कहा गया है सो इसका मतलब ऐसा है-मानलीजिये एक प्रथम पुलाक की चारित्र पर्यायों का प्रमाण १०००० है और द्वितीय प्रतियोगी पुलाक की चारित्र पर्यायों का प्रमाण १००० है। तथा संख्यात का प्रमाण १० है, अब इस दशरूप उत्कृष्ट संख्यात से १००० को गुणित करने से १०००० संख्या आती हैं। सो यह १००० संख्यारूप राशि १०००० की अपेक्षा संख्यातगुण हीन कही जाती है। इसी प्रकार प्रथम पुलाक की चारित्रपर्यायों से द्वितीय पुलाक की चारित्र पर्यायों संख्यात गुणहीन होती हैं। 'असंख्येज्जगुणहीणे वा' ऐसा जो कहा गया है सो उसका तात्पर्य ऐसा है-मान लेना चाहिये कि एक पुलाक की चारित्र पर्यायों १०००० है और दूसरे पुलाक की चारित्र पर्यायों असंख्यातगुण हीन हैं-यहाँ असंख्यात का प्रमाण २०० है। यहाँ गुणकार का प्रमाण ५० है। २०० को ५० से गुणित करने पर

તેના હેતુ એ છે કે-માનો કે-એક પહેલા પુલાકના ચારિત્ર પર્યાયોનું પ્રમાણ ૧૦૦૦૦૭ દસ હજારનું છે અને બીજા પ્રતિયોગી પુલાકના ચારિત્ર પર્યાયોનું પ્રમાણ ૧૦૦૦૭ એક હજારનું છે તથા સંખ્યાતનું પ્રમાણ ૧૦૭ દસ છે આ દસ ૩૫ ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાતથી ૧૦૦૦૭ હજારને શુભવાથી ૧૦૦૦૦૭ દસ હજારની સંખ્યા આવે છે આ ૧૦૦૦૭ હજાર૩૫ રાશિ (ઢગલો) ૧૦૦૦૦૭ દસ હજારની અપેક્ષાએ સંખ્યાતશુભ હીન કહેવાય છે, એજ રીતે પહેલા પુલાકના ચારિત્ર પર્યાયોથી બીજા પુલાકના ચારિત્ર પર્યાયો સંખ્યાતશુભ હીન હોય છે. 'અસંખ્યેજ્જગુણહીણે વા' આ પ્રમાણે જો કહેવામાં આવ્યું છે, તેનું તાત્પર્ય એનું છે કે-એક પુલાકના ચારિત્રપર્યાયો ૧૦૦-૦ દસ હજાર છે અને બીજા પુલાકના ચારિત્રપર્યાયો અસંખ્યાતશુભ હીન છે, અહીંયા અસંખ્યાતનું

રાશિસ્તેન લોકાકાશપ્રદેશપરિમાણાસંખ્યેયકેન કલ્પનયા પચ્ચાશતત્ત્વમાણેન-
ગુણકારેણ હીન ઇતિ-અસંખ્યેયગુણહીનઃ, પ્રથમપુલાકસ્ય સ્વસ્થાનમન્નિકર્ષ ઇતિ ।
'અણંતગુણહીને વા' અનન્તગુણહીનો વા ભવેત્ । એકસ્ય ફિલ્ પુલાકસ્ય
ચરણપર્યવપરિમાણં કલ્પનયા દશસદસપ્રમાણમ્, દ્વિતીયપ્રતિયોગિપુલાકચરણ-
પર્યવપરિમાણં ચ શતમેરમ્ તત્ત્વ સર્વજીવાનન્તકેન કલ્પનયા શતપરિમાણેન
ગુણકારેણ ગુણિતઃ શતરૂપો રાશિર્જાયતે દશસદસપ્રમિતઃ, સ ચ તેન સર્વજીવાનન્ત
કેન કલ્પનયા શતપરિમાણેન ગુણકારેણ હીન ઇતિ-અનન્તગુણહીનઃ પ્રથમપુલાકસ્ય
સ્વસ્થાનમન્નિકર્ષ ઇતિ । એવમેવાઽભ્યધિકપદસ્થાનક શબ્દાર્થાઽપ્યેભિરેવ ભાગહાર-
ગુણહારૈર્વ્યાખ્યાતવ્યઃ, તદેવાહ-‘અહ’ ઇત્યાદિ, ‘અહ અવમહિ’ અવામ્યધિકા

૧૦૦૦૦ હો જાતે હૈં, સો દસરે પુલાક કી જો ૨૦૦ કે રૂપ મેં ચારિત્ર
પર્યાયેં હૈં વેં ૧૦૦૦૦ કી અપેક્ષા અસંખ્યાતગુણ હીન હૈં । ‘અણંતગુણ
હીને વા’ એસા જો કહા ગયા હૈં સો उसका तात्पर्य है-मान लीजिये
किसी पुलाक की चारित्र पर्यायों का प्रमाण कल्पना से १०००० है
और द्वितीय प्रतियोगी पुलाक की चारित्र पर्यायों या प्रमाण १०० है
और अनन्त का प्रमाण १०० है अब १०० को १०० से गुणित करने
पर १०००० हो जाते हैं सो इस राशि की अपेक्षा जो १०० की राशि
है वह अनन्तगुण हीन राशि है । इसी प्रकार से एक पुलाक की चारित्र
पर्यायों की अपेक्षा दूसरे पुलाक की चारित्र पर्यायें अनन्तगुण हीन
होती हैं । वह प्रथम पुलाक का स्वस्थान का सन्निकर्ष हीनता की अपेक्षा
से समझाया गया है । इसी प्रकार से अभ्यधिक शब्दार्थ भी इन षट्-

પ્રમાણ ૨૦૦] ખસોતું છે અહિયા ગુણકારતુ પ્રમાણ ૫૦] પચાસતુ છે.
૧૦૦] ખસોતે પચાસથી ગુણવાથી ૧૦૦૦૦] દસ હજાર થઈ જાય છે. તે
બીજા પુલાકની ૨૦૦] ખસોતના ૩૫માં જે ચારિત્રપર્યાયો છે, તે ૧૦૦૦૦]
દસ હજારની અપેક્ષાથી અસંખ્યાતગુણ હીન છે. ‘અણંતગુણહીને વા’ આ
કથનનું તાત્પર્ય એવું છે કે-કેઈ પુલાકના ચારિત્રપર્યાયોનું પ્રમાણ કલ્પનાથી
૧૦૦૦૦] દસ હજારનું છે અને બીજા તેના પ્રતિયોગી પુલાકના ચરિત્ર
પર્યાયોનું પ્રમાણ ૧૦૦] સો છે. તે સોને સોથી ગુણવાથી દસ હજાર થઈ
જાય છે. આ દસ હજાર રાશીની અપેક્ષાથી જે સોની રાશી છે તે અનંત-
ગુણ હીન રાશી છે. એજ રીતે એક પુલાકના ચારિત્રપર્યાયોની અપેક્ષાથી
બીજા પુલાકના ચારિત્રપર્યાયો અનંતગણ હીન હોય છે આ પ્રથમ પુલાકનું
સ્વસ્થાનસન્નિકર્ષ સમજાવવામાં આવેલ છે. એજ રીતે અભ્યધિક શબ્દનો

યદિ એકઃ પુલાકઃ સજાતીયપુલાકાન્નરત્નોઽભ્યધિકો ભવેત્ તદા-‘અર્ણતમાગમઽભિહિ વા’ અનન્તમાગાભ્યધિકો ભવેત્ એકસ્ય પુલાકસ્ય કલ્પનયા દશસહસ્ર (૧૦૦૦૦) પ્રમિતં ચરણપર્યવપરિમાણં, તદન્યસ્ય નવશતાધિક નવસહસ્રપ્રમિતં (૯૯૦૦) ચરણપર્યવપરિમાણસુ, તતો દ્વિતીયાઽપેક્ષયા પ્રથમઃ (૧૦૦૦૦) અનન્તમાગાઽભ્યધિકઃ પ્રથમપુલાકસ્ય સ્વસ્થાનસન્નિદર્શ્યં ઇતિ । ‘અસંખ્યેઽજ્ઞા માગમઽભિહિ’ અસંખ્યેયમાગાઽભ્યધિકો ભવેત્ યસ્ય અષ્ટશતાધિક નવસહસ્રપ્રમિતં (૯૮૦૦) ચરણપર્યવપરિમાણં તસ્માત્ પ્રથમઃ (૧૦૦૦૦) અસંખ્યેયમાગાધિકઃ

સ્થાન પતિત ભાગહાર ઓર ગુણકાર સે સમજા લેના ચાહિયે । યહી બાત-‘અહ અઽભિહિ’ હસ સૂત્ર પાઠ દ્વારા પ્રકટ કી ગઈ હૈ અર્થાત્ એક પુલાક યદિ દૂસરે પુલાક સે અધિક હોતા હૈ તો વહ ‘અર્ણતમાગમઽભિહિ’ અનન્તમાગ સે અભ્યધિક હો સકના હૈ અસંખ્યાત ભાગ સે અધિક હો સકતા હૈ, સંખ્યાતભાગ સે અધિક હો સકતા હૈ, સંખ્યાતગુણ અધિક હો સકતા હૈ અસંખ્યાતગુણ અધિક હો સકતા હૈ’ ઓર અનન્તગુણ અધિક હો સકના હૈ । અનન્તમાગ અધિક હો સકતા હૈ-હસે યો સમજાનો ચાહિયે-કલ્પના કરો-એક પુલાક કે ૧૦ હજાર ચારિત્ર પર્યાયે હૈ ઓર દૂસરે પુલાક કે ૯૯૦૦ ચારિત્ર પર્યાયે હૈ હસ પ્રકાર દ્વિતીય કી અપેક્ષા પહિલે કે ચારિત્ર પર્યાયે અનન્તમાગ અધિક હૈ । ‘અસંખ્યાત ભાગ અધિક હો સકતા હૈ’ હસકા તાત્પર્ય એસા હૈ-માનલો-જિસકે ચારિત્ર પર્યવ પરિમાણ ૯૮૦૦ હૈ ડસકી અપેક્ષા પ્રથમ

અર્થે પણ આ છ સ્થાનમા રહેલ ભાગાકાર અને ગુણાકારથી સમજા લેવો. જોઈએ એજ વાત ‘અહ અઽભિહિ’ આ સૂત્રપઠ દ્વારા પ્રકટ કરેલ છે અર્થાત્ એક પુલાક જે બીજા પુલાકથી અધિક હોય તો તે ‘અર્ણતમાગમઽભિહિ’ અનન્તમાગથી અભ્યધિક થઈ શકે છે અસંખ્યાતભાગથી અધિક હોઈ શકે છે. સંખ્યાતભાગથી વધારે હોઈ શકે છે. સંખ્યાતગુણ વધારે થઈ શકે છે, અસંખ્યાતગુણ વધારે હોઈ શકે છે અને અનન્તગુણ વધારે હોઈ શકે છે, અનન્તમાગ અધિક હોઈ શકે છે અને આ પ્રમાણે સમજવું જોઈએ કલ્પના કરો કે એક પુલાકનું ૧૦૦૦૦ હસ હજાર ચારિત્ર પરિમાણ છે અને બીજા પુલાકનું ૯૮૦૦ નંવાણુસો ચારિત્ર પરિમાણ છે આ રીતે આ બીજાની અપેક્ષાથી પહેલા પુલાકનું ચારિત્ર પરિમાણ અનન્તમાગ વધારે છે. ‘અસંખ્યાતમાગ વધારે હોઈ શકે છે, તેમ હોવાનું તાત્પર્ય’ એવું છે કે-માનો કે જેના ચારિત્ર પર્યવ પરિમાણ ૯૮૦૦ અઠાણુસો છે. તેના કરતા પહેલાના

પ્રથમપુલાકસ્ય સ્વસ્થાનમન્નિકર્પ્વં ઇતિ । ‘સંલેખજ્ઞ મગમન્મહિં વા’ સંલેખ-
 મગમન્મહિં વા મહેત્ । યસ્ય પુલાકસ્ય કલ્પનયા નવમદસપમિતમ્ (૧૦૦૦)
 ચરણપર્યવપરિમાણં તત્ પ્રથમસ્ય ચરણપર્યવપરિમાણમ્ (૧૦૦૦૦) સંલેખમગમ-
 નિકર્પ્વં સ્વસ્થાનસન્નિકર્પ્વં ઇતિ । ‘સંલેખજ્ઞગુણમન્મહિં વા’ સંલેખમગુણાધિકો વા
 મહેત્, યસ્ય પુલાકસ્ય ચરણપર્યવપરિમાણં સદસપમિતમ્ (૧૦૦૦) તદપેક્ષયા
 પ્રથમસ્ય ચરણપર્યવપરિમાણમ્ (૧૦૦૦૦) સંલેખમગુણાધિકમિતિ સંલેખમગુણા-
 ધિકઃ સ્વસ્થાનસન્નિકર્પ્વં ઇતિ । ‘અસંલેખજ્ઞગુણમન્મહિં વા’ અસંલેખમગુણાધ્ય-
 ધિકો વા મહેત્ તથા યસ્ય પુલાકસ્ય ચરણપર્યવપરિમાણં કલ્પનયા જ્ઞાનદ્વયં, તદ-
 પેક્ષયા પ્રથમસ્ય સંલેખમગુણાધિકઃ સ્વાસ્થાનમન્નિકર્પ્વં ઇતિ । ‘અણંતગુણમન્મ-
 હિં વા’ અનન્તગુણાધ્યધિકો વા મહેત્ । તથા યસ્ય પુલાકસ્ય ચરણપર્યવપરિ-
 માણં કલ્પનયા જ્ઞાપરિમિતં, તદપેક્ષયાઽઽચસ્ય (૧૦૦૦૦) અનન્તગુણાધિકઃ

કે જો ૧૦૦૦૦ ચારિત્ર પર્યવરૂપ પરિણામ હું વે અસંખ્યાત ભાગ અધિક
 હું । ‘સંલેખજ્ઞ મગમન્મહિં વા’ હસકા તાત્પર્ય એસા હૈ કિ જિસકે
 ૧૦૦૦ પ્રમિત ચારિત્ર પર્યાયે હું વે પ્રથમ કે ચારિત્ર પર્યવ પરિણામોં કી
 અપેક્ષા-૧૦૦૦ પરિણામોં કી અપેક્ષા-સંખ્યાત ભાગ અધિક હું । ‘સંલે-
 ખજ્ઞગુણમન્મહિં વા’ હસકા તાત્પર્ય એસા હૈ-જિસ પુલાક કે ચારિત્ર
 પર્યાયોં કા પ્રમાણ ૧૦૦૦ હૈ ઉસકી અપેક્ષા પ્રથમ કે ચારિત્ર પર્યાયોં કા
 પ્રમાણ જો ૧૦૦૦૦ હું વહ સંખ્યાતગુણ અધિક હૈ । ‘અસંલેખજ્ઞગુણ-
 મન્મહિં વા’ હસકા તાત્પર્ય એસા હૈ-જિસ પુલાક કે ચારિત્ર પર્યાયોં
 કા પ્રમાણ ૨૦૦ હૈ હસકી અપેક્ષા પ્રથમ કે જો ચારિત્ર પર્યાયોં કા
 પ્રમાણ હૈ વહ અસંખ્યાતગુણિત અધિક હૈ । ‘અણંતગુણમન્મહિં વા’
 હસકા તાત્પર્ય એસા હૈ-કિ જિસ પુલાક કે ચારિત્ર પર્યાયોં કા પ્રમાણ

ને ૧૦૦૦૦૦ હસ હજાર ચારિત્ર પર્યાવરૂપ પરિમાણ છે, તે અસખ્યાતભાગ
 વધારે છે ‘સંલેખજ્ઞમગમન્મહિં વા’ આ કથનનું તાત્પર્ય એવું છે કે-બેને
 ૬૦૦૦૦ નવ હજાર પ્રમિત ચારિત્ર પરિમાણ છે. તે પહેલાના ચારિત્ર પર્યાવ
 પરિણામોની અપેક્ષાથી સખ્યાત ભાગ વધારે છે. ‘સંલેખજ્ઞગુણમન્મહિં વા’
 આ કથનનું તાત્પર્ય એવું છે કે-બે પુલાકના ચારિત્ર પર્યાયોનું પ્રમાણ
 ૧૦૦૦૦ એક હજારનું છે તેના કરતાં પહેલાના ચારિત્ર પર્યાયોનું પ્રમાણ
 ને ૧૦૦૦૦૦ હસ હજારનું છે, તે સખ્યાતભાગ વધારે છે. ‘અસંલેખજ્ઞગુણ-
 મન્મહિં વા’ આ કથનનું તાત્પર્ય એવું છે કે-બે પુલાકના ચારિત્ર પર્યાયોનું
 પ્રમાણ ૨૦૦ બસો હેય તે અપેક્ષાથી પહેલાના ચારિત્ર પર્યાયોનું ને પ્રમાણ
 છે તે અસખ્યાતભાગ વધારે છે. ‘અણંતગુણમન્મહિં વા’ આ કથનનું તાત્પર્ય

સ્વસ્થાનસન્નિકર્ષ' इति । अथ पुलाकमाश्रित्य वकुशादि परस्थानसन्निकर्ष' सूत्र माह—'पुलाए णं भंते ! वउसस्स' इत्यादि । 'पुलाए णं भंते ! वउसस्स परट्ठाण-सन्निगासेणं चारित्तपज्जवेहिं किं हीणे तुल्ले अग्महिए' पुलाकः खलु भदन्त ! वकुशस्य परस्थानसन्निकर्षेण चारित्रपर्यायैः किं हीनस्तुल्योऽभ्यधिको वा तत्र परस्थानसन्निकर्षेण इत्यस्य विजातीययोगमाश्रित्येत्यर्थः विजातीयश्च पुलाकस्य वकुशादिर्भवतीति मन्त्र, 'मगवानाह—'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ! 'हीणे णो तुल्ले णो अग्महिए' हीनः, पुलाको वकुशाद् हीनो भवति तथाविध-विशुद्धयभावात् नो तुल्यो भवति पुलाको वकुशात् नो वा अभ्यधिक इति । कियत्परिमितो हीनः ? इत्याह—'अणंतगुणहीणे' अनन्तगुण हीनः, वकुशापेक्षया

૧૦૦ હૈ વસકી અપેક્ષા પ્રથમ કે જો ચારિત્ર પર્યાયોં કા ૧૦૦૦૦ પ્રમાણ હૈ વહ અનન્તગુણ અધિક હૈ । યહ સચ કથન યહાં તક કા સ્વસ્થાન કી અપેક્ષા સે કિયા ગયા હૈ । અવ પરસ્થાન કી અપેક્ષા સે—વકુશ આદિ કે પરસ્થાન કી અપેક્ષા સે—યહ કથન સૂત્રકાર હસસૂત્ર દ્વારા કરતે હૈ ।

'પુલાએણં મંતે ! વડસસ્સ પરટ્ઠાણસન્નિગાસેણં ચરિત્તપજ્જવેહિં કિં હીણે તુલ્લે, અગ્મહિએ' હસમેં ગૌતમસ્વામી ને પ્રશ્નશ્રી સે એસા પૂછા હૈ—હે ભદન્ત ! પુલાક અપની ચારિત્ર પર્યાયોં કી અપેક્ષા વકુશરૂપ પરસ્થાન કી ચારિત્ર પર્યાયોં કી અપેક્ષા સે ક્યા હીન હૈ । અથવા તુલ્ય હૈ ? અથવા અધિક હૈ । હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્નશ્રી કહતે હૈ—'ગોયમા ! હીણે, નો તુલ્લે નો અગ્મહિએ' હે ગૌતમ ! તથાવિધ વિશુદ્ધિ કે અભાવ સે પુલાક વકુશ સે હીન હોતા હૈ । હસલિયે વહ હીન હૈ તુલ્ય અથવા

એ છે કે—જે પુલાકના ચારિત્ર પર્યાયોંનું પ્રમાણ ૧૦૦ સે છે તેના કરતા પહેલાના જે ચારિત્રપર્યાયોંનું દસ હજારનું પ્રમાણ છે, તે અનંત ગુણ વધારે છે આ સદ્યું કથન અહિં સુધીનું સ્વસ્થાનની અપેક્ષાથી કરવામાં આવેલ છે.

હવે પરસ્થાનની અપેક્ષાથી—એટલે કે બકુશ વિગેરેના પરસ્થાનની અપેક્ષાથી આ કથન સૂત્રકાર આ પ્રકારે બતાવે છે 'પુલાએ ણં મંતે ! વડસસ્સ પરટ્ઠાણસન્નિગાસેણં ચરિત્તપજ્જવેહિં કિં હીણે તુલ્લે અગ્મહિએ' આ સૂત્રપાઠથી ગૌતમસ્વામીએ પ્રશ્નશ્રીને એવું પૂછ્યું છે કે—હે ભગવન પુલાક પોતાના ચારિત્ર પર્યાયોંની અપેક્ષાથી બકુશરૂપ પરસ્થાનના ચારિત્ર પર્યાયોંની અપેક્ષાથી હીન છે ? અથવા તુલ્ય છે ? અથવા વધારે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશ્નશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—'ગોયમા ! હીણે, નો તુલ્લે, નો અગ્મહિએ' હે ગૌતમ ! તથાવિધ—તે પ્રકારની વિશુદ્ધિના અભાવથી પુલાક બકુશ કરતાં હીન હોય છે.

हीनो भवति पुलाकस्तत्रानन्तगुणहीनो भवतीति । 'एवं पडिसेवणाकुशीलस्म वि' एवं प्रतिसेवनाकुशीलस्यापि यथा पुलाकः वक्रुशस्य चारित्रपर्याये हीनः कथितस्तथा प्रतिसेवनाकुशीलोऽपि चारित्रपर्यायेरनन्तगुणहीनो वक्तव्य इति । 'कमायकुसीलेणं समं छद्वाणवडिण जहेव सद्वाणे' कषायकुशीलेन समं पट्स्थानपतितो यथैव स्वस्थाने पट्स्थानानीमानि-अनन्तासंख्येयमंख्येयप्रागाधिकरूपं त्रयम् ३, संख्येयाऽसंख्येयाऽनन्तगुणाधिकरूपं त्रयं चेति पट्स्थानानि इति । यथा पुलाकः पुलाकापेक्षया पट्स्थानपतितः कथितस्तथा कषायकुशीलापेक्षयाऽपि पुलाकः पट्स्थानपतितो वक्तव्य इत्यर्थः, तत्र पुलाकः कषायकुशीलात् हीनो वा स्यात् अविशुद्धसंयमस्थानवृत्तिवात् तुल्यो वा स्यात् समानमयमाथानवृत्तिवात्

अधिक नहीं है । वक्रुश की अपेक्षा वह अनन्त गुण हीन होता है । 'एवं पडिसेवणाकुशीलस्म वि' इसी प्रकार वह पुलाक प्रतिसेवनाकुशील की चारित्रपर्यायो' की अपेक्षा से भी अनन्तगुण हीन होता है । अथ गौतमस्वामी ने प्रभुश्री से ऐसा पूछा- 'कसायकुसीलेणं समं छद्वाणवडिण जहेव सद्वाणे' हे भद्रन् ! पुलाक अपनी चारित्र पर्यायो' से क्या कषाय कुशीलरूप परस्थान की चारित्र पर्यायो' की अपेक्षा हीन है ? अथवा तुल्य है अथवा अधिक है ? तब प्रभुश्री ने इस सूत्र द्वारा ऐसा कहा है कि-हे गौतम ! जिस प्रकार पुलाक स्वस्थान की अपेक्षा से-अन्य पुलाक की अपेक्षा से-पट्स्थानपतित कहा गया है-उसी प्रकार से वह कषायकुशील भी अपेक्षा से भी पट्स्थानपतित कहना चाहिये । कदाचित् कषायकुशील से पुलाक हीन भी होता है क्यों कि वह अविशुद्ध संयमस्थान में वृत्तिवाला होता है कदाचित् वह

तेथी तेअो हीन छे तुल्य अथवा अधिक नथी अकुश प्रतां ते अनंतगुण हीन होय छे. 'एवं पडिसेवणाकुशीलस्म वि' ओअ रीते ते पुलाक प्रतिसेवना कुशीलना चारित्र पर्यायिनी अपेक्षाथी पणु अनंतगुण हीन होय छे

इरीथी गौतमस्वामी प्रभुश्रीने ओवु पूछे छे के- 'कसायकुसीलेणं समं छद्वाणवडिण जहेव सद्वाणे' हे भगवन् पुलाक पोताना चारित्र पर्यायिथी शुः कषाय कुशीलरूप परस्थानना चारित्र पर्यायिनी अपेक्षाथी हीन छे ? अथवा तुल्य छे ? अथवा वधादे छे ? आ प्रश्नना उत्तरमा आ सूत्रद्वारा ओवुं कहुं छे के-हे गौतम ! ओ प्रमाणे पुलाक स्वस्थाननी अपेक्षाथी भीज पुलाकनी अपेक्षाथी छस्थान पतित कहा छे, ओअ रीते ते कषाय कुशीलनी अपेक्षाथी पणु छ स्थान पतित कहेवा ओअओ, केअनार कषाय कुशीलथी पुलाक हीन पणु हेय छे, केअके-ते अविशुद्ध संयमस्थानमां अवृत्ति पाणा होय छे,

અધિકો વા સ્થાત્ શુદ્ધતરસંયમસ્થાનવૃત્તિત્વાત્ યસ્માત્ પુલાકસ્ય કષાયકુશીલસ્ય ચ સર્વજઘન્યાનિ સંયમસ્થાનાનિ અધો ભવન્તિ, તત સ્તૌ યુગપદસંખ્યેયાનિ સ્થાનાનિ પ્રાપ્નુતઃ તુલ્યાધ્યવસાયત્વાત્ તતઃ પુલાકો વ્યવચ્છિદ્યતે હીન પરિણામત્વાત્ વ્યવચ્છિન્ને ચ પુલાકે કષાયકુશીલ એક એવ અસંખ્યેયાનિ સંયમસ્થાનાનિ ગચ્છતિ, શુભપરિણામત્વાત્ તદનન્તરં કષાયકુશીલપ્રતિસેવનાકુશીલવકુશાઃ યુગપદસંખ્યેયાનિ સંયમસ્થાનાનિ પ્રાપ્નુવન્તિ, તતશ્ચ વકુશો વ્યવચ્છિદ્યતે । પ્રતિસેવનાકુશીલ કષાયકુશીલૌ અસંખ્યેયાનિ સંયમસ્થાનાનિ પ્રાપ્નુતઃ, તતશ્ચ પ્રતિસેવનાકુશીલો વ્યવચ્છિદ્યતે । કષાયકુશીલસ્તુ અસંખ્યેયાનિ સંયમસ્થાનાનિ પ્રાપ્નોતિ, તતઃ સોડપિ-

તુલ્ય બી હોતા હૈ ક્યોંકિ વહ સમાન સ્થાન મેં વૃત્તિવાલા હોતા હૈ । કદાચિત્ વહ અધિક બી હોતા હૈ ક્યોં કિ વહ શુદ્ધતર સંયમસ્થાન મેં વૃત્તિવાલા હોતા હૈ । ક્યોંકિ પુલાક ઓર કષાય કુશીલ કે સર્વ જઘન્ય સંયમ સ્થાન સબ સે નીચે હોતે હૈ । યહાં સે યે દોનોં સાથ ૨ અસંખ્ય સંયમસ્થાન તક જાતે હૈ કારણ યહાં તક इनके अध्यवसाय तुल्य होते हैं । इसके बाद पुलाक हीन परिणामवाला होने से बिछुड जाता है—संयमस्थान की ओर बढ़ने से अटक जाता है—केवल एक कषायकुशील ही असंख्यात संयमस्थान तक जाता है । क्योँ कि वह शुभपरिणाम वाला होता है इसके बाद कषायकुशील प्रतिसेवना-कुशील और वकुश ये तीनों साथ २ असंख्यात संयमस्थान तक जाते हैं । इसके बाद वकुश बिछुड जाता है आगे संयमस्थान की ओर जाने से रुक जाता है । केवल प्रतिसेवना कुशील और कषायकुशील ये दोनों ही असंख्यात संयमस्थान तक जाते हैं । इसके बाद प्रतिसेवना कुशील भी अटक जाता है । केवल कषाय कुशील ही असंख्यात संयम

કોઈવાર તે તુલ્ય પણ હોય છે, કેમકે તે સ્થાનમાં વૃત્તિવાળા હોય છે. કોઈવાર તે વધારે પણ હોય છે કેમકે તે શુદ્ધતર સંયમસ્થાનમાં વૃત્તિવાળા હોય છે. કેમકે પુલાક અને કષાયકુશીલના સર્વજઘન્ય સંયમસ્થાનો સૌથી નીચા હોય છે, ત્યાંથી તે બંને સાથે સથે અસંખ્ય સંયમસ્થાનો સુધી જાય છે કારણ કે ત્યાં સુધી તેઓનો અધ્યવસાય તુલ્ય હોય છે તે પુલાક હીન પરિમાણ વાળા હોવાથી છૂટી જાય છે અર્થાત્ સંયમસ્થાનની તરફ આગળ ચલાવી અટકી જાય છે કેવળ એક કષાય કુશીલ જ અસંખ્યાત સંયમસ્થાન સુધી જાય છે. કેમકે તે શુભ પરિમાણવાળા હોય છે તે પછી કષાયકુશીલ પ્રતિસેવના કુશીલ અને બકુશ એ ત્રણે સાથે સાથે અસંખ્યાત સંયમ સ્થાનો સુધી જાય છે તે પછી પ્રતિસેવના કુશીલ પણ અટકી જાય છે, કેવળ કષાય

કપાયકુશીલોડપિ વ્યવચ્છિયતે-તદનન્-રં નિર્ગ્રન્થન્નાતકૌ એકં સંયમસ્થાનં માપ્નુત્ત્વેતિ । 'નિર્ગ્રન્થસ્ત જહા વડસસ્ત' નિર્ગ્રન્થસ્ય યથા-વકુશસ્ય યથા પુલાકો વકુશસ્ય પરસ્થાનસન્નિકર્ષેણ ચારિત્રપર્યાયે હીનઃ ક્લેષિતઃ તથા-નિર્ગ્રન્થસ્ય પર-સ્થાનસન્નિકર્ષેણ ચારિત્રપર્યાયે રનન્તગુણ હીન એવ મત્તિ । 'એવં સિનાયસ્ત વિ' એવં સ્નાતકસ્યાપિ, પુલાકઃ સ્નાતકાદનન્તગુણહીનો ભવતીત્યર્થઃ । પુલાકસ્ય વકુશ-દિનાં હીનત્વાદિકં નિરૂપ્ય વકુશસ્યાપિ તદન્યૈઃ સહ હીનત્વાદિકં નિરૂપ્યન્નાહ-
'વડસે ણં મંતે !' ઇત્યાદિ, 'વડસે ણં મતે ! પુલાગસ્ત પરદ્વાણસન્નિગાસેણ ચરિત્તપજ્જવેહિં કિં હીણે તુલ્લે અન્મહિં' વકુશઃ સ્વલુ ભદન્ત । પુલાકસ્ય પર-

સ્થાનોં કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ । વાદ મેં વહ કપાયકુશીલ ભી અટક જાતા હૈ નિર્ગ્રન્થ ઔર સ્નાતક યે દોનોં હી એક સંયમસ્થાન કો પ્રાપ્ત કરતે હૈ । 'નિર્ગ્રન્થસ્ત જહા વડસસ્ત' હસલિયે પુલાક પરસ્થાન સન્નિકર્ષે કો હેકર જિસ્ પ્રકાર વકુશ કી ચારિત્રપર્યાયોં કી અપેક્ષા અનન્તગુણ હીન કહા ગયા હૈ હસી પ્રકાર વહ નિર્ગ્રન્થ કી ચારિત્રપર્યાયોં સે ભી અનન્ત ગુણ હીન કહા ગયા હૈ । 'એવં સિનાયસ્ત વિ' ઔર હસી પ્રકાર વહ પુલાક સ્નાતક કી ભી ચારિત્ર પર્યાયો કી અપેક્ષા અનન્તગુણ હીન કહા ગયા હૈ । હસ પ્રકાર સે પુલાક મેં વકુશ આદિ કી અપેક્ષા હીનતા આદિ કા પ્રતિપાદન કરતે હૈ-હસમેં ગૌતમસ્વામી ને પ્રમુશ્રી સે એસા પૂછા હૈ- 'વડસે ણં મંતે ! પુલાગસ્ત પરદ્વાણસન્નિગાસેણ ચરિત્તપજ્જ-વેહિં કિં હીણે, તુલ્લે, અન્મહિં' હે ભદન્ત ! વકુશ કયા પુલાક રૂપ

કુશીલ જ અસખ્યત સયમ સ્થાનોને પ્રાપ્ત કરે છે તે પછી તે કપાય કુશીલ પણ અટકી જાય છે નિર્ગ્રન્થ અને સ્નાતક એ બન્ને એક જ સયમસ્થાનને પ્રાપ્ત કરે છે 'નિર્ગ્રન્થસ્ત જહા વડસસ્ત' તેથી પુલાક પરસ્થાનસન્નિકર્ષને લઇને જે રીતે બકુશના ચારિત્રપર્યાયોની અપેક્ષાથી અનન્તગુણહીન કહયા છે, એજ પ્રમાણે તે નિર્ગ્રન્થના ચારિત્ર પર્યાયોથી પણ અનન્તગુણહીન કહ્યા છે. 'એવં સિનાયસ્ત વિ' અને એજ પ્રમાણે તે પુલાક સ્નાતક પણ ચારિત્રપર્યાયોની અપેક્ષાથી અનન્તગુણ હીન કહ્યા છે.

આ રીતે પુલાકમાં બકુશ વિગેરેની અપેક્ષાથી હીનપણા વિગેરેનું નિરૂપણ કરીને હવે સૂત્રકાર બકુશમાં પણ બીજાઓની અપેક્ષાથી હીનતા વિગેરેનું પ્રતિપાદન કરે છે-આ સબધમાં શ્રીગૌતમસ્વામીએ એવું પૂછ્યું છે કે- 'વડસેણ મંતે ! પુલાગસ્ત પરદ્વાણસન્નિગાસેણ ચરિત્તપજ્જવેહિં કિં હીણે, તુલ્લે અન્મહિં' હે ભગવન્ બકુશ પુલાકરૂપ પરસ્થાનના ચારિત્રપર્યાયોની અપેક્ષાથી

સ્થાનસન્નિકર્ષેણ ચારિત્રપર્યાયૈઃ કિં હીનઃ તુલ્યોઽભ્યધિકોવા, વકુશઃ પુલાકાત્ ચારિત્રપર્યાયૈ હીનસ્તુલ્યોઽભ્યધિકો વા ભવતીતિ પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम । ‘णो हीणे णो तुल्ले अब्भहिए’ नो हीनो नो तुल्योऽभ्यधिको भवति, ‘अणंतगुणमव्भहिए’ अनन्तगुणाभ्यधिको भवति । वकुशः पुलाकात् अनन्तगुणाधिक एव भवति विशुद्धतरपरिणामत्वात् ‘वउसे णं भंते । वउसस्स सट्ठाणसंनिगासेणं चारित्तपज्जवेहिं पुच्छा’ वकुशः खलु भदन्त ! वकुशस्य स्वस्थासन्निकर्षेण चारित्रपर्यायैः किं हीनस्तुल्योऽधिको वा भवतीति पृच्छा-प्रश्नः । मगवानाह-‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम । ‘सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए’ स्यात्-कदाचित् हीनः अविशुद्धपरिणामत्वात् स्यात्

પરસ્થાન કી ચારિત્ર પર્યાયોં વી અપેક્ષા હીન હૈ ? અથવા તુલ્ય હૈ ? અથવા અધિક હૈ ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-‘गोयमा ! णो हीणे, णो तुल्ले, अब्भहिए’ हे गौतम ! वकुश पुलाक की चारित्रपर्यायों से हीन नहीं है और न तुल्य है किन्तु अधिक है । अधिकता में भी वह उससे ‘अणंतगुणमव्भहिए’ अनन्तगुण अधिक हैं क्योंकि उसके परिणामपुलाक के परिणामों से विशुद्धतर होते हैं । ‘वउसे णं भंते । वउसस्स सट्ठाणसंनिगासेणं चारित्तपज्जवेहिं पुच्छा’ हे भदन्त ! वकुश अन्य वकुश के चारित्र पर्यायों से क्या हीन होता है ? अथवा तुल्य होता है ? अथवा अधिक होता है ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-‘गोयमा ! सिय हीणे, सिय तुल्ले, सिय अब्भहिए’ हे गौतम ! वकुश सजातीय वकुश की चारित्र पर्यायों की अपेक्षा से कदाचित् हीन भी होता है, कदाचित् तुल्य भी होता है और कदाचित् अधिक भी होता है, । हीन

હીન છે ? અથવા તુલ્ય છે ? અથવા વધારે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! ણો હીણે, ણો તુલ્લે, અબ્ભહિએ’ હે ગૌતમ ! બકુશ પુલાકના ચારિત્ર પર્યાયોથી હીન હોતા નથી તેમ તુલ્ય પણ નથી પરંતુ વધારે છે. અધિકપણમાં પણ તે તેનથી ‘અણતગુણમવ્ભહિએ’ અનંતગુણ વધારે છે. કેમકે-તેમનું પરિમાણ પુલાકના પરિમાણોથી વિશુદ્ધતર હોય છે. ‘વસેણં ભંતે ! વસસસ્સ સટ્ઠાણસન્નિગાસેણ ચારિત્તપજ્જવેહિં પુચ્છા’ હે ભગવન્ બકુશ બીજા બકુશોના ચારિત્ર પર્યાયોથી શુ હીન હોય છે ? અથવા તુલ્ય હોય છે ? અથવા અધિક હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! સિય હીણે, સિય તુલ્લે, સિય અબ્ભહિએ’ હે ગૌતમ ! બકુશ સજાતીય બકુશોના ચારિત્ર પર્યાયોની અપેક્ષાથી, કોઈવાર હીન પણ હોય છે. કોઈવાર તુલ્ય પણ હોય છે અને કોઈવાર વધારે પણ હોય છે. તે અવિશુદ્ધ

કદાચિત્ સજાતીય વકુશાન્તરાત્ વકુશસ્તુલઃ સમાનપરિણામત્તરાત્ સ્થાત્-કદા-
ચિત્ અધિક વિશુદ્ધપરિણામત્તવાત્ 'જહ હીને છટ્ટાણવડિ' યદિ વકુશાદ્ વકુશો
હીનો ભવેત્તદા પદ્ધત્યાનપતિતઃ અનન્તભાગહીનઃ ૧, અસંખ્યેયભાગહીનઃ ૨, સંખ્યેય-
ભાગહીનઃ ૩, સંખ્યેયગુણહીનઃ ૪, અસંખ્યેયગુણહીનઃ ૫, અનન્તગુણહીન ૬ ઇતિ ।
'ઘડસે જાં મંતે ! પડિસેવનાકુશીલસ્ત પરદ્વાણસંનિગાસેણ ચારિત્તપજ્જવેહિં કિં
હીને' વકુશઃ સ્વલુ ભદન્ત । પ્રતિસેવનાકુશીલમ્ પરધ્યાનસન્નિકર્પેણ ચારિત્ર-
પર્યાયૈઃ કિં હીન સ્તુલ્યોઽધિકોવેતિ પ્રશ્નઃ, ઉત્તરમાહ-'છટ્ટાણ' ઇત્યાદિ, 'છટ્ટા
ણવડિ' પદ્ધત્યાનપતિત, અનન્તભાગહીનોઽસંખ્યેયભાગહીનઃ સંખ્યેયભાગહીનઃ

વહ અવિશુદ્ધ પરિણામો' કી અપેક્ષા સે હોના હૈ, તુલ્ય વહ સમાન
પરિણામો' સે યુક્ત હોને કે કારણ હોના હૈ ઓર અધિક વિશુદ્ધ પરિ-
ણામો' કે કારણ હોના હૈ । 'જહ હીને છટ્ટાણવડિ' યદિ એક વકુશ
દુસરે સજાતીય સે હીન હોતા હૈ તવ વહ પદ્ધત્યાન પતિત હોતા હૈ-
અર્થાત્ એક વકુશ દુસરે સજાતીય વકુશ સે યા તો અનન્તભાગ હીન
હોતા હૈ ૧ અથવા અસંખ્યાત ભાગ હીન હોતા હૈ ૨ અથવા સંખ્યાત
ભાગ હીન હોતા હૈ ૩ અથવા સંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ ૪, અથવા
અસંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ ૫ અથવા અનન્તગુણ હીન હોતા હૈ ૬ ।

હસી પ્રકાર અધિક સે મી પદ્ધત્યાનપતિતતા કહ દેની ચાહિયે ।

'ઘડસે જાં મંતે ! પડિસેવનાકુશીલસ્ત પરદ્વાણસંનિગાસેણ ચારિત્ત-
પજ્જવેહિં કિં હીને' હે ભદન્ત । વકુશવિજાતીય પ્રતિસેવના કુશીલ
કી ચારિત્રપર્યાયો' સે હીન હોતા હૈ ? અથવા તુલ્ય હોતા હૈ ? અથવા
અધિક હોતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશુશ્રી કહલે હૈ-'છટ્ટાણવડિ' હે

પરિણામોની અપેક્ષાથી હીન હોય છે. સમાન પરિણામો યુક્ત હોવાને કારણે
તે તુલ્ય હોય છે અને વિશુદ્ધ પરિણામોને કારણે તે અધિક હોય છે. 'જહ
હીને છટ્ટાણવડિ' જે તે બકુશ બીજા સજાતીયથી હીન હોય છે, ત્યારે તે
છ સ્થાનોથી પતિત થાય છે. અર્થાત્ એક બકુશ બીજા સજાતીય બકુશથી
અનન્તભાગ હીન હોય છે ૧ અથવા અસંખ્યાતભાગ હીન હોય છે ૨ અથવા
સંખ્યાતભાગ હીન હોય છે ૩ અથવા સંખ્યાતગુણ હીન હોય છે. ૪ અથવા
અસંખ્યાતગુણ હોય છે ૫ અથવા અનન્તગુણ હીન હોય છે ૬

'ઘડસે જાં મંતે ! પડિસેવનાકુશીલસ્ત પરદ્વાણસંનિગાસેણ ચારિત્તપજ્જવેહિં
કિં હીને' હે ભગવન્ બકુશ વિજાતીય પ્રતિસેવનાકુશીલની ચારિત્ર પર્યાયોથી
હીન હોય છે ? અથવા તુલ્ય હોય છે ? અથવા અધિક હોય છે ? આ પ્રશ્નના

સંખ્યેયગુણહીનોઽસંખ્યેયગુણહીનોઽનન્તગુણહીન ઇતિ । ‘એવં કસાયકુસીલસ્સ વિ’
 એવં કષાયકુસીલસ્યાપિ વકુશાપેક્ષયા ષટ્સ્થાનપતિતત્ત્વમવગન્તવ્યમિતિ । ‘વડ-
 સેળં મંતે ! નિયંઠસ્સ પરદ્વાણસન્નિગાસેણં ચારિત્તપજ્જવેહિં પુચ્છા’ વકુશઃ સ્વલ્લ
 મદન્ત । નિર્ગ્રન્થસ્ય પરસ્થાનસન્નિર્કર્ષેણ ચારિત્રપર્યાયૈઃ કિં હીન સ્તુલ્યોઽભ્ય-
 ધિકો વા વકુશો નિર્ગ્રન્થાઽપેક્ષયા ચારિત્રપર્યાયૈઃ હીનો ભવતિ તુલ્યો વા ભવતિ
 અધિકો વા ભવતીતિ પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ । ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ !
 ‘હીને ણો તુલ્લે ણો અબ્ભહિય’ હીનો ભવતિ વકુશો નિર્ગ્રન્થસ્ય ચારિત્રપર્યાયૈઃ નો
 તુલ્યઃ-સમો ન ભવતિ, નોઽભ્યધિકોઽધિકોઽપિ ન ભવતિ । હીનોઽપિ ‘અંતગુણ-

ગૌતમ ! જ્યારે ષટ્ સ્થાનપતિત હોતા હૈ । અર્થાત્ વકુશ વિજાતીય પ્રતિ
 સેવનાકુશીલ કી ચારિત્રપર્યાયો કી અપેક્ષા અનન્તભાગ હીન હોતા
 હૈ ? અસંખ્યાતભાગ હીન હોતા હૈ ૨ સંખ્યાતભાગ હીન હોતા હૈ ૩
 સંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ ૪ અસંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ ૫ ઓર અન-
 ન્તગુણ હીન હોતા હૈ ૬ હસી પ્રકાર અધિક મેં ખી ષટ્સ્થાનપતિતતા
 સમક્ષ છેની । ‘એવં કસાયકુસીલસ્સ વિ’ હસી પ્રકાર જ્યારે કષાય-
 કુશીલ કે ચારિત્ર પર્યાયો કી અપેક્ષા સે ખી છઠ્ઠ સ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

‘વડસે ણં મંતે ! નિયંઠસ્સ પરદ્વાણસન્નિગાસેણં ચારિત્તપજ્જવેહિં
 પુચ્છા’ હે મદન્ત । વકુશ નિર્ગ્રન્થ કી ચારિત્રપર્યાયો કી અપેક્ષા સે કયા
 હીન હોતા હૈ ? અથવા તુલ્ય હોતા હૈ ? અથવા અધિક હોતા હૈ ? હસકે
 ઉત્તર મે પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! હીને ણો તુલ્લે ણો અબ્ભહિય’
 હે ગૌતમ ! વકુશનિર્ગ્રન્થ કી ચારિત્ર પર્યાયો કી અપેક્ષા હીન હોતા હૈ

ઉત્તરમા પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘જ્ઞાણવડિય’ હે ગૌતમ । તે છ સ્થાનોથી પતિત
 હોય છે. અર્થાત્ વકુશ વિજાતીય પ્રતિસેવનાકુશીલની ચારિત્ર પર્યાયોની
 અપેક્ષાથી અનંતભાગ હીન હોય છે ૧ કે અસંખ્યાતભાગ હીન હોય છે. ૨
 સંખ્યાતભાગ હીન હોય છે ૩ સંખ્યાતગુણ હીન હોય છે ૪ અસંખ્યાત-
 ગુણ હીન હોય છે. ૫ અને અનન્તગુણ હીન હોય છે ૬ ।

‘એવં કસાયકુસીલસ્સ વિ’ એજ પ્રમાણે કષાય કુશીલના ચારિત્ર પર્યા-
 યોની અપેક્ષાથી પણ છ સ્થાન પતિત હોય છે ‘વડસેળ મંતે ! નિયંઠસ્સ
 પરદ્વાણસન્નિગાસેણ ચારિત્તપજ્જવેહિં પુચ્છા’ હે ભગવન્ વકુશ નિર્ગ્રન્થના ચારિત્ર
 પર્યાયોની અપેક્ષાથી શું હીન હોય છે ? અથવા તુલ્ય હોય છે ? અથવા
 અધિક હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! હીને ણો
 તુલ્લે ણો અબ્ભહિય’ હે ગૌતમ ! વકુશ, નિર્ગ્રન્થના ચારિત્ર પર્યાયોની અપેક્ષાથી

હીને' અનન્તગુણહીનઃ નિર્ગ્રન્થાત્ ચારિત્રપર્યવૈ રનન્તગુણહીનો ભવતિ વકુશ
 હત્યર્થઃ । 'एवं सिणायस्स वि' एवं નિર્ગ્રન્થવદેવ સ્નાતકસ્યાપિ ચારિત્રપર્યવૈવકુશોઽ-
 નન્તગુણહીનો ભવતીતિ । 'पडिसेवणाकुसीलस्स एवं चेव वउसवत्तव्वया भाणि-
 यव्वा' પ્રતિસેવનાકુશીલસ્યૈવમેવ વકુશવત્તવ્યતા ભણિતવ્યા । 'कसायकुसीलस्स
 एस चेव वउसवत्तव्वया' કપાયકુશીલસ્ય એવૈવ વકુશવત્તવ્યતા 'णवरं पुलाएण वि समं
 छट्ठाणवडिए' નવરં પુલાકેનાપિ સમં પટ્ટસ્થાનપતિતઃ ।

અર્થ ભાવઃ—'વકુશઃ પુલાકાદનન્તગુણાભ્યશ્ચિત્ત એવ વિશુદ્ધતરપરિણામત્વાત્ ।
 વકુશાતુ વકુશઃ હીનાદિરેવ પરસ્પરવિચિત્રપરિણામત્વાત્ । પ્રતિસેવના-કપાય-
 કુશીલાભ્યાં વકુશો હીનાદિરેવ । નિર્ગ્રન્થ રનાતકાભ્યાં તુ વકુશો હીન એવૈતિ । પ્રતિ
 તુલ્ય અથવા અધિક નહીં હોતા હૈ । 'હીને વિ અણંતગુણહીને' હીન
 હોને પર ભી વહ વસસે અનન્તગુણ હીન હોના હૈ, અસંખ્યાન અથવા
 સંખ્યાતગુણ હીન નહીં હોતા હૈ । 'एवं सिणायस्स वि' હસી પ્રકાર સ્ના-
 તક કી ચારિત્રપર્યાયો સે વકુશ અનન્તગુણ હીન હોતા હૈ । 'पडिसे-
 वणा कुसीलस्स एवं चेव वउसवत्तव्वया भाणियव्वा' પ્રતિસેવનાકુશીલ
 મેં ભી હસી પ્રકાર સે વકુશ કી વત્તવ્યતા કહની ચાહિયે । તથા-
 'कसायकुसीलस्स वि एस चेव वत्तव्वया' કપાયકુશીલ મેં ભી યહી
 વકુશ કી વત્તવ્યતા કહની ચાહિયે 'णवरं परन्तु 'पुलाएण वि समं
 छट्ठाणवडिए' પુલાક કે સાથ ભી યહાં પર પટ્ટસ્થાન પતિત હોતા હૈ ।

મતલબ હસ કથન કા હસ પ્રકાર સે હૈ—વકુશ પુલાક સે અનન્ત-
 ગુણ અધિક હી હોતા હૈ—કયોં કિ વહ વિશુદ્ધતર પરિણામવાલા હોતા

હીન, હોય છે. તુલ્ય અથવા અધિક હોતા નથી. 'હીને વિ અણંતગુણહીને'
 હીન હોવા છતાં પણ અનંતગુણ હીન હોય છે અસંખ્યાત અથવા સંખ્યાત
 ગુણ હીન હોતા નથી. 'एवं सिणायस्स वि' એજ પ્રમાણે સ્નાતકના ચારિત્ર
 પરાયોગી બકુશ અનંતગુણ હીન હોય છે 'पडिसेवणाकुसीलस्स एवं' એવ
 વડસવત્તવ્વા ભાણિયવ્વા' પ્રતિસેવના કુશીલમાં પણ આજ પ્રમાણે બકુશના
 કથન પ્રમાણેતુ કથન કહેવું બેઠે. તથા—'कसायकुसीलस्स वि एस चेव
 वत्तव्वया' કપાય, કુશીલના સબંધમાં પણ બકુશના કથન પ્રમાણે જ કથન
 કરવું બેઠે. 'णवरं' પરંતુ 'पुलाएण वि समं छट्ठाणवडिए' પુલાકની અપેક્ષાથી
 બકુશ છ સ્થાનથી પતિત હોય છે.

આ કથનનું તાત્પર્ય એ છે કે—બકુશ પુલાક કરતાં અનંતગુણ વધારે
 હીન હોય છે. કેમકે—તે વિશુદ્ધતર પરિણામવાળા હોય છે, પરંતુ એક બકુશ

સેવનાકુશીલેન સહ વકુશો યથા વકુશેન વકુશો હીનાદિ સ્તથૈવ વાચ્યઃ । કષાય-
કુશીલોઽપિ યથા વકુશેન વકુશ સ્તથૈવ વાચ્યઃ, કેવલં વૈલક્ષણ્યમેતાવદેવ યત્ વકુશ-
પુલાકસૂત્રે પુલાકાદ્વકુશોઽભ્યધિક એવોક્તઃ, યદિ સ સકષાય સ્તદાઽસૌ પદ્સ્થાન-
પતિતો વાચ્યઃ હીનાદિરિત્યર્થઃ, વકુશપરિણામસ્ય પુલાકાપેક્ષયા હીનસમાભ્યધિક
સ્વભાવત્વાદિતિ । ‘ણિયંટે ણં મંતે ! પુલાગસ્સ પરદ્વાણસન્નિગાસેણં ચારિત્તપજ્જ-
વેહિં પુચ્છા’ નિર્ગ્રન્થઃ સ્વલુ મદન્ત ! પુલાકસ્ય પરસ્થાનસન્નિકર્ષેણ ચારિત્તપર્યાયેઃ કિં
હીનઃ તુલ્યોઽભ્યધિકોત્તેવેતિ પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ—‘ગોયમા’ इत्यादि । ‘गोयमा’ हे

है । परन्तु एक वकुश दूसरे वकुश से हीनादि रूप होता है क्यों कि
उनमें परस्पर में विचित्रपरिणाम युक्तता रहती है । प्रतिसेवनाकुशील
और कषायकुशील इन दोनों से वकुश हीनादिरूप भी होता है परन्तु
निर्ग्रन्थ और स्नातक से वह वकुशहीन ही होता है । प्रतिसेवना-
कुशील के साथ वकुश जिस प्रकार अन्ध वकुश से वह वकुशहीना
दिरूप होना उसी प्रकार का होना है ऐसा समझना चाहिये । कषाय
कुशील भी वकुश से वकुश के जैसा ही वाच्य है । परन्तु इनकी सी
ही विशेषता है कि वकुशपुलाक सूत्र में पुलाक से वकुश अधिक ही
कहा गया है । यदि वह कषायकुशील है तो वह पुलाक की अपेक्षा
पदस्थानपतित है । क्यों कि उसका परिणाम पुलाक की अपेक्षा हीन,
सम और अधिक होता है ।

‘णियंटे णं मंते ! पुलागस्स परद्वानसन्निगासेणं चारित्तपज्जवेहिं
पुच्छा’ हे भदन् । निर्ग्रन्थ पुलाक की चरित्रपर्यायों से हीन होता है ?
अथवा सम होता है ? अथवा अधिक होता है ? इसके उत्तर में प्रमुञ्जी

બીજા બકુશ કરતા હીનાદિ રૂપ જ હોય છે કેમકે તેઓમાં પરસ્પરમાં વિચિત્ર
પરિણામ યુક્તપણુ રહે છે. પ્રતિસેવના કુશીલ અને કષાય કુશીલ આ બન્ને
કરતાં બકુશ હીનાદિપણુવાળા જ હોય છે, પરંતુ નિર્ગ્રન્થ અને સ્નાતકથી તે
બકુશ હીન જ હોય છે પ્રતિસેવના કુશીલની સાથે બકુશ જે રીતે બીજા
બકુશથી તે બકુશ હીનાદિ રૂપ હોય છે. એજ પ્રમાણેના હોય છે તેમ
સમજવું કષાય કુશીલ પણ બકુશથી બકુશની જેમ જ હોય છે. પરંતુ એજ
વિશેષપણુ છે કે—બકુશ, પુલાક સૂત્રમાં પુલાકથી બકુશ વધારે જ કહ્યું છે
જો તે કષાય કુશીલ હોય તો તે પુલાકની અપેક્ષાથી છ સ્થાન પતિત છે.
કેમકે—તેનું પરિણામ પુલાકની અપેક્ષાથી હીન, સમ અને અધિક હોય છે.

‘ણિયંટે ણ મંતે ! પુલાગસ્સ પરદ્વાણસન્નિગાસેણ ચારિત્તપજ્જવેહિં પુચ્છા’
હે ભગવન્ નિર્ગ્રન્થ પુલાકના ચારિત્ર પર્યાયથી હીન હોય છે ? અથવા સમ

નાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि । ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘णो हीणे तुल्ले णो अब्भहिण्’ नो हीनो भवति सजातीयनिर्ग्रन्थेभ्यो निर्ग्रन्थः, किन्तु तुल्यः-समएव भवति नवा अधिकोऽपि भवतीति । ‘एवं सिणायस्स वि’ एवम्-सजातीयनिर्ग्रन्थवदेव स्नात-केभ्योऽपि निर्ग्रन्थो न हीनो भवति नवाऽधिको भवति किन्तु तुल्य एव भव-तीति । ‘सिणाए णं भंते ! पुलगस्स परट्ठाणसन्निगासेणं’ स्नातकः खलु भदन्त ! पुलाकस्य परस्थानसन्निकर्षेण चारित्रपर्यायैः किं हीनो भवति तुल्यो भवति अधिको वा भवतीति प्रश्नः, उत्तरमाह-‘एव जहा’ इत्यादि, ‘एवं जहा-णियंठस्स वत्तव्वया तहा सिणायस्स वि भाणियव्वा’ एवं यथा निर्ग्रन्थस्य वक्तव्यता तथा स्नातकस्यापि भणितव्या, यथा निर्ग्रन्थस्य पुलाकापेक्षया चारित्रपर्यायै-रभ्यधिकत्वं कथितं तथैव स्नातकस्यापि विजातीयपुलाकापेक्षया अनन्तगुणाधिक-त्वं वदता निर्ग्रन्थप्रकरणमनुस्मरणीयम् कियत्पर्यन्तं निर्ग्रन्थप्रकरणमिह वक्तव्यं

उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-‘गोयमा ! णो हीणे, तुल्ले, णो अब्भहिण्’ हे गौतम ! निर्ग्रन्थ अपने सजातीय अन्य निर्ग्रन्थों की चारित्रपर्यायों द्वारा तुल्य ही होता है । हीन अथवा अधिक नहीं होता है । ‘एवं सिणायस्स वि’ इसी प्रकार वह निर्ग्रन्थ स्नातक की चारित्र पर्यायों से भी समही होता है, हीन अथवा अधिक नहीं होता है ।

‘सिणाए णं भंते ! पुलगस्स संनिगासे णं’ हे भदन्त ! स्नातक पुलाक रूप परस्थान की चारित्रपर्यायों की अपेक्षा हीन होता है ? अथवा बराबर होता है ? अथवा अधिक होता है ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-‘एवं जहा णियंठस्स वत्तव्वया तहा सिणायस्स वि भाणियव्वा’ हे गौतम ! जिस प्रकार से निर्ग्रन्थ में पुलाक की अपेक्षा चारित्रपर्यायों को लेकर अधिकता कही गई है उसी प्रकार स्नातक में भी विजातीय पुलाक की अपेक्षा अनन्तगुण अधिकता कहनी चाहिये और यह

છે કે-‘ગોયમા ! ણો હીણે, તુલ્લે, ણો અબ્ભહિણ્’ હે ગૌતમ ! નિર્ગ્રન્થ પોતાના સજાતીય બીજા નિર્ગ્રન્થોના ચારિત્ર પર્યાયોદ્વારો દ્વારા તુલ્ય જ હોય છે હીન અથવા અધિક હોતા નથી ‘એવં સિણાયસ્સ વિ’ એજ પ્રમાણે નિર્ગ્રન્થ, સ્નાતકના ચારિત્ર પર્યાયોથી પણ સમ જ હોય છે હીન અથવા અધિક હોતા નથી. ‘સિણાણ મતે ! પુલાગસ્સ પરટ્ઠાણસંનિગાસેણ’ હે બગવન્ સ્નાતક, પુલાકરૂપ પરસ્થાનના ચારિત્ર પર્યાયોની અપેક્ષાથી હીન હોય છે ? અથવા બરાબર હોય છે ? અથવા અધિક હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘એવં જહા ણિયંઠસ્સ વત્તવ્વયા તહા સિણાયસ્સ વિ ભાણિયવ્વા, હે ગૌતમ ! જે પ્રમાણે નિર્ગ્રન્થમાં પુલાકની અપેક્ષાથી ચારિત્ર પર્યાયોને લઈને અધિકપણું’ કહ્યું છે, એજ પ્રમાણે સ્નાતકમાં પણ વિજાતીય પુલાકની અપેક્ષાથી અનંતગુણ અધિક-

તત્રાહ-‘જાવ’ ઇત્યાદિ, ‘જાવ સિણાણ ણં મંતે ! ગિગાસ્મ સઢ્ઢાણસન્નિગાસેણં પુચ્છા-ગોયમા ! નો હીણે તુલ્લે નો અઢ્ઢહિણ, ચાવત્ સ્નાતકઃ સ્વલ્લ ભદન્ત ! સ્નાતકસ્ય સ્વસ્થાનમન્નિરૂપેણ ચારિત્રપર્યાયેઃ કિં હીનન્નુલ્લોઽધિકો વેતિ પ્રશ્નઃ, ગૌતમ ! નો હીનસ્તુલ્લો નોઽધ્યધિકઃ, યાવત્પદેન ‘ગોયમા ! નો હીણે નો તુલ્લે અઢ્ઢહિણ અણંતગુણમઢ્ઢહિણ એવ જાવ કસાયકુમીલસ્સ’ ગૌતમ ! નો હીનો તુલ્યોઽધ્યધિકઃ અનન્તગુણાધિકઃ, એવં યાવત્કસાયકુમીલસ્ય, એતત્પર્યન્તં નિર્ગ્રન્થપ્રકરણસંગ્રહો ભવતીતિ । પર્યાયાધિકારાત્તેભેવ જઘન્યાદિભેદાનાં પુલાકાદિ સંવન્ધિનામલ્પવદ્ભૂતં નિરૂપયન્નાહ-‘એસિ ણં મંતે’ ઇત્યાદિ । ‘એસિ ણં મંતે ! એતેપાં સ્વલ્લ ભદન્ત ! ‘પુલાગવડસપહિસેવણાકુમીલકસાયકુમીલણિયંઠસિણાયાણં’ પુલાકવકુશપતિસેવનાકુમીલકસાયકુમીલનિર્ગ્રન્થસ્નાતકાનામ્ ‘જહન્નુલ્લોસગાણં ચરિત્તપજ્જવાણં કયરેકયરેહિતો જાવ વિસેમાહિયા વા’ જઘ-

અધિકતા ‘જાવ સિણાણ ણં મંતે ! સિણાયસ્સ સઢ્ઢાણસન્નિગાસેણં પુચ્છા’ ‘હસ સૂત્રપાઠ તક કહની ચાહિયે । તાત્પર્ય કહને કા યહી હૈ કિ નિર્ગ્રન્થ ઓર સ્નાતક પુલાક કી ચારિત્ર પર્યાયોં સે અપની ૨ ચારિત્ર પર્યાયોં કે દ્વારા અનન્તગુણે અધિક હોતે હૈં યાવત્ સ્નાતક અપને સજાતીય સ્નાતક કી ચારિત્ર પર્યાયોં સે ઘરાવર હોતા હૈ હીન અથવા અધિક નહીં હોતા હૈં યહાં યાવત્ પદ સે ‘ગોયમા ! નો હીણે નો તુલ્લે, અઢ્ઢહિણ અણંતગુણમઢ્ઢહિણ એવં જાવ કસાયકુમીલસ્સ’ હસ પાઠ કા સંગ્રહ હુઆ હૈ ।

પર્યાય કે અધિકાર કો લેકર અવ ગૌતમસ્વામી પ્રભુશ્રી સે એસા પૂછતે હૈં-‘એસિ ણં મંતે ! પુલાગવડસપહિસેવણાકુમીલકસાયકુમીલણિયંઠસિણાયાણં જહન્નુલ્લોસગાણં ચારિત્તપજ્જવાણં કયરે

પણું કહેવું બોધ્યે. અને આ અધિકપણું ‘જાવ સિણાણ ણં મંતે ! સિણાયસ્સ સઢ્ઢાણસન્નિગાસેણ પુચ્છા’ આ સૂત્રપાઠ સુધી કહેવું બોધ્યે કહેવાનું તાત્પર્ય એજ છે કે-નિર્ગ્રન્થ અને સ્નાતક પુલાકના ચારિત્ર પર્યાયોંથી પોતપોતાના ચારિત્ર પર્યાયોંદ્વારા અનન્તગુણ અધિક હોય છે યાવત્ સ્નાતક પોતાના સજાતીય સ્નાતકના ચારિત્ર પર્યાયોંની બરાબર હોય છે હીન અથવા અધિક હોતા નથી અહિયાં યાવત્પદથી ‘ગોયમા ! નો હીણે, નો તુલ્લે અઢ્ઢહિણ અણંતગુણમઢ્ઢહિણ એવં જાવ કસાયકુમીલસ્સ’ આ પાઠનો સંગ્રહ થયો છે. પર્યાયના અધિકારથી હવે શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રભુશ્રીને એવું પૂછે છે કે-‘એસિ ણં મંતે ! પુલાગવડસપહિસેવણાકુમીલકસાયકુમીલણિયંઠસિણાયાણં જહન્નુલ્લોસગાણં ચરિત્તપજ્જવાણ કયરે કયરેહિતો ! જાવ વિસેમાહિયા વા’ કે

ન્યોત્કુષ્ટાનાં ચારિત્રપર્યવાનાં કતરે કતરેભ્યોઽલ્પાવા વહુકા વા તુલ્યા વા વિશેષાધિકા વા મરન્તિ પુલાકાદિસંતન્ધનાં ચારિત્રપર્યવાનાં જઘન્યોત્કુષ્ટાનાં મધ્યે કસ્યાપેક્ષયા કસ્યાલસ્ય વહુતાદિકં પ્રતીતિ મશ્નઃ । મંગવાનાહ—‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘પુલાગસ્મ કસાયકુસીલસ્ય ય ઇસિ ણં જહન્નગા ચરિત્તપ્પજ્જવા દોણ્હ વિ તુલ્લા સન્વત્થોવા’ પુલાગસ્ય કપાયકુસીલસ્ય ચ ઇતયોઃ સ્વલ્લ જઘન્યાશ્ચારિત્રપર્યવાઃ દ્વયોરપિ તુલ્યાઃ સર્વસ્તોકાઃ, પુલાકકપાયકુસીલયો-ર્જઘન્યાશ્ચારિત્રપર્યવાઃ પરસ્પરં તુલ્યાઃ સર્વાપેક્ષયા સ્તોકાશ્ચ ભવન્તીત્યર્થઃ । ‘પુલાગસ્મ ઉક્કોસમા ચારિત્તપ્પજ્જવા અણંતગુણા’ પુલાકસ્યોત્કુષ્ટા શ્ચારિત્રપર્યવાઃ પુલાકકપાયકુસીલયોર્જઘન્યચારિત્રપર્યવાપેક્ષયા અનન્તગુણા અધિકા ભવન્તીતિ । ‘વડસસ પહિસેવણાકુસીલસ્ય ય ઇસિ ણં જહન્નગા ચારિત્તપ્પજ્જવા દોણ્હ વિ

કયરેહિનો જાવ વિસેસાહિયા વા’ હે મદન્ત । इन पुलाक बहुश, प्रति-
सेवनाकुशील, कपायकुशील, निर्ग्रन्थ और स्नातक की जघन्य और
उत्कृष्ट चारित्रपर्याये कौन किससे यावत् विशेषाधिक हैं ? यहां याव-
त्पद से ‘अप्या वा बहुया वा तुल्ला वा’ इन पदों का संग्रह हुआ है ।
इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं ‘गोयमा । पुलागस्म कसायकुशीलस्म
य एसि जहन्नगचरित्तपज्जवा दोण्ह वि तुल्ला सन्वत्थोवा’ हे
गौतम ! पुलाक और कपायकुशील की जघन्य चारित्रपर्याय आपसमें
तुल्य हैं और सब से कम हैं । ‘पुलागस्म उक्कोसमा चरित्तपज्जवा
अणंतगुणा’ पुलाक की उत्कृष्ट चारित्रपर्याये पुलाक और कपायकुशील
की जघन्य चारित्रपर्यायों की अपेक्षा अनन्तगुण अधिक हैं । ‘वडसस्स
पडिसेवणाकुशीलस्स य एसि णं जहन्नगा चरित्तपज्जवा दोण्ह वि

ભગવન્ આ પુલાક, બહુશ, પ્રતિસેવના કુશીલ કપાય કુશીલ, નિર્ગ્રન્થ અને
સ્નાતકની જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર પર્યાયો ‘અપ્યા વા, બહુયા વા, તુલ્લા વા’
કોણ કોનાથી અલ્પ છે ? કોણ કોનાથી વધારે છે ? કોણ કોની બરાબર છે ?
અને કોણ કોનાથી વિશેષ ધિક છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રભુશ્રી કહે છે કે—
‘ગોયમા’ પુલાગસ્મ કસાયકુસીલસ્ય ય ઇસિ જહન્નગચરિત્તપજ્જવા દોણ્હવિ
તુલ્લા સન્વત્થોવા’ હે ગૌતમ ! પુલાક અને કપાય કુશીલના જઘન્ય ચારિત્ર
પર્યાયો પરસ્પરમા તુલ્ય છે અને સૌથી ઓછા છે પુલાકના ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર
પર્યાયો, પુલાક અને કપાયકુશીલના જઘન્ય ચારિત્ર પર્યાયોની અપેક્ષાથી
અનંતગુણ વધારે છે ‘વડસસ પહિસેવણાકુસીલસ્ય ય ઇસિ ણં જહન્નગા
ચરિત્તપજ્જવા દોણ્હ વિ તુલ્લા અણંતગુણા’ બહુશ અને પ્રતિસેવના કુશીલના

તુલ્યા અણંતગુણા' વકુશમ્ય પ્રતિસેવનાકુશીલસ્ય ન પાપોઃ ચત્ત્વરિપદ્ધતિરિ
પર્યવાઃ દ્વયોરપિ તુલ્યા અનન્તગુણાઃ । વકુશપ્રતિસેવનાકુશીલયોર્જયન્યચારિત્રપર્ય-
વાઃ પરસ્પરં તુલ્યા ભવન્તિ તથા પુલાકન્યોત્કૃષ્ટચારિત્રાપેક્ષયા અનન્ત ગુણા અધિકા
ભવન્તીતિ । 'વડસસસ ઉક્કોસગા ચારિત્તપ્પજ્જવા અણંતગુણા' વકુશસ્યોત્કૃષ્ટા
ચારિત્રપર્યવાઃ વકુશપ્રતિસેવનાકુશીલયોર્જયન્યચારિત્રપર્યવાપેક્ષયા અનન્તગુણાધિકા
ભવન્તીતિ । 'પહિસેવનાકુશીલસસ ઉક્કોસગા ચરિત્તપ્પજ્જવા અણંતગુણા' પ્રતિ-
સેવનાકુશીલસ્યોત્કૃષ્ટાચારિત્રપર્યવાઃ વકુશસ્યોત્કૃષ્ટચારિત્રપર્યવાપેક્ષયા અનન્ત-
ગુણા અધિકાઃ ભવન્તીતિ । 'કસાયકુશીલસસ ઉક્કોસગા ચરિત્તપ્પજ્જવા અણંતગુણા'
કષાયકુશીલસ્યોત્કૃષ્ટાચારિત્રપર્યવાઃ પ્રતિસેવનાકુશીલસ્યોત્કૃષ્ટચારિત્રપર્યવા-
પેક્ષયા અનન્તગુણા અધિકા ભવન્તીતિ । 'નિયંઠસસ સિનાયસસ ચ દ્વપસિંઠં જહન્ન-
મણુક્કોસગા ચારિત્તપ્પજ્જવા દોણં વિ તુલ્યા અણંતગુણા' તિર્ગ્ગન્યસ્ય સ્નાતકસ્ય

તુલ્યા અણંતગુણા' વકુશ ઔર પ્રતિસેવના કુશીલ ફી જયન્ય ચારિત્ર
પર્યાવે' પરસ્પર મેં તુલ્ય હેં તથા પુલાક ફી ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્રપર્યાવે
ફી અપેક્ષા વે અનન્તગુણી અધિક હેં । 'વડસસસ ઉક્કોસગા ચરિત્ત-
પ્પજ્જવા અણંતગુણા' તથા વકુશ ફી ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્રપર્યાવે' વકુશ
ઔર પ્રતિસેવનાકુશીલ કે જયન્ય ચારિત્ર ફી પર્યાવે' સે અનન્તગુણી
અધિક હેં । 'પહિસેવનાકુશીલસસ ઉક્કોસગા ચરિત્તપ્પજ્જવા અણંત-
ગુણા' તથા પ્રતિસેવનાકુશીલ ફી ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્રપર્યાવે' વકુશ કે
ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર ફી પર્યાવે' ફી અપેક્ષા અનન્તગુણી અધિક હેં ।
'કસાયકુશીલસસ ઉક્કોસગા ચરિત્તપ્પજ્જવા અણંતગુણા' કષાયકુશીલ
ફી ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્રપર્યાવે' પ્રતિસેવનાકુશીલ કે ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર ફી
પર્યાવે' ફી અપેક્ષા અનન્તગુણી અધિક હેં । 'નિયંઠસસ સિનાયસસ ચ

જયન્ય ચારિત્ર પર્યાવે પરસ્પરમા તુલ્ય છે તથા પુલાકના ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર
પર્યાવેની અપેક્ષાથી તે અનંતગુણા વધારે છે તથા વકુશના ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર
પર્યાવે વકુશ અને પ્રતિસેવના કુશીલના જયન્ય ચારિત્ર પર્યાવે કરતાં અનંત-
ગુણા વધારે છે. 'પહિસેવનાકુશીલસસ ઉક્કોસગા ચરિત્તપ્પજ્જવા અણંતગુણા'
તથા પ્રતિસેવના કુશીલની ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર પર્યાવે વકુશના ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર
પર્યાવેની અપેક્ષાથી અનંતગુણા વધારે છે. 'કસાયકુશીલસસ ઉક્કોસગા
ચરિત્તપ્પજ્જવા અણંતગુણા' કષાય કુશીલની ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર પર્યાવે પ્રતિસેવના
કુશીલના ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્રના પર્યાવેની અપેક્ષાથી અનંતગુણા વધારે છે.
'નિયંઠસસ સિનાયસસ ચ દ્વપસિંઠં જહન્નમણુક્કોસગા ચરિત્તપ્પજ્જવા દોણં વિ

ચ એતયોઃ સ્વલુ અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાશ્ચારિત્રપર્યવાઃ દ્વયોરપિ તુલ્યા અનન્તગુણાઃ, નિર્ગ્રન્થસ્નાતકયોરજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાશ્ચારિત્રપર્યવાઃ પરસ્પરં તુલ્યા અનન્તગુણા ભવન્તિ તથા કષાયકુશીલસ્ય ઉત્કૃષ્ટચારિત્રપર્યવાપેક્ષયા અનન્તગુણા ભવન્તીતિ ॥સૂ.૦૮॥

પોહશં યોગદ્વારમાહ—‘પુલાષ ણં મંતે’ इत्यदि,

મૂલ્ય—પુલાષ ણં મંતે ! કિં સજોગી હોજ્જા અજોગી હોજ્જા ? ગોયમા ! સજોગી હોજ્જા નો અજોગી હોજ્જા । જહ સજોગી હોજ્જા કિં મળજોગી હોજ્જા વહજોગી હોજ્જા, કાયજોગી હોજ્જા ? ગોયમા ! મળજોગી વા હોજ્જા વહજોગી વા હોજ્જા કાયજોગી વા હોજ્જા । एवं जाव णियंठे । सिणाए णं पुच्छा, ગોયમા ! સજોગી વા હોજ્જા અજોગી વા હોજ્જા જહ સજોગી હોજ્જા કિં મળજોગી હોજ્જા સેસં જહા પુલાગસ્સ ૧૬। પુલાષ ણં મંતે ! કિં સાગારોવડત્તે હોજ્જા અણાગારોવડત્તે હોજ્જા ? ગોયમા ! સાગારોવડત્તે વા હોજ્જા અણાગારોવડત્તે હોજ્જા, एवं जाव सिणाए १७। પુલાષ ણં મંતે ! સકસાઈ હોજ્જા અકસાઈ હોજ્જા ? ગોયમા ! સકસાઈ હોજ્જા ણો અકસાઈ હોજ્જા, જહ સકસાઈ સે ણં મંતે ! कइसु कसाएसु होज्जा ? ગોયમા ! ચડસુ કોહમાણમાયાલોભેસુ હોજ્જા । एवं बउसे वि । एवं पडिसेवा कुसीले वि । कसायकुसीले णं पुच्छा ગોયમા ! સકસાઈ હોજ્જા ણો અકસાઈ હોજ્જા । जह सकसाई होज्जा से णं मंते ! कइसु

एएसि णं अजहणमणुक्कोसगा चारित्तपज्जवा दोण्ह वि तुल्ला अण-
तगुणा’ કષાયકુશીલ કે ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્રની પર્યાયોની અપેક્ષા નિર્ગ્રન્થ
और स्नातक की अजघन्य तथा अनुत्कृष्ट चारित्र पर्याये’ अनन्तगुणी
अधिक हैं और परस्पर में तुल्य हैं । ॥सू.०८॥

તુલ્લા અણતગુણા’ કષાય કુશીલના ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર પર્યાયોની અપેક્ષાથી નિર્ગ્ર-
ન્થ અને સ્નાતકના અજઘન્ય તથા અનુત્કૃષ્ટ ચારિત્ર પર્યાયો અનન્તગુણ
વધારે છે, અને પરસ્પરમાં તુલ્ય છે. ॥સૂ.૦ ૮॥

कसाएसु होज्जा ? गोयमा ! चउसु वा तिसु वा दोसु वा एगंमि
 वा होज्जा । चउसु होज्जमाणे चउसु संजलणकोहमाणमाया-
 लोभेसु होज्जा, तिसु होमाणे संजलणमाणमायालोभेसु होज्जा ।
 दोसु होमाणे संजलणमायालोभेसु होज्जा एगंमि होमाणे संज-
 लणलोभे होज्जा । णियंठे णं पुच्छा गोयमा ! णो सकसाई होज्जा
 अकसाई होज्जा जइ अकसाई होज्जा किं उवसंतकसाई होज्जा ?
 खीणकसाई होज्जा ? गोयमा ! उवसंतकसाई वा होज्जा खीणकसाई
 वा होज्जा । सिणाए एवं चेव । नवरं णो उवसंतरुसाई होज्जा
 खीणकसाई होज्जा १८॥ पुलाए णं भंते ! किं सलेस्से होज्जा
 अलेस्से होज्जा ? गोयमा ! सलेस्से होज्जा णो अलेस्से होज्जा
 जइ सलेस्से होज्जा से णं भंते ! कइसु लेस्सासु होज्जा ?
 गोयमा ! तिसु विसुद्धलेस्सासु होज्जा, तं जहा तेउलेस्साए
 पम्हलेस्साए, सुक्कलेस्साए । एवं वउसस्स वि । एवं पडिसेवणा
 कुसीले वि । कसायकुसीले पुच्छा गोयमा ! सलेस्से होज्जा णो
 अलेस्से होज्जा जइ सलेस्से होज्जा से णं भंते ! कइसु लेस्सासु
 होज्जा ? गोयमा ! छसु लेस्सासु होज्जा, तं जहा—कणहलेस्साए जाव
 सुक्कलेस्साए । णियंठे णं भंते ! पुच्छा गोयमा ! सलेस्से होज्जा
 णो अलेस्से होज्जा, जइ सलेस्से होज्जा, से णं भंते ! कइसु
 लेस्सासु होज्जा ? गोयमा ! एगाए सुक्कलेस्साए होज्जा । सिणाए
 पुच्छा गोयमा ! सलेस्से वा होज्जा अलेस्से वा होज्जा जइ सले-
 स्से होज्जा से णं भंते ! कइसु लेस्सासु होज्जा गोयमा ! एगाए
 परमसुक्कलेस्साए होज्जा ॥सू० ९॥

छाया—पुलाकः खलु भदन्त । किं सयोगी भवेत् अयोगी भवेत् ? गौतम ! सयोगी भवेत् नो अयोगी भवेत् । यदि सयोगी भवेत् किं मनोयोगी भवेत् वचो-योगी भवेत् काययोगी भवेत् ? गौतम ! मनोयोगी वा भवेत् वचोयोगी वा भवेत् काययोगी वा भवेत् एवं यावन्निर्ग्रन्थः । स्नातकः खलु पृच्छा, गौतम ! सयोगी वा भवेत् अयोगी वा भवेत् । यदि सयोगी भवेत् किं मनोयोगी भवेत् शेषं यथा पुलाकस्य १६ । पुलाकः खलु भदन्त ! किं साकारोपयुक्तो भवेत् अनाकारोपयुक्तो भवेत् ? गौतम ! साकारोपयुक्तो वा भवेत् अनाकारोपयुक्तो वा भवेत् एवं यावत् स्नातकः १७ । पुलाकः खलु भदन्त ! सकषायी भवेत् अकषायी भवेत् ? गौतम ! सकषायी भवेत् नो अकषायी भवेत् । यदि सकषायी स खलु भदन्त ! कतिषु कषायेषु भवेत् ? क्रोधमानमायालोभेषु भवेत् । एवं वकुशोऽपि । एवं प्रतिसेवनाकुशीलोऽपि कषायकुशीलः खलु भदन्त ! पृच्छा गौतम ! सकषायी भवेत् नो अकषायी भवेत् । यदि सकषायी भवेत् स खलु भदन्त ! कतिषु कषा-येषु भवेत् गौतम ! चतुर्षु वा त्रिषु वा द्वयोर्वा एकस्मिन् वा भवेत् चतुर्षु भवन् चतुर्षु संज्वलनक्रोधमानमायालोभेषु भवेत् त्रिषु भवन् संज्वलनमानमायालोभेषु भवेत् द्वयोर्भवन् संज्वलन मायालोभयो भवेत् एकस्मिन् भवन् संज्वलनलोभे भवेत् । तिर्ग्रन्थः खलु पृच्छा गौतम ! नो सकषायी भवेत् अकषायी भवेत् यदि अकषायी भवेत् क्षिप्रशान्तकषायी भवेत् क्षीणकषायी भवेत् ? गौतम ! उपशान्त-कषायी वा भवेत् क्षीणकषायी वा भवेत्, स्नातक एवमेव, नवरं नो उपशान्त-कषायी भवेत् क्षीणकषायी भवेत् । १८ । पुलाकः खलु भदन्त ! किं सलेश्यो भवेत् अलेश्यो भवेत् ? गौतम ! सलेश्यो भवेत् नो अलेश्यो भवेत् । यदि सलेश्यो भवेत् स खलु भदन्त ! कतिषु लेश्यासु भवेत् ? गौतम ! तिसृषु विशुद्धलेश्यासु भवेत् तद्यथा—तेजोलेश्यायां पद्मलेश्यायां शुक्ललेश्यायाम् । एव वकुशस्यापि । एवं प्रतिसेवनाकुशीलस्यापि । कषायकुशीलः पृच्छा गौतम ! सलेश्यो भवेत् नो अलेश्यो भवेत् । यदि सलेश्यो भवेत् स खलु भदन्त ! कतिषु लेश्यासु भवेत् ? गौतम ! एकस्यां शुक्क-लेश्यायां भवेत् । स्नातकः पृच्छा गौतम ! सलेश्यो वा भवेत् अलेश्यो वा भवेत् । यदि स लेश्यो भवेत् स खलु भदन्त ! कतिषु लेश्यासु भवेत् —

परमशुक्ललेश्यायां भवेत् ॥९॥

ટીકા—‘પુલાઁ ણં મંતે !’ પુલાકઃ સ્વલ્ભ મદન્ત ! ‘કિં સજોગી હોજ્જા-અજોગી હોજ્જા’ કિં સયોગી-યોગવાન્ ભવેત્ અયોગી-યોગરહિતો મા ભવેદિતિ યોગસત્ત્વવિષયકઃ પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ. હે ગૌતમ ! ‘મજોગી હોજ્જા નો અજોગી હોજ્જા’ સયોગી ભવેત્ પુલાકો નો અયોગી ભવેત્ નિયમતો યોગવાનેવ ભવતિ ન તુ કદાચિદપિ યોગવિરહિતો ભવેદિતિભાવઃ । ‘જહ સજોગી-હોજ્જા કિં મણજોગી હોજ્જા વહજોગીહોજ્જા’ યદિ પુલાકઃ સયોગી ભવેત્ તદા કિં મનોયોગી ભવેત્ વચોયોગી વા ભવેત્ કાયયોગીય ભવેદિતિ પ્રશ્નઃ, મગવા નાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘મણજોગી વા હોજ્જા’ મનોયોગી વા ભવેત્ મનઃ સ્વરૂપયોગવાન્ ભવેદિત્યર્થઃ ‘વજોગી વા હોજ્જા’ વચોયોગી વા ભવેત્ ‘કાયજોગી વા હોજ્જા’ કાયયોગી વા ભવેત્ । ‘એવં જાવ ણિયંઠે’ એવં

યોગદ્વાર કા કથન

‘પુલાઁ ણં મંતે ! કિં સજોગી હોજ્જા, અજોગી હોજ્જા’ ઇત્યાદિ । ટીકાર્થ-હે મદન્ત ! પુલાક કયા સયોગી હોતા હૈ અથવા અયોગી હોતા હૈ ? હસ ગૌતમસ્વામી કે પ્રશ્ન કે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! સજોગી હોજ્જા, નો અજોગી હોજ્જા’ હે ગૌતમ । પુલાક સયોગી હોતા હૈ અયોગી નહીં હોતા હૈ । ‘જહ સયોગી હોજ્જા, કિં મણજોગી હોજ્જા વહજોગી હોજ્જા’ હે મદન્ત ! યદિ પુલાક યોગવાલા હોતા હૈ તો કયા વહ મનોયોગવાલા હોતા હૈ ? અથવા વચનયોગ વાલા હોતા હૈ ? અથવા ‘કાયજોગી વા હોજ્જા’ કાયયોગ વાલા હોતા હૈ ? હસ પ્રશ્ન કે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! મણજોગી વા હોજ્જા, વજોગી વા હોજ્જા, કાયજોગી વા હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! વહ મનોયોગ

હવે સોણમા યોગદ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે.

‘પુલાઁ ણં મંતે ! કિં સજોગી હોજ્જા, અજોગી હોજ્જા’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ-હે ભગવન્ પુલાક શુ સજોગી હોય છે ? અથવા અયોગી હોય છે ? ગૌતમસ્વામીના આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે-‘ગોયમા ! સજોગી હોજ્જા, નો અજોગી હોજ્જા’ હે ગૌતમ । પુલાક સયોગી હોય છે. અયોગી હોતા નથી ‘જહ સજોગી હોજ્જા, કિં મણજોગી હોજ્જા વહજોગી હોજ્જા’ હે ભગવન્ પુલાક જો યોગવાળા હોય છે તો શુ તે મનોયોગવાળા હોય છે ? કે વચનયોગવાળા હોય છે, અથવા ‘કાયજોગી વા હોજ્જા’ કાય યોગવાળા હોય છે ? શ્રીગૌતમસ્વામીના આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે-‘ગોયમા ! મણજોગી વા હોજ્જા, વજોગી વા હોજ્જા, કાયજોગી વા હોજ્જા’

યાવત્ નિર્ગ્રન્થઃ । અત્ર યાવત્પદેન વકુશપ્રતિસેવનાકુશીલકષાયકુશીલાનાં સંગ્રહો-
મણ્વતિ તથા ચ વકુશાદારમ્ય નિર્ગ્રન્થાન્તાઃ સર્વેઽપિ ત્રિવિધમનોવાક્યાત્મકયોગ-
વન્તો ભવન્તીત્યર્થઃ । ‘સિનાપ-ળં પુચ્છા’ સ્નાતકઃ સ્વલુ પૃચ્છા હે મદન્ત ।
સ્નાતકઃ સયોગી ભવતિ અયોગી વા ભવતિ ઇતિ પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ-‘ગોયમા’
સ્થાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘સજોગી વા હોજ્જા-અજોગી વા હોજ્જા’ સયોગી
વા ભવેત્ અયોગી વા ભવેત્ । ‘જહ્ સજોગી હોજ્જા કિં મળજોગી હોજ્જા સેસં-
જહ્ પુલાગસ્સ’ યદિ સયોગી ભવેત્ કિં મનોયોગી ભવેત્ શેષં યથા પુલાકસ્સ
પુલાકપ્રકરણે યથા કથિતં તથૈવ ઇદાપિ સર્વમવગમન્તવ્યમ્ મનોયોગી ભવેત્ વવો-
યોગી ભવેત્ કાયયોગી ચ ભવેદિતિ । ઇતિ યોગદ્વારમ્ ૧૬

વાલા મી હોતા હૈ, વચનયોગ વાલા મી હોતા હૈ ઓર કાયયોગ
વાલા મી હોના હૈ । ‘એવં જાવ ણિયંટે’ હસ પ્રકાર કા કથન
યાવત્ નિર્ગ્રન્થ તક જાનનાં ચાહિયે । યહાં યાવત્પદ સે ‘વકુશ કા
પ્રતિસેવનાકુશીલ કા ઓર કષાયકુશીલ કા’ સંગ્રહ હુમા હૈ । તથા ચ
વકુશ સે છેકર નિર્ગ્રન્થ તક કે સમસ્ત સાધુ ત્રિવિધ યોગવાળે હોતે,
હૈ । ‘સિનાપ ણં પુચ્છા’ હે મદન્ત ? સ્નાતક સયોગી હોતા હૈ અથવા
અયોગી હોતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! સજોગી
વા હોજ્જા અજોગી વા હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! સ્નાતક સયોગી મી હોતા
હૈ ઓર અયોગી મી હોતા હૈ । ‘જહ્ સયોગી હોજ્જા કિં મળજોગી
હોજ્જા, સેસં જહા પુલાગસ્સ’ હે મદન્ત ! યદિ વહ સ્નાતક યોગસહિત
હોના હૈ તો કયા વહ મનોયોગ સહિત હોતા હૈ ? અથવા વચનયોગ
સહિત હોતા હૈ ? અથવા કાયયોગસહિત હોતા હૈ ? હસ પ્રકાર સે
કિયે ગયે હસ પ્રશ્ન કા ઉત્તર પુલાક કે સમ્બન્ધ મેં દિયે ગયે ઉત્તર કે

હે ગૌતમ ! તે મને યોગવાળા પણ હોય છે, વચનયોગવાળા પણ હોય છે. અને
કાયયોગવાળા પણ હોય છે ‘એવં જાવ ણિયંટે’ આ રીતનું યાવત્ બકુશના પ્રતિ-
સેવનાકુશીલતા, કષાયકુશીલતા અને નિર્ગ્રન્થના કથન સુધી સમજવું બેઠ્યો.
એટલે કે બકુશથી લઇને નિર્ગ્રન્થ સુધીના સઘળા સાધુઓ ત્રણ પ્રકારના યોગો
વાળા હોય છે ‘સિનાપ ણં પુચ્છા’ હે ભગવાન સ્નાતક સયોગી હોય છે ? કે
અયોગી હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે-‘ગોયમા ! સજોગી
વા, હોજ્જા, અજોગી વા હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! સ્નાતક સયોગી પણ હોય છે,
અને અયોગી પણ હોય છે ‘જહ્ સજોગી હોજ્જા કિં મળજોગી હોજ્જા,
સેસં જહા પુલાગસ્સ’ હે ભગવાન બે તે સ્નાતક યોગ સહિત હોય છે, તો શું
તે મનોયોગ સહિત હોય છે ? અથવા વચનયોગ સહિત હોય છે ? અથવા
કાયયોગ સહિત હોય છે ? આ પ્રશ્નો કરેલ પ્રશ્નના ઉત્તર પુલાકના સંબંધમાં

સપ્તદશમુપયોગ દ્વારમાહ-ઉપયોગદ્વારે ‘પુલાદ ણં મંતે ! પુલાકઃ સ્વલુ મદન્ત ! કિં સાગારોવચ્ચે હોજ્જા અણાગારોવચ્ચે હોજ્જા’ કિં સાકારોપયોગવાન વા મહેત્ અનાકારોપયોગવાન વા મહેદિતિ પ્રશ્નઃ । મગવાનાદ-‘ગોયમા’ ડન્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘સાગારોવચ્ચે વા હે હોજ્જા અણાગારોવચ્ચે વા હોજ્જા’ સાકારોપયોગવાન વા મહેત્ અનાકારોપયોગવાન વા મહેદિતિ । ‘એવં જાવ સિણાદ’ એવં યાવન્ સ્નાતકઃ, અત્ર યાવત્પદેન વકુશપ્રતિસેવનાકુશીલરૂપાયકુશીલન્નિર્ગ્રન્થાનાં મંત્રહો મવતિ, તથા વ વકુશાદારમ્ય સ્નાતકાન્તાઃ સર્વેડપિ સાકારોપયોગવન્તો વા મહેયુઃ અનાકારોપ-યોગવન્તો વા મહેયુરિતિ ।

જૈસા જાનના ચાહિયે-તથા વ વહ મનોયોગ વાલો મી હોતા હૈ, વચનયોગવાલા મી હોતા હૈ ઓર કાયયોગવાલા મી હોતા હૈ ।

યોગદ્વાર સમાપ્ત ।

ઉપયોગદ્વાર કા કથન

‘પુલાદ ણં મંતે । કિં સાગારોવચ્ચે હોજ્જા ? અણાગારોવચ્ચે હોજ્જા’ હે મદન્ત ! પુલાક કયા સાકારોપયોગવાલા હોતા હૈ ? અથવા અનાકારોપયોગવાલા હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! સાગારોવચ્ચે વા હોજ્જા, અણાગારોવચ્ચે વા હોજ્જા’ હે ‘ગૌતમ ! પુલાક સાકાર ઉપયોગવાલા મી હોતા હૈ ઓર અનાકાર ઉપયોગવાલા મી હોતા હૈ । ‘એવં જાવ સિણાદ’ હસી પ્રકાર વકુશ સે હેતર સ્નાતક તક કે સમસ્ત સાધુજન સાકાર ઉપયોગવાલે મી હોતે હૈ ઓર અનાકાર ઉપયોગવાલે મી હોતે હૈ । ઉપયોગદ્વાર સમાપ્ત ।

આપેલ ઉત્તરના કથન પ્રમાણે સમજવો ભેદબે. અર્થાત્ તે મનોયોગવાળા પશુ હોય છે વચનયોગવાળા પશુ હોય છે. અને કાયયોગવાળા પશુ હોય છે. યોગદ્વારનું કથન સમાપ્ત

સત્તરમાં ઉપયોગદ્વારનું કથન

‘પુલાદ ણં મંતે ! કિં સાગારોવચ્ચે હોજ્જા અણાગારોવચ્ચે હોજ્જા’ હે મગવન્ પુલાક સાગારોપયોગવાળા હોય છે ? કે અનાકારોપયોગવાળા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા ! સાગારોવચ્ચે વા હોજ્જા અણાગારોવચ્ચે વા હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! પુલાક સાકારોપયોગવાળા પશુ હોય છે, અને અનાકાર ઉપયોગવાળા પશુ હોય છે ‘એવં જાવ સિણાદ’ એજ પ્રમાણે વકુશથી લઈને સ્નાતક સુધીના સધળા સાધુઓ સાકાર ઉપયોગવાળા પશુ હોય છે અને અનાકાર ઉપયોગવાળા પશુ હોય છે. એ રીતે આ ઉપયોગદ્વાર સમાપ્ત.

અષ્ટાદશ કષાયદ્વારમાહ—‘પુલાઁ નં મંતે !’ પુલાકઃ સ્વલ્લુ મદન્ત ! ‘સક-
સાઈ અકસાઈ હોજ્જા’ સકપાયી ભવેત્ અકપાઈ વા ભવેત્ इति પ્રશ્નઃ ।
મગવાનાહ—‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘સકસાઈ હોજ્જા નો
અકસાઈ હોજ્જા’ પુલાકઃ સકપાયી-રૂપાયવાન્ ભવેત્ પુલાકસ્ય કષાયવાણાં
ક્ષયસ્ય અથવોપશમસ્યાઽભાવાદિતિ નો અકપાયી-રૂપાયરહિતો ભવેદિત્યુત્તરમ્
પુનઃ પ્રશ્નયતિ ‘જહ સકસાઈ સે નં મંતે ! કહસુ કસાપસુ હોજ્જા’ યદિ સ પુલાકઃ
સકપાયી ભવેત્ તદા સ સ્વલ્લુ મદન્ત ! કતિષુ કષાયેષુ ભવેત્—કિયત્સંત્યક-
કષાયવાન્ ભવેદિતિ પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ—‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ !
‘વડસુ કોહમાણમાયાલોભેસુ હોજ્જા’ ચતુર્ણાં ક્રોધમાનમાયાલોભેષુ ભવેત્ સ પુલાકઃ ।
‘એવં વડસેવિ’ એવં—પુલાકવદેવ વકુશોઽપિ વકુશઃ સકપાયી અકપાયી વા—

૧૮ ચર્ચા કષાયદ્વાર

‘પુલાઁ નં મંતે ! સકસાઈ અકસાઈ હોજ્જા’ હે મદન્ત ! પુલાક
કષાયવાલા હોતા હૈ અથવા કષાયવાલા નહીં હોતા હૈ ? હસકે ઉત્તર
મેં પ્રશુશ્રી કહતે હૈ—‘ગોયમા ! સકસાઈ હોજ્જા, નો અકસાઈ હોજ્જા’
હે ગૌતમ ! પુલાક કષાયવાલા હોતા હૈ । કષાય સે રહિત નહીં હોતા
હૈ । વયોંકિ પુલાક કે કષાયોં કે ક્ષય અથવા ઉપશમ કા અભાવ રહતા
હૈ હસલિયે વહ કષાયસહિત હોતા હૈ । ‘જહ સકસાઈ સે નં મંતે ! કહસુ
કસાપસુ હોજ્જા’ હે મદન્ત ! યદિ વહ કષાય સહિત હોતા હૈ તો વહ
કિતની કષાયોંવાલા હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશુશ્રી કહતે હૈ—‘ગોયમા !
વડસુ કોહમાણમાયાલોભેસુ હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! વહ ક્રોધ માન,
માયા ઓર લોભ હન ચાર કષાયોંવાલા હોતા હૈ ‘એવં વડસેવિ’ હસી
પ્રકાર સે વકુશ સાધુ મી ક્રોધ, માન, માયા ઓર લોભ હન ચાર

અઢારમા કષાયદ્વારનું કથન

‘પુલાઁ નં મંતે ! સકસાઈ અકસાઈ હોજ્જા’ હે ભગવન્ પુલાક કષાયવાળા
હોય છે ? અથવા કષાય વિનાના હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશુશ્રી કહે
છે કે—‘ગોયમા ! સકસાઈ હોજ્જા, નો અકસાઈ હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! પુલાક
કષાયવાળા હોય છે, કષાય વિનાના હોતા નથી કેમકે—પુલાકને કષાયોના
ક્ષયોપશમનો અભાવ રહે છે તેથી તે કષાય સહિત હોય છે. ‘જહ સકસાઈ
સે નં મંતે ! કહસુ કસાપસુ હોજ્જા’ હે ભગવન્ જો તે કષાય સહિત હોય છે ?
તો તે કેટલા કષાયોવાળા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશુશ્રી કહે છે
કે—‘ગોયમા ! વડસુ કોહમાણમાયાલોભેસુ હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! તે ક્રોધ, માન
માયા અને લોભ આ ચાર કષાયોવાળા હોય છે. ‘એવં વડસેવિ’ એજ રીતે
વકુશ સાધુ પણ ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ આ ચાર કષાયોવાળા હોય

ગૌતમ ! સરૂપાયી ભવતિ નો અકરૂપાયી યદિ મરૂપાયી તદા સ કતિપુ કપાયેષુ
 મહેત્ ગૌતમ ! ક્રોધમાનમાયાલોભેષુ ચતુર્ણામપિ કપાયેષુ મહેત્ કપાયચતુષ્ટયવાન મવ-
 તીત્યર્થઃ 'કસાયકુસીલેણ પુચ્છા' કપાયકુશીલઃ શ્વલુ મદન્ત ! કિં સરૂપાયી મહેત્
 અકરૂપાયી વા મહેદિતિ પૃચ્છા-પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ-'ગોયમા' ઇત્યાદિ । 'ગોયમા'
 હે ગૌતમ ! 'સકસાઈ હોજ્જા-ળો અકસાઈ હોજ્જા' સરૂપાયી મહેત્ નો અકરૂપાયી
 મહેત્ । 'જહ સકસાઈ હોજ્જા' યદિ કપાયકુશીલઃ સરૂપાયી મહેત્ 'સે ણં મંતે !'
 સ શ્વલુ મદન્ત ! 'કહસુ કસાપસુ હોજ્જા' કતિપુ કપાયેષુ મહેત્, 'ગોયમા હે
 ગૌતમ ! 'ચહસુ વા તિસુ વા દોસુ વા ઇગમિ વા હોજ્જા' ચતુર્ણામપિ કપાયેષુ ત્રિપુ-
 વા દ્વયોર્વા-એકસ્મિન્ વા કપાયે મહેત્, 'ચહસુ હોમાણે' ચતુર્ણામપિ કપાયેષુ મવન્
 'ચહસુ સંજલણકોહમાણમાયાલોભેસુ હોજ્જા' ચતુર્ણામપિ સંજલણક્રોધમાનમાયાલોભેસુ

કષાયોં વાલા હોતા હૈ । 'કસાયકુસીલેણ પુચ્છા' હે મદન્ત ! કપાય-
 કુશીલ સાધુ કપાયવાલા હોતા હૈ ? અથવા કષાયરહિત હોતા હૈ ?
 ઉત્તર મેં પ્રશ્નશ્રી કહતે હૈં-'ગોયમા ! સકસાઈ હોજ્જા, ણો અકસાઈ
 હોજ્જા' હે ગૌતમ ! વહ કષાયવાલા હોતા હૈ કષાયરહિત નહીં હોતા
 હૈ 'જહ સકસાઈ હોજ્જા' હે મગવન્ ! યદિ વહ કષાય વાલા હોતા હૈ
 તો 'કહસુ કસાપસુ હોજ્જા' કિતની કષાયોં વાલા હોતા હૈ ? ઉત્તર
 મેં પ્રશ્નશ્રી કહતે હૈં-'ગોયમા ! ચહસુ વા તિસુ વા દોસુ વા ઇગમિ વા
 હોજ્જા' હે ગૌતમ ! વહ કષાયકુશીલ સાધુ ચાર કષાયોંવાલા મી
 હો સકતા હૈ, ત્રીન કષાયોં વાલા મી હો સકતા હૈ, દો કષાયોંવાલા
 મી હોસકતા હૈ ઓર એક કષાયવાલા મી હો સકતા હૈ 'ચહસુ હો
 માણે' જબ વહ ચારકષાયોંવાલા હોતા હૈ તો 'ચહસુ સંજલણકોહમાણ-

એ. 'કસાયકુસીલેણ પુચ્છા' હે ભગવન્ કષાય કુશીલ સાધુ કષાયવાળા હોય
 છે ? અથવા કષાય વિનાના હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશ્નશ્રી કહે છે
 કે-'ગોયમા ! સકસાઈ હોજ્જા, ણો અકસાઈ હોજ્જા' હે ગૌતમ ! તે કષાયવાળા
 હોય છે, કષાય વિનાના હોતા નથી, 'જહ સકસાઈ હોજ્જા' હે ભગવન્ બે
 સરૂપાયી-કષાયવાળા હોય છે ? તો 'કહસુ કસાપસુ હોજ્જા' કેટલા કષાયોવાળા
 હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશ્નશ્રી કહે છે કે-'ગોયમા ! ચહસુ વા તિસુ વા
 દોસુ વા ઇગમિ વા હોજ્જા' હે ગૌતમ ! કષાય કુશીલ સાધુ ચાર કષાયોવાળા
 પણ હોય છે, ત્રણ કષાયોવાળા પણ હોય છે, બે કષાયોવાળા પણ હોય છે,
 અને એક કષાયવાળા પણ હોય છે. 'ચહસુ હોજ્જમાણે' બ્યારે તે ચાર કષાય-
 વાળા હોય છે, તો 'ચહસુ સંજલણકોહમાણમાયાલોભેસુ હોજ્જા' સંજલણ

મહેત્ । ‘તિસુ હોમાણે’ ત્રિષુ મવન્ ‘તિસુ સંજલનમાણમાયાલોમેસુ હોજ્જા’ ત્રિષુ સંજલનમાણમાયાલોમેષુ મહેત્, ઉપશમશ્રેણ્યાં ક્ષયકશ્રેણ્યાં વા સંજલન-ક્રોધે ઉપશાન્તે ક્ષીણે વા ત્રિષુ માનમાયાલોમેષુ કષાયત્રયેષુ મહેદિતિ । ‘દોસુ-હોમાણે સંજલનમાયાલોમેસુ હોજ્જા’ દ્વયોર્વા મવન્ સંજલનમાયાલોમયો મહેત્ એવં માને વિગતે સતિ દ્વયોરેવ માયાલોમયો મહેદિતિ । ‘એગંમિ હોમાણે સંજલન-લોમે હોજ્જા’ એકસ્મિન્ મવન્ સંજલનલોમે મહેત્ માયાયામપિ વિગતાયામ્ સુક્ષ્મસંપરાયે દશમગુણસ્થાનકે એકસ્મિન્ લોમે એવ મહેત્ કષાયકુશીલ ઇતિ

માયાલોમેસુ હોજ્જા’ સંજલન કષાય સમ્બન્ધી ક્રોધ, માન, માયા ઓર લોભ વાલા હોતા હૈ । ‘તિસુ હોમાણે-તિસુ સંજલનમાણમાયા લોમેસુ હોજ્જા’ ત્રીનકષાયોંવાલા જબ વહ હોતા હૈ । તો સંજલન-કષાય સમ્બન્ધી માન, માયા ઓર લોભ વાલા હોતા હૈ । હસકા કારણ એસા હૈ કિ ઉપશમ શ્રેણી અથવા ક્ષયક શ્રેણી મેં સંજલન ક્રોધ કા ઉપશમ હો જાતા હૈ અથવા ક્ષય હો જાતા હૈ । હસલિયે હસ અપેક્ષા કો લેકર યહાં ઉસે ત્રીન કષાયોં વાલા કહા ગયા હૈ । ‘દોસુ હોમાણે સંજલનમાયાલોમેસુ હોજ્જા’ જબ વહ દો કષાયોં વાલા હોતા હૈ તબ સંજલન સમ્બન્ધી માયા ઓર લોભવાલા હોતા હૈ । હસકા મી યહી કારણ હૈ કિ જબ પૂર્વોક્ત શ્રેણિયોં મેં માન કા ઉપશમ અથવા ક્ષય હો જાતા હૈ તબ વહ દો કષાયોં વાલા મી હો સકતા હૈ ‘એગંમિ હોમાણે સંજલનલોમે હોજ્જા’ ઓર જબ વહ એક કષાયવાલા હોતા હૈ તબ વહ સંજલન સમ્બન્ધી લોભ કષાયવાલા હોતા

કષાય સંબન્ધી ક્રોધ, માન, માયા અને લોભવાળા હોય છે. ‘તિસુ હોજ્જમાણે તિસુ સંજલનમાણમાયાલોમેસુ હોજ્જા’ ન્યારે ત્રણ કષાયોવાળા તે હોય છે, તે સંજલન કષાય સંબન્ધી માન, માયા અને લોભવાળા હોય છે. તેનું કારણ એવું છે કે-ઉપશમશ્રેણી અથવા ક્ષયક શ્રેણીમાં સંજલન ક્રોધને ઉપશમ થઈ નય છે. અને ક્ષય થઈ નય છે તેથી એ અપેક્ષા લઈને અહીંયાં તેને ત્રણ કષાયોવાળા કહ્યા છે ‘દોસુ હોજ્જમાણે સંજલનમાયાલોમેસુ હોજ્જા’ ન્યારે તે બે કષાયોવાળા હોય છે ત્યારે સંજલન સંબન્ધી માયા અને લોભવાળા હોય છે. તેનું પણ એજ કારણ છે કે-ન્યારે પૂર્વોક્ત શ્રેણી-યોમા માનનું ઉપશમ અથવા ક્ષય થઈ નય છે, ત્યારે તે બે કષાયોવાળા પણ હોઈ શકે છે ‘એગંમિ હોજ્જમાણે સંજલનલોમેસુ હોજ્જા’ અને ન્યારે તે એક કષાયવાળા હોય છે, ત્યારે તે સંજલન સંબન્ધી લોભકષાયવાળા હોય

માવઃ । ‘નિયંટેળં પુચ્છા’ નિર્ગ્રન્થઃ સ્વસ્તુ ભદન્ત ! કિં મરુપાયી ભવેત્ અરુપાયી
વા ભવેદિતિ પુચ્છા-પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ !
‘ળો સકસાઈ હોજ્જા’ નો સરુપાયી ભવેત્ નિર્ગ્રન્થઃ કિન્તુ અરુપાયી ભવેત્ ‘જહ
અકસાઈ હોજ્જા કિં ઉવસંતકસાઈ હોજ્જા સ્ત્રીણકસાઈ હોજ્જા’ યદિ અરુપાયી
ભવેત્ નિર્ગ્રન્થસ્તદા સ કિમ્ ઉપશાન્તરુપાયીભવેત્ ક્ષીણકપાયી વા ભવેત્ મગ-
વાનાહ-‘ગોયમા’ ઉવસંતકસાઈ વા હોજ્જા સ્ત્રીણકસાઈ વા હોજ્જા’ ઉપશાન્ત-
કપાયી વા ભવેત્ ક્ષીણકપાયી વા ભવેત્ ‘સિળાણવિ એવં ચેવ’ સ્નાતકોર્સપ

હૈ । હસકા કારણ યહ હૈ કિ જય પૂર્વોક્ત શ્રેણિયાં મેં ઉસ કે માયા કા
ઉપશમ અથવા ક્ષય હો જાતા હૈ તય વહ એક સંજ્વલન સમ્યન્ધી લોભ-
વાળા હોતા હૈ । ક્યોં કિ ૧૦ વેં ગુણસ્થાન મેં એક સૂક્ષ્મ લોભ હી
અવશિષ્ટ રહતા હૈ । ‘નિયંટે ણં પુચ્છા’ હૈ ભદન્ત ! નિર્ગ્રન્થ સાધુ
કષાય વાળા હોતા હૈ । અથવા અરુપાયવાળા હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી
કહતે હૈ-‘ગોયમા’ હૈ ગૌતમ ! ‘ળો સકસાઈ હોજ્જા, અકસાઈ હોજ્જા’
હે ગૌતમ ! નિર્ગ્રન્થ કષાયવાળા નહીં હોતા હૈ કિન્તુ કપાય રહિત હોતા
હૈ । ‘જહ અકસાઈ હોજ્જા, કિં ઉવસંતકસાઈ હોજ્જા, સ્ત્રીણકસાઈ
હોજ્જા’ હૈ ભદન્ત ! યદિ વહ કષાય રહિત હોતા હૈ તો કયા ઉપશાન્ત
કષાય વાળા હોતા હૈ અથવા ક્ષીણકપાયવાળા હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં
પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ઉવસંતકસાઈ વા હોજ્જા, સ્ત્રીણકસાઈ વા હોજ્જા ?
હે ગૌતમ ! વહ ઉપશાન્તકષાયવાળા ખી હોતા હૈ ઓર ક્ષીણકપાયવાળા
ખી હોતા હૈ । ‘સિળાણ વિ એવં ચેવ’ નિર્ગ્રન્થ કી તરહ સ્નાતક ખી કષાય

છે. તેવું કારણ એ છે કે-જ્યારે પૂર્વોક્ત શ્રેણિયામાં તેઓને માયાને ઉપશમ
અથવા ક્ષય થઈ જાય છે, ત્યારે તે એક સંજ્વલન સંબંધી લોભવાળા હોય
છે. કેમકે હસમા ગુણસ્થાનમાં એક સૂક્ષ્મ લોભ જ બાકી રહે છે ‘નિયંટેળં
પુચ્છા’ હે ભગવન્ નિર્ગ્રન્થ સાધુ કષાયવાળા હોય છે ? કે કષાય વિનાના
હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ !
‘ળો સકસાઈ હોજ્જા, અકસાઈ હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! નિર્ગ્રન્થ કષાયવાળા હે તા
નથી. પરંતુ કષાય વિનાના હોય છે ‘જહ અકસાઈ હોજ્જા, કિં ઉવસંતકસાઈ
હોજ્જા, સ્ત્રીણકસાઈ હોજ્જા’ હે ભગવન્ જો તે કષાય વિનાના હોય છે. તો
તે ઉપશાન્ત કષાયવાળા હોય છે ? કે ક્ષીણ કષાયવાળા હોય છે ? આ
પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુ કહે છે કે-‘ઉવસંતકસાઈ વા હોજ્જા, સ્ત્રીણકસાઈ વા
હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! તે ઉપશાન્ત કષાયવાળા પણ હોય છે અને ક્ષીણકષાય

एवमेव-निर्ग्रन्थवदेव ज्ञातव्यः 'णवरं णो उवसंतकसाई होज्जा खीणकसाई-होज्जा' नवरम्-केवलम् उपशान्तकषायी नो भवेत् स्नातकः किन्तु क्षीणकषायी एव भवेदिति १८ । एकोनविंशतितमं लेखाद्वारमाह-'पुलाए णं भंते । किं सलेस्से होज्जा अलेस्से होज्जा' पुलाकः खलु भदन्त । किं सलेश्यः-लेश्यावान् भवेत् अलेश्यः-लेश्यारहितो वा भवेत् । इति प्रश्नः । भगवानाह-'गोयमा' हे गौतम ! 'सलेस्से होज्जा-णो अलेस्से होज्जा' सलेश्यो भवेत्-लेश्यावानेव भवेत् पुलाको नतु अलेश्यः-लेश्यारहितो भवेत् । 'जइ सलेस्से होज्जा से णं भंते । 'कइसु लेस्सासु होज्जा' यदि पुलाकः सलेश्यो भवेत् स खलु भदन्त । कतिषु लेस्यासु भवेत् 'गोयमा' हे गौतम । 'तिसु विसुद्धलेस्सासु होज्जा' तिसृषु विशुद्धलेस्यासु भवेत् रहित होता है । 'नवरं' किन्तु वह 'णो उवसंतकसाई होज्जा, खीण-कसाई होज्जा' उपशान्तकषायवाला नहीं होता है किन्तु क्षीणकषाय-वाला ही होता है । कषायद्वार समाप्त ।

लेस्याद्वार का कथन

'पुलाए णं भंते । किं सलेस्से होज्जा, अलेस्से होज्जा' हे भदन्त ! पुलाक क्या लेस्या सहित होता है अथवा बिना लेस्या का होता है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-'गोयमा सलेस्से होज्जा णो अलेस्से होज्जा' हे गौतम ! पुलाकलेस्यावाला होता है । लेस्या रहित नहीं होता है । 'जइ सलेस्से होज्जा, से णं भंते । कइसु लेस्सासु होज्जा' हे भदन्त ! यदि वह लेस्यावाला होता है तो कितनी लेस्याओं वाला होता है ? 'गोयमा ! तिसु विसुद्धलेस्सासु होज्जा' हे गौतम ! वह तीन विशुद्ध-

વાળા પણ હોય છે 'સિણાણ વિ એવ ચેવ' નિર્ગ્રન્થના કથન પ્રમાણે સ્નાતક પણ કષાય વિનાના હોય છે. 'નવરં' પરંતુ તે 'ણો ઉવસંતકસાઈ હોજ્જા, ક્ષીણકસાઈ હોજ્જા' ઉપશાંત કષાયવાળા હોતા નથી ક્ષીણ કષાયવાળા જ હોય છે. એ રીતે આ કષાયદ્વાર કલ્પ છે

હવે લેશ્યાદ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે

'પુલાણે નં મંતે ! કિં સલેસ્સે હોજ્જા, અલેસ્સે હોજ્જા' હે ભગવન્ પુલાક લેશ્યાસહિત હોય છે ? અથવા લેશ્યા વિનાના હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-'ગોયમા ! સલેસ્સે હોજ્જા ણો અલેસ્સે હોજ્જા' હે ગૌતમ ! પુલાક લેશ્યા સહિત હોય છે લેશ્યા વિનાના હોતા નથી. 'જઈ સલેસ્સે હોજ્જા, સે નં મંતે ! કઈસુ લેસ્સાસુ હોજ્જા' હે ભગવન્ તે લેશ્યાવાળા હોય તે તે કેટલી લેશ્યાઓવાળા હોય છે ? 'ગોયમા ! તિસુ વિસુદ્ધલેસ્સાસુ હોજ્જા' હે ગૌતમ ! તે ત્રણ વિશુદ્ધલેશ્યાવાળા હોય

‘તં જહા’ તથા—‘તેઝલેસ્સાપ્ પમ્હલેસ્સાપ્ સુક્કલેસ્સાપ્’ તેજોલેશ્યાયાં પદ્મલેશ્યાયામ્ શુક્લલેશ્યાયાં ભવેત્ । ‘एवं वज्रस्रवि’ एवम्-पुलाकवदेव वक्रशस्यापि लेश्याविषये ज्ञातव्यम् । ‘एवं पडिसेवणाकुमीलेवि’ एवं-पुलाकवदेव प्रतिसेवना कुशीलेऽपि सर्वं ज्ञातव्यमिति भावः । पुलारू-वक्रश-प्रतिसेवनाकुशीलाः, एते त्रयोऽपि भावलेश्यापेक्षया प्रशस्तलेश्यात्रयवन्तो भवन्तीति भावः । ‘कसायकुमीलेणं पुच्छा’ कषायकुशीलः खलु भदन्त ! किं सलेश्यो भवति अलेश्यो वा भवतीति प्रश्नः, भगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘मलेस्से होज्जा नो अलेस्से होज्जा’ सलेश्यो भवेत् नो अलेश्यो भवेत् कषायकुशीलो लेश्यावान्

લેશ્યાર્થવાલા હોતા હૈ । ‘તં જહા’ જૈતે—‘તેઝલેસ્સાપ્, પમ્હલેસ્સાપ્, સુક્કલેસ્સાપ્’ વહ તેજોલેશ્યાવાલા હોતા હૈ, પદ્મલેશ્યાવાલા હોતા હૈ, ઔર શુક્લલેશ્યાવાલા હોતા હૈ । ‘एवं वज्रस्रवि’ इती प्रकार से लेश्या होने का सम्बन्ध वक्रश में भी जानना चाहिये, अर्थात् वक्रश साधु भी तेज पद्म और शुक्ल इन तीन लेश्याओं वाला होता है अतः वह अलेश्य नहीं होता है । ‘एवं पडिसेवणाकुमीले वि’ इती प्रकार से प्रतिसेवनाकुशील साधु भी इन्हीं तीन लेश्याओंवाला होता है । इस प्रकार पुलाक, वक्रश, प्रतिसेवनाकुशील ये तीन साधु भावलेश्या की अपेक्षा प्रशस्त लेश्यात्रय वाले होते हैं । ‘कसायकुमीले णं पुच्छा’ हे भदन्त ! कषायकुशील साधु क्या लेश्यावाला होता है ? अथवा विना-लेश्या का होता है ? उत्तर में प्रभुश्री ज्ञाते हैं—‘गोयमा ! सलेस्से

છે ‘તં જહા’ જેમકે ‘તેઝલેસ્સાપ્, પમ્હલેસ્સાપ્, સુક્કલેસ્સાપ્’ તે તેજો લેશ્યાવાળા હોય છે, પદ્મલેશ્યાવાળા હોય છે, અને શુક્લ લેશ્યાવાળા હોય છે. ‘एवं वज्रस्रवि’ એજ પ્રમાણે લેશ્યા હોવાના સંબંધનું કથન બકુશમાં પણ સમજવું અર્થાત્ બકુશ સાધુ પણ તેજ, પદ્મ અને શુક્લ આ ત્રણ લેશ્યાઓવાળા હોય છે તેથી અલેશ્ય હોતા નથી. ‘एवं पडिसेवणाकुमीले वि’ એજ પ્રમાણે પ્રતિસેવના કુશીલ સાધુ પણ એજ ત્રણ લેશ્યાઓવાળા હોય છે આ રીતે પુલાક, બકુશ અને પ્રતિસેવના કુશીલ આ ત્રણે સાધુ એજ ત્રણ લેશ્યાવાળા હોય છે અર્થાત્ તેજ, પદ્મ અને શુક્લ લેશ્યાવાળા હોય છે. આ રીતે પુલાક, બકુશ પ્રતિસેવના કુશીલ આ ત્રણ સાધુ ભાવલેશ્યાની અપેક્ષાથી પ્રશસ્ત ત્રણ લેશ્યાવાળા હોય છે ‘कसायकुमीले ण पुच्छा’ હે ભગવન્ કષાય કુશીલ સાધુ શુ લેશ્યાવાળા હોય છે ? અથવા લેશ્યા વિનાના હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘गोयमा ! सलेस्से होज्जा नो अलेस्से होज्जा’ હે ગૌતમ ! તે લેશ્યાવાળા હોય છે.

મવતિ છેડ્યારહિતો ન મવતીતિ માવઃ । ‘જહ’ સહેસ્સે હોજ્જા’ યદિ કષાય-
કુશીલઃ સહેશ્યો મવેત્ તદા-‘સે ણં મંતે ।’ સ કષાયકુશીલઃ સ્વહ મદન્ત ।
‘કહસુ લેસ્સાસુ હોજ્જા’ કતિપુ લેશ્યાસુ મવેત્ તદા સ ક્રિયત્સંલ્પકલેશ્યાવાન્
મવતીત્યર્થઃ । મગધવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘હસુ લેસ્સાસુ
હોજ્જા ‘ષટ્સુ લેશ્યાસુ’ મવેત્ પદપિ છેડ્યાઃ કષાયકુશીલે મવતિ, એતત્તુ સકષાય-
મેવ આશ્રિત્યોક્તમિતિ સંભાવ્યતે, અન્યથા પૂર્વપ્રતિપન્નસ્તુ અન્યતરસ્યામેકસ્યામેવ
લેશ્યાયાં મવતિ, ઉક્તચ્ચ-‘પુવ્વપલ્લિવન્નઓ પુણ, અન્નચરીય ઉ લેસાપ’ પૂર્વપ્રતિ
પન્નકઃ પુનરન્યતરસ્યાં તુ લેશ્યાયામ્ ‘તં જહા’ તથથા-‘કળ્હલેસ્સાપ જાવ સુક્ક-
લેસ્સાપ’ કુલ્લલેશ્યાયાં યાવત્ શુક્લલેશ્યાયામ્, યાવત્પદેન નીલકાપોતિક તૈજસ
પદલેશ્યાનાં સંગ્રહો મવતીતિ તથા-ચ કુલ્લનીલકાપોતિકતૈજસ પદ્મશુક્લલેશ્યા-

હોજ્જા, નો અલેસ્સે હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! વહ લેશ્યાવાલા હોના હૈ-વિના
લેશ્યા કા નહીં હોતા હૈ । ‘જહ સહેસ્સે હોજ્જા’ યદિ કષાયકુશીલ-
સાધુ લેશ્યાવાલા હોતા હૈ-તો ‘સે ણં મંતે । કહસુ લેસ્સાસુ હોજ્જા’ હે
મદન્ત । વહ કિતની લેશ્યાઓં વાલા હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રસુ કહતે
હૈ-‘ગોયમા ! હસુ લેસ્સાસુ હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! વહ હહ લેશ્યાવાલા
હોતા હૈ । એસા જો વહ કથન ક્રિયા ગયા હૈ વહ કષાય સહિતતા
કો લેકર હી કહા ગયા હૈ ક્યોં કિ જો પૂર્વ પ્રતિપન્ન કષાયકુશીલ
હોતા હૈ વહ હહોં મેં સે કિસી એક લેશ્યાવાલા હોતા હૈ । ઉક્તં
ચ-‘પુવ્વપલ્લિવન્નઓ પુણ અન્નચરીય ઉ લેસાપ’ । ‘કળ્હલેસ્સાપ જાવ
સુક્કલેસ્સાપ’ કુલ્લલેશ્યા સે લેકર વહ કષાયકુશીલસાધુ યાવત્
શુક્લલેશ્યાવાલા હોતા હૈ યહાં યાવત્પદ સે નીલ, કાપોતિક, તૈજસ
ઔર પદ્મ ઇન લેશ્યાઓં કા ગ્રહણ ક્રમા હૈ । તથા ચ-વહ કષાયકુશીલ

લેશ્યા વિનાના હોતા નથી ‘જહ સહેસ્સે હોજ્જા’ એ કષાયકુશીલ સાધુ
લેશ્યાવાળા હોય છે, તો ‘સે ણ મંતે । કહસુ લેસ્સાસુ હોજ્જા’ હે મગધવાન તે
કેટલી લેશ્યાઓવાળા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-
‘ગોયમા ! હસુ લેસ્સાસુ હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! તે છ લેશ્યાવાળા હોય છે. એ
પ્રમાણેનુ એ આ કથન કરવામાં આવ્યું છે, તે કષાય સહિતપણાને લઈને
જ કહેલ છે એ પ્રમાણે જણાય છે નહીં તો એ પૂર્વ પ્રતિપન્ન કષાય
કુશીલ હોય છે, તે કોઈ એક જ લેશ્યાવાળા હોય છે કહ્યું પણ છે કે-
‘પુવ્વપલ્લિવન્નઓ પુણ અન્નચરીય ઉ લેસાપ’ ‘કળ્હલેસ્સાપ જાવ સુક્કલેસ્સાપ’
કુલ્લલેશ્યાથી લઈને તે કષાય કુશીલ સાધુ નીલ લેશ્યાવાળા હોય છે. કાપો-
તિક લેશ્યાવાળા હોય છે. તૈજસ લેશ્યાવાળા હોય છે. પદ્મલેશ્યાવાળા હોય

વાન કપાયકુશીલો ભવતીતિ ભાવઃ 'ણિયંટે ણં મંતે ! પુચ્છા' નિર્ગ્રન્થઃ સ્વલ્પ
 મદન્ત ! કિં સ્લેશ્યો ભવતિ અલેક્ષ્યો વા ભવતીતિ પુચ્છા-પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ-
 'ગોયમા' इत्यादि. 'गोयमा' हे गौतम ! 'सले-से होज्जा णो अलेस्से होज्जा'
 सलेश्यो भवेत् निर्ग्रन्थः नो अलेश्यो भवेत् । 'जइ सलेस्से होज्जा' यदि मलेश्यो
 भवेत् 'से णं मंते ! कइसु लेस्सामु होज्जा' स खलु मदन्त ! कतिपु लेज्यासु भवे-
 दिति प्रश्नः मगवानाह-'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ! एकाए सुक्क
 लेस्साए होज्जा' एकस्यां शुक्लेश्याया भवेत् एकैव शुक्लेश्या निर्ग्रन्थस्य भव-
 तीति भावः । 'सिणाए पुच्छा' स्नातकः खलु मदन्त ! किं सलेश्यो भवति-अले-
 श्यो वा भवतीति पृच्छा-प्रश्नः । मगवानाह-'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा' हे
 गौतम ! 'सलेस्से वा होज्जा अलेस्से वा होज्जा' सलेश्यो वा भवेत् अलेश्यो वा

સાધુ-કૃષ્ણ, નીલ, કાપોત્તિક, તૈજસ, પદ્મ ઓર શુક્લ इन छह
 लेश्याओंवाला होता है । 'णियंटे णं मंते ! पुच्छा' हे भदन्त ! जो
 निर्ग्रन्थ साधु है वह लेश्यावाला होता है ? अथवा विनालेश्या का होता
 है ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-हे गौतम ! वह लेश्यासहित
 होता है विना लेश्या का नहीं होता है । 'जइ सलेस्से होज्जा से णं
 मंते ! कइसु लेस्सामु होज्जा' हे भदन्त ! यदि वह लेश्यावाला होता
 है तो कितनी लेश्याओंवाला होता है ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते
 हैं-'गोयमा ! एक्काए सुक्कलेस्साए होज्जा' हे गौतम ! वह निर्ग्रन्थ-
 साधु एक शुक्ल लेश्यावाला ही होना है । 'सिणाए पुच्छा' हे भदन्त ?
 स्नातक क्या लेश्यावाला होता है ? अथवा विनालेश्या का होता है ?
 उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-'गोयमा ! सलेस्से वा होज्जा, अलेस्से वा

એ, અને શુક્લલેશ્યાવાળા હોય છે તથા તે કપાયકુશીલ સાધુ કૃષ્ણ, નીલ,
 કાપોત્તિક, તૈજસ પદ્મ અને શુક્લ એ છ લેશ્યાવાળા હોય છે. 'ણિયંટે ણં
 મંતે ! પુચ્છા' હે ભગવન્ બે નિર્ગ્રન્થ સાધુ છે, તે લેશ્યાવાળા હોય છે કે
 લેશ્યા વિનાના હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-હે ગૌતમ !
 તે લેશ્યા સાથે હોય છે, લેશ્યા વિનાના હોતા નથી. 'જइ सलेस्से होज्जा
 से णं मंते ! कइसु लेस्सामु होज्जा' હે ભગવન્ બે તે લેશ્યાવાળા હોય છે,
 તે કેટલી લેશ્યાઓવાળા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-
 હે ગૌતમ ! તે નિર્ગ્રન્થ સાધુ એક શુક્લ લેશ્યાવાળા જ હોય છે. 'सिणाए
 पुच्छा' હે ભગવન્ સ્નાતક શુ લેશ્યાવાળા હોય છે ? અથવા લેશ્યા વિનાના
 હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-'गोयमा ! सलेस्से वा
 होज्जा, अलेस्से वा होज्जा' હે ગૌતમ ! તે સ્નાતક લેશ્યાવાળા પણ હોય છે,

મવતિ લેશ્યારહિતો ન મવતીતિ માવઃ । ‘જહ’ સલેસ્સે હોજ્જા’ યદિ કષાય-
 કુશીલઃ સલેશ્યો મવેત્ તદા—‘સે ણં મંતે !’ સ કષાયકુશીલઃ સ્વલ્લ મદન્ત !
 ‘કહ્સુ લેસ્સાસુ હોજ્જા’ કતિષુ લેશ્યાસુ મવેત્ તદા સ કિયત્સંખ્યકલેશ્યાવાન્
 મવતીત્યર્થઃ । મગવાનાહ—‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘હસુ લેસ્સાસુ
 હોજ્જા ‘ષટ્સુ લેશ્યાસુ’ મવેત્ ષડપિ લેશ્યાઃ કષાયકુશીલે મવતિ, એતત્તુ સકષાય-
 મૈવ આશ્રિત્યોક્તમિતિ સંમાન્વતે, અન્યથા પૂર્વપ્રતિપન્નસ્તુ અન્યતરસ્યામેકસ્યામેવ
 લેશ્યાયાં મવતિ, ઉક્તઞ્ચ—‘પુન્નવપડિવન્નઓ પુણ, અન્નયરીણ ઉ લેસ્સાણ’ પૂર્વપ્રતિ-
 પન્નકઃ પુનરન્યતરસ્યાં તુ લેશ્યાયામ્ ‘તં જહા’ તથા—‘કળ્હલેસ્સાણ જાવ સુક્ક-
 લેસ્સાણ’ કૃષ્ણલેશ્યાયાં યાવત્ શુક્લલેશ્યાયામ્, યાવત્પદેન નીલકાપોતિક તૈજસ
 પદલેશ્યાનાં સંગ્રહો મવતીતિ તથા—ચ કૃષ્ણનીલકાપોતિકતૈજસ પદ્મશુક્લલેશ્યા-
 હોજ્જા, નો અલેશ્સે હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! વહ લેશ્યાવાલા હોતા હૈ—વિના-
 લેશ્યા કા નહીં હોતા હૈ । ‘જહ સલેસ્સે હોજ્જા’ યદિ કષાયકુશીલ-
 સાધુ લેશ્યાવાલા હોતા હૈ—તો ‘સે ણં મંતે ! કહ્સુ લેસ્સાસુ હોજ્જા’ હે
 મદન્ત ! વહ કિતની લેશ્યાઓં વાલા હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રસુ કહતે
 હૈ—‘ગોયમા ! હસુ લેસ્સાસુ હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! વહ હહ લેશ્યાવાલા
 હોતા હૈ । એસા જો યહ કથન કિયા ગયા હૈ વહ કષાય સહિતતા
 કો લેકર હી કહા ગયા હૈ ક્યોં કિ જો પૂર્વ પ્રતિપન્ન કષાયકુશીલ
 હોતા હૈ વહ હહોં મેં સે કિસી એક લેશ્યાવાલા હોતા હૈ । ઉક્તં
 ચ—‘પુન્નવપડિવન્નઓ પુણ અન્નયરીણ ઉ લેસ્સાણ’ । ‘કળ્હલેસ્સાણ જાવ
 સુક્કલેસ્સાણ’ કૃષ્ણલેશ્યા સે લેકર વહ કષાયકુશીલસાધુ યાવત્
 શુક્લલેશ્યાવાલા હોતા હૈ યહાં યાવત્પદ સે નીલ, કાપોતિક, તૈજસ
 ઓર પદ્મ ઇન લેશ્યાઓં કા ગ્રહણ ક્રમા હૈ । તથા ચ—વહ કષાયકુશીલ

લેશ્યા વિનાના હોતા નથી ‘જહ સલેસ્સે હોજ્જા’ ને કષાયકુશીલ સાધુ
 લેશ્યાવાળા હોય છે, તો ‘સે ણં મંતે ! કહ્સુ લેસ્સાસુ હોજ્જા’ હે લગવન્ તે
 કેટલી લેશ્યાઓવાળા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—
 ‘ગોયમા ! હસુ લેસ્સાસુ હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! તે છ લેશ્યાવાળા હોય છે. એ
 પ્રમાણેનું જે આ કથન કરવામાં આવ્યું છે, તે કષાય સહિતપણાને લઈને
 જ કહેલ છે એ પ્રમાણે જણાય છે નહીં તો જે પૂર્વ પ્રતિપન્ન કષાય
 કુશીલ હોય છે, તે કેઈ એક જ લેશ્યાવાળા હોય છે. કહ્યું પણ છે કે—
 ‘પુન્નવપડિવન્નઓ પુણ અન્નયરીણ ઉ લેસ્સાણ’ ‘કળ્હલેસ્સાણ જાવ સુક્કલેસ્સાણ’
 કૃષ્ણલેશ્યાથી લઈને તે કષાય કુશીલ સાધુ નીલ લેશ્યાવાળા હોય છે. કાપો-
 તિક લેશ્યાવાળા હોય છે. તૈજસ લેશ્યાવાળા હોય છે. પદ્મલેશ્યાવાળા હોય

णं भंते ! केवइयं कालं वडूमाणपरिणामे होज्जा गोयसा !
जहन्नेणं एक्कं समयं उक्कोसेणं अंतोमुहुत्तं । केवइयं कालं अव-
द्वियपरिणामे होज्जा ? गोयसा ! जहन्नेणं एक्कं समयं उक्कोसेणं
सत्तसमया । एवं जाव कसायकुसीले । णियंठे णं भंते ! केवइयं
कालं वडूमाणपरिणामे होज्जा ? गोयसा ! जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं
उक्कोसेणं वि अंतोमुहुत्तं । केवइयं कालं अवद्वियपरिणामे होज्जा ?
गोयसा ! जहन्नेणं एक्कं समयं उक्कोसेणं अंतोमुहुत्तं । सिणाए
णं केवइयं कालं वडूमाणपरिणामे होज्जा ? गोयसा ! जहन्नेणं
अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं वि अंतोमुहुत्तं । केवइयं कालं अवद्विय-
परिणामे होज्जा जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं देसूणा पुव्व-
कोडी २० । पुलाए णं भंते ! कइक्कम्मपगडीओ वंधइ ? गोयसा !
आउयवज्जाओ सत्तक्कम्मपगडीओ वंधइ । वउसे पुच्छा गोयसा !
सत्तविहबंधए वा अट्ठविहबंधए वा । सत्तबंधमाणे आउ-
वज्जाओ सत्तक्कम्मपगडीओ वंधइ अट्ठबंधमाणे पडिपुत्ताओ
अट्ठक्कम्मपगडीओ वंधइ । एवं पडिसेवणाकुसीले वि । कसाय-
कुसीले पुच्छा गोयसा ! सत्तविहबंधए वा अट्ठविह बंधए वा
छत्तिहबंधए वा । सत्तबंधमाणे आउवज्जाओ सत्तक्कम्मपग-
डीओ वंधइ अट्ठबंधमाणे पडिपुत्ताओ अट्ठक्कम्मपगडीओ वंधइ
छ बंधमाणे आउयमोहणिज्जवज्जाओ छक्कम्मपगडीओ वंधइ ।
णियंठे णं पुच्छा गोयसा ! एगं वेयणिज्जं कम्मं वंधइ । सिणाए
णं पुच्छा गोयसा ! एगविह बंधए वा अबंधए वा एगं बंध-
माणे एगं वेयणिज्जं कम्मं वंधइ २१ । पुलाए णं भंते ! कइ-
क्कम्मपगडीओ वेएइ ? गोयसा ! नियमं अट्ठक्कम्मपगडीओ वेदेइ
एवं जाव कसायकुसीले । णियंठे णं पुच्छा गोयसा ! मोहणि-

મહેત્ । પુનઃ પ્રશ્નયતિ 'જહ સલેસ્સે હોજ્જા સે ણં મંતે ! કહસુ લેસ્સાસુ હોજ્જા' યદિ સ્નાતકઃ સલેશ્યો મહેત્ સ સ્વલુ મદન્ત ! કતિષુ લેશ્યાસુ મહેત્ ભગવાનાહ- 'ગોયમા' ઇત્યાદિ, 'ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'एगाए परमसुकलेस्साए होज्जा' एक स्यां परमशुक्ललेश्यायां महेत् शुक्लध्यानतृतीयभेदावसरे या लेश्या सा परमशुक्ललेश्या अन्यसमयेतु शुक्लैव मापि इतरजीवशुक्ललेश्यापेक्षया स्नातकस्य परमशुक्ला इति ॥सू० ९॥

વિશતિતમં પરિણામદ્વારમાહ- 'પુલાણં મંતે' ઇત્યાદિ,

મૂલમ્-પુલાણં ણં મંતે ! કિં વદ્ધુમાણપરિણામે હોજ્જા હીય- માણપરિણામે હોજ્જા અવદ્વિયપરિણામે હોજ્જા ? ગોયમા ! વદ્ધુમાણપરિણામે વા હોજ્જા હીયમાણપરિણામે વા હોજ્જા અવ- દ્વિયપરિણામે વા હોજ્જા । એવં જાવ કસાયકુસીલે । ગિયંઠે ણં પુચ્છા ગોયમા 'વદ્ધુમાણપરિણામે હોજ્જા ણો હીયમાણપરિણામે હોજ્જા અવદ્વિયપરિણામે વા હોજ્જા એવં સિણાણ વિ । પુલાણ

હોજ્જા' હે ગૌતમ ! વહ સ્નાતક લેશ્યાવાલા મી હોતા હૈ ઓર વિનાલેશ્યા કા મી હોતા હૈ । 'જહ સલેસ્સે હોજ્જા સે ણં મંતે ! કહસુ લેસ્સાસુ હોજ્જા' હે મદન્ત ! યદિ વહ સલેશ્ય હોતા હૈ તો કિસ લેશ્યાવાલા હોના હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈ- 'ગોયમા ! एगाए परमसुकलेस्साए होज्जा' હે ગૌતમ ! વહ એક પરમ શુક્લલેશ્યાવાલા હોતા હૈ શુક્લધ્યાન કે તૃતીય ભેદ કે સમય જો લેશ્યા હોતી હૈ વહ પરમશુક્લલેશ્યા કહલાતી હૈ । ઇસકે સિવાય અન્ય સમય મેં શુક્લ- લેશ્યા હી હોતી હૈ । પરન્તુ વહ મી અન્ય જીવોં કી શુક્લલેશ્યા કી અપેક્ષા સ્નાતક કે પરમશુક્લ કહી ગઈ હૈ ॥સૂ० ૯॥

લેશ્યાદ્વાર કા કથન સમાપ્ત

અને લેશ્યા વિનાના પણ હોય છે 'જહ સલેસ્સે હોજ્જા સે ણં મંતે ! કહસુ લેસ્સાસુ હોજ્જા' હે ભગવન્ એ તે લેશ્યા સહિત હોય છે, તે કઈ લેશ્યાવાળા હોય છે ? ઉત્તરમા પ્રમુશ્રી કહે છે કે- 'ગોયમા ! एगाए परमसुकलेस्साए होज्जा' હે ગૌતમ ! તે એક પરમ શુક્લ લેશ્યાવાળા હોય છે. શુક્લધ્યાનના ત્રીજા લેહના સમયે જે લેશ્યા હોય છે, તે પરમ શુક્લલેશ્યા કહેવાય છે તે સિવાય અન્ય સમયમાં શુક્લ લેશ્યા જ હોય છે, પરંતુ તે પણ અન્ય જીવોની લેશ્યાની અપેક્ષાએ સ્નાતકને પરમ શુક્લ લેશ્યા કહી છે. એ રીતે આ લેશ્યાદ્વારનું કથન કરેલ છે. ॥સૂ० ૯॥

णं भंते ! केवइयं कालं वड्डमाणपरिणामे होज्जा गोयसा !
जहन्नेणं एक्कं समयं उक्कोसेणं अंतोमुहुत्तं । केवइयं कालं अव-
ट्ठियपरिणामे होज्जा ? गोयसा ! जहन्नेणं एक्कं समयं उक्कोसेणं
सत्तसमया । एवं जाव कसायकुसीले । णियंठे णं भंते ! केवइयं
कालं वड्डमाणपरिणामे होज्जा ? गोयसा ! जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं
उक्कोसेणं वि अंतोमुहुत्तं । केवइयं कालं अवट्ठियपरिणामे होज्जा ?
गोयसा ! जहन्नेणं एक्कं समयं उक्कोसेणं अंतोमुहुत्तं । सिणाए
णं केवइयं कालं वड्डमाणपरिणामे होज्जा ? गोयसा ! जहन्नेणं
अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं वि अंतोमुहुत्तं । केवइयं कालं अवट्ठिय-
परिणामे होज्जा जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं देसूणा पुव्व-
कोडी २० । पुलाए णं भंते ! कइक्कम्मपगडीओ वंधइ ? गोयसा !
आउयवज्जाओ सत्तक्कम्मपगडीओ वंधइ । वउसे पुच्छा गोयसा !
सत्तविहबंधए वा अट्ठविहबंधए वा । सत्तबंधमाणे आउ-
वज्जाओ सत्तक्कम्मपगडीओ वंधइ अट्ठबंधमाणे पडिपुत्ताओ
अट्ठक्कम्मपगडीओ वंधइ । एवं पडिसेवणाकुसीले वि । कसाय-
कुसीले पुच्छा गोयसा ! सत्तविहबंधए वा अट्ठविह बंधए वा
छव्विहबंधए वा । सत्तबंधमाणे आउवज्जाओ सत्तक्कम्मपग-
डीओ वंधइ अट्ठबंधमाणे पडिपुत्ताओ अट्ठक्कम्मपगडीओ वंधइ
छ बंधमाणे आउयमोहणिज्जवज्जाओ छक्कम्मपगडीओ वंधइ ।
णियंठे णं पुच्छा गोयसा ! एगं वेयणिज्जं कम्मं वंधइ । सिणाए
णं पुच्छा गोयसा ! एगविह बंधए वा अबंधए वा एगं बंध-
माणे एगं वेयणिज्जं कम्मं वंधइ २१ । पुलाए णं भंते ! कइ-
क्कम्मपगडीओ वेइइ ? गोयसा ! नियमं अट्ठक्कम्मपगडीओ वेदेइ
एवं जाव कसायकुसीले । णियंठे णं पुच्छा गोयसा ! मोहणि-

ज्वज्जाओ सत्तकम्मपगडीओ वेदेइ । सिणाए णं पुच्छा
 गोयमा ! वेयणिज्ज आउयनामगोयाओ चत्तारि कम्मपगडीओ
 वेदेइ २२ । पुलाए णं भंते ! कइकम्मपगडीओ उदीरेइ ? गोयमा !
 आउयवेयणिज्जवज्जाओ छ कम्मपगडीओ उदीरेइ । बउसे
 पुच्छा गोयमा ! सत्तविह उदीरेए वा अट्ठविह उदीरेए वा
 छविह उदीरेए वा । सत्त उदीरेमाणे आउवज्जाओ सत्तकम्म-
 पगडीओ उदीरेइ अट्ठउदीरेमाणे पडिपुन्नाओ अट्ठकम्मपगडीओ
 उदीरेइ, छ उदीरेमाणे आउयवेयणिज्जवज्जाओ छ कम्मपगडीओ
 उदीरेइ । पडिसेवणाकुसीले एवं चेव । कसायकुसीले णं पुच्छा
 गोयमा ! सत्तविह उदीरेए वा अट्ठविह उदीरेए वा छविह
 उदीरेए वा पंचविह उदीरेए वा । सत्तउदीरेमाणे आउयवज्जाओ
 सत्तकम्मपगडीओ उदीरेइ अट्ठउदीरेमाणे पडिपुन्नाओ अट्ठ-
 कम्मपगडीओ उदीरेइ छ उदीरेमाणे आउयवेयणिज्जवज्जाओ
 छ कम्मपगडीओ उदीरेइ पंचउदीरेमाणे आउयवेयणिज्जमोह-
 णिज्जवज्जाओ पंचकम्मपगडीओ उदीरेइ । णियंठे णं पुच्छा
 गोयमा ! पंचविह उदीरेए वा दुविहउदीरेए वा, पंचउदीरेमाणे
 आउयवेयणिज्जमोहणिज्जवज्जाओ पंचकम्मपगडीओ उदीरेइ,
 दो उदीरेमाणे णामं च गोयं च उदीरेइ । सिणाए पुच्छा,
 गोयमा ! दुविहे उदीरेए वा अणुदीरेए वा । दो उदीरेमाणे
 णामं च गोयं च उदीरेइ ॥सू० १०॥

छाया—पुलाकः खलु भदन्त । किं वर्द्धमानपरिणामो भवेत् हीयमानपरि-
 णामो भवेदवस्थितपरिणामो भवेत् । गौतम ? वर्द्धमानपरिणामो वा भवेत् हीय-
 मानपरिणामो वा भवेत् अवस्थितपरिणामो वा भवेत् । एवं यावत् कथायकुशी-
 लोऽपि । निग्रन्थः खलु पृच्छा गौतम । वर्द्धमानपरिणामो भवेत् नो हीयमान-
 परिणामो भवेत् अवस्थितपरिणामो वा भवेत् । एवं स्नातकोऽपि । पुलाकः खलु

भदन्त ! कियन्तं कालं वर्द्धमानपरिणामो भवेत् ! गौतम ? जघन्येन एकं समयम् उत्कर्षेण अन्तर्मुहूर्तम् । कियन्तं कालं वीर्यमानपरिणामो भवेत् गौतम ! जघन्येन एकं समयम् उत्कर्षेण अन्तर्मुहूर्तम् । कियन्तं कालमवस्थितपरिणामो भवेत् ! गौतम ? जघन्येन एकं समयम् उत्कर्षेण सप्तसमया । एव यावत् कषायकुशी लोऽपि । निर्ग्रन्थः खलु भदन्त ! कियन्तं कालं वर्द्धमानपरिणामो भवेत् ! गौतम ? जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम् उत्कर्षेणापि अन्तर्मुहूर्तम् । कियन्तं कालमवस्थितिपरिणामो भवेत् ! गौतम ? जघन्येन एकं समयम् उत्कर्षेण अन्तर्मुहूर्तम् । स्नातकः खलु भदन्त ! कियन्तं कालं वर्द्धमानपरिणामो भवेत् ! गौतम ? जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम् उत्कर्षेणापि अन्तर्मुहूर्तम् । कियन्तं कालम् अवस्थितपरिणामो भवेत् ! गौतम ? जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम् उत्कर्षेण देशेना पूर्वकोटिः २० । पुलाकः खलु भदन्त ! कति कर्म प्रकृतीर्वध्नाति ? गौतम ! आयुर्वज्जः सप्तकर्मप्रकृतीर्वध्नाति । वकुशः पृच्छा, गौतम ! सप्तविधबन्धको वा अष्टविधबन्धको वा सप्तवधन् आयुर्वज्जः सप्तकर्मप्रकृतीर्वध्नाति अष्टवधन् प्रतिपूर्णां अष्टकर्मप्रकृतीर्वध्नाति । एवं प्रति सेवनाकुशीलोऽपि । कषायकुशीलः पृच्छा गौतम ! सप्तविधबन्धको वा अष्टविध बन्धको वा । सप्त वधन् आयुर्वज्जः सप्तकर्मप्रकृतीर्वध्नाति, अष्टवधन् प्रतिपूर्णां, अष्टकर्मप्रकृतीर्वध्नाति षड्वधन् आयुष्कमोहनीयवज्जः षट्कर्मप्रकृतीर्वध्नाति । निर्ग्रन्थः खलु पृच्छा गौतम ! एकं वेदनीयं कर्म वध्नाति । स्नातकः पृच्छा गौतम ! एकविधबन्धको वा अवन्धको वा । एकं वधन् एकं वेदनीयं कर्म वध्नाति २१ । पुलाकः खलु भदन्त ! कतिकर्मप्रकृतीर्वेदयति गौतम ! नियमादष्टकर्म प्रकृतीर्वेदयति एवं यावत् कषायकुशीलः । निर्ग्रन्थः खलु पृच्छा गौतम ! मोहनीय- वज्जः सप्तकर्मप्रकृतीर्वेदयति । स्नातकः खलु पृच्छा गौतम ! वेदनीयआयुष्क- नामगोत्राः चतस्रः कर्मप्रकृतीर्वेदयति २२ । पुलाकः खलु भदन्त ! कतिकर्म- प्रकृतीरुदीरयति ? गौतम ! आयुष्कवेदनीयवज्जः षट्कर्मप्रकृतीरुदीरयति । वकुशः पृच्छा गौतम ! सप्तविधोदीरको वा अष्टविधोदीरको वा षट्विधोदीरको वा । सप्त उदीरयन् आयुष्कवज्जः सप्तकर्मप्रकृतीरुदीरयति, अष्टउदीरयन् प्रतिपूर्णां अष्ट कर्मप्रकृतीरुदीरयति षड्उदीरयन् आयुष्कवेदनीयवज्जः षट्कर्मप्रकृतीरुदीरयति । प्रतिसेवनाकुशीलः एवमेव । कषायकुशीलः पृच्छा गौतम ! सप्तविधोदीरको, वा अष्टविधोदीरको वा षड्विधोदीरको वा पञ्चविधोदीरको वा । सप्तउदीरयन् आयु- ष्कवज्जः सप्तकर्मप्रकृतीरुदीरयति अष्टउदीरयन् प्रतिपूर्णां अष्टकर्मप्रकृतीरुदीरयति, षड्उदीरयन् आयुष्कवेदनीयवज्जः षट्कर्मप्रकृतीरुदीरयति, पञ्चउदीरयन् आयुष्क वेदनीयमोहनीयवज्जः पञ्चकर्मप्रकृतीरुदीरयति । निर्ग्रन्थः पृच्छा गौतम ! पञ्च-

વિધોદીરકો વા દ્વિવિધોદીરકો વા । પશ્વોદીરયન્ આયુષ્કવેદનીયમોઢનીયવર્જાઃ
પશ્ચકર્મપ્રકૃતીરુદીરયતિ । દ્વે ઉદીરયન્ નામ ચ ગોત્રં ચોદીરયતિ । સ્નાતકઃ
પૂચ્છા ગૌતમ ! દ્વિવિધોદીરકો વા અનુદીરકો વા દ્વે ઉદીરયન્ નામ ચ
ગોત્રં ચોદીરયતિ ॥મૂ૦૧૦॥

ટીકા—‘પુલાદ ણં મંતે ! કિં વદ્ધમાણપરિણામે હોજ્જા’ પુલાકઃ સ્વદ્ધ
મદન્ત ! કિં વદ્ધમાણપરિણામો મહેત્ તત્ર વદ્ધમાણઃ શુદ્ધેરુત્કર્ષ ગચ્છન્નિત્યર્થઃ,
‘હીયમાણપરિણામે હોજ્જા’ હીયમાણપરિણામો વા મહેત્ હીયમાણઃ શુદ્ધેરુત્કર્ષ-
ગચ્છન્નિત્યર્થઃ । ‘અવદ્વિયપરિણામે હોજ્જા’ અવસ્થિતપરિણામો વા મહેત્ અવ-
સ્થિતત્વમ્ તથા ચ સ્થિરપરિણામ ઇતિ પ્રશ્નઃ । મગધાનાહ—‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ,
‘ગોયમા’ હે ગૌતમ । ‘વદ્ધમાણપરિણામે વા હોજ્જા’ પુલાકો વદ્ધમાણપરિણામો વા
મહેત્—‘હીયમાણપરિણામે વા હોજ્જા’ હીયમાણપરિણામો વા મહેત્ ‘અવદ્વિયપરિ-
ણામે વા હોજ્જા’ અવસ્થિતપરિણામો વા મહેત્ પુલાકો વદ્ધમાણપરિણામઃ શુદ્ધે-

પરિણામદ્વાર કા કથન

‘પુલાદ ણં મંતે ! કિં વદ્ધમાણપરિણામે હોજ્જા’ ઇત્યાદિ ।

‘પુલાદ ણં મંતે ! કિં વદ્ધમાણપરિણામે ‘હોજ્જા’ હે મદન્ત ! પુલાક
વદ્ધમાણ પરિણામોંવાલા હોના હૈ—શુદ્ધિ કે ઉત્કર્ષ કો પ્રાપ્ત કરનેવાલે
પરિણામોંવાલા—ભાવોં વાલા હોના ? હૈ અથવા ‘હીયમાણ પરિણામે
હોજ્જા’ હીયમાણ પરિણામોંવાલા હોના હૈ—શુદ્ધિ કે ઉત્કર્ષ સે રહિત
ભાવોં વાલા હોના હૈ ? અથવા ‘અવદ્વિય પરિણામે હોજ્જા’ અવસ્થિત
પરિણામોંવાલા હોના હૈ ? સ્થિર ભાવોં વાલા હોના હૈ ? ઇસકે ઉત્તર
મેં પ્રશ્નશ્રી કહતે હૈ—‘ગોયમા ! વદ્ધમાણપરિણામે વા હોજ્જા, હીયમાણ-
પરિણામે વા હોજ્જા, અવદ્વિયપરિણામે વા હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! પુલાક
વદ્ધમાણ પરિણામોં વાલા મી હોના હૈ, હીયમાણ—ઘટતે છુદ પરિણામોં

હવે પરિણામદ્વારનું કથન કરવામા આવે છે

‘પુલાદ ણં મંતે ! કિં વદ્ધમાણપરિણામે હોજ્જા’ ઇત્યાદિ

ટીકા—‘પુલાદ ણં મંતે ! કિં વદ્ધમાણપરિણામે હોજ્જા’ હે મગધન
પુલાક વદ્ધમાણ પરિણામવાળા હોય છે—અર્થાત્ શુદ્ધિના ઉત્કર્ષને પ્રાપ્ત કર
વાવાળા પરિણામવાળા ભાવવાળા હોય છે. ‘હીયમાણપરિણામે હોજ્જા’ હીય
માણ પરિણામવાળા હોય છે શુદ્ધિના ઉત્કર્ષથી રહિત ભાવવાળા હોય છે.
અથવા ‘અવદ્વિયપરિણામે હોજ્જા’ અવસ્થિત પરિણામવાળા હોય છે ?
સ્થિરભાવો વાળા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશ્નશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા
વદ્ધમાણપરિણામે વા હોજ્જા, હીયમાણપરિણામે વા હોજ્જા અવદ્વિયપરિણામે વા
હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! પુલાક વદ્ધમાણ પરિણામવાળા પણ હોય છે, હીયમાણ

સ્ત્કર્ષણં પ્રાપ્નુન્ ભવતિ, હીયમાનપરિણામઃ શુદ્ધેષ્વસ્ત્કર્ષણં પ્રાપ્નુન્ ભવતિ
 કદાચિદવસ્થિતપરિણામ સ્થિરપરિણામોઽપિ ભવતીતિ ભાવઃ । 'एवं जाव कसाय-
 कुसीले' एव यावत् कषायकुशीलः यावत्पदेन वकुशप्रतिसेवनाकुशीलयोग्रहणं
 भवति स्या च वकुशादारभ्य कषायकुशीलान्त सर्वोऽपि वर्द्धमानपरिणामो वा
 भवति-हीयमानपरिणामो वा भवति अवस्थितपरिणामो वा भवतीति भावः ।
 'णियंते णं पुच्छा' निर्ग्रन्थः खलु भदन्त ! किं वर्द्धमानपरिणामो भवेत् હીયમાન-

વાળા મી હોતા છે ઓર અવસ્થિત-સ્થિર પરિણામોં વાળા મી હોતા છે ।
 જય પુલાક કે પરિણામ શુદ્ધિ કે ઉત્કર્ષ કી ઓર વધતે રહતે છે તથ
 વહ વર્દમાન પરિણામોં વાળા હોતા છે । જય હમ્કે પરિણામ શુદ્ધિ કે
 અપકર્ષ કી ઓર વધતે છે-તથ વહ હીયમાનોં પરિણામ વાળા હોતા છે
 ઓર જય હમ્કે પરિણામ હસ પ્રકાર કે શુદ્ધિ અશુદ્ધિ કી ઓર વધતે
 વાલે નહીં હોતે છે-તથ વહ અવસ્થિત પરિણામ વાળા હોતા છે । 'एवं
 कसायकुसीले नि' इस प्रकार से वर्द्धमान परिणाम आदि का यह कथन
 यावत् कषायकुशीलमाधु तक जानना चाहिये । यन्तां यावत्पद से वकुश
 और प्रतिसेवनाकुशील का ग्रहण हुआ है । तथा च वकुश से लेकर
 कषायकुशील तक के सभी साधु वर्द्धमान परिणामवाले भी होते
 हैं, हीयमान परिणामवाले भी होते हैं और अवस्थित परिणाम-
 वाले भी होते हैं ।

‘णियंते णं भंते ! पुच्छा’ हे भदन्त ! निर्ग्रन्थ साधु क्या वर्द्धमान
 परिणामवाला होता है ? अथवा हीयमान परिणामवाला होता है ?

પરિણામવાળા પણ હોય છે. અર્થાત્ ઘટતા પરિણામવાળા પણ હોય છે અને
 અવસ્થિત પરિણામવાળા પણ હોય છે જ્યારે પુલકના પરિણામ શુદ્ધિના
 ઉત્કર્ષ તરફ વધતા રહે છે ત્યારે તે વર્ધમાન પરિણામવાળા હોય છે જ્યારે
 તેના પરિણામ શુદ્ધિના અપકર્ષની તરફ વધતા રહે છે ત્યારે તે હીયમાન-
 ઘટતા પરિણામવાળા હોય છે અને જ્યારે તેની પરિણામપ્રકારતા શુદ્ધિ
 અશુદ્ધિની તરફ વધતા હોતા નથી ત્યારે તે અવસ્થિત પરિણામવાળા હોય
 છે 'एवं जाव कसायकुसीले वि' એજ પ્રમાણે વર્ધમાન પરિણામ વિગેરેનું
 આ કથન યાવત્ વકુશ તથા પ્રતિસેવના કુશીલ અને કષાય કુશીલ સુધીના
 વિષયમા સમજવું અર્થાત્ વકુશથી લઇને કષાય કુશીલ સુધીના સઘળા સાધુ
 વર્ધમાન પરિણામવાળા પણ હોય છે અને હીયમાન પરિણામવાળા પણ હોય છે.

‘णियंते णं भंते ! पुच्छा’ हे भगवन् निर्ग्रन्थ साधु शु वर्धमान परि-
 णामवाला હોય છે ? અથવા હીયમાન પરિણામવાળા હોય છે ? અથવા સ્થિત-

પરિણામો વા મહેત્ અવસ્થિતપરિણામો વા મહેતિતિ પુચ્છા-પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘વદ્ધમાણપરિણામે હોજ્જા ણો હીયમાણપરિણામે હોજ્જા-અવિદ્યપરિણામે વા હોજ્જા’ વદ્ધમાણપરિણામો મહેત્ નિર્ગન્થો નો હીયમાણપરિણામો મહેત્ પરિણામહાનો કષાયકુશીલવ્યપદેશાત્ અવસ્થિતપરિણામો વા મહેતિતિ । ‘એવં સિણાએ વિ’ એવં નિર્ગન્થવદેવ સ્નાતકોઽપે વદ્ધમાણપરિણામો મહેત્ નતુ હીયમાણપરિણામો મહેત્ અવસ્થિતપરિણામો વા મહેત્ સ્નાતકસ્ય પરિણામહાનિકારણાભાવાદિતિ ભાવઃ । પરિણામાધિકારાદેવ તસ્ય સ્થિતિકાલ સૂત્રમાહ-‘પુલાએ ણં મંતે’ ઇત્યાદિ, ‘પુલાએ ણં મંતે ! કેવહયં કાલં વદ્ધમાણપરિણામે હોજ્જા’ પુલાકઃ સ્વલુ મદન્ત ! કિયત્કાલપર્યન્તં વદ્ધમાણપરિણામો મહેતિતિ

અથવા અવસ્થિત પરિણામવાલા હોના હૈ ? ઇસકે ઉત્તર મેં પ્રશુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! વદ્ધમાણપરિણામે હોજ્જા ણો હીયમાણપરિણામે હોજ્જા, અવિદ્યપરિણામે હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! નિર્ગન્થ વદ્ધમાણપરિણામવાલા મી હોતા હૈ ઓર અવસ્થિત પરિણામવાલા મી હોતા હૈ । પર વહ હીયમાણ પરિણામો વાલા નહીં હોતા હૈ । વહ હીયમાણ પરિણામવાલા ઇસલિયે નહીં હોતા હૈ કિ ઇસસ્થિતિ મેં વહ નિર્ગન્થ નહીં કહલા સકેગા-કિન્તુ કષાયકુશીલ હી કહલાયેગા ‘એવં સિણાએ વિ’ નિર્ગન્થ કે જૈસે સ્નાતક મી વદ્ધમાણ પરિણામવાલા હોતા હૈ ઓર અવસ્થિત પરિણામવાલા મી હોતા હૈ । પર વહ હીયમાણ પરિણામવાલા ઇસલિયે નહીં હોતા હૈ કિ ઇસકે પરિણામો મેં હીનતા લાને વાલે કારણોં કા અભાવ હો ચુકા હૈ,

‘પુલાએ ણં મંતે ! કેવહયં કાલં વદ્ધમાણપરિણામે હોજ્જા’ હે મદન્ત ! પુલાક કિતને કાલ તક વદ્ધમાણ પરિણામોવાલા રહતા હૈ ? ઇસકે

પરિણામવાળા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! વદ્ધમાણપરિણામે હોજ્જા ણો હીયમાણપરિણામે હોજ્જા અવિદ્યપરિણામે હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! નિર્ગન્થ વદ્ધમાણ પરિણામવાળા હોય છે તથા અવસ્થિત પરિણામવાળા પણ હોય છે. પરંતુ તે હીયમાણ પરિણામવાળા હોતા નથી, તે હીયમાણ પરિણામવાળા એ કારણે હોતા નથી, કે-આ સ્થિતિમાં તે નિર્ગન્થ કહેવડાવી શકતા નથી ‘એવં સિણાએ વિ’ નિર્ગન્થની જેમ સ્નાતક પણ વદ્ધમાણ પરિણામવાળા હોય છે અને અવસ્થિત પરિણામવાળા પણ હોય છે પરંતુ તે હીયમાણ પરિણામવાળા એ કારણે નથી કે-તેઓના પરિણામોમાં હીનપણુ લાવવાવાળા કારણોનો અભાવ થઈ ચુક્યો હોય છે

‘પુલાએ ણં મંતે ! કેવહયં કાલં વદ્ધમાણપરિણામે હોજ્જા’ હે ભગવન્ પુલાક કેટલા કાળ સુધી વદ્ધમાણ પરિણામવાળા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશુશ્રી

પ્રશ્નઃ, ભગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જહન્નેણં એકં સમયં ઉક્કોસેણં અંતોમુહુત્તં’ જઘન્યેન એકં સમયં વર્દમાનપરિણામો ભવેત્તુ પુલાકઃ ઉત્કર્ષેણ અન્તર્મુહુત્તંમિતિ ભાવઃ । ‘કેવહ્યં કાલં હીયમાણપરિણામે હોજ્જા’ પુલાકઃ ક્ષિયત્કાલપર્યન્તં હીયમાનપરિણામો ભવેદતિ પ્રશ્નઃ । ભગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જહન્નેણં એકં સમયં’ જઘન્યેન એકં સમયમ્ પુલાકો વર્દમાનપરિણામકાલે ક્ષાયવિશેષે ગાધિતે પરિણામે તત્સ્યંકાદિકં સમયમનુમત્તીત્યતઃ કથિતં જઘન્યેન એકં સમયમિતિ । ‘ઉક્કોસેણં અંતોમુહુત્તં’ ઉત્કર્ષેણાન્તર્મુહુત્તમ્ એતત્ સ્વભાવનાત્ વર્દમાનપરિણામસ્યેતિ । ‘કેવહ્યં કાલં

ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં-ગોયમા ! જહન્નેણં એકં સમયં ઉક્કોસેણં અંતો-મુહુત્તં’ હે ગૌતમ ! પુલાક વર્દમાન પરિણામવાલા કમ સે કમ એક સમય તક રહના હૈં ઓર અધિક સે અધિક એક અન્તર્મુહુત્તં તક રહતા હૈં । ‘કેવહ્યં કાલં હીયમાણપરિણામે હોજ્જા’ હે પ્રશ્ન ! પુલાક કિનને કાલ તક હીયમાન પરિણામોં વાલા હોતા હૈં ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્નશ્રી કહતે હૈં-‘ગોયમા ! જહન્નેણં એકં સમયં ઉક્કોસેણં અંતોમુહુત્તં’ હે ગૌતમ ! પુલાક હીયમાન પરિણામોં વાલા કમ સે કમ એક સમય તક ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે એક અન્તર્મુહુત્તં તક રહતા હૈં । પુલાક કો જો એક સમય તક જઘન્ય સે વર્દમાન પરિણામોંવાલા કહા હૈં ઉસકા કારણ એસા હૈં કિ પુલાક કે પરિણામ જલ્ વૃદ્ધિ કી ઓર હોતે હૈં તલ્ ઉસ કાલ મેં ક્ષાય વિશેષ સે ઉસકે પરિણામ ગાધિત હોને પર તલ્ વર્દમાન પરિ-ણામ કા અનુભવ એકાદિ સમય તક હી કરતા હૈં, હસલિએ જઘન્ય સે

કહે છે કે-‘ગોયમા ! જહ્ણેણં એકં સમય ઉક્કોસેણં અંતોમુહુત્તમ્’ હે ગૌતમ ! પુલાક વર્દમાન પરિણામવાળા ઝોછામાં ઝોછા એક સમય સુધી રહે છે, અને વધારેમાં વધારે એક અંતર્મુહુત્તં સુધી રહે છે. ‘કેવહ્યં કાલં’ હીય-માણપરિણામે હોજ્જા’ હે પ્રશ્ન પુલાક કેટલા કાળ સુધી હીયમાન પરિણામો વાળા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશ્નશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! જહન્નેણં એક સમય ઉક્કોસેણં અંતોમુહુત્તં’ હે ગૌતમ ! પુલાક હીયમાન પરિણામો વાળા ઝોછામાં ઝોછા એક સમય સુધી અને ઉત્કૃષ્ટથી એક અંતર્મુહુત્તં સુધી રહે છે પુલાકને જઘન્યથી એક સમય સુધી વર્દમાન પરિણામો વાળા જે કહ્યા છે, તેનું કારણ એવું છે કે-પુલાકને પરિણામો બધારે વધવામાં હોય છે, ત્યારે તે કાળમાં ક્ષાય વિશેષથી તેના પરિણામો ગાધિત થવાથી તે વર્દમાન પરિણામોનો અનુભવ એક વિગેરે સમય સુધી કરે છે. તેથી જઘ-

અવદ્વિયપરિણામે હોજા' પુલાકઃ ક્રિયત્કાલપર્યન્તમવસ્થિતપરિણામો ભવેત્ સ્થિર-
પરિણામઃ ક્રિયત્કાલપર્યન્તં ભવેદિતિ પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ—‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ,
‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જહન્નેળં એકં સમયં ઉક્કોસેળં સત્ત સમયા’ જઘન્યેન એકં
સમયમુત્કર્ષેણ સપ્ત સમયાઃ સપ્તમમયાર્થન્તમવસ્થિતપરિણામો ભવેત્ પુલાક ઇતિ ।
‘એવં જાવ કસાયકુશીલે’ એવં યાવત્કપાયકુશીલઃ પુલાકઃ દેવં વકુશ પ્રતિસેવનાકુશીલ-
કપાયકુશીલાનાં ત્રયાણામપિ જઘન્યેનૈક સમયમ્ ઉત્કર્ષનોડતર્ધુહૃત્ત વર્દમાન-
હીયમાનપરિણામવચ્ચમ્ અવસ્થિતપરિણામવચ્ચં તુ જઘન્યેન એકમેવ સમયમ્ ઉત્કર્ષેણ

‘એક સમય યહાં કરા ગયા હૈ । ઔઝ ઉત્કૃષ્ટ સે પરિણામોં મેં વર્ધમાનતા
અન્તર્મુહૃત્ત તક વસ્તુ સ્વભાવ એસા હી હોને કે કારણ રહતી હૈ । બાદ
મેં વહ નિયમ સે અન્ય પરિણામવાલા હો જાતા હૈ । ‘કેવદ્યં કાલં
અવદ્વિયપરિણામે હોજા’ હે ભદન્ત ! પુલાક કિતને કાલ તક અવ-
સ્થિતપરિણામવાલા રહતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—‘ગોયમા !
જહન્નેળં એકં સમયં ઉક્કોસેળં સત્ત સમયા’ હે ગૌતમ ! પુલાક
જઘન્ય સે એક સમય તક ઔઝ ઉત્કૃષ્ટ સે સાત સમયતક અવસ્થિત
પરિણામોં વાલા હોના હૈ । ‘એવં જાવ કસાયકુસીલે વિ’ હસી પ્રકાર સે
વકુશ પ્રતિસેવનાકુશીલ ઔઝ કપાયકુશીલ યે સાધુજન મી કમ સે
‘કમ એક સમયતક ઔઝ અધિક સે અધિક એક અન્તર્મુહૃત્ત તક
વર્દમાન પરિણામોંવાલે ઔઝ હીયમાન પરિણામોંવાલે હોતે હૈં તથા યે
જઘન્ય સે એક સમયતક ઔઝ ઉત્કૃષ્ટ સે સાતસમયતક અવસ્થિત

ન્યથી એક સમય ત્યા કહ્યો છે અને ઉત્કૃષ્ટથી પરિણામોમાં વર્ધમાનપણું
‘એક અન્તર્મુહૃત્ત સુધી વસ્તુ-સ્વભાવ એવો જ હોવાને કારણે રહે છે, તે પછી
તે નિયમથી વર્ધમાન પરિણામવાળા થઇ જાય છે, ‘કેવદ્યં કાલં’ અવદ્વિય
પરિણામે હોજા’ હે ભગવન્ પુલાક કેટલા કાળ સુધી અવસ્થિત પરિણામવાળા
રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! જહન્નેળં એક
‘સમયં’ ઉક્કોસેળં સત્ત સમયા’ હે ગૌતમ ! પુલાક જઘન્યથી એક સમય સુધી
અવસ્થિત પરિણામવાળા હોય અને ઉત્કૃષ્ટથી સાત સમય સુધી અવસ્થિત
પરિણામવાળા હોય છે છે ‘એવં જાવ કસાયકુસીલે વિ’ એજ પ્રમાણે
બકુશ, પ્રતિસેવના કુશીલ અને કપાયકુશીલ આ સાધુજનો પણ ઓછામાં
ઓછા એક સમય સુધી અને વધારેમાં વધારે એક અન્તર્મુહૃત્ત સુધી વર્ધ-
માન પરિણામવાળા અને હીયમાન પરિણામવાળા હોય છે તથા આ જઘ-
ન્યથી એક સમય સુધી અને ઉત્કૃષ્ટથી સાત સમય સુધી અવસ્થિત પરિણામ

સત્સમયાન્ યાવદ્ મવતીતિ માત્રા ન પુનઃ પુલાકમ્ પુનઃકલ્પે મરણાધાત્વ
પુલાકસ્ય હિ મરણકાલે કપાયકુશી ડન્વાદિના પરિણામાદિતિ । યચ્ચ માત્ર પુલાકસ્ય
કાલગમનં તદ્ ભૂતભાવપેક્ષાડગમન્તવ્યમિતિ । 'ણિચ્છે જં મંતે ! કેવદ્યં કાલં
વદ્ધમાણપરિણામે હોજ્જા' નિર્ગન્થઃ સ્વલુ મદન્ત ! કિયત્કાલપર્યન્તં વર્દ્ધ-
માનપરિણામો મવેદિતિ પ્રશ્નઃ । મમવાનાહ—'ગોયમા' ડત્વાદિ, 'ગોયમા' હે
ગૌતમ ! 'જહન્નેણ અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં' ત્રયથેન અન્ત-
મુહુત્તંમ્ ઉત્કર્ષેણાપિ અન્તમુહુત્તંમેત, નિર્ગન્થોહિ જયન્થોત્કર્ષાધ્યામન્તમુહુત્ત-
માત્ર વર્દ્ધમાનપરિણામો મવતિ કેવલજ્ઞાનોત્પત્તૌ પરિણામાન્તરાગાવાદિતિ । 'કેવ-

પરિણામવાલે હોતે હિ । વદ્ધશ આદિ મેં એક સમય વર્ધમાન પરિ-
ણામતા મરણ સે બી ઘટિત હો સકતી હે । પરંતુ પુલાક મેં મરણ સે
એક સમય વર્ધમાન પરિણામતા નહીં ઘટિત હોતી હૈ । ક્યોકિ
પુલાક અવસ્થા મેં મરણ નહીં હોતા હૈ નમ્ણ કે સમય પુલાક
કા પરિણમન કપાયકુશીલ આદિ રૂપ સે હો જાતા હૈ । જો પહિલે
પુલાક કા મરણ કહા ગયા હૈ વહ ભૂતભાવ કી અપેક્ષા સે કહા ગયા
હૈ । 'ણિચ્છે જં મંતે કેવદ્યં કાલં વદ્ધમાણપરિણામે હોજ્જા' હે મદન્ત !
નિર્ગન્થ કિતને કાલ તત્ત વર્દ્ધમાન પરિણામોં વાલા હોના હૈ ? ઉત્તર મેં
પ્રશુશ્રી કહતે હૈ—'ગોયમા ! જહન્નેણ અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણ વિ અંતો-
મુહુત્તં' હે ગૌતમ ! નિર્ગન્થ જયન્થ સે બી એક અન્તમુહુત્તં તત્ત વર્ધમાન
પરિણામોં વાલા હોતા હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે બી એક અન્તમુહુત્તં તત્ત વર્ધ-
માન પરિણામોં વાલા હોતા હૈ । ક્યોકિ કેવલજ્ઞાન કી ઉત્પત્તિ હોને

વાળા હોય છે બહુશ વિગેરેમાં એક સમય વર્ધમાન પરિણામપણુ મરણથી
પણુ ઘટિ શકે છે પરંતુ પુલાકમાં મરણથી એક સમય વર્ધમાન પરિણામ-
પણુ ઘટતું નથી મરણ સમયે પુલાકનું પરિણમન કપાય કુશીલ વિગેરે રૂપથી
થઈ જાય છે પહેલાં જે પુલાકનું મરણ થઈ છે, તે ભૂતકાળની અપેક્ષાથી
કહેવું છે. 'ણિચ્છે જં મંતે ! કેવદ્યં કાલં વદ્ધમાણપરિણામે હોજ્જા' હે ભગવન્
નિર્ગન્થ કેટલા કાળ સુધી વર્ધમાન પરિણામો વાળા હોય છે ? આ પ્રશ્નના
ઉત્તરમાં પ્રશુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—'ગોયમા ! જહન્નેણ અંતોમુહુત્તં ઉક્કો-
સેણ વિ અંતોમુહુત્તં' હે ગૌતમ ! નિર્ગન્થ જયન્થથી પણ એક અન્તમુહુત્તં સુધી
વર્ધમાન પરિણામોવાળા હોય છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી પણ એક અન્તમુહુત્તં સુધી
વર્ધમાન પરિણામોવાળા હોય છે, કેમકે કેવલજ્ઞાનની ઉત્પત્તિ થયા પછી
બીજા પરિણામોનો અસંદ્ધાવ થઈ જાય છે. 'કેવદ્યં કાલં' અવદિયપરિણામે

इयं कालं अवद्विगपरिणामे होज्जा' निर्ग्रन्थः खलु भदन्त ! कियत्कालपर्यन्तं
मवस्थितपरिणामो भवेत् भगवानाह—'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम !
'जहन्नेणं एकं समयं उक्कोसेणं अंतोमुहुत्तं' जघन्येन एकं समयमुत्कर्षेण अन्तर्मुहूर्त्तम्
अवस्थितपरिणामः पुन निर्ग्रन्थस्य जघन्येन एकं समयं मरणसमये संभवादिति ।
'सिणाए णं भंते ! केवइयं कालं वड्डमाणपरिणामे होज्जा' स्नातकः खलु भदन्त !
कियन्तं कालं वर्द्धमानपरिणामो भवेदिति प्रश्नः । भगवानाह—'गोयमा' इत्यादि,
'गोयमा' हे गौतम ! 'जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं' जघन्येन
अन्तर्मुहूर्त्तम् उत्कर्षेणापि अन्तर्मुहूर्त्तमेव स्नातकोहि जघन्योत्कृष्टाभ्यामन्तर्मुहूर्त्त-
मात्रमेव वर्द्धमानपरिणामो भवेत् शैलेइयवस्थायां वर्द्धमानपरिणामस्य अन्तर्मुहूर्त्त-

पर परिणामान्तरो' का सद्भाव हो जाता है । 'केवइयं कालं अवद्विग
परिणामे होज्जा' हे भदन्त ! निर्ग्रन्थ कितने काल तक अवस्थित परि-
णामों वाला होता है ? उत्तरमें प्रभुश्री कहते हैं—'गोयमा ! जहन्नेणं
एकं समयं उक्कोसेणं अंतोमुहुत्तं' हे गौतम ! निर्ग्रन्थ कम से कम
एक समय तक और उत्कृष्ट से एक अन्तर्मुहूर्त्त तक स्थिरपरिणामों
वाला रहता है । निर्ग्रन्थ का जघन्य एक समय मरण समय की अपेक्षा
से होता है । 'सिणाए णं भंते ! केवइयं काल वड्डमाणपरिणामे होज्जा'
हे भदन्त ! स्नातक कितने काल तक वर्द्धमान परिणामों वाला रहता
है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—'गोयमा ! जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण
वि अंतोमुहुत्तं' हे गौतम ! स्नातक जघन्य से एक अन्तर्मुहूर्त्त तक और
उत्कृष्ट से भी एक अन्तर्मुहूर्त्त तक वर्द्धमान परिणामवाला रहता है ।
क्यों कि शैलेशी अवस्था में उनके वर्द्धमान परिणाम एक अन्तर्मुहूर्त्त

હોજ્જા' હે ભગવન્ નિર્ગ્રન્થ કેટલા કાળ સુધી અવસ્થિત પરિણામે વાળા હોય
છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'ગોયમા ! જહન્નેણ એકકં સમયં
ઉક્કોસેણં અંતોમુહુત્તં' હે ગૌતમ ! નિર્ગ્રન્થ ઓછામાં ઓછા એક સમય સુધી
અને ઉત્કૃષ્ટથી એક અતર્મુહૂર્ત સુધી સ્થિર પરિણામોવાળા હોય છે નિર્ગ્ર-
ન્થને જઘન્ય એક સમય મરણ સમયમાં હોય છે 'સિનાપ્પ ણ મતે ! કેવઇયં
કાલ વડ્ઢમાણપરિણામે હોજ્જા' હે ભગવન્ સ્નાતક કેટલા કાળ સુધી વર્ધમાન
પરિણામો વાળા રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'ગોયમા !
જહ્ણેણં અંતોમુહુત્ત ઉક્કોસેણં વિ અંતોમુહુત્તં' હે ગૌતમ ! સ્નાતક જઘન્યથી
એક અતર્મુહૂર્ત સુધી અને ઉત્કૃષ્ટથી પણ એક અન્તર્મુહૂર્ત સુધી વર્ધમાન
પરિણામવાળા હોઈ શકે છે. કેમકે—શૈલેશી અવસ્થામાં તેઓને વર્ધમાન પરિ-

માત્રપ્રમાણત્વાદિતિ । ‘કેવહ્યં કાલં અવદ્વિયપરિણામે હોઝજા’ હે મદન્ત ! સ્નાતકઃ કિયત્કાલપર્યન્તમવસ્થિતપરિણામો ભવેદિતિ પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ—‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જહન્નેણં અનોમુહુત્તં’ જઘન્યેન અન્તર્મુહુત્તમ્ સ્નાતકસ્યાવસ્થિતપરિણામકાલોઽપિ જઘન્યતોઽન્તર્મુહુત્તમાત્રં ભવતીતિ યત્ કથિતં તત્ કેવલજ્ઞાનોત્પાદાનન્તરમ્ અન્તર્મુહુત્તપર્યન્તમવસ્થિતપરિણામો ભૂત્વા શૈલેશીનવ સ્થાં યઃ પ્રતિપદ્યતે તદપેક્ષયેતિ । ‘ઉદ્ધં સેણં દેસૂળા પુન્નકોઢી’ ઉન્નર્પેણ દેશોના પૂર્વકોટિઃ દેશોન પૂર્વકોટિઃ દેશોન્નર્પકોટીપર્યન્તં સ્નાતકોઽવસ્થિતપરિણામો ભવેત્ ઉત્કર્ષતસ્તસ્ય કિચ્ચિન્ન્યૂનઃ પૂર્વકોટિવર્ષકાલો ભવતિ યતઃ પૂર્વકોટયા-યુક્તસ્ય પુરુષસ્ય જન્મતો જઘન્યેન નવમ્ વર્ષેસુ અતિક્રાન્તેસુ કેવલજ્ઞાનમુત્પદ્યેત

તક રહતે હૈં । ‘કેવહ્યં કાલં અવદ્વિયપરિણામે હોઝજા’ હે મદન્ત ! સ્નાતક કિતને કાલ તક અવસ્થિત પરિણામો ચાલા રહતા હૈં ? તત્તર મેં પ્રશ્નશ્રી કહતે હૈં—‘ગોયમા । જહન્નેણં અનોમુહુત્ત ઉન્નર્પેણં દેસૂળા પુન્નકોઢી’ હે ગૌતમ ! સ્નાતક જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહુત્ત તક ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે કુહ કમ-નો વર્ષ કમ-એક પૂર્વ કોટિ તક અવસ્થિત પરિ-ણામ ચાલા હોતા હૈં । યહાં જો અન્તર્મુહુત્ત પ્રમાણ કાલ જઘન્ય સે અવસ્થિત પરિણામ હોને કા કહા ગયા હૈં વહ ઉસકી અપેક્ષા સે કહા ગયા હૈં જો કેવલજ્ઞાન કી ઉત્પત્તિ કે બાદ અન્તર્મુહુત્ત તક અવસ્થિત પરિણામચાલા રહકર શૈલેશી અવસ્થા કો ધારણ કર લેના હૈં । ઉત્કૃષ્ટ અવસ્થિતપરિણામ દેશોન પૂર્વકોટિકા હોતા હૈં, કયોનિ એક પૂર્વકોટિ કી આયુવાલે પુરુષકો જઘન્ય સે જઘ જન્મ કે ૧ વર્ષ વ્યતીત હો જાતે હૈં તથ કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન હોતા હૈં । તથ વહ જન્મ કે ૧ વર્ષ કમ એક

બામ એક અન્તર્મુહુત્ત સુધી રહે છે. ‘કેવહ્યં કાલં અવદ્વિયપરિણામે હોઝજા’ હે મગવન્ સ્નાતક કેટલા કાળ સુધી અવસ્થિત પરિણામો વળા રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશ્નશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા । જહન્નેણં અનોમુહુત્ત ઉન્નર્પેણં દેસૂળા પુન્નકોઢી’ હે મગવન્ સ્નાતક જઘન્યથી એક અન્તર્મુહુત્ત સુધી અને ઉત્કૃષ્ટથી કંઈક ઓછા-નવ વર્ષ કમ-એક પૂર્વકોટી સુધી અવસ્થિત પરિણામવાળા હોય છે, અહિયાં અતર્મુહુત્ત પ્રમાણ કાળ જઘન્યથી અવ-સ્થિત પરિણામવાળા હોવાનું જે કહ્યું છે. તે તેની અપેક્ષાથી કહેલ છે જે કેવળજ્ઞાનની ઉત્પત્તિ પછી અતર્મુહુત્ત સુધી અવસ્થિત પરિણામવાળા રહીને શૈલેશી અવસ્થાને ધારણ કરી લે છે, કેમકે એક પૂર્વકોટિની આયુષ્યવાળા પુરુષને જઘન્યથી બચારે જન્મથી ૯ નવ વર્ષ વીતી જાય છે, ત્યારે કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન છે ત્યારે તે જન્મના ૯ નવ વર્ષ કમ એક પૂર્વકોટિ સુધી અવસ્થિત

તતઃ મ નવવર્ષન્યૂનપૂર્વકોટિવર્ષપર્યન્તમવસ્થિતપરિણામો ભવતીતિ દેશેના-
પૂર્વકોટીતિ કથિતમ્ ॥૨૦॥

અર્થે કવિશક્તિતમં વન્ધદ્વારમાહ—‘પુલાઐ ણં મંતે ! કહ્ કમ્મપગ્ગહીઓ વંધહ’
પુલાકઃ સ્વલ્પ ભદન્ત ! કતિકર્મપ્રકૃતીનાંનાં કતિકર્મપ્રકૃતીનાં વન્ધઃ પુલાકસ્ય
ભવતીતિ પ્રશ્નઃ, ભગવાનાહ—‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘આવ-
જ્જાઓ સત્તકમ્મપગ્ગહીઓ વંધહ’ આયુર્વર્જિતાઃ સત્તકર્મ પ્રકૃતીર્વધનાતિ પુલાકઃ,
પુલાકસ્યાયુર્વન્ધો નાસ્તિ આયુર્વધયોગ્યાધ્યવસાયસ્થાનાનાં તસ્યામાત્રાદિતિ ।
‘વત્સે પુચ્છા’ વકુશઃ સ્વલ્પ ભદન્ત ! કતિ કર્મપ્રકૃતી વધનાતીતિ પૃચ્છા—પ્રશ્નઃ,
ભગવાનાહ—‘ગોયમા’ इत्यादि ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘સત્તવિહવંધણ વા’ સત્તવિધ-

પૂર્વકોટિ તક અવસ્થિત પરિણામ ચાલા હોકર ફિ શૈલેશી અવસ્થા
મેં વિચરતા હૈ । उस शैलेशी अवस्था के पहले तक वह अवस्थित परि-
णाम वाला रहना है । और शैलेशी अवस्था में वर्तमान परिणामवाला
होता है इसी लिये उत्कृष्ट काल देशोन पूर्वकोटी ऐसा कहा है ॥२०॥

૨૧ વાં વન્ધન દ્વાર કા કથન

‘પુલાઐ ણં મંતે ! કહ્ કમ્મપગ્ગહીઓ વંધહ’ હે ભદન્ત ! પુલાક
કિતની કર્મપ્રકૃતિયોં કા વન્ધ કરતા હૈં ? અર્થાત્ પુલાક કે કિતની કર્મ
પ્રકૃતિયોં કા વન્ધ હોતા હૈ ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘गोयमा !
आवज्जाओ सत्त कम्मागहोओ वंघह’ हे गौतम ! पुराक आयुर्कर्म
को छोड़कर सात कर्मप्रकृतियों का वन्ध करता है । क्योंकि पुराक
के आयु का वन्ध नहीं होता है । कारण कि उसके आयु वन्ध के
योग्य अध्यवसायस्थानों का अभाव रहता है । ‘वतसे पृच्छा’ हे
भदन्त ! वकुश कितनी कर्मप्रकृतियों का वन्ध करता है ? उत्तर में प्रभुश्री

પરિણામવાળા યદને શૈલેશી અવસ્થામાં વિચરે છે અને તે શૈલેશી અવસ્થાની
પહેલા સુધી અવસ્થિત પરિણામવાળા રહે છે અને શૈલેશી અવસ્થામાં વર્તમાન
પરિણામવાળા થાય છે તેથી ઉત્કૃષ્ટ કાળ દેશેના પૂર્વકોટિ કહ્યો છે ॥૨૦॥

હવે બધદ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે

‘પુલાઐ ણ મંતે ! કહ્ કમ્મપગ્ગહીઓ વંધહ’ હે ભગવન્ પુલાક કેટલી
કર્મ પ્રકૃતિયોના બંધ કરે છે ? અર્થાત્ પુલાકને કેટલી કર્મ પ્રકૃતિયોના બંધ
હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! આવજ્જાઓ સત્ત
કમ્મપગ્ગહીઓ વંધહ’ હે ગૌતમ ! પુલાક આયુર્કર્મને છોડીને સાત કર્મ
પ્રકૃતિયોના બંધ કરે છે, કેમકે—પુલાકને આયુનો બંધ હોતો નથી કારણ કે—
તેઓને આયુબંધ થવાને યોગ્ય અધ્યવસાય સ્થાનોનો અભાવ રહે છે.

‘વત્સેણ પુચ્છા’ હે ભગવન્ વકુશ કેટલી કર્મ પ્રકૃતિયોના બંધ કરે છે ?

कर्मप्रकृतीनां बन्धको वा भवति वकुशः, 'अद्विविधवा वा' अद्विविध कर्मप्रकृतीनां बन्धको वा भवति । 'सत्तवन्धमाणे आउयवज्जाओ सत्तकम्मपगडीओ वंधइ' सत्त कर्मप्रकृतीर्वन्धन आयुःकवर्जिताः सत्तकर्मप्रकृती वध्नाति वकुशः, 'अद्व वंधमाणे पडिपुत्ताओ अद्वकम्मपगडीओ वंधइ' अद्वकर्मप्रकृती वध्नात् परिपूर्णाः सर्वा अद्व कर्मप्रकृतीर्वध्नाति वकुशः, त्रिभागावशेषायुषो हि जीवा आयुषो वन्धनं कुर्वन्तीति त्रिभागद्वये आयुषो वन्धनं कुर्वन्तीति कृत्वा वकुशः सप्तानामष्टानां वा कर्मणां बन्धको भवतीति । 'एवं पडिसेवणाकुसीलेवि' एवम्-वकुशवदेव प्रतिसेवना-कुशीलोऽपि सप्तानामष्टानां वा कर्मप्रकृतीनां बन्धको भवतीति । 'कप्पायकुपीले-

कहते हैं—'गोयमा ! सत्तविहवंधए वा अद्विविहवंधए वा' हे गौतम ! वकुश के सात प्रकृतियों का अथवा आठ कर्मप्रकृतियों का बन्ध होना है । 'सत्त वंधमाणे आउयवज्जाओ सत्तकम्मपगडीओ वंधइ' जब उसके सात कर्मप्रकृतियों का बन्ध होना है, तब वह आयु कर्म को छोड़कर सात कर्मप्रकृतियों का बन्ध करता है । 'अद्ववंधमाणे पडि पुत्ताओ अद्वकम्मपगडीओ वंधइ' और जब उसके आठकर्म प्रकृतियों का बन्ध होता है—तब वह सम्पूर्ण आठ कर्म प्रकृतियों का बन्ध करता है । जीवों को अगले भवकी आयु का बन्ध वर्त्तमानकाल आयु के त्रिभाग में होता है । यदि त्रिभाग में आयु का बन्ध न हो तो अवशिष्ट तृतीय भाग में जब दो भाग समाप्त हो जाते हैं तब आयु का बन्ध होता है किन्तु आदि के दो भागों में आयु का बन्ध नहीं होता है, इसी विचार को लेकर वकुश सात अथवा आठ कर्म प्रकृतियों का बन्धक कहा गया है । 'एवं पडिसेवणाकुसीले वि' इसी प्रकार

आ प्रश्नना उत्तरमां प्रबुध्री कडे छे के—'गोयमा ! सत्तविहवंधए वा अद्विविह, वंधए वा' हे गौतम ! वकुशने सात कर्म प्रकृतियेने। अथवा आठ कर्म प्रकृतियेने। बंध होय छे. 'सत्त वंधमाणे आउयवज्जाओ सत्त कम्मपगडीओ वंधइ' ब्यापरे तेने सात कर्म प्रकृतियेने। बंध थाय छे, त्यारे ते आयुकर्मने छोडीने भाडीनी सात कर्म प्रकृतियेने। बंध करे छे 'अद्व वंधमाणे पडिपुत्ताओ अद्वकम्मपगडीओ वंधइ' अने ब्यापरे तेने आठ कर्म प्रकृतियेने। बंध थाय छे, त्यारे ते सम्पूर्ण आठ कर्म प्रकृतियेने। बंध करे छे एवेने आयुने। बंध प्रबुध भागेमां होय छे जे प्रबु भागेमां आयुने। बंध न होय तो भाडीनी त्रील भागना जे भाग ब्यापरे समाप्त थछे ब्यय छे, त्यारे आयुने। बंध थतो नथी. आज विचारने लईने वकुशने सात अथवा आठ कर्म प्रकृतियेने।

પુચ્છા' કષાયકુશીલઃ સ્વલુ મદન્ત ! કતિકર્મપ્રકૃતી વદનાતીતિ પ્રદનઃ । મગવા-
નાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम । ‘सत्तविहबंधए वा अट्टविहबंधए वा’
सप्तविधकर्मप्रकृतीनां वा बन्धको भवति अष्टविधकर्मप्रकृतीनां वा बन्धको भवति
षड्विधकर्मप्रकृतीनां वा बन्धको भवति । ‘सत्तबंधमाणे आउवज्जाओ सत्त कम्म-
पगडीओ बंधइ’ सप्तकर्म प्रकृतीर्वधन् आयुष्कवर्जाः सप्तकर्मप्रकृतीर्वध्नाति
‘अट्टबंधमाणे पडिपुन्नाओ अट्टकम्मपगडीओ बंधइ’ अष्ट कर्मप्रकृतीर्वधन्
परिपूर्णाः सर्वाः कर्मप्रकृतीर्वध्नाति । ‘छ बंधमाणे आउयमोहणिज्जवज्जाओ
छ कम्मपगडीओ वधइ’ षट्कर्मप्रकृतीर्वधन् आयुष्कमोहनीयवर्जिताः षट्कर्मप्रकृती-

સે પ્રતિસેવનાકુશીલ મ્હી સાત અથવા આઠ કર્મ પ્રકૃતિયો
કા બન્ધક હોતા હૈ ।

‘કસાયકુસીલે પુચ્છા’ હે મદન્ત ! કષાયકુશીલ સાધુ કિનની
કર્મ પ્રકૃતિયો કા બન્ધક હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા !
સત્તવિહબંધए वा, अट्टविहबंधए वा छव्विहबंधए वा’ હે ગૌતમ ।
કષાયકુશીલ સાધુ સાતકર્મપ્રકૃતિયો કા આઠકર્મપ્રકૃતિયો કા અથવા
છહ કર્મપ્રકૃતિયો કા બન્ધક હોતા હૈ । ‘સત્તબંધમાણે આઉવજ્જાઓ
સત્તકમ્મપગડીઓ બંધइ’ યદિ વહ સાત કર્મપ્રકૃતિયો કા બન્ધક હોતા
હૈ-તવ તો વહ આયુકર્મ કો છોડકર શેષ સાતકર્મ પ્રકૃતિયો કા બન્ધ
કરતા હૈ ઓર ‘અટ્ટબંધમાણે’ જવ વહ આઠ કર્મ પ્રકૃતિયો કો બન્ધ
કરતા હૈ-તવ ‘પડિપુન્નાઓ અટ્ટકમ્મપગડીઓ બંધइ’ વહ સમ્પૂર્ણ આઠ
હી કર્મપ્રકૃતિયો કા બન્ધક હોતા હૈ ‘છબંધમાણે આઉયમોહણિજ્જ-

બંધ કરનાર કહેલ છે, ‘એવં પહિસેવનાકુસીલે વિ’ એજ પ્રમાણે પ્રતિસેવના
કુશીલ પણ સાત અથવા આઠ કર્મ પ્રકૃતિયોના બંધક હોય છે.

‘કસાયકુસીલે પુચ્છા’ હે ભગવન્ કષાય કુશીલ સાધુ કેટલી કર્મ પ્રકૃ-
તિયોના બંધ કરનાર હોય છે ? ‘ગોયમા ! સત્તવિહબંધए वा अट्टविहबंधए
वा छव्विहबंधए वा’ હે ગૌતમ ! કષાય કુશીલ સાધુ સાત કર્મ પ્રકૃતિયોના
આઠ કર્મ પ્રકૃતિયોના અથવા છ કર્મ પ્રકૃતિયોના બંધ કરનાર હોય છે.
‘સત્ત બંધમાણે આઉવજ્જાઓ સત્ત કમ્મપગડીઓ વધइ’ જો તે સાત કર્મ પ્રકૃ-
તિયોના બંધ કરનાર હોય છે, તો તે આયુકર્મને છોડીને બાકીની સાત
કર્મ પ્રકૃતિયોના બંધ કરે છે અને ‘અટ્ટ બંધમાણે’ જ્યારે તે આઠ કર્મ
પ્રકૃતિયોના બંધ કરે છે, ત્યારે ‘પડિપુન્નાઓ અટ્ટકમ્મપગડીઓ વધइ’ તે
સમ્પૂર્ણ આઠ જ કર્મ પ્રકૃતિયોના બંધ કરનાર હોય છે ‘છ બંધમાણે આઉય-

વૈધનાતિ કષાયકુશીલોહિ સૂક્ષ્મસંપરાયકગુણસ્થાનકે આયુષો વન્ધન ન ક્રોતિ તસ્યાઽપ્રમત્તસપ્તમગુણસ્થાનરૂપર્થન્તમેઽ આયુષ્કસ્ય કર્મણો વન્ધાત્ તથા મોહનીયં ચ વાદરકષાયોદયાભાવાદપિ ન વન્ધનાતિ અત્રો મોહનોયાયુષ્કર્મપ્રકૃતિવર્જિતા- નામેવ ષટ્કર્મપ્રકૃતીનાં વન્ધકો મત્તર્તાતિભાવઃ । ‘ણિયટે ણં પુચ્છા’ નિર્ગ્રન્થઃ સ્વલ્પ મદન્ત । કતિરુર્મપ્રકૃતીર્વૈધનાતીતિ પ્રશ્નઃ, મપગનાહ-‘ગોયમા !’ ઇત્યાદિ, ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘ઁગ વેયણિજ્જં કર્મં વંધહ’ એક વેદનીયમેવ કર્મ વન્ધનાતિ વન્ધકારણેષુ મધ્યે યોગમાત્રસ્યેવ સદ્ભાવેન અન્યકર્મણાં વન્ધાભાવાદિતિ ભાવઃ ।

‘વજ્જઓ છ કર્મપગહીઓ વંધહ’ તથા-જવ વહ ૬ કર્મપ્રકૃતિયો’ કા વન્ધ કરતા હૈ-તવ આયુ ઔર મોહનીય કર્મ હન પ્રકૃતિયો’ કો છોડ કર શેષ ૬ કર્મ પ્રકૃતિયો’ કા વન્ધક્ર હોતા હૈ । કયો’ કિ-કષાય-કુશીલ સાધુ સૂક્ષ્મ સંપરાય ગુણસ્થાન મૈ આયુ કા વન્ધ નહીં કરતા હૈ । કયો કિ સાતવે’ ગુણસ્થાન તક હી આયુકર્મ કા વન્ધ હોતા હૈ । તથા વાદર કષાય કે અભાવ સે વહ મોહનીય કર્મ કા હી વન્ધ નહીં કરતા હૈ । ઇસસે ઇસકે ૬ કર્મ પ્રકૃતિયો’ કા હી આયુ ઔર મોહનીય કર્મ કો છોડકર વન્ધ હોતા હૈ । ‘ણિયટેણં પુચ્છા’ હે મદન્ન । નિર્ગ્રન્થ કિતની કર્મપ્રકૃતિયો કા વન્ધ કરતા હૈ ? ઉત્તર મૈ પ્રમુશ્રી કહતે હૈ- ‘ગોયમા ! ઁગં વેયણિજ્જં કર્મં વંધહ’ હે ગૌતમ ! નિર્ગ્રન્થ એક વેદનીય કર્મ કા હી વન્ધ કરતા હૈ । વન્ધ કે કારણો’ મૈ એક યોગ-માત્ર કા હી સદ્ભાવ હોને કે કારણ ઉસકે અન્ય કર્મો’ કા વન્ધ નહીં હોતા હૈ ।

મોહણિજ્જવજ્જાઓ છ કર્મપગહીઓ વંધહ’ તથા ન્યારે તે છ કર્મ પ્રકૃતિયોને બધ કરે છે, ત્યારે આયુકર્મ અને મોહનીય કર્મ પ્રકૃતિયોને છોડીને બાકીની ૬ કર્મ પ્રકૃતિયોને બધ કરનાર હોય છે કેમકે-કષાય કુશીલ સાધુ સૂક્ષ્મ સાંપરાય ગુણસ્થ નમા આયુને બધ કરતા નથી કેમકે-સાતમા ગુણસ્થાન સુધી જ આયુકર્મનો બધ થાય છે તથા બાદર કર્મના અભાવથી આ મોહ-નીય કર્મનો પણ બધ કરતા નથી તેથી તેઓને આયુ અને મોહનીય કર્મ પ્રકૃતિયોને છોડીને છ કર્મ પ્રકૃતિયોને જ બધ થાય છે. ‘ણિયટેણં પુચ્છા’ હે ભગવન્ નિર્ગ્રન્થ કેટલી કર્મ પ્રકૃતિયોને બધ કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રમુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! ઁગં વેયણિજ્જં કર્મં વંધહ’ હે ગૌતમ ! નિર્ગ્રન્થ એક વેદનીય કર્મનો જ બધ કરે છે બધના કારણોમાં એક યોગ માત્રનો જ સદ્ભાવ હોવાને કારણે તેઓને અન્ય કર્મનો બધ હોતો નથી,

‘સિનાણ પુચ્છા’ સ્નાતકઃ સ્વલુ મદન્ત ! કતિકર્મપ્રકૃતીર્વધ્નાતીતિ પૃચ્છા પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ—‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘एगविहबंध ए वा अवंध ए वा’ एकविधकर्मणो बन्धको वा स्नातकः, अवन्धको वा, मनोयोगादिमान् स्नातकः कर्मबन्धहेतोर्योगस्य सद्भावेन सातावेदनीयकर्ममात्रं बध्नाति योगरहित-स्नातकस्तु कर्महेतोर्योगस्याभावेन कर्मबन्धको न भवतीति भावः इत्येकविंशतितमं बन्धद्वारम् २१ ।

દ્વાવિંશતિતમવેદનદ્વારે પ્રશ્નગત્તાહ—‘પુલાણ ણં’ इत्यादि, ‘पुलाए णं भंते ! कइ कम्मपगडीओ वेदेइ’ पुलाकः स्वलु मदन्त ! कतिकर्मप्रकृतीर्वेदयति, कतिकर्मप्रकृतीनां

‘સિનાણ પુચ્છા’ હે મદન્ત ! સ્નાતક કે કિતને કર્મો’ का बन्ध होता है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘गोयमा एगविहबंध ए वा अवंध ए वा’ हे गौतम ! वह एक कर्मप्रकृतिका बन्ध करता है अथवा बन्ध नहीं भी करता है । जो स्नातक मनोयोगादि वाला होता है उसके कर्मबन्ध के हेतुभूत योग के सद्भाव से केवल एक सातावेदनीय कर्म का ही बन्ध होता है और जो स्नातक योग रहित होता है । वह कर्मबन्ध के हेतुभूत योग के अभाव होने के कारण सातावेदनीय कर्म का भी बन्ध नहीं करता है । इसलिये उसे अबन्धक कहा गया है ।

॥ बन्धद्वार समाप्त ॥

वेदनद्वार का कथन

‘પુલાણ ણં ભંતે ! કહ કમ્મપગડીઓ વેદેઈ’ હે મદન્ત ! પુલાક કિતની કર્મપ્રકૃતિયો का वेदन-अनुभव करता है । उत्तर में

‘સિનાણ પુચ્છા’ હે ભગવન્ સ્નાતકને કેટલા કર્મોનો બંધ હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા’ एगविहबंध ए वा अवंध ए वा’ હે ગૌતમ ! તે એક કર્મ પ્રકૃતિનો બંધ કરે છે અથવા બંધ કરતા નથી. જો સ્નાતકે મનોયોગ વિગેરે યોગોવાળા હોય છે, તેમને કર્મ બંધના કારણભૂત યોગના સદ્ભાવથી કેવળ એક સાતાવેદનીય કર્મનો જ બંધ હોય છે અને જે સ્નાતક યોગરહિત હોય છે, તે કર્મ બંધના હેતુભૂત યોગનો અભાવ હોવાથી સાતાવેદનીય કર્મનો પણ બંધ કરતા નથી. તેથી તેઓને અબંધક કહ્યા છે એ રીતે આ બંધદ્વારનું કથન કરેલ છે. બંધદ્વાર સમાપ્ત.

હવે વેદદ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે.

‘પુલાણ ણં ભંતે ! કહ કમ્મપગડીઓ વેદેઈ’ હે ભગવન્ પુલાક કેટલી કર્મ પ્રકૃતિઓ વેદન અર્થાત્ અનુભવ કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે

વેદનં કરોતીતિ પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘नियमं
अदृक्कम्मपगडीओ वेदेइ’ नियमात् अष्टकर्मप्रकृतीर्वेदयति नियमतोऽष्टानामपि कर्मणां-
वेदनं करोति पुलक इत्यर्थः ‘एवं जाव कसायकुसीले’ एव यावत् कषायकुशीलः,
यावत्पदेन वकुशप्रतिसेवनाकुशीलयोर्ग्रहणं भवति तथा च पुलकवदेव वकुशप्रति-
सेवनाकुशीलकषायकुशीलः सर्वेऽपि नियमतोऽष्टकर्मणां वेदनं कुर्वन्तीति । ‘णियं-
ठेणं पुच्छा’ निर्ग्रन्थः खलु भदन्त ! कतिरुमप्रकृतीर्वेदयतीति प्रश्नः । मगवानाह-
‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘मोहणिज्जवजाओ सत्तकम्मपगडीओ वेदेइ’
मोहनीयवर्जाः सप्त कर्मप्रकृतीर्वेदयति निर्ग्रन्थः, न वेदयति मोहनीयं कर्म निर्ग्रन्थः,
मोहनीयकर्मणामुपशान्तत्वात् क्षीणत्वादेति भावः । ‘सिणाए णं पुच्छा’ स्नातकः
खलु भदन्त ! कतिरुमप्रकृतीर्वेदयतीति प्रश्नः, मगवानाह-‘गोयमा’ इत्यादि,

પ્રશ્નશ્રી કહતે હૈં-‘ગોયમા ! નિયમં અદૃક્કમ્મપગડીઓ વેદેઈ’ હે ગૌતમ !
વહ નિયમ સે આઠ કર્મ પ્રકૃતિયોં કા વેદન કરતા હૈં । ‘એવં જાવ-
કસાયકુસીલે’ હસી પ્રકાર સે વકુશ, પ્રતિસેવનાકુશીલ ઓર કપાય-
કુશીલ યે સાધુજન મી નિયમ સે આઠ કર્મ પ્રકૃતિયોં કા વેદન કરતે
હૈં । ‘ણિયંઠેણં પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! નિર્ગ્રન્થ ! કિતની કર્મપ્રકૃતિયોં કા
વેદન કરતા હૈં ? ઉત્તરમેં પ્રશ્નશ્રી કહતે હૈં-‘ગોયમા ! મોહનીયવજ્જાઓ
સત્તકમ્મપગડીઓ વેદેઈ’ હે ગૌતમ ! મોહનીયકર્મ કો છોડકર વહ
સ્નાતકર્મ પ્રકૃતિયો કા વેદન કરતા હૈં । મોહનીય કર્મ કા જો વહ
વેદન નહીં કરતા હૈં સો ઉસકા કારણ યહ હૈં કિં ઉસકે મોહ્યનીય
કર્મ અથવા તો ઉપશાન્ત હો ચુકા હોતા હૈં અથવા ક્ષીણ હો ચુકા હોતા હૈં ।

‘સિણાણં પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! સ્નાતક કિતની કર્મપ્રકૃતિયોં કા
વેદન કરતા હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રશ્નશ્રી કહતે હૈં-‘ગોયમા ! વેયણિજ્જ આયય

છે કે-‘ગોયમા ! નિયમ અદૃક્કમ્મપગડીઓ વેદેઈ’ હે ગૌતમ ! તે નિયમથી
આઠ કર્મ પ્રકૃતિયે નુ વેદન કરે છે ‘એવં જાવ કસાયકુસીલે’ એજ પ્રમાણે
વકુશ પ્રતિસેવનાકુશીલ, અને કષાયકુશીલ આ સાધુઓ પણ નિયમથી
આઠ કર્મ પ્રકૃતિયોં નુ વેદન કરે છે ‘ણિયંઠેણ પુચ્છા’ હે ભગવન્ નિર્ગ્રન્થ
કેટલી કર્મ પ્રકૃતિયોં નુ વેદન કરે છે આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશ્નશ્રી કહે છે કે-
‘ગોયમા ! મોહણીજ્જવજ્જાઓ સત્ત કમ્મપગડીઓ વેદેઈ’ હે ગૌતમ ! મોહનીય
કર્મને છોડીને તે સાત કર્મ પ્રકૃતિયે નુ વેદન કરે છે તે મોહનીય કર્મ નુ
વેદન કરતા નથી તેનુ કારણ એ છે કે-તેઓને મોહનીય કર્મ કાતો ઉપશાન્ત
થઈ ચૂક્યું હોય છે, અથવા ક્ષીણ થઈ ચૂકેલ છે

- ‘સિણાણં પુચ્છા’ હે ભગવન્ સ્નાતક કેટલી કર્મ પ્રકૃતિયોં નુ વેદન કરે

‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘વેયણિજ્જઆયુ-નામ-ગોયાઓ ચત્તારિ કમ્મપગહીઓ વેદેહ’ વેદનીયાયુક્તનામગોત્રરૂપાઃ ચતસ્રઃ કર્મપ્રકૃતીર્વેદયતિ, સ્નાતકસ્ય તુ ઘાતિ-કર્મ ચતુષ્ટયાનાં જ્ઞાનાવરણીયાદીનાં ક્ષીણત્વાત્ તદ્વેદનં ન ભવતિ કિન્તુ વેદનીયા-યુક્તનામગોત્રકર્મણામઘાતિનામેવ વેદનં ભવતીતિ । इति द्वाविंशतितमं वेदनद्वारम् ।

અથ ત્રયોવિંશતિતમમુદીરણાદ્વારમાહ-‘પુલાઑ ણં મંતે’ इत्यादि । ‘पुलाए णं मंते ! कइ कम्मपगडीओ उदीरेइ’ पुलाकः खलु भदन्त ! कति कर्मपकृतीरुदीरयति, इति प्रश्नः । भगवानाह-‘गोयमा’ इत्यादि । ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘आयु-वेयणिज्जवज्जाओ छ कम्मपगडीओ उदीरेइ’ आयुक्कवेदनीयवर्जाः षट्कर्मपकृतीरुदीरयति, अयमाशयः पुलाक आयुर्वेदनीयकर्मपकृती नोदीरयति तथाविधाध्यव-

નામગોયાઓ ચત્તારિ કમ્મપગહીઓ વેદેહ’ હે ગૌતમ ! સ્નાતક, વેદનીય, આયુ, નામ, ગોત્ર इन चार कर्मपकृतियों का वेदन करता है । स्नातक के चार घातिया कर्मों का ज्ञानावरण, दर्शनावरण, मोहनीय और अन्तराय इन कर्मों का सर्वथा अभाव हो जाता है इसलिये इनका वेदन उसके नहीं होता है । अधातिधारूप वेदनीय आदि कर्मों का ही वेदन होता है । वेद द्वार समाप्त ।

उदीरणा द्वार का कथन

‘પુલાઑ ણં મંતે ! કહ કમ્મપગહીઓ ઉદીરેહ’ હે ભદન્ત ! પુલાક કિતની કર્મપ્રકૃતિયોં કી ઉદીરણા કરતા હૈ ! ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! આયુવેયણિજ્જવજ્જાઓ છ કમ્મપગહીઓ ઉદીરેહ’ હે ગૌતમ ! પુલાક આયુ એવં વેદનીય કર્મપ્રકૃતિયોં કો છોડકર શેષ ૬ પ્રકૃતિયોં કી ઉદીરણા કરતા હૈ । तात्पर्य इसका ऐसा है कि पुलाक

છે ? તેના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! વેયણિજ્જ આયુ નામગોયાઓ ચત્તારિ કમ્મપગહીઓ વેદેહ’ હે ગૌતમ ! સ્નાતક, વેદનીય, આયુ, નામ, અને ગોત્ર આ ચાર કર્મ પ્રકૃતિયોંનું વેદન કરે છે સ્નાતકને આર ઘાતિયા કર્મોનું એટલે કે-જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ મોહનીય અને અંતરાય આ કર્મોનાં સર્વથા અભાવ થઇ બાક છે તેથી તેઓને તેનું વેદન હોતું નથી અધાતિયા રૂપ વેદનીય રૂપ વિગેરે કર્મોનું જ વેદન થાય છે. તેમ સમજવું વેદનાદ્વાર સમાપ્ત.

હવે ઉદીરણાદ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે.

‘પુલાઑ ણ મંતે ! કહ કમ્મપગહીઓ ઉદીરેહ’ હે ભગવન્ પુલાક કેટલી કર્મ પ્રકૃતિયોંની ઉદીરણા કહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! આયુવેયણિજ્જવજ્જાઓ છ કમ્મપગહીઓ ઉદીરેહ’ હે ગૌતમ ! પુલાક આયુ અને વેદનીય કર્મ પ્રકૃતિયોંને છોડીને બાકીની છ કર્મ પ્રકૃતિયોંની

સાયસ્થાનસ્યામાવાત્ કિન્તુ પૂર્વે તત્ત્વકૃતિદ્વયમુદીર્યં પુલાકતાં પ્રાપ્નોત્યત સ્તે દે અન્ન
નો દીરયતીતિ, એવમુત્તરત્રાપિ યો યાઃ કર્મપ્રકૃતીર્નોદીરયતિ સ તાઃ કર્મપ્રકૃતીઃ
પૂર્વમુદીર્યં વકુશાદિરૂપતાં પ્રાપ્નોતીત્યેવં જ્ઞાતવ્યમ્ 'વડસે પૃચ્છા' વકુશઃ પૃચ્છા
વકુશઃ સ્વલુ મદન્ત ! કતિ કર્મપ્રકૃતીરુદીરયતીતિ પૃચ્છા-મદન્તઃ । મગવાનાહ-
'ગોયમા' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम । 'सत्तविहउदीरए वा अट्टविहउदीरए वा'
वा छव्विहउदीरए वा' सप्तविधकर्मपकृतेरुदीरको वा अण्टविधकर्मपकृतेरुदीरको
वा षट्विधकर्मपकृतेरुदीरको वा भवतीति । 'सत्तउदीरेमाणे आययवज्जाओ
सत्तकम्मपगडोओ उदीरेइ' सप्तविधकर्मपकृतीरुदीरयन् अ युण्हवर्जिताः सप्तकर्म-

આયુ ઔર વેદનીય કર્મ કી ઉદીરણા નહીં કરતા હૈ કયોં કિ ઉસકે હસ
પ્રકાર કે અધ્યવસાય સ્થાન નહીં હોતે હૈ । કિન્તુ વહ પહિલે ઉન દોનો
કી ઉદીરણા કરકે પુલાક અવસ્થા કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ । હસલિયે વહ
પુલાક યહાં ઉન દો કી ઉદીરણા નહીં કરતા હૈ । હસી પ્રકાર આગે મી
જિન ૨ પ્રકૃતિયોં કી ઉદીરણા નહીં કરતા હૈ ઉન ૨ કર્મ પ્રકૃતિયોં
કો પહિલે ઉદીરણ કર પુલાક આદિ અવસ્થા કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ
પેસા સમજના ચાહિયે ।

‘વડસે પુચ્છા’ હે મદન્ત ! વકુશ કિતની કર્મ પ્રકૃતિયોં કી ઉદી
રણા કરતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! સત્તવિહ ઉદીરણ
વા અટ્ટવિહ ઉદીરણ વા છવ્વિહ ઉદીરણ વા’ હે ગૌતમ ! વકુશ સાન-
કર્મ પ્રકૃતિયોં કી અથવા આઠ કર્મ પ્રકૃતિયોં કી અથવા છહકર્મ પ્રકૃ
તિયોં કી ઉદીરણા કરતા હૈ । ‘સત્ત ઉદીરેમાણે આયયવજ્જાઓ સત્ત-
કમ્મપગડીઓ ઉદીરેઈ’ જબ વહ સાતકર્મ પ્રકૃતિયોં કા ઉદીરક હોતા

ઉદીરણા કરે છે કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે-પુલાક આયુ અને વેદનીય કર્મની
ઉદીરણા કરતા નથી. કેમકે-તેમને એ પ્રકારના અધ્યવસાય સ્થાનો હોતા
નથી પરંતુ તે પહેલા એ બંનેની ઉદીરણા કરીને પુલાક અવસ્થાને પ્રાપ્ત
કરે છે તેથી તે પુલાક અહિયાં તે બેની ઉદીરણા કરતા નથી. એજ રી
આગળ પણ બે બે પ્રકૃતિયોની ઉદીરણા કરતા નથી. તે તે કર્મ પ્રકૃતિયોને પહેલ
ઉદીરણા કરીને પુલાક વિગેરે અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરે છે, તેમ સમજવું જોઈએ

‘વડસે પુચ્છા’ હે ભગવન્ બકુશ કેટલી કર્મ પ્રકૃતિયોનો બધ કરે છે
આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રમુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! સત્તવિહ ઉદીરણ વા અ
વિહ ઉદીરણ વા છવ્વિહ ઉદીરણ વા’ હે ગૌતમ ! બકુશ સાત કર્મ પ્રકૃતિયો-
અથવા આઠ કર્મ પ્રકૃતિયોની અથવા છ કર્મ પ્રકૃતિયોની ઉદીરણા કરે છે
‘સત્ત ઉદીરેમાણે આયયવજ્જાઓ સત્ત કમ્મપગડીઓ ઉદીરેઈ’ તથા તે સા

‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘વેયણિજ્જઆય-નામ-ગોયાઓ ચત્તારિ કમ્મપગહીઓ વેદેહ’ વેદનીયાયુક્કનામગોત્રરૂપાઃ ચતસ્રઃ કર્મપ્રકૃતીર્વેદયતિ, સ્નાતકસ્ય તુ ઘાતિ-કર્મ ચતુષ્ટયાનાં જ્ઞાનાવરણીયાદીનાં ક્ષીણત્વાત્ તદ્વેદનં ન ભવતિ કિન્તુ વેદનીયા-યુક્કનામગોત્રકર્મણામઘાતિનામેવ વેદનં ભવતીતિ । इति द्वाविंशतितमं वेदनद्वारम् ।

અથ ત્રયોવિંશતિતમપ્રુદીરણાદ્વારમાહ-‘પુલાએ ણં મંતે’ ઇત્યાદિ । ‘પુલાએ ણં મંતે ! કહ કમ્મપગહીઓ ઉદીરેહ’ પુલાકઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કતિ કર્મપ્રકૃતીરુદીર-યતિ, ઇતિ પ્રશ્નઃ । ભગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ । ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘આય-વેયણિજ્જવજ્જાઓ છ કમ્મપગહીઓ ઉદીરેહ’ આયુક્કવેદનીયવર્જાઃ પટ્ટકર્મપ્રકૃતી-રુદીરયતિ, અયમાશયઃ પુલાક આયુર્વેદનીયકર્મપ્રકૃતી નૌદીરયતિ તથાવિધાધ્યવ-

નામગોયાઓ ચત્તારિ કમ્મપગહીઓ વેદેહ’ હે ગૌતમ ! સ્નાતક, વેદનીય, આયુ, નામ, ગોત્ર હન ચાર કર્મપ્રકૃતિયોં કા વેદન કરતા હૈ । સ્નાતક કે ચાર ઘાતિયા કર્મોં કા જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ, મોહનીય ઔર અન્તરાય હન કર્મોં કા સર્વથા અભાવ હો જાતા હૈ इसलिये इनका वेदन उसके नहीं होता है । अघातियारूप वेदनीय आदि कर्मों का ही वेदन होता है । वेद द्वार समाप्त ।

ઉદીરણા દ્વાર કા કથન

‘પુલાએ ણં મંતે ! કહ કમ્મપગહીઓ ઉદીરેહ’ હે ભદન્ત ! પુલાક કિતની કર્મપ્રકૃતિયોં કી ઉદીરણા કરતા હૈ ! ઉત્તર મેં પ્રશ્નશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! આયવેયણિજ્જવજ્જાઓ છ કમ્મપગહીઓ ઉદીરેહ’ હે ગૌતમ ! પુલાક આયુ એવં વેદનીય કર્મપ્રકૃતિયોં કો છોડકર શેષ ૬ પ્રકૃતિયોં કી ઉદીરણા કરતા હૈ । તાત્પર્ય इसका ऐसा है कि पलाक

છે ? તેના ઉત્તરમાં પ્રશ્નશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! વેયણિજ્જ આય નામગોયાઓ ચત્તારિ કમ્મપગહીઓ વેદેહ’ હે ગૌતમ ! સ્નાતક, વેદનીય, આયુ, નામ, અને ગોત્ર આ ચાર કર્મ પ્રકૃતિયોંનું વેદન કરે છે. સ્નાતકને ચાર ઘાતિયા કર્મોંનું એટલે કે-જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ મોહનીય અને અંતરાય આ કર્મોંના સર્વથા અભાવ થઇ જાય છે તેથી તેઓને તેનું વેદન હોતુ નથી અઘાતિયા ૩૫ વેદનીય ૩૫ વિગેરે કર્મોંનું જ વેદન થાય છે. તેમ સમજવું વેદનાદ્વાર સમાપ્ત

હવે ઉદીરણાદ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે.

‘પુલાએ ણં મંતે ! કહ કમ્મપગહીઓ ઉદીરેહ’ હે ભગવન્ પુલાક કેટલી કર્મ પ્રકૃતિયોંની ઉદીરણા કહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશ્નશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! આયવેયણિજ્જવજ્જાઓ છ કમ્મપગહીઓ ઉદીરેહ’ હે ગૌતમ ! પુલાક આયુ અને વેદનીય કર્મ પ્રકૃતિયોંને છોડીને બાકીની છ કર્મ પ્રકૃતિયોંની

સાયસ્થાનસ્યામાવાત્ કિન્તુ પૂર્વતત્ત્વકૃતિદ્વયમુદીર્ય પુલાકતાં માપ્નોત્યત સ્તે દે અન્નો દીરયતીતિ, એવમુત્તરત્રાપિ યો યાઃ કર્મપ્રકૃતીર્નોદીરયતિ સ તાઃ કર્મપ્રકૃતીઃ પૂર્વમુદીર્ય વક્ત્રુશદિરૂપતાં માપ્નોતીત્યેવં જ્ઞાતવ્યમ્ 'વડસે પૃચ્છા' વક્ત્રુશઃ પૃચ્છા વક્ત્રુશઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કતિ કર્મપ્રકૃતીરુદીરયતીતિ પૃચ્છા-પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ- 'ગોયમા' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम । 'सत्तविहउदीरण वा अट्टविहउदीरण वा' वा छव्विहउदीरण वा' सप्तविधकर्मपकृतेरुदीरको वा अष्टविधकर्मपकृतेरुदीरको वा षट्विधकर्मपकृतेरुदीरको वा भवतीति । 'सत्तउदीरेमाणे आउयवज्जाओ सत्तकम्मपगडीओ उदीरेइ' सप्तविधकर्मपकृतीरुदीरयन् अयुण्हवर्जिताः सप्तकर्म-

આયુ ઔર વેદનીય કર્મ કી ઉદીરણા નહીં કરતા હૈ વર્ગો કિ उसके इस प्रकार के अध्यवसाय स्थान नहीं होते हैं । किन्तु वह पहिले उन दोनों की उदीरणा करके पुलाक अवस्था को प्राप्त करता है । इसलिये वह पुलाक यहां उन दो की उदीरणा नहीं करता है । इसी प्रकार आगे भी जिन २ प्रकृतियों की उदीरणा नहीं करता है उन २ कर्म प्रकृतियों को पहिले उदीरण कर पुलाक आदि अवस्था को प्राप्त करता है ऐसा समझना चाहिये ।

‘વડસે પૃચ્છા’ હે ભદન્ત ! વક્ત્રુશ કિતની કર્મ પ્રકૃતિયોં કી ઉદીરણા કરતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા । સત્તવિહ ઉદીરણ વા અટ્ટવિહ ઉદીરણ વા છવ્વિહ ઉદીરણ વા’ હે ગૌતમ ! વક્ત્રુશ સાત-કર્મ પ્રકૃતિયોં કી અથવા આઠ કર્મ પ્રકૃતિયોં કી અથવા છઠ્ઠકર્મ પ્રકૃતિયોં કી ઉદીરણા કરતા હૈ । ‘સત્ત ઉદીરેમાણે આઉયવજ્જાઓ સત્ત-કમ્મપગડીઓ ઉદીરેइ’ जब वह सातकर्म प्रकृतियों का उदीरक होता

ઉદીરણા કરે છે કહેવાતું તાત્પર્ય એ છે કે-પુલાક આયુ અને વેદનીય કર્મની ઉદીરણા કરતા નથી. કેમકે-તેમને એ પ્રકારના અધ્યવસાય સ્થાને હોતા નથી પરંતુ તે પહેલા એ બન્નેની ઉદીરણા કરીને પુલાક અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરે છે તેથી તે પુલાક અહિયાં તે બેની ઉદીરણા કરતા નથી, એજ રીતે આગળ પણ બે બે પ્રકૃતિયોની ઉદીરણા કરતા નથી. તે તે કર્મ પ્રકૃતિયોને પહેલા ઉદીરણા કરીને પુલાક વિગેરે અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરે છે, તેમ સમજવું જોઇએ.

‘વડસે પૃચ્છા’ હે ભગવન્ બકુશ કેટલી કર્મ પ્રકૃતિયોનો બધ કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રમુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! સત્તવિહ ઉદીરણ વા અટ્ટવિહ ઉદીરણ વા છવ્વિહ ઉદીરણ વા’ હે ગૌતમ ! બકુશ સાત કર્મ પ્રકૃતિયોની અથવા આઠ કર્મ પ્રકૃતિયોની અથવા છ કર્મ પ્રકૃતિયોની ઉદીરણા કરે છે ‘સત્ત ઉદીરેમાણે આઉયવજ્જાઓ સત્ત કમ્મપગડીઓ ઉદીરેइ’ જ્યારે તે સાત

પ્રકૃતીરૂદીરયતિ, 'અદૃ ઉદીરેમાણે પહિપુન્નાઓ અદૃકમ્મપગહીઓ ઉદીરેહ' અદૃ-
 વિધકર્મપ્રકૃતીરૂદીરયન્ પરિપૂર્ણા અદૃકર્મપ્રકૃતીરૂદીરયતિ 'છ ઉદીરેમાણે આડ-
 વેયણિજ્જવજ્જાઓ છ કમ્મપગહીઓ ઉદીરેહ' પદ્કર્મપ્રકૃતીરૂદીરયન્ આયુક્કવેદ-
 નીયકર્મપ્રકૃતિર્વિર્જિતાઃ ષડેવ કર્મપ્રકૃતીરૂદીરયતિ । 'પહિસેવનાકુસીલે એવં ચેવ'
 પ્રતિસેવનાકુસીલોઽપિ એવમેવ-વકુશવદેવ પ્રતિસેવનાકુસીલોઽપિ, સપ્તાનામ-
 ષ્ટાનાં ષણ્ણાં વા કર્મણામુદીરકો ભવતિ તત્ર સપ્ત કર્મ ઉદીરયન્ આયુક્કવર્જિતાઃ
 સપ્તકર્મપ્રકૃતીરૂદીરયતિ અદૃઉદીરયન્ પરિપૂર્ણા અદૃકર્મપ્રકૃતીરૂદીરયતિ ષડ્વિધ

હૈ-તબ આયુ કર્મ કો છોડકર અવશિષ્ટ સાતકર્મ પ્રકૃતિયોં કી ઉદી-
 રણા કરતા હૈ । 'અદૃ ઉદીરેમાણે પહિપુન્નાઓ અદૃકમ્મપગહીઓ ઉદી-
 રેહ' જય-વહ આઠકર્મ પ્રકૃતિયોં કા ઉદીરક હોતા હૈ તબ વહ સમ્પૂર્ણ
 જ્ઞાનાવરણાદિક આઠકર્મપ્રકૃતિયો કી ઉદીરણા કરતા હૈ । 'છ ઉદીરે-
 માણે આડવેયણિજ્જવજ્જાઓ છ કમ્મપગહીઓ ઉદીરેહ' ઓર જબ વહ
 છહ કર્મ પ્રકૃતિયોં કા ઉદીરક હોતા હૈ-તબ વહ આયુ ઓર વેદનીય-
 કર્મ પ્રકૃતિયોં કો છોડકર વાકી કી છહ કર્મ પ્રકૃતિયોં કી ઉદીરણા
 કરતા હૈ । 'પહિસેવનાકુસીલે એવં ચેવ' પ્રતિસેવનાકુસીલ ભી
 વકુશ કી તરહ સાત આઠ અથવા છહ કર્મપ્રકૃતિયોં કી ઉદીરણા
 કરતા હૈ । સાત કર્મપ્રકૃતિયોં કા ઉદીરક હોને પર યહ આયુકર્મ કો
 છોડકર અવશિષ્ટ જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ, વેદનીય, મોહનીય, નામ,
 ગોત્ર ઓર અન્તરાય હન કર્મપ્રકૃતિયોં કા ઉદીરક હોતા હૈ । આઠ કર્મ
 પ્રકૃતિયોં કા જબ યહ ઉદીરક હોતા હૈ । તબ યહ પૂરી આઠ કી આઠ

કર્મ પ્રકૃતિયોં નો ઉદીરક-ઉદીરણા કરવાવાળો હોય છે, ત્યારે તે આયુકર્મને
 છોડીને બાકીની સાત કર્મ પ્રકૃતિયોંની ઉદીરણા કરે છે. 'અદૃ ઉદીરેમાણે પહિ
 પુન્નાઓ અદૃ કમ્મપગહીઓ ઉદીરેહ' ન્યારે તે આઠ કર્મ પ્રકૃતિયોંની ઉદીરણા
 કરે છે, ત્યારે તે સમ્પૂર્ણ જ્ઞાનાદિ આઠ કર્મ પ્રકૃતિયોંની ઉદીરણા કરે છે.
 'છ ઉદીરેમાણે આડવેયણિજ્જવજ્જાઓ છ કમ્મપગહીઓ ઉદીરેહ' અને ન્યારે તે
 છ કર્મ પ્રકૃતિયોંની ઉદીરણા કરે છે, ત્યારે તે આયુ અને વેદનીય કર્મ
 પ્રકૃતિયોંને છોડીને બાકીની છ કર્મ પ્રકૃતિયોંની ઉદીરણા કરે છે 'પહિસેવના
 કુસીલે વિ એવ ચેવ' પ્રતિસેવના કુસીલ પણ અકુશના કથન પ્રમાણે સાત,
 આઠ અથવા છ કર્મ પ્રકૃતિયોંની ઉદીરણા કરે છે ન્યારે તે સાત કર્મ પ્રકૃ-
 તિયોંની ઉદીરણા કરે છે, ત્યારે તે આયુકર્મને છોડીને બાકીની જ્ઞાનાવરણ,
 દર્શનાવરણ, વેદનીય, મોહનીય, નામ, ગોત્ર, અને અન્તરાય આ સાત કર્મ
 પ્રકૃતિયોંની ઉદીરણા કરે છે અને ન્યારે તે આઠ કર્મ પ્રકૃતિયોંની ઉદીરણા

कर्मप्रकृतीरुदीरयन् आयुष्कवेदनीयवर्जिताः पदार्थप्रकृतीरुदीरयतीति भावः ।
'कसायकुसीले पुच्छा' कषायकुशीलः खञ्ज भदन्त ! कति कर्मप्रकृतीरुदीरयतीति
पुच्छा प्रश्नः । भगवानाह—'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ! 'सत्तविह-
उदीरए वा—अट्टविह उदीरए वा छविह उदीरए वा पंचविह उदीरए वा' सप्तविह
कर्मप्रकृतेरुदीरको वा अष्टविधकर्मप्रकृतेरुदीरको वा पट्टविधकर्मप्रकृतेरुदीरको वा
पञ्चविधकर्मप्रकृतेरुदीरको वा भवति, तत्र 'सत्त उदीरेमाणे आउपवज्जाओ सत्त-
कम्मपगडीओ उदीरेइ' सप्तकर्मप्रकृतीरुदीरयन् कषायकुशील आयुष्कवर्जिताः
सप्तकर्मप्रकृतीरुदीरयति, 'अट्ट उदीरेमाणे पडिपुत्ताओ अट्ट कम्मपगडीओ उदीरेइ'

कर्म प्रकृतियों का उदीरक होना है । और जब यह छह कर्मप्रकृतियों
का उदीरक होता है तब यह आयु और वेदनीय कर्म प्रकृतियों को
छोड़कर शेष ज्ञानावरण, दर्शनावरण मोक्षनीय, नाम, गोत्र और अन्न-
राय इन ६ कर्मप्रकृतियों का उदीरक होना है । 'कसायकुसीले पुच्छा'
हे भदन्त ! कषापकुशील किन्हीं कर्मप्रकृतियों की उदीरणा करता है ?
इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—'गोयमा ! सत्तविह उदीरए वा, अट्ट-
विह उदीरए वा, छविह उदीरए वा, पंचविह उदीरए वा' हे गौतम !
कषायकुशील सात प्रकार की कर्म प्रकृतियों का आठ प्रकार की कर्म
कर्मप्रकृतियों का छह प्रकार की कर्मप्रकृतियों का अथवा पांच प्रकार
की कर्म प्रकृतियों का उदीरक होना है । 'सत्त उदीरेमाणे आउय-
वज्जाओ सत्तकम्मपगडीओ उदीरेइ' जब यह सात कर्म प्रकृतियों
का उदीरक होता है तब यह आयुर्कर्म को छोड़ कर सातकर्म प्रकृतियों

करे छे, त्यारे ते पूरेपूरी अ ठे कर्म प्रकृतियेनी उदीरए छरे छे अने अथादे
छ कर्म प्रकृतियेनी उदीरए करे छे, त्यारे ते आयु अने वेदनीय
कर्म प्रकृतियेने छोडीने अ कीनी ज्ञानावरण, दर्शनावरण, मोक्षनीय, नाम,
गोत्र, अने अतराय आ छ कर्म प्रकृतियेनी उदीरए करे छे. 'कसायकुसीले
पुच्छा' हे भगवन् कषाय कुशील केटली कर्म प्रकृतियेनी उदीरए करे छे ?
आ प्रश्नमा उत्तरमा प्रभुश्री कहे छे के—'गोयमा ! सत्तविह उदीरए वा अट्टविह
उदीरए वा, छविह उदीरए वा, पंचविह उदीरए वा' हे गौतम ! कषाय कुशील
सात प्रकारनी कर्म प्रकृतियेनी उदीरए करे छे के आठ प्रकारनी कर्म प्रकृ-
तियेनी उदीरए करे छे, अथवा छ प्रकारनी कर्म प्रकृतियेनी के पांच
प्रकारनी कर्म प्रकृतियेनी उदीरए करे छे 'सत्त उदीरेमाणे आउयवज्जाओ
सत्त कम्मपगडीओ उदीरेइ' अथादे ते सात कर्म प्रकृतियेनी उदीरए करे छे,
त्यादे ते आयुर्कर्मने छोडीने सात कर्म प्रकृतियेनी उदीरए करे छे 'अट्ट

અષ્ટકર્મપ્રકૃતીરુદીરયન્ પરિપૂર્ણા અષ્ટકર્મપ્રકૃતીરુદીરયતિ, 'છ ઉદીરેમાણે આઝય વેયણિજ્જવજ્જાઓ છ કમ્મપગડીઓ ઉદીરેઈ' પદ્કર્મપ્રકૃતીરુદીરયન્ આયુક્કવેદનીયવર્જાઃ; ષટ્કર્મપ્રકૃતીરુદીરયતિ, પંચ ઉદીરેમાણે આઝયવેયણિજ્જમોહણિજ્જવજ્જાઓ પંચકમ્મપગડીઓ ઉદીરેઈ' પશ્ચકર્મપ્રકૃતીરુદીરયન્ આયુક્કવેદનીયમોહનીયવર્જિતાઃ; પશ્ચકર્મપ્રકૃતીરુદીરયતીતિ ભાવઃ । 'ણિયંટે ણં પુચ્છા' નિર્ગ્રન્થઃ; खलु भदन्त ! कति कर्मप्रकृतीरुदीरयतीति पृच्छा प्रश्नः, મગવાનાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘पंचविहउदीरण वा दुव्विह उदीदए वा’ पञ्चविध-

કર્મોં ઉદીરણા કરતા હૈ ‘અટ્ટ ઉદ રેમાણે પહિપુન્નાઓ અટ્ટ કમ્મપગડીઓ ઉદીરેઈ’ જવ વહ આઠ કર્મપ્રકૃતિયોંં કી ઉદીરણા કરતા હૈ તો જ્ઞાના વરણાદિક આઠ કી આઠ પૂરી કર્મપ્રકૃતિયોંં કી ઉદીરણા કરતા હૈ ‘છ ઉદીરેમાણે આઝયવેયણિજ્જવજ્જાઓ છ કમ્મપગડીઓ ઉદીરેઈ’ જવ યહ છ પ્રકૃતિયોંં કી ઉદીરણા કરતા હૈ તો આયુ ઔર વેદનીય કર્મ પ્રકૃતિયોંં કો છોડકર છહ કર્મ પ્રકૃતિયોંં કી ઉદીરણા કરતા હૈ ઔર જવ યહ ‘પંચઉદીરેમાણે આઝયવેયણિજ્જ મોહણિજ્જવજ્જાઓ પંચકમ્મપગડીઓ ઉદીરેઈ’ પાંચ કર્મ પ્રકૃતિયોંં કી ઉદીરણા કરતા હૈ તવ યહ આયુક્ક વેદનીય ઔર મોહનીય કર્મપ્રકૃતિયોંં કો છોડકર ચાકી કી પાંચ કર્મ પ્રકૃતિયોંં કી ઉદીરણા કરતા હૈ ।

‘ણિયંટે ણં પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! નિર્ગ્રન્થ કિતની કર્મ પ્રકૃતિયોંં કી ઉદીરણા કરતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈં-‘ગોયમા ! પચ-

ઉદીરેમાણે પહિપુન્નાઓ અટ્ટ કમ્મપગડીઓ ઉદીરેઈ’ બ્યારે તે આઠ કર્મ પ્રકૃતિયોંની ઉદીરણા કરે છે, તે જ્ઞાનાવરણીય વિગેરે અઠે અઠ કર્મ પ્રકૃતિયોંની ઉદીરણા કરે છે. ‘છ ઉદીરેમાણે આઝયવેયણિજ્જવજ્જાઓ છ કમ્મપગડીઓ ઉદીરેઈ’ બ્યારે તે છ કર્મ પ્રકૃતિયોંની ઉદીરણા કરે છે, ત્યારે તે આયુ અને વેદનીય એ બે કર્મ પ્રકૃતિયોંને છોડીને છ કર્મ પ્રકૃતિયોંની ઉદીરણા કરે છે. અને બ્યારે તે ‘પચ ઉદીરેમાણે આઝયવેયણિજ્જમોહણિજ્જવજ્જાઓ પચ કમ્મપગડીઓ ઉદીરેઈ’ પાચ કર્મ પ્રકૃતિયોંની ઉદીરણા કરે છે, ત્યારે તે આયુષ્ય, વેદનીય અને મોહનીય એ ત્રણ કર્મ પ્રકૃતિયોંને છોડીને પાચ કર્મ પ્રકૃતિયોંની ઉદીરણા કરે છે

‘ણિયંટે ણ પુચ્છા’ હે ભગવન્ નિર્ગ્રન્થ કેટલી કર્મ પ્રકૃતિયોંની ઉદીરણા કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રમુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! પચવિહ ઉદીરણવાં

કર્મપ્રકૃતેરુદીરકો વા દ્વિવિધકર્મપ્રકૃતેરુદીરકો વા ભવતિ નિર્ગ્રન્થઃ । ‘પંચ ઉદીરેમાણે આયવેયણિજ્જમોહણિજ્જવજ્જાઓ પંચકર્મપગ્ગહીઓ ઉદીરેહ’ પચ્ચકર્મપ્રકૃતીરુદીરયન્ આયુષ્કવેદનીયવર્જિતાઃ પચ્ચકર્મપ્રકૃતીરુદીરયતિ । ‘સિણાપ ણં પુચ્છા’ સ્નાતકઃ સ્વલુ મદન્ત્વ । પૃચ્છા હે મદન્ત્વ । સ્નાતકઃ કતિ કર્મપ્રકૃતીરુદીરયતીતિ પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘દુવ્વિહ ઉદીરણ વા અણુદીરણ વા’ દ્વિવિધકર્મણ ઉદીરકો વા ભવતિ સ્નાતકઃ અણુદીરકો વા ભવતિ સ્નાતકઃ, ‘દો ઉદીરેમાણે ણામં ચ ગોય ચ ઉદીરેહ’ દ્વે કર્મપ્રકૃતીરુદીરયન્ નામ ચ ગોત્રં ચ ઉદીરયતિ ।

વિહ ઉદીરણ વા દુવ્વિહ ઉદીરણ વા’ હે ગૌતમ ! નિર્ગ્રન્થ પાંચ અથવા દો કર્મ પ્રકૃતિયોં કી ઉદીરણા કરતા હૈ । ‘પંચ ઉદીરેમાણે આયવેયણિજ્જમોહણિજ્જવજ્જાઓ પંચ કર્મપગ્ગહીઓ ઉદીરેહ’ જય યહ પાંચ કર્મપ્રકૃતિયોં કી ઉદીરણા કરતા હૈ તય યહ આયુ. વેદનીય, મોહનીય હન કર્મપ્રકૃતિયોં કો છોડકર શેષ પાંચ કર્મપ્રકૃતિયોં કી ઉદીરણા કરતા હૈ । ઓર જય યહ ‘દો ઉદીરેમાણે ણામં ગોયં ચ ઉદીરેહ’ દો કર્મ પ્રકૃતિયોં કી ઉદીરણા કરતા હૈ તય યહ નામ ઓર ગોત્ર કર્મ કી ઉદીરણા કરતા હૈ ।

‘સિણાપ ણં પુચ્છા’ હે મદન્ત ! સ્નાતક કિતની કર્મ પ્રકૃતિયોં કી ઉદીરણ કરતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! દુવ્વિહ ઉદીરણ વા અણુદીરણ વા’ હે ગૌતમ ! સ્નાતક દો કર્મપ્રકૃતિયોં કી ઉદીરણા કરતા હૈ અથવા નહીં ઓ કરતા હૈ । જય વહ દો કર્મ

દુવ્વિહ ઉદીરણ વા’ હે ગૌતમ ! નિર્ગ્રન્થ પાંચ અથવા બે કર્મ પ્રકૃતિયોંની ઉદીરણા કરે છે ‘પંચ ઉદીરેમાણે આયવેયણિજ્જમોહણિજ્જવજ્જાઓ પંચ કર્મ-પગ્ગહીઓ ઉદીરેહ’ એ તે પાંચ કર્મ પ્રકૃતિયોંની ઉદીરણા કરે છે, ત્યારે આયુ, વેદનીય, મોહનીય, એ ત્રણ કર્મ પ્રકૃતિયોંને છોડીને બાકીની પાંચ કર્મ પ્રકૃતિયોંની ઉદીરણા કરે છે. અને જ્યારે તે ‘દો ઉદીરેમાણે ણામં ચ ગોયં ચ ઉદીરેહ’ એ કર્મપ્રકૃતિયોંની ઉદીરણા કરે છે, ત્યારે તે નામ અને ગોત્ર કર્મ એ બે કર્મ પ્રકૃતિયોંની ઉદીરણા કરે છે.

‘સિણાપ ણં પુચ્છા’ હે મગવન્ સ્નાતક કેટલી કર્મ પ્રકૃતિયોંની ઉદીરણા કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! દુવ્વિહ ઉદીરણ વા અણુદીરણ વા’ હે ગૌતમ ! સ્નાતક બે કર્મ પ્રકૃતિયોંની ઉદીરણા કરે પણ છે, અને તથા પણ કરતા જ્યારે તે બે કર્મ પ્રકૃતિયોંની ઉદીરણા કરે છે, તો તે

અર્થે ભાવઃ—સ્નાતકઃ સયોગ્યાવસ્થાયાં નામગોત્રનામ્ન્યોરેવ પ્રકૃત્યોરુદીરક
 ઇતિ ‘દુવિહ ઉદીરણ’ ઇત્યુક્તમ્ । આયુર્વેદનીયયોઃ પૂર્વમેવ ઉદીરિતત્વાત્ । અયો-
 ગ્યાવસ્થાયાં તુ અનુદીરક એવેતિ ‘અણુદીરણ વા’ ઇત્યુક્તમિતિ ત્રયોવિંશતિ-
 તમમુદીરણાદ્યારમ્ ॥સૂ૦૧૦॥

ચતુર્વિંશતિતમમુપસપદ્વાનદ્વારમાહ—‘પુલાણ ણં મંતે !’ ઇત્યાદિ,

મૂલમ્—પુલાણ ણં મંતે ! પુલાયત્તં જહમાણે કિં જહૈ, કિં
 ઉવસંપજ્જૈ ? ગોયમા ! પુલાયત્તં જહૈ, કસાયકુસીલત્તં વા અસં-
 જમં વા ઉવસંપજ્જૈ । વડસે ણં મંતે ! વડસત્તં જહમાણે કિં
 જહૈ કિં ઉવસંપજ્જૈ ? ગોયમા ! વડસત્તં જહૈ પરિસેવણા કુસી-
 લત્તં વા કસાયકુસીલત્તં વા અસંજમં વા સંજમાસંજમં વા ઉવ-
 સંપજ્જૈ । પડિસેવણાકુસીલે ણં મંતે ! પડિ૦ પુચ્છા, ગોયમા !
 પડિસેવણાકુસીલત્તં જહૈ વડસત્તં વા અસંજમં વા સંજમા-
 સંજમં વા ઉવસંપજ્જૈ । કસાયકુસીલે પુચ્છા, ગોયમા ! કસાય-
 કુસીલત્તં જહૈ પુલાયત્તં વા વડસત્તં વા પડિસેવણાકુસીલત્તં

પ્રકૃતિયોં કી ઉદીરણા કરતા હૈ તો વે દો કર્મ પ્રકૃતિયાં ‘નામં ગોયં ચ
 ‘ઉદીરેઈ’ નામ કર્મ ઓર ગોત્રકર્મ રૂપ હૈં ઇનકી હી વહ ઉદીરણા કરતા
 હૈ તાત્પર્યં યહ હૈ કિં જબ સ્નાતક સયોગી અવસ્થા મેં વર્તમાન રહતા
 હૈ તબ વહ આયુ ઓર વેદનીય કે પહિલે હી ઉદીરણા હો જાને કે
 કારણ ઇન બચો હુઈ નામ ગોત્ર રૂપ પ્રકૃતિયોં કી હી ઉદીરણા કરતા
 હૈ ઓર જબ યહ અયોગી અવસ્થા મેં આજોતા હૈ તબ વહાં યહ કિસી
 બી પ્રકૃતિ કા ઉદીરક નહીં હોના હૈ । ઇસીલિયે ‘ઉદીરણ વા અનુદીરણ
 વા’ એસા કહા ગયા હૈ । ઉદીરણા દ્વાર સમાસ ॥સૂ૦૧૦॥

એ કર્મ પ્રકૃતિયો ‘નામં ગોયં ચ ઉદીરેઈ’ નામ કર્મ અને ગોત્ર કર્મ એ બે
 કર્મ પ્રકૃતિયોની ઉદીરણા કરે છે કહેવાતું તાત્પર્યં એ છે કે—સ્નાતક બન્યા
 સયોગી અવસ્થામાં વર્તે છે અર્થાત્ સ્થિત રહે છે, ત્યારે તે આયુ અને
 વેદનીય એ બે કર્મ પ્રકૃતિયોની પહેલેથી જ ઉદીરણા થઈ જવાને કારણે
 આકીની બચેલી આ નામ અને ગોત્ર એ બે જ કર્મ પ્રકૃતિયોની ઉદીરણા
 કરે છે, અને બન્યા તે સયોગી અવસ્થામાં આવી બચે છે ત્યારે તે ત્યાં
 કોઈપણ કર્મ પ્રકૃતિયોની ઉદીરણા કરતા નથી તેથી ‘ઉદીરણ વા અનુદીરણ વા’
 એ પ્રમાણે સૂત્રકારે કહ્યું છે. એ રીતે આ ઉદીરણા દ્વાર સમાસ ॥સૂ૦ ૧૦॥

वा णियंठत्तं वा असंजमं वा संजमासंजमं वा उवसंपज्जइ ।
 णियंठे पुच्छा, गोयमा ! णियंठत्तं जहइ, कसायकुसीलत्तं वा
 सिणायत्तं वा असंजमं वा उवसंपज्जइ । सिणाए पुच्छा, गोयमा !
 सिणायत्तं जहइ सिद्धिगइं उवसंपज्जइ २४ । पुलाए णं भंते !
 किं सन्नोवउत्ते होज्जा नोसन्नोवउत्ते होज्जा ? गोयमा ! णो
 सन्नोवउत्ते होज्जा । वउत्तेणं भंते ! पुच्छा, गोयमा ! सन्नो
 वउत्ते वा होज्जा, नोसन्नोवउत्ते वा होज्जा, एवं पडिसेवणा
 कुसीले वि एवं कसायकुसीले वि । णियंठे सिणाए जहा पुलाए २५ ।
 पुलाए णं भंते ! किं आहारए होज्जा अणाहारए होज्जा ?
 गोयमा ! आहारए होज्जा णो अणाहारए होज्जा, एवं जाव
 णियंठे । सिणाए पुच्छा गोयमा ! आहारए वा होज्जा अणा-
 हारए वा होज्जा २६ । पुलाए णं भंते ! कइ भवग्गहणाइं होज्जा ?
 गोयमा ! जहन्नेणं एक्कं उक्कोसेणं तित्ति । वउत्ते पुच्छा गोयमा !
 जहन्नेणं एक्कं उक्कोसेणं अट्ठ । एवं कसायकुसीले वि । णियंठे
 जहा पुलाए । सिणाए पुच्छा गोयमा ! एक्कं २७ । पुलागस्स णं
 भंते ! एग भवग्गहणीया केवइया आगरिसा पन्नत्ता ? गोयमा !
 जहन्नेणं एक्को, उक्कोसेणं तित्ति । वउत्तस्स णं पुच्छा गोयमा !
 जहन्नेणं एक्को उक्कोसेणं सत्तग्गसो । एवं पडिसेवणाकुसीले वि ।
 एवं कसायकुसीले वि । णियंठस्स णं पुच्छा गोयमा ! जहन्नेणं
 एक्को, उक्कोसेणं दोत्ति । सिणायस्स णं पुच्छा, गोयमा ! एक्को ।
 पुलायस्स णं भंते ! नाणाभवग्गहणीया केवइया आगरिसा
 पन्नत्ता ? गोयमा ! जहन्नेणं दोत्ति उक्कोसेणं सत्त । वउत्तस्स
 पुच्छा गोयमा ! जहन्नेणं दोत्ति उक्कोसेणं सहस्सग्गसो एवं

जाव कषायकुशीलस्त्व । णियंठस्त्व पुच्छा गोथमा ! जहन्नेणं दोन्नि
उक्कोसेणं पंच । सिणायस्त्व पुच्छा गोथमा ! नात्थि एक्को वि२८ ॥११॥

छाया—पुलाकः खलु भदन्त ! पुलाकत्वं जहन् किं जहति किमुपसंपद्यते ?
गौतम ! पुलाकत्वं जहाति कषायकुशीलत्वं वा असंयमं वोपसंपद्यते । वकुशः खलु
भदन्त ! वकुशत्वं जहन् किं जहाति किमुपसंपद्यते ? गौतम ! वकुशत्वं जहाति
प्रतिसेवनाकुशीलत्वं वा कषायकुशीलत्वं वा असंयमं वा संयमासंयमं वोपसंपद्यते ।
प्रतिसेवनाकुशीलः खलु भदन्त ! प्रति० पृच्छा गौतम ! प्रतिसेवनाकुशीलत्वं
जहाति वकुशत्वं वा कषायकुशीलत्वं वा असंयमं वा सयमासंयमं वा उपसंपद्यते ।
कषायकुशीलः पृच्छा, गौतम ! कषायकुशीलत्वं जहाति, पुलाकत्वं वा वकुशत्वं वा
प्रतिसेवनाकुशीलत्वं वा निर्ग्रन्थत्वं वा असंयमं वा—संयमासंयमं वा उपसंपद्यते ।
निर्ग्रन्थः पृच्छा गौतम ! निर्ग्रन्थत्वं जहाति—कषायकुशीलत्वं वा स्नातकत्वं वा
असंयमं वा उपसंपद्यते । स्नातकः पृच्छा गौतम ! स्नातकत्वं जहाति सिद्धिगति-
मुपसंपद्यते । पुलाकः खलु भदन्त ! किं संज्ञोपयुक्तो भवेत् नोसंज्ञोपयुक्तो भवेत् ?
गौतम ! नोसंज्ञोपयुक्तो भवेत् । वकुशः खलु भदन्त । पृच्छा गौतम ! संज्ञोपयुक्तो
वा भवेत् नोसंज्ञोपयुक्तो वा भवेत् । एवं प्रतिसेवनाकुशीलोऽपि । एवं कषायकुशी-
लोऽपि निर्ग्रन्थः स्नातकश्च यथा पुलाकः २५ । 'पुलाकः खलु भदन्त ! किमाहारको
भवेत् अनाहारको भवेत् ? गौतम ! आहारको भवेत् नो अनाहारको भवेत् एवं
यावत् निर्ग्रन्थः । स्नातकः पृच्छा गौतम ! आहारको भवेत् वा अनाहारको वा
भवेत् २६ । पुलाकः खलु भदन्त ! कति भवग्रहणानि भवेत् ? गौतम ! जघन्ये-
नैकम् उत्कर्षेण त्रीणि । वकुशः पृच्छा गौतम ! जघन्येन एकम् उत्कर्षेण अष्टौ एवं
प्रतिसेवनाकुशीलोऽपि । एवं कषायकुशीलोऽपि । निर्ग्रन्थो यथा पुलाकः । स्नातकः
पृच्छा गौतम ! एकम् २७ । पुलाकस्य खलु भदन्त ! एकमवग्रहणीयाः कियन्त
आकर्षाः प्रज्ञप्ताः, गौतम ! जघन्येन एकः, उत्कर्षेण त्रयः । वकुशस्य खलु
पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकः, उत्कर्षेण शताग्रशः । एवं प्रतिसेवनाकुशी-
लोऽपि, एवं कषायकुशीलोऽपि । निर्ग्रन्थस्य खलु पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एक
उत्कर्षेण द्वौ स्नातकस्य खलु पृच्छा गौतम ! एकः पुलाकस्य खलु
भदन्त । नानाभवग्रहणीयाः कियन्त आकर्षाः प्रज्ञप्ताः, गौतम ! जघन्येन द्वौ
उत्कर्षेण सप्त वकुशस्य पृच्छा गौतम ! जघन्येन द्वौ उत्कर्षेण सहस्राग्रशः, एव
यावत्कषायकुशीलस्य । निर्ग्रन्थस्य खलु पृच्छा गौतम ! जघन्येन द्वौ उत्कर्षेण पञ्च ।
स्नातकस्य पृच्छा गौतम ! नास्ति एक्कोऽपि २८ ॥ द्र० ११ ॥

ટીકા—ઇતઃ પરમ્ ઉપસંપત્ દ્વાનદ્વારં વદતિ નવ ઉપસંયત્-ઉપસંયત્તિઃ પ્રાપ્તિ-
રિત્યર્થઃ, ‘જહન્નતિ’ દ્વાન-ત્યાગઃ, ઉપસંપત્ત્ દ્વાનં ચેતિ ઉપસંપદ્ધાન કિં પુલાક-
ત્વાદિં ત્યક્ત્વા સકષાયત્વાદિક્કુપસંપદ્ધને ? હન્યર્થઃ । તત્ર ‘પુલાય નં મંતે ! પુલા-
યત્તં જહમાણે કિં જહૃઃ કિં ઉવસંપજ્જહ’ પુલાકઃ સ્વલુ ભદન્ત ! પુલાકન્વધર્મ
જહન્ કિં જહતિ-પરિત્યાગતિ કિમુપસંપદ્ધને-પ્રાપ્નોતિ પુલાક’ પુલાકતાં ત્યજન્
કોદશં ધર્મં પરિત્યાગતિ પ્રાપ્નોતિ ચ શીઝં ધર્મમિતિ પ્રશ્નઃ મયવાનાદ-
‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘गौतम ! पुलायत्तं जहृः’ पुलाकतरम्-पुलाक-
भावं पुलाको जहाति-स्वस्थानात् प्राप्नोति ‘कषायकुशीलत्वं वा असंजमं वा
उवसंपज्जह’ कषायकुशीलत्वं वा अतयमं वा उपसंपद्यते, पुलाकः पुलाकत्वं

ઉપસંપદ્ધાનદ્વાર કા કથન

‘પુલાય ન મંતે ! પુલાયત્તં જહમાણે કિં જહૃઃ’ इत्यादि ।

ટીકાર્થ-યહાં ઉપસંપદ્ધાન મેં ઉપસંપત્ત્ ઓર દ્વાન એસે યે દો પદ હૈં હનમેં
પ્રાપ્તિ કા નામ ઉપસંપત્ત્ ઓર ત્યાગ કા નામ દ્વાન હૈ । પુલાક પુલાકત્વ
આદિ કા ત્યાગ કર કષાયકુશીલત્વ આદિ કી પ્રાપ્તિ કરતા હૈ । હસી
બાત કો ગૌતમસ્વામી ને પ્રશ્નશ્રી સે પૂછા હૈ-‘પુલાય નં મંતે ! પુલાયત્તં
જહમાણે કિં જહૃઃ’ હે ભદન્ત ! પુલાક પુલાકરૂપ અવસ્થા કા પરિત્યાગ
કરકે કિસકા પરિત્યાગ કરતા હૈ ? ઓર ‘કિં ઉવસંપજ્જહ’ કિસકી પ્રાપ્તિ
કરતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્નશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! પુલાયત્તં જહૃઃ કષાય
કુસીલત્તં વા અસંજમં વા ઉપસંપજ્જહ’ હે ગૌતમ ! પુલાક પુલાકભાવ કા
પરિત્યાગ કરતા હૈ ઓર કષાયકુશીલતા અથવા અસંયમ અવસ્થા કી

હવે ઉપસંપદ્ધાનદ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે

‘પુલાય ન મંતે ! પુલાયત્તં જહમાણે કિં જહૃઃ’ इत्यादि

ટીકાર્થ—અહિયાં ઉપસંપદ્ધાનમાં ઉપસંપત્ત્ અને દ્વાન એ બે પદો
આવેલા છે તેમાં પ્રાપ્તિનું નામ ઉપસંપત્ત્ અને ત્યાગનું નામ દ્વાન છે
પુલાક-પુલાકપણા વિશેષને ત્યાગ કરીને સકષાયપણા વિશેષની પ્રાપ્તિ કરે.
છે એજ વાત ગૌતમસ્વામીએ આ નીચે પ્રમાણે પૂછી છે. ‘પુલાય નં મંતે !
પુલાયત્તં જહમાણે કિં જહૃઃ’ હે ભગવન્ પુલાક પુલાકરૂપ અવસ્થાને ત્યાગ
કરીને કોનો પરિત્યાગ કરે છે ? અને ‘કિં ઉવસંપજ્જહ’ કોની પ્રાપ્તિ કરે છે ?
આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશ્નશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! પુલાયત્તં જહૃઃ કષાયકુસી-
લત્તં વા અસંજમ વા ઉપસંપજ્જહ’ હે ગૌતમ ! પુલાક પુલાક ભાવને પરિ-
ત્યાગ કરે છે. અને ‘કષાય કુશીલપણાની અથવા અસંયમ-અવસ્થાની પ્રાપ્તિ-

પરિત્યજ્ય સંયતઃ કષાયકુશીલ એવ મત્તિ તત્સદૃશસંયમસ્થાનસદ્ભાવાત્ । એવં
યસ્ય યત્સદૃશાનિ સંયમસ્થાનાનિ સન્તિ સ સદ્ભાવવ્યુપસંપદ્યતે મુક્ત્વા કષાયકુશીલા
દીન એવં સર્વત્ર વિદ્યેયમ્ । કષાયકુશીલો હિ વિદ્યમાનસ્વસદૃશસંયમસ્થાનકાન્
પુલાકાદિ ભાવાનુપસંપદ્યતે, અવિદ્યમાનસમાનસંયમસ્થાનકં ચ નિર્ગ્રન્થમાવમ્
નિર્ગ્રન્થસ્તુ કષાયકુશીલત્વં વા સ્નાતકત્વં વા પ્રાપ્નોતિ । સ્નાતકસ્તુ સિદ્ધિગતિ-
મેવ ગચ્છતીતિ । તદેવાહ સૂત્રકારઃ—‘વડસેળં ણં’ इत्यादि । ‘वडसे णं भंते !
वडसत्तं जहमाणे किं जहइ किं उवसंपज्जइ’ वकुशः खलु भदन्त ! वकुशत्वं जहन्
—परित्यजन् किं जहाति किमुपसपद्यते इति प्रश्नः । भगवानाह—‘गोयमा’
इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम । ‘वडसत्तं जहइ’ वकुशो वकुशत्वं जहाति, ‘पडि

પ્રાપ્તિ કરતા હૈ । પુલાક પુલાકભાવ કો છોડતા હુઆ સંયત હી
હોતા હૈ ક્યોંકિ હસકે કષાયકુશીલ કે જૈસે સંયમસ્થાનોં કા સદ્-
ભાવ હોતા હૈ । હસ પ્રકાર જિસકે જૈસે સંયમસ્થાનોં કા સદ્ભાવ હૈ
વહ કષાયકુશીલ આદિ અવસ્થાઓં કો છોડકર ઉસભાવ કો પ્રાપ્ત
કરતા હૈ હસી પ્રકાર સે સર્વત્ર જાનના ચાહિયે । કષાયકુશીલ વિદ્યમાન
સ્વસદૃશ સંયમસ્થાનવાલે પુલાકાદિ ભાવોં કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ ઔર
અવિદ્યમાન સમાન સંયમસ્થાનવાલે નિર્ગ્રન્થ ભાવ કો બી પ્રાપ્ત કરતા
હૈ । નિર્ગ્રન્થ કષાયકુશીલતા કો અથવા સ્નાતકતા કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ ।
સ્નાતક સિદ્ધગતિ કો હી પ્રાપ્ત કરતા હૈ । હસી વાત કો સૂત્રકાર પ્રકટ
કરતે હૈ—હસ મેં ગૌતમસ્વામી ને પ્રશ્નશ્રી સે એસા પૂછા હૈ—‘વડસેળં ભંતે !
વડસત્તં જહમાણે કિં જહइ કિં ઉવસંપજ્જइ’ હે ભદન્ત ! વકુશવકુશતા
કા પરિત્યાગ કરતા હુઆ કિસકો છોડતા હૈ ઔર કિસે પ્રાપ્ત કરતા

કરે છે, પુલાક પુલાક ભાવને છોડતો થકો કષાયકુશીલ સંયત જ હોય છે.
કેમકે—તેમને કષાયકુશીલની જેવો જ સંયમસ્થાનોનો સદ્ભાવ હોય છે. એ
પ્રમાણે જેને જેને સંયમસ્થાનોનો સદ્ભાવ છે, તે કષાયકુશીલ વિગેરે અવ-
સ્થાઓને છોડીને તે તે ભાવને પ્રાપ્ત કરે છે, એજ રીતે બધે ઠેકાણે સમજવું
જોઈએ કષાયકુશીલ વિદ્યમાન પોતાની સરખા સંયમસ્થાનવાળા પુલાક વિગેરે
ભાવોને પ્રાપ્ત કરે છે અને અવિદ્યમાન સમાન સંયમસ્થાનવાળા નિર્ગ્રન્થ
ભાવને પ્રાપ્ત કરે છે નિર્ગ્રન્થ કષાયકુશીલપણાને અથવા સ્નાતકપણાને પ્રાપ્ત
કરે છે સ્નાતક સિદ્ધગતિને જ પ્રાપ્ત કરે છે એજ વાતને સૂત્રકાર પ્રકટ
કરે છે આ વિષયમાં ગૌતમસ્વામીએ પ્રશ્નશ્રીને એવું પૂછ્યું છે કે—‘વડસેળં
ભંતે ! વડસત્તં જહમાણે કિં જહइ કિં ઉવસંપજ્જइ’ હે ભગવન્ બકુશ, બકુશ-
પણાને પરિત્યાગ કરતો થકો કેને છોડે છે ? અને કેને પ્રાપ્ત કરે છે ?

વકુશત્વં વા કષાયકુશીલત્વં વા અસંયમં વા સંયમાસંયમં વા ઉપસંપદ્યતે—પ્રાપ્નો-
તીતિ । ‘કસાયકુસીલે પુચ્છા’ કષાયકુશીલઃ સ્વલુ મદન્ત ! કષાયકુશીલત્વં
જહન કં કં ધર્મ જહાતિ તથા કમુપસંપદ્યતે ઇતિ પ્રશ્નઃ । ભગવાનાહ—‘ગોયમા’
ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘કસાયકુસીલત્તં જહૈ પુલાયત્તં વા વડસત્તં વા
પડિસેવનાકુસીલત્તં વા નિયંટત્તં વા અસંજમં વા સંજમાસંજમં વા
ઉવસંપજ્જહૈ’ કષાયકુશીલત્વં જહાતિ પુલાહત્તં વા વકુશત્વં વા પ્રતિસેવનાકુશીલ-
ત્વં વા નિર્ગ્રન્થન્ત્વં વા અસંયમં વા સંયમાસંયમં વા ઉપસંપદ્યતે । કષાયકુશીલતાં
પરિત્યજ્ય પુલાકાદિભાવં પ્રાપ્નોતીત્યર્થ । ‘નિયંટે નં પુચ્છા’ નિર્ગ્રન્થઃ સ્વલુ

સંપજ્જહૈ’ હે ગૌતમ ! જ્ય પ્રતિસેવનાકુશીલ, પ્રતિસેવનાકુશીલ
અવસ્થા કા પરિત્યાગ કરદેતા હૈ તવ અથવા તો વહ વકુશ અવસ્થા
કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ । અથવા કષાયકુશીલ અવસ્થા કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ
અથવા અસંયમ અવસ્થા કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ । અથવા સંયમાસંયમા-
વસ્થા કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ । ‘કસાયકુસીલે પુચ્છા’ હે મદન્ત ! કષાય-
કુશીલ સાધુ જ્ય અપની કષાયકુશીલ અવસ્થા કો ત્યાગ કરતા હૈ
તવ વહ કયા છોડતા હૈ ઓર કયા પ્રાપ્ત કરતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં
પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—‘ગોયમા ? કસાયકુસીલત્તં જહૈ પુલાયત્તં વા વડસત્તં
વા પડિસેવનાકુસીલત્તં વા નિયંટત્તં વા અસંજમં વા સંજમાસંજમં વા
ઉવસંપજ્જહૈ’ હે ગૌતમ ! કષાયકુશીલ જ્ય કષાયકુશીલતા કા પરિ-
ત્યાગ કરતા હૈ તવ વહ અથવા તો પુલાક અવસ્થા કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ
અથવા વકુશ અવસ્થા કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ અથવા પ્રતિસેવનાકુશીલ

ઉવસંપજ્જહૈ’ હે ગૌતમ ! જ્યારે પ્રતિસેવના કુશીલ તે અવસ્થાનો પરિત્યાગ કરે
છે, ત્યારે તે બકુશ અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરે છે, અને કષાય કુશીલ અવસ્થા પ્રાપ્ત
કરે છે અથવા અસંયમ અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરે છે અને સંયમાસંયમ અવસ્થાને
પ્રાપ્ત કરે છે ‘કસાયકુસીલે પુચ્છા’ હે ભગવન્ કષાય કુશીલ સાધુ જ્યારે
પોતાની કષાય કુશીલ અવસ્થાનો ત્યાગ કરે છે, ત્યારે તે શુ છોડે છે ? અને
શુ પ્રાપ્ત કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—
‘ગોયમા ! કસાયકુસીલત્તં જહૈ પુલાયત્તં વા વડસત્તં વા, પડિસેવનાકુસીલત્તં
વા નિયંટત્તં વા અસંજમ વા, સંજમાસંજમં વા ઉવસંપજ્જહૈ’ હે ગૌતમ ! કષાય
કુશીલ જ્યારે કષાય કુશીલપણાનો પરિત્યાગ કરે છે, ત્યારે તે પુલાક અવ-
સ્થાને પ્રાપ્ત કરે છે, અથવા બકુશ અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરે છે અથવા પ્રતિ-

મદન્ત ! નિર્ગ્રન્થત્વં જહન્ કં જહાતિ કમુપસંપદ્યતે ડતિ પ્રશ્નઃ । ભગવાનાહ-
'ગોયમા' ઇત્યાદિ, 'ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'નિયંઠત્તં જહદ્ કસાયકુસીલત્તં વા
સિણાયત્તં વા અસંજમં વા ઉપસંપજ્જહ્' નિર્ગ્રન્થત્વં જહાતિ-કપાયકુસીલત્વં વા
સ્નાતકત્વં વા અસંયમં વા ઉપસંપદ્યતે તત્રોપશમનિર્ગ્રન્થઃ શ્રેણીતઃ પ્રત્યવમાનઃ
સકપાયો ભવતિ શ્રેણીમસ્તકેતુ મૃતોઽસૌ દેવત્વેનોત્પન્નોઽસંયતો ભવતિ નો સંયતા-
સંયતો ભવતિ દેવત્વે દેશચિતેરમાવાત્ યદ્યપિ ચ શ્રેણીપતિર ઉપશમનિર્ગ્રન્થઃ
સંયતાસંયત ઇતિ દેશચિતોઽપિ ભવતિ તથાપિ નાસાત્તિહોક્તઃ યતઃ શ્રેણીતઃ

અવસ્થા કો પ્રાપ્ત કરતા હે, અથવા નિર્ગ્રન્થ અવસ્થા કો પ્રાપ્ત કરતા
હે અથવા સંયમાસંયમાવસ્થા કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ ।

'નિયંઠેળં પુચ્છા' હે મદન્ત ! નિર્ગ્રન્થ નિર્ગ્રન્થ અવસ્થા કા જવ પરિ-
ત્યાગ કરતા હૈ-તવ વહ કયા છોડના હૈ ઓર કિસે પ્રાપ્ત કરતા હૈ ?
હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ- 'ગોયમા ! નિયંઠત્ત જહદ્, કસાય-
કુસીલત્તં વા, સિણાયત્તં વા અસંજમં વા ઉપસંપજ્જહ્' હે ગૌતમ !
નિર્ગ્રન્થ જવ નિર્ગ્રન્થ અવસ્થા કા પરિત્યાગ કરતા હૈ તવ વહ અથવા
તો કપાયકુસીલ અવસ્થા કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ અથવા સ્નાતક અવસ્થા
કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ અથવા અસંયમ અવસ્થા કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ ।
સંયમાસંયમ અવસ્થા કો પ્રાપ્ત નહીં કરતા હૈ । હસકા તાત્પર્ય એસા
હૈ કિ ઉપશમ નિર્ગ્રન્થ શ્રેણી સે ગિરતા હુઆ સકપાય-કપાયકુસીલ
હોતા હૈ । ઓર યદિ વહ શ્રેણી કે શિખર પર મરણ કરતા હૈ તો દેવ
કી પર્યાય સે ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ એસી અવસ્થા મેં વહ અસંયત

સેવના કુસીલ અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરે છે. અથવા નિર્ગ્રન્થ અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરે
છે. અથવા સયમાસયમ અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરે છે.

'નિયંઠે ણ પુચ્છા' હે ભગવન્ નિર્ગ્રન્થ, નિર્ગ્રન્થ અવસ્થાનો ન્યારે
પરિત્યાગ કરે છે, ત્યારે તે શુ છોડે છે ? અને શુ પ્રાપ્ત કરે છે ? આ
પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે- 'ગોયમા ! નિયંઠત્તં જહદ્, કસાયકુસીલત્તં
વા, સિણાયત્તં વા અસંજમં વા ઉપસંપજ્જહ્' હે ગૌતમ ! નિર્ગ્રન્થ ન્યારે
નિર્ગ્રન્થ અવસ્થાનો ત્યાગ કરે છે, ત્યારે તે કપાય કુસીલ અવસ્થાને પ્રાપ્ત
કરે છે. અથવા સ્નાતક અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરે છે, અથવા અસયમ અવસ્થાને
પ્રાપ્ત કરે છે, પણ સંયમાસંયમ અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરતા નથી. આ કથનનું
તાત્પર્ય એ છે કે-ઉપશમ નિર્ગ્રન્થ શ્રેણીથી પડતાં સકપાય-કપાય કુસીલ થાય
છે. અને જો તે શ્રેણીના શિખર પર મરે છે, તો દેવની પર્યાયથી ઉત્પન્ન

પતનનન્તરં દેશવિરતો ન ભવતિ કિન્તુ કપાયકુશીલો भूत्वा ततो देशविरतः
 संयतासंयतो जयतीति भावः । ‘सिणाए पुच्छा’ स्नातकः खलु भदन्त ! स्नातकत्वं
 जहन् किं जहाति कंचोपसंपद्यत इति प्रश्नः, भगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि,
 ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘सिणायत्तं जहइ सिद्धिगइं उवसंपज्जइ’ स्नातकत्वं
 जहाति सिद्धिगतिमुपसंपद्यते—प्राप्नोतीति भावः २४ । गतमुपसम्पन्नद्वारम्,

होता है । देशविरतिवाला नहीं होता, क्योंकि देव अवस्थामें देशविरति
 का अभाव है । यद्यपि श्रेणि से गिरा हुआ साधु उपशम निर्ग्रन्थ
 देशविरति वाला—संयमासंयमवाला भी होता है किन्तु वह सीधा
 देशविरतिवाला नहीं होता किन्तु कपायकुशील होकर फिर देश-
 विरति वाला होता है ।

‘सिणाए पुच्छा’ हे भदन्त ! स्नातक जब स्नातक अवस्था का
 परित्याग करता है तब वह क्या छोड़ना है और क्या प्राप्त करता है ?
 उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘गोयमा । सिणायत्तं जहइ सिद्धिगइं उव-
 संपज्जइ’ हे गौतम ! स्नातक जब अपनी स्नातक अवस्था को परित्याग
 करता है तब वह सीधा सिद्धिगति को प्राप्त करता है ।

॥ चौबीसवां उपसंपन्न द्वार सम्प्राप्त ॥

२५ वां संज्ञाद्वार का कथन

‘पुलाएणं भंते ! किं सन्नोवउत्ते होज्जा’ हे भदन्त ! पुलाक क्या संज्ञोप-

યર્થ બળ્ય છે, એવી અવસ્થામાં તે અસંયત થાય છે દેશવિરતિવાળા થતા
 નથી કેમકે દેવ અવસ્થામાં દેશવિરતિનો અભાવ હોય છે બે કે શ્રેણીથી
 પડતા એવા સાધુ ઉપશમ નિર્ગ્રન્થ દેશવિરતિવાળા—સંયમાસંયમવાળા પણ
 હોય છે, પરંતુ તે સીધા દેશવિરતિવાળા હોતા નથી. પરંતુ કપાય કુશીલ
 બનીને પછી દેશવિરતિવાળા બને છે

‘સિણાએ પુચ્છા’ કે ભગવન્ સ્નાતક બ્યારે સ્નાતક અવસ્થાનો પરિત્યાગ
 કરે છે, ત્યારે તે શુ છોડે છે ? અને શુ પ્રાપ્ત કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્ત-
 રમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! સિણાયત્ત જહइ, સિદ્ધિગइં ઉવસંપજ્જइ’ કે
 ગૌતમ ! સ્નાતક બ્યારે પોતાની સ્નાતક અવસ્થાનો પરિત્યાગ કરે છે, ત્યારે
 તે સીધા સિદ્ધિ ગતિને પ્રાપ્ત કરે છે. એ રીતે આ ચોવીસમું ઉપસંપન્નદ્વાર
 દ્વારનું કથન છે ઉપસંપન્નદ્વારસંપ્રાપ્ત ॥૨૪॥

હવે પચીસમા સંજ્ઞાદ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે

‘પુલાએણ મંતે ! કિં સન્નોવઉત્તે હોજ્જા’ કે ભગવન્, પુલાક શું સંજ્ઞોપ-

અથ પશ્ચવિંશતિતમં સંજ્ઞાદ્વારમાહ—‘પુલાક જં મંતે’ પુલાકઃ સ્વલ્લ મદન્ત ! ‘કિં સન્નોવડત્તે હોજ્જા’ કિં સંજોપયુક્તો ભવેત્ ‘જોસન્નોવડત્તે હોજ્જા’ નોસંજોપયુક્તો વા ભવેદિતિ પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ—‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જો સન્નોવડત્તે હોજ્જા’ નો સંજોપયુક્તો ભવેત્ :હ સંજ્ઞાપદેન—આહારાદિ સંજ્ઞા શૃણ્ણને તત્ત્વાહારાદૌ ડસ્યુક્તઃ આહારાદિપુ અભિલાપવાન્ સંજોપયુક્તઃ, નોસંજોપયુક્તસ્તુ આહારાદિ સંજ્ઞારહિતઃ, તત્ત્વ પુલાકનિર્ગ્ન્યસ્નાતકઃ નોસંજોપયુક્તો ભવન્તિ, સત્યપિ આહારે તત્ત્વનભિષ્વદ્વાત્ યવપિ નિર્ગ્ન્યસ્નાતકો વીતરાગત્વાત્ નો સંજોપયુક્તો સંવચતઃ, પુલાકસ્તુ સરાગત્વાત્ કયં નોસંજોપયુક્તઃ ? ઇતિ ચેદાહ—સરાગત્વે અનભિષ્વદ્વાતા સર્વથૈવ નાસ્તીતિ વક્તું ન શક્યતે વકુશાદીનાં

યુક્ત હૈ અથવા ‘જો સળ્ળોવડત્તે હોજ્જા’ નો સંજોપયુક્ત હૈ ? આહારાદિ કી આસક્તિ સે યુક્ત હોના ઇસકા નામ સંજોપયુક્ત હૈ એવં આહારાદિ કી આસક્તિ સે યુક્ત નહીં હોના ઇસકા નામ નોસંજોપયુક્ત હૈ । ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—‘ગોયમા । જો સળ્ળોવડત્તે હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! પુલાક નોસંજોપયુક્ત હોતા હૈ । આહાર આદિ મેં અભિલાષાવાલા હોના યહ સંજોપયુક્ત શબ્દ કા અર્થ હૈ । ઓર આહારાદિ મેં સંજ્ઞા સે રહિત હોના અભિલાષા રહિત હોના યહ નોસંજોપયુક્ત શબ્દ કા અર્થ હૈ । પુલાક નિર્ગ્ન્ય ઓર સ્નાતક યે નોસંજોપયુક્ત હોતે હૈ । આહારાદિકા ઉપબોગ કરતે હુપ ઓ ડસમેં ઇનકી અભિલાષા નહીં હોતી હૈ । યવપિ નિર્ગ્ન્ય ઓ સ્નાતક યે વીતરાગ હોને સે નો સંજોપયુક્ત માને જા સકતે હૈ । પર સરાગી હોને સે પુલાક નોસંજોપયુક્ત કેસે માના જા સકતા હૈ ? તો ઇસકા ઉત્તર એસા હૈ—સરાગ અવસ્થા હોને

યુક્ત છે ? અથવા ‘જો સળ્ળોવડત્તે હોજ્જા’ નોસંજોપયુક્ત છે ? આહાર વિગેરેની આસક્તિથી યુક્ત થવું તેનું નામ સંજોપયુક્ત છે. અને આહાર વિગેરેની આસક્તિથી યુક્ત ન થવું તેનું નામ નોસંજોપયુક્ત છે આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા । જોસળ્ળોવડત્તે હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! પુલાક નોસંજોપયુક્ત હોય છે આહાર વિગેરેમાં અભિલાષાવાળા થવું તે સંજોપયુક્ત શબ્દનો અર્થ છે. અને આહાર વિગેરેમાં સંજ્ઞાથી રહિત થવું અર્થાત્ અભિલાષા રહિત થવું તે નોસંજોપયુક્ત શબ્દનો અર્થ છે. પુલાક, નિર્ગ્ન્ય અને સ્નાતક એ નોસંજોપયુક્ત હોય છે આહારના હોવા છતાં પણ તેમાં તેઓને અભિલાષા ઇચ્છા થતી નથી. એ કે નિર્ગ્ન્ય અને સ્નાતક એ વીતરાગ હોવાથી નોસંજોપયુક્ત માની શકાય છે પરંતુ સરાગી હોવાથી પુલાક નોસંજોપયુક્ત કેવી રીતે માની શકાય ? આ સંકેતનું સમાધાન એણે છે કે—સરાગ અવસ્થા હોવા છતાં પણ સર્વથા આસક્તિ રહિતપણુ થઈ જ

સરાગત્વેऽપિ નિઃસંજ્ઞતાયા અપિ શાસ્ત્રે પ્રતિપાદિતત્વાત્ । યદ્વા નો સંજ્ઞા इत्यस्य જ્ઞાનસંજ્ઞેતિ નામ તત્ત્વ જ્ઞાનસંજ્ઞાયાં પુલાકનિર્ગ્રન્થસ્નાતકા ઉપયુક્તા ભવન્તિ જ્ઞાન-પ્રધાનોપયોગવન્તઃ, ન પુનરાહારાદિસંજ્ઞોપયુક્તા ભવન્તિ, વકુશાદયસ્તુ નોસંજ્ઞા-તથા સંજ્ઞા, ઉભયોરુપયોગવન્તો ભવન્તીતિ ભાવઃ ‘વડસે ણ મંતે ! પુચ્છા’ વકુશઃ સ્વલુ મદન્ત । કિં સંજ્ઞોપયુક્તો ભવેત્ નોસંજ્ઞોપયુક્તો વા ભવેદિતિ પૃચ્છા પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘સન્નોવડત્તે વા હોજ્જા નો સન્નોવડત્તે વા હોજ્જા’ સંજ્ઞોપયુક્તો વા ભવેત્ નોસંજ્ઞોપયુક્તો વા ભવેદિતિ । ‘एवं पडिसेवणाकुशीलेवि’ एवम्-वकुशवदेन प्रतियेवनाकुशीलोऽपि સંજ્ઞોપયુક્તો

પર મી સર્વથા આસક્તિ રહિતતા હો હી નહીં સકતી હૈ એસા નિયમ નહીં કહા જા સકતા હૈ । ક્યોંકિ વકુશ આદિ મેં સરાગતા હોને પર મી નિઃ સંજ્ઞાના કા મી પ્રતિપાદન શાસ્ત્ર મેં કિયા ગયા હૈ । અથવા-‘નો સંજ્ઞા’ इसका नाम ज्ञान संज्ञा ऐसा भी हैं । इस अपेक्षा ज्ञान संज्ञा में पुलाक, निर्ग्रन्थ और स्नातक ये उपयुक्त होते हैं अर्थात् इनका उपयोग ज्ञान प्रधान होता है । आहारादि संज्ञा प्रधान नहीं होता है ? वकुश आदि तो नो संज्ञोपयुक्त तथा संज्ञोपयुक्त दोनों प्रकार के होते हैं । अर्थात् वे नो संज्ञा और संज्ञा दोनों के उपयोग वाले होते हैं ।

‘वडसेणं पुच्छा’ हे मदन्त । वकुश क्या संज्ञोपयुक्त होता है अथवा नो संज्ञोपयुक्त होता है ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-‘गोयमा । सन्नोवडत्ते वा होज्जा, नो सन्नोवडत्ते वा होज्जा’ हे ‘गौतम । वकुश संज्ञोपयुक्त भी होता है और नो संज्ञोपयुक्त भी होता है । ‘एवं पडि-

शक्तु नथी. એવો નિયમ કહી શકાતો નથી કેમકે-બકુશ વિગેરેમા સરાગ પણુ હોવા છતાં પણ શાસ્ત્રમાં નિઃસંગતાતું પ્રતિપાદન કરવામા આન્યું છે. અથવા ‘નો સંજ્ઞા’ નું નામ જ્ઞાનસંજ્ઞા એવું પણ છે તે અપેક્ષાએ જ્ઞાન સંજ્ઞામાં પુલાક, નિર્ગ્રન્થ અને સ્નાતક એ ઉપયુક્ત હોય છે અર્થાત્ તેમનો ઉપયોગ જ્ઞાનપ્રધાન હોય છે. આહાર વિગેરે સંજ્ઞાપ્રધાન હોતો નથી. બકુશ વિગેરે તો નોસંજ્ઞોપયુક્ત તથા સંજ્ઞોપયુક્ત આ બન્ને પ્રકારના હોય છે, અર્થાત્ તેઓ નો સંજ્ઞા અને સંજ્ઞા બન્નેના ઉપયોગવાળા હોય છે.

‘वडसे णं पुच्छा’ હે ભગવન્ બકુશ શું સંજ્ઞોપયુક્ત હોય છે ? અથવા નો સંજ્ઞોપયુક્ત હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘गोयमा । सन्नोवडत्ते वा होज्जा, नोसन्नोवडत्ते वा होज्जा’ હે ગૌતમ ! બકુશ સંજ્ઞો-પયુક્ત પણ હોય છે, અને નોસંજ્ઞોપયુક્ત પણ હોય છે. ‘एवं पडिसेवणा

વા ભવેત્ નો સંજોપયુક્તો વા ભવેદિતિ । ‘એવં કસાયકુસીલેવિ’ એવમ્-વકુશવદેવ
કપાયકુશીલોઽપિ સંજોપયુક્તો વા ભવેત્ નોસંજોપયુક્તો વા ભવેદિતિ । ‘નિયંટે
સિણાણ જહા પુલાણ’ નિર્ગ્રન્થઃ સ્નાતકશ્ચ યથા પુલાકઃ, પુલાકશ્ચદેવ નિર્ગ્રન્થ-
સ્નાતકો નોસંજોપયુક્તો ભવત્તિ ૧૨૫ ગતં સંજ્ઞાદ્વારમ્ ।

અથ પદ્ધર્શિતત્તમમાહારદ્વારમાહ-‘પુલાણ ણં મંતે ! કિં આહારણ હોજ્જા
અણાહારણ હોજ્જા’ પુલાકઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કિં આહારકો ભવેત્ અનાહારકો વા
ભવેદિતિ પ્રશ્નઃ । મગ્ગનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘આહારણ
હોજ્જા ણો અણાહારણ હોજ્જા’ આહારકો ભવેત્ નો અનાહારકો ભવેત્ પુલાક
હતિ । ‘એવ જાવ નિયંટે એવ યાવદ્ નિર્ગ્રન્થઃ, અત્ર યાવત્ પદેન વકુગાતિસેવના-

સેવણાકુસીલે વિ’ વકુશ કે જૈસે પ્રતિસેવનાકુશીલ ભી સંજોપયુક્ત
ઔર નોસંજોપયુક્ત હોતા હૈ । ‘એવં કસાયકુસીલે વિ’ વકુશ કે જૈસા
કપાયકુશીલ ભી સંજોપયુક્ત ભી હોતા હૈ ઔર નો સંજોપયુક્ત ભી
હોતા હૈ । ‘નિયંટે સિણાણ જહા પુલાણ’ ‘પુલાક કે જૈસે નિર્ગ્રન્થ ઔર
સ્નાતક નોસંજોપયુક્ત હોતે હૈ ।

॥ સંજ્ઞાદ્વાર સમાપ્ત ૨૫ ॥

॥ આહારદ્વાર કા કથન ॥

‘પુલાણ ણં મંતે ! કિં આહારણ હોજ્જા, અણાહારણ હોજ્જા’ હે
ભદન્ત ! પુલાક આહારક હોતા હૈ ? અથવા અનાહારક હોતા હૈ ? ઉત્તર
મેં પ્રસુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! આહારણ હોજ્જા નો અણાહારણ હોજ્જા’
હે ગૌતમ ! પુલાક આહારક હોતા હૈ અનાહારક નહીં હોતા હૈ । ‘એવં

કુસીલે વિ’ બકુશના કથન પ્રમાણે પ્રતિસેવના કુશીલ પણ સંજોપયુક્ત અને
નોસંજોપયુક્ત હોય છે ‘એવં કસાયકુસીલે વિ’ બકુશના કથન પ્રમાણે કપાય
કુશીલ પણ સંજોપયુક્ત પણ હોય છે, અને નોસંજોપયુક્ત પણ હોય છે.
‘નિયંટે સિણાણ જહા-પુલાણ’ પુલાકના કથન પ્રમાણે નિર્ગ્રન્થ અને સ્નાતક
નોસંજોપયુક્ત હોય છે, એ રીતે આ સંજ્ઞાદ્વાર કલ્પ છે.

॥ સંજ્ઞાદ્વાર સમાપ્ત ૨૫ ॥

હવે આહારદ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે.—

‘પુલાણ ણ મંતે ! કિં આહારણ હોજ્જા, અણાહારણ હોજ્જા’ હે ભગવન્
પુલાક આહારક હોય છે ? કે અનાહારક હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રસુશ્રી
કહે છે કે-‘ગોયમા ! આહારણ હોજ્જા ણો અણાહારણ હોજ્જા’ હે ગૌતમ !
પુલાક આહારક હોય છે, અનાહારક હોતા નથી, ‘એવ જાવ નિયંટે’ એજ

કુશીલકપાયકુશીલાનાં સંગ્રહો ભવતિ, તથા ચ વક્રુગમતિસેવનાકુશીલકપાયકુશીલ
નિર્ગ્રન્થા આહારકા એવ ભવન્તિ નો અનાહારકા ભવન્તીતિ । 'સિનાપ પુચ્છા'
સ્નાતકઃ સ્વલુ ભદન્ત ! આહારકો ભવેત્ અનાહારકો વા ભવેદિતિ પ્રશ્ન', ભગવા
નાહ—'ગોયમા' इत्यादि, 'ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'આહારપ્ વા હોજ્જા અણાહારપ્
વા હોજ્જા' આહારકો વા ભવેત્ અનાહારકો વા ભવેત્ । પુઝાકાદેનિર્ગ્રન્થપર્યન્ત
સ્ય અનાહારકત્વકારણાનાં વિગ્રહગત્યાદીનામભાવાત્ આહરકત્વમેવ, સ્નાતકસ્તુ
કેવલિસમુદ્ધાતે તૃતીયચતુર્થપંચમસાયેષુ અયોગાવસ્થાનાં ચ અનાહારક એવ
ભવતિ, एतदन्यत्र पुनराहारको भवति, इत्यत उक्तम्—स्नातक आहारको वा
भवेत् अनाहारको वा भवेदिति २ । गतमाहारद्वारा । अथ भाद्वारमाह—'पुलाप

जाच णियंठे' इसी प्रकार से याचत्-वक्रुश, प्रतिसेवनाकुशील, कपय-
कुशील और निर्ग्रन्थ ये सब भी आहारक ही होते हैं । अना-
हारक नहीं होते हैं ।

‘સિનાપ પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! સ્નાતક આહારક હોતા હૈ અથવા
અનાહારક હોતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—‘ગોયમા !
આહારપ્ વા હોજ્જા અણાહારપ્ વા હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! સ્નાતક આહારક
બી હોતા હૈ ઓર અનાહારક બી હોતા હૈ । પુલાક સે લેકર
નિર્ગ્રન્થ તક હે સાધુ કે વિગ્રહ ગત્યાદિ રૂપ અનાહારકના કે કારણો
કે અભાવ સે આહારકતા હી હૈ । પર સ્નાતક કે કેવલિસમુદ્ધાત અવ
સ્થા મેં તૃતીય ચતુર્થ ઓર પંચમ સમય મેં તથા અયોગી અવસ્થા મેં
અનાહારકતા હૈ ઓર હસકે સિવાય આહારકતા હૈ ।

॥ આહારદ્વાર સમ્પાત ૨૬ ॥

પ્રમાણે યાવત્-ખકુશ, પ્રતિસેવના કુશીલ, કપાય કુશીલ અને નિર્ગ્રન્થ આ
સઘના સાધુ પણ આહારક જ હોય છે, અનાહારક હોતા નથી

‘સિનાપ પુચ્છા’ હે ભગવન્ સ્નાતક સાધુ આહારક હોય છે ? કે અના-
હારક હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! આહારપ્
વા હોજ્જા અણાહારપ્ વા હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! સ્નાતક આહારક પણ હોય છે,
અને અનાહારક પણ હોય છે પુલાકથી લઈને નિર્ગ્રન્થ સુધીના સાધુને
વિગ્રહગતિ વિગેરે રૂપ અનાહારકપણાના કારણોના અસાવધી આહારકપણ જ
છે. પરંતુ સ્નાતકને કેવલી સમુદ્ધાત અવસ્થામા ત્રીજા ચોથા અને પાંચમા
અમયમા તથા અયોગી અવસ્થામા અનાહારકપણુ છે અને તેના સિવાય
આહારકપણુ આવે છે એ રીતે આ છઠ્ઠીસમું આહારદ્વાર કહ્યું છે,

॥ આહારદ્વાર સમ્પાત ૨૬ ॥

ળં મંતે ! કહ મવગ્રહણાં હોજ્જા' પુલાકઃ સ્વભદન્ત ! સતિ મવગ્રહણાનિ મવન્તીતિ સતિ મવાન કૃત્વા સિદ્ધયોત્પર્યઃ, ઇતિ મવગ્રહણવિપયે પ્રગ્નઃ । મગવા-
નાહ-‘ગોયમા’ દ્વ્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જહન્નેણં એકં ઉક્કોસેણં તિન્નિ’
જઘન્યેન એકં મવગ્રહણં પુલાકરય મવતિ ઉત્કર્ષેણ ત્રીણિ મવગ્રહણાનિ મવન્તિ,
જઘન્યત એકમિન્ મવગ્રહણે પુલાકો ધૂત્વા કષાયકુશીલત્વાદિક મયન્ત્વાન્તરમ્
એકશોડનેરુણો વા તત્રૈવ મવે મગન્તરેવાસ્વાપ્ય સિદ્ધિચિતિ મવાન્તરમિતિ, તત્ર
સાતિચારત્વા મરણે સતિ દ્વિતીયં મનુષ્યમવમવાપ્ય સિદ્ધયિતિ ઉત્કૃષ્ટત રતુ દેવા-
દિમવાન્તરિતાન્ ત્રીન્ મવાન્ પુલાકત્વ માપ્નોતીતિ માવઃ । ‘વડસે પુન્છા’ વકુશઃ
સ્વભદન્ત ! સતિ મવગ્રહણાનિ કૃત્વા સિદ્ધચીતિ પ્રગ્નઃ । મગવાનાહ-‘ગોયમા’

૨૭ ભવદ્વાર કા કથન

‘પુલાક ણં મંતે ! કહ મવગ્રહણાં હોજ્જા’ હે મદન્ત ! પુલાક
કિતને મવોં કો ગ્રહણ કરને કે વાદ સિદ્ધ હોતા હૈ ? હલકે ઉત્તર મેં
પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! જહન્નેણં એકં ઉક્કોસેણં તિન્નિ’ હે ગૌતમ !
પુલાક જઘન્ય હે એક મવગ્રહણ કરને કે વાદ સિદ્ધ હોતા હૈ ઓર
ઉત્કૃષ્ટ હે ત્રીન મવોં કો ગ્રહણ કરને કે વાદ સિદ્ધ હોતા હૈ । અર્થાત્
-જઘન્ય હે એક મવ મેં પુલાક હોકર કષાયકુશીલ આદિ રૂપ સંયત
મવસ્થા કો એમવાર અથવા અનેક વાર ડસી મવ મેં અથવા મવાન્તર
મેં પ્રાપ્ત કરકે સિદ્ધ હોતા હૈ । મવાન્તર મેં સાતિચાર હોકર મરણ
હોને પર દ્વિતીય મનુષ્યમવ કો પ્રાપ્ત કરકે સિદ્ધ હોતા હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ
સે દેવાદિ મવોં દ્વારા અન્તરિત ત્રીન મવોં તક પુલાક મવસ્થા
પ્રાપ્ત કર સિદ્ધ હોતા હૈ ।

હવે સત્યાવીસમાં ભવદ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે.

‘પુલાક ણં મંતે ! કહ મવગ્રહણાં હોજ્જા’ હે ભગવન્ પુલાક કેટલા
ભવોને ગ્રહણ કર્યા પછી સિદ્ધ થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી
ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા ! જહન્નેણં એક ઉક્કોસેણં તિન્નિ’ હે ગૌતમ !
પુલાક જઘન્યથી એક ભવગ્રહણ કર્યા પછી સિદ્ધ થાય છે અને ઉત્કૃષ્ટથી ત્રણ
ભવોને ગ્રહણ કર્યા પછી સિદ્ધ થાય છે અર્થાત્ જઘન્યથી એક ભવમાં પુલાક
થઈને કષાય કુશીલ વિગેરે રૂપ સન્નત અવસ્થાને એક વાર અથવા અનેકવાર
એક ભવમાં અથવા ભવાન્તરમાં પ્રાપ્ત કરીને સિદ્ધ થાય છે ભવાન્તરમાં
સાતિચાર થઈને મરણ થયા પછી બીજા મનુષ્યભવને પ્રાપ્ત કરીને સિદ્ધ થાય
છે અને ઉત્કૃષ્ટથી દેવાદિભવોદ્વારા અન્તરિત ત્રણ ભવો સુધી પુલાક અવસ્થા
પ્રાપ્ત કરીને સિદ્ધ થાય છે.

કુશીલકઘાયકુશીલાનાં સંગ્રહો ભવતિ, તથા ચ વકુગમતિસેવનાકુશીલકઘાયકુશીલ
નિર્ગન્થા આહારકા એવ ભવન્તિ નો અનાહારકા ભવન્તીતિ । ‘સિળાણ પુચ્છા’
સ્નાતકઃ સ્વલુ ભદન્ત ! આહારકો ભવેત્ અનાહારકો વા ભવેદિતિ ષડ્ઞ, ભગવા
નાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘આહારણ વા હોજ્જા અણાહારણ
વા હોજ્જા’ આહારકો વા ભવેત્ અનાહારકો વા ભવેત્ । પુચ્છાકાદેર્નિર્ગન્થપર્યન્ત-
સ્ય અનાહારકશ્વકારણાનાં વિગ્રહગત્યાદીનામભાવાત્ આહરકત્વમેવ, સ્નાતકસ્તુ
કેવલિસમુદ્ઘાતે તૃતીયચતુર્થપંચમસમયેષુ અયોગાવસ્થાયાં ચ અનાહારક એવ
ભવતિ, ઇતદન્યત્ર પુનરાહારકો ભવતિ, इत्यत उक्तम्-स्नातक आहारको वा
भवेत् अनाहारको वा भवेदिति २६ । ગતમાહારદ્વારમ્ । અથ માદ્વારમાહ-‘પુલાણ

જાવ ગિયંઠે’ હસો પ્રકાર સે યાવત્-વકુશ, પ્રતિસેવનાકુશીલ, કઘાય-
કુશીલ ઔર નિર્ગન્થ ચે સ્વ બી આહારક હી હોતે હૈં । અના-
હારક નહીં હોતે હૈં ।

‘સિળાણ પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! સ્નાતક આહારક હોતા હૈ અથવા
અનાહારક હોતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં-‘ગોયમા !
આહારણ વા હોજ્જા અણાહારણ વા હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! સ્નાતક આહાર-
ક બી હોતા હૈ ઔર અનાહારક બી હોતા હૈ । પુલાક સે લેકર
નિર્ગન્થ તક કે સાધુ કે વિગ્રહ ગત્યાદિ રૂપ અનાહારકતા કે કારણો
કે અભાવ સે આહારકતા હી હૈ । પર સ્નાતક કે કેવલિસમુદ્ઘાત અવ-
સ્થા મેં તૃતીય ચતુર્થ ઔર પંચમ સમય મેં તથા અયોગી અવસ્થા મેં
અનાહારકતા હૈ ઔર હસકે સિવાય આહારકતા હૈ ।

॥ આહારદ્વાર સમાપ્ત ૨૬ ॥

પ્રમાણે યાવત્-અકુશ, પ્રતિસેવના કુશીલ, કઘાય કુશીલ અને નિર્ગન્થ આ
સઘળા સાધુ પણ આહારક જ હોય છે, અનાહારક હોતા નથી

‘સિળાણ પુચ્છા’ હે ભગવન્ સ્નાતક સાધુ આહારક હોય છે ? કે અના-
હારક હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! આહારણ
વા હોજ્જા અણાહારણ વા હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! સ્નાતક આહારક પણ હોય છે,
અને અનાહારક પણ હોય છે. પુલાકથી લઈને નિર્ગન્થ સુધીના સાધુને
વિગ્રહગતિ વિગેરે રૂપ અનાહારકપણાના કારણોના અસાવથી આહારકપણું જ
છે. પરંતુ સ્નાતકને કેવલી સમુદ્ઘાત અવસ્થામા ત્રીજા ચોથા અને પાંચમા
અમયમા તથા અયોગી અવસ્થામા અનાહારકપણું છે અને તેના સિવાય
આહારકપણું આવે છે એ રીતે આ છઠ્ઠીસમું આહારદ્વાર કહ્યું છે.

॥ આહારદ્વાર સમાપ્ત ૨૬ ॥

કુશીલત્વાદિયુક્તવક્તૃશ્ચેવ પૂરયતીતિ ભવઃ । 'એવં પઢિસેવનાકુશીલેવિ' એવ પ્રતિસેવનાકુશીલોઽપિ । એવં વક્તૃશ્ચેવ પ્રતિસેવનાકુશીલસ્યાપિ જયન્મત એક ભવગ્રહણં ભવતિ ઉત્કર્ષેણ ત્વ અષ્ટૌ મયગ્રહણાનિ ભવન્તીતિ । 'એવં કમાયકુશીલેવિ' એવં કમાયકુશીલોઽપિ કમાયકુશીલસ્યાપિ જયન્મેન એકમયગ્રહણમુત્કર્ષ તોઽષ્ટ ભવગ્રહણાનિ ભવન્તીતિ । 'ળિયંઠે જહા પુલાય' નિર્ગન્થો યયા પુલાકઃ, નિર્ગન્થસ્ય પુલાકઃચેવ જયન્મેન એકં મયગ્રહણમુત્કર્ષતસીળિ મયગ્રહણાનિ ભવન્તીતિ । 'સિળાપ પુચ્છા' સ્નાતકસ્ય સ્વલુ ભદન્ત ! કવિ મયગ્રહણાનિ ભવન્તીતિ પૃચ્છા પ્રશ્નઃ મગધાનાહ—'ગોયમા' इत्याद । 'ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'એક' એકમેવ મયગ્રહણં ભવતિ સ્નાતકસ્યેતિ ૨૭ ।

પ્રત્યેક ભવ પ્રતિસેવનાકુશીલત્વાદિ રૂપ સે યુક્ત વક્તૃશ્ચરૂપ સે પૂરણ કરતા હૈ । 'એવ પઢિસેવનાકુશીલે વિ' હસી પ્રકાર સે પ્રતિસેવનાકુશીલ મી જયન્મ સે એક ભવગ્રહણ કરકે સિદ્ધ હોતા હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે આઠ મર્વો કો ગ્રહણ કરકે સિદ્ધ હોતા હૈ । 'એવં કમાયકુશીલે વિ' હસી પ્રકાર સે કમાય કુશીલ મી જયન્મ સે એક ભવ ગ્રહણ કરકે ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે આઠ મર્વો કો ગ્રહણ કરકે સિદ્ધ હોતા હૈ । 'ળિયંઠે જહા પુલાય' નિર્ગન્થ પુલાક કે જેસે જયન્મ સે એક મયગ્રહણ કરકે ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે ત્રીન મર્વો કો ગ્રહણ કરકે સિદ્ધ હોતા હૈ । 'સિળાપ પુચ્છા' હે ભદન્ત ! સ્નાતક કિનતે મર્વો કો ગ્રહણ કરકે સિદ્ધ હોતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશુશ્રી કહતે હૈ—'ગોયમા ! એકો' હે ગૌતમ ! સ્નાતક એક ભવ કો લેહર સિદ્ધ હોતા હૈ । ભવદ્વાર કા કથન સમાપ્ત ।

'એવં પઢિસેવનાકુશીલે વિ' એજ પ્રમાણે પ્રતિસેવના કુશીલ પણ જયન્મથી એક ભવ ગ્રહણ કરીને સિદ્ધ થાય છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી આઠ ભવોને ગ્રહણ કરીને સિદ્ધ થાય છે. 'એવં કમાયકુશીલે વિ' એજ પ્રમાણે કમાય કુશીલ પણ જયન્મથી એક ભવ ગ્રહણ કરીને અને ઉત્કૃષ્ટથી આઠ ભવોને ગ્રહણ કરીને સિદ્ધ થાય છે. 'ળિયંઠે જહા પુલાય' નિર્ગન્થ પુલાકના કથન પ્રમાણે જયન્મથી એક ભવ ગ્રહણ કરીને અને ઉત્કૃષ્ટથી ત્રણ ભવોને ગ્રહણ કરીને સિદ્ધ થાય છે. 'સિળાપ પુચ્છા' હે ભગવન્ સ્નાતક કેટલા ભવોને ગ્રહણ કરીને સિદ્ધ થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રશુ કહે છે કે—'ગોયમા ! એકો' હે ગૌતમ ! સ્નાતક એક ભવ ગ્રહણ કરીને સિદ્ધ થાય છે. ભવદ્વાર સમાપ્ત ૨૭ ।

इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ! 'जहन्नेणं एकं उक्कोसेणं अट्ठ' जघन्येन एकं भवग्रहणं वकुशस्य भवति, उत्कृष्टतोऽष्ट भवग्रहणानि भवन्ति, अत्र कश्चित् एक-
स्मिन्नेव भवे वकुशत्वं कषायकुशीलत्वं च प्राप्य सिद्धो भवति तथा एकभवे वकु-
शत्वं प्राप्य भवान्तरे वकुशत्वप्राप्तिं विनाऽपि सिद्धो भवति अतो वकुशस्य जघ-
न्येन एकभवग्रहणं कश्चित् उत्कर्षतस्तु अष्टौ भवा भवन्ति यत्तस्य उत्कर्षतोऽ-
ष्टभवपर्यन्तं चारित्र्यप्राप्तिर्भवति तत्र कश्चित् तान् भवतो अपि भवान् वकुशत्वेन,
चरमभवेत् सकषायत्वयुक्तवकुशत्वेन पूरयति, तथा कश्चित् प्रतिभवं प्रतिसेवना-

‘बलसे પુછા’ હે અદન્ત ! વકુશ કિતને ભવોં કો ગ્રહણ કરકે સિદ્ધ હોતા હૈ ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘गोयमा ! जहन्नेणं एकं उक्कोसेणं अट्ठ’ हे गौतम ! वकुश जघन्य से एक भव को ग्रहण करके और उत्कृष्ट से आठ भवों को ग्रहण करके सिद्ध होता है । यहां कोई एक ही भव में वकुश अवस्था को और कषयकुशील अवस्था को प्राप्त कर सिद्ध हो जाता है और कोई एक भव में वकुश अवस्था को प्राप्त कर तथा भवान्तर में वकुश अवस्था प्राप्त किये विना भी सिद्ध हो जाता है । इसलिये वकुश का एक भवग्रहण जघन्य से कहा है । तथा उत्कृष्ट से जो आठ भवग्रहण कहा है सो उसका कारण ऐसा है कि आठ भवतक उत्कृष्ट रूप से उसे चारित्र्य की प्राप्ति होती हैं । इनमें कोईएक तो आठ भव वकुशरूप से और अन्तिम भव कषायकुशीलसहित वकुशरूप से पूरण करता है तथा कोईएक

‘બલસે પુછા’ હે ભગવન્ બકુશ કેટલા ભવોને ગ્રહણ કરીને સિદ્ધ થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! જહન્નેણ એકં ઉક્કો-
સેણં અટ્ઠ’ હે ગૌતમ ! બકુશ જઘન્યથી એક ભવ ગ્રહણ કરે છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી આઠ ભવોને ગ્રહણ કરીને તે પછી સિદ્ધ થાય છે. અહિયાં કોઈ એક જ ભવમાં બકુશ અવસ્થાને અથવા કષાયકુશીલ અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરીને સિદ્ધ થઈ જાય છે. અને કોઈ એક ભવમાં બકુશ અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરીને તથા ભવાન્તરમાં બકુશ અવસ્થા પ્રાપ્ત કર્યા વિના પણ સિદ્ધ થઈ જાય છે. તેથી બકુશનો એક ભવગ્રહણ જઘન્યથી કહ્યો છે તથા ઉત્કૃષ્ટથી જે આઠ ભવગ્રહણ કહ્યા છે, તેનું કારણ એવું છે કે—આઠ ભવ સુધી ઉત્કૃષ્ટપણથી તેને ચારિત્રની પ્રાપ્તિ હોય છે તેમાં કોઈ એક આઠ ભવ બકુશપણથી અને છેલ્લો ભવ કષાય સહિત બકુશપણથી પૂરો કરે છે. તથા કોઈ એક પ્રત્યેક ભવ પ્રતિસેવનાકુશીલ વિગેરે રૂપથી યુક્ત બકુશપણથી પૂરો કરે છે

કુશીલત્વાદિયુક્તવક્તૃશત્વેન પૂરયતીતિ ભાવઃ । 'एवं पडिसेवणाकुसीलेवि' एव
 प्रतिसेवनाकुसीलोऽपि । एवं वक्तुशब्देन पडिसेवनाकुशीलस्यापि जघन्यत एक
 भवग्रहणं भवति उत्कर्षेण तु अष्टौ भवग्रहणानि भवन्तीति । 'एवं कसायकुसी-
 लेवि' एवं कषायकुशीलोऽपि कषायकुशीलस्यापि जघन्येन एकभवग्रहणमुत्कर्ष
 तोऽष्ट भवग्रहणानि भवन्तीति । 'णिघंटे जहा पुलाए' निर्ग्रन्थो यथा पुलाकः,
 निर्ग्रन्थस्य पुलाकशब्देन जघन्येन एकं भवग्रहणमुत्कर्षतसीणि भवग्रहणानि भवन्तीति ।
 'सिणाए पुच्छा' स्नातकस्य खलु भदन्त ! कति भवग्रहणानि भवन्तीति पूच्छा
 प्रश्नः भगवानाह—'गोयमा' इत्यादि । 'गोयमा' हे गौतम ! 'एक' एकमेव भव-
 ग्रहणं भवति स्नातकस्येति २७ ।

પ્રત્યેક ભવ પ્રતિસેવનાકુશીલત્વાદિ રૂપ સે યુક્ત વક્તુશરૂપ સે પૂરણ
 કરતા હૈ । 'एवं पडिसेवणाकुसीले वि' इसी प्रकार से प्रतिसेवनाकुशील
 भी जघन्य से एक भवग्रहण करके सिद्ध होता है और उत्कृष्ट से
 आठ भवों को ग्रहण करके सिद्ध होता है । 'एवं कसायकुसीले वि'
 इसी प्रकार से कषाय कुशील भी जघन्य से एक भव ग्रहण करके
 और उत्कृष्ट से आठ भवों को ग्रहण करके सिद्ध होता है । 'णिघंटे
 जहा पुलाए' निर्ग्रन्थ पुलाक के जैसे जघन्य से एक भवग्रहण करके
 और उत्कृष्ट से तीन भवों को ग्रहण करके सिद्ध होता है । 'सिणाए
 पुच्छा' हे भदन्त ! स्नानक किनने भवों को ग्रहण करके सिद्ध होता
 है ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—'गोयमा ! एक्को' हे गौतम !
 स्नातक एक भव को लेकर सिद्ध होता है । भवद्वार का कथन समाप्त ।

'एवं पडिसेवणाकुसीले वि' એજ પ્રમાણે પ્રતિસેવના કુશીલ પણ જઘન્યથી
 એક ભવ ગ્રહણ કરીને સિદ્ધ થાય છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી આઠ ભવોને ગ્રહણ
 કરીને સિદ્ધ થાય છે. 'एवं कसायकुसीले वि' એજ પ્રમાણે કષાય કુશીલ
 પણ જઘન્યથી એક ભવ ગ્રહણ કરીને અને ઉત્કૃષ્ટથી આઠ ભવોને ગ્રહણ
 કરીને સિદ્ધ થાય છે. 'णिघंटे जहा पुलाए' निर्ग्रन्थ पुलाकના कथन પ્રમાણે
 જઘન્યથી એક ભવ ગ્રહણ કરીને અને ઉત્કૃષ્ટથી ત્રણ ભવોને ગ્રહણ કરીને
 સિદ્ધ થાય છે 'सिणाए पुच्छा' હે ભગવન્ સ્નાનક કેટલા ભવોને ગ્રહણ કરીને
 સિદ્ધ થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રભુ કહે છે કે—'गोयमा ! एक्को' હે
 ગૌતમ ! સ્નાતક એક ભવ ગ્રહણ કરીને સિદ્ધ થાય છે. ભવદ્વાર સમાપ્ત રજા

અથાઽવિંશતિતમમાકર્ષદ્વારમ્ 'પુલાગસ્સ ણં મંતે ! એગમ્મગ્ગહીયા કેવડ્યા આગરિસા પન્નત્તા' પુલાકસ્ય સ્વલુ મદન્ત ! એક ભવગ્ગહીયાઃ-એકસ્મિન્ ભવે ગ્ગહયોગ્યાઃ ક્રિયન્ત આકર્ષાઃ, અકર્ષણમ્ આકર્ષ ચારિત્રપ્રાપ્તિઃ, તથા ચ ચારિત્ર-પરિણામાત્મકા આકર્ષાઃ પુલાકસ્યેકસ્મિન્ ભવે ક્રિયન્તો ભવન્તીતિ પ્રશ્નઃ ! ભગવાનાહ-'ગોયમા' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ! जहन्नेणं एको उक्कोसेणं तिन्नि' जघन्येन एक आकर्षो भवति एकस्मिन् भवे पुलाकस्य, उत्कर्षेण तु त्रय आकर्षा भवन्तीति । 'वउसस्स णं पुच्छा' वकुशस्य स्वलु मदन्त ! एक भवग्हणीयाः क्रियन्तश्चारित्रपरिणामात्मका आकर्षा भवन्तीति प्रश्नः । भगवानाह 'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ! 'जहन्नेणं एको' जघन्येन एक आकर्षः, 'उक्कोसेणं सत्तगसो' उत्कर्षेण शताग्रशः-शतपृथक्त्वम् तदुक्तम्-'तिण्ह सहस्सपुहुत्तं सयपुहुत्तं च होइ विरईए' त्रयाणां सहस्रपृथक्त्वम् विरतेः पुन शतपृथक्त्वं

૨૮ આકર્ષદ્વાર કા કથન

'પુલાગસ્સ ણં મંતે ! એક ભવગ્ગહીયા કેવડ્યા આગરિસા પન્નત્તા' હે અદન્ત ! પુલાક કો એક ભવ મેં ચારિત્ર પરિણામાત્મક આકર્ષ કિતને હોતે હેં ? ઉત્તર મેં પ્રશુશ્રી કહતે હેં-'ગોયમા ! જહન્નેણં એકો, ઉક્કો-સેણં તિન્નિ' હે ગૌતમ ! પુલાક કો એક ભવ મેં જઘન્ય સે એક આકર્ષ હોતા હેં ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે ત્રીન આકર્ષ હોતે હેં । 'વડસસ્સ ણં પુચ્છા' હે મદન્ત ! વકુશ કો એકભવ મેં ચારિત્ર પરિણામાત્મક આકર્ષ કિતને હોતે હેં ? ઉત્તર મેં પ્રશુશ્રી કહતે હેં 'ગોયમા ! જહન્નેણં એકો ઉક્કો-સેણં સત્તગસો' હે ગૌતમ ! વકુશ કે જઘન્ય સે એક આકર્ષ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે શતપૃથક્ત્વ દો સૌ સે લેકર ૯ સૌ તક આકર્ષ હોતે હેં । તદુક્તમ્-'તિણ્હ સહસ્સપુહુત્તં સયપુહુત્તં ચ હોઈ વિરઈએ' 'એવં પહિસેવણા-

હવે અઠ્યાવીસમાં આકર્ષ દ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે

'પુલાગસ્સ ણં મંતે ! એકભવગ્ગહીયા કેવડ્યા આગરિસા પન્નત્તા' હે ભગવન્ પુલાકને એક ભવમાં ચારિત્ર પરિણામાત્મક આકર્ષ કેટલા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશુશ્રી કહે છે કે-'ગોયમા ! જહન્નેણ એકો, ઉક્કોસેણં તિન્નિ' હે ગૌતમ ! પુલાકને એક ભવમાં જઘન્યથી એક આકર્ષક હોય છે અને ઉત્કૃષ્ટથી ત્રણ 'આકર્ષ' હોય છે. 'વડસસ્સ ણં પુચ્છા' હે ભગવન્ અકુશને એક ભવમાં ચારિત્ર પરિણામાત્મક 'આકર્ષ' કેટલા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-'ગોયમા ! જહન્નેણં એકો ઉક્કોસેણં સત્તગસો' હે ગૌતમ ! અકુશને જઘન્યથી એક 'આકર્ષ' અને ઉત્કૃષ્ટથી શત પૃથક્ત્વ એટલે કે અસોથી લઈને નવસો સુધી 'આકર્ષ' હોય છે. એજ કહ્યું છે કે-'તિણ્હસહસ્સપુહુત્તં સય પુહુત્તં ચ હોઈ વિરઈએ' એવ પહિસેવણાકુલીલે વિ' અકુશના કથન પ્રમાણે

મવતીતિચ્છાયા । ‘એવં પદિસેવનાકુસીલેવિ’ એવં પ્રતિસેવનાકુસીલેઽપિ એવમ્-
વકુશવદેવ પ્રતિસેવનાકુસીલસ્યાપિ જઘન્યેન એક એવારૂપો મવતિ એક મવગ્રહણે
ઉત્કર્ષેણ શતપરિણામેન મવતિ દ્વિગતાદારમ્ય નવગતરૂપંત મવતીતિ । ‘એવં કસાય-
કુસીલેવિ’ એવં કપાયકુસીલોઽપિ, એવમ્-વકુશવદેવ કપાયકુસીલસ્યાપિ એક
મવગ્રહણીય એક આરૂપો જઘન્યેન, ઉત્કર્ષેણ તુ શતપૃથક્ત્વરૂપ ઇતિ । ‘ણિયંઠસ્સ ણં
પુચ્છા’ નિર્ગ્રન્થસ્ય ત્વલુ મદન્ત । એક મવગ્રહણીયાઃ કિયન્ત આરૂપાં મવન્તીતિ
પૃચ્છા પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જહન્નેણં
એકો’ જઘન્યેન એક આરૂપો મવતિ ‘ઉક્કોસેણં દોણિ’ ઉત્કર્ષેણ દ્વો આરૂપો
એકસ્મિન્ મવે વારદ્વયમુપશમશ્રેણીકરણાત્ ઉપશમનિર્ગ્રન્થસ્પ દ્વો આરૂપો મવત
ઇતિ । ‘સિણાયસ્સ ણં પુચ્છા’ સ્નાતકસ્ય ત્વલુ મદન્ત ! એકમવગ્રહણીયઃ કિયાન્
આરૂપો મવતીતિ પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ !
‘એકો’ એકઃ સ્નાતકસ્યૈવ મવગ્રહણે એક એવ આરૂપો મવતીતિ માત્રઃ ‘પુલાગસ્સ ણં

કુસીલે વિ’ વકુશ કે જૈસે હી પ્રતિસેવનાકુસીલ કે બી જઘન્ય સે
એક હી આકર્ષ એક મવ મેં હોતા હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે દો સૌ સે લેનર
૧ સૌ તક આકર્ષ હોતે હૈ । ‘એવ કસાયકુસીલે વિ’ હસી પ્રકાર સે
કપાયકુસીલ કે બી એક મવ મેં એક હી આકર્ષ જઘન્ય સે હોતા હૈ
ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે શતપૃથક્ત્વ આકર્ષ હોતે હૈ ।

‘ણિયંઠસ્સ પુચ્છા’ હે મદન્ત । નિર્ગ્રન્થ કે એક મવ મેં કિતને
આકર્ષ હોતે હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્નશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા । જહન્નેણં એકો
ઉક્કોસેણં દોણિ’ હે ગૌતમ ! નિર્ગ્રન્થ કે જઘન્ય સે એક મવ મેં એક
આકર્ષ હોતા હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે ઉપશમનિર્ગ્રન્થ કે દો વાર ઉપશમશ્રેણી
કરને સે દો આકર્ષ હોતે હૈ । ‘સિણાયસ્સ ણં પુચ્છા’ હે મદન્ત ! સ્નાતક કે

પ્રતિસેવના કુસીલને પણ એક ભવમાં જઘન્યથી એક જ ‘આકર્ષ’ હોય છે.
અને ઉત્કૃષ્ટથી બસોથી લઇને નવસો સુધીના ‘આકર્ષ’ હોય છે ‘એવં કસાય
કુસીલે વિ’ એજ પ્રમાણે કપાય કુસીલને પણ એક ભવમાં જઘન્યથી એક જ
આકર્ષ હોય છે. અને ઉત્કર્ષથી શત પૃથક્ત્વ એટલે કે બસોથી લઇને નવસો
સુધીના ‘આકર્ષ’ હોય છે.

‘ણિયંઠસ્સ પુચ્છા’ હે ભગવન્ નિર્ગ્રન્થને એક ભવમાં કેટલા ‘આકર્ષ’
હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશ્નશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા । જહ્ણેણ એકો
ઉક્કોસેણ દોણિ’ હે ગૌતમ ! નિર્ગ્રન્થને જઘન્યથી એક ભવમાં એક ‘આકર્ષ’
હોય છે અને ઉત્કૃષ્ટથી ઉપશમ નિર્ગ્રન્થને બે વાર ઉપશમ શ્રેણી કરવાથી
બે ‘આકર્ષ’ હોય છે. ‘સિણાયસ્સ પુચ્છા’ હે ભગવન્ સ્નાતકને એક ભવમાં

મંતે ! નાનાભવગ્રહણીયા કેવડયા આગરિસા પન્નત્તા' પુલાકસ્ય ચલુ મદન્ત ! નાનાભવગ્રહણીયાઃ, નાનાધકારકેષુ મગ્રગ્રણેષુ યે મયન્તિ તે અનેકભવગ્રહણીયાઃ અનેકધકારકભવે સંપદમાના इत्यर्थः, ક્રિયન્ત આકર્ષાઃ પ્રજ્ઞપ્તા મવન્તીતિ પ્રશ્નઃ । મગવાનાદ--'ગોયમા' ઇત્યાદિ, 'ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'જહન્ને ણં દોન્નિ' જઘન્વેન દ્વૌ, એક આકર્ષ્ય એકસ્મિન્ મવે દ્વિતીય આકર્ષ્યોઽન્યસ્મિન્ મવે, इत्येवं रूपेण અનેકમવે દ્વૌ આકર્ષ્યો રચાતામિતિ । 'ઉક્કોસેણં સત્ત' ઉત્તર્કષેણ સપ્ત' પુલાકત્વમ્ ઉત્તર્કષતઃ ત્રિષુ મવેષુ સ્યાત્ એકત્ર ચ તદુત્તર્કષતો તારત્રયં મગ્નિતિ તતશ્ચ પ્રથમમવે-એક એવ આકર્ષ્યઃ અન્યસ્મિન્ મવદ્વયે ત્રયસ્ય ચ આકર્ષ્યો હતાદિ વિકલ્પૈઃ સપ્ત તે એક મવ મેં કિતને આકર્ષ્ય હોતે હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં--'ગોયમા ! એક્કો' હે ગૌતમ ! સ્નાતક કે એક મવ મેં એક હી આકર્ષ્ય હોતા હૈ ।

'પુલાગસ્સ ણં મંતે ! નાનાભવગ્રહણીયા કેવડયા આગરિસા પન્નત્તા' હે મદન્ત ! પુલાક કે અનેક મવ મેં કિતને આકર્ષ્ય હોતે હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈં--'ગોયમા ! જહન્નેણં દોન્નિ, ઉક્કોસેણં સત્ત' હે ગૌતમ ! પુલાક કે અનેક મવ મેં દો આકર્ષ્ય જઘન્ય સે ઓર સાત આકર્ષ્ય ઉત્કૃષ્ટ સે હોતે હૈં । તાત્પર્ય ઘર હૈ કિ પુલાક કે એક મવ મેં એક ઓર અન્ય મવ મેં દૂસરા આકર્ષ્ય હોતા હૈ । હસ પ્રકાર સે અનેક મવોં કો આશ્રિત કરકે પુલાક કે જઘન્ય સે દો આકર્ષ્ય કહે ગયે હૈં । પુલાક અવસ્થા ઉત્કૃષ્ટ સે ત્રીન મવોં મેં હોતી હૈ । હનમેં એકમવ મેં ઉત્કૃષ્ટ સે વહ ત્રીન વાર હોતી હૈ । હસ પ્રકાર પ્રથમ મવ મેં એક આકર્ષ્ય ઓર દો મવોં મેં ત્રીન ૨ આકર્ષ્ય હોને સે ૭ આકર્ષ્ય અનેક મવોં

કેટલા 'આકર્ષ્ય' હોય છે ? ઉત્તરમા પ્રભુશ્રી કહે છે કે--'ગોયમા ! એક્કો' હે ગૌતમ ! સ્નાતકને એક ભવમાં એક જ આકર્ષ્ય હોય છે.

'પુલાગસ્સ ણં મંતે ! નાનાભવગ્રહણીયા કેવડયા આગરિસા પન્નત્તા' હે ભગવન્ પુલાકને અનેક ભવોમાં કેટલા 'આકર્ષ્ય' હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રભુશ્રી કહે છે કે--'ગોયમા ! જહણેણં દોન્નિ, ઉક્કોસેણં સત્ત' હે ગૌતમ ! પુલાકને અનેક ભવોમાં જઘન્યથી બે આકર્ષ્ય અને ઉત્કૃષ્ટથી સાત 'આકર્ષ્ય' હોય છે કહેવાતુ તાત્પર્ય એ છે કે--પુલાકને એક ભવમાં એક અને બીજા ભવમાં બીજુ 'આકર્ષ્ય' હોય છે. આ રીતે અનેક ભવોનો આશ્રય કરીને પુલાકને જઘન્યથી બે 'આકર્ષ્ય' કહ્યા છે પુલાક અવસ્થા ઉત્કૃષ્ટથી ત્રણ ભવોમાં હોય છે તેમા એક ભવમા ઉત્કૃષ્ટથી તે ત્રણ વાર હોય છે. આ રીતે પહેલા ભવમાં એક 'આકર્ષ્ય' અને બે ભવોમાં ત્રણ ત્રણ 'આકર્ષ્ય' થવાથી અનેક ભવોની અપેક્ષાથી ૭ સાત 'આકર્ષ્ય' ઉત્કૃષ્ટપણાથી થાય છે.

આકર્ષાં ભવન્તીતિ । 'વડસસ્સ પુચ્છા' વકુશસ્ય ચત્તુ મદન્ત । અનેકભવગ્રહણે ક્રિયન્ત
આકર્ષાં ભવન્તીતિ પ્રશ્નઃ, ભગવાનાહ—'ગોયમા' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ।
'जहन्नेणं दोन्नि' जघन्येन द्वौ आकर्षौ भवतः, 'उक्कोसेणं सहस्सग्गसो' उत्कर्षेण सह-
स्राग्रशः सहस्रपरिणामेन सहस्रपृथक्त्वमित्यर्थः वकुशम्पाटौ भवग्रहणाणि उत्कर्षतः
कथितानि एकस्मिन् भवग्रहणे चाकर्षाणां शतपृथक्त्वं कथाम् उत्र च यदा अष्टा
स्वपि भवग्रहणेषु उत्कर्षतो नत्र प्रत्येकमाकर्षशतानि तदा नवानामपि गतानाम्
अष्टाभिर्गुणने सप्तसहस्राणि शतद्वयाधिकानि भवन्तीति । 'णियंठस्स णं पुच्छा'

કી અપેક્ષા સે ઉત્કૃષ્ટ સ્તર મેં હોતે હિં । 'વડસસ્સ પુચ્છા' હે મદન્ત ।
વકુશ કે અનેક ભવોં મેં કિતને આકર્ષ હોતે હિં ? ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી
કહતે હિં—'ગોયમા । જહન્નેણં દોન્નિ ઉક્કોસેણં સહસ્સગ્ગસો' હે ગૌતમ ।
વકુશ કે અનેક ભવોં મેં જઘન્ય સે દો આકર્ષાં ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે દો
હજાર સે લેકર ૧ હજાર તરુ આકર્ષાં હોતે હિં । હવરા વિચાર હસ
હસ પ્રકાર સે હૈ—વકુશ કે ઉત્કૃષ્ટ સે આઠ ભવ હોતે હિં હન મેં સે
પ્રત્યેક ભવ મેં અધિક સે અધિક શતપૃથક્ત્વ આકર્ષાં હોતે હિં । હસ
પ્રકાર આઠોં ભવોં મેં ઉત્કૃષ્ટ સે ૧-૧ સૌ આકર્ષાં હો જાતે હિં । ૧ સૌ
આકર્ષોં કે સાથ ૮ કા ગુણા કરને સે સ્વ મિલકર કુલ આકર્ષાં ૭૨૦૦
હોતે હિં । હની લિયે યહાં વકુશ કે ઉત્કૃષ્ટ સે સહસ્ર પૃથક્ત્વ તક
આકર્ષાં કહે ગયે હિં ।

'ણિયંઠસ્સ ણં પુચ્છા' હે મદન્ત નિર્ગન્થ કે અનેક ભવોં મેં કિતને
આકર્ષાં હોતે હિં । ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હિં—'ગોયમા । જહન્નેણં દોન્નિ

'वडसस्स पुच्छा' હે ભગવન્ બકુશને અનેક ભવોમા કેટલા 'આકર્ષ' હોય છે ?
આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રમુશ્રી કહે છે કે—'ગોયમા । જહન્નેણ દોન્નિ, ઉક્કોસેણ
સહસ્સગ્ગસો' હે ગૌતમ । બકુશને ઉત્કૃષ્ટથી અનેક ભવોમાં બધ-બધી બે
'આકર્ષ' અને ઉત્કૃષ્ટથી બે હબરથી લઈને નવ હબર સુધી 'આકર્ષ' હોય
છે. આ કથનનો સારાશ એવો છે કે—બકુશને ઉત્કૃષ્ટથી આઠ ભવ હોય છે
તેમાંથી પ્રત્યેક ભવમાં વધારેમાં વધારે શતપૃથક્ત્વ 'આકર્ષ' હોય છે. એ રીતે
આઠ ભવમાં ઉત્કૃષ્ટથી ૮-૮ નવસો નવસો 'આકર્ષ' થઈ બીય છે નવસો 'આકર્ષ'ની
સાથે ૮ નો ગુણાકાર કરવાથી બધા મળીને કુલ ૭૨૦૦ સાત હબર બસો થાય
છે. તેથી અહિયાં બકુશને ઉત્કૃષ્ટથી ૮ નવ હબર સુધી 'આકર્ષ' કહ્યા છે

'ણિયંઠસ્સ ણં પુચ્છા' હે ભગવન્ નિર્ગન્થને અનેક ભવોમાં કેટલા
આકર્ષાં હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રમુશ્રી કહે છે કે—'ગોયમા । જહન્નેણં

નિર્ગ્રન્થસ્ય સ્વલ્પ મદન્ત ! અનેક મવગ્રહણીયાઃ કિયન્ત આકર્ષા મવન્તીતિ પૃચ્છા પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ- 'ગોયમા' ઇત્યાદિ, 'ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'જહન્નેણં દોન્નિ ઉક્કં સેણ પંચ' જઘન્થેન દ્વૌ ઉત્કર્ષેણ પચ્ચાકર્ષા જવન્તિ, નિર્ગ્રન્થસ્યોત્કૃષ્ટત સ્ત્રીણિ મવગ્રહણાનિ કથિનાનિ એકત્ર ચ મવે દ્વૌ દ્વૌ આકર્ષૌ ઇત્યેવમેકત્ર મવે દ્વૌ અપર ત્રાપિ ચ દ્વૌ તદન્થત્ર મવે એક આકર્ષ ઇત્યેવં ક્રમેણ નિર્ગ્રન્થસ્યોત્કૃષ્ટતઃ પચ્ચા કર્ષા મવન્તિ, અત્ર ચરમયેકં ક્ષપકનિર્ગ્રન્થત્વાકર્ષ કૃત્વા સિદ્ધયતીતિ કૃત્વા પચ્ચા કર્ષાઃ પ્રોક્તા ઇતિ । 'સિણાયસ્સ ણં પુચ્છા' સ્નાતકસ્ય સ્વલ્પ મદન્ત ! નાના મવ ગ્રહણે કિયન્ત આકર્ષા મવન્તીતિ પૃચ્છા પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ- 'ગોયમા' ઇત્યાદિ, 'ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'નસ્થિ એકોવિ' નાસ્તિ એકોઽપિ આકર્ષઃ સ્નાતકસ્યાકર્ષ એવ ન મવતીતિ માતઃ ૨૮ ॥સૂ૦ ૧૧॥

ઉક્કોસેણં પંચ' હે ગૌતમ ! નિર્ગ્રન્થ કે અનેક મર્ષો મેં કમ સે કમ દો આકર્ષં ઔર અધિક સે અધિક પાંચ આકર્ષં હોતે હૈં । તાત્પર્યં યદ્ હૈ કિ નિર્ગ્રન્થ કે ઉત્કૃષ્ટ સે ત્રીન મવ હોતે હૈં ઇનમેં સે પ્રથમ મવ મેં દો આકર્ષ દ્વિતીય મવ મેં દો આકર્ષ ઔર તૃતીય મવ મેં એક ઇસ પ્રકાર સે ઉત્કૃષ્ટ રૂપ મેં નિર્ગ્રન્થ કે પાંચ આકર્ષ હોતે કહે ગયે હૈં । અન્તિમ ક્ષપક નિર્ગ્રન્થ અવસ્થા કા આકર્ષ કર વહ સિદ્ધ હો જાતા હૈં ।

'સિણાયસ્સ ણં પુચ્છા' હે મદન્ત ! સ્નાતક કે નાના મર્ષો મેં કિતને આકર્ષ હોતે હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રશ્નશ્રી કહતે હૈં- 'ગોયમા ! નસ્થિ એકો વિ' હે ગૌતમ ! સ્નાતક કે એક મી આકર્ષ નહીં હોતા હૈ ॥સૂ૦ ૧૧॥

દોન્નિ ઉક્કોસેણ પંચ' હે ગૌતમ ! નિર્ગ્રન્થને અનેક ભવેમાં ઓછામાં ઓછા બે આકર્ષ અને વધારેમાં વધારે પાચ આકર્ષ હોય છે કહેવાનું તાત્પર્યં એ છે કે-નિર્ગ્રન્થને ઉત્કૃષ્ટથી ત્રણ ભવ હોય છે. તેમાંથી પહેલા ભવમાં બે 'આકર્ષ' બીજા ભવમાં બે 'આકર્ષ' અને ત્રીજા ભવમાં એક આ રીતે ઉત્કૃષ્ટ પણ્યામાં નિર્ગ્રન્થને પાચ 'આકર્ષ' હોવાનું કહેલ છે છેલ્લી ક્ષપક નિર્ગ્રન્થ અવસ્થાનું 'આકર્ષ' કરીને તે સિદ્ધ થઈ જાય છે

'સિણાયસ્સ ણં પુચ્છા' હે ભગવન્ સ્નાતકને નાના ભવેમાં એટલે કે અનેક ભવેમાં કેટલા 'આકર્ષ' હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં ત્રણ કહે છે કે- 'ગોયમા ! નસ્થિ એકો વિ' હે ગૌતમ ! સ્નાતકને એકપણ 'આ.પ' હોતું નથી. ॥સૂ૦ ૧૧॥

एकोनविंशत्तमादिकं कालादिद्वारं द्वाविंशत्तमद्वारपर्यन्तमाह - 'पुलाए णं भंते ! इत्थादि ।

मूलम्—पुलाए णं भंते ! कालओ केवच्चिरं होइ ? गोयमा ! जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उद्योसेण वि अंतोमुहुत्तं ! वडसे पुच्छा गोयमा ! जहन्नेणं एक्कं समयं उक्कोसेणं देसूणा पुव्वकोडी । एवं पडिसेवणाकुसीले वि कसायकुसीले वि । णियंठे पुच्छा, गोयमा ! जहन्नेणं एक्कं समयं उक्कोसेणं अंतोमुहुत्तं । सिणाए पुच्छा गोयमा ! जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं देसूणा पुव्वकोडी । पुलाया णं भंते ! कालओ केवच्चिरं होति ? गोयमा ! जहन्नेणं एक्कं समयं उक्कोसेणं अंतोमुहुत्तं । वडसाणं पुच्छा गोयमा ! एवद्धं एवं जाव कसायकुसीला णियंठा जहा पुलाया सिणाया जहा वडसा । २९ । पुलागस्स णं भंते ! केवच्चिरं कालं अंतरं होइ, गोयमा ! जहन्नेणं एक्कं समयं उक्कोसेणं अणंतं कालं अणंताओ उमपिणी ओस्सपिणीओ कालओ अबडू-पोगलपरियट्ठं देसूणं एवं जाव णियंठस्स । सिणायस्स पुच्छा गोयमा ! नत्थि अंतरं । पुलायाणं भंते ! केवच्चिरं कालं अंतरं होइ, गोयमा ! जहन्नेणं एक्कं समयं उक्कोसेणं संखेज्जाइं वासाइं । वडसाणं भंते ! पुच्छा गोयमा ! नत्थि अंतरं एवं जाव कसायकुसीलाणं । णियंठाणं पुच्छा गोयमा ! जहन्नेणं एक्कं समयं उक्कोसेणं छम्मासा । सिणायाणं जहा वडसाणं ३० । पुलागस्स णं भंते ! कइ समुग्घाया पन्नत्ता ? गोयमा ! तिन्नि समुग्घाया पन्नत्ता तं जहा वेयणासमुग्घाए कसायसमुग्घाए मारणातिथसमुग्घाए । वडसस्स णं भंते ! पुच्छा गोयमा ! पंच समुग्घाया पन्नत्ता तं जहा वेयणासमुग्घाए जाव तेयासमुग्घाए । एवं पडिसेवणाकुसीलस्स वि । कसायकुसीलस्स

નિર્ગ્રન્થસ્ય સ્વલુ મદન્ત ! અનેક મયગ્રહણીયાઃ કિયન્ત આકર્ષા ભવન્તીતિ પૃચ્છા પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ—‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જહન્નેણં દોન્નિ ઉક્કં સેણ પંચ’ જઘન્યેન દ્વૌ ઉત્કર્ષેણ પશ્ચાકર્ષા ભવન્તિ, નિર્ગ્રન્થસ્યોત્કૃષ્ટત સ્ત્રીણિ મયગ્રહણાનિ કથિનાનિ એકત્ર ચ ભવે દ્વૌ દ્વૌ આકર્ષાં ઇત્યેવમેકત્ર ભવે દ્વૌ અપર ત્રાપિ ચ દ્વૌ તદન્યત્ર ભવે એક આકર્ષા ઇત્યેવં ક્રમેણ નિર્ગ્રન્થસ્યોત્કૃષ્ટતઃ પશ્ચા કર્ષા ભવન્તિ, અત્ર ચરમમેકં ક્ષપકનિર્ગ્રન્થત્વાકર્ષ કૃત્વા સિદ્ધયતીતિ કૃત્વા પશ્ચા કર્ષાઃ પ્રોક્તા इति । ‘સિણાયસ્સ ણં પુચ્છા’ સ્નાતકસ્ય સ્વલુ મદન્ત ! નાના મય ગ્રહણે કિયન્ત આકર્ષા ભવન્તીતિ પૃચ્છા પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ—‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘નત્થિ એકોવિ’ નાસ્તિ એકોઽપિ આકર્ષાઃ સ્નાતકસ્યાકર્ષ એવ ન ભવતીતિ આરઃ ૨૮ । સૂ૦ ૧૧ ।

‘ઉક્કોસેણં પંચ’ હે ગૌતમ ! નિર્ગ્રન્થ કે અનેક ભવોં મેં કમ સે કમ દો આકર્ષાં ઔર અધિક સે અધિક પાંચ આકર્ષાં હોતે હૈં । તાત્પર્ય યહ હૈ કિ નિર્ગ્રન્થ કે ઉત્કૃષ્ટ સે ત્રીન ભવ હોતે હૈં ઇનમેં સે પ્રથમ ભવ મેં દો આકર્ષાં દ્વિતીય ભવ મેં દો આકર્ષાં ઔર તૃતીય ભવ મેં એક હસ પ્રકાર સે ઉત્કૃષ્ટ રુપ મેં નિર્ગ્રન્થ કે પાંચ આકર્ષાં હોતે કહે ગયે હૈં । અન્તિમ ક્ષપક નિર્ગ્રન્થ અવસ્થા કા આકર્ષાં કર વહ સિદ્ધ હો જાતા હૈ ।

‘સિણાયસ્સ ણં પુચ્છા’ હે મદન્ત ! સ્નાતક કે નાના ભવોં મેં કિતને આકર્ષાં હોતે હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈં—‘ગોયમા ! નત્થિ એકો વિ’ હે ગૌતમ ! સ્નાતક કે એક બી આકર્ષાં નહીં હોતા હૈ ॥ સૂ૦ ૧૧ ॥

‘દોન્નિ ઉક્કોસેણં પંચ’ હે ગૌતમ ! નિર્ગ્રન્થને અનેક ભવોમાં ઓછામાં ઓછા બે આકર્ષાં અને વધારેમાં વધારે પાંચ આકર્ષાં હોય છે કહેવાતું તાત્પર્ય એ છે કે—નિર્ગ્રન્થને ઉત્કૃષ્ટથી ત્રણ ભવ હોય છે તેમાંથી પહેલા ભવમાં બે ‘આકર્ષાં’ બીજા ભવમાં બે ‘આકર્ષાં’ અને ત્રીજા ભવમાં એક આ રીતે ઉત્કૃષ્ટ પણામાં નિર્ગ્રન્થને પાંચ ‘આકર્ષાં’ હોવાતું કહેલ છે જેથી ક્ષપક નિર્ગ્રન્થ અવસ્થાતું ‘આકર્ષાં’ કરીને તે સિદ્ધ થઈ જાય છે

‘સિણાયસ્સ ણં પુચ્છા’ હે ભગવન્ સ્નાતકને નાના ભવોમાં એટલે કે અનેક ભવોમાં કેટલા ‘આકર્ષાં’ હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુ કહે છે કે—‘ગોયમા ! નત્થિ એકો વિ’ હે ગૌતમ ! સ્નાતકને એકપણ ‘આ પં’ હોતું નથી. ॥ સૂ૦ ૧૧ ॥

एकोनविंशत्तमादिकं कालादिद्वारं द्वाविंशत्तमद्वारपर्यन्तमाह - 'पुलाए
णं भंते ! इत्यादि ।

मूलम्—पुलाए णं भंते ! कालओ केवच्चिरं होइ ? गोयमा !
जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं ! वडत्ते पुच्छा
गोयमा ! जहन्नेणं एक्कं समयं उक्कोसेणं देसूणा पुव्वकोडी । एवं
पडिसेवणाकुसीले वि कसायकुसीले वि । णियंठे पुच्छा,
गोयमा ! जहन्नेणं एक्कं समयं उक्कोसेणं अंतोमुहुत्तं । सिणाए
पुच्छा गोयमा ! जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं देसूणा पुव्व-
कोडी । पुलाए णं भंते ! कालओ केवच्चिरं होति ? गोयमा !
जहन्नेणं एक्कं समयं उक्कोसेणं अंतोमुहुत्तं । वडत्ताणं पुच्छा
गोयमा ! सव्वद्धं एवं जाव कसायकुसीला णियंठा जहा पुलाया
सिणाया जहा वडत्ता ॥ २९ ॥ पुलागस्स णं भंते ! केवच्चिरं कालं
अंतरं होइ, गोयमा ! जहन्नेणं एक्कं समयं उक्कोसेणं अणंतं
कालं अणंताओ उमप्पिणी ओस्सप्पिणीओ कालओ अवड्ड-
पोगलपरियट्ठं देसूणं एवं जाव णियंठस्स । सिणायस्स पुच्छा
गोयमा ! नत्थि अंतरं । पुलायाणं भंते ! केवच्चिरं कालं अंतरं
होइ, गोयमा ! जहन्नेणं एक्कं समयं उक्कोसेणं संखेज्जाइं
वासाइं । वडत्ताणं भंते ! पुच्छा गोयमा ! नत्थि अंतरं एवं
जाव कसायकुसीलाणं । णियंठाणं पुच्छा गोयमा ! जहन्नेणं
एक्कं समयं उक्कोसेणं छम्मासा । सिणायाणं जहा वडत्ताणं ॥ ३० ॥
पुलागस्स णं भंते ! कइ समुग्घाया पन्नत्ता ? गोयमा ! तिन्नि
समुग्घाया पन्नत्ता तं जहा वेयणासमुग्घाए कसायसमुग्घाए
मारणांतियस्समुग्घाए । वडत्तस्स णं भंते ! पुच्छा गोयमा ! पंच
समुग्घाया पन्नत्ता तं जहा वेयणासमुग्घाए जाव तेयासमु-
ग्घाए । एवं पडिसेवणाकुसीलस्स वि । कसायकुसीलस्स

पुच्छा गोयमा ! छ समुग्घाया पन्नत्ता तं जहा—वेयणासमुग्घाए जाव आहारगसमुग्घाए । णियंठस्स णं पुच्छा गोयमा ! नत्थि एक्को वि । सिणायस्स पुच्छा एक्के केवलिसमुग्घाए पन्नत्ते ३१ । पुलाए णं भंते ! लोगस्स किं संखेज्जइभागे होज्जा १, असंखेज्जइभागे होज्जा २, संखेज्जेसु भागेषु होज्जा ३, असंखेज्जेसु भागेषु होज्जा ४, सब्बलोए होज्जा ५ ? गोयमा ! णो संखेज्जइभागे होज्जा असंखेज्जइभागे होज्जा णो संखेज्जेसु भागेषु होज्जा, णो असंखेज्जेसु भागेषु होज्जा, णो सब्बलोए होज्जा । एवं जाव णियंठे । सिणाए णं पुच्छा, गोयमा ! णो संखेज्जइभागे होज्जा असंखेज्जइभागे होज्जा, णो संखेज्जेसु भागेषु होज्जा असंखेज्जेसु भागेषु होज्जा सब्बलोए वा होज्जा ३२ ॥ सू० १२ ॥

छाया—पुलाकाः खलु भदन्त ! कालतः कियच्चिरं भवति ? गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम् उत्कर्षेणापि अन्तर्मुहूर्तम् । वकुशः पृच्छा गौतम ! जघन्येनैकं समयम् उत्कर्षेण देशोना पूर्वकोटिः, एवं प्रतिसेवनाकुशीलोऽपि कषायकुशीलोऽपि । निर्ग्रन्थः पृच्छा गौतम ! जघन्येन एकं समयम् उत्कर्षेण अन्तर्मुहूर्तम् । स्नातकः पृच्छा गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम् उत्कर्षेण देशोना पूर्वकोटिः । पुलाकाः खलु भदन्त ! कालतः कियच्चिरं भवन्ति, गौतम ! जघन्येन एकं समयम् उत्कर्षेण अन्तर्मुहूर्तम् । वकुशः खलु पृच्छा गौतम ! सर्वाद्धाम् । ‘एवं यावत् कषायकुशीलाः निर्ग्रन्था यथा पुलाकाः, स्नातका यथा वकुशाः २९ । पुलाकस्य खलु भदन्त ! कियत्कालमन्तरं भवति ? गौतम ! जघन्येनान्तर्मुहूर्तम् उत्कर्षेण अनन्तं कालम् अनन्ता अवसर्पिण्युत्सर्पिण्यः कालतः । क्षेत्रतः अपार्द्धपुद्गलपरावर्तं देशोन्म । एवं यावन्निरग्रन्थस्य । स्नातकस्य पृच्छा, गौतम ! नास्ति अन्तरम् । पुलाकानां खलु भदन्त ! कियन्तं कालमन्तरं भवति ? गौतम ! जघन्येनैकं समयम् उत्कर्षेण संख्येयानि वर्षाणि । वकुशानां भदन्त ! पृच्छा गौतम ! नास्ति अन्तरम् एवं यावत् कषायकुशीलानाम् निर्ग्रन्थानां पृच्छा गौतम ! एकं समयम् उत्कर्षेण षण्मासाः । स्नातकानां यथा वकुशानाम् ३० । पुलाकस्य खलु भदन्त ! कति समुद्घाताः पञ्जप्ताः ? गौतम ! त्रयः समुद्घाताः पञ्जप्ताः तद्यथा—वेदनासमुद्घातः १, कषायसमुद्घातः २, मारणान्तिकममुद्घातः ३ । वकुशस्य खलु भदन्त ! पृच्छा

ગૌતમ ! પશ્ચયમુદ્ધવાતાઃ પ્રજ્ઞતાઃ તથા-વેદનાસમુદ્ધવાતો યાવત્ તેજઃ સમુદ્ધવાતઃ, એવ પ્રતિસેવનાકુશીલસ્યાપિ । કપાયકુશીલસ્ય પૃચ્છા-ગૌતમ ! પટ્ટમુદ્ધવાતાઃ પ્રજ્ઞતાઃ તથા-વેદનાસમુદ્ધવાતો યાવત્ આદારસમુદ્ધવાતઃ । નિર્ગ્રન્થસ્ય સ્વલુ પૃચ્છા ગૌતમ ! નાસ્તિ એકોઽપિ । સ્નાતકસ્ય પૃચ્છા ગૌતમ ! એકઃ કેવલિસમુદ્ધવાતઃ પ્રજ્ઞતઃ ૩૧ । પુલાકઃ સ્વલુ મદન્ત ! લોકસ્ય િ સંખ્યેયમાને ભવેત્ ૧, અસંખ્યેયમાને ભવેત્ ૨, સંખ્યેયેષુ માનેષુ ભવેત્ ૩, અસંખ્યેયેષુ માનેષુ ભવેત્ ૪, સર્વલોકે ભવેત્ ૫, ? ગૌતમ ! નો સંખ્યેયમાને ભવેત્ અસંખ્યેયમાને ભવેત્ નો સંખ્યેયેષુ માનેષુ ભવેત્ નો અસંખ્યેયેષુ માનેષુ ભવેત્ નો સર્વલોકે ભવેત્ । એવં યાવત્ નિર્ગ્રન્થોઽપિ । સ્નાતકઃ સ્વલુ પૃચ્છા ગૌતમ ! નો સંખ્યેયમાને ભવેત્ અસંખ્યેયમાને ભવેત્ નો સંખ્યેયેષુ માનેષુ ભવેત્ સર્વલોકે વા ભવેત્ ૩૨ ॥મ્. ૧૨॥

ટીકા—‘પુછાણ ણં મંતે ! કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ પુલાકઃ સ્વલુ મદન્ત ! કાલતઃ કિયચ્ચિરં મત્તિ, કાલાપેક્ષયા પુલાકઃ કિયન્ત કાલ વિઘટીતિ મદનઃ । મગવાનાહ—‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જહન્નેણ અંતોમુદ્ધુત્તં’ જઘન્યેનાન્તર્મુદ્ધુત્તં મવતિ પુલાકઃ, ‘ઉક્કોસેણં વિ અંતોમુદ્ધુત્તં’ ઉત્કર્ષેણાપિ અન્તર્મુદ્ધુત્તં પુલાકતાં પ્રતિપન્નો જીવો યાવત્તર્યન્તમન્તર્મુદ્ધુત્તં ન પરિસમાપ્યતે તાવત્પર્યન્તં ન મિચ્યતે, તથા પુલાકત્વાત્ પતિતોઽપિ ન મવતોતિ કૃત્વા જઘન્યતોઽન્તર્મુદ્ધુત્તંમિત્યુચ્યતે । તથોત્કર્ષતોઽપિ અન્તર્મુદ્ધુત્તમાત્રમેવ મવતિ એતત્પ્રમાણત્વાદેત-

૨૧ વે દ્વાર સે લેકર ૩૨ વે દ્વાર તક કા કથન ‘પુલાણ ણં મંતે’ હથાદિ ।

ટીકાર્થ—‘પુલાણ ણં મંતે ! કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ હે મદન્ત ! કાલ કી અપેક્ષા સે પુલાક કિતને કાલ તક રહતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશુશ્રી કહતે હૈ—‘ગોયમા ! જહન્નેણં અંતોમુદ્ધુત્તં ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુદ્ધુત્તં’ હે ગૌતમ ! પુલાક કાલ કી અપેક્ષા જઘન્ય સે ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે એક અન્તર્મુદ્ધુત્તં તક રહતા હૈ । અર્થાત્ જબ તક એક અન્તર્મુદ્ધુત્તં સમાસ

હવે ઓગણત્રીસમા દ્વારથી તેત્રીસમા દ્વાર સુધીના દ્વારેશુ કથન કરવામાં આવે છે. ‘પુલાણ ણં મંતે !’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—‘પુલાણ ણં મંતે ! કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ હે ભગવન્ કાળની અપેક્ષાથી પુલાક કેટલા કાળ સુધી રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘ગોયમા ! જહન્નેણં અંતોમુદ્ધુત્તં ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુદ્ધુત્તં’ હે ગૌતમ ! પુલાક કાળની અપેક્ષાએ જઘન્યથી અને ઉત્કૃષ્ટથી એક અંતર્મુદ્ધુત્તં સુધી રહે છે. અર્થાત્ જ્યાં સુધીમાં એક અંતર્મુદ્ધુત્તં સમાપ્ત

ત્વભાવસ્યેતિ । 'વડસે પુચ્છા' વકુશઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કાલઃ ક્રિયચિરં સદતીતિ પૃચ્છા પ્રશ્નઃ, ભગવાનાહ-'ગોયમા' 'ઇત્યાદિ, 'ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'જહન્નેણં એકં સમયં' જઘન્યેન એકં સમયમ્ 'ઉક્કોસેણં દેસૂણા પુવ્વકોડી' ઉત્કર્ષેણ દેશોના પૂર્વકોટિઃ, વકુશસ્ય ચારિત્રપ્રાપ્તે રત્નન્તરસમયે એવ મરણસ્ય સંભવેન જઘન્યેન એકં સમયમિતિ કથિતં તથા પૂર્વકોટિચાયુષ્કાઃ અષ્ટવર્ષાનન્તરં નવમે વર્ષે ચારિત્રં ગૃહ્ણતિ તદપેક્ષયા કિચ્ચિન્ન્યૂનપૂર્વકોટિવર્ષકાલ ઉત્કર્ષેણ કથિત્વ ઇતિ । 'એવં પહિસેવણાકુસીલેવિ કસાયકુસીલેવિ' એવમ્-વકુશવદેવ પ્રતિસેવનાકુસીલોડપિ

નહીં હો જાતા હૈ તથ તક પુલાકતા કો પ્રતિપન્ન હુઆ જીવ ન મરતા હૈ ઓર ન પુલાક અવસ્થા સે પતિત હોના હૈ । હસ કારણ જઘન્ય ઓર ઉત્કૃષ્ટ કાલ હસકા એક અન્તર્મુહૂર્ત્ત કા કહા ગયા હૈ ।

'વડસે પુચ્છા' હે ભદન્ત ! વકુશ કાલ કી અપેક્ષા કિત્તને કાલ તક રહતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રસુશ્રી કહતે હૈં-'ગોયમા ! જહન્નેણં એકં સમયં ઉક્કોસેણં દેસૂણા પુવ્વકોડી' હે ગૌતમ ! કાલ કો અપેક્ષા વકુશ જઘન્ય સે એક સમય તક ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે કુછ કામ એક પૂર્વ-કોટિ તક રહતા હૈ । યહાં જો વકુશ કા જઘન્ય સે એક સમય કા કાલ કહા ગયા હૈ ઉસકા કારણ એસા હૈ કિ વકુશ કે ચારિત્ર પ્રાપ્તિ કે બાદ તુરત હી મરણ હોને કી સંભાવના રહતી હૈ । તથા પૂર્વ કોટિ કી આયુષાલા આઠ વર્ષ કે વાદ નૌ વે વર્ષ મેં ચારિત્ર પ્રાપ્ત કર લેતા હૈ હસ અપેક્ષા ઉત્કૃષ્ટ કાલ કુછ કામ એક પૂર્વ કોટિ કા કહા ગયા હૈ ।

થતુ' નથી, ત્યાં સુધી પુલાકપણમાં રહેલા એવો મરતા નથી, તથા પુલાક અવસ્થાથી પતિત પણ થતા નથી. તે કારણથી જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટથી એક અંતર્મુહૂર્તકાળ તેમનો કહેલ છે.

'વડસે પુચ્છા' હે ભગવન્ બકુશ કાળની અપેક્ષાથી કેટલા કાળ સુધી રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રસુશ્રી કહે છે કે-'ગોયમા ! જહન્નેણં એકં સમયં ઉક્કોસેણં દેસૂણા પુવ્વકોડી' હે ગૌતમ ! કાળની અપેક્ષાથી બકુશ જઘન્યથી એક સમય સુધી અને ઉત્કૃષ્ટથી કંઈક ઓછો એક પૂર્વકોટી સુધી રહે છે. અહિયા બકુશનો જઘન્યથી એક સમયનો કાળ કહ્યો છે, તેનું કારણ એ છે કે-બકુશને ચારિત્ર પ્રાપ્તિ પછી તરત જ મરણ થવાની સંભાવના રહે છે, અને પૂર્વકોટીની આયુષ્યવાળા આઠ વર્ષને અન્તે ચારિત્રપ્રાપ્ત કરી લે છે. તે અપેક્ષાથી કંઈક કમ એક પૂર્વકોટીનો કહ્યો છે, 'એવં' પહિસેવણા

‘एवं पडिसेवणाकुशीले वि कपायकुशीले वि’ इसी प्रकार का कथन प्रतिसेवनःकुशील और कपायकुशील के सम्बन्ध में भी जानना चाहिये अर्थात् ये दोनों भी जघन्य से एक समय तक और उत्कृष्ट से कुछ कम एक पूर्वकोटि तक रहते हैं। ‘गिर्यंठे णं पुच्छा’ हे भदन्त ! निर्ग्रन्थ काल की अपेक्षा किनने काल तक रहता है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘गोयमा ! जह्ग्नेणं एक्कं समय उक्को सेणं अंतोमुह्वत्तं’ हे गौतम ! निर्ग्रन्थ जघन्य से एक समय तक और उत्कृष्ट से अन्तर्मुह्वत्त तक रहता है। यहाँ जो निर्ग्रन्थ के रहने का काल एक समय का जघन्य से कहा गया है सो उसका कारण ऐसा है कि उसशान्तमोह वाले निर्ग्रन्थ की प्रथम समय के समनन्तर ही मरण की संभावना होनी है। तथा निर्ग्रन्थ अवस्था का उत्कृष्ट काल एक अन्तर्मुह्वत्त का होता है इसलिये उत्कृष्ट से वह इतना कहा गया है। ‘सिणाए पुच्छा’ हे

કુસીલે વિ કસાયકુસીલે વિ' આજ પ્રમાણેનું કથન પ્રતિસેવનાકુશીલ અને કષાય કુશીલના સમ્બન્ધમાં પણ જાણવું જોઈએ અર્થાત્ એ બન્ને પણ જઘન્યથી એક અન્તર્મુદ્ધૂર્ત સુધી અને ઉત્કૃષ્ટથી કંઈકે કમ એક પૂર્વકોટી સુધી રહે છે. 'ગિયંઠે ગં પુચ્છા' હે ભગવન્ નિર્ઞન્થ કાળની અપેક્ષાથી કેટલા કાળ સુધી રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'ગોયમા ! જહન્નેગં પક્ક સમય' રક્કોસેગં અંતોમુદ્ધુત્ત' હે ગૌતમ ! નિર્ઞન્થ જઘન્યથી એક સમય સુધી અને ઉત્કૃષ્ટથી અંતર્મુદ્ધૂર્ત સુધી રહે છે અહિયાં નિર્ઞન્થને રહેવાનો કાળ જો જઘન્યથી એક સમયનો કહ્યો છે, તેનું કારણ એવું છે કે—ઉપશાન્ત મોહવાળા નિર્ઞન્થના મરણની સંભાવના પ્રથમ સમયના સમનન્તર જ નુતરત જ થાય છે તથા નિર્ઞન્થ અવસ્થાનો ઉત્કૃષ્ટ કાળ એક અંતર્મુદ્ધૂર્તનો હોય છે. તેથી ઉત્કૃષ્ટથી તેને એટલો કહેલ છે. 'સિણાપ પુચ્છા' હે ભગવન્

તીતિ યચ્છા પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ—‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘जहन्नेणं अतो मुहुत्तं’ जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम् आयुषोऽन्तिमान्तर्मुहूर्तं केवलज्ञानोत्पत्तौ अन्तर्मुहूर्तं जघन्येन स्नातककालः स्यादिति । ‘उक्कोसेणं देमूणा पुव्वकोडी’ उत्कर्षेण देशेना पूर्वकोटिः स्नातककाल इति । पुत्राकादीनामेकत्वेन कालमानं कथयित्वा अथ तेषामेव पुत्राकादीनां पृथक्त्वेन कालमानमाह—‘पुलाया णं’ इत्यादि, ‘पुलाया णं भंते ! कालओ केवच्चिरं होति’ पुलाकाः खलु भदन्त ! कालतः कियच्चिरं भवन्तीति प्रश्नः । मगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘जहन्नेणं एकं समयं’ जघन्येन एक समयम् एकस्य पुलाकस्य योऽन्त-

भदन्त ! स्नातक काल की अपेक्षा कितने काल तक रहता है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘गोयमा ! जहन्नेणं अतोमुहुत्तं उक्कोसेणं देमूणा पुव्वकोडी’ हे गौतम ! स्नातक जघन्य से एक अन्तर्मुहूर्त तक और उत्कृष्ट से कुछ कम एक पूर्व कोटि तक रहता है । जघन्य से जो अन्तर्मुहूर्त काल कहा गया है वह आयु के अन्तिम अन्तर्मुहूर्त में केवलज्ञान की उत्पत्ति होने के पीछे की अपेक्षा से कहा गया है ।

अब सूत्रकार पुलाक आदिकों के बहुत्व को लेकर इनका पृथक् रूप से कालमान कहते हैं—इसमें गौतमस्वामी ने प्रभुश्री से ऐसा पूछा है—‘पुलाया णं भंते ! कालओ केवच्चिरं होति’ हे भदन्त ! समस्त पुलाक काल की अपेक्षा कितने काल तक रहते हैं ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘गोयमा ! जहन्नेणं एकं समयं’ हे गौतम ! समस्त पुलाक काल की अपेक्षा जघन्य से एक समय तक रहते हैं और ‘उक्कोसेणं

સ્નાતક કાળની અપેક્ષાથી કેટલા કાળ સુધી રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! જહન્નેણં અતોમુહુત્તં’ ઉક્કોસેણં દેમૂણા પુવ્વકોડી’ હે ગૌતમ ! સ્નાતક જઘન્યથી એક અન્તર્મુહૂર્ત સુધી અને ઉત્કૃષ્ટથી કંઈક ઓછા એક પૂર્વકોટિ વધુ સુધી રહે છે. જઘન્યથી જે અન્તર્મુહૂર્તને કાળ કહ્યો છે, તે આયુષ્યના છેલ્લા અન્તર્મુહૂર્તમાં કેવળજ્ઞાનની ઉત્પત્તિ થયા પછી કહેલ છે.

હવે સૂત્રકાર પુલાક વિગેરેના બહુપણાને લઈને પૃથક્ રૂપથી તેઓનું કાળમાન કહે છે—આમાં શ્રીગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું છે કે—‘પુલાયા ણં ભંતે ! કાલઓ કેવચ્ચિરં હોતિ’ હે ભગવન્ સઘળા પુલાકો કાળની અપેક્ષાથી કેટલા કાળ સુધી રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! જહન્નેણં એકં સમયં’ હે ગૌતમ ! સઘળા પુલાકો કાળની અપેક્ષાએ જઘન્યથી

મુહૂર્તસમય સ્તર્યાન્ત્યસમયે અન્યઃ પુલાકત્વં મતિપન્ન ઇયેવં જગન્યત્વવિવક્ષાયાં દ્વયોઃ પુલાકયોરેકસ્મિન્ સમયે સદ્ભાવો મશ્તયતો દ્વયોઃ પુલાકયોરેકત્વ સમયો ભવતિ, દ્વિત્વેચ ન ધન્યં પૃથક્ત્વં ભવતીતિ 'ઉક્કોસેણં અતોમુહુત્તં' ઉત્કર્ષેણાન્ત-મુહૂર્તમ્ પુલાકાય કાલઃ યદ્યપિ પુલાકા ઉત્કર્ષેણ એવા સહસ્રપૃથક્ત્વપરિમાણા પ્રાપ્યન્તે તથાપિ અન્તમુહૂર્તમાત્ર પ્રમાણત્વાત્તદ્વાયા વહુન્વેડપિ તેષામન્તમુહૂર્ત-મેવ તત્કાલઃ કેવલં વહુતાં સ્થિતૌ યદન્તમુહૂર્તં તદેકપુલાકસ્થિન્યન્તમુહૂર્તૌ ન્મહત્તરમિતિ જ્ઞાતવ્યમિતિ । 'વડસેણં પુચ્છા' વકુશઃ સ્વચ્છ મદન્ત ! કાલતઃ કિયચિરં ભવતીતિ પૃચ્છા પ્રશ્નઃ, મગનાદ્—'ગોયમા' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ! 'सच्चदं' सर्वद्वाम् सर्वकालमित्यर्थः वकुशादीनां तु स्थितिकाष्ठः सर्वद्वા અંતોમુહુત્ત' ઉત્કૃષ્ટ સે એક અન્તમુહૂર્ત તક રહતે હૈ । હસકા તાત્પર્ય એસા હૈ—એક પુલાક કા જો અન્તમુહૂર્ત સમય હોતા હૈ ડમકે અન્ત્ય સમય મેં દૂસરા પુલાક હો જાતા હૈ, હસ પ્રકાર દો પુલાકોં કા એક સમય મેં સદ્ભાવ પાયા જાતા હૈ । હસ સદ્ભાવ સે અનેક પુલાકોં કા જગન્ય કાલ એક હી સમય આજાતા હૈ । તથા અનેક પુલાકોં કા જો ઉત્કૃષ્ટ સમય અન્તમુહૂર્ત કાળા ગયા હૈ સો વસકા કારણ એસા હૈ કિ અનેક પુલાક એક સમય મેં ઉત્કૃષ્ટ સે સદ્સપૃથક્ત્વ તક હોતે હૈ । યદ્યપિ હસ પ્રકાર સે યે વહુત હોતે હૈ પરન્તુ ફિર મી હનકા કાલ અન્તમુહૂર્ત હી હોતા હૈ । યહ અનેક પુલાકોં કી સ્થિતિ કા અન્તમુહૂર્ત એક પુલાક કી સ્થિતિ કે અન્તમુહૂર્ત સે વડા હોતા હૈ । 'વડસેણં પુચ્છા' હૈ મદન્ત ! અનેક વકુશ કિતને કાલ તક રહતે હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈ—'ગોયમા । સચ્ચદં' હૈ ગૌતમ ! અનેક વકુશ સ્વ

એક સમય સુધી રહે છે. અને 'ઉક્કોસેણ અંતોમુહુત્ત' ઉત્કૃષ્ટથી એક અત-મુહૂર્ત સુધી રહે છે. આ કથનનુ તાત્પર્ય એવું છે કે—એક પુલાકનો જે અન્તમુહૂર્ત સમય હોય છે. તેના અન્ય સમયમાં બીજો પુલાક થઈ નય છે. આ રીતે જે પુલાકોનો સદ્ભાવ એક સમયમાં થઈ નય છે આ સદ્ભાવથી અનેક પુલાકોનો જગન્ય કાળ એક થઈ નય છે તથા અનેક પુલાકોનો ઉત્કૃષ્ટ સમય જે અંતમુહૂર્તનો કહ્યો છે, તેવું કારણ એ છે કે—અનેક પુલાકો એક સમયમાં ઉત્કૃષ્ટથી સહસ્ર પૃથક્ત્વ સુધી થઈ નય છે. જો કે આ રીતે આ ઘણા હોય છે, તો પણ આનો કાળ અન્તમુહૂર્તનો જ હોય છે. આ અનેક પુલાકોની સ્થિતિનું અંતમુહૂર્ત એક પુલાકની સ્થિતિના અતમુહૂર્તથી મોટું હોય છે

'વડસેણ પુચ્છા' હે ભગવન્ અનેક બકુશો કેટલા કાળ સુધી રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'ગોયમા ! સચ્ચદં' હે ગૌતમ ! અનેક

પ્રત્યેકં તેષાં વકુશાદીનાં વહુસ્થિતિકત્વાદિતિ । ‘एवं जाव कसायकुशीला’ एवं यावत् कषायकुशीलाः यावत्प्रतिसेवनाकुशीलानां कषायकुशीलानां च सर्वाद्धा स्थितिकालो भवति प्रत्येकमेतयोः वहुस्थितिकत्वादिति । ‘णियंठा जहा पुलागा’ निर्ग्रन्था यथा पुलाकाः पुलाकवदेव निर्ग्रन्थानां स्थितिकालो जघन्येव एकसमयात्मक उत्कर्षेण अन्तर्मुहूर्त्तात्मक इति । ‘सिणाया जहा वउसा’ स्नातका यथा वकुशाः । वकुशवदेव स्नातकानामपि स्थितिकालः सर्वाद्धारूप एव भवतीति २९ ।

निश्चितમયન્ટરદ્વારયાદ-‘પુલાગસ્સ ણ મંતે’ કેવદ્યં કાલં અંતરં હોઈ’ પુલાકસ્ય ચલ્લ મદન્ત । કિયત્કાલમન્તર મવતિ પુલાકઃ પુલાકો મૃન્વા કિમતા કાલેન પુનઃ

કાલ રહતે હૈ । યગોંકિ વકુશ આદિકોં કી સ્થિતિ કા કાલ સર્વાદ્ધાં હૈ । કારણ કિ વકુશાદિકોં મેં સે પ્રત્યેક વકુશ વહુ સ્થિતિ વાલે હોતે હૈ । ‘एवं जाव कसायकुशीला’ इसी प्रकार से प्रतिसेवनाकुशील और कषायकुशील इनका भी स्थितिकाल सर्वाद्धा (सब काल) रूप है । क्योंकि इनमें से प्रत्येक बहुत स्थिति वाले होते हैं । ‘णियंठा जहा पुलागा’ पुलाकों के जैसे निर्ग्रन्थों का भी स्थिति काल जघन्य से एक समय रूप और उत्कृष्ट से अन्तर्मुहूर्त्त रूप होता है । ‘सिणाया जहा वउसा’ वकुशों के जैसे स्नातकों का भी स्थितिकाल सर्वाद्धारूप ही होता है ॥२९ वें द्वार का कथन समाप्त ॥

૨૦ વેં અન્તરદ્વાર કા કથન

‘પુલાગસ્સ ણ મંતે ! કેવદ્યં કાલં અંતરં હોઈ’ હે મદન્ત ! પુલાક કા કિતને કાલ કા અન્તર હોતા હૈ ? અર્થાત્ પુલાક હોકરકે ફિર

બકુશો સઘળા કાળ રહે છે કેમકે-બકુશ વિગેરેની સ્થિતિનો કાળ સર્વાદ્ધા છે. કારણ કે બકુશ વિગેરેમાંથી દરેક બકુશો બહુસ્થિતિવાળા હોય છે ‘एवं जाव कसायकुशीला’ એજ પ્રમાણે પ્રતિસેવનાકુશીલ અને કષાયકુશીલનો સ્થિતિકાળ પણ સર્વાદ્ધા છે. કેમકે તેઓમાંથી દરેક બહુસ્થિતિવાળા હોય છે. ‘णियंठा जहा पुलागा’ પુલાકોના કથન પ્રમાણે નિર્ગ્રન્થોનો સ્થિતિકાળ પણ જઘન્યથી એક સમય રૂપ અને ઉત્કૃષ્ટથી અંતર્મુહૂર્ત રૂપ હોય છે ‘सिणाया जहा वउसा’ બકુશોના કથન પ્રમાણે સ્નાતકોનો સ્થિતિકાળ પણ સર્વાદ્ધા રૂપ હોય છે ॥ ૨૯ માં દ્વારનું કથન સમાપ્ત ॥

હવે અન્તર્દ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે

‘પુલાગસ્સ ણ મંતે ! કેવદ્યં કાલં અંતરં હોઈ’ હે ભગવન્ પુલાકને કેટલા કાળનું અંતર હોય છે ? અર્થાત્ પુલાક, પુલાક થઇને તે પછી કેટલા કાળ

પુલાકત્વમાસાદ્યતીતિ પઠનઃ, મગયાનાહ-‘ગોયમા’ ડ્યયાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ !
 ‘જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં અણંત કાલ’ જઘન્યેનાન્તર્મુહુત્તમ્ ઉત્કર્ષેગાનન્તં કાલમ્
 જઘન્યતો અન્તર્મુહુત્તં સ્થાવા પુનઃ પુલાકો યતતિ ઉત્કર્ષતસ્તુ પુનરનન્તેન કાલેન
 પુલાક્તામાપ્નોતીતિ । કાલ’નન્તમેઽ કાલતો નિયમયન્નાહ-‘અણંતાઓ’ ડ્યયાદિ,
 ‘અણંતાઓ ઓસપ્પિણી ઉત્તપ્પિણીઓ કાલઓ’ અનન્તા અવસર્પિણ્યુત્તપ્પિણ્યઃ ‘કાલ-
 તોડન્તરં અલ્લિ’ એતદેવ ક્ષેત્રતોડપિ નિયમયન્નાહ-‘લેત્તઓ’ ડ્યયાદિ, ‘લેત્તઓ
 અવહુપોગ્ગલપરિચટ્ટં દેસૂણં’ ક્ષેત્રતોડાર્દ્ધપુદ્ગલપરાવર્તં દેશોનમ્ ક્ષેત્રતઃ કિંચિ
 ન્યૂનાવાર્ધપુદ્ગલપરાવર્તપર્યન્તમન્તઃ મવનિ અપાર્દ્ધપુદ્ગલપરાવર્તમિતિ ત્રયમિન્નાહ
 -તત્ત્વ તાનત્પુલપગવર્તં તથ્યપતે-કેનાપિ પ્રાણિના ધત્તિપદેશં ત્રિ યમાણેન મરણ-
 સંલ્લયયા ચાકતા કાલેન સમ્પ્તોડપિ લોનો વ્યાપ્તતે તામાકાલેન ક્ષેત્રઃ । પુદ્ગલ-

કિતને કાલ કે વાદ તર પુનઃ પુલાક હોતા હૈ ? દમ્મકે ઉત્તાર મેં પ્રશુશ્રી
 કહતે હૈ-‘ગોયમા ! જહન્ને ણં અંતોમુહુત્તં ઉત્કોસેણં અણંત કાલ’ હે
 ગૌતમ ! પુલાક પુલાક નો કરકે પુનઃ કમ સે કમ એક અન્તર્મુહુત્ત તક
 પુલાક અવસ્થા સે રહિત હોને કે વાદ ફિર સે પુલાક હો જાતા હૈ ઔર
 ઉત્કૃષ્ટ સે અનન્તકાલ કે વાદ વહ પુન પુલાક હો જાતા હૈ । કમ પ્રગાર સે
 યહ અન્તર ચિરદકાલ પુલાક કા કહા ગયા હૈ । અનન્તકાલ મેં-‘અણંતાઓ
 ઓસપ્પિણી ઉત્તપ્પિણીઓ કાલઓ’ અનન્ત અવસર્પિણી ઉત્તપ્પિણી કા
 અન્તર હો જાતા હૈ । ‘લેત્તઓ’ ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા ‘અવહુપોગ્ગલપરિચટ્ટં
 દેસૂણં’ કુછ કમ અપાર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્ત કા અન્તર હો જાતા હૈ । પુદ્ગલપરા-
 વર્ત કા સ્વરૂપ દસ પ્રકાર સે હૈ-કોઈ પ્રાણી આકાશ કે પ્રત્યેક પ્રદેશ મેં
 મરણ કરતા હુઆ જિતને સમય મેં અપને મરણ સે સમસ્ત લોકાકાશ કે

પછી તે ફરીથી પુલાક થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રશુશ્રી કહે છે કે-
 ‘ગોયમા । જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉત્કોસેણં અણંત કાલ’ હે ગૌતમ ! પુલાક
 પુલાક થઇને ફરીથી ઓછામા ઓછા એક અતર્મુહુત્ત સુધી પુલાક અવ-
 સ્થાથી રહિત થયા પછી ફરીથી પુલાક થઈ જાય છે અને ઉત્કૃષ્ટથી અનન્ત-
 કાળ પછી તે ફરીથી પુલાક થઈ જાય છે. આ રીતે આ અંતર-વિગ્રહ કાળ
 પુલાકનો કહ્યો છે ‘અણંતાઓ ઓસપ્પિણી ઉત્તપ્પિણીઓ કાલઓ’ અનન્ત
 અવસર્પિણી ઉત્તપ્પિણીનું અંતર થઈ જાય છે ‘લેત્તઓ’ ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી
 ‘અવહુપોગ્ગલપરિચટ્ટં દેસૂણં’ કહક ઓછા અપાર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્તનું અંતર
 થઈ જાય છે પુદ્ગલ પરાવર્તનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે છે-કોઈ પ્રાણી આકાશના
 પ્રત્યેક પ્રદેશમા મળેા થકો જેટલા સમયમાં પોતાના મરણથી સઘળા લોકા-

પરાવર્ત્તો ભવતિ, સ ચાત્ર પર્ણિપૂર્ણેન ગૃહ્યતે અતોઽપાર્દ્ધપુદ્ગલપરાવર્ત્તમિતિ કથિ-
તમ્ । અપાર્દ્ધમિતિ અપશતમર્દ્ધમિતિ પરિપૂર્ણમર્દ્ધ ભવતિ તદપિ નેત્યાહ—‘દેસૂળ’
इति देशेन भागेन न्यूनमिति देशेनमपार्द्वपुद्गलपरावर्त्तमिति कथितमिति ।
‘एवं जाव णियंठस्स’ एवं यावत् निर्ग्रन्थस्य यावत्पदेन वकुशः प्रतिसेवनाकुशील-
कषायकुशीलानां सग्रहो भवति तथा च वकुशप्रतिसेवनाकुशीलकषायकुशील-
निर्ग्रन्थानां जघन्यतोऽन्तर्मुहूर्त्तमन्तरकालो भवति उत्कृष्टेण तु अन्तकालं काल-
तोऽन्तरं भवति तथा क्षेत्रतो देशेनाऽपार्द्वपुद्गलपरावर्त्तपर्यन्तमन्तरं भवतीति
भावः । ‘सिणायस्स पुच्छा’ स्नातकस्य खलु भदन्त ! कियत्कालमन्तरं भवतीति
पृच्छा—प्रश्नः, भगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘नत्थि अंतरं’
नारित अन्तरम् स्नातकस्यान्तरं न भवति प्रतिपाताभावादिति । पुलाकत्वादीना

પ્રદેશોં કો વ્યાસ કર દેતા હૈ વહ ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા એક પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત
હૈ એસા યહ પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત યહાં પૂરા કા પૂરા નહીં લિયા ગયા હૈ કિન્તુ
આધા લિયા ગયા હૈ—ઔર इस आधे में से भी कुछ कम आधा लिया
गया है ‘एवं जाव णियंठस्स’ इसी प्रकार से विरह काल का कथन
वकुश, प्रतिसेवनाकुशील कषायकुशील एवं निर्ग्रन्थ तक के साधुओं
में भी जानना चाहिये । तथा च वकुश, प्रतिसेवनाकुशील, कषाय-
कुशील और निर्ग्रन्थ इनमें जघन्य अन्तर एक अन्तर्मुहूर्त्त का है
और उत्कृष्ट अनन्तकाल का है, जो कि क्षेत्र की अपेक्षा अन्तर कुछ
कम अपार्द्व पुद्गलपरावर्त्त का है ।

‘સિણાયસ્સ પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! સ્નાતક કે કિતને કાલ કા અન્તર
હોતા હૈ ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘गोयमा ! नत्थि अंतरं’

કાશના પ્રદેશોને વ્યાપ્ત કરી દે છે. તે ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી એક પુદ્ગલ પરા-
વર્ત્ત છે, એવો આ પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત અહીંયા પૂરેપૂરો લીધેલ નથી પરંતુ
અર્ધો ગ્રહણ કરેલ છે અને અર્ધાથી કંઈક કમ અર્ધો લીધેલ છે. ‘एव जाव
णियंठस्स’ એજ રીતે વિરહકાળનું કથન બકુશ પ્રતિસેવના કુશીલ, કષાય
કુશીલ, અને નિર્ગ્રન્થ સુધીના સાધુઓમાં પણ સમજવું જોઈએ. તથા
બકુશ પ્રતિસેવના કુશીલ કષાય કુશીલ અને નિર્ગ્રન્થોમાં જઘન્ય અન્તર એક
અન્તર્મુહૂર્તનું છે. અને ઉત્કૃષ્ટ અતર અનંત કાળનું છે. તથા ક્ષેત્રની અપે-
ક્ષાથી અતર કંઈક કમ અપાર્દ્ધ-અર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્તનું છે.

‘સિણાયસ્સ પુચ્છા’ હે ભગવન્ સ્નાતકને કેટલા કાળનું અતર હોય
છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘गोयमा ! नत्थि अंतरं’ હે ગૌતમ !

મન્તરમેક્ત્વાપેક્ષયા પ્રતિપાદ્ય અથ તેવામેવ તદન્તરં પૃથક્ત્વાપેક્ષયા વક્તુમાહ-
'પુલાયા ણં મંતે' इत्यादि, 'पुलायाणं मंते ! केवदयं कालं अंतरं होइ' पुलाकानां
खलु भदन्त कियन्तं कालं पुलाकत्वादीनामन्तरम्-व्यवधानं भवतीति प्रश्नः ।
भगवानाह-'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम । 'जहन्नेणं एकं समयं'
जघन्येन एकं समयमन्तरं भवति पुलाकानाम् उक्कोसेणं संखेज्जाइं वासाइ' उत्तरपेण
संख्यातान् वर्षानन्तरं भवति । 'वउमाणं मंते ! पुच्छा, वकुशाना खलु भदन्त !
कियत्कालमन्तरं भवतीति पृच्छा-प्रश्नः भगवानाह-'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा !'
हे गौतम ! 'नत्थि अंतरं' नास्ति अन्तरम् वकुशानां व्यवधानकारणमावा
दिति, 'एवं जाव कसायकुसीलाणं' एवं यावत् कपायकुशीलानाम् यावत्पदेन

हे गौतम ! स्नातक के अन्तर नहीं होता है । क्योंकि उसका
प्रतिपात नहीं होता है, इस प्रकार से यह अन्तर कथन पुलाक
आदि कों की एकता को लेकर किया गया है । अब इनकी अनेकता
को लेकर अन्तर कथन इस प्रकार से है-इसमें गौतमस्वामी
ने प्रभुश्री से ऐसा पूछा है-'पुलाया णं मंते ! केवदयं कालं अंतरं होइ'
हे भदन्त ! पुलाकों का अन्तर कितने काल का होता है ? उत्तर में
प्रभुश्री कहते हैं-'गोयमा ! जहन्नेणं एक समयं उक्कोसेणं, संखेज्जाइं
वासाइ' हे गौतम ! पुलाकों का अन्तर जघन्य से एक समय का और
उत्कृष्ट से संख्यातवर्षों का अन्तर-व्यवधान हो जाता है 'वउमाणं
मंते ! पुच्छा' हे भदन्त ! वकुशों का अन्तर कितने काल का होता है ?
उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-'नत्थि अंतरं' हे गौतम ! व्यवधान के
कारणों के अभाव होने से वकुशों में अन्तर नहीं होता है । 'एवं जाव

સ્નાતકને અતર હોતુ નથી. કેમકે-તેના પ્રતિપાત હોતો નથી. આ રીતે આ
અન્તર કથન પુલાક વિગેરેના એકપણથી કહેલ છે. હવે તેઓના અનેક-
પણને લઇને અન્તર કથન કરવામાં આવે છે તે આ પ્રમાણે છે. આમાં
ગૌતમસ્વામી પ્રભુશ્રીને એવું પૂછે છે કે-'પુલાય ણં મંતે ! કેવદય કાલં
અન્તર હોઈ' હે ભગવન્ પુલાકોતુ અન્તર કેટલા કાળતુ' હોય છે ? આ
પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-'ગોયમા ! જહન્નેણં એક સમય ઉક્કો-
સેણ સંખેજ્જાઈં વાસાઈ' હે ગૌતમ ! પુલાકોતુ અન્તર જઘન્યથી એક સમયતુ
અને ઉત્કૃષ્ટથી અન્તર સંખ્યાત વર્ષોતુ' વ્યવધાન થઇ જાય છે 'વઉમેણં મંતે !
પુછ્છા' હે ભગવન્ વકુશોતુ અન્તર કેટલા કાળતુ હોય છે ? આ પ્રશ્નના
ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-'નત્થિ અન્તર' હે ગૌતમ ! વ્યવધાનના કારણોનો
અભાવ હોવાથી વકુશોમાં અન્તર હોતુ નથી. 'એવ જાવ કસાયકુસીલાણં'

પ્રતિસેવનાકુશીલાનાં સંગ્રહો ભવતિ તથા ચ પ્રતિસેવનાકુશીલાનાં કપાય-
કુશીલાનાં ચાન્તરં ન ભવતીતિ ભાવઃ । ‘ગિયંઠાળં પુચ્છા’ નિર્ગન્થાનાં સ્વલ્પ
ભદન્ત ! ક્રિયત્કાલપ્રન્તરં ભવતીતિ પૃચ્છા-પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ,
‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જહન્નેણં એકકં સમયં’ જઘન્યેન એક સમયમન્તરં ભવતિ
‘ઉક્કોસેણં છમ્માસા’ ઉત્કર્ષેણ પળમાસાન્-ઉત્કર્ષતઃ પળમામપયંત્રમન્તરં ભવતીતિ ।
‘સિળાયાણં જહા વડસાણં’ સ્નાતકાનાં યથા વકુશાનાં નાસ્તિ અન્તરં તથૈવ
અન્તરાભાવો જ્ઞાતવ્ય ઇતિ ૩૦ ।

एकत्रिंशत्तमं समुद्धातद्वारमाह-‘पुलागस्स णं भंते ! कइ समुग्घाया
पन्नत्ता’ पुलकस्य खलु भदन्त ! कति समुद्धाता यज्ञज्ञाः ? इति मगवानाह-

कसायकुशीलाणं’ इसी प्रकार से प्रतिसेवनाकुशील और कषायकुशील
इनमें भी अन्तर नहीं होता है ।

‘गियंठाणं पुच्छा’ हे भदन्त ! निर्गन्थों में कितने काल का अन्तर
होता है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-‘गोयमा ! जहन्नेणं एककं समयं,
उक्कोसेणं छममासा’ हे गौतम ! निर्गन्थों का अन्तर जघन्य से एक
समय का और उत्कृष्ट से छह मास तक का होना है ।

‘सिणायणं जहा वडसाणं’ हे भदन्त ! स्नातकों का अन्तर कितने
काल का होता है ? इस प्रश्नके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं कि हे गौतम !
स्नातकों का अन्तर कथन पकुशो के अन्तर कथन जैसा है । अर्थात्
स्नातकों में अन्तर-व्यवधान के कारणों के अभाव से अन्तर नहीं
होता है । अन्तरद्वार का कथन समाप्त ।

૨૧ વે સમુદ્ધાત દ્વાર કા કથન

‘પુલાગસ્સ ણં મંતે ! કહ સમુગ્ગાયા પન્નત્તા’ હે ભદન્ત ! પુલાક કે

આજ પ્રમાણે પ્રતિસેવના કુશીલ અને કષાયકુશીલમાં પણ અંતર હોતુ નથી.
‘ગિયંઠાળ પુચ્છા’ હે ભગવન્ નિર્ગન્થોમાં કેટલા કાળનુ અંતર હોય છે ?
આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! જહન્નેણં એકકં સમયં’
‘ઉક્કોસેણ છમ્માસા’ હે ગૌતમ ! નિર્ગન્થોનુ અંતર જઘન્યથી એક સમયનુ
અને ઉત્કૃષ્ટથી છ માસ સુધીનુ હોય છે ‘સિળાયાળ જહા વડસાણં’ હે ભગ-
વન્ સ્નાતકોનુ અંતર કેટલા કાળનુ હોય છે ? આના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે
છે કે-હે ગૌતમ ! સ્નાતકોનુ અંતર કથન પુલાકોના અંતર કથન પ્રમાણેનુ
છે અર્થાત્ સ્નાતકોમાં વ્યવધાનના કારણોના અભાવથી અંતર હોતુ નથી.
એ રીતે આ અંતરદ્વાર કહ્યુ છે.

અંતરદ્વાર સમાપ્ત

હવે ૩૧ માં સમુદ્ધાતદ્વારનુ કથન કરવામાં આવે છે

‘પુલાગસ્સ ણં મંતે ! કહ સમુગ્ગાયા પન્નત્તા’ હે ભગવન્ પુલાકોને કેટલા

‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ? ‘તિન્નિ સમુઘાયા પન્નત્તા’ ત્રયઃ સમુદ્ધાતાઃ પ્રજ્ઞાપ્તાઃ ‘તં જહા’ તથા-‘વેયણાસમુઘાણ’ વેદના સમુદ્ધાતઃ ૧, ‘કસાયસમુઘાણ’ કપાયસમુદ્ધાતઃ, ચારિત્રવત્તાં સંજ્વલનરૂપાયોદયમંભવેન કપાયસમુદ્ધાતો ભવતીતિ ૨. ‘મારણંતિયમમુઘાણ’ મારણાન્તિકસમુદ્ધાતઃ, અત્ર પુલાકસ્ય મરણાભવેડપિ મારણાન્તિકસમુદ્ધાતો ન વિરુદ્ધ સમુદ્ધાતા-નિવૃત્તસ્ય કુશીલત્વપરિણામે સતિ યજ્ઞમાત્રાત્ ઇતિ । ‘વડસસ ણ મંતે ! પુચ્છા’ વક્રુશસ્ય સ્વલુ ભદન્ત ! કતિ સમુદ્ધાતાઃ પ્રજ્ઞાપ્તાઃ ? ઇતિ પૃચ્છા-પ્રશ્નઃ, મગધાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ । ‘પંચ નમુઘાયા પન્નત્તા’

કિતને સમુદ્ધાત હોતે હે ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હે-‘ગોયમા ! તિન્નિ સમુઘાયા પન્નત્તા’ હે ગૌતમ ! પુલાક કે ત્રીન સમુદ્ધાત હોતે હે । ‘તં જહા’ જૈસે-‘વેયણાસમુઘાણ, કસાયસમુઘાણ, મારણંતિયમમુઘાણ’ વેદના સમુદ્ધાત, કપાય સમુદ્ધાત ઓર મારણાન્તિક સમુદ્ધાત, પુલાક કે સંજ્વલન કપાય કા ઉદય હોતા હૈ ઇત્થલિયે કપાય સમુદ્ધાત હો સકતા હૈ કયોં કે ચારિત્રવાલો કે સંજ્વલન કપાય કે ઉદય હોને સે કપાય સમુદ્ધાત હોતા હૈ । યપ્પિ પુલાક કા મરણ નહીં હોતા હૈ ફિર ઓ યહાં મારણાન્તિક સમુદ્ધાત કા કથન વિરુદ્ધ નહીં પડતા હૈ કયોં કે સમુદ્ધાત સે નિવૃત્ત હોને કે યાદ કષાયકુશીલતા આદિ કે પરિણામ કે હોને પર ઉસકા મરણ હોતા હૈ ।

‘વડસસ ણ મંતે ! પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! વક્રુશ કે કિતને સમુદ્ધાત હોતે હે ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હે-‘ગોયમા ! પંચ સમુઘાયા પન્નત્તા’

સમુદ્ધાતો હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! તિન્નિ સમુઘાયા પન્નત્તા’ હે ગૌતમ ! પુલાકને ત્રણ સમુદ્ધાતો હોય છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે-‘વેયણાસમુઘાણ, કસાયસમુઘાણ મારણંતિયસમુઘાણ’ વેદનાસમુદ્ધાત, કપાયસમુદ્ધાત, અને મારણાન્તિક સમુદ્ધાત પુલાકને સંજ્વલન કપાયના ઉદય થાય છે. તેથી કપાયસમુદ્ધાત થઈ શકે છે. કેમકે-ચારિત્રવાળાઓને સંજ્વલન કપાયના ઉદય થવાથી કપાય સમુદ્ધાત થાય છે. જો કે પુલાકને મરણ હોતું નથી તો પણ અહિયાં મારણાન્તિક સમુદ્ધાતનું કથન વિરુદ્ધ પડતું નથી કેમકે-સમુદ્ધાતથી નિવૃત્ત થયા પછી કપાય કુશીલ વિગેરેના પરિણામ થયા પછી તેનું મરણ થાય છે.

‘વડસસ ણ મંતે ! પુચ્છા’ હે ભગવન્ બુદ્ધેશને કેટલા સમુદ્ધાતો હોય છે ? આના ઉત્તરમા પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! પંચસમુઘાયા પન્નત્તા’ હે

પશ્ચ સમુદ્ધાતા ભવન્તિ, 'તં જહા' તથા—'વેયણાસમુદ્ધાણ જાવ તેયા સમુદ્ધાણ' વેદનાસમુદ્ધાતો યાવન્ તૈજસસમુદ્ધાતઃ યાવત્ પદેન કષાયમારણાન્તિકવૈક્રિયાણાં ત્રયાણાં સંગ્રહો ભવતિ 'एवं पडिसेवणाकुशीलेवि' एवं प्रतिसेवनाकुशील विषयेऽपि ज्ञातव्यं प्रतिसेवनाकुशीलस्यापि वेदनादिका स्तैजसान्ताः पश्च समुद्घाता भवन्तीति । 'कसायकुशीलस्स पुच्छा' कषायकुशीलस्य खलु भदन्त ! कति समुद्घाताः प्रज्ञप्ता इति प्रश्नः, भगवानाह—'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ! 'छ समुद्घाया पन्नत्ता' षट् समुद्घाताः प्रज्ञप्ताः, 'तं जहा' तद्यथा—'वैयणासमुद्घाण जाव आहारसमुद्घाण' वेदना समुद्घાતો યાવદાહારકસમુદ્ધાતઃ, યાવત્પદેન કષાયાદીનાં ચતુર્ણાં સમુદ્ધાતાનાં સંગ્રહો ભવતિ—તથા ચ વેદનાસમુદ્ધાતાદારભ્યાહારકસમુદ્ધાતાન્ત્રષ્ટ્ સમુદ્ધાતવાન્ કષાયકુશીલો ભવતીતિ । 'णियंठस्स णं पुच्छा' निर्ग्रन्थस्य खलु भदन्त ! कति समुद्घाता भव-

हे गौतम ! बहुधा के पांच समुद्घात होते हैं । 'तं जहा' जो इस प्रकार से है—वेदना समुद्घात १, कषायसमुद्घात २, मारणान्तिक समुद्घात ३, वैक्रिय समुद्घात ४ और तैजस समुद्घात ५ 'एवं पडिसेवणाकुशीलेवि' प्रतिसेवनाकुशील के भी ये ही पांच समुद्घात होते हैं । 'कसाय-कुशीलस्स पुच्छा' हे भदन्त ! कषाय कुशील साधु के कितने समुद्घात होते हैं ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—'गोयमा ! छ समुद्घाया पन्नत्ता' हे गौतम ! कषायकुशील साधु के छ समुद्घात होते हैं । 'तं जहा' जो इस प्रकार से हैं—वेदना १ कषाय २ मारणान्तिक ३ वैक्रिय समुद्घात ४ तैजस समुद्घात ५ और आहारक समुद्घात ६ ।

'णियंठस्स णं पुच्छा' हे भदन्त ! निर्ग्रन्थ के कितने समुद्घात होते हैं ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—'गोयमा ! नत्थि एक्को वि' हे

ગૌતમ ! બહુધને પાચ સમુદ્ધાતો હોય છે. 'ત જહા' તે આ પ્રમાણે છે. વેદનાસમુદ્ધાત ૧ કષાયસમુદ્ધાત ૨ મારણાન્તિક સમુદ્ધાત ૩ વૈક્રિયસમુદ્ધાત ૪ અને તૈજસસમુદ્ધાત ૫ 'एवं पडिसेवणाकुशीले वि' એજ પ્રમાણે પ્રતિસેવના કુશીલને પણ એજ પાચ સમુદ્ધાતો હોય છે 'कसायकुशीलस्स पुच्छा' કષાય કુશીલ સાધુને કેટલા સમુદ્ધાતો હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'गोयमा छ समुद्घाया पन्नत्ता' હે ગૌતમ ! કષાયકુશીલ સાધુને ૬ છ સમુદ્ધાતો હોય છે 'तं जहा' તે આ પ્રમાણે છે—વેદનાસમુદ્ધાત ૧ કષાય સમુદ્ધાત ૨ મારણાન્તિક સમુદ્ધાત ૩ વૈક્રિયસમુદ્ધાત ૪ તૈજસસમુદ્ધાત ૫ અને આહારક સમુદ્ધાત ૬ 'णियंठस्स णं पुच्छा' હે ભગવન્ નિર્ગ્રન્થને કેટલા સમુદ્ધાતો હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'गोयमा ! नत्थि

ન્તીતિ પ્રશ્નઃ મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ‘ગૌતમ’ ! ‘નસ્થિ ઇકો વિ’ નાસ્તિ ઇકોઽપિ સમુદ્ધાતો નિર્ગ્રન્થસ્ય તથા સ્વભાવત્વાદિતિ । ‘સિનાયસ્સ પુચ્છા’ સ્નાતકસ્ય સ્વલુ મદન્ત ! કતિ સમુદ્ધાતાઃ પ્રજ્ઞતા ડતિ પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘એગે કેવલિસમુગ્ધાણ પન્નત્તે’ ઇકઃ કેવલિસમુદ્ધાતઃ પ્રજ્ઞતઃ, સ્નાતકસ્ય તથા સ્વભાવાદેકઃ કેવલિસમુદ્ધાત એવ મવતિ નાન્ય ઇતિ ૩૧ ।

અથ દ્વાવિંશત્તમં ક્ષેત્રદ્વારમાહ-તત્ર ક્ષેત્રમ્-અવગાહનાક્ષેત્રમાકાશપ્રદેશઃ । ‘પુલાણ ણં મંતે !’ પુલાકઃ સ્વલુ મદન્ત ! ‘લોગસ્સ કિં સંલેજ્જહમાગે હોજ્જા’ લોકસ્ય કિં સંલેયમાગે મવેત્ અથવા ‘અસંલેજ્જહમાગે હોજ્જા’ અસંલેયમાગે મવેત્ અથવા-‘સંલેજ્જેસુ માગેસુ હોજ્જા’ સંલેયેષુ માગેષુ મવેત્ અથવા ‘અસં-ગૌતમ ! નિર્ગ્રન્થ કે ઇક મી સમુદ્ધાત નહીં હોતા હૈ । કયો’ કિ નિર્ગ્રન્થ કા ઇસા હી સ્વભાવ હોતા હૈ । ‘સિનાયસ્સ પુચ્છા’ હે મદન્ત ! સ્નાતક કે કિતને સમુદ્ધાત હોતે હૈ ? ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! સ્નાતક કે ‘એગે કેવલિસમુગ્ધાણ પન્નત્તે’ કેવલ ઇક હી કેવલિ સમુદ્ધાત હોતા હૈ ઓર સમુદ્ધાત નહીં હોતે હૈ । સમુદ્ધાત દ્વાર સમાસ ।

૩૨ વે ક્ષેત્રદ્વાર કા કથન

ક્ષેત્ર સે યહાં અવગાહના ક્ષેત્ર જો કિ આકાશપ્રદેશરૂપ હોતા હૈ ગૃહીત હુઆ હૈ ‘પુલાણ ણં મંતે ! લોગસ્સ કિં સંલેજ્જહમાગે હોજ્જા, અસંલેજ્જહમાગે હોજ્જા’ ગૌતમસ્વામી ને પ્રમુશ્રી સે ઇસા પૂછા હૈ-હે મદન્ત ! પુલાક લોક કે સંલેયાતવે માગ મેં રહતા હૈ ? અથવા અસંલેયાતવે માગ મેં રહતા હૈ ? અથવા ‘સંલેજ્જેસુ માગેસુ હોજ્જા’ સંલેયાતમાગો

ઇકો વિ’ હે ગૌતમ ! નિર્ગ્રન્થને ઓક પશુ સમુદ્ધાત હોતો નથી. કેમ કે-નિર્ગ્રન્થને સ્વભાવ જ ઓવો હોય છે ‘સિનાયસ્સ પુચ્છા’ હે ભગવન્ સ્નાતકને કેટલા સમુદ્ધાતો હોય છે ? ઉત્તરમાં પ્રમુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! સ્નાતકને ‘એગે કેવલિ સમુગ્ધાણ’ કેવળ ઓક કેવલી સમુદ્ધાત જ હોય છે બીજા સમુદ્ધાતો હોતા નથી. ઓ રીતે આ સમુદ્ધાતદ્વાર સમાપ્ત ।

હવે ૩૨ મા ક્ષેત્રદ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે

ક્ષેત્રથી અહિયાં અવગાહના ક્ષેત્ર કે જે આકાશ પ્રદેશ ૩૫ હોય છે તેનું અહણ થયેલ છે ‘પુલાણ ણ મંતે ! લોગસ્સ કિં સંલેજ્જહમાગે હોજ્જા, અસંલેજ્જહમાગે હોજ્જા’ શ્રીગૌતમસ્વામીએ પ્રમુશ્રીને ઓવું પૂછ્યું છે કે-હે ભગવન્ પુલાક લોકના સખ્યાતમા ભાગમા રહે છે ? અથવા અસંખ્યાતમા ભાગમા રહે છે ? અથવા ‘સંલેજ્જેસુ માગેસુ હોજ્જા’ સખ્યાતમાગેમાં રહે છે ?

સંખેજ્જેસુ ભાગેસુ હોજ્જા' લોકસંખ્યાસંખ્યેયેષુ ભાગેસુ ભવેત્-અથવા 'સંખલોપ હોજ્જા' સર્વલોકે ભવેત્ इति પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ-'ગોયમા' इत्यादि, 'ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'ળો સંખેજ્જહ ભાગે હોજ્જા' નો લોકાકાશસ્ય સંખ્યાત્વે ભાગે ભવેત્ પુલાકોડપિ તુ 'અસંખેજ્જહ ભાગે હોજ્જા' લોકાકાશસ્યાસંખ્યાત્વભાગે ભવેત્ પુલાકશરીરસ્ય લોકાસંખ્યેયભાગનાત્વાદમાહિત્યાત્ । 'ળો સંખેજ્જેસુ ભાગેસુ હોજ્જા' નો સંખ્યાત્વેષુ ભાગેસુ ભવેત્ 'ળો અસંખેજ્જેસુ ભાગેસુ હોજ્જા' નો લોકાકાશસ્યાસંખ્યાત્વેષુ ભાગેસુ ભવેત્ પુલાકઃ, 'ળો સંખલોપ હોજ્જા' નો સર્વલોકે વ્યાપ્તો ભવેત્ પુલાક इति । 'एवं जाव णियंठे' एवं पुलाकवदेव यावत् निर्ग्रन्थः, अत्र यावत्पदेन वकुशपतिसेवनाकृशीलत्वायकुशील्यर्था संग्रहो भवति तथा च

મં રહતા હૈ । અથવા 'અસંખેજ્જેસુ ભાગેસુ હોજ્જા' 'અસંખ્યાત્વભાગો' મં રહતા હૈ ? અથવા 'સંખલોપ હોજ્જા' સમસ્ત લોક મં રહતા હૈ ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-'गोयमा । णो संखेज्जह भागे होज्जा' हे गौतम पुलाक लोक के संख्यातवे भाग में नहीं रहता है 'असंखेज्जह भागे होज्जा' किन्तु लोक के असंख्यातवे भाग में रहता है । इसी प्रकार वह 'णो संखेज्जेषु भागेषु होज्जा णो असंखेज्जेषु भागेषु होज्जा' लोक के संख्यात भागों में भी नहीं रहता है और न लोक के असंख्यात भागों में भी रहता है तथा 'णो संखलोप होज्जा' संपूर्णलोक में भी नहीं होता है । पुलाक लोककाकाश के असंख्यातवे भाग में रहता है ऐसा जो कहा है वह पुलाक के शरीर को लेकर कहा गया है । क्योंकि पुलाक का शरीर लोककाकाश के असंख्यातवे भाग मात्र में अवगाही होता है । 'एवं जाव णियंठे' इसी प्रकार का कथन वकुश

અથવા 'અસંખેજ્જેસુ ભાગેસુ હોજ્જા' અસંખ્યાત ભાગોમાં અથવા 'સંખલોપ હોજ્જા' સઘળા લોકમાં રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે- 'ગોયમા ! ણો સંખેજ્જહ ભાગે હોજ્જા' હે ગૌતમ ! પુલાક લોકનાં સંખ્યાતમાં ભાગમાં રહેતા નથી 'અસંખેજ્જહ ભાગે હોજ્જા' પરંતુ લોકના અસંખ્યાતમાં ભાગમાં રહે છે એજ રીતે 'ળો સંખેજ્જેસુ ભાગેસુ હોજ્જા, ણો અસંખેજ્જેસુ ભાગેસુ હોજ્જા' લોકના સંખ્યાતમાં ભાગોમાં પણ રહેતા નથી અને લોકના અસંખ્યાતમાં ભાગોમાં પણ રહેતા નથી પુલાક લોકાકાશના અસંખ્યાતમાં ભાગમાં રહે છે એવું જ કહેલ છે તે પુલાકના શરીરને લઈને કહેલ છે કેમકે પુલાકનું શરીર લોકાકાશના અસંખ્યાતમાં ભાગ માત્રમાં અવગાહના-વાળું હેય છે 'एवं जाव णियंठे' એજ પ્રમાણેનું કથન બકુશ, પ્રતિસેવના

वकुशादारभ्य निर्ग्रन्थान्तः सर्वोऽपि लोकाकाशस्य असंख्याते एव भागे भवेदिति ।
 'सिणाए णं पुच्छा' स्नातकः खलु भदन्त । किं लोकाकाशस्य संख्याते भागे
 भवेत् सर्वलोके वा भवेदिति प्रश्नः । भगवानाह—'गोयमा' इत्यादि,
 'गोयमा' हे गौतम ! 'नो संखेज्जइभागे होज्जा' नो लोकाकाशस्य संख्याते
 भागे भवेत् रत्तामः, किन्तु लोकाकाशस्य 'असंखेज्जइभागे होज्जा' असंख्याते
 भागे भवेत् गुरीरस्सो दण्डकपाटकरणकाले च लोकासंख्येयभागवृत्तिमान्
 भवति केवलगुरीरादीनां तावन्मानत्वात् । 'णो संखेज्जेसु भागेसु होज्जा' नो
 संख्यातेषु लोकाकाशभागेषु भवेन् स्नातकः । किन्तु 'असंखेज्जेसु भागेसु
 होज्जा' असंख्यातेषु लोकाकाशभागेषु भवेत् अधिकरणकाले वदीर्घभागस्य
 व्याप्तेनालस्य चाव्याप्तनया उक्तवाच्यलोकाकाशस्यासंख्येयेषु भागेषु वर्तते

प्रतिखेज्जनाकुशील कारायकुशील और निर्ग्रन्थ इनके सम्प्रन्ध में भी
 जानना चाहिए । तथा च—पुलाक से लेकर निर्ग्रन्थ तक के समस्त
 साधु लोकाकाश के असंख्यातवे भाग में अवगाही होते हैं । 'सिणाए
 णं पुच्छा' हे भदन्त ! स्नातक लोक के संख्यातवे भाग में रहता है ?
 अथवा असंख्यातवे भाग में रहता है ? अथवा लोक के संख्यातभागों
 में रहता है ? अथवा लोक के असंख्यात भागों में रहता है ? अथवा
 सर्वलोक में रहना है ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—'गोयमा ! जो
 संखेज्जइ भागे होज्जा, असंखेज्जइ भागे होज्जा' हे गौतम ! स्नातक
 लोकाकाश के संख्यातवे भाग में नहीं रहता है किन्तु वह लोकाकाश
 के असंख्यातवे भाग में रहता है इसी प्रकार वह लोक के संख्यातभागों
 में भी नहीं रहता है । किन्तु लोकाकाश के असंख्यात भागों में रहता

कुशील, कषाय कुशील, अने निर्ग्रन्थना स'अधमां पणु समज्जु' तथा अकुशीली
 वर्धने निर्ग्रन्थ सुधीना सघणा साधु लोककाशना असंख्यातमा भागमां अव
 गाढनावाणा होय छे 'सिणाएणं पुच्छा' छे लगवन् स्नातक लोकना स'अध्यातमा
 भागमां रडे छे ? अथवा असंख्यातमा भागमां रडे छे ? अथवा लोकना
 स'अध्यात भागमां रडे छे ? अथवा लोकना अस'अध्यात भागमां रडे छे ?
 अथवा स'पूणं लोकमां रडे छे ? आ प्रश्नना उत्तरमा प्रभुश्री कडे छे के—
 'गोयमा ! जो संखेज्जइभागे होज्जा, असंखेज्जइभागे होज्जा' छे गौतम !
 स्नातक लोककाशना स'अध्यातमा भागमां रडैता नथी परंतु ते
 लोककाशना अस'अध्यातमा भागमां रडे छे, ओज्जरीते ते लोकना स'अध्यातमा
 भागमां पणु रडैता नथी, परंतु लोककाशना अस'अध्यातमा भागमां रडे
 म० ३१

સ્નાતક इति । 'सर्वलोए वा होज्जा' सर्वलोके वा भवेत् यदा स्नातकः समस्त-
मपि लोकं व्याप्नोति तदा सर्वलोके भवेदिति ॥३२ सू० १२॥

अथ त्रयस्त्रिंशत्तमं स्पर्शनाद्वारमारभ्य षट्त्रिंशत्तमाल्पवद्भूत्वद्वारपर्यन्तद्वारा
प्याह—'पुलाए णं' इत्यादि ।

મૂલમ્—પુલાણ ણં મંતે ! લોગસ્સ કિં સંઘેજ્જહાગં ફુસહ
અસંઘેજ્જહાગં ફુસહ એવં જહા ઓગાહગા મણિયા તહા
ફુસણા વિ માણિયવ્વા જાવ સિણાણ ૩૩। પુલાણ ણં મંતે !
કયરંમિ ભાવે હોજ્જા ? ગોયમા ! યવસમિણ ભાવે હોજ્જા
એવં જાવ કસાયકુસીલે । ણિયંટે પુચ્છા ગોયમા ! ઉવસમિણ
વા ભાવે હોજ્જા । સિણાણ પુચ્છા, ગોયમા ! યાહિણ વા હોજ્જા ૩૪।

है । 'सर्वलोएसु वा होज्जा' अथवा सर्वलोकाकाश में रहता है । स्ना-
तक केवल समुद्रघात अवस्था में जब दण्ड कपाट करने की अवस्था में
होता है तब वह लोक के असंख्यातवे' भाग में रहता है क्योंकि उसका
शरीर लोक के असंख्यातवे' भाग में वृत्तिवाला होता है । तथा जब वह
मन्थानावस्था में होता है तब उसके द्वारा लोक का बहुत अधिक भाग
व्याप्त कर लिया गया होता है । और बहुत थोड़ा भाग उसके द्वारा
अव्याप्त रहता है । इसलिये वह लोक के असंख्यात भागों में व्याप्त
कहा गया है और जब वह स्नातक समग्रलोक को व्याप्त कर लेता है
तब वह समग्र लोक में रहता है ऐसा जानना चाहिये ॥सू० १२॥

क्षेत्रद्वार का कथन समाप्त ॥

છે. 'સર્વલોએ વા હોજ્જા' અથવા સંપૂર્ણ લોકાકાશમા રહે છે. સ્નાતક
કેવલી સમુદ્ઘાત અવસ્થામા જ્યારે દણ્ડકપાટ કરવાની અવસ્થામાં હોય છે.
ત્યારે તે લોકના અસંખ્યાતમા ભાગમાં રહે છે. કેમકે—તેનું શરીર લોકના
અસંખ્યાતમા ભાગમાં વૃત્તિવાળું હોય છે તથા જ્યારે તે મન્થાનાવસ્થામાં
હોય છે, ત્યારે તેના દ્વારા લોકને ઘણો વધારે ભાગ વ્યાપ્ત કર્યો હોય છે,
અને ઘણો થોડો ભાગ તેના દ્વારા અવ્યાપ્ત રહે છે. તેથી તે લોકના અસં-
ખ્યાત ભાગોમાં વ્યાપ્ત કહેલ છે, અને જ્યારે તે સ્નાતક સંપૂર્ણ લોકને
વ્યાપ્ત કરી લે છે, ત્યારે તે સમગ્ર લોકમા રહે છે તેમ સમજવું. એ રીતે
આ ક્ષેત્રદ્વાર કહ્યું છે. ક્ષેત્રદ્વાર સમાપ્ત ॥સૂ० ૧૨॥

पुलाया णं भंते ! एगसमएणं केवइथा होज्जा गोयसा ! पडि-
वज्जमाणए पडुच्च सिय अत्थि सिय नत्थि, जइ अत्थि जह-
न्नेणं एक्को वा दो वा तिन्नि वा उक्कोसेणं सयपुहुत्तं । पुच्च-
पडिवन्नए पडुच्च सिय अत्थि सिय नत्थि जइ अत्थि जहन्नेणं
एक्को वा दो वा तिन्नि वा उक्कोसेणं सहस्सपुहुत्तं । वउसा णं भंते !
एगसमएणं पुच्छा गोयसा ! पडिवज्जमाणए पडुच्च सिय अत्थि
सिय नत्थि । जइ अत्थि जहन्नेणं एक्को वा दो वा तिन्नि वा
उक्कोसेणं सयपुहुत्तं । पुव्वपडिवन्नए पडुच्च जहन्नेणं कोडिसय-
पुहुत्तं उक्कोसेणं वि कोडीसयपुहुत्तं । एवं पडिसेवणाकुसीले वि ।
कसायकुसीला णं पुच्छा गोयसा ! पडिवज्जमाणए पडुच्च सिय
अत्थि सिय नत्थि । जइ अत्थि जहन्नेणं एक्को वा दो वा तिन्नि वा
उक्कोसेणं सहस्सपुहुत्तं । पुव्वपडिवन्नए पडुच्च जहन्नेणं कोडि-
सहस्सपुहुत्तं उक्कोसेणं वि कोडिसहस्सपुहुत्तं । णियंठा णं
पुच्छा गोयसा ! पडिवज्जमाणए य पडुच्च सिय अत्थि सिय
नत्थि जइ अत्थि जहन्नेणं एक्को वा दो वा तिन्नि वा उक्को-
सेणं बावट्ठं सयं, अट्ठसयं खवगाणं चउपन्नं उवसासगाणं ।
पुव्वपडिवन्नए पडुच्च सिय अत्थि सिय नत्थि । जइ अत्थि
जहन्नेणं एक्को वा दो वा तिन्नि वा उक्कोसेणं सयपुहुत्तं ।
सिणायाणं पुच्छा गोयसा ! पडिवज्जमाणए पडुच्च सिय अत्थि
सिय नत्थि । जइ अत्थि जहन्नेणं एक्को वा दो वा तिन्नि वा
उक्कोसेणं अट्ठसयं । पुव्वपडिवन्नए पडुच्च जहन्नेणं कोडि-
पुहुत्तं उक्कोसेणं वि कोडिपुहुत्तं ३५ । एएसि णं भंते ! पुलाग
वउसपडिसेवणाकुसीलकसायकुसीले णियंठे सिणायाणं कयरे

कथरेहितो जाव विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा णियंठा,
पुलागा संखेज्जगुणा, सिणाया संखेज्जगुणा, बउस्ता संखेज्जगुणा,
पडिसेवणाकुसीला संखेज्जगुणा, कप्पायकुसीला संखेज्जगुणा ।
सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति जाव विहरइ ॥सू० १३॥

॥ पणवीसइमे सए छट्ठो उद्देसओ रुमत्तो ॥

छाया—पुलाकः खलु भदन्त ! लोकस्य किं संख्येयभागं स्पृशति
असंख्येयभागं स्पृशति ? गौतम ! एवं यथा अवगाहना भणिता तथा
स्पर्शनाऽपि भणितव्या यावत् स्नातकः ३३ । पुलाकः खलु भदन्त ! कतरस्मिन्
भावे भवेत् ? गौतम ! क्षायोपशमिकभावे भवेत् । एवं यावत् कपायकुशीलः ।
निर्ग्रन्थः पृच्छा गौतम ! औपशमिकभावे भवेत् क्षायिके भावे वा भवेत् । स्नातकः
पृच्छा गौतम ! क्षायिके भावे भवेत् ३४ । पुलाकाः खलु भदन्त ! एकसमयेन
क्रियन्तो भवन्ति ? गौतम ! प्रतिपद्यमानान् प्रतीत्य स्यात् अस्ति स्यात् नास्ति,
यदि अस्ति जघन्येन एको वा द्वौ वा त्रयो वा उत्कर्षेण शतपृथक्त्वम् । पूर्वप्रति-
पन्नकान् प्रतीत्य स्यादस्ति स्यान्नास्ति, यदि अस्ति जघन्येन एको वा द्वौ वा त्रयो
वा उत्कर्षेण सहस्रपृथक्त्वम् । वकुशाः खलु भदन्त ! एकसमयेन पृच्छा गौतम !
प्रतिपद्यमानकान् प्रतीत्य स्यादस्ति स्यान्नास्ति यदि अस्ति, जघन्येन एको वा
द्वौ वा त्रयो वा उत्कर्षेण शतपृथक्त्वम् पूर्वप्रतिपन्नकान् प्रतीत्य जघन्येन कोटि-
शतपृथक्त्वम् उत्कर्षेणापि कोटिशतपृथक्त्वम् । एवं मतिसेवनाकुशीलोऽपि । कपाय
कुशीलाः पृच्छा गौतम ! प्रतिपद्यमानकान् प्रतीत्य स्यादस्ति स्यान्नास्ति । यदि
अस्ति जघन्येन एको वा द्वौ वा त्रयो वा उत्कर्षेण सहस्रपृथक्त्वम्, पूर्वप्रतिपन्न-
कान् प्रतीत्य जघन्येन कोटिसहस्रपृथक्त्वम् उत्कर्षतोऽपि कोटिसहस्रपृथ-
क्त्वम् । निर्ग्रन्थाः खलु पृच्छा गौतम ! प्रतिपद्यमानकान् प्रतीत्य स्यादस्ति स्या-
न्नास्ति, यदि अस्ति जघन्येन एको वा द्वौ वा त्रयो वा उत्कर्षेण द्वापष्टिशतम्,
अष्टशतं षपकाणाम् चतुःपञ्चाशदुपशमकानाम् पूर्वप्रतिपन्नकान् प्रतीत्य स्याद-
स्ति स्यान्नास्ति । यदि अस्ति जघन्येन एको वा द्वौ वा त्रयो वा उत्कर्षेण शत-
पृथक्त्वम् । स्नातकाः खलु पृच्छा गौतम ! प्रतिपद्यमानकान् प्रतीत्य स्यादस्ति
स्यान्नास्ति यदि अस्ति जघन्येन एको वा द्वौ वा त्रयो वा उत्कर्षेण अष्टशतम् ।
पूर्वप्रतिपन्नकान् प्रतीत्य जघन्येन कोटिपृथक्त्वम् ३५ । एतेषां खलु भदन्त !
पुलाक-वकुश-मतिसेवनाकुशील-कपायकुशील-निर्ग्रन्थस्नातकानां कतमे कतमे-
भ्यो यावद्विशेषाधिका वा गौतम ! सर्वस्तोकाः निर्ग्रन्थाः, पुलाकाः संख्येयगुणाः,

સ્નાતકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ, વકુશાઃ સંખ્યેયગુણાઃ, પ્રતિસેવનાકુશીલાઃ સંખ્યેય-
ગુણાઃ, કપાયકુશીલાઃ સંખ્યેયગુણાઃ। તદેવં ભદન્ત ! તદેવં ભદન્ત !
इति यावद्विहरति ॥ મૂ૦૧૩ ॥

इति पञ्चविंशतिशतके पष्ठोद्देशकः समाप्तः

ટીકા—‘પુલાણ ણં મંતે’ પુલાકઃ સ્વલ્પ ભદન્ત ! ‘લોગસ્સ કિં સંલેજ્જહ
માગં ફુસહ અસંલેજ્જહમાગં ફુ ાહ’ લોકસ્ય િં સંલેયં માગં સ્પૃશતિ અથવા
લોકસ્યાસંલેયં માગં સ્પૃશતીતિ પ્રશ્નઃ, ભગવાનાહ—‘એવં જહા’ ઇત્યાદિ, ‘એવં
જહા ઓગાહના મણિયા તહા ફુસણા વિ માણિયવ્વા’ એવં યથા અવગાહના મણિતા
તત્ર અવગાહના—અવગાહક્ષેત્રવિષયા અતઃ ક્ષેત્રદ્વારમેવ અવગાહનાદ્વાર જ્ઞેયમ્ તથા

૩૩ વે સ્પર્શનાદ્વાર કા કથન

‘પુલાણ ણં મંતે ! લોગસ્સ કિં સંલેજ્જહ માગં ફુસહ અસંલેજ્જહ
માગં ફુસહ’ ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—ગૌતમસ્વામી ને પ્રમુશ્રી સે એસા પૂછા હૈ—‘પુલાણ ણં મંતે !
લોગસ્સ કિં સંલેજ્જહમાગં અસંલેજ્જહમાગં ફુસહ’ હૈ ભદન્ત ! પુલાક
કયા લોક કે સંલ્યાતવે માગ કી સ્પર્શના કરતા હૈં ? અથવા અસં
લ્યાતવે માગ કી સ્પર્શના કરતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે
હૈં ‘એવં જહા ઓગાહના મણિયા તહા ફુસણા વિ માણિયવ્વા’ હૈ
ગૌતમ ! જિસ પ્રકાર સે અવગાહના કે સમ્બન્ધ મેં કથન કિયા ગયા
હૈં ડસી પ્રકાર સે સ્પર્શના કે સમ્બન્ધ મેં શ્રી કથન જાન લેના ચાહિયે ।

અવગાહક્ષેત્ર વિષયક અવગાહના હોતી હૈ । અતઃ ક્ષેત્રદ્વાર હી અવ-
ગાહના દ્વાર હૈં હસલિયે સ્પર્શના શ્રી હસી કે અનુસાર કહની ચાહિયે

હવે ૩૩ મા સ્પર્શના દ્વારનુ કથન કરવામા આવે છે—

‘પુલાણ ણ મંતે ! લોગસ્સ કિં સંલેજ્જહમાગ ફુસહ અસંલેજ્જહમાગં ફુસહ’ ઈ

ટીકાર્થ—આ સૂત્રદ્વારા શ્રીગૌતમસ્વામીએ પ્રમુશ્રીને એવું પૂછ્યું છે કે—

‘પુલાણ ણ મંતે ! લોગસ્સ કિં સંલેજ્જહમાગં ફુસહ અસંલેજ્જહમાગં ફુસહ’ હે ભગવન્
પુલાક દોડેના સખ્યાતમા ભાગની સ્પર્શના કરે છે ? અથવા અસખ્યાતમા
ભાગની સ્પર્શના કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રમુશ્રી કહે છે કે—‘એવં
ઓગાહના મણિયા તહા ફુસણા વિ માણિયવ્વા’ હે ગૌતમ ! બે પ્રમાણે અવ-
ગાહનાના સમ્બન્ધમાં કથન કરવામાં આવ્યું છે, એજ પ્રમાણે સ્પર્શનાના
સંબંધમાં પણ કથન સમજવું .

અવગાહ ક્ષેત્ર વિષયક અવગાહના હોય છે બેથી ક્ષેત્રદ્વાર જ અવ
ગાહનાદ્વાર છે. તેથી સ્પર્શના પણ તે પ્રમાણેજ કહેવી જોઈએ. અને આ

સ્પર્શનાઽપિ મણિતવ્યા કિયત્પર્યન્તમવગાહનામકરણમિહ અધ્યેતવ્યં તત્રાહ-
 'જાવ' इत्यादि 'जाव सिणाए' यावत्स्नातकः, स्नातकप्रकरणान्तं सर्वमवगन्तव्यम्
 पुष्पाकादारभ्य निर्ग्रन्थान्तः सर्वोऽपि लोकस्यासंख्येयमेव भागं स्पृशति स्नातक
 स्तु लोकस्यासंख्येयभागं स्पृशति असंख्येयान् भागान् वा स्पृशति सर्वलोकं वा
 स्पृशतीत्येवं क्रमेण पुष्पाकादारभ्य स्नातकान्तस्यावगाहनावदेव स्पर्शना ज्ञातव्येति ।
 ननु अवगाहनाસ્पर्शनयोः को भेद इति चेदत्रोच्यसे क्षेत्रस्य यावान् भागः
 अवगाहद-आश्रितो भवेत् सा अवगाहना, अवगाहक्षेत्रस्य तत्पार्श्ववर्तिनश्च क्षेत्र-
 स्पर्शनेति स्पर्शनाद्वारम् ३३ ।

और यह अवगाहना प्रकरण यह 'जाव सिणाए' इस सूत्रपाठ तक का
 ग्रहण हुआ है ऐसा जानना चाहिये। तथा च-पुष्पाक से लेकर निर्ग्रन्थ
 तक के साधु लोक के असंख्यातवे भाग तक की ही स्पर्शना करते
 हैं और स्नातक साधु लोक के असंख्यात वे भाग की स्पर्शना करता
 है लोक के असंख्यात भागों की भी स्पर्शना करता है और समस्त लोक
 की भी स्पर्शना करता है। ऐसा कथन इस स्पर्शना प्रकरण में किया
 गया है ऐसा जानना चाहिये।

शंका—अवगाहना और स्पर्शना में क्या अन्तर है ?

उत्तर—क्षेत्र का जितना भाग अवगाह-आश्रित होता है, वह
 अवगाहना है तथा अवगाहित क्षेत्र और उनकी आजू बाजू का क्षेत्र
 -पार्श्ववर्ती क्षेत्र जो होता है उसकी भी स्पर्शना होती है।

स्पर्शना द्वार का कथन समाप्त ३३।

અવગાહના પ્રકરણ અહિયાં 'જાવ સિણાવ' આ સૂત્રપાઠ સુધી ગ્રહણ થયેલ
 છે તેમ સમજવું બેઠું છે તથા પુષ્પાકથી લઈને નિર્ગ્રન્થ સુધીના સાધુ લોકના
 અસખ્યાતમા ભાગ સુધીની જ સ્પર્શના કરે છે અને સ્નાતક સાધુ લોકના
 અસખ્યાત ભાગોની પણ સ્પર્શના કરે છે, અને સમસ્ત લોકની પણ સ્પર્શના
 કરે છે. એ પ્રમાણેનું કથન આ સ્પર્શના પ્રકરણમાં કહ્યું છે. તેમ સમજવું.

શંકા—અવગાહના અને સ્પર્શનામાં શું અંતર છે ?

ઉત્તર—ક્ષેત્રને બેટલો ભાગ અવગાહ-આશ્રિત હોય છે. તે અવગાહના
 છે તથા અવગાહનાવાળું ક્ષેત્ર અને તેની આબુમાબુનું જે ક્ષેત્ર-અર્થાત્
 પાર્શ્વવર્તી ક્ષેત્ર હોય છે તેની સ્પર્શના થાય છે એ રીતે આ સ્પર્શના
 દ્વાર સખંધી કથન કહેલ છે સ્પર્શના દ્વાર સમાપ્ત ૩૩૩।

ચતુર્લિંગચત્તમં ભાવદ્વારમાહ-‘પુલાઞ્ ગં’ ઇત્યાદિ, ‘પુલાઞ્ ગં’ મંતે ! કયરમ માવે હોજ્જા’ પુલાકઃ સ્વલુ મદન્ત ! કતરસ્મિન્ માવે ભવેત્ ડતિ પ્રગ્નઃ, મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘સ્વઓવસમિઞ્ માવે હોજ્જા’ ક્ષાયોપશમિકે માવે ભવેત્ પુલાવઃ હે ગૌતમ ! ક્ષાયોપશમિકમાવે વર્તમાનો ભવેદિતિ । ‘એવ જાવ કપાયકુસીલે’ એવં યાવત્ કપાયકુસીલઃ, અત્ર યાવત્પદેન વકુશમતિસેવનાકુસીલયોઃ સંગ્રહો મવતિ તથા ચ પુલાકવદેવ વકુશમતિસેવનાકુસીલકપાયકુસીલા અપિ ક્ષાયોપશમિકમાવમાત્રે ભવેયુરિતિ માવઃ । ‘ગિયંટે પુચ્છા’ નિર્ગ્રન્થઃ સ્વલુ મદન્ત ! કતરસ્મિન્ માવે ભવેદિતિ પૃચ્છા પ્રગ્નઃ । મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘ઉવસમિઞ્ વા માવે હોજ્જા’ સ્વાઈવ વા માવે હોજ્જા’ ઔપશમિકે વા માવે ભવેત્ નિર્ગ્રન્થઃ ક્ષાયિકે વા માવે ભવેદિતિ । ‘સિણાઞ્ પુચ્છા’ સ્નાતકઃ સ્વલુઃ મદન્ત ! કતરસ્મિન્ માવે ભવેદિતિ

૩૪ વાં ભાવદ્વાર કા કથન

‘પુલાઞ્ ગં’ મંતે ! કયરંમિ માવે હોજ્જા’ ગૌતમસ્વામી ને પ્રભુશ્રી સે એસા પૂજા હૈ-હે મદન્ત ! પુલાક કિસ માવ મેં વર્તમાન હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! સ્વઓવસમિઞ્ માવે હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! પુલાક ક્ષાયોપશમિક માવ મેં વર્તમાન હોતા હૈ । ‘એવં જાવ કપાય કુસીલે’ હસી પ્રકાર સે કપાયકુસીલ તક કે સાધુ ક્ષાયોપશમિક માવ મેં વર્તમાન હોતે હૈ । ‘ગિયંટે ગં પુચ્છા’ હે મદન્ત ! નિર્ગ્રન્થ કિસ માવ મેં વર્તમાન હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! ઉવસમિઞ્ વા માવે હોજ્જા’ સ્વાઈવ વા માવે હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! નિર્ગ્રન્થ ઔપશમિક માવ મેં વર્તમાન હોતા હૈ અથવા ક્ષાયિક માવ મેં વર્તમાન હોતા હૈ ।

હવે ચોત્રીસમા ભાવદ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે.

‘પુલાઞ્ ગં’ મંતે ! કયરમિ માવે હોજ્જા’ ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું કે હે ભગવન્ પુલાક કયા ભાવમાં વર્તમાન હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા ! સ્વઓવસમિઞ્ માવે હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! પુલાક ક્ષાયોપશમિકભાવમાં વર્તમાન હોય છે ‘એવં જાવ કપાયકુસીલે’ એજ પ્રમાણે કપાયકુસીલ સુધીના સાધુ ક્ષાયોપશમિક ભાવમાં વર્તમાન હોય છે ‘ગિયંટે ગં પુચ્છા’ હે ભગવન્ નિર્ગ્રન્થ કયા ભાવમાં વર્તમાન હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! ઉવસમિઞ્ વા માવે હોજ્જા’ સ્વાઈવ વા માવે હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! નિર્ગ્રન્થ ઔપશમિક ભાવમાં વર્તમાન હોય છે, અથવા ક્ષાયિક ભાવમાં વર્તમાન હોય છે.

પૂછા પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘खाइए भावे होज्जा’ क्षायिके भावे भवेत् स्नातक इति, अत्रौदयिकपरिणामादि भावानोक्ताः पुलाकत्वादिनिबन्धनानां चारित्र्यमोहक्षयोपशमादीनामेव विवक्षणादिति ३४

पञ्चत्रिंशत्तमं परिमाणद्वारमाह-‘पुलाया ण’ इत्यादि, ‘पुलाया णं भंते ! एगसमएणं केवइया होज्जा ?’ पुलाकाः खलु भदन्त ? एकसमयेन-एकस्मिन् समये इत्यर्थः कियन्तः-कियत्सख्यका भवेयुरिति परिमाणद्वारे प्रश्नः, मगवानाह-‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘पडिबज्जमाणए पडुच्च सिय अत्थि सिय नत्थि’ प्रतिपद्यमानान् प्रतीत्य तत्काले पुलाकभावसमासादयतोऽपेक्षया

‘सिणाए पुच्छा’ हे भदन्त ! स्नातक किस भाव में वर्त्तमान होता है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-‘गोयमा ! खाइए भावे होज्जा’ हे गौतम ! स्नातक क्षायिक भाव में वर्त्तमान होता है । यहां औदयिक पारिणामिक आदि भाव नहीं कहे गये हैं । क्योंकि कि पुलाकत्व आदि के कारण भूत चारित्र्यमोह के क्षयोपशम आदिकों की ही यहां विवक्षा हुई है भावद्वार का कथन समाप्त ।

૩૫ વાં પરિમાણ દ્વાર કા કથન

‘પુલાયા ણં ભંતે ! એગસમણં કેવહ્યા હોજ્જા’ ગૌતમ ને પ્રભુશ્રી સે એસા પૂછા હૈ હે ભદન્ત ! એક સમય મેં કિતને પુલાક હોતે હૈ ? સસ પ્રશ્ન કે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! પડિબજ્જમાણપ પડુચ્ચ સિય અત્થિ, સિય નત્થિ’ હે ગૌતમ ! પ્રતિપદ્યમાન-ઉત્તી કાલ મેં પુલાક ભાવ કો પ્રાપ્ત કરને વાલે પુલાક કી અપેક્ષા સે એક સમય

‘સિણાપ પુચ્છા’ હે ભગવન્ સ્નાતક કયા ભાવમા વર્તમાન હોય છે ? ઉત્તરમા પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! ખાઈએ ભાવે હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! સ્નાતક ક્ષાયિકભાવમા વર્તમાન હોય છે અહિયા ઔદયિક પારિણામિક વિગેરે ભાવો કહ્યા નથી કેમકે-પુલાકપણા આદિના કારણભૂત ચારિત્રમોહના ક્ષયોપશમ વિગેરેની જ અહિયા વિવક્ષા થઈ છે એ રીતે ભાવદ્વારનું કથન કહેલ છે ભાવદ્વાર સમાપ્ત ।

હવે પાત્રીસમા પરિમાણદ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે -

‘પુલાયા ણં ભંતે ! એગસમણં કેવહ્યા હોજ્જા’ શ્રીગૌતમસ્વામીએ આ સૂત્રપાઠદ્વારા પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું છે કે-હે ભગવન્ એક સમયમા કેટલા પુલાક હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! પડિબજ્જમાણપ પડુચ્ચ સિય અત્થિ સિય નત્થિ’ હે ગૌતમ ! પ્રતિપદ્યમાન-એજ કાળમા ‘પુલાક ભાવને પ્રાપ્ત કરવાવાળા પુલાકની અપેક્ષાથી એક સમયમા પુલાક કેઈ વાર

સ્યાદસ્તિ-કદાચિદ્ભવતિ, સ્યાન્નાસ્તિ-કદાચિત્ ન ભવતિ । 'જહ અત્થિ' યદિ અસ્તિ તદા 'જહન્નેણં' એકો વા દો વા તિન્નિ વા' જઘન્યેન એકો વા દ્વો વા ત્રયો વા ભવન્તિ 'ઉક્કોસેણં' સયપુહુત્તં' ઉત્કર્ષેણ શતપૃથક્ત્વમ્ દ્વિશગદારમ્ય નવશત-પર્યન્તં પુલાકા ભવન્તીતિ । 'પુવ્વપહિવન્નપ્પ પહુચ્ચ' પૂર્વપ્રતિપન્નકાન્ પુલાકાન્ પ્રતીત્ય, પૂર્વપ્રતિપન્નપુલાકાપેક્ષયા इत्यर्थः 'સિય અત્થિ સિય નત્થિ' સ્યાત્-કદાચિત્ અસ્તિ-ભવતિ, સ્યાત્-કદાચિત્ નાસ્તિ-ન ભવતિ 'જહ અત્થિ' યદિ અસ્તિ-ભવતિ તદા 'જહન્નેણં' એકો વા-દો વા તિન્નિ વા' જઘન્યેન એકો વા દ્વો વા ત્રયો વા પુલાકા એકસમયે ભવન્તિ । 'ઉક્કોસેણં' સહસ્સપુહુત્તં' ઉત્કર્ષેણ સહસ્ર પૃથક્ત્વમ્ દ્વિસહસ્રાદારમ્ય નવસહસ્રપર્યન્તમ્ એકસમયે પુલાકા ભવન્તીતિ ।

મેં પુલાક કદાચિત્ હોતે મી હેં ઓર કદાચિત્ નહીં મી હોતે હેં । 'જહ અત્થિ જહન્નેણં' એકો વા દો વા તિન્નિ વા' યદિ હોતે હેં તો કદાચિત્ એક મી હો સકતા હૈ, કદાચિત્ દો મી હો સકતે હેં ઓર કદાચિત્ ત્રીન મી હો સકતે હેં । યહ કથન જઘન્ય કી અપેક્ષા સે હૈ ઓર 'ઉક્કોસેણં સયપુહુત્તં' ઉત્કૃષ્ટ સે એક સમય મેં શતપૃથક્ત્વ પુલાક હો સકતે હૈ ૨ સૌ સે લેકર ૧ સૌ તક કા નામ શતપૃથક્ત્વ હૈ । 'પુવ્વપહિવન્નપ્પ પહુચ્ચ સિય અત્થિ સિય નત્થિ' તથા પૂર્વ પ્રતિપન્ન પુલાકોં કી અપેક્ષા સે-જિન્હોંને પુલાક અવસ્થા પહિલે સે ધારણ કર લી હૈ એસે પુલાકોં કી અપેક્ષા સે કદાચિત્ પુલાક હોતે હેં ઓર કદાચિત્ નહીં મી હોતે હેં । 'જહ અત્થિ' યદિ હોતે હેં તો 'જહન્નેણં' એકો વા દો વા તિન્નિ વા' જઘન્ય સે એક અથવા દો અથવા ત્રીન તક હોતે હૈ એક સમય મેં 'ઉક્કોસેણં સહસ્સપુહુત્તં' ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે દો હજાર સે લેકર ૧ હજાર તક એક સમય મેં હોતે હેં ।

હોય પણ છે અને કોઈવાર નથી પણ હોતા, 'જહ અત્થિ જહન્નેણં' એકો વા દો વા તિન્નિ વા' નો હોય છે, તો કોઈવાર એક પણ હોઈ શકે છે, કોઈ વાર બે હોય છે, અને કોઈવાર ત્રણ પણ હોઈ શકે છે. આ કથન જઘન્યની અપેક્ષાથી કહેલ છે. 'ઉક્કોસેણં સયપુહુત્તં' ઉત્કૃષ્ટથી એક સમયમાં શતપૃથક્ત્વ પુલાક હોઈ શકે છે. એટલે કે-અસોથી લઈને નવસો સુધી હોઈ શકે છે 'પુવ્વપહિવન્નપ્પ પહુચ્ચ સિય અત્થિ સિય નત્થિ' તથા પૂર્વ પ્રતિપન્ન પુલાકોની અપેક્ષાથી જેણે પહિલેથી પુલાક અવસ્થા ધારણ કરી છે, એવા પુલાકોની અપેક્ષાથી કોઈવાર પુલાક હોય છે, અને કોઈવાર નથી પણ હોતા 'જહ અત્થિ' નો હોય છે, તો 'જહન્નેણં' એકો વા દો વા તિન્નિ વા' જઘન્યથી એક સમયમાં એક અથવા બે અથવા ત્રણ સુધી હોય છે. 'ઉક્કોસેણં સહસ્સપુહુત્તં' અને ઉત્કૃષ્ટથી બે હજારથી લઈને ૯ નવ હજાર સુધી એક સમયમાં હોય છે. તેમ સમજાવું.

‘વડસાળં મંતે ! એગસમણ પુચ્છા’ બકુશાઃ સ્વલુ ભદન્ત ! એકસ્મિન્ સમયે કિયન્તો ભવન્તીતિ પુચ્છા પ્રશ્નઃ, ભગવાનાહ-‘ગોયમા ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘પઢિવજ્જમાણણ પહુચ્ચ સિય અત્થિ સિય નત્થિ’ પ્રતિપદ્યમાનકાન્ -બકુશાન્ પ્રતીત્ય-પ્રતિપદ્યમાનબકુશાપેક્ષયા ઇત્યર્થઃ, સ્યાત્-કદાચિત્ અસ્તિ-ભવતિ સ્યાત્-કદાચિન્નાસ્તિ ન ભવતિ । ‘જહ્ અત્થિ’ યદિ અસ્તિ તદા-‘જહન્નેણં એકો વા દો વા તિન્નિ વા’ જઘન્યેન એકો વા દ્વૌ વા ત્રયો વા બકુશા એકસ્મિન્ સમયે જાયન્તે, ‘ઉકોસેણં સયપુહુત્તં’ ઉત્કર્ષેણ શતપૃથક્ત્વમ્ દ્વિશતાદારમ્ય નવશતપર્યન્તં બકુશાઃ એકસમયેન ભવન્તીતિ । ‘પુવ્વપઢિવગ્ગણ પહુચ્ચ જહન્નેણં કોહિસયપુહુત્તં’ પૂર્વપ્રતિપન્નકાન્ પ્રતીત્ય જઘન્યેન કોટિશતપૃથક્ત્વમ્ દ્વિકોટિ-શતાદારમ્ય નવકોટિશતપર્યન્તમ્ ‘ઉકોસેગં વિ કોહિસયપુહુત્તં’ ઉત્કર્ષેણાઽપિ કોટિશતપૃથક્ત્વમ્ એતત્પરિમિતા બકુશાઃ એકદા ભવન્તીતિ । ‘એવં પઢિસેવણા

‘વડસાળં મંતે પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! એક સમય મેં કિતને બકુશા હોતે હૈં ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈં-‘ગોયમા ! પઢિવજ્જમાણણ પહુચ્ચ સિય અત્થિ સિય નત્થિ’ હે ગૌતમ ! પ્રતિપદ્યમાનક બકુશોં કી અપેક્ષા લેકર બકુશા કદાચિત્ હોતે હૈં ઓર કદાચિત્ નહીં હોતે હૈં ‘જહ્ અત્થિ’ યદિ બકુશા હોતે હૈં તો ‘જહન્નેણં એકો વા દો વા તિન્નિ વા’ જઘન્ય સે વે એક સયમ મેં એક અથવા દો અથવા ત્રીન તક હોતે હૈં ઓર ‘ઉકોસેણં સયપુહુત્તં’ ઉત્કૃષ્ટ સે એક સમય મેં દોસૌ સે લેકર નૌ સૌ તક હોતે હૈં । પુવ્વપઢિવગ્ગણ પહુચ્ચ જહન્નેણં કોહિસય-પુહુત્તં’ તથા પૂર્વપ્રતિપન્ન બકુશોં કી અપેક્ષા સે જઘન્ય રૂપ મેં ઓર ઉત્કૃષ્ટ રૂપ મેં દો સૌ કરોડ સે લેકર નૌ સૌ કરોડ તક હોતે હૈં । તાત્પર્ય યહી હૈં કિ હતને બકુશા એક કાલ મેં હોતે હૈં । ‘એવં પઢિસેવણા

‘વડસાળં મંતે ! પુચ્છા’ હે ભગવન્ એક સમયમાં કેટલા બકુશો હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં બ્રહ્મશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! પઢિવજ્જમાણણ પહુચ્ચ સિય અત્થિ સિય નત્થિ’ હે ગૌતમ ! પ્રતિપદ્યમાનક બકુશોની અપેક્ષાથી કોઈ-વાર બકુશા હોય છે, અને કોઈવાર નથી હોતા । ‘જહ્ અત્થિ’ બે બકુશા હોય છે, તો ‘જહન્નેણં એકો વા દો વા તિન્નિ વા’ જઘન્યથી તેઓ એક સમયમાં એક અથવા બે અથવા ત્રણ સુધી હોય છે અને ‘ઉકોસેણં સયપુહુત્તં’ ઉત્કૃષ્ટથી એક સમયમાં બસોથી લઈને નવસો સુધી હોય છે । ‘પુવ્વપઢિવગ્ગણ પહુચ્ચ જહન્નેણં કોહિસયપુહુત્તં’ તથા પૂર્વ પ્રતિપન્ન બકુશોની અપેક્ષાથી જઘન્યપણાથી અને ઉત્કૃષ્ટપણાથી બે કરોડથી લઈને નવ કરોડ સુધી હોય છે. કહેવાસું તાત્પર્ય એ છે કે-આટલા બકુશો એક કાળમાં હોય છે. ‘એવં

કુસીલેવિ' એવમ્-વકુગવદેવ પ્રતિસેવનાકુશીલોઽપિ પ્રતિપદ્યમાનપ્રતિસેવનાકુશી-
લાપેક્ષયા કદાચિદ્ ભવન્તિ કદાચિદ ન ભવન્તિ, યદિ ભવન્તિ તદા જગન્યેન એકો
વા દ્વૌ વા ત્રયો વા એકદા જાયન્તે ઉત્કર્ષેણ કોટિશતપૃથક્ત્વમ્ પૂર્વપ્રતિપદ્ય
પ્રતિસેવનાકુશીલાપેક્ષયા તુ જગન્યોત્કૃષ્ટાભ્યાં કોટિશતપૃથક્ત્વપ્રમાણાઃપ્રતિસેવના
કુશીલા એકસમયેન જાયન્તે इत्यर्थः । 'કસાયકુમીલાણ પુચ્છા' કષાયકુશીલાઃ
સ્વલુ ભદન્ત । એકસમયે ક્રિયન્તો ભવન્તીતિ પૂચ્છા પ્રશ્નઃ, ભગવાનાહ-'ગોયમા'
इत्यादि, 'ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'પઢિવજ્જમાણે પઢુચ્ચ સિય અત્થિ સિય નત્થિ'
પ્રતિપદ્યમાનકાન્-કષાયકુશીલાન્ અપેક્ષ્ય સ્યાદસ્તિ-કદાચિદ્ભવતિ, સ્યાન્નાસ્તિ
કદાચિન્ન ભવતિ, 'જહ અત્થિ' યદિ અસ્તિ તદા 'જહન્નેણં એકો વા દો વા
તિન્નિ વા' જગન્યેનૈકો વા દ્વૌ વા ત્રયો વા કષાયકુશીલા એકસમયે ભવન્તિ

કુસીલે વિ' હસી પ્રકાર કા કથન પ્રતિપદ્યમાન પ્રતિસેવનાકુશીલોં કી
અપેક્ષા લેકર ઔર પ્રતિપદ્ય પ્રતિસેવનાકુશીલોં કી અપેક્ષા લેકર જગન્ય
ઔર ઉત્કૃષ્ટ સે કરના ચાહિયે । તથા ચ-પ્રતિપદ્યમાન પ્રતિસેવના
કુશીલોં કી અપેક્ષા સે કદાચિત્ હોતે હૈં ઔર કદાચિત્ નહીં હોતે હૈં ।
યદિ હોતે હૈં તો જગન્ય સે એક અથવા દો અથવા ત્રીન હોતે હૈં એક
સમય મેં ઔર ઉત્કૃષ્ટ સે શતપૃથક્ત્વ પ્રમાણ હોતે હૈં એક સમય મેં
इत्यादि 'कसायकुशीलाणं पुच्छा' हे भदन्त । कषायकुशील एक समय
में कितने होते हैं ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-'गोयमा । पडि-
वज्जमाणे पडुच्च सिय अत्थि सिय नत्थि' हे गौतम । प्रतिपद्यमान
कषायकुशीलों की अपेक्षा से कषायकुशील कदाचित् होते भी हैं और
कदाचित् नहीं भी होते हैं । 'जह अत्थि जहन्नेणं एक्को वा दो वा

પડિસેવનાકુસીલે વિ' આજ પ્રભાણેતુ કયન પ્રતિપદ્યમાન પ્રતિસેવના
કુશીલોની અપેક્ષા લઈને અને પ્રતિપદ્ય પ્રતિસેવના કુશીલોની અપેક્ષા
લઈને જગન્ય અને ઉત્કૃષ્ટથી કહેલું બેઈએ તથા પ્રતિપદ્યમાન પ્રતિસેવના
કુશીલોની અપેક્ષાથી જગન્યથી એક અથવા બે અથવા ત્રણ એક સમયમાં
હોય છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી એક સમયમાં કોટિશત પૃથક્ત્વ પ્રમાણ હોય છે.
'कसायकुशीले णं पुच्छा' हे भगवन् कषायकुशील એક સમયમાં કેટલા હોય
છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-'ગોયમા । પઢિવજ્જમાણે પઢુચ્ચ
સિય અત્થિ સિય નત્થિ' હે ગૌતમ । પ્રતિપદ્યમાન કષાયકુશીલોની અપેક્ષાથી
કષાયકુશીલ કોઈવાર હોય પણ છે, અને કોઈવાર નથી પણ હોતા. 'जह
अत्थि जहन्नेणं एक्को वा दो वा तिन्नि वा' બે કષાયકુશીલ એક સમયમાં

‘ઉત્ક્રોસેણં સહસ્સપુહુત્ત’ ઉત્કર્ષેણ સહસ્સપૃથક્ત્વમ્ દ્વિસહસ્રાદારમ્બ્ય નવ સહસ્-
પર્યન્તાઃ કષાયકુશીલા એકસમયે જાયન્તે इति । ‘પુન્વપઢિવજ્જણ પહુચ્ચ’ પૂર્વ-
પ્રતિપન્નકાન્ કષાયકુશીલાન્ પ્રતીત્ય-અપેક્ષ્ય, ‘જહન્નેણં કોઢિસહસ્સપુહુત્ત’
જઘન્યેન કોટિસહસ્સપૃથક્ત્વમ્ દ્વિકોટિસહસ્રાદારમ્બ્ય નવકોટિ સહસ્પર્યન્તાઃ કષાય-
કુશીલા પ્રતિસમયં જાયન્તે, ‘ઉત્ક્રોસેણ વિ કોઢિસહસ્સપુહુત્ત’ ઉત્કર્ષતોઽપિ
કોટિસહસ્સપૃથક્ત્વમ્ ।

નનુ સર્વસંયતાનાં કોટિસહસ્સપૃથક્ત્વમન્યત્ર શ્રૂયતે । इह तु केवलानां
કષાયકુશીલાનામેવ કોટિસહસ્સપૃથક્ત્વં કથિતમ્ તતઃ પુલાકાદિસંખ્યા તદતિ-
રિક્તા મવતીતિ કોટિસહસ્સપૃથક્ત્વકથનમત્ર વિરુદ્ધમિતિ વેદત્રોચ્યતે કષાય-

તિન્નિ વા’ યદિ કષાયકુશીલ એક સમય મેં હોવે તો જઘન્ય સે એક મી
હો સકતા હૈ દો મી હો સકતા હૈ ઓર ત્રીન મી હો સકતા હૈ ઓર
‘ઉત્ક્રોસેણં સહસ્સપુહુત્ત’ ઉત્કૃષ્ટ સે એક સમય મેં દો હજાહ સે લેકર
૯ હજાર તક હો સકતે હૈ’ । તથા-‘પુન્વપઢિવજ્જણ પહુચ્ચ’ તથા પૂર્વપ્રતિ-
પન્ન કષાયકુશીલોં કી અપેક્ષા સે ‘જહન્નેણં કોઢિસહસ્સપુહુત્ત’ જઘ-
ન્યરૂપ મેં કષાયકુશીલ કોટિસહસ્સ પૃથક્ત્વ દો હજાર કરોડ સે લેકર
નૌ હજાર કરોડ તક પ્રતિ સમય મેં હોતે હૈ’ ‘ઉત્ક્રોસેણ વિ કોઢિસહસ્સ-
પુહુત્ત’ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે મી વે પ્રતિ સમય મેં કોટિસહસ્સપૃથક્ત્વ હોતે હૈ’ ।

શંકા--સમસ્ત સંયતોં કા પ્રમાણ કોટિ સહસ્સ પૃથક્ત્વ અન્ય
શાસ્ત્રોં મેં સુના જાતા હૈ પરન્તુ યહાં તો કેવલ કષાયકુશીલોં કો હી
કોટિ સહસ્સ પૃથક્ત્વ કહામયા હૈ ઓર જય હસમેં પુલાકાદિકોં કી
સંખ્યા મિલાદેતે હૈં તો સ્વભાવનઃ યહ સંખ્યા ઓર અધિક હો જાતી
હૈ । અતઃ કોટિસહસ્સ પૃથક્ત્વ કા કથન વિરુદ્ધ પડ જાતા હૈ ।

હોય તો જઘન્યથી એક પણ હોઈ શકે છે. બે પણ હોઈ શકે છે, અને ત્રણ
પણ હોઈ શકે છે. અને ‘ઉત્ક્રોસેણં સહસ્સપુહુત્ત’ ઉત્કૃષ્ટથી એક સમયમાં બે
હજારથી લઈને ૯ નવ હજાર સુધી હોય છે. ‘પુન્વપઢિવજ્જણ પહુચ્ચ’ તથા
પૂર્વ પ્રતિપન્ન કષાયકુશીલોની અપેક્ષાથી ‘જહન્નેણં કોઢિસયપુહુત્ત’ જઘન્ય રૂપથી
કષાયકુશીલો બે કરોડથી લઈને નવ કરોડ સુધી એક સમયમાં હોય છે.
‘ઉત્ક્રોસેણ વિ કોઢિસયપુહુત્ત’ અને ઉત્કૃષ્ટથી પણ તેઓ એક સમયમાં ૨ બે
કરોડથી લઈને નવ કરોડ સુધી હોય છે.

શંકા--સઘળા સંયતોતુ કોટિ સહસ્સ પૃથક્ત્વ ધીન શાસ્ત્રોમાં સાંભ-
ળવામાં આવે છે. પરંતુ અહિંયાં તો કેવળ કષાયકુશીલોને જ કોટિસહસ્સ
પૃથક્ત્વ કહેલ છે. અને જ્યારે તેઓમાં પુલાક વિગેરેની સંખ્યા મેળવવામાં

કુશીલનાં યત્ કોટિસહસ્રપૃથક્ત્વં કથિતં તત્ દ્વિત્રાદિકોટિસહસ્રરૂપં કલ્પયિત્વા પુલાકવકુશાદિસંખ્યા તત્ર પ્રવેશ્યતે તતઃ સમસ્તસંયતમાનં યત્ કથિતમ્ તન્નાતિ-
રિક્તં ભવતીતિ । ણિયંઠાણં પુચ્છા' નિર્ગ્રન્થાઃ સ્વલુ ભદન્ત ! એકસમયે કિયન્તો
ભવન્તીતિ પૃચ્છા પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ-ગોયમા' ઇત્યાદિ, 'ગોયમા' હે ગૌતમ !
'પહિવજ્જમાણપ્ પહુચ્ચ સિય અત્થિ સિય નત્થિ' પ્રતિપદ્યમાનકાન્ નિર્ગ્રન્થાન્
પ્રતીત્ય સ્યાદસ્તિ સ્યાન્નાસ્તિ 'જહ્ અત્થિ' યદિ અસ્તિ તદા- 'જહન્નેણં એકો વા
દો વા તિન્નિ વા' 'જઘન્નેયેન એકો વા દ્વૌ વા ત્રયો વા નિર્ગ્રન્થા એકસમયે ભવન્તિ
'ઉક્કોસેણં વાવટ્ટં સયં' ઉત્કર્ષેણ દ્વાપટ્થિશતમ્ દ્વાપટ્થ્યુત્તરશતપ્રમાણનિર્ગ્રન્થા

ઉત્તર—એસી શંકા ઠીક નહીં છે ક્યોં કિ કપાય કુશીલોં કા જો
કોટિ સહસ્રપૃથક્ત્વ કહા ગયા છે ઉસે દો ત્રીન કોટિ સહસ્ર રૂપ મેં કલ્પિત
કરકે ઉસ મેં પુલાકાદિકોં કી સંખ્યા કો મિલા દિયા જાતા છે હસ પ્રકાર
સર્વ સંયતો કા જો પ્રમાણ કહા ગયા છે વહ અધિક નહીં હોતા છે ।

'ણિયંઠે ણં પુચ્છા' હે ભદન્ત ! એક સમય મેં નિર્ગ્રન્થ કિતને હોતે
હેં ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હેં—'ગોયમા । પહિવજ્જમાણપ્ પહુ-
ચ્ચ સિય અત્થિ સિય નત્થિ' હે ગૌતમ । પ્રતિપદ્યમાનક નિર્ગ્રન્થોં કો
આશ્રિત કરકે એક સમય મેં નિર્ગ્રન્થ હોતે ખી હેં ઓર કદાચિત્
નહીં ખી હોતે હેં । 'જહ્ અત્થિ જહન્નેણં એકો વા દો વા તિન્નિ વા'
યદિ એક સમય મેં નિર્ગ્રન્થ હોતે હેં તો કમ સે કમ એક અથવા દો
અથવા ત્રીન હોતે હેં ઓર 'ઉક્કોસેણં વાવટ્ટં સયં' ઉત્કૃષ્ટ સે ૧૬૨ હોતે

આવે છે તો સ્વભાવથી જ આ સખ્યા તેનાથી પણ વધારે થઈ જાય છે.
જેથી કોટિસહસ્ર પૃથક્ત્વનું કથન વિરૂદ્ધ થઈ જાય છે.

ઉત્તર—આ શંકા ઉચિત નથી. કેમકે કપાયકુશીલોને જે કોટિ સહસ્ર
પૃથક્ત્વ કહ્યા છે તેને જે ત્રણ કોટિ સહસ્રપણામાં કલ્પના કરીને તેઓમાં
પુલાક વિગેરેની સખ્યા મેળવવામાં આવે છે. આ રીતે સર્વ સંયતોનું જે
પ્રમાણ કહ્યું છે, તે અધિક થતું નથી.

'ણિયંઠેણં પુચ્છા' હે ભગવન્ એક સમયમાં નિર્ગ્રન્થ કેટલા હોય છે ?
આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'ગોયમા । પહિવજ્જમાણપ્ પહુચ્ચ સિય
અત્થિ સિય નત્થિ' હે ગૌતમ । પ્રતિપદ્યમાનક નિર્ગ્રન્થોના આશ્રય કરીને એક
સમયમાં નિર્ગ્રન્થ હોય પણ છે, અને કોઈવાર નથી પણ હોતા. 'જહ્ અત્થિ
જહન્નેણં એકો વા દો વા તિન્નિ વા' એ એક સમયમાં નિર્ગ્રન્થ હોય છે.
તો યોછામાં યોછા એક અથવા બે અથવા ત્રણ હોય છે. અને 'ઉક્કોસેણં
વાવટ્ટં સય' ઉત્કૃષ્ટથી ૧૬૨ એક સો બાસઠ થઈ જાય છે. તેઓમાં 'અદ્ધ-

‘ઉત્ક્રોસેણં સહસ્સપુહુત્તં’ ઉત્કર્ષેણ સહસ્રપૃથક્ત્વમ્ દ્વિસહસ્રાદારમ્ નવ સહસ્ર-
પર્યન્તાઃ કષાયકુશીલા એકસમયે જાયન્તે इति । ‘પુન્નવપદ્મિવજ્જણ પહુચ્ચ’ પૂર્વ-
પ્રતિપન્નકાન્ કષાયકુશીલાન્ પ્રતીત્ય-અપેક્ષ્ય, ‘જહન્નેણં કોઢિસહસ્સપુહુત્તં’
જઘન્યેન કોટિસહસ્રપૃથક્ત્વમ્ દ્વિકોટિસહસ્રાદારમ્ નવકોટિ સહસ્રપર્યન્તાઃ કષાય-
કુશીલા પ્રતિસમયં જાયન્તે, ‘ઉત્ક્રોસેણ વિ કોઢિસહસ્સપુહુત્તં’ ઉત્કર્ષતોઽપિ
કોટિસહસ્રપૃથક્ત્વમ્ ।

નનુ સર્વસંયતાનાં કોટિસહસ્રપૃથક્ત્વમન્યત્ર શ્રૂયતે । इह तु केवलानां
કષાયકુશીલાનામેવ કોટિસહસ્રપૃથક્ત્વં કથિતમ્ તતઃ પુલાકાદિસંખ્યા તદતિ-
રિક્તા ભવતીતિ કોટિસહસ્રપૃથક્ત્વકથનમત્ર વિરુદ્ધમિતિ ચેદત્રોચ્યતે કષાય-
તિન્નિ વા’ યદિ કષાયકુશીલ એક સમય મેં હોવે તો જઘન્ય સે એક મી
હો સકતા હૈ દો મી હો સકતા હૈ ઓર ત્રીન મી હો સકતા હૈ ઓર
‘ઉત્ક્રોસેણં સહસ્સપુહુત્તં’ ઉત્કૃષ્ટ સે એક સમય મેં દો હજાર સે લેકર
૯ હજાર તક હો સકતે હૈં । તથા-‘પુન્નવપદ્મિવજ્જણ પહુચ્ચ’ તથા પૂર્વપ્રતિ-
પન્ન કષાયકુશીલોં કી અપેક્ષા સે ‘જહન્નેણં કોઢિસહસ્સપુહુત્તં’ જઘ-
ન્યરૂપ મેં કષાયકુશીલ કોટિસહસ્ર પૃથક્ત્વ દો હજાર કરોડ સે લેકર
નો હજાર કરોડ તક પ્રતિ સમય મેં હોતે હૈં ‘ઉત્ક્રોસેણ વિ કોઢિસહસ્સ-
પુહુત્તં’ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે મી વે પ્રતિ સમય મેં કોટિસહસ્રપૃથક્ત્વ હોતે હૈં ।

શંકા—સમસ્ત સંયતોં કા પ્રમાણ કોટિ સહસ્ર પૃથક્ત્વ અન્ય
શાસ્ત્રોં મેં સુના જાતા હૈ પરન્તુ યહાં તો કેવલ કષાયકુશીલોં કો હી
કોટિ સહસ્ર પૃથક્ત્વ કહાગયા હૈ ઓર જવ હસમેં પુલાકાદિકોં કી
સંખ્યા મિલાદેતે હૈં તો સ્વમાબનઃ યહ સંખ્યા ઓર અધિક હો જાતી
હૈ । અતઃ કોટિસહસ્ર પૃથક્ત્વ કા કથન વિરુદ્ધ પડ જાતા હૈ ।

હોય તો જઘન્યથી એક પણ હોઈ શકે છે. બે પણ હોઈ શકે છે, અને ત્રણ
પણ હોઈ શકે છે અને ‘ઉત્ક્રોસેણં સહસ્સપુહુત્તં’ ઉત્કૃષ્ટથી એક સમયમાં બે
હજારથી લઈને ૯ નવ હજાર સુધી હોય છે. ‘પુન્નવપદ્મિવજ્જણ પહુચ્ચ’ તથા
પૂર્વ પ્રતિપન્ન કષાયકુશીલોની અપેક્ષાથી ‘જહન્નેણં કોઢિસયપુહુત્તં’ જઘન્ય રૂપથી
કષાયકુશીલો બે કરોડથી લઈને નવ કરોડ સુધી એક સમયમાં હોય છે.
‘ઉત્ક્રોસેણ વિ કોઢિસયપુહુત્તં’ અને ઉત્કૃષ્ટથી પણ તેઓ એક સમયમાં ૨ બે
કરોડથી લઈને નવ કરોડ સુધી હોય છે.

શંકા—સઘળા સયતોનું કોટિ સહસ્ર પૃથક્ત્વ બીજા શાસ્ત્રોમાં સાંભ-
ળવામાં આવે છે. પરંતુ અહિયાં તો કેવળ કષાયકુશીલોને જ કોટિસહસ્ર
પૃથક્ત્વ કહેલ છે. અને જ્યારે તેઓમાં પુલાક વિગેરેની સંખ્યા મેળવવામાં

કુશીલનાં યત્ કોટિસહસ્રપૃથક્ત્વં કથિતં તત્ દ્વિત્રાદિકોટિસહસ્રરૂપં કલ્પયિત્વા પુલાકવકુશાદિસંખ્યા તત્ પ્રવેશ્યતે તતઃ સમસ્તસંયતમાનં યત્ કથિતમ્ તન્નાતિ-
રિક્તં ભવતીતિ । ણિયંઠાણં પુચ્છા' નિર્ગ્રન્થાઃ સ્વલુ ભદન્ત ! એકસમયે કિયન્તો
ભવન્તીતિ પૃચ્છા પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ-ગોયમા' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम !
'पडिवज्जमाणए पडुच्च सिय अत्थि सिय नत्थि' प्रतिपद्यमानकान् निर्ग्रन्थान्
प्रतीत्य स्यादस्ति स्यान्नास्ति 'जइ अत्थि' यदि अस्ति तदा-‘जहन्नेणं एको वा
दो वा तिन्नि वा’ ‘जघन्नेन एको वा द्वौ वा त्रयो वा निर्ग्रन्था एकसमये भवन्ति
'उक्कोसेणं वावट्ठं सयं' उत्कर्षेण द्वापट्ठितम् द्वापट्ठितरशतप्रमाणनिर्ग्रन्था

उत्तर—ऐसी शंका ठीक नहीं है क्यों कि कषाय कुशीलों का जो
कोटि सहस्रपृथक्त्व कहा गया है उसे दो तीन कोटि सहस्र रूप में कल्पित
करके उस में पुलाकादिकों की संख्या को मिला दिया जाता है इस प्रकार
सर्व संयतो का जो प्रमाण कहा गया है वह अधिक नहीं होता है ।

‘णियंटे णं पुच्छा’ हे भदन्त ! एक समय में निर्ग्रन्थ कितने होते
हैं ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘गोयमा । पडिवज्जमाणए पडु-
च्च सिय अत्थि सिय नत्थि’ हे गौतम ! प्रतिपद्यमानक निर्ग्रन्थों को
आश्रित करके एक समय में निर्ग्रन्थ होते भी हैं और कदाचित्
नहीं भी होते हैं । ‘जइ अत्थि जहन्नेणं एक्को वा दो वा तिन्नि वा’
यदि एक समय में निर्ग्रन्थ होते हैं तो कम से कम एक अथवा दो
अथवा तीन होते हैं और ‘उक्कोसेणं वावट्ठं सयं’ उत्कृष्ट से १६२ होते

આવે છે તો સ્વભાવથી જ આ સંખ્યા તેનાથી પણ વધારે થઈ જાય છે.
જેથી કોટિસહસ્ર પૃથક્ત્વતુ કથન વિરૂદ્ધ થઈ જાય છે.

ઉત્તર—આ શંકા ઉચિત નથી. કેમકે કષાયકુશીલોને જે કોટિ સહસ્ર
પૃથક્ત્વ કહ્યા છે તેને જે ત્રણ કોટિ સહસ્રપણામાં કલ્પના કરીને તેઓમાં
પુલાક વિગેરેની સંખ્યા મેળવવામાં આવે છે. આ રીતે ‘સર્વ સંયતોનુ’ જે
પ્રમાણ કહ્યું છે, તે અધિક થતું નથી.

‘ણિયંટેણં પુચ્છા’ હે ભગવન્ એક સમયમાં નિર્ગ્રન્થ કેટલા હોય છે ?
આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! પડિવજ્જમાણए पडुच्च सिय
अत्थि सिय नत्थि’ હે ગૌતમ ! પ્રતિપદ્યમાનક નિર્ગ્રન્થોનો આશ્રય કરીને એક
સમયમાં નિર્ગ્રન્થ હોય પણ છે, અને કોઈવાર નથી પણ હોતા. ‘जइ अत्थि
जहन्नेणं एक्को वा दो वा तिन्नि वा’ ને એક સમયમાં નિર્ગ્રન્થ હોય છે.
તો ઓછામાં ઓછા એક અથવા બે અથવા ત્રણ હોય છે. અને ‘उक्कोसेणं
वावट्ठं सयं’ ઉત્કૃષ્ટથી ૧૬૨ એક સો બાસક થઈ જાય છે. તેઓમાં ‘અદ્વ-

एकसमयेन जायन्ते तत्र 'अट्टसयं खवगाणं' अष्टशतं क्षपकाणाम् क्षपकश्रेणिमतां साधूनाम् अष्टोत्तरशतं भवति तथा—'चउवन्नं उवसामगाणं' चतुः पञ्चाशत् उपशम कानाम् उपशमश्रेणिमतां चतुः पञ्चाशद्भवति अमयोर्मेलने द्विषष्ट्युत्तरशतं भवति प्रतिपद्यमानकानां निर्ग्रन्थानां सहैव उत्पद्यमानानाम् उत्कर्षत इति । 'पुव्वपडिवन्नए पडुच्च सिय अत्थि सिय नत्थि' पूर्वप्रतिपन्नकान् निर्ग्रन्थान् प्रतीत्य स्यादस्ति स्यान्नास्ति, 'जइ अत्थि' यदि अस्ति भवति तदा—'जहन्नेणं एक्को वा दो वा तिन्नि वा' जघन्येन एको वा द्वौ वा त्रयो वा सहैव जायन्ते निर्ग्रन्थाः, 'उक्कोसेणं सयपुहुत्तं' उत्कर्षेण शतपृथक्त्वम् द्विशतादारभ्य नवशतपर्यन्ता निर्ग्रन्था एकदा जायन्ते उत्कर्षत इति । 'सिणायाणं पुच्छा' स्नातकाः खलु भदन्त एकसमये कियन्तो भवन्तीति पृच्छा प्रश्नः, भगवानाह—'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ? 'पडिवज्जमाणए पडुच्च सिय अत्थि सिय नत्थि' प्रतिपद्य-

हैं । इनमें 'अट्टसयं खवगाणं चउवन्ने उवसामगाणं' १०८ क्षपकश्रेणि-
वाले निर्ग्रन्थ होते हैं और 'चउवन्नं उवसामगाणं' ५४ उपशम श्रेणि-
वाले निर्ग्रन्थ होते हैं 'पुव्वपडिवन्नए पडुच्च सिय अत्थि सिय नत्थि'
तथा पूर्व प्रतिपन्नक निर्ग्रन्थों को आश्रित करके निर्ग्रन्थ एक समय
में कदाचित् होते हैं और कदाचित् नहीं भी होते हैं । यदि वे होते
हैं तो 'जहन्नेणं एक्को वा दो वा तिन्नि वा' जघन्य से एक अथवा दो
अथवा तीन होते हैं और 'उक्कोसेणं' उत्कृष्ट से 'सयपुहुत्तं' दो सौ
से लेकर ९ सौ तक होते हैं । यह सब कथन एक समय में उनके होने
का है । 'सिणायाणं पुच्छा' हे भदन्त ! एक समय में स्नातक कितने
होते हैं ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—'गोयमा ! पडिवज्जमाणए पडुच्च

સયં' खवगाणं' चउवन्ने उवसामगाणं' १०८ એક સો આઠ ક્ષપક શ્રેણીવાળા
નિર્ગ્રન્થ હોય છે અને 'ચउवन्ने उवसामगाणं' ५४ ચોપન ઉપશમ શ્રેણીવાળા
નિર્ગ્રન્થો હોય છે 'પુવ્વપડિવન્નए पडुच्च सिय अत्थि सिय नत्थि' તથા
પૂર્વ પ્રતિપન્નક નિર્ગ્રન્થોને આશ્રય કરીને નિર્ગ્રન્થ એક સમયમાં કોઈવાર
હોય છે, અને કોઈવાર નથી પણ હોતા ને તેઓ હોય છે. તો 'જહण्णेणं
एक्को वा दो वा तिन्नि वा' જઘન્યથી એક અથવા બે અથવા ત્રણ હોય છે,
અને 'उक्कोसेणं' ઉત્કૃષ્ટથી 'સયપુहुत्तं' બસોથી લઈને ૯ નવસો સુધી હોય
છે. આ સઘળું કથન એક સમયમાં તેઓને હોય છે.

‘सिणाया ण पुच्छा’ હે ભગવન્ એક સમયમાં સ્નાતક કેટલા હોય
છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—ગોયમા ! પડિવજ્જમાણए पडुच्च

માનકાન્ સ્નાતકાન્ પ્રતીત્ય-અપેક્ષ્ય સ્યાત્-કદાચિત્ અસ્તિ ભવતિ સ્યાત્-કદા-
ચિત્ નાસ્તિ ન ભવતિ 'જહ અત્થિ' યદિ અસ્તિ-ભવતિ તદા-'જહન્નેણં એકો વા
દો વા તિન્નિ વા' જઘન્યેન એકો વા દ્વૌ વા ત્રયો વા એકમમયે જાયન્તે
સ્નાતકાઃ, 'ઉવ્કોસેણં અદ્વસયં' ઉત્કર્ષેણાષ્ટશતમ્-અષ્ટોત્તરશતમમાણકમુત્કર્ષતો
ભવતીતિ । 'પુવ્વપલ્લિવન્નપ્પ પહુચ્ચ જહન્નેણં કોલ્લિપુહુત્ત' પૂર્વપ્રતિપન્નકાન્ સ્નાત-
કાન્ પ્રતીત્ય અપેક્ષ્ય જઘન્યેન કોટિપૃથક્ત્વમ્ દ્વિકોટિત આરભ્ય નવ કોટિ
પર્યન્તમ્-'ઉવ્કોસેણ વિ કોલ્લિપુહુત્ત' ઉત્કર્ષેણાપિ કોટિપૃથક્ત્વમેવેતિ ૩૫ ।

સિય અત્થિ સિય નત્થિ' હે ગૌતમ ! પ્રતિપદ્યમાન સ્નાતકોંની અપેક્ષા
સે એક સમય મેં સ્નાતક કદાચિત્ હોતે ખી હેં ઓર કદાચિત્ નહીં ખી
હોતે હેં । 'જહ અત્થિ' યદિ વે હોતે હેં તો 'જહન્ને ણં એકો વા દો વા
તિન્નિ વા' કમ સે કમ એક સાથ એક અથવા દો અથવા ત્રીન હોતે હેં
ઓર 'ઉવ્કોસેણં અદ્વસયં' ઉત્કૃષ્ટ સે ૧૦૮ તક એક સાથ હોતે હેં । તથા
-'પુવ્વપલ્લિવન્નપ્પ પહુચ્ચ' પૂર્વપ્રતિપન્ન સ્નાતકોંની અપેક્ષા લેકર સ્નાતક
એક સમય મેં 'જહન્નેણં કોલ્લિપુહુત્ત' ઉવ્કોસેણ વિ કોલ્લિપુહુત્ત' કમ સે
કમ દ્વિકોટિ સે લેકર ૧ કોટિ તક એક સાથ હોતે હેં ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે
ખી હતને હી એક સાથ એક સમય મેં હોતે હેં ।

॥ ૩૫ પરિમાણ દ્વાર કથન સમાપ્ત ॥

અલ્પબહુત્વ દ્વાર કથન

'એસિ ણં મંતે ? પુલાગવસપલ્લિસેવણાકુસીલ-કસાય-
કુસીલનિયંઠસિણાયાણં કયરે કયરે જાવ વિસેસાહિયા વા'

સિય અત્થિ સિય નત્થિ' હે ગૌતમ ! પ્રતિપદ્યમાન સ્નાતકોંની અપેક્ષાથી એક
સમયમાં સ્નાતકો કોઈવાર હોય પણ છે, અને કોઈવાર નથી પણ હોતા
'જહ અત્થિ' જે તેઓ હોય છે, 'જહન્નેણં એકો વા દો વા તિન્નિ વા' એાછામાં
એાછા એક સાથે એક અથવા બે અથવા ત્રણ હોય છે 'ઉવ્કોસેણં અદ્વસયં' ઉત્કૃષ્ટથી
૧૦૮ એકસો આઠ સુધી એકી સાથે હોય છે. તથા 'પુવ્વપલ્લિવન્નપ્પ પહુચ્ચ'
પૂર્વપ્રતિપન્ન સ્નાતકોંની અપેક્ષાથી સ્નાતક સુધી એક સમયમાં 'જહન્નેણં
કોલ્લિપુહુત્ત' ઉવ્કોસેણ વિ કોલ્લિપુહુત્ત' એાછામાં એાછા બે કરોડથી લઈને ૮
નવ કરોડ સુધી એકી સાથે હોય છે અને ઉત્કૃષ્ટથી પણ એટલા જ ઠાળ
સુધી એક સમયમાં એકી સાથે હોય છે આ રીતે પરિમાણદ્વાર કહ્યું છે.

પરિમાણદ્વાર સમાપ્ત

હવે છત્રીસમા અલ્પબહુત્વ દ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે.—

'એસિ ણં મંતે ? પુલાગવસપલ્લિસેવણાકુસીલ-કસાયકુસીલનિયંઠસિણા-
યાણં કયરે કયરે જાવ વિસેસાહિયા વા' હે ભગવન્ ઉપર જેઓનું ૨૬૩૫

અથેતેષામસ્વબહુત્વમાહ—‘एएसि णं’ इत्यादि, ‘एएसि णं भंते !’ एतेषामुपरि-
 द्धर्शितस्वरूपाणां खलु भदन्त ! ‘पुलागवउसपडिसेवनाकुशीलकषायकुशील
 णियंठासिणायाणं’ पुलाकवकुशप्रतिसेवनाकुशीलकषायकुशीलनिर्ग्रन्थस्नातकानां
 मध्ये ‘कयरे कयरेहिंतो जाव विसेसाहिया वा’ कतमे कतमेभ्यो यावद्
 विशेषाधिका वा यावत्पदेन अल्पा वा बहुकावा तुल्या वा एतेषां संग्रहो भवति
 तथा च हे भदन्त ! एतेषु पुलाकादिस्नातकान्तेषु कस्यापेक्षया कस्याल्पत्वं
 बहुत्वं विशेषाधिकत्वं वा भवतीति प्रश्नः, मगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि ‘गोयमा’
 हे गौतम ! ‘सव्वत्थोवा णियंठा’ सर्वस्तोकाः, सर्वापेक्षया स्तोका अल्पा निर्ग्रन्था
 भवन्तीति निर्ग्रन्थानामुत्कर्षतोऽपि शतपृथक्त्वसंख्यत्वात् । ‘पुलागा संखेज्जगुणा’
 निर्ग्रन्थापेक्षया पुलाकाः संख्यातगुणा अधिका भवन्ति पुलाकानामुत्कर्षतः सहस्र
 पृथक्त्वमानत्वादिति । ‘सिणाया संखेज्जगुणा’ पुलाकापेक्षया स्नातका संख्येय-
 गुणा अधिका भवन्ति स्नातकानामुत्कर्षतः कोटिपृथक्त्वमानत्वादिति । ‘वउसा-
 संखेज्जगुणा’ स्नातकापेक्षया वकुशाः संख्येयगुणा अधिका भवन्ति वकुशाना-

हे भदन्त ! जिनका स्वरूप ऊपर प्रकट किया जा चुका है ऐसे इन
 पुलाक, वकुश प्रतिसेवनाकुशील, कषायकुशील, निर्ग्रन्थ और स्ना-
 तक इन साधुओं के बीच में कौन साधु किस साधु से अल्प है ? कौन
 किससे बहुत है ? कौन किसके तुल्य है और कौन किससे विशेषा-
 धिक है । इस प्रश्न के उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘गोयमा सव्वत्थोवा
 नियंठा, पुलागा संखेज्जगुणा’ हे गौतम ! सब से कम निर्ग्रन्थ है,
 इनसे संख्यात गणों अधिक पुलाक है । क्योंकि पुलाकों की उत्कृष्ट
 संख्या सहस्रपृथक्त्व कही गई है । ‘सिणाया संखेज्जगुणा’ पुलाक की
 अपेक्षा स्नातक संख्यातगुणों अधिक है क्योंकि इनका प्रमाण उत्कृष्ट
 कोटि पृथक्त्व कहा गया है । ‘वउसा संखेज्जगुणा’ वकुश स्नातकों की
 अपेक्षा संख्यातगुणों अधिक है क्योंकि इनका प्रमाण उत्कृष्ट से

કહેલ છે, એવા આ પુલાક, બકુશ, પ્રતિસેવનાકુશીલ કષાયકુશીલ નિર્ગ્રન્થ
 અને સ્નાતક આ સાધુઓમાં કયા સાધુ કયા સાધુથી અલ્પ છે ? કોણ કોનાથી
 વધારે છે ? કયા સાધુ કોની બરાબર છે ? અને કોણ કોનાથી વિશેષાધિક છે ?
 આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! સવ્વત્થોવા નિયંઠા, પુલાગા,
 સંખેજ્જગુણા’ હે ગૌતમ ! નિર્ગ્રન્થો સૌથી ઓછા છે તેનાથી સંખ્યાતગણ
 વધારે પુલાકો છે. ‘સિનાયા સંખેજ્જગુણા’ પુલાકથી સંખ્યાતગણ વધારે
 સ્નાતક છે. કેમકે તેઓનું પ્રમણ ઉત્કૃષ્ટથી કોટિ પૃથક્ત્વનું કહ્યું છે
 ‘વસા સંખેજ્જગુણા’ બકુશ સ્નાતકોની અપેક્ષાથી સંખ્યાતગણ વધારે હોય

મુત્કર્પતઃ કોટિશતપૃથક્ત્વસંખ્યત્વાદિતિ । ‘પહિસેવનાકુસીલા સંખેજ્જગુણા’
 વકુશાપેક્ષયા પ્રતિસેવનાકુસીલાઃ સંખ્યેયગુણા અધિકા ભવન્તિ, નન્તુ વકુશપતિ-
 સેવનાકુસીલયો રુમયોરપિ ઉત્કર્પતઃ કોટિ શતપૃથક્ત્વમાનતયા કથં વકુશા-
 પેક્ષયા પ્રતિસેવનાકુસીલાનાં સંખ્યેયગુણાધિકત્વમિતિ ચેદન્નોચ્યતે વકુશાનાં યત્
 કોટિશતપૃથક્ત્વં તત્ દ્વિત્રાદિ કોટિશતમાનાત્મકમ્ પ્રતિસેવનાકુસીલાનાં તુ
 કોટિશતપૃથક્ત્વમ્ ચતુઃ પદ્ કોટિશતમાનમિત્યતો વકુશાપેક્ષયા પ્રતિસેવના-
 કુસીલાનાં સંખ્યેયગુણાધિકત્વકથનં ન વિરુદ્ધમિતિ સંખ્યેયત્પ્રસ્યાનેકવિધત્વાત્
 ‘કસાયકુસીલા સંખેજ્જગુણા’ પ્રતિસેવનાકુસીલાપેક્ષયા કપાયકુસીલાઃ સંખ્યેયગુણા

કોટિશત પૃથક્ત્વ હૈ । ‘પહિસેવનાકુસીલા સંખેજ્જગુણા’ પ્રતિસેવના
 કુસીલ વકુશોં કી અપેક્ષા સંખ્યાતગુણે અધિક હૈં ।

શંકા—વકુશા અને પ્રતિસેવનાકુસીલા હન દોનોં કા પ્રમાણ
 ઉત્કૃષ્ટ સે કોટિશત પૃથક્ત્વ કહા ગયા હૈ તો ફિર વકુશોં કી અપેક્ષા
 પ્રતિસેવના કુસીલોં કા પ્રમાણ સંખ્યાતગુણા અધિક હનકી અપેક્ષા
 ક્યોં કહા ગયા હૈ ?

ઉત્તર—વકુશોં કા જો કોટિશતપૃથક્ત્વ પ્રમાણ કહા ગયા હૈ
 વહ દો ત્રીન આદિ કોટિશતરૂપ કહા ગયા હૈ ઓર પ્રતિસેવના કુસીલોં
 કા જો કોટિશતપૃથક્ત્વ પ્રમાણ કહા ગયા હૈં વહ ચાર છહ કોટિ
 શતરૂપ કહા ગયા હૈ । હસ પ્રકાર વકુશોં કી અપેક્ષા પ્રતિસેવના-
 કુસીલોં કા પ્રમાણ સંખ્યાતગુણા અધિક જો કહા હૈ વહ વિરુદ્ધ
 નહીં પડતા હૈ, ક્યોંકિ સંખ્યાત અનેક પ્રકાર કા હોતા હૈ । ‘કસાય-
 કુસીલા સંખેજ્જગુણા’ પ્રતિસેવના કુસીલોં કી અપેક્ષા કપાયકુસીલ

છે. કેમકે—તેઓનું પ્રમાણ ઉત્કૃષ્ટથી કોટિશત પૃથક્ત્વ છે. ‘પહિસેવનાકુસીલા
 સંખેજ્જગુણા’ પ્રતિસેવના કુસીલ બહુશો કરતાં સંખ્યાતગણ વધારે છે.

શંકા—બહુશ અને પ્રતિસેવના કુસીલ આ બેઉનું ઉત્કૃષ્ટ પ્રમાણ કોટિ
 શત પૃથક્ત્વનું કહ્યું છે, તો પછી બહુશો કરતાં પ્રતિસેવના કુસીલોનું પ્રમાણ
 સંખ્યાતગણ વધારે તેમની અપેક્ષાથી કેમ કહ્યું છે ?

ઉત્તર—બહુશોનું જે કોટિશત પૃથક્ત્વ પ્રમાણ કહ્યું છે, તે જે ત્રણ
 વિગેરે સો કરોડ રૂપ કહેલ છે અને પ્રતિસેવના કુસીલોનું જે કોટિશત
 પૃથક્ત્વ પ્રમાણ કહ્યું છે, તે ચાર, છ કરોડ રૂપ કહેલ છે, આ રીતે બહુશો
 કરતાં પ્રતિસેવના કુસીલોનું પ્રમાણ સંખ્યાતગણ વધારે જે કહ્યું છે, તે કથન
 વિરુદ્ધ થતું નથી કેમકે સંખ્યાત અનેક પ્રકારનું હોય છે. ‘કસાયકુસીલા
 સંખેજ્જગુણા’ પ્રતિસેવના કુસીલોની અપેક્ષાથી કપાયકુસીલ ઉત્કૃષ્ટથી સંખ્યાત-

અધિકા ભવન્તિ કષાયકુશીલાનામુત્કર્ષતઃ કોટિસહસ્રપૃથક્ત્વમાનત્વાદિતિ ।
 ‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ જાવ વિહરઈ’ તદેવં મદન્ત ! તદેવં મદન્ત ! इति
 યાવદ્વિહરતિ, હે મદન્ત ! પ્રજ્ઞાપનાદિ પરિમાણાન્તપશ્ચન્નિશદ્ધારેષુ પુલાકાદીન્
 અધિકૃત્ય યદ્ દેવાનુપ્રિયેણ નિવેદિતં તત્સર્વમ્ એવમેવ-સર્વથા સત્યમેવ આપ્ત
 વાક્યસ્ય સર્વથેવ પ્રમાણત્વાદિતિ કથયિત્વા ગૌતમો ભગવન્તં વન્દતે નમસ્યતિ
 વન્દિત્વા નર્માસ્યત્વા સંયમેન તપસા આત્માનં ભાવયન્ વિહતીતિ ॥સૂ૦ ૧૩॥

इति श्री विश्वविख्यात जगद्वल्लभादिपदभूषित बालब्रह्मचारि ‘जैनाचार्य’
 पूज्यश्री घासीलाल प्रतिविरचितायां श्री “भगवती” सूत्रस्य प्रमेयचन्द्रिका
 व्याख्यायां व्याख्यायां पञ्चविंशतितमशतकस्य षष्ठोद्देशकः समाप्तः ॥२५-६॥

અસ્કુષ્ટ સે સંખ્યાતગુણે અધિક હોતે હૈં । કયોં કિ કષાયકુશીલોં કા
 પ્રમાણ કોટિસહસ્રપૃથક્ત્વ કહા ગયા હૈ । ‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે !
 ત્તિ જાવ વિહરઈ’ હે મદન્ત ! પ્રજ્ઞાપના સે લેઠર અત્પ વહુત્વ દ્વાર તક
 કે રૂઢ દ્વારોં મેં પુલાક આદિકોં કો લેકર જો આપ દેવાનુપ્રિય ને કથન
 કિયા હૈ વહ સબ સર્વથા સત્ય હી હૈ । કયોં કિ આપ કો જો વાક્ય
 હોતે હૈં વે સર્વ પ્રકાર સે પ્રમાણ હી હોતે હૈ । હસ પ્રકાર કહ કર
 ગૌતમસ્વામી ને પ્રભુશ્રી કો વન્દના કી ઓર નમસ્કાર કિયા । વન્દના
 નમસ્કાર કર ફિર વે સંયમ ઓર તપ સે આત્મા કો અવિત કરતે
 હુપ અપને સ્થાન પર વિરાજમાન હો ગયે ॥સૂ૦ ૧૩॥

जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री घासीलालजीमहाराजकृत
 “भगवतीसूत्र” की प्रमेयचन्द्रिका व्याख्याके पचीसवें शतकका
 छठा उद्देशक समाप्त ॥ २५-६ ॥

ગણા વધારે હોય છે. કેમકે કષાય કુશીલોના પ્રમાણ કોટિસહસ્ર પૃથક્ત્વ
 કહેવામાં આવેલ છે.

‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ત્તિ જાવ વિહરઈ’ હે ભગવન્ પ્રજ્ઞાપનાથી લઇને
 પરિમાણદ્વાર સુધીના ૩૫ પાંત્રીસ દ્વારોમાં પુલાક વિગેરેને ઉદ્દેશીને આપ
 દેવાનુપ્રિયે જે કથન કર્યું છે, તે સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આપ
 દેવાનુપ્રિયનું કથન નિર્દોષ હોવાથી સર્વથા સત્ય જ છે કેમકે આપ પુરૂષોના
 જે વાક્યો હોય છે, તે સર્વ પ્રકારે પ્રમાણ રૂપ જ હોય છે. આ પ્રમાણે
 કહીને શ્રીગૌતમસ્વામીએ ભગવાન્ મહાવીર પ્રભુને વન્દના કરી અને નમસ્કાર
 કર્યા વન્દના નમસ્કાર કરીને તે પછી તપ અને સંયમથી પોતાના આત્માને
 અવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર વિરાજમાન થયા ॥સૂ૦ ૧૩॥

जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकरपूज्यश्री घासीलालजी महाराजकृत “भगवतीसूत्र” की
 प्रमेयचन्द्रिका व्याख्याना पचीसवा शतकेनो छठो उद्देशक समाप्त ॥२५-६॥

अथ सप्तमोद्देशकः प्रारभ्यते ।

षष्ठोद्देशके संयतानां स्वरूपं कथितम् सप्तमोऽपि तदेव कथ्यते, तदनेन संबन्धेन आयातोऽसौ सप्तमोद्देशकः प्रस्तूयते, इहापि प्रज्ञापनादीनि द्वाराणि वक्तव्यानि तत्र प्रज्ञापनाद्वारमधिकृत्योच्यते 'कङ्कणं भंते । संजया पन्नत्ता' इत्यादि,

मूलम्—कङ्क णं भंते ! संजया पन्नत्ता ? गोयमा ! पंच संजया पन्नत्ता तं जहा—सामाइयसंजए १, छेदोवट्टावणिय-संजए २, परिहारविसुद्धियसंजए ३, सुहुमसंपरायसंजए ४, अह-क्खायसंजए ५ । सामाइयसंजए णं भंते ! कङ्कविहे पन्नत्ते ? गोयमा ! दुविहे पन्नत्ते तं जहा इत्तरिए य जावकहिए य । छेदोवट्टावणियसंजए णं पुच्छा गोयमा ! दुविहे पन्नत्ते तं जहा सातियारे य निरतियारे य । परिहारविसुद्धियसंजए पुच्छा गोयमा ! दुविहे पन्नत्ते तं जहा णिव्विसमाणए य णिव्विट्ठ-काइए य । सुहुमसंपराय पुच्छा गोयमा ! दुविहे पन्नत्ते तं जहा संकिलिस्समाणए य विसुद्धमाणए य । अहक्खायसंजए पुच्छा गोयमा ! दुविहे पन्नत्ते तं जहा छउमत्थे य केवली य ।

सामाइयंमि उ कङ्क, चाउज्जामं अणुत्तरं धम्मं ।

तिविहे णं फासयंतो, सामाइयसंजओ स खलु ॥१॥

छेत्तुणउ परियागं, पोराणं जो ठवेइ अप्पाणं ।

धम्मंमि पंचजामे छेदोवट्टावणो स खलु ॥२॥

परिहरइ जो विसुद्धं तु पंचजामं अणुत्तरं धम्मं ।

तिविहेण फासयंतो, परिहारिय संजओ य स खलु ॥३॥

लोभाणू वेययंतो, जो खलु उवसामओ व खवओ वा ।

सो सुहुमसंपराओ, अहक्खाया ऊणओ किंचि ॥४॥

उवसंते खीणंमि, जो खलु कम्मंमि मोहणिज्जंमि ।

छउमत्थो व जिणो वा, अहक्खाओ संजओ स खलु । ५।सू.१॥

છાયા—કતિ खलु भदन्त ! संयताः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! पञ्च संयताः प्रज्ञप्ताः, तद्यथा—सामायिकसंयतः १, छेदोपस्थापनीयसंयतः २, परिहारविशुद्धिक-
संयतः ३, सूक्ष्मसंपरायसंयतः ४, यथाख्यातसंयतः ५ । सामायिकसंयतः खलु
भदन्त ! कतिविधः प्रज्ञप्तः ? गौतम ! द्विविधः प्रज्ञप्तः तद्यथा इत्तरिकश्च याव-
त्कथिकश्च । छेदोपस्थापनीयसंयतः खलु पृच्छा गौतम ! द्विविधः प्रज्ञप्तः,
तद्यथा—सातिचारश्च निरतिचारश्च । परिहारविशुद्धिकसंयतः पृच्छा गौतम !
द्विविधः प्रज्ञप्तः, तद्यथा निर्विश्रमानकश्च निर्विष्टकायिकश्च । सूक्ष्मसंपरायः
पृच्छा, गौतम ! द्विविधः प्रज्ञप्तः, तद्यथा—संक्लिश्यमानकश्च विशुद्धयमानकश्च ।
यथाख्यातसंयतः पृच्छा गौतम ! द्विविधः प्रज्ञप्तः, तद्यथा—छद्मस्थश्च केवली च ।
सामायिके तु कृते, चातुर्याममनुत्तरं धर्मम् ।

त्रिविधेन स्पृશનं सामાયિકસંયતઃ સ खलु ॥१॥

छित्वा तु पर्यायं पुराणं, यः स्थापयत्यात्मानम् ।

ધર્મે પશ્ચયામે છેદોપસ્થાપકઃ સ खलु ॥२॥

परिहरति यो विशुद्धं पञ्चयाममनुत्तरं धर्मम् ।

ત્રિવિધેન સ્પૃશન, પરિહારિકસંયતઃ સ खलु ॥३॥

लोभाणून् वेदयन् य उपशमयन् क्षपयन् वा

સ સૂક્ષ્મસંપરાયો યથાખ્યાતાત્ જનાકિશ્ચિત્ ॥४॥

उपशान्ते क्षीणे वा, यः खलु कर्माणि मोहनीये ।

છદ્મસ્થો વા જિનો વા યથાખ્યાતઃ સંયતઃ સ खलु ॥५॥ सू० १॥

टीका—‘कइ णं भंते । संजया पन्नत्ता’ कति खलु भदन्त ! संयताः प्रज्ञप्ताः

—कथिताः ? इति संयतविषयकः प्रश्नः भगवानाह—‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘पंच-

સાતર્વા ઉદ્દેશક કા પ્રારંભ

છટે ઉદ્દેશે મેં સંયતોં કા સ્વરૂપ કહા ગયા અબ સાતર્વે ઉદ્દેશે મેં
भी यही कहा जाने वाला है । अतः इसी सम्बन्ध को लेकर इस सातवें
उद्देशे का प्रारम्भ सूत्रकार कर रहे हैं—यहाँ पर भी प्रज्ञापना आदि
द्वारों का कथन किया जायगा । अतः प्रथम प्रज्ञापना द्वार को लेकर

સાતમા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ—

છટ્ટા ઉદ્દેશામાં સંયતોતુ સ્વરૂપ કહેવામા આવેલ છે, હવે આ સાતમા
ઉદ્દેશામાં પણ એજ વિષયના સબંધમા કથન કરવામાં આવશે જેથી એ સંબંધને
લઇને આ સાતમા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ કરવામાં આવે છે. આ ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ કરતાં
સૂત્રકાર અહિંયાં પ્રજ્ઞાપના વિગેરે દ્વારોતુ કથન કરશે જેથી પહેલાં પ્રજ્ઞાપના

સંજયા પન્નત્તા' પચ્ચપ્રકારકાઃ સંયતાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, 'તં જહા' તથયા- 'સામાઙ્ય સંજણ' સામાયિકસંયતઃ સામાયિકં નામ ચારિત્રવિશેષ સ્તત્પ્રધાન' સંયતઃ અથવા તેન ચારિત્રવિશેષેણ સંયત ઇતિ સામાયિકસંયતઃ ૧ । 'છેદોપસ્થાપનીયસંજણ' છેદોપસ્થાપનીયસંયતઃ ૨, 'પરિહારવિસુદ્ધિયસંજણ' પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતઃ ૩, 'સુહુમસંપરાયસંજણ' સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતઃ ૪, 'અહક્ષ્યાયસંજણ' યથારૂપાતસંયતઃ ૫, । એતેષામર્થો ગાથામિર્વક્ષ્યતે-તત્ર 'સામાઙ્યસંજણ ણં મંતે ! કહ્વિહે પન્નત્તે' સામાયિક સંયતઃ સ્વરૂપ ભદન્ત । કતિવિધઃ પ્રજ્ઞપ્ત ઇતિ પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ- 'ગોયમા' ઇત્યાદિ, 'ગોયમા' હે ગૌતમ । 'દુવિહે પન્નત્તે' દ્વિવિધો-દ્વિપ્રકારકઃ

ગૌતમસ્વામી ને પ્રભુશ્રી સે એસા પૂછા હૈ- 'કહ્વ ણં મંતે ! સંજયા પન્નત્તા' હૈ ભદન્ત । સંયત કિતને પ્રકાર કે કહે ગયે હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ- 'ગોયમા ! પંચ સંજયા પન્નત્તા' હૈ ગૌતમ । સંયત પાંચ પ્રકાર કે કહે ગયે હૈ । 'તં જહા' જો હસ પ્રકારસે હૈ- 'સામાઙ્યસંજણ ૧ છેદો- વદ્ધાવણિયસંજણ ૨ પરિહારવિસુદ્ધિયસંજણ ૩, સુહુમસંપરાયસંજણ ૪, અહક્ષ્યાયસંજણ ૫' । સામાયિકસંયત ૧ છેદોપસ્થાપનીયસંયત ૨ પરિ- હારવિશુદ્ધિક સંયત ૩ સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત ૪ ઓર યથારૂપાતસંયત ૫ । ચારિત્રવિશેષ કા નામ સામાયિક હૈ । યહ સામાયિકરૂપ ચારિત્રવિશેષ જિસ સંયત કા પ્રધાન હોતા હૈ વહ સામાયિક સંયત હૈ ? અથવા- સામાયિકરૂપ ચારિત્ર વિશેષ સે જો સંયત હોતા હૈ વહ સામાયિક સંયત હૈ । છેદોપસ્થાપનીય સંયત, પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત આદિ કા સ્વરૂપ ગાથાઓ દ્વારા કહા જાયગા ।

દ્વારને લાઇને શ્રીગૌતમસ્વામીએ પ્રભુને ઝોવું પૂછ્યું છે કે- 'કહ્વ ણં મંતે ! સંજયા પન્નત્તા' હે ભગવન્ સંયતો કેટલા પ્રકારના કહેલા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે- 'ગોયમા ! પંચ સંજયા પન્નત્તા' હે ગૌતમ । સંયતો પાંચ પ્રકારના કહેલા છે. 'તં જહા' તે આ પ્રમાણે છે. 'સામાઙ્ય સંજણ ૧ છેદોવદ્ધાવણિયસંજણ ૨ પરિહારવિસુદ્ધિયસંજણ ૩ સુહુમસંપરાયસંજણ ૪ અહક્ષ્યાયસંજણ ૫' સામાયિક સંયત ૧ છેદોપસ્થાપનીય સંયત ૨ પરિહાર- વિશુદ્ધિક સંયત ૩ સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત ૪ અને યથારૂપાત સંયત ૫, આદિ વિશેષ જે સંયતનું પ્રધાન (મુખ્ય) હોય છે. તે સામાયિક સંયત કહેવાય છે, અથવા સામાયિક રૂપ ચારિત્રવિશેષથી જે સંયત હોય છે, તે સામાયિક સંયત કહેવાય છે છેદોપસ્થાપનીય સંયત, પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત વિગેરેનું સ્વરૂપ ગાથાઓથી કહેવામાં આવશે.

મજ્ઞાન્તઃ સામાયિકસંયતઃ । 'તં જહા' તચથા—'ઇત્તરિણ ય જાવ કહિણ ય' ઇત્વરિકથ ચાવત્કથિકચ ચારિત્રગ્રહણાનન્તરમ્ ઇત્વરસ્ય ભાવિચ્છેદોપસ્થાપનીયસંયતત્વવ્યપ-
દેશાન્તરસ્યેન અલ્પકાલિકસ્ય સામાયિકસ્યાસ્તિત્વાત્ ઇત્વરિકઃ, સ ચારોપયિવ્ય
માણમહાવ્રતઃ પ્રથમચરમતીર્થકરસાધુ ભવતીતિ । યાવત્કથિકસ્ય ભાવિવ્યપદે-
શાન્તરામાવાત્ યાવજ્જીવિકસ્ય સામાયિકસ્યાસ્તિત્વાદ્ યાવત્કથિકઃ, સ ચ
મધ્યમતીર્થકરમહાવિદેહતીર્થકરસાધુ ભવતીતિ । 'છેદોવદ્વાવણિયસંજણં પુચ્છા'

અવ ગૌતમસ્વામી પ્રભુશ્રી સે એસા પૂછતે હૈં—'સામાયિકસંજણં પં મંતે । કહિવિદે પન્નત્તે' હે અદન્ત ! સામાયિક સંયત કિત્તને પ્રકાર કા
કહા ગયા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં—'ગોચમા ! દુવિદે પન્નત્તે' હે
ગૌતમ ! સામાયિક સંયત દો પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ । 'તં જહા' જૈસે
—'ઇત્તરિણ ય આવકહિણ ય' ઇત્વરિક ઓર યાવત્કથિક જિસ સામા-
યિક સંયત કે ચારિત્ર ગ્રહણ કરને કે અનન્તર ભવિવ્ય મેં છેદોપસ્થા-
પનીય સંયતપને કા વ્યપદેશ—વ્યવહાર હોના હૈ વહ ઇત્વરિક અલ્પકા-
લિક સામાયિક સંયત કહાલાતા હૈ । ઓર સામાયિક ચારિત્ર છેને કે
બાદ જિસમેં દૂસરા વ્યપદેશ નહીં હોતા હૈ વહ યાવત્કથિત સામાયિક
સંયત કહાલાતા હૈ ઇત્વરિક સામાયિક સંયત આગે જિસ મેં મહાવ્રતો
કા આરોપ હોના હોતા હૈ એસા હોતા હૈ ઓર એસા યહ પ્રથમ ઓર
અન્તિમ તીર્થકર કા સાધુ હોતા હૈ । તથા યાવત્કથિક મેં સામાયિક
યાવત્ જીવ વિદ્યમાન હોતી હૈ । એસા યહ સાધુ મધ્યમ તીર્થકરો કા
ઓર મહાવિદેહસ્થ તીર્થકર કા સાધુ હોતા હૈ ।

હવે શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રભુશ્રીને એવુ પૂછે છે કે—'સામાયિકસંજણં પં મંતે ।
કહિવિદે પન્નત્તે' હે ભગવન્ સામાયિક સંયત કેટલા પ્રકારના કહેવામાં આવ્યા
છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'ગોચમા ! દુવિદે પન્નત્તે' હે
ગૌતમ ! સામાયિક સંયત બે પ્રકારના કહેવામાં આવેલ છે 'તં જહા' તે
આ પ્રમાણે છે. 'ઇત્તરિણ ય આવકહિણ ય' ઇત્વરિક અને યાવત્કથિક બે સામા-
યિકમાં ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યા પછી ભવિવ્યમાં છેદોપસ્થાપનીય સંયતપણાનો
વ્યપદેશ—વ્યવહાર થાય છે, તે ઇત્વરિક—અલ્પકાળવાળા સામાયિકસંયત કહેવાય
છે અને સામાયિક ચારિત્ર લીધા પછી જેમાં ખીજે વ્યપદેશ થતો ન હોય
તે યાવત્કથિત સામાયિક સંયત કહેવાય છે. ઇત્વરિક સામાયિક સંયત
આગળ જેઓમાં મહાવ્રતોના આરોપ થવાનો હોય છે એવો હોય છે એવા
આ પહેલાં અને છેલ્લા તીર્થકરના સાધુ હોય છે. તથા યાવત્કથિતમાં
સામાયિક યાવત્ જીવ વિદ્યમાન હોય છે. એવો આ સાધુ મધ્યમ તીર્થકરોના
અને મહાવિદેહમાં રહેનારા તીર્થકરોના સાધુ હોય છે.

છેદોપસ્થાપનીયસંયતઃ સ્વત્ત્વ મદન્ત ! કતિવિધઃ પ્રજ્ઞપ્ત ઇતિ પૃચ્છા પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ—‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘દુવિહે પન્નત્તે’ દ્વિવિધો દ્વિપ્રકારકઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ, છેદોપસ્થાપનીયસંયતઃ ! ‘તં જહા’ તદ્વત્થા—‘સાતિયારે ય નિરતિયારે ય’ સાતિચારશ્ચ નિરતિચારશ્ચ, સાતિચારસ્ય યત્ આરોપ્યતે તત્ સાતિ ચારમેવ છેદોપસ્થાપનીયમ્ તત્ત્રોગાત્ સાધુપિ સાતિચાર એવં એવ નિરતિચારચ્છે- દોપસ્થાપનીયયોગાન્નિરતિચારઃ, પાર્શ્વનાથતીર્થાત્ નિષ્ક્રમ્ય મહાવીરતીર્થે મહા- વ્રતારોપણમ્ છેદોપસ્થાપનીયસાધુશ્ચ પ્રથમચરમતીર્થયોરેવ ભવતીતિ । ‘પરિહાર- વિસુદ્ધિયસંજ્ઞ પુચ્છા’ પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતશ્ચ સ્વત્ત્વ મદન્ત ! કતિવિધઃ

‘છેદોપસ્થાપનીયસંજ્ઞ પુચ્છા’ હે અદન્ત ! છેદોપસ્થાપનીયસંયત કે કિતને પ્રકાર કહે ગયે હૈં ! ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં—‘ગોયમા ! દુવિહે પન્નત્તે’ હે ગૌતમ ! છેદોપસ્થાપનીય સંયત કે દો પ્રકાર કહેગયે હૈં— ‘તં જહા’ જૈસે—સાતિચાર ઔર નિરતિચાર । અનિચાર યુક્ત સાધુ કી દીક્ષા પર્યાય છેદકર ફિર સે મહાવ્રતોં કા જો આરોપ પ્રદાન ઉસમેં કિયા જાતા હૈ વહ સાતિચાર છેદોપસ્થાપનીય સંયત હૈ પ્રથમ દીક્ષિત સાધુ કો તથા પાર્શ્વનાથ કે તીર્થ સે મહાવીર કે તીર્થ મેં પ્રવેશ કરને વાલે સાધુ કે લિયે ફિર સે જો મહાવ્રતોં કા પ્રદાન કરના હોતા હૈ વહ નિરતિચાર છેદોપસ્થાપનીય સંયત હૈ । છેદોપસ્થાપનીય સાધુ પ્રથમ તીર્થકર ઔર અન્તિમ તીર્થકર કે તીર્થ મેં હી હોના હૈ ।

‘પરિહારવિસુદ્ધિયસંજ્ઞ પુચ્છા’ હે અદન્ત ! પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત કિતને પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—

‘છેદોપસ્થાપનીયસંજ્ઞ પુચ્છા’ હે ભગવન્ છેદોપસ્થાપનીય સંયતોનાં કેટલા છેદો કહ્યા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! દુવિહે પન્નત્તે’ હે ગૌતમ ! છેદોપસ્થાપનીય સંયતના બે પ્રકાર કહ્યા છે, ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે. સાતિચાર અને નિરતિચાર અતિચારવાળા સાધુની દીક્ષાપર્યાયને છેદીને ફરીથી તેઓમાં મહાવ્રતોત્ત્વ જે આરોપણ કરવામાં આવે છે તે સાતિચાર છેદોપસ્થાપનીય સંયત કહેવાય છે. તથા પહેલા દીક્ષિત થયેલા સાધુને તથા પાર્શ્વનાથના તીર્થમાંથી મહાવીર સ્વામીના તીર્થમાં પ્રવેશ કરવાવાળા સાધુ માટે ફરીથી જે મહાવ્રતોત્ત્વ પ્રદાન કરવામાં આવે છે, તે નિરતિચાર છેદોપસ્થાપનીય સંયત કહેવાય છે છેદોપસ્થાપનીય સાધુ પહેલા તીર્થકર અને છેલ્લા તીર્થ કરના તીર્થમાં જ હોય છે

‘પરિહારવિસુદ્ધિયસંજ્ઞ પુચ્છા’ હે ભગવન્ પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! દુવિહે

પ્રજ્ઞપ્ત इति पृच्छा-प्रश्नः, भगवानाह-‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ‘दुविहे पन्नत्ते’ द्विविधः प्रज्ञपतः, द्वैविध्यमेव दर्शयति-‘तं जहा’ तद्यथा-‘णिविस्समाणए य-निव्विट्ठकाइए य’ निर्विश्यमानकश्च निर्विष्टकायिकश्च परिहारकतप-स्तपस्यन् निर्विश्यमानः, निर्विश्यमानकस्य वैयावृत्यकारको निर्विष्टकायिक इति । ‘सुद्धमसंपरायपुच्छा’ सूक्ष्मसंपरायकः खलु भदन्त ! कतिविधः प्रज्ञपत इति पृच्छा प्रश्नः, भगवानाह-‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘दुविहे पन्नत्ते’ द्विविधः प्रज्ञपतः, ‘तं जहा’ तद्यथा ‘संकिलिस्समाणए य विसुद्धमाणए य’ संक्लिश्यमानकश्च विशुद्ध्यमानकश्च, उपशमश्रेणीतः प्रच्यवमानः प्रथमः, उपशमश्रेणी क्षपक-श्रेणी वा समारोहन् द्वितीयो भवतीति । ‘अहक्खायसंजए पुच्छा’ यथाख्यात-

‘गोयमा ! दुविहे पन्नत्ते’ हे गौतम ! परिहारविशुद्धिकसंयत दो प्रकार का कहा गया है । ‘तं जहा’ जैसे-‘णिविस्समाणए य निव्विट्ठकाइए य’ निर्विश्यमानक और निर्विष्टकायिक इनमें जो परिहारक संबंधी तपो को तपता है वह निर्विश्यमान है और निर्विश्यमान की वैयावृत्ति करने वाला जो होता है वह निर्विष्टकायिक है ।

‘सुद्धमसंपराय पुच्छा’ हे भदन्त ! सूक्ष्म संपरायसंयत कितने प्रकार का कहा गया है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-‘गोयमा ! दुविहे पन्नत्ते’ हे गौतम ! सूक्ष्मसंपरायक संयत दो प्रकार का कहा गया है-‘तं जहा’ जैसे ‘संकिलिस्समाणए य विसुद्धमाणए य’ संक्लिश्यमानक और विशुद्ध्यमानक उपशमश्रेणी से जो गिरता है वह संक्लिश्यमानक है और जो उपशमश्रेणी पर अथवा क्षपकश्रेणी पर आरोहण करता है वह विशुद्ध्यमानक है ।

पन्नत्ते’ हे गौतम ! परिहार विशुद्धिक संयत બે પ્રકારના કહ્યા છે ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે ‘ણિવિસ્સમાણએ નિવ્વિટ્ઠકાઈએ ય’ નિર્વિશ્યમાનક અને નિર્વિષ્ટકાયિક તેમા બે પરિહારક સંબંધી તપો તપે છે, તે નિર્વિશ્યમાન છે, અને નિર્વિશ્યમાનની વૈયાવૃત્તિ-સેવા કરવાવાળા બેઓ હોય છે, તે નિર્વિષ્ટ કાયિક કહેવાય છે.

‘સુદ્ધમસંપરાયપુચ્છા’ હે ભગવન્ સૂક્ષ્મ સંપરાયવાળા સંયત કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! દુવિહે પન્નત્તે’ હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મ સંપરાયવાળા સંયત બે પ્રકારના કહ્યા છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે ‘સંકિલિસ્સમાણએ વસુદ્ધમાણએ ય’ સંક્લિશ્ય માનક અને વિશુદ્ધમાનક, ઉપશમશ્રેણીથી બેઓ પડે છે, તે સંક્લિશ્ય માનક હોય છે, અને બે ઉપશમશ્રેણી પર અથવા ક્ષપકશ્રેણી પર ચડે છે, તે વિશુદ્ધ માનક કહેવાય છે.

સંયતઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કતિવિધઃ, પ્રજ્ઞપ્ત ઇતિ પૃચ્છા પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ-‘ગોયમા’
 ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘દુવિહે પન્નત્તે’ દ્વિવિધઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ ‘તં જહા’ તથથા
 ‘છુમત્તેય કેવલીય’ છુદ્મસ્થથ કેવલીચ । અથ સામાયિકસંયતાદીનાં સ્વરૂપં
 ગાથામિરાહ-‘સામાહ્યંમિ’ ઇત્યાદિ, ‘સામાહ્યંમિ ડ કણ સમાયિકે તુ કૃતે’ સામા-
 યિકે એવ કૃતે પ્રતિપન્ને ન તુ હેદોપસ્થાપનીયાદૌ પ્રતિપન્ને, સામાયિકસ્ય ચારિત્ર-
 વિશેષસ્ય સ્વીકરણાનન્તરમ્-‘ચાડડજામં અણુતરં ધમ્મં’ ચાતુર્યામનુત્તરં ધર્મમ્-
 ચતુર્મહાવ્રતરૂપમ્ અનુત્તરં ધર્મમ્-શ્રમણધર્મમિત્યર્થઃ, નન્નુ મહાવ્રતસ્ય પશ્ચવિષ્ટત્વાત્
 ચાતુર્યામમિતિ કથનં કથં સંગચ્છતે ઇતિ ચેદત્રોચ્ચતે અજિતનાથાદારભ્ય પાર્શ્વ-
 નાથપર્યન્તં ચાતુર્યામસ્યૈવ ધર્મસ્ય નિર્વાચનાત્ પ્રથમાન્તિમયો સ્તીર્થકરયોઃ શાસને

‘અહ્કલાયસંજણ પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! યથાખ્યાત સંયત કિતને
 પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા । દુવિહે
 પન્નત્તે’ હે ગૌતમ ! યથાખ્યાતસંયત દો પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ ‘તં
 જહા’ જૈસે-‘છુમત્તેય કેવલીય’ છુદ્મસ્થ ઓર કેવલી । હન સામા-
 યિક સંયત આદિકો કા સ્વરૂપ જો ગાથાઓ દ્વારા પ્રકટ ક્રિયા ગયા
 હૈ વહ હસ પ્રકાર સે હૈ-‘સામાહ્યંમિ ડ કણ’ ઇત્યાદિ ।

સામાયિક સ્વીકાર કરને કે બાદ કે ચાર મહાવ્રતરૂપ પ્રધાન ધર્મ
 કા અર્થાત્ શ્રમણધર્મ કા મન વચન કાય સે પાલન કરતા હૈ વહ
 સામાયિક સંયત હૈ યહાં પર એસી આશંકા હો સકતી હૈ કિ મહાવ્રત-
 રૂપ ધર્મ તો પાંચ પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ-ફિર યહાં ચાતુર્યામ ધર્મ કા
 કથન કૈસે સંગતમાનાજા સકતા હૈ ? તો હસકા સમાધાન એસા હૈ કિ
 અજિતનાથ સે લેકર પાર્શ્વનાથ તક કે બાવીસ તીર્થકરો કે તીર્થકાલ

‘અહ્કલાયસંજમે પુચ્છા’ હે ભગવન્ યથાખ્યાત સંયત કેટલા પ્રકારના
 કહ્યા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા । દુવિહે પન્નત્તે’
 હે ગૌતમ ! યથાખ્યાત સંયત બે પ્રકારના કહ્યા છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે
 છે. ‘છુમત્તેય કેવલીય’ છુદ્મસ્થ અને કેવલી આ સામાયિક સંયત વિગેરેનું
 સ્વરૂપ બે ગાથાઓ દ્વારા બતાવેલ છે, તે ગાથા આ પ્રમાણે છે-‘સામા-
 હ્યમિ ડ કણ’ ઇત્યાદિ

સામાયિકનો સ્વીકાર કર્યા પછી ચાર મહાવ્રત રૂપ પ્રધાન-સુખ્ય ધર્મનું
 અર્થાત્ શ્રમણ ધર્મનું મન, વચન અને કાયથી બે પાલન કરે છે. તે સામા-
 યિક સંયત છે. અહિયાં એવી શંકા થાય છે કે-મહાવ્રતરૂપ ધર્મ તો પાંચ
 પ્રકારનો કહેલ છે, તો પછી અહિયાં ચાતુર્યામ ધર્મનું કથન કેવી રીતે
 સંગત-યુક્ત માની શકાય ? આ શંકાનું સમાધાન એવું છે કે-અજિતનાથથી

તુ પશ્ચમહાવ્રતસ્યોપદેશેન ઉભયોઃ સમાવેશાદિત્યતશ્ચાતુર્થામં ધર્મમિતિ ગાથાર્યા કથિતમ્ इयं च गाथा महावीरतीर्थात् प्रागेवोपदिष्टा इति लक्ष्यते ।

‘તિવિદે ણં’ ત્રિવિધેન-મનઃ પ્રમૃતિના મનોવાકાયૈરિત્યર્થઃ ‘ફાસયંતો’ સ્પૃશન્ -પાછયન્ ‘સામાઙ્યસંજઓ’ સામાયિકસંયતઃ સ સ્વલ્પ નિશ્ચયેન સામાયિકસંયત इति कथ्यते इति प्रथमगाथार्थः १ । ‘છેતૂળ ઉ’ છિત્વા તુ ‘પરિયાગં’ પર્યાયસ્ ‘પોરાણં’ પૂર્વ ગૃહીતચતુર્મહાવ્રતમ્ ‘જો ઠવેઈ અપ્પાણં’ યઃ સ્થાપયતિ આત્માનમ્ ‘ધમ્મંમિ પંચજામે’ ધર્મે પશ્ચયામે પશ્ચમહાવ્રતાત્મકે इत्यर्थः, ‘છેદોપસ્થાનં’ સ સ્વલ્પ યઃ સ્વલ્પ પૂર્વપર્યાયસ્ય ચતુર્મહાવ્રતસ્ય છેદેન સ્વાત્માનં પશ્ચ-મહાવ્રતે સ્થાપયતિ સ છેદોપસ્થાપનઃ પૂર્વપર્યાયચ્છેદોપસ્થાપનં વ્રતેષુ યત્ર તચ્છેદો-પસ્થાનં તચોગાત્સાધુરપિ છેદોપસ્થાપન इत्यर्थः २ । ‘પરિહરઈ’ પરિહરતિ નિર્વિશ-માનકાદિભેદં તપ આસેવતે યઃ સાધુઃ કિં કુર્વન્ તત્રાહ-‘વિસુદ્ધં તુ પંચજામં અણુ-મેં ચાતુર્થામરૂપ ધર્મ કી હી પ્રલ્પના હુઈ હૈ તથા પ્રથમ તીર્થકર ઔર અન્તિમ તીર્થકર કે શાસન મેં પાંચ મહાવ્રન ધર્મ કી પ્રલ્પના હુઈ હૈ । હસ પ્રકાર સે યહાં હત્વરિક ઔર ચાત્કથિક દોનોં સામાયિકોં કા સમાવેશ હો જાતા હૈ ।

‘છેતૂળ ઉ પરિયાગં’ इत्यादि ।

પૂર્વ ગૃહીત ચતુર્મહાવ્રતરૂપ પર્યાય કા છેદન કરકે જો અપને કો પંચમહાવ્રતરૂપ ધર્મ મેં સ્થાપિત કરતા હૈ વહ છેદોપસ્થાપનીયસંયત હૈ । વ્રતોં મેં જહાં પૂર્વ પર્યાય કા છેદન કરકે નચે રૂપ સે ઉપસ્થાપન હોતા હૈ વહ છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર હૈ । હસ ચારિત્ર કે યોગ સે સાધુ બી છેદોપસ્થાપનીય કહ દિયા ગયા હૈ ।

લઘને પાર્શ્વનાથ સુધીના ૨૨ બાવીસ તીર્થ કરના તીર્થકાળમાં ચાતુર્થામરૂપ ધર્મની ૪ પ્રપ્ત્યા થઈ છે. તથા પહેલા તીર્થ કર અને છેલ્લા તીર્થ કરના શાસનમાં પાંચ મહાવ્રત ધર્મની પ્રપ્ત્યા થઈ છે આ રીતે બન્નેનો સમાવેશ સંગત થઈ બચ છે.

‘છેતૂળ ઉ પરિયાગં’ इत्यादि

પહેલા ધારણ કરેલ ચાર મહાવ્રતરૂપ પર્યાયનું છેદન કરીને પોતાને ૭ પાંચ મહાવ્રતરૂપ ધર્મમાં સ્થાપિત કરે છે તે છેદોપસ્થાપનીય સંયત છે. વ્રતોમાં બ્યાં પૂર્વ-પહેલાના પર્યાયનું છેદન કરીને નવા રૂપથી ઉપસ્થાપન થાય છે, તે છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર છે. આ ચારિત્રના યોગથી સાધુ પણ છેદોપસ્થાપનીય કહેવાય છે.

ત્તરં ધર્મં' વિશુદ્ધસ્-સર્વથા દોષવર્જિતં પશ્ચમહાત્રામ્ અનુત્તમ્ અતિશયિતોત્તરમ્
 લોકોત્તરમિત્યર્થઃ ધર્મમ્ 'તિવિદેણ ફાસયતો' ત્રિવિદેન-મનઃ પ્રમૃતિના સ્પૃશન્
 આચરતિ, 'પરિહારિયસંજઓ સ યલુ' પરિહારિકસંયતઃ સ યલુ, પશ્ચયામમ-
 નુત્તરં ધર્મં સ્પૃશન્ નિર્વિશમાનકાદિભેદ તપ આસેવતે સ પરિહારસયતો ભવતી
 ત્યર્થઃ ૩ । 'લોભાણુવેયયંતો' લોભાણૂન્ વેદયન્ લોભલક્ષણકપાયાણૂન્ વેદયન્
 ત્યર્થઃ યો વર્તતે 'જો યલુ ઉવસામઓ વ યલુઓય' ય યલુ ઉપશામકઃ ચારિત્રઃ
 મોહનીયસ્ય અથવા ક્ષપકઃ 'સો' સઃ 'સુદ્ધમસંપરાયો' સૂક્ષ્મસંપરાયઃ 'અહસ્વાયા-
 ળ્ણઓ કિચિ' યથાહ્વતાત્ કિચિત્ ડનો ન્યૂનઃ, લોભલક્ષણકપાયાણૂન્ વેદયન્
 ચારિત્રમોહનીયસ્ય કર્મણ ઉપશામકઃ ક્ષપકો વા સાધુઃ, યથાહ્વતસંયતાત્ કિચિ-
 ન્યૂનઃ સૂક્ષ્મસંપરાપસંયતનામકો ભવતીતિ ચતુર્થગાયાર્થઃ ૪ । 'ઉવસંતે' इत्यादि,
 'ઉવસંતે સ્ત્રીણંમિ વ' ઉપશાન્તે સ્ત્રીણેવા 'જો યલુ કમ્મંમિ મોહણિજ્ઞંમિ' યઃ યલુ
 કર્મણિ મોહનીયે 'હુમત્થો વ જિણો વા' હુમમ્થો વા જિનો વા 'અહસ્વાઓ-

‘પરિહરહ જો વિશુદ્ધ’ इत्यादि ।

સર્વથા દોષ વર્જિત એસે પાંચ મહાત્મત રૂપ લોકોત્તર ધર્મ કા મન
 વચન કાય સે સેવન કરતા હુઆ નિર્વિશમાનક આદિ કે ભેદ સે
 તપ કા આચરણ કરતા હૈ વહ પરિહાર સંયત હૈ ।

‘લોભાણૂં વેયયંતો જો’ इत्यादि ।

જો લોભ કે અણુઓં કા-સૂક્ષ્મ લોભક્રણાય કા વેદન કરતા
 હુઆ ચારિત્ર મોહનીય કર્મ કા ઉપશાન્ત અથવા ક્ષય કરતા હૈ વહ
 સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયત હૈ યહ યથાહ્વાતસંયત સે કિચિત્ ન્યૂન હોતા હૈ ।

‘ઉવસંતે સ્ત્રીણંમિ’ इत्यादि ।

‘પરિહરહ જો વિશુદ્ધ’ इत्यादि

સર્વથા દોષવર્જિત એવા પાંચ મહાત્મત રૂપ લોકોત્તર ધર્મનું મન,
 વચન અને કાયાથી સેવન કરતા થકા નિર્વિશમાનક વિદેર ભેદથી તપનું
 આચરણ કરે છે, તે પરિહાર વિશુદ્ધ સયત કહેવાય છે.

‘લોભાણૂં વેયયંતો જો’ इत्यादि

લોભના અણુઓનું-સૂક્ષ્મ લોભ કપાયનું વેદન કરતા થકા ચારિત્ર
 મોહનીય કર્મના ઉપશામ અથવા ક્ષય કરે છે, તે સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત
 કહેવાય છે. આ યથાહ્વાત સયતથી કંઈક ન્યૂન હોય છે.

‘ઉવસંતે સ્ત્રીણંમિ’ इत्यादि

સંજઓ સ સ્વલ્લ' યથાસ્થાતસંયતઃ સ સ્વલ્લ મોહનીયે કર્મણિ ઉપશાન્તે ક્ષીણે
યઃ છદ્મસ્થો જિનો વર્તેતે સ યથાસ્થાતસંયતઃ સ્વલ્લ ભવતીતિ વા
પશ્ચમગાથાર્થઃ ॥ ૫ સૂ૦૧ ॥

વેદદ્વારમાહ—'સામાઙ્યસંજણ ણં' इत्यादि,

મૂલમ્—સામાઙ્યસંજણ ણં ભંતે ! સવેયણ હોજ્જા અવેયણ
હોજ્જા ? ગોયમા ! સવેયણ હોજ્જા અવેયણ વા હોજ્જા ! જહ સવે-
યણ એવં જહા કસાયકુસીલે તહેવ નિરવસેસં । એવં છેદોવટ્ટા-
વણિયસંજણ વિ । પરિહારવિસુદ્ધિયસંજઓ જહા પુલાઓ
સુહુમસંપરાયસંજઓ અહક્કાઓ ય જહા ણિયંઠો ૨ । સામાઙ્ય
સંજણ ણં ભંતે ! કિં સરાગે હોજ્જા વીયરાગે હોજ્જા ? ગોયમા !
સરાગે હોજ્જા ણો વીયરાગે હોજ્જા । એવં જાવ સુહુમસંપરાય-
સંજણ । અહક્કાયસંજણ જહા ણિયંઠે ૩ । સામાઙ્ય સંજણ ણં
ભંતે ! કિં ઠિયકપ્પે હોજ્જા અટ્ટિયકપ્પે હોજ્જા ? ગોયમા ! ઠિય
કપ્પે હોજ્જા અટ્ટિયકપ્પે વા હોજ્જા । છેદોવટ્ટાવણિયસંજણ પુચ્છા
ગોયમા ! ઠિયકપ્પે હોજ્જા ણો અટ્ટિયકપ્પે હોજ્જા એવં પરિહાર-
વિસુદ્ધિયસંજણ વિ । સેસા જહા સામાઙ્યસંજણ ૩ । સામાઙ્ય-
સંજણ ણં ભંતે ! કિં જિણકપ્પે હોજ્જા થેરકપ્પે હોજ્જા, કપ્પાતીતે
હોજ્જા ? ગોયમા ! જિણકપ્પે વા હોજ્જા જહા કસાયકુસીલે તહેવ
નિરવસેસં । છેદોવટ્ટાવણિઓ પરિહારવિસુદ્ધિઓ ય જહા વડસો
સેસા જહા ણિયંઠે ૪ । સામાઙ્યસંજણ ણં ભંતે ! કિં પુલાણ

જો મોહનીયકર્મ કે ઉપશાન્ત અથવા ક્ષીણ હોને પર છદ્મસ્થ
અથવા જિન હોતા હૈ વહ યથાસ્થાત સંયત હૈ ॥સૂ૦૧॥

પહેલા પ્રજ્ઞાપના દ્વાર કા કથન સમાપ્ત

જેઝા મોહનીય કર્મના ઉપશાન્ત અથવા ક્ષીણ થવાથી છદ્મસ્થ અથવા
જન હોય છે, તે યથાસ્થાત સંયત કહેવાય છે. ॥સૂ૦ ૧॥

પહેલા પ્રજ્ઞાપનાદ્વારનું કથન સમાપ્ત

होज्जा बउसे जाव सिणाए होज्जा ? गोयमा ! पुलाए वा होज्जा
 बउसे जाव कसायकुसीले वा होज्जा णो णियंठे होज्जा णो
 सिणाए होज्जा, एवं छेदोवट्ठावणिए वि । परिहारविसुद्धिय
 संजए णं भंते ! पुच्छा गोयमा ! णो पुलाए णो बउसे णो
 पडिसेवणाकुसीले होज्जा, कसायकुसीले होज्जा णो णियंठे
 होज्जा णो सिणाए होज्जा । एवं सुहुमसंपराए वि । अहक्खाय-
 संजए पुच्छा गोयमा ! नो पुलाए होज्जा जाव नो कसाय-
 कुसीले होज्जा, णियंठे वा होज्जा सिणाए वा होज्जा ५ । सामा-
 इयसंजए णं भंते ! किं पडिसेवए होज्जा, अपडिसेवए होज्जा ?
 गोयमा ! पडिसेवए वा होज्जा अपडिसेवए वा होज्जा । जइ
 पडिसेवए होज्जा किं मूलगुणपडिसेवए होज्जा० सेसं जहा
 पुलायस्स । जहा सामाइयसंजए एवं छेदोवट्ठावणिए वि ।
 परिहारविसुद्धियसंजए पुच्छा गोयमा ! नो पडिसेवए होज्जा
 अपडिसेवए होज्जा एवं जाव अहक्खायसंजए ६ । सामाइय
 संजए णं भंते ! कइसु नाणैसु होज्जा ? गोयमा ! दोसु वा
 तिसु वा चउसु वा नाणैसु होज्जा, एवं जहा कसायकुसीलस्सं
 तहेव चत्तारि नाणाइं भयणाए, एवं जाव सुहुमसंपराए । अह-
 क्खायसंजयस्स पंचनाणाइं भयणाए जहा नाणुहेसए । सामा-
 इय संजएणं भंते ! केवइयं सुयं अहिज्जेज्जा ? गोयमा ! जह-
 न्नेणं अट्ठ पवयणमायाओ जहा कसायकुसीले । एवं छेदोवट्ठा-
 वणिए वि । परिहारविसुद्धियसंजए पुच्छा, गोयमा ! जहन्नेणं
 नवमस्स पुव्वस्स तइयं आयारवत्थु उक्कोसेणं असंपुन्नाइं दस-
 पुव्वाइं अहिज्जेज्जा । सुहुमसंपराय संजए जहा सामाइयसंजए ।
 अहक्खायसंजए पुच्छा गोयमा ! जहन्नेणं अट्ठ पवयणमायाओ

उक्क्रोसेणं चोदसपुच्चाइं अहिज्जेज्जा सुयवइरित्ते वा होज्जा ७।
 सामाइयसंजणं भंते ! किं तित्थे होज्जा अतित्थे होज्जा ?
 गोयमा ! तित्थे वा होज्जा अतित्थे वा होज्जा जहा कसाय-
 कुसीले । छेदोवट्ठावणिण परिहारविसुद्धिण य जहा पुलाए सेसा
 जहा सामाइयसंजणं ८। सामाइयसंजणं भंते ! किं सलिंगे
 होज्जा अन्नलिंगे होज्जा गिहिलिंगे होज्जा ? जहा पुलाए ।
 एवं छेदोवट्ठावणिण वि । परिहारविसुद्धियसंजणं भंते ! किं
 पुच्छा गोयमा ! दव्वलिंगंपि भावलिंगंपि पडुच्च सलिंगे होज्जा
 नो अन्नलिंगे होज्जा नो गिहिलिंगे होज्जा । सेसा जहा सामा-
 इयसंजणं ९। सामाइयसंजणं भंते ! कइसु सरीरेसु होज्जा ?
 गोयमा ! तिसु वा चउसु वा पंचसु वा जहा कसायकुसीले । एवं
 छेदोवट्ठावणिण वि सेसा जहा पुलाए ११। सामाइयसंजणं
 भंते ! किं कम्मभूमीए होज्जा अकम्मभूमीए होज्जा ? गोयमा !
 जंमणं संतिभावं पडुच्च कम्मभूमीए नो अकम्मभूमीए जहा
 वउसे । एवं छेदोवट्ठावणिण वि । परिहारविसुद्धिण य जहा
 पुलाए सेसा जहा सामाइयसंजणं ११॥सू० २॥

छाया—सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! किं सवेदको भवेत् अवेदको भवेत् ?
 गौतम ! सवेदको वा भवेत् अवेदको वा भवेत् । यदि सवेदको, एवं यथा
 कषायकुशीलस्तथैव निरवशेषम् । एवं छेदोपस्थापनीयसंयतोऽपि । परिहारविशु-
 द्धिकसंयतो यथा पुलाकः, सूक्ष्मसंपरायसंयतो यथाख्यातसंयतश्च यथा निर्ग्रन्थः
 २। सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! किं सरागो भवेत् वीतरागो भवेत् ?
 गौतम ! सरागो भवेत् नो वीतरागो भवेत् । एवं यावत् सूक्ष्मसंपराय-
 संयतः । यथाख्यातसंयतो यथा निर्ग्रन्थः ३। सामायिकसंयतः खलु भदन्त !
 किं स्थितिकल्पो भवेत् ! अस्थितिकल्पो भवेत् ? गौतम ! स्थितिकल्पो वा
 भवेत् अस्थितिकल्पो वा भवेत् । छेदोपस्थापनीयसंयतः पृच्छा गौतम !
 स्थितिकल्पो भवेत् नो अस्थितिकल्पो भवेत् । एवं परिहारविशुद्धिक
 संयतोऽपि शेषा यथा सामायिकसंयतः । सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! किं

जिनकल्पो भवेत् स्थविरकल्पो भवेत् कल्पातीतो भवेत् ? गौतम ! जिनकल्पो वा भवेत् यथा कषायकुशीलस्तथैव निरवशेषम् । छेदोपस्थापनीयः परिहारविशुद्धिकश्च यथा वकुशः, शेषा यथा निर्ग्रन्थः ४ । सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! किं पुलाको भवेत् वकुशो यावत् स्नातको भवेत् गौतम ! पुलाको वा भवेत् वकुशो यावत् कषायकुशीलो वा भवेत् नो निर्ग्रन्थो भवेत् नो स्नातको भवेत् एवं छेदोपस्थापनिकोऽपि । परिहारविशुद्धिकसंयतः खलु भदन्त ! पृच्छा गौतम ! नो पुलाको नो वकुशो नो प्रतिसेवनाकुशीलो भवेत् कषायकुशीलो भवेत् नो निर्ग्रन्थो भवेत् नो स्नातको भवेत् एवं सूक्ष्मसंपरायोऽपि । यथाख्यातसंयतः पृच्छा गौतम ! नो पुलाको भवेत् यावत् नो कषायकुशीलो भवेत् निर्ग्रन्थो वा भवेत् स्नातको वा भवेत् ५ । सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! किं प्रतिसेवको भवेत् अपतिसेवको भवेत् ? गौतम ! प्रतिसेवको वा भवेत् अपतिसेवको वा भवेत् । यदि प्रतिसेवको भवेत् किं मूलगुणप्रतिसेवको भवेत् शेषं यथा पुलाकस्य । यथा सामायिकसंयतः एवं छेदोपस्थापनिकोऽपि । परिहारविशुद्धिकसंयतः पृच्छा गौतम ! नो प्रतिसेवको भवेत् अप्रतिसेवको भवेत् एवं यावत् यथाख्यातसंयतः ६ । सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! कतिषु ज्ञानेषु भवेत् ? गौतम ! द्वयोर्वा त्रिषु चतुर्षु वा ज्ञानेषु भवेत् एवं यथा-कषायकुशीलस्य तथैव चत्वारि ज्ञानानि भजनया, एव यावत् सूक्ष्मसंपरायः । यथाख्यातसंयतस्य पञ्चज्ञानानि भजनया यथा ज्ञानोद्देशके । सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! कियत् श्रुतमधीयीत गौतम ! जघन्येन अष्टप्रवचनमातुः यथा कषायकुशीलः । एवं छेदोपस्थापनिकोऽपि । परिहारविशुद्धिकसंयतः पृच्छा, गौतम ! जघन्येन नवमस्य पूर्वस्य तृतीयमाचारवस्तु उत्कर्षेणासंपूर्णानि दशपूर्वाणि अधीयीत सूक्ष्मसंपरायसंयतो यथा सामायिकसंयतः । यथाख्यातसंयतः पृच्छा गौतम ! जघन्येन अष्टप्रवचनमातुः, उत्कर्षेण चतुर्दशपूर्वाण्यधीयीत श्रुतव्यतिरिक्तो वा भवेत् ७ । सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! किं तीर्थे भवेत् अतीर्थे भवेत् गौतम ! तीर्थे वा भवेत् अतीर्थे वा भवेत् यथा कषायकुशीलः । छेदोपस्थापनिकः परिहारविशुद्धिकश्च यथा पुलाकः, शेषा यथा सामायिकसंयतः ८ । सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! किं स्वलिङ्गे भवेत् अन्यलिङ्गे भवेत् गृहिलिङ्गे भवेत् ? यथापुलाकः, एवं छेदोपस्थापनिकोऽपि । परिहारविशुद्धिकसंयतः खलु भदन्त ! पृच्छा गौतम ! द्रव्यलिङ्गमपि भावलिङ्गमपि प्रतीत्य स्वलिङ्गे भवेत् नो अन्यलिङ्गे भवेत् नो गृहिलिङ्गे भवेत् शेषा यथा सामायिकसंयतः ९ । सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! कतिषु शरीरेषु भवेत् ? गौतम ! त्रिषु वा चतुर्षु पञ्चसु वा यथा कषायकुशीलः । एवं छेदोपस्थापनिकोऽपि, शेषा यथा पुलाकः १० । सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! किं कर्मभूमौ नो

અકર્મભૂમૌ ભવેત્ કર્મભૂમૌ ભવેત્ ? ગૌતમ ! જન્મસદ્ભાવં ચ પ્રતીત્ય કર્મભૂમૌ
યથા વક્ષ્યમ્ । એવં હેદોપસ્થાનનિકોઽપિ । પરિહારવિદ્ધિકથં યથા પુલાકઃ
શેષા યથા સામાયિકસંયતઃ ॥ સૂ. ૨ ॥

ટીકા—‘સામાહ્યસંજ્ઞાનં મંતે !’ સામાયિકસંયતઃ સ્વભૂતમ્ ! ‘કિં સવેય
હોજ્ઞા અવેયં હોજ્ઞા’ કિં સવેદકો ભવેત્ અવેદકો વા ભવેદિતિ પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ
—‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘સવેયં વા હોજ્ઞા—અવેયં વા હોજ્ઞા’
સવેદકો વા ભવેત્ અવેદકો વા ભવેત્ સામાયિકસંયતઃ સવેદકો ભવેદ અવેદકોઽપિ
ભવેત્ નવમગુણસ્થાનકે વેદસ્યોપશમઃ ક્ષયો વા ભવતિ અતોઽત્રાવેદકો ભવતિ, एत-
त्पूर्ववर्तिगुणस्थानकेषु तु सामायिकसंयतः सवेदको भवति नवमगुणस्थानकर्पर्यन्तं

दूसरा वेदद्वार का कथन

‘સામાહ્યસંજ્ઞાનં મંતે ! કિં સવેયં હોજ્ઞા અવેયં હોજ્ઞા’ इत्यादि,
ટીકાર્થ—ગૌતમસ્વામી ને પ્રભુશ્રી સે એસા પૂછા હૈ—‘સામાહ્યસંજ્ઞા
નં મંતે ! કિં સવેયં હોજ્ઞા અવેયં હોજ્ઞા’ હે મદન્ત ! સામાયિક
સંયત વેદવાળા હોતા હૈ ? અથવા વેદરહિત હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી ને
કહા હૈ—ગોયમા ! સવેયં વા હોજ્ઞા, અવેયં વા હોજ્ઞા’ હે ગૌતમ !
સામાયિક સંયત વેદવાળા મી હોતા હૈ ‘ઔર વેદરહિત મી હોતા હૈ ।
સામાયિક સંયત નૌવે ગુણસ્થાનક તક કહા જાતા હૈ, વેદ કા નૌવે’
ગુણસ્થાનક મેં ઉપશમ અથવા ક્ષય હોતા હૈ । નૌવે સે નીચે કે ગુણ-
સ્થાનો મેં જબ સામાયિક સંયત રહતા હૈ તબ વહ વેદ વાળા કહલાતા
હૈ ઔર નૌવે’ મેં વહ ઉસકે ઉપશમ અથવા ક્ષય કર દેને પર અવે-
દક કહલાતા હૈ । इसीलिये यहां उत्तर में प्रभुश्री ने ऐसा कहा है कि

હવે બીજા વેદદ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે —

‘સામાહ્યસંજ્ઞાનં મંતે ! કિં સવેયં હોજ્ઞા, અવેયં હોજ્ઞા’ इत्यादि

ટીકાર્થ—શ્રીગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું છે કે—‘સામાહ્ય
સંજ્ઞાનં મંતે ! કિં સવેયં હોજ્ઞા અવેયં હોજ્ઞા’ હે મગવન્ સામાયિક સંયત
વેદવાળા હોય છે ? અથવા વેદ વિનાના હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં
પ્રભુશ્રીએ ગૌતમસ્વામીને કહ્યું છે કે—‘ગોયમા ! સવેયં વા હોજ્ઞા, અવેયં
વા હોજ્ઞા’ હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયત વેદવાળા પણ હોય છે, અને વેદ
વિનાના પણ હોય છે. સામાયિક સંયત નવમાં ગુણસ્થાનક સુધીનાઓ કહે-
વાય છે. વેદનાઓનો નવમા ગુણસ્થાનકમાં ઉપશમ અથવા ક્ષય થાય છે.
નવમાંથી નીચેના ગુણસ્થાનોમાં જ્યારે સામાયિક સંયત રહે છે, ત્યારે તે
વેદવાળા કહેવાય છે. અને નવમાં તે વેદનો ઉપશમ અથવા ક્ષય કરી

સામાયિકસંયતત્વસ્ય વ્યપદેશાદિતિ । ‘જહ સવેયણ એવં જહા કસાયકુસીલે તહેવ-
નિરવસેસં’ યદિ સવેદકો ભવેત્ એવં યથા કપાયકુસીલસ્તથૈવ નિરવશેષં જ્ઞાતવ્યમ્
યદિ સવેદકો ભવેત્ તદા-સ્ત્રીવેદોઽપિ ભવેત્ પુરુષવેદોઽપિ ભવેત્ નપુંમકવેદોઽપિ
ભવેત્ અવેદસ્તુ ક્ષીણોપશાન્તવેદઃપર્યયઃ । ‘એવં છેદોવદ્વાવણિયસંજણ વિ’ એવં સામા-
યિકસંયતત્વદેવ દોપસ્થાપનિકસંયતોઽપિ સવેદકોઽપિ અવેદકોઽપિ ભવેત્ યદિ
સવેદકસ્તદાસ્ત્રીવેદકો ભવેદિતિ, નવમગુણસ્થાનકે અવેદકોઽપિ ભવેત્ છેદોપ-
સ્થાપનીયસંયત ઇતિ । ‘પરિહારવિશુદ્ધિકસંજઓ જહા પુલાણ’ પરિહારવિશુદ્ધિક-
સંયતો યથા પુલાકા, પુલાકત્વદેવ પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતઃ પુરુષત્વવેદકો ભવેત્

વહ સવેદ મી હોતા હૈ ઓર અવેદ મી હોતા હૈ । ‘જહ સવેયણ એવં
જહા કસાયકુસીલે તહેવ નિરવસેસં’ યદિ વહ સવેદ-વેદસહિત હોતા
હૈ તો હસ સમ્બન્ધ મેં સમસ્ત કથન કપાયકુસીલ કે કથન જૈસા
જાનના યાહિયે અર્થાત્ યદિ વહ વેદસહિત હોતા હૈ તો વહ સ્ત્રીવેદવાલા
મી હો સકતા હૈ પુરુષવેદ વાલા મી હો સકતા હૈ ઓર પુરુષનપુંસક-
વેદવાલા મી હો સકતા હૈ ઓર યદિ વહ અવેદ-વેદ રહિત હૈ તો વહ
ઉપશાન્તવેદવાલા હો સકતા હૈ ઓર ક્ષીણ વેદવાલા મી હો સકતા હૈ ।

‘એવં છેદોવદ્વાવણિયસંજણ વિ’ હસી પ્રકાર સે છેદોપસ્થાપનિક સંયત
મી વેદ સહિત હોતા હૈ ઓર વેદ રહિત મી હોતા હૈ એસા જાનના
યાહિયે । યદિ વહ વેદસહિત હૈ તો વહ તીનો વેદવાલા હો સકતા હૈ
ઓર યદિ વેદરહિત હૈ તો વહ નૌવેં ગુણસ્થાન મેં અવેદક મી હોતા
હૈ । ‘પરિહારવિશુદ્ધિક સંજઓ જહા પુલાણ’ પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત

નાખવાથી અવેદક કહેવાય છે. તેથી જ અહિયાં ઉત્તર વાક્યમાં પ્રભુશ્રીએ
એવું કહ્યું છે કે-તે સવેદ પણ હોય છે અને અવેદ પણ હોય છે

‘જહ સવેયણ એવં જહા કસાયકુસીલે તહેવ નિરવસેસં’ એ તે સવેદ-
વેદસહિત હોય તો તે સળધમાં સઘળું કથન કપાય કુસીલના કથન પ્રમાણે
સમજવું. એ તે સવેદ હોય તો તે સ્ત્રીવેદવાળા પણ હોય છે, અને પુરુષ
વેદવાળા પણ હોય છે, તથા નપુસક વેદવાળા પણ હોય છે અને એ તે
વેદ વિનાના હોય તો તે ઉપશાન્ત વેદવાળા હોઈ શકે છે. અને ક્ષીણ વેદ
વાળા હોઈ શકે છે. ‘એવં છેદોવદ્વાવણિયસંજણ વિ’ એજ પ્રમાણે છેદોપ-
સ્થાપનીય સંયતપણ વેદસહિત હોય છે અને વેદરહિત પણ હોય છે. તેમ
સમજવું. એ તે વેદસહિત હોય તો તે ત્રણે વેદવાળા હોઈ શકે છે અને એ
વેદ વિનાના હોય તો તે નવમાં ગુણસ્થાનમાં અવેદક પણ હોય છે ‘પરિહાર
વિશુદ્ધિકસંજઓ જહા પુલાણ’ પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયતમાં વેદનું કથન પુલાં

પુરુષનપુંસકવેદકો વા મવેદિતિ કૃત્રિમનપુંસકવેદકઃ । ‘સુહૃમસંપરાયસંજઓ અહ્વલ્લાયસંજઓ ય જહા ણિયંટે’ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતો યથારુયાતસંયતશ્ચ યથા નિર્ગ્રન્થઃ ક્ષીણોપશાન્તવેદત્વેનાઽવેદક એવ મવતીત્યર્થઃ । ઇતિ વેદદ્વારન્ ॥

અથ રાગદ્વારં તૃતીયમ્-‘સામાહ્યસંજણ મંતે !’ સામાયિકસંયતઃ સ્વલુ મદન્ત । ‘કિં સરાગે હોજ્જા વીયરાગે હોજ્જા’ કિં સરાગો મવેત્ વીતરાગો વા મવેદિતિ પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘સરાગે હોજ્જા નો વીયરાગે હોજ્જા’ સરાગો મવેત્ સામાયિકસંયતસ્ય રાગવત્ત્વમેવ ન તુ રાગરાહિત્યમિતિ ભાવઃ । ‘એવં જાવ સુહૃમસંપરાયસંજણ’ એવં

મેં વેદ કા કથન પુલાકોક્ત વેદ કે કથન જૈસા જાનના ચાહિયે । અર્થાત્ પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત પુરુષવેદક ખી હોતા હૈ ઓર પુરુષનપુંસકવેદક ખી હોતા હૈ । પુરુષનપુંસક કા મતલબ કૃત્રિમ નપુંસક સે હૈ । ‘સુહૃમ-સંપરાયસંજઓ અહ્વલ્લાયસંજઓ ય જહા ણિયંટે’ નિર્ગ્રન્થ કે જૈસે સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત ઓર યથારુયાતસંયત અવેદક હી હોતે હૈ ક્યોં કિ યે ઉપશાન્તવેદવાલે ઓર ક્ષીણવેદવાલે હોતે હૈ વેદ દ્વાર સમાસ ૨ ।

તૃતીય રાગદ્વાર કા કથન

‘સામાહ્યસંજણ મંતે કિં સરાગે હોજ્જા, વીયરાગે હોજ્જા’ હે મદન્ત ! સામાયિકસંયત કયા સરાગ હોતા હૈ અથવા વીતરાગ હોતા હૈ ? ઇસકે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! સરાગે હોજ્જા, નો વીયરાગે હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! સામાયિકસંયત સરાગ હોતા હૈ, વીતરાગ નહીં હોતા હૈ । ‘એવં જાવ સુહૃમસંપરાયસંજણ’ હસી પ્રકાર સે

કના સંખ ધમા કહેવ વેદના કથન પ્રમાણે સમજવુ એકાએ અર્થાત્ પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત, પુરુષ વેદક પશુ હોય છે, અને પુરુષ નપુંસક વેદક પશુ હોય છે. પુરુષ નપુંસક એટલે કૃત્રિમ નપુંસક એ પ્રમાણે સમજવું. ‘સુહૃમ સંપરાયસંજઓ અહ્વલ્લાયસંજઓ ય જહા ણિયંટે’ નિર્ગ્રન્થના કથન પ્રમાણે સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયત અને યથારુયાત સંયત અવેદકજ હોય છે. કેમકે તેઓ ઉપશાન્ત વેદવાળા અને ક્ષીણ વેદવાળા હોય છે

ખીજું વેદદ્વાર સમાપ્ત ॥

ત્રીજા રાગદ્વારનું કથન

‘સામાહ્યસંજણ મંતે ! કિં સરાગે હોજ્જા, વીયરાગે હોજ્જા’ હે ભગવન્ સામાયિક સંયત શું સરાગ હોય છે ? અથવા વીતરાગ હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! સરાગે હોજ્જા, નો વીયરાગે હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયત સરાગ હોય છે, વીતરાગ હોતા નથી. ‘એવં જાવ

યાવત્ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતઃ, યાવત્પદેન છેદોપસ્થાપનીયપરિહારવિશુદ્ધિકસંયતયો-
ગ્રંહણં ભવતિ । તથા ચ છેદોપસ્થાપનિકપરિહારવિશુદ્ધિકમૂક્ષ્મસંપરાયસંયતઃ
રાગવન્ત એવ ભવન્તિ ન તુ વીતરાગા ભવન્તીતિ ભાવઃ । ‘અહઃસ્વાયસંજે જહા-
ણિયંટે’ યથારૂપાતસંયતો યથા નિર્ગન્થો-નિર્ગન્ધવદ્ યથારૂપાતસંયતો નો સરાગઃ
કિન્તુ વીતરાગ એવ ભવેદિતિ તૃતીયદ્વારમ્ ૩ । અથ ચતુર્થકલ્પદ્વારમાહ-‘સામાહ્ય-
ણં મંતે ! કિં ઠિયકપ્પે હોજ્જા અઢિયકપ્પે હોજ્જા’ સામાયિકસંયતઃ સ્વલ્પ
ભદન્ત ! કિં સ્થિતકલ્પો ભવેત્ અસ્થિતકલ્પો ભવેદિતિ પ્રશ્નઃ । ભગવાનાહ-
‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘ઠિયકપ્પે વા હોજ્જા અઢિયકપ્પે વા
હોજ્જા’ સ્થિતકલ્પો વા ભવેત્ સામાયિકસંયતોઽસ્થિતકલ્પો વા ભવેદિતિ ।
‘છેદોવદ્વાવણિયસંજે પુચ્છા’ છેદોપસ્થાપનીયસંયતઃ સ્વલ્પ ભદન્ત ! કિં સ્થિત-
છેદોપસ્થાપનીય સંયત, પરિહારવિશુદ્ધિકસંયત ઓર સૂક્ષ્મ સંપરાય
સંયત યે સય ઓ સરાગ હોતે હૈં-વીતરાગ નહીં હોતે હૈં ‘અહઃસ્વાય-
સંજે જહા ણિયંટે’ યથારૂપાતસંયત નિર્ગન્થ કે જૈસે વીતરાગ હી
હોતા હૈ । તીસરા રાગદ્વાર સમાપ્ત ।

ચૌથા કલ્પદ્વાર કા કથન

‘સામાહ્યસંજે ણં મંતે ! કિં ઠિયકપ્પે હોજ્જા, અઢિયકપ્પે હોજ્જા’
હે ભદન્ત ! સામાયિકસંયત કયા સ્થિતકલ્પવાલા હોતા હૈ અથવા
અસ્થિતકલ્પવાલા હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં-‘ગોયમા !
‘ઠિયકપ્પે વા હોજ્જા, અઢિયકપ્પે વા હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! સામાયિક-
સંયત સ્થિતકલ્પવાલા ઓ હોતા હૈ ઓર અસ્થિતકલ્પવાલા ઓ હોતા હૈ ।
‘છેદોવદ્વાવણિયસંજે પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! છેદોપસ્થાપનીયસંયત કયા

સૂક્ષ્મસંપરાયસંજમે’ ઓજ પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય સંયત, પરિહાર વિશુદ્ધિક
સંયત અને નિર્ગન્થ સંયત ઓ સઘળા સરાગ હોય છે વીતરાગ હોતા
નથી. ‘અહઃસ્વાયસંજે જહા ણિયંટે’ યથારૂપાત સંયત નિર્ગન્થના કથન પ્રમાણે
વીતરાગ જ હોય છે રાગદ્વાર સમાપ્ત

હવે ચૌથા કલ્પદ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે.

‘સામાહ્યસંજે ણં મંતે ! કિં ઠિયકપ્પે હોજ્જા અઢિયકપ્પે હોજ્જા’ હે
ભગવન્ સામાયિક સંયત શું સ્થિત કલ્પવાળા હોય છે ? અથવા અસ્થિત
કલ્પવાળા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ઔતમસ્વામીને કહે છે કે-
‘ગોયમા ! ઠિયકપ્પે વા હોજ્જા, અઢિયકપ્પે વા હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! સામાયિક
સંયત સ્થિતકલ્પવાળા પણ હોય છે, અને અસ્થિત કલ્પવાળા પણ હોય છે
‘છેદોવદ્વાવણિયસંજે પુચ્છા’ હે ભગવન્ છેદોપસ્થાપનીય સંયત શું

કલ્પો ભવેત્ અસ્થિતકલ્પો વા ભવેદિતિ પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘ઠિયકપ્પે હોજ્જા’ છેદોપસ્થાપનીયસંયતઃ સ્થિતકલ્પો ભવેત્ ‘નો અદ્વિયકપ્પે હોજ્જા’ નો અસ્થિતકલ્પો ભવેત્ અસ્થિતકલ્પોહિ મધ્યમ-જિનમહાવિદેહજિનાનાં તીર્થે ભવતિ નાન્યત્ર ભવતિ તત્ર ચ છેદોપસ્થાપનીયં ચારિત્રં ન ભવતીતિ ભાવઃ । ‘એવં પરિહારવિસુદ્ધિયસંજણ વિ’ એવમ્-છેદોપસ્થાપનીયસંયતવદેવ પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતોઽપિ સ્થિતકલ્પ એવ ભવતિ નો અસ્થિતકલ્પો ભવતીતિ । ‘સેસા જહા સામાહ્યસંજણ’ શેષાઃ-સૂક્ષ્મસંપરાયયથારુયાતસંયતા યથા સામાયિકસંયત સ્વથૈવ સ્થિતકલ્પા વા ભવેયુરસ્થિતકલ્પા વા ભવેયુરિતિ ।

સ્થિતકલ્પવાળા હોતા હૈ ? અથવા અસ્થિતકલ્પવાળા હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! ઠિયકપ્પે હોજ્જા, નો અદ્વિયકપ્પે હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! છેદોપસ્થાપનીયસંયત સ્થિતકલ્પવાળા હોતા હૈ, અસ્થિતકલ્પવાળા નહીં હોતા હૈ ? અસ્થિતકલ્પ મધ્યમ અજિતનાથ સે લેકર પાર્શ્વનાથ તક વાવીસ જિનોં કે એવં મહાવિદેહ જિનકે તીર્થ મેં હોતા હૈ ઓર વહાં છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર નહીં હોતા હૈ । હસલિયે છેદોપસ્થાપનીયસંયત કે અસ્થિત કલ્પ નહીં હોતા હૈ । ‘એવં પરિહારવિસુદ્ધિયસંજણ વિ’ ઇસી પ્રકાર સે પરિહારવિશુદ્ધિકસંયત બી સ્થિત કલ્પવાળા હી હોતા હૈ, અસ્થિતકલ્પવાળા નહીં હોતા હૈ । ‘સેસા જહા સામાહ્યસંજણ’ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત એવં યથારુયાતસંયત, યે દોનોં સામાયિકસંયત કે જૈસે સ્થિતકલ્પવાળે બી હોતે હૈ ઓર અસ્થિતકલ્પવાળે બી હોતે હૈ ।

સ્થિતકલ્પવાળા હોય છે ? કે અસ્થિત કલ્પવાળા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! ઠિયકપ્પે હોજ્જા, નો અદ્વિયકપ્પે હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! છેદોપસ્થાપનીય સંયત સ્થિતકલ્પવાળા હોય છે, અસ્થિત કલ્પવાળા હોતા નથી । અસ્થિતકલ્પ મધ્યના અણ્ણતનાથથી લઈને પાર્શ્વનાથ સુધી બાવીસ જીનોને અને મહાવિદેહ જીનના તીર્થમાં હોય છે. અને ત્યાં છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર હોતું નથી તેથી છેદોપસ્થાપનીય સંયતને અસ્થિત કલ્પ હોતું નથી । ‘એવં પરિહારવિસુદ્ધિયસંજણ’ એજ પ્રમાણે પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત પણ સ્થિતકલ્પવાળા જ હોય છે અસ્થિત કલ્પવાળા હોતા નથી. ‘સેસા જહા સામાહ્યસંજણ’ સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયત અને યથારુયાત સંયત એ બન્ને સામાયિક સંયત પ્રમાણે સ્થિતકલ્પવાળા પણ હોય છે, અને અસ્થિતકલ્પવાળા પણ હોય છે.

‘સામાયસંજણ ણં મંતે !’ સામાયિકસંયતઃ સ્વલુ મદન્ત ! ‘કિં જિણકપ્પે હોજ્જા થેરકપ્પે હોજ્જા-કપ્પાતીતે હોજ્જા’ કિં જિનકલ્પો ભવેત્ અથવા સ્થવિરકલ્પો ભવેત્ કલ્પાતીતો ભવેદિતિ પ્રશ્નઃ । મગ્ગાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જિણકપ્પે વા હોજ્જા જહા કસાયકુસીલે તહેવ નિરવસેસં’ જિનકલ્પો વા ભવેત્ સામાયિકસંયતઃ યથા કપાયકુસીલસ્તથૈવ નિરવશેષં સર્વમપિ અત્ર જ્ઞાતવ્યમ્ જિનકલ્પો વા ભવેત્ સ્થવિરકલ્પો વા ભવેત્ કલ્પાતીતો વા ભવેદિતિ ભાવઃ । ‘હેદોવટ્ટાવણિઓ પરિહારવિસુદ્ધિઓ ય જહા વડસો’ હેદોપસ્થાપનીયઃ પરિહારવિશુદ્ધિકશ્ચ યથા વકુશઃ, વકુશવદેવ ઇમૌ જ્ઞાતવ્યૌ જિનકલ્પૌ વા ભવેતામ્ સ્થવિરકલ્પૌ વા ભવેતામ્ નો કલ્પાતીતાવિમૌ ભવેતામિતિ ભાવઃ । एतेषामर्थाः

‘સામાયસંજણ ણં મંતે ! કિં જિણકપ્પે હોજ્જા’ થેરકપ્પે હોજ્જા’ હે મદન્ત ! સામાયિકસંયત જિનકલ્પવાલા હોતા હૈ ? અથવા સ્થવિરકલ્પવાલા હોના હૈ ? અથવા ‘કપ્પાતીતે હોજ્જા’ કલ્પ સે અતીત હોતા હૈ-કલ્પ રહિત હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્નશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! જિણકપ્પે વા હોજ્જા, જહા કસાયકુસીલે તહેવ નિરવસેસં’ હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયત જિનકલ્પવાલા મી હોતા હૈ ઇત્યાદિ સમસ્ત કથન કપાયકુસીલ કે કથન જૈસા જાનના ચાહિયે । તથા ચ-સામાયિકસંયત કપાયકુસીલ કે જૈસા જિન કલ્પવાલા મી હોતા હૈ, સ્થવિર કલ્પવાલા મી હોતા હૈ ઓર કલ્પાતીત મી હોતા હૈ । ‘હેદોવટ્ટાવણિઓ પરિહારવિસુદ્ધિઓ ય જહા વડસો’ હેદોપસ્થાપનીયસંયત ઓર પરિહારવિશુદ્ધિકસંયત વકુશ કે જૈસા જિનકલ્પવાલે મી હોતે હૈ, સ્થવિરકલ્પવાલે મી હોતે હૈ પર

‘સામાયસંજણ ણં મંતે ! કિં જિણકપ્પે હોજ્જા, થેરકપ્પે હોજ્જા’ હે ભગવન્ સામાયિક સંયત અનકલ્પવાળા હોય છે ? અથવા સ્થવિર કલ્પવાળા હોય છે ? અથવા ‘કપ્પાતીતે હોજ્જા’ કલ્પથી અતીત હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશ્નશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! જિણકપ્પે વા હોજ્જા, જહા કસાયકુસીલે તહેવ નિરવસેસં’ હે ગૌતમ ! સામાયિક-સંયત અનકલ્પવાળા પણ હોય છે. ઇત્યાદિ સઘળું કથન કપાય કુસીલના કથન પ્રમાણે સમજવું જોઈએ તથા સામાયિક સંયત કપાય કુસીલ પ્રમાણે અનકલ્પવાળા પણ હોય છે. સ્થવિર કલ્પવાળા પણ હોય છે. અને કલ્પાતીત પણ હોય છે ‘હેદોવટ્ટાવણિઓ પરિહારવિસુદ્ધિઓ ય જહા વડસો’ હેદોપસ્થાપનીય સંયત અને પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત બંધુશના કથન પ્રમાણે અનકલ્પવાળા પણ હોય છે, સ્થવિર કલ્પવાળા પણ હોય છે. પરંતુ કલ્પાતીત

પુલાકમકરણીયે ષષ્ઠોદ્દેશકે દ્રષ્ટવ્યાઃ । 'સેસા જહા ણિયંટે' શેષૌ-સૂક્ષ્મસંપરાયયથા-
 ર્યાતાૌ યથા નિર્ગ્રન્થઃ, નો જિનકલ્પે એતૌ ભવતઃ, ન વા સ્થવિરકલ્પે ભવતઃ કિન્તુ
 કલ્પાતીતૌ ભવતઃ નિર્ગ્રન્થઃ દેવેતિ ભાવઃ ૪ । પશ્ચમં ચારિત્રદ્વારમાશ્રિત્યેદમુચ્યતે-
 'સામાહ્યસંજણ ણં મંતે !' સામાયિકસંયતઃ સ્વલુ ભદન્ત ! 'કિં પુલાણ હોજ્જા
 વડસે જાવ સિણાણ હોજ્જા' કિં પુલાકો ભવેત્ વકુશો યાવત્ સ્નાતકો
 ભવેત્ યાનત્પદેન પ્રતિસેવનાકુશીલકષાયકુશીલનિર્ગ્રન્થાનાં ગ્રહણં ભવતિ,
 તથા ચ હે ભદન્ત ! સામાયિકસંયતઃ પુલાકો ભવેત્ વકુશો વા પ્રતિસેવના
 કુશીલો વા, કષાયકુશીલો વા નિર્ગ્રન્થો વા સ્નાતકો વા ભવેદિતિ
 પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ-'ગોયમા' ઇત્યાદિ, ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'પુલાણ
 વા હોજ્જા વડસે જાવ કસાયકુસીલે વા હોજ્જા' પુલાકો વા ભવેત્

કલ્પાતીત નહીં હોતે હૈં । હનન્તા અર્થ પુલાક કે પ્રકરણવાળે છઠ્ઠે ઉદ્દે-
 શક મેં દેખલેના ચાહિયે । 'સેસા જહા ણિયંટે' સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત
 ઓર યથાર્યાતસંયત નિર્ગ્રન્થ કે જૈસે કલ્પાતીત હી હોતે હૈં । યે ન સ્થ-
 વિર કલ્પવાળે હોતે હૈં ઓર ન જિનકલ્પવાળે હોતે હૈં । ચતુર્થદ્વાર સમાપ્ત ।

પાંચવાં ચારિત્રદ્વાર

'સામાહ્યસંજણ ણં મંતે ! કિં પુલાણ હોજ્જા, વડસે જાવ સિણાણ
 હોજ્જા' હે ભદન્ત ! સામાયિકસંયત કયા પુલાક હોતા હૈં ? અથવા
 વકુશ હોતા હૈં ? અથવા યાવત્ સ્નાતક હોતા હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી
 કહતે હૈં-'ગોયમા ! પુલાણ વા હોજ્જા, વડસે જાવ કસાયકુસીલે વા
 હોજ્જા, નો નિયંટે હોજ્જા, નો સિણાણ હોજ્જા' હે ગૌતમ ! સામાયિક

હોતા નથી આ બાબતનું વિશેષ કથન પુલાકના પ્રકરણવાળા છઠ્ઠા ઉદ્દેશમાં
 ભેદ લેવું ભેદ છે. 'સેસા જહા ણિયંટે' સૂક્ષ્મ સાપરાય સંયત અને યથા-
 ર્યાત સંયત નિર્ગ્રન્થના કથન પ્રમાણે કલ્પાતીત જ હોય છે તેઓ સ્થવિર
 કલ્પવાળા હોતા નથી. અને જનકલ્પવાળા પણ હોતા નથી

ચોથું કલ્પદ્વાર સમાપ્ત ॥

હવે પાંચમું ચારિત્રદ્વાર કહેવામાં આવે છે.

'સામાહ્યસંજમે ણં મંતે ! કિં પુલાણ હોજ્જા, વડસે જાવ સિણાણ હોજ્જા'
 હે મગવન્ સામાયિક સંયત શુ પુલાક હોય છે ? અથવા બકુશ હોય છે ?
 અથવા યાવત્ સ્નાતક હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને
 કહે છે કે-'ગોયમા ! પુલાણ વા હોજ્જા, વડસે જાવ કસાયકુસીલે વા હોજ્જા,

વકુશો યાવત્ કષાયકુશીલો વા ભવેત્ યાવત્પદેન પ્રતિસેવનાકુશીલસ્ય સંગ્રહઃ, પુલાકાદારમ્પ કષાયકુશીલરૂપઃ સામાયિકસંયતો ભવેદિત્યર્થઃ । 'નો નિયંતે હોજ્જા નો સિનાઈ હોજ્જા' નો નિર્ગન્થો ભવેત્ નો વા સ્નાતકરૂપો ભવેત્ । 'એવં છેદોવદ્વાવણિય વિ' એવં-સામાયિકસંયતવદેવ છેદોપસ્થાપનીયસંયત પુલાકો વા ભવેત્ વકુશો વા ભવેત્ પ્રતિસેવનાકુશીલો વા ભવેત્ કષાયકુશીલો વા ભવેત્ ન તુ નિર્ગન્થો ભવેત્ ન વા સ્નાતકો ભવેત્ ઇતિ ભાવઃ । 'પરિહારવિશુદ્ધિયસંજણ' મંતે ! પુચ્છા' પરિહારવિશુદ્ધિકસંયત સ્વલુ ભદન્ત ! કિં પુલાકો ભવેત્ યાવત્ સ્નાતકો ભવેદિતિ પૂચ્છા-પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ-'ગોયમા' ઇત્યાદિ, 'ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'નો પુલાઈ નો વડસે નો પડિસેવનાકુશીલે હોજ્જા' નો પુલાકો નો વકુશો નો પ્રતિસેવનાકુશીલો ભવેત્ પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતઃ કિન્તુ 'કસાયકુશીલે

સંયત પુલાક મી હો સકતા હૈ વકુશ મી હો સકતા હૈ યાવત્ કષાય કુશીલ મી હો સકતા હૈ પરન્તુ વહ નિર્ગન્થ નહીં હોના હૈ ઔર ન સ્નાતક હી હોતા હૈ । 'એવં છેદોવદ્વાવણિય વિ' સામાયિકસંયત કે જૈસા હી છેદોપસ્થાપનીયસંયત મી પુલાક હો સકતા હૈ, વકુશ હો સકતા હૈ પ્રતિસેવનાકુશીલ હો સકતા હૈ કષાયકુશીલ મી હો સકતા હૈ । પરંતુ વહ નિર્ગન્થ અથવા સ્નાતક નહીં હો સકતા હૈ । 'પરિહારવિશુદ્ધિયસંજણ' મંતે ! પુચ્છા' હે ભદન્ત ! પરિહારવિશુદ્ધિકસંયત કયા પુલાક હોના હૈ ? યાવત્ સ્નાતક હોતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં-'ગોયમા ! નો પુલાઈ નો વડસે નો પડિસેવનાકુશીલે હોજ્જા' હે ગૌતમ ? પરિહારવિશુદ્ધિકસંયત ન પુલાક હોતા હૈ ન વકુશ હોતા હૈ ઔર ન પ્રતિસેવનાકુશીલ હોતા હૈ । કિન્તુ વહ

નો નિયંતે હોજ્જા નો સિનાઈ હોજ્જા' હે ગૌતમ । સામાયિક સંયત પુલાક પણ હોઈ શકે છે, બકુશ પણ હોઈ શકે છે, કષાયકુશીલ પણ હોઈ શકે છે, પરન્તુ નિર્ગન્થ હોઈ શકતા નથી તથા સ્નાતક પણ હોઈ શકતા નથી. 'એવં છેદોવદ્વાવણિય વિ' સામાયિક સંયતની જેમજે છેદોપસ્થાપનીય સંયત પણ પુલાક હોઈ શકે છે બકુશ હોઈ શકે છે, પ્રતિસેવના કુશીલ હોઈ શકે છે કષાય કુશીલ પણ હોઈ શકે છે પરંતુ તેઓ નિર્ગન્થ અથવા સ્નાતક થઈ શકતા નથી 'પરિહારવિશુદ્ધિયસંજણ' પુચ્છા' હે ભગવન્ પરિહાર વિશુદ્ધિવાળા સંયતો શું પુલાક હોઈ શકે છે ? યાવત્ સ્નાતક હોઈ શકે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-'ગોયમા ! નો પુલાઈ નો વડસે નો પડિસેવનાકુશીલે હોજ્જા' હે ગૌતમ । પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત પુલાક હોતા નથી, તેમ બકુશ પણ હોતા નથી તથા પ્રતિસેવના કુશીલ પણ

હોજ્જા' કષાયકુશીલરૂપો ભવેત્ 'જો ગિયંટે હોજ્જા જો સિનાઈ હોજ્જા' જો નિર્ગ્રન્થો ભવેત્ જો સ્નાતકો ભવેત્ પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતો ન પુલાકવકુશપ્રતિ-
 સેવનાકુશીલનિર્ગ્રન્થસ્નાતકરૂપો ભવતિ કિન્તુ કષાયકુશીલરૂપ એવ કેવલં
 ભવતીતિ ભાવઃ । 'એવં સુહુમસપરાઈ વિ' એવં-પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતવદેવ સૂક્ષ્મ-
 સંપરાયસંયતોઽપિ પુલાકવકુશપ્રતિસેવનાકુશીલનિર્ગ્રન્થસ્નાતકસ્વરૂપો ન ભવતિ
 કિન્તુ કષાયકુશીલરૂપશ્ચ ભવતીતિ ભાવઃ 'અહવત્સાયસંજઈ પુચ્છા' યથાલ્યાત-
 સંયતઃ ત્વલુ ભદન્ત ! કિં પુલાકો ભવેત્ વકુશો ભવેત્ પ્રતિસેવનાકુશીલો ભવેત્
 કષાયકુશીલો વા ભવેત્ નિર્ગ્રન્થો વા ભવેત્ સ્નાતકો વા ભવેદિતિ પૃચ્છા-

'કષાયકુશીલે હોજ્જા' કષાયકુશીલ હોતા હૈ 'જો ગિયંટે હોજ્જા, જો સિનાઈ હોજ્જા' વહ નિર્ગ્રન્થ નહીં હોતા હૈ ઓર ન સ્નાતક હોતા હૈ । તાત્પર્યકહને કા યહી હૈ કિ પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત ન પુલાક રૂપ હોતા હૈ, ન વકુશરૂપ હોતા હૈ, ન પ્રતિસેવનાકુશીલરૂપ હોતા હૈ ન નિર્ગ્રન્થરૂપ હોતા હૈ ઓર ન સ્નાતકરૂપ હોતા હૈ કિન્તુ કેવલ કષાય-
 કુશીલરૂપ હી હોતા હૈ । 'એવં સુહુમસંપરાઈ વિ' પરિહારવિશુદ્ધિક-
 સંયત કે જૈસે હી સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત ઓ પુલાક, વકુશ, પ્રતિસેવના-
 કુશીલ, નિર્ગ્રન્થ ઓર સ્નાતકરૂપ નહીં હોતા હૈ । કિન્તુ કષાયકુશીલ
 રૂપ હી હોતા હૈ । 'અહવત્સાયસંજઈ પુચ્છા' હૈ ભદન્ત ! યથાલ્યાતસંયત
 કયા પુલાક હોતા હૈ ? અથવા વકુશ રૂપ હોતા હૈ ? અથવા પ્રતિસેવના-
 કુશીલરૂપ હોતા હૈ ? અથવા કષાયકુશીલ રૂપ હોના હૈ ? અથવા
 નિર્ગ્રન્થ રૂપ હોતા હૈ અથવા સ્નાતકરૂપ હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રસુશ્રી

હોતા નથી પરંતુ તે 'કષાયકુશીલે હોજ્જા' કષાયકુશીલ હોય છે. 'જો ગિયંટે હોજ્જા, જો સિનાઈ હોજ્જા' તે નિર્ગ્રન્થ હોતા નથી તથા સ્નાતક પણ હોતા નથી. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે-પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત પુલાક રૂપ હોતા નથી. તથા વકુશ રૂપ પણ હોતા નથી તેમજ પ્રતિસેવના કુશીલ રૂપ હોતા નથી. અને નિર્ગ્રન્થ રૂપ હોતા નથી તથા સ્નાતક રૂપ પણ હોતા નથી. પરંતુ કેવળ કષાય રૂપ જ હોય છે, 'એવં સુહુમસંપરાઈ વિ' પરિહાર વિશુદ્ધિ સંયત પ્રમાણે જ સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયત પણ પુલાક, વકુશ, પ્રતિ-
 સેવના કુશીલ નિર્ગ્રન્થ અને સ્નાતક રૂપ હોતા નથી પરંતુ કષાય કુશીલ રૂપ જ હોય છે 'અહવત્સાયસંજઈ પુચ્છા' હે ભગવન્ યથાલ્યાત સંયત શું પુલાક હોય છે ? અથવા વકુશ રૂપ હોય છે ? અથવા પ્રતિસેવના કુશીલ રૂપ હોય છે ? અથવા કષાય કુશીલ રૂપ હોય છે ? અથવા નિર્ગ્રન્થ હોય

પ્રશ્નઃ, ભગવાનાહ—‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘નો પુલાએ હોજ્જા’ નો પુલાકો ભવેત્ પુલાકરૂપો યથાહ્યાતસંયતો ન ભવેત્ ‘જાવ નો કપાયકુસીલે હોજ્જા’ યાવત્ નો કપાયકુસીલરૂપો યથાહ્યાતસંયતો ભવેત્ યાવત્પદેન વકુશ-પ્રતિસેવનાકુસીલયોઃ સંગ્રહસ્તથા ચ યથાહ્યાતસંયતો નો પુલાકરૂપો ભવેત્ ન વા વકુશરૂપો ભવેત્ ન વા પ્રતિસેવનાકુસીલરૂપો ભવેત્ ન વા કપાયકુસીલરૂપો ભવેત્ કિન્તુ ‘ણિયંટે વા હોજ્જા ‘સિળાએ વા હોજ્જા’ નિર્ગ્રન્થરૂપો વા ભવેત્ સ્નાતકરૂપો વા ભવેત્ યથાહ્યાતસંયત ઇતિ ચારિત્રદ્વારમ્ ૫ ।

ષષ્ઠં પ્રતિસેવનાદ્વારમાહ—‘સામાહ્યસંજણ ણં’ ઇત્યાદિ, ‘સામાહ્યસંજણ ણં મંતે’ સામાયિકસંયતઃ સ્વલ્પ ભદન્ત ! ‘કિં પહિસેવણ હોજ્જા અપહિસેવણ હોજ્જા’ કિં પ્રતિસેવકઃ—ચારિત્રસ્ય વિરાધકો ભવેત્ અથવા અપ્રતિસેવકથાવિરાધકો વા

કહતે હૈં—‘ગોયમા ! નો પુલાએ હોજ્જા ‘જાવ નો કપાયકુસીલે હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! યથાહ્યાતસંયત ન પુલાકરૂપ હોતા હૈં ઓર ન યાવત્ કપાય કુસીલરૂપ હોતા હૈં । યહાં યાવત્ શબ્દ સે વકુશ ઓર પ્રતિસેવનાકુસીલ ઇન દો પદોં કા સંગ્રહ હુઆ હૈં । તથા ચ—યથાહ્યાત સંયત ન પુલાકરૂપ હોતા હૈં, ન વકુશરૂપ હોતા હૈં, ન પ્રતિસેવનાકુસીલ રૂપ હોતા હૈં ઓર ન કપાયકુસીલરૂપ હોતા હૈં કિન્તુ વહ નિર્ગ્રન્થરૂપ હોતા હૈં અથવા સ્નાતક રૂપ હોતાહૈં । ચારિત્રદ્વાર સમાપ્ત ૫ ।

છઠ્ઠા પ્રતિસેવના દ્વાર

સામાહ્યસંજણ ણં મંતે ।’ હે ભદન્ત ! સામાયિકસંયત ‘કિં પહિસેવણ હોજ્જા, અપહિસેવણ હોજ્જા’ કયા પ્રતિસેવક હોતા હૈં ? અથવા અપ્રતિસેવક હોતા હૈં ? પ્રતિસેવકકા અર્થ હૈં ચારિત્ર કી વિરાધના કરને ચાલા ઓર અપ્રતિસેવક કા અર્થ હૈં ચારિત્ર કી વિરાધના નહીં

છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા । નો પુલાએ હોજ્જા જાવ નો કપાયકુસીલે હોજ્જા’ હે ગૌતમ । યથાહ્યાત સંયત પુલાક રૂપ હોતા નથી, તથા વકુશ રૂપ હોતા નથી અને પ્રતિસેવના કુસીલ રૂપ હોતા નથી અને કપાય કુસીલ રૂપ પણ હોતા નથી પરંતુ તેઓ નિર્ગ્રન્થ રૂપ જ હોય છે, અથવા સ્નાતક રૂપ હોય છે. આ રીતે આ ચારિત્રદ્વાર કહ્યું છે

ચારિત્રદ્વાર સમાપ્ત ૫ ॥

હવે છઠ્ઠા પ્રતિસેવના દ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે

‘સામાહ્યસંજણ ણં મંતે । હે ભગવન્ સામાયિક સંયત ‘કિં પહિસેવણ હોજ્જા, અપહિસેવણ હોજ્જા’ પ્રતિસેવક હોય છે ? કે અપ્રતિસેવક હોય છે ? પ્રતિસેવકનો અર્થ ચારિત્રની વિરાધના કરવાવાળો એ પ્રમાણે છે અને અપ્રતિસેવકનો અર્થ ચારિત્રની વિરાધના ન કરવાવાળો અર્થાત્ આરાધક એ

ભવેદિતિ પ્રશ્નઃ, ભગવાનાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि ‘गोयमा’ हे गौतम । ‘पडिसेवए वा होज्जा’ प्रतिसेवको वा-चारित्रस्य विराधको वा भवेत् ‘अपडिसेवए वा होज्जा’ अप्रतिसेवको वा-चारित्रस्याविराधको वा भवेत्, ‘जइ पडिसेवए होज्जा’ यदि प्रतिसेवको भवेत्तदा ‘किं मूलगुणपडिसेवए होज्जा’ किं मूलगुणप्रतिसेवको भवेत्, चारित्रस्य मूलगुणाः-प्राणातिपातविरमणादिपञ्चमहाव्रतलक्षणास्तेषां विराधको भवेत् अथवा चारित्रस्य ये उत्तरगुणाः-प्रत्याख्यातादिका स्तेषां विराधको भवेदिति अवान्तरप्रश्नः, उत्तरमाह-‘सेसं’ इत्यादि, ‘सेसं जहा पुलागस्स’ शेषम्-कथितव्यतिरिक्तं यथा पुलाकप्रकरणे यत् कथितं तदेव इहापि ज्ञातव्यम् तथाहि तत्रत्यं प्रकरणम्-सामायिकसंयतः प्रतिसेवको भवेत् अप्रतिसेवको वा भवेत् यदि प्रतिसेवको भवेत् तदा-मूलगुणप्रतिसेवको वा भवेत् उत्तरगुण प्रति-

करने वाला-आराधक, उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-‘गोयमा ! पडिसेवए वा होज्जा अपडिसेवए वा होज्जा’ हे गौतम ! सामायिकसंयत चारित्र का विराधक भी होता है और अविराधक-आराधक-भी होता है । ‘जइ पडिसेवए होज्जा, किं मूलगुणपडिसेवए होज्जा’ यदि वह प्रतिसेवक होता है तो क्या वह चारित्र के मूलगुण जो प्राणातिपातविरमण आदि पांच महाव्रत हैं उनका विराधक होता है ? अथवा चारित्र के उत्तरगुण जो प्रत्याख्यान आदि हैं उनका विराधक होता है ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-‘सेसं जहा पुलागस्स’ हे गौतम ! इस सम्बन्ध में शेष कथन पुलाक के प्रकरण में जैसा कहा गया है-वैसा जानना चाहिये । वहां का वह प्रकरण इस प्रकार से है ? सामा-

પ્રમાણે છે આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! પડિસેવણ વા હોજ્જા, અપડિસેવણ વા હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયત ચારિત્રના વિરાધક પણ હોય છે અને આરાધક પણ હોય છે અર્થાત્ બન્ને પ્રકારના હોય છે ‘જઈ પડિસેવણ હોજ્જા, કિં મૂળગુણપડિસેવણ હોજ્જા’ ને તે પ્રતિસેવક હોય છે, તો શું તે ચારિત્રના મૂળગુણ ને પ્રાણાતિપાત વિરમણ વિગેરે પાંચ મહાવ્રત છે, તેના વિરાધક હોય છે ? અથવા ચારિત્રના ને ઉત્તરગુણ રૂપ પ્રત્યાખ્યાન વિગેરે છે, તેના વિરાધક હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘સેસ જહા પુલાગસ્સ’ હે ગૌતમ ! આ સબધમાં બાકીનું કથન પુલાકના પ્રકરણમાં ને પ્રમાણે કહ્યું છે, એજ પ્રમાણે સમજી લેવું, ત્યાંનું તે પ્રકરણ આ પ્રમાણે છે-શ્રીગૌતમસ્વામી પૂછે છે કે-હે ભગવન સામાયિક સંયત પ્રતિસેવક હોય છે ? અથવા અપ્રતિસેવક હોય છે ? ને તે પ્રતિસેવક હોય છે, તો શું તે મૂળગુણના

સેવકો વા ભવેત્ તત્ર મૂલગુણાન પ્રાણાતિપાતવિરમણાદીન વિરાધયન્ પશ્ચા-
નામપિ આશ્રવાણાં પ્રાણાતિપાતાદિનામ્ અન્યતમં સેવેત્ ઉત્તરગુણાન્ વિરાધયન્
દશવિધસ્ય પ્રત્યાખ્યાનસ્થાન્યતમં પ્રતિસેવેત્ इति । ‘જહા સામાહ્યસંજણ એવં
છેદોવદ્વાવણિવિ’ યથા સામાયિકસંયત એવં છેદોપસ્થાનીયસંયતોઽપિ ચારિત્રસ્ય-
પ્રતિસેવકો ભવેત્ અપ્રતિસેવકો વા ભવેત્ યદિ પ્રતિસેવકસ્તદા મૂલગુણાનાં
પ્રતિસેવક ઉત્તરગુણાનામપિ પ્રતિસેવકો વિરાધકો ભવેત્ મૂલગુણમ્-અહિસાદિકં
વિરાધયન્ પશ્ચાનામાશ્રવાણામન્યતમં પ્રતિસેવેત્ ઉત્તરગુણાનાં વિરાધકો ભવન્
દશવિધપ્રત્યાખ્યાનસ્થાન્યતમં પ્રતિસેવેત્ વિરાધયેદિતિ ભાવઃ । ‘પરિહારવિમુદ્ધિય

યિકસંયત પ્રતિસેવક હોના છે? અથવા અપ્રતિસેવક હોના છે? યદિ વહ પ્રતિસેવક હોના છે તો કયા વહ મૂલગુણોં કા પ્રતિસેવક હોના છે અથવા ઉત્તરગુણોં કા-પ્રાણાતિપાતવિરમણ આદિકોં કા વિરાધક હોના છે તો વહ પ્રાણાતિપાત આદિ પાંચ આશ્રવોં મેં સે કિસી એક આશ્રવ કા પ્રતિસેવક હો જાતા છે ઓર યદિ વહ ઉત્તરગુણોં કા વિરાધક હોના છે તો એસી સ્થિતિ મેં વહ દશપ્રકાર કે પ્રત્યાખ્યાન મેં સે કિસી એક પ્રત્યાખ્યાન કા પ્રતિસેવક હો જાતા છે ‘જહા સામાહ્યસંજણ એવં છેદોવદ્વાવણિવિ’ સામાયિક સંયત કે જેસે છેદોપસ્થાપનીયસંયત મી ચારિત્ર કા પ્રતિસેવક હોના છે ઓર અપ્રતિસેવક હોના છે । યદિ વહ પ્રતિસેવક હોના છે તો વહ મૂલગુણોં કા મી પ્રતિ-સેવક હોના છે ઓર ઉત્તર ગુણોં કા મી પ્રતિસેવક-વિરાધક હોના છે । મૂલગુણોં કા વિરાધક હોને પર વહ પાંચ આશ્રવોં મેં સે કિસી એક આશ્રવ કા સેવક હોના છે ઓર ઉત્તરગુણોં કી વિરાધના મેં વહ દશ પ્રકાર કે પ્રત્યાખ્યાનોં મેં સે કિસી એક પ્રત્યાખ્યાન કા વિરાધક હોના

પ્રતિસેવક હોય છે? કે ઉત્તરગુણાના પ્રતિસેવક હોય છે? જો તે મૂલગુણોના ઔદ્ધે કે પ્રાણાતિપાત વિરમણ વિગેરેના વિરાધક હોય છે, તો તે પ્રાણાતિપાત વિગેરે પાંચ આશ્રવો પૈકી કોઈ એક આશ્રવના સેવનાર હોય છે, અને જો તે ઉત્તર-ગુણોના વિરાધક હોય છે, તો એ સ્થિતિમા તે દસ પ્રકારના પ્રત્યાખ્યાન પૈકી કોઈપણ એક પ્રત્યાખ્યાનના પ્રતિસેવક હોય છે ‘જહા સામાહ્યસંજણ એવં છેદોવ-દ્વાવણિવિ’ સામાયિક સંયતના કથન પ્રમાણે છેદોપરથ પનીય સંયત પણ ચારિત્રના પ્રતિસેવક હોય છે, અને અપ્રતિસેવક પણ હોય છે, જો તે પ્રતિસેવક હોય છે, તો તે મૂલગુણોના પણ પ્રતિસેવક હોય છે, અને ઉત્તર ગુણોના પણ પ્રતિસેવક હોય છે અર્થાત્ વિરાધક હોય છે મૂલગુણોના વિરાધક થાય ત્યારે તે પાંચ આશ્રવ પૈકી કોઈ એક આશ્રવના સેવનાર હોય છે અને ઉત્તરગુણોની વિરાધનામાં તે દસ પ્રકારના પ્રત્યાખ્યાન પૈકી કોઈ પણ

સંજણ પુચ્છા' પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતઃ સ્વલુ મદન્ત ! કિં પ્રતિસેવકો ભવેત્ વિરાધકો ભવેત્ ચારિત્રસ્યાપ્રતિસેવકોઽવિરાધકો વા ભવેત્ ચારિત્રસ્યેતિ પૃચ્છા-પ્રશ્નઃ ભગવાનાહ—'ગોયમા' इत्यादि 'गौतम' हे गौतम ! 'नो षडिसेवण होज्जा अपडिसेवण होज्जा' परिहारविशुद्धि-संयतो नो प्रतिसेवको भवेत् न भवेत् चारि-त्रस्य विराधकः किन्तु चारि-त्रस्यापतिसेवकोऽविराधको भवेदिति । 'एवं जाव अहक्खायसंजण' एवं यावद् यथाख्यातसंयतः, एवम्—परिहारविशुद्धिकसंयतवदेव यावत् यथाख्यातसंयतचारित्रस्य प्रतिसेवको न भवेत् किन्तु अपतिसेवकोऽविराधक एव भवेत् आराधक इत्यर्थः, अत्र यावत्पदेन सूक्ष्मसंपरायसंयतस्य ग्रहणं भवति सूक्ष्मसंपरायसंयतोऽपि नो प्रतिसेवको भवेदपितु चारित्रस्य अपतिसेवक एव भवे-दिति भावः । इति प्रतिसेवनाद्वारम् ६ ।

હૈ । 'પરિહારવિશુદ્ધિસંજણ પુચ્છા' હે મદન્ત ? પરિહારવિશુદ્ધિકસંયત કયા ચારિત્ર કા વિરાધક હોતા હૈ ? અથવા અવિરાધક—આરાધક હોતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—'ગોયમા ! નો ષડિસેવણ હોજ્જા, અપડિસેવણ હોજ્જા હે ગૌતમ ! પરિહારવિશુદ્ધિકસંયત ચારિત્ર કા વિરાધક નહીં હોતા હૈ કિન્તુ વહ અવિરાધક—ચારિત્ર કા આરાધક હોતા હૈ । 'એવં જાવ અહક્ખાયસંજણ' હસી પ્રકાર સે યથાખ્યાતસંયત ખી ચારિત્ર કા વિરાધક નહીં હોતા હૈ કિન્તુ અવિરાધક હોતા હૈ । યહાં યાવત્પદ સે સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત કા ગ્રહણ હુઆ હૈ । ક્યૌંકિ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત ખી અપને ચારિત્ર કા વિરાધક નહીં હોતા હૈ કિન્તુ અવિરાધક—આરાધક હી હોના હૈ । પ્રતિસેવનાદ્વાર સમાપ્ત ૬ ।

એક પ્રત્યાખ્યાનના વિરાધક હોય છે 'પરિહારવિશુદ્ધિસંજણ પુચ્છા' હે ભગવન્ પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત શુ ચારિત્રના વિરાધક હોય છે ? અથવા અવિરાધક—આરાધક હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'ગોયમા ! નો ષડિસેવણ હોજ્જા, અપડિસેવણ હોજ્જા' હે ગૌતમ ! પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત ચારિત્રના વિરાધક હોતા નથી પરંતુ તે અવિરાધક અર્થાત્ ચારિત્રના આરાધક હોય છે

'એવં જાવ અહક્ખાયસંજણ' એજ પ્રમાણે યથાખ્યાત સંયત પણ ચારિત્રના વિરાધક હોતા નથી પરંતુ અવિરાધક હોય છે અહિયાં યાવત્પદથી સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયત ગ્રહણ થયેલ છે કેમકે સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયત પણ પોતાના ચારિત્રના વિરાધક હોતા નથી, પરંતુ અવિરાધક—આરાધક જ હોય છે. એ રીતે આ પ્રતિસેવના દ્વાર ઠહ્યું છે. પ્રતિસેવનાદ્વાર સમાપ્ત.

અથ સપ્તમં જ્ઞાનદ્વારમાહ-‘સામાહ્યસંજર્ણ ણં મંતે ! કહસુ નાળેસુ હોજ્જા’ સામાયિકસંયતઃ સ્વલુ મદન્ત ! કતિષુ જ્ઞાનેષુ મવેત્ કતિષ્કારકજ્ઞાન-વાન્ મવતીતિ પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ડત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! દોસુ વા-તિસુ વા-ચડસુ વા નાળેસુ હોજ્જા’ દ્વયોર્વા ત્રિષુ વા-ચતુર્ણુ વા જ્ઞાનેષુ મવેત્ દ્વિત્રિચતુઃપ્રકારકજ્ઞાનવાન્ વા મવન્તિ સામાયિકસંયત ઇતિ । ‘એવં જહા કસાયકુશીલસ્સ તદેવ ચત્તારિ નાળાઈં મયળાણ’ એવં યથા કપાયકુશીલસ્ય તથૈવ ચત્તારિ જ્ઞાનાનિ મજનયા દ્વયોર્જ્ઞાનયોર્મવન્ સામાયિકસંયતઃ, આમિનિવો-ધિકજ્ઞાને શ્રુતજ્ઞાને ચ મવેત્ ત્રિષુ જ્ઞાનેચ મવેત્ આમિનિવોધિકજ્ઞાન-શ્રુતજ્ઞાનાવધિજ્ઞાનેષુ મવેત્ અથવા મતિ, શ્રુતમનઃ પર્યવજ્ઞાનેષુ મવેદિતિ ચતુર્ણુ મવન્ આમિનિવોધિકજ્ઞાનશ્રુતજ્ઞાનાવધિજ્ઞાન મનઃપર્યવજ્ઞાનેષુ મવેદિતિ । ‘એવં જાવ

સાતવાં જ્ઞાનદ્વાર કા કથન

‘સામાહ્યસંજર્ણ ણં મંતે ! કહસુ નાળેસુ હોજ્જા’ હે મદન્ત ! સામાયિકસંયત કિતને જ્ઞાનોં મેં હોતા હૈ ? અર્થાત્ સામાયિકસંયત કે કિતને જ્ઞાન હોતે હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્નશ્રી કહતે હૈ-‘દોસુ વા તિસુ વા ચડસુ વા નાળેસુ હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! સામાયિકસંયત કે દો ત્રીન અથવા ચાર જ્ઞાન હોતે હૈ । ‘એવં જહા કસાયકુશીલસ્સ તદેવ ચત્તારિ નાળાઈં મયળાણ’ ઇસ પ્રકાર કપાયકુશીલ કે જૈસે ચારજ્ઞાન મજના સે -વિકલ્પ સે હોતે હૈ । સામાયિકસંયત યદિ દો જ્ઞાનોં વાલા હોગા તો મતિજ્ઞાન શ્રુતજ્ઞાન ઇન દો જ્ઞાનોંવાલા હોગા, ત્રીન જ્ઞાનોં વાલા હોગા તો મતિજ્ઞાન શ્રુતજ્ઞાન ઓર અવધિજ્ઞાન ઇન ત્રીન જ્ઞાનોંવાલા હોગા અથવા મતિશ્રુત ઓર મનઃપર્યવ ઇન ત્રીન જ્ઞાનોંવાલા હોગા । ચાર જ્ઞાનોં વાલા હોગા તો મતિજ્ઞાન શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન ઓર મનઃ પર્યવજ્ઞાન

હવે સાતમા જ્ઞાનદ્વારનું કથન કરવામા આવે છે.

‘સામાહ્યસંજર્ણ ણં મંતે ! કહસુ નાળેસુ હોજ્જા’ હે ભગવન્ સામાયિક સંયત કેટલા જ્ઞાનોમા હોય છે ? અર્થાત્ સામાયિક સંયતને કેટલા જ્ઞાન હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશ્નશ્રી કહે છે કે-‘દોસુ વા તિસુ વા ચડસુ વા નાળેસુ હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયતને બે ત્રણ અથવા ચાર જ્ઞાન હોય છે ‘એવં જહા કસાયકુશીલસ્સ તદેવ ચત્તારિ નાળાઈં મયળાણ’ આ રીતે કપાય કુશીલના કથન પ્રમાણે ચાર જ્ઞાન ભગવાની ઓટલે કે-વિકલ્પથી ચાર જ્ઞાન હોય છે સામાયિક સંયત બે બે જ્ઞાનોવાળા હોય છે, તો મતિજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાન બે બે જ્ઞાનોવાળા હોય છે. અને બે ત્રણ જ્ઞાનોવાળા હોય તો મતિ-જ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન અને અવધિજ્ઞાન આ ત્રણ જ્ઞાનોવાળા હોય છે. તથા બે ચાર જ્ઞાનોવાળા હોય તો મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન અને મનઃપર્યવ-

સુહુમસંપરાય' એવં સામાયિકસંયતવદેવ યાવત્ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતોઽપિ યાવત્પદેન છેદોપસ્થાપનીયપરિહારવિશુદ્ધિકસંયતયોગ્રહણં ભવતિ-તથા ચ છેદોપસ્થાપનીય પરિહારવિશુદ્ધિક્સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતા ભજનયા દ્વયોસ્ત્રિષુ ચતુર્થુ વા જ્ઞાનેષુ ભવેયુ-રિતિ ભાવઃ । 'અહવત્સાયસંજયસ્સ પંચનાણાં ભયણાજ્ઞહા નાણુદેસણ' યથાખ્યાત-સંયતસ્ય પશ્ચજ્ઞાનાનિ ભજનયા ભવન્તિ યથા જ્ઞાનોદ્દેશકે રૂઢ ચ જ્ઞાનોદ્દેશકઃ-અષ્ટમ-શતકદ્વિતીયોદ્દેશકસ્ય જ્ઞાનવક્તવ્યતાર્થમવાન્તરપ્રકરણમ્ રૂઢૈવ ભજનયા પુનઃ કેવ-લ્લિયથાખ્યાતસંયતસ્ય કેવલજ્ઞાનમ્ હ્રદમસ્થવીતરાગયથાખ્યાતસંયતસ્ય દ્વે વા જ્ઞાને

વાળા હોગા 'એવં જાવ સુહુમસંપરાય' સામાયિકસંયત કે જૈસે યાવત્ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત મી-દો જ્ઞાનો વાલે અથવા ત્રીન જ્ઞાનો વાલે અથવા ચાર જ્ઞાનો વાલે હાતે હૈ । એસા જાનના ચાહિયે । યહાં યાવત્પદ સે 'છેદોપસ્થાપનીયસંયત, પરિહારવિશુદ્ધિકસંયત' રૂન દો સંયતોં કા ગ્રહણ હુઆ હૈ । તથા ચ-સામાયિકસંયત છેદોપસ્થાપનીયસંયત' પરિ-હારવિશુદ્ધિક સંયત ઓર સૂક્ષ્મસંપરાયિકસંયત યે સબ ભજના સે દો જ્ઞાનોં મેં અથવા ત્રીન જ્ઞાનોં મેં અથવા ચાર જ્ઞાનોં મેં હોતે હૈ । 'અહ વત્સાયસંજયસ્સ પંચનાણાં ભયણાજ્ઞહા નાણુદેસણ' યથાખ્યાત સંયત કે પાંચ જ્ઞાન ભજના સે હોતે હૈ । જૈસા કિ જ્ઞાનોદ્દેશક મેં કહા ગયા હૈ । યહ જ્ઞાનોદ્દેશક મગવતીસૂત્ર કે અષ્ટમશતક કે દ્વિતીય ઉદ્દેશક કા અવાન્તરપ્રકરણ હૈ રૂસમેં જ્ઞાન કે સમ્બન્ધ મેં ચર્ચા કી ગઈ હૈ । જો કેવલિ યથાખ્યાત સંયત હૈં ઉનકે કેવલ ઓક કેવલજ્ઞાન હી હોતા હૈ । ઓર જો

જ્ઞાન ઓ ચાર જ્ઞાનોવાળા હોય છે. 'એવં જાવ સુહુમસંપરાય' સામાયિક સંયતના કથન પ્રમાણે યાવત્ સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયત પણ બે જ્ઞાનોવાળા હોય છે, અથવા ત્રણ જ્ઞાનોવાળા અથવા ચાર જ્ઞાનોવાળા હોય છે તેમ સમજવું અઢિયાં યાવત્ પદથી છેદોપસ્થાપનીય સંયત, પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત આ બે સંયતો ગ્રહણ કરાયા છે તથા છેદોપસ્થાપનીય સંયત, પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત અને સૂક્ષ્મ સાંપરાયિક સંયત આ સમજના ભજનાથી-વિકલ્પથી બે જ્ઞાનવાળા અથવા ત્રણ જ્ઞાનવાળા, અથવા ચાર જ્ઞાનવાળા હોય છે. 'જહ-વત્સાયસંજયસ્સ પંચ નાણાં ભયણાજ્ઞહા નાણુદેસણ' યથાખ્યાત સંયતને પાંચ જ્ઞાન ભજનાથી હોય છે જેમકે-જ્ઞાનોદ્દેશમાં કહેવામાં આવેલ છે આ જ્ઞાનોદ્દેશક આઠમા શતકના બીજા ઉદ્દેશાનું અવાન્તર પ્રકરણ છે તેમાં જ્ઞાનના સમ્બંધમાં વિચારણા કરવામાં આવેલ છે. જે કેવલી યથાખ્યાત સંયત છે, તેઓને કેવળ ઓક કેવળજ્ઞાન જ હોય છે, અને જે હ્રદમસ્થ વીતરાગ યથા

ત્રીણિવા જ્ઞાનાનિ ચત્વારિ વા જ્ઞાનાનિ इत्येवं રૂપા । ‘સામાહ્યસંજયે ણં મંતે ! કેવહ્યં સુયં અહિજ્જેજ્જા’ સામાયિકસંયતઃ સ્વલ્લ મદન્ત ! કિયત્સંરૂપકં શ્રુતં શાસ્ત્રમધીત-કિયતાં શાસ્ત્રાણામધ્યયનં કરોતિ સામાયિકસંયતઃ ? इति પ્રશ્નઃ, મગધાનાહ-ગોયમા’ હત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! જહન્નેણં અદ્વપવચનમાયામ્ભો’ જઘન્યેન અદ્વપવચનમાતૃઃ અધીયીત સામાયિકસંયતઃ ‘જહા કસાયકુસીલે’ યથા કસાયકુસીલઃ ઉત્કર્ષેણ ચતુર્દશપૂર્વાણિ અધીયીતેતિ ભાવ’, ‘એવં છેદોવદ્વાવણિ-એવિ’ એવમ્-સામાયિકસંયતવદેવ છેદોપસ્થાપનીયસંયતોઽપિ જઘન્યત અદ્વપવ-ચનમાતૃપર્યન્તશ્રુતસ્યાધ્યાયનં કરોતીત્યર્થઃ । ઉત્કર્ષેણ ચતુર્દશપૂર્વાણિ અધીયીત

ઉદ્ગસ્થવીતરાગ યથાસ્થાત સંયત હૈ ઉનકે મજના સે દો જ્ઞાન મી હો સકતે હૈ, તોન જ્ઞાન મી હો સકતે હૈ ઓર ચાર જ્ઞાન મી હો સકતે હૈ ।

‘સામાહ્ય સંજયે ણં મંતે ! કેવહ્યં સુયં અહિજ્જેજ્જા’ હે મદન્ત ! સામાયિકસંયત કે કિતનેશ્રુતકા અધ્યયન હોતા હૈ ? અર્થાત્ સામાયિક-સંયત કિતને શાસ્ત્રોં કા અધ્યયન કરતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ- ‘ગોયમા ! જહન્નેણં અદ્વ પવચનમાયામ્ભો’ હે ગૌતમ ! સામાયિકસંયત જઘન્ય સે તો આઠ પ્રવચન માતૃક રૂપ શાસ્ત્ર કા અધ્યયન કરતા હૈ ઓર ભુકૃષ્ટ સે ચૌદહ પૂર્વરૂપ શાસ્ત્ર કા અધ્યયન કરતા હૈ યહી વાત યહાં ‘જહા કસાયકુસીલે’ હસ દૃષ્ટાન્ત સે પ્રકટ કી ગઈ હૈ । ‘એવં છેદોવદ્વાવણિએવિ’ હસી પ્રકાર સે છેદોપસ્થાપનીય સંયત મી જઘન્ય સે આઠ પ્રવચનમાતૃકા રૂપ શાસ્ત્ર કા અધ્યયન કરતા હૈ । ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે ચૌદહ પૂર્વ કા અધ્ય-યન કરતા હૈ । ‘પરિહારવિસુદ્ધિયસંજયે પુચ્છા’ હે મદન્ત ! પરિહારવિસુ-

જ્યાત સંયત હોય છે, તેઓને ભજનાથી જે જ્ઞાન પણ હોઈ શકે છે, ત્રણ જ્ઞાન પણ હોઈ શકે છે, અને ચાર જ્ઞાન પણ હોઈ શકે છે

‘સામાહ્ય સંજમેણં મંતે ! કેવહ્યં સુયં અહિજ્જેજ્જા’ હે ભગવન્ સામા-યિક સંયતને કેટલા શ્રુતનું અધ્યયન હોય છે ? અર્થાત્ સામાયિક સંયત કેટલા શાસ્ત્રોનું અધ્યયન કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે- ‘ગોયમા ! જહન્નેણં અદ્વ પવચનમાયામ્ભો’ હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયત જઘન્યથી તો આઠ પ્રવચન માતૃકા રૂપ શાસ્ત્રોનું અધ્યયન કરે છે અને ઉત્કૃષ્ટથી ચૌદ પૂર્વરૂપ શાસ્ત્રનું અધ્યયન કરે છે એજ વાત અહિયાં ‘જહા કસાયકુસીલે’ આ સૂત્રપાઠથી પ્રગટ કરેલ છે ‘એવં છેદોવદ્વા-વણિએવિ’ એજ પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય સંયત પણ જઘન્યથી આઠ પ્રવચન માતૃકારૂપ શાસ્ત્રનું અધ્યયન કરે છે, અને ઉત્કૃષ્ટથી ચૌદ પૂર્વરૂપનું અધ્યયન

સુદુમસંપરાણ' एवं सामायिकसंयतवदेव यावत् सूक्ष्मसंपरायसंयतोऽपि यावत्पदेन छेदोपस्थापनीयपरिहारविशुद्धिकसंयतयोर्ग्रहणं भवति-तथा च छेदोपस्थापनीय परिहारविशुद्धिकसूक्ष्मसंपरायसंयता भजनया द्वयोस्त्रिषु चतुर्षु वा ज्ञानेषु भवेयुरिति भावः । 'अहक्खायसंजयस्स पंचनाणाइं भयणाए जहा नाणुद्देसए' यथाख्यात-संयतस्य पञ्चज्ञानानि भजनया भवन्ति यथा ज्ञानोद्देशके इह च ज्ञानोद्देशकः-अष्टम-शतकद्वितीयोद्देशकस्य ज्ञानवक्तव्यतार्थमवान्तरप्रकरणम् इहैव भजनया पुनः केव-ल्यिथाख्यातसंयतस्य केवलज्ञानम् छदमस्थवीतरागयथाख्यातसंयतस्य द्वे वा ज्ञाने

વાલા હોગા 'एवं जाव सुदुमसंपराए' सामायिकसंयत के जैसे यावत् सूक्ष्मसंपरायसंयत भी-दो ज्ञानों वाले अथवा तीन ज्ञानों वाले अथवा चार ज्ञानों वाले हाते हैं । ऐसा जानना चाहिये । यहां यावत्पद से 'छेदोपस्थापनीयसंयत, परिहारविशुद्धिकसंयत' इन दो संयतों का ग्रहण हुआ है । तथा च-सामायिकसंयत छेदोपस्थापनीयसंयत' परिहारविशुद्धिक संयत और सूक्ष्मसंपरायिकसंयत ये सब भजना से दो ज्ञानों में अथवा तीन ज्ञानों में अथवा चार ज्ञानों में होते हैं । 'अह क्खायसंजयस्स पंचनाणाइं भयणाए जहा नाणुद्देसए' यथाख्यात संयत के पांच ज्ञान भजना से होते हैं । जैसा कि ज्ञानोद्देशक में कहा गया है । यह ज्ञानोद्देशक भगवतीसूत्र के अष्टमशतक के द्वितीय उद्देशक का अवान्तरप्रकरण है इसमें ज्ञान के सम्बन्ध में चर्चा की गई है । जो केवल यथाख्यात संयत हैं उनके केवल एक केवलज्ञान ही होता है । और जो

જ્ઞાન એ ચાર જ્ઞાનોવાળા હોય છે. 'एवं जाव सुदुमसंपराए' सामायिक संयतના કયન પ્રમાણે યાવત્ સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયત પણ બે જ્ઞાનોવાળા હોય છે, અથવા ત્રણ જ્ઞાનોવાળા અથવા ચાર જ્ઞાનોવાળા હોય છે તેમ સમજવું અડિયાં યાવત્ પદથી છેદોપસ્થાપનીય સંયત, પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત આ બે સંયતો ગ્રહણ કરાયા છે તથા છેદોપસ્થાપનીય સંયત, પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત અને સૂક્ષ્મ સાંપરાયિક સંયત આ સઘળા ભજનાથી-વિકલ્પથી બે જ્ઞાનવાળા અથવા ત્રણ જ્ઞાનવાળા, અથવા ચાર જ્ઞાનવાળા હોય છે. 'अह-क्खायसंजयस्स पंच नाणाइं भयणाए जहा नाणुद्देसए' यथाख्यात સંયતને પાંચ જ્ઞાન ભજનાથી હોય છે જેમકે-જ્ઞાનોદ્દેશમાં કહેવામાં આવેલ છે આ જ્ઞાનોદ્દેશક આઠમા શતકના બીજા ઉદ્દેશાનું અવાન્તર પ્રકરણ છે તેમાં જ્ઞાનના સમ્બંધમાં વિચારણા કરવામાં આવેલ છે. જે કેવળી યથાખ્યાત સંયત છે, તેઓને કેવળ એક કેવળજ્ઞાન જ હોય છે, અને જે છદમસ્થ વીતરાગ યથા

ત્રીણિવા જ્ઞાનાનિ ચત્વારિ વા જ્ઞાનાનિ ઇત્યેવં રૂપા । 'સામાહ્યસંજયે' ણં મંતે ! કેવહ્યં સુયં અહિજ્જેજ્જા' સામાયિકસંયતઃ સ્વલ્લ મદન્ત ! ક્રિયત્સંરૂપકં શ્રુતં શાસ્ત્રમધીત-ક્રિયતાં શાસ્ત્રાણામધ્યયનં કરોતિ સામાયિકસંયતઃ ? ઇતિ પ્રશ્નઃ, મગધાનાહ-ગોયમા' ઇત્યાદિ, 'ગોયમા' હે ગૌતમ ! જહન્નેણં અદ્વપવચનમાયાઓ' જઘન્યેન અદ્વપવચનમાતૃઃ અધીયીત સામાયિકસંયતઃ 'જહા કસાયકુસીલે' યથા કષાયકુસીલઃ ઉત્કર્ષેણ ચતુર્દશપૂર્વાણિ અધીયીતેતિ ભાવઃ, 'એવં છેદોવદ્વાવણિ-એવિ' એવમ્-સામાયિકસંયતવદેવ છેદોપસ્થાપનીયસંયતોઽપિ જઘન્યત અદ્વપવ-ચનમાતૃપર્યન્તશ્રુતસ્યાધ્યાયનં કરોતીત્યર્થઃ । ઉત્કર્ષેણ ચતુર્દશપૂર્વાણિ અધીયીત

છદ્વસ્થવીતરાગ યથાસ્થાત સંયત હૈ ઉનકે મજના સે દો જ્ઞાન મી હો સકતે હૈ, ત્રીન જ્ઞાન મી હો સકતે હૈ ઓર ચાર જ્ઞાન મી હો સકતે હૈ ।

'સામાહ્ય સંજયે' ણં મંતે । કેવહ્યં સુયં અહિજ્જેજ્જા' હે મદન્ત ! સામાયિકસંયત કે કિતનેશ્રુતકા અધ્યયન હોતા હૈ ? અર્થાત્ સામાયિક-સંયત કિતને શાસ્ત્રોં કા અધ્યયન કરતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ- 'ગોયમા ! જહન્નેણં અદ્વ પવચનમાયાઓ' હે ગૌતમ ! સામાયિકસંયત જઘન્ય સે તો આઠ પ્રવચન માતૃક રૂપ શાસ્ત્ર કા અધ્યયન કરતા હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે ચૌદહ પૂર્વરૂપ શાસ્ત્ર કા અધ્યયન કરતા હૈ યહી બાત યહાં 'જહા કસાયકુસીલે' હસ દૃષ્ટાન્ત સે પ્રકટ કી ગઈ હૈ । 'એવં છેદોવદ્વાવણિએવિ' હસી પ્રકાર સે છેદોપસ્થાપનીય સંયત મી જઘન્ય સે આઠ પ્રવચનમાતૃકા રૂપ શાસ્ત્ર કા અધ્યયન કરતા હૈ । ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે ચૌદહ પૂર્વ કા અધ્ય-યન કરતા હૈ । 'પરિહારવિષ્ણુદ્વિયસંજયે પુચ્છા' હે મદન્ત । પરિહારવિષ્ણુ-

જ્યાત સંયત હોય છે, તેઓને ભજનાથી બે જ્ઞાન પણ હોઈ શકે છે, ત્રણ જ્ઞાન પણ હોઈ શકે છે, અને ચાર જ્ઞાન પણ હોઈ શકે છે

'સામાહ્ય સંજયે' ણં મંતે । કેવહ્યં સુયં અહિજ્જેજ્જા' હે ભગવન્ સામા-યિક સંયતને કેટલા શ્રુતનું અધ્યયન હોય છે ? અર્થાત્ સામાયિક સંયત કેટલા શાસ્ત્રોનું અધ્યયન કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે- 'ગોયમા ! જહન્નેણં અદ્વ પવચનમાયાઓ' હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયત જઘન્યથી તો આઠ પ્રવચન માતૃકા રૂપ શાસ્ત્રોનું અધ્યયન કરે છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી ચૌદ પૂર્વરૂપ શાસ્ત્રોનું અધ્યયન કરે છે એજ વાત અહિયાં 'જહા કસાયકુસીલે' આ સૂત્રપાઠથી પ્રગટ કરેલ છે 'એવં છેદોવદ્વાવણિએવિ' એજ પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય સંયત પણ જઘન્યથી આઠ પ્રવચન માતૃકારૂપ શાસ્ત્રનું અધ્યયન કરે છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી ચૌદ પૂર્વરૂપ-અધ્યયન

इत्यर्थः 'परिहाविमुद्धियसंजए पुच्छा' परिहारविशुद्धिकसंयतः खलु भदन्त ! कियत् श्रुतमधीयीतेति पृच्छा-प्रश्नः, भगवानाह-'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ! 'जहन्नेणं नवमस्स पुव्वस्स तइयं आयारवत्थु' जघन्येन नवमस्य पूर्वस्य तृतीयमाचारवस्तु एतत्पर्यन्तस्य श्रुतस्याध्ययनं करोतीत्यर्थः, 'उक्कोसेणं असंपुन्नाइं दसपुव्वाइं अहिज्जेज्जा' उत्कर्षेणासंपूर्णानि-किञ्चिन्न्यूनानि दशपूर्वाणि अधीयीत असंपूर्णस्य दशपूर्वस्याध्ययनं । करोतीत्यर्थः । 'सुहुमसंपरायसंजए जहा सामाइयसंजए' सूक्ष्मसंपरायसंयतो यथा सामायिकसंयतः, सामायिकसंयतवदेव सूक्ष्मसंपरायसंयतो जघन्येन अष्ट प्रवचनमातृपर्यन्तश्रुतस्याध्ययनं करोतीति उत्कर्षतश्च-तुर्दशपूर्वाणामिति, 'अहक्खायसंजए पुच्छा' यथाख्यातसंयतः पृच्छा' यथाख्यातसंयतः खलु भदन्त ! कियत्श्रुतमधीयीतेति पृच्छा प्रश्नः, भगवानाह-'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ! 'जहन्नेणं अट्ठपवयणमायाओ' जघन्येनाष्ट प्रवचन-

द्वિકसंयत કિતને શ્રુત કા અધ્યયન કરતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશુશ્રી કહતે હૈં-'ગોયમા ! જહન્નેણં નવમસ્સ પુવ્વસ્સ તહયં આયારવત્થુ' હૈ ગૌતમ ! પરિહારવિશુદ્ધિકસંયત જઘન્ય સે નૌ વે' પૂર્વ કે તૃતીય આચાર વસ્તુ તક ઔર ઉત્કૃષ્ટ સે 'અસંપુન્નાઈં દસપુવ્વાઈં અહિજ્જેજ્જા' અસંપૂર્ણ દશપૂર્વતક શાસ્ત્ર કા અધ્યયન કરતા હૈ । 'સુહુમસપરાયસંજએ જહા સામાઈયસંજએ' સામાયિકસંયત કે જૈસે સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત કમ સે કમ આઠ પ્રવચનમાતૃકા રૂપ શ્રુત કા અધ્યયન કરતા હૈ ઔર ઉત્કૃષ્ટ સે ચૌદહ પૂર્વ કા અધ્યયન કરતા હૈ । 'અહક્ખાયસંજએ પુચ્છા' હૈ ભદન્ત ! યથાખ્યાતસંયત કિતને શ્રુતકા અધ્યયન કરતા હૈ ? હિસકે ઉત્તર મેં પ્રશુશ્રી કહતે હૈં-'ગોયમા ! જહન્નેણં અટ્ઠપવયણમાયાઓ, ઉક્કોસેણં

કરે છે. 'પરિહારવિશુદ્ધિયસંજએ પુચ્છા' હે ભગવન પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત કેટલા શ્રુતનું અધ્યયન કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે- 'ગોયમા ! જહન્નેણં નવમસ્સ પુવ્વસ્સ તહયં આયારવત્થુ' હે ગૌતમ ! પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત જઘન્યથી નવમા પૂર્વની ત્રીજી આચાર વસ્તુ સુધી અને ઉત્કૃષ્ટથી 'અસંપુન્નાઈં' દસપુવ્વાઈં અહિજ્જેજ્જા' અસંપૂર્ણ દશપૂર્વ સુધીના શાસ્ત્રનું અધ્યયન કરે છે 'સુહુમસપરાયસંજએ જહા સામાઈયસંજએ' સામાયિક સંયતના કથન પ્રમાણે સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયત યોછામાં યોછા આઠ પ્રવચન માતારૂપ શ્રુતનું અધ્યયન કરે છે અને ઉત્કૃષ્ટથી ચૌદ પૂર્વનું અધ્યયન કરે છે. 'અહક્ખાયસંજએ પુચ્છા' હે ભગવન યથાખ્યાત સંયત કેટલા શ્રુતનું અધ્યયન કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-'ગોયમા ! જહન્નેણં અટ્ઠપવયણમાયાઓ, ઉક્કોસેણં ચોદસપુવ્વાઈં અહિજ્જેજ્જા' હે ગૌતમ !

માતૃ: 'ઉકોલેણં ચોત્સપુત્રાઙ્ અહિજ્જેજ્જા' ઉત્કર્ષેણ ચતુર્દશપૂર્વાણિ અગ્રીયીત,
'સુયવતિરિત્તે વા હોજ્જા' શ્રુતવ્યતિરિક્તો વા ભવેત્ યદિ યથાખ્યાતસંયતો નિર્ગ્રન્થો
ભવેત્તદાસાવષ્ટપાત્રનસાનાદિચતુર્દશપૂર્વાન્તં શ્રામધીયીત યદિ તુ યથાખ્યાતસંયત:
સ્નાતકસ્તદા શ્રુતવ્યતિરિક્તઃ કેનતીર્થેદિતિ શાદઃ ૭। 'સામાહ્યસંજ્ઞા કિં તિત્થે
હોજ્જા-અતિત્થે ન હોજ્જા' સામાયિકસંયતઃ સ્વલુ મદન્ત ! તીર્થે સાધુસાધ્વી
શ્રાવકશ્રાવિનાસંપ્રતપન્તીર્થસત્ત્વે યથેત્ત તતીર્થે-તીર્થાભાવે સતિ ભવેદિતિ
મન્તઃ, મગગનાદ--'મોત્તપા' કન્યાદિ, 'જોયમા' હે ગૌતમ । 'તિત્થે વા હોજ્જા

ચોત્સપુત્રાઙ્ અહિજ્જેજ્જા' હે ગૌતમ । યથાખ્યાતસંયત જવન્થ સ્ને
અષ્ટમવચનમાતૃકા રૂપ શ્રુત કા ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે ચૌદગ પૂર્વરૂપ શ્રુત કા
અધ્યયન કરતા હૈ । અથવા વહ 'સુયવદરિત્તે વા હોજ્જા' શ્રુત કા
અધ્યયન નહીં કરતા ? ક્યોકિ વહ કેવલી હોના હૈ । તાત્પર્ય કથન
કા દેખા હૈ કિ યથાખ્યાત સંયત યદિ નિર્ગ્રન્થ હોતા હૈ તો વહ ત્વ સે
કમ અષ્ટમવચનમાતૃકા રૂપ શ્રુત કા ઓર જ્યાદા સે જ્યાદા ચૌદહ,
પૂર્વરૂપ શ્રુતકા ણઠી હોતા હૈ ઓર યદિ યથાખ્યાત સંયત સ્નાતક હૈ
તો વહ શ્રુતવ્યતિરિક્ત-કેવલી હોતા હૈ । સસમદ્વાર કા કથન લગાસ ।

અષ્ટમ દ્વાર કા કથન

'સામાહ્યસંજ્ઞા કિં તિત્થે હોજ્જા, અતિત્થે હોજ્જા' હે મદન્ત !
સામાયિક સંયત તીર્થ સે હોતા હૈ અથવા તીર્થ કે અભાવ મેં હોતા હૈ ?
સાધુસાધ્વી, શ્રાવક ઓર શ્રાવિકા હનકા જો સંઘ હૈ હલ્લકા નામ તીર્થ
હૈ ઓર દેસે તીર્થ કે અભાવ કા નામ અતીર્થ હૈ । હસ પ્રશ્ન કે ઉત્તર

યથાખ્યાત સંયત બધ-ન્યધી આઠ પ્રવચન માતા૩પ શ્રુતનું અધ્યયન કરે છે.
અથવા તે 'સુયવદરિત્તે વા હોજ્જા' શ્રુતનું અધ્યયન કરતા નથી. કેમકે તે
કેવલી થાય છે, તાત્પર્ય આ કથનનું એ છે કે-યથાખ્યાત સંયત ને નિર્ગ્રન્થ
થાય છે, તો તે ઓછામાં ઓછા આઠ પ્રવચન માતા૩પ શ્રુતના અને વધારેમાં
વધારે ચૌદ પૂર્વરૂપ શ્રુતના પાઠી હોય છે અને ને યથાસંખ્યાત સ્નાતક
હોય તો તે શ્રુત વ્યતિરિક્ત કેવલી હોય છે

સાતસુ દ્વાર સમાપ્ત ॥૭॥

હવે આઠમા દ્વારનું કથન કરવામા આવે છે.

'સામાહ્યસંજ્ઞા કિં તિત્થે હોજ્જા, અતિત્થે હોજ્જા' હે ભગવન્ સામા
યિક સંયત તીર્થમા હોય છે ? કે તીર્થના અભાવમાં હોય છે ? સાધુ, સાધ્વી,
શ્રાવક, અને શ્રાવિકા, નો જે સંઘ છે તેનું નામ તીર્થ કહેવાય છે. અને
એવા તીર્થના અભાવનું નામ અતીર્થ છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે

અતિથ્યે વા હોજ્જા' તીર્થે વા ભવેત્ અતીર્થે વા ભવેત્ 'જહા કસાયકુસીલે' યથા કષાયકુસીલઃ, અવશિષ્ટં કષાયકુસીલવત્ જ્ઞાતવ્યમ્ તથાહિ-યદિ અતીર્થે ભવેત્ તદા કિં તીર્થકરો ભવેત્ પ્રત્યેકબુદ્ધો વા ભવેત્ ! ગૌતમ ! તીર્થકરો વા ભવેત્ પ્રત્યેકબુદ્ધો વા ભવેત્ इति । 'હેદોવદ્ધાવણિણ પરિહારવિસુદ્ધિણ ચ જહા પુલાણ' હેદોપસ્થાપનીયઃ પરિહારવિશુદ્ધિક્ષ્ણ ચથા પુલાકઃ, હેદોપસ્થાપનીયપરિહારવિશુદ્ધિકસંયતૌ તીર્થે ભવેતામ્ અતીર્થે વા ભવેતામ્ ? ગૌતમ ! તીર્થસદ્ભાવે એવં ઇમાં ભવેતામ્ નો અતીર્થે ભવેતામિતિ ભાવઃ । 'સેસા જહા સામાઢ્યસંજણ' શેપો સૂક્ષ્મ-સંપરાય યથાખ્યાતસંયતૌ યથા સામાયિકસંયતઃ તથૈવ તીર્થેઽપિ ભવેતામ્ અતીર્થેઽપિ

મેં પ્રસુશ્રી કહતે હૈં-‘ગોયમા ! તિથ્યે વા હોજ્જા, અતિથ્યે વા હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયત તીર્થ મેં બી હોતા હૈં ઓર અતીર્થ મેં બી હોતા હૈં । ‘જહા કસાયકુસીલે’ ઇત્યાદિ સઘ કથન કષાયકુસીલ કે જૈસા જાનના ચાહિયે । જૈસે-યદિ વહ અતીર્થ મેં હોતા હૈં તો વ્યા વહ તીર્થકર હોતા હૈં અથવા પ્રત્યેક બુદ્ધ હોતા હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રસુશ્રી ને કહા હૈં કિ હે ગૌતમ ! વહ તીર્થકર બી હોતા હૈં ઓર પ્રત્યેકબુદ્ધ બી હોતા હૈં । ‘હેદોવદ્ધાવણિણ પરિહારવિસુદ્ધિણ ચ જહા પુલાણ’ હેદોપસ્થા-નીય સંયત ઓર પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત પુલાક કે જૈસે તીર્થ મેં હોતે હૈં ? અથવા અતીર્થ મેં હોતે હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રસુશ્રી ને કહા હૈં-હે ગૌતમ ! યે દોનોં તીર્થ કે સદ્ભાવ મેં હી હોતે હૈં અતીર્થ મેં નહીં હોતે હૈં । ‘સેસા જહા સામાઢ્યસંજણ’ સૂક્ષ્મ સંપરાયસંયત ઓર યથાખ્યાતસંયત

છે કે-‘ગોયમા ! તિથ્યે વા હોજ્જા, અતિથ્યે વા હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયત તીર્થમાં પણ હોય છે અને અતીર્થમાં પણ હોય છે, ‘જહા કસાય કુસીલે’ ઇત્યાદિ સઘણું કથન કષાય કુસીલના કથન પ્રમાણે સમજવું બેઠ્યું. બે તે અતીર્થમાં હોય છે, તો શું તે તીર્થકર હોય છે ? અથવા પ્રત્યેક બુદ્ધ હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રસુશ્રીએ કહ્યું કે હે ગૌતમ ! તે તીર્થ-કર પણ હોય છે, અને પ્રત્યેક બુદ્ધ પણ હોય છે, ‘હેદોવદ્ધાવણિણ પરિહાર-વિસુદ્ધિણ ચ જહા પુલાણ’ હેદોપસ્થાપનીય સંયત અને પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત પુલાકના કથન પ્રમાણે તીર્થમાં હોય છે ? કે અતીર્થમાં હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રસુશ્રી કહે છે કે-હે ગૌતમ ! તે બેઉ તીર્થના સદ્-ભાવમાં જ હોય છે. અતીર્થમાં હોતા નથી. ‘સેસા જહા સામાઢ્યસંજણ’ સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયત અને યથાખ્યાત સંયત એ તીર્થમાં પણ હોય છે

ભવેતામ્। અતીર્થે યદિ ભવેતામ્ તદા તીર્થકુરાવપિ પ્રત્યેકચુદ્રાવપિ ભવેતામિતિ ૮।

નવમદ્વારમાહ—‘સામાહ્યસંજય ણં મંતે’ સામાયિકસંકતઃ સ્વલ્લ મદન્ત । કિં સલિંગે-
હોજ્જા’ સ્વલિંગે—સ્વસ્થ—જિનશાસનસ્થ—લિંગે વેપરૂપે ભવેત્ અથવા—‘અન્નલિંગે-
હોજ્જા’ અન્યલિંગે—અન્યસ્થ—તાપપાદેર્થલિંગ—વેપસ્તમિન્ ભવેત્ અથવા ‘ગિહિ-
લિંગે હોજ્જા’ ગૃહલિંગે—ગૃહસ્થલિંગે—ભવેત્ સ્વલિંગવાન્ પરલિંગવાન્ ગૃહસ્થલિંગ-
વાન્ વા ભવેત્ સામાયિકસંયતઃ ? इति પ્રશ્ન., મગવાનાહ—‘જહા’ ક્ત્યાદિ,
‘જહા પુલાઈ’ યથા પુલાકઃ, પુલાકપ્રકરણે યથા—યેન પ્રકારેણ કથિતં તથૈવ
અત્રાપિ જ્ઞાતવ્યમ્ તથાહિ—દ્રવ્યલિંગં પ્રતીત્ય સ્વલિંગે વા ભવેત્ અન્યલિંગે વા

યે તીર્થ મેં બી હોતે હેં ઓર અતીર્થ મેં બી હોતે હેં । યદિ યે અતીર્થ મેં
હોતે હેં તો અથવા તો યે તીર્થકર હોતે હેં અથવા પ્રત્યેક ચુદ્ર હોતે હેં ।

॥ અષ્ટમ દ્વાર કા કથન સમાપ્ત ૮ ॥

નૌવે દ્વાર કા કથન

‘સામાહ્યસંજય ણં મંતે ! કિં સલિંગે હોજ્જા, અન્નલિંગે હોજ્જા’ હે
મદન્ત ! સામાયિક સ યતસ્વલિંગ મેં હોતા હૈ, અથવા અન્યલિંગ મેં હોતા
હૈ ? જિન શાસન કા જો લિંગ વેષ હૈ, વહ સ્વલિંગ હૈ તથા તાપસ આદિ-
કોં કા જો વેષ હૈ વહ અન્યલિંગ હૈ અથવા ‘ગિહિલિંગે હોજ્જા’ ગૃહસ્થ-
લિંગ મેં હોતા હૈ ? પ્રશ્ન કા આશય યહી હૈ કિં સામાયિકસંયત સ્વ-
લિંગ વાલા હોતા હૈ ? અથવા પરલિંગવાલા હોતા હૈ ? અથવા ગૃહસ્થલિંગ
વાલા હોતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્નકો કહતે હેં—‘જહા પુલાઈ’ હે
ગૌતમ ! પુલાક કે પ્રકરણ મેં જૈસા કહા ગયા હૈ વૈસા હી યહાં પર

અને અતીર્થમા પણ હોય છે, નો તે અતીર્થમા હોય છે તો કાંતો તેઓ
તીર્થકર હોય છે, અથવા પ્રત્યેક બુદ્ધ હોય છે, એ રીતે આ આઠમું દ્વાર કહ્યું છે.

આઠમું દ્વાર સમાપ્ત ॥૮॥

હવે નવમા દ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે.

‘સામાહ્યસંજય ણં મંતે ! કિં સલિંગે હોજ્જા, અન્નલિંગે હોજ્જા’ હે ભગવન્
સામાયિક સ યત સ્વલિંગમા હોય છે ? કે અન્ય લિંગમાં હોય છે ? જન
શાસનનું જે લિંગ-વેષ છે, તે સ્વલિંગ કહેવાય છે, અને તાપસ વિગેરેનો
જે વેષ છે, તે અન્ય લિંગ છે, અથવા ‘ગિહિલિંગે હોજ્જા’ ગૃહસ્થલિંગમાં હોય
છે ? આ પ્રશ્નનો આશય એવો છે કે—સામાયિક સ યત સ્વલિંગવાળા હોય
છે ? અથવા પરલિંગવાળા હોય છે ? અથવા ગૃહસ્થલિંગવાળા હોય છે ?
આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘જહા પુલાઈ’ હે ગૌતમ ! પુલાકના
પ્રકરણમાં જે પ્રમાણેનું કથન કરવામાં આવ્યું છે, એજ પ્રમાણેનું કથન

મવેત્ ગૃહિલિજ્ઞે વા મવેત્ ભાવલિજ્ઞં પ્રતીત્ય તુ નિયમાત્ સ્વલિજ્ઞે एव મવેત્ અય-
માશયઃ લિજ્ઞં દ્વિવિધં દ્રવ્યભાવભેદાત્ તત્ર જ્ઞાતવ્યમ્ સ્થાદિ-દ્રવ્યલિજ્ઞં પ્રતીત્ય
સ્વલિજ્ઞે વા મવેત્ ગૃહિલિજ્ઞે વા મવેત્ ભાવલિજ્ઞં પ્રતીત્ય તુ નિયમાત્ સ્વલિજ્ઞે
एव મવેત્ અયમાશયઃ લિજ્ઞં દ્વિવિધં દ્રવ્યભાવભેદાત્ તત્ર જ્ઞાનાદિકં ભાવલિજ્ઞમ્
સ ચ જ્ઞાનાદિ ભાવઃ આર્હતાનાયેવ મવતીતિ તદેવ જ્ઞાનાદિ સ્વલિજ્ઞિતિ કથયતે,
દ્રવ્યલિજ્ઞં સ્વલિજ્ઞપરલિજ્ઞભેદેન દ્વિવિધમ્ તત્ર રજોહરણસદોરકમુલ્લસાદિ દ્રવ્યતઃ
સ્વલિજ્ઞં પરલિજ્ઞં તુ દ્વિવિધમ્ કુતીર્થિકલિજ્ઞં ગૃહસ્થલિજ્ઞં ચ તત્ર સામાયિકસંયતસ્ય
ત્રીણ્યપિ દ્રવ્યલિજ્ઞાનિ મવન્તિ, ચત્ચારિત્રપરિણામેન એકમત્તારકદ્રવ્યલિજ્ઞમપેક્ષતે
ઇતિ । ‘एवं छेदोवद्वावणिएवि’ एव સામાયિકસંયતવદેવ છેદોપસ્થાપનીયસંયતો-

જાનના ચાહિયે-વહ પ્રકરણ હસ પ્રકાર સે હૈ-દ્રવ્યલિજ્ઞ કી અપેક્ષા સે
વહ સ્વલિજ્ઞ મેં બી હોતા હૈ, પરલિજ્ઞ મેં બી હોતા હૈ ઓર ગૃહસ્થલિજ્ઞ
મેં બી હોતા હૈ । પરન્તુ ભાવલિજ્ઞ કી અપેક્ષા વહ નિયમ સે સ્વલિજ્ઞ
મેં હી હોતા હૈ । તાત્પર્ય એસા હૈ-લિજ્ઞ દો પ્રકાર પ્તા હોતા હૈ-એક
દ્રવ્યલિજ્ઞ ઓર દૂસરા ભાવલિજ્ઞ-જ્ઞાનાદિકરૂપ ભાવલિજ્ઞ હૈ વહ જ્ઞાનાદિ-
રૂપ ભાવ અર્હન્ત પ્રમુશ્રી કે અનુયાયિયોં મેં હી હોતા હૈ । હસલિયે ઉસે
ભાવ કી અપેક્ષા સે સ્વલિજ્ઞ હી કહા ગયા હૈ । સ્વલિજ્ઞ ઓર પરલિજ્ઞ કે
ભેદ સે દ્રવ્યલિજ્ઞ દો પ્રકાર કા હોતા હૈ-જનમેં રજોહરણ સદોરક
મુલ્લસાદિ આદિ યે દ્રવ્ય સે સ્વલિજ્ઞ હેં, તથા-પરલિજ્ઞ-કુતીર્થિકલિજ્ઞ
ઓર ગૃહસ્થલિજ્ઞ કે ભેદ સે દો પ્રકાર કા હોતા હૈ જનમેં સામાયિક
સંયત કે તીનો દ્રવ્યલિજ્ઞ હોતે હેં । ક્યોં કિ ચારિત્રપરિણામ મેં કિસી
બી એક પ્રકાર કે દ્રવ્યલિજ્ઞ કી અપેક્ષા હોતી હૈ । ‘एवं छेदोवद्वावणिए वि’

અહિયાં પણ સમજવું જોઇએ તે પ્રકરણ આ પ્રમાણે છે.-દ્રવ્યલિગની અપે-
ક્ષાથી તે સ્વલિગમાં પણ હોય છે, પરલિગમાં પણ હોય છે, અને ગૃહસ્થ
લિગમાં પણ હોય છે. પરંતુ ભાવલિગની અપેક્ષાથી તે નિયમથી સ્વલિગમાં
જ હોય છે આ કથનનું તાત્પર્ય એવું છે કે-લિગ એ પ્રકારનું હોય છે.
એક દ્રવ્યલિગ અને બીજું ભાવલિગ-જ્ઞાનાદિરૂપ ભાવલિગ છે, તે જ્ઞાનાદિ
રૂપ ભાવ અર્હન્ત પ્રમાણે અનુયાયિઓમાં જ હોય છે તેથી તેમને સ્વલિગ
પણ કહેલ છે. સ્વલિગ અને પરલિગના ભેદથી દ્રવ્યલિગ એ પ્રકારના હોય
છે. તેમાં રજોહરણ, સદોરક મુલ્લસાદિ વિગેરે દ્રવ્યથી સ્વલિગ કહેવાય છે.
તથા પરલિગ-કુતીર્થિકલિગ અને ગૃહસ્થલિગના ભેદથી એ પ્રકારના હોય છે,
તેમાં સામાયિક સંયતોને ત્રણે દ્રવ્યલિગ હોય છે, કેમકે-ચારિત્રપરિણામથી
એક પ્રકારવાળા દ્રવ્યલિગની અપેક્ષા હોય છે. ‘एवं छेदोवद्वावणिए वि’ સામા

ડપિ જ્ઞાતવ્યો લિંગ્ગાદિમત્ત્વેનેતિ । ‘પરિહારવિશુદ્ધિયસંજય ણં મંતે ! કિં પુચ્છા’
પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતઃ સ્વલિંગ્ગ મદન્ત ! કિં સ્વલિંગ્ગે મહેત્ અન્યલિંગ્ગે મહેત્ ગૃહસ્થ
લિંગ્ગે વા મહેદિતિ પુચ્છા પ્રદન્તઃ મગવાનાઢ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે
ગૌતમ ! ‘દ્વલિંગ્ગંપિ ભાવલિંગ્ગંપિ પદુચ્ચ’ દ્રવ્યલિંગ્ગપિ ભાવલિંગ્ગપિ પ્રતીત્ય-
આશ્રિત્ય ‘સલિંગે હોજ્જા નો અન્નલિંગે હોજ્જા નો ગિહિલિંગે હોજ્જા’ સ્વલિંગ્ગે-
મહેત્ નો અન્યલિંગ્ગે મહેત્ નો વા ગૃહસ્થલિંગ્ગે મહેત્ । ‘સેસા જહા સામાહ્યસંજય’
શેષો સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતયથાસ્થાતસંયતૌ યથા સામાયિકસંયતઃ કથિત સ્તેનૈવ-
રૂપેણ લિંગ્ગવિષયે જ્ઞાતવ્યાવિતિ ૯ ।

સામાયિકસંયત કે જેસે છેદોપસ્થાપનીયસંયત કો સી જાનના ચાહિયે
‘પરિહારવિશુદ્ધિયસંજય ણં મંતે ! કિં પુચ્છા’ હે મદન્ત ! પરિહાર-
વિશુદ્ધિકસંયત કયા સ્વલિંગ્ગ મેં હોના હૈ ? અથવા અન્યલિંગ્ગ મેં હોતા
હૈ ? અથવા ગૃહસ્થલિંગ્ગ મેં હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશુશ્રી કહતે હૈ-
‘ગોયમા ! દ્વલિંગ્ગંપિ ભાવલિંગ્ગંપિ પદુચ્ચ સલિંગે હોજ્જા’ હે ગૌતમ ।
દ્રવ્યલિંગ્ગ ઓર ભાવલિંગ્ગ કો આશ્રિત કરકે પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત
સ્વલિંગ્ગ મેં હોતા હૈ ‘નો અન્નલિંગે હોજ્જા, નો ગિહિલિંગે હોજ્જા’ અન્ય-
લિંગ્ગ મેં નહીં હોતા હૈ ઓર ન ગૃહસ્થલિંગ્ગ મેં હોતા હૈ । ‘સેસા જહા
સામાહ્યસંજય’ ‘સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયત ઓર યથાસ્થાતસંયત સામાયિક
સંયત કે જેસે લિંગ્ગ કે વિષય મેં જાનના ચાહિયે । ૯ વાં દ્વાર સમાપ્ત ।

ચિક સંયતના કથન પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય સંયતના સંબંધમાં પણ સમજવું.
‘પરિહારવિશુદ્ધિયસંજય ણં મંતે ! કિં પુચ્છા’ હે ભગવન્ પરિહાર વિશુદ્ધિક
સંયત શું સ્વલિંગ્ગમાં હોય છે ? અથવા અન્યલિંગ્ગમાં હોય છે ? અથવા
ગૃહસ્થલિંગ્ગમાં હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા !
દ્વલિંગ્ગં પિ ભાવલિંગ્ગં પિ પદુચ્ચ સલિંગે હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! દ્રવ્યલિંગ્ગ અને
ભાવલિંગ્ગનો આશ્રય કરીને પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત સ્વલિંગ્ગમાં હોય છે.
‘નો અન્નલિંગે હોજ્જા, નો ગિહિલિંગે હોજ્જા’ અન્યલિંગ્ગમાં પણ હોતા નથી,
અને ગૃહસ્થલિંગ્ગમાં હોતા નથી. ‘સેસા જહા સામાહ્યસંજય’ છેદોપસ્થાપનીય,
પરિહાર વિશુદ્ધિક, સૂક્ષ્મ સંપરાય, અને યથાસ્થાત સંયતનું લિંગ સંબંધી
કથન સામાયિક સંયતના કથન પ્રમાણે સમજવું એ રીતે આ નવમું દ્વાર કહેલ છે.

નવમું દ્વાર સમાપ્ત

દશમં શરીરદ્વારમાહ-‘સામાઘ્યસંજણ ણં મંતે ! કઠ્ઠસુ સરીરેસુ હોજ્જા’ સામાયિકસંયતઃ સ્વલ્લ મદન્ત ! કતિષ્ઠુ શરીરેષુ ભવેત્ કતિસંખ્યકશરીર-વાન્ ભવતીતિ પ્રશ્નઃ, ભગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘તિસુ વા ચચસુ વા પંચસુ વા જહા કસાયકુસીલે’ ત્રિષુ વા શરીરેષુ ભવેત્ ચતુર્ણુ વા પચ્ચસુ વા ભવેત્ યથા કપાયકુસીલઃ કપાયકુસીલસ્ય યથાશરીર-વચ્ચં કથિતં તથૈવ સામાયિકસંયતસ્યાપિ શરીરવચ્ચં જ્ઞાતવ્યમ્ તથાહિ કપાય-કુસીલપ્રકરણમ્-ત્રિષુ શરીરેષુ ભવન્ ત્રિષુ ઔદારિકતૈજસકાર્મણશરીરેષુ ભવેત્ ચતુર્ણુ શરીરેષુ ભવન્ ચતુર્ણુ ઔદારિકવૈક્રિયતૈજસકાર્મણશરીરેષુ ભવેત્, પચ્ચસુ-શરીરેષુ ભવન્ પચ્ચસુ-ઔદારિકવૈક્રિયાહારકતૈજસકાર્મણશરીરેષુ ભવેદિતિ ભાવઃ ।

દશવે શરીરદ્વાર કા કથન

‘સામાઘ્યસંજણ ણં મંતે ! કઠ્ઠસુ સરીરેસુ હોજ્જા’ હે મદન્ત ! સામાયિકસંયત કિતને શરીરોં વાલા હોતા હૈ ? ઇસકે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! તિસુ વા ચચસુ વા જહા કસાયકુસીલે’ હે ગૌતમ ! સામાયિકસંયત કષાયકુસીલ કે જૈસે ત્રીન શરીરોંવાલા મી હોતા હૈ ચાર શરીરોંવાલા મી હોતા હૈ ઔર પાંચ શરીરોં વાલા મી હોતા હૈ । કષાયકુસીલ પ્રકરણ ઇસ પ્રકાર સે હૈ-કષાયકુસીલ સાધુ યદિ ત્રીન શરીરોંવાલા હોતા હૈ તો વહ ઔદારિક તૈજસ ઔર કાર્મણ ઇન ત્રીન શરીરોં વાલા હોતા હૈ । યદિ વહ ચાર શરીરો વાલા હોતા હૈ તો વહ ઔદારિક વૈક્રિય તૈજસ ઔર કાર્મણ ઇન ચાર શરીરોં વાલા હોતા હૈ ઔર યદિ વહ પાંચ શરીરોંવાલા હોતા હૈ તો ઔદારિક વૈક્રિય આહારક તૈજસ ઔર કાર્મણ ઇન પાંચ શરીરો વાલા હોતા હૈ ।

હવે દસમા શરીરદ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે.

‘સામાઘ્યસંજણ ણં મંતે ! કઠ્ઠસુ સરીરેસુ હોજ્જા’ હે ભગવન્ સામાયિક સંયત કેટલા શરીરોવાળા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમ સ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા ! તિસુ વા ચચસુ વા પંચસુ વા જહા કસાયકુસીલે’ હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયત કષાય કુસીલના કથન પ્રમાણે ત્રણ શરીરોવાળા પણુ હોય છે, ચાર શરીરોવાળા પણુ હોય છે, અને પાંચ શરીરોવાળા પણુ હોય છે, કષાયકુસીલ પ્રકરણ આ પ્રમાણે છે-કષાયકુસીલ સાધુ ને ત્રણ શરીરોવાળા હોય છે, તો તે ઔદારિક તૈજસ અને કાર્મણ આ ત્રણ શરીરો વાળા હોય છે, અને ને તે ચાર શરીરોવાળા હોય છે તો તે ઔદારિક વૈક્રિય, તૈજસ અને કાર્મણ એ ચાર શરીરોવાળા હોય છે અને ને તે પાંચ શરીરો-વાળા હોય છે, તો ઔદારિક, વૈક્રિય, આહારક, તૈજસ અને કાર્મણ એ પાંચ

‘एवं छेदोवद्वावणि ए वि’ एवम्-सामायिकसंयतवद्देव छेदोपस्थापनीयसंयतोऽपि त्रिषु चतुर्षु पञ्चसु वा औदारिकादि कर्मणान्तशरीरेषु भवेदिति । ‘सेसा जहा-पुलाए’ शेषाः-परिहारविशुद्धिक सूक्ष्मसंपराययथाख्यातसंयता यथा पुलाकः पुलाकवद्देव एतेऽपि शरीरवन्तो भवन्ति तथाहि-त्रिषु औदारिकतैजस-कर्मणशरीरेषु भवेयुरिति भावः १० । एकादशं क्षेत्रद्वारमाह-‘सामाह्यसंजएणं भंते ! किं कम्मभूमि ए होज्जा अकम्मभूमि ए होज्जा’ सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! किं कर्मभूमौ भवेत् अकर्मभूमौ वा भवेदिति प्रश्नः, भगवानाह-‘गोयमा’ इत्यादि ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘जंमणं संतिभावं च पडुच्च’ जन्म सद्भावमस्ति त्वं च प्रतीत्य-अपेक्ष्य ‘कम्मभूमि ए नो अकम्मभूमि ए’ कर्मभूमावेव

‘एवं छेदोवद्वावणि ए वि’ सामायिकसंयत के जैसे ‘छेदोपस्थापनीय संयत भी तीन शरीरों वाला, चार शरीरों वाला और पांच शरीरों वाला होता है । ‘सेसा जहा पुलाए’ तथा परिहारविशुद्धिक, सूक्ष्म संपराय एवं यथाख्यात संयत पुलाक के जैसे ही तीन शरीर वाले हैं और ये औदारिक तैजस और कर्मण इन तीन शरीरों वाले होते हैं ।

દસવાં દ્વાર સમાપ્ત

ગ્યારહવે ક્ષેત્ર દ્વાર કા કથન

‘સામાહ્યસંજણં ભંતે ! કિં કમ્મભૂમીએ હોજ્જા અકમ્મભૂમીએ હોજ્જા’ હે ભદન્ત ! સામાયિકસંયત કર્મભૂમિ મેં હોતા હૈ કિ અકર્મ-ભૂમિ મેં હોતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! જંમણં સંતિભાવં ચ પડુચ્ચ’ હે ગૌતમ ! જન્મ ઓર સદ્ભાવ કો લેકર ‘કમ્મ-ભૂમીએ નો અકમ્મભૂમીએ’ સામાયિકસંયત કર્મભૂમિ મેં હી હોતા હૈ,

શરીરોવાળા હોય છે ‘એવ છેદોવદ્વાવણિ એ વિ’ સામાયિક સંયતના કથન પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય સંયત પણ ત્રણ શરીરોવાળા અને પાંચ શરીરોવાળા હોય છે ‘સેસા જહા પુલાએ’ તથા પરિહાર વિશુદ્ધિક સૂક્ષ્મ સંપરાય અને યથા-ખ્યાત સંયત પુલાકના કથન પ્રમાણે જ ઔદારિક, તૈજસ, અને કાર્મણ એ ત્રણ શરીરોવાળા જ હોય છે. એ રીતે આ દસમું દ્વાર કહ્યું છે. ॥૧૦॥

હવે અગીયારમા ક્ષેત્રદ્વારનું કથન કરવામા આવે છે

‘સામાહ્ય સંજણં ભંતે ! કિં કમ્મભૂમિએ હોજ્જા, અકમ્મભૂમિએ હોજ્જા’ હે ભગવન્ સામાયિક સંયત કર્મભૂમિમાં હોય છે ? કે અકર્મભૂમિમાં હોય છે ? આપ શ્રના ઉત્તરમા પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! જમણ સતિભાવ પડુચ્ચ’ હે ગૌતમ ! જન્મ અને સદ્ભાવને લઈને ‘કમ્મભૂમિએ નો અકમ્મભૂમિએ’ સામાયિક

મહેત્ નો અકર્મભૂમૌ મહેત્ 'જહા વડસે' યથા વલુશઃ, જન્મસદ્ભાવાપેક્ષયા તુ કર્મભૂમાવેવ મવતિ ન કથમપિ અકર્મભૂમૌ મવતિ, સંહરણાપેક્ષયા તુ કર્મભૂમૌ વા મહેત્ અકર્મભૂમૌ વા મહેદિતિ માયઃ । 'એવં છેદોવદ્વાવણિવિ' એવમ્-સામાયિકસંયતવદેવ છેદોપસ્થાપનીસંયતોઽપિ જન્મ સદ્ભાવાપેક્ષા કર્મભૂમૌ મવતિ નો અકર્મભૂમૌ મવતિ, સંહરણાપેક્ષયા તુ ઉભયન્નાપિ મવતીતિ । 'પરિહારવિશુદ્ધિય ય જહા પુલાય' પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતસ્તુ યથા પુલાકઃ જન્મસદ્ભાવં-પ્રતીત્ય કર્મભૂમાવેવ મહેત્ નો અકર્મભૂમૌ મહેદિતિ માયઃ । 'સેમા જહા સામાહ્યસંજય' શેપૌ-સૂક્ષ્મસંપરાય યથારુયાતસંયતૌ યથા-

અકર્મભૂમિ મેં નહીં હોતા હૈ । તથા-સંહરણ કી અપેક્ષા સે વહ કર્મભૂમિ મેં મી હોતા હૈ ઓર અકર્મભૂમિ મેં મી હોતા હૈ યાની ચાલ 'જહા વડસે' હસ સૂત્રપાઠ દ્વારા પુષ્ટ કી ગઈ હૈ । 'એવં છેદોવદ્વાવણિવિ' સામાયિક સંયત કે જૈસે છેદોપસ્થાપનીયસંયત મી જન્મ ઓર સદ્ભાવ કી અપેક્ષા સે કર્મભૂમિ મેં હી હોતા હૈ । અકર્મભૂમિ મેં નહીં હોતા પરન્તુ સંહરણ કી અપેક્ષા વહ કર્મભૂમિ મેં મી હોતા હૈ ઓર અકર્મભૂમિ મેં મી હોતા હૈ । 'પરિહારવિશુદ્ધિય ય જહા પુલાય' પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત જન્મ ઓર સદ્ભાવ કી અપેક્ષા પુલાક કે જૈસે કર્મભૂમિ મેં હી હોતા હૈ । અકર્મભૂમિ મેં નહીં હોતા હૈ । 'સેમા જહા સામાહ્ય-સંજય' સૂક્ષ્મ સંપરાય ઓર યથારુયાતસંયત સામાયિકસંયત કે જૈસે જન્મ ઓર સદ્ભાવ કી અપેક્ષા લેકર કર્મભૂમિ મેં હી હોતે હૈ અકર્મ-

સંયત કર્મભૂમિમાં જ હોય છે, અકર્મભૂમિમાં હોતા નથી એવા વાત 'યથા વડસે' આ સૂત્રપાઠ દ્વારા પુષ્ટ કરેલ છે 'એવં છેદોવદ્વાવણિવિ' સામાયિક સંયતના કથન પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય સંયત પણ જન્મ અને સદ્ભાવની અપેક્ષાથી કર્મભૂમિમાં જ હોય છે, અકર્મભૂમિમાં હોતા નથી પરંતુ સંહરણની અપેક્ષાથી તે કર્મભૂમિમાં પણ હોય છે અને અકર્મભૂમિમાં પણ હોય છે. 'પરિહારવિશુદ્ધિય જહા પુલાય' પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત જન્મ અને સદ્ભાવની અપેક્ષાથી પુલાકના કથન પ્રમાણે કર્મભૂમિમાં જ હોય છે અકર્મભૂમિમાં હોતા નથી. 'સેમા જહા સામાહ્યસંજય' સૂક્ષ્મસંપરાય અને યથારુયાત સંયત સામાયિક સંયતના કથન પ્રમાણે જન્મ અને સદ્ભાવની અપેક્ષાથી કર્મભૂમિમાં જ હોય

સામાયિકલ્ચરતઃ, જન્મમદ્ધાવં પ્રતીત્ય કર્મભૂમૌ ભવેતામ્ ઇમૌ ન અકર્મભૂમૌ સંહરણં પ્રતીત્ય તુ કર્મભૂતૌ વા ભવેતામ્ અકર્મભૂમૌ વા ભવેતામિતિ ગાયઃ ૧૧ સૂ૦૨ ।

કાલાદિદ્વારે આહ-સામાયસંજણ પં મંતે' ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-સાત્તાદ્વયસંજણ પં મંતે! કિં ઓસપિળી કાલે હોજ્જા ઉસ્સપિળી કાલે હોજ્જા નો ઓસપિળી નો ઉસ્સપિળી કાલે હોજ્જા? ગોયમા! ઓસપિળી કાલે જહા વડસે । એવં છેદોવટ્ટાવણિય વિ । જવરં જંમણં સંતિભાવં ચ પહુચ્ચ ચડસુ વિ પલિભાગેસુ જતિથ સાહરણં પહુચ્ચ અન્નયરે પલિભાગે હોજ્જા સેસં તં ચેવ । પરિહારવિસુદ્ધિય પુચ્છા ગોયમા! ઓસપિળી કાલે વા હોજ્જા ઉસ્સપિળી કાલે વા હોજ્જા નો ઓસપિળી નો ઉસ્સપિળી કાલે નો હોજ્જા । જઈ ઓસપિળી કાલે હોજ્જા જહા પુલાઓ, ઉસ્સપિળી કાલે વિ જહા પુલાઓ । સુદુમ-સંપરાઈઓ જહા ણિયંઠો । એવં અહક્ખાઓ વિ (૧૨) સામા-ઇયસંજણ પં મંતે! કાલગણ સમાણે કિં ગઈં ગચ્છઈ? ગોયમા! દેવગઈં ગચ્છઈ । દેવગઈં ગચ્છમાણે કિં ભવણવાસિસુ ઉવવજ્જેજ્જા વાળમંતરેસુ ઉવવજ્જેજ્જા જોઈસિયસુ ઉવવજ્જેજ્જા વેમાણિયસુ ઉવવજ્જેજ્જા, ગોયમા! નો ભવણવાસિસુ ઉવવજ્જેજ્જા જહા કસાયકુસીલે । એવં છેદોવટ્ટાવણિય વિ । પરિહારવિસુ-દ્ધિય જહા પુલાય, સુદુમસંપરાય જહા ણિયંઠે । અહક્ખાય પુચ્છા ગોયમા! એવં અહક્ખાયસંજણ વિ જાવ અજહન્નમણુ-ક્કોસેણં અણુત્તરવિમાણેસુ ઉવવજ્જેજ્જા અત્થે ગઈય સિઝ્ઝઈ જાવ

ભૂમિ મેં નહીં હોતે હૈં । પરન્તુ સંહરણ કી અપેક્ષા સે કર્મભૂમિ મેં બી હોતે હૈં ઝૌર અકર્મભૂમિ મેં બી હોતે હૈં સૂ૦૨ ।

છે અકર્મભૂમિમાં હોતા નથી પરંતુ સંહરણની અપેક્ષાથી કર્મભૂમિમાં પણ હોય છે, અને અકર્મભૂમિમાં પણ હોય છે. તેમ સમજવું ॥ સૂ૦ ૨ ॥

મહેત્ નો અકર્મભૂમૌ મહેત્ 'જહા વડસે' યથા વક્તુઃ, જન્મસદ્ભાવાપેક્ષયા તુ કર્મભૂમાવેવ મવતિ ન કથમપિ અકર્મભૂમૌ મવતિ, સંહરણાપેક્ષયા તુ કર્મભૂમૌ વા મહેત્ અકર્મભૂમૌ વા મહેદિતિ માયઃ । 'એવં છેદોવદ્વાવણિવિ' એવમ્-સામાયિકસંયતવદેવ છેદોપસ્થાપનીસંયતોઽપિ જન્મ સદ્ભાવાપેક્ષા કર્મભૂમૌ મવતિ નો અકર્મભૂમૌ મવતિ, સંહરણાપેક્ષયા તુ ઉમયત્રાપિ મવતીતિ । 'પરિહારવિશુદ્ધિય ય જહા પુલાય' પરિહારવિશુદ્ધિરૂસંયતસ્તુ યથા પુલાકઃ જન્મસદ્ભાવં-પ્રતીત્ય કર્મભૂમાવેવ મહેત્ નો અકર્મભૂમૌ મહેદિતિ માયઃ । 'સેમા જહા સામાઙ્યસંજય' શેપૌ-સૂક્ષ્મસંપરાય યથાખ્યાતસંયતૌ યથા-

અકર્મભૂમિ મેં નહીં હોતા હૈ । તથા-સંહરણ કી અપેક્ષા સે વહ કર્મભૂમિ મેં મી હોતા હૈ ઓર અકર્મભૂમિ મેં મી હોતા હૈ યહી ચાલ 'જહા વડસે' હસ સૂત્રપાઠ દ્વારા પુષ્ટ કી ગઈ હૈ । 'એવં છેદોવદ્વાવણિવિ' સામાયિક સંયત કે જૈસે છેદોપસ્થાપનીયસંયત મી જન્મ ઓર સદ્ભાવ કી અપેક્ષા સે કર્મભૂમિ મેં હી હોતા હૈ । અકર્મભૂમિ મેં નહીં હોતા પરન્તુ સંહરણ કી અપેક્ષા વહ કર્મભૂમિ મેં મી હોતા હૈ ઓર અકર્મભૂમિ મેં મી હોતા હૈ । 'પરિહારવિશુદ્ધિય ય જહા પુલાય' પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત જન્મ ઓર સદ્ભાવ કી અપેક્ષા પુલાક કે જૈસે કર્મભૂમિ મેં હી હોતા હૈ । અકર્મભૂમિ મેં નહીં હોતા હૈ । 'સેમા જહા સામાઙ્યસંજય' સૂક્ષ્મ સંપરાય ઓર યથાખ્યાતસંયત સામાયિકસંયત કે જૈસે જન્મ ઓર સદ્ભાવ કી અપેક્ષા લેકર કર્મભૂમિ મેં હી હોતે હૈ અકર્મ-

સંયત કર્મભૂમિમાં જ હોય છે, અકર્મભૂમિમાં હોતા નથી. એજ વાત 'યથા વડસે' આ સૂત્રપાઠ દ્વારા પુષ્ટ કરેલ છે 'એવં છેદોવદ્વાવણિવિ' સામાયિક સંયતના કથન પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય સંયત પણ જન્મ અને સદ્ભાવની અપેક્ષાથી કર્મભૂમિમાં જ હોય છે, અકર્મભૂમિમાં હોતા નથી પરંતુ સંહરણની અપેક્ષાથી તે કર્મભૂમિમાં પણ હોય છે. અને અકર્મભૂમિમાં પણ હોય છે. 'પરિહારવિશુદ્ધિય જહા પુલાય' પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત જન્મ અને સદ્ભાવની અપેક્ષાથી પુલાકના કથન પ્રમાણે કર્મભૂમિમાં જ હોય છે અકર્મભૂમિમાં હોતા નથી. 'સેમા જહા સામાઙ્યસંજય' સૂક્ષ્મસંપરાય અને યથાખ્યાત સંયત સામાયિક સંયતના કથન પ્રમાણે જન્મ અને સદ્ભાવની અપેક્ષાથી કર્મભૂમિમાં જ હોય

સામાયિકસંયતઃ, જન્મસદશાવં પ્રતીત્ય કર્મભૂમૌ ભવેતામ્ ઇમૌ ન અકર્મભૂમૌ સંહરણં પ્રતીત્ય તુ કર્મભૂતૌ વા ભવેતામ્ અકર્મભૂમૌ વા ભવેતામિતિ માત્રઃ ૧૧ સૂ૦૨ ।

કાલાદિદ્વારે આહ-સામાયસંજણ પાં મંતે' ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-સામાયસંજણ પાં મંતે! કિં ઓસપ્પિણી કાલે હોજ્જા ઉસસપ્પિણી કાલે હોજ્જા નો ઓસપ્પિણી નો ઉસસપ્પિણી કાલે હોજ્જા? ગોયમા! ઓસપ્પિણી કાલે જહા વડસે । एवं छेदोवट्ठावणिए वि । णवरं जंमणं संतिभावं च पडुच्च वडसु वि पडिभागेसु नत्थि साहरणं पडुच्च अन्नयरे पडिभागे होज्जा सेसं तं चेव । परिहारविसुद्धिए पुच्छा गोयमा! ઓસપ્પિણી કાલે વા હોજ્જા ઉસસપ્પિણી કાલે વા હોજ્જા નો ઓસપ્પિણી નો ઉસસપ્પિણી કાલે નો હોજ્જા । જઈ ઓસપ્પિણી કાલે હોજ્જા જહા પુલાઓ, ઉસસપ્પિણી કાલે વિ જહા પુલાઓ । सुहुम-संपराइओ जहा णियंठो । एवं अहक्खाओ वि (१२) सामा-इयसंजण पां मंते! कालगण समाणे किं गइं गच्छइ? ગોયમા! દેવગઈં ગચ્છઈ । દેવગઈં ગચ્છમાણે કિં ભવણવાસિસુ ઉવવજ્જેજ્જા વાણમંતરેસુ ઉવવજ્જેજ્જા જોઈસિણસુ ઉવવજ્જેજ્જા વેમાણિણસુ ઉવવજ્જેજ્જા, ગોયમા! નો ભવણવાસિસુ ઉવવજ્જેજ્જા જહા કસાયકુસીલે । एवं छेदोवट्ठावणिए वि । परिहारविसु-द्धिए जहा पुलाए, सुहुमसंपराए जहा णियंठे । अहक्खाए पुच्छा गोयमा! एवं अहक्खायसंजण वि जाव अजहन्नमणु-क्कोसेणं अणुत्तरविमाणेसु उववज्जेज्जा अत्थे गइए सिज्झइ जाव

भूमि में नहीं होते हैं । परन्तु संहरण की अपेक्षा से कर्मभूमि में भी होते हैं और अकर्मभूमि में भी होते हैं सू० २ ।

છે અકર્મભૂમિમાં હોતા નથી પરંતુ સંહરણની અપેક્ષાથી કર્મભૂમિમાં પણ હોય છે, અને અકર્મભૂમિમાં પણ હોય છે. તેમ સમજવું ॥ સૂ૦ ૨ ॥

મહેત્ નો અકર્મભૂમી મહેત્ 'જહા વડસે' યથા વકુશઃ, જન્મસદ્ભાવાપેક્ષયા તુ કર્મભૂમાવેવ મવતિ ન કથમપિ અકર્મભૂમી મવતિ, સંહરણાપેક્ષયા તુ કર્મભૂમી વા મહેત્ અકર્મભૂમી વા મહેદિતિ માયઃ । 'એવં છેદોવદ્વાવણિણ વિ' એવમ્-સામાયિકસંયતવદેવ છેદોપસ્થાપનોસંયતોઽપિ જન્મ સદ્ભાવા-પેક્ષા કર્મભૂમી મવતિ નો અકર્મભૂમી મવતિ, સંહરણાપેક્ષયા તુ ઉભયત્રાપિ મવતીતિ । 'પરિહારવિશુદ્ધિણ ય જહા પુલાઈ' પરિહારવિશુદ્ધિઃસંયતસ્તુ યથા પુલાકઃ જન્મસદ્ભાવં-પ્રતીત્ય કર્મભૂમાવેવ મહેત્ નો અકર્મભૂમી મહેદિતિ માયઃ । 'સેમા જહા સામાઢ્યસંજઈ' સોપો-સૂક્ષ્મસંપરાય યથાખ્યાતસંયતૌ યથા-

અકર્મભૂમિ મેં નહીં હોતા હૈ । તથા-સંહરણ કી અપેક્ષા સે વહ કર્મભૂમિ મેં બી હોતા હૈ ઓર અકર્મભૂમિ મેં બી હોતા હૈ યહી ચાલ 'જહા વડસે' હસ સૂત્રપાઠ દ્વારા પુષ્ટ કી ગઈ હૈ । 'એવં છેદોવદ્વાવણિણ વિ' સામાયિક સંયત કે જૈસે છેદોપસ્થાપનીયસંયત બી જન્મ ઓર સદ્ભાવ કી અપેક્ષા સે કર્મભૂમિ મેં હી હોતા હૈ । અકર્મભૂમિ મેં નહીં હોતા પરન્તુ સંહરણ કી અપેક્ષા વહ કર્મભૂમિ મેં બી હોતા હૈ ઓર અકર્મભૂમિ મેં બી હોતા હૈ । 'પરિહારવિશુદ્ધિણ ય જહા પુલાઈ' પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત જન્મ ઓર સદ્ભાવ કી અપેક્ષા પુલાક કે જૈસે કર્મભૂમિ મેં હી હોતા હૈ । અકર્મભૂમિ મેં નહીં હોતા હૈ । 'સેમા જહા સામાઢ્ય-સંજઈ' સૂક્ષ્મ સંપરાય ઓર યથાખ્યાતસંયત સામાયિકસંયત કે જૈસે જન્મ ઓર સદ્ભાવ કી અપેક્ષા લેકર કર્મભૂમિ મેં હી હોતે હૈ અકર્મ-

સંયત કર્મભૂમિમાં જ હોય છે, અકર્મભૂમિમાં હોતા નથી. એજ વાત 'યથા વડસે' આ સૂત્રપાઠ દ્વારા પુષ્ટ કરેલ છે. 'એવં છેદોવદ્વાવણિણ વિ' સામાયિક સંયતના કથન પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય સંયત પણ જન્મ અને સદ્ભાવની અપેક્ષાથી કર્મભૂમિમાં જ હોય છે, અકર્મભૂમિમાં હોતા નથી પરંતુ સંહરણની અપેક્ષાથી તે કર્મભૂમિમાં પણ હોય છે. અને અકર્મભૂમિમાં પણ હોય છે. 'પરિહારવિશુદ્ધિણ જહા પુલાઈ' પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત જન્મ અને સદ્ભાવની અપેક્ષાથી પુલાકના કથન પ્રમાણે કર્મભૂમિમાં જ હોય છે અકર્મભૂમિમાં હોતા નથી. 'સેમા જહા સામાઢ્યસંજઈ' સૂક્ષ્મસંપરાય અને યથાખ્યાત સંયત સામાયિક સંયતના કથન પ્રમાણે જન્મ અને સદ્ભાવની અપેક્ષાથી કર્મભૂમિમાં જ હોય

સામાયિકલંચતઃ, જન્મમદશાવં પ્રતીત્ય કર્મભૂમૌ ભવેતામ્ ડમૌ ન અકર્મભૂમૌ સંહરણં પ્રતીત્ય તુ કર્મભૂ નૌ વા ભવેતામ્ અકર્મભૂમૌ વા ભવેતામિતિ માત્રઃ ૧૧ સુ૦૨ ।

કાલાદિદ્વારે આહ-સામાયસંજણ ણં મંતે' ક્ત્યાદિ ।

મૂલમ્-સામાયસંજણ ણં મંતે ! કિં ઓસપિણી કાલે હોજ્જા ઉસપિણી કાલે હોજ્જા નો ઓસપિણી નો ઉસપિણી કાલે હોજ્જા ? ગોચમા ! ઓસપિણી કાલે જહા વડસે । एवं छेदोवट्ठावणिए वि । णवरं जंमणं संतिभावं च पडुच्च चउसु वि पलिभायेसु जत्थे साहरणं पडुच्च अन्नयरे पडिभाने होजा सेसं तं चेव । परिहारविसुद्धिए पुच्छा गोयमा ! ओसपिणी काले वा होज्जा उस्सपिणी काले वा होजा णो ओसपिणी नो उस्सपिणी काले नो होज्जा । जइ ओसपिणी काले होज्जा जहा पुलाओ, उस्सपिणी काले वि जहा पुलाओ । सुहुम-संपराइओ जहा णियंठो । एवं अहक्खाओ वि (१२) सामा-इयसंजण णं मंते ! कालगण समाणे किं गइं गच्छइ ? गोयमा ! देवगइं गच्छइ । देवगइं गच्छमाणे किं भवणवासिसु उववज्जेज्जा वाणमंतरेसु उववज्जेज्जा जोइसिएसु उववज्जेज्जा वेमाणिएसु उववज्जेज्जा, गोयमा ! णो भवणवासिसु उववज्जेज्जा जहा कसायकुसीले । एवं छेदोवट्ठावणिए वि । परिहारविसु-द्धिए जहा पुलाए, सुहुमसंपराए जहा णियंठे । अहक्खाए पुच्छा गोयमा ! एवं अहक्खायसंजण वि जाव अजहन्नमणु-क्कोसेणं अणुत्तरदिमाणेसु उववज्जेज्जा अत्थे गइए सिज्झइ जाव

भूमि में नहीं होते हैं । परन्तु संहरण की अपेक्षा से कर्मभूमि में भी होते हैं और अकर्मभूमि में भी होते हैं सू० २ ।

छे अકર્મભૂમિમા હોતા નથી પરંતુ સંહરણની અપેક્ષાથી કર્મભૂમિમાં પણ હોય છે, અને અકર્મભૂમિમાં પણ હોય છે. તેમ સમજવું ॥ સૂ૦ ૨ ॥

अंतं करेइ । सामाइयसंजय णं भंते ! देवलोगेसु उववज्जमाणे
 किं इंदत्ताए उववज्जइ पुच्छा गोयमा ! अविराहणं पडुच्च एवं
 जहा कसायकुसीले । एवं छेदोवट्ठावणिए वि । परिहारविसुद्धिए
 जहा पुलाए । सेसा जहा णियंठे । सामाइयसंजयस्स णं भंते !
 देवलोगेसु उववज्जमाणस्स केवइयं कालं ठिई पन्नत्ता गोयमा !
 जहन्नेणं दो पलिओवमाइं, उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं । एवं
 छेदोवट्ठावणिए वि । परिहारविसुद्धियस्स पुच्छा गोयमा ! जह-
 न्नेणं दो पलिओवमाइं, उक्कोसेणं अट्ठारस्ससागरोवमाइं, सेसा
 णं जहा णियंठस्स । (१३) । सामाइयसंजयस्स णं भंते ! केव-
 इया संजमट्ठाणा पन्नत्ता ? गोयमा ! असंखेज्जा संजमट्ठाणा
 पन्नत्ता, एवं जाव परिहारविसुद्धियस्स । सुहुमसंपरायसंज-
 यस्स पुच्छा गोयमा ! असंखेज्जा अंतोमुहुत्तिया संजमट्ठाणा
 पन्नत्ता । अहक्खायसंजयस्स पुच्छा गोयमा ! एगे अजहन्न-
 मणुक्कोसए संजमट्ठाणे पन्नत्ते । एएसि णं भंते ! सामाइय-
 च्छेदोवट्ठावणियपरिहारविसुद्धियसुहुमसंपरायअहक्खायसंजया
 णं संजमट्ठाणाणं कयरे कयरेहिंतो जाव विसेसाहिया वा ?
 गोयमा ! सव्वत्थोवे अहक्खायसंजमस्स एगे अजहन्नमणुक्को-
 सए संजमट्ठाणे सुहुमसंपरायसंजयस्स अंतोमुहुत्तिया संजमट्ठाणा
 असंखेज्जगुणा परिहारविसुद्धियसंजयस्स संजमट्ठाणा असंखे-
 ज्जगुणा सामाइयसंजयस्स छेदोवट्ठावणियसंजयस्स य एएसि
 णं संजमट्ठाणा दोण्ह वि तुल्ला असंखेज्जगुणा (१४) ॥सू० ३॥

छाया—सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! किमवसर्पिणीकाले भवेत् उत्सर्पिणी
 काले भवेत् नो अवसर्पिणी नो उत्सर्पिणी काले भवेत् ! गौतम ? अवसर्पिणीकाले

यथा वकुशः, एवं छेदोपस्थापनिकोऽपि । नवरं जन्मसदभावं च प्रतीत्य चतुर्ष्वपि प्रतिभागेषु नास्ति, संहरणं प्रतीत्य अन्यतरस्मिन् प्रतिभागे भवेत् शेषं तदेव । परिहारविशुद्धिकः पृच्छा गौतम ! अवसर्पिणीकाले वा भवेत् उत्सर्पिणीकाले वा भवेत् नो अवसर्पिणी नो उत्सर्पिणीकाले नो भवेत् । यदि अवसर्पिणीकाले भवेत् यथा पुलाकः । उत्सर्पिणीकालेऽपि यथा पुलाकः । सूक्ष्मसंपरायोऽपि यथा निर्ग्रन्थः एवं यथाख्यातोऽपि (१२) सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! कालगतः सन् कां गतिं गच्छति ? गौतम ! देवगतिं गच्छति । देवगतिं गच्छन् किं भवन-वासिषु उत्पद्येत दानव्यन्तरेषुत्पद्येत ज्योतिष्केषुत्पद्येत वैमानिकेषुत्पद्येत ? गौतम ! नो भग्नवासिषुत्पद्येत यथा कपायकुशीलः । एवं छेदोपस्थापनिकोऽपि । परिहारविशुद्धिको यथा पुलाकः, सूक्ष्मसंपरायो यथा निर्ग्रन्थः । यथाख्यातः पृच्छा, गौतम ! एवं यथाख्यातसंयतोऽपि यावत् अजघन्यानुत्कर्षेणानुत्तर-विमानेषुत्पद्येत अस्यैरुक्तः सिद्ध्यति यावदन्तं करोति । सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! देवलोकेषुत्पद्यमानः किमिन्द्रतयोत्पद्यते ? पृच्छा गौतम ! अविराधनं प्रतीत्य एवं यथा कपायकुशीलः । एवं छेदोपस्थापनीयोऽपि परिहारविशुद्धिको यथा पुलाकः शेषाः यथा निर्ग्रन्थः । सामायिकसंयतस्य खलु भदन्त ! देवलोकेषु-त्पद्यमानस्य कियत्कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन द्वे पल्योपमे उत्कर्षेण त्र्यास्रशतसागरोपमाणि एवं छेदोपस्थापनीयोऽपि । परिहारविशुद्धिकस्य पृच्छा गौतम ! जघन्येन द्वे पल्योपमे उत्कर्षेण अष्टादश सागरोपमाणि शेषाणां यथा निर्ग्रन्थस्य (१३) । सामायिकसंयतस्य खलु भदन्त ! कियन्ति संयमस्थानानि प्रज्ञप्तानि एवं यावत् परिहारविशुद्धिकस्य । सूक्ष्मसंपरायसंयतस्य पृच्छा गौतम ! असंख्येयानि अन्तर्मुहूर्तकानि संयमस्थानानि प्रज्ञप्तानि । यथाख्यातसंयतस्य पृच्छा गौतम ! एकमजघन्यानुत्कर्षं संयमस्थानं प्रज्ञप्तम् । एतेषां खलु भदन्त ! सामा-यिकछेदोपस्थापनीयपरिहारविशुद्धिकसूक्ष्मसंपराययथाख्यातसंयतानां संयमस्था-नानां कतरे कतरेभ्यो यावद्विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकं यथाख्यात-संयतस्य एकमजघन्यानुत्कर्षं संयमस्थानम् सूक्ष्मसंपरायसंयतस्य अन्तोमुहूर्त-कानि संयमस्थानानि असंख्येयगुणानि परिहारविशुद्धिकसंयतस्य संयमस्थानानि असंख्येयगुणानि सामायिकसंयतस्य छेदोपस्थापनीयसंयतस्य च एतयोः खलु संयमस्थानानि द्वयोरपि तुल्यानि असंख्येयगुणानि (१४) सू०३ ।

टीका—‘सामायिकसंज्ञ एण भंते !’ सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! ‘किं ओसप्पिणीकाले होज्जा’ किमवसर्पिणीकाले भवेत् अथवा ‘उत्सप्पिणीकाले होज्जा’ उत्सर्पिणीकाले भवेत् ‘नो ओसप्पिणी नो उत्सप्पिणीकाले होज्जा’ नो

अंतं करेइ । सामाइयसंजय णं भंते ! देवलोगेसु उववज्जमाणे
 किं इंदत्ताए उववज्जइ पुच्छा गोयमा ! अविराहणं पडुच्च एवं
 जहा कसायकुसीले । एवं छेदोवट्ठावणिए वि । परिहारविसुद्धिए
 जहा पुलाए । सेसा जहा णियंठे । सामाइयसंजयस्स णं भंते !
 देवलोगेसु उववज्जमाणस्स केवइयं कालं ठिई पन्नत्ता गोयमा !
 जहन्नेणं दो पलिओवमाइं, उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं । एवं
 छेदोवट्ठावणिए वि । परिहारविसुद्धियस्स पुच्छा गोयमा ! जह-
 न्नेणं दो पलिओवमाइं, उक्कोसेणं अट्टारस्सागरोवमाइं, सेसा
 णं जहा णियंठस्स । (१३) । सामाइयसंजयस्स णं भंते ! केव-
 इया संजमट्ठाणा पन्नत्ता ? गोयमा ! असंखेज्जा संजमट्ठाणा
 पन्नत्ता, एवं जाव परिहारविसुद्धियस्स । सुहुमसंपरायसंज-
 यस्स पुच्छा गोयमा ! असंखेज्जा अंतोमुहुत्तिया संजमट्ठाणा
 पन्नत्ता । अहक्खायसंजयस्स पुच्छा गोयमा ! एगे अजहन्न-
 मणुक्कोसए संजमट्ठाणे पन्नत्ते । एएसि णं भंते ! सामाइय-
 च्छेदोवट्ठावणियपरिहारविसुद्धियसुहुमसंपरायअहक्खायसंजया
 णं संजमट्ठाणाणं कयरे कयरेहिंतो जाव विसेसाहिया वा ?
 गोयमा ! सव्वत्थोवे अहक्खायसंजमस्स एगे अजहन्नमणुक्को-
 सए संजमट्ठाणे सुहुमसंपरायसंजयस्स अंतोमुहुत्तिया संजमट्ठाणा
 असंखेज्जगुणा परिहारविसुद्धियसंजयस्स संजमट्ठाणा असंखे-
 ज्जगुणा सामाइयसंजयस्स छेदोवट्ठावणियसंजयस्स य एएसि
 णं संजमट्ठाणा दोण्ह वि तुल्ला असंखेज्जगुणा (१४) ॥सू० ३॥

छाया—सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! किमवसर्पिणीकाले भवेत् उत्सर्पिणी
 काले भवेत् नो अवसर्पिणी नो उत्सर्पिणी काले भवेत् ! गौतम ? अवसर्पिणीकाले

यथा वकुशः, एवं छेदोपस्थापनिकोऽपि । नवरं जन्मसदनावं च प्रतीत्य चतुर्ष्वपि
प्रतिभागेषु नास्ति, संहरणं प्रतीत्य अन्यतरस्मिन् प्रतिभागे भवेत् शेषं तदेव ।
परिहारविशुद्धिकः पृच्छा गौतम ! अवसर्पिणीकाले वा भवेत् उत्सर्पिणीकाले वा
भवेत् नोवसर्पिणी नो उत्सर्पिणीकाले नो भवेत् । यदि अवसर्पिणीकाले भवेत्
यथा पुलाकः । उत्सर्पिणीकालेऽपि यथा पुलाकः । सूक्ष्मसंपरायोऽपि यथा
निर्ग्रन्थः एवं यथाख्यातोऽपि (१२) सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! कालगतः
सन् कां गतिं गच्छति ? गौतम ! देवगतिं गच्छति । देवगतिं गच्छन् किं भवन-
वासिषु उत्पद्येत दानव्यन्तरेषुत्पद्येत ज्योतिष्केषुत्पद्येत वैमानिकेषुत्पद्येत ?
गौतम ! नो भवनवासिषुत्पद्येत यथा कपायकुशीलः । एवं छेदोपस्थापनिकोऽपि ।
परिहारविशुद्धिको यथा पुलाकः, सूक्ष्मसंपरायो यथा निर्ग्रन्थः । यथाख्यातः
पृच्छा, गौतम ! एवं यथाख्यातसंयतोऽपि यावत् अजघन्यानुत्कर्षेणानुत्तर-
विमानेषुत्पद्येत अस्त्येककः सिद्ध्यति यावदन्तं करोति । सामायिकसंयतः खलु
भदन्त ! देवलोकेषुत्पद्यमानः किमिन्द्रतयोत्पद्यते ? पृच्छा गौतम ! अविराधनं
प्रतीत्य एवं यथा कपायकुशीलः । एवं छेदोपस्थापनीयोऽपि परिहारविशुद्धिको
यथा पुलाकः शेषाः यथा निर्ग्रन्थः । सामायिकसंयतस्य खलु भदन्त ! देवलोकेषु-
त्पद्यमानस्य कियत्कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन द्वे पत्योपमे उत्कर्षेण
त्रयस्त्रिंशत्सामरोपमाणि एवं छेदोपस्थापनीयोऽपि । परिहारविशुद्धिकस्य पृच्छा
गौतम ! जघन्येन द्वे पत्योपमे उत्कर्षेण अष्टादश सामरोपमाणि शेषाणां यथा
निर्ग्रन्थस्य (१३) । सामायिकसंयतस्य खलु भदन्त ! कियन्ति संयमस्थानानि
प्रज्ञप्तानि एवं यावत् परिहारविशुद्धिकस्य । सूक्ष्मसंपरायसंयतरय पृच्छा गौतम !
असंख्येयानि अन्तर्मुहूर्तकानि संयमस्थानानि प्रज्ञप्तानि । यथाख्यातसंयतस्य पृच्छा
गौतम ! एकमजघन्यानुत्कर्षं संयमस्थानं प्रज्ञप्तम् । एतेषां खलु भदन्त ! सामा-
यिकछेदोपस्थापनीयपरिहारविशुद्धिकसूक्ष्मसंपराययथाख्यातसंयतानां संयमस्था-
नानां कतरे कतरेभ्यो यावद्विशेषावधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकं यथाख्यात-
संयतस्य एकमजघन्यानुत्कर्षं संयमस्थानम् सूक्ष्मसंपरायसंयतस्य अन्तोमुहूर्त-
कानि संयमस्थानानि असंख्येयगुणानि परिहारविशुद्धिकसंयतस्य संयमस्थानानि
असंख्येयगुणानि सामायिकसंयतस्य छेदोपस्थापनीयसंयतस्य च एतयोः खलु
संयमस्थानानि द्वयोरपि तुल्यानि असंख्येयगुणानि (१४) सू०३ ।

टीका—‘सामायिकसंजणं भेते !’ सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! ‘किं
ओसर्पिणीकाले होज्जा’ किमवसर्पिणीकाले भवेत् अथवा ‘उत्सर्पिणीकाले
होज्जा’ उत्सर्पिणीकाले भवेत् ‘नो ओसर्पिणी नो उत्सर्पिणीकाले होज्जा’ नो

અવસર્પિણી નો ઉત્સર્પિણીકાલે વા ભવેત્ । હે ભદ્રન્ત ! સામાયિકસંયતોઽવસર્પિણ્યાધન્યતમસ્મિન્ કસ્મિન્ કાલે ભવતિ ઇતિ પ્રશ્નઃ, મગશનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘ઓસપ્પિણીકાલે જહા વડસો’ અવર્પિણીકાલે યથા વકુશઃ, અવસર્પિણીકાલેઽપિ ભવેત્ સામાયિકસંયતઃ, ઉત્સર્પિણીકાલે વા ભવેત્ નો અવસર્પિણી નો ઉત્સર્પિણીકાલે વા ભવેત્ સર્વસ્મિન્નેવ કાલે ભવેદિત્યર્થઃ, । યદિ અવસર્પિણીકાલે ભવેત્ સામાયિકસંયતસ્તદા કિં સુષમસુષમાકાલે ભવેત્ સુષમાકાલે વા ભવેત્-સુષમદુષ્પમાકાલે ભવેત્ દુઃષ્પમસુષમાકાલે વા ભવેત્ દુઃષ્પમાકાલે વા ભવેત્ દુષ્પમદુષ્પમાકાલે વા ભવેદિતિ પ્રશ્નઃ, હે ગૌતમ ! જન્મ-

‘સામાહ્યસંજય ણ મંતે ! કિં ઓસપ્પિણીકાલે’ ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ-‘સામાહ્યસંજય ણ મંતે !’ હે ભદ્રન્ત ! સામાયિકસંયત ‘કિં ઓસપ્પિણીકાલે હોઝ્જા, ઉત્સપ્પિણીકાલે હોઝ્જા’ વથા અવસર્પિણીકાલ મેં હોતા હૈ અથવા ઉત્સર્પિણીકાલ મેં હોતા હૈ ? અથવા-‘નો ઓસપ્પિણી નો ઉત્સપ્પિણીકાલે હોઝ્જા’ નો અવસર્પિણી નો ઉત્સર્પિણીકાલ મેં હોતા હૈ ? ‘ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી ફહતે હૈ-ગોયમા ! ઓસપ્પિણીકાલે જહા વડસો’ હે ગૌતમ ! સામાયિકસંયત વકુશ કે જૈસે અવસર્પિણીકાલ મેં મી હોતા હૈ ઉત્સર્પિણીકાલ મેં મી હોતા હૈ ઓર નો અવસર્પિણી નો ઉત્સર્પિણીકાલ મેં મી હોતા હૈ અર્થાત્ સામાયિકસંયત સમસ્તકાલો મેં હોતા હૈ । હે ભદ્રન્ત યદિ સામાયિકસંયત અવસર્પિણીકાલ મેં હોતા હૈ તો કયા વહ સુષમસુષમાકાલ મેં હોતા હૈ ? અથવા સુષમાકાલ મેં હોતા હૈ ? અથવા સુષમદુષ્પમાકાલ મેં હોતા હૈ ? અથવા દુઃષ્પમસુષમા-

‘સામાહ્યસંજય ણ મંતે ! કિં ઓસપ્પિણી કાલે’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ-‘સામાહ્યસંજય ણ મંતે !’ સામાયિક સંયત ‘કિં ઓસપ્પિણી કાલે હોઝ્જા, ઉત્સપ્પિણી કાલે હોઝ્જા’ શુ અવસર્પિણી કાળમા હોય છે કે ઉત્સર્પિણી કાળમા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રમુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! ઓસપ્પિણીકાલે જહા વડસો’ હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયત વકુશના કથન પ્રમાણે અવસર્પિણી કાળમાં પણ હોય છે, ઉત્સર્પિણી કાળમાં પણ હોય છે, અને નો અવસર્પિણી નો ઉત્સર્પિણી કાળમાં પણ હોય છે, અર્થાત્ સામાયિક સંયત સઘળા કાળમા હોય છે કે ભગવન્ ને સામાયિક સંયત અવસર્પિણી કાળમાં હોય છે, તો શું તે સુષમસુષમા કાળમાં હોય છે ? અથવા સુષમા કાળમા હોય છે ? અથવા સુષમ દુષ્પમા કાળમા હોય છે ? અથવા દુઃષ્પમ સુષમા કાળમાં હોય છે ? અથવા દુઃષ્પમા કાળમા હોય છે ?

સદ્ભાવં ચ મતીત્ય નો સુપમસુપમાકાલે ભવેત્ સામાયિકસંયતઃ, નો વા સુપમા-
કાલે ભવેત્ કિન્તુ સુપમદુઃપમાકાલે ભવેત્ દુઃપમસુપમાકાલે ભવેત્ દુઃપમાકાલે
વા ભવેત્ નો દુઃપમદુઃપમાકાલે ભવેત્ સંહરણં મતીત્ય તુ અન્યતરસ્મિન્ સર્વસ્મિન્
કાલે એવ ભવેત્ સામાયિકસંયતઃ। યદિ ઉત્સર્પિણીકાલે ભવેત્ સામાયિકસંયતસ્તદા
કિં દુષ્પમદુષ્પમાકાલે ભવેત્? દુષ્પમાકાલે વા ભવેત્? દુઃપમસુપમાકાલે ભવેત્
૩ સુપમદુષ્પમા કાલે વા ભવેત્ ૪ સુપમાકાલે ભવેત્ ૫ સુપમસુપમાકાલે વા
૬ ભવેદિતિ પ્રશ્નઃ, હે ગૌતમ! જન્માપેક્ષયા નો દુષ્પમદુષ્પમાકાલે ભવેત્ કિન્તુ

કાલ મેં હોતા હૈ? અથવા દુઃપમાકાલ મેં હોતા હૈ? અથવા દુષ્પમદુષ્પમા
કાલ મેં હોતા હૈ? હસ પ્રશ્નાર કા યહ પ્રશ્ન હૈ। હસકે ઉત્તર મેં પ્રસુશ્રી
કહતે હૈ—હે ગૌતમ! જન્મ ઓર સદ્ભાવ કો આશ્રિત કરકે સામાયિક
સંયત સુપમસુપમાકાલ અર્થાત્ પહિલે આરે મેં નહીં હોતા હૈ। સુપમા-
કાલ દ્વિતીય આરે મેં નહીં હોતા હૈ કિન્તુ સુપમદુઃપમાકાલ તીસરે
આરે મેં હોતા હૈ, દુઃપમસુપમાકાલ મેં હોતા હૈ। દુઃપમાકાલ મેં હોતા
હૈ। પર વહ દુઃપમદુષ્પમાકાલ મેં નહીં હોતા હૈ સંહરણ કી અપેક્ષા કરકે
તો વહ હર એક કાલ મેં હો સકતા હૈ। યદિ વહ ઉત્સર્પિણીકાલ મેં
હોતા હૈ તો ક્યા વહ દુષ્પમદુષ્પમાકાલ મેં હોતા હૈ? ૧ અથવા દુઃપમા-
કાલ મેં હોતા હૈ? ૨ અથવા દુઃપમસુપમાકાલ મેં હોતા હૈ? ૩, અથવા
સુપમદુષ્પમાકાલ મેં હોતા હૈ? ૪, અથવા સુપમાકાલ મેં હોતા હૈ? ૫,
અથવા સુપમસુપમાકાલ મેં હોતા હૈ! ૬ હસ પ્રશ્ન કે ઉત્તર મેં પ્રસુશ્રી
કહતે હૈ—હે ગૌતમ! જન્મ કી અપેક્ષા સે વહ સામાયિકસંયત

અથવા દુઃપમ દુષ્પમા કાળમાં હોય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી
કહે છે કે—હે ગૌતમ! જન્મ અને સદ્ભાવનો આશ્રય કરીને સામાયિક
સંયત સુપમ સુપમા કાળ અર્થાત્ પહેલા આરામાં હોતા નથી.
સુપમા કાળ એટલે કે—નીળ આરામાં પણ હોતા નથી. પરંતુ સુપમ દુઃપમા
કાળ અર્થાત્ ત્રીજા આરામાં હોય છે. દુઃપમ સુપમા કાળમાં હોય છે. દુઃપમા
કાળમાં હોય છે, પરંતુ તે દુઃપમ દુષ્પમા કાળમાં હોતા નથી. સંહરણની
અપેક્ષાથી તો તે દરેક કાળમાં હોઈ શકે છે. જો તે ઉત્સર્પિણી કાળમાં હોય
છે, તો શું તે દુષ્પમ દુષ્પમા કાળમાં હોય છે? ૧ અથવા દુઃપમા કાળમાં
હોય છે? ૨ અથવા દુઃપમ સુપમા કાળમાં હોય છે? ૩ અથવા સુપમ દુષ્પમા
કાળમાં હોય છે? ૪ અથવા સુપમા કાળમાં હોય છે? ૫ અથવા સુપમ સુપમા
કાળમાં હોય છે? ૬ આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—હે ગૌતમ!

દુઃષ્ણમાકાલે ભવેત્ દુષ્ણમસુષ્ણમાકાલે વા ભવેત્ સુષ્ણમદુષ્ણમાકાલે વા ભવેત્ નો સુષ્ણમાકાલે ભવેત્ ન વા સુષ્ણમસુષ્ણમાકાલે ભવેત્ । સદ્ભાવાપેક્ષયા તુ નો દુઃષ્ણમદુઃષ્ણમાકાલે ભવેત્ નો દુઃષ્ણમાકાલે ભવેત્ દુઃષ્ણમસુષ્ણમાકાલે વા ભવેત્ સુષ્ણમદુઃષ્ણમાકાલે વા ભવેત્ નો સુષ્ણમાકાલે ભવેત્ નો સુષ્ણમસુષ્ણમાકાલે વા ભવેત્ । સંહરણાપેક્ષયા તુ અન્યતરસ્મિન્ કાલે ભવેત્ । યદિ નો અવસર્પિણી નો ઉત્સર્પિણીકાલે ભવેત્તદા કિં સુષ્ણમસુષ્ણમાસમાનકાલે ભવેત્ સુષ્ણમાપ્રતિભાગે, સુષ્ણમાસમાનકાલે વા ભવેત્ સુષ્ણમદુઃષ્ણમાસમાનકાલે વા ભવેત્ દુઃષ્ણમસુષ્ણમાસમાનકાલે વા ભવેદિતિ હે ગૌતમ ! જન્મસદ્ધાવં ચ પ્રતીત્ય ન સુષ્ણમસુષ્ણમાસમાનકાલે ભવેત્

દુષ્ણમદુષ્ણમાકાલ મેં નહીં હોતા હૈ કિન્તુ દુષ્ણમાકાલ મેં હોતા હૈ દુષ્ણમસુષ્ણમાકાલ મેં હોતા હૈ, સુષ્ણમદુષ્ણમાકાલ મેં હોતા હૈ વહ સુષ્ણમાકાલ મેં નહીં હોતા હૈ ઓર ન સુષ્ણમસુષ્ણમાકાલ મેં હોતા હૈ, ઓર સદ્ભાવકી અપેક્ષા સે તો ન દુષ્ણમદુષ્ણમાકાલ મેં હોતા હૈ, ન દુષ્ણમાકાલમેં હોતા હૈ કિન્તુ દુષ્ણમસુષ્ણમાકાલ મેં હોતા હૈ અથવા સુષ્ણમદુષ્ણમાકાલમેં હોતા હૈ, કિન્તુ સુષ્ણમા ઓર સુષ્ણમસુષ્ણમાકાલ મેં નહીં હોતા હૈ । અર્થાત્ દુષ્ણમસુષ્ણમા, સુષ્ણમદુષ્ણમા इन दो कालों में ही होता है शेषकालों में नहीं होता है, સંહરણકી અપેક્ષા સે વહ ચાહે જિસ કિસી કાલ મેં હો સકતા હૈ । યદિ વહ નો અવસર્પિણી નો ઉત્સર્પિણીકાલ મેં હોતા હૈ, તો કયા વહ સુષ્ણમસુષ્ણમાસમાનકાલ મેં હોતા હૈ ? અથવા સુષ્ણમાસમાનકાલ મેં હોતા હૈ ? અથવા સુષ્ણમદુષ્ણમાસમાનકાલ મેં હોતા હૈ ? અથવા દુષ્ણમસુષ્ણમાસમાનકાલ મેં હોતા હૈ ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—हे गौतम ! जन्म और सद्भाव को लेकर

જન્મની અપેક્ષાથી તે સામાયિક સયત દુષ્ણમ દુષ્ણમા કાળમાં હોતા નથી. પરંતુ દુષ્ણમા કાળમાં હોય છે, દુષ્ણમ સુષ્ણમા કાળમાં હોય છે, સુષ્ણમ દુષ્ણમા કાળમાં હોય છે. તે સુષ્ણમા કાળમાં હોતા નથી. તેમજ સુષ્ણમ સુષ્ણમા કાળમાં પણ હોતા નથી. પરંતુ સહરણની અપેક્ષાથી તે કોઈ પણ કાળમાં હોઈ શકે છે એ તે નો અવસર્પિણી નો ઉત્સર્પિણી કાળમાં હોય છે ? તો શું તે સુષ્ણમ સુષ્ણમા સમાન કાળમાં હોય છે ? અથવા સુષ્ણમ દુષ્ણમા સમાન કાળમાં હોય છે ? અથવા દુષ્ણમ સુષ્ણમા સમાન કાળમાં હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—હે ગૌતમ ! જન્મ અને સદ્ભાવને લઈને તે સામાયિક સયત સુષ્ણમ સુષ્ણમા કાળમાં હોતા નથી. સુષ્ણમા

સામાયિકસંયતઃ, નો વા સુપમાપ્રતિભાગે સુપમા સમાનકાલે ભવેત્ નો સુપમદુષ્પમા પ્રતિભાગે કિન્તુ દુષ્પમસુપમા પ્રતિભાગે એવ મહેદિતિ । સંહરણાપેક્ષયા તુ સર્વસ્મિન્નેવ-પ્રતિભાગે ભવેદિતિ ભાવઃ । ‘એવં છેદોવદ્વાવણિએવિ’ એવં છેદોપસ્થાપનીયોડપિ એવં વકુશવદેવ છેદોપસ્થાપનીયસંયતસ્યાપિ જન્મસદ્ભાવસંહરણાનામપેક્ષયા અવસર્પિણ્યાદિકાલેપુ યથાયથં સમવો જ્ઞાતવ્યઃ । એતાવતા વકુશસદશઃ કાલતઃ છેદોપસ્થાપનીયસંયતઃ કથિતઃ । અત્ર ચ વકુશસ્ય ઉત્સર્પિણ્યવસર્પિણીવ્યતિરિક્તકાલે જન્મતઃ સદ્ભાવતઃ સુપમસુપમાદિપ્રતિભાગત્રયે નિષેધો વર્ણિતઃ, મહાવિદેહે દુષ્પમસુપમા પ્રતિભાગે વિધિઃ કથિતઃ, છેદોપસ્થાપનીયસંયતસ્ય તુ તત્રાપિ નિષેધાર્થમાહ—

વહ સામાયિકસંયત સુષમસુષમાકાલ મેં નહીં હોતા હેં, ન સુપમાકાલ મેં હોતા હૈ, ન સુપમદુષ્પમાકાલ મેં હોતા હૈ કિન્તુ દુષ્પમસુષમાકાલ મેં હોતા હૈ । તથા—સંહરણ કી અપેક્ષા સે વહ સવ હી કાલ મેં હો સકતા હૈ । ‘એવં છેદોવદ્વાવણિએવિ’ હસી પ્રકાર સે છેદોપસ્થાપનીયસંયત મી વકુશ કે જૈસા હી જન્મ ઓર સદ્ભાવ કી અપેક્ષા સે એવં સંહરણ કી અપેક્ષા સે અવસર્પિણી આદિ કાલોં મેં યથાયોગ્ય રીતિ સે હોતા હૈ । હતને માત્ર સે હી કાલ કી અપેક્ષા લેકર વકુશ કે તુલ્ય છેદોપસ્થાપનીયસંયત કહા ગયા હૈ । યહાં વકુશ કા ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણીકાલ સે વ્યતિરિક્ત કાલ મેં જન્મ કી અપેક્ષા ઓર સદ્ભાવ કી અપેક્ષા સે સુષમસુષમાદિ કે સમાનકાલ ત્રય મેં દેવકુરુ આદિ મેં નિષેધ વર્ણિત હુઆ હૈ, ઓર દુષ્પમસુષમાસમાન કાલ વાલે મહાવિદેહ મેં હસકા અસ્તિત્વ કહા ગયા હૈ । પરન્તુ છેદોપસ્થાપનીયસંયત કા

કાળમાં હોતા નથી. સુષમ દુષ્પમા કાળમાં હોતા નથી. પરંતુ દુષ્પમ સુષમા કાળમાં હોય છે, તથા સંહરણની અપેક્ષાથી તે બધા જ કાળમાં હોઈ શકે છે. ‘એવં છેદોવદ્વાવણિએવિ’ એજ પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય સંયત પણ બકુશના કથન પ્રમાણે જ જન્મ અને સદ્ભાવની અપેક્ષાથી અને સંહરણની અપેક્ષાથી અવસર્પિણી વિગેરે કાળોમાં યથાયોગ્ય રીતથી હોય છે. એટલા માત્રથી કાળની અપેક્ષાથી બકુશની બદોબર છેદોપસ્થાપનીય સંયત કહ્યા છે. અહિયાં બકુશનો ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણી કાળથી બીજા કાળમાં જન્મની અપેક્ષાથી અને સદ્ભાવની અપેક્ષાથી સુષમ સુષમાદિના સમાન ત્રણે કાળમાં દેવકુરુ વિગેરેમાં નિષેધ વર્ણવેલો છે અને દુષ્પમ સુષમા સમાન કાળવાળા મહાવિદેહમાં તેજુ અસ્તિત્વ કહેલ છે. પરંતુ છેદોપસ્થાપનીય સંયતનો ત્યાં પણ

‘ળવર’ ઇત્યાદિ, ‘ળવરં જંમણસંતિભાવં પહુચ્ચ ચડસુ વિ પલિભાગેસુ નત્થિ’ નવરં જન્મસદ્ધાવં ચ પ્રતીત્ય ચતુર્વપિ પ્રતિભાગેષુ—સુપમસુપમા—સુષમાસુષમદુઃપમા દુઃપમ—સુષમા સમાનકાલરૂપેષુ નાસ્તિ—ન ભવતીત્યર્થઃ ‘સાહરણં પહુચ્ચ અન્નયરે પલિ-ભાગે હોજ્જા’ સંહરણં પ્રતીત્ય અન્યતરસ્મિન્ પ્રતિભાગે ભવેદિતિ । એતાવદેવ વૈલક્ષ-ણ્યં વકુશાપેક્ષયા છેદોપસ્થાપનીયસ્યેતિ ।

વહાં પર ળી નિષેધ ક્રિયા ગયા હૈ । યહી બાત સૂત્રકાર ને ‘ળવરં જન્મણસંતિભાવં પહુચ્ચ ચડસુ વિ પલિભાગેસુ નત્થિ’ હસ સૂત્રપાઠ દ્વારા પ્રકટ કી હૈ કિ જન્મ ઓર સદ્ભાવ કી અપેક્ષા સે ચારોં પ્રતિ-ભાગોં મેં—સુષમસુષમા, સુષમા, સુષમદુઃપમા ઓર દુઃપમસુષમા इनके समान काल में वह छेदोपस्थापनीय संघत नहीं होता है । ‘साहरणं पहुच्च अन्नयरे पलिभागे होज्जा’ संहरण की अपेक्षा से इन चारों में से किसी एक प्रतिभाग—समानकाल में होता है यही वकुश की अपेक्षा से छेदोपस्थापनीय की विलक्षणता—भिन्नता है । यहां जो कहा है कि सुषमसुषमादि चार कालों में से किसी एक काल में संहरण की अपेक्षा से होता है किन्तु सब कालों में नहीं होता है उसका कारण यह है कि छेदोपस्थापनीय चारित्र महाविदेह में नहीं होने के कारण सुषमसुषमादि आरों में संहरण की अपेक्षा से भी नहीं मिलेगा, क्योंकि उससमय में तो छेदोपस्था-पनीय चारित्र का ही अभाव होता है तो फिर संहरण तो हो ही नहीं सकता है । ‘सैसं तं चेव’ नवरं इस सूत्र पाठ द्वारा कथन किये गये

નિષેધ કહેલ છે. એજ વાત સૂત્રકારે ‘ળવર જંમણસંતિભાવ પહુચ્ચ ચડસુ વિ પલિભાગેસુ નત્થિ’ આ સૂત્રપાઠ દ્વારા પ્રગટ કરેલ છે, કે—જન્મ અને સદ્ભાવની અપેક્ષાથી ચાર પલિભાગમાં—સુષમસુષમા, સુષમા, સુષમદુષમા, અને દુષમ સુષમાના સમાનકાળમાં તે છેદોપસ્થાપનીય સંઘત હોતા નથી. ‘સાહરણ પહુચ્ચ અન્નયરે પલિભાગે હોજ્જા’ સંહરણની અપેક્ષાથી આ ચારે પૈકી કોઈ એક પ્રતિભાગ—સમાનકાળમાં હોય છે. બકુશના કથન કરતાં છેદોપસ્થાપનીયના કથનમાં એટલું જ જુદાપણું છે

અહિંયાં જે કહ્યું છે કે સુષમસુષમાદિ ચારે કાળ પૈકી કોઈ એક કાળમાં સંહરણની અપેક્ષાથી થાય છે પણ સઘળા કાળમાં થતા નથી તેનું કારણ એ છે કે—છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર મહાવિદેહમાં ન હોવાથી સુષમસુષમાદિ આરાઓમાં સંહરણની અપેક્ષાએ પણ મળતા નથી કેમકે એ સમયમાં તો છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્રનો જ અભાવ થઈ જાય છે. તેથી સંહરણ થઈ જ શકતું નથી.

‘સેસં તં ચેવ’ શોપમ્-‘નવરં’ इत्यादिना यद्वैलक्षण्यं कथितं तदति-
रिक्तं सर्वमपि तदेव-वकुशवदेव छेदोपस्थापनीयस्य भवतीति ज्ञातव्य-
मिति । ‘परिहारविशुद्धि-पुच्छा’ परिहारविशुद्धिकः खलु भदन्त ! किमव-
सर्पिणीकाले भवेत् उत्सर्पिणीकाले वा भवेत् नो अवसर्पिणी नो उत्स-
र्पिणी काले वा भवेदिति पृच्छा प्रश्नः, भगवानाह-‘गोयमा इत्यादि,
गोयमा’ हे गौतम ! ‘ओसप्पिणीकाले वा होज्जा’ अवसर्पिणीकाले वा भवेत्
परिहारविशुद्धिकसंयतः, ‘उत्सप्पिणीकाले वा होज्जा’ उत्सर्पिणीकाले वा भवेत्
किन्तु ‘नो ओसप्पिणी नो उत्सप्पिणीकाले नो होज्जा’ नो अवसर्पिणी नो उत्स-
र्पिणी काले नो भवेत् । ‘जइ ओसप्पिणीकाले होज्जा जहा पुलाओ’ यदि अव-
सर्पिणी काले भवेत् यथा पुलाकः, पुलाकमकरणवदेव इहापि सर्वं ज्ञातव्यम् तथाहि

विषय के अतिरिक्त और सब कथन वकुश के सम्यन्त्र में जैसे किया
गया है वैसा ही इस छेदोपस्थापनीय संयत के सम्यन्त्र में है । ‘परि-
हारविशुद्धि-पुच्छा’ हे भदन्त ! परिहारविशुद्धिकसंयत क्या अव-
सर्पिणीकाल में होता है ? अथवा उत्सर्पिणीकाल में होता है ? अथवा
नो अवसर्पिणी नो उत्सर्पिणीकाल में होता है ? उत्तर में प्रभुश्री
कहते हैं-‘गोयमा ! ओसप्पिणीकाले वा होज्जा, उत्सप्पिणीकाले वा
होज्जा, नो ओसप्पिणी नो उत्सप्पिणीकाले नो होज्जा’ हे गौतम !
परिहार विशुद्धिक संयत अवसर्पिणी काल में भी होता है उत्सर्पिणी
काल में भी होता है पर नो अवसर्पिणी नो उत्सर्पिणीकाल में नहीं
होता है । ‘जइ ओसप्पिणीकाले होज्जा जहा पुलाओ’ यदि अवसर्पिणी
काल में होता है तो हे गौतम ! इस विषय में समस्त कथन पुलाक के

‘સેસં તં ચેવ નવરં’ આ સૂત્રપાઠ દ્વારા કથન કરેલ વિષય સિવાય બાકીનું
સઘળું કથન બકુશના સંબંધમાં બે પ્રમાણે કહેલ છે, એજ પ્રમાણે છેદોપ-
સ્થાપનીય સંયતના સંબંધમાં કહેલ છે ‘પરિહારવિશુદ્ધિ-પુચ્છા’ હે ભગવન્
પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયતો શુ અવસર્પિણી કાળમાં હોય છે ? અથવા ઉત્સ-
ર્પિણી કાળમાં હોય છે ? અથવા નો અવસર્પિણી કાળમાં હોય છે ? અથવા
નો ઉત્સર્પિણી કાળમાં હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને
કહે છે કે-‘ગોયમા ! ઓસપ્પિણી કાલે વા હોજ્જા, ઉત્સપ્પિણી કાલે વા હોજ્જા,
નો ઓસપ્પિણી નો ઉત્સપ્પિણી કાલે નો હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! પરિહાર વિશુ-
દ્ધિક સંયત અવસર્પિણી કાળમાં પણ હોય છે. ઉત્સર્પિણી કાળમાં પણ હોય
છે. પરંતુ નો અવસર્પિણી નો ઉત્સર્પિણી કાળમાં હોતા નથી. ‘જइ ओस-
प्पिणी काले होज्जा जहा पुलाओ’ નો અવસર્પિણી કાળમાં હોય છે, તો તે
હે ગૌતમ ! આ વિષયમાં સઘળું કથન પુલાકના કથન પ્રમાણે સમજવું.

યદિ અવસર્પિણીકાલે ભવેત્તદા કિં સુષમસુષમાકાલે ભવેત્ ? સુષમાકાલે ભવેત્ ૨ દુષ્પમદુષ્પમાકાલે ભવેત્ ૩ દુષ્પમસુષમાકાલે ભવેત્ ૪ દુષ્પમાકાલે ભવેત્ ૫ દુષ્પમદુષ્પમાકાલે વા ભવેત્ ૬, ગૌતમ ! જન્માપેક્ષ્યા નો સુષમસુષમા કાલે ભવેત્ ? નો સુષમાકાલે ભવેત્ ૨ કિન્તુ સુષમદુષ્પમાકાલે ભવેત્ ૩ દુષ્પમસુષમાકાલે વા ભવેત્ ૪ નો દુષ્પમાકાલે ભવેત્ ૫ નો દુષ્પમદુષ્પમાકાલે ભવેત્ ૬ । સદ્ભાવાપેક્ષ્યા તુ નો સુષમસુષમાકાલે ભવેત્ નો વા સુષમાકાલે ભવેત્ કિન્તુ સુષમદુષ્પમા કાલે ભવેત્ દુષ્પમ સુષમાકાલે વા ભવેત્ દુષ્પમાકાલે ભવેત્ નો દુષ્પમદુષ્પમાકાલે ભવેદિતિ । ‘ઉસ્મપ્વિણીકાલે વિજઞા પુલાઓ’ ઉત્સ

જેસા જાનનાં ચાહિયે । જેસે-જય ગૌતમસ્વામી ને પ્રશ્નશ્રી સે એસા પૂછા હે ભદ્રન્ત યદિ પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત અવસર્પિણીકાલ મેં હોતા હૈ તો કયા વહ સુષમસુષમાકાલ મેં હોતા હૈ ? ? અથવા સુષમાકાલ મેં હોતા હૈ ૨ ? અથવા સુષમ દુષ્પમ કાલ મેં હોતા હૈ ૩ ? અથવા દુષ્પમસુષમાકાલ મેં હોતા હૈ ૪ ? અથવા દુષ્પમાકાલ મેં હોતા હૈ ૫ ? અથવા દુષ્પમદુષ્પમાકાલ મેં હોતા હૈ ૬ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્નશ્રી ને કહા-હે ગૌતમ ! જન્મ કી અપેક્ષા વહ સુષમસુષમાકાલ મેં નહીં હોતા હૈ ? સુષમાકાલ મેં નહીં હોતા હૈ કિન્તુ સુષમદુષ્પમાકાલ મેં હોતા હૈ । દુષ્પમસુષમાકાલ મેં હોતા હૈ । દુષ્પમાકાલ મેં ઓર દુષ્પમ-દુષ્પમાકાલ મેં વહ નહીં હોતા હૈ । તથા સદ્ભાવ કી અપેક્ષા સે તો વહ સુષમસુષમાકાલ મેં નહીં હોતા હૈ । સુષમાકાલ મેં ભી નહીં હોતા હૈ કિન્તુ સુષમદુષ્પમાકાલ મેં હોતા હૈ । દુષ્પમસુષમાકાલ મેં હોતા હૈ । દુષ્પમાકાલ મેં ભી હોતા હૈ । કિન્તુ દુષ્પમદુષ્પમાકાલ મેં નહીં હોતા

જેમકે-જ્યારે ગૌતમસ્વામીએ પ્રશ્નશ્રીને એવું પૂછ્યું કે હે ભગવન્, જો પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત અવસર્પિણી કાળમાં હોય છે, તો શું તે સુષમ સુષમા કાળમાં હોય છે ? ૧ અથવા સુષમા કાળમાં હોય છે ? ૨ અથવા સુષમ દુષ્પમ કાળમાં હોય છે ? ૩ અથવા દુષ્પમા કાળમાં હોય છે ? ૪ અથવા દુષ્પમ સુષમા કાળમાં હોય છે ? ૫ અથવા દુષ્પમ દુષ્પમા કાળમાં હોય છે ? ૬ આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશ્નશ્રી કહે છે કે-હે ગૌતમ ! જન્મની અપેક્ષાથી તે સુષમ સુષમા કાળમાં હોતા નથી સુષમા કાળમાં પણ હોતા નથી પરંતુ સુષમ દુષ્પમા કાળમાં હોય છે, તથા દુષ્પમ સુષમા કાળમાં હોય છે તથા દુષ્પમા કાળમાં અને દુષ્પમ દુષ્પમા કાળમાં પણ તે હોતા નથી તથા સદ્ભાવની અપેક્ષાથી પણ તે સુષમ સુષમા કાળમાં હોતા નથી સુષમા કાળમાં પણ હોતા નથી, પરંતુ સુષમ દુષ્પમા કાળમાં હોય છે. દુષ્પમ સુષમા

ર્ષિનીકાલેડપિ યથા પુલાકઃ, પુલાકસ્ય યથા ઉત્તર્ષિનીકાલે જન્માદ્યપેક્ષયા સંયતઃ કથિતઃ । તથૈવ પરિહારવિશુદ્ધિરુચ્યાપિ ઉત્તર્ષિનીકાલે જન્માદ્યપેક્ષયા ભવનં જ્ઞાતવ્યમિતિ । ‘સુદ્ધમસંપરાયો જહા ણિયંતો’ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતો યથા નિર્ગ્રન્થઃ, નિર્ગ્રન્થપ્રકરણે પુલાકાપ્રતિદેશઃ કૃતસ્તેન પુલાકત્વદેવ મર્મમત્તગન્તવ્યમિતિ । ‘एवं अहक्खाओ वि’ एवं सूक्ष्मसंपरायसंयतनदेन यथाख्यातसंयतोऽपि कालद्वारे ज्ञातव्य इति १२ ।

ત્રયોદશં ગતિદ્વારમાહ—‘સામાઢ્યસંજણં મંતે’ સામાયિકસંયતઃ સ્વલ્ભદન્ત ! ‘કાલમણ સમાણે કિં મઠં મચ્છહ’ કાલમઠઃ સન્ કા ગતિં મચ્છતિ હૈ । જિસ પ્રકાર સે પુલાક કા ઉત્તર્ષિનીકાલ મેં જન્મ આદિ કી અપેક્ષા સે સદ્ભાવ કહા ગયા હૈ ડસી પ્રકાર સે હસ પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત કા મી ઉત્તર્ષિનીકાલ મેં જન્મ આદિ કી અપેક્ષા સે સંભવ જાનના ઑહિયે ‘સુદ્ધમસંપરાયો જહા ણિયંતો’ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત કા કથન નિર્ગ્રન્થ કે કથન કે જૈસા જાનના ઑહિયે । નિર્ગ્રન્થ કે પ્રકરણ-મેં પુલાક કા અતિદેશ કિયા ગયા હૈ । હસસે પુલાક કે જૈસા હી સઘ કથન સૂક્ષ્મ સંપરાયસંયત કે સમ્બન્ધ મેં કાલદ્વાર કો લેકર કરના ઑહિયે । ‘एवं अहक्खाओ वि’ સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત કે જૈસા હી યથાખ્યાત સંયત કે સમ્બન્ધ મેં કાલદ્વાર કો લેકર કથન કરના ઑહિયે । કાલદ્વાર સમાપ્ત ૧૨ ।

તેરહ વેં ગતિદ્વાર કા કથન

‘સામાઢ્યસંજણં મંતે કાલમણ સમાણે કિં મઠં મચ્છહ’ હૈ

કાળમાં હોય છે. દુષ્પમા કાળમાં અને દુષ્પમ દુષ્પમા કાળમાં પણ હોતા નથી. જે પ્રમાણે ઉત્તર્ષિણી કાળમાં પુલાકના જન્મ વિગેરેની અપેક્ષાથી સદ્ભાવ કહ્યો છે, એજ પ્રમાણે આ પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયતનો પણ ઉત્તર્ષિણી કાળમાં જન્મ વિગેરેની અપેક્ષાથી સદ્ભાવ સમજી લેવો, ‘સુદ્ધમસંપરાયો જહા ણિયંતો’ સૂક્ષ્મ સાંપરાય સંયતનું કથન નિર્ગ્રન્થના કથન પ્રમાણે સમજવું નિર્ગ્રન્થના પ્રકરણમાં પુલાકનો અતિદેશ-ભલામણ કરેલ છે તેથી પુલાકના કથન પ્રમાણે જ સઘણ સૂક્ષ્મ સાંપરાયના સખંધી કથન કાલદ્વારનો આશ્રય કરીને કહેવું જોઈએ ‘एवं अहक्खाओ वि’ સૂક્ષ્મ સાંપરાયના કથન પ્રમાણે યથાખ્યાત સંયતના સખંધમાં કાળદ્વારના આશ્રયથી કથન કરવું જોઈએ. એ રીતે આ કાળદ્વાર કહ્યું છે

કાલદ્વાર સમાપ્ત ૧૧૨૥

હવે ગતિદ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે. ‘સામાઢ્યસંજણં મંતે ! કાલ-

પ્રપ્નોતીત્યર્થ इति प्रश्नः, भगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘देवगइं गच्छइ’ देवगतिं गच्छति सामायिकसंयतः कालगतः सन् देवगतिमवाप्नोतीत्यर्थः । ‘देवगइं गच्छमाणे किं भवणवासिसु उववज्जेज्जा’ देवगतिं गच्छन् किं भवनवासिदेवेषूपपद्येत अथवा ‘वाणमंतरेसु उववज्जेज्जा’ वानव्यन्तरेषूपपद्येत अथवा ‘जोइसिएसु उववज्जेज्जा’ ज्योतिष्के उपपद्येत ‘वेमाणिएसु उववज्जेज्जा’ वैमानिकेषूपपद्येत सामायिकसंयतः किल कालगतिं कृत्वा देवगतौ गच्छन् कतमस्मिन् देवलोके समुत्पद्यते इति प्रश्नः, भगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘णो भवणवासीसु उववज्जेज्जा’ भवनवासिषु नोत्पद्यन्ते ‘जहा कसायकुसीले’ यथा कषायकुशीलः, कषायकुशीलप्रकरणवदेव

अदन्त ! सामायिक संयत मरण कर किस गति में जाता है ? उत्तर में प्रभु कहते हैं—‘गोयमा देवगइं गच्छइ, हे गौतम ! सामायिकसंयत मरण कर देवगति में जाता है । ‘देवगइं गच्छमाणे किं भवणवासिसु उववज्जेज्जा’ वाणमंतरेसु उववज्जेज्जा’ हे भद्वन् ! सामायिक संयत मरण करने के बाद देवगति को प्राप्त करता है तो क्या वह भवनवासियों में उत्पन्न होता है ? वानव्यन्तरो में उत्पन्न होता है ? अथवा ‘जोइसिएसु उववज्जेज्जा’ ज्योतिष्क देवों में उत्पन्न होता है ? अथवा ‘वेमाणिएसु उववज्जेज्जा’ वैमानिकदेवों में उत्पन्न होता है ? इस प्रश्न का तात्पर्य केवल इतना सा ही है कि सामायिक संयत काल करके देवगति में भी कौन से देवलोक उत्पन्न होता है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘गोयमा । नो भवणवासीसु उववज्जेज्जा’ जहा कसायकुसीले’ हे गौतम ! भवनवासी वानव्यन्तर ज्योतिष्कों में नहीं उत्पन्न होता है इत्यादि कषायकुशील

ગણ સમાણે કિં ગઈં ગચ્છઈ’ હે ભગવન્ સામાયિક સંયત મરીને કઈ ગતિમાં બાધ છે ? ‘દેવગઈં ગચ્છમાણે કિં ભવણવાસિસુ ઉવવજ્જેજ્જા, વાણમંતરેસુ ઉવવજ્જેજ્જા’ હે ભગવન્ સામાયિક સંયત મરણ પામ્યા પછી દેવગતિ પ્રાપ્ત કરે છે, તો શુ તે ભવનવાસીઓમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા વાનવ્યન્તરોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા ‘જોઈસિયેસુ ઉવવજ્જેજ્જા’ જ્યોતિષ્ક દેવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા ‘વેમાણિયેસુ ઉવવજ્જેજ્જા’ વૈમાનિક દેવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નનું તત્પર્ય એ છે કે—સામાયિક સંયત કાળ કરીને દેવગતિ પૈકી કઈ દેવગતિમાં ગમન કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! નો ભવણવાસીસુ ઉવવજ્જેજ્જા જહા કસાયકુસીલે’ હે ગૌતમ ! ભવનવાસી, વાનવ્યન્તર અને જ્યોતિષ્કોમાં ઉત્પન્ન થતા નથી. કષાય કુશીલના

સામાયિકસંયતસ્યપિ ગમન દ્રષ્ટવ્યમ્ તથાહિ-હે ગૌતમ ! કાલં કૃત્વા દેવેષુ સમુ-
ત્પદ્યાનો ન ભવનવાસિષુ સમુત્પદ્યતે ન વા જ્યોતિષ્કેષુ વૈમાનિકદેવલોકેષુ
સમુત્પદ્યતે વૈમાનિકેષુ સમુત્પદ્યાનો જઘન્યેન સૌધર્મે કલ્પે સમુત્પદ્યતે ઉત્કર્ષેણ તુ
અનુત્તરવિમાનેષુ સમુત્પદ્યતે ઇતિ । ‘એવં છેદોવદ્વાવણિવિ’ એવં છેદોપસ્થાપ-
નીયસંયતોઽપિ કાલં કૃત્વા દેવલોકેષુ સમુત્પદ્યતે તત્રાપિ ન ભવનવાસિદેવેષુ ન
વા વાનવ્યન્તરેષુ ન વા જ્યોતિષ્કેષુ કિન્તુ વૈમાનિકેષુ સમુત્પદ્યતે તત્રાપિ જઘન્યેન
સૌધર્મકલ્પે ઉત્કર્ષેણાનુત્તરવિમાને ઇતિ । ‘પરિહારવિસુદ્ધિવિ જહા પુલાવ’ પરિહાર-

કે પ્રકરણ કે જૈસા હી સામાયિકસંયત કા મી કથન સમદ્ધના
વાહ્યે । જૈસે-હે ગૌતમ ! કાલ કરકે દેવોં મેં ઉત્પન્ન હોતા હુમા વહ
સામાયિક સંયત ભવનવાસિયોં મેં ઉત્પન્ન નહીં હોના હૈ ૧ જ્યોતિષ્કોં
મેં ઉત્પન્ન નહીં હોતા હૈ વાનવ્યન્તરોં મેં ઉત્પન્ન નહીં હોતા હૈ । કિન્તુ
વૈમાનિકોં મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ વૈમાનિકોં મેં ઉત્પન્ન હોને પર મી વહ
જઘન્ય સે સૌધર્મદેવલોક મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ । ઉત્કૃષ્ટ સે અનુત્તર
વિમાનોં મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ । ઇત્યાદિ ‘એવં છેદોવદ્વાવણિવિ’ હસી
પ્રકાર છેદોપસ્થાપનીયસંયત મી કાલ કરકે દેવલોકોં મેં હી ઉત્પન્ન હોતા
હૈ । પરન્તુ ઘઠાં પર મી વહ ભવનવાસિયોં મેં અથવા વાનવ્યન્તરોં મેં
અથવા જ્યોતિષ્કોં મેં ઉત્પન્ન નહીં હોતા હૈ કિન્તુ વૈમાનિકદેવોં મેં હી
ઉત્પન્ન હોતા હૈ । વૈમાનિક દેવોં મેં મી વહ જઘન્ય સે તો પ્રથમ સૌ-
ધર્મ દેવલોક ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે અનુત્તર વિમાનોં મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ’
ઇત્યાદિ । ‘પરિહારવિસુદ્ધિવિ જહા પુલાવ’ પરિહારવિસુદ્ધિક કા કથન

પ્રકરણના કથન પ્રમાણે જ સામાયિક સંયતનુ કથન પણ સમલ લેવું. જેમકે
હે ગૌતમ ! કાલ કરીને દેવોમાં ઉત્પન્ન થનારો તે સામાયિક સંયત ભવન-
પતિયોમાં ઉત્પન્ન થતો નથી જ્યોતિષ્કોમાં ઉત્પન્ન થતો નથી. વાનવ્યન્તરોમાં
પણ ઉત્પન્ન થતો નથી પરંતુ વૈમાનિકોમાં તે ઉત્પન્ન થાય છે. વૈમાનિકોમાં
ઉત્પન્ન થવા છતા પણ તે જઘન્યથી સૌધર્મ દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.
ઉત્કૃષ્ટથી અનુત્તર વિમાનોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. ‘એવં છેદોવદ્વાવણિવિ’ એજ
પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય સંયત પણ કાલ કરીને દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થાય છે,
પરંતુ દેવોમાં પણ તે ભવનપતિ અથવા વાનવ્યન્તર, અથવા જ્યોતિષ્ક દેવોમાં
ઉત્પન્ન થતા નથી. પરંતુ વૈમાનિક દેવોમાં જ ઉત્પન્ન થાય છે. તથા વૈમા-
નિક દેવોમાં પણ તે જઘન્યથી પહેલા સૌધર્મ દેવલોક અને ઉત્કૃષ્ટથી અનુ-
ત્તરવિમાનોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ઇત્યાદિ ‘પરિહારવિસુદ્ધિવિ જહા પુલાવ’ પરિ-
હારવિસુદ્ધિક પુલાવના કથન પ્રમાણે સમજવા. પરિહારવિસુદ્ધિક જઘન્યથી

વિશુદ્ધિકો યથા પુલાકઃ, હે મદન્ત ! પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતઃ કાલં ગતઃ સન્ કાં-
ગતિં ગચ્છતિ ગૌતમ ! દેવગતિં ગચ્છતિ હે મદન્ત ! કતમસ્મિન્ દેવલોકે સમુત્પ-
દ્યતે ? ગૌતમ ! ન ભવનવાસિષ્ઠ ન વા વાનવ્યન્તરેષુ ન વા જ્યોતિષ્કેષુ કિન્તુ વૈમાનિ-
કેષુ તત્રાપિ જઘન્યેન સૌધર્મે કલ્પે ઉત્કર્ષેણ સહસ્રારે કલ્પે इति 'સુહુમસંપરાય જહા
ણિયંઠે' સૂક્ષ્મસંપરાયો યથા નિર્ગ્રન્થ , નિર્ગ્રન્થવદેવ જ્ઞાતવ્યઃ સૂક્ષ્મસંપરાયઃ, તથા
હિ સૂક્ષ્મસંપરાયઃ खलु મદન્ત ! કાલગતઃ સન્ કુત્ર કાં ગતિં ગચ્છતિ ? ગૌતમ !
દેવગતિં ગચ્છતિ, દેવગતિં ગચ્છન્ કુત્ર મવનવારણાદિષુ ગચ્છતિ ?, ગૌતમ ! ન
મવનવાસિષ્ઠિષુ કિન્તુ વૈમાનિકેષુ સમુત્પદ્યતે વૈમાનિકેષુ સમુત્પદ્યમાનોઽજઘ-
ન્યાનુત્કર્ષસ્થિત્યા અનુત્તરવિમાનેષ્વેવોત્પદ્યેત इति । 'અહક્ષ્ણાપ પુચ્છા' યથા-
હ્યાતસંયતઃ खलુ મદન્ત ! કાલગતઃ સન્ કાં ગતિ ગચ્છતિ इति પૃચ્છા-પ્રશ્નઃ,

પુલાક કે સમાન કરના ચાહિયે, જૈસે પરિહાર વિશુદ્ધિક જઘન્ય સે સૌ-
ધર્મ કલ્પ ઉત્કૃષ્ટ સે સહસ્રારકલ્પ મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ । 'સુહુમસંપરાય
જહા ણિયંઠે' સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત નિર્ગ્રન્થ કે પ્રકાર સે જાનના ચાહિયે
અર્થાત્ યહ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત કાલ કરકે હે મદન્ત ! કહાં ઉત્પન્ન
હોતા હૈ ? તબ ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—હે ગૌતમ ! યહ કાલ કરકે દેવ-
ગતિ મેં હી ઉત્પન્ન હોતા હૈ । દેવગતિ મેં બી ભવનવાસી, વાનવ્યન્તર
જ્યોતિષ્ક ઇનમેં ઉત્પન્ન નહીં હોતા હૈ । કિન્તુ વૈમાનિક દેવાં મેં હી ઉત્પન્ન
હોતા હૈ । વૈમાનિકો મેં બી યહ અજઘન્ય અનુત્કૃષ્ટ સ્થિતિ સે કેવલ
અનુત્તર વિમાનોં મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ । 'અહક્ષ્ણાપ પુચ્છા' હે મદન્ત !
યથાહ્યાતસંયત ભરણ કરકે કહાં ઉત્પન્ન હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી

સૌધર્મકલ્પ અને ઉત્કૃષ્ટથી સહસ્રાર કલ્પમાં ઉત્પન્ન થાય છે 'સુહુમ-
સંપરાય જહા ણિયંઠે' સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત અને યથાહ્યાત સંયત
નિર્ગ્રન્થ પ્રમાણે સમજવા, અર્થાત્ એ બન્ને કાળ કરીને હે ભગવન્
ક્યાં ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રમાણેના ગૌતમસ્વામીના પ્રશ્નના ઉત્તરમાં
પ્રભુશ્રી કહે છે કે—હે ગૌતમ ! તે બન્ને કાલ કરીને દેવગતિમાં જ ઉત્પન્ન
થાય છે. અને દેવગતિમાં પણ ભવનવાસી વાનવ્યન્તર, જ્યોતિષ્ક એ દેવોમા
ઉત્પન્ન થતા નથી પરંતુ વૈમાનિક દેવોમાં જ ઉત્પન્ન થાય છે. તથા વૈમા-
નિકોમાં પણ તેઓ જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ વિના અનુત્તર વિમાનોમા જ ઉત્પન્ન
થાય છે. 'અહક્ષ્ણાપ પુચ્છા' હે ભગવન્ યથાહ્યાત સંયત કાળ કરીને ક્યાં
ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—હે ગૌતમ ! તે

મગવાનાહ—‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ । ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ । ‘એવં અઢવવાયસંજણ વિ જાવ અજહજમણુકોસેણં અણુત્તરવિમાણેસુ ઉવવજ્જેજ્ઞા’ એવ નિર્ગ્રન્થવદેવ યથા-
રૂપાતસંયતોઽપિ યાવત્ અજઘન્યાનુત્કર્ષેણ અજઘન્યાનુત્કર્ષસ્થિત્યા અણુત્તરવિમાને
પૂત્પચતે ‘અત્યેગહણ સિજ્ઞહ જાવ અન્ત કરેહ’ અસ્ત્યેકરુઃ તત્રગતાનામપિ મધ્યે
કથિદેકઃ સિદ્ધચતિ યાવત્સર્વદુઃસ્વાનામન્ત કરોતિ ચે યથાચ્ચ ગાતસંયતજીવાઃ અણુ-
ત્તરવિમાનેષુ સમુત્પદ્યન્તે, તેષુ એકઃ કથિત્ સંસારગતિં પરિત્યજ્ય સિધ્યતિ બુદ્ધચતે
મુચ્યતે પરિનિર્વાતિ સર્વદુઃસ્વાનામન્તં કરોતીતિ ભાવઃ । ‘સામાહયમંજણં મંતે !’
સામાયિકસંયતઃ સ્વલુ ભદન્ત ! ‘દેવલો ગેસુ ઉવવજ્જમાણે કિં હંદસાણ ઉવવજ્જહ-
પુચ્છા’ દેવલોકેપૂત્પદ્યમાનઃ કિમિન્દ્રતયા ઉત્પદ્યતે ત્રાયસ્વિગત્તયા વા ઉત્પદ્યતે
લોકપાલતયા વોત્પદ્યતે અહમિન્દ્રતયા વા સમુત્પદ્યતે ઇતિ પૂચ્છા પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ
‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘અવિરાહણં પઢુચ્ચ’ અવિરાધનં પ્રતીત્ય,

કહતે હૈં—હે ગૌતમ ! વહ મરણ કરકે અજઘન્ય અણુકૃષ્ટ સ્થિતિ સે
અણુત્તર વિમાનોં મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈં । ‘અત્યેગહણ સિજ્ઞહ જાવ
અન્તં કરેહ’ હનમેં કોઈ એક જીવ સંસારગતિ કો છાડકર સિદ્ધ હો
જાતા હૈં, બુદ્ધ બન જાતા હૈં, સમસ્ત કર્મોં સે મુક્ત હો જાતા હૈં, પરિ-
નિર્વાત હો જાતા હૈં સમસ્ત દુઃખોં કા અન્ત કર દેતા હૈં ।

‘સામાહયસંજણં મંતે ! દેવલોગેસુ ઉવવજ્જમાણે કિં હંદસાણ ઉવવ-
જ્જહ પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! સામાયિકસંયત દેવલોકોં સે ઉત્પન્ન હોતા હુઆ
હિન્દ્ર કી પર્યાય સે ઉત્પન્ન હોતા હૈં ? અથવા સામાનિક દેવ કી પર્યાય
સે ઉત્પન્ન હોતા હૈં ? અથવા ત્રાયસ્વિશત્ દેવ કી પર્યાય સે ઉત્પન્ન
હોતા હૈં ? અથવા લોકપાલ મી પર્યાય સે ઉત્પન્ન હોતા હૈં ? અથવા
અહમિન્દ્ર કી પર્યાય સે ઉત્પન્ન હોતા હૈં ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી

કાળ કરીને અજઘન્ય અણુકૃષ્ટ સ્થિતિથી અણુત્તર વિમાનોમાં જ ઉત્પન્ન
થાય છે અત્યેગહણ સિજ્ઞહ જાવ અન્ત કરેહ’ આમા કેટલાક જીવો સંસાર
ગતિને છોડીને સિદ્ધ થઈ નાથ છે બુદ્ધ થઈ નાથ છે સમસ્ત કર્મોથી રહિત
થઈ નાથ છે, પરિનિર્વાત થઈ નાથ છે. અને સમસ્ત દુઃખોનો અન્ત કરે છે.

‘સામાહયસંજણં મંતે ! દેવલોગેસુ ઉવવજ્જમાણે કિં હંદસાણ ઉવવજ્જેજ્ઞા
પુચ્છા’ હે ભગવન્ સામાયિક અથવા દેવલોકોમાં ઉત્પન્ન થતા થકા શું હિન્દ્રની
પર્યાયથી ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા સામાનિક દેવની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થાય
છે ? અથવા ત્રાયસ્વિશત્ દેવોની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા લોકપાલની
પર્યાયથી ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા અહમિન્દ્રની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

‘एवं जहा कसायकुसीले’ एवं यथा कपायकुशील , हे गौतम ! अविराधनाश्रयणेन इन्द्रतया वोत्पद्यते सामानिकृतया त्रायस्त्रिंशद्देवतया लोकपालतया, अहमिन्द्रतया वा समुत्पद्यते विराधनापेक्षया तु अन्यतरस्मिन् कस्मिंश्चिदपि भवनपत्यादि देव-लोके समुत्पद्यते इति ‘एवं छेदोवद्वावणि ए वि’ एवं सामायिकसंयतवदेव छेदोप-स्थापनीयसंयतोऽपि अविराधनापेक्षया यावदहमिन्द्रतयोत्पद्यते विराधनापेक्षया तु अन्यतरस्मिन् देवलोकं समुत्पद्यते इति । ‘परिहारविमुद्दि ए जहा पुला ए’ परिहारविशुद्धिकसंयतस्तु यथा पुलाकः पुलाकवदेव परिहारविशुद्धिकसंयत-स्यापि कालकरणानन्तरमविराधनामपेक्ष्य देवगतौ गमनम्’ तत्रापि जघन्येन

કસુતે હિં-‘ગોયમા ! અવિરાહણં પહુન્ન એવં જહા કસાયકુસીલે’ હે ગૌતમ ! સંયમ કી અવિરાધના કો લેકર વહ સામાયિક સંયત ઇન્દ્ર-રૂપ સે બી ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ, ત્રાયસ્ત્રિંશત્ દેવ રૂપ સે બી ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ, લોકપાલરૂપ સે બી ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ઓર અહમિન્દ્ર રૂપ સે બી ઉત્પન્ન હોતા હૈ ઓર જવ યહ અપને સંયમ કી વિરાધના કરદેતા હૈ-તથ યહ ભવનપત્યાદિક કિસી બી દેવોં મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ । ‘एवं छेदोवद्वावणि ए वि’ इसी प्रकार से-सामायिक के समान ही-छेदोपस्थापनीय संयत भी अविराधना की अपेक्षा लेकर यावत् अह-मिन्द्र की पर्याय से उत्पन्न होता है और संयमादिक की विराधना को लेकर वह भवनपत्यादिक कિस्सी भी देव की पर्याय से उत्पन्न होता है । ‘परिहारविमुद्दि ए जहा पुला ए’ परिहारविशुद्धिक संयत का कथन पुलाक के जैसा होता है-अर्थात् वह काल कर अविराधनाकी अपेक्षा

આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! અવિરાહણં પહુન્ન એવં જહા કસાયકુસીલે’ હે ગૌતમ ! સંયમની અવિરાધનાથી અર્થાત્ આરા-ધકપણથી તે સામાયિક સંયત ઇન્દ્રપણથી ઉત્પન્ન થાય છે સામાયિક દેવ-પણથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે ત્રાયસ્ત્રિંશત્ દેવપણથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે લોકપાલપણથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે અને અહમિન્દ્રપણથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે અને બીજાં તે ચોતાના સંયમની વિરાધના કરે છે, ત્યારે તે ભવનપતિ વિગેરે કોઈપણ એક દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. ‘एव छेदो वद्वावणि ए वि’ એજ પ્રમાણે સામાયિક સંયતના કથન પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય સંયત પણ અવિરાધનાની અપેક્ષાથી યાવત્ અહમિન્દ્રપણની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થઈ જાય છે અને સંયમ વિગેરેની વિરાધનાને લઈને તે ભવનપતિ વિગેરે કોઈ પણ એક દેવલોકના પર્યાયથી ઉત્પન્ન થઈ જાય છે ‘परिहारविमुद्दि ए जहा पुला ए’ પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત પુલાકના કથન પ્રમાણે દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. અર્થાત્ તે કાળ કરીને અવિરાધનાની અપેક્ષાથી દેવગતિમાં

સૌધર્મકલ્પે સમુત્પત્તિરૂપેણ તુ સહસ્રારકલ્પે સમુત્પત્તિરિતિ । તત્રાય-
મિન્દ્રાદિત્વેન સમુત્પદ્યેતે ન તુ અહમિન્દ્ર-એતિ । ‘સેમા જહા નિયંટે’ શેષી સૂક્ષ્મ-
સંપરાય-યથાખ્યાતસંયતી યથા નિર્ગ્ન્યઃ । ડપારપિ કાલં કૃત્વા દેવગતિં ગચ્છતઃ ।
તત્રાપિ વૈમાનિકે સમુત્પદ્યેતે । તત્ર ચ-અજઘન્યાનુકર્ષણાનુત્તરવિમાને
સમુત્પદ્યેતે । હમૌ દ્વૌ અવિરાધનમપેક્ષ્ય તન્નેન્દ્રાદિત્વેન નોત્પદ્યેતે કિન્તુ
અહમિન્દ્રતયોત્પદ્યેતે ઈતિ ।

અથ સામાયિકસંયતાદીનાં સ્થિતિમાહ ‘સામાયસંજયસ્સ ણં મંતે ।’
સામાયિકસંયતસ્ય સ્વલ્લ મદન્ત ! ‘દેવલોગેષુ ઉવવજ્જમાણસ્સ’ દેવલોકેષુ સમુત્પ-
દ્યમાનસ્ય ‘કેવહયં કાલં ઠિઈ પન્નત્તા’ કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા, દેવલોકે

સે દેવગતિ મેં જાતા હૈ । વહાં પર વહ જગન્ય સે સૌધર્મ સ્વર્ગ મેં દેવ
હોતા હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે સહસ્રાર દેવલોક મેં દેવ હોતા હૈ, વહાં વહ
હન્દ્રાદિ પને સે ઉત્પન્ન હોતા હૈ કિન્તુ અહમિન્દ્ર પને સે ઉત્પન્ન નહીં
હોતા હૈ । ‘સેમા જહા નિયંટે’ સૂક્ષ્મ સંપરાયસંયત ઓર યથાખ્યાત-
સંયત નિર્ગ્ન્ય કે જૈસા દેવલોક મેં ઉત્પન્ન હોના હૈ । અર્થાત્ યે દોનો
બી કાલગત હોકર દેવ ગતિ મેં જાતે હૈ ઓર દેવગતિ મેં બી યે વૈમા-
નિક દેવ મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈ । વહાં યે અજઘન્યાનુકૃષ્ટ રૂપ સે કેવલ
અનુત્તરવિમાનો મેં હી ઉત્પન્ન હોતે હૈ । યે દોનો અવિરાધના કી અંપેક્ષા
સે વહાં હન્દ્રાદિપને સે ઉત્પન્ન નહીં હોતે હૈ કિન્તુ અહમિન્દ્રપને સે
ઉત્પન્ન હોતે હૈ । ‘સામાયસંજયસ્સ ણં મંતે । દેવલોગેષુ ઉવવજ્જ-
માણસ્સ કેવહયં કાલં ઠિઈ પળગત્તા’ હે મદન્ત ! દેવલોકો મેં ઉત્પન્ન

જાય છે ત્યાં તે જઘન્યથી સૌધર્મ સ્વર્ગમાં દેવ થાય છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી
સહસ્રાર દેવલોકમાં દેવ થાય છે ત્યાં તે ઇન્દ્રાદિપણથી ઉત્પન્ન થાય છે.
પરંતુ અહમિન્દ્રપણથી ઉત્પન્ન થતા નથી ‘સેમા જહા નિયંટે’ સૂક્ષ્મસંપરાય
સંયત અને યથાખ્યાત સંયત, નિર્ગ્ન્યથી પ્રમાણે દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થાય છે,
અર્થાત્ આ બન્ને પણ કાળધર્મ પામીને દેવગતિમાં જાય છે અને દેવગતિમાં
પણ તેઓ વૈમાનિક દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. અને ત્યાં તેઓ અજઘન્યા-
નુકૃષ્ટપણથી કેવળ અનુત્તરવિમાનોમાં જ ઉત્પન્ન થાય છે. એ બન્ને અવિ-
રાધનાની અંપેક્ષાથી ત્યાં ઇન્દ્રાદિપણથી ઉત્પન્ન થતા નથી પરંતુ અહમિન્દ્ર-
પણથી ઉત્પન્ન થાય છે

‘સામાયસંજયસ્સ ણં મંતે ! દેવલોગેષુ ઉવવજ્જમાણસ્સ કેવહયં કાલં ઠિઈ
પન્નત્તા’ હે ભગવન દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થનારા સામાયિક સંયતોની સ્થિતિ

સમુત્પદ્યમાનસ્ય સામાયિકસંયતસ્ય કિયત્કાલપર્યન્તમવસ્થાનં ભવતીતિ મગ્નઃ, મગધાનાહ—‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘जहन्नेणं दो पल्लिओवमाइं’ जघन्येन द्वे पल्लयोपमे ‘उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं’ उत्कर्षेण त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमाणि, पल्लोपमद्वय त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमे सामायिकसंयतरप देवावासेऽवस्थानं भवतीति भावः । ‘एवं छेदोवट्ठावणि ए वि’ एवं छेदोपस्थापनीयेऽपि छेदोपस्थापनीयसंयतस्यापि जघन्येन द्विपल्लयोपमे उत्कर्षेण त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमाणि च अवस्थानं भवति देवलोके इति भावः । ‘परिहारविमुद्धियस्स पुच्छा’ परिहारविशुद्धिकस्य देवलोकेषु समुत्पद्यमानस्य कियत्कालपर्यन्तमवस्थानं भवतीति पुच्छा—मग्नः, मगधानाह—‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘जहन्नेणं दो पल्लिओवमाइं’ जघन्येन द्वे पल्लियोपमे ‘उक्कोसेणं अट्ठारमसागरोवमाइं’ उत्कर्षेण

છુપ સામાયિકસંયત કી કિતને કાલ કી સ્થિતિ હોતી હૈ ? અર્થાત્ કિતની સ્થિતિ હોની હૈ વહ વહાં કિતને કાલ તક સ્થિત રહતા હૈ ? હાલકે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—‘ગોયમા ! જહન્નેણં દો પલ્લિઓવમાઈં ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈં’ હે ગૌતમ ! જ્યાંં આ સ્થિતિ જઘન્ય સે દો પલ્લોપમ કી હોતી હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે ૩૩ સાગરોપમ કી હોતી હૈ । ‘एवं छेदोवट्ठावणि ए वि’ હસી પ્રકાર છેદોપસ્થાપનીય સંયત કી મી સ્થિતિ હોતી હૈ । જઘન્ય સે દો પલ્લોપમ કી ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે ૩૩ સાગરોપમકી । ‘परिहारविमुद्धियस्स पुच्छा’ હે અદન્ત ! દેવલોકોં મેં ઉત્પદ્યમાન પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત કી કિતની સ્થિતિ હોની હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—‘जहन्नेणं दो पल्लिओवमाइं उक्कोसेणं अट्ठारमसागरोवमाइं’ હે ગૌતમ ! દેવલોકો મેં સમુત્પદ્યમાન પરિહારવિશુદ્ધિક

કેટલા કાળની હોય છે ? અર્થાત્ તે ત્યાં કેટલા કાળ સુધી સ્થિત રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘गोयमा ! जहन्नेणं दो पल्लिओवमाइं, उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं’ હે ગૌતમ ! ત્યાં તેમની જઘન્ય સ્થિતિ બે પલ્લોપમની હોય છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી ૩૩ તેત્રીસ સાગરોપમની હોય છે. ‘एवं छेदोवट्ठावणि ए वि’ એજ પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય સંયતની સ્થિતિ પણ હોય છે. અર્થાત્ છેદોપસ્થાપનીય સંયતની સ્થિતિ પણ જઘન્યથી બે પલ્લોપમની અને ઉત્કૃષ્ટથી તેત્રીસ સાગરોપમની હોય છે, તેમ સમજવું. ‘परिहारविमुद्धियस्स पुच्छा’ હે ભગવન્ દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થનારા પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયતની સ્થિતિ કેટલા કાળની હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘जहन्नेणं दो पल्लिओवमाइं उक्कोसेणं अट्ठारमसागरोवमाइं’ હે ગૌતમ ! દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થનારા પરિહારવિશુદ્ધિક સંયતની જઘન્ય

અષ્ટાદશસાગરોપમાણિ દ્વાપરકાલસંયત દેવલોકે સ્થિતિર્ભવતિ પરિહારવિશુદ્ધિ-
સ્યેતિ શ્રાવઃ । 'સેસાણ જહા ગિયંઠસ્સ' શ્રેયોઃ-અસંસરાયયથાચાર્યસંપતયો
સ્થાનં દેવલોકે યથા નિર્ગમ્ય અજગમ્યાનુર્ભવેત્ત્રયચિત્તસાગરોપમાણિ
ત્રયચિત્તસાગરોપમપર્દન્તે મવતીતિ ૧૩ ।

ચતુર્દશ સંયમસ્થાનદ્વારમાન- 'સામાહ્યસંજયસ્સ ણ મંતે । કેવહ્યા સંજમદ્વાણા
પન્નત્તા' સામાયિકસંયતસ્ય ચતુર્થમ્ ભવન્ત ! કિમત્તિ સંયમસ્થાનાનિ પ્રાપ્તાનિ
સામાયિકસંયતસ્ય ચિત્તસંસ્ક્રયકાનિ સંયમસ્થાનાનિ મવતીતિ પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ-
'ગોયમા' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम । 'असंखेज्जा संजमद्वणा पन्नत्ता' असं-
ख्यातानि संयमस्थानानि પ્રાપ્તાનિ 'एव जाव परिहारविसुद्धियस्स' एवम्-सामा-
यिकसंयतवदेव चात्रपरिहारविशुद्धिरसंयतस्यापि असंख्यातान्येव संयमस्थानानि
સંયત કી જગમ્ય સ્થિતિ તો પર્યોપમ કી ઔર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૧૮
સાગરોપમ કી હોતી હૈ । 'સેસાણ જહા ગિયંઠસ્સ' લક્ષ્મસંપરાય ઔર
યથાચાર્ય કી દેવલોકે મેં નિર્ગમ્ય કે જૈસા અજગમ્ય અનુત્કૃષ્ટ સ્થિતિ
૩૨ સાગરોપમ કી હોતી હૈ । તેરહ વાં ગતિદ્વાર સમાપ્ત ।

ચૌદહવાં સંયમદ્વાર કા કથન

'સામાહ્યસંજયસ્સ ણ મંતે । કેવહ્યા સંજમદ્વાણા પન્નત્તા'
હૈ ભવન્ત ! સામાયિકસંયત કે સંયમસ્થાન કિતને કહે ગયે હૈ ?-इसके
उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-'गोयमा ! असंखेज्जा संजमद्वणा पन्नत्ता'
સામાયિક સંયત કે અસંખ્યાત સંયમસ્થાન કહે ગયે હૈ । 'एव जाव
परिहारविसुद्धियस्स' સામાયિક સંયત કે જૈસે હો યાવત્ પરિહાર

સ્થિતિ એ પર્યોપમની અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૧૮ સાગરોપમની હોય છે.
'સેસાણ જહા ગિયંઠસ્સ' નિર્ગમ્યના કથન પ્રમાણે સુક્ષ્મસંપરાય અને યથા-
ચાર્ય સંયતની દેવલોકમાં અજગમ્ય અનુત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૩૩ તેત્રીસ સાગરો-
પમની હોય છે. એ રીતે આ તેરમું ગતિદ્વાર હલુ છે.

૧૩ મું ગતિદ્વાર સમાપ્ત .

હવે સંયમસ્થાનદ્વાર નામના ચૌદમા દ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે.
'સામાહ્યસંજયસ્સ ણ મંતે । કેવહ્યા સંજમદ્વાણા પન્નત્તા' હે અગવન્ સામા-
યિક-સંયતને સંયમસ્થાન કેટલા કહ્યા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી
કહે છે કે-'गोयमा ! असंखेज्जा संजमद्वणा पन्नत्ता' હે ગૌતમ ! સામાયિક
સંયતના અસંખ્યાત સંયમ સ્થાનો કહ્યા છે. 'एव जाव परिहारविसुद्धियस्स'
'સામાયિક સંયતના કથન પ્રમાણે જ યાવત્ છેદોપસ્થાપનીય સંયતથી લઈને
પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત સુધીના સંયતોને પણ અસંખ્યાત સંયમ સ્થાનો હોય

भवन्ति अत्र यावत्पदेन छेदोपस्थापनीयसंघतस्य ग्रहणं भवति तथा च छेदोपस्था-
पनीयसंघतस्यापि असंख्यातान्येव सयमस्थानानि ज्ञातव्यानि । 'सुहुमसंपरायसंज-
यस्स पुच्छा' सूक्ष्मसंपरायसंघतस्य खलु भदन्त ! कियन्ति संयमस्थानानि भवन्तीति
पृच्छा-प्रश्नः, भगवानाह-'गोयमा' इत्यादि 'गोयमा' हे गौतम ! 'असंखेज्जा
अंतोमुहुत्तिया संजमट्ठाणा पन्नत्ता' असंख्यातानि आन्तर्मुहूर्त्तिकानि संयमस्थानानि
प्रज्ञप्तानि अन्तर्मुहूर्त्ते भवन्ति आन्तर्मुहूर्त्तिकानि अन्तर्मुहूर्त्तप्रमाणएव तत्कालः तस्य
च प्रतिसमयं चरणविशुद्धिभावादसंख्येयानि तानि संयमस्थानानि भवन्ति
सूक्ष्मसंपरायसंघतस्य सयमस्थानानि असंख्येयानि भवन्ति तानि चान्तर्मुहूर्त्त-
प्रमाणानि इत्यर्थः । 'अहक्खायसंजयस्स पुच्छा' यथाख्यातसंघतस्य खलु
भदन्त ! कियन्ति संयमस्थानानि भवन्तीति प्रश्नः, भगवानाह-'गोयमा' इत्यादि,

विशुद्धિક संघत के भी असंख्यात ही संयमस्थान कहे गये हैं । यहां
यावत्पद से छेदोपस्थापनीय संघत का ग्रहण हुआ है । तथा च
छेदोपस्थापनीय संघत के भी असंख्यात संयमस्थान होते हैं ।
'सुहुमसंपरायसंजयस्स पुच्छा' हे भदन्त सूक्ष्मसंपराय संघत के
कितने संयमस्थान होते हैं ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-'गोयमा !
असंखेज्जा अंतोमुहुत्तिया संजमट्ठाणा पन्नत्ता' हे गौतम ! एक अन्त-
र्मुहूर्त्त के उसके असंख्यातसंयमस्थान होते हैं । क्योंकि यहां स्थिति
एक अन्तर्मुहूर्त्त की है अतः प्रतिसमय चारित्रविशुद्धि के सद्भाव से
असंख्यात संयमस्थान होते हैं और ये सब अन्तर्मुहूर्त्त प्रमाणवाले
होते हैं । 'अहक्खायसंजयस्स पुच्छा' हे भदन्त ! यथाख्यातसंघत के
संयमस्थान कितने होते हैं ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-'गोयमा !

छે. તેમ છલુ' છે. અહીં યાવત્ પદથી છેદોપસ્થાપનીય, સંઘત ગ્રહણ થયેલ છે,
'સુહુમસંપરાયસંજયસ્સ પુચ્છા' હે ભગવન્ સૂક્ષ્મસંપરાય સંઘતને કેટલા
સંયમસ્થાનો હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-'ગોયમા !
અસંખેજ્જા અંતોમુહુત્તિયા સંજમટ્ઠાણા પન્નત્તા' હે ગૌતમ ! એક અંતર્મુહૂર્તમાં
તેઓને અસંખ્યાત સંયમસ્થાનો હોય છે કેમકે-અહિંયાં તેમની સ્થિતિ એક
અંતર્મુહૂર્તની છે. તેથી પ્રતિસમય ચારિત્ર વિશુદ્ધિના સદ્ભાવથી અસંખ્યાત
સંયમસ્થાનો હોય છે, અને એ બધા અંતર્મુહૂર્ત પ્રમાણવાળા હોય છે. 'અહક્કાયા
સંજયસ્સ પુચ્છા' હે ભગવન્ યથાખ્યાત સંઘતને સંયમસ્થાનો કેટલા હોય

‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘એ અજહન્નમણુકોસણ સંજમટ્ટાણે પન્નત્તે’ એકમજઘન્યા-
હત્કુટ્ટે સંયમસ્થાનમ્ યથાખ્યાતમ્પેરુમેવ સંયમસ્થાનમ્ તત્કાલસ્ય ચારિત્રવિશુદ્ધિ
એકપ્રકારકત્વાદિતિ । ‘એસિ ણં મંતે’ એતેપાં સ્વલ્લ મદન્ત । ‘સામાહ્યછેદોવટ્ટા-
વણિયપરિહારવિસુદ્ધિય-સુહુમસંપરાય અહક્કાયાસંજયાણં સંજમટ્ટાણાણં કયરે
કયરેહિંતો જાવ વિસેસાહિયા’ સામાયિક્કછેદોપસ્થાપનીયપરિહારવિશુદ્ધિક
સૂક્ષ્મસંપરાયયથાખ્યાતસંયતનાં સં-મસ્થાનાનાં મધ્યે કતરે કતરેમ્પો યાવદ્વિશેષા-
ધિકા વા સામાયિકસંયત્તાદારમ્પ યથાખ્યાતસંયતનાં સંવન્ધિ સંયમસ્થાનાનિ
તેષુ સંયમસ્થાનેષુ મધ્યે કસ્યાપેક્ષયા કસ્પાલત્વં તુલ્યત્વં વહુત્ત્વં વિશેષાધિકત્ત્વ-
મિતિ મ્પનઃ, મગયાનાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘સન્વત્થોવે

‘એ અજહણ્ણમણુકોસણ સંજમટ્ટાણે પળ્ણત્તે’ હે ગૌતમ ! યથાખ્યાત
સંયત કે જઘન્ય ઔર હત્કુટ્ટ કે વિના કેવલ એક હી સંયમસ્થાન
હોતા હૈ । ક્યોં કે હસસ્થાન કી ચારિત્રવિશુદ્ધિ હસકી એક પ્રકાર
વાલી હી હોતી હૈ ।

‘એસિ ણં મંતે ! સામાહ્ય છેદોવટ્ટાવણિય પરિહારવિસુદ્ધિયસુહુમ
સંપરાયઅહક્કાયાસંજયાણં સંયમટ્ટાણાણં કયરે કયરેહિંતો જાવ વિસે-
સાહિયા’ હે મદન્ત ! સામાયિક્કસંયત, છેદોપસ્થાપનીયસંયત, પરિ-
હારવિશુદ્ધિકસંયત, સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત ઔર યથાખ્યાત સંયત હનકે
સંયમસ્થાનો મેં કૌન સ્થાન કિનકે સ્થાનો કી અપેક્ષા સે અલ્પ હૈ ?
કૌન વહુત હૈ ? કૌન તુલ્ય હૈ ? ઔર કૌન વિશેષાધિક હૈ ? હસકે
હત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! સન્વત્થોવે અહક્કાયાસંજયર્સંસં

છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! એ અજહણ્ણમણુ-
કોસણ સંજમટ્ટાણે પન્નત્તે’ હે ગૌતમ ! યથાખ્યાત સંયતને જઘન્ય અને
હત્કુટ્ટ વિના કેવળ એકજ સંયમસ્થાન હોય છે. કેમકે તે કાળની તેની
ચારિત્રવિશુદ્ધિ એક પ્રકારવાળી જ હોય છે.

‘એસિ ણં મંતે ! સામાહ્યછેદોવટ્ટાવણિય પરિહારવિસુદ્ધિય સુહુમસંપરાય-
અહક્કાયાસંજયાણં સંજમટ્ટાણાણં કયરે કયરેહિંતો જાવ વિસેસાહિયા’ હે
ભગવન્ સામાયિક સંયત, છેદોપસ્થાપનીય સંયત પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત,
સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત અને યથાખ્યાત સંયત આ બધાના સંયમ સ્થાનોમાં
કયું સ્થાન કેની અપેક્ષાથી અલ્પ છે ? કેણુ કેનાથી વધારે છે ? કયું સ્થાન
કયા સ્થાનની બરાબર છે ? અને કયું સ્થાન કેનાથી વિશેષાધિક છે ? આ
પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા ! સન્વત્થોવે અહક્કાયા-

भवन्ति अत्र यावत्पदेन छेदोपस्थापनीयसंयतस्य ग्रहणं भवति तथा च छेदोपस्था-
पनीयसंयतस्यापि असंख्यातान्येव सयमस्थानानि ज्ञातव्यानि । 'सुहुमसंपरायसंज-
यस्स पुच्छा' सूक्ष्मसंपरायसंयतस्य खलु भदन्त ! कियन्ति संयमस्थानानि भवन्तीति
पृच्छा-प्रश्नः, भगवानाह-'गोयमा' इत्यादि 'गोयमा' हे गौतम ! 'असंखेज्जा
अंतोमुहुत्तिया संजमट्टाणा पन्नत्ता' असंख्यातानि आन्तर्मुहूर्त्तिकानि संयमस्थानानि
प्रज्ञप्तानि अन्तर्मुहूर्त्ते भवन्ति आन्तर्मुहूर्त्तिकानि अन्तर्मुहूर्त्तप्रमाणएव तत्कालः तस्य
च प्रतिसमयं चरणविशुद्धिभावादसंख्येयानि ताति संयमस्थानानि भवन्ति
सूक्ष्मसंपरायसंयतस्य सयमस्थानानि असंख्येयानि भवन्ति तानि चान्तर्मुहूर्त्त-
प्रमाणानि इत्यर्थः । 'अहक्खायसंजयस्स पुच्छा' यथाख्यातसंयतस्य खलु
भदन्त ! कियन्ति संयमस्थानानि भवन्तीति प्रश्नः, भगवानाह-'गोयमा' इत्यादि,

विशुद्धिक संयत के भी असंख्यात ही संयमस्थान कहे गये हैं । यहां
यावत्पद से छेदोपस्थापनीय संयत का ग्रहण हुआ है । तथा च
छेदोपस्थापनीय संयत के भी असंख्यात संयमस्थान होते हैं ।
'सुहुमसंपरायसंजयस्स पुच्छा' हे भदन्त सूक्ष्मसंपराय संयत के
कितने संयमस्थान होते हैं ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-'गोयमा !
असंखेज्जा अंतोमुहुत्तिया संजमट्टाणा पन्नत्ता' हे गौतम ! एक अन्त-
र्मुहूर्त्त के उसके असंख्यातसंयमस्थान होते हैं । क्योंकि यहां स्थिति
एक अन्तर्मुहूर्त्त की है अतः प्रतिसमय चारित्रविशुद्धि के सद्भाव से
असंख्यात संयमस्थान होते हैं और ये सब अन्तर्मुहूर्त्त प्रमाणवाले
होते हैं । 'अहक्खायसंजयस्स पुच्छा' हे भदन्त ! यथाख्यातसंयत के
संयमस्थान कितने होते हैं ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-'गोयमा !

એ. તેમ કહ્યું છે. અહીં યાવત્ પદથી છેદોપસ્થાપનીય, સંયત ગ્રહણ થયેલ છે,
'સુહુમસંપરાયસંજયસ્સ પુચ્છા' હે. ભગવન્ સૂક્ષ્મસંપરાય સંયતને કેટલા
સંયમસ્થાનો હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-'ગોયમા !
અસંખેજ્જા અંતોમુહુત્તિયા સંજમટ્ટાણા પન્નત્તા' હે ગૌતમ ! એક અંતર્મુહુર્તમાં
તેઓને અસંખ્યાત સંયમસ્થાનો હોય છે કેમકે-અહિંયાં તેમની સ્થિતિ એક
અંતર્મુહુર્તની છે. તેથી પ્રતિસમય ચારિત્ર વિશુદ્ધિના સદ્ભાવથી અસંખ્યાત
સંયમસ્થાનો હોય છે, અને એ બધા અંતર્મુહુર્ત પ્રમાણવાળા હોય છે. 'અહક્કાયા
સંજયસ્સ પુચ્છા' હે ભગવન્ યથાખ્યાત સંયતને સંયમસ્થાનો કેટલા હોય

‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘એગે અજહન્નમણુકોસણ સંજમદ્દાણે પન્નત્તે’ એકમજગ્ગન્યા-
 હ્તકુટ્ટં સંયમસ્થાનમ્ યથાહવાતમ્પ્યેરુમેવ સંયમસ્થાનમ્ તત્કાલસ્ય ચારિત્રવિશુદ્ધે
 એકમકારકત્વાદિતિ । ‘એણિ ણં મંતે’ એતેપાં સ્વલ્લ મદન્ત્ત ! ‘સામાહ્યછેદોવદ્દા-
 વણિયપરિહારવિસુદ્ધિય-સુહુમસંપરાય અહક્કાયાસંજયાણં સંજમદ્દાણાણં કયરે
 કયરેહિંતો જાવ વિસેસાહિયા’ સામાયિકછેદોપસ્થાપનીયપરિહારવિશુદ્ધિક
 સૂક્ષ્મસંપરાયયથાહવાતસંયતાનાં સં-મસ્થાનાનાં મધ્યે કતરે કતરેભ્યો યાવદ્વિશેષા-
 ધિકા વા સામાયિકસંયતાદારભ્ય યથાહવાતસંયતાનાં સંવન્ધિ સંયમસ્થાનાનિ
 તેષુ સંયમસ્થાનેષુ મધ્યે કસ્યાપેક્ષયા કસ્યાલત્વં તુલ્યત્વં વહુત્ત્વં વિશેષાધિકત્વ-
 મિતિ પ્રશ્નઃ, ભગવાનાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘સવ્વત્થોવે

‘એગે અજહણમણુકોસણ સંજમદ્દાણે પણ્ણત્તે’ હે ગૌતમ ! યથાહવાત
 સંયત કે જગ્ગન્ય ઔર હ્તકુટ્ટ કે વિના કેવલ એક હી સંયમસ્થાન
 હોતા હૈ । કયોં કિ હસસ્થાન કી ચારિત્રવિશુદ્ધિ હસકી એક પ્રકાર
 ચાલી હી હોતી હૈ ।

‘એણિ ણં મંતે ! સામાહ્ય છેદોવદ્દાવણિય પરિહારવિસુદ્ધિયસુહુમ
 સંપરાયઅહક્કાયાસંજયાણં સંયમદ્દાણાણં કયરે કયરેહિંતો જાવ વિસે-
 સાહિયા’ હે મદન્ત ! સામાયિકસંયત, છેદોપસ્થાપનીયસંયત, પરિ-
 હારવિશુદ્ધિકસંયત, સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત ઔર યથાહવાત સંયત હનકે
 સંયમસ્થાનો મેં કૌન સ્થાન કિનકે સ્થાનોં કી અપેક્ષા સે અલ્પ હૈ ?
 કૌન વહુત હૈ ? કૌન તુલ્ય હૈ ? ઔર કૌન વિશેષાધિક હૈ ? હસકે
 હત્તર મેં પ્રસુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! સવ્વત્થોવે અહક્કાયાસંજયસંસે

છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! એગે અજહણમણુ-
 કોસણ સંજમદ્દાણે પન્નત્તે’ હે ગૌતમ ! યથાહવાત સંયતને જગ્ગન્ય અને
 હ્તકુટ્ટ વિના કેવળ એકજ સંયમસ્થાન હોય છે. કેમકે તે કાળની તેની
 ચારિત્રવિશુદ્ધિ એક પ્રકારવાળી જ હોય છે.

‘એણિ ણં મંતે ! સામાહ્યછેદોવદ્દાવણિય પરિહારવિસુદ્ધિ ય સુહુમસંપરાય-
 અહક્કાયાસંજયાણં સંજમદ્દાણાણં કયરે કયરેહિંતો જાવ વિસેસાહિયા’ હે
 ભગવન્ સામાયિક સંયત, છેદોપસ્થાપનીય સંયત પરિહર વિશુદ્ધિક સંયત,
 સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત અને યથાહવાત સંયત આ બધાના સંયમ સ્થાનોમાં
 કયું સ્થાન કેની અપેક્ષાથી અલ્પ છે ? કેણુ કેનાથી વધારે છે ? કયું સ્થાન
 કયા સ્થાનની બરાબર છે ? અને કયું સ્થાન કેનાથી વિશેષાધિક છે ? આ
 પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા ! સવ્વત્થોવે અહક્કાયા-

અહિક્ષાયસંજયસ્સ एगे अजह्णमणुक्कोसए सजमट्ठाणे' सर्वस्तोकं यथाख्यासं-
 तस्य एकमजघन्यानुत्कृष्टं संयमस्थानम् सर्वापेक्षया अल्पतरं संयमस्थानमेकमेव
 यथाख्यातसंयतस्य भवतीत्यर्थः । 'सुद्धमसंपरायसंजयस्स अंतोमुहुत्तिया संज
 मट्ठाणा असंखेज्जगुणा' यथाख्यातसंयमस्थानापेक्षया सूक्ष्मसंपरायसंयतस्य
 आन्तर्मुहूर्त्तिकानि संयमस्थानानि अखण्डेयगुणाधिकानि भवन्तीति । 'परिहार-
 विमुद्धियंसंजयस्स संजमट्ठाणा असंखेज्जगुणा' सूक्ष्मसंपरायसंयतसंयमस्थानापेक्षया
 परिहारविमुद्धिकसंयतस्य संयमस्थानानि अखण्डेयगुणाधिकानि भवन्तीति । 'सामा
 इयसंजयस्स छेदोवट्ठावणियसंजयस्स एएसि णं संजमट्ठाणा दोण वि तुल्ला
 असंखेज्जगुणा' सामायिकसंयतस्य छेदोपस्थापनीयसंयतस्य च एतयोः खलु संयम-
 स्थानानि द्वयोरपि परस्परं तुल्यानि तथा परिहारविमुद्धिकसंयतसंयमस्थाना-
 पेक्षया असंख्येयगुणाधिकानि भवन्तीति । मृ० ३॥

एगे अजह्णमणुक्कोसए संजमट्ठाणे' हे गौतम ! सब से कम यथा-
 ख्यात संयत का जो एक अजघन्य अनुत्कृष्ट संयम स्थान है वह है ।
 क्यों कि यथाख्यातसंयत के एक ही संयमस्थान होता है । 'सुद्धमसंप-
 रायसंजयस्स अंतोमुहुत्तिया संजमट्ठाणा असंखेज्जगुणा' इसकी अपेक्षा
 सूक्ष्मसंपरायसंयत के आन्तर्मुहूर्त्तनकर रहने वाले संयमस्थान असंख्या-
 तगुणित हैं । 'परिहारविमुद्धियंसंजयस्स संजमट्ठाणा असंखेज्जगुणा'
 सूक्ष्मसंपरायसंयत के संयमस्थानों की अपेक्षा परिहारविमुद्धिकसंयत
 के संयमस्थान असंख्यातगुणों अधिक हैं । 'सामा इयसंजयस्स छेदोवट्ठा-
 वणिय संजयस्स एएसि णं संजमट्ठाणा दोण वि तुल्ला असंखेज्जगुणा'
 सामायिक संयत के और छेदोपस्थापनीय संयत के इन दोनों के
 संयमस्थान परस्पर में बराबर हैं । तथा परिहार विमुद्धिक संयत के

સંજયસ્સ एगे अजह्णमणुक्कोसए, सजमट्ठाणे' हे गौतम ! सीधी ओछु' यथा
 ખ્યાત સંયતનુ જે એક અજઘન્ય અનુકૃષ્ટ સંયમસ્થાન છે, તે છે, કેમકે-
 યથાખ્યાત સંયતને એકજ સંયમસ્થાન હોય છે 'સુદ્ધમસપરાયસંજયસ્સ અંતો
 મુહુત્તિયા સંજમટ્ઠાણા અસંખેજ્જગુણા' તેના કરતાં સૂક્ષ્મસપરાય સંયતને અંત-
 મુહૂર્ત સુધી રહેવાવાળા સંયમસ્થાનો અસંખ્યાતગણા છે 'પરિહારવિમુ-
 દ્ધિયસંજયસ્સ સંજમટ્ઠાણા અસંખેજ્જગુણા' સૂક્ષ્મસંપરાય સંયતના સંયમ
 સ્થાનો કરતાં પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયતના સંયમસ્થાનો અસંખ્યાતગણા વધારે
 છે. 'સામાદયસંજયસ્સ હેદોવટ્ઠાવણિયસંજયસ્સ એસિ ણં સંજમટ્ઠાણા દોણ વિ
 તુલ્લા અસંખેજ્જગુણા' સામાયિક સંયત અને હેદોપસ્થાપનીય સંયત આ
 બન્નેના સંયમસ્થાનો પરસ્પરમાં બરાબર છે. તથા પરિહારવિશુદ્ધિક સંયતના

પચ્ચદશં સન્નિકર્પાદિદ્વારગાઢ-સામાઙ્યસંજયસ્મ ણં' इत्यादि.

મૂલમ્-સામાઙ્યસંજયસ્મ ણં મંતે ! કેવદ્વયા ચરિત્તપજ્જવા પન્નત્તા ? ગોયમા ! અણંતા ચરિત્તપજ્જવા પન્નત્તા । एवं जाव अहक्खायसंजयस्स । सामाङ्ग्यसंजए णं मंते ! त्वामाङ्ग्यसंजयस्स सट्ठाणसन्निगासेणं चरित्तपज्जवेहिं किं हीणे तुल्ले अब्भहिए ? गोयमा ! सिय हीणे छट्ठाणवडिए । सामाङ्ग्यसंजए णं मंते ! छेदोवट्ठाणियसंजयस्स परट्ठाणसन्निगासेणं चरित्तपज्जवेहिं पुच्छा गोयमा ! सिय हीणे छट्ठाणवडिए एवं परिहारविसुद्धियस्स वि । सामाङ्ग्यसंजए णं मंते ! सुहुमसंपरायसंजयस्स परट्ठाणसन्निगासेणं चरित्तपज्जवेहिं पुच्छा गोयमा ! हीणे नो तुल्ले णो अब्भहिए अणंतगुणहीणे । एवं अहक्खायसंजयस्स वि । एवं छेदोवट्ठावणिए वि हेट्ठिल्लेसु तिसु वि समं छट्ठाणवडिए उवरिल्लेसु दोसु तहेव हीणे जहा छेदोवट्ठावणिए तहा परिहारविसुद्धिए वि । सुहुमसंपरायसंजए णं मंते ! सामाङ्ग्यसंजयस्स परट्ठाण पुच्छा गोयमा ! णो हीणे णो तुल्ले अब्भहिए अणंतगुणमब्भहिए । एवं छेदोवट्ठावणियपरिहारविसुद्धिएसु वि समं । सट्ठाणे सिय हीणे नो तुल्ले सिय अब्भहिए । जइ हीणे अणंतगुणहीणे, अह अब्भहिए अणंतगुणमब्भहिए । सुहुमસંપરાયસંજયસ્સ અહક્કાયાસંજયસ્સ પરટ્ઠાણે પુચ્છા ગોયમા ! હીણે ણો તુલ્લે ણો અબ્ભહિએ અણંતગુણહીણે । અહક્કાયા હેટ્ઠિલ્લાણં ચઉણ્હ વિ ણો હીણે ણો તુલ્લે અબ્ભ-

સંયમ સ્થાનો કી અપેક્ષા સે હે કસલ્પાતગુણે અધિક હૈં ।

चौदहवां संयम स्थानद्वार का कथन कनास सू० ३ ।

સંયમસ્થાનોની અપેક્ષાથી તે અસંખ્યાતગુણા વધારે છે. એ રીતે આ ચૌદમ સંયમસ્થાન દ્વાર કહ્યું છે. ॥સૂ. ૩॥

ચૌદશું સંયમસ્થાનદ્વાર સમાપ્ત

हिए अणंतगुणमब्भहिए । सट्ठाणे णो हीणे णो तुल्ले
 अब्भहिए । एएसि णं भंते ! सामाइयछेदोवट्ठावणियपरि-
 हारविसुद्धियसुहुमसंपरायअहक्खायसंजयाणं जहन्नुक्कोसगाणं
 चरित्तपज्जवाणं कयरे कयरेहितो जाव विसेसाहिया वा ?
 गोयमा ! सामाइयसंजयस्स छेदोवट्ठावणियसंजयस्स य एएसि
 णं जहन्नगा चरित्तपज्जवा दोण्ह वि तुल्ला सवत्थोवा परि-
 हारविसुद्धियसंजयस्स जहन्नगा चरित्तपज्जवा अणंतगुणा
 तस्स चेव उक्कोसगा चरित्तपज्जवा अणंतगुणा, सामाइयसंज-
 यस्स छेओवट्ठावणियसंजयस्स य एएसि णं उक्कोसगा चरि-
 त्तपज्जवा दोण्ह वि तुल्ला अणंतगुणा, सुहुमसंपरायसंजयस्स
 जहन्नगा चरित्तपज्जवा अणंतगुणा, तस्स चेव उक्कोसगा चरि-
 त्तपज्जवा अणंतगुणा अहक्खायसंजयस्स अजन्नमणुक्कोसगा
 चरित्तपज्जवा अणंतगुणा १५ । सामाइयसंजए णं भंते ! किं
 संजोगी होज्जा अजोगी होज्जा ? गोयमा ! संजोगी जहा पुलाए
 एवं जाव सुहुमसंपरायसंजए अहक्खाए जहा सिणाए १६ ।
 सामाइयसंजएणं भंते ! किं सागारोवउत्ते होज्जा अणागारो-
 वउत्ते होज्जा ? गोयमा ! सागारोवउत्ते जहा पुलाए एवं जाव
 अहक्खाए । णवरं सुहुमसंपराए सागारोवउत्ते होज्जा णो अणा-
 गारोवउत्ते होज्जा १७ । सामाइयसंजए णं भंते ! किं सकसाई
 होज्जा अकसाई होज्जा ? गोयमा ! सकसाई होज्जा णो
 अकसाई होज्जा जहा कसायकुसीले । एवं छेदोवट्ठावणिए
 वि । परिहारविसुद्धिए जहा पुलाए । सुहुमसंपरायसंजए
 पुच्छा गोयमा ! सकसाई होज्जा णो अकसाई होज्जा जइ सक-
 साई होज्जा से णं भंते ! कइसु कसाएसु होज्जा ? गोयमा ! एगंमि
 संजलणलोभे होज्जा । अहक्खायसंजए जहा णियंठे १८ ॥ सू० ४॥

छाया—सामायिकसंयतस्य खलु भदन्त ! क्रियन्तश्चारित्रपर्यवाः प्रज्ञप्ताः ?
 गौतम ! अनन्ताश्चारित्रपर्यवाः प्रज्ञप्ताः । एवं यावत् यथाख्यातसंयतस्य । सामा-
 यिकसंयतः खलु भदन्त ! सामायिकसंयतस्य स्वस्थानसन्निकर्षेण चारित्रपर्यवैः
 किं हीनः—तुल्यः अभ्यधिकः ? गौतम ! स्यात् हीनः पट्टस्थानपतितः । सामायिक-
 संयतः खलु भदन्त ! छेदोपस्थापनीयसंयतस्य परस्थानसन्निकर्षेण चारित्रपर्यवैः
 पृच्छा गौतम ! स्यात् हीनः पट्टस्थानपतितः, एवं परिहारविशुद्धिकस्यापि ।
 सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! सूक्ष्मसंपरायसंयतस्य परस्थानसन्निकर्षेण
 चारित्रपर्यवैः पृच्छा, गौतम ! हीनो नो तुल्यो नो अभ्यधिकः, अनन्त-
 गुणहीनः । एवं यथाख्यातसंयतस्यापि, एवं छेदोपस्थापनीयोऽपि अघस्त-
 नेषु त्रिष्वपि समः पट्टस्थानपतितः, ऊर्ध्वयोर्द्वयोस्तथैव हीनः यथा छेदोप-
 स्थापनीयस्तथा परिहारविशुद्धिकोऽपि । सूक्ष्मसंपरायसंयतः खलु भदन्त !
 सामायिकसंयतस्य परस्थानं पृच्छा गौतम ! नो हीनो नो तुल्योऽभ्यधिकः,
 अनन्तगुणाभ्यधिकः । एवं छेदोपस्थापनीयपरिहारविशुद्धिकयोरपि समः । स्वस्थाने
 स्यात् हीनः नो तुल्यः, स्यादभ्यधिकः । यदि हीनोऽनन्तगुणहीनः, अथ अभ्यधिकः
 अनन्तगुणाभ्यधिकः सूक्ष्मसंपरायसंयतस्य यथाख्यातसंयतस्य परस्थानपृच्छा
 गौतम ! हीनो नो तुल्यो नो अभ्यधिकः, अनन्तगुणहीनः । यथाख्यातः
 अघस्तनानां चतुर्णामपि नो हीनो नो तुल्योऽभ्यधिकः, अनन्तगुणाभ्यधिकः ।
 स्वस्थाने नो हीनस्तुल्यः नो अभ्यधिकः । एतेषां खलु भदन्त ! सामायिक
 छेदोपस्थापनीयपरिहारविशुद्धिकसूक्ष्मसंपराययथाख्यातसंयतानां जघन्योः कृष्टानां
 चारित्रपर्यवाणां कतरे कतरेभ्यो यावद् विशेषाधिका वा, गौतम ! सामायिक
 संयतस्य छेदोपस्थापनीयसंयतस्य चैतयोः खलु जघन्याश्चारित्रपर्यवाः द्वयोरपि
 तुल्याः सर्वस्तोकाः । परिहारविशुद्धिकसंयतस्य जघन्यकाश्चारित्रपर्यवा अनन्तगुणाः ।
 तस्यैव चोत्कृष्टाश्चारित्रपर्यवा अनन्तगुणाः, सामायिकसंयतस्य छेदोपस्थापनीय-
 संयतस्य चैतयोः खलु उत्कृष्टकाश्चारित्रपर्यवा द्वयोरपि तुल्या अनन्तगुणाः,
 सूक्ष्मसंपरायसंयतस्य जघन्यकाश्चारित्रपर्यवा अनन्तगुणाः, तस्यैव चोत्कृष्टका-
 श्चारित्रपर्यवा अनन्तगुणाः, यथाख्यातसंयतस्य अजघन्यानुत्कृष्टकाश्चारित्र-
 पर्यवा अनन्तगुणाः १५ । सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! किं सयोगी भवेद्-
 योगी भवेत् ! गौतम ! सयोगी यथा पुष्पाकः । एवं यावत् सूक्ष्मसंपरायसंयतः ।
 यथाख्यातो यथा स्नातकः १६ । सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! किं साकारोप-
 युक्तो भवेदनाकारोपयुक्तो भवेत् गौतम ! साकारोपयुक्तो यथा पुष्पाकः, एवं
 यावत् यथाख्यातः । नवर सूक्ष्मसंपरायः साकारोपयुक्तो भवेत् नो
 अनाकारोपयुक्त भवेत् १७ । सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! किं सक्रपायी, भवेत्

અકષાયી ભવેત્ ! ગૌતમ ! સકષાયી ભવેત્ નો અકષાયી ભવેત્ યથા કષયકુશીલઃ ।
 एवं छेदोपस्थापनिकोऽपि । परिहारविशुद्धिको यथा पुलाहः । सूक्ष्मसंपरायसंयतः
 पुच्छा गौतम ! सकषायी भवेत् नो अकषायी भवेत् यदि सकषायी भवेत् स-खलु
 भदन्त ! कतिषु कषायेषु भवेत् ! गौतम ! एकस्मिन् सञ्ज्वलनलोभे भवेत् ।
 यथारूपातसंयतो यथा निर्ग्रन्थः १८ ॥ ६० ॥

ટીકા—‘સામાયિકસંજયસ્સ ણં મંતે !’ સામાયિકસંયતસ્ય खलु भदन्त !
 ‘કેવહ્યા ચરિત્તપ્પજ્જવા પન્નત્તા’ કિયન્તશ્ચારિત્રપર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ઇતિ પ્રશ્નઃ,
 भगवानाह-‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! अणंता चरित्तपज्जवा
 पणत्ता’ अनन्ताश्चारित्रपर्यवाઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ—કથિતાઃ । ‘एवं जाव अहक्खायसंजयस्स’
 एवं यावद् यथारूपातसंयतस्य अत्र यावत्पदेन छेदोपस्थापनीयपरिहारविशुद्धिक
 सूक्ष्मसंपरायसंयतानां चारित्रपर्यवा अनन्ता एव भवन्ति तथा स्वभावत्वा-
 दिति भावः ‘सामाहयसंजए णं मंते !’ सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! ‘सामाहय-

પંદ્રહવાં સન્નિકર્ષ આદિ દ્વાર કા કથન

ટીકાર્થ—‘સામાયિકસંજયસ્સ ણં મંતે ! કેવહ્યા ચરિત્તપ્પજ્જવા પન્નત્તા’
 हे भदन्त ! सामायिकसंयत के चारित्र की पर्याये कितनी होती हैं ?
 उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘गोयमा ! अणंता चारित्तपज्जवा पणत्ता’ हे
 गौतम ! सामायिकसंयत के चारित्र की पर्याये अनन्त होती हैं । ‘एवं
 जाव अहक्खायसंजयस्स’ इसी प्रकार से यावत् यथारूपात संयत की
 चारित्र पर्याये अनन्त होती हैं । यहाँ यावत्पद से छेदोपस्थापनीय-
 संयत, परिहारविशुद्धिकसंयत और सूक्ष्मसंपरायसंयत का ग्रहण
 हुआ है । तथा च छेदोपस्थापनीय संयत से लेकर यथारूपात तक के
 साधुओं के चारित्र की पर्याये अनन्त ही होती हैं । क्यों कि उनका
 ऐसा ही स्वभाव होता है ‘सामाहयसंजए णं मंते ! सामाहयसंजयस्स

ટીકાર્થ—હવે પદરમાં સન્નિકર્ષ આદિ દ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે,
 ‘સામાયિકસંજયસ્સ ણં મંતે ! કેવહ્યા ચરિત્તપ્પજ્જવા પણત્તા’ હે ભગવન્ સામાયિક
 સંયતને કેટલી ચારિત્રની પર્યાયો હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી
 કહે છે કે—‘गोयमा ! अणंता ! चरित्तपज्जवा पणत्ता’ हे गौतम ! सामायिक
 संयतने अनन्त चरित्रना पर्यायो હોય છે. ‘एव जाव अहक्खायसंजयस्स’
 એજ પ્રમાણે યાવત્ યથારૂપાત સંયતની ચારિત્રપર્યાયો અનંત હોય છે.
 અહિંયાં યાવત્પદથી છેદોપસ્થાપનીય સંયત, પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત અને
 સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત ગ્રહણ કરાયા છે. તથા છેદોપસ્થાપનીય સંયતથી લઈને
 યથારૂપાત સંયત સુધીના સાધુઓના ચારિત્રપર્યાયો અનંત જ હોય છે. કેમકે

સંજયસ્સ સદ્ધાણસંનિગાસેણ' સામાયિકસંયતરય સ્વસ્વાનમન્નિકર્મેણ સજાતીયેન ચારિત્રપર્યાયેણ સાતિરેકઃ ચારિત્રપર્યાયઃ, 'ચરિત્તપ્પજ્જવેદિ' ચારિત્રપર્યાયઃ 'કિં હીણે તુલ્લે અવ્ભહિ' કિં હીન તુલ્યોડમ્યધિકો વા ણકઃ સામાયિકસંયતોડપર- સ્ય સામાયિકસંયતસ્ય સજાતીયચારિત્રપર્યાયઃ કિં હીનો ભવતિ સમાનો ભવતિ અધિકો વા ભવતીતિ ભગવાનાહ- 'ગોયમા' ઇમ્યાદિ, 'ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'સિય- હીણે છદ્ધાણવહિ' સ્યાત્ હીનઃ તુલ્યોડધિકોવા ભવતિ પટ્ટસ્થાનપતિતઃ યદિ હીનો ભવતિ તદા અનન્તભાગહીનઃ, અસંખ્યાતભાગહીનઃ, સંખ્યાતભાગહીનો વા ભવતિ, તથા સંખ્યાતગુણહીનઃ, અસંખ્યાતગુણહીનઃ, અનન્તગુણહીનઃ ૩, યદિ અમ્યધિકો

સદ્ધાણસંનિગાસેણ ચરિત્તપ્પજ્જવેદિ કિં હીણે તુલ્લે, અવ્ભહિ' હે ભદન્ત ! એક સામાયિકસંયત દ્વિતીયસામાયિક સંયતક કી સજાતીય ચારિત્ર પર્યાય કી અપેક્ષા કયા હીન હોના હૈ ? અથવા તુલ્ય હોતા હૈ ? અથવા અધિક હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હે- 'સિય હીણે, છદ્ધાણવહિ' હે ગૌતમ ! એક સામાયિકસંયત દ્વિતીયસામાયિકસંયત કી સજાતીય ચારિત્ર પર્યાયોં સે કદાચિત્ હીન હોતા હૈ, કદાચિત્ તુલ્ય હોતા હૈ, કદાચિત્ અધિક હોતા હૈ । હસ પ્રકાર સે વહ પટ્ટ સ્થાન પતિત હોતા હૈ । યદિ વહ હીન હોતા હૈ તો અનન્તવે ભાગ હીન હોતા હૈ, અસં- લ્યાતવે ભાગ હીન હોતા હૈ, સંખ્યાતવે ભાગ હીન હોતા હૈ, સંખ્યાત- ગુણ હીન હોતા હૈ અસંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ । ઔર અનન્તગુણહીન, હોતા હૈ । યદિ અધિક હોતા હૈ તો અનન્તવે ભાગ અધિક

તેઓનો સ્વભાવ જ એવો હોય છે. 'સામાયિકસંજયસ્સ સદ્ધાણસંનિગાસેણ ચરિત્તપ્પજ્જવેદિ કિં હીણે, તુલ્લે, અવ્ભહિ' હે ભગવન્ એક સામાયિક સંયત બીજા સામાયિક સંયતના સજાતીય ચારિત્રપર્યાયની અપેક્ષાથી શું હીન હોય છે ? અથવા અધિક હોય છે ? કે તુલ્ય હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે- 'સિય હીણે છદ્ધાણવહિ' હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયત બીજા સામાયિક સંયતના સજાતીય ચારિત્રપર્યાયથી કોઈવાર હીન હોય છે. કોઈવાર તુલ્ય હોય છે અને કોઈવાર વધારે હોય છે. આ રીતે તે છ સ્થાનથી પતિત હોય છે ને તે હીન હોય છે, તો અનંતમા ભાગથી હીન હોય છે, અસંખ્યાત ભાગથી હીન હોય છે સંખ્યાત ભાગથી હીન હોય છે. સંખ્યાતગુણ હીન હોય છે અસંખ્યાતગુણ હીન હોય છે અને અનંતગુણ હીન હોય છે ને અધિક હોય તો તે સંખ્યાતગુણ અધિક હોય છે, અસંખ્યા- તગુણ અધિક હોય છે, અને અનંતગુણ અધિક હોય છે. અનંતમા ભાગથી અધિક હોય છે, અસંખ્યાત ભાગ અધિક હોય છે. સંખ્યાત ભાગથી અધિક

भवति तदा अनन्तभागाभ्यधिकः, असंख्यातभागाभ्यधिकः, संख्यातभागाभ्यधिको वा भवति, तथा संख्यातगुणाभ्यधिकः असंख्यातगुणाभ्यधिकः अनन्तगुणाधिकः 'सामाहयसंज्ञ ए णं भंते' सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! 'छेदोवट्टावणीयस्स परट्ठाणसंनिगासेणं चरित्तपज्जवेहिं पुच्छा' छेदोपस्थापनीयसंयतस्य परस्थानसन्निकर्षेण चारित्रपर्यवैः किं हीनो भवति तुल्यो वा भवति अभ्यधिको वा भवतीति प्रच्छा-प्रश्नः, भगवानाह-'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ! 'सिय हीणे छट्ठाणवडिए' स्यात् हीनः षट्स्थानपतितः सामायिकसंयतः छेदोपस्थापनीयसंयतस्य परस्थानमन्निकर्षेण चारित्रपर्यवैः विजातीयचारित्रापेक्षया कदाचित् हीनः कदाचित्तुल्यः कदाचिद् अभ्यधिकः षट्स्थानपतितो भवति ।

‘एवं परिहारविमुद्धियस्स वि’ एवम्-अनेन प्रकारेण-‘स्यात् हीनः षट्स्थानपतितः’ इत्येवं प्रकारेण परिहारविशुद्धिकस्यापि परिहारविशुद्धिकसंयतस्य विषये-होता है, असंख्यातवे भाग अधिक होता है, संख्यातवे भाग अधिक होता है । संख्यातगुण अधिक होता है, और अनंतगुण अधिक होता है । इस प्रकार से एक सामायिक संयतदूसरे सामायिक संयत की सजानीय चारित्र पर्यायों से षट्स्थान पतित होता है ‘सामाहयसंज्ञ ए णं भंते ! छेदोवट्टावणीयस्स परट्ठाणसंनिगासेणं चरित्तपज्जवेहिं पुच्छा’ हे भदन्त ! सामायिकसंयत छेदोपस्थापनीयसंयत की विजातीय चारित्र पर्याय की अपेक्षा से क्या हीन होता है ? अथवा तुल्य होता है ? अथवा अधिक होता है ! इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘सिय हीणे छट्ठाणवडिए’ कदाचित् हीन षट् हो तो षट् स्थानपतित होता है । ‘एव परिहारविमुद्धियस्स वि’ इसी प्रकार परिहारविशुद्धिक का भी कथन जान लेना चाहिये ‘एवं सामाहय-

હોય છે, અને અનંતશુભ્ય અધિક હોય છે આ રીતે એક સામાયિક સંયત બીજા સામાયિક સંયતના સંખ્યાતીય ચારિત્રપર્યાયથી ષટ્શુભ્ય હીન અને અધિક હોય છે

‘સામાહયસંજ્ઞા એ ભંતે ! છેદોવટ્ટાવણિયસ્સ પરટ્ઠાણસંનિગાસેણ ચારિત્તપજ્જવેહિં પુચ્છા’ હે ભગવન સામાયિક સંયત છેદોપસ્થાપનીય સંયતની વિજાતીય ચારિત્રપર્યાયની અપેક્ષાથી શું હીન હોય છે ? અથવા તુલ્ય હોય છે ? અથવા અધિક હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘સિય હીણે છટ્ઠાણવડિયે’ કદાચિત્ હીન હોય છે, તો તે છ સ્થાન પતિત હોય છે. ‘એવં પરિહારવિમુદ્ધિયસ્સ વિ’ એજ પ્રમાણે પરિહાર વિશુદ્ધિકનું કથન પણ

ડપિ જ્ઞાતવ્યમ્ । ‘સામાઢયસંજણ ણં મંતે !’ હે મદન્ત ! સામાયિકસંયતઃ ‘સુદુમ-
સંપરાયસંજયસ્સ’ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતસ્ય ‘પરદુગ્ધસનિગાસેણં’ પરસ્થાનસંનિકર્પેણ
-વિજાતીય ‘ચરિત્તપજ્જવેહિં’ ચારિત્રપર્યાયૈઃ ચારિત્રપર્યાયપેઞ્ચયેત્યર્થઃ ‘પુચ્છા
કિં હીન. કિં તુલ્યઃ કિમ્બધિકઃ ડત્વાદિ પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ-‘ગોયમા’
હે ગૌતમ ! ‘હીણે નો તુલ્લે નો અન્મહિણે’ હીનો મવતિ કિન્તુ નો તુલ્યો મવતિ
ન વા અમ્બધિકો મવતિ યદિ હીનો મવતિ તદા ‘અણંતગુણહીણે’ અનન્તગુણહીનો
મવતીતિ । ‘એવં અહ્કલાયસંજયસ્સ ચિ’ એવં યથાખ્યાતસંયતસ્યાપિ સામાયિક
સંયતો યથાખ્યાતસંયતસ્ય પરસ્થાનસન્નિકર્પેણ ચારિત્રપર્યાયૈઃ હીનો મવતિ ન
તુલ્યો મવતિ ન વા અધિકો મવતીતિ હીનશ્ચ અનન્તગુણહીનો મવતીતિ, ‘એવં છેદોવદ્ધા-
વણિણે ચિ’ હેદ્વિલ્લેસુ તિસુ ચિ સમં છદ્ધાણવદ્ધિણે’ એવં છેદોપસ્થાપનીયોડપિ અધ-

સંજણ ણં મંતે ! સુદુમસંપરાયસંજયસ્સ૦’ હસી પ્રકાર સામાયિકસંયત
એવં સૂક્ષ્મ સંપરાયિકસંયત વિજાતીય ચારિત્રપર્યાયોં કી અપેક્ષા સે
કયા હીન હોતા હૈ ‘પુચ્છા’ એસા પ્રશ્ન હૈ, હસ પ્રશ્ન કે ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી
કહતે હૈ ‘ગોયમા’ હીણે’ હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયત સૂક્ષ્મ સંપરાય
સંયત કી વિજાતીય ચારિત્રપર્યાયોં કી અપેક્ષા સે હીન હોતા હૈ ।
કિન્તુ ‘નો તુલ્લે નો અન્મહિણે’ તુલ્ય અથવા અધિક નહીં હોતા હૈ ।
યદિ વહ હીન હોતા હૈ તો ‘અણંતગુણહીણે’ અનન્તગુણ હીન હોતા
હૈ । ‘એવં અહ્કલાયસંજયસ્સ ચિ’ હસી પ્રકાર સે સામાયિક સંયત
યથાખ્યાતસંયત કી વિજાતીય ચારિત્ર પર્યાયોં કી અપેક્ષા સે હીન
હોતા હૈ । તુલ્ય અથવા અધિક નહીં હોતા હૈ । યદિ વહ હીન હોતા હૈ
તો અનન્તગુણ હીન હોતા હૈ । ‘એવં છેદોવદ્ધાવણિણે ચિ હેદ્વિલ્લેસુ તિસુ
ચિ સમં છદ્ધાણવદ્ધિણે’ હસી પ્રકાર છેદોપસ્થાપનીય મી સામાયિકસંયત

બાણુ બેઈએ ‘એવ સામાઢયસજણ ણં મંતે ! સુદુમસંપરાયસંજયસ્સ૦’ ઇત્યાદિ
રીતથી સામાયિક સંયત, સૂક્ષ્મસંપરાયિક વિજાતીય ચારિત્ર પર્યાયોંની અપેક્ષાથી
હીન હોય છે ? પુચ્છા નામ એ પ્રમાણે પ્રશ્ન છે આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી
કહે છે કે-‘ગોયમા ! હીણે’ હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયત છેદોપસ્થાપનીય
સંયતના વિજાતીય ચારિત્ર પર્યાયોંની અપેક્ષાથી હીન હોય છે ‘નો તુલ્લે નો
અન્મહિણે’ તુલ્ય અથવા અધિક હોતા નથી એ તે હીન હોય છે, તો ‘અણંતગુણ
હીણે’ અનંતગુણ હીન હોય છે. ‘એવં અહ્કલાયસંજયસ્સ ચિ’ એજ પ્રમાણે
સામાયિકસંયત યથાખ્યાત સંયતના વિજાતીય ચારિત્રપર્યાયોંની અપેક્ષાથી હીન
હોય છે તુલ્ય અથવા અધિક હોતા નથી, એ તે હીન હોય છે. તો અનંતગુણ
હીન હોય છે. ‘એવં છેદોવદ્ધાવણિણે ચિ હેદ્વિલ્લેસુ તિસુ ચિ સમ છદ્ધાણવદ્ધિણે’

સ્તનેષુ ત્રિણપિ સામાયિકસંયત છેદોપસ્થાપનીયપરિહારવિશુદ્ધિકસંયતેસુ एतेषां-
 ત્રયાણાં ચારિત્રપેક્ષયા ષટ્સ્થાનપતિતઃ, યથા છેદોપસ્થાપનીય સ્તથૈવ તથાપ્રકાર
 एव समानतया हीनः 'उत्तरिल्लेसु दोसु तद्देव हीणे' उपरितनयोर्द्वयो सूक्ष्मसं-
 पराययथाख्यातयो स्तथૈवानन्तगुण हीनो भवति । 'जहा छेदोवट्ठावणि ए तहा
 परिहारविशुद्धि ए वि' यथा છેદોપસ્થાપનીય સ્તથા પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતોઽપિ
 ત્રયાણાં સંયતાનાં ચારિત્રપર્યવાપેક્ષયા ષટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ । તથા ઉપરિતન
 સંયતદ્વયાપેક્ષયાઽનન્તગુણહીનો ભવતિ 'સુહુમસંપરાયસંજર્ણ મંતે' સૂક્ષ્મસંપરાય-
 સંયતઃ સ્વલુ ભદન્ત ! 'સામાયિકસંજયસ્સ પરટ્ટાણ-પુચ્છા' સામાયિકસંયતસ્ય
 પરસ્થાનસંન્નિકરૂપેણ ચારિત્રપર્યવૈઃ કિં હીનો ભવતિ તુલ્યો વા ભવતિ અભ્યધિકો
 છેદોપનીકસંયત ઔર પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત કી ચારિત્ર પર્યાયો' કી
 અપેક્ષા સે ષટ્સ્થાન પતિત હોતા હૈ । 'ઉત્તરિલ્લેસુ દોસુ તદ્દેવ હીણે'
 ઔર ડપર કે દો કી-સૂક્ષ્મસંપરાય ઔર યથાખ્યાતસંયત કી ચારિત્ર-
 પર્યાયો' કી અવેક્ષા સે ડસી પ્રકાર અનન્તગુણ હીન હોતા હૈ । 'જહા છેદો-
 વટ્ઠાવણિ તહા પરિહારવિશુદ્ધિ એ વિ' છેદોપસ્થાપનીય સંયત કે જૈસા
 પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત મી તીન સંયતો' કી ચારિત્રપર્યાયો' કી અપેક્ષા
 સે ષટ્ સ્થાનપતિત હોતા હૈ । ઔર ડપરવાલે દો સંયતો' સે અનન્ત-
 ગુણ હીન હોતા હૈ ।

- 'સુહુમસંપરાયસંજર્ણ મંતે ! સામાયિકસંજયસ્સ પરટ્ટાણ પુચ્છા'
 હૈ ભદન્ત ! સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત સામાયિકસંયત કી વિજાતીય ચારિત્ર-
 પર્યાયો' કી અપેક્ષા સે કયા હીન હોતા હૈ ? અથવા તુલ્ય હોતા હૈ ?

એજ પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય સંયત પણ સામાયિકસંયત અને પરિહારવિશુદ્ધિક
 સંયતની ચારિત્રપર્યાયોની અપેક્ષાથી છસ્થાનથી પતિત હોય છે. 'ઉત્તરિલ્લેસુ
 દોસુ તદ્દેવ હીણે' અને ઉપરના જે કે જે સૂક્ષ્મસંપરાય અને યથાખ્યાત સંયત
 છે તેમની ચારિત્રપર્યાયોની અપેક્ષાથી પણ અનન્તગુણ હોય છે અર્થાત્ તે
 ષટ્સ્થાન પતિત હોય છે કહેવાતું તાત્પર્ય એ છે કે-છેદોપસ્થાપનીય સંયત
 પહેલાના અને પછીના સંયતોના ચારિત્રપર્યાયોની અપેક્ષાથી ષટ્ સ્થાન
 પતિત હોય છે, 'જહા છેદોવટ્ઠાવણિ તહા પરિહારવિશુદ્ધિ એ વિ' છેદોપસ્થાપનીય
 સંયતના કથન પ્રમાણે પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત પણ પહેલા અને પછીના અને
 સંયતોના ચારિત્ર પર્યાયોની અપેક્ષાથી ષટ્ સ્થાન પતિત હોય છે.

'સુહુમસંપરાયસંજર્ણ મંતે ! સામાયિકસંજયસ્સ પરટ્ટાણ પુચ્છા' હે ભગ-
 વન્ સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત સામાયિક સંયતના વિજાતીય ચારિત્રપર્યાયોની
 અપેક્ષાથી શું હીન હોય છે ? અથવા તુલ્ય હોય છે ? અથવા અધિક હોય

વા ભવતિ પૃચ્છા પ્રશ્ન', ભગવાનાહ—'ગોયમા' ઇત્યાદિ, 'ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'જો હીણે જો તુલ્લે' નો હીનો ભવેત્ નો તુલ્યો ભવેત્ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત્ સામાયિકસંયતસ્ય પરસ્થાનસન્નિકર્ષેણ ચારિત્રપર્યાયાપેક્ષયા કિન્તુ 'અબ્મહિય' અભ્યધિક એવ ભવેત્ યદિ અભ્યધિકો ભવેત્તદા 'અણંતગુણમબ્મહિય' અનન્તગુણાભ્યધિકો ભવેદિતિ । 'એવં છેદોવદ્ધાવણિય પરિહારવિસુદ્ધિયસુ વિ સમં' એવં છેદોપસ્થાપનીયપરિહારવિશુદ્ધિકયોરપિ સમમ્ સૂક્ષ્મસંપરાયસયતઃ નો હીનો નાપિ તુલ્યઃ કિન્તુ અધિકો ભવેત્ તત્રાપિ અનન્તગુણાભ્યધિક એવેતિ ભાવઃ । 'સદ્ધાણે સિય હીણે જો તુલ્લે સિય અબ્મહિય' સ્વસ્થાને તુ સજાતીયચારિત્રપર્યાયાપેક્ષયા તુ સ્પાત્—કદાચિત્ હીનઃ ન તુ તુલ્યો ભવેત્ તથા સ્પાત્—કદાચિત્ અભ્યધિકઃ ।

અથવા અધિક હોતા હૈ ? ઇસ પ્રશ્ન કે લત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ— 'ગોયમા ! જો હીણે, જો તુલ્લે, અબ્મહિય' હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મસંપરાય-સંયત સામાયિકસંયત કી વિજાતીય ચારિત્રપર્યાયો' કી અપેક્ષા સે હીન નહીં હોતા હૈ, તુલ્ય નહીં હોતા હૈ, કિન્તુ અધિક હોતા હૈ । યદિ વહ અધિક હોતા હૈ તો 'અણંતગુણમબ્મહિય' અનન્તગુણ અધિક હી હોતા હૈ । 'એવં છેદોવદ્ધાવણિય પરિહારવિસુદ્ધિયસુ વિ સમં' ઇસી પ્રકાર સે સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત છેદોપસ્થાપનીય એવં પરિહારવિશુદ્ધિકસંયત કી વિજાતીય ચારિત્ર પર્યાયો' કી અપેક્ષા સે હીન નહીં હોતા હૈ તુલ્ય 'મી નહીં હોતા હૈ કિન્તુ અધિક હોતા હૈ । અધિકતા મેં મી વહ અનન્તગુણ અધિક હોતા હૈ । 'સદ્ધાણે સિય હીણે, જો તુલ્લે સિય અબ્મહિય' ઇસી પ્રકાર સે વહ સ્વસ્થાન મેં સજાતીય ચારિત્રપર્યાયો' કી અપેક્ષા સે કદાચિત્ હીન 'મી હોતા હૈ, પર તુલ્ય નહીં હોતા ઓર કદાચિત્

છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—'ગોયમા ! જો હીણે, જો તુલ્લે, અબ્મહિય' હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત સામાયિકસંય-તના વિજાતીય ચારિત્રપર્યાયોની અપેક્ષાથી હીન હોતા નથી તુલ્ય પણ હોતા નથી, પરંતુ અધિક હોય છે જો તે અધિક હોય છે, તો 'અણંતગુણમબ્મહિય' અનન્તગુણ અધિક જ હોય છે, 'એવં છેદોવદ્ધાવણિયપરિહારવિસુદ્ધિયસુ વિ સમં' એજ પ્રમાણે સૂક્ષ્મસંપરાય સંયતના કથન પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય અને પરિહારવિશુદ્ધિ સંયત વિજાતીય ચારિત્રપર્યાયોની અપેક્ષાથી હીન હોતા નથી તુલ્ય પણ હોતા નથી પરંતુ અધિક હોય છે. તથા અધિકપણમાં પણ તે અનન્તગુણ અધિક હોય છે. 'સદ્ધાણે સિય હીણે, જો તુલ્લે, સિય અબ્મહિય' એજ પ્રમાણે તે સ્વસ્થાનમાં સજાતીય ચારિત્રપર્યાયોની અપેક્ષાથી કેઈ-વાર હીન પણ હોય છે. કેઈવાર અધિક પણ હોય છે. પરંતુ તુલ્ય હોતા

સ્તનેષુ ત્રિષ્વપિ સામાયિકસંયત છેદોપસ્થાપનીયપરિહારવિશુદ્ધિકસંયતેસુ एतेषा-
 ત્રયાणां चारित्रापेक्षया षट्स्थानपतितः, यथा छेदोपस्थापनीय स्तथैव तथाप्रकार
 एव समानतया हीनः 'उवरिल्लेसु दोसु तद्देव हीणे' उपरितनयोर्द्वयो सूक्ष्मसंप-
 राययथाख्यातयो स्तथैवानन्तगुण हीनो भवति । 'जहा छेदोवट्ठावणि ए तहा
 परिहारविशुद्धि ए वि' यथा छेदोपस्थापनीय स्तथा परिहारविशुद्धिकसंयतोऽपि
 त्रयाणां संयतानां चारित्रपर्यवापेक्षया षट्स्थानपतितो भवति । तथा उपरितन
 संयतद्वयापेक्षयाऽनन्तगुणहीनो भवति 'सुहुमसंपरायसंजणं भंते' सूक्ष्मसंपराय-
 संयतः खलु भदन्त ! 'सामाहयसंजयस्स परट्ठाण-पुच्छा' सामायिकसंयतस्य
 परस्थानसंनिकर्षेण चारित्रपर्यवैः किं हीनो भवति तुल्यो वा भवति अभ्यधिको
 छेदोपनीकसंयत और परिहारविशुद्धिक संयत की चारित्र पर्यायो की
 अपेक्षा से षट्स्थान पतित होता है । 'उवरिल्लेसु दोसु तद्देव हीणे'
 और ऊपर के दो की-सूक्ष्मसंपराय और यथाख्यातसंयत की चारित्र-
 पर्यायो की अपेक्षा से उसी प्रकार अनन्तगुण हीन होता है । 'जहा छेदो-
 वट्ठावणि ए तहा परिहारविशुद्धि ए वि' छेदोपस्थापनीय संयत के जैसा
 परिहारविशुद्धिक संयत भी तीन संयतो की चारित्रपर्यायो की अपेक्षा
 से षट् स्थानपतित होता है । और ऊपरवाले दो संयतो से अनन्त-
 गुण हीन होता है ।

- 'सुहुमसंपरायसंजणं भंते ! सामाहयसंजयस्स परट्ठाण पुच्छा'
 हे भदन्त ! सूक्ष्मसंपरायसंयत सामાયિકસંયત की विजातीय चारित्र
 पर्यायो की अपेक्षा से क्या हीन होता है ? अथवा तुल्य होता है ?

એજ પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય સંયત પણ સામાયિકસંયત અને પરિહારવિશુદ્ધિક
 સંયતની ચારિત્રપર્યાયિની અપેક્ષાથી છટ્થાનથી પતિત હોય છે 'ઉવરિલ્લેસુ
 દોસુ તદ્દેવ હીણે' અને ઉપરના બે કે બે સૂક્ષ્મસંપરાય અને યથાખ્યાત સંયત
 છે તેમની ચારિત્રપર્યાયિની અપેક્ષાથી પણ અનન્તગુણ હોય છે અર્થાત્ તે
 ષટ્થાન પતિત હોય છે કહેવાતું તાત્પર્ય એ છે કે-છેદોપસ્થાપનીય સંયત
 પહેલાના અને પછીના સંયતોના ચારિત્રપર્યાયિની અપેક્ષાથી ષટ્થાન
 પતિત હોય છે, 'જહા છેદોવટ્ઠાવણિ તહા પરિહારવિશુદ્ધિ એ વિ' છેદોપસ્થાપનીય
 સંયતના કથન પ્રમાણે પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત પણ પહેલા અને પછીના બન્ને
 સંયતોના ચારિત્ર પર્યાયિની અપેક્ષાથી ષટ્થાન પતિત હોય છે.

'સુહુમસંપરાયસંજણં ભંતે ! સામાહયસંજયસ્સ પરટ્ઠાણ પુચ્છા' હે ભગ
 વન્ સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત સામાયિક સંયતના વિજાતીય ચારિત્રપર્યાયિની
 અપેક્ષાથી શું હીન હોય છે ? અથવા તુલ્ય હોય છે ? અથવા અધિક હોય

વા ભવતિ પૃચ્છા પ્રશ્ન, મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જો હીણે જો તુલ્લે’ નો હીનો ભવેત્ નો તુલ્યો ભવેત્ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતઃ સામાયિકસંયતરૂપ પરસ્થાનસન્નિકર્ષેણ ચારિત્રપર્યાયાપેક્ષયા કિન્તુ ‘અબ્ધિ’ અભ્યધિક એવં ભવેત્ યદિ અભ્યધિકો ભવેત્તદા ‘અનંતગુણમબ્ધિ’ અનંતગુણાભ્યધિકો ભવેદિતિ । ‘એવં છેદોવદ્વાવણિય પરિહારવિસુદ્ધિએસુ વિ સમં’ એવં છેદોપસ્થાપનીયપરિહારવિશુદ્ધિકયોરપિ સમમ્ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતઃ નો હીનો નાપિ તુલ્યઃ કિન્તુ અધિકો ભવેત્ તત્રાપિ અનંતગુણાભ્યધિક એવેતિ ભાવઃ । ‘સદ્ગુણે સિય હીણે જો તુલ્લે સિય અબ્ધિ’ સ્વસ્થાને તુ સજાતીયચારિત્રપર્યાયાપેક્ષયા તુ સ્થાત-કદાચિદ્ હીન ન તુ તુલ્યો ભવેત્ તથા સ્થાત-કદાચિત્ અભ્યધિકઃ ।

અથવા અધિક હોતા હૈ ? હસ પ્રશ્ન કે વસ્ત્ર મેં પ્રભુશ્રી કદતે હૈ- ‘ગોયમા ! જો હીણે, જો તુલ્લે, અબ્ધિ’ હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મસંપરાય-સંયત સામાયિકસંયત કી વિજાતીય ચારિત્રપર્યાયો’ કી અપેક્ષા સે હીન નહીં હોતા હૈ, તુલ્ય નહીં હોતા હૈ, કિન્તુ અધિક હોતા હૈ । યદિ વહ અધિક હોતા હૈ તો ‘અનંતગુણમબ્ધિ’ અનંતગુણ અધિક હી હોતા હૈ । ‘એવં છેદોવદ્વાવણિય પરિહારવિસુદ્ધિએસુ વિ સમં’ હસી પ્રકાર સે સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત છેદોપસ્થાપનીય એવં પરિહારવિશુદ્ધિકસંયત કી વિજાતીય ચારિત્ર પર્યાયો’ કી અપેક્ષા સે હીન નહીં હોતા હૈ તુલ્ય બી નહીં હોતા હૈ કિન્તુ અધિક હોતા હૈ । અધિકતા મેં બી વહ અનંતગુણ અધિક હોતા હૈ । ‘સદ્ગુણે સિય હીણે, જો તુલ્લે સિય અબ્ધિ’ હસી પ્રકાર સે વહ સ્વસ્થાન મેં સજાતીય ચારિત્રપર્યાયો’ કી અપેક્ષા સે કદાચિત્ હીન બી હોતા હૈ, પર તુલ્ય નહીં હોતા ઓર કદાચિત્

છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા ! જો હીણે, જો તુલ્લે, અબ્ધિ’ હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત સામાયિકસંય-તના વિજાતીય ચારિત્રપર્યાયોની અપેક્ષાથી હીન હોતા નથી તુલ્ય પણ હોતા નથી, પરંતુ અધિક હોય છે જો તે અધિક હોય છે, તો ‘અનંતગુણમબ્ધિ’ અનંતગુણ અધિક જ હોય છે, ‘એવં છેદોવદ્વાવણિયપરિહારવિસુદ્ધિએસુ વિ સમં’ એજ પ્રમાણે સૂક્ષ્મસંપરાય સંયતના કથન પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય અને પરિહારવિશુદ્ધિ સંયત વિજાતીય ચારિત્રપર્યાયોની અપેક્ષાથી હીન હોતા નથી તુલ્ય પણ હોતા નથી પરંતુ અધિક હોય છે. તથા અધિકપણમાં પણ તે અનંતગુણ અધિક હોય છે. ‘સદ્ગુણે સિય હીણે, જો તુલ્લે, સિય અબ્ધિ’ એજ પ્રમાણે તે સ્વસ્થાનમાં સજાતીય ચારિત્રપર્યાયોની અપેક્ષાથી કેઈ-વાર હીન પણ હોય છે. કોઈવાર અધિક પણ હોય છે. પરંતુ તુલ્ય હોતા

‘જહીને’ યદિ હીનો ભવેત્ તદા—‘અણંતગુણહીને’ અનન્તગુણહીનો ભવેત્ । ‘અહ-અભહિં અણંતગુણમભહિં’ અથાભ્યધિકો ભવેત્તદા અનન્તગુણાભ્યધિકો ભવેદિતિ ભાવઃ । ‘સુદ્ધમસંપરાયસંજયસ્સ અહક્ક્યાયસંજયસ્સ પરદ્વાળે પુચ્છા’ સૂક્ષ્મસંપરાય-સંયતસ્ય યથારૂપાતસંયતસ્ય પરસ્થાને એતયો વિજાતીયચારિત્રપર્યાયાપેક્ષયા કિં હીનો ભવેત્ તુલ્યો વા ભવેત્ અધિકો વા ભવેદિતિ પૃચ્છા પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ । સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતઃ યથારૂપાતચારિત્રસ્ય વિજાતીયચારિત્રપર્યાયાપેક્ષયા ‘હીને ણો તુલ્લે ણો અભહિં’ હીનો ભવેત્ અનયોઃ ચારિત્રપર્યાયાપેક્ષયા સામાયિકસંયતો નો તુલ્યો ભવેત્ ન વા અભ્યધિકો-ડપિ ભવેત્ इति । ‘અણંતગુણહીને’ યદિ હીનો ભવેત્તદા અનન્તગુણહીનો ભવે-દિત્યર્થઃ । ‘અહક્ક્યાય હેઠિલ્લાણં ચડ્ઢવિ હીને ણો તુલ્લે અભહિં’ યથારૂપાત-

અધિક બી હોતા હૈ । યદિ વહ હીન હોતા હૈ તો અનન્તગુણ હીન હોતા હૈ ઓર અધિક હોતા હૈ તો અનન્તગુણ અધિક હોતા હૈ

‘સુદ્ધમસંપરાયસંજયસ્સ અહક્ક્યાયસંજયસ્સ પરદ્વાળે પુચ્છા’ હે મદન્ત ! સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત, યથારૂપાતસંયત કી વિજાતીય ચારિત્ર પર્યાયોં કી અપેક્ષા ક્યા હીન હોતા હૈ । અથવા તુલ્ય હોતા હૈ ? અથવા અધિક હોતા હૈ ? હસકે ઉત્તા મેં પ્રભુશ્રી કહતે હિં—‘હીને, ણો તુલ્લે, ણો અભહિં’ હે ગૌતમ । સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત યથારૂપાતસંયતકી વિજાતીય ચારિત્રપર્યાયોં કી અપેક્ષા તુલ્ય નહીં હોતા હૈ ઓર ન અધિક હોતા હૈ, કિન્તુ હીન હોતા હૈ । ‘અણંતગુણ હીને’ હીન હોને પર બી વહ અસંરૂપાત અથવા સંરૂપાતગુણ હીન નહીં હોતા હૈ કિન્તુ અનન્તગુણ હીન હોતા હિં ‘અહક્ક્યાય હેઠિલ્લાણં ચડ્ઢવિ હીને, ણો તુલ્લે,

નથી ને તે હીન હોય તેા અનંતગુણ હીન હોય છે, અને અધિક હોય તેા અનંતગુણ અધિક હોય છે.

‘સુદ્ધમસંપરાયસંજયસ્સ અહક્ક્યાયસંજયસ્સ પરદ્વાળે પુચ્છા’ હે મગવન્ સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત અને યથારૂપાત સંયતની વિજાતીય ચારિત્રપર્યાયિની અપેક્ષાથી સામાયિક સંયત શું હીન હોય છે ? અથવા તુલ્ય હોય છે ? અથવા અધિક હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘હીને, ણો તુલ્લે ણો અભહિં’ હે ગૌતમ । આ બન્નેના ચારિત્રપર્યાયિની અપેક્ષાથી સામાયિક સંયત તુલ્ય હોતા નથી તેમ અધિક પણ હોતા નથી, પરંતુ હીન હોય છે, ‘અણંતગુણહીને’ હીન હોય ત્યારે તે અનંતગુણ હીન હોય છે. અસંરૂપાત અથવા સંરૂપાતગુણ હીન હોતા નથી ‘અહક્ક્યાય હેઠિલ્લાણં ચડ્ઢવિ હીને, ણો તુલ્લે અભહિં’ યથારૂપાત સંયત નીચેના ચારેની

સંયતોઽપસ્તનાનાં સામાયિકસયતાદીનાં ચતુર્ણમપિ હીનો નો તુલ્યઃ કિન્તુ અભ્ય-
ધિક એવ, યથારુચાતસંયતઃ પરસ્થાનમન્નિરૂપેણ ચારિત્રપર્યાયેઃ પૂર્વમ્બ્યશ્વનુભ્યો નો
હીનો નો તુલ્યઃ કિન્તુ અભ્યધિક એર ભવતીતિ ભાગઃ । ‘અણંતગુણમઽમહિષ’ યદિ
અધિકો ભવતિ તદા અનન્તગુણાધિકો ભવતિ । ‘સદ્ગુણે ણો હીને તુલ્લે ણો
અમહિષ’ સ્વસ્થાને તુ નો હીનઃ કિન્તુ તુલ્યો ન વા અભ્યધિક ઇતિ । ‘એસિ ણં
મંતે !’ એતેપાં સ્વલ્લ મદન્ત ! ‘સામાયિક્કેદોવદ્વાવણિયપરિહારવિશુદ્ધિયસુદ્ધમ-
સંપરાયઅહ્વલાયસંજયાણં’ સામાયિક્કેદોપસ્થાપનીયપરિહારવિશુદ્ધિકમૂક્કમસંપ-
રાયયથારુચાતસંયતાનામ્ ‘જહન્નુકોમગાણં ચરિત્તપજ્જવાણં કચરે કચરેહિતો
જાવ વિસેસાહિયા વા’ જયન્તેત્કાટાનાં ચારિત્રપર્યાયાનાં કચરે કચરેમ્બો

અમહિષ’ યથારુચાત સંયત નીચે કે ચારોં કી અપેક્ષા હીન નહીં હોતા
હૈ તુલ્ય મી નહીં હોતા હૈ કિન્તુ અધિક હોતા હૈ । અધિક હોને પર-
મી વહ ‘અણંતગુણમઽમહિષ’ અનન્તગુણ અધિક હોતા હૈ । મતલમ
હસકા યહ હૈ કિ યથારુચાતસંયત અવશિષ્ટ ચારોં કે ત્રિજાતીય ચારિત્ર
પર્યાયોં કી અપેક્ષા અનન્તગુણ અધિક ચારિત્ર પર્યાયોં વાલા હોતા હૈ ।
‘સદ્ગુણે ણો હીને તુલ્લે ણો અમહિષ’ પરન્તુ વહ યથારુચાતસંયત
સ્વસ્થાન કી અપેક્ષા અપને સજાતીય ચારિત્રોં સે હીન નહીં હોના હૈ ।
કિન્તુ તુલ્ય હોતા હૈ, અધિક મી નહીં હોતા હૈ ।

‘એસિ ણં મંતે ! સામાયિક્કેદોવદ્વાવણિયપરિહારવિશુદ્ધિય-સુદ્ધમ
સંપરાય અહ્વલાયસંજયાણં જહન્નુકોમગાણં ચારિત્તપજ્જવાણં કચરે
કચરેહિતો જાવ વિસેસાહિયા’ હૈ મદન્ત ! સામાયિક્ક સંયત, છેદોપસ્થા-
પનીયસંયત, પરિહારવિશુદ્ધિક સયત, મૂક્કસંપરાયસંયત, ઓર

અપેક્ષાથી હીન હોતા નથી, તુલ્ય પણ હોતા નથી, પરંતુ અધિક હોય છે-
અધિકમાં પણ તે ‘અણંતગુણમઽમહિષ’ અનન્તગુણ અધિક હોય છે. કહેવાનો
ભાવ એવો છે કે-યથારુચાતસંયત બાકીના ચારેના વિષ્ણુતીય ચારિત્રપર્યાયોની
અપેક્ષાથી અનન્તગુણ વધારે ચારિત્રપર્યાયોવાળા હોય છે. ‘સદ્ગુણે, ણો હીને,
તુલ્લે અમહિષ’ પરંતુ તે યથારુચાત સંયત સ્વસ્થાનની અપેક્ષાથી પોતાનો
સજાતીય ચારિત્રોથી હીન હોતા નથી પરંતુ તુલ્ય હોય છે અધિક પણ હોતા નથી.

‘એસિ ણં મંતે ! સામાયિક્કેદોવદ્વાવણિયપરિહારવિશુદ્ધિય-સુદ્ધમસંપરાય
અહ્વલાયસંજયાણં જહન્નુકોમગાણં ચરિત્તપજ્જવાણં કચરે કચરેહિતો જાવ
વિસેસાહિયા’ હૈ ભગવન્ સામાયિક્ક સંયત, છેદોપસ્થાપનીય સંયત, પરિહાર
વિશુદ્ધિક સંયત, મૂક્કસંપરાય સંયત, અને યથારુચાત સંયત આ બાધાના

યાવત્ સ્તોકા અલ્પા વા વર્ઠકા વા વિશેષાધિકા વા ભવન્તીતિ પ્રશ્નઃ, મગવા-
ન્નાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘सामाह्यसंजयस्स छेदोवद्वावणिय-
संजयस्स य’ सामायिकसंयतस्य छेदोपस्थापनीयसंयतस्य च, एएसिणं जहन्नगा
चरित्तपज्जवा दोण्ह वि तुल्ला सव्वत्थोवा’ एतयोः खलु जघन्यकाश्चारित्र-
पर्यवाः द्वयोरपि तुल्याः सर्वस्तोकाः एतयोर्जघन्याश्चारित्रपर्यवाः परस्परं
तुल्यास्तथा अन्यापेक्षया स्तोकाश्च भवन्तीति भावः । ‘परिहारविसुद्धिय
संजयस्स जहन्नगा चरित्तपज्जवा अणंतगुणा’ ‘परिहारविशुद्धिकसंयतस्य जघ
न्याश्चारित्रपर्यवाः सामायिकसंयतछेदोपस्थापनीयसंयतयोश्चारित्रपर्यवापेक्षया
अनन्तगुणा अधिका भवन्तीति, ‘तस्स चेव उक्कोसगा चरित्तपज्जवा अणंतगुणा’
तस्यैव-परिहारविशुद्धिकसंयतस्यैव च उत्कृष्टाश्चारित्रपर्यवा एतस्यैव जघन्य
चारित्रपर्यवापेक्षया अनन्तगुणा अधिका भवन्तीति । ‘सामाह्यसंजयस्स छेदोवद्वा-

ધથાહ્યાતસંયત્ત્વેન જન્યકી જઘન્ય ઔર ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર પર્યાયોં મેં
સે કૌન કિનકી અપેક્ષા યાવત્ વિશેષાધિકા હૈં ? યહો યાવત્પદ સે
સ્તોક, વઘુક ઔર તુલ્ય’ ઇન પદોં કા ગ્રહણ હુઆ હૈં । ઇસકે ઉત્તર મેં
પ્રશ્નશ્રી કહતે હૈં-‘સામાહ્યસંજયસ્સ છેદોવદ્વાવણિયસંજયસ્સ ય એસિ
ણં જહન્નગા ચરિત્તપજ્જવા દોણ્હ વિ તુલ્લા સવ્વત્થોવા’ હે ગૌતમ !
સામાયિક સંયત ઔર છેદોપસ્થાપનીયસંયત ઇન દોનોં કી જઘન્ય
ચારિત્ર પર્યાયેં આપસ મેં તુલ્ય હૈં પર વેં સ્વચ સે થોડી હૈં । ‘પરિહાર-
વિશુદ્ધિસંજયસ્સ જહન્નગા ચરિત્તપજ્જવા અણતગુણા તસ્સ ચેવ ઉક્કો-
સગા ચરિત્તપજ્જવા અણતગુણા’ ઇનકી અપેક્ષા પરિહાર વિશુદ્ધિક
સંયત કી જઘન્ય ચારિત્ર પર્યાયેં અનન્તગુણા અધિકા હૈં । ઔર ઇનસે
ઇસ હી હી ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર પર્યાયેં અનન્તગુણ અધિકા હૈં, ‘સામાહ્ય-

જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટચારિત્રપર્યાયોમા કોણ કોના કરતા યાવત્ વિશેષાધિક છે ?
અહિયા યાવત્પદથી સ્તોક, બહુ અને તુલ્ય એ પદો અહણ કરાયા છે, અર્થાત્
કોણ કોનાથી અલ્પ છે ? કોણ કોનાથી અધિક છે ? કોણ કોની બરોબર
છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રશ્નશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-સામાહ્યસંજયસ્સ
છેદોવદ્વાવણિયસંજયસ્સ ય એસિ ણં જહન્નગા ચરિત્તપજ્જવા દોણ્હ વિ તુલ્લા
સવ્વત્થોવા’ હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયત અને છેદોપસ્થાપનીય સંયત આ
બન્નેની જઘન્ય ચારિત્રપર્યાયો પરસ્પરમા તુલ્ય છે પરંતુ તે સૌથી થોડા છે
‘પરિહારવિશુદ્ધિસંજયસ્સ જહન્નગા ચરિત્તપજ્જવા અણતગુણા’ તેની અપેક્ષાથી
પરિહારવિશુદ્ધિક સંયતના જઘન્ય ચારિત્રપર્યાયો અનંતગુણા વધારે છે. અને
તેના કરતા તેના જ ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્રપર્યાયો અનંતગુણા વધારે છે ‘સામાહ્ય-

વણિયસંજયસ્સ ય એસિણં ઉક્કોસગા ચરિત્તપજ્જવા દોણ્હવિ તુલ્લા અણંતગુણા' સામાયિકસંયતસ્ય છેદોપસ્થાપનીસંયતસ્ય ચ એતયોઃ સ્વલ્લ ઉત્કૃષ્ટાશ્ચારિત્રપર્યવાઃ દ્વયોરપિ પરસ્પરં તુલ્યાઃ—સમાના મદન્તિ તથા પૂર્વાપેક્ષયા અનન્તગુણાઃ અધિકા મવન્તીતિ । 'સુહુમસંપરાયસંજયસ્સ જહન્નગા ચરિત્તપજ્જવા અણંતગુણા' સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતસ્ય જઘન્યા આરિત્રપર્યવાઃ સામાયિકસંયતછેદોપસ્થાપનીયસંયતયોરુત્કૃષ્ટાચારિત્રપર્યવાપેક્ષયા અનન્તગુણા અધિકા મવન્તિ, 'તસ્સ ચેવ ઉક્કોસગા ચરિત્તપજ્જવા અણંતગુણા' તસ્યૈવ ચ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતસ્યૈવ ઉત્કૃષ્ટાશ્ચારિત્રપર્યવા એતસ્ય જઘન્યચારિત્રપર્યવાપેક્ષયા અનન્તગુણા અધિકા મવન્તિ, 'અહક્કાયાસંજયસ્સ અજહ્નમણુક્કોસગા ચરિત્તપજ્જવા અણંતગુણા' યથાઃ સ્વરાતસંયતસ્યાજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાશ્ચારિત્રપર્યવાઃ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતયોરુત્કૃષ્ટાચારિત્રપર્યવા અનન્તગુણા અધિકા મવન્તીતિ ભાવઃ ૧૫ ।

સંજયસ્સ, છેદોપસ્થાપણિયસંજયસ્સ ય એસિણ ઉક્કોસગા ચરિત્તપજ્જવા દોણ્હવિ તુલ્લા અણંતગુણા' હનકી અપેક્ષા સામાયિક સંયત ઓર છેદોપસ્થાપનીય સંયત કી ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્રપર્યાયે અનન્તગુણ અધિક હૈ ઓર આપસ મેં તુલ્ય હૈ । 'સુહુમસંપરાયસંજયસ્સ જહન્નગા ચરિત્તપજ્જવા અણંતગુણા' હનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત કી જઘન્ય ચારિત્ર પર્યાયે અનન્તગુણ અધિક હૈ । 'તસ્સ ચેવ ઉક્કોસગા ચરિત્તપજ્જવા અણંતગુણા' ઓર સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત કી જઘન્ય ચારિત્ર પર્યાયોં કી અપેક્ષા સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત કી હી ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર પર્યાયે' અનન્તગુણ અધિક હૈ । 'અહક્કાયાસંજયસ્સ અજહ્નમણુક્કોસગા ચરિત્તપજ્જવા અણંતગુણા' ઓર સૂક્ષ્મસંપરાય કી ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્રપર્યાયોં

સંજયસ્સ, છેદોપસ્થાપણિયસંજયસ્સ ય એસિણ ઉક્કોસગા ચરિત્તપજ્જવા દોણ્હવિ તુલ્લા અણંતગુણા' તેના કરતાં સામાયિક સંયત અને છેદોપસ્થાપનીય સંયતના ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્રપર્યાયો અનંતગુણ વધારે છે અને પરસ્પરમાં તુલ્ય છે. 'સુહુમસંપરાયસંજયસ્સ જહન્નગા ચરિત્તપજ્જવા અણંતગુણા' અને સૂક્ષ્મસંપરાય સંયતના જઘન્ય ચારિત્રપર્યાયો અનંતગુણ વધારે છે 'તસ્સ ચેવ ઉક્કોસગા ચરિત્તપજ્જવા અણંતગુણા' અને સૂક્ષ્મસંપરાય સંયતના જ ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્રપર્યાયોની અપેક્ષા સૂક્ષ્મસંપરાય સંયતના જ ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્રપર્યાયો અનંતગુણ અધિક છે. 'અહક્કાયાસંજયસ્સ અજહ્નમણુક્કોસગા ચરિત્તપજ્જવા અણંતગુણા' સૂક્ષ્મસંપરાયના ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્રપર્યાયોની અપેક્ષાથી યથાજ્યાત સંયતના અજઘન્ય

‘સામાયસંજણં મંતે ! કિં સજોગી હોજ્જા અજોગી હોજ્જા’ સામાયિકસંયતઃ સ્વલુ મદન્ત ! કિં સજોગી મવેત્ અયોગી વા મવેદિતિ પ્રશ્નઃ, મગધાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘સજોગી હોજ્જા જહા પુલાઈ’ સયોગી-યોગવાન્ મવેદ્ યથા પુલાકઃ, સામાયિકસંયતો યોગવાન્ મવેત્ ન તુ અયોગી મવેત્ યદિ સયોગી મવેત્ તદા કિં મનોયોગવાન્ વચોયોગવાન્ કાયયોગવાન્ વા મવેદ્ ? ગૌતમ ! ત્રિપ્રકારકયોગવાન્ મવતીતિ માવ, । ‘એવં જાવ સુહુમસંપરાયસંજણં’ એવં યાવત્ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતઃ, યાવત્પદેન છેદોપસ્થાપનીયપરિહારવિશુદ્ધિકસંયતયોર્ગ્રહણં મવતીતિ તથા ચ કી અપેક્ષા યથારૂપાતસંયત કી અજઘન્ય અનુત્કુટ ચારિત્રપર્યાયે’ અનન્તગુણ અધિક હૈ । ૧૫ વાં સન્નિકર્પ આદિ દ્વાર કા કથન સમાપ્ત ।

સોલહવાં દ્વાર કા કથન

‘સામાયસંજણં મંતે ! કિં સજોગી હોજ્જા, અજોગી હોજ્જા’ હે મદન્ત ! સામાયિકસંયત કયા યોગ સહિત હોતા હૈ અથવા યોગ રહિત હોતા હૈ ? હમ્કે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—‘ગોયમા ! સજોગી હોજ્જા જહા પુલાઈ’ હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયત પુલાક કે જૈસે યોગ વાલા હોતા હૈ । યોગરહિત નહીં હોતા હૈ । યદિ વહ યોગ સહિત હોતા હૈ તો કયા હે મદન્ત ! વહ મનોયોગવાલા હોતા હૈ ? અથવા વચન યોગ વાલા હોતા હૈ ? અથવા કાયયોગ વાલા હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—હે ગૌતમ વહ ત્રીનો પ્રકાર કે યોગ વાલા હોતા હૈ । ‘એવં જાવ સુહુમસંપરાયસંજણં’ હસી પ્રકાર સે છેદોપસ્થાપનીય સંયત પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત ઓર સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત ચે ત્રીનો બી

અનુત્કુટ ચારિત્રપર્યાયે અનતગણા વધારે છે એ રીતે આ પદરમા સન્નિકર્પ દ્વારનુ કથન કરેલ છે ૧૫ ।

હવે સોળમા દ્વારનુ કથન કરવામાં આવે છે—‘સામાયસંજણં મંતે ! કિં સજોગી હોજ્જા, અજોગી હોજ્જા’ હે ભગવન્ સામાયિક સંયત યોગવાળા હોય છે ? કે યોગ વિનાના હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—ગોયમા ! સજોગી હોજ્જા જહા પુલાઈ’ હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયત પુલાકના કથન પ્રમાણે યોગવાળા હોય છે, યોગ વિનાના હોતા નથી એ તે યોગ સહિત હોય છે, તે શુ તે મનોયોગવાળા હોય છે ? અથવા વચન યોગવાળા હોય છે ? અથવા કાયયોગવાળા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—હે ગૌતમ ! તે ત્રણે પ્રકારના યોગવાળા હોય છે ‘એવં જાવ સુહુમસંપરાયસંજણં’ એજ પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય સંયત, પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત અને સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત એ ત્રણે પ્રકારના સંયતો

હેદોપસ્થાપનીયસંયતાદારમ્ય ચક્ષ્મસંપરાયસંયતાન્ત સર્વોઽપિ યોગવાન્ ભવતિ ને તુ અયોગી ભવતિ તત્રાપિ ત્રિમકારક યોગવાનેવેતિ માત્રઃ । ‘અહઃકલાપ જહા-સિનાપ’ યથાસ્થાતો યથા સ્નાતકઃ, હે મદન્ત । યથાસ્થાતસંયતઃ કિં સયોગી ભવેદયોગી વા ભવેત્ ? ગૌતમ ! સયોગી વા ભવેત્ અયોગી વા ભવેત્ યદિ સયોગી ભવેત્તદા કિં મનો યોગવાન્ વા વચોયોગવાન્ વા કાય-યોગવાન્ વા ભવેત્ ગૌતમ ! મનોયોગવાનપિ વચોયોગવાનપિ કાયયોગવાનપિ ભવેદિતિ માત્રઃ (૧૬) । સપ્તદશ સાકારાનાકારદ્વારમાહ-‘સામાહ્યસંજર્ણ ણં મંતે ! કિં સાગારોવત્તે હોજ્જા અણાગારોવત્તે હોજ્જા’ સામાયિકસંયતઃ સ્વલ્લ મદન્ત ! કિં સાકારોપયોગયુક્તો ભવેત્ અનાકારોપયોગયુક્તો ભવેદિતિ પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ-‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘સગારોવત્તે જહા પુલાપ’ સાકારોપયોગયુક્તો

ત્રીનો પ્રકાર કે યોગવાળે હોતે હૈં । ‘અહઃકલાપ જહા સિનાપ’ યથા-સ્થાતસંયત સ્નાતક કે જૈસે સયોગી મી હોના હૈં ઓર અયોગી મી હોતા હૈં । હે મદન્ત । યદિ વહ સયોગી હોના હૈં તો કયા વહ મનોયોગ વાળા હોતા હૈં ? અથવા વચન યોગ વાળા હોતા હૈં ? અથવા કાયયોગ વાળા હોતા હૈં ? હે ગૌતમ ! વહ મનોયોગ વાળા મી હોતા હૈં વચન-યોગવાળા મી હોતા હૈં ઓર કાયયોગ વાળા મી હોતા હૈં ।

॥ સોલહવાં દ્વાર કા કથન સમાપ્ત ॥

૧૭ વાં સાકાર અનાકાર દ્વાર કા કથન

‘સામાહ્ય સંજર્ણ મંતે ! કિં સાગારોવત્તે હોજ્જા અણાગારોવ-ત્તે હોજ્જા’ હે મદન્ત ! સામાયિક સંયત કયા સાકારોપયોગવાળા હોતા હૈં અથવા અનાકારોપયોગવાળા હોતા હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે

ત્રણે યોગવાળા હોય છે ‘અહઃકલાપ જહા સિનાપ’ યથાસ્થાત સંયત સ્નાતકના કથન પ્રમાણે સયોગી પણ હોય છે, અને અયોગી પણ હોય છે, હે ભગવન્ જો તે સયોગી હોય છે, તો શું તે મનોયોગવાળા પણ હોય છે ? અથવા વચન-યોગવાળા હોય છે ? કે કાયયોગવાળા હોય છે ? હે ગૌતમ ! તે મનોયોગ-વાળા પણ હોય છે વચનયોગવાળા પણ હોય છે, અને કાયયોગવાળા પણ હોય છે. આ રીતે આ સોળમા દ્વારનું કથન છે સોળમું દ્વાર સમાપ્ત ૧૬ ॥

હવે સત્તરમા સાકાર અનાકાર દ્વારનું કથન કરવામા આવે છે.

‘સામાહ્યસંજર્ણ મંતે ! કિં સાગારોવત્તે હોજ્જા અણાગારોવત્તે હોજ્જા’ હે ભગવન્ સામાયિક સંયત સાકારોપયોગવાળા હોય છે ? કે અનાકારોપયોગ-વાળા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રમુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! સાગા-

યથા પુલાકઃ, સાકારોપયોગયુક્તો વા ભવેદનાકારોપયોગયુક્તો વા ભવેદિતિ ।
 ‘એવં જાવ અહક્ષાણ’ એવં યાવદ્ યથાખ્યાતઃ યાવત્પદેન છેદોપસ્થાપનીય પરિ
 હારવિશુદ્ધિક્ષ્મસંપરાયસંયતાનાં ગ્રહણં ભવતિ તથા ચ છેદોપસ્થાપનીયા-
 દારભ્ય યથાખ્યાતસંયતાન્તઃ સર્વોઽપિ સાકારોપયુક્તો વા ભવેદનાકારોપયુક્તો
 વા ભવેદિતિ ભાવઃ । ‘ળવરં સુહૃમસંપરાણ સામારોવત્તે હોજ્જા નો અળામારોવ-
 ઉત્તે હોજ્જા’ નવરમ્-કેવલં પુલાકપ્રકરણાપેક્ષયા ઇદમેવ વૈઠ્ઠ્યક્ષણં યત્ સૂક્ષ્મસંપ-
 રાયસંયતઃ સાકારોપયોગયુક્તૈવ ભવેત્ ન તુ અનાકારોપયોગયુક્તો ભવેદિતિ ૧૭ ।

હૈં-‘ગોયમા । સામારોવત્તો જહા પુલાણ’ હૈ ગૌતમ ! સામાયિક સંયત
 પુલાક કે જૈસા સાકારોપયોગ વાલા મી હોતા હૈ ઓર અનાકારોપયોગ
 વાલા મી હોતા હૈ । ‘એવં જાવ અહક્ષાણ’ હસી પ્રકાર સે યાવત્
 ‘યથાખ્યાતસંયત તક જાનના ચાહિયે । યહાં યાવત્ પદ સે છેદોપસ્થા-
 પનીય, પરિહારવિશુદ્ધિક ઓર સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતોં કા ગ્રહણ હુઆ
 હૈ । તથા ચ છેદોપસ્થાપનીય સંયતસે લેકર યથાખ્યાત સંયત કે સમસ્ત
 સાધુજન સાકાર ઉપયોગ વાલે મી હોતે હૈ ઓર અનાકાર ઉપયોગ
 વાલે મી હોતે હૈ ‘ળવરં સુહૃમસંપરાણ સામારોવત્તે હોજ્જા, ણો
 અળામારોવત્તે હોજ્જા’ પરંતુ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત સાકાર ઉપયોગ
 વાલા હી હોતા હૈ । અનાકાર ઉપયોગવાલા નહીં હોતા હૈ । યહી પુલાક
 કે પ્રકરણ કી અપેક્ષા યહાં મિત્તતા હૈ । સત્તરહવાં સાકાર અનાકાર
 દ્વાર કા કથન સમાપ્ત ।

‘રોવત્તો જહા પુલાણ’ હૈ ગૌતમ ! સામાયિક સંયત પુલાકના કથન પ્રમાણે
 સાકારોપયોગવાળા પણ હોય છે, અને અનાકારોપયોગવાળા પણ હોય છે.
 ‘એવં જાવ અહક્ષાણ’ આજ પ્રમાણે યાવત્ છેદોપસ્થાપનીય, પરિહારવિશુદ્ધિક
 સૂક્ષ્મસંપરાય અને યથાખ્યાત સંયતના સંબંધમા પણ સમજ લેવું. અર્થાત્
 છેદોપસ્થાપનીય સંયતથી લઈને યથાખ્યાત સંયત સુધીના સઘળા સાધુઓ
 સાકારોપયોગવાળા પણ હોય છે અને અનાકાર ઉપયોગવાળા હોય છે.
 ‘ળવરં સુહૃમસંપરાણ સામારોવત્તે હોજ્જા, ણો અળામારોવત્તે હોજ્જા’ પરંતુ
 સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત સાકારોપયોગવાળા હોય છે પણ અનાકારોપયોગવાળા
 હોતા નથી પુલાકના પ્રકરણના કથન કરતા આજ આ પ્રકરણમાં વિશેષપણું
 છે, એ રીતે આ સત્તરમું સાકાર અનાકારક દ્વાર છું છે

સાકાર અનાકાર દ્વાર સમાપ્ત ॥

અષ્ટાદશં કપાયદ્વારમાહ—‘સામાહ્યસંજઞ ણં મંતે’ સામાયિકસંયતઃ, સ્વલ્પ મદન્ત ! ‘કિં સકસાઈ હોજ્જા અરુસાઈ હોજ્જા’ કિં સરુપાયી—રુપાયવાન્ ભવેત્ અકષાયી—કષાયરહિતો વા ભવેદિતિ પ્રશ્નઃ, મગત્વાનાહ—‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘સકસાઈ હોજ્જા ણો અરુમાઈ હોજ્જા જહા કસાયકુસીલે’ સકષાયી ભવેત્ નો અકષાયી ભવેત્ યથા કપાયકુશીલ’, કપાયકુશીલવત્ સામાયિકસંયતઃ કપાયવાન્ ભવેત્ નો અકષાયી ભવેત્ !

કપાયકુશીલાદ્રવ્યં વિશેઃ—કપાયકુશીલ એકસ્મિન્ કપાયેઽપિ ભવેત્ યતઃ સ દશમગુણસ્થાનં યાવદ્ ભવેત્ અયં સામાયિકસંયતસ્તુ નવમગુણસ્થાન યાવદ્ ભવેદતોઽયં દ્વયી કપાયયોર્ભવતિ, તત્ર કપાયદ્વયસ્વાવશ્યમાવાદિતિ વિવેકઃ । પ્રશ્નોત્તરક્રમો યથા યદિ સકષાયી ભવેત્ તદા સ સ્વલ્પ મદન્ત ! કતિપુ કપાયેપુ

અઠારહવાં કષાય દ્વાર કા કથન

‘સામાહ્યસંજઞ ણં મંતે ! કિં સકસાઈ હોજ્જા અરુસાઈ હોજ્જા’ હે મદન્ત ! સામાયિકસંયત કયા કષાય સહિત હોતા હૈ ? અથવા કષાય રહિત હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશુશ્રી કહતે હૈ—‘ગોયમા ! સકમાઈ હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયત કપાય સહિત હોતા હૈ ‘જો અરુસાઈ હોજ્જા’ કષાય રહિત નહીં હોતા હૈ ‘જહા કસાયકુસીલે’ જૈસા કિં કષાય કુશીલ હોતા હૈ । અન્તર જનના હી હૈ કિ કષાય કુશીલ દસવે ગુણસ્થાન તક હોને સે વહ એક કષાયવાલા ખી હોતા હૈ કિન્તુ સામાયિક સંયત તો નવવે ગુણસ્થાન તરુ હી હોતા હૈ, અતઃ ઇસકે દો કષાયોં કા ઉદય અવશ્ય રહતા હૈ । વહ ઇસ પ્રકાર હે મદન્ત ! યદિ વહ કષાય સહિત હોતા હૈ તો કિતની કષાયોં વાલા હોતા હૈ ?

હવે અઠારમા કષાયદ્વારનુ કથન કરવ મા આવે છે —

‘સામાહ્યસંજમેણં મંતે ! કિં સકસાઈ હોજ્જા, અરુસાઈ હોજ્જા’ હે ભગવન્ સામાયિક સંયત શુ કષાય સહિત હોય છે ? કે કષાય રહિત હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રશુશ્રી કહે છે કે ‘ગોયમા ! સકસાઈ હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયત કષાય સહિત હોય છે, જો અરુસાઈ હોજ્જા’ કષાય વિનાના હોતા નથી—‘જહા કસાયકુસીલે’ જે પ્રમાણે કષાયકુશીલ હોય છે, કષાય કુશીલના કથન કરતાં એટલું જ અન્તર છે કે કષાયકુશીલ દસમા ગુણસ્થાન પરન્ત હોવાથી તે એક કષાયવાળા પણ હોય છે અને સામાયિક સંયતો નવમા ગુણસ્થાન સુધી હોય છે તેથી તેને બે કષાયોંનો ઉદય અવશ્ય રહે છે, તે આ પ્રમાણે છે—હે ભગવન્ જો ‘તે કષાય સહિત હોય છે, તો કેટલા કષાયોવાળા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા

ભવેત્ ગૌતમ ! ચતુર્ણાં વા ત્રિણાં વા દ્વયોર્વાં ભવેન્ ચતુર્ણાં કષાયેષુ ભવન્ સંજ્વલન-
 ક્રોધમાનમાયાલોભેષુ ભવેત્ ત્રિણાં ભવન્ સંજ્વલનમાનમાયાલોભેષુ ભવેત્ દ્વયોર્ભવન્
 સંજ્વલનમાયાલોભેષુ ભવેદિતિ 'एवं छेदोवद्वावणि ए वि' एवं सामायિકसंयतवदेव
 छेदोपस्थापनीयसंयतोऽपि सकषायी भवेत् नो अकषायी भवेत् यदि सकषायी भवेत्
 तदा चतुर्णાં ત્રિણાં દ્વયોરેકસ્મિન્ વ ભવેત્ ચતુર્ણાં ભવન્ સંજ્વલનક્રોધમાનમાયા-
 લોભેષુ ભવેત્ ત્રિણાં ભવન્ સંજ્વલનમાયાલોભેષુ ભવેત્ દ્વયોર્ભવન્ માયાલોભયો
 ભવેત્ એકસ્મિન્ ભવન્ સંજ્વલન લોભે ભવેદિતિ ભાવઃ । 'परिहारविशुद्धि ए
 जहा पुलाए' परिहारविशुद्धिको यथा पुलाकः, यथा पुलाकस्तथा परिहार
 विशुद्धिकसंयतोऽपि सकषायी कषायचतुष्कवान् भवेत् नो अकषायी
 भवेत् । पुलाकपाठो यथा-'पुलाए णं भंते सकसाई होज्जा० गोयमा ।
 'चउसु वि कोहमाणमायालोभेसु होज्जा' इति । यदि सकषायी भवेत्

ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં-હે ગૌતમ વહ ચાર કષાયોં વાલા
 બી હોતા હૈ, ત્રીન કષાયોં વાલા બી હોતા હૈ ઓર દો કષાયોં
 વાલા બી હોતા હૈ જબ વહ ચાર કષાયોં વાલા હોતા હૈ તો
 સંજ્વલન સમ્બન્ધી ક્રોધ, માન, માયા ઓર લોભ વાલા હોતા હૈ ઓર
 જબ વહ ત્રીન કષાયોં વાલા હોતા હૈ તો વહ સંજ્વલન સમ્બન્ધી માન
 માયા ઓર લોભવાલા હોતા હૈ ઓર જબ વહ દો કષાયોં વાલા હોતા
 હૈ તબ સંજ્વલન સમ્બન્ધી માયા ઓર લોભ વાલા હોતા હૈ

‘एवं छेदोवद्वावणि ए वि’ इमी प्रकार से छेदोपस्थापनीय संयत
 भी होता है । अर्थात् छेदोपस्थापनीय संयत भी कषाय सहित ही होता

‘પ્રભુશ્રી કહે છે કે-હે ગૌતમ ! તે ચાર કષયેવાળા પણુ હોય છે, બે કષાયેવાળા
 પણુ હોય છે, અને એક કષાયવાળા પણુ હોય છે જ્યારે તે ચાર કષાયેવાળા
 હોય છે તો સંજ્વલન સમ્બન્ધી ક્રોધ કષાય, માનકષાય માયાકષાય અને લોભ-
 કષાય એ ચાર કષયેવાળા હોય છે, અને જ્યારે તે ત્રણ કષાયેવાળા હોય છે,
 ત્યારે તે સંજ્વલન સમ્બન્ધી માનકષાય, માયાકષાય અને લોભ કષાય એ
 ત્રણ કષયેવાળા હોય છે અને જ્યારે તે બે કષાયેવાળા હોય છે, ત્યારે
 સંજ્વલન સમ્બન્ધી માયાકષાય અને લોભકષાય એ બે કષાયેવાળા હોય છે

‘एव छेदोवद्वावणि ए वि’ એજ પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય સંયત પણુ
 કષાય સહિત જ હોય છે કષાયરહિત હોતા નથી કષાય સહિત
 પણુમાં તેમને ચાર કષાયો પણુ હોય છે, ત્રણ કષાયો પણુ હોય છે,
 બે કષાયો પણુ હોય છે. અને એક કષાય પણુ હોય છે. ચાર કષાયો

તદા ક્રોધમાનમાયાલોભેષુ મથેદિતિ । 'સુદૃઢસંસારાયસનણ પુચ્છા' મૃદ્ધ-
સંપરાયસંયતઃ સ્વલ્લ મદન્ત । કિં સરૂપાયી મથેત્ અરૂપાયી વા મથે-
દિતિ પૃચ્છા-પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ-'ગોયમા' ઇત્યાદિ, ગોયમા' હે ગૌતમ !
'સકસાઈ હોજ્જા નો અરુસાઈ હોજ્જા' સરૂપાયી મથેત્ નો અરૂપાયી મથેત્ 'જહ
સકસાઈ હોજ્જા સે ણ મંતે । કહ્મુ કસાણ્મુ હોજ્જા' યદિ ચ મમંપરાયસંયતઃ
સરૂપાયી મથેત્ સ સ્વલ્લ મદન્ત ! કતિપુ કપાયેષુ મથેદિતિ પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ-

હૈ કષાય રહિત નહીં હોતા હૈ । કષાય સહિત હોને મેં ઉસ મેં ચાર કષાયે
મી હોતી હૈ, ત્રીન કષાયે મી હોતી હૈ, ઓર દો કષાયે મી હોતી હૈ,
ઓર એક કષાય મી હોતી હૈ । ચાર કષાયે હોને મેં સંજ્વલન સમ્બન્ધી
ક્રોધ, માન, માયા ઓર લોભ એ ચાર કષાયે હોતી હૈ, ત્રીન કષાયે
હોને મેં વહ સંજ્વલન સમ્બન્ધી માન, માયા ઓર લોભ કષાય વાલા
હોતા હૈ, દો કષાય વાલા હોને મેં વહ સંજ્વલન સમ્બન્ધી માયા ઓર
લોભ વાલા હોતા હૈ । 'તથા એક કષાયવાલા હોને મેં વહ કેવલ એક
સંજ્વલન સમ્બન્ધી લોભ વાલા હોતા હૈ । 'પરિહારવિશુદ્ધિજ્ઞ જહા
પુલાય' પુલાય કે જેસા પરિહાર વિશુદ્ધિજ્ઞ સંયત મી કષાય સહિત હી
હોતા હૈ । કષાય રહિત નહીં હોતા હૈ કષાય સહિત હોને મેં વહ સંજ્વ-
લન સમ્બન્ધી ક્રોધ માન, માયા ઓર લોભ ઇન ચારો કષાયવાલા
હોતા હૈ, ત્રીન આદિ કષાયવાલા નહીં હોતા હૈ ।

હોવાના સંબંધમાં સંજ્વલન સંબંધી ક્રોધ, માન, માયા, અને લોભ
એ ચાર કષાયો હોય છે અને બ્યારે ત્રણ કષાયો હોય છે, ત્યારે સંજ્વલન
સંબંધી માન માયા અને લોભ એ ત્રણ કષાયોવાળા હોય છે. અને બ્યારે
બે કષાયોવાળા હોય છે, ત્યારે તે સંજ્વલન સંબંધી માયા અને લોભ એ
બે કષાયોવાળા હોય છે તથા બ્યારે એક કષાયવાળા હોય છે, ત્યારે કેવળ
એક સંજ્વલન સંબંધી લોભ કષાયવાળા જ હોય છે 'પરિહારવિશુદ્ધિજ્ઞ જહા
પુલાય' પુલાયના કથન પ્રમાણે પરિહારવિશુદ્ધિજ્ઞ સંયત પચ્ચ કષાય સહિત જ
હોય છે, કષાય વિનાના હોતા નથી કષય સહિત હોવામ તે સંજ્વલન
સંબંધી ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ કષાયવાળા હોય છે. અને ત્રણ
કષાયોવાળા હોય ત્યારે તે સંજ્વલન સંબંધી માન માયા અને લોભવાળા
હોય છે. બે કષાયોવાળા હોય ત્યારે તે સંજ્વલન સંબંધી માયા અને લોભ
કષાયવાળા હોય છે અને એક કષાયવાળા હોય ત્યારે કેવળ એક સંજ્વલન
સંબંધી લોભ કષાયવાળા જ હોય છે.

‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम । ‘एगंमि संजलणलोभे होज्जा’ एकस्मिन् संज्वलनलोभे भवेत् । ‘अहक्खायसंजए जहा णियंठे’ यथाख्यातसंयतो यथा-निर्ग्रन्थः, कषायद्वारे यथाख्यातसंयतो निर्ग्रन्थवदेव ज्ञातव्यः, नो सकषायी भवेत् किन्तु अकषायी भवेत् यदि अकषायी भवेत्तदा किमुपशान्तकषायी भवेत् क्षीणकषायी वा भवेत् ? गौतम ! उपशान्तकषायी वा भवेत् क्षीणकषायी वा भवेदिति । (१८) सू० ४ ।

‘सुद्धमसंपरायसंजए पुच्छा’ हे भदन्त ! सूक्ष्मसंपराय संयत यथा कषाय सहित होता है ? अथवा कषाय रहित होता है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘गोयमा सकसाई होज्जा, नो अकसाई होज्जा’ हे गौतम ! वह कषाय सहित होता है कषाय रहित नहीं होता है । ‘जइ सकसाई होज्जा से णं भंते ! कइसु कसाएसु होज्जा’ हे भदन्त ! यदि वह कषाय सहित होता है तो हे भदन्त ! वह कितनी कषायों वाला होता है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘गोयमा ! एगंमि संजलणलोभे होज्जा’ हे गौतम ! वह सिर्फ एक संज्वलनलोभवाला ही होता है । ‘अहक्खायसंजए जहा णियंठे’ हे गौतम ! यथाख्यात संयत निर्ग्रन्थ के जैसे ही कषाय द्वार में जानना चाहिये । तथा च यथाख्यात संयत निर्ग्रन्थ के जैसे अकषायी होता है—कषाय सहित नहीं होता है । अकषायी अवस्था में अथवा तो वह उपशान्त कषाय वाला होता है अथवा क्षीण कषाय वाला होता है ॥सू० ४॥

॥ १८ वां कषाय द्वार का कथन समाप्त ॥

‘सुद्धमसंपरायसंजए पुच्छा’ હે ભગવન્ સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત શુ કષાય સહિત હોય છે ? અથવા કષાય વિનાના હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘ગોયમા ! સકસાઈ હોજ્જા, નો અકસાઈ હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! તે કષાય સહિત હોય છે, કષાય વિન ના હોતા નથી. ‘જઈ સકસાઈ હોજ્જા સે ણં ભંતે ! કઈસુ કસાસુ હોજ્જા’ હે ભગવન્ જો તે કષાય સહિત હોય છે, તો તે કેટલા કષાયોવાળા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! એગમિ સંજલણલોભે હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! તે કેવળ એક સંજવલન લોભવાળા જ હોય છે ‘અહક્કયાયસંજએ જહા ણિયંઠે’ હે ગૌતમ ! યથાખ્યાત સંયત કષાયદ્વારના સંબંધમાં નિર્ગ્રન્થ પ્રમાણે સમજવા. અર્થાત્ યથાખ્યાત સંયત નિર્ગ્રન્થના કથન પ્રમાણે અકષાયી હોય છે. કષાય સહિત હોતા નથી. અકષાયી અવસ્થામાં તે ઉપશાંત કષાયવાળા હોય છે. અથવા ક્ષીણકષાય વાળા હોય છે. ॥સૂ० ૪॥

लेख्यादिहारेषु आह—‘सामाह्यसंज्ञ ए णं भंते !’ इत्यादि,

मूळम्—सामाह्यसंज्ञ ए णं भंते । किं सलेस्से होज्जा अले-
स्से होज्जा गोयमा ! सलेस्से होज्जा जहा कसायकुसीले । एवं
छेदोवट्ठावणिए वि । परिहारविसुद्धिए जहा पुलाए सुहुमसंपराए
जहा णियंठे । अहक्खाए जहा पुलाए । णवरं जइ सलेस्से
होज्जा एगाए सुकलेस्ताए होज्जा १९ । सामाह्यसंज्ञ ए णं
भंते ! किं बड्डमाणपरिणामे होज्जा हीयमाणपरिणामे अवट्ठिय-
परिणामे होज्जा ? गोयमा ! बड्डमाणपरिणामे जहा पुलाए । एवं
जाव परिहारविसुद्धिए । सुहुमसंपराए पुच्छा गोयमा ! बड्डमाण-
परिणामे वा होज्जा, हीयमाणपरिणामे वा होज्जा, णो अव-
ट्ठियपरिणामे होज्जा । अहक्खाए जहा णियंठे । सामाह्य-
संज्ञ ए णं भंते ! केवइयं कालं बड्डमाणपरिणामे होज्जा ?
गोयमा ! जहन्नेणं एकं समयं जहा पुलाए । एवं जाव परिहार-
विसुद्धिए । सुहुमसंपरायसंज्ञ ए णं भंते ! केवइयं कालं बड्डमा-
णपरिणामे होज्जा ? गोयमा ! जहन्नेणं एकं समयं उक्कोसेणं
अंतोमुहुत्तं । केवइयं कालं हीयमाणपरिणामे होज्जा ? एवं चेव ।
अहक्खायसंज्ञ ए णं भंते ! केवइयं कालं बड्डमाणपरिणामे होज्जा ?
गोयमा ! जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं । केवइयं
कालं अवट्ठियपरिणामे होज्जा ? गोयमा ! जहन्नेणं एकं समयं
उक्कोसेणं देसूणा पुव्वकोडी २० । सामाह्यसंज्ञ ए णं भंते ! कइ-
कम्मपगडीओ बंधइ ? गोयमा ! सत्तविहबंधए वा अट्ठविह-
बंधए वा एवं जहा बउसे । एवं जाव परिहारविसुद्धिए ।
सुहुमसंपरायसंज्ञ ए पुच्छा गोयमा ! आउयमोहणीयवज्जाओ
छ कम्मपगडीओ बंधइ, अहक्खायसंज्ञ ए जहा सिणाए २१ ।

सामाङ्यसंजयं णं भंते ! कइ कम्मपगडीओ वेएइ ? गोयमा !
 णियमं अट्टकम्मपगडीओ वेदेइ एवं जाव सुहुमसंपराए ।
 अहक्खाए पुच्छा गोयमा ! सत्तविहवेयए वा चउविहवेयए
 वा । सत्तविहे वेदेमाणे मोहणिज्जवज्जाओ सत्तकम्मपगडीओ
 वेदेइ चत्तारि वेदेमाणे वेयणिज्जाउयनामगोयाओ चत्तारि
 कम्मपगडीओ वेदेइ २२ । सामाङ्यसंजयं णं भंते ! कइकम्म-
 पगडीओ उदीरेइ गोयमा ! सत्तविहे जहा बउसो । एवं जाव
 परिहारविसुद्धिए । सुहुमसंपराए पुच्छा गोयमा ! छव्विह
 उदीरेए वा पंचविह उदीरेए वा । छ उदीरेमाणे आउयवेयणि-
 ज्जवज्जाओ छ कम्मपगडीओ उदीरेइ, पंचउदीरेमाणे आउय-
 वेयणिज्जमोहणिज्जवज्जाओ पंचकम्मपगडीओ उदीरेइ । अह-
 क्खायसंजयं पुच्छा गोयमा ! पंचविह उदीरेए वा टुविहउदीरेए
 वा, पंच उदीरेमाणे आउय० सेसं जहा णियंठस्स २३ । सामाङ्य-
 संजयं णं भंते ! सामाङ्यसंजयत्तं जहमाणे किं जहइ किं उव-
 संपज्जइ ? गोयमा ! सामाङ्यसंजयत्तं जहइ छेदोवट्ठावणिय
 संजयं वा सुहुमसंपरायसंजयं वा असंजमं वा संजमासंजमं
 वा उवसंपज्जइ । छेदोवट्ठावणिए पुच्छा गोयमा ! छेदोवट्ठाव-
 णियसंजयत्तं जहइ सामाङ्यसंजयत्तं वा, परिहारविसुद्धिय-
 संजयत्तं वा सुहुमसंपरायसंजयत्तं वा असंजमं वा संजमासंजमं
 वा उवसंपज्जइ । परिहारविसुद्धिए पुच्छा गोयमा ! परिहार-
 विसुद्धियसंजयत्तं जहइ छेदोवट्ठावणियसंजयत्तं वा असंजमं
 वा उवसंपज्जइ । सुहुमसंपराए पुच्छा गोयमा ! सुहुमसंपराय-
 संजयत्तं जहइ, सामाङ्यसंजयत्तं वा छेदोवट्ठावणियसंजयत्तं

वा अहक्खायसंजयत्तं वा असंजमं वा उवसंवज्जइ । अहक्खाय
संजए पुच्छा गोयमा ! अहक्खायसंजयत्तं जहइ सुहुमसंपराय-
संजयत्तं वा असंजमं वा सिद्धिगइ वा उवसंवज्जइ २४ ॥सू० ५॥

छाया—सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! किं मलेइयो भवेत् अलेइयो
भवेत् ? गौतम ! सलेइयो भवेत् यथा करायकुशीलः । एवं छेरोपस्थापनीयोऽपि ।
परिहारविशुद्धिको यथा पुलाकः सूक्ष्मसंपरायसंयतो यथा निर्ग्रन्थः । यथाख्यातो
यथा स्नातकः । नवरं यदि सलेइयो भवेत् एकस्यां शुक्ललेख्यायां भवेत् (१९) ।
सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! किं वर्द्धमानपरिणामो भवेत् हीयमानपरिणामः
अवस्थितपरिणामो भवेत् ? गौतम ! वर्द्धमानपरिणामो यथा पुलाकः । एवं यावत्
परिहारविशुद्धिकः । सूक्ष्मसंपरायः पृच्छा गौतम ! वर्द्धमानपरिणामो वा भवेत्
हीयमानपरिणामो वा भवेत् नो अवस्थितपरिणामो भवेत् । यथाख्यातो यथा
निर्ग्रन्थः । सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! कियन्तं कालं वर्द्धमानपरिणामो भवेत्
गौतम ! जघन्येन एकं समयं यथा पुलाकः । एवं यावत् परिहारविशुद्धिकोऽपि ।
सूक्ष्मसंपरायसंयतः खलु भदन्त ! कियन्तं कालं वर्द्धमानपरिणामो भवेत् ?
गौतम ! जघन्येन एकं समयम् उत्कर्षेणान्तर्मुहूर्त्तम् । कियन्तं कालं हीयमानपरि-
णामः, एवमेव । यथाख्यातसंयतः खलु भदन्त ! कियन्तं कालं वर्द्धमानपरिणामो
भवेत् ? गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्त्तम् उत्कर्षेणापि अन्तर्मुहूर्त्तम् । कियन्तं कालं
अवस्थितपरिणामो भवेत् ? गौतम ! जघन्येनैकं समयम् उत्कर्षेण देशोना पूर्वकोटि
(२०) । सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! कति कर्मप्रकृती वेदनाति ? गौतम !
सप्त विधबन्धको वा अष्टविधबन्धको वा एवं यथा वकुशः । एवं यावत्परिहार-
विशुद्धिकः । सूक्ष्मसंपरायसंयतः पृच्छा, गौतम ! आयुष्कमोहनीयवर्जाः षट्कर्म
प्रकृतीर्वेदनाति । यथाख्यातसंयतो यथा स्नातकः (२१) सामायिकसंयतः खलु
भदन्त ! कति कर्मप्रकृती वेदयति ? गौतम ! नियमात् अष्टकर्मप्रकृतीर्वेदयति
एवं यावत् सूक्ष्मसंपरायः । यथाख्यातः पृच्छा गौतम ! सप्तविधवेदको वा
चतुर्विधवेदको वा सप्तविधा वेदयन् मोहनीयवर्जाः सप्तकर्मप्रकृतीर्वेदयति
चतस्रः वेदयन् वेदनीयायुष्कनामगोत्राश्रतस्रः कर्मप्रकृतीर्वेदयति (२२) ।
सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! कति कर्मप्रकृती रुदीरयति ? गौतम ! सप्तविधा
यथा वकुशः, । एवं यावत् परिहारविशुद्धिकः । सूक्ष्मसंपरायः पृच्छा गौतम !
षड्विधोदीरको वा पञ्चविधोदीरको वा । षड् उदीरयन् आयुष्कवेदनीयवर्जाः
षट्कर्मप्रकृती रुदीरयति पञ्च उदीरयन् आयुष्कवेदनीयवर्जाः पञ्च कर्मप्रकृती
रुदीरयति पञ्च उदीरयन् आयुष्कवेदनीयमोहनीयवर्जाः पञ्च कर्मप्रकृतीरुदीर-

યતિ । યથાહ્યાતસંયતઃ પૃચ્છા ગૌતમ ! પશ્ચવિધોદીરકો વા દ્વિવિધોદીરકો વા અનુદીરકો વા । પશ્ચ ઉદીયન્ આયુષ્ક૦ શેવં યથા નિર્ગ્રન્થસ્ય (૨૩) । સામાયિકસંયતઃ સ્વલુ ભદન્ત ! સામાયિકસંયતત્વં જહન્ કિં જહાતિ કિમુપસંપદ્યતે ? ગૌતમ ! સામાયિકસંયતત્વં જહાતિ છેદોપસ્થાપનીયસંયતત્વં વા સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતત્વં વા અસંયમં વા સયમાસંયમં વા ઉપસંપદ્યતે । છેદોપસ્થાપનીયઃ પૃચ્છા ગૌતમ ! છેદોપસ્થાપનીયસંયતત્વં જહાતિ સામાયિકસંયતત્વં વા પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતત્વં વા સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતત્વં વા અસંયમં વા સંયમાસંયમં વા ઉપસંપદ્યતે । પરિહારવિશુદ્ધિકઃ પૃચ્છા ગૌતમ ! પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતત્વં જહાતિ છેદોપસ્થાપનીયસંયતત્વં વા અસંયમં વા ઉપસંપદ્યતે । સૂક્ષ્મસંપરાયઃ પૃચ્છા ગૌતમ ! સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતત્વં જહાતિ સામાયિકસંયતત્વં વા છેદોપસ્થાપનીયસંયતત્વં વા યથાહ્યાતસંયતત્વં વા અસંયમં વા ઉપસંપદ્યતે । યથાહ્યાતસંયતઃ પૃચ્છા ગૌતમ । યથાહ્યાતસંયતત્વં જહાતિ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતત્વં વા અસંયમં વા સિદ્ધિગતિ વા, ઉપસંપદ્યતે (૨૪) સૂ૦ ૫ ।

ટીકા—एकोनविंशतितमं लेश्याद्वारमाह—‘सामाह्यसंज्ञ ए णं भंते सलेस्से होज्जा अलेस्से होज्जा’ सामायिकसंयतः स्वलु भदन्त ! किं सलेश्यो लेश्यावान् वा भवेत् एव्हा अलेश्यो—लेश्यारहितो भवेदिति लेश्याद्वारे प्रश्नः, भगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘सलेस्से होज्जा जहा कसायकुसीळे’ सलेश्यो लेश्यावान् भवेत् सामायिकसंयतो यथा कषायकुशीलः, सामायिकसंयतः

ઉત્તરીસવાં લેશ્યા દ્વાર કા કથન

ટીકાર્થ—‘सामाह्यसंज्ञ ए णं भंते ! किं सलेस्से होज्जा, अलेस्से होज्जा’ हे भदन्त । सामायिक संयत लेश्या वाला होता है ? अथवा बिना लेश्या का होता है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘गोयमा सलेस्से होज्जा जहा कसायकुसीळे’ हे गौतम ! सामायिकसंयत लेश्यावाला होता है जैसा कि कषायकुशील लेश्यावाला होता है । हे भदन्त ! यदि वह लेश्यावाला होता है तो कितनी लेश्याओंवाला होता है ? हे गौतम !

હવે ઓગણીસમા લેશ્યાદિદ્વારનુ કથન કરવામાં આવે છે

ટીકાર્થ—‘सामाह्यसंज्ञ ए णं भंते ! किं सलेस्से होज्जा, अलेस्से होज्जा’ हे भगवन् सामायिक संयत लेश्यावाला होय છે ? अथवा लेश्याबिनाला होय છે ? आ प्रश्नमा उत्तरमा प्रभुश्री कहे छे के—‘गोयमा ! अलेस्से होज्जा, जहा कसायकुसीळे’ हे गौतम ! सामायिक संयत लेश्यावाला होय छे जे होते कषायकुशील लेश्यावाला होय छे. तेम हे भगवन् जे ते लेश्यावाला होय छे, तो केटी लेश्याओंवाला होय छे ? हे गौतम ! ते कृष्णलेश्याधी

સલેશ્યો ભવેત્ ન તુ અલેશ્યો ભવેત્ યદિ લેશ્યાવાન્ ભવેત્ તદા સ્વલુ મદન્ત । સ
કતિષુ લેશ્યાસુ ભવેન્ ? ગૌતમ । પદ્મુ લેશ્યાસુ ભવેન્ તથથા કૃષ્ણલેશ્યાત આરમ્બ
શુક્લલેશ્યાપર્યન્તલેશ્યાસુ ભવેદિતિ ભાવઃ । ‘એવ લેદોવદ્વાવણિ એ વિ’ એવમ્-
સામાયિકસંયતવદેવ લેદોપસ્થાપનીયસંયતોઽપિ સલેશ્ય એવ ભવતિ ન તુ
અલેશ્યઃ, યદિ સલેશ્યો ભવતિ તદા પદ્મ્વપિ શુક્લાન્તામુ ભવતીતિ । ‘પરિહાર-
વિસુદ્ધિ એ જહા પુલાએ’ પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતઃ સલેશ્યો ભવેન્ ન તુ અલેશ્યો
ભવેત્ યદિ સલેશ્યો ભવેત્ તદા તિષ્ઠ્વપિ શુદ્ધલેશ્યાસુ ભવેત્ તથથા તેજો
લેશ્યાયામ્ પદ્મલેશ્યાયાં શુક્લલેશ્યાયાં ચેતિ ભાવઃ । ‘સુદ્ધમસંપરાયસંયતો યથા
નિર્ગ્રન્થઃ, સુક્ષ્મસંપરાયસંયતઃ સલેશ્યો ભવતિ ન તુ લેશ્યારહિતઃ, યદિ સલેશ્યો
ભવેત્તદા એકસ્યા શુક્લલેશ્યાયાં ભવેદિતિ ભાવઃ । ‘અહઃક્રવા એ જહા સિણાએ’
યથાશ્યાતસંયતો યથા સ્નાતકઃ, યથાશ્યાતસંયતઃ સલેશ્યોઽપિ ભવેત્ અલેશ્યોઽપિ
બહ કૃષ્ણલેશ્યા સે લેકર શુક્લ લેશ્યા તક કી ૬ લેશ્યાઓ વાલા
હોતા હૈ । ‘એવ લેદોવદ્વાવણિ એ વિ’ સામાયિક સંયત કે જૈસે હી
લેદોપસ્થાપનીયસંયત બી લેશ્યાવાલા હી હોતા હૈ વિનાલેશ્યા કા નહીં
હોતા હૈ । ‘લેશ્યાવાલા હોને પર બી યહ એક દો આદિ લેશ્યા વાલા
નહીં હોતા હૈ । કિન્તુ કૃષ્ણલેશ્યા સે લેકર શુક્લ લેશ્યા તક કી છહો
લેશ્યા વાલા હોતા હૈ । ‘પરિહારવિસુદ્ધિ એ જહા પુલાએ’ પરિહાર વિશુ-
દ્ધિક સંયત પુલાક કે જૈસે શુદ્ધ ત્રીન લેશ્યાઓવાલા હોતા હૈ । જૈસે
તેજોલેશ્યાવાલા હોતા હૈ પદ્મલેશ્યા વાલા હોતા હૈ ઓર શુક્લલેશ્યા
વાલા હોતા હૈ । ‘સુદ્ધમસંપરાયસંયત’ સુક્ષ્મ સંપરાય સંયત નિર્ગ્રન્થ કે
જૈસે એક શુક્લલેશ્યા વાલા હી હોતા હૈ । ‘અહઃક્રવા એ જહા સિણાએ’
યથાશ્યાત સંયત સ્નાતક કે જૈસે લેશ્યાવાલા બી હોતા હૈ ઓર

લઈને શુક્લલેશ્યા સુધીની છ લેશ્યાઓવાળા હોય છે ‘એવ લેદોવદ્વાવણિ એ વિ’ સામાયિક સંયતના કથન પ્રમાણે લેદોપસ્થાપનીય સંયત પશુ લેશ્યા-
વળા ૪ હોય છે લેશ્યા વિનાના હોતા નથી અને લેશ્યાવાળા હોવામાં
પશુ તે એક બે વિગેરે લેશ્યાવાળા હોતા નથી પરંતુ કૃષ્ણલેશ્યાથી લઈને
શુક્લ લેશ્યા સુધીની છબે લેશ્યાવળા હોય છે

‘પરિહારવિસુદ્ધિ એ જહા પુલાએ’ પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત પુલાકના કથન
પ્રમાણે શુદ્ધ ત્રણ લેશ્યાઓવાળા હોય છે જેમકે-તેજોલેશ્યાવાળા હોય છે,
પદ્મલેશ્યાવાળા હોય છે, અને શુક્લલેશ્યાવાળા હોય છે ‘સુદ્ધમસંપરાયસંયત’
સુક્ષ્મસંપરાય સંયત નિર્ગ્રન્થના કથન પ્રમાણે એક શુક્લલેશ્યાવાળા ૪ હોય
છે, ‘અહઃક્રવા એ જહા સિણાએ’ યથાશ્યાત સંયત સ્નાતકના કથન પ્રમાણે

મહેત્ 'જવરં જઈ સલેસ્મે હોજ્જા' એવા સુક્લેસ્મા હોજ્જા' નવરં-કેવલં યથા-
 વ્યાતસંયતાત્ સ્નાતકકથાયાં વિશેષઃ યત્ સ્નાતકો યદિ સલેશ્યો મહેત્તદા
 સ કેવલપરમશુક્લલેશ્યાવાનેત્ મહેત્, યથાવ્યાતસંયતસ્તુ સ્નાતકાપેક્ષયા નિર્વિ-
 શેષેણ શુક્લલેશ્યો મહેત્ ઉક્તમ્-યથાવ્યાતો યદિ સલેશ્યો મહેત્તદા
 એકસ્યાં શુક્લલેશ્યાયાં મહેદિતિ ૧૯ । વિંશતિતમં પરિણામદ્વારમાહ-'સામા
 હ્યસંજણં મંતે !' સામાયિકસંયતઃ સ્વલુ મદન્ત । 'કિં વદ્ધમાણપરિણામે હોજ્જા'
 કિં વર્ધમાણપરિણામો મહેત્ 'હીયમાણપરિણામે' હીયમાણપરિણામો વા મહેત્
 'અવદ્વિયપરિણામે' અવસ્થિતપરિણામઃ-સ્થિરપરિણામો વા મહેદિતિ પ્રશ્નઃ,
 મગવાનાહ-'ગોયમા' ઇત્યાદિ । 'ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'વદ્ધમાણપરિણામો જહા

વિના લેશ્યા કા મી હોના હૈ । 'જવરં' યદિ વહ લેશ્યાવાલા હોતા હૈ
 હૈ તો એક કેવલ શુક્લલેશ્યાવાલા હી હોતા હૈ । પરન્તુ સ્નાતક યદિ
 લેશ્યા વાલા હોતા તો વહ પરમ શુક્લલેશ્યાવાલા હોતા હૈ । યહી યથા-
 વ્યાત સંયત સે સ્નાતક કી વિશેષતા હૈ ઓર યથાવ્યાતસંયત સ્નાતક
 કી અપેક્ષા સામાન્ય શુક્લલેશ્યાવાલા હોના હૈ ।

૧૯ વાં દ્વાર કા કથન સમાપ્ત

વીસવાં પરિણામ દ્વાર કા કથન

'સામાહ્યસંજણં મંતે ! કિં વદ્ધમાણપરિણામે હોજ્જા હીયમાણ-
 પરિણામે હોજ્જા' હે મદન્ત ! સામાયિકસંયત કયા વર્ધમાણ પરિણામ
 વાલા હોતા હૈ ? અથવા હીયમાણ પરિણામ વાલા હોતા હૈ ? અથવા-
 'અવદ્વિયપરિણામે હોજ્જા' અવસ્થિત પરિણામ વાલા હોતા હૈ ? ઉત્તર

લેશ્યાવાળા પણ હોય છે. અને લેશ્યા વિનાના પણ હોય છે જવરં જો તે
 લેશ્યાવાળા હોય તો કેવળ એક શુક્લલેશ્યાવાળા જ હોય છે. પરંતુ સ્નાતક
 જો લેશ્યાવાળા હોય છે, તો તે પરમ શુક્લ લેશ્યાવાળા હોય છે, એજ
 યથાવ્યાત સંયત કરતાં સ્નાતકમાં વિશેષપણ છે અને યથાવ્યાત સંયત
 નિર્ગુણની અપેક્ષાથી શુક્લ લેશ્યાવાળા હોય છે.

ઓગણીસમા લેશ્યાદ્વારતું કથન સમાપ્ત

હવે વીસમા પરિહાર દ્વારતું કથન કરવામાં આવે છે.

'સામાહ્યસંજણં મંતે ! કિં વદ્ધમાણપરિણામે હોજ્જા, હીયમાણપરિણામે
 હોજ્જા' હે ભગવન્ સામાયિક સંયત શુ વર્ધમાણ પરિણામવાળા હોય છે ?
 અથવા હીયમાણ પરિણામવાળા હોય છે ? અથવા 'અવદ્વિયપરિણામે હોજ્જા'
 અવસ્થિત પરિણામવાળા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમ
 સ્વામીને કહે છે કે-'ગોયમા ! વદ્ધમાણપરિણામે હોજ્જા જહા પુણ્ય' હે

પુલાઈ' વર્દ્ધમાનપરિણામવાન્ વા ભવેત્ યથા પુલાકઃ, સામાયિકસંયત' વર્દ્ધ-
માનપરિણામવાન્ વા ભવેત્ હીયમાનપરિણામવાન્ વા ભવેત્ સ્થિરપરિણામવાન્ વા
ભવેદિતિ । 'એવં જાવ પરિહારવિસુદ્ધિઈ' એવં યાવત્ પરિહારવિશુદ્ધિકઃ, યાત્રત્પદેન
છેદોપસ્થાપનીયસ્ય સંગ્રહો ભવતિ તથા ચ છેદોપસ્થાપનીયસંયતપરિહારવિશુ-
દ્ધિકસંયતૌ સામાયિકસંયતવદેવ વર્દ્ધમાનપરિણામૌ ભવેતામ્, હીયમાનપરિ-
ણામૌ વા ભવેતામ્ સ્થિરપરિણામૌ વા ભવેતામિતિ ભાવઃ । 'સુદુમસંપરાઈ પુચ્છા'
સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કિં વર્દ્ધમાનપરિણામૌ ભવેત્ હીયમાનપરિ-
ણામૌ વા ભવેત્ અવસ્થિતપરિણામૌ વા ભવેદિતિ પુચ્છા-પ્રશ્નઃ, ભગવાનાહ-
'ગોયમા' ઇત્યાદિ, 'ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'વદ્ધમાનપરિણામે વા હોજ્જા' વર્દ્ધમાન-
પરિણામૌ વા ભવેત્ 'હીયમાનપરિણામે વા હોજ્જા' હીયમાનપરિણામૌ વા ભવેત્
'જો અવદ્વિયપરિણામે હોજ્જા' નો અવસ્થિતપરિણામઃ-સ્થિરપરિણામૌ ભવેત્ સૂક્ષ્મ-

મેં પ્રશ્નશ્રી કહતે હું 'ગોયમા ! વદ્ધમાનપરિણામે હોજ્જા જહા પુલાઈ'
હે ગૌતમ ? સામાયિક સંયત પુલાક કે જૈસે વર્દ્ધમાન પરિણામ વાલા
બી હોતા હૈ, હીયમાન પરિણામવાલા બી હોતા હૈ, તથા સ્થિર પરિ-
ણામ વાલા બી હોતા હૈ । 'એવં જાવ પરિહારવિસુદ્ધિઈ' ઇસી પ્રકાર સે
છેદોપસ્થાપનીય ઔર પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત બી વર્દ્ધમાનપરિણામ-
વાલે બી હોતે હૈ, હીયમાનપરિણામવાલે બી હોતે હૈ ઔર સ્થિર
પરિણામવાલે બી હોતે હૈ ।

'સુદુમસંપરાઈ પુચ્છા' હે ભદન્ત ! સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત કયા વર્દ્ધ-
માન પરિણામ વાલા હોતા હૈ ? અથવા હીયમાન પરિણામ વાલા હોતા
હૈ ? અથવા સ્થિર પરિણામવાલા હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્નશ્રી કહતે
હૈ-'ગોયમા ! વદ્ધમાનપરિણામે વા હોજ્જા, હીયમાનપરિણામે વા

ગૌતમ ! સામાયિક સંયત પુલાકના કથન પ્રમાણે વર્દ્ધમાન પરિણામવાળા પણ
હોય છે, હીયમાન પરિણામવાળા પણ હોય છે, તથા સ્થિર પરિણામવાળા
પણ હોય છે 'એવં જાવ પરિહારવિસુદ્ધિઈ' એજ પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય અને
પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત પણ વર્દ્ધમાન પરિણામવાળા પણ હોય છે, હીયમાન
પરિણામવાળા પણ હોય છે, અને અવસ્થિત પરિણામવાળા પણ હોય છે.

'સુદુમસંપરાઈ પુચ્છા' હે ભગવન્ સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત શુ વર્દ્ધમાન
પરિણામવાળા હોય છે ? અથવા હીયમાન પરિણામવાળા હોય છે ? અથવા
સ્થિર પરિણામવાળા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રશ્નશ્રી ગૌતમસ્વામીને
કહે છે-'ગોયમા ! વદ્ધમાનપરિણામે વા હોજ્જા, હીયમાનપરિણામે વા હોજ્જા
જો અવદ્વિયપરિણામે હોજ્જા' હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત વર્દ્ધમાન
મ૦ ૬૪

સંપરાયસંયતઃ શ્રેણીમારોહન્ વર્દ્ધમાનપરિણામો ભવેત્, શ્રેણીતઃ પતન્ હીયમાન-
પરિણામો ભવેત્ પરન્તુ અવસ્થિતપરિણામવાન્ ન ભવેત્, ગુણસ્થાનકસ્ય તથા
સ્વામાન્યાદિતિ ભાવઃ ‘અહક્ષ્ણાજહા ણિયંઠે’ યથાહ્યાત સંયતો યથા નિર્ગ્રન્થઃ,
યથાહ્યાતસંયતઃ નિર્ગ્રન્થવદેવ વર્દ્ધમાનપરિણામો વા ભવેત્ નો હીયમાનપરિણામો
ભવેત્ અવસ્થિતપરિણામો વા ભવેદિતિ ભાવઃ ।

અથૈવાં પરિણામસ્ય સ્થિતિમાહ-‘સામાહ્યસંજ્ઞે ણં’ ઇત્યાદિ, ‘સામાહ્યસંજ્ઞે
ણં મંતે ! કેવહ્યં કાલં વદ્ધમાનપરિણામે હોજ્જા’ સામાયિકસંયતઃ સ્વહ
મદન્ત ! કિયત્કાલપર્યન્તં વર્દ્ધમાનપરિણમો ભવેદિતિ પ્રશ્નઃ, મગધાનાહ-‘ગોયમા’

હોજ્જા, ણો અવદ્વિષપરિણામે હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત
વર્દ્ધમાન પરિણામ વાલા મો હોતા હૈ ઓર હીયમાન પરિણામ વાલા
મો હોતા હૈ, પર વહ સ્થિર પરિણામવાલા નહીં હોતા હૈ । સૂક્ષ્મસંપરાય-
સંયત શ્રેણી પર આરોહણ કરતે સમય વર્દ્ધમાન પરિણામ વાલા હોતા
હૈ ઓર જબ વહ શ્રેણી સે પતિત હોતા હૈ તો વહ હીયમાન પરિણામ
વાલા હોતા હૈ ક્યોં કિ હસ ગુણસ્થાન કા એસા હી સ્વભાવ હોતા હૈ ।
હસલિયે વહ અવસ્થિત પરિણામ વાલા નહીં હોતા હૈ । ‘અહક્ષ્ણાજ
હા ણિયંઠે’ યથાહ્યાતસંયત નિર્ગ્રન્થ કે જૈસે વર્દ્ધમાન પરિણામવાલા
મો હોતા હૈ ઓર અવસ્થિત પરિણામ વાલા મો હોતા હૈ । કિન્તુ
વહ હીયમાન પરિણામવાલા નહીં હોતા હૈ ।

અવ પરિણામોં કી સ્થિતિ કહતે હૈ ।

‘સામાહ્યસંજ્ઞે ણં મંતે ! કેવહ્યં કાલં વદ્ધમાનપરિણામે હોજ્જા’
હે મદન્ત ! સામાયિક સંયત કિતને કાલ તક વર્દ્ધમાન પરિણામોં

પરિણામવ.ળા પણ હોય છે, હીયમાન પરિણામવાળા પણ હોય છે, પરંતુ
તે અવસ્થિત (સ્થિર) પરિણામવાળા હોતા નથી સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત શ્રેણી
પર આરોહણ કરતી વખતે વર્દ્ધમાન પરિણામવાળા હોય છે, અને જ્યારે તે
શ્રેણીથી પતિત થાય છે, તો તે હીયમાન પરિણામવાળા હોય છે કેમકે આ
ગુણસ્થાનનો સ્વભાવ જ એવો હોય છે તેથી તે અવસ્થિત પરિણામવાળા
હોતા નથી ‘અહક્ષ્ણાજહા ણિયંઠે’ યથાહ્યાત સંયત નિર્ગ્રન્થના કથન પ્રમાણે
વર્દ્ધમાન પરિણામવાળા પણ હોય છે, અવસ્થિત પરિણામવાળા પણ હોય
છે, પરંતુ તે હીયમાન પરિણામવાળા હોતા નથી

વીસમા પરિહાર દ્વારં કથન સમાપ્ત

હવે એકવીસમા પરિણામ-સ્થિતિદ્વારં કથન કરવામાં આવે છે,
‘સામાહ્યસંજ્ઞે ણં મંતે ! કેવહ્યં કાલં વદ્ધમાનપરિણામે હોજ્જા’ હે ભગવન્

इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम । 'जहन्नेणं एकं समयं जहा पुलाए' जघन्येन एकं समयं यथा पुलाकः, जघन्येन एकं समयं यावद् वर्द्धमानपरिणामो भवेदिति भावः । 'एवं जाव परिहारविमुद्धिए' एवं यावत् परिहारविशुद्धिकः, यावत्पदेन छेदोपस्थापनीयसंयतस्य ग्रहणं भवति तथा च सामायिकसंयतवदेव छेदोपस्थापनीयपरिहारविशुद्धिकसंयतौ जघन्येन एकं समयं यावद् वर्द्धमानपरिणामौ भवेताम् तथा उत्कर्षेणान्तर्मुहूर्त्तपर्यन्तं वर्द्धमानपरिणामौ भवेतामिति भावः । 'सुहुमसंपरायसंजए णं भंते !' सूक्ष्मसंपरायसंयतः खलु भदन्त ! 'केवइयं कालं वडुमाणपरिणामे होज्जा' कियन्तं कालं वर्द्धमानपरिणामो भवेदिति प्रश्नः, भगवानाह—'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ! जहन्नेणं एकं समयं' जघन्येन एकं समयं यावद् वर्द्धमानपरिणामो भवेत् सूक्ष्मसंपरायसंयतः प्रतिपत्ति-

वाला रहता है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—'गोयमा जहन्नेणं एकं समयं उक्कोसेणं एणं अंतोमुहूर्त्तं' हे गौतम ! सामायिक संयत जघन्य से एक समय तक और उत्कृष्ट से एक अन्तर्मुहूर्त्त तक वर्द्धमान परिणाम वाला रहता है 'जहा पुलाए' जैसा कि पुलाक रहता है । 'एवं जाव परिहारविमुद्धिए' इसी प्रकार से छेदोपस्थापनीयसंयत और परिहार विशुद्धिकसंयत ये दोनों भी जघन्य से एक समय तक और उत्कृष्ट से एक अन्तर्मुहूर्त्त तक वर्द्धमान परिणामवाले रहते हैं । 'सुहुमसंपरायसंजए णं भंते !' हे भदन्त ! सूक्ष्मसंपरायसंयत 'केवइयं कालं वडुमाणपरिणामे होज्जा' कितने काल तक वर्द्धमान परिणामों वाला रहता है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—'गोयमा ! जहन्नेणं एकं समयं' हे गौतम ! सूक्ष्मसंपरायसंयत जघन्य से एक समय तक

સામાયિક સંયત કેટલા કાળ સુધી વર્ધમાન પરિણામોવાળા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'ગોયમા ! જહન્નેણં એકં સમયં' ઉક્કોસેણં એણં અંતોમુહૂર્ત્તં' હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયત જઘન્યથી એક સમય સુધી અને ઉત્કૃષ્ટથી એક અંતર્મુહૂર્ત્ત સુધી વર્ધમાન પરિણામોવાળા રહે છે. 'જહા પુલાએ' જેમ પુલાક રહે છે, તેમ 'એવં જાવ પરિહારવિમુદ્ધિએ' એજ પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય સંયત અને પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત આ બેઉ જઘન્યથી એક સમય સુધી અને ઉત્કૃષ્ટથી એક અંતર્મુહૂર્ત્ત સુધી વર્ધમાન પરિણામવાળા રહે છે. 'સુહુમસંપરાયસંજએ ણ મંતે !' હે ભગવન્ સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત 'કેવઇયં કાલં વડ્ડમાણપરિણામે હોજ્જા' કેટલા કાળ સુધી વર્ધમાન પરિણામોવાળા રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'ગોયમા ! જહન્નેણં એકં સમયં' હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત જઘન્યથી એક સમય

સમયાનન્તરમેવ મરણાત્ તથા 'ઉક્કોસેણં અંતોમુહુત્તં' ઉત્કર્ષેણાન્તર્મુહુત્તંમ્ । તદ્ ગુણસ્થાનકસ્યૈતાવત્પમાણત્વાત્ 'કેવહ્યં કાલં હીયમાણપરિણામે' કિયત્કાલ-
પર્યન્તં સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતઃ હીયમાણપરિણામો ભવેદિતિ પ્રશ્નઃ, ભગવાનાહ—'એવં-
ચેવ' इत्यादि, 'एवं चेव' एवमेव वर्द्धमानपरिणामे यथा कथितं तथैव जघन्येन
एकं समयमुत्कर्षेण तु अन्तर्मुहूर्त्तम् अपि हेतुः पूर्वोक्त एवेति । 'अहक्खायसंज-
एणं भंते ! केवह्यं कालं वर्द्धमानपरिणामे होज्जा' यथाख्यातसंयतः खलु भदन्त !
कियन्तं कालं वर्द्धमानपरिणामो भवेदिति प्रश्नः, भगवानाह—'गोयमा' इत्यादि,
'गोयमा' हे गौतम । 'जहन्नेणं अंतोमुहूत्तं उक्कोसेणवि अंतोमुहूत्तं' जघन्येनान्त-

વર્દ્ધમાન પરિણામોં વાલા રહતા હૈ । વ્યોં કિ પ્રતિપત્તિ કે એક સમય
કે બાદ હી ઉસકા મરણ હો જાતા હૈ । તથા—'ઉક્કોસેણં અંતોમુહુત્તં'
ઉત્કૃષ્ટ સે એક અન્તર્મુહૂત્તં તક વર્દ્ધમાન પરિણામોં વાલા રહતા હૈ ।
વ્યોં કિ હિસ ગુણસ્થાન કા હતના હી પ્રમાણ હોતા હૈ । 'કેવહ્યં કાલં
હીયમાણપરિણામે' હે ભદન્ત ! સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત કિતને કાલ તક
હીયમાણ પરિણામોં વાલા રહતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રસુશ્રી કહતે હૈ—'એવં ચેવ'
હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત વર્દ્ધમાન પરિણામોં કે સમય કે જૈસા
જઘન્ય સે એક સમય તક ઔર ઉત્કૃષ્ટ સે એક અન્તર્મુહૂત્તં તક હીય-
માણ પરિણામોં વાલા રહતા હૈ । યહાં પર બી એસા હોને મેં પૂર્વોક્ત હી
હેતુ હૈ । 'અહક્ખાયસંજણં ભંતે ! કેવહ્યં કાલં વર્દ્ધમાણપરિણામે
હોજ્જા' હે ભદન્ત ! યથાખ્યાત સંયત કિતને કાલ તક વર્દ્ધમાણ પરિ-
ણામોં વાલા રહતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રસુશ્રી કહતે હૈ—'ગોયમા ! જહન્નેણં

સુધી વર્ધમાન પરિણામોવાળા રહે છે. કારણ કે પ્રતિપત્તિના એક સમય
પછી તેમનું મરણ થઈ જાય છે, તથા 'ઉક્કોસેણ અંતોમુહુત્તં' ઉત્કૃષ્ટથી એક
અંતર્મુહૂત્તં સુધી વર્ધમાન પરિણામોવાળા રહે છે. કારણ કે—આ ગુણસ્થા-
નનું પ્રમાણ એટલું જ હોય છે. 'કેવહ્યં કાલં હીયમાણપરિણામે' હે ભગવન્
સૂક્ષ્મસંપરાય સંયતો કેટલા કાળ સુધી હીયમાણ પરિણામોવાળા રહે છે ?
આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રસુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—'એવં ચેવ' હે ગૌતમ !
સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત વર્ધમાન પરિણામોના સમયની જેમ જઘન્યથી એક
સમય સુધી અને ઉત્કૃષ્ટથી એક અંતર્મુહૂત્તં સુધી હીયમાણ પરિણામોવાળા
રહે છે. અહિંયાં પણ તેમ યવામાં પૂર્વોક્ત કારણ જ છે તેમ સમજવું
'અહક્ખાયસંજણં ભંતે ! કેવહ્યં કાલં વર્દ્ધમાણપરિણામે હોજ્જા' હે ભગવન્
યથાખ્યાતસંયત કેટલા કાળ સુધી વર્ધમાન પરિણામોવાળા રહે છે ? આ પ્રશ્નના

મુહૂર્તમ્ ઉત્કર્ષેણાપિ અન્તર્મુહૂર્તમેવ વર્તમાનપરિણામો ભવેદ્ યથાસ્થિતસંયતઃ,
 યથાસ્થિતસંયતઃ સ્વલુ કેવલજ્ઞાનપુન્ડાદગિપ્યતિ તતો યથા શૈલેશીપતિપત્ર સ્તન્ય
 વર્ધમાનપરિણામો જઘન્યન ઉન્નટ્ટદશાન્તર્મુહૂર્તમમાણ એવ માતૈત તદુત્તરકાલે
 તદ્વચચ્છેદાદિતિ । ‘કેવલ્યં કાલં અવદિષ્યપરિણામે હોજ્જા’ યથાસ્થિતસંયતઃ
 સ્વલુ ભદન્ત ! કિયન્તં કાલજ્ઞવસ્થિતપરિણામઃ સ્થિરપરિણામો ભવેદિતિ
 મત્તઃ, મગયાનાહ—‘ગોયમા’ ઇત્યાદે ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જહન્ને ણ એકકં
 સમયં’ જઘન્યેન એકં સમયં યાવદ્ યથાસ્થિતસંયતોડનસ્થિતપરિણામે ભવેત્
 ઉપશમાદ્યાઃ પ્રથમસમયાનન્તરયેવ તસ્ય મરણાત્ । ‘ઉક્કોસેણં દેવુગા પુન્નકોડી’

અંતોમુહૂર્તં ઉક્કોસેણં ચિ અંતમુહૂર્તં’ હે ગૌતમ ! જઘન્ય સે એક
 અન્તર્મુહૂર્તં તક ઓર ઉત્ક્રુષ્ટ સે સી એક અન્તર્મુહૂર્તં તક યથાસ્થિત
 સંયત વર્ધમાન પરિણામો ચાલા હોતા હૈ । ક્યોંકિ યથાસ્થિતસંયત
 કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન કરેમા રસલિયે જો યથાસ્થિતસંયત શૈલેશી પ્રતિપત્ર
 હોતા હૈ ઉત્ક્રુષ્ટ વર્ધમાન પરિણામ જઘન્ય સે ઓર ઉત્ક્રુષ્ટ સે અન્ત-
 મુહૂર્તં પ્રમાણવાલા હી હોતા હૈ । ક્યોંકિ ઉત્ક્રુષ્ટ ઉત્તરકાલ મેં ઉત્ક્રુષ્ટ
 વ્યવચ્છેદ હો જાતા હૈ । ‘કેવલ્યં કાલં અવદિષ્યપરિણામે હોજ્જા’ હે
 ભદન્ત ! યથાસ્થિતસંયત કિતને કાલ તક અવસ્થિત પરિણામોં ચાલા
 હોના હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—‘ગોયમા ! જહન્નેણં એકકં સમયં’
 હે ગૌતમ ! યથાસ્થિતસંયત જઘન્ય સે એક સમય તક અવસ્થિત પરિ-
 નામોં ચાલા હોતા હૈ, ક્યોંકિ ઉપશમ કાલ કે પ્રથમ સમય કે બાદ
 હી ઉત્ક્રુષ્ટ મરણ હો જાતા હૈ । ઓર ‘ઉક્કોસેણં દેવુગા પુન્નકોડી’

ઉત્તરમા પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘ગોયમા ! જહન્નેણં અંતોમુહૂર્તં,
 ઉક્કોસેણં ચિ અંતોમુહૂર્તં’ હે ગૌતમ ! જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તં સુધી અને
 ઉત્ક્રુષ્ટથી પણ એક અંતર્મુહૂર્તં સુધી યથાસ્થિત સંયત વર્ધમાન પરિણામો-
 વાળા હોય છે કારણ કે—યથાસ્થિત સંયત કેવલજ્ઞાન પ્રત્યક્ષ કરશે તેથી જે
 યથાસ્થિત સંયત શૈલેશી અવસ્થાવાળા હોય છે, તેમને વર્ધમાન પરિણામ
 જઘન્ય અને ઉત્ક્રુષ્ટથી અંતર્મુહૂર્તં પ્રમાણુ’ હોય છે. કારણ કે—તેમના
 ઉત્તર કાળમા તે અવસ્થાનો વ્યવચ્છેદ (નાશ) થઈ જાય છે. ‘કેવલ્યં કાલં
 અવદિષ્યપરિણામે હોજ્જા’ હે ભગવન્ યથાસ્થિત સંયત કેટલા કાળ સુધી અવ-
 સ્થિત પરિણામોવાળા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રભુશ્રી કહે છે કે—
 ‘ગોયમા ! જહન્નેણં એકકં સમયં’ હે ગૌતમ ! યથાસ્થિત સંયત જઘન્યથી
 એક સમય સુધી અવસ્થિત પરિણામોવાળા હોય છે કેમકે—ઉપશમ કાળના
 પહેલા સમય પછી જ તેમનું મરણ થઈ જાય છે અને ‘ઉક્કોસેણં દેવુગા

ઉત્કર્ષેણ દેશેના પૂર્વકોટિઃ, દેશેન-અંશેન ઝના-ન્યુના પૂર્વકોટિઃ દેશેન પૂર્વ-કોટિકાલપયન્ત મુત્કર્ષતોઽવસ્થિતપરિણામવાન્ ભવેત્ યથાશ્રુયાતસંયતઃ, એતચ્ચ-પ્રાગ્વદ્ધાવનીયમ્' ઇતિ(૨૦) । એકવિંશતિતમં વન્ધદ્વારમાહ-‘સામાહ્યસંજણં મંતે ! કહ્ કમ્મપગ્ગહીઓ વંધહ્’ સામાયિકસંયતઃ સ્વલ્પ મદન્ત ! કતિ કર્મપ્રકૃતી વંધનાતિ, કિયત્કર્મપ્રકૃતીનાં વન્ધનં ભવતિ સામાયિકમંયતસ્યેતિ પ્રશ્નઃ, મગવા-નાહ-ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘સત્તવિહવંધણ વા અદ્ધવિહવંધણ વા જહા વડસે’ સપ્તવિધકર્મપ્રકૃતેર્વન્ધકો ભવેત્ સામાયિકસંયતોઽષ્ટવિધાયા વા કર્મ-પ્રકૃતેર્વન્ધકો ભવેત્ યથા વકુશઃ, યથા વકુશ સ્તથાઽયમ્પિ સપ્તવિધાયા અષ્ટ-વિધાયા વા કર્મપ્રકૃતેર્વન્ધકો ભવતિ । તત્ર સપ્તકર્મપ્રકૃતીર્વંધનન્ આયુષ્કવર્જાઃ સપ્ત કર્મપ્રકૃતી વંધનાતિ અષ્ટપ્રકારક કર્મ પ્રકૃતીર્વંધનન્ પરિપૂર્ણાં અષ્ટાવપિ કર્મ-

ઉત્કૃષ્ટ સે કુલ્લ કમ એક પૂર્વકોટિ તક વહ અવસ્થિત પરિણામોં વાલા રહતા હૈ । યહ વાત પહિલે કહી જા ચુકી હૈ । અતઃ યહાં પર મી વહ વૈસી હી સમદ્ધ લેની ચાહિયે બીસવાં પરિણામદ્વાર સમાપ્ત ।

૨૧ વાં વન્ધદ્વાર કા કથન

‘સામાહ્યસંજણં મંતે ! કહ્ કમ્મપગ્ગહીઓ વંધહ્’ હે મદન્ત ! સામાયિક સંયત કિતની કર્મ પ્રકૃતિયો કા વન્ધન કરતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ? સત્તવિહવંધણ વા અદ્ધવિહવંધણ વા’ હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયત સાત પ્રકાર કી કર્મપ્રકૃતિયોં કા અથવા આઠ પ્રકાર કી કર્મ પ્રકૃતિયોં કા વન્ધ કરતા હૈ । ‘જહા વડસો’ જૈસા કિ વકુશ કરતા હૈ । જય યહ સાત પ્રકાર કી કર્મપ્રકૃતિયોં કા વન્ધ કરતા હૈ હસ સમય યહ આયુ કર્મ કો છોડકર સાત કર્મપ્રકૃતિયોં કા વન્ધ

પુન્વકોટી’ ઉત્કૃષ્ટી ક ઈક કમ એક પૂર્વકોટિ સુધી અવસ્થિત પરિણામોવાળા રહે છે. એ વાત પહેલા કહેલ છે. તેથી અહિયાં પણ તે પ્રમાણે સમજી લેવું.

હવે ‘વંધદ્વારનું’ કથન કરવામાં આવે છે.

‘સામાહ્યસંજણં મંતે ! કહ્ કમ્મપગ્ગહીઓ વંધહ્’ હે અગધન્ સામાયિક-સંયત કેટલી કર્મ પ્રકૃતિયોના બંધ કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રમુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! સત્તવિહવંધણ વા અદ્ધવિહવંધણ વા’ હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયત સાત પ્રકારની કર્મપ્રકૃતિયોના અથવા આઠ કર્મપ્રકૃતિયોના બંધ કરે છે, ‘જહા વડસો’ જે રીતે વકુશ સાત અને આઠ કર્મ પ્રકૃતિયોના બંધ કરે છે, તેમ જ્યારે તે સાત પ્રકારની કર્મ પ્રકૃતિયોના બંધ કરે છે, તે સમયે તે આયુકર્મ પ્રકૃતિને છોડીને બાકીની સાત કર્મ પ્રકૃતિયોના બંધ કરે છે. અને જ્યારે તે આઠ પ્રકારની કર્મ પ્રકૃતિયોના બંધ કરે છે, ત્યારે તે

પ્રકૃતી વંધનાતીતિ ભાવઃ । ‘એવ જાવ પરિહારવિસુદ્ધિ’ એવં યાવત્ પરિહાર-
વિશુદ્ધિકઃ, યથા સામાયિકસંયત એવં યાવત્ પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતોઽપિ સપ્ત-
વિધકર્મપ્રકૃતિ વંધકો વા ભવતિ, અષ્ટવિધકર્મપ્રકૃતિવન્ધકો વા ભવતિ તત્ર
સપ્ત પ્રકૃતીનાં વન્ધકો ભવન્ આયુષ્કવર્જિતાઃ સપ્તપ્રકૃતી વંધનાતિ અષ્ટ વન્ધનન્
પરિપૂર્ણાં અષ્ટાવપિ તસ્ય વદ્ધા ભવન્તિ અત્ર યાવત્પદેન છેદોપસ્થાપનીયસંયતસ્ય
ગ્રહણ ભવતિ તથા ચ અયમપિ સપ્ત કર્મપ્રકૃતીનાં વા વન્ધકો ભવતીતિ, ‘સુદુમ-
સંપરાયસંજય પુચ્છા’ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતઃ સ્વલ્પ ભદન્ત ! કતિકર્મ પ્રકૃતી વંધના-
તીતિ પુચ્છા-પ્રશ્નઃ ભગવાનાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ । ‘આડ-
યમોહણિજ્જવજ્જાઓ છ કમ્મપગહીઓ વંધઈ’ આયુષ્કમોહનીયવર્જાઃ પટ્કર્મપ્રકૃતી
વંધનાતિ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતઃ, અયં હિ આયુષ્કર્મણો વન્ધકો ન ભવતિ અમમત્તા-

કરતા હૈ, ઓર જય યહ આઠ પ્રકાર કી કર્મપ્રકૃતિયોં કા વન્ધ કરતા
હૈ તથ યહ સમ્પૂર્ણરૂપ સે આઠ કર્મ પ્રકૃતિયો કા વન્ધ કરતા હૈ ।
‘એવં જાવ પરિહારવિસુદ્ધિ’ હસી પ્રકાર સે છેદોપસ્થાપનીયસંયત
ઓર પરિહારવિશુદ્ધિકસંયત બી સાત પ્રકાર કી ઓર આઠ પ્રકાર
કી કર્મપ્રકૃતિયોં કા વન્ધ કરતે હૈં । સાત પ્રકાર કી કર્મ પ્રકૃતિયોં કે
વન્ધ કરને મેં વે આયુષ્ક કર્મ કા વન્ધ નહીં કરતે હૈં ઓર આઠ પ્રકાર
કી કર્મ પ્રકૃતિયોં કે વન્ધ કરને મેં વે સમ્પૂર્ણ જ્ઞાનાવરણાદિક કર્મ-
પ્રકૃતિયોં કા વન્ધ કરતે હૈં । ‘સુદુમસંપરાયસંજય પુચ્છા’ હે ભદન્ત !
સૂક્ષ્મ સંપરાયસંયત કિતની કર્મપ્રકૃતિયોં કા વન્ધ કરતા હૈ ? ઉત્તર
મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં-‘ગોયમા ! આડય મોહણિજ્જવજ્જાઓ છ કમ્મ-
પગહીઓ વંધઈ’ હે ગૌતમ ! આયુષ્ક ઓર મોહનીય કર્મ પ્રકૃતિયોં કો

સ પૂર્ણપણથી આઠે આઠ કર્મ પ્રકૃતિયોનો બન્ધ કરે છે. ‘એવં જાવ પરિહાર
વિસુદ્ધિ’ એજ પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય સંયત અને પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત
પણ સાત પ્રકારની અને આઠ પ્રકારની કર્મ પ્રકૃતિયોનો બધ કરે છે. જ્યારે
તે સાત પ્રકારની કર્મ પ્રકૃતિયોનો બધ કરે છે, ત્યારે તે આયુષ્ય કર્મ
પ્રકૃતિનો બધ કરતા નથી. અને જ્યારે આઠ પ્રકારની કર્મ પ્રકૃતિયોનો બધ
કરે છે, ત્યારે તે સ પૂર્ણ જ્ઞાનાવરણીયાદિ આઠે કર્મ પ્રકૃતિયોનો બધ કરે છે.
‘સુદુમસંપરાયસંજય પુચ્છા’ હે ભગવન્ સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત કેટલી કર્મ પ્રકૃ-
તિયોનો બધ કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા !
આડયમોહણિજ્જવજ્જાઓ છ કમ્મપગહીઓ વંધઈ’ હે ગૌતમ ! આયુષ્ય અને

ઉત્કર્ષણ દેશોના પૂર્વકોટિઃ, દેશેન-અંશેન ડના-ન્યૂના પૂર્વકોટિઃ દેશેન પૂર્વ-કોટિકાલપર્યન્ત યુત્કર્પતોઽવસ્થિતપરિણામવાન્ ભવેત્ યથાચ્ચાતસંયતઃ, એતચ્ચ-પ્રાગ્વદ્ધાવનીયમ્ ઇતિ(૨૦) । એકવિંશતિતમં વન્ધદ્વારમાહ-‘સામાહ્યસંજણં મંતે ! કહ કમ્મપગડીઓ વંધઈ’ સામાયિકસંયતઃ સ્વલ્પ મદન્ત ! કતિ કર્મપ્રકૃતી વંધનાતિ, કિયત્કર્મપ્રકૃતીનાં વન્ધનં ભવતિ સામાયિકસંયતસ્યેતિ પ્રશ્નઃ, મગવા-નાહ-ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘સત્તવિહવંધણ વા અટ્ટવિહવંધણ વા જહા વડસે’ સપ્તવિધકર્મપ્રકૃતેર્વન્ધકો ભવેત્ સામાયિકસંયતોઽષ્ટવિધાયા વા કર્મ-પ્રકૃતેર્વન્ધકો ભવેત્ યથા વકુશઃ, યથા વકુશ સ્તથાઽયમ્પિ સપ્તવિધાયા અષ્ટ-વિધાયા વા કર્મપ્રકૃતેર્વન્ધકો ભવતિ । તત્ર સપ્તકર્મપ્રકૃતીર્વંધનન્ આયુષ્કવર્જાઃ સપ્ત કર્મપ્રકૃતી વંધનાતિ અષ્ટપ્રકારક કર્મ પ્રકૃતીર્વંધનન્ પરિપૂર્ણાં અષ્ટાવપિ કર્મ-ઉત્કૃષ્ટ સે કુછ કમ એક પૂર્વકોટિ તક વહ અવસ્થિત પરિણામોં વાલા રહતા હૈ । યહ વાત પહિલે કહી જા ચુકી હૈ । અતઃ યહાં પર મી વહ વૈસી હી સમજ્ઞ લેની ચોહિયે વીસવાં પરિણામદ્વાર સમાસ ।

૨૧ વાં વન્ધદ્વાર કા કથન

‘સામાહ્યસંજણં મંતે ! કહ કમ્મપગડીઓ વંધઈ’ હે મદન્ત ! સામાયિક સંયત કિતની કર્મ પ્રકૃતિયો કા વન્ધન કરતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ? સત્તવિહવંધણ વા અટ્ટવિહવંધણ વા’ હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયત સાત પ્રકાર કી કર્મપ્રકૃતિયો કા અથવા આઠ પ્રકાર કી કર્મ પ્રકૃતિયોં કા વન્ધ કરતા હૈ । ‘જહા વડસો’ જૈસા કિ વકુશ કરતા હૈ । જય યહ સાત પ્રકાર કી કર્મપ્રકૃતિયોં કા વન્ધ કરતા હૈ ઉસ સમય યહ આયુ કર્મ કો છોડકર સાત કર્મપ્રકૃતિયોં કા વન્ધ

પુન્વકોટી’ ઉત્કૃષ્ટથી કેઈકે કમ એક પૂર્વકોટિ સુધી અવસ્થિત પરિણામોવાળા રહે છે. એ વાત પહેલા કહેલ છે. તેથી અહિયા પણ તે પ્રમાણે સમજી લેવું.

હવે બંધદ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે.

‘સામાહ્યસંજણં મંતે ! કહ કમ્મપગડીઓ વંધઈ’ હે ભગવન્ સામાયિક-સંયત કેટલી કર્મ પ્રકૃતિયોનો બંધ કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! સત્તવિહવંધણ વા અટ્ટવિહવંધણ વા’ હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયત સાત પ્રકારની કર્મ પ્રકૃતિયોનો અથવા આઠ કર્મ પ્રકૃતિયોનો બંધ કરે છે, ‘જહા વડસો’ જે રીતે વકુશ સાત અને આઠ કર્મ પ્રકૃતિયોનો બંધ કરે છે, તેમ જ્યારે તે સાત પ્રકારની કર્મ પ્રકૃતિયોનો બંધ કરે છે, તે સમયે તે આયુકર્મ પ્રકૃતિને છોડીને બાકીની સાત કર્મ પ્રકૃતિયોનો બંધ કરે છે. અને જ્યારે તે આઠ પ્રકારની કર્મ પ્રકૃતિયોનો બંધ કરે છે, ત્યારે તે

પ્રકૃતી વંધનાતીતિ ભાવઃ । ‘એવં જાવ પરિહારવિસુદ્ધિ’ એવં યાવત્ પરિહાર-
વિશુદ્ધિકઃ, યથા સામાયિકસંયત એવં યાવત્ પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતોઽપિ સપ્ત-
વિધકર્મપ્રકૃતિ વંધકો વા ભવતિ, અષ્ટવિધકર્મપ્રકૃતિવન્ધકો વા ભવતિ તત્ર
સપ્ત પ્રકૃતીનાં વન્ધકો ભવન્ આયુષ્કવર્જિતાઃ સપ્તપ્રકૃતી વંધનાતિ અષ્ટ વંધનન્
પરિપૂર્ણા અષ્ટાવપિ તસ્ય વદ્ધા ભવન્તિ અત્ર યાવત્પદેન છેદોપસ્થાપનીયસંયતસ્ય
ગ્રહણં ભવતિ તથા ચ અયમપિ સપ્ત કર્મપ્રકૃતીનાં વા વન્ધકો ભવતીતિ, ‘સુદ્ધમ-
સંપરાયસંજય પુચ્છા’ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતઃ સ્વલ્લ ભદન્ત ! કતિકર્મ પ્રકૃતી વંધના-
તીતિ પૃચ્છા-પ્રશ્નઃ ભગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘આઠ-
યમોહણિજ્જવજ્જાઓ છ કમ્મપગડીઓ વંધઈ’ આયુષ્કમોહનીયવર્જાઃ પટ્કર્મપ્રકૃતી
વંધનાતિ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતઃ, અયં હિ આયુષ્કકર્મણો વન્ધકો ન ભવતિ અપમત્તા-

કરતા હૈ, ઓર જય યહ આઠ પ્રકાર કી કર્મપ્રકૃતિયોં કા વન્ધ કરતા
હૈ તત્ર યહ સમ્પૂર્ણરૂપ સે આઠ કર્મ પ્રકૃતિયોં કા વન્ધ કરતા હૈ ।
‘એવં જાવ પરિહારવિસુદ્ધિ’ હસી પ્રકાર સે છેદોપસ્થાપનીયસંયત
ઓર પરિહારવિશુદ્ધિકસંયત બી સાત પ્રકાર કી ઓર આઠ પ્રકાર
કી કર્મપ્રકૃતિયોં કા વન્ધ કરતે હૈં । સાત પ્રકાર કી કર્મ પ્રકૃતિયોં કે
વન્ધ કરને મેં વે આયુષ્ક કર્મ કા વન્ધ નહીં કરતે હૈં ઓર આઠ પ્રકાર
કી કર્મ પ્રકૃતિયોં કે વન્ધ કરને મેં વે સમ્પૂર્ણ જ્ઞાનાવરણાદિક કર્મ-
પ્રકૃતિયોં કા વન્ધ કરતે હૈં । ‘સુદ્ધમસંપરાયસંજય પુચ્છા’ હે ભદન્ત !
સૂક્ષ્મ સંપરાયસંયત કિતની કર્મપ્રકૃતિયોં કા વન્ધ કરતા હૈ ? ઉત્તર
મેં પ્રસુશ્રી કહતે હૈં-‘ગોયમા ! આઠય મોહણિજ્જવજ્જાઓ છ કમ્મ-
પગડીઓ વંધઈ’ હે ગૌતમ ! આયુષ્ક ઓર મોહનીય કર્મ પ્રકૃતિયોં કો

સ પૂર્ણપણથી આઠે આઠ કર્મ પ્રકૃતિયોનો બન્ધ કરે છે. ‘એવ જાવ પરિહાર
વિસુદ્ધિ’ એજ પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય સંયત અને પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત
પણ સાત પ્રકારની અને આઠ પ્રકારની કર્મ પ્રકૃતિયોનો બંધ કરે છે. જ્યારે
તે સાત પ્રકારની કર્મ પ્રકૃતિયોનો બંધ કરે છે, ત્યારે તે આયુષ્ય કર્મ
પ્રકૃતિનો બંધ કરતા નથી અને જ્યારે આઠ પ્રકારની કર્મ પ્રકૃતિયોનો બંધ
કરે છે, ત્યારે તે સ પૂર્ણ જ્ઞાનાવરણીયાદિ આઠે કર્મ પ્રકૃતિયોનો બંધ કરે છે.
‘સુદ્ધમસંપરાયસંજય પુચ્છા’ હે ભગવન્ સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત કેટલી કર્મ પ્રકૃ-
તિયોનો બંધ કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા !
આઠયમોહણિજ્જવજ્જાઓ છ કમ્મપગડીઓ વંધઈ’ હે ગૌતમ ! આયુષ્ય અને

વસ્થાતઃ પૂર્વમેવ આયુષ્કર્મણો વન્ધસદ્ભાવાત્ મોહનીયં ચ કર્મ વાદરક્ષાયો-
દયાભાવાત્ ન વધ્નાતિ અતएવાયુષ્કર્મોહનીયકર્મદ્વયવર્જિતાઃ ષટ્કર્મપ્રકૃતીરેવ
વધ્નાતીતિ ભાવઃ । ‘અહવ્સ્વાયસંજઞ જહા સિણાઞ’ યથાખ્યાતસંયતો યથા સ્ના-
તકઃ, યથાખ્યાતસંયતઃ સ્વલ્લુ મદન્ત ! કતિર્કર્મપ્રકૃતી વધ્નાતિ ? ગૌતમ ! એક-
પ્રકારકર્મપ્રકૃતિબન્ધકો વા ભવતિ અવન્ધકો વા ભવતિ કર્મપ્રકૃતેર્યથાખ્યાતઃ,
एकां કર્મપ્રકૃતિં વધ્નન્ વેદનીયકર્મપ્રકૃતિમાત્રં વધ્નાતીતિ ભાવઃ (૨૧) ।

‘સામાઢ્યસંજઞ ણં મંતે ! કહ કમ્મપગડીઓ વેદેઢ’ સામાયિકસંયતઃ સ્વલ્લુ
મદન્ત ! કતિ કર્મપ્રકૃતીવેદયતિ-કતિ કર્મપ્રકૃતીનાં વેદન કરોતીતિ પ્રશ્નઃ,
છોડકર સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત છહ કર્મ પ્રકૃતિયોં કા વન્ધ કરતા હૈ ।
યહ આયુષ્ક કર્મ કા વન્ધ ન હસલિયે નહીં હોતા હૈ કિ અપ્રમત્તાવસ્થા
સે પહિલે હી આયુષ્ક કર્મ કા વન્ધ હોતા હૈ । તથા મોહનીય કર્મ કા
વન્ધ વાદર કષાય કૈ અભાવ હોને સે હસે નહીં હોતા હૈ । ‘અહવ્સ્વાય-
સંજઞ જહા સિણાઞ’ હે મદન્ત યથાખ્યાતસંયત કિતની કર્મ પ્રકૃતિયોં
કા વન્ધ કરતા હૈ ? ઉત્તર મૈ પ્રભુશ્રી કરતે હૈ-હે ગૌતમ ! યથાખ્યાત-
સંયત એક પ્રકાર કી કર્મ પ્રકૃતિયોં કા વન્ધ કરતા હૈ । અથવા યહ
વન્ધ નહીં બી કરતા હૈ । જાવ વહ એક પ્રકાર કી કર્મપ્રકૃતિ કા વન્ધ
કરતા હૈ તવ કેવલ એક વેદનીય કર્મ પ્રકૃતિ કા હી વન્ધ કરતા હૈ ।

इक्कीसवां बंध द्वार समाप्त

૨૨ વાં વેદન દ્વાર કા કથન

‘સામાઢ્યસંજઞ ણં મંતે ! કહ કમ્મપગડીઓ વેદેઢ’ હે મદન્ત !
સામાયિકસંયત કિતની કર્મ પ્રકૃતિયોં કા વેદન-અનુભવન કરતા હૈ ?

મોહનીય કર્મ પ્રકૃતિયોને છોડીને સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત છ કર્મ પ્રકૃતિયોને
બધ કરે છે. તે આયુષ્ય કર્મ પ્રકૃતિયોને બધ કરનાર એ માટે હોતા નથી
કે-તે અપ્રમત્ત અવસ્થાની પહેલા જ આયુષ્ય કર્મને બધ કરે છે તથા
મોહનીય કર્મ પ્રકૃતિને બધ બાદર કષાયના અભાવપણાને લઈને તેને છોડે
નથી ‘અહવ્સ્વાયસંજઞ જહા સિણાઞ’ હે ભગવન્ યથાખ્યાત સંયત કેટલી કર્મ
પ્રકૃતિયોને બધ કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે
છે કે-હે ગૌતમ ! યથાખ્યાત સંયત એક પ્રકારની કર્મ પ્રકૃતિને બધ કરે
છે, અથવા નથી પણ કરતા બ્યારે તે એક પ્રકારની કર્મ પ્રકૃતિને બધ કરે
છે, ત્યારે તે કેવળ એક વેદનીય કર્મ પ્રકૃતિને જ બધ કરે છે ‘સામાઢ્ય
સંજઞ ણ મંતે ! કહ કમ્મપગડીઓ વેદેઢ’ હે ભગવન્ સામાયિક સંયત કેટલી

भगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘णियमं अट्ठकम्मपगडीओ वेदेइ’ नियमादष्टकर्मप्रकृतीर्वेदयति नियमतोऽष्टानामपि कर्मप्रकृतीनामनुभवं करोतीत्यर्थः । ‘एवं जाव सुहुमसंपराए’ एवं यावत्सूक्ष्मसंपरायः, एवं सामायिकसंयतवदेव छेदोपस्थापनीयपरिहारविशुद्धिरुसूक्ष्मसंपरायसंयता नियमतोऽष्टकर्मप्रकृतीनां वेदका अनुभवकर्तारो भवन्ति ‘अहक्खाए पुच्छा’ यथारूपातमंयतः खलु भदन्त ! कति कर्मप्रकृतीर्वेदयतीति पृच्छा—प्रश्नः, भगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘सत्तविहवेयए वा चउन्विहवेयए वा’ सप्तविधकर्मप्रकृतीनां वेदको वा भवति यथाख्यातश्चतुर्विधकर्मप्रकृतीनां वा वेदको भवति तत्र ‘सत्त वेएमाणे मोहणिज्जवज्जाओ सत्तकम्मपगडीओ वेदेइ’ सप्तविधकर्मप्रकृतीर्वेदयन् मोहनीयवर्जिताः सप्त कर्म प्रकृतीर्वेदयति, यथारूपातसंयतोहि निर्ग्रन्था-

उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘गोयमा ! णियमं अट्ठकम्मपगडीओ वेदेइ’ हे गौतम ! सामायिक संयत नियम से आठ कर्म प्रकृतियों का वेदन करता है । ‘एवं जाव सुहुमसंपराए’ सामायिकसंयत के जैसे ही छेदोपस्थापनीय संयत, परिहारविशुद्धिक और सूक्ष्मसंपरायसंयत नियम से आठ कर्म प्रकृतियों का वेदन करते हैं । ‘अहक्खाए पुच्छा’ हे भदन्त ! यथाख्यातसंयत कितनी कर्मप्रकृतियों का वेदन करता है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘सत्तविहवेयए वा चउन्विहवेयए वा’ हे गौतम ! यथाख्यात संयत सात कर्म प्रकृतियों का वेदन करता है अथवा चार कर्म प्रकृतियों का वेदन करता है । ‘सत्तवेएमाणे मोहणिज्जवज्जाओ सत्तकम्मपगडीओ वेदेइ’ जब वह सात कर्मप्रकृतियों का वेदन करता है तो मोहनीय कर्मप्रकृति को छोड़कर सात कर्मप्रकृतियों का वेदन करता है । क्योंकि यथाख्यात संयत निर्ग्रन्थावस्था में

कर्मप्रकृतियों का वेदन—अनुभवन करे छे ? आ प्रश्नना उत्तरमा प्रभुश्री कहे छे के—‘गोयमा ! णियम अट्ठ कम्मपगडीओ वेदेइ’ हे गौतम ! ते सामायिक संयत नियमभी आठ कर्म प्रकृतियों का वेदन करे छे ‘एवं जाव सुहुमसंपराए’ अथवा प्रमाणे सामायिक संयतना कथन प्रमाणे यावत् छेदोपस्थापनीय संयत परिहार विशुद्धिक संयत अने सूक्ष्मसंपराय संयत नियमभी आठ कर्मप्रकृतियों का वेदन करे छे ‘अहक्खाए पुच्छा’ हे भगवन् यथाख्यात संयत केटवी कर्म प्रकृतियों का वेदन करे छे ? तेना उत्तरमा प्रभुश्री कहे छे के—‘सत्तविहवेयए वा, चउन्विहवेयए वा’ हे गौतम ! यथाख्यात संयत सात कर्म प्रकृतियों का वेदन करे छे, अथवा चार कर्म प्रकृतियों का वेदन करे छे, ‘सत्त वेएमाणे मोहणीज्जवज्जाओ सत्त कम्मपगडीओ वेदेइ’ न्याये ते सात कर्मप्रकृतियों का वेदन करे छे, तयारे ते मोहनीय कर्मप्रकृतिने छोडीने सात कर्म-

મગવાનાહ 'ગોયમા' इत्पादि, 'गोयमा' हे गौतम ! 'सत्तविह जहा वउमो' मसविध यथा वकुशः, सामायिकसंयतः सप्तविधकर्मणा मुदीरको वा भवति अष्टविधकर्मणा मुदीरको वा भवति पद्दविधकर्मणामुदीरको वा भवति । तत्र मसविध कर्मप्रकृती रुदीरयन् आयुष्कवर्जिताः सप्त कर्मप्रकृती रुदीरयति, अष्टविधकर्मप्रकृती रुदीरयन् आयुष्क-वेदनीयवर्जिताः पट् कर्मप्रकृती रुदीरयतीति भावः । 'एवं जाव परिहारविमुद्धि' एवं यावत् परिहारविमुद्धिकसंयतः, अत्र यावत्पदेन छेदोपस्थापनीयसंयतस्य ग्रहणं भवतीति । तथा च सामायिकसंयतवदेव छेदोपस्थापनीयपरिहारविमुद्धिकसंयतावपि सप्ताष्टपद्दविधकर्मप्रकृतीनामुदीरको भवेतामिति भावः ।

મેં પ્રસુશ્રી કહતે હૈ—'ગોયમા ! સત્તવિહ જહા વડમો' હે ગૌતમ ! સામાયિકસંયત વકુશ કે જૈસે સાત કર્મપ્રકૃતિયોં કા ડદીરક હોતા હૈ । અથવા છહ પ્રકાર કી કર્મપ્રકૃતિયોં કા ડદીરક હોતા હૈ । જબ યહ સાત કર્મ પ્રકૃતિયોં કા ડદીરક હોતા હૈ તવ યહ આયુ કર્મ કો છોડકર સાત કર્મ પ્રકૃતિયોં કા ડદીરક હોતા હૈ ઔર જબ યહ આઠ કર્મ પ્રકૃતિયોં કા ડદીરક હોતા હૈ, તો ઉસ અવસ્થા મેં પૂરી આઠોં કર્મપ્રકૃતિયોં કા ડદીરક હોતા હૈ તથા—જબ યહ છહ કર્મ પ્રકૃતિયોં કા ડદીરક હોતા હૈ—તવ યહ આયુ ઔર વેદનીય હન દો કર્મપ્રકૃતિયોં કો છોડકર જ્ઞાનાવરણીયાદિક ૬ કર્મપ્રકૃતિયોં કા ડદીરક હોતા હૈ । 'एवं जाव परिहारविमुद्धि' इसी प्रकार से छेदोप-स्थापनीय संयत और परिहारविमुद्धिक संयत भी सात आठ और ६ कर्मप्रकृतियों के डदिरक होते हैं । 'सुहुमसंपराए पुच्छा' हे भदन्त ।

કહે છે કે—'ગોયમા ! સત્તવિહ જહા વડમો' હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયત વકુ-શના કથન પ્રમાણે સાત કર્મપ્રકૃતિયોંની ઉદીરણા કરે છે. અથવા આઠ કર્મ પ્રકૃતિયોંની ઉદીરણા કરે છે. અથવા છ કર્મ પ્રકૃતિયોંની ઉદીરણા કરે છે, બ્યારે તે સાત કર્મ પ્રકૃતિયોંની ઉદીરણા કરે છે, ત્યારે તે આયુષ્ય કર્મને છોડીને સાત કર્મ પ્રકૃતિયોંની ઉદીરણા કરે છે. અને બ્યારે તે આઠ કર્મ પ્રકૃતિયોંની ઉદીરણા કરે છે ત્યારે તે પૂરેપૂરી આઠ કર્મ પ્રકૃતિયોંની ઉદીરણા કરે છે. બ્યારે તે છ કર્મ પ્રકૃતિયોંની ઉદીરણા કરે છે, ત્યારે આયુષ્ય અને વેદનીય એ બે કર્મ પ્રકૃતિયોંને છોડીને જ્ઞાનાવરણીય વિગેરે છ કર્મ પ્રકૃતિયોંની ઉદીરણા કરે છે 'एवं जाव परिहारविमुद्धि' એજ પ્રમાણે છેદોપ-સ્થાપનીય સંયત અને પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત પણ સાત-આઠ અને છ કર્મ પ્રકૃતિયોંના ઉદીરક હોય છે. 'सुहुमसंपराए पुच्छा' હે ભગવન્ સૂક્ષ્મ

‘સુદુમસંપરાય પુચ્છા’ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતઃ સ્વલ્પ મદન્ત ! કતિ કર્મપ્રકૃતીરુદીરય-
તીતિ પૃચ્છા-મશ્નઃ, મગવાનાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ !
‘છન્નિહુદીરણ વા પંચવિહુદીરણ વા’ પદ્ધિવિધ કર્મપ્રકૃતીનામુદીરકો વા
ભવતિ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતઃ, પશ્ચવિધકર્મપ્રકૃતીનાં વા ઉદીરકો ભવતિ સૂક્ષ્મ-
સંપરાયસંયત इति । ‘છ ઉદીરેમાણે આયુવેયણિજ્જવજ્જાઓ છકમ્મપગડીઓ
ઉદીરેહ’ પદ્ધિવિધકર્મપ્રકૃતી રુદીરયન્ આયુષ્કવેદનીયવર્જાઃ પટ્ કર્મપ્રકૃતીરુદીર-
યતિ-‘પંચ ઉદીરેમાણે આયુવેયણિજ્જમોહણિજ્જવજ્જાઓ પંચકમ્મપગડીઓ
ઉદીરેહ’ પશ્ચકર્મપ્રકૃતીરુદીરયન્ આયુષ્કવેદનીયમોહનીયવર્જિતાઃ પશ્ચાવશિષ્ઠાઃ
કર્મપ્રકૃતીરેવ ઉદીરયતીતિ । ‘અહક્કાયાસંજણ પુચ્છા’ यथाख्यातसंयतः स्वल्प
મદન્ત ! કતિ કર્મપ્રકૃતીરુદીરયતીતિ પૃચ્છા મશ્નઃ, મગવાનાહ-‘ગોયમા’

સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત કિતની કર્મ પ્રકૃતિયોં કા ઉદીરક હોતા હૈ ? ઉત્તર
મેં પ્રશ્નુઓ કહતે હૈં-‘છન્નિહુદીરણ વા પંચવિહુદીરણ વા’ હે ગૌતમ !
સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત છ કર્મપ્રકૃતિયોં કા અથવા ૫ કર્મપ્રકૃતિયોં કા
ઉદીરક હોતા હૈ । ‘છ ઉદીરેમાણે આયુવેયણિજ્જવજ્જાઓ છ કમ્મ-
પગડીઓ ઉદીરેહ’ જવ યહ છકર્મપ્રકૃતિયોં કા ઉદીરક હોતા હૈ તવ
યહ આયુ ઓર વેદનીય કર્મોં કો છોડકર શેષ ૬ કી ઉદીરણા કરતા હૈ
ઓર જવ યહ ‘પંચ ઉદીરે માણે આયુવેયણિજ્જમોહણિજ્જવજ્જાઓ
પંચ કમ્મપગડીઓ ઉદીરેહ’ પાંચ કર્મપ્રકૃતિયોં કા ઉદીરક હોતા હૈ તવ
યહ આયુ વેદનીય ઓર મોહનીય કર્મપ્રકૃતિયોં કો છોડકર શેષ ૫
કર્મ પ્રકૃતિયોં કા ઉદીરક હોતા હૈ । ‘અહક્કાયાસંજણ પુચ્છા’ હે
મદન્ત ! यथाख्यातसंयत કિતની કર્મપ્રકૃતિયોં કા ઉદીરક હોતા હૈ ?

સંપરાય સંયત કેટલી કર્મ પ્રકૃતિયોની ઉદીરણા કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં
પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘છન્નિહુદીરણ વા પંચવિહુદીરણ વા’ હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મ-
સંપરાય સંયત છ કર્મ પ્રકૃતિયોની અથવા પાંચ કર્મ પ્રકૃતિયોની ઉદીરણા
કરે છે. ‘છ ઉદીરેમાણે આયુવેયણિજ્જવજ્જાઓ છ કમ્મપગડીઓ ઉદીરેહ’ બ્યારે
તે છ કર્મ પ્રકૃતિયોની ઉદીરણા કરે છે, ત્યારે તે આયુષ્ય અને વેદનીય
કર્મોને છોડીને બાકીની છ કર્મ પ્રકૃતિયોની ઉદીરણા કરે છે ‘પંચઉદીરેમાણે
આયુવેયણિજ્જમોહણિજ્જવજ્જાઓ પંચકમ્મપગડીઓ ઉદીરેહ’ પાંચ કર્મ પ્રકૃતિયોની
ઉદીરણા કરે છે, ત્યારે તે આયુ વેદનીય, અને મોહનીય કર્મ પ્રકૃતિયોને
છોડીને બાકીની પાંચ કર્મ પ્રકૃતિયોની ઉદીરણા કરે છે. ‘અહક્કાયાસંજણ
પુચ્છા’ હે ભગવન્ यथाख्यात સંયત કેટલી કર્મ પ્રકૃતિયોની ઉદીરણા કરે

इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ! 'पंचविह उदीरए वा दुव्विह उदीरए वा अणुदीरए वा' पञ्चविधकर्मप्रकृतीना मुदीरको वा द्विविधकर्मप्रकृतीनामुदीरको वा अनुदीरको वा कर्मप्रकृतीनां भवतीति । 'पंच उदीरेयाणे आउयं सेसं जहा णियंटरस' पञ्च उदीरयन् आयुष्कं शेषं यथा निर्ग्रन्थस्य पञ्चविधकर्मप्रकृती रुदीरयन् आयुष्क वेदनीयमोहनीयवर्जाः पञ्चकर्मप्रकृतीरुदीरयति यथाग्यातसंयतः, द्विविधकर्मप्रकृती उदीरयन् नाम-कर्मप्रकृतिं गोत्रकर्मप्रकृतिं चोदीरयतीति भावः । (२३)

चतुर्विंशतितममुपसंपद्धानद्वारमाह- 'सामाइयसंजए णं भंते' इत्यादि, 'सामाइयसंजए णं भंते' सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! 'सामाइयसंजयत्तं जहमाणे किं जहं' सामायिकसंयतत्वं जहन किं-कं धर्मं जहाति-त्यजति, 'किं उवसंपज्जइ' किम्-कं धर्मविशेषमुपसंपद्यते-प्राप्नोतीति ग्रहणः, भगवानाह-

उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं- 'गोयमा ! पंचविह उदीरए वा दुव्विह उदीरए वा' हे गौतम ! यथाख्यातसंयत पांच प्रकार की कर्मप्रकृतियों का अथवा दो प्रकार की कर्मप्रकृतियों का उदीरक होता है । जब यह पांच प्रकार की कर्मप्रकृतियों का उदीरक होता है तब आयुवेदनीय और मोहनीय कर्मप्रकृतियों को छोड़कर शेष ५ कर्म प्रकृतियों का उदीरक होता है । जैसा कि निर्ग्रन्थ होता है और जब यह दो कर्म प्रकृतियों का उदीरक होता है-तब यह केवल नाम और गोत्र कर्म इन दो प्रकृतियों का ही उदीरक होता है । अथवा- 'अणुदीरए वा' । यह यथाख्यातसंयत कर्मप्रकृतियों का उदीरक नहीं भी होता है ।

॥ उदीरणा द्वार का कथन समाप्त ॥

છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે- 'ગોયમા ! પંચવિહ ઉદીરણ વા દુવ્વિહ ઉદીરણ વા' હે ગૌતમ ! યથાખ્યાત સંયત પાંચ કર્મ પ્રકૃતિયોની ઉદીરણા કરે છે, અથવા બે કર્મ પ્રકૃતિયોની ઉદીરણા કરે છે જ્યારે તે પાંચ કર્મ પ્રકૃતિયોની ઉદીરણા કરે છે, ત્યારે તે આયુ, વેદનીય, અને મોહનીય એ ત્રણ કર્મ પ્રકૃતિયોને છોડીને બાકીની પાંચ કર્મ પ્રકૃતિયોની ઉદીરણા કરે છે. બે પ્રમાણે નિર્ગ્રન્થ હોય છે અને જ્યારે તે બે કર્મ પ્રકૃતિયોની ઉદીરણા કરે છે, ત્યારે તે કેવળ નામ અને ગોત્ર કર્મ આ બે કર્મ પ્રકૃતિયોની જ ઉદીરણા કરે છે અથવા 'અણુદીરણ વા' આ યથાખ્યાત સંયત કર્મ પ્રકૃતિયોની ઉદીરણા કરતા નથી અર્થાત્ અનુદીરક હોય છે.

ઉદીરણાદ્યારનુ કથન સમાપ્ત

‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘सामाह्यसंजयत्तं जहइ’ सामायिक-संयतत्वं जहाति त्यजतीत्यर्थः अथ च ‘छेदोवद्वावणियसंजयत्तं वा सुद्धमसंपराय-संजयत्तं वा, असंजमं वा संजमासंजमं वा उवसंपज्जइ’ छेदोपस्थापनीयसंयत-त्वं वा सूक्ष्मसंपरायसंयतत्वं वा असंजमं वा संयमासंयमं (देशविरति) वा उपसंपद्यते -स्वकीयं सामायिकसंयतत्वं परित्यज्य छेदोपस्थापनीयत्वादि धर्मं वा असंयम-त्वं संयमासंयमत्वं वा प्रप्नोतीति भावः, सामायिकसंयतः सामायिकसंयतत्वं-त्यजति छेदोपस्थापनीयसंयतत्वं प्रतिपद्यते चातुर्यामधर्मात् पञ्चयामधर्मसंक्रमे पार्श्वनाथशिष्यवत् शिष्यो वा महाव्रतारोपणे, सूक्ष्मसंपरायसंयतत्वं वा प्रति-

૨૪ ઉપસંપદ્દ હાન દ્વાર કા કથન

‘સામાહ્યસંજય પ્તં મંતે ! સામાહ્યસંજયત્તં જહમાણે કિં જહइ’ हे भदन्त ! सामायिकसंयत सामायिकसंयत अवस्था को छोड़ना हुआ किसका त्याग करता है ? ‘किं उवसंपज्जइ’ और किसका उपादान-ग्रहण करता है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-‘गोयमा ! सामाह्य संज-यत्तं जहइ’ हे गौतम ! सामायिकसंयत सामायिकसंयत अवस्था का त्याग करता है और ‘छेदोवद्वावणियसंजयत्तं वा सुद्धमसंपराय-संजयत्तं वा असंजमं वा संजमासंजमं वा उवसंपज्जइ’ छेदोपस्थापनीय-संयत अवस्था का उपादान करता है, सूक्ष्मसंपरायसंयत अवस्था का उपादान करता है, असंयत अवस्था का उपादान करता है और संयता-संयत अवस्था का उपादान करता है । छेदोपस्थापनीयसंयत अवस्था-का उपादान सामायिकसंयत करता है ऐसा जो कहा गया है वह

હવે ઉપસંપદ્દહાન દ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે

‘સામાહ્યસંજય પ્તં મંતે ! સામાહ્યસંજયત્તં જહમાણે કિં જહइ’ હે ભગવન્ સામાયિક સંયત સામાયિકપણાને છોડતો થકો શેનો ત્યાગ કરે છે ? ‘કિં ઉવસંપજ્જइ’ અને શેની પ્રાપ્તિ કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમ સ્વામીને કહે છે કે-‘સામાહ્યસંજયત્તં જહइ’ હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયત, સામાયિક સંયત અવસ્થાનો ત્યાગ કરે છે અને ‘છેદોવદ્વાવણિયસંજયત્તં વા સુદ્ધમસંપરાયસંજયત્તં વા અસંજમં વા સંજમાસંજમ વા ઉવસંપજ્જइ’ છેદો-પસ્થાપનીય સંયત અવસ્થા પ્રાપ્ત કરે છે. સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત અવસ્થાનું ઉપાદાન-પ્રાપ્ત કરે છે, અસંયત અવસ્થા પ્રાપ્ત કરે છે અને સંયતા સંયત અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરે છે. સામાયિક સંયત છેદોપસ્થાપનીય સંયત અવસ્થા પ્રાપ્ત કરે છે, તેમ જ કહેવામાં આવ્યું છે, તે પાર્શ્વનાથના શિષ્ય જેમ આતુર્યામ ધર્મમાંથી પચયામ ધર્મનું સંક્રમણ (પ્રાપ્તિ) કરે છે, એજ પ્રમણે

પદ્યતે, શ્રેણિ પ્રતિપતિતઃ અસંયમાદિર્વા મવેદિતિ । ‘છેદોવદ્વાવણિ પુચ્છા’ છેદોપસ્થાપનીયઃ સ્વલ્લ મદન્ત ! છેદોપસ્થાપનીયત્વં ત્યજન્ કં ધર્મં ત્યજતિ કં ચ ધર્મમાસાદયતીતિ પુચ્છા પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘છેદોવદ્વાવણિયસંજયત્તં જહ્ઠ્’ છેદોપસ્થાપનીયસંયતત્વં જહાતિ-ત્યજતિ-તથા-‘સામાયસંજયત્તં વા પરિહારવિમુદ્ધિયસંજયત્તં વા સુદ્ધમસંપરાયસંજયત્તં વા

પાર્શ્વનાથ કે શિષ્ય જૈસે ચાતુર્યામ ધર્મ સે પંચયામ કર્મ મેં સંક્રમણ કરતે હૈં, વસી પ્રકાર સે યહ બી છેદોપસ્થાપનીયસંયત અવસ્થા કા ઉપાદાન કરતા હૈ । અથવા-શિષ્ય અવસ્થા સે જય યહ મહાવ્રતી અવસ્થા મેં પ્રવેશ કરતા હૈ તવ હસમેં મહાવ્રતોં કા આરોપણ હોતા હૈ । હસ અપેક્ષા સે બી યહ છેદોપસ્થાપનીયસંયત હોતા હૈ । તથા જય યહ શ્રેણી પર આરોહણ કરતા હૈ વસ મમય યહ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત અવસ્થા કો પ્રાપ્ત કર લેતા હૈ ઓર જય શ્રેણિપ્રતિપતિત હોતા હૈ તવ યહ ભાવ ચારિત્ર સે પતિત હો જાતા હૈ । તવ અસંયત અથવા સંયતા-સંયત અવસ્થા કો પ્રાપ્ત કર લેતા હૈ । તથા કાલ કર જાને પર બી અસંયત અવસ્થા કો પ્રાપ્ત કર લેતા હૈ । ‘છેદોવદ્વાવણિ પુચ્છા’ હે મદન્ત ! છેદોપસ્થાપનીયસંયત જય છેદોપસ્થાપનીય સંયત અવસ્થા કા ત્યાગ કરતા હૈ તવ યહ કિસ ધર્મ કા ત્યાગ કરતા હૈ ઓર કિસ ધર્મ કા ઉપાદાન કરતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં ‘ગોયમા ! છેદોવદ્વાવણિયસંજયત્તં જહ્ઠ્’ હે ગૌતમ ! જય છેદોપસ્થાપનીયસંયત છેદોપસ્થાપનીયસંયત અવસ્થા કા ત્યાગ કરતા હૈ-તવ યહ સામાયિકસંયત

આ સામાયિક સંયત પશુ છેદોપસ્થાપનીય સંયત અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરે છે. અથવા શિષ્ય અવસ્થાથી જ્યારે તે મહાવ્રતીની અવસ્થામાં પ્રવેશ કરે છે, ત્યારે તેમાં મહાવ્રતોત્તું આરોપણ થાય છે. તથા જ્યારે તે શ્રેણી પર આરોહણ કરે છે, તે સમયે તે સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત અવસ્થા પ્રાપ્ત કરે છે અને જ્યારે તે ઉપશમ શ્રેણીથી પતિત થાય છે, તો તે સ્થિતિમાં તે ભાવચારિત્રથી પતિત થઈ જવાથી અસંયતપણુને પ્રાપ્ત કરે છે. ‘છેદોવદ્વાવણિ પુચ્છા’ હે ભગવન્ છેદોપસ્થાપનીય સંયત જ્યારે છેદોપસ્થાપનીય સંયત અવસ્થાનો ત્યાગ કરે છે ત્યારે તે શેનો ત્યાગ કરે છે ? અને શેની પ્રાપ્તિ કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા ! છેદોવદ્વાવણિયસંજયત્તં જહ્ઠ્’ હે ગૌતમ ! જ્યારે છેદોપસ્થાપનીય સંયત, છેદોપસ્થાપનીય સંયત અવસ્થાનો ત્યાગ કરે છે, ત્યારે તે સામાયિક સંયત અવસ્થાને, પરિ-

અસંજમં વા-સંજમાસંજમં વા ઉવસંપજ્જહં' સમાયિકસંયતત્વં વા પરિહારવિશુદ્ધિક-
સંયતત્વં વા સૂક્ષ્મસંપરાસંયતત્વં વા અસંયમં વા સંયમાસંયમં વા ઉપસંપદ્યતે ।
છેદોપસ્થાપનીયસંયતઃ છેદોપસ્થાપનીયત્વં ત્યજન્ સામાયિકસંયતત્વં સંપદ્યતે
યથા આદિનાથસાધુઃ અજિતસ્વામિતીર્થં પ્રતિપદ્યમાનઃ, પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતત્વં
વા પ્રતિપદ્યતે છેદોપસ્થાપનીયસંયત એવ પરિહારવિશુદ્ધિકસંયદસ્ય યોગ્યત્વાદિતિ
તથા સૂક્ષ્મસંપરાયત્વં વા અસંયમં સંયમાસંયમં વા માપ્નોતીતિ । 'પરિહારવિશુદ્ધિ
પુચ્છા' પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતઃ સ્વહ મદન્ત ! પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતત્વં ત્યજન્ કં
ધર્મે ત્યજતિ કં ધર્મં ચ ઉપસંપદ્યતે ઇતિ પુચ્છા-પ્રશ્નઃ મગધનાહ-ગોયમા' ઇત્યાદિ,
'ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'પરિહારવિશુદ્ધિસંજયત્તં જહહં' પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતત્વં જહાતિ

અવસ્થા કા, પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત અવસ્થા કા સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત
અવસ્થા કા, અસંયત અવસ્થા કા અથવા સંયમાસંયમ અવસ્થા કા
ઉપાદાન કરતા હૈ । છેદોપસ્થાપનીયસંયત છેદોપસ્થાપનીયતા કા પરિ-
ત્યાગ કરતે હુએ જૈસે અજીતનાથ કે તીર્થ કો સ્વીકાર કરતે હુએ
આદિનાથ કે સાધુ કે જૈસા સામાયિકસંયતતા કો પ્રાપ્તકરતા હૈ, અથવા
પરિહારવિશુદ્ધિકસંયત અવસ્થા કો સ્વીકાર કરતા હૈ ક્યો કિ છેદો-
પસ્થાપનીય ચારિત્રવાળા હી પરિહારવિશુદ્ધિક કે યોગ્ય હોતા હૈ ।
અથવા સૂક્ષ્મસંપરાય અવસ્થા કો, અસંયમ અવસ્થા કો અથવા
સંયમાસંયમ અવસ્થા કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ । 'પરિહારવિશુદ્ધિ પુચ્છા'
હે મદન્ત ! પરિહાર વિશુદ્ધિકસંયત પરિહાર વિશુદ્ધિકસંયત
અવસ્થા કા પરિત્યાગ કરતા હુઆ કિસ ધર્મ કા પરિત્યાગ
કરના હૈ ઓર કિસ અવસ્થા કા ઉપાદાન કરતા હૈ ? ઉત્તર મેં
પ્રશુશ્રી કહતે હૈ- 'ગોયમા ? પરિહારવિશુદ્ધિસંજયત્તં જહહં' હે ગૌતમ !

હારવિશુદ્ધિક સંયત અવસ્થાને સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત અવસ્થાને, અસંયત
અવસ્થાને અથવા સંયમાસંયમ અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરે છે. છેદોપસ્થાપનીય
સંયત છેદોપસ્થાપનીયપણાને પરિત્યાગ કરતો થકો આદિનાથના સાધુ પ્રમાણે
અજીતનાથના તીર્થને સ્વીકાર કરતા થકો પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત અવ-
સ્થાને સ્વીકાર કરે છે કેમકે છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્રવાળા જ પરિહારવિશુ-
દ્ધિને યોગ્ય હોય છે 'પરિહારવિશુદ્ધિ પુચ્છા' હે ભગવન્ પરિહારવિશુદ્ધિક
સંયત પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત અવસ્થાને પરિત્યાગ કરતા થકો કયા ધર્મને
પરિત્યાગ કરે છે ? અને કયું અવસ્થાની પ્રાપ્તિ કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં
પ્રશુશ્રી કહે છે કે- 'ગોયમા ! પરિહારવિશુદ્ધિસંજયત્તં જહહં' હે ગૌતમ ! પરિ-

ત્યજતિ સ્વવૃત્તિદાદૃશધર્માત્ દૂરીભૂતો ભવતિ इत्यर्थः, तथा 'छेदोवद्वावणिय-
સંજયત્તં વા અસંજયં વા ઉવસંવજ્જહ' છેદોપસ્થાપનીયસંયતત્વમુપસંપદ્યતે-પ્રાપ્નોતિ
યદ્વા અસંયમત્વમુપસંપદ્યતે-પ્રાપ્નોતિ પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતઃ 'પરિહારવિશુદ્ધિક-
સંયતત્વં સ્યજન છેદોપસ્થાપનીયસંયતત્વં પ્રતિપદ્યતે પુનર્ગચ્છાદ્યાશ્રયણાત્
અસંયમં વા પ્રતિપદ્યતે દેવત્વોત્પત્તાવિતિ । 'સુહુમસંપરાપ પુચ્છા' સૂક્ષ્મસંપરાયસંય-
તત્વં સ્યજન કં ધર્મં પ્રતિપદ્યતે इति पृच्छा मन्त्रः, भगवानाह-'गोयमा' इत्यादि,
'ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'સુહુમસંપરાયસંજયત્તં જહહ' સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતત્વં સ્વકીયં
જહાતિ, 'સામાહયસંજયં વા છેદોવદ્વાવણિયસંજયં વા અહક્વાસંજયં વા-અસંજયં
વા ઉવસંપજ્જહ' સામાયિકસંયતત્વં વા છેદોપસ્થાપનીયસંયતત્વં વા યથાહ્યાત-

જય પરિહાર વિશુદ્ધિકસંયત અવસ્થા કા પરિહાર વિશુદ્ધિકસંયત પરિ-
ત્યાગ કર દેતા હૈ તથ વહ અપની વૃત્તિ કે જૈસે ધર્મ સે દૂર હો જાતા હૈ
તથ વહ પુનઃ ગચ્છાદિક કે આશ્રયણ સે છેદોપસ્થાપનીયસંયત અવસ્થા
કો પ્રાપ્ત કર લેતા હૈ અથવા દેવાદિકોં મેં ઉત્પન્ન હોને પર વહ અસં-
યમ અવસ્થા કો પ્રાપ્ત કર લેતા હૈ 'સુહુમસંપરાપ પુચ્છા' હે ભદન્ત !
સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત જય અપની અવસ્થા કા પરિત્યાગ કરતા હૈ તો વહ
કિસ અવસ્થા કો છોડતા હૈ ઓર કિસ ધર્મ કો અઙ્ગીકાર કરતા હૈ ?
ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી હૈ- 'ગોયમા સુહુમસંપરાયસંજયત્તં જહહ, સામાહય-
સંજયં વા, છેદોવદ્વાવણિયસંજયં વા અહક્વાસંજયં વા અસંજયં વા
ઉવસંપજ્જહ' હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત જય અપની સૂક્ષ્મસંપરાય
સંયત અવસ્થા કા પરિત્યાગ કરદેતા હૈ તથ વહ અથવા તો સામાયિક
સંયત અવસ્થા કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ અથવા છેદોપસ્થાપનીયસંયત અવસ્થા

હારવિશુદ્ધિક સંયત બ્યારે પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયતપણુનેા ત્યાગ કરે છે,
ત્યારે તે પોતાની વૃત્તિ બેવા ધર્મથી દૂર થઇ બ્ય છે તે પછી તે ફરીથી
ગચ્છ વિગેરેના આશ્રયણથી છેદોપસ્થાપનીય અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરી લે છે,
અથવા દેવાદિકોમા ઉત્પન્ન થયા પછી તે અસંયમ અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરી લે
છે. 'સુહુમસંપરાપ પુચ્છા' હે ભગવન્ સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત બ્યારે પોતાની
અવસ્થાનેા ત્યાગ કરે છે, ત્યારે તે કઈ અવસ્થાનેા ત્યાગ કરે છે ? અને કઈ
અવસ્થાની પ્રાપ્તિ કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે- "ગોયમા !
સુહુમસંપરાયસંજયત્તં જહહ સામાહયસંજયં વા, છેદોવદ્વાવણિયસંજય વા અહ-
ક્વાયસંજય વા, અસંજય વા ઉવસંપજ્જહ' હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત
બ્યારે પોતાની સૂક્ષ્મસંપરાય અવસ્થાનેા ત્યાગ કરે છે, ત્યારે તે કાં તો
સામાયિક સંયતપણુને પ્રાપ્ત કરે છે, અથવા છેદોપસ્થાપનીય સંયત અવ-

સંયતત્વં વા-અસંયમં વા ઉપસપદ્યતે, સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતઃ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતત્વં શ્રેણીપ્રતિપાતેન ત્યજન્ સામાયિકસંયતત્વં પ્રતિપદ્યતે યદિ-કદાચિત્ પૂર્વં સામાયિક-સંયતો ભવેત્ તદા છેદોપસ્થાપનીયસંયતત્વં વા પ્રતિપદ્યતે યદિ વા પૂર્વં છેદોપ-સ્થાપનીયસંયતો ભવેત્તદા યથાખ્યાતસંયતત્વં વા પ્રતિપદ્યતે શ્રેણીસમારોહણત્વં ઇતિ । ‘અહ્વક્ષાયસંજય પુચ્છા’ યથાખ્યાતસંયતો યથાખ્યાતસંયતત્વં ત્યજન્ કં સ્યજતિ કં ચ વા ધર્મમુપસંપદ્યતે ઇતિ પૃચ્છા પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ-ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘અહ્વક્ષાયસંજયત્ત જહહ’ યથાખ્યાતસંયતત્વમ્ સ્વકીયધર્મં જહાતિ ‘સુહુમસંપરાયસંજયત્ત વા અસંજમં વા સિદ્ધિગદ્ વા ઉવસંપજ્જહ’ સૂક્ષ્મ-

કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ અથવા યથાખ્યાતસંયત અવસ્થા કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ અથવા અસંયત અવસ્થા કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ । સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત શ્રેણી સે પતિત હો જાને પર અપની સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત અવસ્થા કા પરિત્યાગ કરદેતા હૈ ઔર સામાયિકસંયત અવસ્થા કો પ્રાપ્ત કર લેતા હૈ । યદિ કદાચિત્ વહ પહેલે સામાયિકસંયત હોતા હૈ તો વહ છેદોપસ્થાપનીય સંયત અવસ્થા કો પ્રાપ્ત કર લેતા હૈ । ઔર યદિ કદાચિત્ વહ પહેલે છેદોપસ્થાપનીયસંયત અવસ્થાવાલા હોતા હૈ તો વહ શ્રેણી કા સમા-રોહણ કરને સે યથાખ્યાતસંયત અવસ્થા કો પ્રાપ્ત કર લેતા હૈ ।

‘અહ્વક્ષાયસંજય પુચ્છા’ હે મદન્ત યથાખ્યાતસંયત યથાખ્યાત-સંયત અવસ્થા કા પરિત્યાગ કરતા હુઆ કયા છોડતા હૈ ઔર કિસ ધર્મ કો ગ્રહણ કરતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! અહ્-વક્ષાયસંજયત્ત જહહ, સુહુમસંપરાયસંજયં વા અસંજયં વા સિદ્ધિગદ્ વા

સ્થાને પ્રાપ્ત કરે છે, અથવા યથાખ્યાત સંયત અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરે છે. અથવા અસંયત અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરે છે સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત શ્રેણીથી પતિત થઈ જવાથી તે પોતાની સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત અવસ્થાનો ત્યાગ કરે છે. અને સામાયિક સંયત અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરે છે કદાચ જો તે પહેલા સામાયિક સંયત થઈ જાય છે, તો તે છેદોપસ્થાપનીય સંયતપણાને પ્રાપ્ત કરી લે છે. અને કદાચ તે પહેલા છેદોપસ્થાપનીય સંયત અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરી લે છે, તો તે યથાખ્યાત સંયત અવસ્થાની શ્રેણી પર આરોહણ કરવાથી તેને પ્રાપ્ત કરે છે.

‘અહ્વક્ષાયસંજય પુચ્છા’ હે ભગવન્ યથાખ્યાત સંયત, યથાખ્યાતસંયત અવસ્થાનો ત્યાગ કરતા થકા શેનો ત્યાગ કરે છે ? અને શેની પ્રાપ્તિ કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! અહ્વક્ષાયસંજયત્ત જહહ, સુહુમસંપરાયસંજયત્ત વા, અસંજય વા, સિદ્ધિગદ્ વા ઉવસંપજ્જહ’ હે ગૌતમ !

સંપરાસંયતત્ત્વં વા સિદ્ધિગતિં વા ઉપસંપચતે-પ્રાપ્નોતિ, યથારૂપાસંયતઃ શ્રેણીતઃ પતનાત્ યથારૂપાતસંયતત્ત્વં ત્યજન્ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતત્ત્વં પ્રાપ્નોતિ અસંયમં વા પ્રાપ્નોતિ યદિ-ઉપશાન્તમોહાવસ્થાયાં મરણં પ્રાપ્નોતિ તદા દેવગતિં ગચ્છન્ અસંયમં પ્રાપ્નોતિ, સ્નાતકાવસ્થાયાં યદિ મરણં ભવેત્તદા સિદ્ધિગતિં પ્રાપ્નોતીતિ ભાવઃ । (૨૪) ॥સૂ.૦૫॥

સંજ્ઞોપયોગાદિદ્વારે મૂત્રાખ્યાદ્-‘સામાઙ્યસંજણ ણં’ इत्यादि,

મૂલમ્-સામાઙ્યસંજણ ણં ભંતે! કિં સન્નોવઉત્તે હોજ્ઞા નો સન્નોવઉત્તે હોજ્ઞા? ગોયમા ! સન્નોવઉત્તે જહા વડસો, એવં જાવ પરિહારવિસુદ્ધિય, સુદુમસંપરાય અહવ્વાય ય જહા પુલાય ૨૫ સામાઙ્યસંજણ ણં ભંતે! કિં આહારય હોજ્ઞા અનાહારય હોજ્ઞા, જહા પુલાય । એવં જાવ સુદુમસંપરાય અહવ્વાયસંજણ જહા સિણાય ૨૬ । સામાઙ્યસંજયસ્સ ણં ભંતે! કહ્ ભવગ્ગહણાં

‘ઉવસંપજ્ઞહ’ હે ગૌતમ ! યથારૂપાતસંયત જય શ્રેણી સે પતિત હો જાતા હૈ તવ વહ અપની યથારૂપાતસંયત અવસ્થા કા પરિત્યાગ કરતા હૈ એસી હાલત મેં વહ અથવા તો સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત અવસ્થા કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ અથવા અસંયમ અવસ્થા કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ ક્યોં કિ વહ યદિ ઉપશાન્ત મોહાવસ્થા મેં મરણ કો પ્રાપ્ત હો જાતા હૈ તો વહ દેવ-ગતિ કો પ્રાપ્ત કર લેતા હૈ ઓર વહાં સંયમ હૈ નહીં ઇસલિયે વ્રહ અસંયમ અવસ્થા કો પ્રાપ્ત કરને વાલા કહા ગયા હૈ ઓર યદિ ઉસકા સ્નાતક અવસ્થા મેં મરણ હોતા હૈ તો વહ સિદ્ધિગતિ કો પ્રાપ્ત કર લેતા હૈ । ઉવસંપજ્ઞ હાન દ્વાર કા કથન સમાપ્ત ॥સૂ.૦ ૫॥

યથારૂપાત સંયત જ્યારે શ્રેણીથી પતિત થાય છે, ત્યારે તે પોતાની યથારૂપાત સંયત અવસ્થાને ત્યાગ કરે છે. એ પરિસ્થિતિમાં કાંતો તે સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયત અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરે છે, અથવા અસંયમ અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરે છે, કેમકે તે એ ઉપશાંત મોહાવસ્થામાં મરણને પ્રાપ્ત કરે છે, તો તે દેવગતિને પ્રાપ્ત કરી લે છે, અને ત્યાં સંયમ હોતો નથી, તેથી તે અસંયમ-અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરનાર કહેલ છે. અને એ સ્નાતક અવસ્થામાં તેનું મરણ થાય છે, તો તે સિદ્ધિગતિને પ્રાપ્ત કરે છે. એ રીતે આ ઉપસંપદ્ધાનદ્વાર કહ્યું છે. ॥સૂ.૫॥

ઉપસંપદ્ધાનદ્વાર સમાપ્ત

होज्जा, जहन्नेणं एकं उक्कोसेणं अट्ठ, एवं छेदोवट्ठावणियस्स वि ।
 परिहारविसुद्धियस्स पुच्छा गोयमा ! जहन्नेणं एकं उक्कोसेणं
 तिन्नि । एवं जाव अहक्खायस्स २७ । सामाइयसंजयस्स णं भंते !
 एगभवग्गहणीया केवइया आगरिसा पन्नत्ता गोयमा ! जह-
 न्नेणं जहा बउसस्स छेदोवट्ठावणियस्स पुच्छा, गोयमा ! जहन्नेणं
 एक्को उक्कोसेणं वासपुहुत्तं । परिहारविसुद्धियस्स पुच्छा, गोयमा !
 जहन्नेणं एक्को उक्कोसेणं तिन्नि । सुहुमसंपरायस्स पुच्छा गोयमा !
 जहन्नेणं एक्को उक्कोसेणं चत्तारि । अहक्खायस्स पुच्छा गोयमा !
 जहन्नेणं एक्को उक्कोसेणं दोन्नि । सामाइयसंजयस्स णं भंते !
 णाणाभवग्गहणीया केवइया आगरिसा पन्नत्ता ? गोयमा ! जहा
 बउसे । छेदोवट्ठावणियस्स पुच्छा गोयमा ! जहन्नेणं दोन्नि
 उक्कोसेणं उवरिं नवण्हं सयाणं अंतोसहस्सस्स । परिहारविसु-
 द्धियस्स जहन्नेणं दोन्नि उक्कोसेणं सत्त । सुहुमसंपरायस्स
 जहन्नेणं दोन्नि, उक्कोसेणं णव । अहक्खायस्स जहन्नेणं दोन्नि
 उक्कोसेणं पंच २८ । सामाइयसंजए णं भंते ! कालओ केवच्चिरं
 होइ ? गोयमा ! जहन्नेणं एकं समयं, उक्कोसेणं देसूणएहिं नवहिं
 वासेहिं ऊणिया पुव्वकोडी एवं छेदोवट्ठावणिए वि । परिहारविसु-
 द्धिए जहन्नेणं एकं समयं उक्कोसेणं देसूणएहिं एगुणतीसाए
 वासेहिं ऊणिया पुव्वकोडी, सुहुमसंपराए जहा णियंठे । अह-
 क्खाए जहा सामाइयसंजए । सामाइयसंजयाणं भंते ! कालओ
 केवच्चिरं होति, गोयमा ! सव्वद्धं । छेदोवट्ठावणिएस्स पुच्छा
 गोयमा ! जहन्नेणं अट्ठाइज्जाइं वाससयाइं, उक्कोसेणं पन्नासं
 सागरोवमकोडिसयसहस्साइं । परिहारविसुद्धिए पुच्छा, गोयमा !

जहन्नेणं देसूणाइं दो वाससयाइं उक्कोसेणं देसूणाओ दो पुव्व-
कोडीओ, सुहुमसंपरायसंजयाणं भंते ! पुच्छा गोयमा ! जह-
न्नेणं एक्कं समयं उक्कोसेणं अंतोमुहुत्तं । अहक्खायसंजया जहा
सामाइयसंजया २९ । सामाइयसंजयस्स णं भंते ! केवइयं कालं
अंतरं होइ ? गोयमा ! जहन्नेणं जहा पुलागस्स । एवं जाव
अहक्खायसंजयस्स । सामाइयसंजयाणं भंते ! पुच्छा गोयमा !
नत्थि अंतरं । छेदोवट्ठावणिय पुच्छा गोयमा ! जहन्नेणं तेवट्ठि
वाससहस्साइं उक्कोसेणं अट्टारससागरोवमकोडाकोडीओ । परि-
हारविसुद्धियस्स पुच्छा गोयमा ! जहन्नेणं चोरासई वाससह-
स्साइं उक्कोसेणं अट्टारससागरोवमकोडाकोडीओ । सुहुम-
संपरायाणं जहा णियंठाणं । अहक्खायाणं जहा सामाइयसंज-
याणं ३० । सामाइयसंजयस्स णं भंते ! कइ समुग्घाया पन्नत्ता
गोयमा ! छ समुग्घाया पन्नत्ता जहा कसायकुसीलस्स । एवं
छेदोवट्ठावणियस्स वि । परिहारविसुद्धियस्स जहा पुलागस्स ।
सुहुमसंपरायस्स जहा णियंठस्स । अहक्खायस्स जहा
सिजायस्स ३१ ॥सू० ६॥

छाया—सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! किं संज्ञोपयुक्तो भवेत् नो संज्ञोप-
युक्तो भवेत् गौतम ! संज्ञोपयुक्तो यथा वकुशः एवं यावत् परिहारविशुद्धिकः ।
सूक्ष्मसंपरायो यथाख्यातश्च यथा पुलाकः (२५) सामायिकसंयतः खलु भदन्त !
किमाहारको भवेत् अनाहारको भवेत् यथा पुलाकः । एवं यावत् सूक्ष्मसंपरायः ।
यथाख्यातसंयतो यथा स्नातकः (२६) । सामायिकसंयतस्य खलु भदन्त ! कति-
भवग्रहणानि भवन्ति ? गौतम ! जघन्येन एकम् उत्कर्षेणाह । एवं छेदोप-
स्थापनीयस्यापि । परिहारविशुद्धिकः पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकम् उत्कर्षेण
त्रीणि । एवं यावत् यथाख्यात० (२७) । सामायिकसंयतस्य खलु भदन्त ! एक
भवग्रहणीया । कियन्त आकर्षाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्येन यथा वकुशस्य ।
छेदोपस्थापनीयस्य पृच्छा गौतम ! जघन्येन एकः उत्कर्षेण विंशतिपृथक्त्वम् ।
परिहारविशुद्धिकस्य पृच्छा गौतम ! जघन्येन एकः, उत्कर्षेण त्रयः । सूक्ष्म-

संपरायस्य पृच्छा गौतम ! जघन्येन एकः, उत्कर्षेण चत्वारः । यथाख्यातस्य पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकः, उत्कर्षेण द्वौ सामायिकसंयतस्य खलु भदन्त ! नाना भवग्रहणीयाः कियन्त आकर्षाः मज्ञप्ताः ? गौतम ! यथा वक्रशस्य । छेदोपस्थापनीयस्य पृच्छा गौतम ! जघन्येन द्वौ उत्कर्षेण उपरिनिवानां शतानाम् अन्तः सहस्रस्य । परिहारविशुद्धिकस्य जघन्येन द्वौ उत्कर्षेण सप्त । सूक्ष्मसंपरायस्य जघन्येन द्वौ उत्कर्षेण नव । यथाख्यातस्य जघन्येन द्वौ उत्कर्षेण पञ्च (२८) सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! कालतः कियच्चिरं भवति ? गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कर्षेण देशोनै नवभिर्वर्षैरूना पूर्वकोटिः, एवं छेदोपस्थापनीयोऽपि । परिहारविशुद्धिकः, जघन्येन एकं समयम् उत्कर्षेण देशोनै रेकोनत्रिंशद्वर्षैरूना पूर्वकोटिः, सूक्ष्मसंपरायो यथा निर्ग्रन्थः, यथाख्यातो यथा सामायिकसंयतः । सामायिकसंयताः खलु भदन्त ! कालतः कियच्चिरं भवन्ति ? गौतम ! सर्गद्वयम् । छेदोपस्थापनीयेषु पृच्छा गौतम ! जघन्येन सार्द्धद्वयानि वर्षशतानि, उत्कर्षेण पञ्चशत सागरोपमकोटिशतसहस्राणि । परिहारविशुद्धिकः पृच्छा गौतम ! जघन्येन देशोने द्वे वर्षशते, उत्कर्षेण देशोने द्वे पूर्वकोटी । सूक्ष्मसंपरायसंयताः खलु भदन्त ! पृच्छा गौतम ! जघन्येन एकं समयम् उत्कर्षेण अन्तर्मुहूर्तम् । यथाख्यातसंयताः यथा सामायिकसंयताः (२९) सामायिकसंयतस्य खलु भदन्त ! कियन्तं कालमन्तरं भवति ? गौतम ! जघन्येन यथा पुलाकस्य । एवं यावद् यथाख्यातसंयतस्य । सामायिकसंयतानां भदन्त ! पृच्छा, गौतम ! नास्ति अन्तरम् । छेदोपस्थापनीयस्य पृच्छा गौतम ! जघन्येन त्रिषष्टिवर्षसहस्राणि, उत्कर्षेण अष्टादशसागरोपमकोटि कोटयः । परिहारविशुद्धिकस्य पृच्छा, गौतम ! जघन्येन चतुरश्रोतिर्वर्षसहस्राणि, उत्कर्षेणाष्टादश सागरोपमकोटिकोटयः । सूक्ष्मसंपरायानां यथा निर्ग्रन्थानाम् । यथाख्यातानाम् यथा सामायिकसंयतानाम् (३०) सामायिकसंयतस्य खलु भदन्त ! कति समुद्घाताः मज्ञप्ताः ? गौतम ! षट् समुद्घाताः मज्ञप्ताः यथा कषायकुशीलस्य । एवं छेदोपस्थापनीयस्यापि । परिहारविशुद्धिकस्य यथा पुष्ठाकस्य । सूक्ष्मसंपरायस्य यथा निर्ग्रन्थस्य । यथा ख्यातस्य यथा स्नातकस्य (३३) ॥सू७६॥

पञ्चविंशतितमं द्वारमाह—‘सामाह्यसंज्ञणं भंते’ इत्यादि,

टीका—सामाह्यसंज्ञणं भंते’ सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! ‘किं सन्नोव

संज्ञा उपयोग आदि द्वार का कथन

‘सामाह्यसंज्ञणं भंते ! किं सन्नोवउत्ते होज्जा’ इत्यादि ।

इत्थे सज्ञा उपयोग विगेरे द्वारोत्तुं कथन करवाभां आवे छे

‘सामाह्यसंज्ञणं भंते ! किं सन्नोवउत्ते होज्जा’ इत्यादि

‘ઉત્તે હોજ્જા’ કિં સંજોપયુક્ત!—આહારાદિસંજ્ઞાયુક્તો ભવેત્ અથવા ‘નો સન્નોવ-
ઉત્તે હોજ્જા’ નો સંજોપયુક્તો ભવેત્ આહારાદિસંજ્ઞાસુ અનુપયુક્તો ભવેદિતિ પ્રશ્નઃ,
ભગવાનાહ—‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘सन्नोवउत्ते जहा वउसे’
સંજોપયુક્તો યથા વકુશઃ, સંજોપયુક્તો વા ભવેત્ નો સંજોપયુક્તો વા ભવેત્ આહા-
રાદિક્રિયાસુ । ‘एवं जाव परिहारविसुद्धिए’ एव यावत् परिहारविशुद्धिकः, यावत्प-
देन छेदोपस्थापनीयस्य संप्रदो भवति तथा च छेदोपस्थापनीयसंयतपरिहारविशु-
द्धिकसंयतौ संजोपयुक्तावपि भवतः नो संजोपयुक्तावपि भवत इति भावः । ‘सुहुम-
संपराए अहक्खाए य जहा पुलाए’ सूक्ष्मसंपरायसंयतो यथाख्यातसंयतश्च यथा
पुलाकः, सूक्ष्मसंपराय यथाख्यातसंयतौ नो संजोपयुक्तौ भवेतामिति भावः (२५)

‘સામાઘયસંજણ ણં મંતે !’ હે મદન્ત ! સામાયિકસંયત ‘કિં સન્નોવ-
ઉત્તે હોજ્જા’ કયા આહારાદિસંજ્ઞાઓ સે યુક્ત હોતા હૈ અથવા ‘નો સન્નો-
વઉત્તે હોજ્જા’ આહારાદિસંજ્ઞાઓ સે યુક્ત નહીં હોતા હૈ આહારાદિ
સંજ્ઞા મેં આસક્ત હોના હસકા નામ સંજોપયુક્ત ઓર આહારાદિ મેં
આસક્તિ રહિત હોના હસકા નામ નો સંજોપયુક્ત હૈ । હસકે ઉત્તર મેં
પ્રસુશ્રી કહતે હૈ—‘ગોયમા ! સન્નોવઉત્તે જહા વડસે’ હે ગૌતમ ! સામા-
યિક સંયત વકુશ કે જૈસે આહારાદિ સંજોપયુક્ત મી હોતા હૈ ઓર
નો સંજોપયુક્ત મી હોતા હૈ । ‘एवं जाव परिहारविसुद्धिए’ इसी प्रकार
સે છેદોપસ્થાપનીયસંયત ઓર પરિહારવિશુદ્ધિકસંયત યે દોનોં મી
આહારાદિ સંજોપયુક્ત મી હોતે હૈ ઓર નો સંજોપયુક્ત મી હોતે
હૈ । ‘सुहुमसंपराए अहक्खाए य जहा पुलाए’ सूक्ष्मसंपरायसंयत और

ટીકાર્થ—‘સામાઘયસજ્જણ ણં મંતે ! કિં સન્નોવઉત્તે હોજ્જા’ હે ભગવન્
સામાયિકસંયત આહાર વિગેરે સંજ્ઞાઓવાળા હોય છે ? અથવા ‘નો સન્નો-
વઉત્તે હોજ્જા’ આહાર વિગેરે સંજ્ઞાઓથી યુક્ત હોતા નથી ? આહાર વિગેરે
સંજ્ઞાઓમાં આસક્ત થવું તેનું નામ સંજોપયુક્ત છે, અને આહાર વિગેરેમાં
આસક્તિ રહિત થવું તેનું નામ નો સંજોપયુક્ત છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં
પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘ગોયમા ! સન્નોવઉત્તે, જહા વડસે’ હે
ગૌતમ ! સામાયિક સંયત બકુશના કથન પ્રમાણે આહાર વિગેરે સંજ્ઞાઓ
વાળા હોય છે નો સંજોપયુક્ત હોતા નથી. ‘एवं जाव परिहारविसुद्धिए’ એજ
પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય સંયત અને પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત આ બંને પણ
આહાર વિગેરે સંજ્ઞાવાળા હોય છે, નો સંજોપયુક્ત હોતા નથી ‘सुहुम-
संपराए अहक्खाए य जहा पुलाए’ सूक्ष्मसंपराय संयत અને यथाभ्यातसंयत

ષટ્વિંશતિતમમાહારદ્વારમાહ—‘સામાઘ્યસંજણ ણં મંતે !’ સામાયિકસંયતઃ
 ત્વલ્લ મદન્ત ! ‘કિં આહારણ હોજ્જા અણાહારણ હોજ્જા’ આહારકો મહેત્—આહાર-
 રાદિક્રિયાદિમાન્ મહેત્ અનાહારકો વા મહેત્ ઇતિ પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ—‘જહા
 પુલાણ’ યથા પુલાકઃ, પુલાકવદેવ સામાયિકસંયતોઽપિ આહારક એવ મહેત્ ન તુ
 અનાહારકો મહેત્ સ્થૂલશરીરધારણં યાવત્ આહારક એવ મવતિ નતુ અનાહારક-
 સ્તથા સ્વભાવાત્ । ‘એવં જાવ સુહુમસંપરાણ’ એવ યાવત્સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતઃ અન્ન-
 યાવત્પદેન છેદોપસ્થાપનીયપરિહારવિશુદ્ધિકસંયતયોઃ સંગ્રહો મવતિ—તથા ચ
 યથાસ્થાતસંયત યે દોનો પુલાક કે જેસે નો સંજોપયુક્ત હોતે હૈં,
 સંજોપયુક્ત નહીં હોતા હૈં ।

॥ ૨૫ વાં સંજ્ઞા ઉપયોગ આદિ દ્વાર કા કથન સમાપ્ત ॥

આહાર દ્વાર કા કથન

‘સામાઘ્યસંજણ ણં મંતે ! કિં આહારણ હોજ્જા અણાહારણ હોજ્જા’
 હે મદન્ત ! સામાયિકસંયત કયા આહારક હોતા હૈ અથવા અનાહારક
 હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—‘જહા પુલાણ’ હે ગૌતમ ! પુલાક
 કે જેસા સામાયિકસંયત આહારક હી હોના હૈ અનાહારક નહીં હોતા
 હૈ । વહ સ્થૂલ શરીર કો ધારણ કિયે રહને તક આહારક હી હોતા હૈ
 અનાહારક નહીં હોતા હૈ કયોં કિ ઉસકા એસા હી સ્વભાવ હોતા હૈ ।
 ‘એવં જાવ સુહુમસંપરાણ’ હસી પ્રકાર સે યાવત્ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત
 તક—સબ આહારક હી હોતે હૈં અનાહારક નહીં હોતા હૈં । યહાં યાવ-
 ત્પદ સે છેદોપસ્થાપનીયસંયત એવં પરિહારવિશુદ્ધિકસંયત ઇન દોનો

આ અન્ને પુલાકના કથન પ્રમાણે નો સંજોપયુક્ત હોય છે. સંજોપયુક્ત હોતા
 નથી આ રીતે પચીસમા સંજ્ઞા આદિ દ્વારનું કથન સમાપ્ત

હવે આહાર દ્વારનું કથન કરવામા આવે છે—

‘સામાઘ્યસંજણ ણં મંતે ! કિં આહારણ હોજ્જા, અણાહારણ હોજ્જા’ હે
 ભગવન્ સામાયિક સંયત શુ આહારક હોય છે ? અથવા અનાહારક હોય છે ?
 આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘જહા પુલાણ’ હે ગૌતમ ! પુલાકના
 કથન પ્રમાણે સામાયિક સંયત પણ આહારક જ હોય છે અનાહારક હોતા
 નથી તે સ્થૂલ શરીરને ધારણ કરતાં સુધી આહારક જ હોય છે અનાહારક
 હોતા નથી. કેમકે—તેઓના સ્વભાવ જ એવો હોય છે ‘એવં જાવ સુહુમ-
 સંપરાણ’ એજ પ્રમાણે યાવત્ સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત સુધીના સઘળા આહારક જ
 હોય છે અનાહારક હોતા નથી અહિયા યાવત્ પદ્ધતિ છેદોપસ્થાપનીયસંયત,
 પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત આ બે ગ્રંથણ થયા છે. એટલે કે છેદોપસ્થાપનીય

છેદોપસ્થાપનીયપરિહારવિશુદ્ધિકસૂક્ષ્મસંપરાયસંયતા આહારકા એવ ભવન્તિ ન તુ અનાહારકા ભવન્તીતિ । ‘અહક્ષ્ત્રાયસંજય જહા સિણા’ યથાખ્યાતસંયતો યથા સ્નાતકઃ, યથાખ્યાતસંયતસ્તુ આહારકો વા ભવેત્ અનાહારકો વા ભવેદિતિ ભાવઃ । (૨૬) । સપ્તવિંશતિતમં ભવદ્વારમાહ-‘સામાદ્યસંજયસ્સ ણં મંતે’ સામાયિકસંયતસ્ય સ્વલ્લુ મદન્ત ! ‘કહ મવગ્ગહણાં હોજ્જા’ કતિ મવગ્ગહણાનિ ભવન્તિ-હે મદન્ત ! સામાયિકસંયતસ્ય કતિ મવગ્ગહણાનિ ભવન્તિ સામાયિકસંયતઃ કતિ મવગ્ગહણાનિ કરોતીતિ ભાવઃ, इति प्रश्नः, भगवानाह-‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘जहन्नेणं एकं’ जघन्येन एकं मवग्रहणं भवति एकमेव भवं गृह्णातीति भावः, उत्कर्षेणाष्टौ मवग्रहणानि भवन्तीति उत्कर्षतोऽष्टौ भवान् गृह्णातीति । ‘एव छेदोवट्ठावणि ए वि’ एवं छेदोपस्थापनीयोऽपि छेदो-

કા ગ્રહણ હુઆ છે । તથા ચ સામાયિકસંયત છેદોપસ્થાપનીયસંયત પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત એ આહારક હી હોતે હૈં અનાહારક નહીં હોતે હૈં । ‘અહક્ષ્ત્રાયસંજય જહા સિણા’ યથાખ્યાતસંયત સ્નાતક કે જૈસે આહારક મી હોતા હૈં ઓર અનાહારક મી હોતા હૈં ।

॥ ૨૬ વાં આહારદ્વાર કા કથન સમાપ્ત ॥

અવદ્વાર કા કથન

‘સામાદ્યસંજય ણં મંતે કહ મવગ્ગહણાં હોજ્જા’ હે મદન્ત ! સામાયિકસંયત કિતને મવોં કો ગ્રહણ કરતા હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં-‘ગોયમા ! જહન્નેણં એકં ઉવકોસેણં અટ્ટ’ હે ગૌતમ ! સામાયિકસંયત જઘન્ય સે એક મવગ્રહણ કરતા હૈં ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે આઠ મવોં કો ગ્રહણ કરતા હૈં । ‘એવં છેદોવટ્ઠાવણિ એ વિ’ હસી પ્રકાર સે

સંયત પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત અને સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત આ બધા આહારક જ હોય છે અનાહારક હોતા નથી. ‘અહક્ષ્ત્રાય સંજય જહા સિણા’ યથાખ્યાત સંયત સ્નાતકના કથન પ્રમાણે આહારક પણ હોય છે અને અનાહારક પણ હોય છે એ રીતે આ છઠ્વીસમા આહારદ્વારનું કથન સમાપ્ત.

હવે સત્યાવીસમાં ભવદ્વારનું કથન કરવામા આવે છે

‘સામાદ્યસંજય ણ મંતે ! કહ મવગ્ગહણાં હોજ્જા’ હે ભગવન્ સામાયિક સંયત કેટલા ભવોને ગ્રહણ કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમ સ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા ! જહન્નેણ એક ઉવકોસેણં અટ્ટ’ હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયત જઘન્યથી એક ભવગ્રહણ કરે છે, અને ઉત્કૃષ્ટથી આઠ ભવોને ગ્રહણ કરે છે ‘એવં છેદોવટ્ઠાવણિ એ વિ’ એજ પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય સંયત પણ જઘન્યથી એક ભવ ગ્રહણ કરે છે અને ઉત્કૃષ્ટથી આઠ ભવોને ગ્રહણ કરે છે.

પરિહારવિશુદ્ધિયતોઽપિ જઘન્યેન એકં ભવં ગૃહ્ણાતિ ઉત્કર્ષતોઽષ્ટૌ ભવાન્ ગૃહ્ણાતી-
ત્યર્થઃ । ‘પરિહારવિશુદ્ધિય પુચ્છા’ પરિહારવિશુદ્ધિકસ્ય સ્વલુ ભદન્ત ! કર્તિ
ભવગ્રહણાનિ ભવન્તીતિ પૃચ્છા-પ્રશ્નઃ, મગધાનાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे
गौतम ! ‘जहन्नेणं एक्कं’ जघन्येन एकं भवग्रहणं भवति, परिहारविशुद्धिकसंयतस्य,
‘उक्कोसेण तिज्जि’ उत्कर्षेण त्रीणि भवग्रहणानि भवन्ति परिहारकविशुद्धिकस्येति ।
‘एवं जाव अहक्खायस्स’ एवं यावद् यथाख्यातस्य, यावत्पदेन सूक्ष्मसंपराय-
संयतस्य ग्रहणं भवति तथा च सूक्ष्मसंपराय यथासख्यातयतयो जघन्येन एकं
भवग्रहणं भवति उत्कर्षेण तु त्रीणि भवग्रहणानि भवन्तीति । (२७) ।

અણ્ણવિશત્તિમસ્ આકર્ષદ્વારમાહ-‘સામાઈયસંજયસ્સ ણં મંતે ! એમવગ્ગ-
હણીયા કેવડ્યા આગરિસા પન્નત્તા’ સામાયિકસંયતસ્ય સ્વલુ ભદન્ત ! એકભવ-

છેડોપરિહારવિશુદ્ધિયત ઓ જઘન્ય સે એક ભવ કો ગ્રહણ કરતા હૈ ઓર
ઉત્કૃષ્ટ સે આઠ ભવો કો ગ્રહણ કરતા હૈ । પરિહારવિશુદ્ધિકસંયત
કિતને ભવો કો ગ્રહણ કરતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા !
જહન્નેણં એકં ઉક્કોસેણ તિજ્જિ’ હૈ ગૌતમ ! પરિહારવિશુદ્ધિક
સંયત જઘન્ય સે એક ભવ ગ્રહણ કરતા હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે ત્રીન ભવો
કો ગ્રહણ કરતા હૈ । ‘એવં જાવ અહક્ખાયાસ્સ’ હસી પ્રકાર સે સૂક્ષ્મ-
સંપરાયસંયત ઓર યથાખ્યાતસંયત ઇન દોનોં કે જઘન્ય સે એક ભવ
ગ્રહણ હોતા હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે ત્રીન ભવગ્રહણ હોતે હૈ ।

૨૭ વાં ભવદ્વાર કા કથન સમાપ્ત

આકર્ષ દ્વાર કા કથન

‘સામાઈયસંજયસ્સ ણં મંતે ! એમવગ્ગહણીયા કેવડ્યા આગ-
રિસા પન્નત્તા’ હૈ ભદન્ત ! સામાયિકસંયત કે એક ભવ મેં ગ્રહણ કરને

‘પરિહારવિશુદ્ધિય પુચ્છા’ હે ભગવન્ પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત કેટલા
ભવો ગ્રહણ કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! જહ-
ન્નેણ એકં ઉક્કોસેણ તિજ્જિ’ હે ગૌતમ ! પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત
જઘન્યથી એક ભવ ગ્રહણ કરે છે, અને ઉત્કૃષ્ટથી ત્રણ ભવોને ગ્રહણ કરે છે.
‘એવ જાવ અહક્ખાયાસ્સ’ એજ પ્રમાણે સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત અને યથાખ્યાત
સંયત આ બન્નેને જઘન્યથી એક ભવ ગ્રહણ થાય છે, અને ઉત્કૃષ્ટથી ત્રણ
ભવ ગ્રહણ કરે છે એ રીતે આ સત્યાવીસમા ભવદ્વારનું કથન સમાપ્ત

હવે અઠ્યાવીસમા આકર્ષ દ્વારનું કથન કરવામા આવે છે

‘સામાઈયસંજય ણ મંતે ! એકભવગ્ગહણીયા કેવડ્યા આગરિસા પન્નત્તા’ હે
ભગવન્ સામાયિક સંયતને એક ભવમા ગ્રહણ કરવા લાયક કેટલા આકર્ષ હોય

ગ્રહણીયાઃ-એકસ્મિન્ ભવે ગ્રહીતું યોગ્યાઃ ક્રિયન્ત આકર્ષા ભવન્તિ, એકસ્મિન્ ભવે ક્રિયદ્વારં સામાયિકસંયતત્વસ્ય પ્રાપ્તિ ભવતિ સામાયિકસંયતસ્યેત્યર્થઃ ઇતિ પ્રશ્નઃ । ભગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જહન્નેણં જહા વહસસ્સ’ જઘન્યેન યથા વકુશસ્ય, સામાયિકસંયતસ્ય જઘન્યેન એક આકર્ષો ભવતિ ઉત્કર્ષેણ તુ શતપૃથક્ત્વમ્ દ્વિશતાદારમ્ય નવગતારં યાવત્ સામાયિક-સંયતત્વસ્ય પ્રાપ્તિ ભવતીતિ યથા વકુશસ્યેત્પાદિના પ્રક્ટીકૃતમિતિ ભાવઃ । ‘છેદોવદ્ધાવણિયસ્સ પુચ્છા’ છેદોપસ્થાપનીયસંયતસ્ય સ્વલ્લ ભદન્ત ! એકભવે ક્રિયન્ત આકર્ષા ભવન્તીતિ પૃચ્છા પ્રશ્ન । ભગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જહન્નેણં એકો’ જઘન્યેન એક આકર્ષો ભવતિ છેદોપસ્થા-પનીયસંયતસ્યૈકસ્મિન્ ભવે ઇતિ, ‘ઉક્કોસેણ વીસપુહુત્તં’ ઉત્કર્ષેણ વિંશતિ પૃથ-ક્ત્વમિતિ વિંશતિદ્વયવારાદારમ્ય વિંશતિનવકં વારં યાવદિત્યત્ર પચ્ચપહાદિ વિંશ-તય આકર્ષાણાં ભવન્તિ છેદોપસ્થાપનીયસંયતસ્યૈકસ્મિન્ ભવે ઇતિ । ‘પરિહાર-

યોગ્ય કિતને આકર્ષા હોતે હૈં ?-એક ભવ મેં વહ કિતની વાર સામાયિક સંયમપના પ્રાપ્ત કર સકતા હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં-‘ગોયમા ! જહન્નેણં જહા વહસસ્સ’ હે ગૌતમ ! સામાયિકસંયત કે એક ભવ મેં કમ સે કમ વકુશ કે જૈસા એક આકર્ષ હોતા હૈં ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે શત-પૃથક્ત્વ દો સૌ સે લેકર ૧૦૦ નૌ સૌ તક આકર્ષા હોતે હૈં । ‘છેદોવદ્ધા-વણિયસ્સ પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! છેદોપસ્થાપનીયસંયત કે એક ભવ મેં કિતને આકર્ષા હોતે હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં-‘ગોયમા ! જહન્નેણં એકો, ઉક્કોસેણ વીસપુહુત્તં’ હે ગૌતમ ! છેદોપસ્થાપનીય સંયત કે એક ભવ મેં જઘન્ય સે એક આકર્ષા હોતા હૈં ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે વીસ પૃથ-ક્ત્વ દો વીસી સે લેકર નૌ વીસી તક હસમેં યર્હા પાંચ અથવા છહ-વીસી આદિ વીસિયાં અર્થાત્ સૌ અથવા એક સૌ વીસ આદિ આકર્ષા

છે ? અર્થાત્ એક ભવમા તે કેટલીવાર સામાયિક સંયતપણું પ્રાપ્ત કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! જહન્નેણં જહા વહસસ્સ’ હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયતને એક ભવમાં ઓછામાં ઓછા બહુશના કથન પ્રમાણે એક આકર્ષા હોય છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી શતપૃથક્ત્વ-એટલે કે-અસોથી લઈને નવસો સુધીના આકર્ષા હોય છે. ‘છેદોવદ્ધાવણિયસ્સ પુચ્છા’ હે ભગવન્ છેદોપસ્થાપનીય સંયતને એક ભવમા કેટલા આકર્ષા હોય છે ? આ પ્રશ્નના પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! જહન્નેણં એકો ઉક્કોસેણ વીસપુહુત્તં’ હે ગૌતમ ! છેદોપસ્થાપનીય સંયતને એક ભવમાં જઘન્યથી એક આકર્ષા અને ઉત્કૃષ્ટથી વીસ પૃથક્ત્વ એટલે કે બે વીસથી લઈને નવ વીસ સુધીના આકર્ષા હોય છે,

વિસુદ્ધિયસ્સ પુચ્છા' પરિહારવિશુદ્ધિકસ્ય સ્વલ્પ ભદન્ત ! એકભવગ્રહણીયાઃ કિયન્ત, આકર્ષા ભવન્તીતિ પૃચ્છા પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જહન્નેણં એકો’ જઘન્યેન-એક આકર્ષો ભવતિ એકસ્મિન્ ભવે એકવારમેવ સંયમપ્રાપ્તિ ભવતિ હેદોપસ્થાપનીયસંયતસ્યેતિ । ‘ઉક્કોસેણં તિન્નિ’ ઉત્કર્ષેણ ત્રય આકર્ષા ભવન્તિ પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતોહિ પરિહાર-વિશુદ્ધિકસંયતત્વં ત્રીન્ વારાન્ એકત્રભવે ઉત્કર્ષતઃ પ્રતિપદ્યતે ઇતિ । ‘સુહુમ-સંપરાયસ્સ પુચ્છા’ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતસ્ય સ્વલ્પ ભદન્ત ! ક્વતિ આકર્ષા એકત્રભવે ભવન્તીતિ પૃચ્છા પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જહન્નેણં એકો’ જઘન્યેન એકત્રભવે એક એવ આકર્ષો ભવતિ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત-સ્યેતિ । ‘ઉક્કોસેણં ચત્તારિ’ ઉત્કર્ષેણ ચત્તાર આકર્ષા ભવન્તિ એકત્રભવે સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતસ્ય એકત્ર ભવે ઉપશમશ્રેણીદ્વયસંભવેન પ્રત્યેકં સંવિચ્છદ્યમાનવિશુદ્ધ્ય-

હોતે હૈં । ‘પરિહારવિસુદ્ધિયસ્સ પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! પરિહારવિશુદ્ધિક-સંયત કે કિતને આકર્ષ એક ભવ મેં હોતે હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં-‘ગોયમા ! જહન્નેણં એકો ઉક્કોસેણં તિન્નિ’ હે ગૌતમ ! પરિહાર-વિશુદ્ધિકસંયત કે એક ભવ મેં જઘન્ય સે એક આકર્ષ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે ત્રીન આકર્ષ હોતે હૈં । તાત્પર્ય યહી હૈં કિ પરિહારવિશુદ્ધિકસંયત કો એક ભવ મેં કમ સે કમ એક વાર હી પરિહારવિશુદ્ધિકસંયમપના કી પ્રાપ્તિ હોતી હૈં ઓર અધિક સે અધિક ત્રીન ચાર તક પરિહારવિશુ-દ્ધિકસંયત કી પ્રાપ્તિ હોતી હૈં । ‘સુહુમસંપરાયસ્સ પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત કો એક ભવ મેં કિતને આકર્ષ હોતે હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં-‘ગોયમા ! જહન્નેણં એકો, ઉક્કોસેણં ચત્તારિ’ હે

‘પરિહારવિસુદ્ધિય પુચ્છા’ હે ભગવન્ પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયતને એક ભવમાં કેટલા આકર્ષકો હોય છે ? ‘ગોયમા ! જહન્નેણ એકો ઉક્કોસેણ તિન્નિ’ હે ગૌતમ ! પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયતને એક ભવમાં જઘન્યથી એક આકર્ષ અને ઉત્કૃષ્ટથી ત્રણ આકર્ષ હોય છે. કહેવાતું તાત્પર્ય એ છે કે-પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયતને એક ભવમાં ઓછામાં ઓછા એક જ વાર પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયમની પ્રાપ્તિ થાય છે. અને વધારેમાં વધારે ત્રણ વખત સુધી પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયતપણાની પ્રાપ્તિ થાય છે.

‘સુહુમસંપરાયસ્સ પુચ્છા’ હે ભગવન્ સૂક્ષ્મસંપરાય સંયતને એક ભવમાં કેટલા આકર્ષ હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! જહન્નેણ એકો ઉક્કોસેણ ચત્તારિ’ હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મસંપરાય સંયતને સૂક્ષ્મ

માનલક્ષણમુક્ષસંપરાયદ્વય ભાવાત્ ચતસ્રઃ પ્રતિપત્તયઃ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત્ત્વે
ભવન્તીતિ । ‘અહ્વક્ષાયસ્સ-પુચ્છા’ યથાખ્યાતસંયતસ્ય ચત્તુ મદન્ત ! એક
મવગ્રહણીયાઃ ક્રિયન્ત આકર્ષા ભવન્તીતિ પૃચ્છા મનઃ ભગવાનાહ-‘ગોયમા’
ઈત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જહન્નેણ એકો’ જઘન્યેન એક આકર્ષો ભવતિ,
એકત્ર ભવે યથાખ્યાતસ્ય, ‘ઉક્કોસેણ દોન્નિ’ ઉત્કર્ષતો દ્વૌ આકર્ષો ભવતઃ યથા-
ખ્યાતસંયતસ્ય એકત્રભવે ઉપશમશ્રેણીદ્વયસંમત્તાદિતિ ભાવઃ । નાનાભવગ્રહણા
કર્ષાધિકારે-‘સામાહ્યસંજયસ્સ ણં મંતે !’ સામાયિકસંયતસ્ય ચત્તુ મદન્ત !
‘નાનાભવગ્રહણીયા કેવહ્યા આગરિસા પન્નત્તા’ નાનાભવગ્રહણીયાઃ-અનેક-

ગૌતમ ! સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત કો સૂક્ષ્મસંપરાયસંયમપને કી પ્રાપ્તિ કમ
સે કમ એક વાર હોતી હૈ ઓર અધિક સે અધિક ચાર વાર હોતી હૈ ।
હસકા તાત્પર્ય એસા હૈ કિ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત કો એક ભવ મેં દો વાર
ઉપશમશ્રેણી કા સંભવ હો સકતા હૈ । હસ કારણ પ્રત્યેક શ્રેણી મેં
સંકલિદ્યમાન ઓર વિશુદ્ધ્યમાન એસે દો સૂક્ષ્મસંપરાય હોને સે ચાર
વાર સૂક્ષ્મસંપરાયપને કી પ્રાપ્તિ હો સકતી હૈ । ‘અહ્વક્ષાયસ્સ પુચ્છા’
હે મદન્ત ! યથાખ્યાતસંયત કે એક ભવ મેં કિતને આકર્ષ હોતે હૈ ?
હસકે ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! જહન્નેણ એકો ઉક્કો
સેણ દોન્નિ’ હે ગૌતમ ! જઘન્ય સે એક ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે દો આકર્ષ
એક ભવ મેં યથાખ્યાતસંયત કે હોતે હૈ યથાખ્યાતસંયત કે એક ભવ મેં
દો વાર ઉપશમશ્રેણી કા સંભવ હોતા હૈ-અતઃ યહાં ઉત્કૃષ્ટ સે હસકે
દો આકર્ષ કહે ગયે હૈ ।

‘સામાહ્યસંજયસ્સ ણં મંતે ! નાના ભવગ્રહણીયા કેવહ્યા આગ-
રિસા પન્નત્તા’ હે મદન્ત ! સામાયિકસંયત કે અનેક ભવો મેં ગ્રહણ

સંપરાય સંયતની પ્રાપ્તિ । ઓછામાં ઓછી એકવાર હોય છે અને વધારેમાં
વધારે ચારવાર હોય છે. આનું તાત્પર્ય એ છે કે-સૂક્ષ્મસંપરાય સંયતને
એક ભવમાં બે વાર ઉપશમ શ્રેણીના સંભવ હોય છે. તેથી પ્રત્યેક શ્રેણીમાં
સંકલિતરૂપમાન અને વિશુદ્ધરૂપમાન એવા બે સૂક્ષ્મસંપરાય હોવાથી ચાર વાર
સૂક્ષ્મસંપરાયની પ્રાપ્તિ થાય છે. ‘અહ્વક્ષાયસ્સ પુચ્છા’ હે ભગવન યથાખ્યાત
સંયતને એક ભવમાં કેટલા આકર્ષ હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રમુશ્રી
ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા ! જહન્નેણ એકો ઉક્કોસેણ દોન્નિ’ હે
ગૌતમ ! જઘન્યથી એક અને ઉત્કૃષ્ટથી બે આકર્ષ એક ભવમાં યથાખ્યાત
સંયતને હોય છે યથાખ્યાતસંયતને એક ભવમાં બે વાર ઉપશમ શ્રેણીના
સંભવ હોય છે તેથી અહિંયાં ઉત્કૃષ્ટથી તેને બે આકર્ષ કહ્યા છે.

‘સામાહ્યસંજયસ્સ ણં મંતે ! નાનાભવગ્રહણીયા કેવહ્યા આગરિસા પન્નત્તા’

મવે ગ્રહીતું યોગ્યાઃ ક્રિયન્ત, આકર્ષા ભવન્તિ અનેકસ્મિન્ મવે ક્રિયદ્વારં સામા-
યિકસંયતત્વસ્ય પ્રાપ્તિર્ભવતીતિ પ્રશ્નઃ, ઉત્તરમાદ-‘જહા વડસે’ યથા વકુશઃ,
વકુશસ્ય અનેકમવગ્રહણીયા યેન રૂપેણ યાવન્ત આકર્ષાઃ કથિતા સ્તેનૈવ રૂપેણ
ઈદાપિ જ્ઞાતવ્યાઃ, તથાહિ-‘જઘન્યેન દ્વૌ આકર્ષો ભવતઃ, ઉત્કર્ષેણ તુ સહસ્ર-
પૃથક્ત્વમ્ દ્વિસહસ્રાદારમ્ય નવસહસ્રવારં યાવદ્ આકર્ષા ભવન્તીતિ । ‘છેદો-
વદ્વાવણિયસ્સ પુચ્છા’ છેદોપસ્થાપનીયસંયતસ્ય સ્વલ્લ ભદન્ત । નાનામવગ્રહણીયાઃ
ક્રિયન્ત આકર્ષા ભવન્તીતિ પૃચ્છા પ્રશ્નઃ, મગવાનાદ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’
હે ગૌતમ ! ‘જહન્નેણં દોન્નિ’ જઘન્યેન દ્વૌ આકર્ષો ભવત છેદોપસ્થાપનીયસંયત-
સ્ય નાનામવે ઇતિ । ‘ઉક્કોસેણં ઉવરિં નવ્વહં સયાણં અંતો સહસ્સસ્સ’ ઉત્કર્ષેણો-
પરિનવાનાં શતાનામ્ અન્તઃ સહસ્રસ્ય નવશતાદધિકાઃ સહસ્રતો ન્યુના આકર્ષા

હોને યોગ્ય એસે કિતને આકર્ષા હોતે હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈં-
‘ગોયમા’ જહા વડસે’ હે ગૌતમ ! વકુશ કે જૈસે અનેક મવગ્રહણીય
આકર્ષા કહે ગયે હૈં ડસી પ્રકાર સે ડતને હી આકર્ષા યહાં પર મી
‘જાનના ચાહિયે । તથા ચ-જઘન્ય સે દો આકર્ષા ઔર ઉત્કૃષ્ટ સે દો
‘હજાર સે લેકર ૧ હજાર આકર્ષા સામાયિકસંયત કે અનેક મવો મેં
હોતે હૈં । ‘છેદોવદ્વાવણિયસ્સ પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! છેદોપસ્થાપનીયસંયત
કે અનેક મવો મેં કિતને આકર્ષા હોતે હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈં-
‘ગોયમા ! જહન્નેણં દોન્નિ ઉક્કોસેણં ઉવરિં નવ્વહં સયાણં અંતો સહ-
સ્સસ્સ’ હે ગૌતમ ! છેદોપસ્થાપનીયસંયત કે નાના મવો મેં જઘન્ય સે
દો આકર્ષા હોતે હૈં ઔર ઉત્કૃષ્ટ સે ૧ સૌ સે ઝાર ઔર એક હજાર કે

હે ભગવન્ સામાયિક સંયતને અનેક ભવો અહણુ કરવા યોગ્ય એવા કેટલા
આકર્ષો હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રમુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-
‘ગોયમા ! જહા વડસે’ હે ગૌતમ ! બકુશના કથન પ્રમાણે અનેક ભવઅહણુવાળા
આકર્ષો કહ્યા છે, એ પ્રમાણે એટલા જ આકર્ષો સામાયિક સંયતના સમ-
ધમા પણ સમજવા એટલે કે જઘન્યથી એ આકર્ષા અને ઉત્કૃષ્ટથી એ હન-
રથી લઇને નવ હજાર આકર્ષા સામાયિક સંયતોને અનેક ભવોમાં હોય છે.
‘છેદોવદ્વાવણિયસ્સ પુચ્છા’ હે ભગવન્ છેદોપસ્થાપનીય સંયતને અનેક ભવોમાં
કેટલા આકર્ષો હોય છે ? ઉત્તરમાં પ્રમુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! જહન્નેણ
દોન્નિ ઉક્કોસેણં ઉવરિં નવ્વહં સયાણં અંતો સહસ્સસ્સ’ હે ગૌતમ ! છેદોપ-
સ્થાપનીય સંયતને નાના ભવોમાં જઘન્યથી એ આકર્ષો હોય છે અને
ઉત્કૃષ્ટથી ૯૦૦ નવ સોથી ઉપર અને એક હજારની અદર એ આકર્ષા હોય

भवन्ति नानाभवग्रहणीयश्लेदोपस्थापनीयसंयतस्येति । कथमित्याह एकत्र किल भवग्रहणे आकर्षणां विंशत्यः पद् भवन्ति इति विंशत्युत्तरं शतमित्यर्थः, तत्र अष्टाभिर्भवेणुणिता नवशतानि पृथगधिकानि भवन्ति, इदं च सम्भवमात्रमाश्रित्य संख्याविशेषप्रदर्शनम् अतोऽन्यथापि-प्रकारान्तरेणापि यथा नवशतानि किञ्चिदधिकानि भवन्ति तथा कर्तव्यमिति । 'परिहारविशुद्धियस्स जहन्नेणं दोन्नि' परिहाविशुद्धिकसंयतस्य जघन्येन नानाभवग्रहणीयो द्वावेव आकर्षा मयतः । 'उक्कोसेणं सत्त' उत्कर्षेण तु सप्त आकर्षा भवन्ति, परिहारविशुद्धिकसंयतस्य एकस्मिन् भवे उत्कर्षेण त्रिवारं परिहारविशुद्धिकचारित्रप्राप्तिर्भवतीत्युक्तत्वात्, एकस्मिन् भवे त्रिवारम् द्वितीयभवे द्विवारम् तथा तृतीयभवेऽपि द्विवारम् इत्यादि विकल्पतः सप्त आकर्षा भवन्ति परिहारविशुद्धिकसंयतस्येति भावः

भीतर આકર્ષ હોતે છે । ये आकर्ष इस प्रकार से होते हैं-एक भवग्रहण में १२० आकर्ष होते हैं । १२० में ८ भवों का गुणा करने से ९६० होते हैं । यह सम्भवमात्र को आश्रित करके संख्याविशेषका प्रदर्शन किया गया है । इस प्रकार से अतिरिक्त और भी दूसरे प्रकार से ९६० हो जाये तो वैसा कर लेना चाहिये । 'परिहारविशुद्धियस्स जहन्नेणं दोन्नि उक्कोसेणं सत्त' परिहारविशुद्धिकसंयत के नाना भवों में जघन्य से दो आकर्ष होते हैं और उत्कृष्ट से सात आकर्ष होते हैं । ये इस प्रकार से होते हैं-इसके एक भव में उत्कृष्ट से तीन बार आकर्ष होते हैं अर्थात् इस परिहारविशुद्धिकसंयत को एक भव में उत्कृष्ट से परिहारविशुद्धिक चारित्र की प्राप्ति तीन बार होती है । द्वितीय भव में दो बार होती है, तथा तृतीय भव में भी दो बार होती है । इस प्रकार ७ बार अनेक भवों में परिहारविशुद्धिकसंयत को परि-

છે, આ આકર્ષો આ પ્રમાણે હોય છે, એક ભવગ્રહણમાં ૧૨૦ એકસો વીસ આકર્ષ હોય છે ૧૨૦ એકસો વીસમાં ૮ આઠ ભવોને શુષ્કવાથી ૯૬૦ નવસો સાઠે થઈ બીસ તેમ કહેવું બોધ્યું. 'પરિહારવિશુદ્ધિયસ્સ જહન્નેણં દોન્નિ ઉક્કોસેણ સત્ત' પરિહારવિશુદ્ધિક સંયતને અનેક ભવોમાં જઘન્યથી બે આકર્ષ હોય છે અને ઉત્કૃષ્ટથી સાત આકર્ષ હોય છે. તે આ પ્રમાણે હોય છે.-તેના એક ભવમાં ઉત્કૃષ્ટથી ત્રણ વાર આકર્ષ હોય છે અર્થાત્ આ પરિહારવિશુદ્ધિક સંયતને એક ભવમાં ઉત્કૃષ્ટથી પરિહારવિશુદ્ધ ચારિત્રની પ્રાપ્તિ ત્રણ વાર થાય છે. બીજા ભવમાં બે વાર થાય છે. તથા ત્રીજા ભવમાં પણ બે વાર થાય છે. આ રીતે ૭ સાત વાર અનેક ભવોમાં પરિહારવિશુદ્ધિક સંયતને

‘સુદ્ધમસંપરાયસંજયસ્સ જહન્નેણં દોન્નિ’ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતસ્ય જઘન્યેન દ્વૌ આકર્ષો ભવતઃ, ‘ઉક્કોસેણં ણવ’ ઉત્કર્ષેણ નવ આકર્ષો ભવન્તિ સૂક્ષ્મસંપરાય-સંયતસ્યેકત્ર ભવે ચતુરાકર્ષાણાં કથિતત્વાત્ ભવત્રયસ્ય ચ તસ્યાભિધાનાત્ એકત્ર-ભવે ચત્વારઃ, દ્વિતીયેઽપિ ચત્વારઃ, તૃતીયભવે એક એવ એવં ક્રમેણ નવ આકર્ષો ભવન્તિ ઇતિ । ‘અહક્ષ્વાયસ્સ જહન્નેણં દોન્નિ, ઉક્કોસેણં પંચ’ યથાખ્યાતસંયતસ્ય એકસ્મિન્ ભવે દ્વૌ આકર્ષો, દ્વિતીયભવે ચાપિ દ્વૌ, એકસ્મિન્ એક એવ આકર્ષ ઇતિ સંકલનયા પચ્ચ આકર્ષો ભવન્તિ ।

હારવિશુદ્ધિક ચારિત્ર કી પ્રાપ્તિ હોતી હૈ । ‘સુદ્ધમસંપરાયસંજયસ્સ જહન્નેણં દોન્નિ, ઉક્કોસેણં ણવ’ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત કે જઘન્ય સે અનેક ભવોં મેં સૂક્ષ્મસંપરાય ચારિત્ર કી પ્રાપ્તિ દો બાર હોતી હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે નૌ બાર હોતી હૈ । હસ પ્રકાર હસકે અનેક ભવોં મેં આકર્ષ જઘન્ય સે દો ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે નૌ હોતે હૈ । સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત કે એક ભવ મેં ચાર આકર્ષ કહે ગયે હૈં ઓર હસકે ૩ ભવ બતલાયે ગયે હૈં । અતઃ એક ભવ મેં ચાર ઓર દ્વિતીય ભવ મેં બી ચાર તથા તૃતીય ભવ મેં એક હસ ક્રમ સે ૯ આકર્ષ હોતે હૈં । ‘અહક્ષ્વાયસ્સ જહન્નેણં દોન્નિ, ઉક્કોસેણં પંચ’ યથાખ્યાતસંયત કે જઘન્ય સે અનેક ભવોં મેં દો આકર્ષ હોતે હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે પાંચ આકર્ષ હોતે હૈં । પાંચ આકર્ષ હસકે હસ પ્રકાર સે હોતે હૈં પ્રથમ ભવ મેં દો દ્વિતીય ભવ મેં દો ઓર તૃતીય ભવ મેં ૧ હસ પ્રકાર સે યે અનેક ભવોં કે પાંચ આકર્ષ હો જાતે હૈ ।

૨૮ વાં આકર્ષ દ્વાર કા કથન સમાપ્ત

પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્રની પ્રાપ્તિ થાય છે ‘સુદ્ધમસંપરાયસંજયસ્સ જહન્નેણં દોન્નિ ઉક્કોસેણં ણવ’ સૂક્ષ્મસંપરાય સંયતને જઘન્યથી અનેક ભવોમાં સૂક્ષ્મસંપરાય ચારિત્રની પ્રાપ્તિ બે વાર થાય છે અને ઉત્કૃષ્ટથી નવ વાર થાય છે આ રીતે તેને અનેક ભવોમાં જઘન્યથી બે અને ઉત્કૃષ્ટથી નવ આકર્ષ હોય છે. સૂક્ષ્મસંપરાય સંયતને એક ભવમાં ચાર આકર્ષ કહ્યા છે અને તેના ૩ ત્રણ ભવ બતાવ્યા છે તેથી એક ભવમાં ચાર અને બીજા ભવમાં પણ ચાર તથા ત્રીજા ભવમાં એક એ ક્રમથી ૯ આકર્ષ હોય છે. ‘અહક્ષ્વાયસ્સ જહન્નેણં દોન્નિ ઉક્કોસેણં પંચ’ યથાખ્યાત સંયતને જઘન્યથી અનેક ભવોમાં બે આકર્ષો હોય છે, અને ઉત્કૃષ્ટથી પાંચ આકર્ષ હોય છે તેને પાંચ આકર્ષ આ પ્રમાણે હોય છે—પહેલા ભવમાં બે બીજા ભવમાં બે અને ત્રીજા ભવમાં એક એ રીતે અનેક ભવોમાં ૫ પાંચ આકર્ષો થઈ જાય છે.

અઠ્યાવીસમુ આકર્ષદ્વાર સમાપ્ત ॥૨૮॥

૫કોનત્રિશત્તમં કાલદ્વારમ હ—‘સામાયસંજણં મંતે ! કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ સામાયિકસંયતઃ સ્વલ્પ મદન્ત ! કાલતઃ કિયચ્ચિરં ભવતિ કિયત્કાલ-પર્યન્તં સામાયિકસંયતો ભવતીતિ પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ—‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જહન્નેણં એકં સમયં’ જઘન્યેન એકં સમયમ્ સામાયિકચારિત્રસ્ય પ્રાપ્ત્યનન્તરસમયે એવ મરણાત્ એકઃ સમય એવ ભવતિ જઘન્યેન સામાયિકસંયત-સ્યેતિ । ‘ઉક્કોસેણં દેસૂણણ્હિં નવહિં વાસેહિં ઝણિયા પુવ્વકોડી’ ઉત્કર્ષેણ દેશોનૈ નૈવભિવર્ષૈરુના પૂર્વકોટિ દેશોનનવવર્ષન્યૂનઃ પૂર્વકોટિવર્ષઃ ઉત્કર્ષતઃ કાલઃ, ‘ઉક્કોસેણં દેસૂણણ્હિં નવહિં વાસેહિં ઝણિયા પુવ્વકોડી’ ઇતિ યદુક્તં તત્ ગર્ભ-સમયાદારમ્ય જ્ઞાતવ્યમ્ અન્યથા જન્મદિનાઽપેક્ષયા અષ્ટ વર્ષૈરુના એવ પૂર્વકોટિ

૨૯ વેં કાલદ્વાર કા કથન

‘સામાયસંજણં મંતે ! કાલઓ કેવચ્ચિર હોઈ’ હે મદન્ત ! જીવ સામાયિકસંયત કિતને કાલ તક રહતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈ ‘ગોયમા ! જહન્નેણં એકં સમયં ઉક્કોસેણં દેસૂણણ્હિં નવહિં વાસેહિં ઝણિયા પુવ્વકોડી’ હે ગૌતમ ! જીવ સામાયિકસંયત જઘન્ય સે એક સમય તક ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે કુછ કમ નૌ વર્ષોં સે હીન એક કોટિ પૂર્વતક રહતા હૈ । સામાયિકસંયત કા કાલ જો જઘન્ય સે એક સમય કા કહા ગયા હૈ સો ડસકા કારણ એસા હૈ કિ સામાયિક ચારિત્ર કી પ્રાપ્તિ કે બાદ અનન્તર સમય મેં હી ડસકા મરણ હો જાતા હૈ । તથા ડસકા જો ઉત્કૃષ્ટ કાલ કહા ગયા હૈ વહ ગર્ભ સમય સે લેકર કે કહા ગયા હૈ એસા જાનના ચાહિયે । નહીં તો આઠવર્ષ કમ પૂર્વ કોટિ હી આના ચાહિયે । યદિ જન્મ દિન સે ડસકી ગણના કી

હવે ઝોગણુત્રીસમા કાળ દ્વારણું કથન કરવામા આવે છે. ‘સામાય-સંજણં મંતે ! કાલઓ કેવચ્ચિર હોઈ’ હે ભગવન્ ઇવે સામાયિક સંયત કેટલા કાળ સુધી રહે છે ? ઉત્તરમાં પ્રમુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! જહન્નેણં એકં સમય ઉક્કોસેણ દેસૂણણ્હિં નવહિં વાસેહિં ઝણિયા પુવ્વકોડી’ હે ગૌતમ ! એવ સામાયિક સંયત જઘન્યથી એક સમય સુધી અને ઉત્કૃષ્ટથી કંઈકે કમ નવ વર્ષ ઓછા એક પૂર્વકોટિ સુધી રહે છે. સામાયિક સંયતનો જે કાળ જઘન્યથી એક સમયનો કહ્યો છે, તેનું કારણ એ છે કે—સામાયિક ચારિત્રની પ્રાપ્તિ પછીના અનન્તર સમયમાં જ તેમનું મરણ થઈ જાય છે. તથા તેનો જે ઉત્કૃષ્ટ કાળ કહેલ છે, તે ગર્ભ સમયથી લઈને કહ્યો છે. તેમ સમજવું. અથવા આઠ વર્ષ કમ પૂર્વકોટિનો સમજવો ભોંઝે, જે જન્મ દિવસથી

મંત્રીતીતિ । ‘एवं छेदोवद्वावणि ए वि’ एवम्—सामायिकसंयतवदेव छेदोपस्थापनीय-
संयतोऽपि कालतः, जघन्येन एकसमयम् उत्कर्षेण देशोनै नवभिर्वर्षै रूना पूर्वकोटि-
रिति । ‘परिहारविसुद्धि ए जहन्नेनं एकं समयं’ परिहारविशुद्धिको जघन्येन एकं
समयम् परिहारविशुद्धिकस्य कालतो जघन्येन एकः समयो मरणापेक्षया भवति ।
‘उत्क्रोसेणं देखणएहिं एगूणतीसाए वासेहिं ऊणिया पुव्वकोडी’ उत्कर्षेण देशोनैरे-
कोनविंशतावर्षै रूना पूर्वकोटिः, अयमाशयः—देशोननववर्षजन्मपर्यायेण केनापि
पूर्वकोट्यायुष्केण प्रव्रज्या गृहीता तस्य च यदा विंशतिवर्षाणि दीक्षापर्यायस्य
भवति तदा तस्य विंशतिवर्षप्रव्रज्यापर्यायस्य दृष्टिवादाध्ययनं कृतं स्यात् ।

जावेगी તો ‘एवं छेदोवद्वावणि ए वि’ इसी प्रकार से छेदोपस्थापनीय-
संयत के सम्बन्ध में भी काल की अपेक्षा से कथन जानना चाहिये ।
अर्थात् छेदोपस्थापनीयसंयत भी काल की अपेक्षा से एक समय तक
जघन्य से और देशोन नौ वर्ष कम एक पूर्व कोटि तक उत्कृष्ट से
छेदोपस्थापनीयसंयत रहता है । ‘परिहारविसुद्धि ए जहन्नेनं एकं समयं
उत्क्रोसेणं देखणएहिं एगूणतीसाए वासेहिं ऊणिया पुव्वकोडी’ परिहार-
विशुद्धिक संयत जघन्य से एक समय तक और उत्कृष्ट से कुछ कम
उन्तीस २९ वर्ष हीन पूर्व कोटि वर्ष तक परिहारविशुद्धिकसंयत
रहता है । तात्पर्य इस कथन का ऐसा है—कुछ कम नौ वर्ष
की जन्म पर्यायवाले किसी पूर्वकोटि की आयु युक्त जीव ने
दीक्षा ग्रहण की दीक्षा पर्याय के बीस वर्ष जब उसके हो जाते हैं
तब तक वह दृष्टिवाद का अध्ययन कर लेता है इसके बाद वह

તેમની ગણના કરવામા આવે તો ‘एवं छेदोवद्वावणि ए वि’ એજ પ્રમાણે છેદો
પર્યાપનીય સંયતના સંબંધમા પણ કાળની અપેક્ષાથી કથન સમજવું જોઈએ.
અર્થાત્ છેદોપર્યાપનીય સંયત પણ કાળની અપેક્ષાથી એક સમય સુધી
જઘન્યથી અને દેશોન નવ વર્ષ ઓછા એક પૂર્વકોટિ સુધી ઉત્કૃષ્ટથી છેદો-
પર્યાપનીયપણામા રહે છે, ‘परिहारविसुद्धि ए जहन्नेनं एकं समयं उत्क्रोसेणं
देखणएहिं एगूणतीसाए वासेहिं ऊणिया पुव्वकोडी’ परिहारविशुद्धिक સંયત
જઘન્યથી એક સમય સુધી અને ઉત્કૃષ્ટથી કંઈક ઓછા ૨૯ ઓગણત્રીસ
વર્ષ હીન પૂર્વકોટિ વર્ષ સુધી પરિહારવિશુદ્ધિક સંયતપણામાં રહે છે. આ
કથનનું તાત્પર્ય એ છે કે—કંઈક ઓછા નવ વર્ષના જન્મ પર્યાયવાળા કોઈ
પૂર્વકોટિની આયુષ્યવાળા જીવને દીક્ષા ગ્રહણથી દીક્ષા પર્યાયના વીસ વર્ષ
પર્યાયે તેના પૂરા થઈ નર્થ ત્યાં સુધીમાં તે દ્રષ્ટિવાદનું અધ્યયન કરી લે છે.

તદનન્તરં સ પરિહારવિશુદ્ધિકચારિત્રં સ્વીકુર્યાત્ તત્ ચારિત્રં ચાષ્ટાદશમાસ-
માનમપિ અવિચ્છિન્નતત્પરિણામેન તેનાજન્મપાલિતમ્ હત્યેવં ક્રમેણ ઈકોનત્રિશદ્-
વર્ષોનાં પૂર્વકોટિં યાવત્પરિહારવિશુદ્ધિકચારિત્રં સ્યાત્ ઇતિ । ‘સુદ્ધમસંપરાપ્
જહા ણિયંટે’ સૂક્ષ્મસંપરાયો યથા નિર્ગ્રન્થઃ, જઘન્યેન ઈકં સમયસુત્કર્ષેણ અન્ત-
ર્મુહૂર્ત્તમાત્રમિતિ । ‘અહક્ષ્ણાપ્ જહા સામાહ્યસંજપ્’ યથાખ્યાતસંયતો યથા
સામાયિકસંયતઃ, સામાયિકસંયતત્રદેવ યથાખ્યાતસંયતઃ જઘન્યેન ઈકં
સમયમ્ ઉપશમાવસ્થાયાં મરણાપેક્ષા જઘન્યેન ઈકં સમયં કથિતમ્ ઉત્કર્ષેણ
દેશોના પૂર્વકોટિઃ સ્નાતકયથાખ્યાતસંયતાપેક્ષયા ઇતિ । અથ પૃથક્ત્વેન તદાહ—

પરિહારવિશુદ્ધિક ચારિત્ર સ્વીકાર કર છેતા હૈ ઓર હસ ચારિત્ર કો
હસકે પ્રમાણ અનુસાર વહ ૧૮ માસ તક પાલન કરકે મી જીવન
પર્યન્ત અવિચ્છિન્ન રૂપ સે ડસી પરિણામ સે પાલતા હૈ । હસ ક્રમ સે
કુછ કમ ૨૯ વર્ષ હીન ઈક પૂર્વ કોટિ તક પરિહારવિશુદ્ધિકસંયત
પરિહારવિશુદ્ધિક ચારિત્ર કો પાલતા હૈ । હસીલિયે હતના ઉત્કૃષ્ટ રૂપ
સે ડસકે પાલન કા કાલ યહા પ્રકટ કિયા ગયા હૈ । ‘સુદ્ધમસંપરાપ્
જહા ણિયંટે’ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત નિર્ગ્રન્થ કે જૈસા જઘન્ય સે ઈક સમય
તક રહતા હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે ઈક અન્તર્મુહૂર્ત્ત તક રહતા હૈ । ‘અહ-
ક્ષ્ણાપ્ જહા સામાહ્યસંજપ્’ સામાયિકસંયત કે જૈસે યથાખ્યાતસંયત
જઘન્ય સે ઈક સમયતક યથાખ્યાતસંયત રહતા હૈ ક્યો કિ યથાખ્યાત
કા ઉપશમ અવસ્થા મેં મરણ કી અપેક્ષા સે જઘન્ય ઈક સમય હોતા
હૈ ઈસા કહા ગયા હૈ । તથા ઉત્કૃષ્ટ સે વહ દેશોન પૂર્વકોટિ તક

તે પછી તે પરિહારવિશુદ્ધિક ચારિત્રને સ્વીકાર કરી લે છે. અને
આ ચારિત્રને તેના પ્રમાણ પ્રમાણે તે ૧૮ અઢાર માસ સુધી પાલન કરીને
પણ છંદગી પર્યન્ત અવિચ્છિન્નપણાથી એજ પરિણામનું પાલન કરે છે. આ
ક્રમથી કંઈક ઓછા ૨૯ યોગણત્રીસ વર્ષ હીન એક પૂર્વકોટિ સુધી પરિહાર
વિશુદ્ધિક સંયત, પરિહારવિશુદ્ધિક ચારિત્રને પાળે છે તેથી આટલો ઉત્કૃષ્ટ
પણાથી તેનો પાલનકાળ અર્ધિયાં બતાવેલ છે ‘સુદ્ધમસંપરાપ્ જહા ણિયંટે’
સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત નિર્ગ્રન્થ પ્રમાણે જઘન્યથી એક સમય સુધી રહે છે,
અને ઉત્કૃષ્ટથી એક અંતર્મુહૂર્ત્ત સુધી રહે છે. ‘અહક્ષ્ણાપ્ જહા સામાહ્ય
સંજપ્’ સામાયિક સંયતના કથન પ્રમાણે યથાખ્યાતસંયત જઘન્યથી એક સમય
સુધી યથાખ્યાત સંયતપણામાં રહે છે. કેમકે યથાખ્યાતના ઉપશમ અવસ્થામાં
મરણની અપેક્ષાથી જઘન્ય એક સમય હોય છે. તેમ કહ્યું છે. તથા ઉત્કૃષ્ટથી
તે દેશોન પૂર્વકોટિ સુધી યથાખ્યાત સંયત સ્નાતક યથાખ્યાત સંયતની

‘સામાયિકસંજયા ણં મંતે ! કાલઑ કેવચ્ચિરં હોતિ’ [સામાયિકસંયતાઃ સ્વલુ મદન્ત ! કાલકઃ કિયચ્ચિરં મવન્તીતિ પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ-ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘સન્વદ્ધં’ સર્વાદ્ધામ્-સર્વકાલમ્ નાસ્તિ તાદૃશઃ કાલો યત્ર સામાયિકસંયતાઃ કાલતો ન મવેયુરપિ તુ મવેયુરેવેતિ । ‘હેદોવદ્ધાવણિણસુ પુચ્છા’ હેદોપસ્થાપનીયસંયતાઃ સ્વલુ મદન્ત ! કાલતઃ કિયચ્ચિરં મવતીતિ પૃચ્છા પ્રશ્નઃ મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! જન્હનેણં અદ્ધા હજ્જાઈં વાસસયાઈં’ સાદ્ધે દ્વે વર્ષશતે ઉત્સર્પિણીકાલે પ્રથમતીર્થકરસ્ય પદ્મનાભસ્ય તીર્થ યાવત્ હેદોપસ્થાપનીયં ચારિત્રં મવતિ તસ્ય તીર્થં ચ સાદ્ધે દ્વે વર્ષશતે યાવદ્ મવતીતિ । ‘ઉક્કોસેણં પન્નાસં સાગરોવમકોહિસયસહસ્સાઈં’ ઉત્તર્કર્ષેણ પચ્ચાશત્સાગરોપમકોટિશતસહસ્ત્રાણિ અવસર્પિણીકાલે આદિતીર્થકરસ્ય તીર્થં

યથારૂપાતસંયત સ્નાતક યથારૂપાતસંયમ કી અપેક્ષા સે રહતા હૈ । ‘સામાયિકસંજયાણં મંતે ! કાલઑ કેવચ્ચિરં હોતિ’ હે મદન્ત ! સામાયિકસંયતકાલ કી અપેક્ષા સે કહાં તક રહતે હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! સન્વદ્ધં’ હે ગૌતમ ! સામાયિકસંયત રૂપ સે જીવ સર્વકાલ મેં રહતે હૈં । એસા કોઈં ખી કાલ નહીં હોતા હૈ કિ જિસમેં કોઈં ન કોઈં જીવ સામાયિકસંયતરૂપ સે મૌજૂદ ન હોં । ‘હેદોવદ્ધાવણિણસુ પુચ્છા’ હે મદન્ત ! હેદોપસ્થાપનીયસંયત કાલ કી અપેક્ષા સે કલ તક રહતે હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! જન્હનેણં અદ્ધા-હજ્જાઈં વાસસયાઈં’ હે ગૌતમ ! હેદોપસ્થાપનીયસંયતરૂપ સે જીવ જઘન્ય કી અપેક્ષા સે ૨૫૦ વર્ષ તક રહતે હૈં ઓર ‘ઉક્કોસેણં પન્નાસં સાગરોવમ કોહિસયસહસ્સાઈં’ ઉત્કૃષ્ટ કી અપેક્ષા સે ૫૦ લાલ્ કરોડ

અપેક્ષાથી રહે છે. ‘સામાયિકસંજયાણં મંતે ! કાલઑ કેવચ્ચિરં હોતિ’ હે ભગવન્ સામાયિક સંયત કાળની અપેક્ષાથી કયાં સુધી તે અવસ્થામાં રહે છે ? આના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-ગોયમા ! સન્વદ્ધં’ હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયતપણુથી જીવ સર્વકાળ રહે છે. એવો કોઈં પણ કાળ નથી કે જેમાં કોઈને કોઈં જીવ સામાયિક સંયતપણુથી વર્તમાન ન હોય ?

‘હેદોવદ્ધાવણિણસુ પુચ્છા’ હે ભગવન્ હેદોપસ્થાપનીય સંયત કાળની અપેક્ષાથી કેટલા કાળ તે અવસ્થામાં રહે છે ? ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! જન્હનેણં અદ્ધાહજ્જાઈં વાસસયાઈં’ હે ગૌતમ ! હેદોપસ્થાપનીય સંયતપણુથી જીવ જઘન્યની અપેક્ષાથી ૨૫૦ અઢીસા વર્ષ સુધી રહે છે, અને ‘ઉક્કોસેણ પન્નાસં સાગરોવમકોહિસયસહસ્સાઈં’ ઉત્કૃષ્ટથી ૫૦ પચાસ લાખ કરોડ સાગરોપમ કાળ સુધી રહે છે. ઉત્સર્પિણી કાળમાં પહેલા તીર્થકર

યાવત્ છેદોપસ્થાપનોયં ચારિત્રં પ્રવર્તતે તત્ત્વ તીર્થ પચાશત્ સાગરોપમકોટિ
લક્ષવર્ષાણિ યાવત્ પ્રવર્તતે અતઃપ્રતાદશકાલં છદમસ્યસંયતાનાં ભવતિ, અત ઉક્તમ્—
'ઉકોસેણ પન્નાસં' इत्यादि, ।

‘પરિહારવિશુદ્ધિણ્ણુ પુચ્છા’ પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતાઃ સ્વલ્પ ભદન્ત ! કાઠતઃ
ક્રિયચ્ચિર ભવન્તીતિ પુચ્છા પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ—‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘ગોયમા’ हे
गौतम ! ‘जहन्नेणं देसूणाइं दो वाससयाइं’ जघन्येन देशोने द्वे वर्षशते परिहार
विशुद्धिकसंयतस्य जघन्येन कालः, उत्सर्पिणीकाले प्रथमतीर्थकारस्य समीपे शत-

सागरोपम तक रहते हैं । उत्सर्पिणीकाल में प्रथम तीर्थकर पद्मनाभ के
तीर्थ तक छेदोपस्थापनीय चारित्र होता है और इनका तीर्थ २५० वर्ष
तक रहता है । इसलिये छेदोपस्थापनीयसंयत का काल की अपेक्षा से
जघन्य काल २५० वर्ष का कहा गया है । तथा उत्कृष्ट से जो इसके
रहने का काल कहा गया है वह अवसर्पिणीकाल में आदि तीर्थकर के
तीर्थ तक छेदोपस्थापनीय चारित्र रहता है और इनका तीर्थ पचास लाख
करोड सागरोपम तक चलता है, इसलिये ऐसा काल छेदोपस्थापनीय
संयतों का होता है । इसलिये ‘उककोसेणं पन्नासं०’ ऐसा कहा गया
है । ‘परिहारविशुद्धिण्णु पुच्छा’ हे भदन्त ! नाना जीवों की परिहार-
विशुद्धिकसंयत अवस्था कितने काल तक रहती है ? उत्तर में प्रभुश्री
कहते हैं—‘गोयमा । जहन्नेणं देसूणाइं दो वाससयाइं’ हे गौतम ! परि-
हारविशुद्धिकसंयत अवस्था कम से कम कुछ कम दोसौ वर्ष तक
रहती है जैसे उत्सर्पिणीकाल में प्रथम तीर्थकर के समीप में १०० वर्ष

પદ્મનાભના તીર્થ સુધી છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર હોય છે અને તેમનું તીર્થ
૨૫૦ અઢિસો વર્ષ સુધી રહે છે તેથી છેદોપસ્થાપનીય સંયતનો કાળની
અપેક્ષાથી જઘન્ય કાળ ૨૫૦ અઢિસો વર્ષનો કહ્યો છે. તથા તેને રહેવાનો
કાળ ઉત્કૃષ્ટથી જે કહ્યો છે, તે અવસર્પિણી કાળમાં આદિનાથ તીર્થ કરના
તીર્થ સુધી છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર રહે છે. અને તેમનું તીર્થ પચાસ લાખ
કરોડનું હોય છે. તેથી ‘ઉકોસેણ પન્નાસં૦’ એ પ્રમાણે કહ્યું છે.

‘પરિહારવિશુદ્ધિણ્ણુ પુચ્છા’ હે ભગવન્ અનેક જીવોની પરિહારવિશુદ્ધિક
અવસ્થા કેટલા કાળ સુધી રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—
‘ગોયમા ! જહન્નેણં દેસૂનાઈ દો વાસસયાઈ’ હે ગૌતમ ! પરિહારવિશુદ્ધિક,
સંયત અવસ્થા ઓછામાં ઓછા કંઈક ઓછા બસો વર્ષ સુધી રહે છે. જે
રીતે ઉત્સર્પિણી કાળમાં પહેલા તીર્થ કરની સમીપે ૧૦૦ સો વર્ષની આશુ-

વર્ષાયુષ્કઃ કશ્ચિદ મનુષ્યઃ પરિહારવિશુદ્ધિકચારિત્રં ગૃહ્ણાતિ તથા જીવનાન્તે તસ્યૈવ તીર્થકરસ્ય સમીપે અન્યઃ કશ્ચિત્ પરિહારવિશુદ્ધિકચારિત્રમવાપ્તઃ । તદ-
નન્તરં તત્સમીપે ન કોઽપિ ચારિત્રં ગૃહ્ણાતિ, इत्येवं क्रमेण द्वे वर्षशते तयोश्च
प्रत्येकमेकोनत्रिंशति वर्षेषु गतेषु પરિહારવિશુદ્ધિકચારિત્રમતિપત્તિરિત્યેવમષ્ટ-
પશ્ચાશતા વર્ષે 'ગ્યૂને દ્વે વર્ષશતે જઘન્યઃ કાલો ભવતીતિ । 'ઉકોસેણં દેસૂણાઓ
દો પુવ્વકોડીઓ' ઉત્કર્ષેણં દેશોને દ્વે પૂર્વકોટયૌ અવસર્પિણીકાલે આદિમતીર્થ-
કરસ્ય સમીપે પૂર્વકોટીવર્ષાયુષ્કઃ કશ્ચિત્ પરિહારવિશુદ્ધિકં સંયમં પ્રતિપન્નસ્તસ્યા-
ન્તિકે તજ્જીવિતાન્તે અન્ય સ્તાદશ પૂર્વકોટીવર્ષાયુષ્ક એવ પરિહારવિશુદ્ધિકં સંયમં

કી આયુવાલા કોઈ મનુષ્ય પરિહારવિશુદ્ધિકસંયમ કો-પરિહારવિશુ-
દ્ધિક ચારિત્ર કો-અંગીકાર કરતા હૈ । તથા ઉસકે જીવન કે અન્ત મેં
ઉસ કે સમીપ મેં અન્ય કોઈ દૂસરા ૧૦૦ વર્ષ વાલા જીવ પરિહાર-
વિશુદ્ધિક ચારિત્ર કો અંગીકાર કરતા હૈ । હસકે વાદ ઉસકે પાસ
કોઈ મી હસ ચારિત્ર કો અંગીકાર નહીં કરતા હૈ, હસ પ્રકાર સે યે
દોસૌ વર્ષ હો જાતે હૈ । પરન્તુ પ્રત્યેક કો ૨૯ ઉન્તીસ વર્ષ વ્યતીત
હો જાને પર હી પરિહારવિશુદ્ધિક ચારિત્ર કી પ્રતિપત્તિ હોને સે ૫૮
વર્ષ કમ દો સૌ વર્ષ યહ જઘન્ય કાલ હોતા હૈ । તથા ઉત્કૃષ્ટ કાલ
પરિહારવિશુદ્ધિકસંયત અવસ્થા કા 'દેસૂણાઓ દો પુવ્વકોડીઓ'
કુછ કમ દો પૂર્વકોટિ કા હૈ । જૈસે-અવસર્પિણીકાલ મેં આદિ કે તીર્થ-
કર કે પાસ એક પૂર્વકોટિ કી આયુવાલા કોઈ જીવ પરિહારવિશુદ્ધિક
સંયમ કો ધારણ કરલેતા હૈ ઓર હતની હી આયુવાલા દૂસરા કોઈ
જીવ ઉસકી આયુ કે અન્ત મેં પરિહારવિશુદ્ધિકસંયમ કો ધારણ

આયુવાળો કોઈ મનુષ્ય પરિહારવિશુદ્ધિક સંયમને અર્થાત્ પરિહારવિશુદ્ધિક
ચારિત્રને સ્વીકારે છે તથા તેના જીવનના અંતમાં એજ તીર્થકરની સમીપે
બીજો કોઈ ૧૦૦] સો વર્ષની આયુષ્યવાળો જીવ પરિહારવિશુદ્ધિક ચારિત્રને
સ્વીકારે છે તે પછી તેની પાસે કોઈ પણ આ ચારિત્ર સ્વીકારતા નથી, એ
રીતે આ બસો વર્ષ થઈ જાય છે. પરંતુ દરેકને એગણત્રીસ વર્ષ વીતી જાય
ત્યારે જ ચારિત્રની પ્રાપ્તિ થાય છે ત્યારે ૫૮ અઠાવન વર્ષ કમ બસો વર્ષ
આ જઘન્ય કાળ થાય છે. તથા પરિહારવિશુદ્ધિક અવસ્થાનો ઉત્કૃષ્ટ કાળ
'દેસૂણાઓ દો પુવ્વકોડીઓ' કઈક કમ એ પૂર્વકોટિનો છે જેમકે-અવસર્પિણી
કાળમાં પહેલા તીર્થકરની પાસે એક પૂર્વકોટિની આયુષ્યવાળો કોઈ જીવ
પરિહારવિશુદ્ધ સંયમને ધારણ કરી લે છે, અને એટલા જ આયુષ્યવાળો
કોઈ જીવ તેના આયુષ્યના અંતમાં પરિહારવિશુદ્ધ સંયમને ધારણ કરે છે. તે

પ્રતિપક્ષઃ તયોશ્ચ પ્રત્યેકમેકોત્તરિશતિવર્ષેષુ ગતેષુ ચારિત્રપ્રતિપત્તિરિત્યેવમ્ પશ્ચા
શતા વર્ષેન્યૂનં પૂર્વકોટીદ્વયં પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતત્વં સ્યાદિતિ । ‘સુદૃઢમસંપરાયઃ
સંજયા ણં મંતે ! પુચ્છા’ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતાઃ સ્વલુ મદન્ત ! કાલતઃ કિયદ્ધિરં
મવન્તીતિ પૃચ્છા પ્રશ્નઃ, ભગવાનાહ—‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ !
‘જહન્નેણં એવકં સમયં’ જઘન્યેન સમયૈકમાત્રં ભવતિ ‘ઉક્કોસેણં અંતો મુહુત્તં’
ઉત્કર્ષેણ અન્તર્મુહુત્તમ્ । ‘અહક્ષ્ણાયસંજયા જહા સામાહયસંજયા’ યથાખ્યાતસંયતાઃ
યથા સામાયિકસંયતાઃ સામાયિકસંયતવદેવ યથાખ્યાતસંયતા અપિ સર્વકાલે
એવ મવન્તીતિ । (૨૯) ।

કરતા હૈ । હસકે વાદ ફિર કોઈ જીવ હસ ચરિત્ર કો પ્રાપ્ત નહીં
કરતા હૈ તો ऐसीस्थिति में २ કોટિ વર્ષ તક હસ ચરિત્ર કા સદ્ભાવ
ઉત્કૃષ્ટ સે આ જાતા હૈ । પરન્તુ યે દોનો જીવ અપની આયુ કે ૨૯
વર્ષ નિકલ જાને કે વાદ હી હસ ચરિત્ર કો પ્રાપ્ત કરતે હૈ । અતઃ ૨
કોટિ પૂર્વ ૫૮ વર્ષ સે હીન હો જાતે હૈ । હસીલિયે હસકા ઉત્કૃષ્ટ
કાલ કુછ કમ ૨ કોટિ પૂર્વ કા કહા ગયા હૈ । ‘સુદૃઢમસંપરાયસંજયાણં
મંતે ! પુચ્છા’ હે મદન્ત ! નાના જીવોં કી અપેક્ષા સે સૂક્ષ્મસંપરાય-
સંયત કા કાલ કિતના હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશુશ્રી કહતે હૈ—‘ગોયમા !
જહન્નેણં એવકં સમયં ઉક્કોસેણં અંતોમુહુત્તં’ હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મસંપરાય-
સંયત જઘન્ય સે એક સમય તક ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે એક અન્તર્મુહુત્ત તક
રહતા હૈ । ‘અહક્ષ્ણાયસંજયા જહા સામાહયસંજયા’ યથાખ્યાતસંયતોં
કા કાલ સામાયિકસંયતોં કે જૈસે હૈ । અતઃ યથાખ્યાતસંયત સર્વકાલ
મેં પાચે જાતે હૈ । ૨૯ વેં કાલદ્વાર કા કથન સમાપ્ત ।

પછી કાંઇ જીવ આ ચરિત્રને પ્રાપ્ત કરતા નથી, આ સ્થિતિમા બે કરોડ વર્ષ
સુધી ઉત્કૃષ્ટથી આ ચરિત્રને સદ્ભાવ આવી નાય છે. પરંતુ આ બન્ને
જીવ પોતાના આયુષ્યના ૨૯ વર્ષ નીકળી ગયા પછી જ આ ચરિત્રને પ્રાપ્ત
કરે છે તેથી બે પૂર્વકોટિ ૫૮ અકાવન વર્ષથી ન્યૂન થઈ નાય છે તેથી જ
તેનો ઉત્કૃષ્ટ કાળ કંઈક ઓછા બે પૂર્વકોટિનો કહેલ છે. ‘સુદૃઢમસંપરાયસંજયાણં
મંતે ! પુચ્છા’ હે ભગવન્ સૂક્ષ્મસંપરાય સંયતનો અનેક જીવોની અપેક્ષાથી
કેટલો કાળ છે ? ઉત્તરમાં પ્રશુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! જહન્નેણ એવક સમયં
ઉક્કોસેણં અંતોમુહુત્તં’ હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત જઘન્યથી એક સમય
સુધી અને ઉત્કૃષ્ટથી એક અંતર્મુહુત્ત સુધી રહે છે. ‘અહક્ષ્ણાયસંજયા જહા
સામાહયસંજયા’ યથાખ્યાત સંયતનો કાળ સામાયિક સંયતની જેટલો જ છે.
જેથી યથાખ્યાત સંયત સર્વ કાળમાં રહેતા હોય છે.

ત્રોગણ્ણીસમા કાળદ્વારસુ કથન સમાપ્ત

ત્રિશત્તમમન્તર્દ્વારમાહ—‘સામાહ્યસંજયસ્સ ણં મંતે ! કેવહ્યં કાલં અંતરં હોઈ’ સામાયિકસંયતસ્ય સામાયિકસંયતસ્યેતિ સામાયિકસંયતો ભૂત્વા તત્પરિત્યાગે પુનસ્તસ્ય સામાયિકસંયતત્વપ્રાપ્તૌ ચ્છલુ મદન્ત ! કિયત્કાલપર્યન્તષ્ અન્તરમ્—વ્યવધાનં ભવતીતિ પ્રશ્નઃ, મગ્નાનાહ—‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘जहन्नेणं जहा पुलागस्स’ जघन्येन यथा पुलाकस्य जघन्येन अन्तर्मुहूर्त्तमात्रम् व्यवधानं भवति उत्कर्षेणानन्तकालपर्यन्तं व्यवधानं भवति काला पेक्षया अनन्तावसर्पिण्युत्सर्पिण्यः, क्षेत्रतो देशोनापार्द्धपुद्गलपरावर्त्तं यावत् । यदि कश्चित्प्राणी आकाशस्य प्रत्येकस्मिन् प्रदेशे प्राप्नुयन् मरणेन यावताकालेन संपूर्णमपि लोकं व्याप्नुयात् तावता कालेन क्षेत्रापेक्षया बादरपुद्गलपरावर्त्तो भवतीति ।

૩૦ અન્તર્દ્વાર કા કથન

‘સામાહ્યસંજયસ્સ ણં મંતે ! કેવહ્યં કાલં અંતરં હોઈ’ હે મદન્ત ! સામાયિકસંયત કો વાપિસ સામાયિકસંયતબનને મેં કિતને કાલ કા અન્તર હોતા હૈ, ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—‘ગોયમા ! જહન્નેણં જહા પુલાગસ્સ’ હે ગૌતમ ! પુલાક કે જૈસે યહાં જઘન્ય સે અન્તર એક અન્તર્મુહૂર્ત્ત કા હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે અન્તર અનન્તકાલ કા હૈ । કાલ કી અપેક્ષા સે અનન્ત અવસર્પિણી અનન્ત ઉત્સર્પિણી કા અન્તર રહતા હૈ ઓર ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા સે દેશોન અપાર્દ પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત કા અન્તર હોતા હૈ । કોઈ પ્રાણી લોકાકાશ કે પ્રત્યેક પ્રદેશ મેં જન્મ મરણ કરતા હુઆ સંપૂર્ણ લોકાકાશ કે સમસ્ત પ્રદેશોં કો જિતને સમય મેં અપને જન્મ મરણ સે વ્યાપ્ત કર લેતા હૈ ઉતને કાલ કા નામ ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા

હવે ત્રીસમા અન્તર્દ્વારિનું કથન કરવામા આવે છે.

‘સામાહ્યસંજયસ્સ ણં મંતે ! કેવહ્યં કાલં અંતરં હોઈ’ હે ભગવન્ એક સામાયિક સંયતને ફરીથી સામાયિક સંયત થવામા કેટલા કાળનું અંતર રહે છે ? વ્યવધાન રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! જહન્નેણં જહા પુલાગસ્સ’ હે ગૌતમ ! પુલાકના કથન પ્રમાણે અહિયાં જઘન્યથી અંતર—વ્યવધાન એક અતર્મુહૂર્ત્તનું છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી અનતકાળ સુધીનું અંતર છે. કાળની અપેક્ષાથી અનંત અવસર્પિણી અનંત ઉત્સર્પિણીનું અંતર રહે છે. અને ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી દેશોન અપાર્દ પુદ્ગલ પરાવર્તનું અંતર રહે છે. કોઈ પ્રાણી લોકાકાશના દરેક પ્રદેશમાં ક્રમથી જન્મમરણ કરતા થકા સંપૂર્ણ લોકાકાશના સઘળા પ્રદેશોને જેટલા સમયમા પોતાના જન્મમરણથી વ્યાપ્ત કરી દે છે. એટલા કાળનું નામ ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી એક બાદર પુદ્ગલ પરા-

‘एवं जाव अहक्खायसंजयस्स’ एवं यावद् यथाख्यातसंयतस्य अत्र यावत्पदेन छेदोपस्थापनीय परिहारविशुद्धिक सूक्ष्मसंपरायसंयतानां ग्रहणं भवतीति, ततश्च छेदोपस्थापनीयादारभ्य यथाख्यातसंयतान्तानां जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम् उत्कृष्ट तोऽनन्तं कालमंतरं भवतीति भावः । अथ समुच्चयेन बहुवचनमाश्रित्याह ‘सामा-
इयसंजया णं भंते । पुच्छा’ सामायिकसंयतानां खलु भदन्त ! कियत्कालं यावद्-
न्तरं भवतीति पृच्छा प्रश्नः, भगवानाह-‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ।
‘नत्थि अंतरं’ नास्ति अन्तरम् बहुव्यापेक्षया सामायिकसंयतानां कदापि अन्तरं
न भवतीति । ‘छेदोवट्ठावणिए पुच्छा’ ‘छेदोपस्थापनीयसंयतानां कियत्कालपर्यन्तं
व्यवधानं भवतीति पृच्छा प्रश्नः, भगवानाह-‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे
गौतम ! ‘जहन्नेणं तेवट्ठिं वाससहस्साइं’ जघन्येन त्रिषष्टिर्वर्षसहस्राणि व्यव-

से एक बौद्ध पुद्गलपरावर्त्त होता है । ‘एवं जाव अहक्खायसंजयस्स’
इसी प्रकार से यावत्पदसे छेदोपस्थापनीय, परिहारविशुद्धिक, सूक्ष्म-
संपरायसंयत और यथाख्यातसंयतके विषय में भी अपना अपना अन्तर
समझलेना चाहिये । अब समुच्चयसे बहुवचनको लेकर कहता है-
‘सामाइयसंजया णं भंते ! पुच्छा’ है भदन्त ! बहुत सामायिकसंयत का
कितने काल का अन्तर होता है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-‘गोयमा !
नत्थि अंतरं’ हे गौतम ! बहुत सामायिकसंयतों को अन्तर नहीं होता
है क्योंकि इनमें कोई न कोई सामायिकसंयत सदा विद्यमान रहता
ही है । ‘छेदोवट्ठावणिए पुच्छा’ है भदन्त ! छेदोपस्थापनीयसंयतों का
कितने काल तक का अन्तर होता है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-
‘गोयमा ! जहन्नेणं तेवट्ठिं वाससहस्साइं उक्कोसेणं अट्टारससागरोवम-

વર્ત હોય છે ‘एव जाव अहक्खायसंजयस्स’ એજ પ્રમાણે यावत् એક
યથાખ્યાત સયતનુ એક બીજા યથાખ્યાત સયતથી એક છેદોપસ્થાપનીયનુ
બીજા છેદોપસ્થાપનીયથી અને પરિહારવિશુદ્ધિકનુ બીજા પરિહારવિશુદ્ધિક
સયતથી અંતર-વ્યવધાન રહે છે

‘સામાઈયસંજયાણં મંતે ! પુચ્છા’ હે ભગવન્ અનેક સામાયિક સયતોને
કેટલા કાળનું અંતર હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-
‘ગોયમા ! નત્થિ અંતર’ હે ગૌતમ ! અનેક સામાયિક સયતોનું અંતર હોતું
નથી કેમકે તેઓમાં કોઈને કોઈ સામાયિક સયત સદા વિદ્યમાન રહે છે.
‘છેદોવટ્ઠાવણિયે પુચ્છા’ હે ભગવન્ છેદોપસ્થાપનીય સયતોનું અંતર કેટલા
કાળનું હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! જહણ્ણેણં
તેવટ્ઠિ વાસસહસ્સાઈં ઉક્કોસેણં અટ્ટારસસાગરોવમકોઢાકોઢીજા’ હે ગૌતમ !

ધાનમ્ અવસર્પિणीકાલે દુષ્પમાપચ્ચમારકં યાવત્ છેદોપસ્થાપનીયચારિત્રં પ્રવર્તતે
તદનન્તરં તસ્યા એવ દુષ્પમાયા એકવિંશતિવર્ષસહસ્રપ્રમાણાયામેવ દુષ્પમાયાં ચ
પ્રથમદ્વિતીયારકે એકવિંશતિવર્ષસહસ્રપ્રમાણાયાં છેદોપસ્થાપનીયસંયમસ્યાભાવો
ભવતિ, એવં ચૈકવિંશતિવર્ષસહસ્રમાનત્રયેણ ત્રિષષ્ટિ વર્ષસહસ્રાણાં જઘન્યે-
માન્તરં ભવતીતિ । ‘ઉક્ષોસેણં અદ્ધારસસાગરોવમકોડાકોડીઓ’ ઉત્કર્ષેનાષ્ટા-
દશસાગરોપમકોટી કોટચઃ, ઉત્સર્પિणीકાલે ચતુર્વિંશતિતમજિનતીર્થે છેદોપ-
સ્થાપનીયં પ્રવર્તતે, તત્તથ્થ સુષ્પમદુષ્પમાદિ સમા ત્રયે ક્રમેણ દ્વિત્રિચતુઃસાગરોપમ-
કોટી કોટી પ્રમાણે અતીતે અવસર્પિण्याચ્ચકાન્તસુષ્પમાદિત્રયે ક્રમેણ ચતુર્લિંદિ

કોડાકોડીઓ’ હે ગૌતમ ! છેદોપસ્થાપનીયસંયતો’ કા જઘન્ય સે અન્તર
તેસઠ ૬૩ હજાર વર્ષ કા ઔર ઉત્કૃષ્ટ અન્તર અઠારહ કોડાકોડી
‘સાગરોપમ કા હોતા હૈ । અવસર્પિणीકાલ મેં દુષ્પમાનામક પંચમ આરક
તક છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર હોતા હૈ । હસકે બાદ હક્કીસ હજાર વર્ષ
પ્રમાણ છઠે આરે મેં ઔર ઉત્સર્પિणी કે હક્કીસ હજાર વર્ષ પ્રમાણ પ્રથમ
આરે મેં ઔર હક્કીસ હજાર વર્ષ પ્રમાણ દ્વિતીય આરે મેં છેદોપસ્થાપનીય
ચારિત્ર કા અભાવ રહતા હૈ । હસ પ્રકાર સે તેસઠ ૬૩ હજાર વર્ષ
પ્રમાણ છેદોપસ્થાપનીયસંયતો’ કા જઘન્ય સે અન્તર આજાતા હૈ ।
ઉત્કૃષ્ટ અન્તર હસ પ્રકાર સે હૈ—ઉત્સર્પિणी કે ચોઈસ વે’ જિનકે તીર્થ
તક છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર હોતા હૈ । હસકે બાદ દો સાગરોપમ
કોડાકોડી પ્રમાણવાલે ચતુર્થ આરે મેં ત્રીન સાગરોપમ કોડાકોડી

છેદોપસ્થાપનીયતુ જઘન્યથી અતર ૬૩ તેસઠ હજાર વર્ષનુ અને ઉત્કૃષ્ટ
અતર અઠાર કોડાકોડી સાગરોપમનુ હોય છે અવસર્પિણી કાળમાં દુષ્પમા
નામના પાંચમા આરા સુધી છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર હોય છે. તે પછી છઠા
આરામાં ૨૧ એકવીસ હજાર વર્ષ અને ઉત્સર્પિણીના ૨૧ હજાર વર્ષ
પ્રમાણ પહેલા આરામાં અને ૨૧ એકવીસ હજાર વર્ષ પ્રમાણ બીજા
આરામાં છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્રનો અભાવ થઈ જાય છે. આ રીતે
૬૩ તેસઠ હજાર વર્ષ પ્રમાણ છેદોપસ્થાપનીય સંયતોનું જઘન્યથી
અતર થઈ જાય છે. તેનું ઉત્કૃષ્ટ અતર આ પ્રમાણ છે—ઉત્સર્-
પિણીના ૨૪ ચોવીસમા ભદ્ર કીર્તિજનના તીર્થ સુધી છેદોપસ્થાપનીય
ચારિત્ર હોય છે, તે પછી બે સાગરોપમ કોડાકોડી પ્રમાણવાળા ચોથા આરામાં
ત્રણ સાગરોપમ કોડાકોડી પ્રમાણવાળા ચોથા આરામાં ત્રણ સાગરોપમ કોડા-
કોડી પ્રમાણવાળા પાંચમા આરામાં અને ચાર સાગરોપમ કોડાકોડી પ્રમાણ-

સાગરોપમકોટીકોટીપ્રમાણે અતીતપ્રાયે પ્રથમજિનતીર્થે છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્રં' પર્વતેતે इत्येवं क्रमेणाष्टादशसागरोपमकोटी कोटी कालपर्यन्तं છેદોપસ્થાપનીય-સંયમસ્યાન્તરં ભવતિ । અત્ર યદ્યપિ સર્વમંકલને ઉત્કૃષ્ટપક્ષે કિંચિન્ન પૂર્યતે યચ્ચ પૂર્વ-સૂત્રે જઘન્ય પક્ષેઽવિકં ભવતિ તદલપત્વાન્ન વિવક્ષિતમિતિ । 'પરિહારવિશુદ્ધિયસ્સ પુચ્છા' પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતાનાં સ્વલ્પ મદન્ત । કિયત્કાલમન્તરં ભવતીતિ પ્રશ્નઃ, ભગવાનાહ—'ગોયમા' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम । जहन्नेणं चउरासीइं वाससहस्साइं' જઘન્યેન ચતુરશીર્તિર્વપસદસાણિ, પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતસ્ય અન્તરં ચતુરશી-

વાળે પંચમ આરે મેં ઓર ચાર સાગરોપમ કોડાકોડી પ્રમાણ વાળે છઠે આરે મેં તથા અવસર્પિણી કે ચાર કોડાકોડી સાગરો-પમ પ્રમાણવાળે પ્રથમ આરે મેં ત્રીન કોડાકોડી સાગરોપમ પ્રમાણવાળે દ્વિતીય આરે મેં ઓર દો કોડાકોડી સાગરોપમ પ્રમાણવાળે તૃતીય આરે મેં છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર નહીં હોતા હૈ કિન્તુ હસકે વાદ અવ-સર્પિણી કે તૃતીય આરે કે અન્ત મેં પ્રથમ જિનકે તીર્થ મેં છેદોપસ્થા-પનીય ચારિત્ર હોતા હૈ । હસ પ્રકાર સે યહ ઉત્કૃષ્ટ અન્તર છેદોપસ્થા-પનીયસંયતોં કા નિકલ આતા હૈ । યહાં ઉત્કૃષ્ટ ઓર જઘન્ય અન્તર કી સંકલના કરને પર ઉત્કૃષ્ટ પક્ષ મેં કુછ કાલ કમ રહતા હૈ ઓર જઘન્ય પક્ષ કે અન્તર મેં કુછ કાલ વઢતા હૈ તો ખી વહ અલ્પ હોને સે વિવક્ષિત નહીં હુઆ હૈ । 'પરિહારવિશુદ્ધિયસ્સ પુચ્છા' હે મદન્ત ! પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતોં કા અન્તર કિતને કાલ કા હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રસુશ્રી કહતે હૈ—'ગોયમા । જહન્નેણં ચઉરાસીइं वाससहस्साइं

વાળા છઠા આરામાં તથા અવસર્પિણીના ૪ કોડાકોડી સાગરોપમ પ્રમાણ-વાળા પહેલા આરામાં ૩ ત્રણ કોડાકોડી સાગરોપમ પ્રમાણવાળા ત્રીજા આરામાં છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર હોતુ નથી. તે પછી અવસર્પિણીના ચોથા આરામાં પહેલા જીનના તીર્થમાં છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર હોય છે, એ રીતે ઉત્કૃષ્ટ અન્તર છેદોપસ્થાપનીય સંયતોનું જણાઈ આવે છે. અહિંયા ઉત્કૃષ્ટ અને જઘન્ય અન્તરની સંકલના કરવાથી ઉત્કૃષ્ટ પક્ષમાં કંઈક કાળ ઓછો રહે છે અને જઘન્ય પક્ષના અતરમાં કંઈક કાલ વધે છે, તો પણ તે અલ્પ હોવાથી વિવક્ષિત થયો નથી. 'પરિહારવિશુદ્ધિયસ્સ પુચ્છા' હે ભગવન્ પરિહારવિશુદ્ધિક સંયતોનું અતર કેટલા કાળનું હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'गोयमा । जहन्नेण चउरासीइं वाससहस्साइं' સ્વકોસેણં અદ્વારસાગ-

પ્રાનમ્ અવસર્પિણીકાલે દુષ્પમાપચ્ચમારકં યાવત્ છેદોપસ્થાપનીયચારિત્રં પ્રવર્તતે
 સદનન્તરં તસ્યા એવ દુષ્પમાયા એકવિંશતિવર્ષસહસ્રપ્રમાણાયામેવ દુષ્પમાયાં ચ
 પ્રથમદ્વિતીયારકે એકવિંશતિવર્ષસહસ્રપ્રમાણાયાં છેદોપસ્થાપનીયસંયમસ્યામાવો
 ભવતિ, એવં ચૈકવિંશતિવર્ષસહસ્રમાનત્રયેણ ત્રિષષ્ટિ વર્ષસહસ્રાણાં જઘન્યે-
 જ્ઞાન્તરં ભવતીતિ । ‘ઉક્લોસેણ અદ્ધારસસાગરોપમકોડાકોડીઓ’ ઉત્કર્ષેણાપ્તા-
 વદસાગરોપમકોટી કોટચઃ, ઉત્સર્પિણીકાલે ચતુર્વિંશતિતમજિનતીર્થે છેદોપ-
 સ્થાપનીયં પ્રવર્તતે, તત્થ સુષમદુષ્પમાદિ સમા ત્રયે ક્રમેણ દ્વિત્રિચતુઃસાગરોપમ-
 કોટી કોટી પ્રમાણે અતીતે અવસર્પિણ્યાશ્ચકાન્તસુષમાદિત્રયે ક્રમેણ ચતુર્સિદ્ધિ

કોડાકોડીઓ’ હે ગૌતમ ! છેદોપસ્થાપનીયસંયતો’ કા જઘન્ય સે અન્તર
 તેસઠ ૬૩ હજાર વર્ષ કા ઓર ઉત્કૃષ્ટ અન્તર અઠારહ કોડાકોડી
 ‘સાગરોપમ કા હોતા હૈ’ અવસર્પિણીકાલ મેં દુષ્પમાનામક પંચમ આરક
 તક છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર હોતા હૈ । હસકે બાદ હક્કીસ હજાર વર્ષ
 પ્રમાણ હટે આરે મેં ઓર ઉત્સર્પિણી કે હક્કીસ હજાર વર્ષ પ્રમાણ પ્રથમ
 આરે મેં ઓર હક્કીસ હજાર વર્ષ પ્રમાણ દ્વિતીય આરે મેં છેદોપસ્થાપનીય
 ચારિત્ર કા અમાવ રહતા હૈ । હસ પ્રકાર સે તેસઠ ૬૩ હજાર વર્ષ
 પ્રમાણ છેદોપસ્થાપનીયસંયતો’ કા જઘન્ય સે અન્તર આજાતા હૈ ।
 ઉત્કૃષ્ટ અન્તર હસ પ્રકાર સે હૈ—ઉત્સર્પિણી કે ચોઈસ વે’ જિનકે તીર્થ
 તક છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર હોતા હૈ । હસકે બાદ દો સાગરોપમ
 કોડાકોડી પ્રમાણવાલે ચતુર્થ આરે મેં ત્રીન સાગરોપમ કોડાકોડી

છેદોપસ્થાપનીયતુ’ જઘન્યથી અતર ૬૩ તેસઠ હજાર વર્ષનું અને ઉત્કૃષ્ટ
 અતર અઠાર કોડાકોડી સાગરોપમનું હોય છે અવસર્પિણી કાળમાં દુષ્પમા
 નામના પાંચમા આરા સુધી છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર હોય છે તે પછી છઠ્ઠા
 આરામાં ૨૧ એકવીસ હજાર વર્ષ અને ઉત્સર્પિણીના ૨૧ હજાર વર્ષ
 પ્રમાણ પહેલા આરામાં અને ૨૧ એકવીસ હજાર વર્ષ પ્રમાણ બીજા
 આરામાં છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્રનો અભાવ થઈ જાય છે. આ રીતે
 ૬૩ તેસઠ હજાર વર્ષ પ્રમાણ છેદોપસ્થાપનીય સંયતોનું જઘન્યથી
 અતર થઈ જાય છે. તેનું ઉત્કૃષ્ટ અતર આ પ્રમાણે છે—ઉત્સ-
 ર્પિણીના ૨૪ ચોવીસમા બદ્ધ કીર્તિજનના તીર્થ સુધી છેદોપસ્થાપનીય
 ચારિત્ર હોય છે, તે પછી બે સાગરોપમ કોડાકોડી પ્રમાણવાળા ચોથા આરામાં
 ત્રણ સાગરોપમ કોડાકોડી પ્રમાણવાળા ચોથા આરામાં ત્રણ સાગરોપમ કોડા-
 કોડી પ્રમાણવાળા પાંચમા આરામાં અને ચાર સાગરોપમ કોડાકોડી પ્રમાણ-

દુષ્પમાદિસપ્તાત્રયે ક્રમેણ દ્વિ ત્રિ ચતુઃ સાગરોપમકોટીકોટીપ્રમાણે અતીતે અવ-
સર્વિણ્યાશ્ચક્રાન્તસુપમાદિ ત્રયે ક્રમે ચતુસ્ત્રિદ્વિસાગરોપમકોટી કોટીપ્રમાણે અતીત-
પ્રમાયે પ્રથમજિનતીર્થે પરિહારવિશુદ્ધિકઃ પ્રવર્ત્તેતે इत्येवं ક્રમેણ પરિહારવિશુદ્ધિકસ્ય
યથોક્તગદ્યાદશસાગરોપમકોટીકોટી પર્યન્ત ભવતીતિ । ‘સુદ્રુમસંપરાયાણં જહા-
ણિયંઠાણં’ સૂક્ષ્મસંપરાયાણાં યથા નિર્ગ્રન્થાનામ્ જઘન્યેન એકસમયસ્ય વ્યવધાન
ભવતિ ઉત્કર્ષેણ વર્ષમાસસ્ય વ્યવધાનં ભવતીતિ । ‘અહ્વલાયાણં જહા સામાહ્ય-
સંજયાણં’ યથાશ્વ્યાતસંયતાનાં યથા સામાયિકસંયતાનામ્, જઘન્યેન એકં સમયમ્
ઉત્કર્ષેણ સંશ્વ્યાતવર્ષાણામન્તરં ભવતીતિ (૩૦) ।

સંયમ હોતા હૈ । इसलिये सुषमदुष्पमादि तीन आरो में क्रम से दो तीन
और चार सागरोपम कोटाकोटी प्रमाणकाल व्यतीत हो जाने पर
और अवसर्पिणी के सुषमादि तीन कालों के ४-३-२ कोटा कोटी
सागरोपम प्रमाण काल व्यतीत प्राय हो जाने पर प्रथम जिनके तीर्थ
में परिहारविशुद्धिक चारित्र प्राप्त होता है । इस क्रम से परिहारविशु-
द्धिक का अन्तर उत्कृष्ट से १८ कोटा कोटी सागरोपम का आजाता
है । ‘सुद्रुमसंपरायाणं जहा णियंठाणं’ सूक्ष्मसंपरायसंयतो’ का अन्तर
निर्ग्रन्थो के जैसा जघन्य से एक समय का और उत्कृष्ट से ६ माह
का होता है । ‘अह्वलायाणं जहा सामाह्यसंजया णं’ यथाश्व्यात
संयतो’ का अन्तर सामायिकसंयतो के जैसे जघन्य से एक समय का
और उत्कृष्ट से संश्व्यातवर्षों का होता है ।

૩૦ વાં અન્તરદ્વાર કા કથન સમાપ્ત

છે, તેથી સુષમદુષ્પમ વિગેરે ત્રણ આરાઓમાં ક્રમથી ત્રણ અને ચાર સાગ-
રોપમ કોટાકોટી પ્રમાણ કાળ વીત્યા પછી અને અવસર્પિણીના સુષમ વિગેરે
ત્રણ કાળોમાં ૪-૩-૨ કોટાકોટિસાગરોપમ કાળ વ્યતીતપ્રાય થઈ બીજા ત્યારે
પહેલા જીનના તીર્થમાં પરિહાર વિશુદ્ધિક ચારિત્ર પ્રાપ્ત થાય છે. આ
ક્રમથી પરિહારવિશુદ્ધિકનું અંતર ઉત્કૃષ્ટથી ૧૮ અઢાર કોટિકોટિ સાગરોપમનું
આવી બીજા છે ‘સુદ્રુમસંપરાયાણ જહા ણિયંઠાણ’ સૂક્ષ્મસંપરાય સંયતોનું અંતર
નિર્ગ્રન્થાના કથન પ્રમાણે જઘન્યથી એક સમયનું અને ઉત્કૃષ્ટથી ૬ છ માસનું
હોય છે ‘અહ્વલાયાણં જહા સામાહ્યસંજયાણ’ યથાશ્વ્યાતસંયતોનું અંતર
સામાયિક સંયતોના અંતર પ્રમાણે જઘન્યથી એક સમયનું અને ઉત્કૃષ્ટથી
સંશ્વ્યાત વર્ષોનું હોય છે એ રીતે આ ત્રીસમા અન્તરદ્વારનું કથન સમાપ્ત.

તિર્વર્ષસહસ્રાણિ ભવન્તિ, કથમ્ ? અવસર્પિણીકાલસ્ય દુષ્પમા-દુષ્પમદુષ્પમયોરુત્સર્પિણીકાલસ્ય દુષ્પમદુષ્પમા દુષ્પમયોઃ પ્રત્યેકમેકવિંશતિ વર્ષસહસ્રમપ્રમાણત્વેન ચતુર્શીતિર્વર્ષસહસ્રાણાં ભવતિ તત્ર ચ પરિહારવિશુદ્ધિકં ન ભવતીતિ કૃત્વા જઘન્યમન્તરં, તસ્ય પરિહારવિશુદ્ધિકસ્ય ચતુર્શીતિર્વર્ષસહસ્રાણાં કથિતમિતિ । યથેશન્તિમજિનાનન્તરો દુષ્પમાયાં પરિહારવિશુદ્ધિકકાલો યશ્ચોત્સર્પિણ્યા સ્તૃતીયસમાયાં પરિહારવિશુદ્ધિકપ્રતિપત્તિકાલાત્ પૂર્વઃ કાલો નાસૌ વિવક્ષિતોઽસ્પત્વાદિતિ 'ઉક્કોસેણં અદ્વારસસાગરોવમકોડાકોડીઓ' ઉત્કર્ષેનાષ્ટાદશસાગરોપમકોટીકોટયઃ, ઉત્સર્પિણ્યાં ચતુર્વિંશતિતમજિનતીર્થે પરિહારવિશુદ્ધિકસંયમઃ ભવતેતે તતશ્ચ સુષમ-

ઉક્કોસેણં અદ્વારસસાગરોવમ કોડાકોડીઓ' હે ગૌતમ ! પરિહાર-વિશુદ્ધિકસંયતો'ં કા અન્તર જઘન્ય સે ચૌરાસી હજાર વર્ષ' કા હોતા હૈ ઔર ઉત્કૃષ્ટ સે અન્તર ૧૮ કોડાકોડી સાગરોપમ કા હોતા હૈ । અવસર્પિણી કાલ કે દુષ્પમા મેં એવં દુષ્પમદુષ્પમાકાલ મેં ઔર ઉત્સર્પિણી કે દુષ્પમદુષ્પમાકાલ મેં એવં દુષ્પમાકાલ મેં પ્રત્યેક મેં ૨૧-૨૧ હજાર વર્ષ' કા અન્તર રહતા હૈ । ક્યોંકિ इन कालों में परिहारविशुद्धिकसंयत नहीं होते हैं । अतः इस बात को लेकर परिहारविशुद्धिकसंयत कા અન્તર ૮૪ હજાર વર્ષ પ્રમાણ જઘન્ય સે આજાતા હૈ । યહાં અન્તિમ તીર્થકર કે વાદ પાંચ મેં આરે મેં પરિહારવિશુદ્ધિક ચારિત્ર કા કાલ ઔર ઉત્સર્પિણી કે તૃતીય આરે મેં પરિહારવિશુદ્ધિક ચારિત્ર કો સ્વીકાર કરને કે પહિલે કા કાલ અલ્પ હોને સે વિવક્ષિત નહીં હુઆ હૈ । ઉત્સર્પિણી મેં ચૌબીસ વેં તીર્થકર કે તીર્થ મેં પરિહારવિશુદ્ધિક-

રોવમકોડાકોડીઓ' હે ગૌતમ ! પરિહારવિશુદ્ધિક સંયતોતુ અતર જઘન્યથી ચૌરાસી હજાર વર્ષ'નુ હોય છે, અને ઉત્કૃષ્ટથી ૧૮ અઢાર કોડાકોડી સાગરોપમનુ' અતર હોય છે. અવસર્પિણી કાળના દુષ્પમામાં અને દુષ્પમદુષ્પમા કાળમાં અને ઉત્સર્પિણી કાળના દુષ્પમ દુષ્પમા કાળમાં અને દુષ્પમા કાળમાં દરેકમાં ૨૧-૨૧ એકવીસ, એકવીસ હજાર વર્ષ'નુ' અંતર રહે છે કેમકે-આ કાળમાં પરિહારવિશુદ્ધિક સંયતો હોતા નથી તેથી આ કારણેને લઈને પરિહારવિશુદ્ધિક સંયતનુ અતર ૮૪ ચૌરાસી હજાર વર્ષ' પ્રમાણ જઘન્યથી થઈ જાય છે. અહિંયાં છેલ્લા તીર્થકરની પછી પાંચમા આરામાં પરિહારવિશુદ્ધિક ચારિત્રનો કાળ અને ઉત્સર્પિણીના ત્રીજા આરામાં પરિહારવિશુદ્ધિક, ચારિત્રને સ્વીકાર કર્યા પહેલાંનો કાળ અલ્પ હોવાથી વિવક્ષિત થયો નથી. ઉત્સર્પિણીમાં ચૌવીસમા તીર્થકરના તીર્થમાં પરિહારવિશુદ્ધિક સંયમ હોય

ज्ञातव्यम् । 'सुहुमसंपरायस्स जहा णियंठस्स' सूक्ष्मसंपरायसंयतस्य यथा निर्ग्रन्थस्य निर्ग्रन्थवदेव सूक्ष्मसंपरायसंयतस्यैकोऽपि समुद्घातो न भवतीति । 'अहक्खायस्स जहा सिणायस्स' यथाख्यातसंयतस्य यथा स्नातकस्य स्नातकवदेव यथाख्यातसंयतस्य एक एव केवलिसमुद्घातो भवतीति (३१) ॥सू०६॥

मूलम्—सामाइयसंजए णं भंते ! लोगस्स किं संखेज्जइभागे होज्जा, असंखेज्जइभागे पुच्छा गोयमा ! नो संखेज्जइभागे जहा पुलाए । एवं जाव सुहुमसंपराए । अहक्खायसंजए जहा सिणाए ३२ । सामाइयसंजए णं भंते ! लोगस्स किं संखेज्जइभागे फुसइ० जहेव होज्जा तहेव फुसइ ३३ । सामाइयसंजए णं भंते कयरंमि भावे होज्जा ? गोयमा ! ओवसमिए भावे होज्जा । एवं जाव सुहुमसंपराए । अहक्खायसंजए पुच्छा, गोयमा ! उवसमिए वा खइए वा भावे होज्जा ३४ । सामाइयसंजया णं भंते ! एगसमएणं केवइया होज्जा ? गोयमा ! पडिवज्जमाणए पडुच्च जहा कसायकुसीला तहेव निरवसेसं । छेदोवट्ठावणिआ पुच्छा, गोयमा ! पडिवज्जमाणए पडुच्च सिय अत्थि सिय नत्थि । जइ अत्थि जहन्नेणं एक्को वा दो वा तित्थि वा उक्कोसेणं सयपुहुत्तं । पुव्वपडिवन्नए पडुच्च सिय अत्थि, सिय नत्थि, जइ अत्थि जहन्नेणं कोडीसयपुहुत्तं उक्कोसेण वि कोडीसयपुहुत्तं । परिहारविसुद्धिया जहा पुलागा । सुहुम-

ये तीन समुद्घात होते हैं । 'सुहुमसंपरायस्स जहा णियंठस्स' सूक्ष्मसंपरायसंयत को निर्ग्रन्थ के जैसा एक भी समुद्घात नहीं होता है । 'अहक्खायस्स जहा सिणायस्स' यथाख्यातसंयत के स्नातक के जैसा केवलिसमुद्घात ही होता है । ३१ वां समुद्घात द्वार का कथन समाप्त ॥सू०६॥

'सुहुमसंपरायस्स जहा णियंठस्स' सूक्ष्मसंपराय संयतने निर्ग्रन्थना कथनं प्रमाणे ओक पणु समुद्घात होतो नथी 'अहक्खायस्स जहा सिणायस्स' यथाख्यात संयतने स्नातकना कथन प्रमाणे डेवण ओक डेवदीसमुद्घात ७ होय छे; ले रीते आ ओकत्रीसमा समुद्घातद्वारणु कथन समाप्त ॥सू० ६॥

एकत्रिंशत्तमं समुद्धातद्वारमाह—‘सामाह्यसंजयस्त णं भंते । कइ समुग्घाया पन्नत्ता’ सामायिकसंयतस्य खलु भदन्त ! कत्रि समुद्धाता भवन्तीति प्रश्नः भगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘छ समुग्घाया पन्नत्ता’ षट्समुद्धाताः प्रज्ञप्ताः, ‘जहा कसायकुशीलस्स’ यथा कषायकुशीलस्य यथा कषायकुशीलस्य षट्समुद्धाताः कथितास्तथा सामायिकसंयतस्यापि वेदनासमुद्धातादारभ्य आहारकसमुद्धातान्ताः षडपि समुद्धाता ज्ञातव्या इति । ‘एवं छेदोवद्वावणियस्स वि’ एवं ‘सामायिकसंयतवदेव छेदोपस्थापनीयसंयतस्यापि षट्समुद्धाता भवन्तीति ज्ञातव्यम् । ‘परिहारविमुद्धियस्स जहा पुलागस्स’ परिहारविशुद्धिकसंयतस्यापि वेदनाकषायमारणान्तिकाः त्रयः समुद्धाता एव भवन्तीति

સમુદ્ધાત દ્વાર કા કથન

‘સામાહ્યસંજયસ્સ ણં ભંતે ! કહ સમુગ્ધાયા પન્નત્તા’ હે ભદન્ત ! સામાયિકસંયત કે કિતને સમુદ્ધાત કહે ગયે હૈં । ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં—‘ગોયમા ! છ સમુગ્ધાયા પણ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! સામાયિકસંયત કે ૬ સમુદ્ધાત કહેગયે હૈં । ‘જહા કસાયકુશીલસ્સ’ જેસ પ્રકાર સે કષાયકુશીલ કે ૬ સમુદ્ધાત કહે ગયે હૈં । વેદના સમુદ્ધાત સે લેકર આહારક સમુદ્ધાત તક કે સબ સમુદ્ધાત સામાયિકસંયત કે હોતે હૈં । ‘एवं छेदोवद्वावणियस्स वि’ સામાયિકસંયત કે જૈસે છેદોપસ્થાપનીયસંયત કે ખી વેદના સમુદ્ધાત સે લેકર આહારક સમુદ્ધાત તક ૬ હી સમુદ્ધાત હોતે હૈં । ‘परिहारविमुद्धियस्स जहा पुलागस्स’ પરિહારવિશુદ્ધિકસંયત કે પુલાક કે જૈસા વેદના, કષાય ઓર મારણાન્તિક

હવે એકત્રીસમા સમુદ્ધાતદ્વારનું કથન કરવામા આવે છે.—

‘સામાહ્યસંજયસ્સ ણ મંતે ! કહ સમુગ્ધાયા પન્નત્તા’ હે ભગવન્ સામાયિકસંયતને કેટલા સમુદ્ધાત કહ્યા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રભુશ્રી કહે છે—‘ગોયમા ! છ સમુગ્ધાયા પણ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયતને છ સમુદ્ધાતો કહ્યા છે ‘જહા કસાયકુશીલસ્સ’ એ પ્રમાણે કષાય કુશીલને છ સમુદ્ધાતો કહ્યા છે. તે પ્રમાણે વેદના સમુદ્ધાતથી લઈને આહારક સમુદ્ધાત સુધીના સઘળા સમુદ્ધાતો સામાયિક સંયતને હોય છે ‘एवं छेदोवद्वावणियस्स’ વિ’ સામાયિક સંયતના કથન પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય સંયતને પણ વેદના સમુદ્ધાતથી લઈને આહારક સમુદ્ધાત સુધીના છ સમુદ્ધાતો હોય છે. ‘परिहारविमुद्धियस्स जहा पुलागस्स’ પરિહારવિશુદ્ધિક સંયતને પુલાકના કથન પ્રમાણે વેદના, કષાય અને મારણાન્તિક આ ત્રણ સમુદ્ધાતો હોય છે,

एतेषां खलु भदन्त ! सामायिकछेदोपस्थापनीयपरिहारविशुद्धिकसूक्ष्मसंप-
राययथाख्यातानां कतरे कतरेभ्यो यावद्विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः
सूक्ष्मसंपरायसंयताः, परिहारविशुद्धिकसंयताः संख्येयगुणाः, यथाख्यातसंयताः
संख्येयगुणाः, छेदोपस्थापनीयसंयताः संख्येयगुणाः सामायिकसंयताः
संख्येयगुणाः ॥३६सू०७॥

ટીકા—દ્વાર્ત્તિગત્તમં ક્ષેત્રદ્વારમાહ—“સામાયિકસંજ્ઞા ણં મંતે !” સામાયિક-
સંયતઃ खलु भदन्त ! ‘लोगस्स किं संखेज्जइभागे होज्जा असंखेज्जइभागे’
‘पुच्छा’ लोकस्य किं संख्येयभागे भवेत् असंख्येयभागे वा भवेत् संख्याने पु भागेषु
वा भवेत् असंख्यातेषु भागेषु वा भवेत् सर्वलोके वा भवेत् इति पृच्छा पदेन
प्रश्नो ज्ञातव्यः, भगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘णो संखे-
ज्जइभागे जहा पुलाए’ नो संख्येयभागे भवेत् किन्तु असंख्येयभागे भवेत् न वा
संख्यातेषु भागेषु भवेत् न वा असंख्यातेषु लोकस्य भागेषु भवेत् न वा सर्वलोके

૩૨ ક્ષેત્રદ્વાર કા કથન

‘સામાયિકસંજ્ઞા ણં મંતે !’ હે ભદન્ત ! સામાયિકસંયત ‘લોગસ્સ સંખે-
જ્જઇમાગે હોજ્જા, અસંખેજ્જઇમાગે હોજ્જા, પુચ્છા’ લોક કે સંખ્યાતવે’ ભાગ
મેં હોતા હૈ ? અથવા અસંખ્યાતવે ભાગ મેં હોતા હૈ અથવા સંખ્યાતભાગોં મેં
હોતા હૈં. અથવા અસંખ્યાતભાગોં મેં હોતા હૈ. અથવા સમસ્ત લોક મેં હોતા
હૈ ? હસ પ્રશ્ન કે ઉત્તર મેં પ્રશુશ્રી કહતે હૈં—‘ગોયમા ! ણો સંખેજ્જઇમાગે
જહા પુલાએ’ હે ગૌતમ ! સામાયિકસંયત લોક કે સંખ્યાતવે’ ભાગ મેં
‘નહીં હોતા હૈ, કિન્તુ લોક કે અસંખ્યાતવે’ ભાગ મેં હોતા હૈ. વહ લોક
કે સંખ્યાતભાગોં મેં નહીં હોતા હૈ ઓર ન લોક કે અસંખ્યાત ભાગોં મેં
હોતા હૈ. તથા વહ સર્વલોક મેં બી નહીં હોતા હૈ. હસ ક્રમ સે પુલાક

હવે બન્નીસમા ક્ષેત્રદ્વારનુ કથન કરવામા આવે છે.

‘સામાયિકસંજ્ઞા ણં મંતે !’ હે ભગવન્ સામાયિક સંયત ‘લોગસ્સ સંખેજ્જઇ-
માગે હોજ્જા, અસંખેજ્જઇમાગે હોજ્જા પુચ્છા’ લોકના સંખ્યાતમા ભાગમાં હોય
છે ? કે અસંખ્યાતમા ભાગમાં હોય છે ? અથવા સંખ્યાત ભાગોમાં હોય છે ?
અથવા અસંખ્યાત ભાગોમાં હોય છે ? અથવા સઘળા લોકમાં હોય છે ?
આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! ણો સંખેજ્જઇમાગે જહા
પુલાએ’ હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયત લોકના સંખ્યાતમા ભાગમાં હોતા
નથી પરંતુ લોકના અસંખ્યાત ભાગમાં હોય છે તે લોકના સંખ્યાત
ભાગોમાં હોતા નથી અને અસંખ્યાત ભાગોમાં પણ હોતા નથી, તથા તે
સર્વલોકમાં પણ હોતા નથી, આ કમથી પુલાકના પ્રકરણ પ્રમાણે અહિંયાં

संपराया जहा णियंठा। अहक्खायसंजया णं पुच्छा, गोयमा !
 पडिवज्जमाणए पडुच्च सिय अत्थि सिय नत्थि । जइ अत्थि
 जहन्नेणं एक्को वा दो वा तिन्नि वा उक्कोसेणं बावट्टसयं
 अट्टुत्तरसयं खवगाणं, चउप्पन्नं उवसामगाणं । पुठ्वपडिवन्नए
 पडुच्च जहन्नेणं कोडीपुहुत्तं उक्कोसेणं वि कोडीपुहुत्तं ३५।
 एएसि णं भंते ! सामाइयछेदोवट्ठावणिघपरिहारविसुद्धिय सुहु-
 मसंपराय अहक्खायसंजयाणं कयरे कयरेहिंतो जाव विसेसाहिया
 वा ? गोयमा ! सवत्थोवा सुहुमसंपरायसंजया परिहारविसुद्धिय-
 संजया संखेज्जगुणा अहक्खायसंजया संखेज्जगुणा छेदोवट्ठाव-
 णियंसंजया संखेज्जगुणा सामाइयसंजया संखेज्जगुणा ३६ ॥सू० ७॥

छाया—सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! लोकस्य किं संख्येयभागे भवेत्
 असंख्येयभागे पृच्छा गौतम ! नो संख्येयभागे यथा पुलाकः एवं यावत् सूक्ष्म-
 संपरायः । यथाख्यातसंयतो यथा स्नातकः । (३२) । सामायिकसंयतः खलु
 भदन्त ! लोकस्य किं संख्येयभागं स्पृशति० यथैव भवेत् तथैव स्पृशति ३३ ।
 सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! कतरस्मिन् भावे भवेत् ? गौतम ! औपशमिके
 भावे भवेत् । एव यावत् सूक्ष्मसंपरायः । यथाख्यातसंयतः पृच्छा गौतम !
 औपशमिके वा स्नायिके वा भावे भवेत् ३४ । सामायिकसंयताः खलु भदन्त !
 एकसमयेन कियन्तो भवेयुः ? गौतम ! प्रतिपद्यमानान् प्रतीत्य यथा कषाय
 कुशीलः तथैव निरवशेषम् । छेदोपस्थापनीयः पृच्छा गौतम ! प्रतिपद्यमानान्
 प्रतीत्य स्यादस्ति स्यान्नास्ति । यदि अस्ति जघन्येन एको वा द्वौ वा त्रयो वा
 उत्कर्षेण शतपृथक्त्वम् । पूर्वप्रतिपन्नान् प्रतीत्य स्यादस्ति स्यान्नास्ति यदि अस्ति
 जघन्येन कोटीशतपृथक्त्वम् उत्कर्षेणापि कोटिशतपृथक्त्वम् । परिहारविशुद्धिका
 यथा पुलाकाः सूक्ष्मसंपराया यथा निर्ग्रन्थाः । यथाख्यातसंयताः खलु पृच्छा
 गौतम ! प्रतिपद्यमानान् प्रतीत्य स्यादस्ति स्यान्नास्ति । यदि अस्ति जघन्येन
 एको वा द्वौ वा त्रयो वा उत्कर्षेण द्वाषष्टिशतम् अष्टोत्तरशतं क्षपकाणाम् चतुः
 पञ्चाशदुपशामकानाम् । पूर्वप्रतिपन्नान् प्रतीत्य जघन्येन कोटिपृथक्त्वमुत्कर्षे-
 णापि कोटिपृथक्त्वम् (३५) ।

एतेषां खलु भदन्त ! सामायिकछेदोपस्थापनीयपरिहारविशुद्धिकसूक्ष्मसंप-
राययथाख्यातानां कतरे कतरेभ्यो यावद्विशेषाधिका वा ? गौतम । सर्वस्तोकाः
सूक्ष्मसंपरायसंयताः, परिहारविशुद्धिकसंयताः संख्येयगुणाः, यथाख्यातसंयताः
संख्येयगुणाः, छेदोपस्थापनीयसंयताः संख्येयगुणाः सामायिकसंयताः
संख्येयगुणाः ॥३६सू०७॥

ટીકા—દ્વાત્રિશત્તમં ક્ષેત્રદ્વારમાહ—“સામાયિકસંજણં મંતે !” સામાયિક-
સંયતઃ खलु भदन्त ! ‘लोगस्स किं संखेज्जइभागे होज्जा असंखेज्जइभागे’
पृच्छा’ लोकस्य किं संख्येयभागे भवेत् असंख्येयभागे वा भवेत् संख्यातेषु भागेषु
वा भवेत् असंख्यातेषु भागेषु वा भवेत् सर्वलोके वा भवेत् इति पृच्छा पदेन
प्रश्नो ज्ञातव्यः, भगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘णो संखे-
ज्जइभागे जहा पुलाए’ नो संख्येयभागे भवेत् किन्तु असंख्येयभागे भवेत् न वा
संख्यातेषु भागेषु भवेत् न वा असंख्यातेषु लोकस्य भागेषु भवेत् न वा सर्वलोके

૩૨ ક્ષેત્રદ્વાર કા કથન

‘સામાયિકસંજણં મંતે !’ હે ભદન્ત ! સામાયિકસંયત ‘લોગસ્સ સંખે-
જ્જઇભાગે હોજ્જા, અસંખેજ્જઇભાગે હોજ્જા, પુચ્છા’ લોક કે સંખ્યાતવે ભાગ
મેં હોતા હૈ ? અથવા અસંખ્યાતવે ભાગ મેં હોતા હૈ અથવા સંખ્યાતભાગોં મેં
હોતા હૈં. અથવા અસંખ્યાતભાગોં મેં હોતા હૈ. અથવા સમસ્ત લોક મેં હોતા
હૈ ? હસ પ્રશ્ન કે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં—‘ગોયમા ! ણો સંખેજ્જઇભાગે
જહા પુલાએ’ હે ગૌતમ ! સામાયિકસંયત લોક કે સંખ્યાતવે ભાગ મેં
નહીં હોતા હૈ, કિન્તુ લોક કે અસંખ્યાતવે ભાગ મેં હોતા હૈ. વહ લોક
કે સંખ્યાતભાગોં મેં નહીં હોતા હૈ ઓર ન લોક કે અસંખ્યાત ભાગોં મેં
હોતા હૈ. તથા વહ સર્વલોક મેં ખી નહીં હોતા હૈ. હસ ક્રમ સે પુલાક

હવે બત્રીસમા ક્ષેત્રદ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે.

‘સામાયિકસંજણં મંતે !’ હે ભગવન્ સામાયિક સંયત ‘લોગસ્સ સંખેજ્જઇ-
ભાગે હોજ્જા, અસંખેજ્જઇભાગે હોજ્જા પુચ્છા’ લોકના સંખ્યાતમા ભાગમાં હોય
છે ? કે અસંખ્યાતમા ભાગમાં હોય છે ? અથવા સંખ્યાત ભાગોમાં હોય છે ?
અથવા અસંખ્યાત ભાગોમાં હોય છે ? અથવા સઘળા લોકમાં હોય છે ?
આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! ણો સંખેજ્જઇભાગે જહા
પુલાએ’ હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયત લોકના સંખ્યાતમા ભાગમાં હોતા
નથી પરંતુ લોકના અસંખ્યાત ભાગમાં હોય છે તે લોકના સંખ્યાત
ભાગોમાં હોતા નથી અને અસંખ્યાત ભાગોમાં પણ હોતા નથી, તથા તે
સર્વલોકમાં પણ હોતા નથી, આ કમથી પુલાકના પ્રકરણ પ્રમાણે અહિંયાં

‘ભવેદિત્યેવં ક્રમેણ પુલાકપ્રકરણવદુત્તરમવસેયમ્ । ‘एवं जाव सुहुमसंपराए’ एवं सामायिकसंयतवदेव यावत्सूक्ष्मसंपरायोऽपि ज्ञातव्यः, अत्र यावत्पदेन छेदोप-
 स्थापनीयपरिहारविशुद्धिकसंयतयोः संग्रहो भवति तथा च छेदोपस्थापनीया-
 ‘दारभ्य सूक्ष्मसंपरायान्ताः संयताः न लोकस्य संख्येये भागे भवेयु न्वा संख्यातेषु
 भागेषु भवेयु न्वा सर्वलोके भवेयुः किन्तु लोकस्यासंख्यातभागमात्रे भवेयुरिति-
 भावः । ‘अहक्खायसंजए जहा सिणाए’ यथाख्यातसंयतो यथा स्नातकः यथा-
 ख्यातसंयतोहि लोकस्य संख्येयभागे न भवेत् न वा लोकस्य संख्यातेषु भागेषु
 भवेत् किन्तु लोकस्य असंख्येयभागे भवेत् असंख्यातेषु भागेषु वा भवेत् सर्व-
 लोके वा भवेत् केवलिसमुद्घातापेक्षयेति द्वात्रिंशत्तमद्वारम् (३१)

કે પ્રકરણ કે જૈસા યહાં ઉત્તર જાનનાં ચાહિયે । ‘एवं जाव सुहुमसंप-
 राए’ સામાયિકસંયત કે જૈસા હી યાવત્ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત મી જાનના
 ચાહિયે । યહાં યાવત્પદ સે છેદોપસ્થાપનીયસંયત એવં પરિહારવિશુદ્ધિક-
 સંયત ઇન દોનોંં કા ગ્રહણ હુઆ હૈ । તથા ચ-છેદોપસ્થાપનીયસંયત
 સે લેકર સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત તક કે જીવ લોક કે સંખ્યાતવેં ભાગ મેં
 લોક કે સંખ્યાતો ભાગોંં મેં લોક કે અસંખ્યાતોંં ભાગોંં મેં એવં સર્વ
 લોક મેં નહીં હોતે હૈંં કિન્તુ વે સઘ લોક કે અસંખ્યાતવેં ભાગ મેં હી
 હોતે હૈંં । ‘अहक्खायसंजए जहा सिणाए’ યથાખ્યાતસંયત સ્નાતક કે
 જૈસે લોક કે સંખ્યાતવેં ભાગ મેં નહીં હોતે હૈંં, સંખ્યાતભાગોંં મેં
 નહીં હોતે હૈંં । કિન્તુ વે લોક કે અસંખ્યાતવેં ભાગ મેં હોતે હૈંં, અસં-
 ખ્યાતભાગોંં મેં હોતે હૈંં ઓર સર્વલોક મેં મી હોતે હૈંં । સર્વલોક મેં
 બનકે હોને કા કથન કેવલિ સમુદ્ઘાત કી અપેક્ષા સે હૈંં એસા જાનના
 ચાહિયે । ૩૨ વાં ક્ષેત્રદ્વાર કા કથન સમાપ્ત ।

ઉત્તર વાક્ય સમજવું ‘एवं जाव सुहुमसंपराए’ સામાયિક સંયતના કથન
 પ્રમાણે યાવત્ સૂક્ષ્મસંપરાય સંયતનું કથન પણ સમજવું અહિંયાં યાવત્પદથી
 છેદોપસ્થાપનીય સંયત અને પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત આ બંને શ્રદ્ધા કરાયા
 છે તથા છેદોપસ્થાપનીય સંયતથી લઈને સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત સુધીના શ્રવે
 લોકના સંખ્યાતમા ભાગોમા લોકના અસંખ્યાત ભાગોમા અને સર્વલોકમા
 હોતા નથી. પણ તે બધા લોકના અસંખ્યાતમા ભાગમાં જ હોય છે. ‘अह-
 क्खायसंजए जहा सिणाए’ યથાખ્યાત સંયત સ્નાતકના કથન પ્રમાણે લોકના
 સંખ્યાતમા ભાગમાં હોતા નથી સંખ્યાત ભાગોમા હોતા નથી. પરંતુ તે
 લોકના અસંખ્યાતમા ભાગમાં હોય છે, અસંખ્યાત ભાગોમા હોય છે, અને
 સર્વ લોકમા પણ હોવાનું કથન કેવલિસમુદ્ઘાતની અપેક્ષાથી છે, તેમ સમજવું;
 બત્રીસમા ક્ષેત્રદ્વારનું કથન સમાપ્ત

ત્રયત્રિંશત્તમં સ્પર્શનાદ્વારગ્રાહ-‘સામાહ્યસંજ્ઞ ણં મંતે ।’ સામાયિકસંયતઃ સ્વલ્પ મદન્ત ! ‘લોગસ્ય કિં સંખેજ્જહમાગં કુપ્પહં’ લોકસ્ય કિં સંખ્યેયમાગં સ્પૃશતિ અસંખ્યેયમાગં વા સ્પૃશતિ ઇતિ પ્રશ્નઃ, ઉત્તરમાહ-‘જહેવ’ ઇત્યાદિ, ‘જહેવ હોજ્જા તહેવ કુપ્પહં’ યથૈવ ભવેત્ તથૈવ સ્પૃશતિ યથૈવ સામાયિકસંયતઃ લોકસ્ય ન સંખ્યેયમાગે ભવતિ ઇત્યાદિ ક્ષેત્રદ્વારે કથિતમ્ તથૈવાત્ર પિ સામાયિક-સંયતઃ ન લોકસ્ય સંખ્યેયમાગં સ્પૃશતિ કિન્તુ અસંખ્યેયમાગનાત્ર સ્પૃશતિ ન વા સંખ્યાતાન્ ભાગાન્ સ્પૃશતિ ન વા અસંખ્યાતાન્ ભાગાન્ સ્પૃશતિ ન વા સર્વલોકં સ્પૃશતીતિ સામાયિકસંયતાદારમ્પ યથાલ્પાતાન્તા ભવન્તીતિ ૩૩ ।

૩૩ વાં સ્પર્શના દ્વાર કા કથન

‘સામાહ્યસંજ્ઞ ણં મંતે ।’ હે મદન્ત ! સામાયિકસંયત ‘લોગસ્ય કિં સંખેજ્જહમાગં કુપ્પહં’ કયા લોક કે સંખ્યાતવે ભાગ કા સ્પર્શ કરતા હૈ ? અથવા અસંખ્યાતવે ભાગ કા સ્પર્શ કરતા હૈ ? ઇસકે ઉત્તર મેં પ્રશુશ્રી કહતે હૈ-‘જહેવ હોજ્જા તહેવ કુપ્પહં’ જિસ પ્રકાર ‘હોજ્જા’ ક્ષેત્રદ્વારમેં કહા હૈ વૈસા હી યહાં સ્પર્શનાદ્વાર મેં ભી કહદેના ચાહિયે, અર્થાત્ હે ગૌતમ ! સામાયિકસંયત લોક કે સંખ્યાતવે ભાગ કા સ્પર્શ નહીં કરતા હૈ, લોક કે સંખ્યાતભાગોં કો સ્પર્શ નહીં કરતા હૈ, લોક કે અસંખ્યાત ભાગોં કી સ્પર્શના નહીં કરતા હૈ ઓર ન વહ સર્વ લોક કી સ્પર્શ કરતા હૈ । કિન્તુ લોક કે અસંખ્યાતવે ભાગ કી હી સ્પર્શના કરતા હૈ । ઇસી પ્રકાર કા કથન સામાયિકસંયત સે લેકર યાવત્ યથાલ્પાતસંયત તક ક્ષેત્રદ્વાર જૈસા હી જાનના ચાહિયે ।

૩૩ વાં સ્પર્શના દ્વાર કા કથન સમાપ્ત ।

હવે તેત્રીસમા સ્પર્શના દ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે.

‘સામાહ્યસંજ્ઞ ણ મંતે ।’ હે ભગવન્ સામાયિક સંયત ‘લોગસ્ય કિં સંખેજ્જહમાગ કુપ્પહં’ લોકના સંખ્યામા ભાગનો સ્પર્શ કરે છે ? અથવા અસંખ્યાતમા ભાગનો સ્પર્શ કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશુશ્રી કહે છે કે ‘જહેવ હોજ્જા તહેવ કુપ્પહં’ હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયત લોકના સંખ્યાતમા ભાગનો સ્પર્શ કરતા નથી લોકના અસંખ્યાત ભાગનો સ્પર્શ કરતા નથી. અને તે સર્વ લોકનો પણ સ્પર્શ કરતા નથી પરંતુ લોકના અસંખ્યાતમા ભાગનો જ સ્પર્શ કરે છે આ પ્રમાણેનું કથન યાવત્ યથાલ્પાત સંયત સુધી સમજવું. એ રીતે આ તેત્રીસમા સ્પર્શના દ્વારનું કથન સમાપ્ત ॥

ભાવદ્વારમાહ-‘સામાઘ્યસંજ્ઞે ણં મંતે !’ સામાયિકસંયતઃ સ્વલુ મદન્ત ! ‘કયરંમિ ભાવે હોજ્ઞા’ કતરસ્મિન્ ભાવે મવેદિતિ પ્રશ્નઃ મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘લ્લઓવસમિષ્ ભાવે હોજ્ઞા’ ક્ષાયોપશમિકે ભાવે મવેત્ ક્ષાયોપશમિકભાવવાન્ સામાયિકસંયતો મવેદિતિ । ‘એવં જાવ સુદ્ધમસંપરાણ’ એવં સામાયિકસંયતવદેવ યાવત્ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતોઽપિ ક્ષાયોપશમિકે ભાવે એવ મવેત્ અન્ન યાવત્પદેન્ છેદોપસ્થાપનીયસંયતપરિહારવિશુદ્ધિકસંયતયોઃ સંગ્રહો મશ્તિ તથા-એમૌ દ્વાવપિ સામાયિકસંયતવદેવ કેવલમ્ ક્ષાયોપશમિક ભાવે એવ મવેતામ્ ઇતિ । ‘અહ્કલ્લાયસંજ્ઞે પુચ્છા’ યથાલ્લ્યાતસંયતઃ સ્વલુ મદન્ત ! કતરસ્મિન્ ભાવે મવેદિતિ પુચ્છા પ્રશ્નઃ મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ,

૩૪ વાં ભાવદ્વાર કા કથન

‘સામાઘ્યસંજ્ઞે ણં મંતે કયરંમિ ભાવે હોજ્ઞા’ હે મદન્ત ! સામાયિકસંયત કૌન સે ભાવ મેં હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! લ્લઓવસમિષ્ ભાવે હોજ્ઞા’ હે ગૌતમ ! સામાયિકસંયત ક્ષાયોપશમિક ભાવ મેં હોતા હૈ અર્થાત્ સામાયિકસંયત ક્ષાયોપશમિક ભાવ વાલા હોતા હૈ । ‘એવં જાવ સુદ્ધમસંપરાણ’ સામાયિકસંયત કે જૈસા હી યાવત્ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત મી ક્ષાયોપશમિક ભાવ મેં હી હોતા હૈ । યહાં યાવત્ શબ્દ સે છેદોપસ્થાપનીયસંયત ઓર પરિહાર-વિશુદ્ધિકસંયત ઇન દો કા ગ્રહણ હુઆ હૈ । તથા ચ યે દો સંયત મી કેવલ ક્ષાયોપશમિક ભાવ મેં હી હોતે હૈ । ‘અહ્કલ્લાયસંજ્ઞે પુચ્છા’ હે મદન્ત ! યથાલ્લ્યાતસંયત કિસ ભાવ મેં હોતા હૈ ? અર્થાત્ યથાલ્લ્યાત-

હવે ચોત્રીસમા ભાવદ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે.

‘સામાઘ્યસંજ્ઞે ણં મંતે ! કયરંમિ ભાવે હોજ્ઞા’ હે ભગવન્ સામાયિક સંયત કયા ભાવમાં હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! ઓવસમિષ્ ભાવે હોજ્ઞા’ હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયત ઔપશમિક ભાવવાળા હોય છે. ‘એવં જાવ સુદ્ધમસંપરાણ’ સામાયિક સંયત પ્રમાણે જ યાવત્ સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત પણ ઔપશમિક ભાવવાળા જ હોય છે. અહિયાં યાવત્ પદથી છેદોપસ્થાપનીય સંયત અને પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત આ બન્ને અહંણ કરાયા છે. એટલે કે આ બન્ને સંયતો કેવળ ઔપશમિક ભાવવાળા જ હોય છે.

‘અહ્કલ્લાયસંજ્ઞે પુચ્છા’ હે ભગવન્ યથાલ્લ્યાત સંયત કયા ભાવમાં હોય છે ? અર્થાત્ યથાલ્લ્યાત સંયત કયા ભાવવાળા હોય છે ? આના ઉત્તરમાં

‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘ઓવસમિય વા હોજ્જા’ યથાઃસ્વાતસંયતઃ ઔપશમિકે વા ભાવે ભવેત્ ક્ષાયિકે વા ભવે ભવેદિતિ ૩૪ ।

પશ્ચિમશક્તિ પરિમાણદ્વારમાદ—‘સામાયિકસંયત ણં મંતે’ સામાયિકસંયતઃ સ્વલ્પ મદન્ત ! ‘એસમણં કેવહ્યા હોજ્જા’ એકસમણેન એકસ્મિન્ સમયે ઇત્યર્થઃ કિયન્તો ભવેયુઃ ઉત્પન્નન્તે ઇતિ પરિમાણદ્વારે પ્રશ્નઃ । મગ્ગનાદ—‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘પઢિવજ્જમાણય ય પહુચ્ચ’ પ્રતિપદ્યમાનાંશ્વ પ્રતીત્ય ‘જહા કમાયકુસીલા તહેવ નિરવસેસં’ યથા કપાયકુસીલાઃ કથિતા સ્તથૈવ નિરવ શેપમિદાપિ જ્ઞાતવ્યમ્ । પ્રતિપદ્યમાનાન્ પ્રતીત્ય સ્યાદરિત સ્યાન્નાસ્તિ યદિ

સંયત કિલ ભાવ વાલા હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં મગ્ગના કહતે હૈ—‘ગોયમા ! ઉવસમિય વા હોજ્જા વા હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! યથાસ્વાતસંયત ઔપશમિક ભાવ મેં મી હોતા હૈ ઓર ક્ષાયિક ભાવ મેં મી હોતા હૈ ।

૩૪ વાં ભાવ દ્વાર કા કથન સમાપ્ત ।

૩૫ વાં પરિમાણ દ્વાર કા કથન

‘સામાયિકસંયત ણં મંતે એસમણં કેવહ્યા હોજ્જા’ હે મદન્ત ! સામાયિકસંયત એક સમય મેં કિતને ઉત્પન્ન હોતે હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ ‘ગોયમા’ પઢિવજ્જમાણય ય પહુચ્ચ જહા કમાયકુસીલા તહેવ નિરવસેસં’ હે ગૌતમ ! જિસ પ્રકાર કપાયકુસીલ કહે ગયે હૈ’ ઉસી પ્રકાર સમ્પૂર્ણ રૂપ સે યહાં સામાયિકસંયત મી કહ હેના ચાહિયે । હસ પ્રકાર પ્રતિપદ્યમાન સામાયિક સંયતોં કી અપેક્ષા સે સામાયિક સંયત એક સમય મેં હોતે મી હૈ’ ઓર નહીં મી હોતે હૈ’ યદિ વે એક

પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! ઉવસમિય હોજ્જા વા હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! યથા-
સ્વાત સંયત ઔપશમિક ભાવવાળા પણ હોય છે અને ક્ષાયિક ભાવવાળા પણ
હોય છે. એ રીતે આ પાંત્રીસમા ભાવદ્વારનું કથન સમાપ્ત ॥

હવે પાંત્રીસમા પરિમાણદ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે —

‘સામાયિકસંયત ણં મંતે’ એસમણં કેવહ્યા હોજ્જા’ હે ભગવન્ સામા-
યિકસંયત એક સમયમા કેટલા ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં
પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! પઢિવજ્જમાણય ય પહુચ્ચ જહા કમાયકુસીલા
તહેવ નિરવસેસં’ હે ગૌતમ ! જે પ્રમાણે કપાય કુસીલના સખંધમા કહ્યું છે,
એજ પ્રમાણે સમગ્ર રીતે અહિયાં સામાયિક સંયતના સખંધમાં પણ કથન
સમજવું આ રીતે પ્રતિપદ્યમાન સામાયિક સંયતોની અપેક્ષાથી સામાયિક
સંયત એક સમયમા હોય પણ છે, અને નથી પણ હોતા જો તે એક

અસ્તિ તદા જઘન્યેન ઇકો વા દ્વૌ વા ત્રયો વા ઉત્કર્ષેણ સહસ્રપૃથક્ત્વં દ્વિ સહસ્રાદારમ્ય નવ સહસ્રર્થનંતં સમુત્પચન્તે એક સમયે, પૂર્વપ્રતિપન્નાન્ પ્રતીત્ય તુ જઘન્યેન કોટિસહસ્રપૃથક્ત્વમ્ ઉત્કૃષ્ટતોઽપિ કોટિસહસ્રપૃથક્ત્વમ્ દ્વિ કોટિ-સહસ્રાદારમ્ય નવ કોટિસહસ્રર્થનંતમ્ એક સમયે ભવન્તીતિ । ‘છેદોવદ્વાવણિયા પુચ્છા’ છેદોપસ્થાપનીયસંયતાઃ ભદન્ત ! એકસમયે ક્રિયન્તો ભવન્તીતિ પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘પઙ્કિવજ્જમાણ’ પ્રતિપચ્-માનાન્ વર્તમાનકાલિકમતિપત્તપેક્ષયા ‘પહુચ્ચ’ પ્રતીત્ય ‘સિય અત્થિ સિય-નત્થિ’ સ્થાત્સન્તિ-કદાચિદ્ભવન્તિ સ્યાન્નસન્તિ-કદાચિન્ન ભવન્તિ । ‘જહ્ અત્થિ’

સમય મેં હોતે હૈં તો કમ સે કમ એક બી હોતા હૈં દો બી હોતે હૈં ઓર ત્રીન બી હોતે હૈં । ઓર અધિક સે અધિક રૂપ મેં વે સહસ્ર પૃથક્ત્વ અર્થાત્ દો હજાર સે લેકર નૌ હજાર તક બી એક સમય મેં હોતે હૈં ઓર જબ પૂર્વપ્રતિપન્ન સામાયિકસંયતોં કા વિચાર એક સમય મેં હોને કા ક્રિયા જાતા હૈં તો વે જઘન્ય ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે કોટિ સહસ્ર પૃથક્ત્વ હોતે હૈં-દો કોટિસહસ્ર સે લેકર નૌ કોટિસહસ્ર તક હોતે હૈં । ‘છેદોવદ્વાવણિયા પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! ‘છેદોપસ્થાપનીયસંયત એક સમય મેં કિતને હોતે હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં ‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘પઙ્કિવજ્જમાણ’ વર્તમાનકાલ મેં છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર કો પ્રાપ્ત કરને વાલે છેદોપસ્થાપનીયસંયતોં કી અપેક્ષા સે ‘સિય અત્થિ સિય નત્થિ’ વે એકસમય મેં કદાચિત્ હોતે બી હૈં ઓર કદાચિત્ નહીં બી હોતે હૈં । ‘જહ્ અત્થિ’ યદિ હોતે હૈં તો વે જઘન્ય સે

સમયમા હોય છે, તો ઓછામાં ઓછા એક પણ હોય છે, બે પણ હોય છે, અને ત્રણ પણ હોય છે, અને વધારેમાં વધારે તેઓ બે હજારથી લઈને ૯ નવ હજાર સુધી પણ એક સમયમાં હોય છે. અને જ્યારે પૂર્વ પ્રતિપદ્યમાન સામાયિકને વિચાર એક સમયમાં હોવાના સળધમા કરવામાં આવે તો તેઓ જઘન્યથી કોટિ સહસ્ર પૃથક્ત્વ પણ હોઈ શકે છે અર્થાત્ બે કોટિ સહસ્રથી લઈને નવ કોટિસહસ્ર સુધી હોઈ શકે છે ‘છેદોવદ્વાવણિય પુચ્છા’ હે ભગવન્ છેદોપસ્થાપનીય સંયત એક સમયમાં કેટલા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘પઙ્કિવજ્જ-માણ’ વર્તમાન કાળમાં છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્રને પ્રાપ્ત કરવાવાળા છેદોપ-સ્થાપનીય સંયતોની અપેક્ષાથી ‘સિય અત્થિ સિય નત્થિ’ તેઓ કદાચિત્ એક સમયમાં હોય પણ છે, અને કદાચિત્ નથી પણ હોતા ‘જહ્ અત્થિ’

યદિ સન્તિ-ભવન્તિ તદા-‘જહન્નેળં ઇકો વા દો વા તિન્નિવા’ જઘન્યેન ઇકો વા દ્વૌ વા ત્રયો વા ‘ઉક્કોસેળં સયપુહુત્તં’ ઉત્કર્ષેણ શતપૃથક્ત્વમ્ દ્વિશતાદારમ્બ્ય નવ શતપર્યન્તમ્ । ‘પુવ્વપલ્લિવન્નપ્પહુચ્ચ’ પૂર્વપ્રતિપદ્યમાનાન્ પ્રતીત્ય-પૂર્વકાલિક છેદોપસ્થાપનીયસંયમપ્રાપ્તપુરુષાન્ અપેક્ષ્યેત્યર્થઃ ‘સિય અત્થિ સિય નત્થિ’ સ્યાત્-કદાચિત્ સન્તિ-ભવન્તિ સ્યાત્-કદાચિત્ ન સન્તિ-ન ભવન્તિ ‘જહ્ અત્થિ’ યદિ સન્તિ તદા ‘જહન્ને ણં કોહીસયપુહુત્તં’ જઘન્યેન કોટિશતપૃથક્ત્વમ્ ‘ઉક્કોસેળં વિ કોહિ સયપુહુત્તં’ ઉત્કર્ષેણાપિ કોટિ શતપૃથક્ત્વમ્ ‘પરિહારવિસુદ્ધિયા જહા પુલાગા’ પરિહારવિશુદ્ધિકાઃ સ્વલ્પ ભદન્ત । એકસમયે કિયન્તો ભવન્તીતિ મશ્નઃ । હે ગૌતમ ! પ્રતિપદ્યમાનાન્ પ્રતીત્ય સ્યાત્ સન્તિ સ્યાન્ન સન્તિ યદિ

એક અથવા દો અથવા ત્રીન હોતે હૈં ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે ‘સય પુહુત્તં’ શતપૃથક્ત્વ હોતે હૈં-દો સૌ સે લેકર ૯ સૌ તક એક સમય મેં હોતે હૈં । તથા-‘પુવ્વપલ્લિવન્નપ્પહુચ્ચ’ પૂર્વ પ્રતિપદ્યમાનાંની અપેક્ષા સે-પૂર્વકાલ મેં છેદોપસ્થાપનીયસંયમ કો પ્રાપ્ત હુપ્પુરુષોંની અપેક્ષા સે-વે ‘સિય અત્થિ સિય નત્થિ’ એક સમય મેં કદાચિત્ હોતે મીં હૈં ઓર કદાચિત્ નહીં મીં હોતે હૈં ‘જહ્ અત્થિ યદિ વે હોતે હૈં તો ‘જહન્નેળં કોહી સયપુહુત્તં’ જઘન્ય સે કોટિશત પૃથક્ત્વ હોતે હૈં ઓર ‘ઉક્કોસેળં વિ’ ઉત્કૃષ્ટ સે મીં વે ‘કોહિસયપુહુત્તં’ કોટિશત પૃથક્ત્વ હોતે હૈં । ‘પરિહારવિસુદ્ધિયા જહા પુલાગા’ પુલાકોં કે જૈસે એક સમય મેં પરિહારવિશુદ્ધિકસંયત હોતે હૈં-અર્થાત્ જવ ગૌતમ ને પ્રભુશ્રી સે પૂછા કિ હે ભદન્ત । પરિહારવિશુદ્ધિકસંયત એક સમય મેં કિનને હોતે હૈં ?

જો હોય છે, તો જઘન્યથી એક અથવા બે અથવા ત્રણ હોય છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી ‘સયપુહુત્તં’ શતપૃથક્ત્વ હોય છે, એટલે કે બસોથી લઈને નવસો સુધી એક સમયમાં હોય છે. તથા ‘પુવ્વપલ્લિવન્નપ્પહુચ્ચ’ પૂર્વ પ્રતિપદ્યમાની અપેક્ષાથી-પૂર્વકાળમાં છેદોપસ્થાપનીય પ્રાપ્ત થયેલા પુરુષોની અપેક્ષાથી ‘સિય અત્થિ સિય નત્થિ’ એક સમયમાં કોઈવાર હોય પણ છે, અને કોઈવાર નથી પણ હોતા જહ્ અત્થિ’ જો તેઓ હોય છે, તો ‘જહન્નેળ કોહીસયપુહુત્તં’ જઘન્યથી કોટિ શતપૃથક્ત્વ હોય છે. ‘ઉક્કોસેળ વિ કોહીસયપુહુત્તં’ ઉત્કૃષ્ટથી પણ કોટિ શતપૃથક્ત્વ હોય છે. ‘પરિહારવિસુદ્ધિયા જહા પુલાગા’ પુલાકોના કથન પ્રમાણે એક સમયમાં પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત હોય છે અર્થાત્ જ્યારે ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું છે કે-હે ભગવન્ પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત એક સમયમાં કેટલા હોય છે ? જ્યારે પ્રભુશ્રીએ-ઉત્તરમાં એવું કહ્યું કે-હે ગૌતમ ! પ્રતિપદ્યમાન પરિહાર

सन्ति तदा जघन्येन एको वा द्वौ वा त्रयो वा उत्कर्षेण शतपृथक्त्वम् पूर्वप्रति-
पद्यमानान् प्रतीत्य तु स्यात् सन्ति स्याच्च सन्ति यदि भवन्ति तदा जघन्येन एको
वा द्वौ वा त्रयो वा उत्कर्षेण सहस्रपृथक्त्वमिति । 'सुहुमसंपराया जहा णियंठा'
'सूक्ष्मसंपरायसंयता यथा निर्ग्रन्थाः, सूक्ष्मसंपरायसंयताः खलु भदन्त ! एकसमये
क्रियन्त उत्पद्यन्ते इति प्रश्नः, हे गौतम ! प्रतिपद्यमानान् प्रतीत्य स्यात् सन्ति
स्थान् सन्ति, यदि सन्ति तदा जघन्येन एको वा द्वौ वा त्रयो वा उत्कर्षेण द्वा

तव प्रभुश्री ने ऐसा कहा है कि गौतम ! प्रतिपद्यमान परिहारविशुद्धिक
संयतों की अपेक्षा से—वर्तमानकाल में परिहारविशुद्धिकसंयत को
प्राप्त करते हुए पुरुषों की अपेक्षा से—वे कदाचित् होते भी हैं और
कदाचित् नहीं भी होते हैं । यदि होते हैं तो जघन्य से एक अथवा दो
अथवा तीन होते हैं और उत्कृष्ट से वे शतपृथक्त्व होते हैं । तथा—पूर्व
प्रतिपन्न पुरुषों की अपेक्षा से—पूर्वकाल में परिहारविशुद्धिकसंयम को
प्राप्त हुए पुरुषों की अपेक्षा से—वे एक समय में होते भी हैं और नहीं
भी होते हैं । यदि होते हैं तो जघन्य से एक अथवा दो अथवा तीन होते
हैं और उत्कृष्ट से सहस्रपृथक्त्व होते हैं । 'सुहुमसंपराया जहा णियंठा'
निर्ग्रन्थों के जैसा सूक्ष्मसंपरायसंयतों का परिणाम है । अर्थात् वर्त-
मानकाल में सूक्ष्मसंपरायसंयम को प्राप्त करने वाले जीवों की अपेक्षा
सूक्ष्मसंपरायसंयत एक समय में होते भी है और नहीं भी होते हैं—
यदि होते हैं तो जघन्य से एक अथवा दो अथवा तीन होते हैं

विशुद्धिक संयतोनी अपेक्षाथी ओटले के वर्तमान काणमा परिहारविशुद्धिक
संयमपण्णाने प्राप्त करनारा पुद्घोनी अपेक्षाथी तेओ कोधवार डोय पण्णु छे,
अने कोधवार नथी पण्णु डोता ने डोय छे तो जघन्यथी ओक अथवा जे अथवा
त्रयु डोय छे, अने उत्कृष्टथी शतपृथक्त्व डोय छे, अर्थात् भसोथी लधने नवसे
सुधी डोय छे. तथा पूर्वप्रतिपन्न पुद्घोनी अपेक्षाथी ओटले के पूर्वकाणमा
परिहारविशुद्धिक संयमने प्राप्त थयेल पुद्घोनी अपेक्षाथी तेओ ओक समयमा
डोय पण्णु छे, अने नथी पण्णु डोता. ने डोय छे, तो जघन्यथी ओक अथवा जे
अथवा त्रयु डोय छे. अने उत्कृष्टथी सहस्रपृथक्त्व डोय छे सुहुमसंपराया जहा
नियंठा' निर्ग्रन्थाना कथन प्रमाणे सूक्ष्मसंपराय संयतोनु परिमाणु छे अर्थात्
वर्तमान काणमा सूक्ष्मसंपराय संयमने प्राप्त करवावाणा लोवेनी अपेक्षाथी
सूक्ष्मसंपराय संयत ओक समयमा डोय पण्णु छे अने नथी पण्णु डोता ने
डोय छे, तो जघन्यथी ओक अथवा जे अथवा त्रयु डोय छे, अने उत्कृष्टथी

પટિઃ, પૂર્વપ્રતિપદ્યમાનાન પ્રતીત્ય તુ સ્યાત્ સન્તિ સ્યાન્ન સન્તિ યદિ સન્તિ તદા જઘન્યેન એકો વા દ્વૌ વા ત્રયો વા-ઉત્કર્ષેણ શતપૃથક્ત્વમિતિ । ‘અહ્વચ્ચાયા-સંજયાણં પુચ્છા’ યથાહ્યાતસંયતાઃ સ્વહુ મદન્ત । એકસમયે ક્રિયન્ત ઉત્પન્નતે ઇતિ પુચ્છા-પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘પડિ વજ્જમાણે પહુચ્ચ સિય અત્થિ સિય નત્થિ’ પ્રતિપદ્યમાનાન્ પ્રતીત્ય સ્યાત્ સન્તિ સ્યાન્ન સન્તિ । ‘જહ્ અત્થિ’ યદિ સન્તિ-મવન્તિ તદા ‘જહન્નેણં એકો વા દો વા તિન્નિ વા’ જઘન્યેન એકો વા દ્વૌ વા ત્રયો વા મવન્તિ, ‘ઉક્કોસેણં વાવટ્ઠસયં’ ઉત્કર્ષેણ દ્વા પટિઃ શતસ્મૃત્ત્વ ‘અદ્દુત્તરસયં સ્વવગાણં’ અષ્ટોત્તરશતં ક્ષપકાણામ્

ઔર ઉત્કૃષ્ટ છે ૧૬૨ હોતે હૈ । તથા-પૂર્વપ્રતિપદ્યમાનોં કો આશ્રિત કરકે સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત કદાચિત્ હોતે બી હૈં ઔર કદાચિત્ નહીં બી હોતે હૈં । યદિ હોતે હૈં તો જઘન્ય સે એક અથવા દો અથવા ત્રીન હોતે હૈં । ઔર ઉત્કૃષ્ટ સે શતપૃથક્ત્વ હોતે હૈં । ‘અહ્વચ્ચાયાસંજયાણં પુચ્છા’ હે મદન્ત । યથાહ્યાતસંયત એક સમય મેં કિતને ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રશુશ્રી કહતે હૈં-‘ગોયમા ! પડિવજ્જમાણે પહુચ્ચ સિય અત્થિ સિય નત્થિ’ હે ગૌતમ ! પ્રતિપદ્યમાન યથાહ્યાતસંયતોં કો આશ્રિત કરકે વે કદાચિત્ એકસમય મેં હોતે બી હૈં ઔર કદાચિત્ નહીં બી હોતે હૈં । ‘જહ્ અત્થિ જહન્નેણં એકો વા દો વા તિન્નિ વા’ યદિ એક સમય મેં વે હોતે હૈં તો જઘન્ય સે એક અથવા દો અથવા ત્રીન હોતે હૈં । ઔર ‘ઉક્કોસેણં વાવટ્ઠસયં’ ઉત્કૃષ્ટ સે એક સૌ વાસઠ ૧૬૨ હોતે હૈં જનમેં ‘અદ્દુત્તરસયં સ્વવગાણં ચડવન્નં ઉવસામગાણં’

૬૨ બાસઠ હોય છે તથા પૂર્વપ્રતિપદ્યમાનોના આશ્રય કરીને સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત કોઈવાર હોય પણ છે, અને કોઈવાર નથી પણ હોતા. બે હોય છે, તો જઘન્યથી એક અથવા બે અથવા ત્રણ હોય છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી શતપૃથક્ત્વ હોય છે

‘અહ્વચ્ચાયાસંજયાણં પુચ્છા’ હે બગવન્ યથાહ્યાત સંયત એક સમયમાં કેટલા હોય છે ? ઉત્તરમાં પ્રશુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! પડિવજ્જમાણે પહુચ્ચ સિય અત્થિ સિય નત્થિ’ હે ગૌતમ ! પ્રતિપદ્યમાન યથાહ્યાત સંયતોના આશ્રય કરીને તેઓ કદાચિત્ એક સમયમાં હોય પણ છે, અને કદાચિત્ નથી પણ હોતા ‘જહ્ અત્થિ જહન્નેણં એકો વા દો વા તિન્નિ વા’ બે તેઓ એક સમયમાં હોય છે, તો જઘન્યથી એક અથવા બે અથવા ત્રણ હોય છે, અને ‘ઉક્કોસેણં વાવટ્ઠસયં’ ઉત્કૃષ્ટથી ૧૬૨ એકસે બાસઠ હોય છે તેમાં ‘અદ્દુત્તરસયં સ્વવગાણં ચડવન્નં ઉવસામગાણં’ તેઓમાં ૧૦૮ એકસે આઠ ક્ષપક ૪૦ ૫૧

‘ચતુર્થઃ ઉત્તરસામગાળં’ ચતુઃ પચ્ચાશ્વદુપશમકાનામ્ દ્વયોઃ સંમેલને દ્વાષ્ટ્યુત્તરં
શતં ભવતીતિ । ‘પુન્નવપલ્લિવન્નપ પહુચ્ચ’ પૂર્વપ્રતિપદમાનાન્ પ્રતીત્ય તુ ‘જઘ-
ન્નેણ કોલિપુહુત્તં ઉકોસેણ વિ કોલિપુહુત્તં’ જઘન્યેન કોટિપૃથક્ત્વમ્ ઉત્કર્ષેણાપિ
કોટિપૃથક્ત્વમેવેતિ ૩૫ ।

ષટ્ત્રિંશત્તમમ્ અલ્પવહુત્વદ્વારમાહ—અલ્પવહુત્વાધિકારે ‘એસિ ણં’ इत्यादि,
‘એસિ ણં મંતે !’ एतेषां खलु भदन्त ! ‘સામાદ્યછેદોવટ્ટાવણિયપરિહારવિસુ-
દ્ધિયસુહુમસંપરાયઅહક્ષાયસંજયાળં’ સામાયિકસંયત છેદોપસ્થાપનીયસંયત
પરિહારવિશુદ્ધિકસંયત સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત યથારૂપાતસંયતાનામ્ ‘કયરે કયરેહિતો
જાવ વિસેસાદિયા વા’ કતરે કતરેભ્યો યાવદ્વિશેષાધિકા વા યાવત્પદેન અલ્પા
વા વહુકા વા તુલ્યા વા एतेषां ग्रहणं भवतीति तथा च हे भदन्त ! ૧૬ સામા-
યિકાદિસંયતેષુ પચ્ચસુ કેભ્યઃ કેષામલ્પવહુત્વાદિકમ્ ભવતીતિ પ્રદત્તઃ, મગ-

इनमें १०८ क्षपक और ५४ उपशमक होते हैं । ‘पुन्वपल्लिवन्नप पडुच्च’ तथा पूर्व प्रतिपन्नक यथारूपातसंयतो को लेकर वे एक समय में जघन्य और उत्कृष्ट दोनों रूप से दो करोड से लेकर ९ करोड तक होते हैं । ३५ वा परिमाण द्वार का कथन समाप्त ।

૩૬ વાં અલ્પવહુત્વ દ્વાર કા કથન

‘એસિ ણં મંતે ! સામાદ્ય છેદોવટ્ટાવણિય પરિહારવિસુદ્ધિય
અહક્ષાયસંજયાળં’ हे भदन्त ! इन पूर्वोक्त सामायिकसंयत છેદોપ-
સ્થાપનીયસંયત પરિહારવિશુદ્ધિકસંયત, સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત ઓર યથા
રૂપાતસંયત इनमें कौन किनकी अपेक्षा से यावत् विशेषाधिक हैं ?
यहां यावत्पद से ‘अल्पा वा बहुया वा तुल्ला वा’ इस पाठ का ग्रहण

અને ૫૪ ચોપન ઉપશમક હોય છે, ‘પુન્નવપલ્લિવન્નપ પહુચ્ચ’ તથા પૂર્વપ્રતિ-
પન્નક યથારૂપાત સંયતોને લઈને તેઓ એક સમયમા જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ
અને પ્રકારથી એ કરોડથી લઈને નવ કરોડ સુધી હોય છે. એ રીતે આ
પાત્રીસસુ પરિમાણદ્વાર કહ્યું છે. પરિમાણદ્વાર સમાપ્ત ॥

હવે છત્રીસમા અલ્પવહુત્વ દ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે.

‘એસિ ણ મંતે ! સામાદ્ય છેદોવટ્ટાવણિયપરિહારવિસુદ્ધિયસુહુમસંપરાય
અહક્ષાયસંજયાળં’ हे भगवन् आ उपर पञ्चवेला सामायिक संयत, છેદો-
પસ્થાપનીય સંયત પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત અને યથા-
રૂપાત સંયતોમા કોણ કોનાથી અલ્પ છે ? કોણ કોનાથી વધારે છે ? કોણ
કોની અડાઅડ છે ? અને કોણ કોનાથી વિશેષાધિક છે ? અહિયાં યાવત્પદથી
‘અલ્પા વા વહુકા વા તુલ્યા વા’ આ પદો અહણ કરાયા છે આ પ્રશ્નના

વાનાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम । ‘सञ्चत्थोवा सुद्धमसंपराय-
संजमा’ सर्वेभ्यः स्तोकाः अल्पाः सूक्ष्मसंपरायसंयता भवन्ति स्तोक्तत्वात्
तत्कालस्य निर्ग्रन्थतुल्यत्वेन च शतपृथक्त्वप्रमाणत्वात् सूक्ष्मसंपरायसंयतानाम् ।
परिहारविशुद्धियसंजया संखेज्जगुणा’ सूक्ष्मसंपरायसंयतापेक्षया परिहारविशु-
द्धिकसंयताः संख्येयगुणा अधिका भवन्ति परिहारविशुद्धिरूपात्कालस्य सूक्ष्म-
संपरायसंयतकालापेक्षया अधिकत्वात् तथा ते परिहारविशुद्धिकाः पुलाकवत् सह-
स्रपृथक्त्वप्रमाणका भवन्तीति । ‘अहक्खायसंजया संखेज्जगुणा’ परिहारविशुद्धिका
पेक्षया यथाख्यातसंयता संख्येयगुणा अधिका भवन्ति कोटिपृथक्त्वप्रमाणत्वात्
यथाख्यातानाम् । ‘छेदोवद्वावणियसंजया संखेज्जगुणा’ यथाख्यातसंयतापेक्षया

हुआ है । तथा च सामायिकसंयत आदि पांचसंयतो में कौन संयत किन
संयतो से अल्प हैं ? कौन बहुत है ? कौन बराबर है और कौन विशेषा-
धिक है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-‘गोयमा ! सञ्चत्थोवा सुद्धमसं-
रायसंजमा०’ हे गौतम ! सब से कम सूक्ष्मसंपरायसंयत हैं । क्यों कि
सूक्ष्मसंपरायसंयत का काल थोड़ा है । तथा ये निर्ग्रन्थ के तुल्य होने
से एक समय में दो सौ से लेकर ९०० सौ तक हो सकते हैं ।
परिहारविशुद्धियसंजया संखेज्जगुणा’ इनकी अपेक्षा परिहारविशुद्धिक
संयत संख्यातगुणे अधिक हैं । इसका कारण सूक्ष्मसंपरायसंयतो के
काल से इनका काल अधिक होता है और ये पुलाकों के जैसा सहस्र
पृथक्त्व होते हैं । परिहारविशुद्धिकसंयतो की अपेक्षा ‘अहक्खाय
संजया संखेज्जगुणा’ यथाख्यातसंयत संख्यातगुणे अधिक हैं । इसका
कारण यह है कि इनका परिमाण कोटिपृथक्त्व कहा गया है । ‘छेदो-
वद्वावणियसंजया संखेज्जगुणा’ यथाख्यातसंयतो की अपेक्षा छेदोप-

ઉત્તરમા પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! સચ્ચત્થોવા સુદ્ધમસંપરાયસંજયા’ હે
ગૌતમ ! સૌથી ઓછા સૂક્ષ્મસંપરાય સંયતો છે. કેમકે સૂક્ષ્મસંપરાય સંયતોનો
કાળ થોડો હોય છે. તથા તેઓ નિર્ગ્રન્થોની બરાબર હોવાથી એક સમયમાં
બસોથી લઈને ૯૦૦ નવસો સુધી હોઈ શકે છે. ‘પરિહારવિશુદ્ધિયસંજયા
સંખેજ્જગુણા’ તેના કરતાં પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત સંખ્યાતગુણ વધારે છે.
તેનું કારણ સૂક્ષ્મસંપરાય સંયતોના કાળથી વધારે હોય છે. અને તેઓ
પુલાકો પ્રમાણે સહસ્ર પૃથક્ત્વ અર્થાત્ એ હજારથી લઈને નવ હજાર સુધી
હોય છે. પરિહારવિશુદ્ધિક સંયતોની અપેક્ષાથી ‘અહક્ખાયસંજયા સંખેજ્જગુણા’
યથાખ્યાત સંયતો સંખ્યાતગુણા અધિક છે તેનું કારણ એ છે કે-તેઓનું
પરિમાણ કોટિ પૃથક્ત્વ કહેલ છે. ‘છેદોવદ્વાવણિયસંજયા સંખેજ્જગુણા’ યથા

છેદોપસ્થાપનીયસંયતાઃ સંખ્યાતગુણા અધિકા ભવન્તિ કોટિશતપૃથક્ત્વપ્રમાણતાયા સ્તેષાં કથનાત્ । ‘સામાહ્યસંજયા સંલેજ્જગુણા’ છેદોપસ્થાપનીયસંયતાપેક્ષયા સામાયિકસંયતાઃ સંખ્યાતગુણા અધિકા ભવન્તિ કષાયકુશીલતુલ્યતયા કોટિ-સહસ્રમાનત્વેન તૈવાયુક્તત્વાત્ તથા ચ સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતાઃ સર્વે-ભ્યોઽધિકાશ્ચ સામાયિકસંયતાઃ । इतरे तु अपेक्षया स्तोका अपि अपेक्षया अधिका अपीति भावः ॥સૂ.૦૭॥

પૂર્વ સંયતાઃ કથિતાઃ, તેષુ ચ કેચન પ્રતિસેવનાવન્તોઽપિ ભવન્તીતિ પ્રતિસેવનાભેદાન્ તદ્રતાલોચનાદોષાન્ તત્સમ્બન્ધાદાલોચકગુણાંશ્ચ દર્શયિતું સદ્ગ્રહગાથામાહ-‘પડિસેવના’ इत्यादि,

સ્થાપનીયસસંત સંખ્યાતગુણે અધિક હૈં । कथों कि इनका प्रमाण कोटि-शत पृथक्त्व कहा गया है । ‘સામાહ્યસંજયા સંલેજ્જગુણા’ સામાયિક-સંયત છેદોપસ્થાપનીયસંયતોં કી અપેક્ષા સંખ્યાતગુણે અધિક હૈં । कथों कि इनका प्रमाणकषायकुशीलों के जैसे कोटिसहस्र पृथक्त्वरूप है । इस प्रकार सबों से अल्प सूक्ष्मसंपरायसंयत हें और सबों से अधिक सामायिक संयत हें । और बाकी के अपेक्षा कृत अल्प भी हें और अधिक भी हें ॥સૂ.૦૭॥

इस प्रकार से संयतों का कथन करके अब सूत्रकार इनमें जो कितनेक साधु प्रतिसेवनावाले भी होते हैं सो उस प्रतिसेवना के भेदों को और प्रतिसेवना की आलोचना के दोषों को तथा आलोचक (आलोचना करने वाले) के गुणों को दिखाने के लिये संग्रह गाथा कहते हैं-‘पडिसेवना’ इत्यादि ।

ખ્યાત સંયતોના અપેક્ષાર્થી છેદોપસ્થાપનીય સંયત સખ્યાતગુણા વધારે છે, કેમકે તેઓનું પ્રમાણ કોટિશતપૃથક્ત્વનું કહેલ છે. ‘સામાહ્યસંજયા સંલેજ્જગુણા’ સામાયિક સંયત, છેદોપસ્થાપનીય સંયતો કરતાં સખ્યાતગુણા વધારે છે, કેમકે તેઓનું પ્રમાણ કષાય કુશીલોના કથન પ્રમાણે કોટિસહસ્ર પૃથક્ત્વરૂપ છે આ રીતે સૌથી ઓછા સૂક્ષ્મસંપરાય સંયતો છે અને સૌથી વધારે સામાયિક સંયતો છે. અને બાકીનાઓ અપેક્ષાર્થી અલ્પ પણ છે, અને અધિક પણ હોય છે ॥સૂ.૦૭॥

આ રીતે સંયતોનું કથન કરીને હવે સૂત્રકાર તેઓમાં કેટલાક સાધુઓ પ્રતિસેવનાવાળા પણ હોય છે, તેથી તે પ્રતિસેવનાના ભેદોને અને પ્રતિસેવનાની આલોચનાના દોષોને તથા આલોચક (આલોચના કરવાવાળા)ના શુભોને બતાવવા માટે નીચે પ્રમાણે સંગ્રહગાથા કહે છે. ‘પડિસેવના’ इत्यादि

गाहा—पडिसेवण दोसा लोयणा य आलोयणारिहे चव ।

ततो सामायारी पायच्छित्ते तवे चव ॥१॥

छाया—प्रतिसेवना १ दोपा२ आलोचना च २ आलोचनार्हश्चैव ४ ।

ततः सामाचारी ५ प्रायश्चित्तं ६ तपश्चैव ७ ॥१॥

अर्थ—‘पडिसेवणत्ति’ प्रतिसेवना—अतिचारादि सेवनम् १, ‘दोसा’ दोषाः आलोचनाया दशविधायाः २, ‘आलोयणा’ आलोचना ३, ‘आलोयणारिहे चव’ आलोचनार्हश्चैव—आलोचनादानसमर्थो गुरुश्च ४, ‘ततो सामायारी’ ततः सामाचारी वक्ष्यमाणा दशविधा ५, ‘पायच्छित्तं’ प्रायश्चित्तम्—दशविधम् वक्ष्यमाणम् ६, ‘तवे चव’ तपश्चैव—द्वि प्रकारकं वक्ष्यमाणम् ७ एतादृश सप्त विषयान् प्रकरणानि आश्रित्य अन्तिमं प्रकरणं प्रवर्त्तते ।

मूलम्—कइविहा णं भंते ! पडिसेवणा पन्नत्ता ? गोयमा ! दसविहा पडिसेवणा पन्नत्ता तं जहा देप्प—प्पमाद—ऽणाभोगे, आउरे आवईय । संकिंन्ने सहसकारे भयप्पओसांय वीमंसां ॥१॥ दस आलोयणा दोसा पन्नत्ता तं जहा—आकंपइत्ता अणुमाण-इत्ता जं दिट्ठं बायरं च सुहुमं वा । छन्नं सद्धाउलयं बहुजण-अवत्त तंस्सेवी ॥२॥ दसहिं ठाणेहिं संपन्ने अणगारे अरिहति अत्तदोसं आलोइत्तए, तं जहा जाइसंपन्ने कुलसंपन्ने, विणय-संपन्ने, णाणसंपन्ने, दंसणसंपन्ने, चारित्तसंपन्ने, खंत्ते दंते अंसाई अंपच्छाणुतावी । अइहिं ठाणेहिं संपन्ने अणगारे अरि-हइ, आलोयणं पडिच्छित्तए तं जहा—आयारवं, आहारवं, वव-हारवं, उव्वलिंए, पेकुव्वए, अपरिस्सा वी, निज्जवए अंवायदंसी । दसविहा सामायारी पन्नत्ता, तं जहा इच्छा, मिच्छा, तहकारे, आवस्सिया य, निसीहिया । आपुच्छणा य पडिपुच्छा, छंदणा य, निमंतणा । उवसंपंयाय काले सामायारी भवे दसहा ॥सू० ८॥

छाया—कतिविधा खलु भदन्त ! प्रतिसेवना प्रज्ञप्ता ? गौतम ! दशविधा प्रतिसेवना प्रज्ञप्ता । तद्यथा—दर्पे १, प्रमादे २, अनाभोगे ३, आतुरे ४, आपदि ५,

ચ। સંકીર્ણે, સહસાકારે૭, મયાત્૮, પ્રદેષાન્વ૯, વિમર્શાત્૧૦। દશ આલોચના-
દોષાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તથા-આકંપ્ય૧, અનુમાય૨, યદૃષ્ઠ૩, વાદરં ચ૪ સૂક્ષ્મં ત્રા૫,
છન્નં ૬ શબ્દાકુલં૭, બહુજનમ્૮ અવ્યક્તમ્૯ તત્સેવી૧૦।૨। દશભિઃ સ્થાનૈઃ
સંપન્નોડનગારોડ્ઘંતિ આત્મદોષમાલોચયિતુમ્। તથા-જાતિસંપન્નઃ૧, કુલ-
સંપન્નઃ૨, વિનયસંપન્નઃ૩, જ્ઞાનસંપન્નઃ૪, દર્શનસંપન્નઃ૫, ચારિત્રસંપન્નઃ૬, જ્ઞાન્તો
૭, દાન્તો૮, માધી૯ અપશ્વાદન્નુતાપી૧૦। અષ્ટભિઃ સ્થાનૈઃ સંપન્નઃ અનગારો-
ડ્ઘંતિ આલોચનાં પ્રતીદુમ્, તથા આચારવાન્ ૧, આધારવાન્ ૨, વ્યવહારવાન્
૩, અપત્રીહકઃ૪, પ્રકુર્વકાઃ૫, અપરિશ્રાવી૬, નિર્વ્યાપકઃ૭, અપાયદર્શી૮,।
દશવિધા સામાચારી પ્રજ્ઞપ્તા તથા-ક્ષણાકારઃ૧, મિથ્યાકારઃ૨, તથાકારઃ૩,
આવશ્યિકી૪, નૈવેધિકી૫, આપૃચ્છનાચ૬, પ્રતિપૃચ્છા૭, છન્દનાચ૮, નિમ-
ન્ત્રણા૯, ઉપસંપદા ચ કાલે૧૭, સામાચારી ભવેત્ દશધા ॥૬૦૮॥

ટીકા—‘કહ્વિહા ણં મંતે ! પઢિસેવના પન્નત્તા’ કતિવિધા સ્વલુ ભદન્ત !
પ્રતિસેવના પ્રજ્ઞપ્તા-પ્રતિસેવના-પ્રતિકૂલા સેવના इति પ્રતિસેવના સંયમવિરાધના-
સંયમદોષ इति-યાવત્ તથા ચ હે ભદન્ત ! સંયમસ્ય દોષાઃ કિયન્તો ભવન્તિ
इति પ્રશ્નઃ, ભગવાનાહ-‘ગોયમા’ इत्याદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘દસવિહા પઢિ-
સેવના પન્નત્તા’ દશવિધાઃ-દશપ્રકારકાઃ પ્રતિસેવનાઃ-સંયમદોષાઃ કથિતાઃ।

અતિચાર આદિ કે સેવન કા નામ પ્રતિસેવના હૈ ૧। દશ પ્રકાર
કી આલોચના કે જો દોષ હૈં વે યહાં દોષ શબ્દ સે ગૃહીત હુણ હૈં ૨।
દોષોં કી આલોચના ૩। આલોચના દેને કે યોગ્ય ગુરુ ૪। સામાચારી
૫। પ્રાયશ્ચિત્ત ૬। ઔર તપ ૭। इन सात विषयों को लेकर अब सूत्र-
कार यह नीचे का प्रकरण प्रारम्भ करते हैं-‘कहविहारणं मंते !
पडिसेवणा पन्नत्ता’ इत्यादि।

ટીકાર્થ—‘કહ્વિહા ણં મંતે ! પઢિસેવના પન્નત્તા’ હે ભદન્ત ! પ્રતિસેવના
કિતને પ્રકાર કી કહી ગઈ હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા !

અતિચાર વિગેરેના સેવનનુ નામ પ્રતિસેવના છે ૧ આલોચનાના દસ
પ્રકારના જે દોષો છે, તે અહિયાં દોષ શબ્દથી કહ્યા છે. ૨ દોષોની આલો-
ચના ૩, આલોચના દેવાને યોગ્ય ગુરુ ૪, સામાચારી ૫, પ્રાયશ્ચિત્ત ૬, અને
તપ ૭, આ સાત વિષયોને લઈને હવે સૂત્રકાર આ નીચેના પ્રકરણનો પ્રારંભ
કરે છે-‘કહ્વિહાણં મંતે ! પઢિસેવના પન્નત્તા’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—‘કહ્વિહાણ મંતે ! પઢિસેવના પન્નત્તા’ હે ભગવન્ પ્રતિસેવના
કેટલા પ્રકારની કહી છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રમુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે

‘તં જહા’ તત્ત્વયા-‘દર્પ’ દર્પે ‘દર્પ’ इत्यादी सर्वत्र सप्तमी विभक्ति र्ज्ञातव्या तेन
 दर्पे विद्यमाने सति प्रतिसेवना भवति दर्पश्चाभिमानादि, तथा च अभिमाना-
 त्शकदर्पे सति या संयमविराधना सा दर्पप्रतिसेवनेति १ । ‘प्रमाद’ तथा प्रमादे-
 सति-प्रमादश्च-मद्यविषयकपायनिद्राविकथा रूपः २ । ‘अणामोगे’ अनाभोगे,
 सति अनाभोगश्च अज्ञानादिः तस्मिन् सति प्रतिसेवनेति तृतीया ३ । ‘आउरे’

दसविहा पडिसेवणा पणत्ता’ हे गौतम ! प्रतिसेवना १० प्रकार की
 कही गई है । प्रतिकूल सेवना का नाम प्रतिसेवना है । प्रतिसेवना का
 दूसरा नाम संयमविराधना है । यह संयमविराधनारूप प्रतिसेवना
 संयम के दोषरूप होती है । अतः संयम के दोष किनने होते हैं ? ऐसा
 यह प्रश्न का वाच्यार्थ है । और संयम के दोष १० होते हैं । ऐसा यह
 उत्तर है । संयम के वे १० दोष इस प्रकार से हैं-‘दृष्टपमाद अणा-
 भोगे आउरे आवईय, संकिन्ने सहसक्कारे भयप्पाओसा य वीमंसा’
 यहां दर्प इत्यादि पदों में सप्तमी विभक्ति हुई है ऐसा जानना चाहिये ।
 तथा च-दर्प के होने पर प्रतिसेवना होती है । दर्प नाम अभिमान
 आदि का है अभिमानात्मक दर्प के होने पर जो जो संयम की विरा-
 धना होती है वह दर्प प्रतिसेवना है १ । ‘प्रमाद’ मद्यपान, विषय,
 कषाय, निद्रा और विकथा इन रूप प्रमाद होता है । इस प्रमाद से
 जो संयम की विराधना होती है वह प्रमादविराधना है २ । अज्ञान
 आदि का नाम अनाभोग है । इस अज्ञानादिरूप अनाभोग के होने

કે-‘ગોચમા ! દસવિહા પડિસેવણા પણત્તા’ હે ગૌતમ ! પ્રતિસેવના ૧૦ દસ
 પ્રકારની કહી છે, પ્રતિકૂલ સેવનાનું નામ પ્રતિસેવના છે. તથા પ્રતિસેવનાનું
 બીજું નામ સંયમ વિરાધના છે. આ સંયમ વિરાધના ૩૫ પ્રતિસેવના સંય-
 મના દોષ ૩૫ હોય છે. જેથી સંયમના દોષો કેટલા હોય છે ? આ રીતેના
 આ પ્રશ્નનો હેતુ છે અને સંયમના દોષ દસ છે એ પ્રમાણેનો પ્રબુશ્રીએ
 ઉત્તર કહેલ છે તે દસ દોષો આ પ્રમાણે છે. ‘દ્રષ્ટપ્પમાદ અણાભોગે આઉરે
 આવઈય, સંકિત્તે સહસક્કારે ભયપ્પઓસાય વીમંસા’ અહિયાં દર્પ વિગેરે પદોમાં
 સપ્તમી વિભક્તિ થઇ છે, તેનો અર્થ આ પ્રમાણે છે-દર્પ-અહંકાર થાય
 ત્યારે પ્રતિસેવના થાય છે. દર્પ અહંકાર-અભિમાનને કહે છે. અર્થાત્ અભિ-
 માન ૩૫ દર્પ થાય ત્યારે જે સંયમની વિરાધના થાય છે, તે દર્પ પ્રતિ-
 સેવના કહેવાય છે. ૧ ‘પ્રમાદ’ મદ્યપાન (દારૂ વિગેરે) વિષય, કષાય, નિદ્રા
 અને વિકથા ૩૫ પ્રમાદ હોય છે આ પ્રમાણેથી જે સંયમની વિરાધના થાય

આતુરે, આતુરે સતિ ગ્લાનાવસ્થાયાં જાયમાનાં પ્રતિસેવનેતિ ચતુર્થી ૪, 'આવર્દય' આપદિ ચ-આપત્તૌ સત્યાં જાયમાના પ્રતિસેવનેતિ પञ્ચમી ૫, આપચ્ચ દ્રવ્યાદિ ભેદેન ચતુર્વિધા તન્ન દ્રવ્યાપત્-પ્રાસુકાદિ દ્રવ્યાણામલાભઃ, ક્ષેત્રાપત્ વનાદિવિષમ-ક્ષેત્રપતિસપ્તમ્ કાલાપત્. દુર્ભિક્ષાદિ કાલમાપ્તિઃ, ભાવાપત્-ગ્લાનત્વાદિ, एवं દ્રવ્યક્ષેત્રકાલભાવભેદેન ચતસ્ર આપદ્ इति ૫ । 'સંકીર્ણે' સંકીર્ણે, સ્વપક્ષ પરપક્ષમિશ્રિતક્ષેત્ર સતિ ૬, 'સહસકારે' સહસકારે સત્તિ-આકસ્મિક વલા-ત્કારક્રિયાયામ્, તથા ચોક્ત્યુ-

‘પુલ્લિં અપાસિણં ષાણ છૂદં મે જં પુણો પાસે ।

ન તરહ્ નિયત્તેઝં પાયં સહમાકરણમેયં’ ॥૧॥

પર જો સંયમની વિરાધના થોતી હૈ વહ અનાભોગ પ્રતિસેવના હૈ ૩ । ‘આતુરે’ ગ્લાન આદિ અવસ્થા મેં હોને વાળી જો સંયમની વિરાધના હૈ વહ આતુર પ્રતિસેવના હૈ ૪ । ‘આવર્દય’ આપત્તિ કે આજાને પર જો સંયમની વિરાધના થોતી હૈ વહ આપત્ પ્રતિસેવના હૈ ૫ । દ્રવ્યાદિ કે ભેદ સે આપત્ ચાર પ્રકારની થોતી હૈ । પ્રાસુક દ્રવ્યાદિ કે અલાભ કા નામ દ્રવ્યાપત્ હૈ વન આદિ રૂપ વિષમ ક્ષેત્ર મેં અટક જાને કા નામ ક્ષેત્રાપત્ હૈ । દુર્ભિક્ષ આદિ કાલ કે હોને કા નામ કાલાપત્ હૈ । ઓર ગ્લાન અવસ્થા કા નામ ભાવાપત્ હૈ । સ્વપક્ષ ઓર પર પક્ષ સંમિશ્રિત ક્ષેત્ર કે હો જાને પર જો સંયમની વિરાધના થોતી હૈ વહ સંકીર્ણતા પ્રતિસેવના હૈ ૬ । આકસ્મિક ક્રિયા રૂપ સહસકાર સે હુઈ જો વિરાધના હૈ વહ આકસ્મિક પ્રતિસેવના હૈ ૭ । કહા મી હૈ-

છે. તે પ્રમાદ વિરાધના કહેવાય છે. ૨ ‘અનાભોગ’ અજ્ઞાન વિગેરેને અનાભોગ કહે છે. તે અજ્ઞાન વિગેરે રૂપ અનાભોગ થાય ત્યારે જે સંયમની વિરાધના થાય છે, તે અનાભોગ પ્રતિસેવના કહેવાય છે, ૩ ‘આતુરે’ ગ્લાન વિગેરે અવસ્થામાં થવાવાળી જે સંયમની વિરાધના છે તે આતુર પ્રતિસેવના કહેવાય છે, ‘આવર્દય’ આપત્તિ આવી પડે ત્યારે સંયમની જે વિરાધના થાય છે, તે આપદ્ પ્રતિસેવના કહેવાય છે ૫ દ્રવ્ય વિગેરેના ભેદથી આપત્તિ ચાર પ્રકારની હોય છે પ્રાસુક દ્રવ્ય વિગેરેની અપ્રાપ્તિ નામ દ્રવ્ય આપત્તિ કહેવાય છે ૧ વન વિગેરે વિષમ ક્ષેત્રમાં શકાઈ જવું (અટકી પડવું) તેનું નામ ક્ષેત્રાપત્તિ છે ૨ હુકાળ વિગેરે કાળનું નામ કાલાપત્તિ છે ૩ અને ગ્લાન અવસ્થાનનું નામ ભાવાપત્તિ છે ૪ સ્વપક્ષ અને પરપક્ષ સંમિશ્રિત ક્ષેત્ર થઈ જાય ત્યારે સંયમની જે વિરાધના થાય છે. તે સંકીર્ણતા પ્રતિસેવના કહેવાય છે ૬ આકસ્મિક ક્રિયા રૂપ સહસકારથી થવાવાળી જે વિરાધના છે, તે આકસ્મિક

પૂર્વમદ્વદ્વા પાદે ત્યક્તે (પ્રસારિતે) યત્પુનઃ પશ્યેત્ । ન ચ પાદં નિવર્તયિતું શક્નોતિ
 एतत्सहसा कारणम् । इति छाया ।

पूर्व गुर्वादिकमपश्यन् पादप्रसारणं कृतम् अथ च पुनः पश्यति गुर्वादिकम् न
 च पादौ प्रसारितौ विनिवर्तयितुं शक्नोति एतत्सहसाकरणम् इत्यर्थः । 'भयप्प-
 ओसायत्ति' भयात् हिंसादि भयेन प्रतिसेवना भवति, तथा-प्रद्वेषाच्च प्रतिसेवना
 भवति, प्रद्वेषश्च कोपादिः । 'वीमंसत्ति' विमर्शात् शिक्षकादिपरीक्षणात् जायमाना
 प्रतिसेवना, एव कारणभेदेन दशप्रकारिका प्रतिसेवना भवति इति । 'दस आलो-
 यणदोसा पन्नत्ता' दश आलोचना दोषाः प्रज्ञप्ताः, 'तं जहा' तद्यथा-'आकंपइत्ते
 चि' आकम्प्याभिधः प्रथमो दोषः १ । 'अणुमाणइत्ते चि' अनुमाय-'अनुमानं

'પુઠ્ઠિ અપાસિડણં' इत्यादि । तात्पर्यं इसका ऐसा है कि पहिले गुर्वा-
 दिक को नहीं देखकर जैसा किसी शिष्य ने पैर पसार दिये हों और
 पाद में उसने गुरु को देखलिया हो तो ऐसी हालत में भी जो वह
 पसारे हुए पैरों को नहीं लकोड़ सकता है तो यह सहसाकार है ।
 क्योंकि ऐसी जो शिष्य के द्वारा क्रिया हुई है वह आकस्मिक हुई
 है । 'अयप्पओ सायत्ति' सिंह आदि के होने के भय से जो प्रतिसेवना
 होती है, और क्रोधादि के भय से जो प्रतिसेवना होती है वह प्रद्वेष
 प्रतिसेवना है ९ । 'वीमंसत्ति' विमर्श से-शिष्य आदि की परीक्षा करने
 से जो प्रतिसेवना होती है वह विमर्श प्रतिसेवना है १० इस प्रकार
 से यह कारण के भेद से १० प्रकार की प्रतिसेवना होती है । 'दस
 आलोकणा दोसा पणत्ता' दश अलोचनादोष कहे गये हैं-जो इस
 प्रकार से हैं-'आकंपइत्ता, अणुमाणइत्ता' इत्यादि प्रसन्न हुए गुरु थोड़ा

પ્રતિસેવના છે કહ્યું પણ છે-'પુઠ્ઠિ અપાસિડણં' ઇત્યાદિ કહેવાનું 'તાત્પર્ય'
 એ છે કે-પહેલાં શરૂ વિગેરેને ન દેખવાથી કોઈ શિષ્યે પણ પસાર્યા હોય
 અને તે પછી પોતાના શરૂને ભેઈ લીધા હોય તો એ પરિસ્થિતિમાં પણ તે
 પસારેલા પગોને સંકેતથી શકતો નથી તે સહસાકાર કહેવાય છે, કેમકે
 શિષ્ય દ્વારા આ બે ક્રિયા થઈ છે, તે અકસ્માત થઈ છે ૭ 'ભયપ્પઓસાયત્તિ'
 હિંસા વિગેરે થવાના ભયથી બે પ્રતિસેવના થાય છે તે તથા ક્રોધ વિગેરેના
 ભયથી બે પ્રતિસેવના થાય છે તે પ્રદ્વેષ પ્રતિસેવના છે ૯ 'વિમસત્તિ' વિમર્શથી
 શિષ્ય વિગેરેની પરીક્ષા કરવાથી બે પ્રતિસેવના થાય છે તે વિમર્શ પ્રતિસેવના
 કહેવાય છે ૧૦ આ રીતે કારણના ભેદથી દસ પ્રકારની પ્રતિસેવના થાય છે.
 'દસ આલોકણા દોસા પન્નત્તા' દસ પ્રકારના આલોચના દોષો કહ્યા છે, બે આ
 પ્રમાણે છે-આકંપઈત્તા અણુમાણઈત્તા' ઇત્યાદિ પ્રસન્ન થયેલા શરૂ થોડું માથશ્ચિત્ત
 ૪૦ ૫૨

કૃત્વા રઘુતરાપરાધનિવેદનેન મૃદુદણ્ડાદિત્વમાચાર્યસ્યાકલસ્ય યદાલોચનમસૌ દ્વિતીયોઽનુમાયામિધઆલોચનાદોષઃ૨ । एवम् ‘जं दिदृ' ति' यदाचार्यादिना दृष्टमपराधादि जातं तदेव आलोचयति स तृतीय अलोचना दोषः३ । ‘वायरं' चेति वादरमेव अतिचारजातमालोचयति न सूक्ष्मं तन्नामज्ञापपरत्वादिति चतुर्थ आलोचनादोषः ४ । ‘सुहुमं वा' इति सूक्ष्ममेव अतिचारजातमालोचयति यः खलु सूक्ष्मम् अलोचयति स कथं तन्नालोचयति इत्येवं रूप भावसपादनाय आचार्य स्योત ૫શ્ચમ આલોચના દોષઃ ૫ । ‘છન્નમિતિ’-છન્નં પ્રતિચ્છન્નં પ્રચ્છન્ન-

સા પ્રાયશ્ચિત્ત દેર્ગે હસ અભિપ્રાય સે ગુરુ કો સેવા આદિ સે પ્રસન્ન કરકે જો વનકે પાસ દોષોં કી આલોચના કી જાતી હૈ વહ આરમ્બ નામ કા પ્રથમ આલોચના દોષ હૈ ૧ । યદિ મૈં અપને અપરાધ કો આચાર્ય-ગુરુ કે નિકટ થોડે રૂપ મેં પ્રકટ કરુંગા તો વે મુજે થોડા સા હી પ્રાયશ્ચિત્ત દેર્ગે એસા અનુમાન નામ કા દ્વિતીય આલોચના દોષ હૈ ૨ । ‘જં દિદૃં' જિસ અપરાધ દોષ કો આચાર્ય ને કરતે સમય દેલ લિયા હો વસી કી ગુરુ કે સમક્ષ આલોચના કરના યહ દૃષ્ટ નામ કા તૃતીય આલોચના દોષ હૈ ૩ । ‘વાયરં' જો વડે હી અપરાધોં કી આલોચના કરતા હૈ છોટે અપરાધોં કી નહીં વહ વાદર નામ કા ચતુર્થ આલોચના-દોષ હૈ ૪ । ‘સુહુમં વા' જો અપને સૂક્ષ્મ અતિચારોં કી આલોચના કરતા હૈ વહ વડે અપરાધોં કી આલોચના ક્યોં નહીં કરેગા અવશ્ય કરેગા એસા આચાર્ય કો વિશ્વાસ કરાકર કેવલ સૂક્ષ્મ હી અતિચારોં કી

આપશે એ અભિપ્રાયથી શુરને સેવા વિગેરેથી પ્રસન્ન કરીને તેમની પાસે દોષની જે આલોચના કરવામાં આવે છે, તે ‘અકમ્બ' નામનો પહેલો આલોચનાનો દોષ છે ૧ જે હું મારા અપરાધને આચાર્ય-શુર પાસે થોડા પ્રમાણમાં પ્રગટ કરું તો તેઓ મને થોડું પ્રાયશ્ચિત્ત આપશે એવું અનુમાન કરીને પોતે જ પોતાના અપરાધની આલોચના કરી લે છે, તે અનુમાન નામનો આલોચનાનો બીજો દોષ છે, ૨ ‘જં દિદૃં' જે અપરાધ, દોષને કરતી વખતે આચાર્યે જોયેલ હોય એજ દોષની શુર પાસે આલોચના કરવી તે ‘દૃષ્ટા' નામનો આલોચનાનો ત્રીજો દોષ છે ૩ ‘વાયર' જે મોટા અપરાધની આલોચના કરે છે, અને નાના નાના અપરાધની આલોચના કરતા નથી. તે ‘વાદર' નામનો આલોચનાનો ચોથો દોષ છે ૪ ‘સુહુમ વા' જે પોતાના સૂક્ષ્મ અપરાધની આલોચના કરે છે, તે મોટા અપરાધની આલોચના કેમ નહીં કરે ? અર્થાત્ જરૂર કરશે જ આચાર્ય પાસે એવો વિચાર કરાવીને કેવળ સૂક્ષ્મ જ

अति लज्जालुतयाऽव्यक्तवचनं यथा भवति, एवमालोचयति यथा स्वयमेव
 गृणोति इति छद्माभिधः पष्ठो दोषः ६ । 'सद्वाडलयं' शब्दाकुलकं वृत्त्यव्दं
 यथा भवति एवमालोचयति अगीतार्थान् श्रावयन्नित्यर्थः अत्रो सप्तमो दोषः ७ ।
 'बहुजगत्ति' बहुवो जना आलोचनागुरवो यत्र-आलोचनायां भवन्ति तद्वद्बहुजनं
 यथा भवति एवमालोचयति, एकस्यापि अपराधस्य बहुभ्यो निवेदनमित्यर्थः,
 अथमष्टमो दोषः ८ । 'अवत्तत्ति' अव्यक्तः-अगीतार्थं तस्मै आचार्याय यदालोचनं
 तदपि अव्यक्तम् असौ नवमः, आलोचनादोषः ९ । 'तस्सेवी' यमपराश्रमालोच
 विष्यति तमेव आसेवते यो गुरुः स तस्सेवी तस्मै यदालोचनं तदपि तस्सेवीति

आलोचना करना यह सूक्ष्म नाम का पांचवां आलोचना दोष है ५ ।
 'छन्नं'-अतिलज्जा आने-के कारण से ऐसा ढंग से अतिचारों की
 आलोचना करना कि जिससे दूसरा न सुन सके केवल खुद ही कहे
 और खुद ही सुने यह छन्न प्रच्छन्न-नाम का छद्मा आलोचना दोष है
 ६ । 'सद्वाडलयं' दूसरे भी सुने इस प्रकार से जोर २ से दूसरों को
 सुनाते हुए-अगीतार्थों को सुनाते हुए अतीचारों की आलोचना करना
 यह शब्दाकुलक नाम का ७ वां आलोचना दोष है ७ । 'बहुजगत्ति'
 एक ही अतिचार रूप दोष की अनेक गुरुओं के पास आलोचना करना
 यह ८ वां बहुजन नाम का आलोचनादोष है ८ । 'अवत्तत्ति' अगीतार्थ
 आचार्य के पास आलोचना करना यह अव्यक्त नाम का ९ वां आलो-
 चना दोष है ९ । 'तस्सेवी' जिस दोष की आलोचना करता है उसी दोष
 का सेवन करने वाले आचार्य के पास उस दोष की आलोचना करना

अतिचारिणी आलोचयना करवी ते सूक्ष्म नामनो आलोचयनानो पाथमो दोष
 छे. ५ 'छन्नं' अत्यंत-शरम-आववाथी जेवा ६ गथी अतिचारिणी आलोचयना
 करवी के जेथी तेने जीने सांभणी न शके केवण पोते ज केडे अने पोते ज
 सांभणी शके ते छन्न-प्रच्छन्न नामनो आलोचयनानो छट्ठो दोष छे. ६ 'सद्वा-
 डलय' जीअज्यो पणु सांभणे जे रीते जेर जेरथी जीअज्योने सांभणीवता
 थका अर्थात् अगीतार्थेनि स भणावता स भणावता अतिचारिणी आलोचयना करवी
 ते शण्डाकुलक नामनो आलोचयनानो ७ सातमो दोष छे. ७ 'बहुजगत्ति' जेकज
 अतिचार ३५ दोषनी अनेक गुरुज्योनी पासे आलोचयना करवी ते बहुजन
 नामनो आलोचयनानो आठमो दोष छे. ८ 'अवत्तत्ति' अगीतार्थ आचार्यनी
 पासे आलोचयना करवी ते अव्यक्त नामनो आलोचयनानो नवमो-दोष छे. ९
 'तस्सेवी' जे दोषनी आलोचयना करे छे, ते ज दोषनु सेवन करनारा आचार्य

યતઃ સમાનશીલાય ગુરવે સુખપૂર્વકમેક વિવક્ષિતઃ સ્વાપરાધો નિવેદયિતું શક્યતે
 इति तत्सेवने निवेदयतीति स तत्सेवी दोषः दशम आलोचना दोषः १० ।

‘દસહિં ઠાણેહિં સંપન્ને અળગારે અરિહતિ અત્તદોસં આલોહત્તણ્’ દશમિઃ
 स्थानैः कारणैः संपन्नः युक्तोऽनगारः अरिहति-योग्यो भवति आत्मदोषमालोच-
 यितुम्, ‘तं जहा’ तद्यथा-‘जाति संपन्ने’ जातिसंपन्नः, ननु एतावान् गुण-
 समुदायआलोचकस्य कस्मात् कारणात् अन्विष्यते तत्रोच्यते जातिसंपन्नः पुरुषः
 प्रायोऽकृत्यं न करोति कृतं च सम्यगालोचयति इति १ । ‘कुलसंपन्ने’ कुलसंपन्नः,
 कुलसंपन्नोहि अङ्गीकृतप्रायश्चित्तस्य निर्वाहको भवति २, ‘विणयसंपन्ने’
 विनयसंपन्नः ३, ‘णाणसंपन्ने’ ज्ञानसंपन्नः ४, ‘दंसणसंपन्ने’ दर्शनसंपन्नः ५,
 ‘चरित्तसंपन्ने’ चारित्रसंपन्नः प्रायश्चित्तमङ्गी करोति ६, ‘खंते’ क्षान्तो गुरुभि-

यह तत्सेवी नाम का १० वां आलोचनादोष है १० । ‘दसहिं ઠાણેહિં
 સંપન્ને અળગારે અરિહત્તિ અત્તદોસં આલોહત્તણ્’ દશ કારણોં સે યુક્ત
 અનગાર આત્મદોષોં કી આલોચના કરને કે યોગ્ય હોતા હૈ । વે દશ
 ગુણ હસ પ્રકાર સે હૈ-‘જાતિસંપન્ને’ આલોચક (અલોચના કરને વાલે)
 કો જાતિસંપન્ન હોના યાહિયે કયોં કિ એસા સાધુ પ્રાયઃ અકૃત્ય કા
 સેવન નહીં કરતા હૈ હસીલિયે આલોચક કા ‘જાતિસંપન્ન’ એસા
 વિશેષણરૂપ ગુણ પ્રકટ કિયા ગયા હૈ ૧ । ‘કુલસંપન્ને’ આલોચક
 કો કુલ સમ્પન્ન હોના યાહિયે હસલિયે કિ એસા સાધુ અઙ્ગી-
 કૃત (સ્વીકાર કિયા હુઆ) પ્રાયશ્ચિત્ત કા નિર્વાહક હોતા હૈ ૨ ।
 ‘વિણયસંપન્ને’ આલોચક કો વિનયસમ્પન્ન ૩, ‘ણાણસંપન્ને’ જ્ઞાન-
 સમ્પન્ન ૪, ‘દંસણસંપન્ને’ દર્શન સમ્પન્ન ૫, ‘ચરિત્તસંપન્ને’ ચારિત્ર-
 સમ્પન્ન ૬, હસલિયે હોના યાહિયે કિ એસા સાધુ પ્રાયશ્ચિત્ત કો અલી-

યની પાસે તે દોષની આલોચના કરવી તે ‘તત્સેવી’ નામનો આલોચનાનો
 દસમો દોષ છે ૧૦ ‘દસહિં ઠાણેહિં સંપન્ને અળગારે અરિહત્તિ અત્તદોસં આલો-
 હત્તણ્’ આ દસ કારણોથી યુક્ત અનગાર પોતાના દોષોની આલોચના કરવાને
 યોગ્ય હોય છે. તે દસ શુભો આ પ્રમાણે છે. ‘જાતિસંપન્ને’ આલોચક અર્થાત્
 આલોચના કરવાવાળા એ જાતિસંપન્ન હોવા બેધએ કેમકે-એવા સાધુ પ્રાયઃ
 અકૃત્યનુ સેવન કરતા નથી તેથી આલોચકનો ‘જાતિસંપન્ન’ એ વિશેષણરૂપ
 શુભ કહેલ છે. ૧ ‘કુલસંપન્ને’ આલોચકે કુલ સંપન્ન હોવા બેધએ કેમકે
 એવા કુલસંપન્ન સાધુ અંગીકૃત (સ્વીકારેલા) પ્રાયશ્ચિત્તના નિર્વાહક હોય છે. ૨
 ‘વિણયસંપન્ને’ આલોચકે વિનયસંપન્ન ૩ ‘ણાણસંપન્ને’ જ્ઞાનસંપન્ન ૪ ‘દંસણસંપન્ને’
 દર્શનસંપન્ન ૫ ‘ચરિત્તસંપન્ને’ ચારિત્રસંપન્ન ૬ એટલા માટે હોવા બેધએ કે

સ્પાલબ્ધોઽપિ ન કુપ્યતિ ૭ । ‘દંટે’ દાન્તો દાન્તેન્દ્રિયતયા શુદ્ધિ સમ્યગ્ વહતિ
૮ । ‘અમાઈ’ અમાયી-માયારહિતોઽગોપયન્નપરાધમાલોચયતિ ૯ । ‘અપચ્છાણુ-
તાપી’ અપચ્છાદનુતાપી-આલોચિતે અપરાધે પશ્ચાત્તાપમનુકુર્વન્ કર્મનિર્જરાભાગી
ભવતીતિ ૧૦ । ‘અટ્ઠહિં ઠાળેહિં સંપન્ને અળગારે અરિહ્દ આલોચણ પઢિચ્છિત્તણ’
અટ્ઠમિઃ સ્થાનૈઃ સંપન્નેઽનગારોઽર્હતિ-યોગ્યો ભવતિ આલોચનાં પ્રતીષ્ઠુમ્-દાતુમ્
અટ્ઠમિઃ ગુણૈઃ સંપન્નઃ સાધુરાલોચનાદાને યોગ્યો ભવતીત્યર્થઃ, તાદૃશાણુગુણયુક્ત
મેવ દર્શયતિ-‘તં જહા’ ઇત્યાદિના, ‘તં જહા’ તદ્વથા ‘આયારવં’ આચારવાન્-
જ્ઞાનાદિ પશ્ચપ્રકારકાચારયુક્તઃ ૧ । ‘આહારવં’ આધારવાન્-અધારણવાન્-

માતિ સ્વીકાર કર લેતા હૈ । ‘સંતે’ આલોચકકો ક્ષમાવાલા હોના ચાહિયે
-હસલિયે કિ વહ ગુરુ કે દ્વારા ધમકાયે જાને પર ભી ક્રુદ્ધ નહીં હોતા
હૈ । ‘દંતે’ આલોચક કો દાન્ત (ઇન્દ્રિય દમન કરને વાલા) હસલિયે
હોના ચાહિયે કિ એસા સાધુ શુદ્ધિ કો અચ્છી પ્રકાર સે ધારણ કર
લેતા હૈ ૮ । ‘અમાઈ’ આલોચક કો અમાયી (કપટ રહિત) હોના ચાહિયે
-હસલિયે કિ એસા સાધુ અપને અપરાધો કો વિના છિપાયે હી ડનકી
સમ્યગ્ આલોચના કરતા હૈ ૯ ।

‘અપચ્છાણુતાપી આલોચક કો અપચ્છાત્તાપી હસલિયે હોના ચાહિયે
કિ એસા આલોચક આલોચના લિયે બાદ પશ્ચાત્તાપ નહીં કરતા હૈ ઓર
કર્મનિર્જરા કા પાત્ર હોતા હૈ ૧૦ । ‘અટ્ઠહિં ઠાળેહિં સંપન્ને અળગારે
અરિહ્દ આલોચણં પઢિચ્છિત્તણ’ આઠગુણો સે યુક્ત અનગાર સાધુ
આલોચના છુનને કે લિયે યોગ્ય હોતા હૈ જૈસે-‘આયારવં’ આચારવાન્
-જ્ઞાનાદિરૂપ પાંચ પ્રકાર કે આચારો સે જો યુક્ત હોતા હૈ વહ આચાર-

એવા સાધુએ સારી રીતે પ્રાયશ્ચિત્તને સ્વીકારી લે છે. ‘સંતે’ આલોચક ક્ષમા
શીલ હોવા ભેદ એ કેમકે તેઓ શુદ્ધદ્વારા ધમકાવવા છતાં ક્રોધ કરતા નથી ૭
‘દંતે’ આલોચકને દાન્ત (ઇન્દ્રિયોત્તુ દમન કરવાવાળા) એ માટે હોવું ભેદએ
કે એવા સાધુ સારી રીતે શુદ્ધીને ધારણ કરે છે. ૮ ‘અમાઈ’ આલોચકે અમાયી
(માયા-કપટ) હોવું ભેદએ. કારણ કે-એવા સાધુ પોતાના અપરાધોને છુપાવ્યા
વગર જ તેની સારી રીતે આલોચના કરે છે. ૯ ‘અપચ્છાણુતાપી’ આલોચકે
પશ્ચાત્તાપ વગરના એ માટે હોવું ભેદએ કે-એવા આલોચક આલોચના લીધા
પછી પશ્ચાત્તાપ કરતા નથી અને કેમ નિર્જરાના પાત્ર હોય છે ૧૦ ‘અટ્ઠહિં
ઠાળેહિં અળગારે અરિહ્દ આલોચણ પઢિચ્છિત્તણ’ આઠ ગુણોથી યુક્ત અનગાર-
સાધુ આલોચના આપવાને યોગ્ય હોય છે. ૧ એજ રીતે ‘આયારવં’ આચાર-

આલોચિતાપરાધાનામવધારણવાન્ इति २ । ‘વવહારવં’ વ્યવહારવાન્-આગમ-શ્રુતાદિ પञ્ચમકારકવ્યવહારજ્ઞઃ ૩ । ‘અપત્રીઢક’ અપત્રીઢક, હજ્જયા અતિ-ચારાન્ ગોપાયન્તં વિચિત્રવચનૈર્દિલ્હજી કૃત્ય સમ્યગ્ આલોચનાં કારયતિ इत्यर्थः ૪ । ‘પકુવ્વણ’ પ્રકુર્વકઃ, આલોચિતેષુ અપરાધેષુ પ્રાયશ્ચિત્તદાનતો વિશુદ્ધિ કારયિતું સમર્થ इति ૫ । ‘અપરિસ્તાવી’ અપરિશ્રાવી, આલોચકેન આલોચિ-તાન્ દોષાન્ ઘોઽન્યસ્મૈ ન કથયતિ અસૌ અપરિશ્રાવીત્યર્થઃ ૬ । ‘નિજ્જવણ’ નિર્યાપકઃ અપમર્થસ્ય પ્રાયશ્ચિત્તિનઃ પ્રાયશ્ચિત્તસ્ય સ્વળ્હઃ કરણેન નિર્વાહકઃ ૭ । ‘અવાયદસી’ અપાયદર્શી આલોચનાયા અદાને પારલૌકિકઃ નરકાદિષુ અતિમય

વાન્ સાધુ આલોચના સુને કે યોગ્ય હોતા હૈ ૧ હસી પ્રકાર સે ‘આહારવં’ આધારવાન્-આલોચિત અપરાધોં કી અવધારણા કરને વાલા હોતા હૈ । ‘વવહારવં’ આગમ-શ્રુતાદિ પાંચ પ્રકાર કે જો વ્યવહાર વાલા હોતા હૈ ‘અપત્રીઢક’ શરમ સે અપને અતિચારોં કો છિપાને વાલે શિષ્ય કો અપને મીઠે વચનોં દ્વારા જો સમજા કર શરમ કા ત્યાગ કરાકર અઠ્ઠે પ્રકાર સે આલોચના કરાને વાલા હોતા હૈ ૪ । ‘પકુ-વ્વણ’ પ્રકુર્વક-આલોચિત અપરાધ કા પ્રાયશ્ચિત્ત દે કરકે જો અતિ-ચારોં કી શુદ્ધિ કરાને મેં સમર્થ હોતા હૈ ૫ અપરિસ્તાવી-સુને ગયે-શિષ્ય દ્વારા પ્રગટ કિયે ગયે અતિચારોં કો જો દૂસરોં સે નહીં પ્રગટ કરતા હૈ ૬, નિર્યાપક ૭ અસમર્થ શિષ્ય કો-પ્રાયશ્ચિત્ત લેને વાલે શિષ્ય કો-થોડા ૨ પ્રાયશ્ચિત્ત દેકર કે જો ડસકા નિર્વાહ કરને વાલા હોતા હૈ ‘અવાયદંસી ૮ અપાયદર્શી-આલોચના નહીં લેને વાલે શિષ્ય

વાન્ જ્ઞાનાદિ પાંચ પ્રકારના આચારેથી જે યુક્ત હોય છે તે આચારવાન્ સાધુ આલોચના સામળવા યોગ્ય હોય છે ૧ એજ રીતે ‘આહારવ’ આધાર-વાન્ આલોચિત અપરાધોની અવધારણા કરવાવાળા હોય છે ૨ ‘વવહારવં’ આગમશ્રુત વિગેરે પાંચ પ્રકારના વ્યવહારવાળા હોય છે ૩ ‘અપત્રીઢક’ શરમથી પોતાના અતિચારોને ઢાંકવાવાળા શિષ્યને પોતાના મીઠા વચનોથી જ સમ-જાવીને શરમનો ત્યાગ કરાવીને સારી રીતે આલોચના કરાવવાવાળા હોય છે ૪ ‘પકુવ્વણ’ પ્રકુર્વક-આલોચના કરેલ અપરાધો પ્રાયશ્ચિત્ત આપીને અતિચારોની શુદ્ધિ કરવામાં સમર્થ હોય છે ૫ ‘અપરિસ્તાવી’ સામળેલા-શિષ્ય દ્વારા પ્રગટ કરેલ અતિચારોને જેઓ બીજાની આગળ પ્રગટ કરતા નથી ૬ ‘નિર્યાપક’ ૭ અશક્ત શિષ્યને અર્થાત્ પ્રાયશ્ચિત્ત લેવામાં અશક્તિવાળા શિષ્યને થોડું પ્રાયશ્ચિત્ત આપીને તેનો જ નિર્વાહ કરવાવાળા હોય છે ૭ ‘અવાયદંસી’

દર્શકઃ ૮ । એતેષ્ટૌ ગુણાઃ ગુરોઃ કથિતા ઇતિ । અનન્તઃપૂર્વમ્ આલોચના આચાર્યેણ કથિતા સ ચ સામાચાર્યાઃ પ્રવર્તકો ભવતીતિ તાં પ્રદર્શયિતુમાદ-‘દસવિદ્યા’ ઇત્યાદિ, ‘દસવિદ્યા સામાચારી પન્નત્તા’ દશવિદ્યા-દશપ્રકારા સામાચારી પ્રજ્ઞતા-કથિતા, ‘તં જહા’ તથથા ‘ઇચ્છા’ ઇચ્છાકારઃ-તત્રાત્મસારણે યથા-ઇચ્છાકારેણ યુક્તચ્ચિકીર્ણિત કાર્યમિદમહં કરોમીતિ । પરમારણે યથા-મમ પાત્રલેપનાદિ સૂત્રદાનાદિ વા ઇચ્છાકારેણ કુરુતેતિ ૧ । ‘મિચ્છા’ મિથ્યાકારઃ-નિન્દાયામ્-સ્વનિન્દાયાં મિથ્યાકારઃ-મિથ્યાકરણં મિથ્યાકારઃ-મિથ્યેદમિતિ પ્રતિપત્તિઃ । અતિચારે સંજાતે મિથ્યાદુષ્કૃતદાનમિતિ ભાવ ૨ । ‘તદ્ધકારે’ તથાકારઃ-પતિ

કો જો પરલોક મેં નરકાદિ ગતિયોં મેં-ભય કા દિશ્વાને વાલા હોતા હૈ ૮ એસા ગુરુ હી આલોચના સુનને મેં સમર્થ હોતા હૈ । હસ પ્રકાર કે ચે આઠ ગુણ ગુરુ કે કહે ગયે હૈં । આલોચના દેને વાલા ગુરુ સામાચારી કા પ્રવર્તક હોતા હૈ । અતઃ અથ સામાચારી કા કથન સૂત્રકાર કરતે હૈં-‘દસવિદ્યા સામાચારી પન્નત્તા’ સામાચારી દશ પ્રકાર કી કહી ગઈ હૈ-‘તં જહા’ જૈસે-ઇચ્છામિચ્છા’ ઇત્યાદિ । ઇચ્છાકાર-અપને વા પરકે કૃત્ય (કાર્ય) મેં પ્રવર્તન હોને મેં ઇચ્છા કરના હસકા નામ ઇચ્છાકાર હૈ આપકા ઇચ્છિત યહ કાર્ય મેં અપની ઇચ્છા સે કરતા હું હસકા નામ આત્મસારણ હૈ । મેરે પાત્રોં કા પ્રતિલેખન આદિ તથા સૂત્ર પ્રદાન આદિ કાર્ય આપ અપની ઇચ્છા સે કરે’ હસકા નામ પરસારણ હૈ ૧ । મિથ્યાકાર અતિચાર આદિ કે હો જાને પર ‘મિથ્યા મે દુષ્કૃતં ભવતુ’ હસ પ્રકાર મિથ્યાદુષ્કૃત દેનો હસકા નામ મિથ્યાકાર હૈ ૨ । તથાકાર

અપાયદર્શી-આલોચના ન લેવાવાળા શિષ્યને જેઓ નારક વિગેરે ગતિયોને ભય બતાવનારા હોય છે ૮ જેવા શુરજ આલોચના આપવામાં સમર્થ હોય છે આ રીતે આ આઠ ગુણો શુરના કહ્યા છે. આલોચના આપવાવાળા શુર સામાચારીના પ્રવર્તક હોય છે તેથી હવે સૂત્રકાર સામાચારીનું કથન કરે છે. ‘દસવિદ્યા-સામાચારી પન્નત્તા’ સામાચારી દસ પ્રકારની કહી છે ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે-‘ઇચ્છામિચ્છા’ ઇત્યાદિ ઇચ્છાકાર-પોતાના અથવા પારકાના કૃત્યમાં પ્રવૃત્ત થવામાં ઇચ્છા કરવી તેનું નામ ઇચ્છાકાર છે આપનું ઇચ્છિત આ કાર્ય હું મારી ઇચ્છાથી કરે છું. તેનું નામ આત્મસારણ છે. મારા પાત્રોના પ્રતિલેખન વિગેરે તથા સૂત્રપ્રદાન વિગેરે કાર્ય પોતે પોતાની ઇચ્છાથી કરે તેનું નામ પરસારણ છે ૧ મિથ્યાકાર અતિચાર વિગેરે થઈ જવાથી ‘મિથ્યામે દુષ્કૃતં ભવતુ’ આ રીતે મિથ્યા દુષ્કૃત આપનું તેનું નામ મિથ્યાકાર છે, ૨ તથાકાર-શુરજનોને વાચના વિગેરે આપતી વખતે આ આમજ

આલોચિતાપરાધાનામવધારણવાન્ इति २ । ‘ववहारवं’ व्यवहारवान्-आगम-
श्रुतादि पञ्चमकारकव्यवहारज्ञः ३ । ‘उन्वीलए’ अपव्रीडकः, लज्जया अति-
चारान् शोषायन्तं विचित्रवचनैर्निर्लज्जो कृत्य सम्यग् आलोचनां कारयति
इत्यर्थः ४ । ‘पकुव्वए’ प्रकुर्वकः, आलोचितेषु अपराधेषु प्रायश्चित्तदानतो विशुद्धिं
कारयितुं समर्थ इति ५ । ‘अपरिस्तावी’ अपरिश्रावी, आलोचकेन आलोचि-
तान् दोषान् शोऽन्यस्मै न कथयति असौ अपरिश्रावीत्यर्थः ६ । ‘निज्जवए’
निर्यापकः अममर्थस्य प्रायश्चित्तिनः प्रायश्चित्तस्य खण्डशः करणेन निर्वाहकः ७ ।
‘अवायदंसी’ अपायदर्शी आलोचनाया अदाने पारलौकिकः नरकादिषु अतिभय

વાન સાધુ આલોચના સુનને કે યોગ્ય હોતા હૈ ૧ इसी प्रकार से
‘आहारवं’ आधारवान्-आलोचित अपराधों की अवधारणा करने
वाला होता है । ‘ववहारवं’ आगम-श्रुतादि पांच प्रकार के जो व्यवहार
वाला होता है ‘अपव्रीडक’ शरम से अपने अतिचारों को छिपाने वाले
शिष्य को अपने मीठे वचनों द्वारा जो समझा कर शरम का त्याग
कराकर अच्छे प्रकार से आलोचना कराने वाला होता है ४ । ‘पकु-
व्वए’ प्रकुर्वक-आलोचित अपराध का प्रायश्चित्त दे करके जो अति-
चारों की शुद्धि कराने में समर्थ होता है ५ अपरिस्तावी-सुने गये-
शिष्य द्वारा प्रकट किये गये अतिचारों को जो दूसरों से नहीं प्रकट
करता है ६, निर्यापक ७ असमर्थ शिष्य को-प्रायश्चित्त लेने वाले
शिष्य को-धोडा २ प्रायश्चित्त देकर के जो उसका निर्वाह करने वाला
होता है ‘अवायदंसी ८ अपायदर्शी-आलोचना नहीं लेने वाले शिष्य

વાન જ્ઞાનાદિ પાંચ પ્રકારના આચારોથી જે યુક્ત હોય છે તે આચારવાન્
સાધુ આલોચના સામળવા યોગ્ય હોય છે. ૧ એજ રીતે ‘આહારવ’ આધાર-
વાન્ આલોચિત અપરાધોની અવધારણા કરવાવાળા હોય છે ૨ ‘વવહારવં’
આગમશ્રુત વિગેરે પાંચ પ્રકારના વ્યવહારવાળા હોય છે ૩ ‘અપવ્રીડક’ શરમથી
પોતાના અતિચારોને ઢાંકવાવાળા શિષ્યને પોતાના મીઠા વચનોથી જ સમ-
જાવીને શરમને ત્યાગ કરાવીને સારી રીતે આલોચના કરાવવાવાળા હોય છે. ૪
‘પકુવ્વવ’ પ્રકુર્વક-આલોચના કરેલ અપરાધનું પ્રાયશ્ચિત્ત આપીને અતિચા-
રોની શુદ્ધિ કરવામાં સમર્થ હોય છે ૫ ‘અપરિસ્તાવી’ સામળેલા-શિષ્ય
દ્વારા પ્રગટ કરેલ અતિચારોને જેઓ બીજાની આગળ પ્રગટ કરતા નથી ૬
‘નિર્યાપક’ ૭ અશક્ત શિષ્યને અર્થાત્ પ્રાયશ્ચિત્ત લેવામાં અશક્તિવાળા શિષ્યને
થોડું પ્રાયશ્ચિત્ત આપીને તેનો જ નિર્વાહ કરવાવાળા હોય છે ૭ ‘અવાયદંસી’

દર્શકઃ ૮ । એતેઽઘૌ ગુણાઃ ગુરોઃ કથિતા ઇતિ । અનન્તઃપૂર્વમ્ આલોચના આચાર્યેણ કથિતા સ ચ સામાચાર્યાઃ પ્રવર્તકો ભવતીતિ તાં પ્રદર્શયિતુમાહ-‘દસવિદ્યા’ ઇત્યાદિ, ‘દસવિદ્યા સામાચારી પન્નત્તા’ દશવિદ્યા-દશપ્રકારા સામાચારી પ્રજ્ઞતા-કથિતા, ‘તં જહા’ તદ્યથા ‘ઇચ્છા’ ઇચ્છાકારઃ-તત્રાત્મસારણે યથા-ઇચ્છાકારેણ યુક્તચ્ચિકીર્ણિત કાર્યમિદમહં કરોમીતિ । પરમારણે યથા-મમ પાત્રલેપનાદિ સૂત્રપ્રદાનાદિ વા ઇચ્છાકારેણ કુરુતેતિ ૧ । ‘મિચ્છા’ મિથ્યાકારઃ-નિન્દાયામ્-સ્વનિન્દાયાં મિથ્યાકારઃ-મિથ્યાકરણં મિથ્યાકારઃ-મિથ્યેદમિતિ પ્રતિપત્તિઃ । અતિચારે સંજાતે મિથ્યાદુષ્કૃતપ્રદાનમિતિ ભાવ ૨ । ‘તથાકારે’ તથાકારઃ-પ્રતિ

કો જો પરલોક મેં નરકાદિ ગતિયોં મેં-ભય કા દિગ્વાને વાલા હોતા હૈ ૮ એસા ગુરુ હી આલોચના સુનને મેં સમર્થ હોતા હૈ । હસ પ્રકાર કે યે ઝાઠ ગુણ ગુરુ કે હ હે ગયે હૈ । આલોચના દેને વાલા ગુરુ સામાચારી કા પ્રવર્તક હોતા હૈ । અતઃ અલ્પ સામાચારી કા કથન સૂત્રકાર કરતે હૈ-‘દસવિદ્યા સામાચારી પન્નત્તા’ સામાચારી દશ પ્રકાર કી કહી ગઈ હૈ-‘તં જહા’ જૈસે-ઇચ્છામિચ્છા’ ઇત્યાદિ । ઇચ્છાકાર-અપને વા પરકે કૃત્ય (કાર્ય) મેં પ્રવર્તન હોને મેં ઇચ્છા કરના હસકા નામ ઇચ્છાકાર હૈ આપકા ઇચ્છિત યહ કાર્ય મેં અપની ઇચ્છા સે કરતા હું હસકા નામ આત્મસારણ હૈ । મેરે પાત્રોં કા પ્રતિલેખન આદિ તથા સૂત્ર પ્રદાન આદિ કાર્ય આપ અપની ઇચ્છા સે કરે હસકા નામ પરસારણ હૈ ૧ । મિથ્યાકાર અતિચાર આદિ કે હો જાને પર ‘મિથ્યા મે દુષ્કૃતં ભવતુ’ હસ પ્રકાર મિથ્યાદુષ્કૃત દેનો હસકા નામ મિથ્યાકાર હૈ ૨ । તથાકાર

અપાયદશી-આલોચના ન લેવાવાળા શિષ્યને જેઓ નારક વિગેરે ગતિયોના ભય બતાવનારા હોય છે. ૮ જેવા શુદ્ધ આલોચના આપવામાં સમર્થ હોય છે આ રીતે આ આઠ ગુણો શુદ્ધના કહ્યા છે. આલોચના આપવાવાળા શુદ્ધ સામાચારીના પ્રવર્તક હોય છે તેથી હવે સૂત્રકાર સામાચારીનું કથન કરે છે ‘દસવિદ્યા-સામાચારી પન્નત્તા’ સામાચારી દસ પ્રકારની કહી છે ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે-‘ઇચ્છામિચ્છા’ ઇત્યાદિ ઇચ્છાકાર-પોતાના અથવા પારકાના કૃત્યમાં પ્રવૃત્ત થવામાં ઇચ્છા કરવી તેનું નામ ઇચ્છાકાર છે આપનું ઇચ્છિત આ કાર્ય હું મારી ઇચ્છાથી કરું છું. તેનું નામ આત્મસારણ છે. મારા પાત્રોના પ્રતિલેખન વિગેરે તથા સૂત્રપ્રદાન વિગેરે કાર્ય પોતે પોતાની ઇચ્છાથી કરે તેનું નામ પરસારણ છે ૧ મિથ્યાકાર અતિચાર વિગેરે થઈ જવાથી ‘મિથ્યામે દુષ્કૃત ભવતુ’ આ રીતે મિથ્યા દુષ્કૃત આપનું તેનું નામ મિથ્યાકાર છે, ૨ તથાકાર-શુદ્ધનોને વાચના વિગેરે આપતી વખતે આ આમજ

श्रुते-प्रतिश्रवणे-गुरौ वाचनादिकं प्रयच्छत्येवमेतदित्यङ्गीकाररूपे तथाकारः
-इदमित्यमेवेत्यङ्गीकरणम् ३। 'आवस्यिया य' आवश्यकी च-तथाविध-
कार्ये सति बहिर्निस्सरणे साधुः आवश्यकीं कुर्यात् ४। 'निसीहिया' नैषेधिकी
-तथा-स्थाने तिष्ठन्स्मिन्निति स्थानम्-उपाश्रयस्तस्मिन् प्रविशन् नैषेधिकीं
कुर्यात् ५। 'आपुच्छणा य' आपृच्छना च-स्वयं करणे स्वयम्-आत्मना करणं
स्वयं करणं तस्मिन्-स्वयं करणीये कार्ये आपृच्छना-इदमहं कुर्यात् न वेति गुरुः
प्रष्टव्यः ६। 'पडिपुच्छा' प्रतिपृच्छा-परकरणे-परस्य कार्ये करणीये प्रतिपृच्छना
'छन्दना' छन्दना-द्रव्यजातेन-पूर्वगृहीतेन तथाविधाशनादि द्रव्यजातेन छन्दना-

-गुरुजनो के वाचना आदि देते समय 'यह ऐसा ही है' इस प्रकार
अङ्गीकार करना इसका नाम तथाकार है ३। आवश्यकी-कोई ऐसा
कार्य आज्ञाय कि जिसकी वजह से साधु को उपाश्रय से बाहिर
जाना पड़े तो वह साधु (आवश्यकी कुर्यात्) आवश्यक की सामाचारी
करे ४। नैषेधिकी-जब उपाश्रय में प्रवेश करे तब नैषेधिकीं सामा-
चारी करे ५। आपृच्छना-जो काम अपने आप करणीय (करने योग्य)
हो उसमें 'यह मैं करू अथवा नहीं' इस प्रकार पूछने 'रूप आपृच्छना
सामाचारी करे ६। प्रति पृच्छा-सामान्य यह नियम है कि साधु चाहे
अपना काम करे अथवा दूसरे किसी साधु का काम करे उनका कर्त्तव्य
है कि वह पहिले इसके लिये गुरु से आज्ञा प्राप्त करे। जब गुरु कार्य
करने की आज्ञा दे देवे तो शिष्य का पुनः यह कर्त्तव्य हो जाता है
है कि वह प्रवृत्ति काल में उनसे फिर आज्ञा उसके लिये ले लेवे इसका
नाम प्रतिपृच्छना है ७। छन्दना पूर्व गृहीत अशनादि सामग्रीद्वारा

छे. आ रीते स्वीकार करवे। तेनु नाम तथाकार छे. उ आवश्यकी-कौछं ओवु'
कार्य आनी जय के जे कारणे साधुने उपाश्रयथी भंडार जवु' पडे तो ते
साधुजे 'आवश्यकी कुर्यात्' आवश्यक की सामाचारी करवी ४ नैषेधिकी ज्यारे
उपाश्रयमां प्रवेश करे त्यारे नैषेधिकी सामाचारी करे ५ आपृच्छना-जे
काम पोतानी आपे ज करवा योग्य छे.य तेमां 'आ हु' कइ के नही' आ
रीते पूछवा रूप आपृच्छना सामाचारी करवी ६ प्रतिपृच्छना-सामान्य ओवे।
नियम छे के-साधु चाहे तो पोतानु काम करे अथवा भीन कौछं साधुनु
काम करे तो तेनु कर्त्तव्य छे के ते पछेलां ते कार्य करवा भाटे गुइनी आज्ञा
भेजवे गुइ ज्यारे तेने ते कार्य करवानी आज्ञा आपे तो ते पछी ते कार्य
करती वअते शिष्ये इरीथी ते भाटे गुइनी आज्ञा लेवी तेनु नाम प्रति-
पृच्छा छे. ७ 'छन्दना'-पछेला धारण करेस अशन विगेरे सामग्रीथी भीन

શેષમુનિ નિમન્ત્રણરૂપા કાર્યા ૮ । 'નિમંત્રણા' નિમંત્રણા-મક્તાદ્યદ્વહીતાય સાધવે
મક્તાદર્થ નિમન્ત્રણમ્ ૯ । 'ઉવસંવયા ય કાલે' ઉપસંપન્ન કાલે-ગણાન્તરાચાર્ય
સમીપાવસ્થાને ઉપસમ્પત્-ઇયન્તં કાલં ભવત્સમીપે સ્થાસ્યામીત્યેવંરૂપા કાર્યા ૧૦ ।
'સામાચારી ભવે દસહા' સામાચારી દશધા ભવેદિતિ ॥સૂ૦૮॥

અથ સામાચારી વિશેષત્વાત્ પ્રાયશ્ચિત્તાદેરિતિ પ્રાયશ્ચિત્તાદ્યભિધા-
તુમાહ-'દસવિહે' इत्यादि ।

મૂલમ્-દસવિહે પાયચ્છિત્તે પન્નત્તે, તં જહા આલોચણા-
રિહે, પડિઠ્ઠમણારિહે, તંદુભયારિહે, વિવેંગારિહે, વિઁસસગ્ગારિહે,
તંવારિહે, છેદારિહે, મૂલારિહે, અંણવટ્ટપ્પારિહે, પાંરંચિયારિહે ।
દુવિહે તવે પન્નત્તે તં જહા બાહિરણ ય અર્ભિમતરણ ય । સે કિં
તં બાહિરણ તવે, બાહિરણ તવે છવ્વિહે પન્નત્તે તં જહા અણસણં
ઓમોચરિયા, મિંક્ખાચરિયા, રસપેરિચ્ચાઓ, કંચકિલેસો,
પડિસંલીણયા વજ્જો તવો હોઝ ॥૧॥ સે કિં તં અણસણે, અણ-
સણે દુવિહે પન્નત્તે તં જહા ઇત્તરિણ ય આવકહિણ ય । સે કિં તં
ઇત્તરિણ, ઇત્તરિણ અણેગવિહે પન્નત્તે, તં જહા ચઉત્થે ભત્તે, છુટ્ટે

શેષજનોં કો આમંત્રિત કરના इसका नाम छंदना है ८ । निमंत्रणा-
जब आहार लेने के लिये उद्यत हुए साधुजन अन्य साधुओं से ऐसा
पूछते हैं कि क्या आपके लिये आहार लावे' ९ । उपसम्पत्-ज्ञानदर्शन
एवं चारित्र की प्राप्ति के निमित्त अन्यगण के आचार्य के पास रहना
सो उपसम्पत् सामाचारी है १० । इस प्रकार से सामाचारी दस
प्रकार की होती है ॥सू०८॥

મુનિયોને આમત્રણ આપવું તેનું નામ છંદના છે. ૮ નિમંત્રણ-જ્યારે આહાર
લેવા માટે તૈયાર થયેલા સાધુજન બીજા સાધુજાને એવું પૂછે કે-શું આપને
માટે આહાર લાવીએ ? તેનું નામ નિમંત્રણ છે. ૯ ઉપસંપત્-જ્ઞાનદર્શન અને,
ચારિત્રની પ્રાપ્તિ માટે બીજા ગણના આચાર્યની યાંસે રહેવું તેને ઉપસંપત્
સામાચારી કહે છે. ૧૦ આ રીતે इस प्रकारની સામાચારી થાય છે. ॥સૂ૦-૮॥

भत्ते, अट्टमे भत्ते, दसमे भत्ते, दुवालसमे भत्ते, चोदसमे भत्ते, अद्धमासिए भत्ते मासिए भत्ते तेमासिए भत्ते, जाव छम्मासिए भत्ते । से त्तं इत्तरिए । से किं तं आवकहिए आवकहिए दुविहे पन्नत्ते तं जहा पाओवगमणे य भत्तपच्चक्खाणे य । से किं तं पाओवगमणे, पाओवगमणे दुविहे पन्नत्ते तं जहा नीहारिमे य अनीहारिमे य, अनीहारिमे य नियमं अपडिक्कमे । से त्तं पाओवगमणे । से किं तं भत्तपच्चक्खाणे, भत्तपच्चक्खाणे दुविहे पणत्तो । तं जहा-नीहारिमे य अनीहारिमे य नियमं सपडिक्कमे से त्तं भत्तपच्चक्खाणे से त्तं आवकहिए से त्तं अणसणे । से किं तं ओमोयरिया ओमोयरिया दुविहा पन्नत्ता तं जहा दव्वोमोयरिया य भावोमोयरिया य । से किं तं दव्वोमोयरिया, दव्वोमोयरिया दुविहा पन्नत्ता तं जहा उवगरणदव्वोमोयरिया य भत्तपाणदव्वोमोयरिया य से किं तं उवगरणदव्वोमोयरिया उवगरणदव्वोमोयरिया तिविहा पन्नत्ता तं जहा एगे वत्थे एगे पाए चियत्तोवगारसाइज्जण्या । से त्तं उवगरणदव्वोमोयरिया । से किं तं भत्तपाणदव्वोमोयरिया भत्तपाणदव्वोमोयरिया अट्टकुक्कुडि-अंडगप्पमाणमेत्ते कवले आहारं आहारेमाणे अप्पाहारे दुवालस-जहा सत्तमसए पढमोहेसए जाव नो पकामरसभोइत्ति वत्तव्वं सिया । से त्तं भत्तपाणदव्वोमोयरिया । से त्तं दव्वोमोयरिया । से किं तं भावोमोयरिया ? भावोमोयरिया अणैगविहा पन्नत्ता, तं जहा अप्पकोहे, जाव अप्पलोमे, अप्पसदे, अप्पझंज्झे अप्प-तुमं तुमे । से त्तं भावोमोयरिया, से त्तं ओमोयरिया । से किं त्तं भिक्खायरिया, भिक्खायरिया अणैगविहा पन्नत्ता, तं जहा

दत्त्वाभिगमहृत्तरा जहा उववाइए जाव सुद्धेसणिए, संखाद-
 तिए । से त्तं भिक्खायरिया । से किं तं रसपरिच्चाए रसपरि-
 च्चाए अणोगविहे पन्नत्ते तं जहा निव्विगिइए, पणीयरसविव-
 जए जहा उववाइए जाव लूहाहारे । से त्तं रसपरिच्चाए । से
 किं तं कायकिलेसे, कायकिलेसे अणोगविहे पन्नत्ते तं जहा
 ठाणाइए, उक्कुडुयासणिए, जहा उववाइए, जाव तव्वगाय-
 परिकम्मए-विभूसविप्पमुक्के । से त्तं कायकिलेसे । से किं तं
 पडिसंलीणया, पडिसंलीणया चउव्विहा पन्नत्ता तं जहा-
 इंदियपडिसंलीणया, कसायपडिसंलीणया जोगपडिसंलीणया
 विवित्तसयणासणसेवणया । से किं तं इंदियपडिसंलीणया,
 इंदियपडिसंलीणया पंचविहा पन्नत्ता तं जहा सोइंदिय विसय-
 प्पयारणिरोहोवा, सोइंदियविसयप्पत्तेसु वा अत्थेसु रागदोस-
 विणिग्गहो चर्विखदिय०, एवं जाव फासिंदियविसयप्पयारणिरो
 होवा, फासिंदियविसयप्पत्तेसु वा अत्थेसु रागदोसविणिग्गहो,
 से त्तं इंदियपडिसंलीणया । से किं तं कसायपडिसंलीणया,
 कसायपडिसंलीणया चउव्विहा पन्नत्ता तं जहा कोहोदयनिरोहो
 वा उदयप्पत्तस्स वा कोहस्स विफलीकरणं, एवं जाव लोभो-
 दयनिरोहो वा उदयपत्तस्स वा लोभस्स विफलीकरणं । से त्तं
 कसायपडिसंलीणया । से किं तं जोगपडिसंलीणया जोगपडि-
 संलीणया तिविहा पन्नत्ता तं जहा अकुसलमणनिरोहो वा
 कुसलमणउदीरणं वा मणस्स वा एगत्तीभावकरणं, अकुसलवइ-
 निरोहो वा, कुसलवइउदीरणं वा वइए वा एगत्तीभावकरणं । से
 किं तं कायपडिसंलीणया, कायपडिसंलीणया जणणं सुसमा-
 हियपसंतसाहरियपाणिपाए कुम्मोइव गुत्तिदिए अल्लीणे पल्लीणे

चिट्ठइ, से तं कायपडिसंलीणया, से तं जोगिपडिसंलीणया । से किं तं विवित्तसयणासणसेवणया, विवित्तसयणासणसेवणया जणणं आरामेसु वा उज्जाणेषु वा जहा सेमितुद्देसए जाव सेज्जा संथारगं उवसंपज्जित्ताणं विहरइ । से तं विवित्तसयणासणसेवणया । से तं पडिसंलीणया, से तं बाहिरए तवे १ ॥सू० ९॥

छाया—दशविधं प्रायश्चित्तं प्रज्ञप्तम् तद्यथा आलोचनार्हम् १, प्रतिक्रम-
णार्हम् २, तदुभयार्हम् ३, विवेकार्हम् ४, व्युत्सर्गार्हम् ५, तपोऽर्हम् ६, छेदार्हम् ७,
मूलार्हम् ८, अनवस्थाप्यार्हम् ९, पाराश्रिकार्हम् १० । द्विविधं तपः प्रज्ञप्तम् बाह्यं च
आभ्यन्तरं च । अथ किं तत् बाह्यं तपः, बाह्यं तपः षट्विधं प्रज्ञप्तम्, तद्यथा—अन-
शनम् १, अवमोदारिका २, भिक्षाचर्या च ३, रस परित्यागः ४, कायक्लेशः ५,
प्रतिसंलीनता ६, बाह्यं तपो भवति १ । अथ किं तदनशनम् अनशनं द्विविधं प्रज्ञप्तम्
तद्यथा इत्वरिकम् यावत्कथिकं च । अथ किं तत् इत्वरिकम्, इत्वरिकम् अनेकविधं
प्रज्ञप्तम् तद्यथा—चतुर्थं भक्तम् षष्ठं भक्तम् अष्टमं भक्तम् दशमं भक्तम् द्वादशं
भक्तम् चतुर्दशं भक्तम् अर्द्धमासिकं भक्तम् मासिकं भक्तम् द्विमासिकं भक्तम्
त्रिमासिकं भक्तम् यावत् षष्ठमासिकं भक्तम् तदेतत् इत्वरिकम् । तत् किं तत्
यावत् कथिकम् यावत्कथिकं द्विविधं प्रज्ञप्तम्, तद्यथा पादपोषगमनं च भक्तप्रत्या-
ख्यानं च । अथ किं तत् पादपोषगमनम्, पादपोषगमनं द्विविधं प्रज्ञप्तम् तद्यथा
निर्हारिमं च अनिर्हारिमं च, अनिर्हारिमं नियमात् अप्रतिकर्म । तदेतत् भक्त
प्रत्याख्यानम् । तदेतद् यावत्कथिकम्, तदेतदनशनम् । अथ का सा अवमोदारिका,
अवमोदारिका द्विविधा प्रज्ञप्ता, तद्यथा—द्रव्यावमोदारिका च भावावमोदारिका
च । अथ का सा द्रव्यावमोदारिका, द्रव्यावमोदारिका द्विविधा प्रज्ञप्ता । तद्यथा—
उपकरणद्रव्यावमोदारिका च भक्तपानद्रव्यावमोदारिका च । अथ का सा उपकरण-
द्रव्यावमोदारिका उपकरणद्रव्यावमोदारिका त्रिविधा प्रज्ञप्ता, तद्यथा—एकं वस्त्रम्
एकं पात्रम् त्यक्तोपकरणस्वदनता । सा एषा उपकरणद्रव्यावमोदारिका । अथ
का सा भक्तपानद्रव्यावमोदारिका, अष्टकुक्कुटाण्डप्रमाणमात्रकवलमाहारम्
आह्रियमाणमल्पाहारम् द्वादश० यथा सप्तमशते प्रथमोद्देशके यावत् नो प्रकामरस-
भोजीति वक्तव्यं स्यात् । तदेतत् भक्तपानद्रव्यावमोदारिका । तदेतत् द्रव्यावमो-
दारिका । अथ का सा भावावमोदारिका भावावमोदारिका अनेकविधा प्रज्ञप्ता,
तद्यथा अल्पक्रोधो यावत् अल्पलोभोऽल्पशब्दः, अल्पज्ञः, अल्पतुमं तुमः । सा एषा

માવાવમોદરિકા । સા એવા અવમોદરિકા । અથ કા સા મિક્ષાચર્યા મિક્ષા-
ચર્યા અનેકવિધા પ્રજ્ઞાપ્તા, તદ્યથા દ્રવ્યાભિગ્રહ ચરકા, યથૌપપાતિકે યાવત્ શુદ્ધ-
ષણિકઃ, સંખ્યાદત્તિકઃ । સા એવા મિક્ષાચર્યા । અથ કોઽસૌ રસપરિત્યાગઃ,
રસપરિત્યાગોઽનેકવિધઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ, તદ્યથા નિર્વિકૃતિકઃ પ્રણીતરસવિવર્જકઃ યથૌ-
પપાતિકે યાવત્ રૂક્ષાહારઃ, સોઽયં રસપરિત્યાગઃ । અથ કોઽસૌ કાયવલેશઃ,
કાયવલેશોઽનેકવિધઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ, તદ્યથા-સ્થાનાતિદઃ સ્થાનાતિગો વા, ઉત્કુટુકાસ-
નિકઃ યથૌપપાતિકે યાવત્ સર્વગાત્રપ્રતિકર્મ વિભૂવાવિપ્રમુક્તઃ સોઽસૌ કાયવલેશઃ,
અથ કા સા પ્રતિસંલીનતા, પ્રતિસંલીનતા ચતુર્વિધા પ્રજ્ઞપ્તા, તદ્યથા ઇન્દ્રિયપ્રતિસંલીનતા
કષાયપ્રતિસંલીનતા યોગપ્રતિસંલીનતા વિવિક્તશયનાસનસેવનતા । અથ કા સા
ઇન્દ્રિયપ્રતિસંલીનતા ઇન્દ્રિયપ્રતિસંલીનતા પશ્ચવિધા પ્રજ્ઞપ્તા, તદ્યથા-શ્રોત્રે-
ન્દ્રિયવિષયપ્રચારનિરોધો વા શ્રોત્રેન્દ્રિયવિષયપ્રાપ્તેષુ વા, અર્થેષુ રાગદ્વેષવિનિગ્રહો
વા, ચક્ષુરિન્દ્રિય૦ એવં યાવત્ સ્પર્શનેન્દ્રિયવિષયપ્રચારનિરોધો વા સ્પર્શનેન્દ્રિય-
વિષયપ્રાપ્તેષુ અર્થેષુ રાગદ્વેષવિનિગ્રહો વા સૈવા ઇન્દ્રિયપ્રતિસંલીનતા । અથ કા સા
કષાયપ્રતિસંલીનતા-કષાયપ્રતિસંલીનતા ચતુર્વિધા પ્રજ્ઞપ્તા તદ્યથા ક્રોધોદયનિરોધો
વા ઉદયપ્રાપ્તસ્ય વા ક્રોધસ્ય વિફલીકરણમ્ એવં યાવત્ લોભોદયનિરોધો વા
ઉદયપ્રાપ્તસ્ય વા લોભસ્ય વિફલીકરણમ્ । સૈવા કષાયપ્રતિસંલીનતા । અથ-
કા સા યોગપ્રતિસંલીનતા, યોગપ્રતિસંલીનતા ત્રિવિધા પ્રજ્ઞપ્તા તદ્યથા-અકુશ-
લમનો નિરોધો વા કુશલમન ઉદીરણં વા, મનસો વા એકત્રીભાવકરણમ્ અકુશ-
લવચો નિરોધો વા કુશલવચ ઉદીરણં વચસા વા એકત્રીભાવકરણમ્ અથ કા
સા કાયપ્રતિસંલીનતા કાયપ્રતિસંલીનતા યત્ ક્વલુ સુસમાહિત પ્રશાન્તસંહત
પાણિપાદઃ કુર્મં ઇવ ગુપ્તેન્દ્રિયઃ અલીનઃ પ્રલીનસ્તિષ્ઠતિ સૈવા કાયપ્રતિસંલીનતા,
સૈવા યોગપ્રતિસંલીનતા । અથ કા સા વિવિક્તશયનાસનસેવનતા ? વિવિક્ત-
શયનાસનસેવનતા યત્કલુ આરામેષુ વા ઉદ્યાનેષુ વા યથા સોમિલોદ્દેશકે યાવત્
શય્યાસંસ્તારકમુપસંપદ્ય ક્વલુ વિહરતિ । સૈવા વિવિક્તશયનાસનસેવનતા, સૈવા પ્રતિ-
સંલીનતા, તદેતત્ બાહ્યં તપઃ ૧ ॥સૂ૦૧॥

સામાચારી કે વિશેષરૂપ હી પ્રાયશ્ચિત્ત આદિ હોતે હૈં । અતઃ અથ
સૂત્રકાર પ્રાયશ્ચિત્તાદિ કા કથન કરતે હૈં-‘દસવિદે પાયચ્છિત્તે
પન્નત્તે’ ઇત્યાદિ સૂત્ર ૧ ।

સામાચારીના વિશેષ ૩૫ જ પ્રાયશ્ચિત્ત વિગેરે હોય છે. તેથી હવે સૂત્ર-
કાર પ્રાયશ્ચિત્ત વિગેરેનું કથન કરે છે. ‘દસવિદે પાયચ્છિત્તે પન્નત્તે’ ઇત્યાદિ

ટીકા—‘દસવિહે પાયચ્છિત્તે પન્નત્તે’ દશવિધમ્-દશપ્રકારકં પ્રાયશ્ચિત્તં પ્રજ્ઞ-
પ્તમ્ । અત્ર પ્રાયશ્ચિત્તશબ્દોઽપરાધે તચ્છુદ્ધૌ ચ દ્રશ્યતે, અતઃ્ ઇહ સોઽપરાધે
દ્રષ્ટવ્યઃ । દશવિધપ્રાયશ્ચિત્તદર્શનાયાદ-‘તં જહા’ इत्यादि, ‘તં જહા’ તથા તંત્ર
‘અલોચનારિહે’ આલોચનાર્હમ્ આલોચના-નિવેદના સંયમલગ્નદોષાણાં ગુરોઃ સમક્ષે
વાચા પ્રકાશનરૂપા તલ્લક્ષણાં શુદ્ધિમર્હતિ યત્ અતિચારજાતમ્ તત્ આલો-
ચનાર્હ પ્રથમં પ્રાયશ્ચિત્તમ્ ‘પટિક્કમનારિહે’ પ્રતિક્રમણં મિથ્યાદુક્કૃતં તદ્યોગ્યમ્
પ્રતિક્રમણં દોષેભ્યઃ પશ્ચાન્નિવર્તનમ્ પુનર્ન કરિष्याમીત્યેવં રૂપેણ મિથ્યાદુક્કૃત-

ટીકાર્થ-‘દસવિહે પાયચ્છિત્તે પન્નત્તે’ પ્રાયશ્ચિત્ત દસ પ્રકાર કા કહા
ગયા હૈ । પ્રાયશ્ચિત્ત યહ શબ્દ અપરાધ ઓર અપરાધ કી શુદ્ધિ કે અર્થ
મેં પ્રયુક્ત હુઆ દેખને મેં આતા હૈ-પર યહો યહ શબ્દ અપરાધ અર્થ મેં
પ્રયુક્તહુઆ હૈ । પ્રાયશ્ચિત્ત કે ‘તં જહા’ દસ પ્રકાર યે હૈ-‘આલોચના-
રિહે, પટિક્કમનારિહે, તદુભયારિહે, વિવેગારિહે વિહસગ્ગારિહે, તવા-
રિહે, હેદારિહે, મૂલારિહે, અળવટ્ટપ્પારિહે, પારંચિયારિહે’ આલોચના
યોગ્ય ૧, પ્રતિક્રમણયોગ્ય ૨, આલોચના પ્રતિક્રમણ દોનોં કે યોગ્ય ૩
વિવેકયોગ્ય ૪, વ્યુત્સર્ગયોગ્ય ૫, તપોયોગ્ય ૬, હેદયોગ્ય ૭, મૂલયોગ્ય
૮, અનવસ્થાપ્યયોગ્ય ૯ ઓર પારાંચિતયોગ્ય ૧૦ સંયમ મેં લગે હુઅ
દોષોં કો ગુરુ સમક્ષ વચન દ્વારા પ્રકટ કરના હસકા નામ આલોચના
હૈ જો અતિચાર રૂપ પ્રાયશ્ચિત્ત હસ આલોચના સે શુદ્ધ હોને યોગ્ય
હોતા હૈ વહ આલોચનાર્હ પ્રાયશ્ચિત્ત હૈ ૧ પ્રતિક્રમણ દોષોં સે પીછે
હટના ઓર આગે કે લિયે ફિર સે નહીં કરને રૂપ મિથ્યાદુક્કૃતદેના

ટીકાર્થ-‘દસવિહે પાયચ્છિત્તે પન્નત્તે’ પ્રાયશ્ચિત્ત દસ પ્રકારના કહ્યા છે.

પ્રાયશ્ચિત્ત આ શબ્દ અપરાધ અને અપરાધની શુદ્ધિના અર્થમાં વપરાયેલ
= જોવામાં આવે છે. પરંતુ અહિયાં આ શબ્દ અપરાધ અર્થમાં વપરાયેલ છે.
પ્રાયશ્ચિત્ત દસ પ્રકારના કહ્યા છે. ‘તં જહા’ તે દસ પ્રકારો આ પ્રમાણે છે.
‘આલોચનારિહે, પટિક્કમનારિહે, તદુભયારિહે, વિવેગારિહે, વિહસગ્ગારિહે, તવા-
રિહે, હેદારિહે, મૂલારિહે, અળવટ્ટપ્પારિહે, પારંચિયારિહે’ આલોચના યોગ્ય ૧,
પ્રતિક્રમણયોગ્ય ૨, આલોચના પ્રતિક્રમણ બન્નેની યોગ્ય ૩, વિવેકયોગ્ય ૪,
વ્યુત્સર્ગયોગ્ય ૫, તપોયોગ્ય ૬, હેદયોગ્ય ૭, મૂલયોગ્ય ૮, અનવસ્થાપ્યયોગ્ય ૯,
અને પારાંચિત યોગ્ય ૧૦, સંયમના લાગેલા દોષો શુદ્ધ સમક્ષ વચનથી
પ્રગટ કરવા તેનું નામ આલોચના છે. જે અતિચારો રૂપ પ્રાયશ્ચિત્ત આ
આલોચનાથી શુદ્ધ થવાને યોગ્ય હોય તે આલોચનાર્હ પ્રાયશ્ચિત કહેવાય
છે. ૧, પ્રતિક્રમણ-દોષથી પાછા રહવું અને આગળ ઉપર પાછા દોષો ન

દાનમ્ તદ્યોગ્યં પ્રાયશ્ચિત્તમપિ પ્રતિક્રમણાર્હમિતિ કથ્યતે યત્પ્રાયશ્ચિત્તં મિથ્યાદુષ્કૃતમાત્રેણૈવ શુદ્ધયતિ, તન્માત્રં પ્રતિક્રમણયોગ્યત્વાત્ પ્રતિક્રમણયોગ્યં કથ્યતે
 इति द्वितीयम् २ । 'तदुभयारिहे' तदुभयार्हम् तदुभयमालोचना मिथ्यादुष्कृतं
 च तद्योग्यं मिश्रं प्रायश्चित्तम् तत् प्रायश्चित्तं यत् अलोचना मिथ्यादुष्कृतोभयाभ्यां
 शुद्धयतीति उभययोग्यं प्रायश्चित्तं तदुभयमित्यभिधीयते इति तृतीयम् । 'विवेका-
 रिहे' विवेकार्हम् विवेकः—अशुद्धभक्तादित्यागः, यत् प्रायश्चित्तमाधाऽर्मिकाद्याहा
 राणां त्यागात् शुद्धिमेती तत् विवेकयोग्यत्वात् विवेकार्हप्रायश्चित्तमिति अभिधीयते
 इति विवेकार्हश्चतुर्थम् ४ । 'विउत्सर्गारिहे' व्युत्सर्गार्हम् व्युत्सर्गः—कायोत्सर्गः,
 कायचेष्टाया निरोधेन ध्येये वस्तुनि उपयोग करणादयो दोषः शुद्धितामेति
 स व्युत्सर्गयोग्यत्वाद् व्युत्सर्गार्हं प्रायश्चित्तमित्यभिधीयते इति पञ्चमम् ५ । 'तवा-

इसका नाम प्रतिक्रमण है । इस प्रतिक्रमण के योग्य जो प्रायश्चित्त
 होता है वह प्रतिक्रमणार्ह प्रायश्चित्त है । जो प्रायश्चित्त मिथ्यादुष्कृत
 मात्र से ही शुद्ध हो जाता है उसे गुरु के समक्ष निवेदन करने की
 जरूरत नहीं पड़ती है ऐसा वह प्रायश्चित्त केवल प्रतिक्रमण के ही योग्य
 होने के कारण प्रतिक्रमणयोग्य कहा गया है । 'तदुभयारिहे' जो प्राय-
 श्चित्त आलोचना और मिथ्यादुष्कृतरूप प्रतिक्रमण इन दोनों के द्वारा
 शुद्ध होने के योग्य होता है वह प्रायश्चित्त तदुभयार्ह प्रायश्चित्त है ।
 विवेकार्ह—जो प्रायश्चित्त आधाकर्मिकादि आहार के त्याग करने से
 शुद्धि को प्राप्त करता है वह विवेक योग्य होने से विवेकार्ह प्रायश्चित्त
 है । व्युत्सर्गार्ह—कायचेष्टा के निरोध से ध्येय वस्तु में उपयोग रखने से
 जो दोष शुद्ध होता है वह व्युत्सर्ग योग्य होने से व्युत्सर्गार्ह प्राय-

કરવા રૂપ મિથ્યાદુષ્કૃત આપણું તેણું નામ પ્રતિક્રમણ છે. આ પ્રતિક્રમણને
 યોગ્ય જે પ્રાયશ્ચિત્ત હોય છે, તે પ્રતિક્રમણાર્હ પ્રાયશ્ચિત્ત છે. જે પ્રાયશ્ચિત્ત
 મિથ્યાદુષ્કૃત માત્રથી જ શુદ્ધ થઈ જાય છે તેને શુદ્ધ સમક્ષ જતાવવાની
 જરૂર પડતી નથી, એણું તે પ્રાયશ્ચિત્ત કેવળ પ્રતિક્રમણને જ યોગ્ય હોવાથી
 તેને પ્રતિક્રમણ યોગ્ય કહેલ છે. 'તદુભયારિહે' જે પ્રાયશ્ચિત્ત આલોચના અને
 મિથ્યાદુષ્કૃત રૂપ પ્રતિક્રમણ આ બન્ને પ્રકારથી શુદ્ધ થવાને યોગ્ય હોય છે
 તે પ્રાયશ્ચિત્ત કહેવાય છે. વિવેકાર્હ—જે પ્રાયશ્ચિત્ત આધાકર્મ વિગેરે આહારના
 ત્યાગ કરવાથી શુદ્ધિને પ્રાપ્ત કરે છે, તે વિવેકયોગ્ય હોવાથી વિવેકાર્હ પ્રાય-
 શ્ચિત્ત છે વ્યુત્સર્ગાર્હ—કાયચેષ્ટાના નિરોધથી ધ્યેય વસ્તુમાં ઉપયોગ રાખવાથી
 જે દોષ શુદ્ધ થાય છે, તે વ્યુત્સર્ગ યોગ્ય હોવાથી વ્યુત્સર્ગાર્હ પ્રાયશ્ચિત્ત

રિહે' તપોઽર્હમ્-તપોનિર્વિકૃતિકાદિ, યત્ પ્રાયશ્ચિત્તમ્ નિર્વિકૃતિકાદિતપસા શુદ્ધિ-
મેતિ તત્ તપોયોગ્યત્વાત્ તપોર્હ પ્રાયશ્ચિત્તં પઠમ્ ૬ । 'હેદારિહે' હેદાર્હમ્ હેદઃ
-પ્રવ્રજ્યા પર્યાયસ્ય હસ્વીકરણમ્ યત્ પ્રાયશ્ચિત્તં ચારિત્રપર્યાયસ્ય હેદમાત્રેણ
શુદ્ધયતિ તત્છેદ્યોગ્યત્વાત્ હેદાર્હપ્રાયશ્ચિત્તમિતિ સપ્તમમ્ ૭ । 'મૂલારિહે' મૂલાર્હમ્
યત્ પ્રાયશ્ચિત્તમ્ સર્વવ્રતપર્યાયાન્ છિત્વા પુનર્મહાવ્રતપ્રાપ્ત્યા શુદ્ધિમેતિ તન્મૂલ-
યોગ્યત્વાદ્ મૂલાર્હ પ્રાયશ્ચિત્તમિત્યષ્ટમમ્ ૮ । 'અણવદ્વપારિહે' અનવસ્થાપ્યાર્હમ્
યાવત્ પર્યન્તમ્ અમુકવિશિષ્ટં તપો નાચરેત્ તાવત્પર્યન્તં મહાવ્રતે વેષે વા ન
સંસ્થાપ્યતે અતોઽનવસ્થાપનયોગ્યત્વાત્ અનવસ્થાપ્યાર્હપ્રાયશ્ચિત્તમિતિ નવમમ્ ૯ ।
'પારંચિયારિહે' પારાશ્ચિકાર્હમ્ પારાશ્ચિકં લિજ્ઞાદિભેદમિતિ । સાધ્વી રાજ્ઞીત્યા-
દિના સહશીલમજ્જરૂપ મહાદોષકરણેન વેષં ક્ષેત્રં ચ ત્યક્ત્વા મહત્તપઃ કુર્વતાં મહા-

શ્ચિત્તં હૈ । 'તવારિહે' નિર્વિકૃતિક આદિ તપસ્યા કા નામ તપ હૈ જો
પ્રાયશ્ચિત્ત નિર્વિકૃતિક આદિ તપ સે શુદ્ધ હોતા હૈ, એસા વહ પ્રાયશ્ચિત્ત
તપ યોગ્ય હોને સે તપોર્હ પ્રાયશ્ચિત્ત હૈ । પ્રવ્રજ્યા પર્યાય કા કમ કરના
હસકા નામ હેદ હૈ । જો પ્રાયશ્ચિત્ત ચારિત્ર પર્યાય કે હેદમાત્ર સે શુદ્ધ
હોતા હૈ વહ હેદ યોગ્ય હોને સે હેદાર્હ પ્રાયશ્ચિત્ત હૈ । જો પ્રાયશ્ચિત્ત
સર્વ વ્રત પર્યાયોં કો હેદ કરકે પુનઃ મહાવ્રતોં કી પ્રાપ્તિ સે શુદ્ધ હોતા
હૈ વહ મૂલ યોગ્ય હોને સે મૂલાર્હ પ્રાયશ્ચિત્ત હૈ । જહાં તક અમુક પ્રકાર
કા વિશિષ્ટ તપ ન ક્રિયા જાય તથ તક મહાવ્રત મેં અથવા વેષ મેં વહ
રખને કે યોગ્ય નહીં હો સકે હસલિયે અનવસ્થાપન યોગ્ય હોને સે
અનવસ્થાપ્યાર્હ પ્રાયશ્ચિત્ત હોતા હૈ । પારાંચિકાર્હ-સાધ્વી અથવા રાજા
કી રાની આદિ કે શીલ કો મજ્જ કરને રૂપ મહાદોષ કે કારણ વેષ

કહેવાય છે. 'તવારિહે' નિર્વિકૃતિક વિગેરે તપસ્યાનુ નામ તપ છે જે પ્રાય-
શ્ચિત્ત નિર્વિકૃતિક વિગેરે તપથી શુદ્ધ થાય છે, તે પ્રાયશ્ચિત્ત તપ યોગ્ય
હોવાથી 'તપોર્હ' પ્રાયશ્ચિત્ત કહેલ છે પ્રવ્રજ્યા પર્યાયનું કમ કરવું તેનું
નામ છેદ છે. જે પ્રાયશ્ચિત્ત ચારિત્રપર્યાયના હેદમાત્રથી શુદ્ધ થાય છે, તે છેદ
યોગ્ય હોવાથી હેદાર્હ પ્રાયશ્ચિત્ત કહેવાય છે, જે પ્રાયશ્ચિત્ત સઘળા વ્રતપર્યા-
યોને છેદીને ફરીથી મહાવ્રતોની પ્રાપ્તિથી શુદ્ધ થાય છે, તે મૂળ યોગ્ય હોવાથી
'મૂલાર્હ' પ્રાયશ્ચિત્ત કહેવાય છે. જ્યાં સુધી અમુક પ્રકારનું વિશેષ પ્રકારનું
તપ કરવામા ન આવે ત્યાં સુધી મહાવ્રતમાં અથવા વેષમાં તેને રાખવા
યોગ્ય હોઈ શકતા નથી તેથી અનવસ્થાપણુવાળા હોવાથી 'અનવસ્થાપ્યાર્હ'
પ્રાયશ્ચિત્ત થાય છે. 'પારાંચિકાર્હ' સાધ્વી રાજા વિગેરેના શીલનો ભંગ કરવા
રૂપ મહાદોષના કારણે વેષ અને ક્ષેત્રનો ત્યાગ કરીને મહાતપ કરવાવાળા

સત્ત્વશાલિનામ્ ષષ્ઠમાસાદારમ્ય દ્વાદશવર્ષપર્યન્તમિદં પારાશ્ચિકં પ્રાયશ્ચિત્તં ભવતિ નાન્યેષામ્ । ઉપાધ્યાયાનાં તુ નવમ પ્રાયશ્ચિત્તાન્તમેવ પ્રાયશ્ચિત્તં ભવતિ । સામાન્યસાધુનાં મૂળપ્રાયશ્ચિત્તપર્યન્તમેવ પ્રાયશ્ચિત્તં ભવતિ । યાવત્પર્યન્તં ચતુર્દશ-પૂર્વધરાઃ પ્રથમસંહનનવન્તશ્ચ ભવન્તિ તાવત્પર્યન્તં દશવિધમપિ પ્રાયશ્ચિત્તં ભવતિ તેષાં વિચ્છેદાનન્તરં મૂલાન્તાન્યષ્ટૌ પ્રાયશ્ચિત્તાન્યેવ ભવન્તીતિ । પ્રાયશ્ચિત્તં ચ તપ ઉક્તમ્ । અથ તપ એવ મેદતઃ આહ—‘દુવિહે તવે પન્નત્તે’ इत्यादि, ‘दुविहे तवे-पन्नत्ते’ द्विविधं तपः प्रज्ञप्तम्, तदेव दर्शयति ‘तं जहा’ इत्यादि, ‘तं जहा’ तद्यथा ‘बाहिरए य अन्निभतरए य’ बाह्यं च, आभ्यन्तरं च बाह्याभ्यन्तरभेदात्तपो द्विविध-मित्यर्थः । बाह्यस्यापि शरीरस्य तापनाद् मिथ्यादृष्टिभिरपि तपस्त्वेन સ્વીકૃત-

और क्षेत्र को त्याग करके महातप करने वाले महासत्त्वशाली आचार्य को ही ६ मास से लेकर १२ वर्ष तक का यह प्रायश्चित्त होता है अन्य को नहीं होता है उपाध्याय को नौवें प्रायश्चित्त तक के ही प्रायश्चित्त होते हैं । तथा सामान्य साधुओं को मूल प्रायश्चित्त पर्यन्त ही प्रायश्चित्त होते हैं । जहां तक चतुर्दश पूर्वधर और प्रथम संहनन घारी होते हैं वहां तक दश ही प्रायश्चित्त होते हैं । उनके विच्छेद के बाद मूलान्तर तक के आठ प्रायश्चित्त ही होते हैं । प्रायश्चित्त यह तप रूप कहा गया है, अतः अब सूत्रकार तप का कथन उसके भेदों को लेकर के कहते हैं—‘दुविहे तवे पन्नत्ते’ तप दो प्रकार का कहा गया है ‘तं जहा’ जैसे—‘बाहिरए य अन्निभतरए य’ बाह्य तप और आभ्यन्तरतप अनशन आदि बाह्य तप शरीर के तपाने वाले होने से मिथ्या-दृष्टियों द्वारा भी तप रूप से स्वीकार किये गये हैं इसलिये अनश-

મહાસત્ત્વશાળી આચાર્યને જ ૬ છમાસથી લઈને ૧૨ આર માસ સુધીનું આ પ્રાયશ્ચિત્ત થાય છે બીજાને થતું નથી. ઉપાધ્યાયને નવમા પ્રાયશ્ચિત્ત સુધીનું જ પ્રાયશ્ચિત્ત હોય છે. તથા સામાન્ય સાધુઓને મૂળ પ્રાયશ્ચિત્ત સુધીનું જ હોય છે. જ્યાં સુધી ચૌદ પૂર્વને ધારણ કરનાર અને પહેલા સંહનને ધારણ કરવાવાળા હોય છે ત્યાં સુધી દસ જ પ્રાયશ્ચિત્ત હોય છે. તેઓના વિચ્છેદ પછી મૂળથી અન્ત સુધીના આઠ જ પ્રાયશ્ચિત્ત હોય છે. પ્રાયશ્ચિત્ત એ તપ રૂપ કહેલ છે. તેથી હવે સૂત્રકાર તેના બેદો સહિત તપનું કથન કરે છે.— ‘दुविहे तवे पण्णत्ते’ तप ये प्रकारनुं कहेल છે ‘तं जहा’ તે આ પ્રમાણે છે. ‘बाहिरए अन्निभतरए य’ બાહ્ય તપ અને આભ્યન્તર તપ અનશન વિગેરે બાહ્ય તપ શરીરને તપાવવાવાળા હોવાથી મિથ્યાદૃષ્ટિયો દ્વારા પણ તેને તપ રૂપથી સ્વીકારાયેલ છે. તેથી અનશન વિગેરેને બાહ્ય તપ કહેલ છે. તથા પ્રાયશ્ચિત્ત

ત્વાચ્ચ બાહ્યમિતિ ૧ । આભ્યન્તરસ્યૈવ કાર્માણામિધાનશરીરસ્ય પ્રાયસ્તાપનાત્ સમ્યગ્દષ્ટિરેવ પ્રાયસ્તયા અભ્યુપગમાચ્ચ આભ્યન્તરમિતિ । ‘સે કિં તં વાહિરપ-તવે’ તત્ કિં તત્ બાહ્યં તપ્ इति પ્રશ્નઃ । ઉત્તરમાહ—‘વાહિરપ તવે છવિવ્દે પન્નત્તે’ બાહ્યં તપ્ઃ ષડ્વિધં પ્રજ્ઞપ્તમ્, ‘તં જહા’ તથા ‘અણસણં’ અનશનમ્ અશનપાન ત્વાદિમસ્વાદિમાદિ, લક્ષણસ્ય ચતુર્વિધસ્યાહારસ્ય ત્યાગ इति પ્રથમં તપ્ઃ ૧ । ‘ઓમોચરિયા’ અવમોદરિકાઃ અવમસ્ય—ઝનસ્યોદરસ્ય કરણમવમોદરિકા વ્યુત્પત્તિમાત્રમેતદિતિ કૃત્વા ઉપકરણાદેરપિ ન્યૂનતાકરણમવમોદરિકેતિ કથ્યતે ૨ ।

નાદિ કો બાહ્યતપ્ કહા ગયા હૈ । તથા પ્રાયશ્ચિત્ત આદિ આભ્યન્તર તપ કાર્મણ રૂપ શરીર કો પ્રાયઃ તપાને વાલે હોતે હૈં ઔર ઇન્હે સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ હી તપતે હૈં । ઇસલિયે પ્રાયશ્ચિત્ત આદિ તપો કો આભ્યન્તર તપ કહા ગયા હૈં । ‘સે કિં તં વાહિરપ તવે’ હે મદન્ત । બાહ્યતપ કિતને પ્રકાર કે હોતે હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રશુશ્રી કહતે હૈં—‘વાહિરપ તવે છવિવ્દે પન્નત્તે’ હે ગૌતમ । બાહ્યતપ ૬ પ્રકાર કા હોતા હૈં । ‘તં જહા’ જો ઇસ પ્રકાર સે હૈં—‘અણસણં’ અનશન ‘ઓમોચરિયા’ અવમોદરિકા ‘મિક્ષાચરિયા’ મિક્ષાચર્યા ‘રસપરિચ્ચાઓ’ રસપરિત્યાગ ‘કાયકિલેસો’ કાય-કલેશ ‘પહિસંલીનતા’ પ્રતિસંલીનતા અશન, પાન, ત્વાદિમ ઔર સ્વાદિમ આદિ રૂપ ચાર પ્રકાર કે આહાર કા ત્યાગ કરના ઇસકા નામ અનશન હૈં । ખૂલ સે કમ ભોજન કરના ઇસકા નામ અવમોદરિકા હૈં ‘ઝનસ્ય ઉદરસ્ય કરણમ્’ इति અવમોદરિકા’ યહ તો કેવલ વ્યુત્પત્તિ માત્ર હૈં । ઇસલિયે ઉપકરણાદિકો કી ભી ન્યૂનતા કરના ઇસકા નામ

વિગેરે આભ્યન્તર તપ કાર્મણ શરીરને તપાવવાવાળા જ હોય છે. અને તેને સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ જ તપે છે. તેથી પ્રાયશ્ચિત્ત વિગેરે તપોને આભ્યન્તર તપ કહેલ છે. ‘સે કિં તં વાહિરપ તવે’ હે ભગવન્ બાહ્ય તપ કેટલા પ્રકારના હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશુ કહે છે કે—‘વાહિરપ તવે છવિવ્દે પન્નત્તે’ હે ગૌતમ ! બાહ્ય તપ છ પ્રકારના હોય છે ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે—‘અણસણ’ અનશન ‘ઓમોચરિયા’ અવમોદરિકા ‘મિક્ષાચરિયા’ મિક્ષાચર્યા ‘રસપરિચ્ચાઓ’ રસપરિત્યાગ ‘કાયકિલેસો’ કાયકલેશ ‘પહિસંલીનતા’ પ્રતિ-સંલીનતા અનશન—અશનપાન, આદિમ, અને સ્વાદિમ વિગેરે ચાર પ્રકારના આહારનો ત્યાગ કરવો તેનું નામ અનશન છે. ભૂખથી ઓછો આહાર કરવો તેનું નામ ‘અવમોદરિકા’ છે ‘ઝનસ્ય ઉદરસ્ય કરણમ્’, इति અવમોદરિકા’ આ પ્રમાણે તેની વ્યુત્પત્તિ થાય છે ઉપકરણ વિગેરેની ન્યૂનતા કરવી તેનું નામ

‘મિશ્વાયરિયા’ મિશ્વાચર્યા-મિશ્વાચર્યા નામકં તૃતીયં તપઃ ૩ । ‘રસપરિચ્છાઓ’ રસપરિત્યાગઃ રસત્યાગાત્મકં ચતુર્થ તપઃ ૪ । ‘કાયકિલેસો’ કાયકલેશાત્મકં પશ્ચમં તપઃ ૫ । ‘પહિસંલીનતા’ પ્રતિસંલીનતા નામકં પષ્ઠં તપ ઇતિ ૬ । તત્ર વાલ્યત-પસ્તુ પ્રથમમ્ અનશનતપઃ પ્રતિપૃચ્છન્નાહ-‘સે કિં તં’ ઇત્યાદિ, ‘સે કિં તં અણ-સણે’ અથ કિં તત્ અનશનમ્-અનશનસ્ય તપસઃ કતિવિધિત્વં ભવતીતિ પ્રશ્નઃ, ઉત્તરમાહ-‘અણમણે દુવિહે પન્નત્તે’ અનશન તપો દિવિધં-દ્વિપ્રકારકં પ્રજ્ઞપ્તમ્ પ્રકારદ્વયમેવ દર્શયતિ-‘તં જહા’ તથથા-‘ઇત્તરિય ય આવકહિય ય’ ઇત્વરિકં ચ યાવત્કથિકં ચ, તત્તેત્વરિકમ્ અલ્પકાલપર્યન્તમાહારત્યાગરૂપમ્ યાત્રકથિકમ્ યાવજ્જીવનમ્ જીવનપર્યન્તમાહારત્યાગરૂપમ્ । ‘સે કિં તં ઇત્તરિય’ અથ કિં તત્ ઇત્વરિકમ્ ? ઇતિ પ્રશ્નઃ ઉત્તરમાહ-‘ઇત્તરિય અણેગવિહે પન્નત્તે’ ઇત્વરિકં નામ-તપોડનેકવિધમ્ અનેકપ્રકારકં પ્રજ્ઞપ્તમ્-કથિતમ્, ‘તં જહા’ તથથા ‘ચઝથે મત્તે’ ચતુર્થ ભક્તમ્ પ્રથમદિને એકવારમાહારત્યાગઃ, દ્વિતીયે દિવારમ્ આહારત્યાગઃ, તૃતીયદિનેડપિ એકવારમાહારત્યાગરૂપં ચતુર્થ ભક્તિમિતિ ભાવઃ । ‘છટ્ટે મત્તે’ પઠં

મી અવમોદરિકા હૈ । ઇત્યાદિ । ‘સે કિં તં અણસણે’ હૈ અદન્ત ! અન-શન તપ કિતને પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘અણસણે દુવિહે પણત્તે’ હૈ ગૌતમ ! અનશન દો પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ । ‘તં જહા’ જૈસે-‘ઇત્તરિય ય આવકહિય ય’ ઇત્વરિક ઓર યાવત્ક-થિક । અલ્પકાલપર્યન્ત આહાર કા ત્યાગ કરના હસકા નામ ઇત્વરિકં હૈ । ઓર જીવન પર્યન્ત આહાર કા ત્યાગ કરના હસકા નામ યાવ-ત્કથિક હૈ । ‘સે કિં તં ઇત્તરિય’ હૈ અદન્ત ! ઇત્વરિક કિતને પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ઇત્તરિય અણેગવિહે પણત્તે’ હૈ ગૌતમ ! ઇત્વરિક અનેક પ્રકાર કા કહાં ગયા હૈ । ‘તં જહા’ જૈસે-‘ચઝથે મત્તે, છટ્ટે મત્તે, અટ્ટમે મત્તે, દસમે મત્તે, દુબાલસમે મત્તે,

પણુ અવમોદરિકા છે. ‘સે કિં તં અણસણે’ હે ભગવન્ અનશન તપ કેટલા પ્રકારનું કહેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘અણસણે દુવિહે પન્નત્તે’ હે ગૌતમ ! અનશન તપ બે પ્રકારનું કહેલ છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે-‘ઇત્તરિય ય આવકહિય ય’ ઇત્વરિક અને યાવત્કથિત, થોડા સમય માટે આહારનો ત્યાગ કરવો તેનું નામ ઇત્વરિક છે. અને જીવનપર્યન્તને માટે આહારનો ત્યાગ કરવો તેનું નામ યાવત્કથિત છે. ‘સે કિં તં ઇત્તરિય’ હે ભગવન્ ઇત્વરિક અનશન કેટલા પ્રકારનું કહેલ છે ? ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ઇત્તરિય અણેગવિહે પણત્તે’ હે ગૌતમ ! ઇત્વરિક અનશન અનેક પ્રકારનું કહેલ છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે. ‘ચઝથે મત્તે, છટ્ટે મત્તે, અટ્ટમે મત્તે,

भक्तम् उपवासद्वयमित्यर्थः । 'अष्टमे भक्ते' अष्टमं भक्तम् त्रय उपवासाः, 'दसमे भक्ते' दशमं भक्तम्-चत्वार उपवासाः । 'दुवालसमे भक्ते' द्वादशं भक्तम् पञ्चोपवासाः 'चोदसमे भक्ते' चतुर्दशं भक्तम् षडुपवासाः । 'अद्धमासिए भक्ते' अर्द्धमासिकं भक्तम् पञ्चदशोपवासाः । 'मासिए भक्ते' मासिकं भक्तम् । 'दो मासिए भक्ते' द्विमासिकं भक्तम् । 'तेमासिए भक्ते' त्रैमासिकं भक्तम् 'जावच्छमासिए भक्ते' यावत् षण्मासिकं भक्तम् ! यावत्पदेन चतुर्मासिक पञ्चमासिक भक्तयोर्ग्रहणम् । 'सेत्तं इत्तरिए' तदेतत् इत्वरिकं नामतप इति । 'से किं तं आवकहिए'

चोदसमे भक्ते, अद्धमासिए भक्ते, मासिए भक्ते, दो मासिए भक्ते, तेमासिए भक्ते, जाव छम्मासिए भक्ते, सेत्तं इत्तरिए' चतुर्थ भक्त-एक उपवास, षष्ठ भक्त-दो उपवास, अष्टम भक्त-तीन उपवास, दशम भक्त-चार उपवास, द्वादश भक्त-पांच उपवास, चतुर्दश भक्त-छह उपवास, अर्द्धमासिक भक्त-पक्ष का उपवास, मासिक भक्त-एक मास का उपवास, द्विमासिक भक्त-दो मास का उपवास, त्रिमासिक-भक्त-तीन मास का उपवास, यावत् षट्मासिक भक्त-छह मास का उपवास ये सब इत्वरिक अनशन बाह्यतप है । चतुर्थ भक्त में चार बार के भोजन का त्याग किया जाता है-प्रथम दिन में एक बार का और द्वितीय दिन के २ बार का एवं तृतीय दिन में एक बार का इसलिये चार बार के भोजन के त्याग करने से यह चतुर्थ भक्त एक उपवास रूप पडता है इसी प्रकार से षष्ठ भक्त आदि में भी समझना चाहिये । यहां यावत्पद से चतुर्मासिक, पञ्चमासिक इन दो भक्तों का

दसमे भक्ते, दुवालसमे भक्ते, चोदसमे भक्ते, अद्धमासिए भक्ते, मासिए भक्ते, दो मासिए भक्ते, तेमासिए भक्ते, जाव छम्मासिए भक्ते से च इत्तरिए' अर्थात् भक्त-ओक उपवास षष्ठभक्त-ये उपवास अष्टमभक्त-त्रय उपवास दशमभक्त-चार उपवास द्वादशभक्त-पांच उपवास चतुर्दशभक्त-छ उपवास अर्द्धमासिकभक्त-पक्ष द्विस (पक्ष)नो उपवास मासिकभक्त-ओक भडिनानो उपवास द्विमासिकभक्त-ये मासनो उपवास त्रिमासिकभक्त-त्रय मासनो उपवास यावत् षट्मासिकभक्त-छ मासनो उपवास आ षष्ठा धर्त्वरिक अनशन रूप बाह्य तप छे अर्थात् भक्तमां चार वभतना आहारनो त्याग करवाभा आवे छे ते ओवी रीते क-पडेवे द्विसे ओक वारनु अने जीवे द्विसे ये वारनु अने त्रीन द्विसे ओकवारनु आ रीते चार वभतना आहारनो त्याग करवाथी 'अर्थात् भक्त' ओक उपवास कडेवाय छे. ओज रीते षष्ठभक्त विगेरेभा पणु समज्जु नेत्र ओ अडिया यावत् पदथी 'चतुर्मासिक अने प यमासिक' ओ ये भक्तोने अडणु करेव छे.

અથ કિં તત્ યાવત્કથિકં નામ તપ્ ઇતિ પ્રશ્નઃ, ઉત્તરમાહ—‘આવકહિં દુવિહે પન્નત્તે’ યાવત્ કથિકુનામ તપો દ્વિવિધં પ્રજ્ઞપ્તમ્ ‘તં જહા’ તથથા—‘પાઓવગમણે ય ભક્તપચ્ચક્ષણે ય’ પાદપોપગમનં ચ—ભક્તપ્રત્યાખ્યાનં ચ, પાદપઃ—છિન્નવૃક્ષસ્તદ્દ્વ સ્થિરો ભૂત્વા સ્થાયતે ‘સે કિં તં પાઓવગમણે’ અથ કિં તત્ પાદપોપગમનં નામતપ્ ઇતિ પ્રશ્નઃ, ઉત્તરમાહ—‘પાઓવગમણે દુવિહે પન્નત્તે’ પાદપોપગમનં દ્વિવિધં પ્રજ્ઞપ્તમ્ ‘તં જહા’ તથથા ‘નીહારિમેય અણીહારિમેય’ નિહારિમં ચ અનિહારિમં ચ યદુપાશ્રયસ્યૈકદેશે વિધીયતે તત્ર દિ—શરીરમુપાશ્રયાત્ નિર્હરણીયં સ્યાત્ ઇતિ કૃત્વા નિહારિમમ્ યત્ર સ્વલ્પ મૃતશરીરમ્ ઉપાશ્રયાદિતો વહિર્નીયમાનં ભવે-

ગ્રહણ હુઆ હૈ । ‘સે કિં તં આવકહિં’ હે ભદન્ત ! યાવત્કથિક તપ કિતને પ્રકાર કા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશુશ્રી કહતે હૈ—‘આવકહિં દુવિહે પન્નત્તે’ યાવત્કથિક તપ દો પ્રકાર કા હૈ । ‘તં જહા’ જૈસે—‘પાઓવગમણે ય ભક્તપચ્ચક્ષણે ય’ પાદપોપગમન ઓર ભક્ત પ્રત્યાખ્યાન જિસ તપસ્યા મેં તપ કરને લાલા જીવ છિન્ન વૃક્ષ કે જૈસા સ્થિર હોકર સ્થિત રહતા હૈ વહ પાદપોપગમન હૈ । ‘સે કિં તં પાઓવગમણે’ હે ભદન્ત ! યહ પાદપોપગમન કિતને પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશુશ્રી કહતે હૈ—‘પાઓવગમણે દુવિહે પણ્ણત્તે’ હે ગૌતમ ! પાદપોપગમન દો પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ । ‘તં જહા’ જૈસે—‘ણીહારિમેય અણી હારિમેય’ નિહારિમ ઓર અનિહારિમ જો ઉપાશ્રય કે એકદેશ મેં ક્રિયા જાતા હૈ વહ નિહારિમ હૈ । ક્યોં કિં હસમેં મૃતક શરીર ઉપાશ્રય સે

‘સે કિં તં આવકહિં’ હે ભગવન્ યાવત્ કથિક તપ કેટલા પ્રકારનું કહેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશુશ્રી કહે છે કે—‘આવકહિં દુવિહે પણ્ણત્તે’ યાવત્કથિક તપ બે પ્રકારનું કહેલ છે, ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે. ‘પાઓવગમણે ય ભક્તપચ્ચક્ષણે ય’ પાદપોપગમન અને ભક્તપ્રત્યાખ્યાન બે તપસ્યામાં તપ કરવાવાળા જીવ કપાયેલા ઝાડની માફક સ્થિર થઈને રહે છે. તે તપ પાદપોપગમન કહેવાય છે. ‘સે કિં તં પાઓવગમણે’ હે ભગવન્ આ પાદપોપગમન તપ કેટલા પ્રકારનું કહેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશુશ્રી કહે છે કે—‘પાઓવગમણે દુવિહે પન્નત્તે’ હે ગૌતમ ! પાદપોપગમન તપ બે પ્રકારનું કહ્યું છે ‘ત જહા’ તે આ પ્રમાણે છે. ‘ણીહારિમેય અણીહારિમેય’ નિહારિમ અને અનિહારિમ ઉપાશ્રયના એક ભાગમાં જે પાદપોપગમન કરવામાં આવે છે, તે નિહારિમ કહેવાય છે. કેમકે—આમાં મરેલાનું શરીર ઉપાશ્રયથી બહાર કઢાડવામાં આવે છે. અને જેમાં મરેલાનું શરીર ઉપાશ્રયની બહાર કઢાડવામાં

દિત્યર્થઃ । અનિર્હારિમં તત્ત્વ યત્ર મૃતશરીરં બહિર્ન નીયતે ગિરિકન્દરાદૌ ગત્વા સંસ્તારકકરણમિતિ । ‘નિયમં અપઙ્કિક્ષમે’ તત્ર પાદપોષગમનમ્ અનશનમ્ નિયમાત્ અપત્તિકર્મ સેવાદિ પ્રતિકર્મરહિતં ભવતિ । ‘સે ત્તં પાઓવગમણે’ તદેતત્ત્વ પાદપોષગમનં નામાનશનમિતિ । ‘સે કિં તં ભત્તપચ્ચક્ખાણે’ અથ કિં તત્ત્વ ભક્તપ્રત્યાખ્યાનમ્ ઉત્તરમાહ—‘ભત્તપચ્ચક્ખાણે દુવિહે પન્નત્તે’ ભક્તપ્રત્યાખ્યાનનામકં યાવત્કથિકમનશનં દ્વિવિધં પ્રજ્ઞસમ્ ‘તં જહા’ તથથા—‘નીહારિમે ય અનીહારિમે ય’ નિર્હારિમંવાનિર્હારિમં ચ ‘નિયમં સપઙ્કિક્ષમે’ નિયમાત્ સપત્તિકર્મ સેવાદિપ્રતિકર્મ સહિતં નિયમાદેવ ભવતિ । ‘સે ત્તં ભત્તપચ્ચક્ખાણે’ તદેતત્ત્વ ભક્તપ્રત્યાખ્યાનમ્ ‘સેત્તં આવકહિપ્પ’ તદેતત્ત્વ યાવત્કથિકમ્, ‘સેત્તં અણસણે’ તદેતત્ત્વ અનશનનામક

બાહર નિકાલા જાતા હૈ ઓર જિસમેં મૃતકશરીર ઉપાશ્રય સે બાહર નહીં નિકાલા જાતા હૈ વહ અનિર્હારિમ હૈ । યહ ગિરિકન્દરા આદિ મેં જાકર કે કિયા જાતા હૈ ‘નિયમં અપઙ્કિક્ષમે’ યહ પાદપોષગમન અનશન નિયમ સે સેવાદિ પ્રતિકર્મ સે રહિત હોતા હૈ ‘સે ત્તં પાઓવગમણે’ હસ પ્રકાર યહ પાદપોષગમન અનશન હૈ । ‘સે કિં તં ભત્તપચ્ચક્ખાણે’ હે ભદન્ત ! ભક્તપ્રત્યાખ્યાન અનશન કિતને પ્રકાર કા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—‘ભત્તપચ્ચક્ખાણે દુવિહે પણ્ણત્તે’ હે ગૌતમ ! ભક્તપ્રત્યાખ્યાન અનશન દો પ્રકાર કા હૈ । ‘તં જહા’ જૈસે—‘નીહારિમે ય અનીહારિમે ય’ નિર્હારિમ ઓર અનિર્હારિમ ‘નિયમં સપઙ્કિક્ષમે’ યહ ભક્તપ્રત્યાખ્યાન નિયમ સે સેવાદિ પ્રતિકર્મ વાલા હોતા હૈ । ‘સે ત્તં ભત્તપચ્ચક્ખાણે’ હસ પ્રકાર સે યહ ભક્ત પ્રત્યાખ્યાન તપ હૈ । ‘સેત્તં આવકહિપ્પ, સેત્તં અણસણે’ યહાં તક અનશન તપ કા દ્વિતીય

આવૃત્તિ નથી તેને અનિર્હારિમ તપ કહેવાય છે. આ અનિર્હારિમ પાદપોષગમન તપ પર્વતની શુક્ષ્ણ વિગેરેમાં બંધને કરવામાં આવે છે ‘નિયમ અપઙ્કિક્ષમે’ આ પાદપોષગમન અનશન નિયમથી સેવા વિગેરે પ્રતિક્રિયા વિનાનું હોય છે. ‘સે ત્તં પાઓવગમણે’ આ રીતે આ પાદપોષગમન કહેલ છે ‘સે કિં ત્તં ભત્તપચ્ચક્ખાણે’ હે ભગવન્ ભક્ત પ્રત્યાખ્યાન અનશન કેટલા પ્રકારના કહેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ભત્તપચ્ચક્ખાણે દુવિહે પણ્ણત્તે’ હે ગૌતમ ! ભક્તપ્રત્યાખ્યાન અનશન બે પ્રકારનું કહેલ છે ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે—‘નીહારિમે ય અનીહારિમે ય’ નિર્હારિમ અને અનિર્હારિમ ‘નિયમ સપઙ્કિક્ષમે’ આ ભક્તપ્રત્યાખ્યાન નિયમથી સેવા વિગેરે પ્રતિકર્મવાળું હોય છે. ‘સે ત્તં ભત્તપચ્ચક્ખાણે’ આ રીતે આ ભક્તપ્રત્યાખ્યાન તપ કહેલ છે. ‘સે ત્તં આવકહિપ્પ સે ત્તં અણસણે’ અહીં સુધી અનશન તપનો બીજો પ્રકાર બે

વાહ્યતપઃ 'સે કિં તં ઓમોદરિયા' અથ કા સા અવમોદરિકા અવમોદરિકારૂપં તપઃ કતિવિધમિતિ પ્રશ્નઃ । ઉત્તરમાહ—'ઓમોદરિયા દુવિહા પન્નત્તા' અવમોદરિકા દ્વિવિધા પ્રજ્ઞપ્તા, 'તં જહા' તથથા—'દવ્વોમોયરિયા ય માવોમોયરિયા ય' દ્રવ્યાવમોદરિકા—દ્રવ્યોનોદરિકા, માત્રાવમોદરિકા—ભાવ·યૂનોદરિકા ચ દ્રવ્યોનોદરિકા માવોનોદરિકા ભેદાત્ ઝુનોદરિકા દ્વિવિધા ભવતીતિ । 'સે કિં તં દવ્વોમોયરિયા' અથ કા સા દ્રવ્યાવમોદરિકેતિ પ્રશ્નઃ, ઉત્તરમાહ—'દવ્વોમોયરિયા દુવિહા પન્નત્તા' દ્રવ્યાવમોદરિકા દ્વિવિધા પ્રજ્ઞપ્તા, 'ઉવગરણદવ્વોમોયરિયા ય' ઉપકરણદ્રવ્યાવમોદરિકા ચ 'મત્તપાણદવ્વોમોયરિયા ય' મત્તપાણદ્રવ્યાવમોદરિકા ચ તથા ચ ઉપકરણદ્રવ્યોનોદરિકામત્તપાણદ્રવ્યોનોદરિકાભેદાત્ દ્રવ્યોનોદરિકારૂપં તપો

ભેદ જો યાત્રત્કથિતુ છે તેના કથન કિયા । હસ પ્રકાર સે પાછ તપ રૂપ અનશન તપકા પૂરા કથન યહાં તક સમાપ્ત હુઆ છે ।

'સે કિં તં ઓમોદરિયા' હે અદન્ત ? અવમોદરિકા નામ કા તપ કિતને પ્રકાર કા છે ? ઉત્તર મેં પ્રશુશ્રી કહતે હૈં—'ઓમોદરિયા દુવિહા પન્નત્તા' હે ગૌતમ ! અવમોદરિકા તપ દો પ્રકાર કા કહા ગયા છે । 'તં જહા' જૈસે—'દવ્વોમોયરિયા ય માવોમોયરિયા ય' દ્રવ્યાવમોદરિકા—દ્રવ્યોનોદરિકા ઓર માવાવમોદરિકા—ભાવ·યૂનોદરિકા । દ્રવ્યોનોદરિકા ઓર માવોનોદરિકા કે ભેદ સે યહ નોદરિકા દો પ્રકાર કી હો જાતી છે । 'સે કિં તં દવ્વોમોયરિયા' હે અદન્ત । દ્રવ્યાવમોદરિકા કિતને પ્રકાર કી કહી ગઈ છે ? ઉત્તર મેં પ્રશુશ્રી કહતે હૈં—'દવ્વોમોયરિયા દુવિહા પન્નત્તા' હે ગૌતમ ! દ્રવ્યાવમોદરિકા દો પ્રકાર કી કહી છે—'તં જહા' જૈસે—'ઉવગરણદવ્વોમોયરિયા ય મત્તપાણદવ્વોમોયરિયા ય'

યાવત્કથિત છે. તેનુ કથન કરેલ છે, આ રીતે બાહ્ય તપ રૂપ અનશન તપનું સંપૂર્ણ કથન અહિયાં સમાપ્ત થયું છે

'સે કિં તં ઓમોદરિયા' હે ભગવન્ અવમોદરિકા નામનું તપ કેટલા પ્રકારનું કહેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશુશ્રી કહે છે કે—'ઓમોદરિયા દુવિહા પન્નત્તા' હે ગૌતમ ! અવમોદરિકા તપ બે પ્રકારનું કહેલ છે 'તં જહા' તે આ પ્રમાણે છે—'દવ્વોમોયરિયા માવોમોયરિયા' દ્રવ્ય અવમોદરિકા અને ભાવ·યૂનોદરિકા આ પ્રકારના ભેદથી તે બે પ્રકારે કહેલ છે. 'સે કિં તં દવ્વોમોયરિયા' હે ભગવન્ દ્રવ્ય અવમોદરિકા કેટલા પ્રકારની કહેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશુશ્રી કહે છે કે—'દવ્વોમોયરિયા દુવિહા પન્નત્તા' હે ગૌતમ ! દ્રવ્ય અવમોદરિકા બે પ્રકારની કહેલ છે. 'તં જહા' તે આ પ્રમાણે છે—'ઉવગરણદવ્વોમોયરિયા ય મત્તપાણ-

દ્વિવિધં ભવતીતિ, 'સે કિં તં ઉવગરણદ્વોમોયરિયા' અથ કા સા ઉપકરણદ્રવ્યાવ-
મોદરિકા એતસ્યા. કિયાન્ ભેદો ભવતીતિ પ્રશ્નઃ મગવાનાહ—'ઉવગરણદ્વો-
મોયરિયા તિવિહા પન્નત્તા' ઉપકરણદ્રવ્યાવમોદરિકા ત્રિવિધા પ્રજ્ઞપ્તા, 'તં જહા'
તથથા 'એગે વત્થે' એક વત્થમ્ એકસ્યેવ વત્થસ્ય સંયમયાત્રાનિર્વાહાયોપકરણમ્ એકં
વત્થનામકં તપઃ । 'એગે પાપ્પ' એકં પાત્રમ્ એકમેવ પાત્રં સંયમયાત્રાનિર્વાહાય યત્ર
ભવેત્ । 'ચયત્તોવગરણસાહજ્જણયા' ત્યક્તોપકરણસ્વદનતા ત્યક્તસ્ય ઉપકરણજાતસ્ય
સ્વદનતા—પરિભોગઃ ગૃહસ્થોષધુક્તવત્થપાત્રાદ્યુપકરણાનામ્ ઉપભોગકરણમિત્યર્થઃ ।
અથવા 'જં વત્થં ધારેદ્ધ તંમિ વિ મમત્તં નત્થિ, જહ્ કોદ્ મગ્ગહ્ તસ્સ દેદ્ધ' યદ્વત્તં
ધારયતિ સ્વશરીરે તસ્મિન્નપિ મમત્ત્વં નાસ્તિ યદિ કોઽપિ યાચતે તદા તસ્મૈ

ઉપકરણદ્રવ્યાવમોદરિકા ઓર અક્તપાનદ્રવ્યાવમોદરિકા હસ પ્રકાર
પાન દ્રવ્ય ઝનોદરિકા ઓર ઉપકરણ દ્રવ્ય ઝનોદરિકા કે ભેદ સે દ્રવ્ય
ઝનોદરિકા નામ કા તપ દો પ્રકાર કા હોતા હૈ । 'સે કિં તં ઉવગરણ-
દોવ્વોમોયરિયા' હે અદન્ત ! ઉપકરણ દ્રવ્ય ઝનોદરિકા કિતને પ્રકાર
કી હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈ—'ઉવગરણ દોવ્વોમોયરિયા તિવિહા
પન્નત્તા' હે ગૌતમ ! ઉપકરણ દ્રવ્ય ઝનોદરિકા ત્રીન પ્રકાર કી કહી ગઈ
હૈ । 'તં જહા' જૈસે—'એગે વત્થે એગે પાપ્પ ચિયત્તોવગરણસાહજ્જણયા'
'એક વત્થ, એક પાત્ર ઓર ત્યક્તોપકરણ સ્વદનતા—ગૃહસ્થજનોં કે દ્વારા
ઉપયુક્ત વત્થ પાત્ર આદિકોં કા ઉપભોગ કરના અથવા 'જં વત્થં ધારેદ્ધ
તંમિ વિ મમત્તં નત્થિ, જહ્ કોદ્ મગ્ગહ્, તસ્સ દેદ્ધ' જિસ વત્થ કો સ્વ-
શરીર પર ડસને ધારણ કર રહ્યા હૈ ડસમેં બી ડસે મમત્ત્વ નહીં હોતા,

દોવ્વોમોયરિયા ય' ઉપકરણ દ્રવ્ય અવમોદરિકા અને બીજી અક્તપાન દ્રવ્યાવ-
મોદરિકા આ રીતે ઉપકરણ દ્રવ્ય અવમોદરિકા અને અક્તપ્રત્યાખ્યાન દ્રવ્ય
અવમોદરિકાના ભેદથી દ્રવ્ય અવમોદરિકા નામનું તપ બે પ્રકારનું કહેલ છે.
'સે કિં તં ઉવગરણદોવ્વોમોયરિયા' હે મગવન્ ઉપકરણ દ્રવ્ય અવમોદરિકા કેટલા
પ્રકારની કહેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રમુશ્રી કહે છે કે—'ઉવગરણદોવ્વોમોય-
રિયા તિવિહા પન્નત્તા' હે ગૌતમ ! ઉપકરણ દ્રવ્ય અવમોદરિકા ત્રણ પ્રકારની કહેલ
છે. 'તં જહા' તે આ પ્રમાણે છે—'એગે વત્થે એગે પાપ્પ ચિયત્તોવગરણસાહજ્જણયા'
એક વત્થ, એક પાત્ર, અને એક ત્યક્તોપકરણ સ્વદનતા—એટલે કે ગૃહસ્થોએ
ભોગવીને અર્થાત્ ઉપયોગ કરીને ત્યાજ કરેલા વત્થ પાત્ર વિગેરેનો ઉપભોગ
કરવો અથવા 'જં વત્થં ધારેદ્ધ તંમિ વિ મમત્તં નત્થિ, જહ્ કોદ્ મગ્ગહ્ તસ્સ દેદ્ધ'
બે વત્થને પોતાના શરીર ઉપર તેણે ધારણ કરેલા છે, તેમાં પણ તેને મમ-

યાચકાય દદાતિ इति वचनात् स्वपरिहितमपि वल्लभन्यस्मै प्रगच्छन् ममत्वरहित इति गम्यते उपकरणद्वयोऽनोदरिका वाच्यतपसः स्वरूपं प्रदर्श्य भक्तपाणद्रव्यावमोदरिकस्य स्वरूपदर्शनायाह— से किं तं इत्यादि, 'से किं तं भक्तपाणद्रव्योमोयरिया' अथ का सा भक्तपाणद्रव्यावमोदरिकेति प्रश्नः, भगवानाह—'भक्तपाणद्रव्यो-मोयरिया अट्टकुक्कुडि अंडगप्पमाणमेत्ते कवले आहारं आहारेमाणे अप्पाहारे' भक्तपाणद्रव्यावमोदरिका—अट्ट कुक्कुटाण्डप्रमाणमात्रं कवलमाहारमाह्रियमाणोऽ-ल्पाहारः, कुक्कुट्या अण्डप्रमाणम् अट्ट कवळाहारं कुर्वन् अल्पाहारो भवतीति ।

है, यदि उसे कोई साधमी मांगता है तो उस याचक के लिये उसे वह दे देता है । इस कथन के अनुसार अपने पहिरे हुए भी वस्त्र को दूसरे साधु के लिए देते हुए ममत्व रहित होना 'यह भी प्रतीत होता है—इसका तात्पर्य यही है कि उपकरण आदि में सर्वथा ममत्व से जो रहित होता है वह उपकरण द्रव्य अनोदरिका है । इस प्रकार से तीनों प्रकार के उपकरण द्रव्य अनोदरिका तप के स्वरूप को प्रकट कर अथ सूत्रकार भक्तपाण द्रव्य अनोदरिका का स्वरूप प्रकट करते हैं—इसमें गौतमस्वामी ने प्रभुश्री से ऐसा पूछा है—'से किं तं भक्तपाणद्रव्यो-मोयरिया' हे भदन्त ! भक्तपाण द्रव्य अनोदरिका का क्या स्वरूप है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—'भक्तपाणद्रव्योमोयरिया अट्टकुक्कुडि अंडग-प्पमाणमेत्ते कवले आहारं आहारेमाणे अप्पाहारे' कुक्कुडी—सुर्गी के अंडा के प्रमाण से आठ कवल्लों का जो आहार लेता है वह अल्प आहार-

ત્વ હોતુ નથી જો તેને કોઈ માગે તો તે સાધમાને તે આપી દે છે. આ કથન પ્રમાણે પોતે પહેરેલા વસ્ત્રને પણ બીજાઓને આપી દેવામાં મમત્વ વગરનું થવું તેની પ્રતીતિ થાય છે આ કથનનું તાત્પર્ય એ છે કે—ઉપકરણ વિગેરેમાં સર્વથા જેઓ મમત્વ વગરના હોય છે, તે ઉપકરણ, દ્રવ્ય અવ-મોદરિકા છે. આ રીતે ત્રણ પ્રકારની ઉપકરણ દ્રવ્ય અવમોદરિકા તપના સ્વરૂપને પ્રગટ કરીને હવે સૂત્રકાર ભક્તપાણ દ્રવ્ય અવમોદરિકાનું સ્વરૂપ બતાવે છે—આમાં શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રભુશ્રીને એવું પૂછે છે કે— 'સે કિં તં ભક્ત-પાણદ્રવ્યોમોયરિયા' હે ભગવન્ ભક્તપાણ દ્રવ્ય અવમોદરિકાનું શું સ્વરૂપ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'ભક્તપાણદ્રવ્યોમોયરિયા અટ્ટકુક્કુડિ અંડગલ્પમાણમેત્તે કવલે આહાર આહારેમાણે અપ્પાહારે' કુકકીના ઇંડા જેવડા આઠ કાળીયાને જે આહાર લે છે, તે સુનિ અલ્પ આહારી કહેવાય છે. 'દુવાલસ૦

તથા 'દુઘાલસં જહા સત્તમસૃ પઠમોદેસૃ નો પકામરસમોઽત્તિ વત્તવ્વં સિયા' દ્વાદશં. इति द्वादश कुक्कुटाण्डप्रमाणकबलाहारं कुर्वन् मध्यमाहारो मुनि भवतीति यथा सप्तमशतके प्रथमोद्देशके यावत् नो प्रकामरसमोजीति वत्तव्यं स्यादिति । 'से तं भत्तपाणद्व्वोमोयरिया' सैषा भक्तपानद्रव्यावमोदरिका कथितेति । 'से तं द्व्वोमोयरिया' सैषा द्रव्यावमोदरिकेति । 'से किं तं भावोमोयरिया' अथ का सा भावादमोदरिका भावावमोदरिकाया कियन्तो भेदा भवन्तीति प्रश्नः, भगवानाह—'भावोमोयरिया अणेगविहा पन्नत्ता' भावावमोदरिका अनेकविधा प्रज्ञप्ता 'तं जहा' तद्यथा—'अप्पकोहे जाव अप्पलोभे' अल्पकोधो यावद् अल्पलोभः,

વાલા મુનિ કહલાતા હૈ 'દુઘાલસં જહા સત્તમસૃ પઠમોદેસૃ જાવ નો પકામરસમોઽત્તિ વત્તવ્વં સિયા' તથા જો ચારહ ગ્રાસ કા આહાર લેતા હૈ—અર્થાત્ મુર્ગીકે ૧૨ અંડા પ્રમાણ જો ગ્રાસોં કા ભોજન લેતા હૈ વહ મધ્યમ આહાર વાલા મુનિ કહલાતા હૈ । इत्यादि जैसा कि सप्तम शतक के प्रथम उद्देशक में कहे गये अनुसार यावत् वह प्रकामरस भोजी नहीं कहलाता है ऐसा कहा गया है—इसी प्रकार से यहां पर कह लेना चाहिये । 'से तं भत्तपाणद्व्वोमोयरिया' इस प्रकार से यह भक्तपान द्रव्य ऊनोदरिका है । यहां तक 'से तं द्व्वोमोयरिया' यह द्रव्य ऊनोदरिका का कथन किया 'से किं तं भावोमोयरिया' हे भदन्त ! भाव ऊनोदरिका कितने प्रकार की कही गई है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—'भावोमोयरिया अणेगविहा पणत्ता' हे गौतम ! भाव ऊनोदरिका अनेक प्रकार की कही गई है 'तं जहा' जैसे—'अप्पकोहे

જહા સત્તમસૃ પઠમોદેસૃ જાવ નો પકામરસમોઽત્તિ વત્તવ્વં સિયા' તથા જે ખાર ડોળીયાને આહાર કરે છે, અર્થાત્ કુકડીના ખાર ધડાના પ્રમાણુ જેટલા ડોળીયાઓને જે આહાર કરે છે, તે મુનિ મધ્યમ આહારવાળા કહેવાય છે. જે પ્રમાણુ સાતમા શતકના પહેલા ઉદ્દેશામા કહેલ છે તે પ્રમાણુ યાવત્ પ્રકામ-ભોજી કહેવાતા નથી તે પ્રમાણુ કહેવામાં આવેલ છે—એજ રીતે અહિયાં પણ કહેવું જોઈએ. 'સે તં ભત્તપાણદ્વ્વોમોયરિયા' આ પ્રમાણુ આ ભક્તપાન દ્રવ્ય અવમોદરિકાનુ કથન કરેલ છે

'સે કિં તં ભાવોમોયરિયા' હે ભગવન્ ભાવ અવમોદરિકા કેટલા પ્રકારની કહેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—'ભાવોમો-યરિયા અણેગવિહા પન્નત્તા' હે ગૌતમ ! ભાવ અવમોદરિકા અણેક પ્રકારની કહેલ છે. 'તં જહા' તે આ પ્રમાણુ છે—'અપ્પકોહે જાવ અપ્પલોભે' અદ્ય

અલ્પલોભવાન્ પુરુષો ભાવાવમોદરિકો ભવતિ અત્ર યાવત્પદેન માનમાયયોર્ગ્રહણં
ભવતિ તથા ચ અલ્પક્રોધવાન્ અલ્પમાયાવાન્ અલ્પમાનવાન્ અલ્પલોભવાન્
માવતોઽવમોદરિકો ભવતીતિ । ‘અપ્પસદ્દે’ અલ્પશબ્દઃ, રાત્ર્યાદાવસંયત્ જાગરણ-
મયાદલ્પશબ્દ इति भावः । ‘અપ્પહંસે’ અલ્પહંસઃ, હંસાઽત્ર વિપ્રકીર્ણા કોપવિશેષાત્
વચનપદ્ધતિઃ, યદ્વા હંસા-અનર્થક વહુપ્રકાશિતા તદ્રહિત इति, येन येन गणस्य
-संघस्य वा छेदो भवति तादृशशब्दस्याप्रयोक्ता इति । ‘અપ્પતુમં તુમે’ અલ્પ
તુમં તુમઃ, તુમં તુમો હૃદયસ્થઃ કોપવિશેષ इति । ‘સે ત્તં માવોમોયરિયા’ સૈવા,

જાવ અપ્પલોમે’ અલ્પક્રોધવાલા યાવત્ અલ્પલોભવાલા જો પુરુષ હોતા
હૈ વહુ ભાવ ઝનોદરિકા વાલા કહાજાતા હૈ । યહાં યાવત્પદ સે માન
માયા કા ગ્રહણ હુઆ હૈ । તથા ચ-અલ્પક્રોધવાલા મનુષ્ય અલ્પમાન-
વાલા, અલ્પમાયાવાલા ઓર અલ્પ લોભવાલા મનુષ્ય ભાવ કી અપેક્ષા
અવમોદરિક હોતા હૈ । ‘અપ્પસદ્દે, અપ્પહંસે, અપ્પતુમં તુમે, સેત્તં
માવોમોયરિયા’ ઇતી પ્રકાર રાત્રિ આદિ ત્રે અસંયત પુરુષોં કે જગજાને
કે ભય સે જો થોડા બોલતા હૈ, કોપવિશેષ સે જોર ૨ સે બોલી ગઈ
વાળી કા નામ હંસા હૈ । અથવા-અનર્થક બહુત વક્તવાદ કરના હસકા
નામ હંસા હૈ । એસી વાળી સે રહિત જો હોતા હૈ વહુ અલ્પ હંસા
વાલા હૈ । અથવા જિસં જિસ શબ્દ કે બોલને સે ગણ કા અથવા સંઘ
કા વિચ્છેદ હો જાવે એસે શબ્દ કા જો પ્રયોગ નહીં કરતા હૈ વહુ અલ્પ
હંસા વાલા હૈ ‘અપ્પતુમ તુમે’ હૃદયસ્થકોપ વિશેષ કા નામ તુમ તુમ
હૈ હૃદયસ્થ કોપ કો કમ કરના વહુ અલ્પ તુમ તુમ હૈ । હસ પ્રકાર

ક્રોધવાળા અને યાવત્ અલ્પ માનવાળા, અલ્પ માયાવાળા અને અલ્પ લોભ-
વાળા મનુષ્ય લાવની અપેક્ષાથી અવમોદરિકા કહેવાય છે. અહિયાં માન,
માયા એ પદો યાવત્ શબ્દથી ગ્રહણ કર્યા છે. ‘અપ્પસદ્દે, અપ્પહંસે, અપ્પ તુમં
તુમે, સેત્તં માવોમોયરિયા’ આ રીતે રાત્રી વિગેરેના અસંયત પુરુષોના બાળી
જવાના લયથી જેઓ થોડું બોલે છે, ક્રોધથી ભેર ભેરથી બોલાયેલ વાણીને
ઝાઝા કહે છે અથવા નિર્અર્થક વધારે પડતો બક્તવાદ કરવો તેને ‘ઝાઝા’ કહે
છે એવી વાણી જે બોલતો નથી તે ‘અલ્પ ઝાઝા’ કહેવાય છે અથવા જે
કોઈ એવા શબ્દો બોલવાથી ગણ અગર સંઘનો વિચ્છેદ થઈ બાક એવા
શબ્દોનો પ્રયોગ જેઓ કરતા નથી. તે અલ્પ ઝાઝાવાળા કહેવાય છે. ‘અપ્પ-
તુમ તુમે’ હૃદયમાં રહેલ ક્રોધ વિગેરેને તુમ તુમ કહે છે. હૃદયમાં રહેલ ક્રોધને
કમી કરે છે, તે અલ્પ તુમ તુમે કહેવાય છે. આ રીતે થોડું બોલવું, ધીર

માલાવમોદરિકા । ‘સે તં ઓમોયરિયા’ સૈવા અવમોદરિકા કથિતેતિ । ‘સે કિં તં મિત્ત્વાયરિયા’ અથ કા સા મિત્ત્વાચર્યાં ઇતિ પ્રશ્નઃ, ભગવાનાહ-મિત્ત્વાયરિયા અણેગવિહા પન્નત્તા’ મિત્ત્વાચર્યાં અનેકવિદ્યા અનેક પ્રકારિકા પ્રજ્ઞપ્તા-કથિતા ઇતિ । ‘તં જહા’ તચ્ચા-‘દ્રવ્યાભિગ્રહચરણ’ દ્રવ્યાભિગ્રહચરક’, મિત્ત્વાચર્યાં મિત્ત્વાચર્યાંવતોશ્ચાભેદવિવક્ષયા દ્રવ્યાભિગ્રહચરકો મિત્ત્વાચર્યા ઇતિ કથયત્તે દ્રવ્યાભિગ્રહાશ્ચ લેપ કૃતાદિદ્રવ્યવિષયા જ્ઞાતવ્યા ઇતિ । ‘જહા ઉવવાહણ’ જાવ સુદ્ધેસણિય, સંઘાદત્તિય’ યથા ઔપપાતિકે યાવત્ શુદ્ધૈષણીયઃ સંઘાદત્તિકઃ, ઔપપાતિકસ્ય

અલ્પબોલના, ધીમે બોલના, ક્રોધ મેં નિર્રથક વહુત પ્રલાપ નહીં કરના તથા હૃદયસ્થ ક્રોધ કમ કરના યહ સ્વ ભાવ ઝનોદરિકા કે પ્રકાર હૈં । યહાં તક અવમોદરિકા કા કથન કિયા ગયા હૈં ।

‘સે કિં તં મિત્ત્વાયરિયા’ હે અદન્ત ! મિત્ત્વાચર્યાં કિતને પ્રકાર કી હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈં-‘મિત્ત્વાયરિયા અણેગવિહા પણ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! મિત્ત્વાચર્યાં અનેક પ્રકાર કી કહી ગઈ હૈં-‘તં જહા’ જૈસે-‘દ્રવ્યાભિગ્રહચરણ’ દ્રવ્યાભિગ્રહ ચરક-યહાં મિત્ત્વાચર્યાં ઔર મિત્ત્વાચર્યાં વાલે મેં અભેદ વિવક્ષિત હુઆ હૈં, ઇસલિયે દ્રવ્યાભિગ્રહ ચરક કો મિત્ત્વાચર્યાં શબ્દ સે કહ દિયા ગયા હૈં । દ્રવ્યાભિગ્રહ લેપકૃતાદિ દ્રવ્યવિષયક હોતે હૈં । ‘જહા ઉવવાહણ જાવ સુદ્ધેસણિય સંઘાદત્તિય’ જૈસા કિ ઔપપાતિક સૂત્ર કે પૂર્વાર્ધ કે તીસવે સૂત્ર મેં યાવત્ શુદ્ધૈષણીય સંઘાદત્તિક તક ઇસકા વર્ણન કિયા ગયા હૈં । અતઃ વહાં સે

ધીરે બોલવું કોધથી અર્થ વગરનો બકવાદ ન કરવો અને હૃદયમાં કોધ ઓછો કરવો આ તમમ ભાવ અવમોદરિકાના પ્રકારો છે આ રીતે આ અવમોદરિકાનું કથન આટલા સુધી કરેલ છે.

‘સે કિં તં મિત્ત્વાયરિયા’ હે ભગવન્ મિત્ત્વાચર્યાં કેટલા પ્રકારની કહી છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રમુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘મિત્ત્વાયરિયા અણેગવિહા પણ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! મિત્ત્વાચર્યાં અનેક પ્રકારની કહી છે ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે ‘દ્રવ્યાભિગ્રહચરણ’ દ્રવ્યાભિગ્રહ ચરક-અર્થમાં મિત્ત્વાચર્યાં અને મિત્ત્વાચર્યાં કરવાવાળામાં અભેદની વિવક્ષા કરી છે તેથી દ્રવ્યાભિગ્રહ ચરકને મિત્ત્વાચર્યાં શબ્દથી કહેલ છે. દ્રવ્યાભિગ્રહ લેપકૃત વિગેરે દ્રવ્ય વિષયવાળા હોય છે. ‘જહા ઉવવાહણ જાવ સુદ્ધેસણિય સંઘાદત્તિય’ ઔપપાતિક સૂત્રમાં જે પ્રમાણે ઔપપાતિક સૂત્રના પૂર્વાર્ધના ત્રીસમા સૂત્રમાં યાવત્ શુદ્ધૈષણીય સંઘાદત્તિક સુધી તેનું વર્ણન કરેલ છે. જેથી તે વર્ણન ત્યાંથી ભેદ લેવું

પૂર્વાર્દ્ધે ત્રિંશત્તમં સૂત્રં દ્રષ્ટવ્યમ્ ‘જહા ઉવવાહૃ’ इत्यनेन इदं सूचितं भवति, ‘दन्वा-
भिग्गहचरण, खेत्ताभिग्गहचरण, कालाभिग्गहचरण, भावाभिग्गहचरण’ इत्यादि,
द्रव्याभिग्रहचरकः, क्षेत्राभिग्रहचरकः कालाभिग्रहचरकः, भावाभिग्रहचरक
इत्यादि, । ‘सुद्धैषणिए’ शुद्धैषणा शङ्कितादि दोषपरिहाराद् एतादृश शुद्धैषणानां
शुद्धैषणिकः ‘संखादत्तिए’ संख्यादत्तिकः—एकादिदत्त्या भिक्षाकरणम् । ‘से तं
भिक्षायरिया’ सैषा भिक्षाचर्येति । ‘से किं तं रसपरिच्चाए’ अथ कोऽसौ रसपरि-

ચહ વર્ણન દેખલેના ચાહ્યે । આહારાદિકા પાત્ર મેં જો એક વાર પ્રક્ષેપ
હૈ उसका नाम दत्ति है, अभिग्रह में दत्ति की संख्या का नियम होता
है ‘जहा उववाहृ’ इस पद से सूत्रकार ने यह सूचित किया है ।
‘दन्वाभिग्गहचरण, खेत्ताभिग्गहचरण कालाभिग्गहचरण’ भावा-
भिग्गहचरण’ इत्यादि जो शुद्ध एषणावाला होता है वह शुद्धैषणिक
है । एषणा की शुद्धि शङ्किन आदि दोषों के परिहार से होती है ।
‘संखादत्तिए’ एक आदि दत्ति से भिक्षा करना इसका नाम संख्या-
दत्ति है । इस संख्यादत्ति वाला जो होता है वह संख्यादत्तिक है ।
‘सेतं ‘भिक्षायरिया’ इस प्रकार से यह भिक्षाचर्या के सम्बन्ध में
कथन है । तात्पर्य कहने का यही है कि द्रव्याभिग्रह चर भिक्षा में
अमुक चीजों का ही ग्रहण करने का नियम होता है । क्षेत्राभिग्रहचर
अमुक क्षेत्र के अभिग्रहपूर्वक भिक्षा करना होता है । इत्यादि सब वर्णन
इसका औपपातिक सूत्र में शुद्ध निर्दोष भिक्षा करना, दत्ति की संख्या
करना इस प्रकरण तक किया गया है ।

આહાર વિગેરેને પાત્રમાં એકવાર નાખવામાં આવે છે, તેને દત્તિ કહેવાય
છે, અભિગ્રહમાં દત્તિની સંખ્યાનો નિયમ હોય છે ‘જહા ઉવવાહૃ’ આ પદથી
સૂત્રકારે સૂચિત કયું છે કે—‘ખેત્તાભિગ્ગહચરણ કાલાભિગ્ગહચરણ ભાવાભિગ્ગહ-
ચરણ’ ઇત્યાદિ જેઓ શુદ્ધ એષણાવાળા હોય છે, તેઓ શુદ્ધૈષણિક કહેવાય છે.
એષણા વિગેરેની શુદ્ધિ શકિત વિગેરે દોષોના પરિહારથી થાય છે ‘સંખ્યાદત્તિ’
એક વિગેરે દત્તિથી ભિક્ષા કરવી તેનું નામ સંખ્યાદત્તિ છે આ સંખ્યાદત્તિ-
વાળા જે હોય છે, તે સંખ્યાદત્તિક કહેવાય છે ‘સે તં ભિક્ષાયરિયા’ આ
રીતે આ ભિક્ષાચર્યાના સમબંધમાં કથન કરેલ છે. આ કથનનું તાત્પર્ય એ છે
કે—દ્રવ્યાભિગ્રહચર ભિક્ષામાં અમુક ચીજોને જ ગ્રહણ કરવાનો નિયમ હોય છે.
અમુક ક્ષેત્રના અભિગ્રહપૂર્વક ભિક્ષા કરવાનું હોય છે, વિગેરે સઘળું વર્ણન
ઔપપાતિક સૂત્રમાં ‘શુદ્ધ નિર્દોષ ભિક્ષા કરવી દત્તિની સંખ્યા કરવી’ આ
પ્રકરણ સુધી કહેલ છે. તે સઘળું કથન અહિંયાં પણ તે પ્રમાણે જ સમજી લેવું.

ત્યાગ ઇતિ પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ-‘રસપરિચ્છાપ અણેગવિહે પત્તેત્તે’ રસપરિત્યાગો-
 ડનેકવિધ-અનેકપ્રકારકઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ-કથિતઃ, ‘તં જહા’ તથથા-‘નિવ્વિગિહ્ણ’
 નિર્વિકૃતિકઃ-ઘૃતાદિરૂપવિકૃતિ પદાર્થપરિવર્જનમ્ ‘પણીયરસવિવજ્ઞપ્’ પળીતરસ-
 વિવર્જકઃ મલદ્ધૂત્રિવિન્દુ મોજનામાવાનાન્ ઇત્યર્થઃ। ‘જહા ઉવવાહિણ જાવ લૂહા-
 હારે’ યથૌપપાતિકે યાવદ્દૂક્ષાહારઃ, યથૌપપાતિકે ઇત્યનેન ઇદં સ્વચિત્તમ્, ‘આયં
 વિલિપ્પ આયામસિત્થમોઈ અરસાહારે વિરસાહારે અંતાહારે પંતાહારે’ ઇતિ, ‘સેત્તં
 રસપરિચ્છાપ’ સૈવ રસપરિત્યાગ ઇતિ। ‘સે કિં તં કાયકિલેસે’ અથ કઃ સઃ

‘સે કિં તં રસપરિચ્છાપ’ હે મદન્ત ! રસપરિત્યાગ કિતને પ્રકાર
 કા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈ-‘રસપરિચ્છાપે અણેગવિહે પળ્લત્તે’ હે
 ગૌતમ ! રસ પરિત્યાગ અનેક પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ। ‘તં જહા’ જૈસે-
 ‘નિવ્વિગિહ્ણ’ ઘૃતાદિરૂપ વિકૃતિયોં કા ત્યાગ કરના-‘પળીયરસવિવ-
 જ્ઞપ્’ સિન્ધરસવાલા મોજન નહીં કરના ‘જહા ઉવવાહિણ જાવ લૂહાહારે’
 ઇત્યાદિ જૈસા ઔપપાતિક સૂત્ર મેં કહા ગયા હૈ વૈસા હી યહાં યાવત્
 રૂક્ષાહાર કરના યાહિણ્ ઇસ પ્રકરણ તક જાનના યાહિયે। ઇસસે યહ
 મી સ્વચિત્ત હોતા હૈ કિ આયંવિલ કરના, સિવ્વ મોજન કરના, અરસ
 આહાર કરના, વિરસ આહાર કરના, અન્તઆહાર કરના, પ્રાન્ત
 આહાર કરના યહ સવ ઇસ રસ પરિત્યાગવ્રત મેં આતા હૈ। ‘સેત્તં રસ-
 પરિચ્છાપ’ ઇસ પ્રકાર સે યહ રસ પરિત્યાગ હૈ। ‘સે કિં તં કાયકિલેસે’
 હે મદન્ત ! કાયકલેશ કિતને પ્રકાર કા હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી

‘સે કિ ત રસપરિચ્છાપ’ હે ભગવન્ રસપરિત્યાગ કેટલા પ્રકારનો કહેલ
 છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રમુશ્રી કહે છે કે-‘રસપરિચ્છાપ અણેગવિહે પળ્લત્તે’
 હે ગૌતમ ! રસપરિત્યાગ અનેક પ્રકારના કહેલ છે ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે
 છે-નિવ્વિગિહ્ણ’ ધી વિગેરે વિકૃતિયોનો (વિગય પદાર્થોનો) ત્યાગ કરવો.
 ‘પળીયરસવિવજ્ઞપ્’ સિન્ધ રસવાળો આહાર ન કરવો ‘જહા ઉવવાહિણ જાવ
 લૂહાહારે’ ઇત્યાદિ ઔપપાતિક સૂત્રમાં જે પ્રમણે કહેવામાં આવેલ છે. જેજ
 પ્રમાણે અહિયા યાવત્ રૂક્ષાહાર કરવો આ પ્રકરણ સુધી સમજવું નોંધવું.
 આ કથનથી એ પણ સમજાય છે કે-આય વિલ કરવું સિન્ધ ભોજન કરવું,
 અરસ આહાર કરવો, વિરસ આહાર કરવો, અન્ત આહાર કરવો, પ્રાન્ત
 આહાર કરવો, આ સઘળાનો સમાવેશ આ રસ પરિત્યાગ વ્રતમાં થઈ ગય
 છે ‘સેત્તં રસપરિચ્છાપ’ આ રીતે આ રસ પરિત્યાગનું કથન કરેલ છે.
 ‘સે કિં તં કાયકિલેસે’ હે ભગવન્ કાયકલેશ કેટલા પ્રકારના હોય છે ? આ

કાયકલેશં ઇતિ પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ-‘કાયકલેશે અણેગવિદે પન્નત્તે’ કાયકલેશો-
 ૫નેકવિધઃ-અનેકપ્રકારકઃ । પ્રજ્ઞપ્તઃ-કથિતઃ, ‘તં જહા’ તત્ત્વ-‘ઠાણાહ’
 સ્થાનાતિદઃ-સ્થાનં કાયોત્સર્ગાદિકમ્ અતિશયેન દદાતિ ગચ્છતીતિ વા સ્થાના-
 તિદઃ સ્થાનાતિગો વા ‘ઉક્કુડયાસણિ’ ઉત્કુડુકાસનિકઃ । ‘જહા ઉવ્વાહ’
 જાવ સવ્વગાયપરિકમ્મવિભૂસવિપ્પમુકે’ યથૌપપાતિકે યાવત્ સર્વં ગાત્રપરિ-
 કર્મવિમૂળાવિપ્રમુક્તઃ સર્વગાત્રસ્ય-સાદ્ગોષાદ્ગરીરમ્પ્રતિકર્મ-સેવા, વિભૂષા-
 -તત્સુન્દરતાપાદન, તાભ્યાં વિપ્રમુક્તઃ-રહિતઃ સર્વપ્રકારકશરીરમસ્કારશોભા-
 રહિત ઇત્યર્થઃ । ‘જહા ઉવ્વાહ’ ઇત્યનેન ઇદં સૂચિત્તમ્ ‘પહિમટ્ટાઈ વીરામણિ’
 નેસજ્જિ’ ઇત્યાદિ, પ્રતિમાવીરાસન નિષદ્યેતિ છાયા, ઇહ ચ પ્રતિમા માસિકયા-
 દયઃ વીરાસનં ચ સિંહાસનનિવિષ્ટન્ય મૂન્યસ્તપાદસ્ય સિંહાસને અપનીતે સતિ

કહતે હૈં-‘કાયકલેશે અણેગવિદે પણ્ણત્તે’ હે ગૌતમ । કાયકલેશ અનેક
 પ્રકાર કા હોતા હૈ । ‘તં જહા’ જૈસે-‘ઠાણાહ’ કાયોત્સર્ગ આદિ
 આસન સે રહના ‘ઉક્કુડયાસણિ’ ઉત્કુડુક આસન સે રહના ‘જહા
 ઉવ્વાહ’ જાવ સવ્વગાયપરિકમ્મવિભૂસવિપ્પમુકે’ ઇત્યાદિ ઔપપાતિક
 સૂત્ર મેં જૈસા કહા ગયા હૈ વૈસા યહાં જાનના ચાહિયે । યાવત્ શરીરકે
 સર્વ પ્રકાર કે સંસ્કારોં કા ઓર ઉસે શોભાયુક્ત કરને કા ત્યાગ કરના
 ચાહિયે ‘જહા ઉવ્વાહ’ પદ સે યહ સૂચિત હોતા હૈ ‘પરિમટ્ટાઈ, વીરા-
 સણિ નેસજ્જિ’ ઇત્યાદિ-કિ માસિકી આદિ પ્રતિમાઓં કા પાલન
 કરના, વીરાસન કરના, નિષદ્યા સે બૈઠના ઇત્યાદિ સર્વ કાયકલેશ
 હૈ । કિસી આદમી કો નીચે પૈર સ્થાપિત કરાકર સિંહાસન પર બૈઠા
 દિયા જાય ઓર ફિર ઉસકે નીચે સે સિંહાસન હટા લિયા જાયે તો જિસ

પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘કાયકલેશે અણેગવિદે પણ્ણત્તે’
 હે ગૌતમ । કાયકલેશ અનેક પ્રકારના કહેલ છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે
 ‘ઠાણાહ’ કાયોત્સર્ગ વિગેરે આસનથી રહેવું ‘ઉક્કુડયાસણિ’ ઉત્કુડુક આસ-
 નથી રહેવું ‘જહા ઉવ્વાહ’ ‘જાવ સવ્વગાયપરિકમ્મવિભૂસવિપ્પમુકે’ ઇત્યાદિ
 ઔપપાતિક સૂત્રમાં આ સમધમા જે પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે, એજ
 પ્રમાણે અહિયા પણ સમજી લેવું યાવત્ શરીરના દરેક પ્રકારના સંસ્કારોં નો
 અને તેને સુશોભિત કરવાનો ત્યાગ કરવો એજ એ ‘જહા ઉવ્વાહ’ આ પદ
 એ બતાવે છે કે-‘પહિમટ્ટાઈ, વીરાસણિ નેસજ્જિ’ ઇત્યાદિ-માસિકી વિગેરે
 પ્રતિમાઓંનું પાલન કરવું. વીરાસન કરવું. નિષદ્યા આસનથી બેસવું વિગેરે
 તમામ કાયકલેશ કહેવાય છે કોઈ પુરૂષને નીચે પગ રખાવીને સિંહાસન
 પર બેસાડવામાં આવે અને પછી તેની નીચેથી સિંહાસન ખસેડી લેવામાં તો

યાદશમવસ્થાનં ભવેત્ તદ્વીરાસનમ્ નિષધા ચ પુતાભ્યામુપવેશનમિતિ । ‘સે તં કાયકિલેસે’ સોઽસૌ કાયવલેશો દર્શિત ઇતિ । ‘સે કિં તં પહિસંલીળયા’ અથ કા સા પ્રતિસંલીનતેતિ પ્રતિસંલીનતા વિષયકઃ પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ—‘પહિસંલીળયા ચત્તવિહા પન્નત્તા’ પ્રતિસંલીનતા ચતુર્વિધા પ્રાપ્તા, ‘તં જહા’ તથા—‘ઈદિયપહિસંલીળયા’ ઇન્દ્રિયપ્રતિસંલીનતા. ઇન્દ્રિયાણાં નિગ્રહ इत्यर्थः । ‘કસાયપહિસંલીળયા’ કષાયપ્રતિસંલીનતા કષાયનાં ક્રોધાદીનાં નિગ્રહકરણમિત્યર્થઃ, ‘જોગપહિસંલીળયા’ યોગપ્રતિસંલીનતા, યોગનાં મનોવાકાયાનાં ચો વ્યાપારસ્તસ્ય નિગ્રહકરણમ્ યોગપ્રતિસંલીનતેતિ । ‘દિવિત્તસયણાસણસેવળયા’ વિવિત્તસયનાશનસેવનતા, સ્ત્રીપશુપ્પઙ્કરહિતવત્તૌ નિર્દોષશયનાદીનાં સેવનમ્ । ‘સે

પ્રકાર કા હસ અવસ્થા સેં હસકા આકાર હો જાતા હૈ—હસી આકાર કા જો આસન હોતા હૈ વહ વીરાસન હૈ । વીરાસન સે ધ્યાન કરના દોનોં નિતરજ જતોન કા સ્પર્શન ન કરે’ હસ આસન સે વૈઠકર ધ્યાન કરના યહ નિપધા હૈ ‘સેત્તં કાયકિલેસે’ યહ સર્વ કાયવલેશ હૈ । ‘સે કિં તં પહિસંલીળયા’ હે મદન્ત ! પ્રતિસંલીનતા કિતને પ્રકાર કી હૈ ? હસર મેં પ્રશુશ્રી કહતે હૈ—‘પહિસંલીળયા ચત્તવિહા પળ્લત્તા’ હે ગૌતમ ! પ્રતિસંલીનતા ચાર પ્રકાર કી હૈ—‘તં જહા’ જૈસે—‘ઈદિયપહિસંલીળયા’ ઇન્દ્રિયપ્રતિસંલીનતા—ઇન્દ્રિયોં કા નિગ્રહ કરના, ‘કસાયપહિસંલીળયા’ ક્રોધાદિકષાયોં કા નિગ્રહ કરના ‘જોગપહિસંલીળયા’ મન વચન ઓર કાય કે હલન ચલન વ્યાપારરૂપ યોગ કા નિગ્રહ કરના । ‘દિવિત્ત સયણાસણસેવળયા’ સ્ત્રીપશુ પ્પઙ્કર રહિત વસતિ મેં નિર્દોષશય્યા

તે અવસ્થામા જે રીતે તે પુરૂષનો આકાર થાય છે, એ આકારનું જે આસન હોય તેને વીરાસન કહે છે. વીરાસનથી ધ્યાન ધરતું બન્ને નિતરબ્ધો (બેઠકનો ભાગ) જમીનનો સ્પર્શ ન કરે એવા આસનથી બેસીને ધ્યાન કરવું તેને નિપધા કહે છે. ‘સે તં કાયકિલેસે’ આ સધળા કાયવલેશ કહેવાય છે.

‘સે કિં તં પહિસંલીળયા’ હે ભગવન્ પ્રતિસંલીનતા કેટલા પ્રકારની છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રભુ કહે છે કે—‘પહિસંલીળયા ચત્તવિહા પળ્લત્તા’ હે ગૌતમ ! પ્રતિસંલીનતા ચાર પ્રકારની કહેલ છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે ‘ઈદિયપહિસંલીળયા’ ઇન્દ્રિયોના નિગ્રહ કરવો તેનું નામ ઇન્દ્રિય પ્રતિસંલીનતા છે ‘કસાયપહિસંલીળયા’ ક્રોધ વિગેરે કષાયોના નિગ્રહ કરવો તેનું નામ કષાય પ્રતિસંલીનતા છે ‘જોગપહિસંલીળયા’ મનવચન અને કાયાના હલનચલન રૂપ વ્યાપાર રૂપ યોગનો નિગ્રહ કરવો તેનું નામ યોગ પ્રતિસંલીનતા છે. ‘દિવિત્તસયણાસણસેવળયા’ સ્ત્રી પશુપદક વિનાની વસતીમા

કિં તં હિંદિયપહિસંલીનયા' અથ કા સા હિન્દિયપતિસંલીનતેતિ પ્રશ્નઃ, ઉત્તરમાહ-
'હિંદિયપહિસંલીનયા પંચવિહા પન્નત્તા' હિન્દિય પ્રતિસંલીનતા પંચવિહા-પન્ન
પ્રકારા પ્રશ્નત્તા, 'તં જહા' તથા-સોહિંદિયવિસયપ્પયારણિરોહો વા' શ્રોત્રે-
ન્દિયવિષયપ્રચારનિરોધો વા શ્રોત્રેન્દિયસ્ય યઃ ત્રિપયેષુ ઇષ્ટાનિષ્ટશબ્દસ્વરૂપેષુ
પ્રચારઃ-અવળક્ષણા યા પ્રવૃત્તિસ્તસ્ય યો નિરોધો-નિષેધઃ સ શ્રોત્રેન્દિયપ્રચાર-
નિરોધઃ, તથા-સોહિંદિયવિસયપ્પત્તેસુ વા અત્યેસુ રાગદોષવિણિગ્ગહો' શ્રોત્રે-
ન્દિયવિષયપ્રાપ્તેષુ વા અર્થેષુ રાગદ્વેષવિનિગ્રહઃ, શ્રોત્રેન્દિયવિષયેષુ પ્રાપ્તેષુ વા
ર્થેષુ ઇષ્ટાનિષ્ટશબ્દસ્વરૂપેષુ રાગદ્વેષયો નિરોધઃ । 'ચક્ષુરિન્દિયવિસયપ્પયાર-
ણિરોહો વા' ચક્ષુરિન્દિયવિષયપ્રચારનિરોધો વા, 'એવં જાત્ત્વ કાસિદિયવિસય-

આદિકોં કા સેવન કરના-હસ પ્રકાર સે પ્રતિસંલીનતા ચાર પ્રકાર કી
હૈ । 'સે કિં તં હિંદિયપહિસંલીનયા' હિન્દિયપ્રતિસંલીનતા કિતને પ્રકાર
કી હૈ ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-હિંદિયપહિસંલીનયા પંચવિહા પળ્ણત્તા
હિન્દિયપ્રતિસંલીનતા પાંચ પ્રકાર કી કહી ગઈ હૈ । 'તં જહા' જૈસે
'સોહિંદિયવિસયપ્પયારણિરોહો વા' શ્રોત્રેન્દિય કા ઇષ્ટાનિષ્ટ શબ્દરૂપ
વિષયોં મેં જો સુનને કી પ્રવૃત્તિ રૂપવ્યાપાર હૈ હસકા નિરોધ કરના
યહ શ્રોત્રેન્દિય પ્રચાર નિરોધ હૈ । તથા 'સોહિંદિયવિસયપ્પત્તેસુ વા અત્યેસુ
રાગદોષવિણિગ્ગહો' શ્રોત્રેન્દિયકે વિષય રૂપ સે પ્રાપ્ત છુપ ઇષ્ટાનિષ્ટ
શબ્દોં મેં રાગ દ્વેષ કા નિરોધ કરના 'ચક્ષુરિન્દિયવિસયપ્પયારણિરોહો
વા' ચક્ષુ હિન્દિય કા વિષયોં મેં-વર્ણોં મેં-જો દેખને કી પ્રવૃત્તિરૂપ વ્યા-
પાર હૈ હસકા નિરોધ કરના તથા ચક્ષુરિન્દિયકે વિષયરૂપ સે વર્ણોં

નિરોધ શય્યા વિગેરેનુ સેવન કરવુ તેનુ નામ 'વિવિક્ત શયનાસન પ્રતિ-
સંલીનતા છે' આ પ્રકારની આ પ્રતિસંલીનતા ચાર પ્રકારની છે. 'સે કિં તં
હિંદિયપહિસંલીનયા' ઇન્દ્રિય પ્રતિસંલીનતા કેટલા પ્રકારની કહી છે ? આ પ્રશ્નના
ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-હિંદિયપહિસંલીનયા પંચવિહા પળ્ણત્તા
ઇન્દ્રિય પ્રતિસંલીનતા પાંચ પ્રકારની કહેલ છે 'તં જહા' તે આ પ્રમાણે છે
'સોહિંદિયવિસયપ્પયારણિરોહો વા' શ્રોત્રેન્દ્રિયના ઇષ્ટ કે અનિષ્ટ શબ્દ રૂપ વિષ-
યોમાં સાંભળવાની વૃત્તિ રૂપ જે વ્યાપાર છે, તેનો નિરોધ કરવો તેનું નામ
શ્રોત્રેન્દ્રિય પ્રચાર નિરોધ છે તથા 'સોહિંદિયવિસયપ્પત્તેસુ વા અત્યેસુ રાગદોષ-
વિણિગ્ગહો' શ્રોત્રેન્દ્રિયના વિષય રૂપથી પ્રાપ્ત થયેલા ઇષ્ટ અનિષ્ટ શબ્દોમાં
રાગદ્વેષનો નિરોધ કરવો 'એવં ચક્ષુરિન્દિયવિસયપ્પયારણિરોહો વા' એજ પ્રમાણે
ચક્ષુરિન્દ્રિયના વિષયોમાં-વર્ણોમાં જોવાની પ્રવૃત્તિ રૂપ જે વ્યાપાર છે, તેનો
નિરોધ કરવો તથા ચક્ષુરિન્દ્રિયના વિષય રૂપ વ્યાપારવાળા ઇષ્ટ અનિષ્ટ વર્ણોમાં

પ્પયારણિરોહો વા' एवं यावत् स्पर्शनेन्द्रियविषयप्रचारनिरोधो वा अत्र यावत्प-
 देन 'चर्विखदियविसयप्पत्तेसु वा अत्थेसु रागदोसविणिग्गहो घाणिंदियविसयप्प-
 यारणિરોહો वा घाणिंदियविसयप्पत्तेसु वा अत्थेसु रागदोसविणिग्गहो जिर्वि-
 दियविसयप्पयારણિરોહો जिर्विમदियविसयप्पत्तेसु वा अत्थેસુ રાગદોસવિણિ-
 ગ્ગહો' एतदन्तप्रकरणस्य संग्रहो भवति । 'फासिंदियविसयप्पत्तेसु वा अत्थेसु
 रागदोसविणिग्गहो' स्पर्शनेन्द्रियविषयप्राप्तेषु वा अर्थेषु इष्टानिष्टशब्देषु राग-
 द्वेषयो विनिग्रहो निरोधः, ततश्चेन्द्रियाणां पञ्चविधत्वाद् इन्द्रियप्रतिसंलीनता
 पञ्चप्रकारा भवन्तीति । 'से चं इंदियपडिसंलीणया' सैषा इन्द्रियप्रतिसंलीनता
 निरूपितेति । 'से किं तं कसायपडिसंलीणया' अथ का सा कषायप्रतिसंलीन-
 सेति प्रश्नः । भगवानाह—'कसायपडिसंलीणया चउव्विहा पन्नत्ता' कषायप्रति

બુદ્ધ ઇષ્ટાનિષ્ટ વર્ણો' में रागद्वेष का निरोध करना 'एवं जाव फासिं-
 दिय विसयप्पयारनिरोहो वा, फासिंदियविसयप्पत्तेसु वा अत्थेसु
 रागदोसविणिग्गहो जिर्विमदियविसयप्पयारनिरोहो, जिर्विमदिय
 विसयप्पत्तेसु वा अत्थेसु रागदोसविणिग्गहो वा' इसी प्रकार
 से यावत् स्पर्शन इन्द्रियके विषय भूत इष्टानिष्ट पदार्थों में
 स्पर्शेन्द्रिय की प्रवृत्ति का निरोध करना तथा स्पर्शन इन्द्रिय के
 विषय भूत पदार्थों में रागद्वेष होने का निरोध करना यहां
 पर यावत् पद से घ्राणेन्द्रिय और जिह्वा इन्द्रिय के विषय भूत विषयों
 में भी इसी प्रकार से उन २ इन्द्रियों के व्यापार का अथवा होने वाले
 रागद्वेषका निरोध करना यह सब इन्द्रिय प्रतिसंलीनता है । 'से किं तं
 कसायपडिसंलीणया' हे भदन्त ! कषाय प्रतिसंलीनता कितने प्रकार
 की है ? उत्तर में प्रभुश्री ने कहा है—'कसाय पडिसंलीणया चउव्विहा

રાગદ્વેષનેા નિરોધ કરવો 'एवं जाव फासिंदियविसयप्पयारनिरोहो वा, फासिंदिय-
 विसयप्पत्तेसु वा अत्थेसु रागदोसविणिग्गहो जिर्विमदियविसयप्पयारनिरोहो, जिर्विमदिय-
 विसयप्पत्तेसु वा अत्थेसु रागदोसविणिग्गहो वा' એજ પ્રમાણે યાવત્ સ્પર્શ ઇન્દ્રિયના
 વિષયભૂત ઇષ્ટ અનિષ્ટ પદાર્થોમાં સ્પર્શેન્દ્રિયની પ્રવૃત્તિનો નિરોધ કરવો તથા
 સ્પર્શની ઇન્દ્રિયના વિષયભૂત પદાર્થોમાં ઘ્રાણેન્દ્રિય અને જિહ્વાન્દ્રિયના
 વિષયભૂત વિષયોમાં પણ એજ રીતે તેજન્દ્રિયોના વ્યાપારનો અથવા થવાવાળા
 રાગદ્વેષનેા નિરોધ કરવો આ બધાને ઇન્દ્રિય સંલીનતા કહે છે.

‘સે કિં ત કસાયપડિસંલીણયા’ હે ભગવન્ કષાય પ્રતિસંલીનતા કેટલા
 પ્રકારની કહી છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘કસાયપડિસંલીણયા
 ચઉવ્વિહા પણ્ણતા’ હે ગૌતમ ! કષાય પ્રતિસંલીનતા ચાર પ્રકારની કહેલ છે.

संलीनता चतुर्विधा प्रज्ञप्ता, 'तं जहा' तद्यथा—'कोहोदयणिरोहो वा, उदयपत्त-
स्स वा कोहस्स विफलीकरणे' क्रोधोदयनिरोधो वा यावत्क्रोधस्योदय एव न
भवेत् अथवा उदयप्राप्तस्य कार्यकरणाभिमुखीभूतस्य विफलीकरणम् यावता
उदितोऽपि क्रोधः स्वकार्याय न पर्याप्तो भवेदिति । 'एवं जाव लोभोदयणिरो-
हो वा उदयपत्तस्स वा लोभस्स विफलीकरणं' एवं यावदलोभोदयनिरोधो वा
उदयप्राप्तस्थ वा लोभस्य विफलीकरणम्—निष्पत्तासंपादनम् । यावत्पदेन
मानमाययोर्ग्रहणम् तथा च मानोदयनिरोधो वा उदयप्राप्तस्य मानस्य विफली-
करणम् एवं मायोदयनिरोधो वा उदयप्राप्ताया मायाया विफलीकरणंवेति ।
'सेत्तं कषायपडिसंलीणया' सैषा कषायप्रतिसंलीनतेति भावः । 'से किं तं जोग-
पडिसंलीणया' अथ का सा योगप्रतिसंलीनता मनोवाक्कायानां गोपनमिति प्रश्नः,
पण्णत्ता' हे गौतम । कषायप्रतिसंलीनता चार प्रकार की कही है 'कोहो-
दयणिरोहो वा उदयपत्तस्स वा कोहस्स विफलीकरणं' क्रोध के उदय का
निरोध करना अथवा उदय प्राप्त क्रोध को अपने कार्य करने में विफल
करना 'एवं जाव लोभोदय णिरोहो वा उदयपत्तस्स वा लोभस्स विफली
करणं' इसी प्रकार से यावत् लोभ के उदय का निरोध करना लोभ
को आत्मा में नहीं होने देना—अथवा उदय प्राप्त लोभ को उसके कार्य
करने में विफल बनाना यहां यावत्पद से मान माया का ग्रहण हुआ है
—तथा च—मान के उदयका निरोध करना अथवा उदित मान को उसके
कार्य करने से विफल करना, इसी प्रकार माया के उदय का निरोध करना
और उदित हुए माया कषाय को उसके कार्य करने से रोकना यह सब
कषायप्रतिसंलीनता है । 'से किं तं जोगपडिसंलीणया' हे भदन्त ! योग
प्रतिसंलीनता कितने प्रकार की है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—गौतम ।

'कोहोदयणिरोहो वा उदयपत्तस्स वा कोहस्स विफलीकरणं' क्रोधना उदयने निरोध
करवे। अथवा उदयमां आवेदा क्रोधने तेना कार्यथी निष्कुण भनाववे। 'एवं
जाव लोभोदयनिरोहो वा उदयपत्तस्स वा लोभस्स विफलीकरणं' ऐज् दीते यावत्
दोषना उदयने निरोध करवे—दोषने पोतानामां थवा न देवे। अथवा उद-
यमा आवेदा दोषने तेना कार्यथी निष्कुण भनाववे। तथा यावत्पदथी भानना
उदयने निरोध करवे। अने उदयमां आवेदा भानने तेना कार्यथी निष्कुण
भनाववे। ऐज् प्रभावे मायानां उदयने निरोध करवे। अने उदयमां आवेदा
माया कषायने तेना कार्य करवाथी रोकवे। आ यधाने कषाय प्रतिसंलीनता
कडे छे। 'से किं तं जोगपडिसंलीणया' छे लजवनू योग प्रतिसंलीनता कडला

મગવાનાહ-‘જોગપડિસંલીળયા તિવિહા પન્નત્તા’ યોગપ્રતિસંલીનતા ત્રિવિધા-
 ત્રિપ્રકારા ભવતિ, ‘તં જહા’ તથા ‘અકુસલમણિરોહો વા ?’ અકુસલમનો
 નિરોધો વા ? , ‘કુસલમણ ઉદીરણં વાર’ કુસલમનસ ઉદીરણમ્ કુસલસ્ય મનસઃ
 કાર્યે પ્રવર્તનં વાર, ‘મણસ્સ વા એગત્તી ભાવકરણં’ મનસો વા એકત્વીભાવકરણમ્
 મનસોવિશિષ્ટેકાગ્રત્વેન એકતા તદ્વપસ્ય ભાવસ્ય કરણમ્ અથવા આત્મના સહ યા
 એકતા-નિરાલંબનત્વં તદ્વપો ભાવસ્તસ્ય કરણં યત્ તત્ મનસ એકતા ભાવકરણ-
 મિતિ । ‘અકુસલ વહ્ણિરોહો વા’ અકુસલવાગ્નિરોધો વા, ‘કુસલ વહ્ણ ઉદીરણં વા’
 કુસલ વચ ઉદીરણં વા, ‘વહ્ણ વા એગત્તીભાવકરણં વા’ વચસો વા એકત્વી-
 ભાવકરણં વા ઇતિ । ‘સે કિં તં કાયપડિસંલીળયા’ અથ કા સા કાયપ્રતિસં-
 લીનતેતિ પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ-‘કાયપડિસંલીળયા’ કાયપ્રતિસંલીનતા, ‘જણં
 સુસમાહિય પસંતસાહરિયપાણિપા’ યત્ સ્વલુ સુસમાહિતપ્રશાન્તસંહતપાણિ-

યોગપ્રતિસંલીનતા ત્રીન પ્રકાર કી હૈ-જેસે ‘અકુસલમણિરોહો વા ?
 કુસલમણ ઉદીરણ વાર’ અકુસલ મન કા નિરોધ કરના, કુસલમન કો
 કાર્ય મેં લગાના ‘મણસ્સ વા એગત્તીભાવકરણં’ અથવા મન કી એકાગ્રતા
 કરના-આત્મા કે સાથ નિરાલંબનરૂપ મેં મન કો સ્થાપિત કરના ‘અકુ-
 સલ વહ્ણિરોહો વા, કુસલવહ્ણ ઉદીરણં વા વહ્ણ વા એગત્તીભાવ-
 કરણં વા’ અકુસલ વચન કા નિરોધ કરના, કુસલ વચન કો કાર્ય
 મેં લગાના અથવા વચન કી એકાગ્રતા કરના, યહ મન વચન યોગ કી
 પ્રતિસંલીનતા હૈ । ‘સે કિં તં કાયપડિસંલીળયા’ હે અદન્ત ! કાય
 પ્રતિસંલીનતા કયા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ ‘કાયપડિસંલીળયા
 જણં સુસમાહિય પસંતસાહરિયપાણિપા’ અન્હે પ્રકાર સે સમાધિપૂર્વક

પ્રકારની કહી છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-હે ગૌતમ ! યોગ
 પ્રતિસંલીનતા ત્રણ પ્રકારની કહી છે. તે આ પ્રમાણે છે. ‘અકુસલમણિરોહો
 વા ? કુસલમણઉદીરણં વા’ ૨ અકુસલ મનનો નિરોધ કરવો અને કુસલ
 મનને કાર્યમાં લગાવવું ‘મણસ્સ વા એગત્તીભાવકરણં’ અથવા મનની એકાગ્રતા
 કરવી આત્માની સાથે નિરાલંબન રૂપમાં મનને સ્થાપવું ‘અકુસલવહ્ણિરોહો
 વા, કુસલવહ્ણઉદીરણં વા વહ્ણ વા એગત્તીભાવકરણ વા’ અકુસલ વચનનો નિરોધ
 કરવો, કુસલ વચનને કાર્યમાં લગાવવું અથવા વચનની એકાગ્રતા કરવી તે
 એકાગ્રતા વચન યોગની પ્રતિસંલીનતા છે ‘સે કિં તં કાયપડિસંલીળયા’ હે ભગવન્
 ક્ષયપ્રતિસંલીનતાનું શું સ્વરૂપ છે ? અર્થાત્ કાય પ્રતિસંલીનતા કેને કહે છે ?
 આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘કાયપડિસંલીળયા જણં સુસમાહિય
 પસંતસાહરિયપાણિપા’ સારી રીતે સમાધીપૂર્વક શાન્ત થઈને હાથ અને પગોને

પાદ:-સુષ્ટુ સમાધિ:-સમાધિપ્રાપ્તઃ વહિર્વૃત્ત્યા સ ચાસૌ પ્રશાન્તશ્ચાન્તર્વૃત્ત્યા ય!
 સ તથા સંહતમ્ અવિક્ષિપ્તતથા પાણિપાદં યેન સ સુમનાહિતપશાન્તસહૃત-
 પાણિપાદઃ, 'કુમ્મો ઇવ ગુત્તિદિપ્' કુર્મ ઇવ ગુપ્તેન્દ્રિયઃ-ગુપ્તઃ કસ્યામવસ્થાયા-
 મિત્યત આહ-'અલ્લીણે પલ્લીણે' આલોનઃ ઈપત્લીનઃ પૂર્વમ્, પશ્ચાત્ પલીનઃ-
 પ્રકર્ષેણ લીનઃ, 'ચિદ્દૃ' તિષ્ઠતિ, 'સેત્તં કાયપહિસંલીનયા' સૈવા કાયપ્રતિસંલી-
 નતા । 'સે ત્તં જોગપહિસંલીનયા' સૈવા યોગપ્રતિસંલીનતા । 'સે કિં તં વિવિત્ત-
 સયણાસણસેવણયા' અથ કા સા વિવિક્તશયનાસનસેવનતા, 'જળ્લં આરામેસુ
 વા-ઉજ્જાણેસુ વા' યત્ સ્વલુ આરામેષુ-નગરોપવનેષુ વા ઉદ્યાનેષુ-વાટિકાસુ વા,
 'જહા સોમિલ્લુદ્દેસપ્' યથા સોમિલ્લોદ્દેશકે મગવતી સુત્રસ્યાષ્ટાદશશતકસ્ય દશમો-
 દેશકે, ધમેન યત્ સૂચિતં તત્ત એવ સર્વં દ્રષ્ટવ્યમ્ । કિયત્પર્યન્તમ્ અષ્ટાદશશત-
 કીયદશમોદેશકે દ્વાધ્યેતવ્ય સ્તત્રાહ-'જાવ' ઇત્યાદિ, 'જાવ સેઙ્ગાસંધારગં
 ઉવસંપજ્જિત્તાણં વિહરહ' યાવત્ શય્યાસંસ્તારકમુપસંપદ્ય સ્વલુ વિહરતીતિ । 'સે ત્તં
 વિવિત્તસયણાસણસેવણયા' સૈવા વિવિક્તશયનાસનસેવનતા, 'સે ત્ત પહિસં-

સુશાન્ત હોકર હાથ પૈરોં કો સંકોચ કરકે 'કુમ્મો ઇવ ગુત્તિદિપ્ અલ્લીણે પલ્લીણે ચિદ્દૃ' કહુવા કે જૈસા અપની હન્દ્રિયોં કો ગુપ્ત
 કરકે અપને મેં હી સ્થિર રહના યહ કાય કી સંલીનતા હૈ । વાહિરી
 વૃત્તિ સે રહિત હોના હસકા નામ સુસમાહિત સમાધિ પ્રાપ્ત હૈ ઓર
 અન્તર્વૃત્તિ સે રહિત હોના હસકા નામ પ્રશાન્ત હૈ । હસ પ્રકાર મન
 ઘર્ષેન ઓર કાય કી સંભાલ સે યોગ સંલીનતા હોતી હૈ । 'સે કિં તં
 વિવિત્તસયણાસણસેવણયા' હે અદન્ત ! વિવિક્ત શયનાસન સેવનતા
 કિસ પ્રકારે કી હોતી હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશુશ્રી કહતે હૈં-'વિવિત્તસયણા-
 સણસેવણયા-જળ્લં આરામેસુ ઉજ્જાણેસુ વા જહા સોમિલ્લુદ્દેસપ્
 જાવ સેઙ્ગાસંધારગં ઉવસંપજ્જિત્તાણં વિહરહ' જો નગરોપવનોં મેં

સ કોઠીને 'કુમ્મો ઇવ ગુત્તિદિપ્, અલ્લીણે પલ્લીણે ચિદ્દૃ' કાયખાની મોઢક
 પોતાની ઈન્દ્રિયોને શુભ કરીને પોતાનામાં જ સ્થિર રહેવું તે કાયપ્રતિસંલીનતા
 છે. બહારની વૃત્તિથી રહિત થવું તેનું નામ સુસમાહિત સમાધિ પ્રાપ્ત છે.
 અને અન્તર્વૃત્તિથી રહિત થવું તેનું નામ પ્રશાન્ત છે. આ રીતે મન, પચન
 અને કોથાની સંભાળપૂર્વક રહેવું તે યોગસંલીનતા છે.

'સે કિં તં વિવિત્તસયણાસણસેવણયા' હે ભગવન્ વિવિક્ત શયનાસન સેવ-
 નતા કેવી હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશુશ્રી કહે છે કે-'વિવિત્તસયણા-
 સણસેવણયા જળ્લં આરામેસુ ઉજ્જાણેસુ વા જહા સોમિલ્લુદ્દેસપ્ જાવ સેઙ્ગાસંધારગં
 ઉવસંપજ્જિત્તાણં વિહરહ' એ નગરોના ઉપવનોમાં બેસીને બે બગીચાઓમાં વિશેષ

લીળયા' સૈષા પ્રતિસંલીનતા નિરૂપતા । 'સેત્તં બાહિરણ તવે' તદેતદ્ બાહ્યં તપઃ સંક્ષેપવિસ્તારાભ્યાં નિરૂપિતમિતિ ॥૨૦૯॥

અતઃ પરમાભ્યન્તર તપ આદિ પ્રદર્શયન્નાહ—'સે કિં તં' इत्यादि ।

મૂળમ્—સે કિં તં અર્ઘિભતરણ તવે, અર્ઘિભતરણ તવે છવિહે પન્નત્તે તં જહા પાયચ્છિત્તં, વિણંઓ, વેય્યાવચ્ચે, સજ્ઞાઓ જ્ઞાણં, વિંડસગ્ગો । સે કિં તં પાયચ્છિત્તે પાયચ્છિત્તે દસવિહે પન્નત્તે તં જહા આલોયનારિહે, જાબ પારંચિયારિહે, સે તં પાયચ્છિત્તે । સે કિં તં વિણં વિણં સત્તવિહે પન્નત્તે તં જહા ણાણવિણં, દંસણવિણં ચરિત્તવિણં મળવિણં વયવિણં કાયવિણં લોગોવયારવિણં । સે કિં તં નાણવિણં, નાણવિણં પંચવિહે પન્નત્તે તં જહા આભિણિબોહિયનાણવિણં જાવ કેવલનાણવિણં । સે તં નાણવિણં । સે કિં તં દંસણવિણં, દંસણવિણં દુવિહે પન્નત્તે તં જહા સુસ્સુસણાવિણં ય અણચ્ચાસાયાણાવિણં ય । સે કિં તં સુસ્સુસણાવિણં? સુસ્સુસણાવિણં

વગીચોં મેં इत्यादि सोमिल के उद्देशक में कहे गये अनुसार यावत् शय्या एवं संथारा को लेकर विहार करता है यह विविक्त शयनासन सेवनता है । सोमिलोद्देशक यह इसी भगवती सूत्रका १८ वे शतक का दशवां उद्देशक है । इस प्रकार से यहां तक 'से तं पडिसंलीणया' प्रतिसंलीनता का कथन किया गया है । 'से तं बाहिरण तवे' इस प्रकार अनशन से लेकर प्रतिसंलीनता तक यह सब बाह्य तप संक्षेप और विस्तार से निरूपित किया ॥सू० ९॥

સોમિલના ઉદ્દેશમાં કહ્યા પ્રમાણે યાવત્ શય્યા અને સંથારાને લઈને વિહાર કરે છે. આ વિવક્તશયનાસન સેવનતા છે. સોમિલોદ્દેશક આ ભગવતીસૂત્રના ૧૮ અઠારમા શતકનો દશમો ઉદ્દેશો છે. તેમાં આ રીતે 'સે તં પડિસંલીળયા' પ્રતિસંલીનતાનું કથન કરેલ છે. 'સે તં બાહિરણ તવે' આ રીતે અનશનથી લઈને પ્રતિસંલીનતા સુધી આ સઘળું બાહ્ય તપ સંક્ષેપ અને વિસ્તારથી નિરૂપિત કરેલ છે. ॥સૂ. ૦ ૯॥

अणैगविहे पन्नत्ते, तं जहा सक्कारेइ वा सम्माणेइ वा जहा
चोदसमसए तइए उद्वेसए जाव पडिसंसाहणया । से तं सुस्सू-
सणाविणए । से किं तं अणच्चासायणाविणए अणच्चासायणा-
विणए पणयालीसविहे पन्नत्ते, तं जहा अरहंताणं अणच्चा-
सायण्यां, अरहंतपन्नत्तस्स धम्मस्स अणच्चासायणा, आय-
रियाणं अणच्चासायण्यां उवज्झायाणं अणच्चासायण्यां,
थेराणं अणच्चासायण्यां, कुलस्स अणच्चासायण्यां, गणस्स
अणच्चासायण्यां, संघस्स अणच्चासायण्यां, किरियाए अण-
च्चासायण्यां, संभोगस्स अणच्चासायण्यां, 'आभिणिबोहिय-
णाणस्स अणच्चासायण्यां जाव केवलनाणस्स अणच्चासाय-
णया १५ । एएसिं चेव भत्तिवहुमाणेणं ३० । एएसिं चेव वन्नसंज-
लणया ४५ । से तं अणच्चासायणयाविणए, से तं दंसणविणए ।
से किं तं चरित्तविणए चरित्तविणए पंचविहे पन्नत्ते तं जहा
सामाइयचरित्तविणए ? जाव अहक्खायचरित्तविणए से तं
चरित्तविणए । से किं तं मणविणए, मणविणए दुविहे पन्नत्ते, तं
जहा पसत्थमणविणए अपसत्थमणविणए य । से किं तं पसत्थ-
मणविणए, पसत्थमणविणए सत्तविहे पन्नत्ते तं जहा-अपा-
वए असावज्जे अकिरिएं, निरुवक्केसे, अण्हवकरे, अच्छविकरे,
अभूयाभिसंकंणे, से तं पसत्थमणविणए । से किं तं अपसत्थ-
मणविणए, अपसत्थमणविणए सत्तविहे पन्नत्ते, तं जहा पावए,
सावज्जे, सकिरिएं, सउवक्केसे, अण्हवयकरे, छविकरे, भूयाभि-
संकंणे । से तं अपसत्थमणविणए । से तं मणविणए । से किं तं
वइविणए, वइविणए दुविहे पन्नत्ते तं जहा पसत्थवइविणए
अपसत्थवइविणए य । से किं तं पसत्थवइविणए, पसत्थ-

वइविणए सत्तविहे पन्नत्ते तं जहा-अपावए असावज्जे जाव
 अभूयाभिसंकणे से तं पसत्थवइविणए । से किं तं अपसत्थ-
 वइविणए, अपसत्थवइविणए सत्तविहे पन्नत्ते तं जहा-पावए
 सावज्जे जाव भूयाभिसंकणे । से तं अपसत्थवइविणए से तं
 वइविणए । से किं तं कायविणए, कायविणए दुविहे पन्नत्ते,
 तं जहा पसत्थ कायविणए य अपसत्थ कायविणए य । से किं तं
 पसत्थकायविणए, पसत्थकायविणए सत्तविहे पन्नत्ते तं जहा
 आउत्तं गमणं१, आउत्तं ठाणं२, आउत्तं निसीयणं३, आउत्तं
 तुयट्ठणं४, आउत्तं उल्लंघयणं५, आउत्तं पल्लंघणं६, आउत्तं
 सविंदियजोगजुंजुणया ७ । से तं पसत्थकायविणए । से किं तं
 अपसत्थकायविणए, अपसत्थकायविणए सत्तविहे पन्नत्ते,
 तं जहा-अणाउत्तं गमणं१, जाव अणाउत्तं सविंदियजोगजुंजु-
 णया । से तं अपसत्थकायविणए । से तं कायविणए । से किं
 तं लोगोवयारविणए, लोगोवयारविणए सत्तविहे पन्नत्ते, तं
 जहा-अब्भसंवत्तियं१, परलंदाणुवत्तियं२, कज्जहेउं३, कयपडि-
 कइया४, अत्तगवेसणया५, देसकालणगया६, सव्वत्थेसुं अप्पडि-
 लोभया७ । से तं लोगोवयारविणए । से तं विणए । से किं तं
 वेयावच्चे, वेयावच्चे दसविहे पन्नत्ते, तं जहा-आयरियवेया
 वच्चे१, उवज्झायवेयावच्चे२, थेरवेयावच्चे३, तवस्सिवेयावच्चे४,
 गिलाणवेयावच्चे५, सेहवेयावच्चे६, कुलवेयावच्चे७, गणवेया-
 वच्चे८, संघवेयावच्चे९, साहम्मियवेयावच्चे१०, से तं वेयावच्चे ।
 से किं तं सज्झाए, सज्झाए पंचविहे पन्नत्ते तं जहा-वायणां१,
 पडिपुच्छणा२, परिवट्ठणा३, अणुप्पेहा४, धम्मकहा५, से तं
 सज्झाए ॥सू० १०॥

छाया—अथ किं तत् आभ्यन्तरं तपः, आभ्यन्तरं तपः पञ्चविधं प्रज्ञप्तम्
तद्यथा—प्रायश्चित्तम् १, विनयः २, वैयावृत्यम् ३, स्वाध्यायः ४, ध्यानम् ५,
व्युत्सर्गः ६, । अथ—किं तत् प्रायश्चित्तम्, प्रायश्चित्तं दशविधं प्रज्ञप्तम् तद्यथा—
आलोचनाहर्मम् १, यावद् पाराश्रिकार्हम् १० । तदेतत्प्रायश्चित्तम् । अथ किं स
विनयः' विनयः सप्तविधः प्रज्ञप्तः, तद्यथा—ज्ञानविनयः १, दर्शनविनयः २, चारि-
त्रविनयः ३, मनो विनयः ४, चाशूविनयः ५, कायविनयः ६, लोकोपचारविनयः ७ ।
अथ किं स ज्ञानविनयः, ज्ञानविनयः पञ्चविधः प्रज्ञप्तः तद्यथा—आभिनिबोधिका-
ज्ञानविनयः, यावद् केवलज्ञानविनयः, सैष ज्ञानविनयः । अथ किं स दर्शनविनयः,
दर्शनविनयो द्विविधः प्रज्ञप्तः, तद्यथा—शुश्रूषणाविनयश्च—अनत्याशातनाग्निनयश्च ।
अथ किं स शुश्रूषणाविनय, शुश्रूषणाविनयोऽनेकविधः प्रज्ञप्तः,—सत्कार इति वा
समानमिति वा यथा चतुर्दशशतके तृतीयोद्देशके यावत्प्रतिसंसाधनता सैष शुश्रू-
षणा विनयः । अथ कोऽसौ अनत्याशातनाविनयः, अनत्याशातनाविनयः पञ्चचत्वारिं-
शद्विधः प्रज्ञप्तः, तद्यथा—अर्हता अनत्याशातनता १, अर्हत्प्रज्ञप्तस्य धर्मस्यानत्या-
शातनता २, आचार्याणामनत्याशातनता ३, उपाध्यायानामनत्याशातनता ४, स्थ-
विराणामनत्याशातनता ५, कुलस्यानत्याशातनता ६, गणस्यानत्याशातनता ७,
संघस्यानत्याशातनता ८, क्रियाया अनत्याशातनता ९, संभोगस्य (समानधार्मि-
कस्य) अनत्याशातनता १०, आभिनिबोधिकाज्ञानस्यानत्याशातनता ११, यावत्के-
वलज्ञानस्यानत्याशातनता १५ । एतेषामेव भक्तिबहुमानेन ३० । एतेषा-
मेव संज्वलनतया ४५ । सैष अनत्याशातनाविनयः, सैष दर्शनविनयः । अथ
किं स चारित्रविनयः, चारित्रविनयः पञ्चविधः प्रज्ञप्तः, तद्यथा—सामायिक-
चारित्रविनयः १, यावद् यथारूपाचारित्रविनयः ५, । सैष चारित्रविनयः ।
अथ कः स मनोविनयः, मनोविनयो द्विविधः प्रज्ञप्तः, तद्यथा प्रशस्तमनो-
विनयः, अप्रशस्तमनोविनयश्च । अथ कः स प्रशस्तमनोविनयः, प्रशस्तमनोविनयः
सप्तविधः प्रज्ञप्तः तद्यथा—आयापकः १, असावद्यः २, अक्रियः ३, निरूपकलेशः ४,
अनाश्रवकरः ५, अक्षपिकरः ६, अभूताभिज्ञानम् ७, सैष प्रशस्तमनोविनयः । अथ कः
सः अप्रशस्तमनोविनयः १, अप्रशस्तमनोविनयः सप्तविधः प्रज्ञप्तः—तद्यथा पापकः १,
सावद्यः २, सक्रियः ३, सोपकलेशः ४, आश्रवकरः ५, क्षपिकरः ६, भूताभिज्ञानम् ७,
स एष अप्रशस्तमनोविनयः, स एष मनोविनयः । अथ कः स वचनविनयः १
वचनविनयो द्विविधः प्रज्ञप्तः तद्यथा—प्रशस्तवचनविनयश्च अप्रशस्तवचन-
विनयश्च । अथ कः स प्रशस्तवचनविनयः, प्रशस्तवचनविनयः सप्तविधः
प्रज्ञप्तः अपापकः १, असावद्यो यावद् अभूताभिज्ञानम् ७, सोऽयं प्रशस्तवचन-
विनयः । अथ कः सः अप्रशस्तवचनविनयः, अप्रशस्तवचनविनयः सप्तविधः प्रज्ञप्तः,

તથા—પાપકઃ સાવધો યાવદ્ ભૂતાભિશઙ્કનમ્ ૭ સ एष અપ્રશસ્તવચનવિનયઃ, સ एष વચનવિનયઃ । અથ કઃ સ કાયવિનયઃ, કાયવિનયો દ્વિવિધઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ, તથા—પ્રશસ્તકાયવિનયશ્ચાપ્રશસ્તકાયવિનયશ્ચ । અથ કઃ સ પ્રશસ્તકાયવિનયઃ, પ્રશસ્તકાયવિનયઃ સપ્તવિધઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ, તથા—આયુક્તં ગમનમ્ ૧, આયુક્તં સ્થાનમ્ ૨ આયુક્તમ્ નિષીદનમ્ ૩, આયુક્તં ત્વક્વર્તનમ્ ૪, આયુક્તમ્ પ્રલંઘનમ્ ૫, આયુક્તં સર્વેન્દ્રિયયોગયુજ્જનમ્ ૭ । સ एष પ્રશસ્તકાયવિનયઃ । અથ કઃ સોડપ્રશસ્તકાયવિનયઃ, અપ્રશસ્તકાયવિનયઃ સપ્તવિધઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ તથા—અનાયુક્તં ગમનમ્ યાવદ્ અનાયુક્તં સર્વેન્દ્રિયયોગયુજ્જનમ્ । સ एष અપ્રશસ્તકાયવિનયઃ । સ एષ કાયવિનયઃ । અથ કઃ સ લોકોપચારવિનયઃ, લોકોપચારવિનયઃ સપ્તવિધઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ, તથા—અભ્યાસવૃત્તિકમ્ ૧, પરચ્છન્દાનુવૃત્તિકમ્ ૨, કાર્યહેતુઃ ૩, કૃતપ્રતિકૃતિતા ૪, આર્ત (આત્મ) ગવેષગતા ૫, દેશકાલજ્ઞતા ૬, સર્વાર્થેષુ અપ્રતિલોભતા ૭ । સ एष લોકોપચારવિનયઃ । સ एष વિનયઃ । અથ કિં તત્ વૈયાવૃત્ત્યમ્ ? વૈયાવૃત્ત્યં દશવિધં પ્રજ્ઞપ્તમ્ આચાર્યવૈયાવૃત્ત્યમ્ ૧, ઉપાધ્યાયવૈયાવૃત્ત્યમ્ ૨, સ્થવિરવૈયાવૃત્ત્યમ્ ૩, તપસ્વિવૈયાવૃત્ત્યમ્ ૪, ગ્લાનવૈયાવૃત્ત્યમ્ ૫, શૈક્ષવૈયાવૃત્ત્યમ્ ૬, કુલવૈયાવૃત્ત્યમ્ ૭, ગણવૈયાવૃત્ત્યમ્ ૮, સંઘવૈયાવૃત્ત્યમ્ ૯, સાધર્મિકવૈયાવૃત્ત્યમ્ ૧૦, । તદેતદ્વૈયાવૃત્ત્યમ્ । અથ કઃ સ સ્વાધ્યાયઃ, સ્વાધ્યાયઃ પન્નવિધઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ, તથા—વાચના ૧, પ્રતિપૃચ્છના ૨, પરિવર્તના ૩, અનુપ્રેક્ષા ૪, ધર્મકથા ૫, સ एष સ્વાધ્યાયઃ ॥ સૂ ૧૦ ॥

ટીકા—વાહ્યં તપઃ પ્રદર્શ્ય ક્રમપ્રાપ્તમાભ્યન્તરતપો દર્શયિતુમાહ—‘સે કિં તં’ इत्यादि, ‘સે કિં તં’ અર્ઘિમતરણ તવે’ અથ કિં તત્ આભ્યન્તરં તપઃ, અન્તઃસ્થ તપસઃ કિં લક્ષણં કિયન્તશ્ચ ભેદા इति પ્રશ્નઃ, મગધનાહ—‘અર્ઘિમતરણ તવે છન્વિહે પન્નત્તે’ બાહ્યવ્યાપારાનપેક્ષસ્વમેવ સામાન્યં લક્ષણમ્ આભ્યન્તરતપસઃ

અથ આભ્યન્તર તપ કા કથન ક્રિયા જાતા હૈ—‘સે કિં તં અર્ઘિમતરણ તવે’ इत्यादि ।

ટીકાર્થ—‘સે કિં તં અર્ઘિમતરણ તવે’ હે અદન્ત ! આભ્યન્તર તપ કયા હૈ-और इसके किंतने भेद है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘अर्घिमतरण तवे’ छन्विहे पणत्ते’ जिस तप में बाह्यव्यापार की अपेक्षा नहीं होती

હેવે આભ્યન્તર તપનુ નિરૂપણ કરવામાં આવે છે

‘સે કિં તં અર્ઘિમતરણ તવે’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—‘સે કિં તં અર્ઘિમતરણ તવે’ હે ભગવન્ આભ્યન્તર તપનું શું સ્વરૂપ છે ? અને તેના કેટલા ભેદો છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે—‘અર્ઘિમતરણ તવે છન્વિહે પન્નત્તે’ એ તપમાં બાહ્ય ક્રિયાની અપેક્ષા

તત્ત્વાભ્યન્તરં તપઃ षड्वિધમ્-ષટ્ પ્રકારકં મહત્તમ્ પ્રકારભેદમેવ દર્શયતિ-‘તં જહા’ इत्यादि, ‘તં જહા’ તથ્યા-‘પાયચ્છિન્તં’ પ્રાયશ્ચિન્તમિહ પ્રાયશ્ચિન્તશબ્દેન અપરાધવિશુદ્ધિઃ કથ્યતે પ્રાયસ્ શબ્દઃ પાપપરકઃ ચિત્તશબ્દઃ શુદ્ધિપરકઃ, તદુક્તમ્-‘પ્રાયઃ પાપં વિજાનીયાત્ ચિત્તં તસ્ય વિશોધન’ મિતિ, તદિદં પ્રથમ-માભ્યન્તરં તપઃ ‘વિજાઓ’ વિનયઃ વિ-વિશેષેણ નીયતે-મોક્ષોન્મુલ્ક આત્મા ક્રિયતે યેન સ વિનયઃ-આન્તરો ધર્મવિશેષઃ સોઽયં દ્વિતીયં તપઃ । ‘વૈયાવૃત્તં’ વૈયા-વૃત્તયં ભક્તપાનાદિભિઃ સેવાકરણં શુર્વાદીનામિતિ તૃતીયં તપઃ ૩, ‘સજ્ઞાઓ’ સ્વાધ્યાયઃ-મૂલસૂત્રપઠનમ્ इति ચતુર્થં તપઃ ૪ । ‘જ્ઞાણં’ ધ્યાનમ્-પ્રકાશતોયૈ મનસઃ સ્થિરીકરણમ્ इति પચ્ચમં તપઃ ૫ । ‘વિઠસ્સમ્ગો’ વ્યુત્સર્ગઃ-કાયમમત્સ-

હૈ જહી આભ્યન્તર તપ કા સામાન્ય લક્ષણ હૈ । યહ આભ્યન્તર તપ ૬ પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ ‘તં જહા’ જૈસે-‘પાયચ્છિન્તં’ પ્રાયશ્ચિન્ત ૧ યહાં પ્રાયશ્ચિન્ત શબ્દ સે અપરાધ કી વિશુદ્ધિ કહી ગઈ હૈ, કયોંકિ પ્રાયસ્ શબ્દ કા અર્થ પાપ હૈ ઓર ચિત્ત શબ્દ કા અર્થ શુદ્ધિ હૈ । સો હી કહા હૈ-‘પ્રાયઃ પાપં વિજાનીયાત્ ચિત્તં તસ્ય વિશોધનમ્’ હસ પ્રકાર પાપ કી શુદ્ધિ જિસ તપ સે હોતી હૈ વહ આભ્યન્તર તપ કા પ્રથમ ભેદ હૈ આભ્યન્તર તપ કા દ્વિતીય ભેદ વિનય હૈ । જિસ તપ સે આત્મા વિશેષરૂપ સે મોક્ષ કે સન્મુલ્ક ક્રિયા જાતા હૈ વહ વિનય હૈ । હસકા તીસરા ભેદ વૈયાવૃત્ત્ય હૈ । ગુરુજન આદિ જનોં કી ભક્તપાન આદિ દ્વારા સેવા કરના સો વૈયાવૃત્ત્ય હૈ । ‘સજ્ઞાઓ’-સ્વાધ્યાય-પહ હસકા ચોથા ભેદ હૈ । સૂત્ર કા પઠનાદિકરના હસકા નામ સ્વાધ્યાય હૈ । ‘જ્ઞાણં’ યહ હસકા

હોતી નથી તે આભ્યન્તર તપ કહેવાય છે. આ આભ્યન્તર તપ ૬ છ પ્રકારનું કહેલ છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે. ‘પાયચ્છિન્તં’ પ્રાયશ્ચિન્ત ૧ અહિયાં પ્રાયશ્ચિન્ત શબ્દથી અપરાધની શુદ્ધિ અહણ કરેલ છે. કેમકે પ્રાયસ્ શબ્દનો અર્થ ‘પાપ’ થાય છે. અને ચિત્ત શબ્દનો અર્થ શુદ્ધિ છે તેજ કહ્યું છે કે-‘પ્રાયઃ પાપ વિજાનીયાત્ ચિત્ત તસ્ય વિશોધનમ્’ આ રીતે જેનાથી પાપની શુદ્ધિ થાય છે એવું જે તપ તે આભ્યન્તર તપનો પહેલો ભેદ છે. ૧ આભ્યન્તરનો બીજો ભેદ વિનય છે જે તપથી આત્મા વિશેષપણથી મોક્ષની નજીક બાય છે તે-વિનય છે તેનો ત્રીજો ભેદ વૈયામત્ય છે ૩ ગુરુજન-વિગેરેની ભક્તપાન વિગેરેથી સેવા કરવી તેનું નામ વૈયામત્ય છે. ‘સજ્ઞાઓ’ સ્વાધ્યાય એ આભ્યન્તર તપનો ચોથો ભેદ છે. ૪ મૂલસૂત્રને ભણવું તેનું નામ સ્વાધ્યાય છે. ૫ ‘જ્ઞાણં’ ધ્યાન એ

પરિત્યાગ इत्यर्थ इति षष्ठमाभ्यन्तरं तपः ६ । सम्प्रति तद्भेदान् दर्शयति—‘से किं तं पायच्छित्ते’ अथ किं तत् प्रायश्चित्तम् प्रायश्चित्तपदेन क्रियत्संख्यकस्य कस्य च ग्रहणं कर्तव्यमिति प्रश्नः, भगवानाह—‘पायच्छित्ते दसविधे पन्नत्ते’ प्रायश्चित्तं दशविधम्—दशप्रकारकं प्रज्ञप्तम्, ‘तं जहा’ तद्यथा—‘आलोयणारिहे’ आलोचनाहम्—आलोचनायोग्यम् ‘जाव पारंचियारिहे’ यावत्पाराश्चिकारहम्, अत्र यावत्पदेन बाह्यतपः प्रकरणपरिपठितानां प्रतिक्रमणार्हतदुभयार्हविवेकार्हव्युत्सर्गाहृतपोऽहं छेदार्ह—मूलाहानिवस्थाप्यार्हाणां संग्रहो भवति एतेषां स्वरूपं तु तत एव द्रष्टव्यमिति । ‘सेत्तं पायच्छित्ते’ तदेतत् प्रायश्चित्तं कथितमिति । ‘से किं तं विणप’

पांचषां भेद है एकाग्रता के निमित्त मन को स्थिर करना ध्यान है । ‘विजस्सगो’ व्युत्सर्ग यह इसका छटा भेद है । इसका अर्थ है शरीर से ममत्व का त्याग करना अर्थात् कायोत्सर्ग करना । इस प्रकार से ये ६ आभ्यन्तर तप हैं । ‘से किं तं पायच्छित्ते’ हे अदन्त ! प्रायश्चित्त कितने प्रकार का है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘पायच्छित्ते दसविधे पणत्ते’ हे गौतम ! प्रायश्चित्त दश प्रकार का कहा गया है—‘तं जहा’ जैसे—‘आलोयणारिहे जाव पारंचियारिहे’ आलोचना के योग्य यावत् पारंचित्तक के योग्य, यहां यावत्पद से बाह्यतप के प्रकरण से पूर्व पठित ‘प्रतिक्रमण के योग्य, तदुभयके योग्य, विवेकके योग्य, व्युत्सर्ग के योग्य, तप के योग्य, छेद के योग्य मूल के योग्य अनवस्थाप्य के योग्य’ इन पदों का ग्रहण हुआ है । इनका लक्षण वहीं सूत्र नौ ९ से जानना चाहिये । ‘से त्तं पायच्छित्ते’ इस प्रकार से यह आभ्यन्तर

તેનો પાંચમો ભેદ છે. એકાગ્રતા થવા માટે મનને સ્થિર કરવું તે ધ્યાન છે તથા સૂત્રાર્થનું ચિત્તવન કરવું તે પણ ધ્યાન કહેવાય છે. ૫ ‘વિજસ્સગો વ્યુત્સર્ગ’ એ તેનો છઠો ભેદ છે. ૬ વ્યુત્સર્ગ એટલે શરીરમાં મમત્વનો ત્યાગ કરવો અર્થાત્ કાયોત્સર્ગ કરવો. આ રીતે આ છ આભ્યન્તર તપ કહેલ છે.

‘સે કિં તં પાયશ્ચિત્તે’ હે ભગવન્ પ્રાયશ્ચિત્ત કેટલા પ્રકારનું કહેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘પાયશ્ચિત્તે દસવિધે પન્નત્તે’ હે ગૌતમ ! પ્રાયશ્ચિત્ત દશ પ્રકારનું કહ્યું છે. ‘તં જહા’ તે દસ પ્રકાર આ પ્રમાણે છે. ‘આલોયણારિહે જાવ પારંચિયારિહે’ આલોચના યોગ્ય યાવત્પદથી બાહ્યતપના પ્રકરણમાં કહેલ—પ્રતિક્રમણને યોગ્ય, તદુભય યોગ્ય, વિવેકને યોગ્ય, વ્યુત્સર્ગને યોગ્ય અનવસ્થાપ્યને યોગ્ય અને પારાચિત્તને યોગ્ય આ બધાનું લક્ષણ ત્યાજ્ય સૂત્ર નવમાંથી સમજવું. ‘સે ત્તં પાયશ્ચિત્તે’ આ રીતે આ આભ્યન્તર પદનો

અથ કઃ સ વિનય ઇતિ વિનયવિપયકઃ પ્રશ્નઃ, ભગવાનાહ-‘વિણે સત્તવિદે પન્નત્તે’ વિનયઃ સપ્તવિધઃ-સપ્તપ્રકારકઃ પ્રશ્નઃ । ‘તં જહા’ તદ્વયા-‘નાણવિણે’ જ્ઞાનવિનયઃ, તત્ર જ્ઞાનવિનયો મતિશ્રુતાદિજ્ઞાનાનાં શ્રદ્ધાનમક્તિવહુમાન-તદ્દર્શ્યમાવનાવિધિગ્રહણાભ્યાસરૂપઃ । ‘દંસણવિણે’ દર્શનવિનયઃ સમ્યગ્દર્શન-ગુણાધિકેષુ શુશ્રૂષાદિરૂપઃ । ‘ચરિત્તવિણે’ ચારિત્રવિનયઃ સામાયિકાદિ ચારિ-ત્રાણાં સમ્યક્ શ્રદ્ધાનકરણપ્રરૂપણાનિ । ‘મણવિણે’ મનોવિનયઃ-મનસા વહુ-માનકરણમ્, ‘વયવિણે’ વચનવિનયઃ-વચસા વહુમાનકરણમ્ ‘કાયવિણે’ કાયવિનયઃ-કાયેન નમસ્કારાદિના વહુમાનકરણમ્ ‘લોગોવચારવિણે’ લોકો-

તપ કા પ્રથમ ભેદ પ્રાયશ્ચિત્ત છે । ‘સે કિં તં વિણે’ હે ભદ્રન્ત ! વિનય તપ કિતને પ્રકાર કા છે ? ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈં-‘વિણે સત્તવિદે પન્નત્તે’ હે ગૌતમ ! વિનય સાત પ્રકાર કા કહા ગયા છે । ‘તં જહા’ જૈસે-‘નાણવિણે’ જ્ઞાનવિનય મતિશ્રુત આદિ જ્ઞાનો કા શ્રદ્ધાન કરના, ડનકી મક્તિ કરના, ડનકા વહુમાન કરના તત્પ્રતિપાદિત અર્થ કી ‘માવના, વિધિ ગ્રહણ ઓર અભ્યાસ કરના યહ સબ જ્ઞાન વિનય છે । ‘દંસણવિણે’ દર્શનવિનય સમ્યગ્દર્શનગુણ સે યુક્ત પુરુષો કી સેવા શુશ્રૂષા આદિ કરના આદિ ‘ચરિત્તવિણે’ ચારિત્રવિનય-સામાયિક આદિ ચારિત્રો કી સમ્યક્ શ્રદ્ધા કરના ડનકા યથાર્થ રૂપ સે પ્રરૂપણ કરના આદિ ‘મણવિણે’ મનો વિનય-મન સે વહુમાન કરના ‘વયવિણે’ વચન વિનય-વચન સે વહુમાન કરના । ‘કાયવિણે’ કાય વિનય-કાય સે નમસ્કાર આદિ દ્વારા વહુમાન કરના । ‘લોગોવચાર

પહેલો ભેદ પ્રાયશ્ચિત્ત છે ‘સે કિં તં વિણે’ હે ભગવન્ વિનય તપ કેટલા પ્રકારનું કહેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘વિણે સત્તવિદે પન્નત્તે’ હે ગૌતમ ! વિનય સાત પ્રકારનો કહેલ છે ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે. ‘નાણવિણે’ જ્ઞાનવિનય, મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન વિગેરે જ્ઞાનોત્તુ શ્રદ્ધાન કરવું તેની ભક્તિ કરવી તેનું બહુમાન કરવું તેમાં પ્રતિપાદન કરેલ અર્થની ભાવના કરવી વિધિઅઠણ અને અભ્યાસ કરવો તે બધાને જ્ઞાન વિનય સમજવો. ‘દંસણવિણે’ દર્શનવિનય સમ્યગ્દર્શન શુભથી યુક્ત પુરુષોની સેવા શુશ્રૂષા વિગેરે કરવી ‘ચરિત્તવિણે’ ચારિત્રવિનય-સામાયિક વિગેરે ચારિત્રોમાં શ્રદ્ધા કરવી અને યથાર્થ રૂપથી તેની પ્રત્યક્ષા કરવી તે ચારિત્ર વિનય છે. ‘મણવિણે’ મનોવિનય મનથી બહુમાન કરવું તે મનોવિનય છે ‘વયવિણે’ વચનથી વિનય કરવો તે વચન વિનય છે ‘કાયવિણે’ કાયથી નમસ્કાર વિગેરે પ્રકારે

પચારવિનયઃ, લોકાનામુપચારો વ્યવહારસ્તદ્વૂપો વિનયઃ ! સ લોકોપચારવિનય
 इति । ‘સે કિં તં નાણવિનય’ અથ કઃ સ જ્ઞાનવિનયઃ ? મગવાનાહ-‘નાણવિનય
 પંચવિદ્દે પન્નત્તે’ જ્ઞાનવિનયઃ પચ્ચવિધઃ-પચ્ચપકારકઃ મજ્ઞસઃ ‘તં જહા’ તથથા-
 ‘આમિણિબોહિયનાણવિનય’ આમિણિબોધિકજ્ઞાનવિનયઃ પ્રથમઃ । ‘જાવ કેવલ-
 નાણવિનય’ યાવત્ કેવલજ્ઞાનવિનયઃ પચ્ચમઃ । અત્ર યાવત્પદેન શ્રુતજ્ઞાનવિનયા-
 વધિજ્ઞાનવિનયમન-પર્યવજ્ઞાનવિનયાનાં સંગ્રહો મવતિ । ‘સેત્તં નાણવિનય’ સ
 . ૯૫ ઉપરિ પ્રતિપાદિતો જ્ઞાનવિનય ઇતિ । ‘સે કિં તં દંસણવિનય’ અથ કઃ સ
 दर्शनविनय इति दर्शनविनय विषयकः मश्नः, मगवानाह-‘दंसणविणए दुविहे
 पन्तत्ते’ दर्शनविनयो द्विविधः मज्ज्ञसः ‘तं जहा’ तथथा-‘सुखसुखाविणए य’
 शुश्रूषणा विनयश्च, शुश्रूषणा-सेवा सैव विनयः-विधिवत् सामीप्येन गुर्वादीनां

विणए’ लोकोपचार विनय लोको का व्यवहार रूपविनय । इस प्रकार
 से विनय सात प्रकार का है । ‘से किं तं नाणविणए’ हे भदन्त ! ज्ञान
 विनय कितने प्रकार का है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-‘नाणविणए
 पंचविदेपणत्ते’ हे गौतम ! ज्ञानविनय पांच प्रकार का कहा गया है ।
 ‘तं जहा’ जैसे ‘आमिणिबोहियनाणविणए’ आमिणिबोधिक ज्ञान
 विनय ? ‘जाव-केवलणाणविणए’ यावत् केवलज्ञानविनय यहां यावत्
 शब्द से श्रुतज्ञानविनय, अवधिज्ञानविनय और मनः पर्यवज्ञानविनय’
 इन तीन विनयों का ग्रहण हुआ है । ‘से तं नाणविणए’ इस प्रकार
 से यह ज्ञानविनय ५ प्रकार का है ‘से किं तं दंसणविणए’ हे भदन्त !
 दर्शन विनय कितने प्रकार का है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-‘दंसण
 विणए दुविहे पणत्ते’ हे गौतम ! दर्शन विनय दो प्रकार का कहा

ખહુમાન કરવું તે કાયવિનય છે. ‘લોગોવચારવિનય’ લોકોપચાર વિનય-
 લોકોના વ્યવહારરૂપ વિનયને લોકોપચારવિનય કહે છે. આ રીતે વિનય-સાત
 પ્રકારનો થાય છે. ‘સે કિં તં નાણવિણય’ હે ભગવન્ જ્ઞાનવિનય કેટલા પ્રકાર-
 નો કહેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘નાણવિણય પંચવિદ્દે
 પણત્તે’ હે ગૌતમ ! જ્ઞાનવિનય પાંચ પ્રકારનો કહેલ છે. ‘તં જહા’ તે આ
 પ્રમાણે છે-‘આમિણિબોહિયનાણવિણય’ આમિણિબોધિકજ્ઞાન વિનય ૧ ‘જાવ
 કેવલનાણવિણય’ યાવત્ શ્રુતજ્ઞાન વિનય ૨ અવધિજ્ઞાન વિનય ૩ મનઃપર્યવજ્ઞાન
 વિનય ૪ અને કેવલજ્ઞાન વિનય ૫ ‘સેત્તં નાણવિણય’ આ રીતે જ્ઞાનવિનય
 પાંચ પ્રકારનો થાય છે. ‘સે કિં તં દંસણવિણય’ હે ભગવન્ દર્શનવિનય કેટલા
 પ્રકારનો છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુ કહે છે કે-‘દંસણવિણય દુવિદ્દે પન્તત્તે’
 હે ગૌતમ ! દર્શનવિનય બે પ્રકારનો કહેલ છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે.

સેવા કરણમિતિ શુશ્રૂષણાવિનય इति । ‘अणच्चासायणाविणए य’ अनत्याशातना-
विनयश्च, अति-अतिशयेन-आ-आय।-सम्यक्त्वादेर्लामः, तस्य शातना इति
अत्याशातना तन्निषेधोऽनत्याशातना पृषोदरादित्यात्साधुः । ‘से किं तं सुस्सूखणा
विणए’ अथ कः स शुश्रूषणाविनय इति प्रश्नः, भगवानाह-‘सुस्सूखणाविणए
अणेगविहे पणत्ते’ शुश्रूषणा विनयोऽनेकविधः प्रश्नः । ‘तं जहा’ तद्यथा-‘सक्का-
रेइ’ सत्कार इति वा-विनयार्हस्य सत्कारादिकरणमिति । ‘सम्माणेइ वा’ सम्मान-
मिति वा गुर्वादेः प्रशस्ताहारादिना सम्माननमिति वा, ‘जहा चउइसमसए तइए
उइसए जाव पडिसंसाहणया’ यथा चतुर्दशशते तृतीयोद्देशके यावत् पतिसंसा-
धनता भगवती सूत्रस्य चतुर्दशतकीयतृतीयोद्देशके सत्कारादारभ्य पतिसंसा-

गया है-‘तं जहा’ जैसे-‘सुस्सूखणाविणए य अणच्चासायणाविणए
य’ शुश्रूषणाविनय और अनत्याशातनारूप विनय गुरु आदिकों की
विषयसे सेवा शुश्रूषा करना यह शुश्रूषणा विनय है और जिस विनय
से सम्यक्त्वादि का लाभ होता है वह अनत्याशातना विनय है । ‘से
किं तं सुस्सूखणा विणए’ हे भदन्त ! शुश्रूषणा विनय कितने प्रकार
का होता है ? प्रभुश्री कहते हैं-‘सुस्सूखणा विणए अणेगविहे पणत्ते’
हे गौतम ! शुश्रूषणा विनय अनेक प्रकार का होता है ‘तं जहा’ जैसे
‘सक्कारेइ वा’ विनय योग्य पुरुषों का सत्कार आदि करना ‘सम्माणेइ
वा’ गुरु आदि-जनों का प्रशस्त आहार आदि द्वारा सम्मान करना ‘जहा
चउइसमसए तइए उइसए जाव पडि संसाहणया’ जैसा कि भगवती
सूत्रके चौदहवें शतक के तृतीय उद्देशक में सत्कार से लेकर यावत्

‘सुस्सूखणाविणए य अणच्चासायणाविणए’ शुश्रूષणा विનય અને અનત્યાશાતના
ઇય વિનય શુરૂ વિગેરેની વિધિ પ્રમાણે સેવાશુશ્રૂષા કરવી તે શુશ્રૂષા વિનય
છે. અને જે વિનયથી સમ્યક્ત્વ વિગેરેનો લાભ થાય છે, તે અનત્યાશાતના
વિનય કહેવાય છે. ‘સે કિં તં સુસ્સૂખણાવિણએ’ હે-ભગવન્ શુશ્રૂષણા વિનય કેટલા
પ્રકારનો કહેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘સુસ્સૂખણાવિણએ
અણેગવિહે પન્નત્તે’ હે ગૌતમ ! શુશ્રૂષણા વિનય અનેક પ્રકારનો કહેલ છે ‘તં જહા’
તે આ પ્રમાણે છે. ‘સક્કારેइ’ વિનય કરવા યોગ્ય પુરુષોનો સત્કાર વિગેરે
કરવો. ‘સમ્માણેइ વા’ શુરૂજન વિગેરેનું પ્રશસ્ત આહાર વિગેરેથી સન્માન કરવું;
‘જહા ચઉइસમસએ તइએ ઉइસએ જાવ પડિસંસાહરણયા’ જેમકે ભગવતી-
સૂત્રના ચૌદમા શતકના ત્રીજા ઉદ્દેશમાં સત્કારથી લઈને યાવત્ પ્રતિસંસા-
ધનતાના કથન સુધીમાં કહેવામાં આવેલ છે, જેજ પ્રમાણે અહિંયાં પણ.

ધનતા પર્યન્તં કથિતં તથૈવેહાપિ શુશ્રૂષણાવિનયો જ્ઞાતવ્યઃ । સેત્તં સુસ્મૃસણા વિણ્ણ' સ એષ શુશ્રૂષણાવિનયઃ કથિતઃ । 'સે કિં તં અણચ્ચાસાયણાવિણ્ણ' અથ કઃ સોઽનત્યાશાતનાવિનયઃ ? મગધનાહ—'અણચ્ચાસાયણાવિણ્ણ પળયાલીસહિવિહે પન્નત્તે' અનત્યાશાતનાવિનયઃ પન્ન ચત્ત્વારિંશદ્વિધઃ પ્રજ્ઞસાં, 'તં જહા' તથથા—'અરહંતાણં અણચ્ચાસાયણયા' અરહંતામ્ અનત્યાશાતનતા, 'અરહંત પન્નત્તસ્સ ધમ્મસ્સ અણચ્ચાસાયણયા' અરહંતપ્રજ્ઞસ્ય જિનપ્રતિપાદિતસ્ય ધર્મસ્ય પન્નમહાવ્રતરૂપસ્ય અનત્યાશાતના, 'આયરિયાણં અણચ્ચાસાયણયા' આચાર્યોણામ્, આચાર્યોનામ—'આચિનોતિ ચ શાસ્ત્રાર્થમાચારે સ્થાપયત્યપિ' સ્વયમાચરતે યસ્માત્ તસ્માદાચાર્ય ઉચ્યતે ॥૧॥ ઇતિ લક્ષણકસ્તેષામ્ અનત્યાશાતના । 'ઉવજ્ઞાયાણ

પ્રતિસંસાધના તક કહ્યા ગયા હૈ વૈસા હી યહાં પર મી શુશ્રૂષણા વિનય કે સમ્બન્ધ મેં કહ લેના चाहिये । 'સે તં સુસ્મૃસણા વિણ્ણ' હસ પ્રકાર સે યહ શુશ્રૂષણા વિનય કહા હૈ 'સે કિં તં અણચ્ચાસાયણા વિણ્ણ' હે મદન્ત ! અનત્યાશાતના વિનય કિતને પ્રકાર કા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—'અણચ્ચાસાયણાવિણ્ણ પળયાલીસહિવિહે પળ્ણત્તે' હે ગૌતમ ! અનત્યાશાતના વિનય ૪૫ પ્રકાર કા કહા હૈ—'તં જહા' જૈસે—'અરહંતાણં અણચ્ચાસાયણયા' અરિહંતોં કી અનત્યાશાતનતા ૧ 'અરહંતપન્નત્તસ્સ ધમ્મસ્સ અણચ્ચાસાયણયા' અરિહંત પ્રણીત પંચમહાવ્રતરૂપ ધર્મ કી અનત્યાશાતનતા ૨ 'આયરિયાણં અણચ્ચાસાયણયા' આચાર્યોં કી અનત્યાશાતના ૩ આચિનોતિ ચ શાસ્ત્રાર્થમાચારે સ્થાપયત્યપિ સ્વયમાચરતે યસ્માત્ તસ્માદાચાર્ય ઉચ્યતે' જો શાસ્ત્રોં કે અર્થ કા જ્ઞાતા હોતા હૈ ઓર ઉસકે અનુસાર હી અપની પ્રવૃત્તિ

શુશ્રૂષણા વિનયના સમ્બન્ધમાં સમજવું જોઈએ. 'સે તં સુસ્મૃસણા વિણ્ણ' આ રીતે આ શુશ્રૂષણા વિનય કહેલ છે. 'સે કિં તં અણચ્ચાસાયણાવિણ્ણ' હે ભગવન્ અનત્યાશાતના વિનય કેટલા પ્રકારનો કહેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'અણચ્ચાસાયણાવિણ્ણ પળયાલીસહિવિહે પળ્ણત્તે' હે ગૌતમ ! અનત્યાશાતના વિનય ૪૫ પિસ્તાળીસ પ્રકારનો કહેલ છે. 'તં જહા' તે આ પ્રમાણે છે—'અરહંતાણં અણચ્ચાસાયણયા' અરિહંત પ્રણીત પાંચમહાવ્રત ૩૫ ધર્મની અનત્યાશાતના ૨ 'આયરિયાણ અણચ્ચાસાયણયા' આચાર્યોની અનત્યાશાતના ૩ 'આચિનોતિ ચ શાસ્ત્રાર્થમાચારે સ્થાપયત્યપિ સ્વયમાચરતે યસ્માત્ તસ્માદાચાર્ય ઉચ્યતે' જેઓ શાસ્ત્રના અર્થના બહુકાર હોય છે. અને તે પ્રમાણે જ યોગે પાંચ આચારને પાળે અને પળાવવાની પ્રવૃત્તિ કરે છે, તેનું નામ આચાર્ય

અણચ્ચાસાયણયા' ઉપાધ્યાયાનામ્ ઉપાધ્યાયાઃ નામ-યત્સામીપમત્રાપ્ય સૂત્રાણિ
અધીયન્તે તેષામનત્યાશાતના, 'યેરાણં અણચ્ચાસાયણયા ૫, સ્થવિરાણામનત્યા
શાતના ૫ । 'કુલસ્સ અણચ્ચાસાયણયા' કુલસ્ય-સમુદાયસ્ય એકાચાર્યસન્તતિરૂપ-
સ્ય અનત્યાશાતના ૬ । 'ગણસ્સ અણચ્ચાસાયણયા' ગણસ્ય-પરસ્પરસાપેક્ષાનેક-
સાધુસમુદાયસ્ય અનત્યાશાતના ૭ । 'સંઘસ્સ અણચ્ચાસાયણયા' સંઘસ્ય-ચતુર્વિ-
ધસ્ય અનત્યાશાતના ૮ । 'કિરિયાણ અણચ્ચાસાયણયા' ક્રિયાયા અનત્યાશાતના, ત્રિ-
વિધ-ક્રિયા વિદ્યતે પરલોકોઽસ્તિ ચ શરીરેન્દ્રિયાદિવ્યતિરિક્ત આત્મા અસ્તિ ચ
સકલક્લેશાદિકઃ સિદ્ધિપદમિત્યાદિ પ્રરૂપણાત્મિકા ગૃહ્યતે યદ્વા-એર્થા-
પથિકાદિકા ક્રિયા, એતાદશક્રિયાયા અનત્યાશાતનેતિ । 'સંભોગસ્સ અણચ્ચા-
સાયણયા' સંભોગસ્ય અનત્યાશાતના સંભોગસ્ય ગુણગુણિનૌરભેદાદ્ એકસામા-

કરતા હૈ । હસકા નામ આચાર્ય હૈ । 'લવજ્ઞાયાણં અણચ્ચાસાયણયા'
જિનકે પાસ પહુંચ કર મુનિજન સૂત્રોં કા અધ્યયન કરતે હૈ એસે ઉપા-
ધ્યાયોં કી અનત્યાશાતના ૪ 'યેરાણં અણચ્ચાસાયણયા ૫' સ્થવિરોં
કી અનત્યાશાતના 'કુલસ્સ અણચ્ચાસાયણયા ૬' એક આચાર્ય કી
સન્તતિરૂપ કુલ કી અનત્યાશાતના 'ગણસ્સ અણચ્ચાસાયણયા'
પરસ્પર સાપેક્ષ અનેક સાધુ સમૂહ કી અનત્યાશાતના ૭ 'સંઘસ્સ
અણચ્ચાસાયણયા' ચતુર્વિધ સંઘ કી અનત્યાશાતના ૮ 'કિરિયાણ
અણચ્ચાસાયણયા' ક્રિયા કી-પરલોક હૈ, શરીર ઓર ઇન્દ્રિય સે વ્ય-
તિરિક્ત આત્મા હૈ, તથા સકલ કલેશાદિકોં સે અકલક્રિત સિદ્ધિપદ
હૈ । ઇત્યાદિ પ્રરૂપણાત્મિક ક્રિયા કી અનત્યાશાતના ૯ અથવા-એર્થા-
પથિક આદિ ક્રિયા કી અનત્યાશાતના ૯ 'સંભોગસ્સ અણચ્ચાસાયણ-
યા' ગુણ ગુણોં કે અભેદસે સંભોગી અર્થાત્ એક સામાચારીવાલે સાધુ

છે. 'લવજ્ઞાયાણ અણચ્ચાસાયણયા' મુનીજનો જેની પાસે સૂત્રોનું અધ્યયન કરે
છે, એવા ઉપાધ્યાયોની અનત્યાશાતના ૪ 'યેરાણ અણચ્ચાસાયણયા' ૫ સ્થવિરોની
(વૃદ્ધોની) અનત્યાશાતના ૫ 'કુલસ્સ અણચ્ચાસાયણયા ૬' એક આચાર્યના સમુદાયરૂપ
કુળની અનત્યાશાતના ૬ 'ગણસ્સ અણચ્ચાસાયણયા' પરસ્પર સાપેક્ષ-અપેક્ષાવાળા
અનેક સાધુ સમૂહની અનત્યાશાતના ૭ 'સંઘસ્સ અણચ્ચાસાયણયા' ચતુર્વિધ સંઘની
અનત્યાશાતના ૮ 'કિરિયાણ અણચ્ચાસાયણયા' ક્રિયાની-એટલે કે-પરલોક છે.
શરીર અને ઇન્દ્રિયથી જુદો આત્મા છે, તથા સકલ કલેશોથી નિષ્કલક એવું
સિદ્ધિ પદ છે વિગેરે રૂપ પ્રરૂપણાની અનત્યાશાતના ૯ અથવા ઐર્થાપથિક
વિગેરે ક્રિયાઓની અનત્યાશાતના ૯ 'સંભોગસ્સ અણચ્ચાસાયણયા' શુશ્રુષ્ણીના
અલેક્ષથી સંભોગ અર્થાત્ એક સામાચારીવાળા સાધુની અથવા એક

ચારીકસાધોઃ અથવા એક સામાચારીકસાધો રાહારાદિદાનાઽઽદાનરૂપઃ સમ્ભો-
ગસ્તસ્યાત્યાશાતના 'આભિણિબોહિયનાણસ્સ અણચ્ચાસાયણયા' આભિનિબોધિ-
કસ્ય જ્ઞાનસ્ય મત્યારુચજ્ઞાનસ્યેત્યર્થઃ અનત્યાશાતના, । 'જાવ કેવલજ્ઞાનસ્ય અણ-
ચ્ચાસાયણયા' યાવત્કેવલજ્ઞાનસ્ય અનત્યાશાતના, યાવત્પદેન શ્રુતજ્ઞાનસ્ય અનત્યા-
શાતના, મનઃપર્યવજ્ઞાનસ્ય અનત્યાશાતના, एतेषां संग्रहो भवति, तदेवम्-पञ्च-
दशभेदा अनत्याशातनाविनयस्य संवृत्ताः । 'एएसिं चेव भक्तिबहुमाणेणं' एते-
षामेवार्हत्प्रभृतीनां पञ्चदशानां भक्तिबहुमानेन-भवतया सह बहुमानो भक्ति-
बहुमानः भक्तिश्च-बाह्यसेवा बहुमानश्च-आन्तरः प्रीतियोगः, तथाचार्हद् भक्ति-
बहुमानो यावत् केवलज्ञानभक्तिबहुमानः, एतेन रूपेण पञ्चदशभेदा अपरे इति

કી અથવા એક સામાચારી વાળે સાધુઓ કે આહારાદિ દેને લેને રૂપ-
સંભોગ કી અનત્યાશાતના ૧૦ 'આભિણિબોહિયનાણસ્સ અણચ્ચાસાય-
ણયા' મતિજ્ઞાનનામક આભિનિબોધિક જ્ઞાન કી અનત્યાશાતના ૧૧
'જાવ કેવલજ્ઞાનસ્ય અણચ્ચાસાયણયા' યાવત્ કેવલજ્ઞાન કી અન-
ત્યાશાતના ૧૫, યાવત્પદ સે શ્રુતજ્ઞાન કી અનત્યાશાતના ૧૨, અવધિ-
જ્ઞાન ૧૩ કી અનત્યાશાતના, મનઃ પર્યવજ્ઞાન ૧૪ કી અનત્યાશાતના
હસ પ્રકાર સે યે અનત્યાશાતના કે ૧૫ ભેદ હૈં, હસી પ્રકાર સે 'एएसिं
चेव भक्तिबहुमाणेणं' इनकी भक्ति और बहुमान को लेकर १५ भेद
और अनत्याशातना के हो जाते हैं । भक्ति में इनकी बाह्यसेवा आती
है और बहुमान से इनकी आन्तर प्रीतियोग आता है । तथा च-अर्ह-
द् भक्ति और अर्हद् बहुमान यावत् केवलज्ञान भक्ति और केवल ज्ञान
बहुमान करना इस प्रकार से भक्ति और बहुमान को आश्रित करके

-સામાચારીવાળા સાધુઓના આહારાદિ દેવા લેવા રૂપ સંભોગની
અનત્યાશાતના ૧૦ 'આભિણિબોહિયનાણસ્સ અણચ્ચાસાયણયા' મતિજ્ઞાન-આભિ-
નિબોધિક જ્ઞાનની અનત્યાશાતના ૧૧ 'જાવ કેવલજ્ઞાનસ્ય અણચ્ચાસાયણયા'
યાવત્ કેવલજ્ઞાનની અનત્યાશાતના ૧૫ યાવત્ પદ્ધતી શ્રુતજ્ઞાનની અન-
ત્યાશાતના ૧૨ અવધિજ્ઞાનની અનત્યાશાતના ૧૩ મનઃપર્યવજ્ઞાનની અનત્યા-
શાતના ૧૪ આ રીતે આ અનત્યાશાતનાના પદ્ધતિ લેદો થાય છે એજ પ્રમાણે
'एएसिं चेव भक्तिबहुमाणेणं' તેમની ભક્તિ અને બહુમાનને લઈને બીજા
પંદર લેદો અનત્યાશાતનાના થઈ જાય છે ભક્તિથી બાહ્ય સેવા ગ્રહણ થાય
છે. અને બહુમાનથી તેમની અદરનો પ્રીતિયોગ ગ્રહણ થાય છે. તથા અર્હ-
તની ભક્તિ અને અર્હત પ્રત્યે બહુમાન યાવત્ કેવલજ્ઞાન ભક્તિ અને કેવલ
જ્ઞાન બહુમાન કરવું. આ રીતે ભક્તિ અને બહુમાનનો આશ્રય કરીને તેના

ત્રિશદ્ભેદા અનત્યાશાતનાવિનયસ્ય ભવન્તિ । ‘एएसिं च वज्र संजलणयाए’ एतेषा
 મર્હત્યમૃતિકેવલજ્ઞાનાન્તાનાં પશ્ચદશાનાં સદ્ભૂતગુણવર્ણનેન યશોદીપનમ્ તેન ચ
 તેન ચ પશ્ચદશભેદા ભવન્તિ, અનત્યાશાતનાવિનયસ્ય તદેવં સર્વસંકલ-
 નયા પશ્ચવત્વારિશદ્ભેદા અનત્યાશાતનાવિનયસ્ય ભવન્તિ । ‘से त्तं अणच्चा-
 सायणाविणए’ સ એષ અનત્યાશાતનાવિનયઃ । ‘से त्तं दंसणविणए’ સ એષ
 દર્શનવિનયઃ । ‘से किं तं चारित्तविणए’ અથ કઃ સ ચારિત્રવિનયઃ ? ઇતિ પ્રશ્નઃ,
 ભગવાનાહ-‘चारित्तविणए पंचविहे पणत्ते’ ચારિત્રવિનયઃ પશ્ચવિધઃ પ્રશ્નઃ ઇતિ ।
 ‘तं जहा’ તથા-‘सामाह्यचारित्तविणए’ સામાયિકચારિત્રવિનયઃ, ‘जाव
 अहक्खायचारित्तविणए’ યાવદ્ યથારુયાતચારિત્રવિનયઃ । અત્ર યાવત્પદેન
 છેદોપસ્થાપનીયચારિત્રવિનયપરિહારવિશુદ્ધિકચારિત્રવિનયસૂક્ષ્મસંસારાયચારિત્રવિ-

૧૫ એ ભેદ હોતે હૈં । ‘एएसिं च वज्र संजलणयाए’ તથા અરિહંત સે
 લેકર યાવત્ કેવલજ્ઞાન કી સદ્ભૂતગુણ વર્ણન સે કીર્તિ કરના હસ
 પ્રકાર સે ૧૫ ભેદ એ હોતે હૈં । સબ કુલ મિલાકર અનત્યાશાતના
 વિનયકા ૪૫ ભેદ હો જાતે હૈં । ‘से त्तं अणच्चासायणा विणए-‘से त्तं
 दंसणविणए’ યહી અનત્યાશાતનાવિનય કા સ્વરૂપ હૈ । હસ પ્રકાર
 હસકે કથન સે દર્શનવિનય કા પૂરા કથન સમાપ્ત હો જાતા હૈ । ‘से
 किं तं चारित्तविणए’ હે અદન્ત ! ચારિત્રવિનય કિતને પ્રકાર કા હૈ ?
 ઉત્તર સે પ્રમુશ્રી કહતે હૈ-‘चारित्तविणए पंचविहे पणत्ते’ હે ગૌતમ ।
 ચારિત્ર વિનય પાંચ પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ । ‘तं जहा’ જૈસે-‘सामा-
 ह्यचारित्तविणए, जाव अहक्खायचारित्तविणए’ સામાયિક ચારિત્ર
 વિનય ઔર યાવત્ યથારુયાત ચારિત્ર વિનય । યહાં યાવત્પદ સે ‘छेदो-
 पस्थापनीय चारित्र विनय, परिहारविशुद्धिक चारित्र विनय, सूक्ष्म-

આ પંદર ભેદો થઈ જાય છે ‘एएसिं च वज्र संजलणयाए’ તથા અરિહંતથી
 લઈને યાવત્ કેવલજ્ઞાનના શુષ્ક વર્ણનથી કીર્તિ કરવી તે રીતે પંદર ભેદો
 થઈ જાય છે ‘से त्तं अणच्चासायणा विणए-से त्तं दंसणविणए’ આ જ અન-
 ત્યાશાતના વિનયનું સ્વરૂપ છે. આ રીતે આ કથનથી ‘दर्शनविनय’ કથન
 સમાપ્ત થઈ જાય છે

‘से किं तं चारित्तविणए’ હે ભગવન્ ચારિત્રવિનય કેટલા પ્રકારનો કહેલ
 છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રમુશ્રી કહે છે કે-‘चारित्तविणए पंचविहे पणत्ते,
 હે ગૌતમ ! ચારિત્ર વિનય પાંચ પ્રકારનો કહેલ છે ‘तं जहा’ તે આ પ્રશ્નો
 છે.-‘सामाह्यचारित्तविणए, जाव अहक्खायचारित्तविणए’ સામાયિક ચારિત્રવિનય, ૧
 છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર વિનય ૨, પરિહારવિશુદ્ધિક ચારિત્રવિનય ૩ સૂક્ષ્મ

નયાનાં સંગ્રહો ભવતિ તથાહિ-સામાયિકચારિત્રવિનયચ્છેદોપસ્થાપનીયચારિત્ર
વિનયપરિહારવિશુદ્ધિકચારિત્રવિનય સૂક્ષ્મસંપરાચારિત્રવિનય યથારુચ્યાતચારિત્ર-
વિનયભેદાત્ ચારિત્રવિનયઃ પञ્ચવિધો ભવતીતિ ભાવઃ । ‘સે કિં તં મળવિણે’
સ એષ પૂર્વોક્તચારિત્રવિનય ઇતિ । ‘સે કિં તં મળવિણે’ અથ કઃ સ મનો
વિનયઃ ? ઇતિ પ્રશ્નઃ, ભગવાનાહ-‘મળવિણે દુવિદ્ધે પળ્લવે’ મનો વિનયો
‘દ્વિવિધઃ પ્રજ્ઞસઃ ‘તં જહા’ તથથા ‘પસત્થમળવિણે’ પ્રશસ્ત મનો વિનયઃ, પ્રશસ્ત-
મન એવ મવર્તનદ્વારેણ વિનયઃ કર્માપનયનો ઇતિ પ્રશસ્તમનો વિનયઃ, ‘અપસત્થ-
મળવિણે’ અપ્રશસ્તમનો વિનયઃ અપ્રશસ્ત મન એવ નિર્વર્તનદ્વારેણ વિનયોઽપ્રશસ્ત-
મનોવિનય ઇતિ । ‘સે કિં તં પસત્થમળવિણે’ અથ કઃ સ પ્રશસ્તમનો વિનયઃ

સંપરાય ચારિત્ર વિનય’ इनका ग्रहण हुआ है । तथा च-सामायिक
चारित्रविनय, छेदोपस्थापनीय चारित्रविनय, परिहारविशुद्धिक चारित्र
विनय, सूक्ष्मसंपराय चारित्र विनय और यथारुच्यात चारित्र विनय
इस प्रकार से ये चारित्र विनय के भेद हैं । ‘से किं तं मणविणए’ हे
भदन्त ! मनो विनय कितने प्रकार का है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-
‘मणविणए दुविद्दे पणत्ते’ हे गौतम ! मनोविनय दो प्रकार का कहा
गया है । ‘तं जहा’ जैसा-‘पसत्थमणविणए अपसत्थमणविणए’
प्रशस्त मनो विनय और अप्रशस्त मनो विनय प्रशस्त विचार धारा
में मन की जो प्रवृत्ति है वह प्रशस्त मनो विनय है । यह प्रशस्त मनो
विनय आत्मा से कर्मों के अपनयन (दूर) कराने में उपाय भूत है ।
अप्रशस्त मन की निवृत्ति करने रूप अप्रशस्त मनो विनय है ‘से किं
तं पसत्थमणविणए’ हे भदन्त ! प्रशस्तमनो विनय कितने प्रकार का

સંપરાય ચારિત્ર વિનય ૪ અને યથારુચ્યાત ચારિત્ર વિનય ૫ આ રીતે
ચારિત્ર વિનયના પાંચ ભેદો કહ્યા છે.

‘સે કિં તં મળવિણે’ હે ભગવન્ મનોવિનય કેટલા પ્રકારનો કહ્યો છે ?
આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘મળવિણે દુવિદ્ધે પળ્લવે’ હે ગૌતમ !
મનોવિનય બે પ્રકારનો કહ્યો છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે. ‘પસત્થમળ-
વિણે અપસત્થમળવિણે’ પ્રશસ્ત મનોવિનય અને અપ્રશસ્તમનોવિનય પ્રશસ્ત
વિચાર ધારામાં મનની જે પ્રવૃત્તિ થાય છે, તે પ્રશસ્ત મનોવિનય કહેવાય
છે. આ પ્રશસ્ત મનોવિનય આત્માથી કરોને હટાવવામાં ઉપાય રૂપ છે.
અપ્રશસ્ત મનની નિવૃત્તિ કરવા રૂપ અપ્રશસ્ત મનોવિનય છે. ‘સે કિં તં
પસત્થમળવિણે’ હે ભગવન્ પ્રશસ્ત મનોવિનય કેટલા પ્રકારનો કહેલ છે ?

મગવાનાહ-‘પસત્યમણવિણે સત્તવિહે પણ્ણતે’ પ્રશસ્તમનોવિનયઃ સપ્ત-
વિધઃ-સપ્તમકારકઃ પ્રજ્ઞતઃ. ‘તં જહા’ તથા-‘અપાવણે’ અપાપકઃ-સામા-
ન્યતઃ પાપરહિતઃ. ‘અસાવજ્જે’ અસાવધઃ વિશેષતઃ પાપવર્જિતઃ. ‘અકિરિણે’
અક્રિયઃ-કાર્યિકાદિ ક્રિયામિલ્લવર્જિતઃ. ‘નિરુવવકેસે’ નિરૂપવલેશઃ-
સ્વગતશોકાદ્યુપકલેશવર્જિતઃ. ‘અગણ્હવકરે’ અનાશ્રવકરઃ પ્રાણાતિપાતાધા-
શ્રવકરણરહિત ઇત્યર્થઃ. ‘અચ્છવિકારે’ અક્ષપિકરઃ, ક્ષપિઃ-સ્વપરયોરાયાસઃ યત્
તત્ કરણશીલો ન ભવતિ સોઽક્ષપિકરઃ. ‘અભૂયામિસંકળે’ અભૂતામિશઙ્કનમ્
યતો ભૂતાનિ અમિશઙ્કનતે-વિભ્યતિ તત્ ભૂતામિશઙ્કનમ્ ઇત્યં યત્ ન ભવતિ તત્
અભૂતામિશઙ્કનમ્ ઇતિ. ‘સે તં પસત્યમણવિણે’ સ એવઃ પટ્ટ પ્રકારકઃ
પ્રશસ્તમનોવિનયઃ કથિતઃ. ‘સે કિં તં અપસત્યમણવિણે’ અથ કઃ સોઽપશ-
સ્તમનો વિનય ઇતિ અપ્રશસ્તમનો વિપપકઃ પ્રશ્નઃ. મગવાનાહ-‘અપ-

હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈ-‘પસત્યમણવિણે સત્તવિહે પણ્ણતે’ હે
ગૌતમ ! પ્રશસ્ત મનો વિનય સાત પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ. ‘તં જહા’
જૈસે-‘અપાવણે, અસાવજ્જે, અકિરિણે, નિરુવવકેસે, અગણ્હવકરે,
અચ્છવિકારે, અભૂયામિસંકળે’ પાપરહિત ? સામાન્ય સે પાપરહિત
અસાવધવિશેષરૂપ સે પાપરહિત ૨, અક્રિય-કાર્યિકી આદિ ક્રિયાઓ
મેં આસક્તિ રહિત ૩, નિરૂપકલેશ-સ્વગત શોકાદિ ઉપકલેશ રહિત
૪, અનાશ્રવકર પ્રાણાતિપાત આદિ આશ્રવ કરને સે રહિત ૫, અક્ષપિ-
કર-સ્વ કો એવં પરકો આયાસ (પીડા) કરને સે રહિત ૬ એવં અભૂતા-
મિશઙ્કન-પ્રાણી અથ વર્જિત ‘સે તં પસત્યમણવિણે’ એસા વહ
પ્રશસ્ત મનો વિનય હૈ.

‘સે કિં તં અપસત્ય મણવિણે’ હે ભદન્ત ! અપ્રશસ્ત મનોવિનય
કિતને પ્રકાર કા હૈ ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈ-‘અપસત્યમણવિણે

આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રમુશ્રી કહે છે કે-‘પસત્યમણવિણે સત્તવિહે પણ્ણતે’ હે
ગૌતમ ! પ્રશસ્ત મનોવિનય સાત પ્રકારનો કહેલ છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે
છે-‘અપાવણે, અસાવજ્જે, અકિરિણે, નિરુવવકેસે, અગણ્હવકરે, અભૂયામિસંકળે’
પાપરહિત ૧ સામાન્યપણાથી પાપરહિત અને અસાવધપણા વિશેષપણાથી
પાપરહિત ૨ અક્રિય-કાર્યિકી વિગેરે ક્રિયાઓમાં આસક્તિરહિત ૩ નિરૂપકલેશ-
અંતર્ગત શોકવિનાના ૪ અનાશ્રવકર-પ્રાણાતિપાત વિગેરે આશ્રવ કરવાથી
રહિત ૫ અક્ષપિકર-સ્વ અને પરને પીડા કરવાથી નિવૃત્ત રહેલ ૬ તથા અભૂ-
તામિશઙ્કન-પ્રાણી અથ રહિત ૭ ‘સે કિં તં અપસત્યમણવિણે’ હે ભગવન્
અપ્રશસ્ત મનોવિનય કેટલા પ્રકારનો કહેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રમુશ્રી

સત્થમળવિળે સત્તવિહે પન્નત્તે' અપ્રશસ્તમનોવિનયઃ સપ્તવિધઃ-સપ્ત-
પ્રકારકઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ, 'તં જહા' તથા-પાવણે' પાપકઃ સામાન્યેન પાપસંવ-
લિતઃ । 'સાવજ્જે' સાવજ્ઞઃ વિશેષતઃ પાપસહિતઃ, 'સકિરિણે' સક્રિયઃ-કાર્ય-
કથાદિક્રિયાભિષદ્ધસહિતઃ 'સ ઉવકેસે' સોપક્લેશઃ-સ્વગતશોકાદ્યુપક્લેશયુક્તઃ ।
'અપ્પહવકરે' આશ્રવકરઃ-પ્રાણાતિપાતાશ્રવકરણસહિતઃ । 'હવિકરે' ક્ષપિકરઃ-
ક્ષપિઃ-સ્વપરયોરાયાસઃ તત્કરણશીલઃ । 'ભૂયામિસંકળે' ભૂતાભિશદ્ધનઃ યતો
ભૂતાનિ આશદ્ધન્તે-ભયં સંપાપ્નુવન્તિ તાદૃશઃ । 'સે ત્તં મળવિળે' સ એવ
સામાન્યવિશેષાભ્યાં મનો વિનયો નિરૂપિત ઇતિ । મનોવિનયં પ્રદર્શ્ય વચનવિનયં
દર્શયિતુમાહ-'સે કિં તં' इत्यादि, 'સે કિં તં વહવિળે' અથ કઃ સ વચનવિનયઃ ?

સત્તવિહે પળણત્તે' હે ગૌતમ ! અપ્રશસ્ત મનો વિનય સાત પ્રકાર કા
કહા ગયા હૈ 'તં જહા' જૈસે-'પાવણે' પાપરૂપ-સામાન્ય સે પાપ સંવલિત
પાપયુક્ત ૧ 'સાવજ્જે' વિશેષરૂપ સે પાપ સે યુક્ત ૨ 'સકિરિણે' કાર્ય
કી આદિ ક્રિયા મેં આસક્તિ સહિત ૩ 'સઉવકેસે' સ્વગતશોકાદિ
ઉપક્લેશ સહિત ૪ 'અપ્પહવકરે' પ્રાણાતિપાત આદિ આશ્રવ કરને વાલા
૫ 'હવિકરે' સ્વ ઓર પરકો આયાસ (પીડા) કરને વાલા ૬ ઓર
'ભૂયામિસંકળે' જીવોં કો ભય પ્રાપ્ત કરાને વાલા એસા 'સેત્તં અપ-
સત્થ મળવિળે' હન પાપયુક્ત મન આદિ સે નિવૃત્તિ કરના યહ અપ્ર-
શસ્ત મનો વિનય હૈ । 'સે ત્તં મળવિળે' હસ પ્રકાર સે યહાં તક
મનો વિનય કા કથન ક્રિયા-અથ વચન વિનય કા કથન ક્રિયા જાતા
હૈ-હસમેં ગૌતમસ્વામી ને પ્રભુશ્રી સે એસા પૂછા હૈ-'સે કિં તં વહ

કહે છે કે-'અપસત્થમળવિળે સત્તવિહે પળણત્તે' હે ગૌતમ ! અપ્રશસ્ત મનોવિનય
સાત પ્રકારને કહેલ છે. 'તં જહા' તે આ પ્રમાણે છે. 'પાવણે' પાપરૂપ
સામાન્યથી પાપથી યુક્ત ૧ 'સાવજ્જે' વિશેષપણથી પાપયુક્ત ૨ 'સકિરિણે'
કાર્યની પ્રથમ ક્રિયામાં આસક્તિ સહિત ૩ 'સઉવકેસે' સ્વગત-પોતાનામાં
રહેલ શોક વિગેરે ઉપકલેશયુક્ત ૪ 'અપ્પહવકરે' પ્રાણાતિપાત વિગેરે આશ્રવ
કરવાવાળા ૫ 'હવિકરે' સ્વ અને પરને આયાસ (પીડા) કરવાવાળા અને
'ભૂયામિસંકળે' જીવોને ભય ઉત્પન્ન કરાવવાવાળા, એવા 'સેત્તં અપસત્થમળ-
વિળે' આ બધા અપ્રશસ્ત મનોવિનય છે. 'સે તં મળવિળે' આ રીતે
ખાટલા સુધી મનોવિનયના સંબંધમાં કથન કરેલ છે.

હવે વચન વિનયનું કથન કરવામાં આવે છે-આ સંબંધમાં શ્રીગૌતમ
સ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું છે કે-'સે કિં તં વહવિળે' હે ભગવન વચન

इति प्रश्नः, भगवानाह—‘वइ विणए दुविहे पन्नत्ते’ वचनविनयो द्विविधः प्रज्ञप्तः, ‘तं जहा’ तद्यथा ‘पसत्थवइविणए य अपसत्थवइविणए य’ प्रशस्तवचनविनयश्च अप्रशस्तवचनविनयश्च । ‘से किं तं पसत्थवइविणए’ अथ कः स प्रशस्तवचनविनयः भगवानाह—‘पसत्थवइविणए सत्तविहे पन्नत्ते’ प्रशस्तवचनविनयः सप्तविधः प्रज्ञप्तः, ‘तं जहा’ तद्यथा—‘अपावए’ अपापवाक्प्रवर्तनरूपो वाग्विनयोऽपापः । ‘असावज्जे’ असावज्जः—विशेषतोऽपि पापरहितः । ‘जाव अभूयाभिसंक्खणे’ यावत् अभूताभिशङ्कनम् अभूताभिशङ्कनरूपो वाग्विनयः, अत्र यावत्पदेन अक्रियो निरूपकलेशोऽनाश्रवकरोऽक्षपिकरः, इत्येषां ग्रहणं भवतीति । ‘से त पसत्थ वइविणए’ स एष सप्त प्रकारकः प्रशस्तवाग्विनयो निरूपित इति । ‘से किं तं

विणए’ हे भदन्त ! वचन विनय कितने प्रकार का है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘वइविणए दुविहे पणत्ते’ हे गौतम ! वचनविनय दो प्रकार का कहा गया है—‘तं जहा’ जैसे ‘पसत्थवइविणए य अपसत्थ वइ विणए य’ प्रशस्तवचन विनय और अप्रशस्त वचन विनय ‘से किं तं पसत्थवइविणए’ हे भदन्त : प्रशस्त वचन विनय कितने प्रकार का है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘पसत्थ वइविणए सत्तविहे पणत्ते’ हे गौतम ! प्रशस्त वचन विनय सात प्रकार का कहा गया है । ‘तं जहा’ जैसे—‘अपावए’ पाप रहित वचन की प्रवृत्ति रूप वाग् विनय अपापक है ? ‘असावज्जे’ २ असावज्ज—विशेष रूप से पापरहित वचन ‘जाव अभूयाभिसंक्खणे’ यावत् जीवों को भय न उपजाने वाला वचन—यहाँ यावत्पद से ‘अक्रिय, निरूपकलेश, अनाश्रवकर अक्षपिकर’ इन पदों का ग्रहण हुआ है । ‘से तं पसत्थवइविणए’ इस प्रकार से यह

विनय केटवा प्रकारना छे ? आ प्रश्नना उत्तरमा प्रभुश्री गौतमस्वामीने कडे छे के—‘वइविणए दुविहे पणत्ते’ हे गौतम ! वचनविनय छे प्रकारना कडेल छे. ‘तं जहा’ ते आ प्रमाणे छे. ‘पसत्थवइविणए य अपसत्थवइविणए य’ प्रशस्त वचनविनय अने अप्रशस्त वचन विनय ‘से किं तं पसत्थवइविणए’ हे भगवन् प्रशस्त वचन विनय केटवा प्रकारना कडेल छे ? उत्तरमा प्रभुश्री कडे छे के—‘पसत्थवइविणए सत्तविहे पणत्ते’ हे गौतम ! प्रशस्त वचन विनय सात प्रकारना कडेल छे ‘तं जहा’ ते आ प्रमाणे छे. ‘अपावए’ पाप विनाना वचननी प्रवृत्तिरूप वाग्-वचन विनय अपापक कडेवाय छे १ ‘असा-वज्जे’ विशेषरूपथी पाप विनाना वचनने प्रयोग करवे ते असावज्ज वचन कडेवाय छे २ ‘जाव अभूयाभिसंक्खणे’ यावत् एवने भय न उपजानेवा वचन अहिया यावत्पदथी ‘अक्रिय निरूपकलेश, अनाश्रवकर अक्षपिकर’ आ

અપસત્યવૃવિણ્ણ' અથ કઃ સોઽપશસ્તવાગ્નિનયઃ ? इति प्रश्नः, भगवानाह-
'अपसत्यवृविण्ण सत्तविहे पण्णत्ते' अपशस्तवाग्निनयः सप्तविधः प्रज्ञप्तः 'तं
जहा' तद्यथा- 'पावए' पापकः-पापवाक्प्रवर्तनरूपो वाग्निनयः पापकः । 'सावज्जे'
सावधः सावधवाक्प्रवर्तनरूपो वाग्निनयः सावधः, एवमग्रेऽपि बोध्यः । 'जाव
भूयाभिसंक्खणे' यावद् भूताभिशङ्कनं यावत्पदेन सक्रियः सोपक्लेशः आश्रवकरः,
क्षपिकर एतेषां ग्रहणं भवतीति । 'से त्तं अपसत्यवृविण्ण' स एष सप्तप्रकारः
कोऽशस्तवाग्निनयः प्रदर्शितः । 'से त्तं वृविण्ण' स एष प्रकारद्वयेन वाग्निनयः
कथित इति । अथ कायविनयदर्शनायाह- 'से किं तं कायविण्ण' अथ कः स

સાત પ્રકાર કા પ્રશસ્ત વચન વિનય હૈ । 'સે કિં તં અપસત્યવૃ
વિણ્ણ' હે ભદ્રન્ત ! અપ્રશસ્ત વચન વિનય કિતને પ્રકાર કા હૈ ? ઉત્તર
મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈ 'અપસત્ય વૃવિણ્ણ સત્તવિહે પણ્ણત્તે' હે ગૌતમ !
અપ્રશસ્ત વચન વિનય સાત પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ । 'તં જહા' જૈસે-
'પાવણ સાવજ્જે જાવ ભૂયાભિસંક્કણે' પાપસહિત વચન બોલના ?
સાવધ વચન બોલના ૨ યાવત્ જીવોં કોં ભય ઉત્પન્ન હો એસે વચન
બોલના એસે હન વચનોં સે નિવૃત્તિ કરના યે સબ અપ્રશસ્ત વચન
વિનય હૈ । યહાં યાવત્ શબ્દ સે 'સક્રિયઃ સોપક્લેશઃ, આશ્રવકરઃ,
ક્ષપિકરઃ' હન પદોં કા ગ્રહણ હુઆ હૈ । 'સે ત્તં વૃવિણ્ણ' હસ પ્રશ-
સ્ત વચન વિનય ઓર અપ્રશસ્ત વચન વિનય કે કથન સે વચન વિનય
કા કથન પૂર્ણ હો જાતા હૈ । 'સે કિં તં કાયવિણ્ણ' હે ભદ્રન્ત ! કાય
વિનય કિતને પ્રકાર કા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈ- 'કાયવિણ્ણ

પદોનો સગ્રહ થયો છે. 'સે ત્તં પસત્યવૃવિણ્ણ' આ રીતે સાત પ્રકારનો
પ્રશસ્ત વચન વિનય કહેલ છે 'સે કિં તં અપસત્યવૃવિણ્ણ' હે ભગવન્
અપ્રશસ્ત વચન વિનય કેટલા પ્રકારનો કહેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં
પ્રભુશ્રી કહે છે કે- 'અપસત્યવૃવિણ્ણ સત્તવિહે પણ્ણત્તે' હે ગૌતમ ! અપ્રશસ્ત
વચન વિનય સાત પ્રકારનો કહેલ છે 'તં જહા' તે આ પ્રમાણે છે -
'પાવણ સાવજ્જે જાવ ભૂયાભિસંક્કણે' પાપસહિત વચન બોલવું ૧ સાવધ વચન
બોલવું ૨ યાવત્ જીવોને ભય ઉત્પન્ન થાય તેવા વચન બોલવા આ સધળે
અપ્રશસ્ત વચન વિનય કહેલ છે. અહિયાં યાવત્પદથી 'સક્રિયઃ સોપક્લેશઃ,
આશ્રવકર ક્ષપિકર.' આ પદોનો સગ્રહ થયો છે 'સે ત્તં વૃવિણ્ણ' આ
પ્રશસ્ત વચન વિનય અને અપ્રશસ્ત વચન વિનયના કથનથી વચન વિનયનું
કથન સમાપ્ત થાય છે

'સે કિં તં કાયવિણ્ણ' હે ભગવન્ કાયવિનય કેટલા પ્રકારનો કહેલ

कायविनयः ? उत्तरम्—‘कायविण्णं दुविहे पन्नत्ते’ कायविनयो द्विविधः प्रज्ञप्तः । भेदद्वयमेव दर्शयति—‘तं जहा’ तद्यथा ‘पसत्थकायविण्णं य अपसत्थकायविण्णं य’ प्रशस्तकायविनयश्च अप्रशस्तकायविनयश्च । ‘से किं तं पसत्थकायविण्णं’ अथ कः स प्रशस्तकायविनयः ? इति प्रश्नः भगवानाह—‘पसत्थकायविण्णं सत्तविहे पन्नत्ते’ प्रशस्तकायविनयः सप्तविधः—सप्तमगारकः प्रज्ञप्तः—कथित इति । ‘तं जहा’ तद्यथा—‘आउत्तं गमणं’ आयुक्तं गमनम् आ—सर्वतो भावेन युक्तम् उपयोग-पूर्वकं यत् गमनं गत्यादिरूपं तत् आयुक्तं गमनम्, अथवा—आगुप्तगमनम् आगुप्तपुरुषसम्पन्नैस्त्वेन गमनमपि आगुप्तमिति कथ्यते । ‘आउत्तं ठाणं’ आयुक्तम्—उपयोग स्यान्म—स्थितिः सावधाना स्थितिरित्यर्थः, ‘आउत्तं निस्सीयणं’ आयुक्तं निषीदनम्—उपवेशनम् ‘आउत्तं तुयट्ठणं’ आयुक्तं त्वग्भर्तनम् समाहित-मनस्तथा पादवर्षपरिवर्तनमित्यर्थः । ‘आउत्तं उल्लंघणं’ आयुक्तमुल्लङ्घनम् उत्—

दुविहे पणत्ते’ काय विनय दो प्रकार का कहा गया है । ‘तं जहा’ जैसे—‘पसत्थकायविण्णं य’ अपसत्थकायविण्णं य’ प्रशस्त कायविनय और अप्रशस्तकाय विनय ‘से किं तं पसत्थकायविण्णं’ हे अदन्त ! प्रशस्तकायविनय कितने प्रकार का है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘पसत्थकायविण्णं सत्तविहे पणत्ते’ हे गौतम ! प्रशस्त कायविनय सात प्रकार का कहा गया है । ‘तं जहा’ जैसे ‘आउत्तं गमणं’ यतना पूर्वक उपयोग से गमनागमन करना १ ‘आउत्तं ठाणं’ यातना पूर्वक उपयोग से ठहरना २ ‘आउत्तं निस्सीयणं’ उपयोग सहित यतना से बैठना ३ ‘आउत्तं तुयट्ठणं’ यतना पूर्वक करवट बदलना ४ ‘आउत्तं उल्लंघणं’ उपयोग सहित यतना से द्वार आदि की अगला आदि का

छे ? आ प्रश्नना उत्तरमा प्रभुश्री कहे छे के—‘कायविण्णं दुविहे पणत्ते’ छे गौतम ! कायविनय जे प्रकारनो कहेल छे ‘तं जहा’ ते आ प्रभाण्णं छे. ‘पसत्थकायविण्णं य अपसत्थकायविण्णं य’ प्रशस्तकाय विनय अने अप्रशस्त कायविनय ‘से किं तं पसत्थकायविण्णं’ छे भगवन् प्रशस्त कायविनय केटवा प्रकारनो कहेल छे ? आ प्रश्नना उत्तरमा प्रभुश्री कहे छे के—‘पसत्थकायविण्णं सत्तविहे पणत्ते’ छे गौतम ! प्रशस्त कायविनय सात प्रकारनो कहेल छे ‘तं जहा’ ते आ प्रभाण्णं छे ‘आउत्तं गमणं’ यतनापूर्वक उपयोगथी जवर जवर करवी १ ‘आउत्तं ठाणं’ यतनापूर्वक—उपयोगथी उल्लु रडेवु २ ‘आउत्तं निस्सीयणं’ उपयोग सहित यतनापूर्वक भेसवु, ३ ‘आउत्तं तुयट्ठणं’ यतनापूर्वक करवट (पडभा) बदलवा ४ ‘आउत्तं उल्लंघणं’ उपयोगपूर्वक

ઋષે લઙ્ઘનં દ્વારાર્ગલાદેરિતિ । ‘આઉત્તં પલંઘણં’ આયુક્તં પ્રલઙ્ઘનમ્ પ્રકૃષ્ટં લઙ્ઘનં વિસ્તીર્ણમ્ સ્વાતાદેરિતિ પ્રલઙ્ઘનમ્ તત્ત્વ આયુક્તમુપયોગપૂર્વકં ભવેદિતિ । ‘આઉત્તં સર્વિન્દ્રિયજોગજુંજળયા’ આયુક્તં સર્વેન્દ્રિયયોગયુજ્જનતા-આયુક્તં સોપ-યોગં સર્વેન્દ્રિયયોગાનાં સર્વેન્દ્રિયવ્યાપારાણાં પ્રયોગ इत्यर्थः । ‘સેત્તં પસત્થકાય-વિણે’ સ એવ સપ્તપ્રકારકઃ પ્રશસ્તકાયવિનયઃ કથિત इति । ‘સે કિં તં અપસત્થકાયવિણે’ અથ કઃ સોઽપશસ્તકાયવિનયઃ ? इति પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ-‘અપસત્થકાયવિણે સત્તવિદ્દે પન્નત્તે’ અપ્રશસ્તકાયવિનયઃ સપ્તવિધઃ મહાપ્તઃ ‘તં જહા’ તથા ‘અણાઉત્તં ગમણં’ અનાયુક્તં ગમનમ્ ઉપયોગમન્તરેણ ગમનમિત્યર્થઃ । ‘જાવ અણાઉત્તં સર્વિન્દ્રિયજોગજુંજળયા’ યાવત્ અનાયુક્તં સર્વેન્દ્રિયવ્યાપાર

લઙ્ઘન કરના ૫ ‘આઉત્તં પલંઘણં’ ઉપયોગસહિત ચતના પૂર્વક વિસ્તીર્ણ સ્વદ્દે આદિ કા લાંઘના ૬ ‘આઉત્તં સર્વિન્દ્રિયજોગજુંજળયા’ ચતના પૂર્વક સમસ્ત ઇન્દ્રિયોં કો અપને અપને વિષય મેં પ્રવૃત્ત કરના ૭ ‘સે ત્તં પસત્થકાયવિણે’ હસ પ્રકાર સે યહ સઘ પ્રશસ્ત કાય વિનય હે ‘આઉત્ત’ શબ્દ કા અર્થ સાવધાનતા પૂર્વક-અથવા ઉપયોગ પૂર્વક હે । ‘સે કિં તં અપસત્થકાયવિણે’ હે મદન્ત ! અપ્રશસ્તકાય વિનય કિતને પ્રકાર કા હે ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘અપસત્થકાયવિણે સત્તવિદ્દે પણ્ણત્તે’ હે ગૌતમ ! અપ્રશસ્ત કાયવિનય સાત પ્રકાર કા કહા ગયા હે । ‘તં જહા’ જૈસે-‘અણાઉત્ત ગમણં’ ઉપયોગ પૂર્વક ગમના-ગમન નહીં કરના ‘જાવ અણાઉત્તં સર્વેન્દ્રિયજોગજુંજળયા’ યાવત્-વિના ઉપયોગ કે સમસ્ત ઇન્દ્રિયોં કો અપને ૨ વિષયોં મેં લગાના

ચતનાસહિત ખારણા વિગેરેનું કે સાંકળનું ઉલ્લંઘન કરવું. ૫ ‘આઉત્તં પલંઘણં’ ઉપયોગપૂર્વક ચતનાથી મોટા આકા વિગેરેનું ઉલ્લંઘન કરવું. ૬ ‘આઉત્તં સર્વિન્દ્રિયજોગજુંજળયા’ ચતનાપૂર્વક સઘળી ઇન્દ્રિયોને પોતપોતાના વિષયમાં પ્રવૃત્તિ કરાવવી. ૭ ‘સે ત્તં પસત્થકાયવિણે’ આ શીતે આ તમામ પ્રશસ્ત કાયવિનય કહેવાય છે. ‘આઉત્ત’ એ શબ્દનો અર્થ સાવધાનતા પૂર્વક-અથવા ઉપયોગ પૂર્વક એ પ્રમાણે છે. ‘સે કિં તં અપસત્થકાયવિણે’ હે ભગવન અપ્રશસ્તકાય વિનય કેટલા પ્રકારનો કહેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘અપસત્થકાયવિણે સત્તવિદ્દે પણ્ણત્તે’ હે ગૌતમ ! અપ્રશસ્તકાય વિનય સાત પ્રકારનો કહેલ છે ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે ‘અણાઉત્તં ગમણં’ ઉપયોગપૂર્વક અવરજવર ન કરવી. ‘જાવ અણાઉત્તં સર્વે દિયજોગજુંજળયા’ યાવત્ ઉપયોગ વિના સઘળી ઇન્દ્રિયોને પોતપોતાના વિષયમાં લગાવવી.

પ્રયોગ ઇતિ । અત્ર યાવત્પદેન અનાયુક્તં સ્થાનમ્ અનાયુક્તં નિષીદનમ્ અનાયુક્તં ત્વગ્વર્તનમ્ અનાયુક્તમુલ્લઘ્નમ્ અનાયુક્તં પ્રલઙ્ઘનમિત્યતેષાં ગ્રહણં ભવતિ તથા ચ અનાયુક્તગમનાદિભેદેન અપ્રશસ્તકાયવિનયઃ સપ્તવિધો ભવતીતિ । ‘સે ત્તં અપસૃથકાયવિણ્ણ’ સ ઇષ અપ્રશસ્તકાયવિનયો દર્શિત ઇતિ । ‘સે ત્તં કાયવિણ્ણ’ સ ઇષ પ્રશસ્તાપ્રશસ્તભેદેન કાયવિનયો નિરૂપિત ઇતિ । વિનયાન્તર્ગતં લોકોપચારવિનયં દર્શયિતુમાહ—‘સે કિં તં’ ઇત્યાદિ. ‘સે કિં તં લોગોવ્યારવિણ્ણ’ અથ કઃ સ લોકોપચારવિનયઃ ? ઇતિ પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ—‘લોગોવ્યારવિણ્ણ સત્તવિદ્દે પન્નત્તે’ લોકોપચારવિનયઃ સપ્તવિધઃ પ્રજ્ઞસઃ, લોકાનામુપચારો વ્યવહારઃ તદ્દ્રુપો યો વિનયઃ સ લોકોપચારવિનયઃ સ સપ્તથા મિથ્યતે । સપ્તમેદમેવ

યહાં યાવત્પદ સ્તે—‘અનાયુક્તં સ્થાનમ્, અનાયુક્તં નિષીદનમ્, અનાયુક્તં ત્વગ્વર્તનમ્, અનાયુક્તમુલ્લઘ્નમ્, અનાયુક્તં પ્રલઙ્ઘનમ્’ હન પદોં કા ગ્રહણ હુઆ હૈ । ઇત્યાદિ કાયા કી અનુપયોગ વિના—ઉપયોગ કી પ્રવૃત્તિયોં કો રોકના અપ્રશસ્તકાય વિનય હૈ હસ પ્રકાર અનાયુક્ત ગમનાદિ કે ભેદ સે અપ્રશસ્તકાય વિનય સાત પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ । ‘સે ત્તં કાયવિણ્ણ’ પ્રશસ્ત અપ્રશસ્તકાયવિનય કે ભેદ સે કાયવિનય કા પૂર્ણ કથન યહાં તક ક્રિયા । અથ વિનયાન્તર્ગત લોકોપચાર વિનય કા કથન ક્રિયા જાતા હૈ—‘સે કિં તં લોગોવ્યારવિણ્ણ’ હે ભદન્ત ! લોકોપચાર વિનય કિતને પ્રકાર કા હૈ ? ઉત્તર સે પ્રમુશ્રી કહતે હૈ—‘લોગોવ્યારવિણ્ણ સત્તવિદ્દે પન્નત્તે’ લોકોપચાર વિનય સાત પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ લોકોં કા ઉપચાર—વ્યવહાર રૂપ વિનય હૈ વહ લોકોપચાર વિનય હૈ । ‘તં જહા’ લોકોપચાર વિનય કે સાત ભેદ

અહિયા યાવત્પદથી ‘અનાયુક્ત સ્થાનમ્, અનાયુક્તમ્ નિષીદનમ્, અનાયુક્તમ્ ત્વગ્વર્તનમ્ અનાયુક્તમુલ્લઘ્નમ્ અનાયુક્તં પ્રલઙ્ઘનમ્’ આ પદો અહિયુ કરાયા છે. આ રીતે અનાયુક્તગમન વિગેરેના ભેદથી અપ્રશસ્તકાય વિનય સાત પ્રકારનો કહેલ છે. ‘સે ત્તં કાયવિણ્ણ’ આ રીતે પ્રશસ્ત અને અપ્રશસ્તના ભેદથી કાયવિનયનું સ્વરૂપ કહેલ છે.

હવે વિનયની અતર્ગત લોકોપચાર વિનયનું કથન કરવામાં આવે છે. ‘સે કિં તં લોગોવ્યારવિણ્ણ’ કે ભગવન્ લે લોકોપચાર વિનય કેટલા પ્રકારનો કહેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રમુશ્રી કહે છે કે—‘લોગોવ્યારવિણ્ણ સત્તવિદ્દે પન્નત્તે’ લોકોપચાર વિનય સાત પ્રકારનો કહેલ છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે

દર્શયતિ 'તં જહા' તથા—'અભાસવત્તિય' અભ્યાસવૃત્તિકમ્ અભ્યાસો ગુરુપ્રમુ-
તીનાં સમીપમ્ તત્ર વૃત્તિર્વર્તન મિત્યભ્યાસવૃત્તિકમ્ । 'પરચ્છંદાણુવત્તિયં' પરચ્છ-
ન્દાનુવૃત્તિકમ્ । 'કજ્જહેઊ' કાર્યહેતુઃ, કાર્યહેતુ જ્ઞાનાદિકાર્યનિમિત્ત મલ્લતાદિ-
દાનરૂપ ઇતિ । 'કયપલિકહ્યા' કૃતપતિકૃતિતા, ઇમે મમ પૂર્વ જ્ઞાનાદિ શિક્ષિત-
વન્તોડનુ એવો મલ્લજ્ઞાનયનાદિરૂપસેવાકરણં મમ કર્તવ્યં વર્તતે, ઇતિ બુદ્ધ્યા
યો વિનયઃ સ કૃતપતિકૃતિતારુણો લોકોપચારવિનયઃ કથ્યતે ઇતિ, યદ્વા-
સામ્પ્રતમહમાસનમલ્લતાદિદાનેન ગુરુન્ પ્રસાદયિષ્યામિ તદાગ્રે ઇમે કૃતસ્ય સેવા-
કાર્યસ્ય પતિકૃતિભાવેન મમ શ્રુતં દાસ્યન્તીતિ બુદ્ધ્યા વિનયકરણમિતિ । 'અત્ત
ગવેસણયા' આર્તગવેસણતા આર્તસ્ય રોગાદ્યભિભૂતસ્ય સાધર્મિકસ્ય ગવેસણં મૈષ
જ્યાદિદાનાર્થમન્વેષણમ્ આર્તગવેસણમ્ તસ્ય ભાવઃ આર્તગવેસણતેતિ । 'દેસ-

હસ પ્રકાર સે હૈ—'અભાસવત્તિયં' ગુરુ આદિ મહાપુરુષોં કે સમીપ
રહના ૧, 'પરચ્છંદાણુવત્તિયં' ગુરુ આદિ મહાપુરુષોં કી ઇચ્છા કે
અનુસાર ચલના ૨ 'કજ્જહેઊ' જ્ઞાનાદિ કાર્ય કે નિમિત્ત આહાર આદિ
કી વ્યવસ્થા કરના ૩ 'કયપલિકહ્યા' કિયે છુપ ઉપકાર કા બદલા
દેના અર્થાત્ ઇન્હો ને મુજે પહિલે જ્ઞાનાદિ કા શિક્ષણ દિયા હૈ, અતઃ
ઇનકી આહાર આદિ કે દ્વારા સેવા કરની ચાહિયે—હસ પ્રકાર કી બુદ્ધિ
સે જો વિનય કિયા જાતા હૈ વહ કૃતપતિકૃતિતા રૂપ લોકોપચાર વિનય
હૈ ૪ । યદ્વા મેં હસ સમય યદિ આસન ભક્ત આદિ પ્રદાન દ્વારા ગુરુ
ક્રો પ્રસન્ન કરલૂંગા—તો યે આગે મેરે દ્વારા કિયે ગયે સેવા કાર્ય કે
બદલે મેં મુજે શ્રુત પઠા દેગેં હસ બુદ્ધિ સે જો ડનકી સેવા કરના હૈ વહ
બી લોકોપચાર વિનય હૈ । 'અત્તગવેસણયા' રોગાદિ સે આક્રાન્ત
સાધર્મિજન કી મૈષજ્યાદિ દેને કે નિમિત્ત ગવેસણા કરના 'દેસકાલ-

છે—'અભાસવત્તિયં' શુરૂ વિગેરે મહાપુરુષોની સમીપ રહેવુ ૧ 'પરચ્છંદાણુ
વત્તિયં' શુરૂ વિગેરે મહાપુરુષોની ઇચ્છાનુસાર ચાલવુ ૨ 'કજ્જહેઊ' જ્ઞાન વિગેરે
કાર્ય નિમિત્તે આહાર વિગેરેની વ્યવસ્થા કરવી. ૩ 'કયપલિકહ્યા' કરેલા
ઉપકારનો બદલો વાળવો અર્થાત્ આમણે મને પહેલા જ્ઞાનવિગેરેનું શિક્ષણ
આપેલ છે, તેથી આહાર વિગેરે દ્વારા તેઓની સેવા કરવી જોઈએ. આ
પ્રકારના વિચારથી જે વિનય કરવામાં આવે છે, તે કૃતપતિકૃતિતા રૂપ લોકો-
પચાર વિનય છે ૪ અથવા આ સમયે હું શુરૂને આસન—લકત આપીને
શુરૂને પ્રસન્ન કરી લઉં તો આગળ ઉપર મેં કરેલ સેવા કાર્યના બદલામાં
મને શ્રુતનો અભ્યાસ કરાવશે આ બુદ્ધિથી તેઓની જે સેવા કરવામાં આવે
છે, તે પણ લોકોપચાર વિનય કહેવાય છે. 'અત્તગવેસણયા' રોગ વિગેરેથી

કાલળયા' દેશકાલજ્ઞતા પ્રસ્તાવજ્ઞતા અવસરોચિતાર્થસંપાદનમિત્યર્થ । 'સન્વત્થેસુ અપહિલોમયા' સર્વાર્થેષુ અપતિલોમતા સર્વમયોજનેષુ આરાધ્ય ગુર્વાદેઃ સેવાર્થેષુ આનુકૂલ્યમિતિ । 'સે ત્તં લોકોવચારવિણ' સ એપ લોકોપચારવિનયઃ । 'સે ત્તં વિણ' સ એપ સપ્તપ્રકારકો વિનય નિરૂપિત ઇતિ । અથ વૈયાવૃત્ત્યં દર્શયિતુમાહ 'સે કિં તં વેયાવચ્ચે' અથ કિં તદ્વૈયાવૃત્યમ્ ? મગવાનાહ—'વેયાવચ્ચે દસવિહે પળ્લત્તે' વૈયાવૃત્ત્યં દશવિધં પ્રજ્ઞસમ્ 'તં જહા' તદ્યથા—'આચરિયવેયાવચ્ચે' આચાર્યવૈયાવૃત્યમ્ આચાર્યસ્ય સુશ્રૂષાકરણમ્ 'ઉવજ્ઞાયવેયાવચ્ચે' ઉપાધ્યાયસ્ય વૈયાવૃત્યમ્ 'થેરવેયાવચ્ચે' સ્થવિરવૈયાવૃત્યમ્ સ્થવિરપર્યાયેણ

ળયા' અવસરોચિત પ્રવૃત્તિ કરના 'સન્વત્થેસુ અપહિલોમયા' આરાધ્યગુરુ આદિ કે સમસ્ત કાર્યોં મેં અવસર કે અનુસાર અનુકૂલ રૂપ સે પ્રવૃત્તિ કરના અર્થાત્ ગુરુ આદિ પૂજ્યજનોં કી સેવા આદિ કાર્યોં મેં ઉનકે અનુકૂલ રહકર પ્રવૃત્તિ કરના 'સે ત્તં લોકોવચારવિણ' યહ સબ લોકોપચાર વિનય હૈ । 'સે ત્તં વિણ' હિસ પ્રકાર સે યહાં તક વિનય કા કથન સમાપ્ત છુઆ । અથ વૈયાવૃત્ત્ય કે સમ્બન્ધ મેં કથન ક્રિયા જાતા હૈ—'સે કિં તં વેયાવચ્ચે' હે ભદન્ત ! વૈયાવૃત્ય કિતને પ્રકાર કા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં 'વેયાવચ્ચે દસવિહે પળ્લત્તે' હે ગૌતમ ! વૈયાવૃત્ય દશ પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ—'તં જહા' જૈસે—'આચરિય વેયાવચ્ચે' આચાર્ય કી શુશ્રૂષા કરને રૂપ વૈયાવૃત્ય ૧ 'ઉવજ્ઞાયવેયાવચ્ચે' ઉપાધ્યાય કા વૈયાવૃત્ય ૨ 'થેર વેયાવચ્ચે' સ્થવિર વયોવૃદ્ધ સાધુ

હુઃખીત સાધર્મીઓને ઔષધ વિગેરે આપવાનુ કહેવુ. ૫ 'દેશકાલળયા' અવસરને યોગ્ય પ્રવૃત્તિ કરવી ૬ 'સન્વત્થેસુ અપહિલોમયા' આરાધ્ય શુરૂ વિગેરેઓના સઘળા કાર્યોંમાં અવસર પ્રમાણે અનુકૂળ પણાથી પ્રવૃત્તિ કરવી અર્થાત્ શુરૂ વિગેરે પૂજ્યોની સેવા વિગેરે કાર્યોંમાં તેઓને અનુકૂળ રહીને પ્રવૃત્તિ કરવી 'સે ત્તં વિણ' આ રીતે અહિં સુધી વિનયનુ કથન કરેલ છે.

હવે વૈયાવૃત્યના વિષયમાં કથન કરવામાં આવે છે 'સે કિં' ત વેયાવચ્ચે' હે ભગવન્ વૈયાવૃત્યના કેટલા પ્રકારો કહેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'વેયાવચ્ચે દસવિહે પળ્લત્તે' હે ગૌતમ ! વૈયાવૃત્ય દસ પ્રકારનું કહેલ છે 'તં જહા' તે આ પ્રમાણે છે. 'આચરિયવેયાવચ્ચે' આચાર્યની સેવા કરવા રૂપ વૈયાવૃત્ય ૧ 'ઉવજ્ઞાય વેયાવચ્ચે' સ્થવિર-વયોવૃદ્ધ સાધુની અથવા દીક્ષાપર્યાયથી મોટા સાધુની વૈયાવૃત્ય ૨ 'થેરવેયાવચ્ચે' સ્થવિર વૈયાવૃત્ય' એટલે કે સ્થવિર-વયોવૃદ્ધ સાધુની અથવા દીક્ષાપર્યાયથી જ્યેષ્ઠની વૈયાવૃત્ય ૩

શ્રુતાદિના વા તસ્ય શુશ્રૂપાકરણમ્ । ‘તવસ્તિવૈયાવૃત્ત્યે’ તપસ્વિ વૈયાવૃત્ત્યમ્-
તપસ્વી-અષ્ટમક્ષાકાદિઃ તસ્ય વૈયાવૃત્ત્યમ્ । ‘ગિલાણવૈયાવૃત્ત્યે’ ગ્લાનસ્ય-
રોગાચ્છિન્નસ્ય વૈયાવૃત્ત્યમ્ । ‘સેહવૈયાવૃત્ત્યે’ શૈક્ષસ્ય-નવદીક્ષિતશિષ્યસ્ય વૈયા-
વૃત્ત્યમ્ । ‘કુલવૈયાવૃત્ત્યે’ કુલસ્ય-एकाचार्यशिश्यपरिवारस्य वैयावृत्यम् । ‘गण-
वैयावृत्ते’ गणस्य-परस्परसापेक्षानेकाचार्यसाधुसमुदायस्य वैयावृत्यम् । ‘संघ-
वैयावृत्ते’ संघस्य-चतुर्विधस्य वैयावृत्यम् । ‘साहम्मियवैयावृत्ते’ साधर्मिकस्य-
एकसामाचारिकस्य वैयावृत्यम् । ‘से तं वेयावृत्ते’ तदेतद् वैयावृत्यम् । ‘से किं
तं सज्ज्ञाए’ अथ कः स स्वाध्यायः सूत्रस्य मूलपाठपठनमिति प्रश्नः, भगवानाह
‘सज्ज्ञाए पंचविहे पणत्ते’ स्वाध्यायः पञ्चविधः प्रज्ञप्तः । ‘तं जहा’ तद्यथा-‘वाय-

કા અથવા દીક્ષા પર્વાય સે જ્યેષ્ઠ સાધુ કા વૈયાવૃત્ત્ય ૩ ‘તવસ્તિ
વૈયાવૃત્ત્યે’ અષ્ટમઆદિ તપસ્યા કરને વાલે તપસ્વી કા વૈયાવૃત્ત્ય ૪
‘ગિલાણવૈયાવૃત્ત્યે’ રોગાદિ સે યુક્ત સાધુ કા વૈયાવૃત્ત્ય ૫ ‘સેહ વૈયા-
વૃત્ત્યે’ નવ દીક્ષિત શિષ્ય કા વૈયાવૃત્ત્ય ૬ ‘કુલવૈયાવૃત્ત્યે’ એક આચાર્ય
કે પરિવારરૂપ શિષ્યજનો કા વૈયાવૃત્ત્ય ૭ ‘ગણવૈયાવૃત્ત્યે’ પરસ્પર
સાપેક્ષ અનેક આચાર્ય કે સાધુ સમુદાય કા વૈયાવૃત્ત્ય ૮ ‘સંઘવૈયાવૃત્ત્યે’
ચતુર્વિધ સંઘ કા વૈયાવૃત્ત્ય ૯ ‘સાહમ્મિયવૈયાવૃત્ત્યે’ એકસી સામાચારી
વાલે સાધુઓ કા વૈયાવૃત્ત્ય હસ પ્રકાર સે ‘સેત્ત વૈયાવૃત્ત્યે’ યહ સર્વ
વૈયાવૃત્ત્ય હૈ । ‘સે કિં તં સજ્ઞાણ’ હે ભદ્રન્ત ! સ્વાધ્યાય કિતને પ્રકાર
કા હૈ ? સૂત્રપાઠ કા પઠનાદિ કરના હસકા નામ સ્વાધ્યાય હૈ ।
ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘સજ્ઞાણ પંચવિહે પણત્તે’ હે ગૌતમ ! સ્વા-

‘તવસ્તિવૈયાવૃત્ત્યે’ અષ્ટમ વિગેરે કરવાવાળા તપસ્વીની વૈયાવૃત્ત્ય ૪ ‘ગિલાણ
વૈયાવૃત્ત્યે’ રોગવાળા સાધુની વૈયાવૃત્ત્ય ૫ ‘સેહવૈયાવૃત્ત્યે’ નવીન દીક્ષાવાળા
શિષ્યની વૈયાવૃત્ત્ય ૬ ‘કુલવૈયાવૃત્ત્યે’ એક આચાર્યના પરિવાર ૩૫ શિષ્યોની
વૈયાવૃત્ત્ય ૭ ‘ગણવૈયાવૃત્ત્યે’ પરસ્પર સાપેક્ષ અનેક આચાર્યના સાધુસમુદાયની
વૈયાવૃત્ત્ય ૮ ‘સંઘવૈયાવૃત્ત્યે’ ચાર પ્રકારના સંઘની વૈયાવૃત્ત્ય ૯ ‘સાહમ્મિયવૈયાવૃત્ત્યે’
સરખી સામાચારીવાળા સાધુઓની વૈયાવૃત્ત્ય આ રીતે ‘સે ત્ત વૈયાવૃત્ત્યે’
આ સંઘનું વૈયાવૃત્ત્યનું સ્વરૂપ કહેલ છે

‘સે કિં ત્ત સજ્ઞાણ’ હે ભગવન્ સ્વાધ્યાય કેટલા પ્રકારનો કહેલ છે ?
સૂત્રના મૂળપાઠનો અભ્યાસ કરે તો તેનું નામ સ્વાધ્યાય છે આ પ્રશ્નના
ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘સજ્ઞાણ પંચવિહે પણત્તે’ હે ગૌતમ ! સ્વાધ્યાય

ના' વાચના-અધ્યયનં ગુરુમુખાત્ શાસ્ત્રાણાં શ્રવણમ્ ૧ । 'પઢિપુચ્છના' પ્રતિ-
પૃચ્છના વિસ્પૃતાર્થસ્ય પ્રશ્નકરણમ્ । 'પરિચટ્ટના' પુનરાવર્તનમ્-અધીતસ્ય શાસ્ત્રસ્ય
પુનઃ પુનરભ્યાસકરણમ્ । 'અણુપ્પેહા' અનુપ્રેક્ષા ચિન્તનમ્ । 'ધમ્મકહા' ધર્મ
કથા । 'સેત્ત' સજ્ઞાણ' સ એષ પञ્ચપ્રકારકઃ સ્વાધ્યાયઃ કથિત ઇતિ ॥સૂ૧૦॥

પૂર્વમાભ્યન્તરતપસશ્ચત્વારો ભેદાઃ પ્રરૂપિતાઃ સામ્પ્રતં પञ્ચમપટ્ટો ભેદો
પ્રરૂપ્યતે 'સે કિં તં જ્ઞાણે' ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-સે કિં તં જ્ઞાણે ? જ્ઞાણે ચઽત્વિહે પન્નત્તે તં જહા-
અટ્ટે જ્ઞાણે ૧, રોદ્ધે જ્ઞાણે ૨, ધમ્મં જ્ઞાણે ૩, સુક્કે જ્ઞાણે ૪ । અટ્ટે જ્ઞાણે
ચઽત્વિહે પન્નત્તે અમણુન્નસંપયોગસંપડત્તે તસ્સ વિપ્પયોગસદ્ધ-
સમન્નાગણ યાવિ ભવઈ ૧, સણુન્નસંપયોગસંપડત્તે તસ્સ
અવિપ્પયોગસદ્ધસમન્નાગણ યાવિ ભવઈ ૨, આયંક સંપયોગસંપડત્તે
તસ્સ વિપ્પયોગસદ્ધસમન્નાગણ યાવિ ભવઈ ૩, પરિઙ્ગુસિય કામ-
ભોગસંપયોગસંપડત્તે તસ્સ અવિપ્પયોગ સતિ સમન્નાગણ યાવિ
ભવઈ ૪ । અટ્ટસ્સ ણં જ્ઞાણસ્સ ચત્તારિ લક્ખણા પન્નત્તા તં જહા-
કંદળયા ૧, સોયળયા ૨, તિપ્પળયા ૩, પરિદેવળયા ૪ (૧) રોદ્ધે જ્ઞાણે
ચઽત્વિહે પન્નત્તે તં જહા-હિંસાણુબંધી ૧, મોસાણુબંધી ૨, તેયા-

ધ્યાય પાંચ પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ 'તં જહા' જૈસે-'વાયણા' ગુરુ કે
મુખ સે શાસ્ત્રોં કા સુનના ૧ 'પઢિપુચ્છના' પ્રતિપૃચ્છના-મૂલે ગયે
વિષય કો ગુરુ સે પૂછના 'પરિચટ્ટયા' પરિવર્તના-પઢે છુપ શાસ્ત્ર કા બાર
બાર અભ્યાસ કરના 'અણુપ્પેહા' અનુપ્રેક્ષા-પઠિત વિષયકા બાર બાર
ચિન્તન કરના 'ધમ્મકહા' ઓર ધર્મકથા 'સેત્ત' સજ્ઞાણ' હસ પ્રકાર
સે યહ પાંચ પ્રકાર કા સ્વાધ્યાય હૈ ॥સૂ૧૦॥

પાંચ પ્રકારનો કહેલ છે. 'તં જહા' તે આ પ્રમાણે છે - 'વાયણા' ગુરુમુખથી
શાસ્ત્રો સાંભળવા ૧ 'પઢિપુચ્છના' પ્રતિપૃચ્છના બુદ્ધેલા વિષયને ગુરુને પૂછવો
'પરિચટ્ટના' પુનરાવર્તન-ભણેલા શાસ્ત્રનો વારંવાર અભ્યાસ કરવો. 'અણુપ્પેહા'
અનુપ્રેક્ષા-ભણેલા વિષયનું વારંવાર ચિંતન કરવું 'ધમ્મકહા' અને ધર્મકથા
'સે ત્ત સજ્ઞાણ' આ રીતે આ પાંચ પ્રકારનો સ્વાધ્યાય કહેલ છે ॥સૂ૦ ૧૦॥

पुबन्धी३, सारक्खणाणुबन्धी४, रोदस्स णं ज्ञाणस्स चत्तारि
 लक्खणा पन्नत्ता तं जहा-ओसन्नदोसे१, बहुलदोसे२, अण्णा-
 णदोसे३, आमरणांतदोसे४(२)। धम्मज्ञाणे चउव्विहे चउप्प-
 डोयारे पन्नत्ते तं जहा-आणाविचए१, अवायविचए२, विवाग-
 विचए३, संठाणविचए४। धम्मस्स णं ज्ञाणस्स चत्तारि लक्ख-
 णा पन्नत्ता तं जहा-आणारुई१, निसग्गरुई२, सुत्तरुई३, ओगा-
 हरुई४। धम्मस्स णं ज्ञाणस्स चत्तारि आलंबणा पन्नत्ता तं जहा
 वायणा१, पडिपुच्छणा२, परियट्ठणा३, धम्मकहा४। धम्मस्स णं
 ज्ञाणस्स चत्तारि अणुप्पेहाओ, तं जहा-एगत्ताणुप्पेहा१, अणि-
 च्चाणुप्पेहा२, असरणाणुप्पेहा३, संसाराणुप्पेहा४(३)। सुक्केज्ञाणे
 चउव्विहे चउप्पडोयारे पन्नत्ते तं जहा-पुहुत्तवियक्कसवियारि१,
 एगंतवियक्कअवियारि२, सुहुमकिरिय अनियट्ठि३, समोच्छिन्न
 किरिय अप्पडिवाइ४। सुक्कस्स णं ज्ञाणस्स चत्तारि लक्खणा
 पन्नत्ता तं जहा-खंती१, मुत्ती२, अज्जवे३, मद्दवे४। सुक्कस्स णं
 ज्ञाणस्स चत्तारि आलंबणा पन्नत्ता तं जहा-अव्वहे१, असं-
 मोहे२, विवेगे३, विउसग्गे४। सुक्कस्स णं ज्ञाणस्स चत्तारि
 अणुप्पेहाओ पन्नत्ताओ तं जहा-अणंतवत्तियाणुप्पेहा१, विप-
 रिणामाणुप्पेहा२, असुभाणुप्पेहा३, अवायाणुप्पेहा४(४)। से तं
 ज्ञाणे। से किं तं विउसग्गे, विउसग्गे दुविहे पन्नत्ते तं जहा-
 दव्वविउसग्गे य भावविउसग्गे य। से किं तं दव्वविउसग्गे
 दव्वविउसग्गे चउव्विहे पन्नत्ते तं जहा-गणविउसग्गे सरीरविउ-
 सग्गे उव्वहिविउसग्गे भत्तपाणविउसग्गे। से तं दव्वविउसग्गे।
 से किं तं भावविउसग्गे भावविउसग्गे तिविहे पन्नत्ते, तं जहा-
 कसायविउसग्गे१, संसारविउसग्गे२, कम्मविउसग्गे३। से किं

तं कसायविउत्तरगे कसायविउत्तरगे चउव्विहे पन्नत्ते, तं जहा
कोहविउत्तरगे१, साणविउत्तरगे२, मायाविउत्तरगे३, लोभविउ-
त्तरगे४। ते तं कसायविउत्तरगे। से किं तं संसारविउत्तरगे?
संसारविउत्तरगे चउव्विहे पन्नत्ते तं जहा-नेरइयसंसारविउ-
त्तरगे१, जाव देव संसारविउत्तरगे४। से तं संसारविउत्तरगे। से
किं तं कम्मविउत्तरगे, कम्मविउत्तरगे अट्ठविहे पन्नत्ते तं जहा
णाणावरणीय कम्मविउत्तरगे जाव अंतराइय कम्मविउत्तरगे
से तं कम्मविउत्तरगे से तं भावविउत्तरगे से तं अविभतरए
तवे। सेवं भंते! सेवं भंते त्ति ॥सू० ११॥

पणवीराइसे सुए लत्तमो उदेसो समत्तो ॥२५-७॥

छाया—अथ किं तद् ध्यानम् ध्यान चतुर्विधं प्रज्ञप्तम् तद्यथा—आर्त ध्या-
नम् १, रौद्रं ध्यानम् २, धर्म ध्यानम् ३, शुक्लं ध्यानम् ४। आर्त ध्यानं चतु-
र्विधं प्रज्ञप्तम्—अमनोज्ञसंप्रयोगसंप्रयुक्तं तस्य विप्रयोगसत्समन्वागतश्चापि
भवति १, मनोज्ञसंप्रयोगसंप्रयुक्तस्तस्याविप्रयोगसत्समन्वागतश्चापि भवति २,
आतङ्कसंप्रयोगसंप्रयुक्तस्तस्य विप्रयोगसत् समन्वागतश्चापि भवति ३. परिसेवित-
काममोगसंप्रयोगसंप्रयुक्तस्तस्याविप्रयोगसत् समन्वागतश्चापि भवति ४। आर्त
स्य खलु ध्यानस्य चत्वारि लक्षणानि प्रज्ञप्तानि, तद्यथा—‘क्रन्दनता १ शोचनता २
तेपनता ३, परिदेवनता ४। रौद्रं ध्यानम् चतुर्विधं प्रज्ञप्तम् तद्यथा—द्विसानुबन्धि
१, मृषानुबन्धि २, स्तेयानुबन्धि ३, सरक्षणानुबन्धि ४। रौद्रस्य खलु ध्यानस्य
चत्वारि लक्षणानि प्रज्ञप्तानि तद्यथा अवसन्नदोषः १, बहुलदोषः २, अज्ञानदोषः ३,
आमरणान्तदोषः ४। धर्म ध्यानं चतुर्विधं चतुष्पत्यवतारं प्रज्ञप्तम् तद्यथा—आज्ञा-
विचयः १, अपायविचयः २, विपाकविचयः ३, संस्थानविचयः ४, धर्मस्य खलु
चत्वारि लक्षणानि प्रज्ञप्तानि, तद्यथा—आज्ञारुचिः १, निसर्गरुचिः २, सूत्ररुचिः ३,
अवगाहर्चिः ४। धर्मस्य खलु ध्यानस्य चत्वारि आलम्बनानि प्रज्ञप्तानि, तद्यथा
वाचना १, परिपृच्छना २, परिवर्त्तना ३, धर्मकथा ४। धर्मस्य खलु ध्यानस्य चत-
स्रोऽनुप्रेक्षाः प्रज्ञप्ता, तद्यथा—एकत्वानुप्रेक्षा १, अनित्यानुप्रेक्षा २, अशरणानु-
प्रेक्षा ३, संनाराजानुप्रेक्षा ४। शुक्लं ध्यानं चतुर्विधं चतुष्पत्यवतारं प्रज्ञप्तम् तद्यथा
पृथक्त्ववितर्कसाविचारि १, एकत्ववितर्कसाविचारि २, सूक्ष्मक्रियानिवृत्ति ३, समुच्छिन्न
क्रियामतिपाति ४। शुक्लस्य खलु ध्यानस्य चत्वारि लक्षणानि प्रज्ञप्तानि,
तद्यथा—सान्तिः १, युक्तिः २, आर्जवम् ३, मार्जवम् ४। शुक्लस्य खलु ध्यानस्य

ચત્વારિ આલ્સ્વનાનિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ તદ્યથા—અવ્યયમ્ ૧, અસંમોહઃ ૨, વિવેકઃ ૩, વ્યુત્સર્ગઃ ૪ । શુક્લસ્ય સ્વલ્પ ધ્યાનસ્ય ચત્સોઽનુપ્રેક્ષાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તદ્યથા—અનન્ત-વૃત્તિત્વાનુપ્રેક્ષા ૧, વિપરિણમમાનાનુપ્રેક્ષા ૨, અશુમાનુપ્રેક્ષા ૩, અપાયાનુપ્રેક્ષા ૪, સદેતદ્ ધ્યાનમ્ । અથ કઃ સ વ્યુત્સર્ગઃ, વ્યુત્સર્ગો દ્વિવિધઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ તદ્યથા—દ્રવ્ય-વ્યુત્સર્ગશ્ચ ૧, ભાવવ્યુત્સર્ગશ્ચ ૨, અથ કઃ સ દ્રવ્યવ્યુત્સર્ગઃ, દ્રવ્યવ્યુત્સર્ગશ્ચતુર્વિધઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ તદ્યથા—ગણવ્યુત્સર્ગ ૧, શરીરવ્યુત્સર્ગઃ ૨, ઉષધિવ્યુત્સર્ગઃ ૩, મક્તપાનવ્યુત્સર્ગઃ ૪, સ एष દ્રવ્યવ્યુત્સર્ગઃ । અથ કઃ સ માત્રવ્યુત્સર્ગઃ ૨, ભાવવ્યુત્સર્ગસ્ત્રિવિધઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ તદ્યથા—કષાયવ્યુત્સર્ગઃ ૧, સંસારવ્યુત્સર્ગઃ ૨, કર્મવ્યુત્સર્ગઃ ૩ । અથ કઃ સ કષાયવ્યુત્સર્ગઃ, કષાયવ્યુત્સર્ગશ્ચતુર્વિધઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ, તદ્યથા—ક્રોધવ્યુત્સર્ગઃ ૧, માનવ્યુત્સર્ગઃ ૨, માયાવ્યુત્સર્ગઃ ૩, લોભ-વ્યુત્સર્ગઃ ૪ । સ एष કષાયવ્યુત્સર્ગઃ । અથ કઃ સંસારવ્યુત્સર્ગઃ, સંસાર-વ્યુત્સર્ગશ્ચતુર્વિધઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ, તદ્યથા—નૈરયિકસંસારવ્યુત્સર્ગઃ, ૧, યાવદેવસંસાર-વ્યુત્સર્ગઃ ૨, । અથ કઃ સ કર્મવ્યુત્સર્ગઃ, કર્મવ્યુત્સર્ગોઽષ્ટવિધઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ તદ્યથા—જ્ઞાનાવરણીયકર્મવ્યુત્સર્ગઃ ૧, યાવત્ અન્તરાયકર્મવ્યુત્સર્ગઃ ૮ । સ एष કર્મવ્યુ-ત્સર્ગઃ । સ एष ભાવવ્યુત્સર્ગઃ । તદેવમાભ્યન્તરં તપઃ । તદેવં મદન્ત ! તદેવં મદન્ત ! ઇતિ ॥સૂ૦૧૧॥

इति पञ्चविंशतितमशतके सप्तमोद्देशकः समाप्तः ॥२५-७॥

टीका—‘से किं तं ज्ञाणे’ अथ किं तत् ध्यानम् ध्यानं कतिविधं भवतीति प्रश्नः । भगवानाह—‘ज्ञाणे’ इत्यादि, ‘ज्ञाणे चउविवहे पन्नत्ते’ ध्यानं चतुर्विधं

પૂર્વ સૂત્ર મેં આભ્યન્તર તપ કે ચાર ભેદ પ્રદર્શિત ક્રિયે ગયે હૈં, અબ યહાં આભ્યન્તર તપ કા પાંચવાં ઔર છઠા ભેદ ધ્યાન ઔર વ્યુ-ત્સર્ગ હૈં इनकी प्ररूपणा की जाती है—‘से किं तं ज्ञाणे’ इत्यादि ।

टीकार्थ—‘से किं तं ज्ञाणे’ हे भदन्त ! ध्यान कितने प्रकार का है ? वस्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘ज्ञाणे चउविवहे पणत्ते’ हे गौतम ! ध्यान चार

આની પહેલાના સૂત્રમા આભ્યન્તર તપના ચાર ભેદો કહેવામાં આવ્યા છે. હવે અહિયાં આભ્યન્તર તપનો પાંચમો અને છઠો ભેદ જે ધ્યાન અને વ્યુત્સર્ગ છે. તેનુ કથન કરવામાં આવે છે—

‘से किं तं ज्ञाणे’ इत्यादि

टीकार्थ—‘से किं तं ज्ञाणे’ हे भगवन् ध्यान કેटला प्रकारनु કહેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘ज्ञाणे चउविवहे पणत्ते’ हे गौतम ! ध्यान चार प्रकारनु કહેલ છે. ‘तं જહા’ તે આ પ્રમાણે

પ્રજ્ઞાતમ્, માનવક્રિયારૂપમ્ ચિન્તનાપરપર્યાયં ધ્યાનં તત્ત્વતુર્વિધં ભવતીતિ
ભાવઃ। ચાતુર્વિધમેવ દર્શયતિ સૂત્રકારઃ—‘તં જહા’ ઇત્યાદિના, ‘ત જહા’ તદ્યથા—
‘અદ્વે જ્ઞાણે’ આર્ત્તધ્યાનમ્ ૧, ‘રોદ્ધે જ્ઞાણે’ રોદ્ધ ધ્યાનમ્ ૨, ‘ધમ્મે જ્ઞાણે’ ધર્મ-
ધ્યાનમ્ ૩, ‘સુક્કે જ્ઞાણે’ શુક્લ ધ્યાનમ્ ૪, તત્ત્વ ‘અદ્વે જ્ઞાણે ચત્ત્વિદ્ધે પન્નત્તે’ તેષુ
—ચતુર્વિધધ્યાનેષુ મધ્યે યત્ પ્રથમમાર્ત્તધ્યાનં તત્ત્વ ચતુર્વિધં પ્રજ્ઞાતમ્।
‘તં જહા’ તદ્યથા—‘અમણુન્નસંપઓગસંપપ્પત્તે તસ્સ વિપ્પઓગસતિ સમન્નાગણ
યાવિ ભવહ’ અમનોજ્ઞઃ અનિષ્ઠો યઃ શબ્દાદિ વિષય સ્વસ્થ યઃ સંપયોગઃ સમ્બન્ધ
સ્તેનાનભિલપિતવિષયસમ્બન્ધેન સમ્પ્રયુક્તઃ સમ્બન્ધો યઃ સોડપનોજ્ઞસંપયોગ
સંપ્રયુક્ત સ્તાદ્દશઃ સન્ તસ્યાનભિલપિતસ્ય શબ્દાદે વિષયસ્ય વિપયોગ સ્મૃતિ-
સમન્વાગતશ્ચાપિ ભવતિ વિપયોગવિષયકચિન્તાનુગતઃ સ્યાત્ ચ અપિ અવ્યયો
અગ્નિમવાક્યાપેક્ષયા સમુચ્ચયાર્થકો જ્ઞાતવ્યાવિતિ, અસૌ સ્વલુ ધર્મધર્મિણોરભેદોપ-
ચારાદ્ આર્ત્તધ્યાનં સ્યાત્ અનિષ્ટવસ્તુનઃ સમ્બન્ધે સતિ તસ્યાવિપયોગાનુ-
ચિન્તનં પ્રથમમાર્ત્તધ્યાનમ્ ભવતીતિ ભાવઃ ૧, ‘મણુન્નસંપઓગસંપપ્પત્તે તસ્સ
અવિપ્પઓગ સતિ સમન્નાગણ યાવિ ભવહ’ મનોજ્ઞોડમિલપિતો યો ધનાદિવિષયઃ

પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ । ‘તં જહા’ જૈસે—‘અદ્વે જ્ઞાણે રોદ્ધે જ્ઞાણે ધમ્મે
જ્ઞાણે શુક્કે જ્ઞાણે’ આર્ત્તધ્યાન, રોદ્ધધ્યાન, ધર્મધ્યાન ઓર શુક્લ-
ધ્યાન ધ્યાન માનસ ક્રિયા રૂપ હોતા હૈ । હસકા દૂસરા નામ ચિન્તના હૈ ।
‘અદ્વે જ્ઞાણે ચત્ત્વિદ્ધે પન્નત્તે’ હનમેં આર્ત્તધ્યાન ચાર પ્રકાર કા કહા
ગયા હૈ । ‘તં જહા’ જૈસે—‘અમણુન્નસંપઓગસંપપ્પત્તે તસ્સ વિપ્પઓગ સતિ
સમન્નાગણ યાવિ ભવહ’ ૧—અમનોજ્ઞ શબ્દાદિ રૂપ વિષય કે સમ્બન્ધ
હોને પર—અનભિલપિત પદાર્થ કે સમ્બન્ધ હોને પર હસકે દૂર હોને કા
વિયોગ હો જાને કા બાર બાર વિચાર કરના યહ પ્રથમ આર્ત્તધ્યાન
હૈ । ‘મણુન્નસંપઓગસંપપ્પત્તે તસ્સ અવિપ્પઓગસતિ સમન્નાગણ યાવિ
ભવહ’ ૨—મનોજ્ઞ અભિલપિત ધનાદિ કે સંપર્ક સે સમ્બન્ધિત મનુષ્ય

છે—‘અદ્વે જ્ઞાણે રોદ્ધે જ્ઞાણે ધમ્મે જ્ઞાણે સુક્કે જ્ઞાણે’ આર્ત્તધ્યાન ૧, રોદ્ધધ્યાન ૨, ધર્મ
ધ્યાન ૩, અને શુક્લધ્યાન ૪ ધ્યાન માનસ ક્રિયા રૂપ હોય છે, એનું બીજું
નામ ચિન્તન છે ‘અદ્વે જ્ઞાણે ચત્ત્વિદ્ધે પન્નત્તે’ આર્ત્તધ્યાન ચાર પ્રકારનું કહેલ
છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે—‘અમણુન્નસંપઓગસંપપ્પત્તે તસ્સ વિપ્પઓગ
સતિ સમન્નાગણ યાવિ ભવહ’ અમનોજ્ઞ શબ્દાદિ રૂપ વિષયનો સંબંધ થાય
ત્યારે—ન ઇન્દ્રિયા પદાર્થનો સંબંધ થાય ત્યારે તેનાથી દૂર થવાનો વારંવાર
વિચાર કરવો તે પહેલું આર્ત્તધ્યાન છે ૧ ‘મણુન્નસંપઓગસંપપ્પત્તે તસ્સ અવિ-
પ્પઓગસતિ સમન્નાગણ ભવહ’ મનોજ્ઞ અભિલપિત ધનાદિના સંપર્કથી સંબંધ

તસ્ય યઃ સંપ્રયોગઃ સંપર્ક સ્તેન સંપ્રયુક્તઃ-સમ્બદ્ધઃ સન્ મનોજ્ઞસ્ય કવચકામિ-
ન્યાદીષ્ટપદાર્થોદરવિપ્રયોગ સ્મૃતિસમન્નાગતશ્ચાપિ ભવતિ સ્વાદિતિ મનોજ્ઞ
પદાર્થસમ્બન્ધે સતિ તસ્ય સર્વથૈવ ભાવવિષયકચિન્તયેવાનુગતો ભવેત્ કદાચિદપિ
તસ્ય વિરહં નેચ્છતીતિ તદેતદ્ દ્વિતીયમાર્ત્તધ્યાનમિતિ ૨, 'આયંકસંપ્રયોગ
સંપ્રવૃત્તે તસ્મૈ વિપ્પ્રયોગ સતિ સમન્નાગય યાવિ ભવઈ' આતઙ્ક્ય સંપ્રયોગ સંપ્રયુક્તઃ
તસ્ય વિપ્રયોગ સ્મૃતિસમન્નાગતશ્ચાપિ ભવતિ આતઙ્ક્યો રોગાદિ તસ્ય સંપર્કે સતિ
તદ્વિમોક્ષણાનુચિન્તનં તૃતીયમાર્ત્તધ્યાનમિતિ ભાવઃ ૩ । 'પરિજ્ઞુસિયકામ-
મોગસંપ્રયોગસંપ્રવૃત્તે તસ્મૈ અવિપ્પ્રયોગ સતિ સમન્નાગય યાવિ ભવઈ' પરિ-
સેવિતઃ પ્રીતો વા યઃ કામમોગઃ શબ્દાદિવિષયમોગઃ તસ્ય સંપ્રયોગસંપ્રયુક્તઃ
-સંબદ્ધઃ તસ્ય કામમોગાદેરવિપ્રયોગસ્મૃતિસમન્નાગતશ્ચાપિ ભવતિ સ્વાદિતિ
ચતુર્થમાર્ત્તધ્યાનમિતિ ૪ । 'અદ્વસ્સ ણં જ્ઞાણસ્સ ચત્તારિ લક્ખણા પણ્ણત્તા' આર્ત્ત-

કા જો મનોજ્ઞ શબ્દાદિ ઇષ્ટ પદાર્થ કે અવિયોગ કા જો દાર બાર ચિન્ત-
નન હૈ-ઉસકા સુદ્ધસે કમી ખી વિરહ ન હો-એસા જો ધ્યાન હૈ વહ
આર્ત્તધ્યાન કા દ્વિતીય ભેદ હૈ । હસ દ્વિતીય આર્ત્તધ્યાન બાલા વ્યક્તિ
કમી ખી ઇષ્ટ પદાર્થ કે વિરહ કો નહીં ચાહતા હૈ । 'આયંકસંપ્રયોગ
સંપ્રવૃત્તે તસ્મૈ વિપ્પ્રયોગ સતિસમન્નાગય યાવિ ભવઈ' આતઙ્ક્ય-રોગ-કે
સંપર્ક હોને પર જો ઉસ કે વિયોગ કા બારંબાર ચિન્તન કરના હોતા
હૈ વહ આર્ત્તધ્યાન કા તૃતીય ભેદ હૈ । 'પરિજ્ઞુસિયકામમોગસંપ્ર-
યોગસંપ્રવૃત્તે તસ્મૈ અવિપ્પ્રયોગ સતિ સમન્નાગય યાવિ ભવઈ' પરિ-
સેવિત અથવા પ્રિય શબ્દાદિ રૂપ વિષયમોગોં કી અવિયુક્તિ-અવિયોગ
હોને કો બાર ૨ ચિન્તન કરના વહ આર્ત્તધ્યાન કા ચતુર્થ ભેદ હૈ ।
'અદ્વસ્સ ણં જ્ઞાણસ્સ ચત્તારિ લક્ખણા પણ્ણત્તા' હસ આર્ત્તધ્યાન કે ચાર

ધવાળા માણસનો મનોજ્ઞ શબ્દ વિગેરેનો વિયોગ ન થવા રૂપ ઇષ્ટ પદાર્થનો
વિયોગ ન થવા સંબંધી વારંવાર જે ચિંતન થાય છે, -તેનો મને કોઈપણ
સમયે વિયોગ ન થાય એવું જે ધ્યાન છે, તે આર્ત્તધ્યાનનો ખીલો લેલ છે,
આ ખીલો આર્ત્તધ્યાનવાળી વ્યક્તિ કોઈપણ વખતે ઇષ્ટ પદાર્થનો વિયોગ
ધ્વિષ્ટતી નથી 'આયંકસંપ્રયોગસંપ્રવૃત્તે તસ્મૈ વિપ્પ્રયોગસતિસમન્નાગય યાવિ ભવઈ'
આત કહેાગનો સપર્ક થાય ત્યારે અર્થાત્ કોઈ રોગ થાય ત્યારે-તેના વિયો-
ગનો અર્થાત્ તેમાંથી છૂટવાનો વારંવાર જે વિચાર ચિંતન કરવું, તે આર્ત્ત-
ધ્યાનનો ત્રીજો લેલ છે પરિજ્ઞુસિયકામમોગસંપ્રયોગસંપ્રવૃત્તે તસ્મૈ અવિપ્પ્રયોગ
સતિસમન્નાગય યાવિ ભવઈ' અર્થાત્ સેવેલા પ્રિય એવા શબ્દાદિ વિષયલોગોનો
વિયોગ ન થાય તે પ્રમાણે વારંવાર ચિન્તન કરવું આ આર્ત્તધ્યાનનો ચોથો

સ્ય સ્વલ્પ ધ્યાનસ્ય ચત્વારિ લક્ષણાનિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ ‘તં જહા’ તથા—‘કંદનયા’
ક્રન્દનતા—ક્રન્દનમ્ મહતા શબ્દેન રોદનમ્, ‘સોયણયા’ શોચનતા દીનતેત્યર્થે,
‘તિપ્પણયા’ તેપનતા—અશ્રુવિમોચનમ્ ‘પરિદેવણયા’ પરિદેવનતા—પુનઃ પુનઃ
વિલપ્તમાપણતા વિલાપ इति भावः, આર્તધ્યાનં સમભેદ નિરૂપ્ય રૌદ્રધ્યાનનિરૂ-
પણાય પ્રાહ—‘રોદે જ્ઞાણે ચત્તવિહે પન્નત્તે’ રૌદ્રં ધ્યાનં ચતુર્વિધં પ્રજ્ઞપ્તમ્ ‘તં જહા’
તથા ‘હિસાણુબંધી’ હિસાણુબન્ધિ, હિસામ્—પ્રાણિનાં વધવન્ધનાદિભિઃ પ્રકારૈઃ
પીડામણુવન્ધનાતિ—સતતપ્રવૃત્તો પીડાં કરોતિ इत्येवं શીલં યત્ પ્રણિધાનં હિસાણુ
વન્ધો વા યત્રાસ્તિ તદ્ હિસાણુવન્ધિ રૌદ્રધ્યાનમિતિ પ્રથમમ્ ૧ ।

લક્ષણ કહે ગયે છે—‘તં જહા’ જૈસે—‘કંદનયા’ ક્રન્દનતા જોર જોર સે
રોના ‘સોયણયા’ શોચનતા—દીનતા પ્રદર્શિત કરના ‘તિપ્પણયા’ તેપ-
નતા—અશ્રુપહાના ‘પરિદેવણયા’ પરિદેવનતા—વાર વાર વિલાપ કરના
હસ પ્રકાર સે યહ સભેદ સ્વલક્ષણ આર્તધ્યાન કા વર્ણન હૈ । રૌદ્રધ્યાન
ચાર પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ—‘તં જહા’ જૈસે ‘હિસાણુબંધી’ પ્રાણિયોં કો
વધ વન્ધનાદિ પ્રકારોં સે જો પીડા કો ઉત્પન્ન કરને કા ચિચાર કરતા
રહતા હૈ ઉન્હેં નિરન્તર પીડિત કરને કા હી ઉદ્યમ કરતા રહતા હૈ
એસે પ્રાણી કા જો ધ્યાન હૈ—વિચાર ધારા હૈ અથવા હસ ઓર લગી
હુદ્દ ચિત્ત કી એકાગ્રતા હૈ—વહ હિસાણુબંધી રૌદ્રધ્યાન હૈ । અથવા જિસ
ધ્યાન મેં હિસા કા હી સમ્બન્ધ હૈ વહ ધ્યાન હિસાણુવન્ધી હૈ વહ રૌદ્ર-
ધ્યાન કા પ્રથમ ભેદ હૈ । ‘મોસાણુબંધી’ મૃષાણુબંધી—જિસ ધ્યાન મેં

લેડ છે ‘અદૃશ્ણ ણં જ્ઞાણસ્થ ચત્તારિ લક્ષણા પણ્ણત્તા’ આ રીતે આ આર્ત-
ધ્યાનના ચાર લક્ષણો કહેલા છે ‘ત જહા’ તે આ પ્રમાણે છે—‘કંદનયા’
કંદનતા જોરજોરથી રડવું. ‘સોયણયા’ શોચનતા—દીનતા બતાવવી ‘તિપ્પણયા’
તેપનતા—આશ્રુ વહેવડાવવા ‘પરિદેવણયા’ પરિદેવનતા વારવાર વિલાપ કરવો
આ રીતે આ લેડસહિત, લક્ષણ સહિત આર્તધ્યાનનું લક્ષણ કહેલ છે.

હવે રૌદ્રધ્યાનના લક્ષણ કહેવામા આવે છે—તે આ પ્રમાણે છે.—‘રોદે જ્ઞાણે
ચત્તવિહે પણ્ણત્તે’ રૌદ્રધ્યાન ચાર પ્રકારનું કહેલ છે. ‘ત જહા’ તે આ પ્રમાણે
છે—‘હિસાણુબંધી’ પ્રાણિયોના વધ વિશધના—બન્ધન વિગેરે પ્રકારથી તેમને
પીડા ઉત્પન્ન કરવાનો વિચાર કરે છે, અર્થાત્ તેઓને હિંમેશા પીડા કર-
વાનો જ ઉદ્યમ કરે છે એવા પ્રાણિયોનું જે ધ્યાન છે, અર્થાત્ વિચારધારા
છે—અર્થાત્ તે તરફ લાગેલી ચિત્તની જે એકાગ્રતા છે તે હિસાણુબંધી
રૌદ્રધ્યાન કહેવાય છે. અથવા જે ધ્યાનમાં હિસાને જ સંબંધ છે, તે ધ્યાન
હિસાણુબંધી છે, આ રૌદ્રધ્યાનનો પહેલો ભેદ છે. ‘મોસાણુબંધી’ મૃષાણુબંધી

‘મોસાણુબંધી’ મૃષાનુવન્ધિ મૃષા અસત્યમ્ યત્ પિશુનાઽસત્યાઽસત્યાઽસદ્મૃતા-
દિભિર્વચનભેદૈરનુવન્ધનાતિ તન્મૃષાનુવન્ધિ દ્વિતીયં રૌદ્રધ્યાનમ્ ૨ । ‘તેયાણુબંધી’
સ્તેયાનુવંધિ, સ્તેનસ્ય-ચૌરસ્ય યત્ કર્મ તત્ સ્તેયમ્ ત્રીત્ર ક્રોધાધાકુલતયા તદનુ-
વન્ધયુક્તં સ્તેયાનુવન્ધિ, તૃતીયં રૌદ્રધ્યાનમ્ ૩, ‘સારક્ષણાણુબંધી’ સંરક્ષણાનુવન્ધિ
સંરક્ષણ-સર્વોપાયૈરાત્મનઃ પરિત્રાણમ્ તસ્મિન્ વિપયસાધનસ્ય ધનસ્ય અનુવન્ધો યત્ર
મવતિ તત્ સંરક્ષણાનુવન્ધિ ચતુર્થં રૌદ્રધ્યાનમ્ ૪ । જીવે રૌદ્રધ્યાનમસ્તિ નવેતિ
જ્ઞાનાય રૌદ્રધ્યાનસ્ય લક્ષણં વિવર્ણયન્નાહ-‘રોદ્ધસ્સ ણં’ इत्यादि, ‘રોદ્ધસ્સ ણં
જ્ઞાણસ્સ’ રૌદ્રસ્ય સ્વલ્લુ ધ્યાનસ્ય ‘ચત્તારિ લક્ષણા પન્નત્તા’ ચત્તારિ-ચતુઃ
પ્રકારકાણિ લક્ષણાનિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ તદેવાહ-‘તં જહા’ इत्यादिना ‘તં જહા’ તચથા-
‘ઓસન્નદોસે’ ઓસન્નદોષઃ ‘ઓસન્નં’ इति बाहुल्येनानुપરतत्वेन दोषः हिंसा-

झूठ असत्य आदि बोलने का ही चिन्तन निरन्तर रहता है ऐसा
ध्यान यह रौद्रध्यान का द्वितीय भेद है । ‘तेयाणुबंधी’ जिस ध्यान में
चोरी करने के ही स्वधन्ध का निरन्तर चिन्तन चलता रहता है वह ध्यान
स्तेयानुबन्धी रौद्रध्यान है यह रौद्रध्यान का तृतीय भेद है । ‘सारक्ख-
णाणुबंधी’ संरक्षणानुबन्धी रौद्रध्यान वह है कि जिसमें विषयों के साधन
श्रुत धन के संरक्षण का निरन्तर चिन्तन रहता हो । जीव में रौद्रध्यान
है अथवा नहीं है इस बात को जानने के ये चार लक्षण हैं-यही बात
‘रौदस्स णं ज्ञाणस्स चत्तारि लक्खणा पणत्ता’ इस सूत्रद्वारा सूत्रकार
ने प्रकट की है-‘तं जहा’ वे लक्षण इस प्रकार से हैं-‘ओसन्नदोसे’ हिंसा
अनृतन अदत्तादान संरक्षण इनमें से कोई एक दोष का होना इसका
नाम ओसन्नदोष है तात्पर्य इसका यही है कि जिसमें इन दोषों में

જે ધ્યાનમાં જુઠું બોલવાનું જ હમેશાં ચિન્તન-વિચાર રહ્યા કરે છે. એવું
જે ધ્યાન તે રૌદ્રધ્યાનનો બીજો ભેદ છે. ૨ ‘તેયાણુબંધી’ જે ધ્યાનમાં ચોરી
કરવાના સબંધમાં જ કાયમ ચિત્તવન રહ્યા કરે તે ધ્યાન સ્તેયાનુબંધી રૌદ્ર
ધ્યાન કહેવાય છે આ રૌદ્રધ્યાનનો ત્રીજો પ્રકાર છે ૩ ‘સારક્ષણાણુબંધી’
સંરક્ષણાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન એ છે કે-જેમાં વિષયોના સાધનશ્રુત ધનના સંર
ક્ષણનું નિરન્તર ચિત્તવન રહ્યા કરે છે. ૪ ૯વમાં રૌદ્રધ્યાન છે ? કે નથી ?
આ વિષયને સમજવાના આ ચાર લક્ષણો છે એજ વાત ‘રોદ્ધસ્સ ણ જ્ઞાણસ્સ
ચત્તારિ લક્ષણા પન્નત્તા’ આ સૂત્રદ્વારા સૂત્રકારે પ્રગટ કરેલ છે. ‘તં જહા’
તે ચાર લક્ષણો આ પ્રમાણે છે-‘ઓસન્નદોસે’ હિંસા, જુઠું, અદત્તાદાન,
સંરક્ષણ આ પૈકી કોઈપણ એક દોષનું હોવું તેનું નામ ઓસન્ન દોષ છે.
આ કથનનું તાત્પર્ય એ છે કે-જેમાં આ દોષો પૈકી કોઈ એક દોષ હોય

‘મોસાણુવંધી’ મૃષાનુવન્ધિ મૃષા અસત્યમ્ યત્ પિશુનાઽસત્યાઽસત્યાઽસદ્ભૂતા-
 દિર્ભિર્વચનમેદૈરનુવન્ધનાતિ તન્મૃષાનુવન્ધિ દ્વિતીયં રૌદ્રધ્યાનમ્ ૨ । ‘તેયાણુવંધી’
 સ્તેયાનુવંધિ, સ્તેનસ્ય-ચૌરસ્ય યત્ કર્મ તત્ સ્તેયમ્ તીવ્ર ક્રોધાદ્યાકુલતયા તદનુ-
 વન્ધયુક્તં સ્તેયાનુવન્ધિ, તૃતીયં રૌદ્રધ્યાનમ્ ૩, ‘સારક્ષણાણુવંધી’ સંરક્ષણાનુવન્ધિ
 સંરક્ષણં-સર્વોપાયૈરાત્મનઃ પરિત્રાણમ્ તસ્મિન્ વિપયસાધનસ્ય ધનસ્ય અનુવન્ધો યત્ર
 ભવતિ તત્ સંરક્ષણાનુવન્ધિ ચતુર્થં રૌદ્રધ્યાનમ્ ૪ । જીવે રૌદ્રધ્યાનમસ્તિ નવેતિ
 જ્ઞાનાય રૌદ્રધ્યાનસ્ય લક્ષણં વિવર્ણયન્નાહ-‘રોદ્ધસ્ય ણં’ इत्यादि, ‘રોદ્ધસ્ય ણં
 જ્ઞાણસ્સ’ રૌદ્રસ્ય સ્વલ્લુ ધ્યાનસ્ય ‘ચત્તારિ લક્ષણા પન્નત્તા’ ચત્વારિ-ચતુઃ
 પ્રકારકાણિ લક્ષણાણિ પ્રજ્ઞપ્તાણિ તદેવાહ-‘તં જહા’ इत्यादिना ‘તં જહા’ તદ્યથા-
 ‘ઓસન્નદોસે’ ઓસન્નદોષઃ ‘ઓસન્નં’ इति बाहुल्येनानુપરतत्वेन दोषः हिंसा-

झूठ असत्य आदि बोलने का ही चिन्तन निरन्तर रहता है ऐसा
 ध्यान यह रौद्रध्यान का द्वितीय भेद है । ‘तेयाणुबंधी’ जिस ध्यान में
 चोरी करने के ही सम्बन्ध का निरन्तर चिन्तन चलता रहता है वह ध्यान
 स्तेयानुबन्धी रौद्रध्यान है यह रौद्रध्यान का तृतीय भेद है । ‘सारक्ख-
 णाणुबंधी’ संरक्षणानुबंधी रौद्रध्यान वह है कि जिसमें विषयों के साधन
 श्रुत धन के संरक्षण का निरन्तर चिन्तन रहता हो । जीव में रौद्रध्यान
 है अथवा नहीं है इस बात को जानने के ये चार लक्षण हैं-यही बात
 ‘रौद्वस्स णं ज्ञाणस्स चत्तारि लक्खणा पणत्ता’ इस सूत्रद्वारा सूत्रकार
 ने प्रकट की है-‘तं जहा’ वे लक्षण इस प्रकार से हैं-‘ओसन्नदोसे’ हिंसा
 अनृत्य अदत्तादान संरक्षण इनमें से कोई एक दोष का होना इसका
 नाम ओसन्नदोष है तात्पर्य इसका यही है कि जिसमें इन दोषों में

જે ધ્યાનમાં જુદું બોલવાનું જ હોય તે ચિન્તન-વિચાર રહ્યા કરે છે. એવું
 જે ધ્યાન તે રૌદ્રધ્યાનનો બીજો ભેદ છે. ૨ ‘તેયાણુવંધી’ જે ધ્યાનમાં ચોરી
 કરવાના સંબંધમાં જ કાયમ ચિત્તવન રહ્યા કરે તે ધ્યાન સ્તેયાનુબંધી રૌદ્ર
 ધ્યાન કહેવાય છે આ રૌદ્રધ્યાનનો ત્રીજો પ્રકાર છે ૩ ‘સારક્ષણાણુવંધી’
 સંરક્ષણાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન એ છે કે-જેમાં વિષયોના સાધનશ્રુત ધનના સંર
 ક્ષણનું નિરન્તર ચિત્તવન રહ્યા કરે છે ૪ જીવમાં રૌદ્રધ્યાન છે ? કે નથી ?
 આ વિષયને સમજવાના આ ચાર લક્ષણો છે એજ વાત ‘રોદ્ધસ્ય ણ જ્ઞાણસ્સ
 ચત્તારિ લક્ષણા પન્નત્તા’ આ સૂત્રદ્વારા સૂત્રકારે પ્રગટ કરેલ છે. ‘ત જહા’
 તે ચાર લક્ષણો આ પ્રમાણે છે-‘ઓસન્નદોસે’ હિંસા, જુદું, અદત્તાદાન,
 સંરક્ષણ આ પૈકી કોઈપણ એક દોષનું હોવું તેનું નામ ઓસન્ન દોષ છે.
 આ કથનનું તાત્પર્ય એ છે કે-જેમાં આ દોષો પૈકી કોઈ એક દોષ હોય

અનૃતાદત્તાદાનસંરક્ષણાના મન્યતમ ઇતિ ઓસન્નદોષઃ પ્રથમં લક્ષણમ્ ૧ । વહુલદોસે' વહુલદોષઃ વહુલ્લવિ સર્વેલ્લવિ હિંસાનૃતાદત્તાદાનસંરક્ષણેષુ દોષઃ પ્રવૃત્તિલક્ષણ ઇતિ વહુલદોષનામકં દ્વિતીયં લક્ષણમ્ ૨ । 'અજ્ઞાનદોસે' અજ્ઞાનદોષઃ અજ્ઞાનાત્ કુશાસ્ત્રપરિશીલનજનિતસંસ્કારાત્ હિંસાનૃતાદિયુ અધર્મસ્વરૂપેષુ ધર્મવુદ્ધ્યા પ્રવૃત્તિઃ તલ્લક્ષણો દોષોઽજ્ઞાનદોષનામકં તૃતીય લક્ષણં રોદ્રધ્યાનસ્યેતિ 'આમરણાંતદોસે' આમરણાન્તદોષઃ મરણમેવાન્ત ઇતિ મરણાન્તઃ આમરણાન્તાત્ આમણાન્તમ્ મરણપર્યન્તમ્ અસંજાતાનુતાપસ્ય કાલશૌકરિકાદેરિવ યા હિંસાદૌ પ્રવૃત્તિઃ સૈવ દોષ ઇતિ આમરણાન્તનામકં ચતુર્થલક્ષણં રોદ્રધ્યાનસ્યેતિ ૪ । આર્તધ્યાનં રોદ્રધ્યાનં ચ નિરૂપ્ય તૃતીયં ધર્મધ્યાન નિરૂપયન્નાહ—'ધમ્મે જ્ઞાણે' ઇત્યાદિ । 'ધમ્મે જ્ઞાણે ચત્તવિહે ચત્તપ્પહોપારે પવ્વત્તે' ધર્મધ્યાનં ચતુર્વિધં

સે કોઈ એક દોષ હો વહુલ્લવિ પ્રથમ લક્ષણ હૈ 'વહુલદોસે' જિસમેં હિંસા અનૃત (જૂઠ) અદત્તાદાન સંરક્ષણ હન દોષોં મેં પ્રવૃત્તિ કરને રૂપ વહુલ દોષ હો વહુલ્લવિ દ્વિતીય લક્ષણ હૈ 'અજ્ઞાનદોસે' અજ્ઞાન સે જો દોષ હૈ વહુલ્લવિ અજ્ઞાનદોષ હૈ—અર્થાત્ કુશાસ્ત્રોં કે પઠન સે જાયમાન સંસ્કાર કે વશાવર્તી હુએ વ્યક્તિ કો જો અધર્મરૂપ હિંસા જૂઠ આદિ દોષોં મેં ધર્મવુદ્ધિ સે પ્રવૃત્તિ હોતી હૈ વહુલ્લવિ અજ્ઞાનદોષ નામ કા હિંસા ત્રીસરા લક્ષણ હૈ 'આમરણાંતદોસે' મરણપર્યન્ત ખી કાલશૌકરિક આદિ કે જૈસે પશ્ચાત્તાપ હુએ વિના હી હિંસાદિકોં મેં પ્રવૃત્તિવની રહના યહ હિંસા ચતુર્થ લક્ષણ હૈ । હિંસા પ્રકાર સે આર્તધ્યાન ઓર રોદ્રધ્યાન કા નિરૂપણ કરકે અબ સૂત્રકાર ધર્મધ્યાન કા વર્ણન કરતે હૈ—'ધમ્મે જ્ઞાણે ચત્તવિહે ચત્તપ્પહોપારે પવ્વત્તે' ધર્મધ્યાન ચાર પ્રકાર કા એવં

તે તે તેના પહેલો લેહ છે. 'વહુલદોસે' જેમાં હિંસા, અસત્ય, અદત્તાદાન, સંરક્ષણ આ દોષો પ્રવૃત્તિ કરવા રૂપ દોષ હોય તે તેના બીજો લેહ છે. 'અજ્ઞાનદોસે' અજ્ઞાન રૂપી જે દોષ છે, તે અજ્ઞાન દોષ કહેવાય છે, અર્થાત્ કુશાસ્ત્રોના અભ્યાસથી થવાવાળા સંસ્કાર વશાત્ અધર્મ. હિંસા, અસત્ય વિગેરે દોષોમાં ધર્મવુદ્ધિથી જે પ્રવૃત્તિ થાય છે, તે અજ્ઞાન દોષ નામનો રોદ્રધ્યાનનો ત્રીજો લેહ છે. 'આમરણાંતદોસે' કાલશૌકરિકની માફક મરણ પર્યન્તના પશ્ચાત્તાપ કર્યા વિના જ હિંસા વિગેરેમાં પ્રવૃત્તિ કર્યા કરવી તે રોદ્રધ્યાનનો ચોથો પ્રકાર છે.

ઉપર પ્રમાણે આર્તધ્યાન અને રોદ્રધ્યાનનું નિરૂપણ કરીને હવે સૂત્રકાર ધર્મધ્યાનનું નિરૂપણ કરે છે—'ધમ્મે જ્ઞાણે ચત્તવિહે ચત્તપ્પહોપારે પવ્વત્તે'

ચતુષ્પ્રત્યવતારં પ્રજ્ઞપ્ત્ય ચતુર્ણુ મેદલક્ષણાલમ્બનાનુપ્રેક્ષા લક્ષણેષુ પદાર્થેષુ પ્રત્યવતારઃ સમનતારઃ વિચારણીયત્વેન યસ્ય તત્ ચતુષ્પ્રત્યવતારમિતિ । ચાતુર્વિધ્યમેવ દર્શ-
યન્નાહ-‘તં જહા’ इत्यादि, ‘तं जहा’ तद्यथा-‘आणाविचए’ आज्ञाविचयम् आज्ञा-
तीर्थकृतां प्रवचनं तस्या विचयः पर्यालोचनं यत्र तदाज्ञाविचयं प्रथमं ध्यानम्
१ ‘अवायविचए’ अपायविचयम् अपाया रागद्वेषजनिता अनर्था रसेषां विचयो
निर्णयो यत्र तत् अपायविचयं नाम द्वितीयं धर्मध्यानं विषयसेवानुचिन्तनमि-
त्यर्थः । ‘विवागविचए’ विपाकविचयम् विपाकः कर्मणां शुभाशुभानां फलं तस्य
विचयो-निर्णयो यत्र तत् विपाकविचयनामकं तृतीयं धर्मध्यानम् । ‘संठाणविचए’
संस्थानविचयम् संस्थानानि-लोकद्वीपसमुद्राद्यः कृतयः तेषां विचयो-निर्णयो

ચતુષ્પ્રત્યાવતાર ચાલા કહ્યા ગયા છે મેદ, લક્ષણ, આલમ્બન ઓર અનુ-
પ્રેક્ષા इन चार बातों में इसका विचार होने से वह चार प्रत्यवतारवाला
माना गया है उसलिये इसे चतुष्प्रत्यवतारवाला कहा है । इसके चार
भेद इस प्रकार से हैं ‘आणाविचए’ आज्ञाविचय-जिस ध्यान में तीर्थ-
करों की प्रवचन रू आज्ञा का पर्यालोचन होता है-वह आज्ञाविचय
नाम का प्रथम ध्यान है ‘अवायविचए’ अपायविचय रागद्वेष जनित
जो अनर्थ हैं इनका नाम अपाय है इन अपायों का जिस ध्यान में
निर्णय होता है वह अपायविचय धर्म ध्यान है । ‘विवागविचए’ विपाक-
विचय-जिसमें शुभाशुभ कर्मों के फलरूप विपाक का निर्णय होता
है वह विपाक विचय नाम का तीसरा धर्मध्यान का भेद है । ‘संठाण
विचए य’ लोक द्वीप समुद्र आदि की आकृतियों रूप संस्थान का जिस

ધર્મધ્યાન ચાર પ્રકારનું અને ચતુષ્પ્રત્યવતારવાળું કહેલ છે ભેદ, લક્ષણ,
આલમ્બન, અને અનુપ્રેક્ષા આ ચાર બાબતોમાં તે વિચારણીય હોવાથી
અવતાર માનેલ છે તેથી તેને ચતુષ્પ્રત્યવતારવાળું કહેલ છે તેના ચાર ભેદો
આ પ્રમાણે છે-‘આણાવિચય’ આજ્ઞાવિચય-જે ધ્યાનમાં તીર્થ કરોની પ્રવચન
રૂપ આજ્ઞાનું પર્યાલોચન થાય છે, તે આજ્ઞાવિચય નામનું પહેલું ધ્યાન છે.
‘અવાયવિચય’ અપાયવિચય રાગદ્વેષથી થવાવાળા જે અનર્થ છે તેનું નામ
અપાય છે જે ધ્યાનમાં આ અપાયોનો નિર્ણય થાય છે, તે અપાયવિચય
નામનો ધ્યાનનો બીજો ભેદ છે. ૨ ‘વિવાગવિચય’ વિપાકવિચય-શુભ
અને અશુભ કર્મોના ફલરૂપ વિપાકનો નિર્ણય થાય છે તે વિપાકવિચય
નામનો ધર્મધ્યાનનો ત્રીજો ભેદ કહ્યો છે. ‘સંઠાણવિચય’ લોક, દ્વીપ, સમુદ્ર
વિગેરેની આકૃતિઓ રૂપ સંસ્થાનોનું જે ધ્યાનમાં ચિન્તન થાય છે, તે ધર્મ-

ધર્મધ્યાનસ્ય મેદાન્ લક્ષણં ચ પ્રદર્શ્ય આલમ્બનાનિ દર્શયન્નાહ-‘ધમ્મ-
સ્સ ણં’ इत्यादि, ‘धम्मस्स णं ज्ञाणस्स चत्तारि आलंबणा पन्नत्ता’ धर्मस्य
खलु ध्यानस्य चत्वारि आलम्बनानि प्रज्ञप्तानि धर्मध्यानप्रानादशिखरारोहणाय
यानि आलम्बन्ते तानि आलम्बनानि वाचनादीनि चत्वारि अग्रे वक्ष्यमाणानि ।
चातुर्विध्यमेव दर्शयति-‘तं जहा’ इत्यादि, ‘तं जहा’ तथथा-‘वायणा’ वाचना
आगमानाम् अध्ययनमित्यर्थः ‘पडिपुच्छणा’ प्रतिपृच्छना-आगमदिषये पुनः
पुनः प्रश्न इत्यर्थः, ‘परियट्ठणा’ परिवर्तना पुनरावर्तनम् अधीतशास्त्रस्य पुनः
पुनरध्ययनम् स्मृतिदाढ्याय ‘धम्मकहा’ धर्मकथा धर्मस्य कथनमित्यर्थः ।
‘धम्मस्स णं ज्ञाणस्स चत्तारि अणुप्पेहाओ पन्नत्ताओ’ धर्मस्य खलु ध्यानस्य चत-

સમીપતા કે હોને કા સો ઉનકે ઉપદેશ છે જો તત્ત્વ શ્રદ્ધાન હોતા હૈ
વહ અવગાઢરુચિ હૈ । અવ ધર્મધ્યાન કા આલમ્બન કયા હૈ હસ યાત
કો સૂત્રકાર પ્રકટ કરતે હૈ-‘ધમ્મસ્સ ણં જ્ઞાણસ્સ ચત્તારિ આલંબણા
પણ્ણત્તા’ હસમેં વે યહ કહતે હૈ કિ ધર્મધ્યાનરૂપી પ્રાસાદ (મહેલ) કે
શિખર પર ચઢને કે લિયે જો આલમ્બન ભૂન હોતે હૈ વે ધર્મધ્યાન કે
આલમ્બન (આધાર) હૈ ઓર યે આલમ્બન ચાર પ્રકાર કે કહે ગયે હૈ
હસમેં પ્રથમ આલમ્બન-‘વાયણા’ વાચના હૈ-આગમોં કા અધ્યયન
કરના હસકા નામ વાચના હૈ । ‘પડિપુચ્છણા’ અધીન શાસ્ત્ર મેં
શંકાદિ કે કારણ જો ગુરુ મહારાજ કો પૂછા જાતા હૈ વહ પ્રતિપ્રચ્છના
હૈ । ‘પરિયટ્ઠણા’ અધીત શાસ્ત્ર કા વારંવાર સ્મૃતિ વની રહને કે લિયે
અધ્યયન કરના હસકા નામ પરિવર્તના હૈ । ‘ધમ્મકહા’ ધર્મ કા ઉપદેશ

અવગાઢ એ સાધુની સમીપપણાને કહે છે એટલે કે તેઓના ઉપદેશથી
તત્ત્વોમાં જે શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થાય છે, તે અવગાઢરૂચિ કહેવાય છે.

હવે ધર્મધ્યાનનું અવલમ્બન શું છે? એ વાત સૂત્રકાર પ્રગટ કરે છે.
‘ધમ્મસ્સ ણં જ્ઞાણસ્સ ચત્તારિ આલંબણા પન્નત્તા’ આ સૂત્રપાઠથી સૂત્રકાર એ
કહે છે કે-ધર્મધ્યાન રૂપી પ્રાસાદ (મહેલ) પર ચઢવા માટે આલમ્બન-
આધાર રૂપ જે હોય તે ધર્મધ્યાનના આલમ્બન આધાર કહેવાય છે. અને
તેવા આધાર ચાર પ્રકારના છે. તેમાં પહેલું આલમ્બન ‘વાયણા’ વાચના છે.
આગમોનું વારંવાર પરિશીલન કરવું તેનું નામ વાચના છે ‘પડિપુચ્છણા’
અધ્યયન કરેલા સૂત્રની સ્મૃતિ-યાદદાસ્ત કાયમ રહે તે માટે વારંવાર અધ્યયન
કરવું તેનું નામ પરિવર્તના છે. ‘ધમ્મકહા’ ધર્મનો ઉપદેશ કરવો તેનું નામ
ધર્મકથા છે. ‘ધમ્મસ્સ ણ જ્ઞાણસ્સ ચત્તારિ અણુપ્પેહાઓ પન્નત્તાઓ’ એ રીતે

સોડનુપેક્ષા ભાવતાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ અનુ-ધર્મધ્યાનરય પશ્યાત્ પ્રેક્ષાનિ પર્યાલોચનાનિ
 इति अनुपेक्षाः सादना इत्यर्थः, ततश्च चतुस्तो वक्ष्यमाणरूपा 'तं जहा' तद्यथा-
 'एगत्ताणुपेहा' एकत्वानुपेक्षा-आत्मना एकत्वानुपेक्षणमेस्त्व भावनेत्यर्थः, 'अणि
 चाणुपेहा' अनित्यानुपेक्षा-अनित्यभावेनेत्यर्थः कायादीनामनित्यता चिन्तनम् ।
 'असरणाणुपेहा' अशरणानुपेक्षा-अशरणत्वपर्यालोचनं 'न कोपि ममशरणम्'
 इत्यादिरूपमित्यर्थः 'संसाराणुपेहा' संसारानुपेक्षा चातुर्गतिकसंसारस्य परिभ्रम-
 णादि चिन्तनमित्यर्थः, सेय चतुर्विधा अनुपेक्षा भवतीति । चतुर्थं शुक्लध्यानं
 निरूपयितुमाह-'सुक्के ज्ञाणे' इत्यादि. 'सुक्के ज्ञाणे चउन्निहे चउप्पडोयारे

देना यह धर्मकथा है । 'धम्मस्स णं छाणस्स चत्तारि अणुपेहाओ पन्न-
 त्ताओ' धर्मध्यान की चार अनुपेक्षाएं कही गई हैं जो-'तं जहा' इस
 प्रकार से हैं-धर्मध्यान के बाद में जिनका पर्यालोचन होना है उनका
 नाम अनुपेक्षा है । बारबार धर्मध्यान का चिंतन करना यही इसका
 भाव है इनमें पहली अनुपेक्षा है 'एगत्ताणुपेहा' आत्मा का एकत्व
 रूप से चिंतन करना उसका नाम एकत्वानुपेक्षा है 'अणिच्चाणुपेहा'
 शरीरादिकों की अनित्यता का चिंतन करना इसका नाम अनित्या-
 नुपेक्षा है । 'असरणाणुपेहा' संसार में मेरी रक्षा करने वाला कोई
 नहीं है मैं अशरण हूँ-इत्यादि रूप से विचार करना अशरणानुपेक्षा
 है । 'संसाराणुपेहा' चतुर्गतिरूप संसार में परिभ्रमण करने का चार-
 बार विचार करना यह संसारानुपेक्षा है.

अब चौथे शुक्लध्यान की प्ररूपणा इस प्रकार से हैं-'सुक्के
 ज्ञाणे चउन्निहे चउप्पडोयारे पणत्ते' शुक्लध्यान चार प्रकार का और

ધર્મધ્યાનની ચાર અનુપેક્ષા કહેલ છે. 'ત જહા' તે આ પ્રમાણે છે.-ધર્મ-
 ધ્યાન પછી જેનું પર્યાયલોચન થાય છે, તેનું નામ અનુપેક્ષા છે. વારંવાર
 ધર્મધ્યાનનું ચિંતન કરવું એજ તેનો ભાવાર્થ છે તેમા પહેલી અનુપેક્ષા
 આ પ્રમાણે છે -'एगत्ताणुपेहा' આત્માનું એકત્વરૂપ જે ચિંતન છે, તેનું
 નામ એકત્વાનુપેક્ષા છે 'अणिच्चाणुपेहा' શરીર વિગેરેના અનિત્યપણાનું
 ચિત્તન કરવું તેનું નામ અનિત્યાનુપેક્ષા છે 'असरणाणुपेहा' જગતમાં મારી
 રક્ષા કરવાવાળું કોઈ નથી હું અશરણ છું વિગેરે પ્રકારથી વિચાર કરવો
 તે અશરણાનુપેક્ષા છે 'संसाराणुपेहा' ચતુર્ગતિ રૂપ સંસારમાં પરિભ્રમણ
 કરવાનો વારંવાર વિચાર કરવો તે સંસારાનુપેક્ષા છે

હવે ચોથા શુક્લધ્યાનનું નિરૂપણ કરવામાં આવે છે-'सुक्के ज्ञाणे चउन्निहे
 चउप्पडोयारे पणत्ते' શુક્લધ્યાન ચાર પ્રકારનું અને ચાર લક્ષણોમાં અવતાર-

વન્નતે' શુક્લં ધ્યાનં ચતુર્વિધં ચતુષ્પત્યવતારં પ્રણપ્તમ્ । 'પુહુત્તવિયક્ક સવિચારી' પૃથક્ત્વવિતર્કસવિચારિ પૃથક્ત્વેન એકદ્રવ્યાશ્રિતાનામૃત્વાદિપર્યાયાણાં ભેદેન વિતર્કઃવિકલ્પઃ પૂર્વગતશ્રુતાનુસારી અથવા નાનાનયાનુસરેણ લક્ષણો યત્ર તત્ પૃથક્ત્વવિતર્કમ્ તથા વિચારઃ અર્થાત્ વ્યજ્જને વ્યજ્જનાદ્વા અર્થે મનોવાકાયયોગાનાં ચાન્યસ્મા દન્યસ્મિન્ન વિચરણમ્ અર્થાત્ અર્થાન્તરાનુશરણં યોગાત્ યોગાન્તરાનુસરણં સહવિચારેણ વર્તતે યત્ તત્ સવિચારિ પૃથક્ત્વવિતર્ક ચ તત્ સવિચારિવેતિ તથોક્તં પ્રથમં શુક્લધ્યાનમ્ । 'એગંતવિયક્ક અવિચારી' એકાન્તવિતર્કાઽવિચારિ એકત્વેન-અભેદેન ઉત્પાદાદિ પર્યાયાણામ્ અન્યત્તમૈકપર્યાયાલભ્વનમિત્યર્થઃ વિતર્કો વિકલ્પઃ પૂર્વગતશ્રુતાશ્રયો વ્યજ્જનરૂપોઽર્થરૂપો વા યસ્ય તત્ એકત્વવિત-

ચાર લક્ષણોં મેં અવતારવાલા કહા ગયા હૈ । શુક્લ ધ્યાન કા પ્રથમ પ્રકાર 'પુહુત્તવિયક્ક સવિચારી' પૃથક્ત્વવિતર્ક સવિચાર હૈ । એક દ્રવ્ય કી ઉત્પાદ આદિ પર્યાયોં કે ભેદ સે પૂર્વગત શ્રુતાનુસારી અથવા નાનાનયાનુસારી જો વિકલ્પ હૈ સો, યહ વિકલ્પ જિસ ધ્યાન મેં હોતા હૈ વહ પૃથક્ત્વવિતર્ક હૈ । તથા-અર્થ સે શબ્દ મેં, શબ્દ સે અર્થ મેં તથા મન વચન કાય યોગ મેં સે કોઈ મી એક યોગ મેં જો વિચરણ હૈ હસકા નામ વિચાર હૈ । એક અર્થ સે દૂસરે અર્થ પર ઓર એક યોગ સે દૂસરે યોગ પર જો અનુસરણ હૈ વહ વિચાર હૈ । હસ વિચાર સે સહિત જો ધ્યાન હોતા હૈ વહ સવિચારી પૃથક્ત્વવિતર્ક નામ કા પ્રથમ શુક્લ ધ્યાન હૈ । દૂસરા શુક્લધ્યાન એકત્વવિતર્ક અવિચારી હૈ-હસકા તાત્પર્ય એસા હૈ-ઉત્પાદાદિ પર્યાયોં કે અભેદ સે-ઉત્પાદાદિ પર્યાયોં મેં સે કિસી એક પર્યાય કે અલભ્વન સે-પૂર્વગતશ્રુતાશ્રિત જો વ્યજ્જન

વાળુ કહેલ છે. શુક્લધ્યાનનો પહેલો પ્રકાર 'પુહુત્તવિયક્કસવિચારિ' પૃથક્ત્વવિતર્ક સવિચાર છે એક દ્રવ્યના ઉત્પાદ વિગેરે પર્યાયોના લેક્ષ્થી પૂર્વગત શ્રુતાનુસારી જે વિકલ્પ છે, એવો વિકલ્પ જે ધ્યાનમાં હોય તે પૃથક્ત્વવિતર્ક કહેવાય છે, તથા અર્થથી શબ્દમાં, અને શબ્દથી અર્થમાં તથા મન, વચન, કાયના યોગમાંથી કોઈપણ એક યોગમાં જે વિચરણ છે, તેનું નામ વિચાર છે. એક અર્થથી બીજા અર્થમાં અને એક યોગથી બીજા યોગમાં જે અનુસરણ છે, તે વિચાર છે આ વિચાર સહિત જે ધ્યાન હોય છે, તે સવિચારી પૃથક્ત્વવિતર્ક નામનો શુક્લ ધ્યાનનો પહેલો ભેદ છે. ૧

બીજું શુક્લધ્યાન એકત્વવિતર્ક અવિચારિ છે તેનું તાત્પર્ય એવું છે કે-ઉત્પાદ વિગેરે પર્યાયોના અલેક્ષણથી-એટલે કે ઉત્પાદ વિગેરે પર્યાયો પૈકી કોઈપણ એક પર્યાયના અલભ્વનથી પૂર્વગત શ્રુતાના આશ્રયવાળા જે

કર્મ તથા ન વિષતે વિચારઃ અર્થવ્યજ્ઞનયો રિતરસ્માદિતરત્ર તથા મનોવાક્રકાય યોગાનામ્ અન્યસ્માદન્યત્ર યસ્ય તદવિચારિ દ્વિતીયં શુક્લધ્યાનમિતિ । 'સુદ્ધમ કિરિય અનિયટ્ટી' સૂક્ષ્મક્રિયાડનિવૃત્તિં, સૂક્ષ્મા ક્રિયા યત્ર મનોવાગ્યોગયોઃ સર્વથા નિરુદ્ધત્વાત્ તથા કાયયોગે વાદરકાયયોગસ્ય નિરોધકરણાત્ સૂક્ષ્મક્રિયં તથા પથાન્ન નિવર્તતે ક્ત્યનિવૃત્તિં, વર્દ્ધમાનપરિણાનત્વાત્ એતદ્ધ નિર્વાણગમનકાલે કેવલ જ્ઞાનવતામેવ ભવેદિતિ સૂક્ષ્મક્રિયાડનિવૃત્તિં તૃતીયં શુક્લધ્યાનમિતિ । 'સમુચ્છિન્ન-કિરિયઅપ્પહિવાઈ' સમુચ્છિન્નક્રિયાડપ્રતિપાતિ, સમુચ્છિન્ના સર્વથા નિરુદ્ધા

(પદ) રૂપ અથવા અર્થરૂપ વિકલ્પ છે વહ એકત્વ વિતર્ક છે તથા એક અર્થ સે અર્થાન્તર રૂપ એક વ્યજ્ઞન સે વ્યજ્ઞનાન્તર રૂપ એવં એક યોગ સે યોગાન્તર રૂપ સંક્રમણ કા જિસ ધ્યાન મેં અભાવ છે વહ અવિચારી છે । એસા જો ધ્યાન છે વહ એકત્વ વિતર્ક અવિચારી ધ્યાન છે । તોસરા શુક્લધ્યાન 'સુદ્ધમકિરિય અનિયટ્ટી' સૂક્ષ્મ ક્રિયાડનિવૃત્તી છે । હસકા તાત્પર્યએસા છે કિ મનોયોગ ઓર વાગ્યોગ કે સર્વથા નિરુદ્ધ હો જાને સે તથા વાદર કાયયોગ કા કાયયોગ મેં નિરોધ કરને સે જો ધ્યાન સૂક્ષ્મક્રિયા વાલા છે ઓર જો વર્દ્ધમાન પરિણામ હોને કે કારણ (અનિ-યટ્ટી-અનિવૃત્તિ) પીછે છૂટતા નહીં છે હસ કારણ જો અનિવૃત્તિ રૂપ છે એસા જો ધ્યાન છે વહ સૂક્ષ્મક્રિયા અનિવૃત્તિ શુક્લધ્યાન છે । યહ ધ્યાન નિર્વાણ ગમન કાલ મેં કેવલજ્ઞાન વાલો કો હી હોતા છે । 'સમુચ્છિન્ન કિરિયઅપ્પહિવાઈ' ચૌથા શુક્લધ્યાન કા ભેદ સમુચ્છિન્નક્રિયા

વ્યજ્ઞન (પદ) રૂપ અથવા અર્થરૂપ વિકલ્પ છે, તે એકત્વ વિતર્ક કહેવાય છે તથા એક અર્થથી અર્થાન્તર રૂપ એક વ્યજ્ઞનથી વ્યજ્ઞનાન્તર રૂપ અને એક યોગથી યોગાન્તરરૂપ સંક્રમણને જે ધ્યાનમાં અભાવ હોય તે અવિચારી કહેવાય છે. એવું જે ધ્યાન હોય તે એકત્વ વિતર્ક અવિચારી ધ્યાન છે ૨

ત્રીજું શુક્લધ્યાન આ પ્રમાણે છે. 'સુદ્ધમકિરિય અનિયટ્ટી' સૂક્ષ્મક્રિયા અનિવૃત્તિ' આનું તાત્પર્ય એ છે કે-મનોયોગ અને વચનયોગને સર્વથા નિરોધ થઈ જવાથી તથા વાદરકાયને કાયયોગમાં નિરોધ થવાથી જે સૂક્ષ્મ ક્રિયાવાળું ધ્યાન હોય છે, અને જે વર્દ્ધમાન પરિણામ હોવાથી 'અનિયટ્ટી-અનિવૃત્તિ' પછીથી છૂટતું નથી તેથી અનિવૃત્તિ રૂપ કહેવાય છે, એવું જે ધ્યાન છે, તે સૂક્ષ્મક્રિયાવાળું અનિવૃત્તિ ધ્યાન કહેવાય છે. આ ધ્યાન નિર્વાણ (મોક્ષ) જવાના સમયમાં કેવળજ્ઞાનવાળાઓને જ થાય છે. 'સમુચ્છિન્ન કિરિયઅપ્પહિવાઈ' શુક્લધ્યાનને ચોથી ભેદ સમુચ્છિન્ન ક્રિયા અપ્રતિપાતિ

ક્રિયા કાયિકાં શૈલેશીકરણનિરુદ્ધયોગત્વેન યસ્મિન્ તત્ સમુચ્છિન્નક્રિયમ્ તત્ત્વ-
અપ્રતિપાતિ અનુપરતસ્વભાવમ્ एतादृશं સમુચ્છિન્નક્રિયમપ્રતિપાતિ ચતુર્થે શુક્લધ્યાન
મિતિ 'સુક્તસ્સ પં જ્ઞાણસ્સ ચત્તારિ લક્ષણા પન્નત્તા' શુક્લસ્ય સ્વલ્લુ ધ્યાનસ્ય ચત્તારિ
લક્ષણાનિ પ્રજ્ઞાણાનિ 'તં જહા' 'સ્વંતી' ક્ષાન્તિઃ ક્ષમેત્યર્થઃ 'મુત્તી' મુક્તિઃ નિર્લો-
મતા 'અજ્જવે' આર્જવં સરલસેત્યર્થઃ 'મહવે' માર્દવમ્ માનત્યાગ ઇત્યર્થઃ 'સુક્તસ્સ
પં જ્ઞાણસ્સ ચત્તારિ આલમ્બના પન્નત્તા' શુક્લસ્ય સ્વલ્લુ ધ્યાનસ્ય ચત્તારિ આલ-
મ્બનાનિ પ્રજ્ઞાણાનિ, 'તં જહા' તદ્વયા-અવ્વહે' અવ્યથમ્ દેવાદ્યુપસર્ગજનિતં મયં
ચલનં વા વ્યથા તદ્ભાવોઽવ્યથમ્ 'અસંમોહે' અપમોહઃ દેવાદિકૃતમાયાજનિતસ્ય

અપ્રતિપાતિહૈ-હસકા તાત્પર્ય એસા હૈ કિ યહાં પર કાયયોગ કા સર્વથા
નિરોધ હો જાને સે કાયિકી ક્રિયા કા સર્વથા ઉચ્છેદ હો જાતા હૈ,
ઔર શૈલેશી અવસ્થા પ્રાપ્ત હો જાતી હૈ । અતઃ હસ સ્થિતિ કા જો
ધ્યાન હૈ વહ સમુચ્છિન્ન ક્રિયા અપ્રતિપાતિ શુક્લધ્યાન હૈ । ક્યોં કિ
યહ ધ્યાન ખી અપ્રતિપાતિ હોતા હૈ । 'સુક્તસ્સ પં જ્ઞાણસ્સ ચત્તારિ
લક્ષણા પળ્લણ્ણા' હસ શુક્લધ્યાન કે ખી ચાર લક્ષણ કહે ગયે હૈ ।
'તં જહા' જૈસે-સ્વંતી, મુત્તી, અજ્જવે, મહવે' ક્ષાન્તિ-ક્ષમા, મુક્તિ-
નિર્લોમતા, આર્જવ-સરલતા, ઔર માર્દવ મૃદુતા-માનત્યાગ 'સુક્ત-
સ્સ પં જ્ઞાણસ્સ ચત્તારિ આલંબના પળ્લણ્ણા' શુક્લધ્યાન કે ચાર આલ-
મ્બન કહે ગયે હૈ-અવ્વહે ૧' અવ્યથા દેવાદિકોં સે ઉપસર્ગ સે જન્ય
મય કા હોના અથવા ચલાયમાન હોના હસકા નામ વ્યથા હૈ । હસકા
જો અભાવ હૈ વહ અવ્યથા હૈ । 'અસંમોહે ૨' ક્ષાન્તિ કા અભાવ-દેવા-

છે. તેનુ તાત્પર્ય એવું છે કે-અહિયાં કાયયોગનો સર્વથા નિરોધ થઈ
જવાથી કાયિકી ક્રિયાનો સર્વથા ઉચ્છેદ થઈ જાય છે. અને શૈલેશી અવસ્થા
પ્રાપ્ત થઈ જાય છે. જેથી આ સ્થિતિનું ધ્યાન છે, તે સમુચ્છિન્ન ક્રિયા અપ્રતિ-
પાતિ શુક્લધ્યાન છે કેમકે આ ધ્યાન પણ અપ્રતિપાતિ હોય છે 'સુક્તસ્સ
પં જ્ઞાણસ્સ ચત્તારિ લક્ષણા પળ્લણ્ણા' આ શુક્લધ્યાનના પણ ચાર લક્ષણો
કહેલા છે. 'તં જહા' તે આ પ્રમાણે છે-સ્વંતી મુત્તી, અજ્જવે, મહવે' ક્ષાન્તિ
ક્ષમા, મુક્તિ, નિર્લોભપણું આર્જવ-સરલપણું અને માર્દવ-મૃદુ કેમળપણું
'સુક્તસ્સ પં જ્ઞાણસ્સ ચત્તારિ આલંબના પળ્લણ્ણા' શુક્લધ્યાનના ચાર આલંબન
કહેા છે 'અવ્વહે' ૧ અવ્યથા-એટલે કે-દેવાદિકેથી ઉપસર્ગથી થવાવાળા
ભયનુ હોવું અથવા ઉપસર્ગથી ચલાયમાન થવું, તેનું નામ વ્યથા છે.
તે વ્યથા જેમાં ન હોય તે અવ્યથા છે. ૧ 'અસંમોહે' ક્ષાન્તિનો અભાવ-

सूक्ष्मपदार्थविषयस्य च संमोहस्य मूढताया अभावोऽसंमोह इति । 'विवेगे' विवेकः देहादात्मनः आत्मनो वा सर्वसंयोगानां विवेचनबुद्ध्या पृथक्करणमेव विवेक इति । 'विडम्बणे' व्युत्सर्गो निःसंगतया देहोपधिमयत्वत्यागः । 'सुक्लस्स णं ज्ञाणस्स चत्तारि अणुप्पेहाओ पन्नत्ताओ' शुक्लस्य खलु ध्यानस्य चतस्रोऽनुप्रेक्षाः—पर्यालोचनानि प्रज्ञप्ताः । 'तं जहा' तद्यथा—'अणंतवत्तियाणुप्पेहा' अनन्तवृत्तितानुप्रेक्षा भवसंतानस्य अनन्तवृत्तितया अनुचिन्तनम् 'अनन्तोऽयं संसारः' इत्याकारकानुचिन्तनमित्यर्थः । 'विप्परिणामाणुप्पेहा' विपरिणामानुप्रेक्षा वस्तूनां प्रतिक्षणं विविधपरिणामानुगमनचिन्तनमिति । 'असुमाणुप्पेहा' अनुमानुप्रेक्षा चतुर्गतिकसंसारस्याशुमानुचिन्तनमित्यर्थः । 'अवायाणुप्पेहा' अपायानुप्रेक्षा अपायानां

दिकों द्वारा कृत आया से जनित भ्रान्ति का और सूक्ष्मपदार्थविषयक मूढता का अभाव 'विवेगे' देह से आत्मा का अथवा आत्मा से सर्वसंयोगों का विवेचन बुद्धि द्वारा पृथक्करण 'विडम्बणे' निःसंग हो जाने के कारण देह से एवं उपधि से मयत्व का त्याग । इस प्रकार से ये चार आलम्बन शुक्लध्यान के हैं । 'सुक्लस्स णं ज्ञाणस्स चत्तारि अणुप्पेहाओ' शुक्लध्यान की चार अनुप्रेक्षाएँ हैं—'तं जहा' जो इस प्रकार से हैं—'अणंतवत्तियाणुप्पेहा' भवसंतान की अनन्तवृत्तित का चारम्भार चिन्तन—यह संसार अनन्त है ऐसा विचार 'विप्परिणामाणुप्पेहा' प्रत्येकक्षण में वस्तुओं में अनेक प्रकार के होने वाले परिणमन का चिन्तन 'असुमाणुप्पेहा' चतुर्गतिक संसार का अशुभ रूप से अनुचिन्तन अन्य 'अवायाणुप्पेहा' प्राणातिपात आदि आश्रयद्वारों से जन्य

अर्थात् देहादिकों द्वारा करेयी भायायी थवावाणी भ्रांति अने सूक्ष्म पदार्थ संयधी मूढताने। अलाव 'विवेगे' देहथी आत्माने। अथवा आत्माथी सर्व संयोगाने। विवेचन बुद्धि द्वारा पृथक्करण करवुं 'विडम्बणे' नि.संग थध जव थी देहथी अने उपधीथी भवत्वपणाने। त्याग आ रीते आ चार शुक्ल ध्यानना आलम्बन कहेव छे

'सुक्लस्स ण चत्तारि अणुप्पेहाओ' शुक्लध्याननी चार अनुप्रेक्षाओ छे 'तं जहा' ते आ प्रमाणे छे 'अणंतवत्तियाणुप्पेहा' भव संतापनी अनंतवृत्ति पणानुं बारबार चितवन करवुं अर्थात् आ संसार अनंत छे, ओवे। विचार करवे। 'विप्परिणामाणुप्पेहा' दरेक क्षणमां वस्तुओमां अनेक प्रकारना थवावाणी परिणमननुं चिन्तवन 'असुमावाणुप्पेहा' चतुर्गतिक संसारनुं अशुभपणान्धी अनुचितन करवुं । 'अवायाणुप्पेहा' प्राणातिपात विषेइ आश्रयद्वाराथी थवा-

પ્રાણાતિપાતાદિશ્રવદ્વારજન્યાનર્થનામ્ અનુપ્રેક્ષા-અનુચિન્તનમિત્યપાયાનુપ્રેક્ષા ।
 અત્ર સ્વલ્પ યત્તપોઽધિકારે પ્રશસ્તાપ્રશસ્તધ્યાનવર્ણનં કૃતં તદપ્રશસ્તસ્ય ધ્યાનસ્ય
 વર્જને પ્રશસ્તસ્ય ધ્યાનસ્યાસેવને તપો ભવતીતિ કૃત્વેતિ જ્ઞાતવ્યમિતિ । ‘સેત્તં
 જ્ઞાણે’ તદેતન્ત્ સંક્ષેપવિસ્તારાધ્યાં ધ્યાનં નિરૂપિતમિતિ । ધ્યાનં નિરૂપ્ય વ્યુત્સર્ગ
 નિરૂપયિતુમાહ-‘સે કિં તં’ इत्यादि, ‘સે કિં તં વિચસગ્ગે’ અથ કઃ સ વ્યુત્સર્ગઃ
 વ્યુત્સર્ગસ્ય કિં લક્ષણં કિયાંશ્ચ ભેદાઃ ? इति प्रश्नः, भगवानाह-‘विउमग्गे दुविहे
 पन्नत्ते’ व्युत्सर्गः द्विविधः प्रज्ञप्तः । द्वैविध्यं दर्शयन्नाह-‘तं जहा’ इत्यादि, ‘तं
 जहा’ तद्यथा-‘द्ववविउसग्गे भावविउसग्गेय’ द्रव्यव्युत्सर्गश्च भावव्युत्सर्गश्चेति
 ‘से किं तं द्ववविउसग्गे’ अथ कः स द्रव्यव्युत्सर्गः द्रव्यव्युत्सर्गस्य किं स्वरूपं
 कियन्तश्च भेदाः ? इति प्रश्नः, उत्तरमाह-‘द्ववविउसग्गे चउविहे पन्नत्ते’ द्रव्य-

અનર્થોં કા અનુચિન્તન । યહાં તપ કે અધિકાર મેં જો પ્રશસ્ત અપ્ર-
 શસ્ત ધ્યાનોં કા વર્ણન ક્રિયા ગયા હૈં ત્તકા કારણ એસા હૈં કિ અપ્ર-
 શસ્ત ધ્યાન કે વર્જન મેં ઓર પ્રશસ્ત ધ્યાન કે ઉપાદાન મેં તપ હોતા
 હૈં । ‘સે ત્તં જ્ઞાણે’ હસ પ્રકાર સંક્ષેપ ઓર વિસ્તાર સે ધ્યાન કા પ્રરૂપણ
 ક્રિયા । ધ્યાન કે નિરૂપણ કે વાદ અથ વ્યુત્સર્ગ તપ કા નિરૂપણ સૂત્રકાર
 કરતે હૈં-હસમેં ગૌતમ ને પ્રમુશ્રી સે એસા પૂછા હૈં-‘સે કિં તં વિચસગ્ગે’
 હે ભદન્ત ! વ્યુત્સર્ગ તપ કા કયા લક્ષણ હૈં ઓર વહ કિતને પ્રકાર કા હૈં ?
 ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈં ‘વિચસગ્ગે દુવિહે પણ્ણત્તે’ હે ગૌતમ ! વ્યુત્સર્ગ
 તપ દો પ્રકાર કા હોતા હૈં ‘તં જહા’ જૈસે-‘દ્વવવિચસગ્ગે ય, ભાવવિચ-
 સગ્ગે ય’ દ્રવ્યવ્યુત્સર્ગ ઓર ભાવવ્યુત્સર્ગ ‘સે કિં તં દ્વવવિચસગ્ગે’ હે

વાળા અનર્થોંનુ ચિંતન કરવુ. અહિયાં તપના અધિકારમાં પ્રશસ્ત અપ્રશ-
 સ્ત ધ્યાનોંનુ વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે, તેનુ કારણ એ છે કે અપ્રશસ્ત
 ધ્યાનના વર્ણનમાં અને પ્રશસ્ત ધ્યાનના ઉપાદાન-પ્રાપ્તિમાં તપ હોય છે.
 ‘સે ત્તં જ્ઞાણે’ આ પ્રમાણે સંક્ષેપ અને વિસ્તારથી ધ્યાનનું નિરૂપણ કરેલ છે.
 ધ્યાનના નિરૂપણ પછી હવે ‘વ્યુત્સર્ગ’ તપનુ નિરૂપણ સૂત્રકાર કરે છે.
 આમાં શ્રીગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું છે કે-‘સે કિં તં વિચસગ્ગે’
 હે ભગવન્ વ્યુત્સર્ગ તપનું શું લક્ષણ છે ? અને એ તપ કેટલા પ્રકારનું છે ?
 આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘વિચસગ્ગે દુવિહે પણ્ણત્તે’ હે ગૌતમ !
 વ્યુત્સર્ગ તપ બે પ્રકારનું કહેલ છે. ‘ત જહા’ તે આ પ્રમાણે છે.—‘દ્વવ-
 વિચસગ્ગે ભાવવિચસગ્ગે ય’ દ્રવ્યવ્યુત્સર્ગ અને ભાવ વ્યુત્સર્ગ ‘સે કિં તં
 દ્વવવિચસગ્ગે’ હે ભગવન્ દ્રવ્ય વ્યુત્સર્ગનું શું સ્વરૂપ છે ? અને તેના કેટલા

વ્યુત્સર્ગઃ-દ્રવ્યત સ્ત્યાગઃ ચતુર્થિઃ પ્રજ્ઞત્વમ્મિતિ । ‘તં જહા’ તથા-‘ગણવિત્સર્ગે’ ગણવ્યુત્સર્ગઃ, તત્ત્વ વ્યુત્સર્ગો નામ અનભિવ્યક્તતાત્યાગ इत्यर्थः પરિહારવિશુદ્ધિચારિ-
ત્રાર્થ જિનશ્લેષાચારાધનાય ગણસ્ય વ્યુત્સર્ગત્યાગો ગણવ્યુત્સર્ગઃ સોડયં પ્રથમો-
વ્યુત્સર્ગઃ ૧ । ‘સરીરવિત્સર્ગે’ શરીરવ્યુત્સર્ગઃ-શરીરનિષ્ઠાસક્તેઃ પરિત્યાગઃ ।
‘ઉવહિવિત્સર્ગે’ ઉવહિવ્યુત્સર્ગઃ-વસ્ત્ર પાનાદિસંયમોપકરણેષ્વપિ આમૃત્તે પરિ-
વર્જનમિતિ । ‘મત્તપાણવિત્સર્ગે’ મત્તપાનવ્યુત્સર્ગઃ ‘સે તં દવ્વવિત્સર્ગે’ સોડયં
દ્રવ્યવ્યુત્સર્ગો નિરૂપિત્વમ્મિતિ । માત્રવ્યુત્સર્ગ જ્ઞાપનાયાહ-‘સે કિં તં’ इत्यादि,

મદન્ત ! દ્રવ્યવ્યુત્સર્ગ કયા સ્વરૂપ હૈં ઓર કિતને ઉસકે મેદ હૈં ?
ઉત્તર મેં પ્રશ્નર્થ : હુતે હિં-‘દવ્વવિત્સર્ગે ચત્તવ્વિદ્દે પપ્પત્તે’ હે ગૌતમ ।
દ્રવ્યવ્યુત્સર્ગ ચાર પ્રકાર કા કહા ગયા હૈં । ‘તં જહા’ જૈસે-‘ગણવિત્સર્ગે’ ગણવ્યુત્સર્ગ-વ્યુત્સર્ગ શબ્દ કા અર્થ આસક્તિ કા ત્યાગ હૈં । પરિ-
હાર વિશુદ્ધિ ચારિત્રકે લિયે અથવા જિનકલ્પ આદિ કી આરાધના કે
લિયે ગણ કા જો ત્યાગ કર દિયા જાતા હૈં વહ ગણવ્યુત્સર્ગ હૈં । યહ
વ્યુત્સર્ગ કા પ્રથમ મેદ હૈં । ‘સરીરવિત્સર્ગે’ શરીરવ્યુત્સર્ગ શરીર
સમ્બન્ધી આસક્તિ કા ત્યાગ યહ વ્યુત્સર્ગ કા દ્વિતીય મેદ હૈં । ‘ઉવહિ
વિત્સર્ગે’ ઉવહિવ્યુત્સર્ગ-વસ્ત્ર પાત્ર આદિ જો સંયમ કે ઉપકરણ હૈં
उनके भी अस्मक्ति का जो त्याग है यह व्युत्सर्ग तप का तृतीय मેદ
હૈં । ‘મત્તપાણવિત્સર્ગે’ મત્તપાનવ્યુત્સર્ગ આહાર પાની કા ત્યાગ કરના
-યહ વ્યુત્સર્ગ કા ચતુર્થ મેદ હૈં । ‘સે તં દવ્વ વિત્સર્ગે’ હસ પ્રકાર હે
યહ દ્રવ્યવ્યુત્સર્ગ હૈં । ‘સે કિં તં માત્રવિત્સર્ગે’ હે મદન્ત ! માત્રવ્યુત્સર્ગ

ભેદ કહ્યા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રશ્નશ્રી કહે છે કે-‘દવ્વવિત્સર્ગે ચત્તવ્વિદ્દે
પપ્પત્તે’ હે ગૌતમ ! દ્રવ્ય વ્યુત્સર્ગ ચાર પ્રકારનું કહેલ છે ‘તં જહા’ તે
આ પ્રમાણે છે-‘ગણવિત્સર્ગે’ ગણવ્યુત્સર્ગ, વ્યુત્સર્ગ શબ્દનો અર્થ આસ-
ક્તિનો ત્યાગ એ પ્રમાણે છે પરિહારવિશુદ્ધિક ચારિત્ર માટે અથવા જનકલ્પ
વિગેરેની આરાધના માટે ગણનો જે ત્યાગ કરવામાં આવે છે, તે ગણ વ્યુ-
ત્સર્ગ કહેવાય છે આ વ્યુત્સર્ગનો પહેલો ભેદ થાય છે

‘સરીરવિત્સર્ગે’ શરીર વ્યુત્સર્ગ શરીર સંબંધી આસક્તિનો ત્યાગ આ
વ્યુત્સર્ગનો બીજો ભેદ કહેલ છે ‘ઉવહિવિત્સર્ગે’ ઉપધિ વ્યુત્સર્ગ-વસ્ત્ર, પાત્ર,
વિગેરે જે સંયમના ઉપકરણો છે. તેમાં પણ આસક્તિનો જે ત્યાગ કહેલ છે
તે વ્યુત્સર્ગ તપનો ત્રીજો ભેદ થાય છે ૩ ‘મત્તપાણવિત્સર્ગે’ ભક્તપાન વ્યુ-
ત્સર્ગ-આહારપાણીનો ત્યાગ કરવો આ વ્યુત્સર્ગનો ચોથો ભેદ કહેલ છે.
‘સે તં દવ્વવિત્સર્ગે’ આ રીતે આ દ્રવ્ય વ્યુત્સર્ગના ભેદો કહ્યા છે.

‘સે કિં તં ભાવવિડસગ્ગે’ અથ કઃ સ ભાવવ્યુત્સર્ગઃ, ભાવવ્યુત્સર્ગસ્ય કિં સ્વરૂપં ક્રિયન્તશ્ચ ખેદાઃ ? इति पद्मः, भगवानाह—‘भावविडसगगे ति विहे पण्णत्ते’ भाव व्युत्सर्गस्त्रिविधः प्रज्ञप्तः । ‘तं जहा’ तद्यथा—‘कसायविडसगगे’ कषायव्युत्सर्गः कषायाणां—क्रोधमानमायालोभाख्यानां चतुर्णां परित्यागः कषायव्युत्सर्गः प्रथमः १ । ‘संसारविडसगगे’ संसारव्युत्सर्ग २, ‘कम्मविडसगगे’ कर्मव्युत्सर्गः ३, ‘से किं तं कसायविडसगगे’ अथ कः स कषायव्युत्सर्गः कषायव्युत्सर्गस्य किं लक्षणं क्रियन्तश्च ખેદાઃ ? इति पद्मः, भगवानाह—‘कसायविडसगगे चउव्विहे पण्णत्ते’ कषायाणां—क्रोधादीनां व्युत्सर्गस्त्याग श्रतुर्विधः प्रज्ञप्तः । ‘तं जहा’ तद्यथा—‘कोहविडसगगे’ क्रोधव्युत्सर्गः क्रोधत्याग इत्यर्थः । ‘माणविडसगगे’ मानव्युत्सर्गः, मानत्याग इत्यर्थः । ‘मायाविडसगगे’ मायाव्युत्सर्गः मायायाः परित्याग इत्यर्थः,

કા કયા સ્વરૂપ હૈ ? और वह कितने प्रकार का कहा गया है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘भाव विडसगगे ति विहे पण्णत्ते’ हे गौतम ! भाव-व्युत्सर्ग तीन प्रकार का कहा गया है । ‘तं जहा’ जैसे—‘कसाय विड-सगगे’ कषायव्युत्सर्ग—क्रोध मान माया और लोभ इन कषायों का त्याग करना ‘संसारविडसगगे’ संसार का त्याग करना और ‘कम्म-विडसगगे’ कर्म का त्याग करना ‘से किं तं कसायविडसगगे’ हे भदन्त ! कषायव्युत्सर्ग का क्या लक्षण है और कितने उसके भेद हैं ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘कसायविडसगगे चउव्विहे पण्णत्ते’ हे गौतम ! कषाय व्युत्सर्ग चार प्रकार का कहा गया है ‘तं जहा’ जैसे ‘कोह विडसगगे’ क्रोध का त्याग करना ‘माणविडसगगे’ मानका त्याग करना, ‘माया विडसगगे’ माया का त्याग करना ‘लोभविडसगगे’ लोभ का त्याग

‘સે કિં તં ભાવવિડસગ્ગે’ હે ભગવન્ ભાવ વ્યુત્સર્ગનું શું સ્વરૂપ છે ? અર્થાત્ ભાવ વ્યુત્સર્ગ કેને કહેવાય છે ? અને ભાવ વ્યુત્સર્ગના કેટલા ભેદો છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ભાવવિડસગ્ગે તિવિહે પણ્ણત્તે’ હે ગૌતમ ! ભાવવ્યુત્સર્ગ ત્રણ પ્રકારનો કહેલ છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે—‘કસાયવિડસગ્ગે’ કષાયવ્યુત્સર્ગ—ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ આ કષાયોનો ત્યાગ કરવો. ‘સંસારવિડસગ્ગે’ સંસારનો ત્યાગ કરવો. ‘કમ્મવિડસગ્ગે’ કર્મનો ત્યાગ કરવો. ‘સે કિં તં કસાયવિડસગ્ગે’ હે ભગવન્ કષાય વ્યુત્સર્ગનું શું લક્ષણ છે ? અને તેના કેટલા ભેદો કહ્યા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘કસાયવિડસગ્ગે ચરવ્વિહે પણ્ણત્તે’ હે ગૌતમ ! કષાય વ્યુત્સર્ગ ચાર પ્રકારનો કહેલ છે ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે—‘કોહવિડસગ્ગે’ ક્રોધનો ત્યાગ કરવો. ‘માણવિડસગ્ગે’ માનનો ત્યાગ કરવો. ‘માયાવિડસગ્ગે’ માયાનો ત્યાગ

‘લોમવિડસર્ગો’ લોમવ્યુત્સર્ગઃ લોમત્યાગ इति । ‘સે તં કમાયવિડસર્ગો’ સોડ્યં પૂર્વોક્તક્રમેણ કપાયવ્યુત્સર્ગો નિરૂપિતઃ । ‘સે કિં તં સંસારવિડસર્ગો’ અથ કઃ સ સંસારવ્યુત્સર્ગઃ, સંસારવ્યુત્સર્ગસ્ય કિં સ્વરૂપં કિયન્ત ભેદાઃ ? इति प्रश्नः, उत्तरमाह—‘संसारविडसर्गो’ संसारव्युत्सर्गः ‘चउव्विहे पणत्ते’ चतुर्विधः पणत्तः ‘त जहा’—तद्यथा—‘नैरइयसंसारविडसर्गो’ नैरयिकसंसारव्युत्सर्गः ‘जाव देव-संसारविडसर्गो’ यावद् देवसंसारव्युत्सर्गः, अत्र यावत्पदेन मनुष्यसंसारव्युत्सर्गं तिर्यक् संसारव्युत्सर्गयोर्ग्रहणं भवतीति । ‘સે તં સંસારવિડસર્ગો’ સોડ્યં પૂર્વોક્તક્રમેણ સંસારવ્યુત્સર્ગો નિરૂપિત इति । ‘સે કિં ત કમ્મવિડસર્ગો’ અથ કઃ સ કર્મવ્યુત્સર્ગઃ કર્મવ્યુત્સર્ગસ્ય કિં સ્વરૂપં કિયન્તશ્ચ ભેદાઃ ?

करना ‘से त कलायविडसर्गो’ इस प्रकार से यह कपायव्युत्सर्ग के विषय में कथन किया है ‘से किं तं संसारविडसर्गो’ हे भदन्त ! संसारव्युत्सर्ग का क्या स्वरूप है और कितने उसके भेद हैं ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘संसारविडसर्गो चउव्विहे पणत्ते’ हे गौतम ! संसारव्युत्सर्ग चार प्रकार का फहा गया है—‘तं जहा’ जैसे—‘नैरइय संसारविडसर्गो’ नैरयिक संसार का त्याग करना ‘जाव देव संसारविडसर्गो’ यावत् देव संसार का त्याग करना—यहां यावत्पद से ‘मनुष्य संसारव्युत्सर्ग और तिर्यग् संसार व्युत्सर्ग’ इन दो संसार व्युत्सर्गों का ग्रहण हुआ है । ‘से तं संसारविडसर्गो’ इस प्रकार से यह संसार व्युत्सर्ग के सम्बन्ध में प्रभुश्री ने कथन किया है । ‘से किं तं कम्मविडसर्गो’ हे भदन्त ! कर्मव्युत्सर्ग का क्या स्वरूप है और कितने उसके भेद हैं ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘कम्मविड-

કરવો ‘લોમવિડસર્ગો’ લે લેનો ત્યાગ કરવો ‘સે ત કમાયવિડસર્ગો’ આ પ્રમાણે આ કપાય વ્યુત્સર્ગના સંબંધમાં કથન કરેલ છે.

‘સે કિં તં સંસારવિડસર્ગો’ હે ભગવન્ સંસાર વ્યુત્સર્ગં તુ શુ સ્વરૂપ છે ? અને તેના કેટલા ભેદો કહ્યા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘સંસારવિડસર્ગો ચરવિવહે પણત્તે’ હે ગૌતમ ! સંસાર વ્યુત્સર્ગ ચાર પ્રકારના કહેલ છે. ‘ત જહા’ તે આ પ્રમાણે છે. ‘નૈરઇયસંસારવિડસર્ગો’ નૈરયિક સંસાર વ્યુત્સર્ગ અર્થાત્ નૈરયિક સંસારનો ત્યાગ કરવો. ‘જાવ દેવસંસારવિડસર્ગો’ યાવત્ દેવસંસારનો ત્યાગ કરવો અહિંયાં યાવત્પદથી ‘મનુષ્ય સંસારવ્યુત્સર્ગ’ અને તિર્યક સંસારવ્યુત્સર્ગ આ બે વ્યુત્સર્ગો ગ્રહણ કરાયા છે. ‘સે ત કમ્મવિડસર્ગો’ આ પ્રમાણે આ સંસાર વ્યુત્સર્ગના સંબંધમાં કથન કરેલ છે. ‘સે કિં તં કમ્મ-વિડસર્ગો’ હે ભગવન્ કર્મ વ્યુત્સર્ગં તુ શુ સ્વરૂપ છે ? અને તેના કેટલા ભેદો

इति प्रश्नः, उत्तरमाह—‘कर्मविउसगगे अट्टविहे पन्नत्ते’ कर्मव्युत्सर्गः अप्रविधः प्रज्ञप्तः अष्टप्रकारकः कर्मव्युत्सर्गो भवतीति । ‘तं जहा’ तद्यथा—‘णाणावरणिज्ज कम्मविउसगगे’ ज्ञानावरणीयकर्मव्युत्सर्गः, ज्ञानावरणीयकर्मणः परित्यागः । ‘जाव अंतराइय कम्मविउसगगे’ यावत् अन्तरायकर्मव्युत्सर्गः । अत्र यावत्पदेन दर्शनावरणीयवेदनीयमोहनीयायुष्कनामगोत्राणां पण्णां कर्मव्युत्सर्गाणां ग्रहणं भवतीति । ‘से तं कम्मविउसगगे’ सोऽयं पूर्वोक्तक्रमेण कर्मव्युत्सर्गः कथितः । ‘से तं भावविउसगगे’ सोऽयं पूर्वकथितप्रकारेण भावव्युत्सर्गः प्रतिपादित इति । ‘से तं अविमतरए तवे’ तदेतदाभ्यन्तरं तपो निरूपितमिति । ‘सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति’ तदेवं भदन्त ! तदेवं भदन्त ! इति हे भदन्त ! संयत्तानां स्वरूपविषये

सगगे अट्टविहे पणत्ते’ हे गौतम ! कर्मव्युत्सर्ग आठ प्रकार का कहा गया है । ‘तं जहा’ जैसे—‘णाणावरणिज्ज कम्मविउसगगे’ ज्ञानावरणीय कर्म का त्याग ‘जाव अंतराइय कम्मविउसगगे’ यावत् अन्तराय कर्म का त्याग । यहां यावत्पद से ‘दर्शनावरणीयव्युत्सर्ग, वेदनीयव्युत्सर्ग, मोहनीयव्युत्सर्ग आयुष्क व्युत्सर्ग नाम व्युत्सर्ग और गोत्र व्युत्सर्ग’ इन कर्म व्युत्सर्गों का ग्रहण हुआ है । ‘से तं कम्मविउसगगे’ इस प्रकार से यह कर्मव्युत्सर्ग के सम्बन्ध में विचार है । ‘से तं भावविउसगगे’ यहां तक इस पूर्वोक्त कथन के अनुसार भावव्युत्सर्ग का कथन समाप्त हुआ ‘से तं अविमतरए तवे’ और इसकी सन्नाहि में ही आभ्यन्तर तप का कथन भी समाप्त हो जाता है ‘सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति’ हे भदन्त ! संयत्तों के स्वरूप के विषय में जो आप देवानु-

કહ્યા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘સંસારવિવસગગે અટ્ટવિહે પણત્તે’ હે ગૌતમ ! કર્મવ્યુત્સર્ગ આઠ પ્રકારના કહેલ છે, ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે. ‘ણાણાવરણિજ્જ કમ્મવિવસગગે’ જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ત્યાગ ‘જાવ અંતરાઇય કમ્મવિવસગગે’ યાવત્ અંતરાય કર્મનો ત્યાગ અહિયાં યાવત્પદથી દર્શનાવરણીય વ્યુત્સર્ગ, વેદનીય વ્યુત્સર્ગ, મોહનીય વ્યુત્સર્ગ, આયુષ્ક વ્યુત્સર્ગ, નામવ્યુત્સર્ગ, અને ગોત્ર વ્યુત્સર્ગ આ કર્મવ્યુત્સર્ગો ગ્રહણ કરાયા છે. ‘સે ત્ત કમ્મવિવસગગે’ આ રીતે આ કર્મ વ્યુત્સર્ગના સંબંધમાં કથન કરેલ છે, ‘સે તં ભાવવિવસગગે’ આ રીતે આ પૂર્વોક્ત કથન પ્રમાણે ભાવ વ્યુત્સર્ગનું કથન કરેલ છે ‘સે ત્ત અવિમતરણ તવે’ આ પ્રમાણે આભ્યંતર તપનું સ્વરૂપ કહેલ છે.

— ‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ત્તિ’ હે ભગવન્ સંયતોના સ્વરૂપના સંબંધમાં આપ દેવાનુમિત્તે કથન કરેલ છે. આ સંબંધ કથન આપ વાક્ય પ્રમાણરૂપ

यत् देवानुमिषेण निवेदितं सर्वमेव आप्तवाक्यस्य सर्वथैव सत्यत्वादिति कथ-
यित्वा गौतमो भगवन्तं तीर्थकरं वन्दते नमस्यति वन्दित्वा नमस्यित्वा च संयमेन
तपसा आत्मानं भावयन् विहरतीति ॥सू० ११॥

इति श्री विश्वविख्यात-जगद्वल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषा-
कलितललितकलापालापकप्रविशुद्धगद्यपद्यानैकग्रन्थनिर्मापक,
वादिमानमर्दक-श्रीशाहूच्छत्रपति कोल्हापुरराजप्रदत्त-
'जैनाचार्य' पदभूषित — कोल्हापुरराजगुरु-
बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य — जैनधर्मदिवाकर
पूज्य श्री घासीलालव्रतिविरचितायां श्री
“भगवतीसूत्रस्य” प्रमेयचन्द्रिकाख्यायां
व्याख्यायाम् पञ्चविंशतिशतकस्य
सप्तमोद्देशकः समाप्तः ॥२५-७॥

प्रिय ने निवेदित किया है वह सब आप्त वाक्य प्रमाण होने के कारण
सर्वथा सत्य ही है । इस प्रकार कह कर गौतम ने प्रभुश्री को वन्दना
की और उन्हें नमस्कार किया वन्दना नमस्कार कर फिर वे तप
और संयम से आत्मा को भावित करते हुए अपने स्थान पर
विराजमान हो गये ॥सू० ११॥

जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री घासीलालजीमहाराजकृत
“भगवतीसूत्र” की प्रमेयचन्द्रिका व्याख्याके पचीसवें शतकका
सप्तम उद्देशक समाप्त ॥२५-७॥

होवाथी सर्वथा सत्य छे हे भगवन् आपनु कथन सत्य ज छे. आ प्रभावे
कहीने श्रीगौतमस्वामीछे प्रभुश्रीने वन्दना करी तेछोने नमस्कार कया वन्दना
नमस्कार करीने ते पछी तेछो तप आने सयमथी पोताना आत्माने
भावित करता थका पोताना स्थान पर विराजमान थछे गया. ॥सू० ११॥

जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकरपूज्यश्री घासीलालजी महाराज कृत “भगवतीसूत्र”नी
प्रमेयचन्द्रिका व्याख्याना पचीसमा शतकने सातमोद्देशक समाप्त ॥२५-७॥

अथाष्टमोद्देशकः प्रारभ्यते

सप्तमोद्देशके संयताः सस्वरूपाः समेदाश्च कथिताः संयतविपक्षभूताश्चा
संयता भवन्ति ते चासंयता नारकादयः, तेषां च यथा समुत्पादो भवति तथा
अष्टमोद्देशके कथयिष्यते, इत्येवं सम्बन्धेनायातस्य अष्टमोद्देशकस्येदमादिमं
सूत्रम्, 'रायगिहे' इत्यादि ।

मूलम्—रायगिहे जाव एवं वयासी नेरइयाणं भंते ! कहं
उववज्जंति स्ते जहानामए पवए पवमाणे अज्झवसाणनिव्व-
त्तिएणं करणोवाएणं सेयकाले तं ठाणं विप्पजहिता पुरिमं
ठाणं उवसंपज्जित्ताणं विहरइ । एवामेव एए वि जीवा पवओ
विव पवमाणा अज्झवसाणनिव्वत्तिएणं करणोवाएणं सेयकाले तं
भवं विप्पजहिता पुरिमं भवं उवसंपज्जित्ताणं विहरंति । तेसिं णं
भंते ! जीवाणं कहं सीहागई ? कहं सीहे गइविसए पन्नत्ते ?
गोयमा ! स्ते जहानामए केइपुरिसे तरुणे बलवं एवं जहा-
ओइसमसए पढमे उइसए जाव तिसमएणं वा विग्गहेणं उव-
वज्जंति, तेसिं णं जीवाणं तहा सीहागई तहा सीहे गइविसए
पन्नत्ते । तेणं भंते ! जीवा कहं परभवियाउयं पकरेंति ? गोयमा !
अज्झवसाणजोगनिव्वत्तिएणं करणोवाएणं, एवं खलु ते जीवा
परभवियाउयं पकरेंति । तेसिं णं भंते ! जीवाणं कहं गई पव-
त्तइ ? गोयमा ! आउक्खएणं भवक्खएणं एवं खलु तेसिं
जीवाणं गई पवत्तइ । ते णं भंते ! जीवा किं अयड्ढिए उववज्जंति
परड्ढिए उववज्जंति ? गोयमा ! आयड्ढिए उववज्जंति नो परिड्ढिए
उववज्जंति । ते णं भंते ! जीवा किं आयकम्मुणा उववज्जंति
परकम्मुणा उववज्जंति ? गोयमा ! आयकम्मुणा उववज्जंति नो
परकम्मुणा उववज्जंति । ते णं भंते ! जीवा किं आयप्पओगेणं
उववज्जंति परप्पओगेणं उववज्जंति ? गोयमा ! आयप्पओगेणं

उववज्जंति नो परप्पओगेणं उववज्जंति । असुरकुमाराणं भंते ।
कहं उववज्जंति जहा नेरइया तहेव निरवसेसं जाव नो परप्प-
ओगेणं उववज्जंति । एवं एगिंदियवज्जा जाव वेत्ताणिया । एगिं-
दिया एवं चेव । नवरं चउसमइआं विग्गहो सेसं त चेव । सेवं
भंते ! सेवं भंते ! जाव विहरइ ॥सू० १॥

पणवीसइमे सए अट्टमो उद्देसो समतो ॥२५-८॥

छाया—राजगृहे यावदेवम् अवादीत्—नैरयिकाः खलु भदन्त ! कथमुत्पद्यन्ते ?
स यथानामकः प्लवकः प्लवमानः अध्यवसायनिर्वर्तितेन करणोपायेन एष्य-
त्काले तत्स्थानं विपजह्य पौरस्त्यं स्थानमुपसंपद्य खलु विहरति एवमेव एतेऽपि
जीवाः प्लवक इव प्लवमानाः अध्यवसायनिर्वर्तितेन करणोपायेन एष्यत्काले तं
भवं विपजहाय पौरस्त्यं भवमुपसंपद्य खलु विहरन्ति । तेषां खलु भदन्त ! जीवानां
कथं शीघ्रा गतिः कथं शीघ्रो गतिविषयः प्रज्ञप्तः ? गौतम ! स यथा नामकः
कश्चित् पुरुषः तरुणो बलवान् एवं यथा चतुर्दशशते प्रथमोद्देशके यावत् त्रिसमयेन
वा विग्रहेण उपपद्यन्ते । तेषां खलु जीवानां तथा शीघ्रा गतिः स्तथा शीघ्रो गति-
विषयः प्रज्ञप्तः । ते खलु भदन्त ! जीवाः कथं परमविकायुष्कं प्रकुर्वन्ति ?
गौतम ! अध्यवसाययोगनिर्वर्तितेन करणोपायेन एवं खलु ते जीवाः परमविका-
युष्कं प्रकुर्वन्ति तेषां खलु भदन्त ! जीवानां कथं गतिः प्रवर्तते ? गौतम ! आंयुः
क्षयेण भवक्षयेण स्थितिक्षयेण, एवं खलु तेषां जीवानां गतिः प्रवर्तते । ते खलु
भदन्त ! जीवाः किमात्मद्वर्था उत्पद्यन्ते परद्वर्था उत्पद्यन्ते ? गौतम !
आत्मद्वर्था उत्पद्यन्ते नो परद्वर्था उत्पद्यन्ते । ते खलु भदन्त ! जीवाः किम्
आत्मकर्मणोत्पद्यन्ते परकर्मणोत्पद्यन्ते, गौतम ! आत्मकर्मणोत्पद्यन्ते
नो परकर्मणोत्पद्यन्ते । ते खलु भदन्त ! जीवाः किमात्मप्रयोगेणोत्पद्यन्ते
परप्रयोगेण उत्पद्यन्ते ? गौतम ! आत्मप्रयोगेणोत्पद्यन्ते नो परप्रयोगेण उत्प-
द्यन्ते । असुरकुमाराः खलु भदन्त ! कथमुत्पद्यन्ते ? यथा नैरयिकाः तथैव निरव-
शेषम् यावत् नो परप्रयोगेण उत्पद्यन्ते । एवमेकेन्द्रियवर्जाः यावद्वैमानिकाः ।
एकेन्द्रिया एवमेव नवरं चतुःसामयिको विग्रहः, शेषं तदेव । तदेवं भदन्त !
तदेवं भदन्त ! इति यावद्विहरति । ॥सू० १॥

पञ्चविंशतितमे शतके अष्टमोद्देशकः समाप्तः ॥२५-८॥

ટીકા—‘રાયગિહે જાવ એવં વયાસી’ રાજગૃહે યાવદેવમવાદીત્ અન્ન યાવત્પ-
 દેન ભગવતઃ સમવસરણમ્ભૂત્ પરિષત્ નિર્ગતા તત્ર ભગવાન્ ધર્મમુપદિષ્ટવાન્ પરિ-
 ષત્ પ્રતિગતા તત્તો ગૌતમો ભગવન્તં વન્દતે નમસ્યતિ, વન્દિત્વા નમસ્યિત્વા એતદ-
 ન્તસ્ય પ્રકરણસ્ય સહગ્રહો ભવતીતિ, કિમવાદીત્ ગૌતમઃ ? તત્રાહ—‘નેરહ્યા ણં’
 इत्यादि, ‘નેરહ્યા ણં મંતે ! કહં ઉવવજ્જંતિ’ નૈરયિકાઃ રહુ મદન્ત ! કથં કેન-
 પ્રકારેણ કીદૃશં કારણવિશેષમાસાદ્ય નરકાવાસે સમુપચન્તે ? इति प्रश्नः,

॥ પચીસવેં શતક કા આઠવે ઉદ્દેશક પ્રારંભ ॥

સાતવેં ઉદ્દેશક મેં સ્વરૂપ ઔર એદ સહિત સંયતોં કા કથન કિયા
 ગયા હૈ । સંયતોં કે વિપક્ષભૂત અસંયત હોતે હેં । એ અસંયત નારકાદિ
 જીવ રૂપ હોતે હેં અતઃ ઇનકા જિસ પ્રકાર સે ઉત્પાદ હોતા હૈ ઉસ
 પ્રકાર સે એ ઇસ અષ્ટમ ઉદ્દેશક મેં કહે જાયેંગે । ઇસ સંબન્ધ સે આયા
 હુઆ યહ અષ્ટમ ઉદ્દેશક પ્રારંભ કિયા જાતા હૈ ‘રાયગિહે’ इत्यादि,

ટીકાર્થ—‘રાયગિહે જાવ એવં વયાસી’ રાજગૃહ નગર મેં યાવત્ ભગવાન્
 ગૌતમ ને ઇસ પ્રકાર સે પૂછા—યહાં યાવત્પદ સે ‘ભગવાન્ કા સમવ-
 સરણ હુઆ, પરિષદા નિકલી ભગવાન્ ને ઉસે ધર્મોપદેશ દિયા, પરિષદા
 વિસર્જિત હો ગઈ, તથા ગૌતમ ને ભગવાન્ કો વન્દના કી નમસ્કાર
 કિયા, ફિર વન્દના નમસ્કાર કરકે’ યહાં તક કા પાઠ ગ્રહિત હુઆ
 હૈ । ગૌતમસ્વામી ને પ્રભુશ્રી સે કયા પૂછા—‘નેરહ્યા ણં મંતે ! કહં ઉવવ-
 જ્જંતિ’ હે મદન્ત । જીવ કૈસે કારણવિશેષ કો પ્રાપ્ત કર નરકાવાસ મેં

આઠમા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ—

સાતમા ઉદ્દેશાનુ સ્વરૂપ અને બેદ સહિત સંયતોનુ કથન કરવામાં
 આનું છે સંયતોના પ્રતિપક્ષી રૂપ અસંયતો હોય છે, તેથી અસંયતોનો
 ઉત્પાદ બે રીતે થાય છે તે આ આઠમા ઉદ્દેશામાં કહેવામાં આવશે તેથી
 આ આઠમા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ કરવામાં આવે છે.

“રાયગિહે જાવ એવં વયાસી” ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—‘રાયગિહે જાવ એવં વયાસી’ રાજગૃહ નગરમાં ભગવાનનું
 સમવસરણ થયું. પરિષદ ભગવાનને વદના કરવા નગરની બહાર નીકળી
 ભગવાને તેઓને ધર્મદેશના સંભળાવી ધર્મદેશના સંભળીને પરિષદ ભગ-
 વાનને વદના કરી પોતપોતાના સ્થળે પાછી ગઈ તે પછી શ્રીગૌતમસ્વામીએ
 ભગવાનને વદના કરી નમસ્કાર કર્યા વદના નમસ્કાર કરીને પ્રભુશ્રીને આ
 પ્રમાણે પૂછ્યું—‘નેરહ્યા ણં મંતે ! કહં ઉવવજ્જંતિ’ હે ભગવન્ શુભ કેવા કારણ
 વિશેષને પ્રાપ્ત કરીને નરકાવાસમાં નારકપણાથી ઉત્પન્ન થાય છે ? ગૌતમ-

भगवानाह—‘से जहानामए’ इत्यादि, ‘से जहानामए’ स यथानामकः ‘पवए’
 प्लवकः—उत्प्लवन तारीपुरुषः ‘पवमाणे’ प्लवमानः—उत्प्लुतिं कुर्वन् ‘अञ्जवसाण-
 निव्वत्तिएणं’ अध्यवसायनिर्व्वर्त्तितेन मया उत्प्लवनं कर्तव्यमित्याकारकेणाध्यवसा-
 येन निर्व्वर्त्तितम्—सम्पादित द्रव्येण ‘करणोवाएणं’ करणोपायेन उत्प्लवनलक्षणं
 यत् करणं क्रियाविशेषः ए एव उपायः—स्थानान्तरमाप्तौ हेतुः करणोपाय स्तेन
 करणोपायेन । ‘सेयकाले’ एष्यत्काले—भविष्यत्काले विहरतीत्यग्रिमक्रियया
 सम्बन्धः । किं जहान इत्याह—‘तं ठाणं’ इत्यादि, ‘तं ठाणं’ तत् स्थानम् यस्मिन्
 स्थाने स्थितः तत् स्थानम् । ‘विप्पजहिता’ विमज्ज प्लवनतः परित्यज्य ‘पुरिम-
 ठाणं’ पौरस्त्यम्—अग्रिमं स्थानम् ‘उपसंपज्जित्ताणं’ उपसंपद्य—संपाप्य ‘विहरइ’
 विहरतीति दृष्टान्तः, दाष्टान्तिके योजयति—‘एवामेव’ इत्यादि, ‘एवामेव’ एव-
 मेव ‘एएवि जीवा’ एतेऽपि नारकादयो जीवाः किमुक्तं भवतीत्याह—‘पवओ
 विव पवमाणा’ प्लवक इव प्लवमानाः ‘अञ्जवसाणनिव्वत्तिएणं’ अध्यवसायनिर्व्व-
 र्त्तितेन अश्रितो प्लवनं करिष्यामि इत्येतादृशाध्यवसायनिर्व्वर्त्तितेन । ‘क.णो

नारकरूप से उत्पन्न होता है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘से जहा
 नामए पवए पवमाणे २’ हे गौतम ! जैसे कोई उछलने वाला पुरुष
 उछलता २ ‘अञ्जवसाणनिव्वत्तिएणं’ अध्यवसायविशेष से—मुझे
 कूदना चाहिये—इस प्रकार की इच्छा से ‘करणोवाएणं’ उत्प्लवन-
 —कूदने रूप उपाय से ‘सेयकाले तं ठाणं विप्पजहिता पुरिमं ठाणं उवसंप-
 ज्जित्ता णं विहरइ’ आने वाले समय में—भविष्यत्काल में—अपने पहिले
 के स्थान को छोड़कर आगे के स्थान पर पहुँच जाता हूँ—‘एवामेव एए
 वि जीवा पवओविप पवमाणा’ उसी प्रकार से ये जीव भी उछलने
 वाले के जैसा कूदते २ ‘अञ्जवसाणनिव्वत्तिएणं करणोवाएणं सेय-
 काल तं भवं विप्पजहिता पुरिमं भवं उवसंपज्जित्ताणं विहरति’

स्वाभीना आ प्रश्नना उत्तरमा प्रभुश्री कहे छे के—‘से जहानामए पवए पव-
 माणे २’ हे गौतम ! ७ रीते केध उछणवावणे पुरुष उछणतो उछणतो
 ‘अञ्जवसाणनिव्वत्तिएणं’ अध्यवसाय विशेषथी—भारे कूदपुं केधजे आ रीतनी
 धञ्जाथी थावावाणा ‘करणोवाएणं’ उत्प्लवन—कूदवाना उपायथी ‘सेय काले त
 ठाणं विप्पजहिता, पुरिमं ठाण उवसंपज्जित्ता णं विहरइ’ आपवावाणा समयमां
 ओट्ठे के भविष्य कालमां पोताना पडेवाना स्थानने छोडीने आगणना स्थान
 उपर पडेथी लय छे ‘एवामेव एए वि जीवा पवओ विव पवमाणा’ केव
 प्रकारे आ एव पव उछणवावाणानी केम कूदतां कूदतां ‘अञ्जवसाणनिव्वत्तिएणं
 करणोवाएण सेयकाल त भवं विप्पजहिता पुरिमं भवं उवसंपज्जित्ताणं विहरति’
 अ० ६३

વાપણ' કરણોપાયેન ક્રિયતે અનેક પ્રકારિકા અવસ્થા જીવસ્થાનેન અથવા-ક્રિયતે
યત્ સત્ કરણમ્ કર્મપ્લવનક્રિયાવિશેષો વા કરણં કરણમિવ કરણમ્ સ્થાનાન્તર-
પ્રાપ્તિકારણતાસાધમ્યાત્ કર્મેવ, તદેવોપાય इति કરણોપાય સ્તેન કરણો-
પાયેન । 'સેયકાલે' ઇષ્યત્કાલે આગામિકાલે इत्यર્થઃ 'ત મયં વિષ્ણુજહિતા' તં
મયં-મનુષ્યાદિ મયં વિષ્ણુજહ-પરિત્યજ્ય 'પુરિમ મયં' પૌરસ્ત્યં-પ્રાપ્તવ્યં નારકાદિ
મયમ્ 'ઉપસંપન્નિજ્ઞાણં' ઉપસંપન્ન ચલુ 'વિહરતિ' વિહરન્તિ । યથા કશ્ચિત્ પ્લવકઃ
અધ્યવસાયેન એકં સ્થાનં પરિત્યજ્ય સ્થાનાન્તરમાસાદયતિ તથૈવ એતે જીવા અપિ
કર્માત્મકકારણવિશેષમાસાદ્ય મનુષ્યાદિમયં પરિત્યજ્ય નારકમયં ઘટીયન્ત્રન્યાયેન
આસાદયન્તીતિ ભાવઃ । 'તેસિ ણં મંતે ! જીવાણં' તેવાં ચલુ મદન્ત ! જીવા-
જ્ઞામ્ 'કહં સીદ્ધાગઈ' કથં શીઘ્રા ગતિઃ તથા- 'કહં સીદ્ધે ગઈવિસય પન્નત્તે' કથં
શીઘ્રો ગતિવિષયઃ પ્રજ્ઞપ્ત. તેવાં નારકાદિ, જીવાનામ્ કં કારણવિશેષમાસાદ્ય
શીઘ્રા ગતિર્ભવતિ કીદ્દશચ ગતિવિષયો ભવતીતિ પ્રજ્ઞઃ, મગવાનાહ- 'ગોયમા'
દ્શ્યાદિ, 'ગોયમા' હે ગૌતમ । 'સે જહાનામય કેઈ પુરિસે તરુણે વલ્લવં' સ

અધ્યવસાયવિશેષ સે જન્ય કર્મોદય કે અનુસાર પ્રદિત પૂર્વ ભવ કો
છોડકર અવિષ્યત્કાલ મેં અપને અપને આગે કે અર્થો મેં પહુંચ જાતે હૈ
નારક આદિ કે રૂપ સે ઉત્પન્ન હો જાતે હૈ । આવાર્થ યહી હૈ કિ જૈસે
કોઈ કૂદને ચાલા કૂદકર આગે કે સ્થાન પર પહુંચ જાતા હૈ વસી પ્રકાર
સે યે જીવ અં કર્મોદય કે અનુસાર મનુષ્યાદિ ભવ કો છોડકર
ઘટીયન્ત્ર ન્યાય સે આગામી હોને ચાલે નારકાદિ ભવ કો પ્રાપ્ત કરતે
હૈ । 'તેસિ ણં મંતે ! જીવા ણં કહં સીદ્ધે ગઈવિસય પન્નત્તે' હે મદન્ત !
વન નારક જીવોં કી કૈસી શીઘ્રગતિ હોતી હૈ ઓર વસ ગતિ કા કૈસા
શીઘ્ર વિષય હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ- 'સે જહા નામય
કેઈ પુરિસે તરુણે વલ્લવં જહા ચોદસમસર પદમે વહેસય' હે ગૌતમ !

અધ્યવસાય વિશેષથી થવાવાળા કર્મના ઉદય પ્રમાણે ધારણ કરેલ પૂર્વભવને
છોડીને અવિષ્યમા પોતાના આગળના ભવોમા પહોંચી જાય છે, નારકપણાના
રૂપથી ઉત્પન્ન થઈ જાય છે આ કથનનો ભાવાર્થ એ છે કે-જેમ કોઈ
કૂદવાવાળો કૂદકો મારીને આગલા સ્થાન પર પહોંચી જાય છે એજ પ્રમાણે
આ જીવ પણ કર્મના ઉદય પ્રમાણે મનુષ્ય વિગેરે ભવને છોડીને 'ઘટિયન્ત્ર'
ન્યાયથી આગામી-થવાવાળા નારક વિગેરે ભવને પ્રાપ્ત કરે છે. 'તેસિ ણં
મંતે ! જીવાણ કહં સિદ્ધાગઈ કહ સીદ્ધે ગઈવિસય પન્નત્તે' હે ભગવન્ તે નારક
જીવોની શીઘ્રગતિ કયા કારણથી થાય છે ? અને તે ગતિના વિષય કેવો
હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે- 'સે જહા

यथानासकः कश्चित्पुरुषः तरुणो बलवान् 'एवं जहा चोदसममप पदमे उद्देशए'
 एवं यथा चतुर्दशशतके प्रथमोद्देशके कथितम् तथैव सर्वमिहापि ज्ञातव्यम् किय-
 त्पर्यन्तं चतुर्दशशतकीय प्रथमोद्देशकप्रकरणं ज्ञातव्यं तत्राह—'जाव' इत्यादि,
 'जाव तिसमपण वा विग्रहेण उववज्जंति' यावत् त्रिसमयेन विग्रहेणोत्पद्यन्ते त्रिसा-
 मयिक विग्रहगत्या समुत्पद्यन्ते इत्यर्थः । उपसंहरति—'तेति णं जीवाणं तथा
 सीहागई तथा सीहे गइविसए पन्नत्ते' तेषां खलु जीवानां तथा तादृशी शीघ्रा-
 गतिर्भवति तथा तादृशः शीघ्रो गतिविषयश्च प्रहस्यतः—कथित इति । 'ते णं भंते ।
 जीवा कइं परमवियाउयं पकरे'ति' हे एकं भवं परित्यज्य भवान्तरे गमनशीला
 जीवाः कथं केन कारणेन केन प्रकारेण वा परमायुष्कं परमवनि-
 वाहकम् आयुष्कं कर्म प्रकुर्वन्ति परमवमापकमायुष्कं कर्म केन प्रकारेण
 वदन्ति? इति प्रश्नः, भगवानाह—'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम । 'अज्झ
 वमाणजोगनिव्वत्तिएणं' अध्यवसानयोगनिर्वर्तितेन अध्यवसानं जीवपरिणामः

जैसे कोई बलवान् तरुण पुरुष जैसा कि चोदह्वे' गतक के प्रथम
 उद्देशक में कहा गया है 'जाव तिसमपण वा विग्रहेण उववज्जंति'
 कि यावत् वह तीन समयवाली विग्रह गति से उत्पन्न होता है उसी
 प्रकार से 'तेसिणं जीवाणं तथा सीहा गई तथा सीहे गइविसए पन्नत्ते'
 उन नारकादि जीवों की वैसी ही शीघ्र गति होती है और उसी प्रकार
 से शीघ्रगति का विषय होता है ।

'ते णं भंते ! जीवा कइं परमवियाउयं पकरे'ति' हे भदन्त ! एक
 भव को छोड़कर दूसरे भव में जाने के स्वभाव वाले वे जीव किस
 प्रकार से परमव के आयुर्कर्म का बन्ध करते हैं ? उत्तर में प्रभुश्री
 कहते हैं—गोयमा ! अज्झवमाणजोगनिव्वत्तिए णं' हे गौतम ! वे जीव

नामए केईपुरिसे तरुणे बलव' एव जहा चउदसममप पदमे उद्देशए' हे गौतम ।
 जेम डैधं भणवान तइष्णु पुरुष विषे यीहमा शतकना पडेला उद्देशाभां डडेल
 छे, 'जाव तिसमपण वा विग्रहेण उववज्जंति' हे यावत् ते त्रिषु समयवाणी
 विग्रह गतिथी उत्पन्न आय छे जे प्रमाछे 'तेसि' णं जीवाणं तथा सीहागई
 तथा सीहे गइविसए पन्नत्ते' ते नारक विगेरे लुवेनी तेवी ज शीघ्रगति डेय
 छे. अने जेज प्रमाछे शीघ्रगतिनो विषय डेय छे, 'तेणं भंते । जीवा कइं
 परमवियाउयं पकरे'ति' हे भगवन् जेक भवने छोडीने भीण भवमां जवाना
 स्वभाववाणा ते लुवे कइ रीते परलवना आयुर्कर्मनो पध करे छे ? आ
 भशना उत्तरमां प्रभुश्री कहे छे हे—गोयमा ! अज्झवमाणजोगनिव्वत्तिएणं' हे

વાણ' કરણોપાયેન ક્રિયતે અનેક પ્રકારિકા અવસ્થા જીવસ્થાનેન અથવા-ક્રિયતે
 યત્ સત્ કરણમ્ કર્મપ્લવનક્રિયાવિશેષો વા કરણં કરણમિવ કરણમ્ સ્થાનાન્તર-
 પ્રાપ્તિકારણતાસાધમ્યૈત્ કર્મૈવ, તદેવોપાય इति કરણોપાય સ્તેન કરણો-
 પાયેન । 'સેયકાલે' ઇષ્યત્કાલે આગામિકાલે इत्यર્થઃ 'તં મવં વિષ્વજહિતા' તં
 મવં-મનુષ્યાદિ મવં વિમ્નજહ્ય-પરિત્યજ્ય 'પુરિમ મવં' પૌરસ્ત્યં-પ્રાપ્તવ્યં નારકાદિ
 મવમ્ 'ઉપસંપજિતાણં' ઉપસંપદ્ય સ્વલુ 'વિહરતિ' વિહરન્તિ । યથા કશ્ચિત્ જીવઃ
 અધ્યવસાયેન એકં સ્થાનં પરિત્યજ્ય સ્થાનાન્તરમાસાદયતિ તથૈવ એતે જીવા અપિ
 કર્માત્મકકારણવિશેષમાસાદ્ય મનુષ્યાદિમવં પરિત્યજ્ય નારકમવં ઘટીયન્ત્રન્યાયેન
 આસાદયન્તીતિ ભાવઃ । 'તેસિ ણં મંતે ! જીવાણં' તેણાં સ્વલુ મદન્ત ! જીવા-
 જામ્ 'કહં સીદ્ધાગઈ' કથં શીઘ્રા ગતિઃ તથા-'કહં સીદ્ધે ગઈવિસપ્ પન્નત્તે' કથં
 શીઘ્રો ગતિવિષયઃ પ્રજ્ઞન્ત. તેણાં નારકાદિ, જીવાનામ્ કં કારણવિશેષમાસાદ્ય
 શીઘ્રા ગતિર્ભવતિ કીદ્દશ્ચ ગતિવિષયો ભવતીતિ પ્રજ્ઞન્, મગવાનાદ્-'ગોયમા'
 દ્દશ્યાદિ, 'ગોયમા' દે ગૌતમ । 'સે જહાનામપ્ કેદ્ પુરિસે તરુણે વલ્લવં' સ

અધ્યવસાયવિશેષ સે જન્મ કર્મોદય કે અનુસાર પ્રહિત પૂર્વ ભવ કો
 છોડકર ભવિષ્યત્કાલ મેં અપને અપને આગે કે અર્થો મેં પહુંચ જાતે હૈ
 નારક આદિ કે રૂપ સે ઉત્પન્ન હો જાતે હૈ । આવાર્થ યહી હૈ કિ જૈસે
 કોઈ કૂદને વાલા કૂદકર આગે કે સ્થાન પર પહુંચ જાતા હૈ उसी प्रकार
 સે યે જીવ ભી કર્મોદય કે અનુસાર મનુષ્યાદિ ભવ કો છોડકર
 ઘટીયન્ત્ર ન્યાય સે આગામી હોને વાલે નારકાદિ ભવ કો પ્રાપ્ત કરતે
 હૈ । 'તેસિ ણં મંતે ! જીવા ણં કહં સીદ્ધે ગઈવિસપ્ પણ્ણત્તે' હે મદન્ત !
 એન નારક જીવોં કી કૈસી શીઘ્રગતિ હોતી હૈ ઓર उस गति का कैसा
 शीघ्र विषय होता है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-'से जहा नामप
 केइ पुरिसे तरुणे वल्लवं जहा चोदसमसप पढमे उदेसप' હે ગૌતમ !

અધ્યવસાય વિશેષથી થવાવાળા કર્મના ઉદય પ્રમાણે ધારણ કરેલા પૂર્વભવને
 છોડીને ભવિષ્યમા પોતાના આગળના ભવોમાં પહોંચી જાય છે, નારકપણાના
 રૂપથી ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. આ કથનનો આવાર્થ એ છે કે-જેમ કેઈ
 કૂદવાવાળો કૂદકો મારીને આગલા સ્થાન પર પહોંચી જાય છે એજ પ્રમાણે
 આ જીવ પણ કર્મના ઉદય પ્રમાણે મનુષ્ય વિગેરે ભવને છોડીને 'ઘટિયન્ત્ર'
 ન્યાયથી આગામી-થવાવાળા નારક વિગેરે ભવને પ્રાપ્ત કરે છે. 'તેસિ ણં
 મંતે ! જીવાણ કહં સિદ્ધાગઈ કહ સીદ્ધે ગઈવિસપ્ પન્નત્તે' હે ભગવન્ તે નારક
 જીવોની શીઘ્રગતિ કયા કારણથી થાય છે ? અને તે ગતિનો વિષય કેવો
 હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-'સે જહા

યથાનાસકઃ કશ્ચિત્પુરુષઃ તરુગો વલગાન્ 'એવં જહા ચૌદમમમણ પદમે ઉદેસણ' એવં યથા ચતુર્દશગતકે પ્રથમોદેશકે કથિતમ્ તથૈવ સર્વગિદાપિ જ્ઞાતવ્યમ્ કિય-ત્પર્યન્તં ચતુર્દશશતકીય મધ્યોદેશકમકરણં જ્ઞાતવ્યં તત્રાઢ-‘જાવ’ ઇત્યાદિ, ‘જાવ તિસમણ વા વિગ્ગહેણં ઉવવજ્જંતિ’ યાવત્ ત્રિશમયેન વિગ્રહેણોત્પદ્યન્તે ત્રિસા-મયિક વિગ્રહગત્યા સમુત્પદ્યન્તે ઇત્યર્થઃ । ઉપસંહરતિ-‘તેસિ ણં જીવા ણં તહા સીહાગઈ તહા સીહે ગહવિસણ પન્નત્તે’ તેણાં સ્વલુ જીવાનાં તથા તાદૃશી શીઘ્રા-ગતિર્ભવતિ તથા તાદૃશઃ શીઘ્રો ગતિવિષયશ્ચ પ્રજ્ઞપ્તઃ-‘કથિત ઇતિ । ‘તે ણં મંતે । જીવા કહં પરમવિયાડયં પકરેતિ’ તે એકં મયં પરિત્યજ્ય મહાન્તરે ગમનશીલા જીવાઃ કથં કેન કારણેન કેન પ્રકારેણ વા પરમાયુકં પરમવનિ-ર્વાહકમ્ આયુકં કર્મ પ્રકુર્વન્તિ પરમવપાપકમાયુકં કર્મ કેન પ્રકારેણ વદ્ધન્તિ? ઇતિ પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘અજ્ઞ-વસાણજોગનિવ્વત્તિણં’ અધ્યવસાનયોગનિર્વર્તિતેન અધ્યવસાનં જીવપરિણામઃ

જૈસે કોઈ ચલવાન્ તરુણ પુરુષ જૈસા કિ ચૌદશ્વે ગતક ક્રે પ્રથમ ઉદેશક મેં કહા ગયા હૈ ‘જાવ તિસમણ વા વિગ્ગહેણં ઉવવજ્જંતિ’ કિ યાવત્ વહ ત્રીન સ્થયવાલી વિગ્રહ ગતિ સે ઉત્પન્ન હોતા હૈ उसी प्रकार से ‘तेसिणं जीवाणं तहा सीहा गई तहा सीहे गहविसण पन्नत्ते’ उन नारकादि जीवों की वैसी ही शीघ्र गति होती है और उसी प्रकार से शीघ्रगति का विषय होता है ।

‘તે ણં મંતે ! જીવા કહં પરમવિયાડયં પકરેતિ’ હે મદન્ત ! એક મવ કો છોડકર દુસરે મવ મેં જાને કે સ્વભાવ વાલે વે જીવ કિસ પ્રકાર સે પરમવ કે આયુકર્મ કા બન્ધ કરતે હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં-ગોયમા ! અજ્ઞવસાણજોગનિવ્વત્તિણં’ હે ગૌતમ ! વે જીવ

નામ કેઈપુરિસે તરુણે ચલવ યવ જહા ચૌદસમમણ પદમે ઉદેસણ’ હે ગૌતમ ! જેમ કોઈ બળવાન તરુણ પુરુષ વિષે ચૌદમા શતકના પહેલા ઉદેશમાં કહેલ છે, ‘જાવ તિસમણ વા વિગ્ગહેણં ઉવવજ્જંતિ’ હે યાવત્ તે ત્રણ સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે. એ પ્રમાણે ‘તેસિ’ ણં જીવાણં તહા સીહાગઈ તહા સીહે ગઈવિસણ પન્નત્તે’ તે નારક વિગેરે જીવોની તેવી જ શીઘ્રગતિ હોય છે. અને એજ પ્રમાણે શીઘ્રગતિનો વિષય હોય છે, ‘તેણં મંતે ! જીવા કહં પરમવિયાડયં પકરેતિ’ હે ભગવન્ એક ભવને છોડીને બીજા ભવમાં જવાના સ્વભાવવાળા તે જીવો કઈ રીતે પરભવના આયુકર્મનો બંધ કરે છે ? એા પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે- ગોયમા ! અજ્ઞવસાણજોગનિવ્વત્તિણં’ હે

યોગશ્ચ-મનોવાકાયવ્યાપારઃ તાભ્યા મધ્યવસાનયોગાભ્યાં નિર્વર્તિતઃ-સંપાદિતો યઃ સોઽધ્યવસાનયોગનિર્વર્તિતઃ તેન અધ્યવસાનયોગનિર્વર્તિતેન, 'કરણોવાણં' કરણોપાયેન મિથ્યાત્વાદિ કર્મબન્ધકારણાત્મકોપાયેન જીવઃ પરમવત્સંવન્ધિન માયુષ્કં પ્રકરોતીતિ । 'एवं खलु ते जीवा परमविद्याउयं पक्वरेति' एवमध्यवसान-યોગનિર્વર્તિતકરણોપાયેન खलु ते जीवाः परभवानारुद्धादि संवन्धिनमायुष्कं कर्म प्रकुर्वन्ति बध्नन्तीति । 'तेसि णं भंते ! जीवाणं कहं गई पवत्तइ' तेषामेक-स्मात् भवाद्भवान्तरं गच्छतां खलु जीवानां कथं केन प्रकारेण गतिर्गमनं प्रवर्तते भवतीति प्रश्नः, भगवानाह-'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ! 'आउक्खए णं' आयुषः क्षयेण तेषां जीवाना मायुष्ककर्मणः क्षयात् भवान्तरसम्बन्धिनीगतिः प्रवर्तते । 'भवक्खएणं' भवक्षयेण भववेदनीयकर्मक्षयेण 'ठिइक्खएणं' स्थितिक्षयेण आयुष्कभवस्थितीनां क्षयेभ्यो गतिः प्रवर्तते तेषां जीवानामिति । 'एवं खलु तेसि जीवाणं गई पवत्तइ' एवं पूर्वप्रदर्शितायुष्कादिक्षयेण खलु तेषां भवाद्भवान्तरं गच्छतां जीवानां गतिः प्रवर्तते इति । 'तेणं भंते ! जीवा किं आयद्धीए

अपने परिणाम और मन घचन काय रूप योग से-अथवा-अपने परि-णाम रूप योग से-संपादित मिथ्यात्वादि कर्मबन्ध के कारण भूत उपाय के वशवर्ती होकर परभव सम्बन्धी आयु कर्म का बन्ध करते हैं । 'तेसि णं भंते ! जीवाणं कहं गई पवत्तइ' हे भदन्त ! एक भव से दूसरे भव में जाने वाले उन जीवों की-गति-गमन-कैसा होता है ? किस प्रकार से होता है ? उत्तर में कहते हैं-'गोयमा ! आउक्खएणं, भवक्खएणं, ठिइक्खएणं एव खलु तेसि जीवाणं गई पवत्तइ' हे गौतम ! उन जीवों की गति अपनी आयु के क्षय से अपने अव के क्षय से अपनी स्थिति के क्षय से होती है । 'तेणं भंते जीवा किं आयद्धीए उवव-

ગૌતમ ! તે જીવ પોતાના પરિણામ અને મન, વચન, અને કાયાના યોગથી અથવા પોતાના પરિણામ રૂપ યોગથી સંપાદન કરેલા મિથ્યાત્વ વિગેરે કર્મ બંધના કારણભૂત ઉપાયને વશ થઈને પરભવ સંબંધી આયુષ્ય કર્મને બંધ કરે છે. 'તેસિ' ણં મંતે ! જીવાણં કહ ગઈ પવત્તઈ' હે ભગવન્ એક ભવથી બીજા ભવમાં જવાવાળા તે જીવોની ગતિ-ગમન કેવી હોય છે ? અર્થાત્ કઈ રીતે તેઓની ગતિ થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-'ગોયમા ! આઉક્ખણં ભવક્ખણં ઠિઈક્ખણં એવં ચલુ તેસિ જીવાણં ગઈ પવત્તઈ' હે ગૌતમ ! તે જીવોની ગતિ પોતાના આયુના ક્ષયથી પોતાના ભવના ક્ષયથી પોતાની સ્થિતિના ક્ષયથી હોય છે 'તેણ મંતે ! જીવા કિ આયદ્દીય ઉવવજ્જતિ પર-

‘ઉવવજ્જંતિ, પરહ્વીણ ઉવવજ્જંતિ’ તે સ્વભૂત મદન્ત ! જીવાઃ કિમ્ આત્મદ્વર્થા-
સ્વશક્ત્યા ઉત્પદ્યન્તે અથવા પરદ્વર્થા અન્યદીયશક્ત્યા સમુત્પદ્યન્તે ભવાન્તરેષુ ?
ઈતિ પ્રશ્નઃ, ભગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘આયહ્વીણ
ઉવવજ્જંતિ’ આત્મદ્વર્થોત્પદ્યન્તે ‘નો પરહ્વીણ ઉવવજ્જંતિ’ નો પરદ્વર્થા ઉત્પદ્યન્તે
યસ્મિન્ અધિકરણમુત્પત્તિ રતદધિકરણે એવં ચદિ ઋદ્ધિર્ભવેત્તદૈવ ઋદ્ધ્યુત્પત્તયોઃ
કાર્યકારણભાવો ભવેત્ કાર્યકારણયોઃ સામાનાધિકરણનિયમાત્ નદિ વૈયધિકર-
ણ્યે કાર્યકારણભાવો ભવતિ તથાત્વેતિ પ્રસન્નાદિતિ । ‘તેણં મંતે ! જીવા કિં
આયકમ્મુણા ઉવવજ્જંતિ પરકમ્મુણા ઉવવજ્જંતિ’ તે સ્વભૂત મદન્ત ! જીવાઃ કિમા-

‘જ્જંતિ પરહ્વીણ ઉવવજ્જંતિ’ હે મદન્ત ! વે જીવ કયા ભવાન્તર મેં
અપની ઋદ્ધિરૂપ શક્તિ સે ઉત્પન્ન હોતે હિં ? અથવા દૂસરે કી શક્તિરૂપ
ઋદ્ધિ સે ઉત્પન્ન હોતે હિં ? ઉત્તર હૈ પ્રભુશ્રી કહતે હિં-‘ગોયમા આયહ્વીણ
‘ઉવવજ્જંતિ નો પરહ્વીણ ઉવવજ્જંતિ’ હે ગૌતમ ! વે જીવ પરભવ મેં અપની
હી શક્તિ રૂપ ઋદ્ધિ કે બલ સે ઉત્પન્ન હોતે હિં । પર કી શક્તિ રૂપ
ઋદ્ધિ કે બલ સે ઉત્પન્ન નહીં હોતે હિં ? યહાં જો ઈસા કહા ગયા હૈ
ઉસકા તાત્પર્ય યહી હૈ કિ જિસ આત્મા મેં પરભવ મેં ઉત્પત્તિ કી
કારણ ભૂત અપની ઋદ્ધિ હૈ ઉસસે હી વહ-વહાં ઉત્પન્ન હો સકતા હૈ
અન્ય કી ઋદ્ધિ સે નહીં, નહીં તો ફિર અપની ઋદ્ધિ ઓર અપની ઉત્પત્તિ
મેં કાર્ય કારણ ભાવ નહીં બન સકતા હૈ । કયોં કિ કાર્યકારણ ભાવ
મેં સમાનાધિકરણતા કા નિયમ હોતા હૈ । ‘તેણં મંતે ! જીવા કિં
આયકમ્મુણા ઉવવજ્જંતિ, પરકમ્મુણા ઉવવજ્જંતિ’ હે મદન્ત વે જીવ

હ્વીણ ઉવવજ્જંતિ’ હે ભગવન્ તે જીવો ભવાન્તરમા પોતાની ઋદ્ધિરૂપ શક્તિથી
ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા બીજાની શક્તિ રૂપ ઋદ્ધિથી ઉત્પન્ન થાય છે ?
આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! આયહ્વીણ ઉવવજ્જંતિ નો
પરહ્વીણ ઉવવજ્જંતિ’ હે ગૌતમ ! તે જીવો પરભવમાં પોતાની જ શક્તિ રૂપ
ઋદ્ધિના બળથી ઉત્પન્ન થાય છે. બીજાની શક્તિ રૂપ ઋદ્ધિના બળથી ઉત્પન્ન
થતા નથી. અહિંયાં જે કહેવામાં આવેલ છે તેનો ભાવ એ છે કે-જે આત્મામાં
પરભવમાં ઉત્પત્તિના કારણ રૂપ પોતાની ઋદ્ધિ છે, એજ જીવ ત્યાં ઉત્પન્ન
થઈ શકે છે, બીજાની ઋદ્ધિથી ઉત્પન્ન થઈ શકતા નથી. નહીં તો પોતાની
ઋદ્ધિ અને પોતાની ઉત્પત્તિમાં કયોં કારણ ભાવજ બની જાય છે. કેમકે
કાર્યકારણ ભાવમાં સમાનાધિકરણપણાનો નિયમ હોય છે. ‘તેણં મંતે ! જીવા
કિં આયકમ્મુણા ઉવવજ્જંતિ, પરકમ્મુણા ઉવવજ્જંતિ’ હે ભગવન્ તે જીવો

ત્મકર્મણા સ્વાત્મસમવેત કર્મણા ઉત્પચન્તે અથવા પરકર્મણા પરસમવેતકર્મણા સમુત્પચન્તે ? इति प्रश्नः, મહાવાનાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘आयकम्पुणा उववज्जति नो परकम्पुणा उववज्जति’ भवाद्ववान्तरं गच्छन्तो जीवा आत्मकर्मणा स्वसंपादितकर्मद्वारैव समुत्पचन्ते न तु परकर्मणा परसमवेतकर्मसहकारेण उत्पचन्ते स्वसमवेतकर्मण एव उत्पादकत्वात् अन्यथा अन्य-दीयकर्मणा अन्योऽपि जायेति इति जगद्वैचित्र्यव्यवस्थैव व्याहृता स्यात् न तु इष्टैव सा अनुभवागमविरोधादिति । ‘ते णं भंते ! जीवा किं आयप्पओगेणं

વધા અપની આત્મા મેં સમવેત હુએ કર્મ સે-અપને સાથ લગે હુએ કર્મ સે-પરભવ મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં’ અથવા પર મેં લગે હુએ કર્મ સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં-‘ગોયમા ! આયકમ્પુણા ઉવવ-જ્જતિ, નો પરકમ્પુણા ઉવવજ્જતિ’ હે ગૌતમ ! જીવ પરભવ મેં જો ઉત્પન્ન હોતે હૈં વે અપને આત્મકર્મ સે હી વહાં ઉત્પન્ન હોતે હૈં-પર કે સાથ લગે હુએ કર્મ સે વે વહાં ઉત્પન્ન નહીં હોતે હૈં । તાત્પર્ય યહી હૈ કિ જીવ પરભવ મેં અપને દ્વારા કિયે ગયે કર્મ કે ઉદય સે હી ઉત્પન્ન હોતે હૈં । પર કે દ્વારા કિયે ગયે કર્મ કી સહાયતા સે-ઉદય સે નહીં । યદિ એસા હોને લગે તો ફિર યહ જો જગત્ કી વિચિત્રતા હૈ ઉસકા લોપ હી હો જાયગા । વયોં કિ હર એક કોઈ હર એક કે કર્મ કી સહાયતા સે ઉત્પન્ન હો જાયગા, પરન્તુ એસા તો હોતા નહીં હૈ, ઇસલિયે અપને કર્મ કી સહાયતા સે હી જીવ પરભવ મેં ઉત્પન્ન હોના હૈ । યહી બાત અનુભવ

પોતાના આત્મામાં ઉત્પન્ન થયેલા કર્મથી-અર્થાત્ પોતાની સાથે લાગેલા કર્મથી પરભવમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા બીજાઓમાં લાગેલા કર્મથી ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! આય કમ્પુણા ઉવવજ્જતિ નો પરકમ્પુણા ઉવવજ્જતિ’ હે ગૌતમ ! જીવ પરભવમાં જે ઉત્પન્ન થાય છે તે આત્મકર્મથી જ ત્યાં ઉત્પન્ન થાય છે.-પરની સાથે લાગેલા કર્મથી તેઓ ત્યાં ઉત્પન્ન થતા નથી આ કથનનું તાત્પર્ય એ છે કે-જીવ પરભવમાં પોતે કરેલા કર્મના ઉદયથી જ ઉત્પન્ન થાય છે બીજાએ કરેલા કર્મોની સહાયતાથી-ઉદયથી ઉત્પન્ન થતા નથી. જે બીજાની સહાયતાથી ઉત્પન્ન થવા લાગે તો પછી જે આ જગતની વિચિત્રતા છે, તેના લોપ જ થઈ બધે કેમકે દરેક કોઈના પણ કર્મની સહાયતાથી ઉત્પન્ન થઈ જશે પરંતુ તેમ થવાનું જેવામાં આવતું નથી તેથી કર્મની સહાયતાથી જ જીવ પરભવમાં ઉત્પન્ન થાય છે, એજ વાત અનુભવવામાં આવે છે. અને આગમ પણ એજ કહે છે.

ઉત્પન્નજંતિ પરપ્પઓગેણ ઉત્પન્નજંતિ' તે સ્વલુ ભદન્ત ! જીવાઃ કિમાત્મપ્રયોગે
 ણોત્પન્નજંતે પરપ્પઓગેણ વોત્પન્નજંતે ? इति પ્રશ્નઃ, 'ભગવાનાહ—'ગોચમા' इत्यादि,
 'ગોચમા' હે ગૌતમ ! 'આયપ્પઓગેણ ઉત્પન્નજંતિ નો પરપ્પઓગેણ ઉત્પન્નજંતિ'
 આત્મપ્રયોગેણ સ્વકીયવ્યાપારેણોત્પન્નજંતે તે જીવાઃ, ન તુ પરપ્પઓગેણ પરકીય
 વ્યાપારેણ ઉત્પન્નજંતે इति । 'અસુરકુમારાણં મંતે ! કહં ઉત્પન્નજંતિ' હે ભદન્ત !
 અસુરકુમારા દેવાઃ કયં કેન પ્રકારેણ અસુરકુમારાવાસેષુ અસુરકુમારદેવત્વા
 ઉત્પન્નજંતે ? इति પ્રશ્નઃ, ભગવાનાહ—'જહા' इत्यादि, 'જહા નેરહ્યા તહેવ નિરવ-
 સેસં' यथा नैरयिका स्तथैव निरवशेषं सर्वमपि दत्तम्, यथा कश्चि प्लवको-

કહતા હૈં ઔર આગમ કહતા હૈં । 'તે ણં મંતે ! જીવા કિં આયપ્પઓ
 ગેણં ઉત્પન્નજંતિ પરપ્પઓગેણં ઉત્પન્નજંતિ' હે ભદન્ત ! વે જીવ કયા ધપને
 હી પ્રયોગ રૂપ વ્યાપાર સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા પર કે પ્રયોગરૂપ વ્યા-
 પાર સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં—'ગોચમા' હે ગૌતમ !
 'આયપ્પઓગેણં ઉત્પન્નજંતિ' જીવ અપને પ્રયોગ (વ્યાપાર) સે હી ઉત્પન્ન
 હોતે હૈં પર કે પ્રયોગ (વ્યાપાર) સે ઉત્પન્ન નહીં હોતે હૈં । 'અસુરકુમા-
 રાણં મંતે ! કહં ઉત્પન્નજંતિ' હે ભદન્ત ! જીવ અસુરકુમારાવાસોં મેં
 અસુરકુમારરૂપ સે કિસ પ્રકાર સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે
 હૈં—'જહા નેરહ્યા તહેવ નિરવસેસં જાવ નો પરપ્પઓગેણં' હે ગૌતમ !
 જૈસા કથન નૈરયિકોં કે સમ્બન્ધ મેં કહા ગયા હૈં વૈસા હી યહાં પર
 કથન યાવત્ વે પરપ્રયોગ (વ્યાપાર) સે ઉત્પન્ન નહીં હોતે હૈં । યહાં
 તક કે પ્રકરણાનુસાર કર લેના ચાહિયે । તથા ચ—જૈસે—કોઈ પ્લવક

‘તેણ મંતે ! જીવા કિં આયપ્પઓગેણં ઉત્પન્નજંતિ પરપ્પઓગેણં ઉત્પન્નજંતિ’
 હે ભગવન્ તે જીવો શુ પોતે જ કરેલા કર્મોના ઉદયથી અર્થાત્ પોતાનાજ
 વ્યાપારથી ઉત્પન્ન થાય છે ? કે બીજાના પ્રયોગરૂપ વ્યાપારથી ઉત્પન્ન થાય
 છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોચમા !’ હે ગૌતમ ! ‘આય-
 પ્પઓગેણં ઉત્પન્નજંતિ’ જીવ પોતાના પ્રયોગરૂપ વ્યાપારથી ઉત્પન્ન થાય છે,
 અન્યના પ્રયોગરૂપ વ્યાપારથી ઉત્પન્ન થતા નથી.

‘અસુરકુમારાણં મંતે ! કહં ઉત્પન્નજંતિ’ હે ભગવન્ જીવ અસુરકુમારોના આવા
 સોમાં અસુરકુમારપણથી શી રીતે ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં
 પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘જહા નેરહ્યા તહેવ નિરવસેસ જાવ નો પરપ્પઓગેણં’ હે
 ગૌતમ ! નૈરયિકોના સબધમાં જે પ્રાણે કથન કરવામાં આવ્યું છે, એજ
 પ્રમાણેનું કથન અહિંયા પણ યાવત્ તેઓ પરપ્રયોગ (વ્યાપાર)થી ઉત્પન્ન
 થતા નથી. આ કથન સુધી પ્રકરણ અનુસાર સમજી લેવું તથા જેમ કોઈ

અધ્યવસાયબલેન એકસ્માત્ સ્થાનાત્ ઉત્પ્લવન્-સ્થાનાન્તરે ગચ્છન્ વિહરતિ તથા અસુરકુમાર જીવા અપિ અધ્યવસાયબલેન કર્માત્મકકારણોપાયમાસાચ ભવાદ્ધ-વાન્તરં ગચ્છન્તિ इत्यादि सर्वं नारकवदेव अवगन्तव्यम् इति । क्रियत्पर्यन्तं नारक प्रकरणमनुसन्धेयं तत्राह-‘जाव’ इत्यादि, ‘जाव नो परप्पओगेणं उववज्जंति’ यावत् नो परप्पओगेण उत्पद्यन्ते अत्र यावत्पदेन ‘से जहानामए पवए पवमाणे’ इत्यादारभ्य ‘आयप्पओगेणं उववज्जंति’ इत्यन्तं सर्वमपि नारकप्रकरणं संगृहीतं भवतीति । ‘एवं एगिंदियवज्जा जाव वैमाणिया’ एवमसुरकुमारवदेव एकेन्द्रिय वर्जिता यावद् वैमानिका अपि वक्तव्याः, असुरकुमारवदेव द्वीन्द्रियादि वैमानि-कान्ताः सर्वेऽपि जीवा ज्ञातव्याः । ‘एगिंदिया एवं चेव’ एकेन्द्रिया एवमेव एकेन्द्रियजीवानामपि एकस्माद्वाङ्मनान्तरगमने एवैव दत्तव्यता ज्ञातव्या । पृथक्सूत्र

(કૂદને ચાલા) અધ્યવસાય કે બલ સે-અપની ઇચ્છા કે બલ સે-એક સ્થાન સે દૂસરે સ્થાન પર ચલા જાતા હૈં उसी प्रकार असुरकुमार जीव भी अध्यवसाय के अपने कर्मात्मक कारणरूप उपाय को प्राप्त करके एक भव से दूसरे भव में चले जाते हैं । इत्यादि सब कथन नारक के प्रकरण जैसा ही यहां पर समझ लेना चाहिये । ‘जाव नो परप्पओगेणं उववज्जंति’ यहां यावत् शब्द से ‘से जहानामए पवए पवमाणे’ यहां से लेकर ‘आयप्पओगेणं उववज्जंति’ यहां तक का नारक प्रकरण गृहीत हुआ है । ‘एवं एगिंदियवज्जा जाव वैमाणिया’ इसी प्रकार से एकेन्द्रिय जीवों को छोड़कर यावत् वैमानिक तक के समस्त जीवों के सम्बन्ध में भी कथन करलेना चाहिये । ‘एगिंदिया एवं चेव’ एकेन्द्रिय जीवों के सम्बन्ध में भी यही वक्तव्यता एक भव से दूसरे भव

કૂદવાવાળો અધ્યવસાયના બળથી-પોતાની ઇચ્છાના બળથી એક સ્થાનેથી બીજા સ્થાને ચાલ્યા બન્ય છે, એજ પ્રમાણે અસુરકુમાર જીવ પણ અધ્યવસાય-એટલે કે પોતાના કર્મના કારણરૂપ ઉપાયને પ્રાપ્ત કરીને એક ભવથી બીજા ભવમાં ચલ્યા બન્ય છે વિગેરે સઘળું કથન નારકના પ્રકરણમાં કહ્યા પ્રમાણે જ અહિયાં સમજ લેવું . ‘જાવ નો પરપ્પઓગેણ ઉવવજ્જંતિ’ અહિયાં યાવત્ શબ્દથી ‘સે જહા નામએ પવએ પવમાણે’ આ કથનથી આરભીને ‘આયપ્પઓગેણ ઉવવજ્જંતિ’ આ કથન સુધીનું નારક પ્રકરણ ગ્રહણ કરેલ છે. ‘એવં એગિંદિય-વજ્જા જાવ વૈમાણિયા’ એજ પ્રમાણે એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવેને છોડીને યાવત્ વૈમાણિક સુધીના સઘળા જીવોના સંબંધમાં કથન સમજ લેવું ‘એગિંદિયા એવં ચેવ’ એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવોના સંબંધમાં પણ આ પ્રમાણેનું જ કથન એક ભવથી બીજા ભવમાં જવાના સંબંધમાં કહેલ છે તેમ સમજવું . પરંતુ આ

કરણે હેતુ દર્શયન્નાહ-‘નવરં’ इत्यादि, ‘नवरं चउसामइओ विग्गहो’ नवरं चतुः
सामायिको विग्रहः एकेन्द्रियजीवानां विग्रहगतिः चतुःसमयात्मिका भवतीति
एतद्वैलक्षण्यमवगन्तव्यमिति । ‘सेसं तं चेव’ शेषं तदेव विग्रहगतिव्यतिरिक्त
मन्यत् सर्वम् इतरजीववदेव ज्ञातव्यमिति । ‘सेव भंते ! ‘सेवं भंते ! त्ति जाव
विहरइ’ तदेवं भदन्त ! तदेवं इति यावद्विहरति, हे भदन्त, भवान्भवान्तर मृतस-
र्पतां जीवानां विषये यद्देवानुप्रियेण कथितं तत् सर्वम् एवमेव-सर्वथा सत्यमेव
इति कथयित्वा गौतमो भगवन्तं वन्दते नमस्यति वन्दित्वा नमस्यित्वा संयमेन-
तपसा आत्मानं भावयन् विहरतीति भावः ॥सू०१॥

इति पञ्चविंशतितमेश्वर अष्टमोद्देशकः समाप्तः

મેં જાને મેં હૈ । પરન્તુ જો પૃથક્કરૂપ સે इनका सूत्र कहा गया है वह
‘इनकी विग्रहगति ‘नवरं चउसामइओ विग्गहो’ चार समय की होती
है इस विशेषता को लेकर कहा गया है । ‘सेसं तं चेव’ वाकी का सव
कथन इनके सम्बन्ध में नारक आदि जीवों के सम्बन्ध में जैसा कथन
किया गया है वैसा ही है ऐसा जानना चाहिये । ‘सेवं भंते ! सेवं
भंते ! त्ति जाव विहरइ’ हे भदन्त ! एक भव से दूसरे भव में जाने
वाले जीवों के सम्बन्ध में जैसा कथन आप देवानुप्रिय ने किया है वह
सब आस वाक्य सर्वथा प्रमाण होने से बिल्कुल सत्य ही है । इस
प्रकार कहकर गौतमस्वामी ने प्रभुश्री को वन्दना की और नमस्कार
किया । वन्दना नमस्कार कर फिर वे तप और संयम से आत्मा को
भावित करते हुए अपने स्थान पर विराजमान हो गये ॥सू०१॥

अष्टम उद्देशक समाप्त ॥२५-८॥

સંબંધી સૂત્રપાઠ બુદ્ધો કહેલ છે, તે તેમની વિગ્રહગતિ ‘નવરં’ ચउसामइओ
विग्रहो’ ચાર સમયની થાય છે, આ વિશેષણને લઈને કહેલ છે. ‘सेसं’ त
‘चेव’ બાકીનું સઘળું કથન નારક વિગેરેના સંબંધમાં જે પ્રમાણે કહેલ છે,
એજ પ્રમાણે આ કથનમાં પણ સમજવું.

‘सेव’ भंते ! सेव भंते ! त्ति जाव विहरइ’ હે ભગવન્ એક ભવથી બીજા
ભવમાં જવાવાળા જીવોના સંબંધમાં આપ દેવાનુપ્રિયે જે પ્રમાણે કથન કરેલ
છે, તે તમામ કથન આત્મવાક્યરૂપ હોવાથી સર્વથા પ્રમાણ રૂપ છે. હે
ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનું કથન સર્વથા સત્ય છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમ
સ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વદના નમસ્કાર કરીને
તે પછી તેઓ તપ અને સયમથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા
પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥સૂ.૦ ૧॥

આઠમો ઉદ્દેશક સમાપ્ત ॥૨૫-૮॥

અથ નવમોદેશકઃ પ્રારંભ્યતે

અષ્ટમમુદેશં નિરૂપ્ય ક્રમપ્રાપ્તં નવમોદેશકમારભતે, એવમાયાતસ્ય નવમોદે-
શકસ્યેદમાદિમં સૂત્રમ્—‘ભવસિદ્ધિય નેરઙ્યાણં મંતે’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્—ભવસિદ્ધિયનેરઙ્યાણં મંતે ! કહં ઉવવજ્જંતિ ?
ગોયમા ! સે જહાનામણ પવણ પવમાણે અવસેસં તં ચેવં જાવ
વેસાણિયા । સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ ॥સૂ૦ ૧॥

પણવીસહસ્રે સણ નવમો ઉદેસો સમત્તો ॥૨૫-૨॥

છાયા—ભવસિદ્ધિકનૈરયિકાઃ સ્વલુ મદન્ત ! કથમુત્પદ્યન્તે ? ગૌતમ ! સ
યથાનામકઃ પ્લવકઃ પ્લવમાનઃ અવશેષં તદેવ યાવદ્વૈમાનિકાઃ તદેવં મદન્ત !
તદેવં મદન્ત ! ઇતિ ॥સૂ૦ ૧॥

પચ્ચવિંશતિતમશતકે નવમોદેશકઃ સમાપ્તઃ ॥૨૫-૨॥

ટીકા—‘ભવસિદ્ધિયનેરઙ્યાણં મંતે ! કહં ઉવવજ્જંતિ’ ભવસિદ્ધિક નૈરયિકાઃ
સ્વલુ મદન્ત ! કથમુત્પદ્યન્તે હે મદન્ત ! ભવસિદ્ધિકનૈરયિકાઃ ભવે સિદ્ધિં યાન્તિ
યે તે ભવસિદ્ધિકાઃ તાદૃશાશ્ચ તે નૈરયિકા ઇતિ ભવસિદ્ધિકનૈરયિકા સ્તે કથં
કેન પ્રકારેણ ઉત્પદ્યન્તે એકસ્માદ્ભવાદ્ ભવાન્તરં ગચ્છન્તિ કં કારણવિશેષમાશ્રિ-

નવવાં ઉદેશક કા પ્રારંભ

અષ્ટમ ઉદેશક કા કથન સમાપ્ત કરકે ક્રમ પ્રાપ્ત નૌવેં ઉદેશક કા
કથન અથ સૂત્રકાર કરતે હું—‘ભવસિદ્ધિય નેરઙ્યાણં મંતે !’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—‘ભવસિદ્ધિય નેરઙ્યાણં મંતે ! કહં ઉવવજ્જંતિ’ હે મદન્ત !
ભવસિદ્ધિક નૈરયિક કિસ રીતિ સે ઉત્પન્ન હોતે હું ? અથ મેં જો સિદ્ધિ
કો પ્રાપ્ત કરતે હું વે ભવસિદ્ધિક હું । એસે ભવસિદ્ધિક જો નૈરયિક
હોતે હું વે ભવસિદ્ધિક નૈરયિક હું । વે કિસ પ્રકાર સે એક ભવ સે

નવમા ઉદેશનો પ્રારંભ—

આઠમા ઉદેશાતુ’ કથન કરીને કમથી આવેલા આ નવમા ઉદેશાતુ’
કથન સૂત્રકાર કરે છે.—‘ભવસિદ્ધિય નેરઙ્યાણં મંતે !’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—‘ભવસિદ્ધિય નેરઙ્યાણં મંતે ! કહં ઉવવજ્જંતિ’ હે ભગવન્ ભવ-
સિદ્ધિક નૈરયિક કઈ રીતે ઉત્પન્ન થાય છે ? ભવમાં જે સિદ્ધિ મળવે છે,
તેઓ ભવસિદ્ધિક કહેવાય છે એવા ભવસિદ્ધિક જે નૈરયિકા હોય છે, તે
ભવસિદ્ધિક નૈરયિક કહેવાય છે તે એક ભવમાથી બીજા ભવમા કેવી રીતે નાય

ત્યેતિ પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘से जहा नामए पवए पवमाणे’ स यथानामकः कश्चित् प्लवका-प्लवनकर्ता पुरुषः प्लवमानः-उत्प्लुतिं कुर्वन् एकस्मात् देशाद् देशान्तरमवाप्य विहरति तथा भवसिद्धिकृतैरयिका अपि भवन्तीति ‘अवसेसं तं चेव जाव वेमाणिया’ अवशेषं तदेव यावद्वैमानिकाः, अत्र यावत्पदेन ‘अज्झवसाणनिवत्तिए’ इत्याद्यष्टमोद्देशक प्रकरणस्य संग्रहो भवति । एतस्य प्रकरणस्य व्याख्यानं यथा अष्टमोद्देशके कृतं तथैव निरशेषमिहापि सर्वं ज्ञातव्यम् । ‘सेवं भंते । सेवं भंते ! त्ति’ तदेवं भदन्त ! तदेवं भदन्त ! इति, हे भदन्त ! भवसिद्धिकृतैरयिकाणा मुत्पादादिविषये यद्

दूसरे भव में जाते हैं ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-‘गोयमा । से जहा नामए पवए पवमाणे’ जैसे हे गौतम । कोई प्लवक पुरुष कूदता कूदता एक देश से-एक स्थान से-दूसरे देश में-स्थान में पहुँच जाता है । उसी प्रकार से भवसिद्धिकृतैरयिक भी एक भव से दूसरे भव में उत्पन्न हो जाते हैं । ‘अवसेसं तं चेव जाव वेमाणिए’ बाकी का और सब कथन यावत् वैमानिक तक पूर्वोक्त आठवां उद्देशक के कथन जैसा ही जान लेना चाहिये-यहां यावत्पद से पूर्वोक्त अष्टम उद्देशक के प्रकरण का ‘अज्झवसाणनिवत्तिए’ इत्यादि समस्त पाठ ग्रहण हुआ है, इस प्रकरण का व्याख्यान जिस प्रकार से अष्टम उद्देशक में किया गया है वैसा ही यहां पर भी वैमानिकपर्यन्त समझ लेना चाहिये । ‘सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति’ हे भदन्त ! जैसा आपने यह भवसिद्धिकृतैरयिकों के उत्पाद आदि के विषय में कथन किया है वह सब आस

છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા । સે જહાનામए पवए पवमाणे’ જેમકે-હે ગૌતમ ! કેઈ કૂદનારો પુરુષ કૂદતો કૂદતો એક સ્થાનથી બીજે સ્થાને એટલે કે-એક દેશથી બીજા દેશમાં પહોંચી જાય છે, એજ પ્રમાણે ભવસિદ્ધિકૃતૈરયિક પણ એક ભવથી બીજા ભવમાં ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. ‘અવસેસં તં ચેવ જાવ વેમાણિય’ બાકીનું ‘બીજું’ સઘળું કથન યાવત્ વૈમાનિક સુધી પહેલાં કહ્યા પ્રમાણે સમજાવેલું જોઈએ. અહિયાં યાવત્ પદથી પહેલાં કહેલ આઠમા ઉદ્દેશના આ પ્રકરણમાં કહેલ ‘અજ્ઞવસાણનિવત્તિય’ इत्यादि સઘળો પાઠ ગ્રહણ કરેલ છે આ પ્રકરણનું આખ્યાન આઠમા ઉદ્દેશમાં કરવામાં આવ્યું છે. એજ પ્રમાણે અહિયાં પણ સમજાવેલું.

‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન્ આપ દેવાનુગ્રિયે આ ભવ-સિદ્ધિકૃતૈરયિકાના ઉત્પાદ વિગેરેના સંબંધમાં કથન કરેલ છે, તે તમામ

દેવાનુપ્રિયેણ કથિતં તત્ સર્વમ્ એવમેવ-સર્વથા સત્યમેવ આપ્તવાક્યસ્ય સર્વથૈવ
યથાર્થત્वादિતિ કથયિત્વા ગૌતમો ભગવન્તં તીર્થકરં વન્દતે નમસ્યતિ વન્દિત્વા
નમસ્યિત્વા સંયમેન તપસા આત્માનં ભાવયન્ વિહરતીતિ ભાવઃ ॥૬૦ ॥

॥ इति श्री विश्वविख्यात-जगद्बल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषा-
कलितललितकलापाळाषकपविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक,
वादिमानमर्दक-श्रीशाहूच्छत्रपति कोल्हापुरराजपदत्त-
'जैनाचार्य' पदभूषित—कोल्हापुरराजगुरु-
बालब्रह्मचारि — जैनाचार्य — जैनधर्मदिवाकर
—पूज्यश्री घासिलालव्रतिविरचितायां श्री “भग-
वतीसूत्रस्य ” प्रमेयचन्द्रिकाख्यायां
व्याख्यायाम् पञ्चविंशतितमशतके
नवमोद्देशकः समाप्तः ॥२५-९॥

વાક્ય મેં સર્વથા યથાર્થતા હોને સે વિલકુલ સત્ય હી હૈ । હસ પ્રકાર
કહકર ગૌતમસ્વામી ને પ્રભુશ્રી કો વન્દના કી નમસ્કાર ક્રિયા । વન્દના
નમસ્કાર કર ફિર વે સંયમ ઔર તપ સે આત્મા કો ભાવિત કરતે
હુણ અપને સ્થાન પર ચિરાજમાન હો ગયે ॥૬૦ ॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજીમહારાજકૃત
“ભગવતીસૂત્ર” કી પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાકે પચીસવે શતક કા
નવમ ઉદ્દેશક સમાપ્ત ॥૨૫-૯॥

કથન આપ્તવાક્ય સર્વથા યથાર્થ હોવાથી બિલકુલ સત્ય છે. હે ભગવન્
આપનુ કથન સર્વથા સત્ય છે. આ પ્રમાણે કહીને શ્રીગૌતમસ્વામીએ પ્રભુને
વન્દના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વન્દના નમસ્કાર કરીને સંયમ અને તપથી
પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાનપર બિરાજમાન થયા. ॥૬૦॥
જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત “ભગવતીસૂત્ર”ની
પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના પચીસમા શતકનો નવમો ઉદ્દેશક સમાપ્ત ॥૨૫-૯॥

અધ દશમોદેશકઃ પ્રારંભ્યતે—

નવમોદેશકં વ્યાખ્યાય ક્રમપ્રાપ્તં દશમોદેશક્રમારમ્ભતે તદનેન સંવન્ધેના-
યાતસ્ય દશમોદેશકસ્યેદં સૂત્રમ્—‘અભવસિદ્ધિ ય’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્—અભવસિદ્ધિયનેરદ્યાણં મંતે ! કહં ઉવવજ્જંતિ
ગોયમા ! સે જહાનામણ પવણ પવમાણે અવસેસં તં ચેવ, एवं
જાવ વેમાણિયા । સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ ॥સૂ૦ ૧॥

પળવીસદ્સે સણ દસમો ઉદેસો સમત્તો ॥૨૫—૧૦॥

છાયા—અભવસિદ્ધિકનૈરયિકાઃ સ્વલુ મદન્ત ! કથમુત્પવ્યન્તે ? ગૌતમ । સ
યથાનામકઃ પ્લવકઃ પ્લવમાનઃ અવશેપં તદેવ एवं યાવદ્ વૈમાનિકાઃ । તદેવ
મદન્ત ! તદેવં મદન્ત ! ઇતિ ॥સૂ૦ ૧॥

પશ્ચર્વિંશતિતમે શતકે દશમોદેશકઃ સમાપ્તઃ ॥૨૫—૧૦॥

ટીકા—‘અભવસિદ્ધિયાણં મંતે કહં ઉવવજ્જંતિ’ અભવસિદ્ધિકનૈરયિકાઃ
સ્વલુ હે મદન્ત ! કથં કેન પ્રકારેણ નરકાવાસે ઉત્પવ્યન્તે ? ઇતિ પ્રશ્નઃ । મગ-
વાનાહ—‘ગોયમા’ હે ગૌતમ । ‘સે જહા નામણ પવણ પવમાણે’ સ યથાનામકઃ
કશ્ચિત્ પ્લવકઃ પ્લવમાનઃ, ‘અવસેસં તં ચેવ’ અવશેપમ્ અવશિષ્ટં સર્વં તદેવ

॥ દસવાં ઉદેશક કા પ્રારંભ

નૌવેં ઉદેશક કા કથન કરકે અથ સુત્રકાર ક્રમપ્રાપ્ત દસવેં ઉદેશક
કા કથન કરતે હૈં—‘અભવસિદ્ધિય નેરદ્યાણં મંતે !’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—‘અભવસિદ્ધિ નેરદ્યાણં મંતે ! કહં ઉવવજ્જંતિ’ હે મદન્ત ।
અભવસિદ્ધિક નૈરયિકરૂપ સે જીવ ફિસ પ્રકાર સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।
૯૦—‘ગોયમા ! સે જહાનામણ પવણ પવમાણે અવસેસં તંચેવ एवं જાવ
વેમાણિય’ હે ગૌતમ ? જૈસે કોઈ કૂદનેવાલા મનુષ્ય કૂદતા કૂદતા એક

દસમા ઉદેશાનો પ્રારંભ—

નવમા ઉદેશાનું કથન કરીને હવે સુત્રકાર કમથી આવેલ આ દસમા
ઉદેશાનું કથન કરે છે.—‘અભવસિદ્ધિય નેરદ્યાણં મંતે !’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—‘અભવસિદ્ધિય નેરદ્યાણં મંતે ! કહં ઉવવજ્જંતિ’ હે ભગવન્ અભવ-
સિદ્ધિક નૈરયિકપણથી એવ કેવી રીતે ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં
પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘ગોયમા ! સે જહાનામણ પવણ પવમાણે અવ-
સેસં ત ચેવ एवं જાવ વેમાણિય’ હે ગૌતમ । જેમ કોઈ કૂદવા પાળો મનુષ્ય

અષ્ટમોદેશકવદેવ । કિયત્પર્યન્તમિત્યાહ-‘જાવ વૈમાનિયા’ યાવદ્ વૈમાનિકાઃ
વૈમાનિકપર્યન્તઃ સર્વોડ્પ્યાલાવકોડન વાચ્યઃ । ‘સેવં મંતે સેવં મંતે’ તદેવં
મદન્ત ! તદેવં મદન્ત ! હે મદન્ત ! અભવસિદ્ધિકનારકવિષયયે ભવતા યત્પ્રોક્ત
તદેવમેવ સત્યમેવેતિ કથયિત્વા મગવાન્ ગૌતમઃ શ્રમણં મગવન્તં મહાવીરં વન્દિ-
ત્વા નમસ્યિત્વા સંયમેન તપસા આત્માનં ભાવયન્ વિહરતીતિ ભાવઃ ॥૨૦ ૧॥

પચ્ચવિંશતિતમે શતકે દશમોદેશકઃ સમાપ્તઃ ॥૨૫-૧૦॥

સ્થાન સે દૂસરે સ્થાન પર પહુંચ જાતા હૈ, હત્યાદિ સમસ્ત કથન હસ
સમ્બન્ધ મૈં પૂર્વોક્ત જૈસા હી સમજનાં ચાહિયે ઓર વહ સબ કથન હસી
રીતિ સે યાવત્ એકેન્દ્રિયવર્જિત વૈમાનિક દેવોં તક કહનાં ચાહિયે ।
‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે મદન્ત જૈસા આપ દેવાનુપ્રિય ને યહ સબ
કથન અભવસિદ્ધિક નૈરયિક આદિ કે ઉત્પાદ આદિ કે સમ્બન્ધ મૈં
કિયા હૈ વહ સબ આસવાક્ય મૈં સર્વથા યથાર્થતા હોને કે કારણ બિલ-
કુલ સર્વરૂપ સે-સત્ય હી હૈ । હસ પ્રકાર કહ કર ગૌતમસ્વામી ને
પ્રમુશ્રી કી સ્તુતિ કી નમસ્કાર કિયા । સ્તુતિનમસ્કાર કર ફિર વે
સંયમ ઓર તપ સે આત્માકો ભાવિત કરતે હુઅ અપને સ્થાન પર વિરા-
જમાન હો ગયે ॥૨૦ ૧॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત
“મગવતીસૂત્ર” કી પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાકે પચીસવેં શતકકા
દશવોં ઉદ્દેશક સમાપ્ત

કૂદતા કૂદતા એક સ્થાનથી બીજા સ્થાન પર પહોંચી જાય છે, વિગેરે પ્રકારનું
સઘળું કથન પહેલા કહ્યા પ્રમાણેનું આ વિષયમાં અહિયાં પણ સમજી લેવું. અને
તે સઘળું કથન એજ પ્રકારે યાવત્ વૈમાનિક દેવાના કથન સુધી કહેવું જોઈએ
‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયે અભવસિદ્ધિક
નૈરયિકો વિગેરેના ઉત્પાદ વિગેરેના સબધમાં જે પ્રમાણેનું કથન કયું છે,
તે સઘળું કથન આપ્તવાક્ય હોવાથી યથાર્થ છે. અર્થાત્ એકદમ સત્ય જ
છે. આ પ્રમાણે કહીને શ્રીગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી, નમસ્કાર કર્યા
વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી તેઓ તપ અને સંયમથી પોતાના આત્માને
ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥૨૦ ૧॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્ય શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત ‘મગવતીસૂત્ર’ની
પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના પચીસમા શતકનો હસમે ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૨૫-૧૦॥

અથૈકાદશોદેશકઃ પ્રારમ્ભયતે—

શૂલમ્—સમ્મદિદ્ધિ નેરહ્યાણં મંતે ! કહં ઉવવજ્જંતિ ? ગોયમા !
 સે જહા નામણ પવણ પવમાણે અવસેસં તં ચેવ એવં ઇગિંદિય-
 વજ્જા જાવ વેમાણિયા, સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ ॥સૂ૦ ૧૧॥
 પળવીસહમે સણ ષગારસમો ઉદેસો સમત્તો ॥૨૫—૧॥

છાયા—સમ્યગ્ દષ્ટિનૈરયિકાઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કથમુત્પદ્યન્તે ગૌતમ ! સ
 યથા—નામકઃ પ્લવકઃ પ્લવમાનઃ અવશેષં તદેવ એવમેકેન્દ્રિયવર્જાં યાવદ્દૈમાનિકાઃ,
 તદેવં ભદન્ત ! તદેવં ભદન્ત ! ઇતિ ॥સૂ૦ ૧॥

પચ્ચવિંશતિશતકે એકાદશોદેશકઃ સમાપ્તઃ

ટીકા—‘સમ્મદિદ્ધિ નેરહ્યાણં મંતે ! કહં ઉવવજ્જંતિ’ સમ્યગ્ દષ્ટિ નૈરયિકાઃ
 સ્વલુ ભદન્ત ! કથં—કેન પ્રકારેણ નરકાવાસે ઉત્પદ્યન્તે ? ઇતિ પ્રશ્નઃ, ભગવાનાહ—
 ‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘સે જહાનામણ પવણ પવમાણે’ સ યથા-
 નામકઃ કશ્ચિત્ પ્લવકઃ પ્લવમાનઃ ‘અવસેસં તં ચેવ’ અવશેષં તદેવ ‘અવજ્જવસા-
 નનિવત્તિણં’ ઇત્યાદિકં સર્વમષ્ટમોદેશકપરિસમાપ્તિપર્યન્તમિદાપિ જ્ઞાતવ્યમ્
 કિયત્પર્યન્તમષ્ટમોદેશકમવગન્તવ્યં તત્રાહ—‘એવં’ ઇત્યાદિ, ‘એવં ઇગિંદિયવજ્જા

ચારહ વે’ ઉદેશક કા પ્રારંભ

દશવે’ ઉદેશક કા કથન સમાપ્ત કરકે ક્રમપ્રાપ્ત અથ સૂત્રકાર
 ચારહવે’ ઉદેશક કા કથન પ્રારંભ કરતે હૈં—‘સમ્મદિદ્ધિ નેરહ્યા ણં મંતે !
 કહં ઉવવજ્જંતિ’ ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—‘સમ્મદિદ્ધિ નેરહ્યા ણં મંતે ! કહં ઉવવજ્જંતિ’ હે ભદન્ત !
 જીવ સમ્યગ્દષ્ટિ નૈરયિક રૂપ સે નરકાવાસોં મેં કૈસે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?
 ૭૦—‘ગોયમા ! સે જહાનામણ પવણ પવમાણે—અવસેસં તંચેવ એવં ઇગિં-
 દિયવજ્જા જાવ વેમાણિયા’ હે ગૌતમ ! જૈસા કોઈ પ્લાવક—કૂદને

અગીયારમા ઉદેશનો પ્રારંભ—

દસમા ઉદેશાનું કથન કરીને ક્રમાંગત આ અગિયારમા ઉદેશાનું કથન
 સૂત્રકાર પ્રારંભ કરે છે—‘સમ્મદિદ્ધિ નેરહ્યાણં મંતે ! કહં ઉવવજ્જંતિ’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—‘સમ્મદિદ્ધિ નેરહ્યાણ મંતે ! કહં ઉવવજ્જંતિ’ હે ભગવન્ ઉવ
 સમ્યગ્દષ્ટિ નૈરયિકપણ્થી નરકાવાસોમા કેવી રીતે ઉત્પન્ન થાય છે ? આં
 પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! સે જહાનામણ પવણ પવમાણે
 અવસેસં તં ચેવ એવં ઇગિંદિયવજ્જા જાવ વેમાણિયા’ હે ગૌતમ ! જેવી રીતે

જાવ વેમાણિયા' एवं एकेन्द्रियरहितवैमानिकपर्यन्तदण्डकेष्वपि उत्पादादिव्य-
वस्था ज्ञातव्येति 'सेवं भंते ! सेवं भंते ! ति' तदेवं भदन्त ! तदेवं भदन्त ! इति,
सम्यग् दृष्टि नारकादीना मुत्पादादिविषये यद् भवता कथितं तत्सर्वम् एवमेव-
सर्वथा सत्यमेवेति कथयित्वा भगवन्तं वन्दते नमस्यति वन्दित्वा नमस्यित्वा संयमेन
तपसा आत्मानं भावयन् विहरतीति भावः ॥सू० १॥

इति पञ्चविंशतितमशतके एकादशोद्देशकः समाप्तः

ચાલા મનુષ્ય કૂદતા કૂદતા એક સ્થાન સે દુસરે સ્થાન પર પહોંચ જાતા
હૈ 'अञ्ज्ञवसाणनिवत्ति ए णं' इत्यादि सब कथन अष्टम उद्देश का यहाँ
पर कहना चाहिये कहाँतक कहना चाहिये ? इस पर कहते हैं 'एवं
एगिंदियवज्जा जाव वेमाणिया' इस सूत्रपाठ तक कहना चाहिये
एकेन्द्रियको छोड़कर वैमानिक दण्डकों में भी उत्पादादि व्यवस्था
जाननी चाहिये । 'सेवं भंते ! सेवं भंते ! ति' हे भदन्त सम्यग्दृष्टि
नारक आदिकों के उत्पाद आदि के विषय में जो आपने कहा है वह
सब सर्वथा सत्य ही है । इस प्रकार कह कर गौतमस्वामी ने प्रभुश्री
को वन्दना की और उन्हें नमस्कार किया । वन्दना नमस्कार कर फिर
वे संयम और तप से आत्मा को भावित करते हुए अपने स्थान पर
विराजमान हो गये ॥सू० १॥

ग्यारह वां उद्देशक समाप्त

કાઈ કૂદવાવાળો મનુષ્ય કૂદતો કૂદતો એક સ્થાનથી બીજા સ્થાન પર પહોંચી
જાય છે, 'अज्ञवसाणनिवत्ति ए णं' વિગેરે પૂર્વોક્ત સઘળું કથન અહિયાં આઠમા
ઉદ્દેશાનું કહેવું જોઇએ. તે કયાં સુધી કહેવું તે સંજોગમાં એકેન્દ્રિયોને છોડીને
યાવત્ વૈમાનિક દડકો સુધી કહેવું જોઇએ. અહિયાં 'एवं एगिंदियवज्जा जाव
वेमाणिया' આ સૂત્રપાઠ સુધી અહુષ્ થયેલ છે, તેથી સમ્યગ્દૃષ્ટિ નારકના કથન
પ્રમાણે એક ઇન્દ્રિયને છોડીને વૈમાનિક સુધીના દડકોમાં પણ
ઉત્પાદ વિગેરેની વ્યવસ્થા સમજવી.

'સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! તિ' હે ભગવન્ સમ્યગ્દૃષ્ટિવાળા નારક વિગેરેના
ઉત્પાદ વિગેરે વિષયમાં આપ દેવાનુપ્રિયે જે કથન કહેલ છે, તે સઘળું કથન
સર્વથા સત્ય છે. આપ દેવાનુપ્રિયનું કથન આત્મવાક્ય હોવાથી સત્ય જ છે.
આ પ્રમાણે કહીને શ્રીગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તથા તેઓને
નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી તેઓ સંયમ અને તપથી
આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર વિરાજમાન થયા. ॥સૂ० ૧॥

અગીયારમો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૨૫-૧૧॥

॥ દ્વાદશોદેશકઃ પ્રારભ્યતે ॥

પશ્ચવિંશતિતમે શતકે દ્વાદશોદેશકં નિરૂપ્ય ક્રમપ્રાપ્તં દ્વાદશોદેશકં નિરૂપયન્નાહ—‘મિચ્છાદિદ્વિ નેરહ્યા ણં મંતે’ ઇત્યાદિ ।

! સૂચ્ય—મિચ્છાદિદ્વિ નેરહ્યા ણં મંતે ! કહં ઉવવજ્જંતિ, ગોયમા ! સે જહાનામણ પવણ પવમાણે અવસેસં તં ચેવ, જાવ વેમાણિયા । સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ ॥સૂ૦ ૧॥

પણવીસહમે સણ બારસમો ઉદેસો સમત્તો ॥૨૫-૧૨॥

છાયા—મિથ્યાદષ્ટિ નૈરયિકાઃ સ્વલ્પ મદન્ત ! કથમુત્પન્નન્તે ! ગૌતમ ! સ યથાનામકઃ પ્લવકઃ પ્લવમાનઃ અવશેષં તદેવ, એવં યાવદ્વૈમાનિકાઃ । તદેવં મદન્ત ! તદેવં મદન્ત ! ઇતિ ॥સૂ૦ ૧॥

પશ્ચવિંશતિતમે શતકે દ્વાદશોદેશકઃ સમાપ્તઃ

ટીકા—‘મિચ્છાદિદ્વિ નેરહ્યાણં મંતે !’ હે મદન્ત ! મિથ્યાદષ્ટિનૈરયિકાઃ જીવાઃ ‘કહં ઉવવજ્જંતિ’ કથં—કેન પ્રકારેણ ઉત્પન્નન્તે નરકાવાસે ઇતિ પ્રશ્નઃ,

ચારહવે ઉદેશક કા પ્રારંભ

ચારહવે ઉદેશે કા વ્યાખ્યાન કરકે અચ સૂત્રકાર ક્રમપ્રાપ્ત ૧૨ ચારહવે ઉદેશ કા નિરૂપણ કરતે હૈ—‘મિચ્છાદિદ્વિ નેરહ્યા ણં મંતે ! કહં ઉવવજ્જંતિ ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—‘મિચ્છાદિદ્વિ નેરહ્યા ણં મંતે !’ હે મદન્ત ! મિથ્યાદષ્ટિ નૈરયિક જીવ ‘કહં ઉવવજ્જંતિ’ નરકાવાસ મેં કિસ પ્રકાર સે ઉત્પન્ન હોતે હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—‘ગોયમા ! સે જહાનામણ પવણ

પ્રારંભા ઉદેશાનો પ્રારંભ—

અગીયારમા ઉદેશાનું વ્યાખ્યાન કરીને હવે સૂત્રકાર ક્રમથી આવેલા આ પાંચમા ઉદેશાનું નિરૂપણ કરે છે—‘મિચ્છાદિદ્વિ નેરહ્યા ણં મંતે ! કહં ઉવવજ્જંતિ’ ઇ૦

ટીકાર્થ—‘મિચ્છાદિદ્વિ નેરહ્યા ણં મંતે !’ હે ભગવન્ મિથ્યાદષ્ટિ નૈરયિક જીવ ‘કહં ઉવવજ્જંતિ’ નરકાવાસમાં કેવી રીતે ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘ગોયમા ! સે જહાનામણ પવણ

મગવાનાહ—‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘સે જહાનામણ’ સ યથા-
નામકઃ ‘પવણ પવમાણે’ પ્લવકઃ—ઉત્પ્લુતિકારકઃ પુરુષઃ ‘પવમાણે’ પ્લવમાનઃ—
ઉત્પ્લુતિ કુર્વન્ ‘અવસેસં તં ચેવ’ અવશેષં તદેવ, અષ્ટમોદેશકવદેવ જ્ઞાતવ્યમ્ કિયં-
ત્પર્યન્તમિત્યાહ—‘એવં જાવ વેમાણિયા’ એવં યાવદ્ વૈમાનિકાઃ । સેવં મંતે !
સેવં મંતે ! ત્તિ’ તદેવં મદન્ત ! તદેવં મદન્ત ! ઇતિ, હે મદન્ત ! મિથ્યાદૃષ્ટિ-
નારકાદીના મુત્પન્નપાદિવિષયે યદ્ દેવાનુપ્રિયેણ કથિતમ્ તત્ એવમેવ—સર્વથા

પવમાણે અવસેસં તં ચેવ, એવં જાવ વેમાણિયા’ । જિસ પ્રકાર કૂદને
વાલા કોઈ પુરુષ કૂદતા હુઆ એક સ્થાન સે દૂસરે સ્થાન પર પહુંચ
જાતા હૈ ઊસી પ્રકાર સે મિથ્યાદૃષ્ટિ નારક ભી અધ્યવસાય ઓર યોગ
વિશેષ સે નિર્વર્તિત કરણોપાય દ્વારા પૂર્વભવ કો છોડ કર આગામી
કાલમેં હોને વાલે અમાન્તર મેં પહુંચ જાતે હૈં । યહાં ‘અજ્ઞવસાણ-
નિવર્તિણં’ સે લેકર ‘એવં જાવ વેમાણિયા’ યહાં તક કા સબ પ્રકરણ
આઠવે ઉદ્દેશક કે કથન જૈસા સમજ લેના ચાહિયે । ‘સેવં મંતે ! સેવં
મંતે ! ત્તિ’ હે મદન્ત ! મિથ્યાદૃષ્ટિ નારક આદિ કોં કે ઉત્પાદ આદિ
કે વિષય મેં જો આપ દેવાનુપ્રિય ને કહા હૈ વહ સર્વથા સત્ય હી હૈ ।
હસ પ્રકાર સે કહ કર ગૌતમસ્વામી ને મગવાન્ કો વન્દના કી ઓર

પવમાણે અવસેસં તં ચેવ, એવં જાવ વેમાણિયા’ જે પ્રમાણે કૂદવાવાળો કેઇ
પુરુષ કૂદતો કૂદતો એક સ્થાનથી બીજા સ્થાન પર પહોંચી જાય છે. એજ
પ્રમાણે મિથ્યાદૃષ્ટિ નારક પણ અધ્યવસાય અને યોગવિશેષથી નિર્વર્તિત
કરણોપાયથી પૂર્વભવને છોડીને અવિધ્યકાળમાં થવાવાળા ભવાન્તરમાં પહોંચી
જાય છે, અહિંયાં ‘અજ્ઞવસાણનિવર્તિણં’ એ સૂત્રપાઠથી લઇને ‘એવં જાવ
વેમાણિયા’ આ કથન પર્યન્ત તમામ પ્રકરણ આઠમા ઉદ્દેશના કથન પ્રમાણે
સમજવું જોઇએ

‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન્ મિથ્યાદૃષ્ટિ નારક વિગેરના
ઉત્પાદ વિગેરે વિષયમાં આપ દેવાનુપ્રિયે જે કથન કરેલ છે, તે સર્વથા સત્ય
છે. આપ દેવાનુપ્રિયનું કથન આપ્ત હોવાથી સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને

सत्यमेवेति कथयित्वा गौत्रमो भगवन्तं वन्दते-नमस्फति वन्दित्वा नमंस्यित्वा
संयमेन तपसा आत्मानं भावयन् विहरतीति ॥सू०१॥

इति श्री विश्वविख्यात-जगद्बल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषा-
कलितललितकलापालापकप्रविशुद्धगद्यपद्यानैकग्रन्थनिर्मापक,
वादिमानमर्दक-श्रीशाहूच्छत्रपति कोल्हापुरराजप्रदत्त-
'जैनाचार्य' पदभूषित — कोल्हापुरराजगुरु-
बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य — जैनधर्मदिवाकर
पूज्य श्री घासीलालव्रतिविरचितायां श्री
“भगवतीसूत्र” प्रमेयचन्द्रिकाख्यायां
व्याख्यायाम् पञ्चविंशतिशतकस्य
द्वादशोद्देशकः समाप्तः ॥२५-१२॥
समाप्तश्च पञ्चविंशतितमः शतकः ॥२५॥

उन्हे नमस्कार क्रिया । वन्दना नमस्कार करके फिर वे संयम और तप
से आत्मा को भावित करते हुए अपने स्थान पर विराजमान हो गये ।

जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री घासीलालजीमहाराजकृत
“भगवतीसूत्र” की प्रमेयचन्द्रिका व्याख्याके पचीसवे शतकका
१२ वां उद्देशक समाप्त ॥२५-१२॥

२५ वां शतक का समाप्त

‘श्रीगौतमस्वामीએ ભગવાનને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વંદના
નમસ્કાર કરીને તે પછી તેઓ સયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત
કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥સૂ. ૧॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકરપૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજ કૃત “ભગવતીસૂત્ર”ની
પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના પચીસમા શતકનો બારમો ઉદ્દેશક સમાપ્ત ॥૨૫-૧૨॥

॥ પચ્ચીસમું શતક સમાપ્ત ॥

॥ અથ પદ્વિંશતિતમં શતકં પ્રારભ્યતે ॥

પદ્વિંશતિતમં શતકં વ્યાખ્યાતં, ક્રમપાત્તં તદનુ પદ્વિંશતિતમમારભ્યતે, તસ્ય ચાયમભિસમ્બન્ધઃ પદ્વિંશતિતમે શતકે નારકાદિ જીવાનામુત્પાદઃ કથિતઃ સ ચોત્તાદો વન્ધપૂર્વકો ભવતીતિ પદ્વિંશતિતમશતકે મોહકર્મવન્ધો વિચાર્યતે, इत्येवं संबन्धेन आयातस्य पद्विंशतितमस्य शतकस्यैकादशोद्देशकप्रमाणस्य प्रत्युद्देशकं द्वारनिरूपणाय तावदादौ गायामाह—‘जीवा य’ इत्यादि ।

મૂલમ્—નમો સુયદેવયાણ મગવર્ણેણ । જીવાય લેસંસ પાવિસંચ દિંટ્ટી અન્નાણ નાળં સન્નાઓ । વેથં કેસાણ ઉવંજોગ જોગં ઇક્કાર વિ ઠાણા ॥૧॥

છાયા—નમઃ શ્રુતદેવતાયૈ મગત્ત્યૈ । જીવાશ્ચ ૧ છેશા ૨ પાક્ષિકો ૩ દૃષ્ટિ ૪ અજ્ઞાનં ૫ જ્ઞાનં ૬ સંજ્ઞાઃ ૭ । વેદઃ ૮ કવાય ૯ ઉપયોગો ૧૦ યોગઃ ૧૧ એકા દશાપિ સ્થાનાનિ ॥૧॥

છવીસવેં શતક કા પ્રારંભ

પચ્ચીસ વાં શતક કહ કર અથ સૂત્રકાર ક્રમ પ્રાપ્ત ૨૬ વે શતક કો પ્રારંભ કરતે હૈં । હિસકા પૂર્વ શતક કે સાથ એસા સમ્બન્ધ હૈ કિ પચ્ચીસ વે શતક મેં નારકાદિ જીવોં કે ઉત્પાદ આદિ કહે ગયે હૈં । સો યે ઉત્પાદ આદિ વન્ધપૂર્વક હોતે હૈં । અતઃ હિસ છાઈસ વેં શતક મેં મોહકર્મ આદિ કે વન્ધ કા વિચાર ક્રિયા જાયગા । હસી સમ્બન્ધ સે આયે હુણ -હિસ છાઈસ વેં શતક કે જો કિ ગ્યારહ ઉદેશોં વાલા હૈ હર એક ઉદેશક કે દ્વાર કા નિરૂપણ કરને કે લિયે આદિ મેં સૂત્રકાર ગ્યારહ દ્વારોં કી સંગ્રહગાયા કો કહતે હૈં—

છવીસમા શતકના પહેલા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ—

પચ્ચીસમા શતકની વ્યાખ્યા કરીને હવે સૂત્રકાર કંમથી આવેલા આ છવીસમા શતકનો પ્રારંભ કરે છે આ શતકનો પહેલા શતકની સાથે એ પ્રમાણેનો સમ્બન્ધ છે કે—પચ્ચીસમા શતકમાં નારક વિગેરે જીવોના ઉત્પાદ વિગેરેનું કથન કરવામાં આવ્યું છે અને તે ઉત્પાદ વિગેરે બન્ધ પૂર્વક હોય છે, એ સમ્બન્ધથી આવેલા આ છવીસમા શતકના કે જેના અગીયાર ઉદ્દેશાઓ છે દરેક ઉદ્દેશક અને તેના દ્વારોનું નિરૂપણ કરવા માટે આરંભમાં સૂત્રકારે આ નીચે પ્રમાણે ગાથા કહી છે.

ટીકા—‘નમો સુચદેવ્યાય ભગવર્ણ’ નમઃ શ્રુતદેવતાયૈ ભગવત્યૈ, શ્રુતદેવતેતિ જિનવાણી તસ્યૈ કીદૃશ્યૈ ? इत्याह भगवत्यै ज्ञानैश्वर्यवत्यै नमः नमोऽस्तु । अथ प्रथमं पद्दतिशतितमशतके याचन्ति द्वाराणि तानि माथया प्रदर्श्यन्ते—‘जीवाय’ इत्यादि । ‘जीवाय’ जीवाश्चेति सामान्यजीवमाश्रित्य स्थानं द्वारमित्यर्थः तत्र प्रथमं स्थानं जीवनामकं सामान्यजीवमधिकृत्य कर्मबन्धस्य विचार्यमाणत्वात् इति जीवनामकं प्रथमं स्थानम् १ । ततः ‘लेश्या’ लेश्या—लेश्यामधिकृत्य विचार्यमाणत्वात् लेश्यानामकं द्वितीयं स्थानम् २ । ‘पाक्षिक्य’ पाक्षिक शुक्लपाक्षिक कृष्णपाक्षिक विषयकं तृतीयं स्थानम् ३ । ‘दृष्टी’ दृष्ट्यः—दृष्टिविषयकं चतुर्थं स्थानम् ४ । ‘अज्ञाणं’ अज्ञानम्—अज्ञाननिरूपणविषयकं पञ्चमं स्थानम् ५ । ‘ज्ञाणं’ ज्ञानम्—ज्ञाननामकं षष्ठं स्थानम् ६ । ‘संज्ञाओ’ संज्ञाः संज्ञानां विचार्यमाणत्वेन संज्ञानामकं

ટીકાર્થ—‘જીવાય’ इत्यादि—जिस संकेत से श्रुतज्ञान उत्पन्न होता है ऐसी भगवती ऐश्वर्यशालिनी श्रुत देवी जिनवाणी के लिये नमस्कार हो । इस शतक में ११ ग्यारह उद्देश्य हैं, इन में से प्रत्येक उद्देश्य में जीव, लेश्या, पाक्षिक, दृष्टि, अज्ञान, ज्ञान, संज्ञा, वेद, कषाय, योग और उपयोग इन ११ विषयों को लेकर बन्धवक्तव्यता कही जावेगी । ११ उन ग्यारहद्वारों के नाम इस प्रकार से हैं—‘जीवाय’ इत्यादि इसमें प्रथम स्थान जो जीव है उसको लेकर के बन्धवक्तव्यता का विचार किया गया है, इसलिये जीव नाम का प्रथम द्वार है १ । लेश्या नाम का द्वितीय द्वार है २, शुक्ल पाक्षिक एवं कृष्ण पाक्षिक विषयक तृतीय द्वार है ३, दृष्टि विषयक चतुर्थ द्वार है ४, अज्ञान के निरूपण विषयक पांचवां द्वार है । ज्ञान नाम का छठा द्वार है ६, संज्ञा

ટીકાર્થ—‘જીવાય’ इत्यादि जे संकेतથી શ્રુતજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે, એવી ભગવતી શ્રુતિદેવીને નમસ્કાર કરે છે

આ શતકમાં અગીયાર ઉદ્દેશાઓ છે. તેમાં દરેક ઉદ્દેશાઓમાં જીવ, લેશ્યા, પાક્ષિક, દૃષ્ટિ, અજ્ઞાન, જ્ઞાન સંજ્ઞા, વેદ, કષાય, યોગ અને ઉપયોગ આ અગીયાર વિષયોને લઈને બન્ધક વક્તવ્ય કહેવામાં આવશે. તે અગીયાર ઉદ્દેશાઓના નામો આ પ્રમાણે છે—‘જીવાય’ ઇત્યાદિ આમાં પહેલું સ્થાન જે જીવ છે, તેને ઉદ્દેશીને બંધ સંબંધી કથન કરવામાં આવેલ છે તેથી જીવ નામનો પહેલો ઉદ્દેશો કહેલ છે ૧ લેશ્યા નામનો બીજો ઉદ્દેશો છે ૨ શુક્લ પાક્ષિક અને કૃષ્ણપાક્ષિક સંબંધી ત્રીજો ઉદ્દેશો કહેલ છે. ૩ દૃષ્ટિસંબંધી ચોથો ઉદ્દેશો કહેલ છે ૪ અજ્ઞાનના નિરૂપણ સંબંધી પાંચમો ઉદ્દેશો છે. ૫ જ્ઞાન નામનો છઠો ઉદ્દેશો છે, સંજ્ઞા નામનો સાતમો ઉદ્દેશો છે, અપુરુષ

સપ્તમં સ્થાનમ્ ૭ । ‘વેધ’ વેદઃ સ્ત્રીપુરુષાદિ વેદવિષયકમષ્ટમં સ્થાનમ્ ૮ । ‘કસાય’ કષાયઃ—કષાયવિષયકં નવમં સ્થાનમ્ ૯ । ‘ઉવજોગ’ ઉપયોગઃ—ઉપયોગવિષયકં દશમં સ્થાનમ્ ૧૦ । ‘જોગે’ યોગનામકમેકાદશં સ્થાનમ્ ૧૧ । ‘એકારસ વિ ઠાણા’ તદેવમ્ એકાદશાપિ સ્થાનાનિ દ્વારાણીતિ’ અત્ર ગાથાયાં પૂર્વમ્ ‘અજ્ઞાનં’ પશ્ચાદજ્ઞાનં’ इति, तथा पूर्वम् ‘उपयोगः’ पश्चात् ‘योगः’ इति यन्न्यस्तं तत् छन्दो-
 भङ्गमयात् क्रमस्तु—ज्ञानम्, अज्ञानम्, योग उपयोग इति ज्ञातव्यः अस्यैव क्रम-
 स्य सूत्रे प्रतिपादितत्वात् इति गाथार्थः । १॥

અથ સમુચ્ચયજીવમાશ્રિત્ય એકાદશમિરુત્તરૂપે જીવાદિમિદ્ધારૈર્વંધવક્તવ્યતાં પ્રથમોદ્દેશકેઽભિધાતુમાહ—‘તેણં કાલેણં તેણં સમણં’ इत्यादि

મૂલમ્—તેણં કાલેણં તેણં સમણં રાથગિહે જાવ એવં વયાસી—
 જીવે ણં મંતે ! પાવં કમ્મં કિં બંધી બંધઙ્ગ બંધિસ્સઙ્ગ ૧ । બંધી
 બંધઙ્ગ ણ બંધિસ્સઙ્ગ ૨ । બંધી ન બંધઙ્ગ બંધિસ્સઙ્ગ ૩ । બંધી ન બંધઙ્ગ
 ન બંધિસ્સઙ્ગ ૪ ? ગોયમા ! અત્થેગઙ્ગે બંધી બંધઙ્ગ બંધિસ્સઙ્ગ ૧ ।
 અત્થેગઙ્ગે બંધી બંધઙ્ગ ણ બંધિસ્સઙ્ગ ૨ । અત્થેગઙ્ગે બંધી ણ
 બંધઙ્ગ બંધિસ્સઙ્ગ ૩ । અત્થેગઙ્ગે બંધી ણ બંધઙ્ગ ણ બંધિસ્સઙ્ગ ૪ । (૧)
 સલેસ્સે ણં મંતે ! જીવે પાવં કમ્મં કિં બંધી બંધઙ્ગ બંધિસ્સઙ્ગ ૧,

નામ કા સાતવાં દ્વાર હૈ ૭ । સ્ત્રી પુરુષ આદિ વેદ વિષયક ૮ આઠવાં
 દ્વાર હૈ ૮ । કપાય વિષયક નૌ વાં દ્વાર હૈ ૯ । ઉપયોગ વિષયક દશવાં
 દ્વાર હૈ ૧૦ । ઓર યોગ વિષયક યોગ નામકા ગ્યારહવાં દ્વાર હૈ ૧૧ ।
 હસ પ્રકાર સે હસ શતક મેં યે ૧૧ સ્થાન—દ્વાર હૈ ।

અવ સર્વ પ્રથમ સૂત્રકાર ૨૬ વેં શતક મેં સમુચ્ચય જીવ કો લેકર
 હન ગ્યારહ દ્વારોં દ્વારા બંધ સમ્યન્ધી વક્તવ્યતા કા કથન કરતે હૈ—

વિગેરે વેદ સબધી ૮ આઠમે ઉદેશે કહેલ છે કષાય સબધી નવમે ઉદેશે
 છે. ઉપયોગ સબધી દસમે ઉદેશે છે. અને યોગ સબધી ‘યોગ’ નામનો
 અગીયારમે ઉદેશે છે. આ રીતે આ છન્વીસમા શતકમાં આ અગિયાર
 ઉદેશાઓ—સ્થાનો છે.

હવે સૌથી પહેલાં સૂત્રકાર આ છન્વીસમા શતકમાં સમુચ્ચય જીવોને
 આશ્રિત કરીને આ અગીયાર દ્વારો દ્વારા બંધ સબધી કથન આ પહેલા
 ઉદેશમાં કરે છે.

बंधी बंधइ ण बंधिस्सइ२ । पुच्छा, गोयमा ! अत्थेगइए बंधी
 बंधइ बंधिस्सइ१ । अत्थेगइए—एवं चउभंगो१ । कण्हलेस्से णं
 भंते ! जीवे पावं कम्मं किं बंधी—पुच्छा, गोयमा ! अत्थेगइए
 बंधी बंधइ बंधिस्सइ अत्थेगइए बंधी बंधइ ण बंधिस्सइ एवं
 जाव पण्हलेस्से । सव्वत्थ पढमवितियभंगा । सुक्कलेस्से जहा
 सलेस्से तहेव चउभंगो । अलेस्से णं भंते ! जीवे पावं कम्मं किं
 बंधी पुच्छा, गोयमा ! बंधी न बंधइ न बंधिस्सइ २ । कण्ह-
 पक्खिए णं भंते ! जीवे पावं कम्मं पुच्छा, गोयमा ! अत्थे-
 गइए बंधी० पढम वितिया भंगा । सुक्कपक्खिए णं भंते ! जीवे
 पुच्छा, गोयमा ! चउभंगो भाणियच्चो ।३। सम्मदिट्ठी णं
 चत्तारि भंगा । मिच्छादिट्ठी णं पढमवितिया भंगा सम्ममि-
 च्छादिट्ठीणं एवं चेव ४॥ नाणीणं चत्तारि भंगा । आभिणि-
 बोहियनाणीणं जाव मणपज्जवनाणीणं चत्तारि भंगा ।
 केवलनाणीणं चरमो भंगो जहा अलेस्साणं ५ । अन्नाणीणं
 पढमवितिया । एवं मइअन्नाणीणं सुयअन्नाणीणं विभं-
 गणाणीण वि ६॥ आहारसन्नोवउत्ताणं जाव परिग्गह-
 सन्नोवउत्ताणं पढमवितिया । नो सन्नोवउत्ताणं चत्तारि ७॥
 सवेदगाणं पढमवितिया । एवं इत्थिवेयगा पुरिसवेयगा पुरिस-
 नपुंसगवेयगा वि । अवेदगाणं चत्तारि ८॥ सकसाईणं चत्तारि,
 कोहकसाई णं पढमवितिया भंगा । एवं माणकसाईस्स वि,
 लोभकसाईस्स चत्तारि भंगा । अकसाईणं भंते ! जीवे पावं
 कम्मं किं बंधी पुच्छा, गोयमा ! अत्थेगइए बंधी न बंधइ
 बंधिस्सइ३, अत्थेगइए बंधी ण बंधइ ण बंधिस्सइ४।९॥
 सजोगिस्स चउभंगो । एवं मणजोगिस्स वि, वइजोगिस्स वि,

कायजोगिस्स वि । अजोगिस्स चरिमो १० । सागारोवउत्ते चत्तारि
अणागारोवउत्ते वि चत्तारि भंगा ॥सू० १॥

छाया—तस्मिन् काले तस्मिन् समये राजगृहे यावदेवमवादीत्-जीवः खलु
भदन्त ! पापं कर्म किम् अवध्नात् वध्नाति भन्त्स्यति १, अवध्नात् वध्नाति न
भन्त्स्यति २, अध्वनात् न वध्नाति भन्त्स्यति ३, अवध्नात् न वध्नाति न
भन्त्स्यति ४, गौतम ! अस्त्येककोऽवध्नात् वध्नाति भन्त्स्यति १, अस्त्येककोऽ
वध्नात् वध्नाति न भन्त्स्यति २, अस्त्येककोऽवध्नात् न वध्नाति भन्त्स्यति ३,
अस्त्येककोऽवध्नात्, न वध्नाति न भन्त्स्यति ४ । (१) सलेश्यः खलु
भदन्त ! जीवः पापं कर्म किम् अवध्नात् वध्नाति भन्त्स्यति १, अव-
ध्नात् वध्नाति न भन्त्स्यति २ पृच्छा गौतम ! अस्त्येककोऽवध्नात्, वध्नाति
भन्त्स्यति ? अस्त्येककः—एवं चतुर्भङ्गः । कृष्णलेश्यः खलु भदन्त ! जीवः पापं
कर्म किम् अवध्नात् पृच्छा, गौतम ! अस्त्येककोऽवध्नात् वध्नाति भन्त्स्यति १,
अस्त्येककोऽवध्नात् वध्नाति न भन्त्स्यति एवं यावत् पदमलेश्यः, सर्वत्र प्रथम-
द्वितीयभङ्गौ । शुक्ललेश्ये यथा सलेश्ये तथैव चतुर्भङ्गः । अलेश्यः खलु भदन्त !
जीवः पापं कर्म किम् अवध्नात् पृच्छा, गौतम ! अवध्नात् न वध्नाति न भन्त्स्यति
२ । कृष्णपाक्षिकः खलु भदन्त ! जीवः पापं कर्म पृच्छा, गौतम ! अस्त्येकको-
ऽवध्नात् प्रथमद्वितीयभङ्गौ । शुक्लपाक्षिकः खलु भदन्त ! जीवः पृच्छा, गौतम !
चतुर्भङ्गो भणितव्यः ३ । सम्यग्दृष्टीनां चत्वारो भङ्गाः, मिथ्यादृष्टीनां प्रथम-
द्वितीयौ भङ्गौ, सम्यग्मिथ्यादृष्टीनाम् एवमेव ४ । ज्ञानिनां चत्वारो भङ्गाः,
आभिनिबोधिकज्ञानिनां यावन्मनःपर्यवज्ञानिनां चत्वारो भङ्गाः, केवलज्ञानिनां
चरमो भङ्गः, यथा अलेश्यानाम् ५ । अज्ञानिनां प्रथमद्वितीयौ, एवं मत्त्वज्ञानिनां
श्रुताज्ञानिनां विभङ्गज्ञानिनामपि ६ । आहारसंज्ञोपयुक्तानां यावत् परिग्रहसंज्ञोप-
युक्तानां प्रथमद्वितीयौ, नोसंज्ञोपयुक्तानां चत्वारः ७ । सवेदकानां प्रथमद्वितीयौ,
एवं स्त्रीवेदकाः, पुरुषवेदकाः, नपुंसकवेदका अपि । अवेदकानां चत्वारः, ८ ।
सकषायिणां चत्वारः, क्रोधकषायिणां प्रथमद्वितीयौ भङ्गौ । एवं मानकषायिणोऽपि,
मायाकषायिणोऽपि । लोभकषायिणश्चत्वारो भङ्गाः । अरुषायी खलु भदन्त ! जीवः
पापं कर्म किम् अवध्नात् पृच्छा, गौतम ! अस्त्येककोऽवध्नात् । न वध्नाति
भन्त्स्यति ३, अस्त्येककोऽवध्नात् न वध्नाति न भन्त्स्यति ४ । ९ । स योगिनश्च-
तुर्भङ्गः, एवं मनोयोगिनोऽपि, वाग्योगिनोऽपि, काययोगिनोऽपि । अयोगिनश्च-
रमः १० । साकारोपयुक्ते चत्वारः, अनाकारोपयुक्तेऽपि चत्वारो भङ्गाः ११ ॥सू० १॥

टीका—‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ तस्मिन् काले तस्मिन् समये ‘राय-
गिहे जाव एवं वयासी’ राजगृहे यावदेवमवादीत् अत्र यावत्पदेन भगवतः सम-
वसरणमभवत् परिपत् निर्गता भगवता धर्मोपदेशो दत्तः परिपत् प्रतिगता, तदनु
गौतमो भगवन्तं वन्दते नमस्यति वन्दित्वा नमस्यत्वा प्राञ्जलिपुट इत्यादि प्रकर-
णस्य सङ्ग्रहो भवतीति । किमवादीत् गौतमस्तत्राह—‘जीवे णं’ इत्यादि, ‘जीवे णं
भंते’ जीवः खलु भदन्त । ‘पावं कम्मं किं वंधी’ पापम्—अशुभं कर्म किं बन्धी’
अवध्नात् अतीतकालेऽशुभकर्मणो बन्धनं कृतवान् किमित्यर्थः ‘बंधइ’ वर्तमानकाले
अशुभं कर्म बध्नाति—अशुभकर्मणो बन्धनं करोति किमित्यर्थः । ‘बंधिस्सइ’
भन्तस्यति अनागतकाले अशुभकर्मणो बन्धनं—करिष्यति किमित्यर्थः १ । ‘बंधी’

‘तेणं कालेणं तेणं समएणं रायगिहे जाव एवं वयासी’ इत्यादि ।

टीकार्थ—उस काल और उस समय में राजगृह नगर में भगवान्
गौतमस्वामी ने यावत् प्रसुश्री से इस प्रकार पूछा—यहां यावत्पद से
भगवान् का समवसरण हुआ, परिषदा अपने-अपने स्थान से आई,
भगवान् ने धर्मोपदेश दिया, धर्मोपदेश सुनकर परिषदा अपने-अपने
स्थान पर वापिस हो गई इसके बाद गौतमस्वामीने प्रसुश्री को वन्दना की
नमस्कार किया और फिर वन्दना नमस्कार करके दोनों हाथ जोड़कर
इस पाठ का संग्रह हुआ है । ‘जीवे णं भंते ! पावं कम्मं किं वंधी, बंधइ,
बंधिस्सइ?’ हे भदन्त ! जीवने क्या अतीत काल में पापकर्म बांधा है ?
वर्तमान में वह क्या उसे बांध रहा है । तथा आगे भी वह क्या उसे
बांधेगा ? अशुभ कर्म का नाम पाप है । ऐसा यह प्रथम भंग है १ । ‘बंधी

‘तेण कालेणं तेणं समएण रायगिहे जाव’ इत्यादि

टीकार्थ—ते काले अने ते समये राजगृह नगरमां भगवान् भलावीर
प्रभुनु समवसरण थयुं. परिषद पोतपोताना स्थानेथी भगवानने वंदना करवा
आवी, भगवानने तेमने धर्मदेशना संभगानी धर्मदेशना सांभगानी परिषद
पोतपोताना स्थान पर पाछी गर्ध ते पछी श्रीगौतमस्वामीजे भगवानने
वंदना करी नमस्कार कर्या वंदना नमस्कार करीने ते पछी अने हाथ जोडीने
भगवानने आ प्रमाणे पूछयु.—

‘जीवे ण भंते ! पाव कम्म किं वंधी बंधइ, बंधिस्सइ’ हे भगवन् एवं
भूतकालमां पाप कर्मनां अध कथे छे ? अने वर्तमानकालमां ते पाप कर्मनां
अध करी रह्यो छे ? तथा भविष्यकालमां तेना अध करथे ? अशुभ कर्मनुं
नाम पाप छे. जे रीते आ पडेवो भंग छे,

અવધનાત્-વદ્ધવાન્ અતીતકાલે અશુભકર્મ, 'વંધઈ' વધનાતિ વર્તમાને અશુભકર્મ 'ન વંધિસ્સઈ' ન મન્તસ્યતિ ન વન્ધનં કરિષ્યતિ અનાગતકાલેઽશુભં કર્મ વેતિ દ્વિતીયો મજ્ઞઃ ૨ । 'વંધી' અવધનાત્ અતીતકાલે 'ન વંધઈ' ન વધનાતિ વર્તમાનકાલેઽશુભકર્મ 'વંધિસ્સઈ' મન્તસ્યતિ-અશુભકર્મણો વન્ધનં કરિષ્યતિ કિમિતિ તૃતીયો મજ્ઞઃ ૩ । 'વંધી' અવધનાત્ અતીતકાલેઽશુભં કર્મ જીવઃ 'ન-વંધઈ' ન વધનાતિ-વર્તમાનકાલેઽશુભં કર્મ, 'ન વંધિસ્સઈ' ન મન્તસ્યતિ, અનાગતકાલેઽશુભકર્મણો વન્ધનં કિં ન કરિષ્યતિ વા જીવઃ, इति चतुर्थो मज्ज्ञः ४ । तदेवं क्रमेण वद्धवान् इत्येतत् पदलब्धा अत्वारो मज्ज्ञा भवन्ति, 'न वंघी' इत्येतत् पदलभ्यास्तु इह मज्ज्ञा न भवन्ति अतीतकाले अवन्धकस्य जीवस्याभावात् तत्र अव

વંધઈ જા વંધિસ્સઈ' ૨-જીવ ને અશુભ કર્મરૂપ પાપ કા કયા પહિલે ભૂતકાલ મેં વન્ધ કિયા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ કયા ઉસકા વન્ધ કર રહા હૈ ? અવિષ્યત્કાલ મેં વહ કયા ઉસકા વન્ધ નહીં કરેગા, એસા યહ દ્વિતીય ભંગ હૈ ૨ । 'વંધી, ન વંધઈ, વંધિસ્સઈ ૩' જીવને ભૂતકાલ મેં અશુભ કર્મ રૂપ પાપ કા વંધ કયા કિયા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ ઉસકા વંધ નહીં કર રહા હૈ ? અવિષ્યત્ કાલ મેં વહ કયા ઉસકા વંધ કરેગા ? એસા યહ તૃતીય ભંગ હૈ ૩ । 'વંધી, ન વંધઈ, ન વંધિસ્સઈ ૪' જીવને કયા ભૂતકાલ મેં અશુભ કર્મરૂપ પાપ કા વંધ કિયા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ ઉસકા કયા વંધ નહીં કર રહા હૈ ? ઓર અવિષ્યત્ કાલ મેં મી કયા વહ ઉસકા વંધ નહીં કરેગા ? એસા યહ ચતુર્થ વિકલ્પ હૈ ૪ । યહાં પર 'વદ્ધવાન્' હસ પદ કો લેકર ચાર ભંગ હુઈ હૈ । 'ન વંધી' હસ પદ

‘વંધી વંધઈ જા વંધિસ્સઈ’ એવે અશુભ કર્મ ૩૫ પાપનેા ભૂતકાળમાં બંધ કર્યો છે ? વર્તમાન કાળમાં તે તેના બંધ કરે છે ? ભવિષ્ય કાળમાં તે શુ તેના બંધ નહીં કરે ? ૨ એ રીતે આ બીજો ભંગ કહેલ છે

‘વંધી, ન વંધઈ, વંધિસ્સઈ’ એવે ભૂતકાળમાં અશુભ કર્મ ૩૫ પાપનેા બંધ શુ કર્યો છે ? વર્તમાન કાળમાં તે તેના બંધ નથી કરતો ? અને ભવિષ્યકાળમાં શુ તે તેના બંધ કરશે ? ૩ એ રીતે આ ત્રીજો ભંગ કહેલ છે.

‘વંધી ન વંધઈ, ન વંધિસ્સઈ’ એવે ભૂતકાળમાં અશુભ કર્મ ૩૫ પાપ કર્મનેા બંધ કર્યો છે ? વર્તમાન કાળમાં શુ તે તેના બંધ નથી કરતો ? અને ભવિષ્ય કાળમાં પણ શુ તે તેના બંધ નહીં કરે ? એ રીતે આ ચોથો ભંગ કહેલ છે. અહિયાં ‘વદ્ધવાન્’ આ પદને લઈને ચાર ભંગો થયા છે ‘ન વંધી’ એ પદને લઈને અહિયાં ભંગો થયા નથી. કેમકે ભૂતકાળમાં અબંધક એવનેા અભાવ

ધ્નાત્ અશુભં કર્મ વન્નાતિ મન્ત્સ્યતિ इत्येषः प्रथमो भद्रोऽभव्यमाश्रित्य कथित-
स्तेनाभव्येन कालत्रयेऽपि वन्धकारणकर्मणः संपादनात् । अवध्नात् वन्नाति न
मन्त्स्यति इति द्वितीयो भद्रः प्राप्तव्यक्षपकृतं भव्यविशेषमाश्रित्य कथितः अना-
गतकाले तस्य कर्मवन्धनाभावात् । अवध्नात् न वन्नाति मन्त्स्यति इति तृतीयो
भद्रो मोहोपशमे वर्तमानं भव्यविशेषमाश्रित्य कथितः तेन वर्तमानकाले वन्धक
कर्मणोऽसंपादनात् । ततः प्रपतितस्य तस्य कर्मणोऽश्रयं वन्धनादिति । अवध्नात्

કો લેકર યહાં ભંગ નહીં હુણ હૈં ક્યોં કિ અતીત કાલ મેં અવન્ધક
જીવ કા અભાવ હૈ । હન ચાર ભંગોં મેં જો પ્રથમ ભંગ હૈ—ભૂતકાલ મેં
અશુભ કર્મ બાંધે હૈં વર્તમાન મેં અશુભકર્મ બાંધ રહા હૈ, આગે
અશુભ કર્મ બાંધેગા—‘સો યહ પ્રથમ ભંગ અભવ્ય જીવ કો આશ્રિત
કરકે કહા ગયા હૈ, ક્યોં કિ જો અભવ્ય જીવ હોતા હૈ વહ તીનોં
કાલોં મેં વન્ધ કે કારણભૂત કર્મોં કા સંપાદન કરતા રહતા હૈ ।
'પૂર્વકાલ મેં અશુભ કર્મ બાંધા હૈ, વર્તમાન મેં ઉસે બાંધ રહા હૈ, આગે
વહ નહીં બાંધેગા' એસા જો દ્વિતીય ભંગ હૈ વહ જિસે ક્ષપક અવસ્થા
પ્રાપ્ત હોને વાલી હૈ એસે વિશેષ ભવ્ય જીવ કો આશ્રિત કરકે કહા
ગયા હૈ, ક્યોં કિ એસે ભવ્ય જીવ કો ભવિષ્યત્ કાલ મેં કર્મવન્ધ કા
અભાવ હો જાતા હૈ । અવધ્નાત્ ન, વન્નાતિ મન્ત્સ્યતિ' ભૂતકાલ મેં
કર્મવન્ધ ક્રિયા હૈ, વર્તમાન મેં કર્મ વન્ધ નહીં કરતા હૈ, ભવિષ્યત્ કાલ
મેં કર્મવન્ધ કરેગા' એસા જો તૃતીય ભંગ હૈ વહ મોહ કે ઉપશમ મેં
વર્તમાન ભવ્ય જીવ વિશેષ કો આશ્રિત કરકે કહા ગયા હૈ, ક્યોંકિ

એ. આ ચાર લગાઓમાં જે પહેલો ભંગ છે કે—ભૂતકાળમાં અશુભ કર્મ બાંધે
લ છે ? વર્તમાનમાં અશુભ કર્મ બાંધી રહ્યા છે. અને ભવિષ્યમાં અશુભ કર્મનો
બંધ કરશે ? આ પ્રમાણેનો આ પહેલો ભંગ અભવ્ય જીવોનો આશ્રય કરીને કહેલ
છે. કેમકે—જે અભવ્ય જીવ હોય છે, તે ત્રણે કાળમાં બંધના કારણભૂત કર્મોનું
સંપાદન કરતો રહે છે. અભવ્ય જીવ ચોક્કસમાં જતો નથી ‘પૂર્વકાળમાં અશુભ
કર્મનો બંધ કર્યો છે, વર્તમાન કાળમાં તેનો બંધ કરે છે, અને ભવિષ્યમાં તે
તેનો બંધ નહીં કરે’ આ પ્રમાણેનો જે બીજો ભંગ કહ્યો છે. તે જેને ક્ષપકશ્રેણી-
અવસ્થા પ્રાપ્ત થાય છે, એવા પ્રકારના વિશેષ ભવ્ય જીવનો આશ્રય કરીને
કહેવામાં આવેલ છે કેમકે—એવા ભવ્ય જીવને ભવિષ્ય કાળમાં કર્મ બંધનો
અભાવ થઈ જાય છે. ‘અવધ્નાત્ ન વન્નાતિ, મન્ત્સ્યતિ’ ભૂતકાળમાં કર્મ બંધ કર્યો
છે. વર્તમાનમાં કર્મ બંધ કરતા નથી. ભવિષ્ય કાળમાં કર્મ બંધ કરશે ?
જો રીતનો જે ત્રીજો ભંગ છે, તે મોહના ઉપશમમાં રહેલા ભવ્ય જીવ

ન વધ્નાતિ ન મન્ત્સ્યતીતિ ચતુર્થો મદ્ગઃ ક્ષીણમોહ પુરુષવિશેષમાશ્રિત્ય કથિતઃ, ક્ષીણમોહેન જીવેનાતીતકાલે કર્મ વદ્ધવાન્, વર્તમાને કર્માકરણાત્ તથા અનાગતે-
 ઽપિ તદસંપાદનાદિતિ એવં ક્રમેણ કર્મ વન્ધનવિષયે ચતુર્મેદ્ગકો ગૌતમસ્ય પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ-‘ગોયમા’ સ્ત્વાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘અત્યેગઈએ વંધી વંધઈ વંધિસ્સઈ’ અસ્ત્યેકકો જીવો પાપં કર્મ અવધ્નાત્ વધ્નાતિ મન્ત્સ્યતિ, હે ગૌતમ ! યો હિ જીવઃ અમન્યઃ સ પાપંકર્માતીતિકાલે વદ્ધવાન્ વર્તમાનકાલે વધ્નાતિ

એસા જીવ વર્તમાન કાલ મેં કર્મ કા બન્ધ નહીં કરતા હૈ, પરન્તુ જબ વહ શ્રેણી સે પતિત હો જાતા હૈ તબ ઉસકો કર્મવન્ધ અવશ્ય હોને લગતા હૈ । ‘અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ ન મન્ત્સ્યતિ’ અતીતકાલ મેં કર્મોં કા બન્ધ કિયા હૈં, વર્તમાન મેં કર્મ કા બન્ધ નહીં કરતા હૈ ઓર ન ભવિષ્યત્ કાલ મેં કર્મ કા વંધ કરેગા’ એસા જો યહ ચૌથા ભંગ હૈ-વહ ક્ષીણ મોહ વાલે પુરુષ વિશેષ કો આશ્રિત કરકે કહા ગયા હૈ, ક્યોં કિ એસે જીવ ને ભૂતકાલ મેં હી કર્મ કા બન્ધ કિયા હૈ, વર્તમાન મેં વહ નહીં કરતા હૈ ઓર ન ભવિષ્યત્ કાલ મેં હી વહ કર્મ કા વંધ કરેગા, સ્વ ક્રમ સે કર્મ વન્ધન કે વિષય મેં ચાર ભંગોં વાલા ગૌતમસ્વામી કા પ્રશ્ન હૈ । ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં-‘ગોયમા ! અત્યેગઈએ વંધી, વંધઈ વંધિસ્સઈ’ હે ગૌતમ કોઈ એક જીવ એસા બી હૈ, જિસને ભૂતકાલ મેં પાપકર્મ કા બન્ધ કિયા હૈ, વર્તમાન મેં બી વહ ઉસ કર્મ કા બન્ધ

વિશેષનો આશ્રય કરીને કહેલ છે. કેમકે-એવા જીવો વર્તમાન કાળમાં કર્મનો બંધ કરતા નથી. પરંતુ જ્યારે તે ઉપશમ શ્રેણીથી પતિત થઈ જાય છે, ત્યારે તેને કર્મનો બંધ અવશ્ય થવા લાગે છે.

‘અવધ્નાત્, ન વધ્નાતિ ન મન્ત્સ્યતિ’ અતીત કાળમાં કર્મોનો બંધ કર્યો છે, વર્તમાન કાળમાં કર્મનો બંધ કરતા નથી તથા ભવિષ્ય કાળમાં પણ કર્મનો બંધ કરશે નહીં એ રીતનો આ એવો ભંગ કહ્યો છે, તે ક્ષીણ મોહવાળા પુરુષ વિશેષનો આશ્રય કરીને કહેલ છે. કેમકે-એવા જીવે ભૂત-કાળમાં જ કર્મનો બંધ કર્યો છે. વર્તમાન કાળમાં તે કર્મનો બંધ કરતા નથી. અને ભવિષ્ય કાળમાં પણ તે તેનો બંધ નહીં કરે આ ક્રમથી કર્મ બંધનના સબંધમાં ચાર ભંગોવાળો શ્રીગૌતમસ્વામીનો પ્રશ્ન છે આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા ! અત્યેગઈએ વંધી વંધઈ, વંધિસ્સઈ’ હે ગૌતમ ! કેમકે એક જીવ એવો છે કે જેણે ભૂતકાળમાં પાપ કર્મનો બંધ કરેલ છે, વર્તમાન કાળમાં પણ તે તેનો બંધ કરતો રહે છે.

પાપં કર્મ, અનાગતકાલેઽપિ પાપકર્મણો વન્ધનં કરિષ્યત્યેવેતિ કાલશૌકરિકાચ
મવ્યવિશેષાભિપ્રાયકઃ પ્રથમો મજ્ઞો ભવતીતિ મગવતાઽનુમતઃ ૧ । ‘અત્યેગદ્વં
વંધી વંધઃ ન વંધિસ્સદ્ ૨’ અત્યેગકોઽવધનાત્ વધનાતિ ન મન્સ્યતિ આમન્
પ્રાસવ્યક્ષપકાવસ્થી મવ્યવિશેષો જીવોઽનીતકાલે પાપકર્મવદ્વાન્ વર્તમાન-
કાલેઽપિ પાપકર્મણો વન્ધનં કરોતિ કિન્તુ અનાગતકાલે સ પાપકર્મણો વન્ધનં ન
કરિષ્યતીત્યેતાદૃશ મવ્યજીવાભિપ્રાયેણ દ્વિતીયો મજ્ઞોઽપિ મગવતા સમર્થિત ઇતિ ।

કર રહ્યા હૈં ઔર અવિષ્યત્ કાલ મૈં મી વહ ઉસ કર્મ કા વન્ધ કરેગા,
એસા જો યહ પ્રથમ અંગ હૈ વહ અભવ્ય જીવ કી અપેક્ષા સે હૈ । ક્યોં
કિ એસે અભવ્ય જીવ દ્વારા મૂતકાલ મૈં પાપકર્મ ક વન્ધ કિયા ગયા
હોતા હૈ, વર્તમાન મૈં વહ ઉસ પાપકર્મ કા વન્ધ કરતા રહ્તા હૈ ઔર
મવિષ્યત્ કાલ મૈં મી વહ પાપકર્મ કા વન્ધ કરને વાલા હોતા હૈ જૈસે
કિ કાલશૌકરિક આદિ અભવ્ય જીવ હુએ હૈં । ‘અત્યેગદ્વં વંધી વંધઃ,
ન વંધિસ્સદ્’ હે ગૌતમ ! કોઈં એક જીવ એસા મી હોતા હૈ કિ જિસને
મૂતકાલ મૈં પાપકર્મ કા વંધ કિયા હોતા હૈ, વર્તમાન મૈં મી વહ પાપ
કર્મ કા વન્ધ કરતા હૈ, પરન્તુ મવિષ્યત્ કાલ મૈં વહ પાપકર્મ કા વન્ધ
નહીં કરતા હૈ, એસા જો યહ દ્વિતીય અંગ હૈ વહ આલત્ર કાલ મૈં જિસ
મવ્ય જીવ કો ક્ષપક અવસ્થા પ્રાપ્ત હોને વાલી હૈ, ઉસ જીવ કી
અપેક્ષા સે કહ્તા ગયા હૈ, ક્યોં કિ એસે જીવ કે દ્વારા મૂતકાલ મૈં પાપ-
કર્મ કા વન્ધ કિયા ગયા હોતા હૈ, વર્તમાન કાલ મૈં મી વહ પાપકર્મ

અને ભવિષ્ય કાળમાં પણ તે તેના બંધ કરશે. એ પ્રમાણેના જે આ પહેલા
ભાગ કહ્યો છે, તે અભવ્ય જીવોના આશ્રય કરીને કહેલ છે કેમકે-એવા
સર્વથા અભવ્ય જીવ દ્વારા ભૂતકાળમાં પાપ કર્મનો બંધ કરેલ હોય છે.
વર્તમાનમાં તે એ પાપ કર્મનો બંધ કરતો રહે છે, અને ભવિષ્ય કાળમાં પણ
તે પાપ કર્મનો બંધ કરનારો હોય છે. જેમકે કાલશૌકરિક કસાઈ વિગેરે
સર્વથા અભવ્ય જીવ થયા છે. ‘અત્યેગદ્વં વંધી, વંધઃ, ન વંધિસ્સદ્’ હે ગૌતમ !
કોઈં એક જીવ એવો હોય છે, કે જેણે ભૂતકાળમાં પાપ કર્મનો બંધ કરેલ
હોય છે, વર્તમાન કાળમાં પણ તે પાપ કર્મનો બંધ કરે છે. પરંતુ ભવિષ્ય
કાળમાં તે પાપ કર્મનો બંધ કરતો નથી. આ રીતેના જે આ બીજો
ભાગ થાય છે, તે નજીકના કાળમાં જે ભવ્ય જીવને ક્ષપક શ્રેણી પ્રાપ્ત થવાની
છે, તે જીવની અપેક્ષાથી કહેલ છે કેમકે એવા જીવો દ્વારા ભૂતકાળમાં પાપ
કર્મનો બંધ કરાયેલ હોય છે. વર્તમાન કાળમાં પણ તે પાપ કર્મનો બંધ
કરે છે. પરંતુ તે ભવિષ્ય કાળમાં પાપ કર્મનો બંધક હોતા નથી.

‘અત્યે ગૃહ્ય વંધી ન વંધહ વંધિસ્સહ’ અત્યેક્રકો જીવો યઃ પાપં કર્મ વદ્ધવાન્, વર્તમાને ન વદ્ધનાતિ, અનાગતે ચ પાપકર્મવન્ધનં કરિષ્યતિ મોહોપશમાવસ્થા, પ્રતિપત્તા ભવ્યવિશેષો જીવઃ પાપં કર્મ વદ્ધવાન્, વર્તમાને કાલે ચ ન વદ્ધનાતિ, મોહોપશમક શ્રેણીતઃ પ્રપત્તાનનન્તરં તસ્ય પાપકર્મણોઽવશ્યં વન્ધનાત્ મોહોપશમે વર્તમાન ભવ્યવિશેષજીવાભિપ્રાયેણ તૃતીયો મજ્ઞો મંગવતા સમર્થિત ઇતિ । ‘અત્યે-ગૃહ્ય વંધી ન વંધહ ન વંધિસ્સહ’ અત્યેક્રકો જીવોઽવદ્ધનાત્ ન વદ્ધનાતિ વર્તમાન-

કા વન્ધ કરતા હૈ, પરન્તુ વહ ભવિષ્યત્ કાલ મેં પાપકર્મ કા વન્ધક નહીં હોતા હૈ । ‘અત્યેગૃહ્ય વંધી, ન વંધહ, વંધિસ્સહ’ એસા જો તૃતીય મંગ કહા ગયા હૈ કિ કોઈ એક જીવ એસા હોતા હૈ કિ જિસને ભૂતકાલ મેં પાપકર્મ કા વન્ધ ક્રિયા હોતા હૈ, પરન્તુ ઉસકે દ્વારા વર્તમાન કાલ મેં પાપકર્મ કા વન્ધ નહીં ક્રિયા જાતા હૈ, પરન્તુ ભવિષ્યત્ કાલ મેં ઉસકે દ્વારા પાપકર્મ કા વન્ધ હોને લગતા હૈ એસા વહ જીવ મોહ કી ઉપશમ અવસ્થા મેં વર્તતા હૈ, ક્યોં કિ એસા જીવ વર્તમાન કાલ મેં તો પાપકર્મ કા વન્ધ નહીં કરતા હૈ, વહ ભૂતકાલ મેં પાપ કર્મ કા વન્ધ કર ચુકા હોતા હૈ ઓર ભવિષ્યત્ કાલ મેં ઉસકે દ્વારા પાપકર્મ કા વન્ધ હોને લગતા હૈ, ક્યોં કિ ઉપશમશ્રેણી પર ચઢે હુએ જીવ કા નિયમ સે ઉસમેં પતન હોતા હૈ, ઓર ફિર વહ પાપકર્મ કા વન્ધન કક્ષાં બન જાતા હૈ ।

‘અત્યેગૃહ્ય વંધી, ન વંધહ, ન વંધિસ્સહ’ એસા જો યહ ચતુર્થ મંગ હૈ-કિ કોઈ એક જીવ એસા હોતા હૈ કિ જો ભૂતકાલ મેં હી પાપકર્મ

‘અત્યેગૃહ્ય વંધી ન વંધહ, વંધિસ્સહ’ આ પ્રમાણેનો જે ત્રીજો ભાગ કહેવામાં આવેલ છે, કે કોઈ એક જીવ એવો હોય છે કે-જેણે ભૂતકાળમાં પાપ કર્મનો બધ કરેલો હોય છે, પરંતુ તેનાથી વર્તમાન કાળમાં પાપ કર્મનો બધ કરવામાં આવતો નથી, પરંતુ ભવિષ્ય કાળમાં તેનાથી પાપ કર્મનો બધ થવા લાગે છે એવો આ જીવ જે ઉપશમ શ્રેણી પર આદોહણ કરે છે, તે હોય છે, કેમકે-એવો જીવ વર્તમાન સમયમાં તો પાપ કર્મનો બધ કરતો નથી, તે ભૂતકાળમાં પાપ કર્મનો બધ કરી ચૂકેલો હોય છે, અને ભવિષ્ય કાળમાં તેનાથી પાપ કર્મનો બધ થવા લાગે છે, કેમકે-ઉપશમ શ્રેણી પર ચઢેલા જીવનું નિયમથી તેમાં પતન થાય છે અને તે પાપ કર્મનો બધ કરનારો બને છે.

‘અત્યેગૃહ્ય વંધી, ન વંધહ, ન વંધિસ્સહ’ આ પ્રમાણેનો જે ચોથો ભાગ છે કે-કોઈ એક જીવ એવો હોય છે, કે જે ભૂતકાળમાં જ પાપ કર્મનો

કાલે, ન મન્ત્સ્યતિ અનાગતકાલે, ક્ષીણમોહો हि जीवोऽतीतकाले एव मोहासयात् प्रागेव कर्मणो बन्धनं कृतम् वर्तमानकाले कर्मबन्धनं न करोति बन्धनजनकस्य मोहस्याभावात् तथा भविष्यत्कालेऽपि कर्मबन्धनं न करिष्यति बन्धकारणस्य मोहस्य क्षीणत्वादिति, क्षीणमोहजीवाभिप्रायेण चतुर्थमङ्गोऽपि भगवता समर्थित इति, तदेवं जीवविषयकाश्चत्वारोऽपि भङ्गाः कर्मबन्धविषये भगवता समर्थिता इति जीवद्वारनिरूपणमिति १ ।

अथ द्वितीयं लेइयाद्वारमाह—‘सलेस्से णं’ इत्यादि, ‘सलेस्से णं भंते । जीवे सलेइयो लेइयावान् जीवः खलु भदन्त ! ‘पावं कम्मं किं बंधी’ पापमशुभं कर्म किम् अवध्नात् अतीतकाले, ‘बंधइ’ वध्नाति वर्तमानकाले, ‘बंधिस्सइ’ मन्तस्यति अनागतकाले कर्मबन्धनं करिष्यति किमिति प्रथमो भद्र. सलेइयजीवविषये

का बन्धक होता है, पर वर्तमान में और भविष्यत् काल में वह पापकर्म का बन्धक नहीं होता—सो ऐसा जीव वह होता है जो क्षीण मोह वाला होता है, क्योंकि क्षीण मोह वाले जीव के द्वारा अतीत काल में तो पाप कर्म का बन्ध किया गया होता है पर वह वर्तमान काल में और भविष्यत् काल में पापकर्म का बन्धक नहीं होता है, क्योंकि बन्ध के कारण भूत मोह का उसको अभाव हो जाता है। इस प्रकार से ये चारो भंग भी जो कि सामान्य जीव विषयक है वे कहे गये हैं ।

२-लेइयाद्वार निरूपण

‘सलेस्से णं भंते । जीवे’ हे भदन्त ! जो जीव लेइयावाला है वह ‘पावं कम्मं किं बंधी’ क्या भूतकाल में पाप कर्म का बन्धक हुआ है ? ‘बंधइ’ वर्तमान में वह क्या पापकर्म का बन्ध करता है ? ‘बंधिस्सइ’

બધ કરવાવાળો હોય છે, પરતુ વર્તમાન કાળમાં અને ભવિષ્ય કાળમાં તે પાપ કર્મનો બધ કરવાવાળો હોતો નથી એવો જીવ તે હોય છે કે—જે ક્ષીણ મોહવાળો હોય છે કેમકે—ક્ષીણ મોહવાળા જીવ દ્વારા તે વર્તમાન કાળમાં અને ભવિષ્ય કાળમાં પાપકર્મનો બધક હોતો નથી કેમકે—બંધના કારણભૂત મોહનો તેને અભાવ થઈ જાય છે. આ રીતે આ ચારે ભંગો પણ થાય છે કે જે સામાન્ય રીતે જીવ સંબંધી છે, અર્થાત્ જીવમાં ભગવાને કર્મ બંધના વિષયમાં કહેલા છે.

હવે લેશ્યાદ્વારનું નિરૂપણ કરવામાં આવે છે—

‘સલેસ્સે ણ મંતે ! જીવે’ હે ભગવન્ જે જીવ લેશ્યાવાળો હોય છે, તે ‘પાવં કમ્મ કિં બંધી’ શુ ભૂતકાળમાં પાપ કર્મનો બધ કરનાર થયેલ છે ? ‘વધઈ’ વર્તમાન કાળમાં તે શુ પાપ કર્મનો બધ કરે છે ? ‘વંધિસ્સઈ’ અને

इति । ‘बंधी बंधइ ण बंधिस्सइ’ अवध्नात् सलेश्यो जीवोऽतीतकाले वध्नाति च वर्त्तमानकाले, न भन्त्स्यति अनागतकाले इति द्वितीयो भङ्गः । ‘पृच्छा’ पृच्छा-प्रश्नः, पृच्छया तृतीयचतुर्थभङ्गावपि उन्नेयौ, तथाहि-अवध्नात् न वध्नाति भन्त्स्यति, अवध्नात् न वध्नाति न भन्त्स्यतीत्याकारकौ, इति प्रश्नः, भगवानाह-‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘अत्येगइए बंधी बंधइ बंधिस्सइ’ अस्त्येककोऽवध्नात् पापं कर्म, वध्नाति भन्त्स्यति चानागतकाले अभव्यमाश्रित्य प्रथमः १ । ‘अत्येगइए बंधी-एवं चउभंगो’ अस्त्येककोऽवध्नात् एवं चतुर्भङ्गः, अस्त्येककोऽवध्नात् वध्नाति न भन्त्स्यति आसन्नप्राप्तव्यक्षपकत्वमाश्रित्य द्वितीयः २ । अस्त्येककोऽवध्नात् न वध्नाति भन्त्स्यति उपशममोहवर्त्त-

और क्या वह भविष्यत् काल में भी पाप कर्म का बन्धक होगा ? ऐसा यह लेश्यावाले जीव का कर्मबन्ध के विषय में प्रथम भंग है । द्वितीय भंग इसके विषय में ऐसा है-‘बंधी, बंधइ, ण बंधिस्सइ’ हे भदन्त ! जो जीव लेश्यावाला होता है क्या वह ऐसा होता है कि जिसने पूर्व काल में कर्मबन्ध किया होता है ? वर्तमान में भी वह कर्मबन्ध करता है ? तथा भविष्यत् काल में वह कर्मबन्ध नहीं करेगा ? पृच्छा पद से यहां तृतीय चतुर्थ भंग सूचित हुए हैं इनमें तृतीय भंग इसके विषय में ऐसा है-‘बंधी, न बंधइ, बंधिस्सइ ३’ हे भदन्त ! जो जीव लेश्यावाला होता है क्या वह ऐसा होता है कि जिसने पूर्व काल में पापकर्म का बन्ध किया हो और वह भविष्यत् काल में भी पापकर्म का बन्ध करने वाला होगा, पर वह वर्तमान में पापकर्म का बन्ध नहीं कर रहा है ?, चतुर्थ भंग इस प्रकार से है-‘बंधी, न बंधइ,

શું તે ભવિષ્ય કાળમાં પણ પાપ કર્મનો બંધ કરવાવાળા થશે ? આ રીતે આ લેશ્યાવાળા જીવના કર્મબંધના સંબંધમાં પહેલો ભંગ કહેલ છે.

તેનો બીજો ભંગ આ પ્રમાણે છે ‘વંધી, વંધइ, ण वंधिस्सइ’ હે ભગવન્ જે જીવ લેશ્યાવાળો હોય છે શું તે એવો હોય છે, કે જેણે ભૂતકાળમાં કર્મબંધ કરેલ હોય છે, વર્તમાન કાળમાં પણ તે કર્મબંધ કરે છે ? અને ભવિષ્યમાં તે કર્મબંધ કરતો નથી ? અહિંયાં ‘પુચ્છા’ એ પદથી ત્રીજો અને ચોથો ભંગ થઈ શકેલાનું સૂચિત થાય છે તેમાં આના સંબંધમાં ત્રીજો ભંગ આ પ્રમાણે છે-‘વંધી, ન વંધइ, वंधिस्सइ ३’ હે ભગવન્ જે જીવ લેશ્યાવાળો હોય છે, તે શું એવો હોઈ શકે છે ? કે-જેણે ભૂતકાળમાં પાપ કર્મનો બંધ કર્યો હોય ? અને તે ભવિષ્ય કાળમાં પણ પાપ કર્મનો બંધ કરવાવાળો હોય ? પરંતુ તે વર્તમાનમાં પાપ કર્મનો બંધ કરતો નથી ? ૩

માનતા માશ્રિત્ય તૃતીયઃ ૩ । અસ્ત્યેકકોડવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ ન મન્ત્યતિ ક્ષીણ-
મોહમાશ્રિત્ય ચતુર્થઃ ૪ । એવમગ્રેડપિ સર્વત્ર યથાસમ્ભવં વિજ્ઞેયમ્ । એવં પ્રકારેણ
સલેશ્યજીવવિપયે ચત્વારો મદ્ધાઃ સંપાદિતા મવન્તિ શુક્લલેશ્યાવતાં પાપકર્મ

ન વંધિસ્સહ' હે મદન્ત જો જીવ લેશ્યાવાલા હોતા હૈ કયા વહ એસા
મી હોતા હૈ જો કેવલ ભૂતકાલ મેં હી પાપકર્મ કા વન્ધક દુખા, વર્ત-
માન ઓર ભવિષ્યત્ કાલ મેં ન વહ પાપકર્મ કા વન્ધક હૈ ઓર ન વહ
પાપકર્મ કા વન્ધક હોગા હી, હસ પ્રશ્ન કે ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હે-
'ગોયમા ! અત્યેગદ્દ વંધી, વંધહ' વંધિસ્સહ હાં ગૌતમ ! કોઈ-કોઈ એસે
મી સલેશ્ય જીવ હોતે હૈ, જો ભૂતકાલ મેં પાપકર્મ કા વન્ધ કર ચુકે
હોતે હૈ 'વર્તમાન કાલ મેં મી પાપકર્મ કા વંધ કરતે રહતે હૈ ઓર ભવિ-
ષ્યત્ કાલ મેં મી વે પાપકર્મ કા વન્ધ કરને વાલે હોંગે । એસા જીવ
સલેશ્ય અમવ્ય જીવ હોતા હૈ-અતઃ ઉસે લેકર યહ પ્રથમ મંગ કહા
હૈ, દ્વિતીય મંગ-કોઈ એક સલેશ્ય જીવ એસા હોતા હૈ જો ભવિષ્યત્
કાલ મેં તો પાપકર્મ કા વન્ધ નહીં કરેગા-કિન્તુ વહ ભૂતકાલ મેં
પાપકર્મ કા વન્ધ કરને વાલા હો ચુકા હૈ ઓર વર્તમાન કાલ મેં મી
વહ પાપકર્મ કા વંધ કરતા હૈ આસન્ન કાલ મેં જિસે ક્ષપક અવસ્થા પ્રાપ્ત

તેનો યોથો ભંગ આ પ્રમાણે છે. 'વંધી, ન વંધહ, ન વધિસ્સહ' હે
ભગવન્ જે જીવ લેશ્યાવાળો હોય છે, તે શુ' એવો હોય છે કે-જે કેવળ
ભૂતકાળમાં જ પાપ કર્મનો બંધ કરવાવાળો હોય છે, અને વર્તમાન તથા
ભવિષ્ય કાળમાં તે પાપ કર્મનો બંધ કરતો નથી તેમજ પાપ કર્મનો
બંધ કરશે પણ નહિ ?

શ્રીગૌતમસ્વામીના આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-'ગોયમા !
અત્યેગદ્દ વંધી, વંધહ, વધિસ્સહ' હા ગૌતમ ! કોઈ કોઈ સલેશ્ય-લેશ્યાવાળા
જીવ એવા પણ હોય છે કે જેઓ ભૂતકાળમાં પાપ કર્મનો બંધ કરી ચૂકેલ
હોય છે વર્તમાન કાળમાં પણ તેઓ પાપકર્મનો બંધ કરતા રહે છે અને
ભવિષ્યમાં પણ તેઓ પાપકર્મનો બંધ કરવાવાળા થશે એવા જીવો લેશ્યા-
વાળા અભવ્ય જીવો જ હોય છે તેથી તેને ઉદેશીને આ પહેલો ભગ કહ્યો છે.
હવે બીજો ભગ કહેવામાં આવે છે-કોઈ એક લેશ્યાવાળો જીવ એવો
હોય છે, કે જે ભવિષ્ય કાળમાં તો પાપ કર્મનો બંધ નહીં કરે, પરંતુ તેણે
ભૂતકાળમાં પાપ કર્મનો બંધ કરેલ હોય છે અને વર્તમાન કાળમાં પણ
તે પાપ કર્મનો બંધ કરે છે. એવો જીવ નજીકના સમયમાં જેને ક્ષપક
શ્રેણી પ્રાપ્ત થવાની છે, એવા ભવ્ય જીવને ઉદેશીને કહેલ છે. ૨

બંધકતાત્ । ‘કળહલેસ્સેળં મંતે ! જીવે પાવં કમ્મં કિં વંધી પુચ્છા’ કૃષ્ણલેશ્યઃ
 ચલ્લ મદન્ત ! જીવઃ કિં પાપં કર્મં અવધનાત્ વધનાતિ મન્તસ્યતિ ૧, અવધનાત્

હોને ચાલી છે એસે અવ્ય જીવ કો આશ્રિત કરકે કહા છે, તૃતીય ભંગ
 ભૂતકાલ મેં જિસ સલેશ્ય જીવ ને પાપકર્મ કા બન્ધ કિયા છે ઓર
 અવિધ્યત્ કાલ મેં બી વહ પાપકર્મ કા બન્ધ કરેગા, પર વર્તમાન્ મેં
 વહ પાપકર્મ કા બન્ધ નહીં કરતા છે-એસા ચહ તૃતીય ભંગ ઉપશમ-
 મોહ મેં વર્તમાન સલેશ્ય જીવ કી અપેક્ષા સે કહા ગયા છે તથા-ચતુર્થ
 ભંગ-જિસ સલેશ્ય જીવ ને કેવલ ભૂતકાલ મેં હી પાપકર્મ કા બન્ધ
 કિયા છે, વર્તમાન મેં વહ એસા નહીં કરતા છે ઓર ન વહ અવિધ્યત્
 કાલ મેં કરેગા હી-એસા ચહ ભંગ ક્ષીણ મોહવાલે જીવ કી અપેક્ષા સે
 કહા ગયા છે । હસ પ્રકાર કે ચે ચાર ભંગ સલેશ્યા જીવ કે વિષય મેં
 કહે ગયે હેં । કયોં કિ શુક્લ લેશ્યાવાલે જીવ પાપકર્મ કા અવન્ધક
 બી હોતા છે । ‘કળહલેસ્સેળં મંતે ! જીવે પાવં કમ્મં કિં વંધી પુચ્છા’ હે
 મદન્ત ! જો જીવ કૃષ્ણલેશ્યાવાલા હોતા છે વહ ભૂતકાલ મેં પાપકર્મ
 કા બન્ધ કરને ચાલા હોતા છે ? વર્તમાન કાલ મેં વહ પાપકર્મ કા
 બન્ધ કરતા છે ? અવિધ્યત્ કાલ મેં વહ પાપકર્મ કા બન્ધ કરેગા ?

હવે ત્રીજે ભગ કહેવામાં આવે છે-ભૂતકાળમાં જે લેશ્યાવાળા જીવે
 પાપ કર્મનો બંધ કરેલ છે, અને ભવિષ્ય કાળમાં પણ તે પાપ કર્મનો બંધ
 કરવાવાળો થશે પરંતુ વર્તમાન કાળમાં તે પાપ કર્મનો બંધ કરતો નથી.
 આ પ્રકારનો આ ત્રીજો ભગ ઉપશમ શ્રેણીથી પતિત થયેલા લેશ્યાવાળા
 જીવની અપેક્ષાથી કહેલ છે

હવે ચોથો ભગ કહે છે-જે લેશ્યાવાળા જીવે કેવળ ભૂતકાળમાં જ પાપ
 કર્મનો બંધ કર્યો હોય છે, વર્તમાનમાં તે પાપ કર્મનો બંધ કરતો નથી
 અને ભવિષ્ય કાળમાં પણ કરશે નહિં એવો આ ચોથો ભગ ક્ષીણ મોહકર્મ-
 વાળા જીવની અપેક્ષાથી કહેલ છે આ રીતે આ ચાર ભૂગો લેશ્યાવાળા
 જીવના સંબંધમાં કહ્યા છે કેમકે-શુક્લ લેશ્યાવાળા જીવોને પણ પાપ-
 કર્મનો બંધ હોય છે.

‘કળહલેસ્સેળં મંતે ! જીવે પાવં કમ્મં કિં વંધી પુચ્છા’ હે ભગવન્
 જે જીવ કૃષ્ણ લેશ્યાવાળા હોય છે, તે શુ ભૂતકાળમાં પાપ કર્મનો બંધ
 કરવાવાળા હોય છે ? વર્તમાન કાળમાં તે પાપ કર્મનો બંધ કરે છે ? ભવિષ્ય
 કાળમાં તે પાપ કર્મનો બંધ કરશે ? અથવા ભૂતકાળમાં પાપ કર્મનો બંધ

વધ્નાતિ ન મન્તસ્યતિ ૨, અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ મન્તસ્યતિ ૩, અવધ્નામ્ વધ્નાતિ ન મન્તસ્યતિ इत्येवं क्रमेण चतुर्भङ्गकः प्रश्नः, भगवानाह-‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘अत्येगइए वंधी वंधइ वंधिस्सइ’ अस्त्येककः कश्चित् कृष्णलेश्यो जीवः पूर्वकाले पाप कर्म वद्ववान्, वर्तमानकाले वध्नाति पापं कर्म, तथा अनागतकालेऽपि मन्तस्यति पापकर्मणो वन्धं करिष्यतीत्येवं क्रमेण प्रथमो भङ्गः १, ‘अत्येगइए वंधी वंधइ न वंधिस्सइ’ अस्त्येककः कश्चित् कृष्णलेश्यो जीवः पापं कर्मातीतकालेऽवध्नात् तथा वर्तमानकाले वध्नाति पापं कर्म न मन्तस्यति, अनागतकाले पापकर्मणो वन्धनं न करिष्यति, इत्येवं क्रमेण द्वितीयो भङ्गः २ । कृष्णलेश्यादि पञ्चकयुक्तस्य जीवस्य तु आद्यमेव भद्गद्वयम् तस्य वर्तमानकालिको

અથવા વહ ભૂતકાલ મેં પાપકર્મ કા વન્ધક હુઆ હૈ ? ઔર વર્તમાન મેં મ્હી વહ પાપકર્મ કા વન્ધક હો રહા હૈ, તથા અવિષ્યત્ કાલ મેં પાપ કર્મ કા વન્ધક નહીં હોગા ? ૨ ભૂતકાલ મેં વહ પાપકર્મ કા વન્ધક હુઆ હૈ ? વર્તમાન મેં વહ પાપકર્મ કા વન્ધક નહીં હૈ ? અવિષ્યત્ મેં વહ પાપકર્મ કા વન્ધક હોગા ? इत्यादि इस प्रश्न के उत्तर में प्रमुश्री कहते हैं-हे गौतम ! ‘अत्येगइए वंधी, वंधइ, वंधिस्सइ’ कृष्ण लेश्यावाले जीवों में कोई एक जीव ऐसा भी होता है जो पूर्वकाल में पापकर्म का वन्धक हुआ है, वर्तमान में भी वह पापकर्म का वन्धक बन रहा है और अविष्यत् काल में भी पाप कर्म का वन्धक रहेगा १, तथा-इनमें कोई एक जीव ऐसा भी होता है जो भूतकाल में पापकर्म का वन्धक हुआ है वर्तमान में भी वह पापकर्म का वन्धक बना हुआ है, पर अविष्यत् काल में वह पापकर्म का वन्धक नहीं होगा २, इस प्रकार कृष्णदि पांच लेश्यावाले जीवों को आदि के ये दो भंग ही होते हैं-कारण

કશ્વાવાળો થયો છે ? અને વર્તમાન કાળમાં પણ તે પાપ કર્મને બાંધવાવાળો થાય છે ? તથા અવિષ્ય કાળમાં પાપ કર્મનો બંધ કરનારો નહિ થાય ? આ પ્રમાણેના આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રમુશ્રી કહે છે કે-હે ગૌતમ ! ‘અત્યે-ગઈએ વંધી, વંધઈ, વંધિસ્સઈ’ કૃષ્ણ લેશ્યાવાળા જીવોમાં કેઈ એક જીવ એવો પણ હોય છે, કે જેણે ભૂતકાળમાં પાપ કર્મનો બંધ કરેલ હોય છે, અને વર્તમાનમાં પણ પાપ કર્મનો બંધ કરતો રહે છે. તથા અવિષ્ય કાળમાં પણ પાપ કર્મનો બંધ કરશે તથા આમાં કેઈ એક જીવ એવો પણ હોય છે, જે ભૂતકાળમાં પાપ કર્મનો બંધક થયો છે. વર્તમાન કાળમાં પણ પાપ કર્મનો બંધક બનેલો છે, પરંતુ અવિષ્ય કાળમાં તે પાપ કર્મનો બંધક થવાનો નથી. ૨ આ રીતે કૃષ્ણ વિગેરે પાંચ લેશ્યાવાળા જીવને પહેલાના

મોહલક્ષણ પાપકર્મણઃ ક્ષય ઉપશમો વા નાસ્તીત્યેવમન્ત્યદ્વયાભાવઃ દ્વિતીયસ્તુ તસ્ય સંભવતિ કૃષ્ણાદિલેશ્યાવતો જીવસ્ય કાલાન્તરે ક્ષપકત્વપ્રાપ્તૌ ન વન્ધનં કરિષ્યતીત્યેતસ્ય મજ્જસ્ય સંભવાદિતિ । ‘એવં જાવ પમ્હલેસ્સે’ એવં કૃષ્ણલેશ્યા-યુક્ત જીવ ઇવ યાવત્ પદ્મલેશ્યાવિશિષ્ટજીવપર્યન્તં સર્વત્ર જ્ઞાતવ્યમ્ અત્ર યાવ-ત્પદેન ત્રીઠાદિલેશ્યાત્રયાણાં સદ્ગ્રહો ભવતીતિ । ‘સન્વત્થપદમવિત્તિયમંગા’ સર્વત્ર પ્રથમદ્વિતીયમજ્જૌ કૃષ્ણલેશ્યાદારભ્ય પદ્મલેશ્યજીવપર્યન્તં પ્રથમદ્વિતીયાવેવ મજ્જૌ જ્ઞાતવ્યૌ આદ્યયોરેવ દ્વયોર્મજ્જયોઃ સંભવાદિતિ । ‘સુક્કલેસ્સે જહા સલેસ્સે તહેવ ચડ-મંગો’ શુક્લલેશ્યો યથા સલેશ્ય સ્તથૈવ તત્ર ચતુર્મજ્જઃ યથા સલેશ્યજીવાનાં ચત્તારો મજ્જાઃ કથિતાઃ, તેનૈવ રૂપેણ શુક્લલેશ્યસ્યાપિ ચત્તારો મજ્જા વક્તવ્યાઃ, યસ્માત્

કિં ઉસકો વર્તમાન કાલ મેં મોહ રૂપ પાપકર્મ કા ક્ષય વા ઉપશમ નહીં હોતા હૈ । ઇસલિયે આગે કે દો ભંગ-૩ તીસરા ઓર ૪ ચૌથા--નહીં હોતે હૈં । દ્વિતીય ભંગ ઉસકે ઇસલિયે સંભવિત હોતા હૈ કિં કૃષ્ણાદિ લેશ્યાવાલે જીવ કો કાલાન્તર મેં ક્ષપકત્વ કી પ્રાપ્તિ હોને પર ઉસે પાપ કર્મ કા બન્ધ નહીં હોગા । ‘એવં જાવ પમ્હલેસ્સે’ કૃષ્ણલેશ્યા વાલે જીવ કે જૈસે હી યાવત્ પદ્મલેશ્યા વાલે જીવ તક એસા હી કથન જાનનાં ચાહિયે, અતઃ ઇસ કથન કે અનુસાર ‘સન્વત્થ પદમવિત્તિય મંગા’ કૃષ્ણલેશ્યાવાલે જીવ સે લગાકર પદ્મલેશ્યાવાલે જીવ તક સર્વત્ર પ્રથમ ઓર દ્વિતીય યે દો ભંગ હી હોતે હૈં । ‘સુક્કલેસ્સે જહા સલેસ્સે તહેવ ચડ મંગો’ શુક્લલેશ્યાવાલે જીવ મેં સામાન્યલેશ્યાવાલે જીવ કે જૈસે ચાર ભંગ હોતે હૈં--એસા જાનના ચાહિયે, ક્યોં કિં

આ બે ભંગ જ હોય છે. કારણ કે--તેને વર્તમાન કાળમાં મોહરૂપ પાપ કર્મનો ક્ષય અથવા ઉપશમ થતો નથી તેથી પછીના બે ભંગ એટલે કે ત્રીજો અને ચોથો એ બે ભંગો થતા નથી

બીજો ભંગ તેને સંભવિત થવાનું કારણ એ છે કે--કૃષ્ણ લેશ્યાવાળા જીવને કાલાન્તરમાં ક્ષપકપણની પ્રાપ્તિ થાય ત્યારે તેને પાપ કર્મનો બંધ થતો નથી. ‘એવં જાવ પમ્હલેસ્સે’ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા જીવના કથન પ્રમાણે જ યાવત્ પદ્મલેશ્યાવાળા જીવના કથન પર્યન્ત આ પ્રમાણેનું જ કથન સમજવું તેથી આ કથન પ્રમાણે--‘સન્વત્થ પદમવિત્તિયમંગા’ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા જીવથી લઈને પદ્મલેશ્યાવાળા જીવ સુધી બધે જ પડેલો અને બીજો આ બે ભંગો જ થાય છે ‘સુક્કલેસ્સે જહા સલેસ્સે તહેવ ચડમંગો’ શુક્લલેશ્યાવાળા જીવમાં સામાન્ય લેશ્યાવાળા જીવના કથન પ્રમાણે ચાર ભંગો થાય છે. તેમ સમજવું. કેમકે--શુક્લ લેશ્યાવાળા જીવમાં પાપકર્મનું અણધકપણું પણ છે.

શુદ્ધલેશ્યજીવસ્ય પાપકર્મગોડવન્ધકૃત્વમપ્યસ્તીતિ । ‘અલેસ્સે ણં મંતે । જીવે પાવં કમ્મં કિં વંધી પુચ્છા’ અલેશ્યો-લેશ્યારહિતો જીવઃ સ્વલ્પ મદન્ત ! કિં પાપં કર્મ અવધ્નાતિ વધ્નાત્ મન્ત્સ્યતિ ૧ અવધ્નાત્ પાપંકર્મ, ન વધ્નાતિ, મન્ત્સ્યતિ ૨, પાપં કર્મ અવધ્નાતિ વધ્નાત્, ન મન્ત્સ્યતિ ૩, પાપં કર્મ અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ, ન મન્ત્સ્યતિ इत्येवं क्रमेण चतुर्भङ्गकः प्रश्नः, भगवानाह-‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘वंधी न वंधइ न वंधिस्सइ’ अवध्नात् पापं કર્મ અલેશ્યઃ જીવો ન વધ્નાતિ વર્તમાન કાલે, તથા ન મન્ત્સ્યતિ અનાગત કાલે, લેશ્યારહિતઃ સ્વલ્પ અયોગી કેવલી તસ્ય ચ ચતુર્થ એવ મજ્ઞો મવતિ લેશ્યાયા અમાવે વન્ધકૃત્વામાવાત્

શુદ્ધલેશ્યાવાલે જીવ મેં પાપકર્મ કી અવન્ધકતા મી હૈ । ‘અલેસ્સે ણં મંતે ! જીવે પાવં કમ્મં કિં વંધી પુચ્છા’ હે મદન્ત જો જીવ લેશ્યા રહિત હોતા હૈ-ઉસકે દ્વારા પૂર્વ કાલ મેં કયા પાપકર્મ કા વન્ધ ક્રિયા ગયા હોતા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ કયા પાપ કર્મ કા વન્ધ કરતા હૈ ? તથા-ભવિષ્યત્ મેં વહ પાપકર્મ કા વન્ધ કરેગા કયા ? અથવા-અતીત કાલ મેં કયા ઉસને પાપકર્મ કા વન્ધ ક્રિયા હોતા હૈ ? વર્તમાન મેં કયા વહ પાપકર્મ કા વન્ધ કરતા હૈ ? ભવિષ્યત્ કાલ મેં કયા વહ પાપકર્મ કા વન્ધ નહીં કરેગા અથવા મૂતકાલ મેં કયા ઉસને પાપકર્મ કા વન્ધ ક્રિયા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ પાપકર્મ કા કયા વન્ધ નહીં કરતા હૈ ? ભવિષ્યત્ કાલ મેં કયા વહ પાપકર્મ કા વંધ કરેગા ? અથવા-વહ કયા મૂતકાલ મેં પાપકર્મ કા વંધક હુમા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ પાપકર્મ કા વન્ધક કયા નહીં હોતા હૈ ? ઓર ભવિષ્યત્ કાલ મેં મી કયા વહ પાપકર્મ કા વન્ધક નહીં હોગા ? હસ પ્રશ્ન કે ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈ-‘વંધી, ન વંધइ, ન વંધિસ્સइ’ હે ગૌતમ ! જો જીવ લેશ્યા રહિત હોતા હૈ-વહ મૂતકાલ મેં તો પાપકર્મ કા વન્ધક હુમા હૈ, પર વર્તમાન કાલ

‘અલેસ્સે ણ મંતે ! જીવે પાવં કમ્મ કિં વંધી પુચ્છા’ હે ભગવન્ એ શ્રુવ લેશ્યા સહિત હોય છે, તેણે ભૂતકાળમાં પાપકર્મ કરેલ હોય છે ૧ વર્તમાન કાળમાં તે પાપ કર્મનો બંધ કરે છે ? ૨ અને ભવિષ્યમાં તે પાપકર્મનો બંધ કરશે ? અથવા-ભૂતકાળમાં તેણે પાપ કર્મનો બંધ કરેલ હોય છે ? વર્તમાનમાં શુ તે પાપકર્મનો બંધ કરે છે ? ભવિષ્યકાળમાં શુ તે પાપ કર્મનો બંધ નહીં કરે ? અથવા તે ભૂતકાળમાં પાપ કર્મનો બંધક થયો છે ? વર્તમાનમાં તે પાપ કર્મનો બંધક શુ નથી થતો ? અને ભવિષ્યમાં પણ તે પાપકર્મનો બંધક નહીં થાય ? આ પ્રશ્ના ઉત્તરમાં પ્રમુશ્રી કહે છે કે-‘વંધી ન વંધइ ન વંધિસ્સइ’ હે ગૌતમ ! એ શ્રુવ લેશ્યા સહિત હોય છે,

ન પ્રથમદ્વિતીયતૃતીયમજ્ઞા મયન્તિ કિન્તુ ચરમ એવ મજ્ઞો મયતીત્યતો મગધતા ચતુર્થમજ્ઞસ્યૈવ અનુમતિર્દત્તેતિ માવઃ, ઇતિ દ્વિતીયમ્ લેશ્યાદ્વારમ્ ૨ ।

અથ તૃતીયં પાશ્વિકદ્વારમાહ—‘કળ્હપક્ષિણ ણં મંતે ! જીવે પાવં કમ્મં પુચ્છા ‘કુલ્લપાશ્વિકઃ સ્વલ્લ મદન્ત ! જીવઃ પાપં કર્મ પૃચ્છા, હે મદન્ત ! કુલ્લ-પાશ્વિકો જીવઃ કિં પાપં કર્મ અવધનાત્ અતીતકાલે, વર્તમાનકાલે કિં વધનાતિ, અનાગતકાલે મન્તસ્યતિ ૧, અવધનાત્, વધનાતિ, ન મન્તસ્યતિ ૨, અવધનાત્ ન વધનાતિ, મન્તસ્યતિ ૩, અવધનાત્ ન વધનાતિ ન મન્તસ્યતિ, ૪, ઇત્યેવં ક્રમેણ ચતુ

મેં ઓર ‘મવિષ્યત્ કાલ મેં વહ ન પાપકર્મ’ કા બન્ધક હોતા હૈ ઓર ન હોગા હી । ૩ તીસરા પાશ્વિક દ્વાર—‘કળ્હપક્ષિણ ણં મંતે ! જીવે પાવં કમ્મં પુચ્છા’ હે મદન્ત ! કુલ્લપાશ્વિક જો જીવ હૈ વહ કયા ભૂત-કાલ મેં પાપકર્મ કા બંધક હુઆ હૈ ? વર્તમાન મેં કયા વહ પાપકર્મ કા બંધક હોતા હૈ ? મવિષ્યત્ કાલ મેં કયા વહ પાપકર્મ કા બન્ધક હોગા ? ૧, અથવા—વહ ભૂતકાલ મેં પાપકર્મ કા બન્ધક હુઆ હૈ, વર્તમાન મેં વહ પાપકર્મ કા બન્ધક હોતા હૈ ? મવિષ્યત્ કાલ મેં વહ પાપકર્મ કા બન્ધક નહીં હોગા ? (૨) અથવા વહ ભૂતકાલ મેં પાપકર્મ કા બંધક થા, વર્તમાન કાલ મેં પાપકર્મ કા બંધક નહીં હૈ ઓર મવિષ્યત્કાલ મેં પાપકર્મ કા બંધક હોગા ? (૩) અથવા—કયા વહ ભૂતકાલ મેં પાપકર્મ કા બન્ધક હુઆ હૈ ? વર્તમાન મેં વહ પાપકર્મ કા બન્ધક નહીં હૈ ? ઓર કયા વહ મવિષ્યત્ કાલ મેં મી પાપકર્મ કા બન્ધક નહીં હોગા ? (૪) હસ

તે ભૂતકાળમાં તે પાપ કર્મનો બંધ કરનારો થયો છે, પરંતુ વર્તમાન કાળમાં અને ભવિષ્ય કાળમાં તે પાપ કર્મનો બંધ કરનાર થતો નથી અને થશે પણ નહીં.

‘કળ્હપક્ષિણ ણં મંતે ! જીવે પાવં કમ્મ પુચ્છા’ હે મગધત્ જે શુવ કુલ્લપાશ્વિક છે, તે શુ ભૂતકાળમાં પાપ કર્મનો બંધ થયો છે ? અને વર્તમાન કાળમાં શું તે પાપ કર્મનો બંધ કરે છે ? અને ભવિષ્યમાં શું પાપ કર્મનો બંધ કરશે ? ૧ અથવા તે ભૂતકાળમાં જ પાપ કર્મનો બંધ કરનાર થયો છે, અથવા વર્તમાન કાળમાં જ પાપ કર્મનો બંધ કરનાર થાય છે ? અથવા ભવિષ્યમાં પણ તે પાપકર્મનો બંધ કરનાર નહીં થાય ? અથવા તેણે ભૂતકાળમાં જ પાપ કર્મનો બંધ કર્યો છે ? અથવા વર્તમાનમાં તે પાપ કર્મનો બંધ કરતો નથી ? અને ભવિષ્ય કાળમાં તે પાપ કર્મનો બંધ કરશે ? અથવા ભૂતકાળમાં પાપ કર્મનો બાંધનારો થયો હતો ? વર્તમાનમાં પાપ કર્મનો બંધક તે નથી ? અને ભવિષ્યમાં પાપ કર્મનો બંધક નહીં થાય ? ૪ આ

મંજુકઃ પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘અત્યેગદ્દપ વંધીં પદમવિતિયમંગા’ અસ્ત્યેકકોડવધ્નાત્ ૦ પ્રથમદ્વિતીયમંગૌ, હે ગૌતમ ! કશ્ચિત્ કૃષ્ણપાક્ષિકોડવધ્નાત્ પાપં કર્મ પૂર્વકાલે, વર્તમાનકાલે વધ્નાતિ તથા અનાગતકાલેડપિ મન્તસ્યતિ ૧, કશ્ચિત્ કૃષ્ણપાક્ષિકઃ અવધ્નાત્, વધ્નાતિ વર્તમાનકાલે, ન મન્તસ્યતિ ચાનાગતકાલે, તત્ર યસ્ય જીવસ્ય અર્ધપુદ્ગલપરાવર્ત-કાલાદધિકઃ સંસારો વર્તેતે સ કૃષ્ણપાક્ષિકઃ, તસ્ય કૃષ્ણપાક્ષિકસ્યાયમેવ મજ્જ-દ્વયં ભવતિ । તસ્ય વર્તમાનકાલે પાપકર્મણો વન્ધામાવાત્ । ‘સુક્ષ્મક્ષિત્વણં મંતે !

પ્રકાર સે વહ કૃષ્ણપાક્ષિક જીવ કે સમ્બન્ધ મેં ચાર મંગોં વાલા પ્રશ્ન હૈ । હસકે, ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘અત્યેગદ્દપ વંધીં પદમ વિતિય મંગા’ હે ગૌતમ ! કૃષ્ણપાક્ષિક જીવોં મેં સે કોઈં એક જીવ એસા હોતા હૈ જિસને પૂર્વકાલ મેં પાપકર્મ કા બન્ધ કિયા હોતા હૈ વર્તમાન કાલ મેં બી વહ પાપકર્મ કા બન્ધ કરતા રહતા હૈં ઔર ભવિષ્યત્ કાલ મેં બી પાપકર્મ કા બન્ધ કરને વાલા હોતા હૈ । એસા યહ પ્રથમ મંગ યહાં હોતા હૈ । તથા-કોઈં એક કૃષ્ણપાક્ષિક જીવ એસા બી હોતા હૈ, કિ જિસકે દ્વારા ભૂતકાલ મેં પાપકર્મ કા બન્ધ કિયા ગયા હોતા હૈ, વર્તમાન કાલ મેં બી વહ પાપકર્મ કા બન્ધ કરતા રહતા હૈ, પર અનાગત કાલ મેં વહ પાપકર્મ કા બન્ધક નહીં હોતા હૈ, જિસ જીવ કા અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્ત કાલ સે અધિક સંસાર કાલ ઘાકી હોતા હૈ, વહ કૃષ્ણપાક્ષિક જીવ હૈ । એસે હસ કૃષ્ણપાક્ષિક જીવ કે આદિ કે પૂર્વોં-

રીતે કૃષ્ણપાક્ષિક જીવના સબંધમાં ચાર ભગવાણો આ પ્રશ્ન શ્રીગૌતમ-સ્વામીએ પૂછેલ છે.

આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘અત્યેગદ્દપ વંધીં પદમ વિતિય મંગા’ હે ગૌતમ ! કૃષ્ણપાક્ષિક જીવોમાંથી કોઈ એક જીવ એવો હોય છે, કે જેણે પૂર્વ કાળમાં પાપ કર્મનો બંધ કરેલ હોય છે, વર્તમાન કાળમાં પણ તે પાપ કર્મનો બંધ કરતો રહે છે, અને ભવિષ્યકાળમાં પણ તે પાપ કર્મનો બંધ કરવાનો હોય છે, એ પ્રમાણે આ પહેલો ભંગ અઢિયાં થાય છે. ૧

તથા-કોઈ એક કૃષ્ણપાક્ષિક જીવ એવો પણ હોય છે કે-જેનાથી ભૂત-કાળમાં પાપ કર્મનો બંધ કરાયો હોય છે, વર્તમાન કાળમાં પણ તે પાપ કર્મનો બંધ કરતો રહે છે, પરંતુ અનાગત-ભવિષ્ય કાળમાં તે પાપ કર્મનો બંધ કરવાવાળો હોતો નથી જે જીવનો અર્ધપુદ્ગલપરાવર્તથી વધારે સંસાર કાળ બાકી રહેલો હોય છે. તે કૃષ્ણપાક્ષિક જીવ કહેવાય છે, એવા આ

જીવે પુચ્છા' શુક્લપાક્ષિકઃ સ્વલુ મદન્ત ! જીવઃ પુચ્છા, હે મદન્ત ! શુક્લપાક્ષિકો જીવઃ પાપં કર્મં અવધનાત્ વધનાતિ મન્તસ્યતિ ૧, 'અવધનાત્, વધનાતિ, ન મન્તસ્યતિ ૨, અવધનાત્ ન વધનાતિ, મન્તસ્યતિ, ૩, અવધનાત્ ન વધનાતિ, ન મન્તસ્યતિ' इति चतुर्भङ्गकः प्रश्नः, મગવાનાહ-'ગોયમા' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम । 'चउभंगो भाणियव्वो' चतुर्भङ्गो मणितव्यः, यस्यार्द्धपुद्गलपरावर्त्ता-

ક્ત દો હી અંગ હોતે હૈં, કયોં કિ વર્તમાન કાલ મેં ઉસમેં પાપ કર્મ કી અવન્ધકતા નહીં હૈ ।

'સુક્ષ્મપક્ષિણ પં મંતે ! જીવે પુચ્છા' હે મદન્ત ! જો જીવ શુક્લ-પાક્ષિક હોતા હૈ ઉસમેં ઇન પૂર્વોક્ત અંગોં મેં સે કિતને અંગ હોતે હૈં ? કયા વહ પૂર્વ કાલ મેં પાપ કર્મ કા બન્ધક હુઆ હૈ ? વર્તમાન કાલ મેં કયા વહ પાપકર્મ કા બન્ધ કરતા રહતા હૈ ? ઓર કયા વહ અવિ-ષ્યત્ કાલ મેં ખી પાપકર્મ કા બન્ધક હોગા ? અથવા-ભૂતકાલ મેં ઉસને પાપકર્મ કા બન્ધ કિયા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ પાપકર્મ કા બન્ધ કર રહા હૈ ? અવિષ્યત્ કાલ મેં વહ પાપકર્મ કા બન્ધ નહીં કરેગા ? અથવા-ભૂતકાલ મેં ઉસને પાપકર્મ કા બન્ધ કિયા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ પાપકર્મ કા બન્ધ નહીં કરતા હૈ ? અવિષ્યત્ મેં વહ પાપ કર્મ કા બન્ધ કરેગા ? અથવા-ભૂતકાલ મેં વહ પાપકર્મ કા બન્ધ કરને ચાલા રહા હૈ , વર્તમાન મેં ઓર અવિષ્યત્ કાલ મેં વહ પાપકર્મ કા બન્ધક નહીં હોતા હૈ ઓર ન હોગા ? ઉત્તર મેં પ્રસુશ્રી કહતે હૈં-હે

કુષ્ણપાક્ષિક ઇવને આદિના પૂર્વોક્ત બે જ ભાગો હોય છે. કેમકે વર્તમાન કાળમાં તેમાં પાપ કર્મનું અબધકપણું નથી.

'સુક્ષ્મપક્ષિણ પં મતે ! જીવે પુચ્છા' હે મગધન્ જે ઇવ શુક્લપાક્ષિક હોય છે, તેને આ પૂર્વોક્ત ભગો પૈકી કેટલા ભગો હોય છે ? શું તે પૂર્વ કાળમાં પાપકર્મનો બધક થયો છે ? વર્તમાન કાળમાં તે પાપ કર્મનો બધ કરતો રહે છે ? અને શુ અવિષ્ય કાળમાં તે પાપકર્મનો બધ કરશે ? અથવા ભૂતકાળમાં તેણે પાપકર્મનો બધ કર્યો હતો ? તથા વર્તમાન કાળમાં તે પાપ કર્મનો બધ કરી રહ્યો છે ? અને અને અવિષ્ય કાળમાં તે પાપ કર્મનો બધ નહીં કરે ? અથવા ભૂતકાળમાં તેણે પાપ કર્મનો બધ કર્યો છે ? વર્તમાનમાં તે પાપકર્મનો બધ નથી કરતો ? અને અવિષ્યમાં તે પાપ કર્મનો બધ કરશે ? અથવા ભૂતકાળમાં તે પાપ કર્મનો બધ કરવાવાળો રહ્યો છે, વર્તમાન કાળમાં તે પાપ કર્મનો બધ કરતો નથી અને અવિષ્ય કાળમાં પણ તે પાપ કર્મનો બધ કરશે નહીં ?

દધિકઃ સંસારકાલો નાસ્તિ પરન્તુ અર્ધપુદ્ગલપરાવર્તકાલસ્ય મધ્યે એવ સિદ્ધિ
યાસ્યતિ સ શુક્લપાક્ષિકો જીવઃ, તસ્ય ચત્તારોઽપિ મજ્ઞા ભવન્તિ। તત્ર પાપં કર્મ
અવધનાત્ અતીતકાલે, વર્તમાનકાલે પાપં કર્મ વધનાતિ, તથાઽનાગતકાલે પાપ-
કર્મબન્ધં કરિષ્યતીતિ પ્રથમો મજ્ઞઃ પ્રશ્નસમયાપેક્ષયા અનન્તર-અવ્યવહિત ભવિષ્ય-
ત્સમયમાશ્રિત્ય ભવતીતિજ્ઞેયમ્। અવધનાતિ ન મન્સ્યતીતિ દ્વિતીયો મજ્ઞઃ પશ્ચા-
દવ્યવહિતભવિષ્યત્સમયે ક્ષપકત્વમાપ્ત્યપેક્ષયાઽવગન્તવ્ય ઇતિ ૨। અવધનાત્ ન
વધનાતિ મન્સ્યતીતિ તૃતીયો મજ્ઞઃ યો હિ મોહનીયકર્મણ ઉપશમં કૃત્વા તદનન્તરં

ગૌતમ ! ‘ચતુર્ભંગો ભાણિયન્વો’ શુક્લપાક્ષિક કે સમ્બન્ધ મેં પાપકર્મ
બન્ધ કો લેકર ત્રિકાલ વિષયક ચારોં ભંગ યહાં કહના ચાહિયે, જિસ
જીવ કા અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્તકાલ સે અધિક સંસાર કાલ નહોં હોતા હૈ
વહ જીવ શુક્લપાક્ષિક હૈ। એસા વહ જીવ અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્તક કે બીચ
મેં હી સિદ્ધિ ગતિ કો પ્રાપ્ત કર લેતા હૈ। એસા વહ જીવ પૂર્વકાલ મેં
પાપકર્મ કા બન્ધક રહ્યા હૈ, વર્તમાન મેં ભી વહ પાપકર્મ કા બન્ધ
કરતા રહતા હૈ ઓર ભવિષ્યત્ કાલ મેં ભી વહ પાપકર્મ કા બન્ધ
કરને વાલા હોતા હૈ। જિસે ક્ષપકત્વ કી અવસ્થા પ્રાપ્ત હોને વાલી હૈ
એસા જો શુક્લપાક્ષિક જીવ હૈ ઉસકે દ્વારા ભૂતકાલ મેં પાપકર્મ કા
બન્ધ કિયા ગયા હોતા હૈ, વહ વર્તમાન મેં ભી પાપકર્મ કા બન્ધ કરતા
હૈ। પર હાં ભવિષ્યત્ કાલ મેં વહ પાપકર્મ કા બન્ધ નહીં કરતા હૈ।
તથા-જિસ શુક્લપાક્ષિક જીવ કા મોહ ઉપશમ હો ગયા હૈ એસા વહ

આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ચતુર્ભંગો ભાણિયન્વો’ શુક્લપાક્ષિકના
સંબંધમાં પાપ કર્મના બંધના વિષયમાં ત્રણે કાળ સંબંધી ચારે ભંગો
અહિયાં સમજવા જોઈએ. જે જીવને અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્ત કાળથી વધારે
સંસાર કાળ હોતો નથી તે જીવ શુક્લપાક્ષિક કહેવાય છે એવો તે જીવ
અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્ત કાળની વચ્ચે જ સિદ્ધિગતિને પ્રાપ્ત કરી લેતો હોય છે
તેવો જીવ પૂર્વકાળમાં પાપ કર્મનો બંધક રહેલ છે, વર્તમાનમાં પણ તે પાપ
કર્મનો બંધ કરતો રહે છે, અને ભવિષ્ય કાળમાં પણ તે પાપ કર્મનો બંધ
કરનારો હોય છે જેને ક્ષપકપણની અવસ્થા પ્રાપ્ત થવાની હોય એવા જે
શુક્લપાક્ષિક જીવ છે, તેના દ્વારા ભૂતકાળમાં પાપ કર્મનો બંધ કર્યો હોય
છે. તે વર્તમાનમાં પણ પાપ કર્મનો બંધ કરે છે, પરંતુ ભવિષ્ય કાળમાં
તે પાપ કર્મનો બંધ કરતો નથી તથા-જે શુક્લપાક્ષિક જીવ ઉપશમ
શ્રેણી પર આરોહણ થઈ ગયેલ છે, એવો તે શુક્લપાક્ષિક જીવ જ્યારે શ્રેણીથી

ઐણિતઃ પ્રગતિતો મહેત્તદપેક્ષયાડયં તૃતીયો મજ્ઞોડવગન્તવ્યઃ ૩ । અવધનાત્, ન
વધનાતિ ન મન્ત્સ્પદિ, ઇતિ ચતુર્થો મજ્ઞઃ ક્ષપકત્વાપેક્ષયા જ્ઞાતવ્ય સ્તદેવં શુક્લ-
પાક્ષિકસ્ય ચત્વારો મજ્ઞા મચ્ચન્તીતિ, અતઃપ્રવાહ-‘ચડમંગો માણિયવ્વો’ ઇતિ ।
નત્તુ કૃષ્ણપાક્ષિકસ્ય ‘ન વંધિસ્સઈ’ એતદંશસ્યાસંમચ્ચત્ત્વેડપિ એતદંશાત્મકો દ્વિતીયો
મજ્ઞોડત્ર સ્વીકૃત સ્તર્હિ-શુક્લપાક્ષિકસ્ય ‘ન વંધિસ્સઈ’ ઇતિ પૂર્વોક્તાંશસ્યાવચ્ચ-
મ્માવાત્ ‘વંધિસ્સઈ’ ઇત્યંશાત્મકઃ પ્રથમો મજ્ઞઃ કથં ઘટતે ? ઇત્યત્ર ગૃણુ- શુક્લ-

શુક્લપાક્ષિક જીવ જવ ઐણી સે પતિત હો જાતા હૈ તવ વહ પાપ
કર્મ કા વન્ધક હો જાતા હૈ, અતઃ એસે જીવ દ્વારા મૂતકાલ મેં પાપકર્મ
કા વન્ધ કિયા ગયા હોતા હૈ પર વર્તમાન સમય મેં જવ કિ વહ ચારિત્ર
મોહનીય કો ઉપશમ કર ઉપશમ ઐણી પર મોજૂદ હૈ તવતક પાપ-
કર્મ કા વન્ધક નહીં હૈ, હાં જવ ઉપશમિત મોહનીય કો પ્રકૃતિ કા
ઉદય હોને પર ઉસકા પતન હોતા હૈ તો વહ ફિર સે પાપકર્મ કા
વન્ધક હો જાતા હૈ । ચતુર્થ મંગ ક્ષપક કી અપેક્ષા સે હૈ । ઇસ પ્રકાર
સે યહાં ચાર મંગ વનતે હૈં, ઇસીલિયે સૂત્રકાર ને ‘ચડમંગો માણિય-
વ્વો’ એસા સૂત્રપાઠ કહા હૈ ।

શંકા—કૃષ્ણપાક્ષિક કે દ્વિતીય મંગાન્તર ગત ‘ન વંધિસ્સઈ’ યહ
અંશ અસંભવિત હૈ ફિર મી ઉસે યહાં સ્વીકાર કિયા ગયા હૈ તો
શુક્લપાક્ષિક કે ‘ન વંધિસ્સઈ’ યહ અંશ અવચ્ચંચાવી હૈ તો એસી
સ્થિતિ મેં ‘વંધિસ્સઈ’ ઇસ અંશનાલા પ્રથમ મંગ યહાં કૈસે ઘટિન હુઆ હૈ ?

પતિત થઈ જાય છે ત્યારે તે પાપ કર્મનો બન્ધક થઈ જાય છે, તેથી એવા
જીવ દ્વારા ભૂતકાળમાં પાપ કર્મનો બન્ધ કરાયો હોય છે પરંતુ વર્તમાન
સમયમાં કે જ્યારે તે ચારિત્રમોહનીય કર્મનું ઉપશમન કરીને ઉપશમ ઐણી
પર રહેલ છે, એવા તે જીવ પાપ કર્મનો બન્ધક હોતો નથી. પરંતુ જ્યારે
ઉપશમ થયેલા મોહનીય કર્મની પ્રવૃત્તિને ઉદય થાય ત્યારે તેનું પતન થાય
છે તો ફરીથી તે પાપ કર્મનો બન્ધક થઈ જાય છે એથી ભગ ક્ષપકની
અપેક્ષાથી કહેલ છે. એ રીતે અહિંયા શુક્લ પાક્ષિકના સંબંધમાં ચાર ભગો
બને છે તેથી સૂત્રકારે ‘ચડમંગો માણિયવ્વો’ એ પ્રમાણે સૂત્રપાઠ કહ્યો છે

શંકા—કૃષ્ણપાક્ષિકના બીજા ભગાન્તરમાં રહેલ ‘ન વંધિસ્સઈ’ આ અંશ
અસંભવિત છે, તો યજ્ઞ તેને અહિંયા સ્વીકારેલ છે તો શુક્લપાક્ષિકના
‘ન વંધિસ્સઈ’ આ અંશ અવચ્ચ છે જ તો આ સ્થિતિમાં ‘વંધિસ્સઈ’ આ
અંશવાળો પહેલો ભંગ ત્યાં કેવી રીતે ઘટે છે ?

પાક્ષિકસ્ય પ્રથમસમયપાનન્તરમવ્યવહિતભવિષ્યત્સમયાપેક્ષયા ઘટતે, કૃષ્ણપાક્ષિકસ્ય ચ તત્પશ્ચાદવ્યવહિતભવિષ્યત્સમયાપેક્ષયા ઘટતે, इति पूर्व प्रदर्शितमेवेति । चतुर्थं दृष्टिद्वारमाह—‘सम्मदिद्वीणं चत्तारि भंगा’ सम्यग्दृष्टीनां चत्तारो भङ्गाः—अवध्नात् वध्नाति भन्त्यति १, अवध्नात् वध्नाति न भन्त्यति २, अवध्नात् न वध्नाति भन्त्यति ३, अवध्नात् न वध्नाति, न भन्त्यति इतीमे

उत्तर—शुक्लपाक्षिक के प्रथम समय से अनन्तर ही अव्यवहित भविष्यत् समय की अपेक्षा से प्रथम भंग घटित होता है तथा—द्वितीय भंग कृष्णपाक्षिक के प्रथम समय के बाद व्यवहित भविष्यत् काल की अपेक्षा से घटित होता है । यह बात पहिले प्रकट वहीं कर दी गई है । ४ दृष्टिद्वार—‘सम्मदिद्वीणं चत्तारि भंगा’ सम्यग्दृष्टियों के चारों ही भंग होते हैं क्योंकि सम्यग्दृष्टि ने पूर्व में पापकर्म का बन्ध किया है, वर्तमान में भी वह पापकर्म का बन्ध करता रहता है और भविष्यत् में भी वह पापकर्म का बंध करेगा, तथा सम्यग्दृष्टियों में कोई सम्यग्दृष्टि जीव ऐसा भी होता है कि जिसने पूर्वकाल में पापकर्म का बन्ध किया है और वर्तमान में भी वह पापकर्म का बन्ध करता रहता है पर भविष्यत् काल में वह पापकर्म का बन्ध नहीं करेगा २ तीसरे प्रकार का सम्यग्दृष्टि जीव ऐसा होता है जिसने पूर्वकाल में पापकर्म का बंध किया है तथा वर्तमान काल में जो पापकर्म का बन्ध नहीं कर रहा है, भविष्यत् काल में पापकर्म का बंध करेगा ३ तथा कोई सम्यग्दृष्टि जीव

ઉત્તર—શુક્લ પાક્ષિકના પહેલા સમય પછી જ અવ્યવહિત (અંતર વગર) ભવિષ્ય સમયની અપેક્ષાથી પહેલા ભંગ ઘટે છે. તથા બીજો ભંગ કૃષ્ણ પાક્ષિકના પહેલા સમય પછી વ્યવધાનવાળા ભવિષ્ય કાળની અપેક્ષાથી ઘટિત થાય છે. આ વાત પહેલા પ્રગટ કરી જ છે.

‘સમ્મદિદ્વીણં ચત્તારિ ભંગા’ સમ્યગ્દૃષ્ટિવાળાઓને ચારે ભંગો થાય છે. કેમકે—સમ્યગ્દૃષ્ટિવાળા જીવે પહેલાં પાપ કર્મનો બંધ કર્યો છે, વર્તમાનમાં પણ પાપ કર્મનો બંધ કરતો રહે છે. અને ભવિષ્યમાં પણ તે પાપ કર્મનો બંધ કરશે તથા સમ્યગ્દૃષ્ટિઓમાં કોઈ સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ એવો પણ હોય છે, કે જેણે પૂર્વકાળમાં પાપ કર્મનો બંધ કર્યો છે, અને વર્તમાનમાં પણ તે પાપ કર્મનો બંધ કરતો રહે છે, પરંતુ ભવિષ્ય કાળમાં તે પાપ કર્મનો બંધ નહીં કરે ૨ ત્રીજા પ્રકારનો સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ એવો હોય છે કે—જેણે પૂર્વકાળમાં પાપ કર્મનો બંધ કર્યો હોય છે. વર્તમાનમાં તે પાપ કર્મનો બંધ કરતો નથી. ભવિષ્ય કાળમાં તે પાપ કર્મનો બંધ કરશે. ૩ તથા કોઈ સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ

શ્રેણિતઃ પ્રપતિતો મવેત્તદપેક્ષયાડ્યં તૃતીયો મજ્ઞોડવગન્તવ્યઃ ૩ । અવધ્નાત્, ન
 વધ્નાતિ ન મન્તસ્યતિ, इति चतुर्थो मज्ज्ञः क्षपकत्वापेक्षया ज्ञातव्य स्तदेवं शुक्ल-
 पाक्षिकस्य चत्वारो मज्ज्ञा भवन्तीति, अतएवाह—‘चउभंगो भाणियव्वो’ इति ।
 ननु कृष्णपाक्षिकस्य ‘न बंधिस्सइ’ एतदंशस्यासंभवंत्वेषि एतदंशात्मको द्वितीयो
 मज्ज्ञोऽत्र स्वीकृत स्तर्हि—शुक्लपाक्षिकस्य ‘न बंधिस्सइ’ इति पूर्वोक्तांशस्यावश्य-
 मभावात् ‘बंधिस्सइ’ इत्यंशात्मकः प्रथमो मज्ज्ञः कथं घटते ? इत्यत्र शृणु— शुक्ल-

શુક્લપાક્ષિક જીવ જવ શ્રેણી સે પતિત હો જાતા હૈ તવ વહ પાપ
 કર્મ કા બન્ધક હો જાતા હૈ, અતઃ એસે જીવ દ્વારા ભૂતકાલ મેં પાપકર્મ
 કા બન્ધ ક્રિયા ગયા હોના હૈ પર વર્તમાન સમય મેં જવ કિ વહ ચારિત્ર
 મોહનીય કો ઉપશમ કર ઉપશમ શ્રેણી પર મૌજૂદ હૈ તવતક પાપ-
 કર્મ કા બન્ધક નહીં હૈ, હાં જવ ઉપશમિત મોહનીય કો પ્રકૃતિ કા
 ઉદય હોને પર ઉસકા પતન હોતા હૈ તો વહ ફિર સે પાપકર્મ કા
 બન્ધક હો જાતા હૈ । ચતુર્થ ભંગ ક્ષપક કી અપેક્ષા સે હૈ । હસ પ્રકાર
 સે યહાં ચાર ભંગ વનતે હૈ, હસીલિયે સૂત્રકાર ને ‘ચઉભંગો ભાણિય-
 વ્વો’ એસા સૂત્રપાઠ કહા હૈ ।

શંકા—કૃષ્ણપાક્ષિક કે દ્વિતીય ભંગાન્તર ગત ‘ન બંધિસ્સइ’ યહ
 અંશ અસંભવિત હૈ ફિર મી ઉસે યહાં સ્વીકાર ક્રિયા ગયા હૈ તો
 શુક્લપાક્ષિક કે ‘ન બંધિસ્સइ’ યહ અંશ અવશ્યંભાવી હૈ તો એસી
 સ્થિતિ મેં ‘બંધિસ્સइ’ હસ અંશનાલા પ્રથમ ભંગ વહાં કૈસે ઘટિન હુઆ હૈ ?

પતિત થઈ બંધ છે ત્યારે તે પાપ કર્મનો બન્ધક થઈ બંધ છે, તેથી એવા
 જીવ દ્વારા ભૂતકાળમાં પાપ કર્મનો બંધ કરાયો હોય છે પરંતુ વર્તમાન
 સમયમાં કે બ્યારે તે ચારિત્રમોહનીય કર્મનું ઉપશમન કરીને ઉપશમ શ્રેણી
 પર રહેલ છે, એવો તે જીવ પાપ કર્મનો બંધક હોતો નથી. પરંતુ બ્યારે
 ઉપશમ થયેલા મોહનીય કર્મની પ્રવૃત્તિને ઉદય થાય ત્યારે તેનું પતન થાય
 છે. તો ફરીથી તે પાપ કર્મનો બંધક થઈ બંધ છે એથી ભગ ક્ષપકની
 અપેક્ષાથી કહેલ છે. એ રીતે અહિંયા શુક્લ પાક્ષિકના સંબંધમાં ચાર ભંગો
 બને છે તેથી સૂત્રકારે ‘ચઉભંગો ભાણિયવ્વો’ એ પ્રમાણે સૂત્રપાઠ કહ્યો છે

શંકા—કૃષ્ણપાક્ષિકના બીજા ભગાન્તરમાં રહેલ ‘ન બંધિસ્સइ’ આ અંશ
 અસંભવિત છે, તો પણ તેને અહિંયા સ્વીકારેલ છે તો શુક્લપાક્ષિકના
 ‘ન બંધિસ્સइ’ આ અંશ અવશ્ય છે જ તો આ સ્થિતિમાં ‘બંધિસ્સइ’ આ
 અંશવાળો પહેલો ભગ ત્યાં કેવી રીતે ઘટે છે ?

પાક્ષિકસ્ય પ્રથમસમયાનન્તરગવ્યવહિતભવિષ્યત્સમયાપેક્ષયા ઘટતે, કૃષ્ણપાક્ષિકસ્ય ચ તત્પશ્ચાદ્વ્યવહિતભવિષ્યત્સમયાપેક્ષયા ઘટતે, ઇતિ પૂર્વ પ્રદર્શિતમેવેતિ । ચતુર્થ દૃષ્ટિદ્વારમાહ—‘સમ્મદિટ્ઠીણં ચત્તારિ ભંગા’ સમ્યગ્દૃષ્ટીનાં ચત્તારો મજ્ઞાઃ—અવધનાત્ વધનાતિ મન્તસ્યતિ ૧, અવધનાત્ વધનાતિ ન મન્તસ્યતિ ૨, અવધનાત્ ન વધનાતિ મન્તસ્યતિ ૩, અવધનાત્ ન વધનાતિ, ન મન્તસ્યતિ ૪તીમે

ઉત્તર—શુક્લપાક્ષિક કે પ્રથમ સમય સે અનન્તર હી અવ્યવહિત ભવિષ્યત્ સમય કી અપેક્ષા સે પ્રથમ ભંગ ઘટિત હોતા હૈ તથા—દ્વિતીય ભંગ કૃષ્ણપાક્ષિક કે પ્રથમ સમય કે વાદ વ્યવહિત ભવિષ્યત્ કાલ કી અપેક્ષા સે ઘટિત હોતા હૈ । યહ બાત પહિલે પ્રકટ વહીં ફર દી ગઈ હૈ । ૪ દૃષ્ટિદ્વાર—‘સમ્મદિટ્ઠીણં ચત્તારિ ભંગા’ સમ્યગ્દૃષ્ટિયોં કે ચારોં હી ભંગ હોતે હૈં કયોંકિ સમ્યગ્દૃષ્ટિ ને પૂર્વ મેં પાપકર્મ કા વન્ધ કિયા હૈ, વર્તમાન મેં બી વહ પાપકર્મ કા વન્ધ કરતા રહતા હૈ ઓર ભવિષ્યત્ મેં બી વહ પાપકર્મ કા વન્ધ ફરેગા, તથા સમ્યગ્દૃષ્ટીયોં મેં કોઈ સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ એસા બી હોતા હૈ કિ જિસને પૂર્વકાલ મેં પાપકર્મ કા વન્ધ કિયા હૈ ઓર વર્તમાન મેં બી વહ પાપકર્મ કા વન્ધ કરતા રહતા હૈ પર ભવિષ્યત્ કાલ મેં વહ પાપકર્મ કા વન્ધ નહીં કરેમા ૨ તીસરે પ્રકાર કા સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ એસા હોતા હૈ જિસને પૂર્વકાલ મેં પાપકર્મ કા વન્ધ કિયા હૈ તથા વર્તમાન કાલ મેં જો પાપકર્મ કા વન્ધ નહીં કર રહા હૈ, ભવિષ્યત્ કાલ મેં પાપકર્મ કા વન્ધ કરેગા ૩ તથા કોઈ સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ

ઉત્તર—શુક્લ પાક્ષિકના પહેલા સમય પછી જ અવ્યવહિત (અતર વગર) ભવિષ્ય સમયની અપેક્ષાથી પહેલા ભંગ ઘટે છે તથા બીજો ભંગ કૃષ્ણ પાક્ષિકના પહેલા સમય પછી વ્યવધાનવાળા ભવિષ્ય કાળની અપેક્ષાથી ઘટિત થાય છે. આ વાત પહેલા પ્રગટ કરી જ છે.

‘સમ્મદિટ્ઠીણં ચત્તારિ ભંગા’ સમ્યગ્દૃષ્ટિવાળાઓને ચારે ભંગો થાય છે. કેમકે—સમ્યગ્દૃષ્ટિવાળા જીવે પહેલાં પાપ કર્મનો બંધ કર્યો છે, વર્તમાનમાં પણ પાપ કર્મનો બંધ કરતો રહે છે. અને ભવિષ્યમાં પણ તે પાપ કર્મનો બંધ કરશે તથા સમ્યગ્દૃષ્ટિઓમાં કોઈ સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ જોવો પણ હોય છે, કે જેણે પૂર્વકાળમાં પાપ કર્મનો બંધ કર્યો છે, અને વર્તમાનમાં પણ તે પાપ કર્મનો બંધ કરતો રહે છે, પરંતુ ભવિષ્ય કાળમાં તે પાપ કર્મનો બંધ નહીં કરે ૨ ત્રીજા પ્રકારનો સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ જોવો હોય છે કે જેણે પૂર્વકાળમાં પાપ કર્મનો બંધ કર્યો હોય છે. વર્તમાનમાં તે પાપ કર્મનો બંધ કરતો નથી. ભવિષ્ય કાળમાં તે પાપ કર્મનો બંધ કરશે. ૩ તથા કોઈ સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ

મજ્ઞા મવન્તિ શુક્લપાક્ષિકસ્યેવ । ‘મિચ્છાદિટ્ટી ણં પઢમચિત્તિયા મંગા’ મિથ્યા-
દષ્ટીનાં પ્રથમદ્વિતીયો મજ્ઞૌ, અવધ્નાત્ વધ્નાતિ, મન્ત્સ્યતિ, અવધ્નાત્ વધ્નાતિ ન
મન્ત્સ્યતીત્થાકારકૌ જ્ઞાતવ્યૌ મિથ્યાદષ્ટેર્વર્તમાનકાલે મોહકર્મણો ભાવેન અન્ત્ય-
દ્વયમજ્ઞભાવાદિતિ । ‘સમ્મામિચ્છાદિટ્ટી ણં એવં ચેવ’ સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટીનામ્
એવમેવ-મિથ્યાદષ્ટિવદેવ આઘાવેવ દ્વૌ મજ્ઞૌ જ્ઞાતવ્યૌ નતુ તૃતીયચતુર્થો અત્રાપિ
સ એવ હેતુરિતિ ૪ । ‘નાણીણં ચત્તારિ મંગા’ જ્ઞાનિનાં ચત્વારોઽપિ મંગા જ્ઞાતવ્યાઃ

ऐसा होता है कि जिसने पूर्वकाल में ही पापकर्म का बन्ध किया है
वर्तमान में जो पापकर्म का बन्ध नहीं करता है और न भविष्यत्
काल में ही वह पापकर्म का बन्ध करेगा, इस प्रकार शुक्लपाक्षिक
के जैसे ही यहां चार भंग होते हैं ।

‘મિચ્છાદિટ્ટીણં પઢમચિત્તિયા’ મિથ્યાદષ્ટિ જીવોં કે પ્રથમ ઔર
દ્વિતીય એસે દો ભંગ હોતે હૈં । જૈસે ‘અવધ્નાત્ વધ્નાતિ મન્ત્સ્યતિ ૧
અવધ્નાત્, વધ્નાતિ ન મન્ત્સ્યતિ’ । મિથ્યાદષ્ટિ જીવ કે વર્તમાનકાલ મેં
મોહ કે સદ્ભાવ સે યે આદિ કે દો ભંગ હુએ હૈં અન્ત કે દો ભંગ નહીં
હુએ હૈં ‘સમ્મામિચ્છાદિટ્ટીણં એવં ચેવ’ મિથ્રદષ્ટિ બાલે જીવોં કે આદિ
કે દો હી ભંગ હોતે હૈં તૃતીય ઔર ચતુર્થ યે અન્ત કે દો ભંગ નહીં હોતે
હૈં-કયોંં કિ ઉસકો વર્તમાન કાલ મેં મોહ કર્મ કા સદ્ભાવ રહતા હૈ ।
‘૫ જ્ઞાનદ્વાર-‘નાણીણં ચત્તારિ મંગા’ જ્ઞાની જીવોં કે ચાર ભંગ હોતે હૈ

એવેા હોય છે કે-જેણે પહેલા પાપ કર્મના બંધ કર્યો હોય છે, વર્તમાન કાળમાં
જે પાપ કર્મના બંધ કરતો નથી. અને ભવિષ્ય કાળમાં તે પાપ કર્મના બંધ
કરશે નહિં આ પ્રમાણે શુક્લપાક્ષિકના કથનની જેમજ અહિયા પણ ચાર
ભંગો થાય છે.

‘મિચ્છાદિટ્ટીણં પઢમચિત્તિયા’ મિથ્યાદષ્ટિવાળા જીવેાને પહેલો અને બીજો
એ બે ભંગો હોય છે. જેમકે-‘અવધ્નાત્, વધ્નાતિ, મન્ત્સ્યતિ, અવધ્નાત્,
વધ્નાતિ ન મન્ત્સ્યતિ’ મિથ્યાદષ્ટિવાળા જીવેાને વર્તમાન કાળમાં મોહના
સદ્ભાવમાં આ આદિના બે ભંગો થાય છે. અંતના બે ભંગો થતા નથી.
તેમ સમજવું.

‘સમ્મામિચ્છાદિટ્ટીણં એવં ચેવ’ મિથ્રદષ્ટિવાળા જીવેાને આદિના બે જ
ભંગો થાય છે ત્રીજો અને ચોથો એ બે ભંગો થતા નથી. કેમકે-તેને
વર્તમાન કાળમાં મોહનીય કર્મના સદ્ભાવ રહે છે.

‘નાણીણ ચત્તારિ મંગા’ જ્ઞાની જીવેાને ચારે ભંગો હોય છે, જેમ કે-

અવધનાત્ વધનાતિ મન્તસ્યતિ ૧, અવધનાત્ વધનાતિ, ન મન્તસ્યતિ ૨, અવધનાત્ ન વધનાતિ મન્તસ્યતિ ૩, અવધનાત્ ન વધનાતિ ન મન્તસ્યતિ ઇત્યાકારકાઃ ૪ । પશ્ચમજ્ઞાનદ્વારમાહ—‘આભિનિવોહિનાણીણં જાવ મળવજ્જવનાણીણં ચત્તારિ મંગા’ આભિનિવોધિકજ્ઞાનિનાં યાવત્ મનઃપર્યવજ્ઞાનિનામુરોક્તાશ્ચત્તારો મદ્ગા જ્ઞાતવ્યાઃ, અત્ર યાવત્પદેન શ્રુતાવધિજ્ઞાનિનોઃ સંગ્રહો મવતિ, તથા ચ એતેષાં ચત્તારોઽપિ મદ્ગા મવન્તિ ઇતિ । ‘કેવલનાણીણં ચરમો મંગો જહા અલેક્ષણં’ કેવલજ્ઞાનિનાં ચરમઃ—અન્તિમો મદ્ગો યથા અલેક્ષ્યજીવાનાં કથિતઃ કેવલજ્ઞાનિનાં વર્તમાનકાલે અનાગતકાલે ચ વન્ધાભાવેન અવધનાત્ પાપં કર્માતીતિકાલે, ન વધનાતિ વર્તમાનકાલે, ન મન્તસ્યતિ વાનાગતકાલે, ઇત્યાકારક ચતુર્થમદ્ગસ્યૈવ સદ્માવઃ, અતીતકાલિકવન્ધં વિમુચ્ય તેષાં વર્તમાનમવિવ્યત્કાલિકવન્ધાભાવાત્ ૫ ।

જૈસે—અવધનાત્ વધનાતિ, મન્તસ્યતિ ૧, અવધનાત્ વધનાતિ ન મન્તસ્યતિ ૨, અવધનાત્ ન વધનાતિ, મન્તસ્યતિ ૩, અવધનાત્ ન વધનાતિ ન મન્તસ્યતિ’ ૪ । યે ચાર મંગ સામાન્ય જ્ઞાની કી અપેક્ષા સે હૈ—વિશેષ જ્ઞાની કી અપેક્ષા સે મંગ હસ પ્રકાર સે હોતે હૈ—‘આભિનિવોહિયનાણીણં જાવ મળવજ્જવનાણીણં ચત્તારિ મંગા’ આભિનિવોધિક જ્ઞાની સે લેકર મનઃપર્યવ જ્ઞાની તક કે જીવોં કે ૪ ચારોં હી મંગ હોતે હૈ । યહાં યાવત્ પદ સે—શ્રુતજ્ઞાની ઓર અવધિજ્ઞાની હન દો જ્ઞાનિયોં કા સંગ્રહ હુઆ હૈ । તથા—‘કેવલનાણીણં ચરમો મંગો જહા અલેક્ષણં’ જો કેવલ જ્ઞાની જીવ હૈં ડનકે અલેક્ષ્ય જીવોં કે જૈસે કેવલ ઇક અન્તિમ મંગ હી હોતા હૈ । કયોં કિ કેવલ જ્ઞાની કો વર્તમાન સમય મેં ઓર મવિવ્યત્ સમય મેં પાપકર્મ કા વન્ધ નહીં હોતા હૈ । મૂતકાલ મેં હી

‘અવધનાત્, વધનાતિ, મન્તસ્યતિ ૧’ અવધનાત્, વધનાતિ, ન મન્તસ્યતિ ૨ અવધનાત્ ન વધનાતિ, ન મન્તસ્યતિ ૩ અવધનાત્, ન વધનાતિ, ન મન્તસ્યતિ ૪’ આ આદે ભગે સામાન્ય જ્ઞાનીઓની અપેક્ષાથી કહ્યા છે વિશેષ જ્ઞાનીઓની અપેક્ષાથી આ પ્રમાણે ભગે થાય છે. ‘આભિનિવોહિયનાણીણં જાવ મળવજ્જવનાણીણં ચત્તારિ મંગા’ આભિનિવોધિક જ્ઞાનીથી લઈને મન-પર્યવ જ્ઞાની સુધીના જીવોને આદે ભગે હોય છે અહિયાં યાવત્ પદથી—મતિજ્ઞાની, શ્રુતજ્ઞાની, અને અવધિજ્ઞાની આ જ્ઞાનીઓનો સંગ્રહ થયો છે. ‘કેવલનાણીણ ચરમો મંગો જહા અલેક્ષણં’ જે કેવળજ્ઞાની જીવ હોય છે, તેને અલેક્ષ્ય જીવોની જેમ કેવળ એક છેલ્લો ભગ જ હોય છે, કેમકે—કેવળજ્ઞાનીને વર્તમાન સમયમાં અને ભવિષ્ય કાળમાં પાપ કર્મનો બંધ થતો નથી મૂતકાળમાં જ તેને પાપ કર્મનો બંધ થયેલ હોય છે.

ષ્ઠમજ્ઞાનદ્વારમાદ-‘અન્નાણીયં પદમવિતિયા’ અજ્ઞાનિનાં પ્રથમદ્વિતીયૌ, અવ-
ધનાત્, વધનાતિ મન્તસ્યતિ અવધનાત્ વધનાતિ ન મન્તસ્યતિ इत्याकारकौ द्वौ एव
મજ્ઞૌ ભવત इति । ‘एवं मइ अन्नाणीणं सुय अन्नाणीणं विभंगनाणीणं वि’ एवम
જ્ઞાનિનામિવ મત્યજ્ઞાનિનાં શ્રુતાજ્ઞાનિનાં વિમજ્ઞજ્ઞાનિનામપિ પ્રથમદ્વિતીયાવેવ
મજ્ઞૌ જ્ઞાતવ્યાવિતિ ૬ । સપ્તમં સંજ્ઞાદ્વારમાદ-‘આહારસન્નોવઉત્તાણં જાવ પરિ-
ગ્રહસન્નોવઉત્તાણં પદમવિતિયા’ આહારસંજ્ઞોપયુક્તાનાં યાવત્ પરિગ્રહસંજ્ઞોપ-
યુક્તાનાં પ્રથમદ્વિતીયમજ્ઞૌ આહારાદિ સંજ્ઞોપયોગકાલે ક્ષપકત્વોપશમકત્વયોર-
ભાવાત્ ચત્વારો મજ્ઞા ન ભવન્તિ કિન્તુ આદ્યાવેવ દ્વૌ ભવત इति । ‘नोसन्नोव
उत्ताणं चत्तारि’ નોસંજ્ઞોપયુક્તાનાં ચત્વારોઽપિ મજ્ઞા ભવન્તિ નોસંજ્ઞોપયુક્તા

उसको पापकर्म का बन्ध हुआ होता है । ૬ અજ્ઞાનદ્વાર-‘અન્નાણીયં
પદમવિતિયા’ અજ્ઞાની જીવોં કે પ્રથમ ઓર દ્વિતીય એ દો હી ભંગ હોતે
હૈ-અવધનાત્ વધનાતિ, મન્તસ્યતિ ૧ અવધનાત્ વધનાતિ, ન મન્તસ્યતિ ૨,
‘एवं मइ अन्नाणीणं सुय अन्नाणीणं विभंगनाणीणं वि’ इसी प्रकार
સે મત્યજ્ઞાની, શ્રુતાજ્ઞાની ઓર વિમંગજ્ઞાની જીવોં કે બીં યે આદિ કે
દો હી ભંગ હોતે હૈ । ‘૭ સંજ્ઞાદ્વાર’ ‘આહારસન્નોવઉત્તાણં જાવ પરિ-
ગ્રહસન્નોવઉત્તાણં પદમવિતિયા’ આહાર સંજ્ઞોપયુક્ત જીવોં કો યાવત્
પરિગ્રહ સંજ્ઞોપયુક્ત જીવોં કો આદિ કે દો હી ભંગ હોતે હૈ-જ્યોં કિ
આહારાદિસંજ્ઞોપયુક્ત કાલ મેં ક્ષપકતા યા ઉપશમકતા કા અભાવ
રહતા હૈ, હસી કારણ યહાં પર ચાર ભંગ નહીં કહે ગયે હૈ । ‘नो सन्नोव
उत्ताणं चत्तारि’ જો જીવ નોસંજ્ઞોપયુક્ત હૈ-આહાર આદિ મેં આસ-

‘અન્નાણીય પદમવિતિયા’ અજ્ઞાની જીવોને પહેલો અને બીજો એ બે જ
ભંગો હોય છે. ‘અવધનાત્, વધનાતિ, મન્તસ્યતિ ૧ અવધનાત્, વધનાતિ ન મન્તસ્યતિ
‘एवं मइ अन्नाणीणं सुय अन्नाणीणं विभंगनाणीणं वि’ એજ પ્રમાણે મતિ
અજ્ઞાનવાળા, શ્રુતઅજ્ઞાનવાળા અને વિભંગજ્ઞાનવાળા જીવોને પણ પહેલા બે
ભંગો જ હોય છે. ‘આહારસન્નોવઉત્તાણં જાવ પરિગ્રહસન્નોવઉત્તાણં જાવ
પદમવિતિયા’ આહાર સંજ્ઞોપયુક્ત જીવોને યાવત્ પરિગ્રહ સંજ્ઞોપયોગવાળા
જીવોને પહેલો અને બીજો એ બેજ ભંગો હોય છે કેમકે આહાર વિગેરે
સંજ્ઞાના ઉપયોગ કાળમાં ક્ષપકપનો અથવા ઉપશમપણાનો અભાવ રહે છે.
એજ કારણથી અહિયા ચાર ભંગો કહ્યા નથી

‘नो सन्नोवउत्ताणं चत्तारि’ જે જીવોને સંજ્ઞોપયુક્ત છે, આહાર વિગેરેમાં
આસક્તિ વિનાના છે, તેઓને ચારે ભંગો હોય છે. કેમકે તેઓને ક્ષપકપણું

આહારાદિષુ આસક્તિવર્જિતાઃ તેષાં ચ ચત્વારોઽપિ ભક્ત્યા ભવન્તિ ક્ષપણોપશમ-
સંભવાદિતિ ૭ । અષ્ટમં વેદદ્વારમાહ—‘સવેદગાણં પદ્મમ-
વિતિયા’ સવેદકાર્ના પ્રથમ
દ્વિતીયમદ્વૌ વેદોદયે સતિ ક્ષપણોપશમૌ ન સ્થાતાગિતિ અત આઘદ્વયમેવેતિ ।
‘एवं इत्थिवेयगा पुरिसवेयगा नपुंसगवेयगा वि’ एवं स्त्रीवेदकाः पुरुषवेदका
नपुंसकवेदका अपि, एतेषामपि आद्यावेव द्वौ भवत इति । ‘अवेयगाणं चत्तारि’
अवेदकानां वेदरहितानां चत्वारोऽपि भंगा भवन्ति स्वकीये वेदे उपशान्ते सति
बध्नाति, भन्तस्यति च मोहनीयं पापं कर्म, यावत्सूक्ष्मसंपरायचारित्रमाप्ति
न भवति तावदिति । ततः प्रपतितो वा भन्तस्यति इत्येवं प्रथमो भङ्गः । तथा वेदे

ક્તિ સે રહિત હૈ—उनको चारों ही भग होते हैं । क्योंकि उनमें क्षपणा
और उपशमना का संभव होता है । ‘८ वेदद्वार—‘सवेदगाणं पद्म-
वितिया’ जो जीव वेदसहित हैं उनके भी प्रथम और द्वितीय ऐसे दो
भंग होते हैं, क्यों कि वेदोदय में क्षपणा और उपशमना ये नहीं होते
हैं । ‘एवं इत्थिवेयगा, पुरिसवेयगा, नपुंसगवेयगा वि’ इसी प्रकार से
स्त्रीवेद वालों के पुरुषवेद वालों के और नपुंसक वेदवालों के भी
आदि के दो ही भंग होते हैं, ‘अवेयगाणं चत्तारि’ अवेदकों के चारों
ही भंग होते हैं—क्यों कि वेद रहित जीव अपनावेद उपशान्त हो
जाने पर मोहनीयरूप पाप कर्म को जब तक उसे सूक्ष्मसंपराय चारित्र
की प्राप्ति नहीं होती है तब तक बांधता है, और आगे भी वह उसे
बांधेगा, अथवा श्रेणी से पतित हो जाने पर वह बांधेगा । ऐसा प्रथम
भंग यहां है । और जब वेद क्षीण हो जाता है तब भी यह पापकर्म

અને ઉપશમપણાનો સભવ હોય છે ‘સવેદગાણ પદ્મમવિતિયા’ જે શ્રવ સવેદ-
વેદસહિત હોય છે, તેઓને પણ પહેલો અને બીજો એ બે ભંગો હોય છે.
કેમકે—વેદના ઉદય કાળમાં ક્ષપકપણુ અને ઉપશમપણુ એ બન્ને હોતા નથી

‘एव इत्थिवेयगा, पुरिसवेयगा, नपुंसकवेयगा वि’ એજ પ્રમાણે સ્ત્રીવેદ-
વાળાઓને, પુરુષવેદવાળાઓને અને નપુસકવેદવાળાને પણ પહેલો અને બીજો
એ બેજ ભંગો હોય છે ‘अवेयगाणं चत्तारि’ અવેદકોને ચારે ભંગો હોય
છે કેમકે વેદરહિત શ્રવ પોતાનો વેદ ઉપશાત થઇ બીજા ચારે મોહનીય રૂપ
પાપકર્મને બીજા સુધી તેને સૂક્ષ્મસંપરાય ચારિત્રની પ્રાપ્તિ થતી નથી ત્યાં
સુધી બાધે છે અને આગળ—ભવિષ્યમા પણ તે તેનો બધ કરશે અથવા શ્રેણીથી
પતિત થયા પછી તે પાપકર્મ બાધશે. એ પ્રમાણેનો આ પહેલો ભંગ છે. ૧
અને બીજા વેદ ક્ષીણ થઇ બીજા છે, તો પણ તે પાપ કર્મ બાધે છે,

ક્ષીણે વધ્નાતિ, સૂક્ષ્મસંપરાયાવસ્થાયાં ચ ન મન્તસ્યતીત્યેવં દ્વિતીયો મજ્જો ભવતિ ૨ । તથોપશાન્તવેદઃ સૂક્ષ્મસંપરાયાવસ્થાયા ન વધ્નાતિ પ્રપત્તિતત્તુ મન્તસ્યતિ ઇતિ તૃતીયમજ્જઃ ૩ । તથા ક્ષીણે વેદે સૂક્ષ્મસંપરાયાદિગુણસ્થાનેષુ ન વધ્નાતિ ન વા અનાગતકાલે મન્તસ્યતીત્યેવ ક્રમેણ ચતુર્થો મજ્જઃ ૪ । તદેવં ચત્વારોઽપિ મજ્જાઃ અવેદકાનાં સંભવન્તિ અવધ્નાદિતિવિશેષણં તુ સર્વત્રાપિ જ્ઞાતવ્યમિતિ (૮) નવમં કષાયદ્વારમાહ-‘સકસાઈ ણ ચત્તારિ’ સકષાયિનામ્-કષાયવતાં જીવાનામ્ ચત્વારો મજ્જા ભવન્તિ તત્ર અવધ્નાત્ વધ્નાતિ મન્તસ્યતીતિ પ્રથમો મજ્જઃ, અભવ્યસ્ય ભવતિ, અવધ્નાત્ વધ્નાતિ ન મન્તસ્યતીતિ દ્વિતીયો મજ્જો ભવ્યસ્ય

બાંધતા હૈ પર સૂક્ષ્મસંપરાય અવસ્થા મૈં યહ નહીં બાંધતા હૈ ઇસ પ્રકાર સે દ્વિતીય ભંગ યહાં ઘટિત હોતા હૈ । તથ-ઉશાન્તવેદ વાલા સૂક્ષ્મસંપરાય અવસ્થા મૈં પાપકર્મ કા બન્ધ નહીં કરતા હૈ, પર જબ વહ ઉપશમ શ્રેણી સે પતિત હો જાતા હૈ તો બાંધને લગતા હૈ । અતઃ તૃતીય ભંગ બન જાતા હૈ । તથા-વેદ કે ક્ષીણ હોને પર સૂક્ષ્મસંપરાય આદિ ગુણસ્થાનોં મૈં યહ પાપકર્મ નહીં બાંધતા હૈ ઓર આગે મી યહ હસે નહીં બાંધેગા ઇસ પ્રકાર સે ચતુર્થ ભંગ યહાં બન જાતા હૈ । યે ચાર ભંગ અવેદકોં કે હોતે હૈ ‘અવધ્નાત્’ યહ વિશેષણ તો સર્વથ્ર જાનના ચાહિયે નવવાં કષાયદ્વાર-‘સકસાઈ ણ ચત્તારિ’ જો જીવ કષાય સહિત હૈં ઉનકે મી ચારોં ભંગ હોતે હૈં । (૧) ભૂતકાલ મૈં બાંધા હૈ’ વર્તમાન મૈં બાંધતા હૈ ઓર આગે અવિવિષ્યત્કાલ મૈં મી બાંધેગા, યહ કષાય સહિત અભવ્ય કી અપેક્ષા સે પ્રથમ ભંગ હૈ । (૨) ભૂતકાલ મૈં બાંધા હૈ, વર્તમાન મૈં

પરંતુ સૂક્ષ્મસંપરાય અવસ્થામાં તે પાપ કર્મને બાંધ કરતો નથી આ રીતે આ બીજો ભંગ કહેલ છે તથા-ઉપશાન્ત વેદવાળા સૂક્ષ્મસંપરાય અવસ્થામાં પાપકર્મને બાંધ કરતો નથી. પરંતુ બ્યારે ઉપશમ શ્રેણીથી પતિત થાય છે. તો તે પાપકર્મ બાંધવા લાગે છે તે રીતે ત્રીજો ભંગ પણ બની જાય છે. તથા-વેદના ક્ષીણ થવાથી સૂક્ષ્મસંપરાય વિગેરે ગુણસ્થાનોમાં આ પાપકર્મને બાંધ થતો નથી અને ભવિષ્યમાં પણ તે પાપકર્મને બાંધ નહીં કરે આ રીતે અહિંયાં ચોથો ભંગ કહ્યો છે આ ચાર ભંગો અવેદકોને થાય છે

‘અવધ્નાત્’ આ વિશેષણ તો બધે જ સમજવું કષાયદ્વાર-‘સકસાઈ ણ ચત્તારિ’ જે છવ કષાય સહિત હોય છે, તેઓને પણ ચારે ભંગો હોય છે. (૧) ભૂતકાળમાં પાપ કર્મને બાંધ કર્યો છે. વર્તમાનમાં કર્મ બાંધ ન છે.

આસન્નપ્રાપ્તવ્યમોક્ષસ્ય ભવતિ, અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ મન્તસ્યતીતિ તૃતીયો મજ્ઞઃ, મોહોપશમકસ્ય ભવતિ, અવધ્નાત્ ન મન્તસ્યતિ ઇતિ ચતુર્થો મજ્ઞઃ ક્ષપકસૂક્ષ્મ સંપરાયસ્ય ભવતીત્યેવં ક્રમેણ કષાયવર્તાં ચત્વારોડપિ મજ્ઞાઃ સમ્ભવન્તીતિ । ‘કોહ કસાર્ઙ્ગં પદમચિત્તિયા મંગા’ ક્રોધકપાયિણાં પ્રથમદ્વિતીયમજ્ઞૌ, અત્ર પ્રથમો મજ્ઞોઽભવ્યસ્ય જ્ઞાતવ્યઃ, તથા દ્વિતીયમજ્ઞો ભવ્યવિશેષસ્ય જ્ઞાતવ્યઃ, તૃતીયચતુર્થ-મજ્ઞૌ તુ અત્ર ન સંભવતઃ વર્તમાનકાલે અવન્ધકત્વસ્યાભાવાદિતિ । ‘એવં માણ-કસાર્ઙ્ગસ વિ માયાકસાર્ઙ્ગસ વિ’ એવં ક્રોધકપાયિવદેવ માનકપાયિણોડપિ માયા-

બાંધતા હૈં કિન્તુ અવિચ્છિન્ન મેં નહોં બાંધેગા, યહ દ્વિતીય મંગ આસન્ન પ્રાપ્ત હોને વાલી હૈં મુક્તિ જિસે એસે ભવ્ય કપાયસહિત જીવ કી અપેક્ષા સે હૈં । (૩) ભૂતકાલ મેં બાંધા હૈં, વર્તમાન મેં નહોં બાંધતા હૈં, ઓર અવિચ્છિન્ન મેં બાંધેગા, યહ તીસરા મંગ ઉપશમ મોહ કી અપેક્ષા સે હૈં’ ઓર (૪) ભૂતકાલ મેં બાંધા હૈં વર્તમાન મેં નહોં બાંધતા હૈં, અવિચ્છિન્ન મેં બી નહોં બાંધેગા, યહ ચતુર્થ મંગ ક્ષપક સૂક્ષ્મસંપરાય કષાય વાલે જીવ કી અપેક્ષા સે હૈં । ‘કોહકસાર્ઙ્ગં પદમચિત્તિયામંગા’ ક્રોધકષાય વાલે અભવ્ય જીવ કે પ્રથમ મંગ હોતા હૈં, ઓર કષાય વાલે ભવ્ય જીવ કો દ્વિતીય મંગ હોતા હૈં-હસ પ્રકાર સે યે દો મંગ ક્રોધ કષાયવાલે કે હોતે હૈં તૃતીય ઓર ચતુર્થ મંગ યહાં નહોં હોતા હૈં । કયોં કિ વર્તમાનકાલ મેં વહ અવન્ધક નહોં હોતા હૈં । ‘એવં માણ-

અને અવિચ્છિન્નમાં પણ કર્મ બંધ કરશે. કષાયવાળા અભવ્યની અપેક્ષાથી પહેલો ભંગ છે (૨) ભૂતકાળમાં કર્મ બંધ કર્યો છે વર્તમાનમાં કરે છે. પરંતુ અવિચ્છિન્નમાં કર્મ બંધ કરશે નહીં બીજો ભંગ નજીકમાં જોને મુક્તિ પ્રાપ્ત થવાની હોય એવા કષાયવાળા ભવ્ય જીવની અપેક્ષાથી છે (૩) ભૂતકાળમાં કર્મ બાંધેલ છે વર્તમાનમાં બાંધતા નથી અને અવિચ્છિન્નમાં બંધશે. ત્રીજો ભંગ ઉપશમક મોહવાળા જીવની અપેક્ષાથી થાય છે (૪) ભૂતકાળમાં કર્મ બંધ કર્યો છે વર્તમાનમાં કર્મ બંધ કરતો નથી અને અવિચ્છિન્નમાં પણ કર્મ બંધ કરશે નહીં અને ચોથો ભંગ સૂક્ષ્મસંપરાય ક્ષપક કષાયવાળા જીવની અપેક્ષાથી કહ્યો છે

‘કોહકસાર્ઙ્ગં પદમચિત્તિયામંગા’ ક્રોધ કપાયવાળા અભવ્ય જીવને પહેલો ભંગ હેય છે. અને ક્રોધ કષાયવાળા ભવ્ય જીવને બીજો ભંગ હોય છે. આ રીતે આ બે ભંગ ક્રોધ કષાયવાળાને હોય છે. અહિંયા ત્રીજો અને ચોથો ભંગ હોતા નથી કેમકે વર્તમાન કાળમાં તે અવન્ધક હોતા નથી. ‘એવં

કષાયિણોઽપિ પ્રથમદ્વિતીયમજ્ઞાવેવ ભવતિ જ્ઞાતવ્યમ્ । ‘લોભકસાહસ્ય ચત્તારિ-
ભંગા’ લોભકષાયિણશ્ચત્વારો મજ્ઞાઃ સકષાયિવદેવ ચત્વારો મજ્ઞા इह જ્ઞાતવ્યા
इति । ‘અકસાઈ ણં મંતે । જીવે પાવં કર્મ્મં કિં વંધી પુચ્છા’ અકષાયી સ્વહ,
મદન્ત ! જીવઃ પાપં કર્મ્મં કિમ્ અવધ્નાત્ વધ્નાતિ મન્તસ્યતિ ૧, અવધ્નાત્
વધ્નાતિ ન મન્તસ્યતિ ૨, અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ મન્તસ્યતિ ૩, અવધ્નાત્ ન
વધ્નાતિ ન મન્તસ્યતિ ૪, इत्येवं ચતુર્મજ્ઞકઃ પૃચ્છા-પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ-‘ગોયમા’

કસાયસ્સ વિ માયાકસાયસ્સ વિ’ इसी प्रकार से ये दो आदि के
भंग मानकषायवाले जीव के भी होते हैं और ये ही दो भंग माया
कषाय वाले जीव के भी होते हैं । ‘लोभकसाहस्य चत्तारि भंगा’ लोभ
कषायवाले जीव के चारों ही भंग होते हैं । जिस प्रकार से सकषायी
जीव के चार भंग प्रकट किये गये हैं उसी प्रकार से लोभ कषायी जीव
के भी ये चार भंग होते हैं । ‘अकसाई णं मंते । जीवे पावं कर्मं किं
बंधी, पुच्छा’ हे भदन्त ! कषाय रहित जीव के कितने भंग होते हैं ?
जो जीव कषाय रहित है क्या उसके द्वारा पूर्वकाल में पापकर्म का
बन्ध किया गया है, वह वर्तमान में पापकर्म का बन्ध करता है ? और
भविष्यत् काल में भी क्या वह पापकर्म का बन्ध करेगा ? अथवा-
भूतकाल में उसने पापकर्म का बन्ध किया है ? वर्तमान में वह कर रहा
है ? और भविष्यत् काल में उसके पापकर्म का बन्ध नहीं होगा ? अथवा-
भूतकाल में उसने पापकर्म का बन्ध किया है, वर्तमान काल में वह पाप

माणકસાયસ્સ વિ માયાકસાયસ્સ વિ’ એજ પ્રમાણે પહેલો અને બીજો એ બે
ભગ માન કષાયવાળા જીવને પણ હોય છે, અને એજ બન્ને ભંગો માયા
કષાયવાળા જીવને પણ હોય છે ‘લોભકસાયસ્સ ચત્તારિ ભંગા’ લોભ કષાય-
વાળા જીવને ચારે ભંગો હોય છે. જે પ્રમાણે સકષાયી-કષાયવાળા જીવને
ચાર ભંગ કહ્યા છે, એજ પ્રમાણે લોભકષાયવાળા જીવને પણ તે ચારે ભંગો
હોય છે ‘અકસાઈ ણ મંતે । જીવે પાવં કર્મ્મં કિં વંધી પુચ્છા’ હે ભગવન્
કષાય વિનાના જીવને કેટલા ભગ હોય છે ? જે જીવે કષાય વિનાના હોય
છે, તેઓએ પૂર્વકાળમાં શું પાપકર્મનો બંધ કરેલો છે ? વર્તમાનમાં તે
પાપકર્મનો બંધ કરે છે ? અને ભવિષ્યકાળમાં પણ તે શું પાપ કર્મનો
બંધ કરશે ? અથવા ભૂતકાળમાં તેણે પાપકર્મનો બંધ કર્યો છે ? વર્તમાનમાં
તે પાપકર્મનો બંધ કરે છે ? અને ભવિષ્યમાં તે પાપકર્મનો બંધ નહિ
કરે ? અથવા ભૂતકાળમાં તેણે પાપકર્મનો બંધ કર્યો છે, વર્તમાન કાળમાં
તે પાપકર્મનો બંધ કરતો નથી અને ભવિષ્ય કાળમાં તે પાપકર્મનો બંધ

‘આથેગઈ વંધી ન વંધઈ વંધિસ્સઈ’ અસ્ત્યેકકઃ
 કશ્ચિન્ન અવધનાત્ ન વધનાતિ મન્તસ્યતિ इत्येवं तृतीयो भद्र उपशमकमाश्रित्य
 ભગવતા અનુમોદિતઃ ‘અથેગઈ વંધી ન વંધઈ ન વંધિસ્સઈ’ અસ્ત્યેકકઃ કશ્ચિન્ન-
 વૌડવધનાત્ પાપં કર્માતીતકાલે, ન વધનાતિ પાપં કર્મ વર્તમાનકાલે, ન મન્તસ્યતિ
 અનાગતકાલે, इत्येवं चतुर्थो भद्र क्षपणमाश्रित्य भगवता प्रदर्शितः। एवं च तृतीय-
 ચતુર્થો એવ ભદ્રો સંમચ્ચઃ, નાઘો દ્વાવિતિ ૧ । દશમે યોગદ્વારમાહ-‘સજોગિસ્સ
 કર્મ કા વન્ધ નહીં કર રહા હૈ, ભવિષ્યત્ કાલ મેં વહ પાપકર્મ કા વન્ધ
 કરેગા ? અથવા-ભૂતકાલ મેં હી ઉસને પાપકર્મ કા વન્ધ કિયા હૈ,
 વર્તમાન મેં વહ નહીં કર રહા હૈ ઓર ભવિષ્યત્ કાલ મેં મી વહ નહીં
 કરેગા ? ઉત્તર મેં પ્રસુશ્રી કહતે હૈ-હે ગૌતમ ! અકષાયી જીવોં મેં
 કોઈ એક જીવ એસા હોતા હૈ કિ જિસને ભૂતકાલ મેં પાપકર્મ કા
 વન્ધ કિયા હૈ, વર્તમાન મેં પાપકર્મ કા વહ વન્ધ નહીં કરતા હૈ ઓર
 ભવિષ્યત્ કાલ મેં વહ પાપકર્મ કા વંધ કરેગા, તથા-કોઈ એક
 અકષાયી જીવ એસા હોતા હૈ કિ જિસને ભૂતકાલ મેં હી પાપકર્મ
 કા વન્ધ કિયા હૈ, વર્તમાન કાલ મેં ઓર ભવિષ્યત્ કાલ મેં વહ
 પાપકર્મ કા વન્ધ નહીં કરતા હૈ ઓર ન કરેગા હી । હસ પ્રકાર સે
 અકષાયી જીવ કે યહાં દો હી અન્ત કે ભંગ હોતે હૈ, આદિ કે દો
 ભંગ નહીં હોતે હૈ । તૃતીય ભંગ ઉપશમક જીવ કો આશ્રિત કરકે

કરશે ? અથવા ભૂતકાળમાં જ તેણે પાપકર્મનો બંધ કર્યો છે વર્તમાનમાં
 તે પાપકર્મનો બંધ કરતો નથી અને ભવિષ્ય કાળમાં પણ તે નહીં કરે ?
 આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-હે ગૌતમ ! અકષાયી
 જીવોમાં કેઈ એક જીવ એવો હોય છે, કે જેણે ભૂતકાળમાં પાપકર્મનો
 બંધ કર્યો છે, વર્તમાન કાળમાં તે પાપકર્મનો બંધ કરતો નથી, અને
 ભવિષ્ય કાળમાં તે પાપકર્મનો બંધ કરશે તથા કેઈ અકષાયી જીવ એવો
 હોય છે કે-જેણે ભૂતકાળમાં જ પાપકર્મનો બંધ કરેલ હોય છે વર્તમાન
 કાળમાં અને ભવિષ્ય કાળમાં તે પાપકર્મનો બંધ કરતો નથી અને કરશે
 પણ નહીં આ રીતે અકષાયી જીવોને છેલ્લા બે ભાગો જ થાય છે. આદિના
 બે ભાગો હોતા નથી ત્રીજો ભાગ ઉપશમવાળા જીવોને આશ્રય કરીને હોય
 છે. અને ચોથો ભાગ ક્ષયક જીવને આશ્રય કરીને હોય છે. એ રીતે
 પ્રભુશ્રીએ સમર્થન કરેલ છે.

‘સજોગિસ્સ ચરમ્મો’ સયોગી જીવને આરે ભાગો હોય છે, તેમાં પહેલો
 ભાગ અભવ્ય સયોગીની અપેક્ષાથી હોય છે, અને બીજો ભાગ ભવ્ય સયોગી

ચતુર્થો' સયોગિનઃ-યોગવતઃ સામાન્યતઃ સયોગિજીવસ્ય ચતુર્મંજઃ, ચત્વારો મંજા વક્તવ્યાઃ તત્ર પ્રથમો મંજો ઇન્દ્રિયસ્ય, દ્વિતીયો મંજો મન્દ્યવિશેષસ્ય, તૃતીયો મંજો ઉપશમકસ્ય, ચતુર્થો મંજઃ ક્ષપકસ્યેતિ । 'एवं मणजोगिस्स वि वइजोगिस्स वि कायजोगिस्स वि' एवं सयोगिवदेव मनोयोगिनोऽपि वाग्योगिनोऽपि काययोगिनोऽपि चत्वारો મંજા અમન્દ્યમન્દ્યવિશેષોપશમકક્ષપકાનાશ્રિત્ય જ્ઞાતવ્યા इति । 'अजोगिस्स चरिमो' अयोगिनो-योगरहितस्य चरमो मंजो ज्ञातव्यः वध्यमानमन्तस्यमानयो स्तस्याभावात् इति १० । एकादशमुपयोगद्वारमाह- 'सागारोवउत्ते चत्तारि अनागारोवउत्ते वि चत्तारि मंगा' साकारोपयुक्तस्य तथा अनाकारोपयुक्तस्यापि चत्वारो मंजाः अवधनात् वध्नाति मन्तस्यतीत्यादिका

और चतुर्थ भंग क्षपक जीव को अश्रित करके होते हैं ऐसा प्रभुश्री ने समर्थित किया है १० योगद्वार-'सजोगिस्स चउमंगो' सयोगी जीव के चारों ही भंग होते हैं, इनमें प्रथम भंग अभव्य सयोगी जीव की अपेक्षा से होता है, द्वितीय भंग भव्य सयोगी जीव की अपेक्षा से होता है, तृतीय भंग उपशमक सयोगी की अपेक्षा से और चतुर्थ भंग क्षपक सयोगी की अपेक्षा से होता ।

'एवं मणजोगिस्स वि वइजोगिस्स वि कायजोगिस्स वि' सयोगी के जैसे ही चारों भंग मनोयोगी, वचनयोगी के और काययोगी के होते हैं । जो मनोयोगी अभव्य होता है उसकी अपेक्षा से प्रथम भंग जो मनोयोगी भव्य होता है उसकी अपेक्षा से द्वितीय भंग, जो मनोयोगी उपशमक होता है उसकी अपेक्षा से तृतीय भंग और जो मनोयोगी क्षपक होता है उसकी अपेक्षा से चतुर्थ भंग है ऐसा जानना चाहिये, इसी प्रकार से वचन योगी और काययोगी में भी जानना चाहिये, 'अजोगिस्स चरमो' अयोगी जीव के केवल एक

જીવની અપેક્ષાથી હોય છે. ત્રીજો ભંગ ઉપશમવાળા સયોગીની અપેક્ષાથી અને ચોથો ભંગ ક્ષપક શ્રેણીવાળા સયોગીની અપેક્ષાથી હોય છે. 'एवं मणजोगिस्स वि, वइजोगिस्स वि, कायजोगिस्स वि' સયોગી જીવના કથન પ્રમાણે જ ચારે ભંગો મનોયોગવાળા, વચનયોગવાળા, અને કાયયોગવાળા જીવને હોય છે. જે મનોયોગી અભવ્ય હોય છે, તેની અપેક્ષાથી પહેલો ભંગ કહ્યો છે. જે મનોયોગી ભવ્ય હોય છે, તેની અપેક્ષાથી બીજો ભંગ છે જે મનોયોગી ઉપશમવાળા હોય છે, તેની અપેક્ષાથી ત્રીજો ભંગ અને જે મનોયોગી ક્ષપક શ્રેણીવાળા હોય છે, તેની અપેક્ષાથી ચોથો ભંગ થાય છે તેમ સમજવું. એજ પ્રમાણે વચનયોગી અને કાયયોગીના સંબંધમાં પણ સમજ લેવું.

જ્ઞાતવ્યા इति ॥સુ૦ ૧॥

પૂર્વે સમુચ્ચયજીવમાશ્રિત્યૈકાદશમિદ્વાર્તૈર્વન્ધસ્વરૂપં નિરૂપિતમ્ સમ્પ્રતિ સમુચ્ચયનૈરયિકાદિદણ્ડકા નધિકૃત્ય વન્ધસ્વરૂપં પ્રદર્શયતિ 'નેરહ્ણ ણં મંતે' इत्यादि, સૂલમ્-નેરહ્ણ ણં મંતે ! પાવં કમ્મં કિં વંધી વંધઈ વંધિ-સ્સઈ ? ગોયમા ! અત્થેગહ્ણ વંધીં પઢમવિતિયા ૧। સલેસ્સે ણં મંતે ! નેરહ્ણ પાવં કમ્મંં એવં ચેવ । એવં કણહલેસ્સે વિ, નીલલેસ્સે વિ, કાઝલેસ્સે વિ । એવં કણહપવિલ્લપ્પ, સુલ્લપવિલ્લપ્પ, સમ્મદિટ્ઠી, મિચ્છાદિટ્ઠી, સમ્મામિચ્છાદિટ્ઠી, નાણી, આભિણિ-બોહિયનાણી, સુયનાણી, ઓહિનાણી, અન્નાણી, મહ્ણઅન્નાણી, સુયઅન્નાણી, વિમંગનાણી, આહારસન્નોવઝ્ઞો જાવ પરિગ્ગહ-સન્નોવઝ્ઞો, સવેદપ્પ, ણપુંસગવેદપ્પ, સકસાઈ, જાવ લોભકસાઈ, સજોગી, મણજોગી, વયજોગી, કાયજોગી, સાગારોવઝ્ઞે, અણા-ગારોવઝ્ઞે, એણ્ણ સવ્વેણ્ણ પદેણ્ણ પઢમવિતિયા મંગા માણિયવ્વા । એવં અસુરકુમારસ્સ વિ વત્તવ્વયા માણિયવ્વા, નવરં તેઝલેસ્સા, इत्थિવેયગા પુરિસવેયગા ય અબ્ભહિયા । નપુંસગવેયગા ન મન્નાંતિ, સેસં તં ચેવ, સવ્વત્થ પઢમવિતિયમંગા । એવં જાવ થણિય-કુમારસ્સ । એવં પુઢવીકાઈયસ્સ વિ, આઝકાઈયસ્સ વિ જાવ પંચિદિયતિરિલ્લપ્પજોણિયસ્સ વિ સવ્વત્થ વિ પઢમ-વિતિયા મંગા, નવરં જસ્સ જા લેસ્સા । દિટ્ઠી, નાણં, અન્નાણં, વેદો, જોગોય જં જસ્સ અત્થિ તં તસ્સ માણિયવ્વં સેસં તહેવ । મણુસસ્સ જન્નેવ અન્તિમ મંગ હી હોતા હૈ । ૧૧ ઉપયોગદ્વાર-'સાગરોવઝ્ઞે ચત્તારિ, આનાગારોવઝ્ઞે વિ ચત્તારિ મંગા' સાકાર ઉપયોગ વાલે મેં ઓર અનાકાર ઉપયોગવાલે મેં મી ચારોં મંગ હોતે હૈ ॥સુ૦ ૧॥

‘અજોગિસ્સ ચરમો મંગો’ અથોગી યવને કેવળ એક છેલ્લો ભાગ જ હોય છે ‘સાગારોવઝ્ઞે ચત્તારિ, અનાગારોવઝ્ઞે વિ ચત્તારિ મંગા’ સાકારઉપયોગ-વાળામાં અને અનાકાર ઉપયોગવાળામાં તથા આરે ભાગો હોય છે. ॥સુ૦-૧॥

जीवपदे वक्तव्यया सच्चैव निरवसेसा भाणियव्वा । वाणमंतरस्स जहा असुरकुमारस्स । जोइसियस्स वेमाणियस्स एवं चेव, नवरं लेस्साओ जाणियव्वाओ, सेसं तहेव भाणियव्वं ॥सू० २॥

छाया—नैरयिकः खलु भदन्त ! पापं कर्म किम् अवध्नात् वध्नाति, भन्त्स्यति ? गौतम ! अस्त्येककः अवध्नात्० प्रथमद्वितीयौ १, सलेश्यः खलु भदन्त ! नैरयिकः पापं कर्म० एवमेव । एवं कृष्णलेश्योऽपि, नीललेश्योऽपि, कापोतलेश्योऽपि । एवं कृष्णपाक्षिकः, शुक्लपाक्षिकः, सम्यगृहष्टि मिथ्यादृष्टिः, सम्यग्मिथ्यादृष्टिः, ज्ञानी आमिनिबोधिक ज्ञानी, श्रुतज्ञानी, अधिज्ञानी, अज्ञानी मत्तज्ञानी, श्रुताज्ञानी, विमंगज्ञानी, आहारसंज्ञोपयुक्तः यावत् परिग्रहसंज्ञोपयुक्तः, सवेदकः, नपुंसकवेदकः सकृपायी यावत् लोभकषायी, सयोगी, मनोयोगी, वाग्योगी, काययोगी, साकारोपयुक्तः, अनाकारोपयुक्तः, एतेषु सर्वेषु पदेषु प्रथमद्वितीयभङ्गौ भणितव्यौ । एवमसुरकुमारस्यापि वक्तव्यता भणितव्या, नवरं तेजोलेश्या, स्त्रीवेदकाः पुरुषवेदकाश्चाभ्यधिकाः, नपुंसकवेदका न भण्यन्ते, शेषं तदेव, सर्वत्र प्रथमद्वितीयौ भङ्गौ । एवं यावत् स्तनितकुमारस्य । एवं पृथिवीकायिकस्यापि, अप्कायिकस्यापि, यावत् पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकस्यापि, सर्वत्रापि प्रथमद्वितीयौ भङ्गौ, नवरं यस्य या लेश्या दृष्टिर्ज्ञानमज्ञानं वेदो योगश्च यद् यस्यास्ति तत् तस्य भणितव्यम्, शेषं तदेव । मनुष्यस्य यैव जीवपदे वक्तव्यता सैव निरवशेषा भणितव्या । वानव्यन्तरस्य यथा असुरकुमारस्य । ज्योतिष्कस्य वैमानिकस्य एवमेव, नवरं लेश्या ज्ञातव्याः, शेषं तथैव भणितव्यम् । प्र० २।

टीका—‘नेरइए णं भंते’ नैरयिकः खलु भदन्त ! ‘पापं कम्म किं बंधी, बंधइ, बंधिस्सइ’ पापम्—अशुभं कर्म किम् अवध्नात् प्राक्काळे, वध्नाति वर्तमानकाले भन्त्स्यति अनागतकाले १, अथवा अवध्नात् वध्नाति न भन्त्स्यति २, अवध्नात् न वध्नाति भन्त्स्यति ३, अवध्नात् न वध्नाति न भन्त्स्यति ४ । इत्येवं

‘नेरइए णं भंते ! पापं कम्म किं बंधी’—इत्यादि ।

टीकार्थ—हे भदन्त ! नैरयिक जीव ने क्या पापकर्म—अशुभकर्म—बांधा है ? वह वर्तमान में पापकर्म बांधता है ? भविष्यत् काल में वह पापकर्म बांधेगा ? अथवा—उसने भूतकाल में पापकर्म बांधा

‘नेरइए णं भंते ! पापं कम्म किं बंधी’ इत्यादि ।

टीकार्थ—हे भगवन् नैरयिक एवं पापकर्म—अशुभ कर्म ने बांध करे छे ? अथवा वर्तमान काल में पापकर्म ने बांध करे छे ? अने भविष्यत्

ક્રમેણ ચતુર્ભજ્જકઃ પ્રશ્નઃ, ભગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘અત્યે ગઈષ્ વંધી૦ પદમચિત્તિયા’ અસ્ત્યેકકોઽવધ્નાત્ પ્રથમદ્વિતીયૌ, કશ્ચિત્ નારકઃ પાપં કર્મં અવધ્નાત્ અતીતકાળે, વર્તમાનકાલે ચ વધ્નાતિ, ભવિષ્યત્કાલે ચ મન્ત્સ્યતિ ઇતિ પ્રથમો ભજ્જઃ, તથા કશ્ચિત્ નારકઃ પાપં કર્માતીતકાળે અવધ્નાત્ વર્તમાનકાલે વધ્નાતિ, ન મન્ત્સ્યતિ ભવિષ્યત્કાળે, ઇતિ દ્વિતીયો ભજ્જઃ ૨ । એવં ક્રમેણ પ્રથમદ્વિતીયૌ ભજ્જૌ નારકસ્ય સંભવતઃ, નારકત્વે ઉપશમાવસ્થાયાઃ ક્ષપકાવસ્થાયાશ્ચાઽભાવાદિતિ । ‘સત્તે-

હે ? વર્તમાન મેં વહ પાપકર્મ વાંધતા હૈ ઓર ભવિષ્યત્ મેં વહ પાપ કર્મ નહીં વાંધેગા ? અથવા-ભૂતકાલ મેં ઉસને પાપકર્મ વાંધા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ પાપકર્મ નહીં વાંધતા હૈ ? ભવિષ્યત્ મેં વહ પાપકર્મ વાંધેગા ? અથવા ભૂતકાલ મેં હી વહ પાપકર્મ વાંધ ચુકા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ વાંધતા નહોં હૈ ? ઓર ભવિષ્યત્ મેં મી વહ નહીં વાંધેગા ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! અત્યેગઈષ્ વંધી૦ પદમચિત્તિયા’ નારકોં મેં કોઈ એક જીવ એસા હોતા હૈ કિ જિસને ભૂતકાલ મેં મી પાપકર્મ વાંધા હૈ, વર્તમાન મેં મી વહ પાપ કર્મ વાંધતા હૈ ઓર ભવિષ્યત્ મેં મી વહ પાપકર્મ વાંધેગા, તથા-કોઈ એક નારક જીવ એસા હોતા હૈ કિ જિસને ભૂતકાલ મેં પાપકર્મ વાંધા હૈ વર્તમાન મેં વહ પાપકર્મ વાંધતા હૈ પર ભવિષ્યત્ મેં વહ પાપકર્મ નહીં વાંધેગા, ઇસ પ્રકાર સે યહાં યે આદિ કે દો હી ભંગ હોતે હૈ । કયોં કિ નારક મેં ઉપશમ અવસ્થા ઓર ક્ષપક અવસ્થા યે દોનોં અવસ્થાઈ નહીં હોતી હૈ, ઇસીલિયે અન્ત કે દો ભંગ યહાં નહીં

તે પાપકર્મનો બંધ કરશે ? અથવા તેણે ભૂતકાળમાં પાપકર્મ બાંધ્યું છે ? વર્તમાન કાળમાં તે પાપકર્મ બાંધે છે ? અને ભવિષ્ય કાળમાં તે પાપકર્મ નહિ બાંધે ? અથવા ભૂતકાળમાં તેણે પાપકર્મ બાંધ્યું છે ? વર્તમાનમાં તે પાપકર્મ નથી બાંધતો ? અને ભવિષ્ય કાળમાં તે પાપકર્મ નહિ બાંધે ? અથવા ભૂતકાળમાં જ તે પાપકર્મ બાંધી ચૂક્યો છે ? વર્તમાન કાળમાં તે પાપકર્મ નથી બાંધતો ? અને ભવિષ્યકાળમાં તે પાપકર્મ નહીં બાંધે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! અત્યેગઈષ્ વંધી૦ પદમચિત્તિયા’ નારકમાં કોઈ એક જીવ એવો હોય છે, કે જેણે ભૂતકાળમાં પણ પાપકર્મનો બંધ કર્યો છે, વર્તમાન કાળમાં પણ તે પાપકર્મનો બંધ કરે છે, અને ભવિષ્યમાં પણ પાપકર્મનો બંધ નહીં કરે આ રીતે અહિયાં પહેલો અને બીજો એ જ જગો જ હોય છે કેમકે નારકમાં ઉપશમશ્રેણી અને ક્ષપકશ્રેણી આ બે શ્રેણીયો હોતી નથી, તેથી છેલ્લા બે ભંગો અહિયાં હોતા નથી,

સે પં મંતે ! નેરહ્ણ પાવં કમ્મં' સલેશ્યઃ-લેશ્યાવાન્ સ્વલુ મદન્ત ! નૈરયિકઃ પાપં કર્મ કિમવધ્નાત્ હે મદન્ત ! લેશ્યાવાન્ નારકઃ પાપમ્-અશુભ-કર્મ અતીતકાલેઽવધ્નાત્ વર્તમાનકાલે વધ્નાતિ અનાગતકાલે મન્તસ્યતિ કિમિતિ પ્રથમઃ ૧, પૂર્વોક્તો નારકઃ અતીતકાલે પાપં કર્મ અવધ્નાત્ વર્તમાનકાલે વધ્નાતિ, અતીતકાલે ન મન્તસ્યતિ કિમિતિ દ્વિતીયો મજ્ઞઃ ૨, પૂર્વોક્તનારકઃ અતીતકાલે પાપં કર્મ અવધ્નાત્ વર્તમાનકાલે ન વધ્નાતિ અનાગતકાલે મન્તસ્યતિ કિમિતિ તૃતીયો મજ્ઞઃ ૩, પૂર્વોક્તનારકોઽતીતકાલે પાપં કર્મ અવધ્નાત્ વર્તમાનકાલે ન વધ્નાતિ અનાગતકાલે ન મન્તસ્યતિ કિમિતિ ચતુર્થો મજ્ઞઃ ૪, इति चतुर्मेज्जकः प्रश्नः, મગવાનાહ-‘एवं चेव’ इति ‘एवं चेव’ एवम् निर्विशेषणक नारकस्य यथा द्वावेव प्रथमद्वितीयमज्जकौ एवमेव सलेश्यनारकस्यापि द्वौ एव प्रथमद्वितीयौ पापं कर्म अवध्नात् वध्नाति, मन्तस्यति, अवध्नात् न मन्तस्यतीत्याकारकौ एव ज्ञातव्यौ सलेश्यनारकाणामुपशममोहक्षपकमोहयोरभावात् इति। ‘एवं कण्हलेस्सेवि’ एवम्-सलेश्यनारकवदेव कृष्णलेश्यनारकोऽपि यथा सलेश्यनार-

હોતે હૈં । ‘સલેસે પં મંતે ! નેરહ્ણ પાવં કમ્મં’ હે મદન્ત ! જો નૈરયિક સલેશ્ય હોતા હૈ કયા ઉસકે દ્વારા પહિલે ભૂતકાલ મેં પાપકર્મ કા બંધ કિયા ગયા હૈ ? ઓર વર્તમાન મેં વહ પાપકર્મ કા બંધ કરતા હૈં ? ઓર અવિધ્યત્ કાલ મેં કયા વહ પાપકર્મ કા બંધ કરેગા ? હત્યાદિ ચારોં મંગોં કા પ્રશ્ન કે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં-‘એવં ચેવ’ હે ગૌતમ ! જૈસે દો મંગ સામાન્ય નારક કે વિષય મેં કહે ગયે હૈં-હસી પ્રકાર સે વેહી દો મંગ હસ સલેશ્ય નારક કે હોતે હૈં એસા જાનના ચાહિયે, અન્ત કે દો મંગ તૈસરા ઓર ચૌથા મંગ યહાં નહીં હોતે હૈં -હસકા કારણ યહ હૈં કિ સલેશ્ય નારકોં કે ઉપશમમોહ ઓર ક્ષપક મોહ નહીં હોતા હૈં । ‘એવં કણ્હલેસે વિ’ હસી પ્રકાર કે દો-

‘સલેસે પં મંતે ! નેરહ્ણ પાવં કમ્મં’ હે ભગવન્ જે નૈરયિક લેશ્યા-વાળા હોય છે, તેના દ્વારા પહેલા ભૂતકાળમા પાપકર્મનો બંધ કરાયો હોય છે ? વર્તમાન કાળમાં તે પાપકર્મનો બંધ કરે છે ? અને ભવિષ્યમાં તે પાપકર્મનો બંધ કરશે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘એવં ચેવ’ હે ગૌતમ ! સામાન્ય નારકના સબંધમાં જે રીતે જે ભંગો કહ્યા છે, એજ પ્રમાણે એજ બે ભગો આ લેશ્યાવાળા નારકોને હોય છે, તેમ સમજવું. છેલ્લા ૩ બે અને ૪ ચોથો એ બે ભગો અહિયાં આ લેશ્યાવાળા જીવને હોતા નથી તેજ કારણ એ છે કે-લેશ્યાવાળા નારકોને ઉપશમશ્રેણી અને ક્ષપકશ્રેણી એ બે શ્રેણિયો હોતી નથી ‘એવં કણ્હલેસે વિ’ એજ પ્રમાણેના બે ભગો પહેલા ભંગ અને બીજો ભંગ

કસ્ય આઘૌ દ્વૌ મદ્ગૌ કથિતૌ, તથૈવ કૃષ્ણલેશ્યકનારકસ્યાપિ આઘાવૈવ દ્વૌ મદ્ગૌ
ક્તવ્યૌ કૃષ્ણલેશ્ય નારકાણામપિ ઉપશમતાયાઃ ક્ષપકતાયાશ્ચાભાવાદિતિ ભાવઃ ।
'નીલલેસ્સેવિ' એવમેવ નીલલેશ્યોઽપિ સલેશ્યનારકવદૈવ નીલલેશ્યાવિશિષ્ટનાર-
કસ્યાપિ દ્વૌ આઘાવૈવ પ્રથમદ્વતીયમદ્ગૌ જ્ઞાતવ્યૌ નીલલેશ્યનારકાણામપિ ઉપ-
શમતાયાઃ ક્ષપકતાયાશ્ચાભાવાત્ આલાપપ્રકારથૈત્યમ્-નીલલેશ્યઃ खलु भदन्त !
નારકઃ પાપં કર્મ કિમ્ અવધનાત્ વધનાતિ મન્તસ્યતિ ૧, અવધનાત્ વધનાતિ ન
મન્તસ્યતિ ૨, અવધનાત્ ન વધનાતિ મન્તસ્યતિ ૩, અવધનાત્ ન વધનાતિ ન
મન્તસ્યતિ ૪ ઇતિ પ્રશ્નઃ, હે ગૌતમ ! કશ્ચિત્ નીલલેશ્યનારકોઽવધનાત્ વધનાતિ
મન્તસ્યતિ ૧, કશ્ચિત્ નીલલેશ્યનારકોઽવધનાત્ વધનાતિ ન મન્તસ્યતિ ઇત્યાકારકૌ

પ્રથમ ભંગ ઓર દ્વિતીય ભંગ-જો નારક કૃષ્ણલેશ્યાવાલા હોતા
હૈ વસકો હોતે હૈં । અન્તકે યહાં દો ભંગ નહીં હોને કા કારણ
કૃષ્ણલેશ્યાવાલે નારક કે ઉપશમતા ઓર ક્ષપકતા કા અભાવ હૈ ।
'નીલલેસ્સે વિ' હસી પ્રકાર સે નીલલેશ્યા વાલે નારક જીવ કે ભી
યે હી દો આદિ કે ભંગ હોતે હૈં । અન્ત કે દો ભંગ નહીં હોતે હૈં-
વયોં કિ નીલ લેશ્યાવાલે નારક કો ભી ઉપશમતા ઓર ક્ષપકતા નહીં
હોતી હૈં । યહાં આલાપ પ્રકાર એસા હૈ- 'નીલલેશ્યઃ खलु भदन्त !
નારકઃ પાપં કર્મ કિમ્ અવધનાત્, વધનાતિ, મન્તસ્યતિ ૧, અવધનાત્,
વધનાતિ, ન મન્તસ્યતિ ૨, અવધનાત્, ન વધનાતિ, મન્તસ્યતિ ૩, અવ
ધનાત ન વધનાતિ, ન મન્તસ્યતિ ૪' ઇતિ પ્રશ્નઃ- 'હે ગૌતમ ! કશ્ચિત્
નીલલેશ્ય', નારકોઽવધનાત્ વધનાતિ મન્તસ્યતિ ૧ કશ્ચિત્ નીલલેશ્યઃ
નારકોઽવધનાત્ વધનાતિ ન મન્તસ્યતિ ૨' એસે યે દો ભંગ હી યહાં હોતે

જે નારકો કૃષ્ણલેશ્યાવાળા હોય છે, તેને હોય છે, ૩ ત્રીજો અને ચોથો એ
જે ભગો અહિયા હોતા નથી તેનું કારણ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા નારકને ઉપશમ
શ્રેણી અને ક્ષપકશ્રેણીનો અભાવ છે, 'એવ નીલલેસ્સે વિ' એજ પ્રમાણે નીલ
લેશ્યાવાળા નારક જીવને પણ આદિના એટલે કે પહેલો અને બીજો એ જ
ભગો હોય છે દેહના જે ભગો હોતા નથી કેમકે નીલલેશ્યાવાળા નારકને
પણ ઉપશમશ્રેણી અને ક્ષપકશ્રેણી એ જ શ્રેણીઓ હોતી નથી આ સળધમા
આલાપકનો પ્રકાર આ પ્રમાણે છે 'નીલલેશ્ય' खलु भदन्त ! નારક પાપં કર્મ
કિં અવધનાત્, વધનાતિ, મન્તસ્યતિ ૧, અવધનાત્ વધનાતિ, ન મન્તસ્યતિ ૨, અવધનાત્,
ન વધનાતિ, મન્તસ્યતિ ૩, અવધનાત્, ન વધનાતિ, ન મન્તસ્યતિ ૪' ઇતિ પ્રશ્નઃ
હે ગૌતમ ! 'કશ્ચિત્ નીલલેશ્ય. નારકોઽવધનાત્, વધનાતિ મન્તસ્યતિ ૧ કશ્ચિત્

દ્વૌ મજ્ઞૌ જ્ઞાતવ્યૌ, યતૌ નીલલેશ્ય નારકાણામુપશમશ્રેણિક્ષપકશ્રેણી ન ભવત
 इति । एवं क्रमेण सर्वत्र अग्रे आलापकप्रकारः स्वयमूहनीयः । ‘काउलेस्सेवि’
 कापोतिकलेश्योऽपि सलेश्यनारकवदेव कापोतिकलेश्यनारकोऽपि भङ्गद्वय-
 विशिष्टो ज्ञातव्यः । ‘एवं कण्हपक्खिण’ एवं सलेश्यनारकવदेવ કુળ્ણપાક્ષિકોऽपि
 જ્ઞાતવ્ય इति । ‘सुकपक्खिण’ शुक्लपाक्षिकः सलेश्यनारकवदेव शुक्लपाक्षिकोऽपि
 आद्यभङ्गद्वयविशिष्टो ज्ञातव्य इति । ‘सम्भदिट्ठी’ सम्यग्दृष्टिः सलेश्यनारकवदेव
 सम्यग्दृष्टिरपि प्राथमिकभङ्गद्वयविशिष्टो ज्ञातव्य इति । ‘मिच्छादिट्ठी’ मिथ्या
 दृष्टिरपि प्राथमिकभङ्गद्वयविशिष्टोऽवगन्तव्य इति । ‘सम्मामिच्छादिट्ठी’
 सम्यग्मिथ्यादृष्टिः सलेश्यनारकवदेव भङ्गद्वयविशिष्टो ज्ञाતવ્ય इति । ‘णाणी’

हैं । इन दो भंगों के होने का कारण यही है कि नीललेश्यावाले
 नारकों के उपशमता और क्षपकता नहीं होती हैं । इसी प्रकार से
 सर्वत्र आगे भी आलापक प्रकार अपने आप बना लेना चाहिये, इसी
 प्रकार से ‘काउलेस्से वि’ कापोतिक लेश्यावाले नारक के भी ये आदि
 के ही दो भंग होते हैं अन्त के दो भंग नहीं होते हैं । ‘एवं कण्हप-
 क्खिण’ सलेश्यनारक के जैसे ही कृष्णपाक्षिक नारक जीव भी आदि
 के दो ही भंग वाले होते हैं—अन्त के दो भंगवाले नहीं होते हैं । ‘सुक-
 पक्खिण’ तथा—सलेश्य नारक के जैसे ही शुक्लपाक्षिक नारक भी
 आदि के दो भंगो वाले ही होते हैं—अन्त के दो भंग वाले नहीं होते हैं ।
 इनके अन्त के भंग नहीं होने का कारण ऊपर प्रकट कर दिया गया
 है । ‘सम्भदिट्ठी मिच्छादिट्ठी, सम्मामिच्छादिट्ठी णाणी, आभिणिबोहिय

નીલલેશ્ય નારકોઽવધ્નાન્ત, વધ્નાન્તિ ન મન્તસ્યતિર’ એ પ્રમાણે અહિયાં
 આ બે જ ભગો થાય છે આ બે ભગો થવાનું કારણ એ છે કે—
 નીલલેશ્યાવાળા નારકોને ઉપશમશ્રેણી અને ક્ષપકશ્રેણી આ બે શ્રેણીયો હોતી
 નથી એજ રીતે બધે જ આગળ પણ આલાપકોનો પ્રકાર સ્વયં બનાવી
 લેવો. આજ પ્રમાણેના આલાપકો—‘કાઉલેસ્સે વિ’ કાપોતિક લેશ્યાવાળા નારક
 જીવને પણ આદિના બે જ ભગો હોય છે. છેલ્લા બે ભગો હોતા નથી
 ‘એવ’ કણ્ઠપક્ખિણ’ લેશ્યાવાળા નારક જીવના કથન પ્રમાણે કૃષ્ણપાક્ષિક નારક
 જીવને પણ આદિના એટલે કે પહેલો અને બીજો એ બે જ ભગો હોય છે,
 તેમને છેલ્લા બે ભગો હોતા નથી ‘સુક્કપક્ખિણ’ લેશ્યાવાળા નારકની જેમ
 શુક્લપાક્ષિક નારક જીવને પણ આદિના એટલે કે પહેલો અને બીજો એ બે
 જ ભગો હોય છે. તેઓને છેલ્લા બે ભગો હોતા નથી. તેઓને છેલ્લા બે
 ભગો ન હોવાનું કારણ ઉપર બતાવેલ છે ‘સમ્ભદિટ્ઠી મિચ્છાદિટ્ઠી સમ્મા-

જ્ઞાનીસુચ્યજ્ઞાની 'અભિણિબોદિયનાળી' આભિનિબોધિજ્ઞાની આભિનિબોધિકેતિ
મતિજ્ઞાનવાનપિ 'સુચનાળી' શ્રુતજ્ઞાની શ્રુતજ્ઞાનવાનપિ 'ઓદિનાળી' અવધિતાની,
તથા-અજ્ઞાળી' સામાન્યેન અજ્ઞાની, સામાન્યતોજ્ઞાનવાનપિ તથા-મહ અજ્ઞાળી'
મત્યજ્ઞાની-મત્યજ્ઞાનવાનપિ 'સુચઅજ્ઞાળી' શ્રુતાજ્ઞાની-શ્રુતજ્ઞાનવાનપિ 'વિભંગ-
નાળી' વિમદ્જ્ઞાની-વિમદ્જ્ઞાનવાનપિ 'આહારસન્નોવત્તે જાવ પરિગ્રહસન્નો-
વત્તે' આહારસંજ્ઞોપયુક્તો યાવત્ યાવચ્છવ્દેન-ભયસંજ્ઞોપયુક્તો મૈથુનસંજ્ઞોપ-
યુક્તઃ, તથા પરિગ્રહસંજ્ઞોપયુક્તઃ 'સવેદણ' સવેદકઃ-સામાન્યવેદયુક્તોઽપિ
'નપુંસગવેદણ' નપુંસકવેદકઃ-નપુંસકવેદકોઽપિ 'સકસાઈ જાવ લોમકસાઈ'
સકષાયી યાવત્ લોમકષાયી, યાવત્પદેન ક્રોધમાનમાયારૂપાયીનાં સંગ્રહઃ,

નાળી, સુચનાળી, ઓદિનાળી' હમી પ્રકાર સે સમ્યગ્દૃષ્ટિ, મિથ્યા
દૃષ્ટિ, મિશ્રદૃષ્ટિ, જ્ઞાની, આભિનિબોધિક જ્ઞાની, શ્રુતજ્ઞાની ઓર
અવધિજ્ઞાની યે સ્વ ઓ સ્લેશ્ય નારક કે જૈસે હી આદિ કે દો અગો
વાલે હોતે હૈં, અન્ત કે દો અગો વાલે નહીં હૈં । તથા-અજ્ઞાળી'
સામાન્ય સે અજ્ઞાની જીવ 'મહ અજ્ઞાળી' મત્યજ્ઞાની જીવ 'સુચ
અજ્ઞાળી' શ્રુતઅજ્ઞાની જીવ, 'વિભંગનાળી' વિભંગજ્ઞાની જીવ,
'આહારસન્નોવત્તે' આહાર સંજ્ઞોપયુક્ત જીવ યાવત્ પરિગ્રહસંજ્ઞોપ-
યુક્ત જીવ, યાવત્પદ ગ્રાહ્ય-ભયસંજ્ઞોપયુક્ત જીવ, મૈથુન-સંજ્ઞોપયુક્ત
જીવ, 'સવેદણ' સામાન્ય વેદ વાલા જીવ, 'નપુંસગવેયણ' નપુંસક-
વેદ વાલા જીવ 'સકસાઈ' સામાન્યતઃ કષાયવાલા જીવ,
ક્રોધ કષાયવાલા જીવ, માનકષાય વાલા જીવ, માયાકષાયવાલા
જીવ ઓર લોમકષાય વાલા જીવ 'સજોગી' સામાન્યતઃ યોગ-

મિચ્છાદિદ્વી, ણાળી, આભિગોબોદિયનાળી, સુચનાળી, ઓદિયનાળી' એજ પ્રમાણે
સમ્યગ્દૃષ્ટિ, મિથ્યાદૃષ્ટિ, મિશ્રદૃષ્ટિ, જ્ઞાની, આભિનિબોધિકજ્ઞાની, શ્રુતજ્ઞાની,
અને અવધિજ્ઞાની એ બધા લેશ્યાવાળા નારકે જીવના કથન પ્રમાણે આદિ
પહેલાના એ ભગવાળા હોય છે. છેલ્લા એ ભાગ તેમને હોતા નથી. તથા
'અજ્ઞાળી' સામાન્યથી અજ્ઞાની જીવ 'મહઅજ્ઞાળી' મતિ અજ્ઞાનવાળા જીવે
'સુચઅજ્ઞાળી' શ્રુતઅજ્ઞાનવાળા જીવે 'વિભંગનાળી' વિભંગજ્ઞાનવાળા જીવ
'આહારસન્નોવત્તે' આહાર સંજ્ઞોપયોગવાળા જીવ યાવત્ ભય સંજ્ઞોપયોગવાળા
જીવ, મૈથુનસંજ્ઞોપયોગવાળા જીવ અને પરિગ્રહ સંજ્ઞોપયોગવાળા જીવ
'સવેદણ' સામાન્ય વેદવાળા જીવ 'નપુંસગવેયણ' નપુંસક વેદવાળા જીવ 'સક-
સાઈ' સામાન્ય રીતે કષાયવાળા જીવે યાવત્ ક્રોધકષાયવાળા જીવે, માન
કષાયવાળા જીવે, માયા કષાયવાળા જીવે અને લોભ કષાયવાળા જીવે

‘સજોગી’ સયોગી સામાન્યતો યોગવાન તથા ‘મળજોગી’ મનોયોગી ‘વયજોગી’ વચોયોગી ‘કાયજોગી’ કાયયોગી ‘સાગારોવડત્તે’ અનાગારોવડત્તે’ સાકારોપ-યુક્તોઽનાકારોપયુક્તશ્ચ ‘૧૧સુ સર્વેસુ પદેસુ પદમવિતિયા મંગા ભાણિયવ્વા’ ૧૧૧૧૧૧—ઉપર્યુક્તેષુ કૃષ્ણપાશ્વિકાદારમ્ય અનાકારોપયુક્તાન્તેષુ સર્વેષ્વપિ પદેષુ દણ્ડકેષુ પ્રથમદ્વિતીયૌ ‘અવધનાત્ વધનાતિ મન્તસ્યતિ, અવધનાત્ વધનાતિ ન મન્તસ્યતી-ત્યાકારકૌ દ્વૌ મદ્જ્ઞૌ મણિતવ્યૌ । ‘૧૧૧૧૧૧ અસુરકુમારસસ વિ વત્તવ્વયા ભાણિયવ્વા’ ૧૧૧૧૧૧ એવં નારકવત્તવ્યતાવદેવ અસુરકુમારસ્યાપિ વત્તવ્યતા મણિતવ્યા, તથાહિ—અસુરકુમારઃ સ્વભૂત મદન્ત ! પાપં કર્મ કિમવધનાત્ વધનાતિ મન્તસ્યતિ?, અવધનાત્ વધનાતિ ન મન્તસ્યતિ?, અવધનાત્ ન વધનાતિ મન્તસ્યતિ ?, અવધનાત્ ન વધનાતિ

વાલા જીવ, ‘મળોયોગી’ મનોયોગવાલા જીવ, ‘વયજોગી’ વચન યોગ વાલા જીવ, ‘કાયજોગી’ કાયયોગ વાલા જીવ ‘સાગારોવડત્તે’ અનાગારોવડત્તે’ સાકાર ઉપયોગવાલા જીવ, અનાકાર ઉપયોગ વાલા જીવ, ‘૧૧સુ સર્વેસુ પદેસુ’ ૧૧૧૧૧૧ નારક સમ્બન્ધી સમસ્ત પદોં મેં ‘પદમ-વિતિયા મંગા ભાણિયવ્વા’ પ્રથમ દ્વિતીય ચે દો આદિ કે મંગ હોતે હેં એસા જાનના ચાહિયે, આદિ કે વે દો મંગ હસ પ્રકાર સે હેં—‘અવધનાત્ વધનાતિ, મન્તસ્યતિ ? અવધનાત્ વધનાતિ, ન મન્તસ્યતિ ?’ । ‘૧૧૧૧૧૧ અસુર-કુમારસસ વિ વત્તવ્વયા ભાણિયવ્વા’ હે મદન્ત ! અસુરકુમાર દેવ કયા પૂર્વકાલ મેં પાપકર્મ કા બન્ધ કર જુકા હોતા હે ? વર્તમાન મેં વહ પાપ-કર્મ કા બન્ધ કરતા હે ? ભવિષ્યત્ કાલ મેં વહ પાપકર્મ કા બન્ધ કરેગા ? અથવા પૂર્વ કાલ હસને પાપ કર્મ કા બન્ધ કિયા હે ?

‘સજોગી’ સામાન્યતઃ યોગવાળા હવે । ‘મળોયોગી’ મનોયોગવાળા હવે । ‘વયજોગી’ વચનયોગવાળા હવે । ‘કાયજોગી’ કાયયોગવાળા હવે । ‘સાગારો વડત્તે’ અનાગારોવડત્તે’ સાકારઉપયોગવાળા હવે । અનાકાર ઉપયોગવાળા હવે । ‘૧૧સુ સર્વેસુ પદેસુ’ નારક સંબંધી આ સઘળા પદોંમાં ‘પદમવિતિયા મંગા ભાણિયવ્વા’ પહેલો અને બીજો એ બે ભાગો હોય છે, તેમ સમજવું. તે આદિના એટલે કે પહેલો અને બીજો ભાગ આ પ્રમાણે છે

‘અવધનાત્, વધનાતિ, મન્તસ્યતિ? અવધનાત્, વધનાતિ, ન મન્તસ્યતિ?’ ૧૧૧૧૧૧ ‘૧૧૧૧૧૧ અસુરકુમારસસ વિ વત્તવ્વયા ભાણિયવ્વા’ હે ભગવન્ અસુરકુમાર દેવોએ પૂર્વકાળમાં પાપકર્મનો બંધ કયો હતો ? વર્તમાન કાળમાં તે પાપકર્મનો બંધ કરે છે ? અને ભવિષ્યમાં તે પાપકર્મનો બંધ કરશે ? અથવા ભૂતકાળમાં તેણે પાપકર્મનો બંધ કયો છે ? વર્તમાનમાં તે પાપકર્મનો બંધ કરે છે ? અને ભવિષ્ય કાળમાં તે પાપકર્મનો બંધ નહીં કરે ? ભૂતકાળમાં તેણે પાપકર્મનો બંધ કયો છે ? વર્તમાન કાળમાં

ન મન્તસ્યતિ ૪ ઇતિ પ્રશ્નઃ, ઝનેયઃ, ગૌતમ ! અસ્ત્યેકકઃ અસુરકુમારઃ પાપં કર્મ અવનાત્ વનાતિ મન્તસ્યતિ, અસ્ત્યેકકોઽવનાત્ વનાતિ ન મન્તસ્યતીત્યા-
કારકૌ દ્વૌ મદ્ભૌ ઉત્તરે પઠનીયૌ, પૂર્ણપેક્ષયા યદ્દૈલક્ષ્યં તદાહ—‘નવરં’ ઇત્યાદિ,
‘નવરં તેઝલેસ્તા ઇતિયવેયગપુરિસવેયગા ય અન્મહિયા’ નવરં તેજોલેશ્યા સ્ત્રીવેદક
પુરુષવેદકાશ્ચામ્પધિકાઃ લેશ્યાયાં તેજોલેશ્યાઃ તથા સ્ત્રીવેદકા પુરુષવેદકાશ્ચા-

વર્તમાન કાલ મેં વહ પાપકર્મ કા વન્ધ કરતા હૈ ? ઔર ભવિષ્ય કાલ
મેં વહ પાપકર્મ કા વન્ધ નહીં કરેગા ? અથવા ભૂતકાલ મેં ઝસને પાપ-
કર્મ કા વન્ધ ક્રિયા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ પાપકર્મ કા વન્ધ નહીં
કરતા હૈ ? ભવિષ્યત્ કાલ મેં વહ પાપકર્મ કા વન્ધ કરેગા ?
અથવા ભૂતકાલ મેં હી ઝસને પાપ કર્મ કા વન્ધ ક્રિયા હૈ ? વર્ત-
માન મેં વહ પાપકર્મ કા વન્ધ નહીં કરતા હૈ ? ઔર ભવિષ્યત્ કાલ મેં
મી વહ પાપકર્મ કા વન્ધ નહીં કરેગા ? વ્યા એસે યે ચાર મંગ
અસુર કુમારદેવ કે હોતે હૈ ? હસ પ્રશ્ન કે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—
ગૌતમ ! અસુરકુમારો મેં કોઈ એક અસુરકુમાર એસા હોતા હૈ કિ
જિસને પૂર્વ મેં પાપકર્મ કા વન્ધ ક્રિયા હોતા હૈ, વર્તમાન મેં વહ પાપ-
કર્મ કા વન્ધ કરતા હૈ ઔર ભવિષ્યત્ કાલ મેં મી વહ પાપકર્મ કા
વન્ધ કરેગા ? તથા—અસુરકુમારો મેં કોઈ એક અસુરકુમાર એસા હોતા
હૈ કિ જિસને પૂર્વ કાલ મેં પાપકર્મ કા વન્ધ ક્રિયા હૈ વર્તમાન મેં વહ
પાપકર્મ કા વન્ધ કરતા હૈ પર ભવિષ્યત્ મેં વહ પાપકર્મ કા વન્ધ નહીં
કરેગા, હસ પ્રકાર કે યે દો મંગ હી યહાં હોતે હૈ । ‘નવરં તેઝલેસ્તા,

તે પાપકર્મનો બંધ નથી કરતો ? અને ભવિષ્યમાં તે પાપકર્મનો બંધ
કરશે ? અથવા ભૂતકાળમાં જ તેણે પાપકર્મનો બંધ કર્યો છે ? વર્તમાન
કાળમાં તે પાપ કર્મનો બંધ નથી કરતો ? અને ભવિષ્ય કાળમાં તે પાપ
કર્મનો બંધ નહીં કરે ? આ પ્રમાણેના આ ચાર ભંગો અસુરકુમાર દેવોને
હોય છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—હૈ ગૌતમ ! અસુરકુમારોમાં
કોઈ એક અસુરકુમાર એવા હોય છે, કે—જેણે પૂર્વકાળમાં પાપ કર્મનો બંધ
કર્યો હોય છે વર્તમાન કાળમાં તે પાપ કર્મનો બંધ કરતો રહે છે. અને
ભવિષ્ય કાળમાં પણ તે પાપકર્મનો બંધ કરશે તથા અસુરકુમારોમાં કોઈ
એક અસુરકુમાર એવા હોય છે કે—જેણે પૂર્વકાળમાં પાપકર્મનો બંધ
હોય છે, વર્તમાન કાળમાં તે પાપકર્મનો બંધ કરે છે. આ ભવિષ્ય-
પાપકર્મનો બંધ નહીં કરે. આ રીતે આ બે ભંગો

સુરકુમારા ભવન્તીત્યધિકતયા વક્તવ્યમ્ 'નપુંસગવેયગા ન મન્નન્તિ' નપુંસક-
વેદકા ન મળ્યન્તે, નપુંસકવેદકા અસુરકુમારા ન મવન્તિ અતઃ નપુંસકવેદ-
ઘટિતાસુરકુમારદણ્ડકો ન પઠનીયઃ एतद्वैलक्षण्यं नारकदण्डकापेक्षया असुर-
कुमारदण्डकस्येति । 'સેસં તં ચેવ' શોષમ્-નવરમિત્યાદિના યદ્વૈલક્ષણ્યં કથિતમ્
તદતિરિક્તં સર્વં જ્ઞાનાજ્ઞાનાદિકં નારકવદેવ પઠનીયમિતિ । 'સવ્વત્થ પદમવિત્તિયા
મંગા' સર્વત્રૈવ પ્રથમદ્વિતીયૌ મઙ્ગૌ એવ ઉત્તરે પઠનીયાવિતિ । 'એવં જાવ થણિય-
કુમારસ્સ' એવમ્-અસુરકુમારવક્તવ્યતાવદેવ યાવત્ સ્તનિતકુમારપર્યન્તાનાં સર્વેષાં
વક્તવ્યતા પઠનીયા યથા યથા અસુરકુમારદણ્ડકે વૈલક્ષણ્યાદિકં કથિતં તત્
હત્થિવેયગા, પુરિસવેયગા ય અબ્મહિયા' વિશેષ-લેશ્યા મેં તેજોલેશ્યા
વાલે, તથા સ્ત્રીવેદવાલે ઓર પુરુષવેદવાલે અસુરકુમાર હોતે હૈં । ઇસ-
લિયે અસુરકુમારોં કે તેજોલેશ્યા, સ્ત્રીવેદ ઓર પુરુષવેદ યે અધિક
કહના યાહિયે, 'નપુંસગવેયગા ન મન્નન્તિ' અસુરકુમાર નપુંસક વેદ-
વાલે નહીં હોતે હૈં । ઇસલિયે નપુંસક વેદ ઘટિત અસુરકુમાર દણ્ડક-
યહાં નહીં કહના યાહિયે । બસ-નારક દણ્ડક કી અપેક્ષા સે અસુર-
કુમારદણ્ડક મેં યહી વિશેષતા હૈ । 'સેસં તં ચેવ' ઇસ કથિત વિશે-
ષતા કે અતિરિક્ત ઓર સઘ જ્ઞાનાજ્ઞાન આદિક નારક કે જૈસે હી
કહના યાહિયે । 'સવ્વત્થ પદમવિત્તિયા મંગા' ઇન સઘ અસુરકુમાર
દણ્ડકોં મેં પ્રથમ મંગ ઓર દ્વિતીયમંગ યે દો હી આદિ કે મંગ
કહના યાહિયે, અન્ત કે દો મંગ નહીં । અસુરકુમારવક્તવ્યતા કે
જૈસે હી યાવત્ સ્તનિતકુમાર તક કે મવનપતિયોં કી વક્તવ્યતા કહની

હોય છે. 'નવર' તેહલેશ્યા, હત્થિવેયગા પુરિસવેયગા ય અબ્મહિયા' વિશેષપણું
એ છે કે-લેશ્યાવાળામાં તેજોલેશ્યાવાળા, તથા સ્ત્રીવેદવાળા અને પુરુષવેદવાળા
અસુરકુમારો હોય છે તેથી અસુરકુમારોને તેજોલેશ્યા, સ્ત્રીવેદ, અને પુરુષવેદ
તે વિશેષ રીતે કહેવા લેઈએ. 'નપુંસગવેયગા ન મન્નન્તિ' અસુર નપુંસક વેદ
વાળા હોતા નથી. તેથી નપુંસકવેદ ઘટક અસુરકુમાર દંડક અહિયાં કહેવો
ન લેઈએ. નારક દંડકની અપેક્ષાથી અસુરકુમાર દંડકમાં એજ વિશેષપણું છે.
'સેસ તં ચેવ' આ કહેલ વિશેષપણું સિવાય બીજું જ્ઞાન, અજ્ઞાન વિગેરેનું
કથન નારકના કથન પ્રમાણે જ કહેવું લેઈએ. 'સવ્વત્થ પદમવિત્તિયા મંગા'
આ સઘળા અસુરકુમાર દંડકોમા પહેલો અને બીજો એ બે જ ભગો કહેવા
લેઈએ. છેલ્લો ત્રીજો અને ચોથો એ બે ભગ તેઓને હોતા નથી. અસુર-
કુમારોના કથન પ્રમાણે જ યાવત્ સ્તનિતકુમાર સુધીના સઘળા ભવનપતિઓના

સર્વમિહાપિ વક્તવ્યમ્ આલાપપ્રકારાથ સ્વયમેવોદનીય ઇતિ । ‘એવં પૃથ્વીકાઈયસ્સ વિ આઝકાઈયસ્સ વિ’ એવમ્-પૂર્વવદેવ પૃથિવીકાયિકસ્થાપિ અપ્કાયિકસ્થાપિ વક્તવ્યતા પઠનીયા આલાપપ્રકારાથાપિ-પૃથિવીકાયિક! લલુ મદન્ત ! કિં પાપં કર્મ અવધ્નાત્ વધ્નાતિ મન્તસ્યતિ, ઇત્યાદિ રૂપેણ જ્ઞાતવ્યાઃ ‘જાવ પંચિદિયતિરિ-ક્ષજોણિયસ્સ વિ’ યાવત્ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ગોનિકસ્થાપિ વક્તવ્યતા મણિતવ્યા અન્ન યાવત્પદેન તેજસ્કાયિક વાયુકાયિક વનસ્પતિક-દ્વીન્દ્રિયત્રીન્દ્રિયચતુરિન્દ્રિયાણાં જીવદણ્ડકાનાં સંગ્રહો મન્વતિ તથાચૈકેન્દ્રિયાદારભ્ય પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ગોનિકપર્યન્ત જીવાનાં વક્તવ્યતા પઠનીયેતિ । ‘સન્વત્થ વિ પદમવિતિયા મંગા’ સર્વત્રાપિ પૃથિવી-કાયિકત આરભ્ય પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ગોનિકપર્યન્તે પ્રથમદ્વિતીયૌ, અવધ્નાત્ વધ્નાતિ મન્તસ્યતિ ૧, અવધ્નાત્ વધ્નાતિ ન મન્તસ્યતિ ઇત્યાકારકૌ દ્વૌ મદ્ધાવેચ વક્તવ્યા-

ચાહિયે, જૈસી-જૈસી વિલક્ષણતા અસુરકુમાર દણ્ડક મેં કહી ગઈ હૈ વહ સ્વ યહાં પર મી કહની ચાહિયે, હસ સમ્બન્ધ મેં આલાપ પ્રકાર સ્વતઃ બનાના ચાહિયે, ‘એવં પૃથ્વીકાઈયસ્સ વિ આઝકાઈયસ્સ વિ’ હસી પ્રકાર સે પૃથ્વીકાયિક અપ્કાયિક, મેં મી વક્તવ્યતા કહની ચાહિયે, હસ સમ્બન્ધ મેં આલાપ પ્રકાર ‘પૃથિવીકાયિક. લલુ મદન્ત ! કિં પાપં કર્મ અવધ્નાત્, વધ્નાતિ મન્તસ્યતિ ૧’ ઇત્યાદિ રૂપ સે કહના ચાહિયે, ‘જાવ પંચિદિયતિરિક્ષજોણિયસ્સ વિ’ હસી પ્રકાર સે તેજસ્કાયિક જીવોં કી, વાયુકાયિક જીવોં કી, વનસ્પતિકાયિક જીવોં કી દ્વીન્દ્રિય જીવોં કી, તેહન્દ્રિય જીવોં કી, ચતુરિન્દ્રિયજીવોં કી ઓર પચ્ચેન્દ્રિય-તિર્યગ્ગોનિક જીવોં કી વક્તવ્યતા મેં પ્રથમ ઓર દ્વિતીય મંગ હી કહના ચાહિયે, યહી બાત ‘સન્વત્થ વિ પદમવિતિયા મંગા’ હસ સૂત્રપાઠ

સ અધમા પણુ આજ કથન સમજ્જુ. જે જે પ્રમાણેનું વિલક્ષણપણુ અસુરકુમા-
રેના હકકમાં કહેલ છે, તે તે પ્રમાણે અહિયાં સઘણુ વિશેષપણુ અહિયાં પણુ
કહેલું જોઈએ. આ સ અધમા આલાપપ્રકાર સ્વય બનાવી લેવો. ‘એવં પૃથ્વી-
કાઈયસ્સ વિ’ ‘આઝકાઈયસ્સ વિ’ એજ પ્રમાણે પૃથ્વીકાયિક, અપ્કાયિકોમા પણુ
કથન કહેલું જોઈએ આ વિષયમાં આલાપ પ્રકાર આ પ્રમાણે છે-‘પૃથ્વી-
કાયિક લલુ મદન્ત ! કિં પાપં કર્મ અવધ્નાત્, વધ્નાતિ મન્તસ્યતિ’ ઇત્યાદિ
પ્રકારથી કહેવા જોઈએ ‘જાવ પંચિદિયતિરિક્ષજોણિયસ્સ વિ’ એજ પ્રમાણે
તેજસ્કાયિક જીવોના, વાયુકાયિક જીવોના, વનસ્પતિકાયિક જીવોના, દ્વેન્દ્રિય-
વાળા જીવોના અને ત્રણ દ્વેન્દ્રિયવાળા જીવોના, ચાર દ્વેન્દ્રિયવાળા જીવોના
અને પાંચ દ્વેન્દ્રિયવાળા તિર્યગ્ગોનિયોના જીવોના કથનમાં પહેલો અને
બીજો એ જે લગો જ કહેવા જોઈએ. એજ વાત ‘સન્વત્થ વિ પદમવિતિયા

વિત્તિ । ‘નચરં જસસ જા હેસસા દિટ્ટી નાળં અન્નાણં વેદો જોગો ય અત્થિ તં તસસ માણિયવ્વ’ નચરં યસ્ય જીવસ્યૈકેન્દ્રિયાદેર્યા હેશ્યાદૃષ્ટિર્જ્ઞાનમજ્ઞાનં વેદો યોગશ્ચાસ્તિ તદેવ તસ્ય મણિતવ્યમ્ નાન્યો નાનપસ્ય યસ્ય જીવસ્ય યાદશો હેશ્યા વિચિતે યાદશો દૃષ્ટિ વિચિતે યાદશં જ્ઞાનં યાદશમજ્ઞાનં ચ યાદશો વેદો યાદશો યોગશ્ચ વિચિતે તસ્ય જીવસ્ય તાદશા એવ હેશ્યાદિકાઃ વક્તવ્યાઃ, ન તુ અન્યે હેશ્યાદયોઽન્યસ્ય વક્તવ્યા इति भावः । ‘સેસં તહેવ’ લોષં તથૈવ યદેવ નારકદણ્ડકે કથિતં તદેવ સર્વં વક્તવ્યં હેશ્યાદિકં વિહાયેતિ । ‘મણુસસ જન્હેવ જીવપદે વત્તવ્વયા સન્હેવ નિરવસેસા માણિયવ્વા’ મનુષ્યસ્ય યા એવ જીવપદે વક્તવ્યતા કથિતા સૈવ નિરવશેષા સર્વાપિ

દ્વારા પ્રકટ કી ગઈ છે । ‘નચરં જસસ જા હેસસા, દિટ્ટી, નાળં, અન્નાણં, વેદો, જોગોય, અત્થિ તં તસસ માણિયવ્વ’ પરંતુ જિસ જીવ કે જો હેશ્યા, દૃષ્ટિ, જ્ઞાન, અજ્ઞાન, વેદ એવ યોગ હોતા છે ઉસ જીવ કે વહી કહના ચાહિયે । અન્ય કા અન્ય કે નહી । તાત્પર્ય યહી છે કિ-જિસ એકેન્દ્રિયાદિક જીવ કે જૈસી હેશ્યા હો, જૈસા જ્ઞાન હો, જૈસા અજ્ઞાન હો, જૈસા વેદ હો, જૈસા યોગ હો, ઉસ જીવ કે વૈસી હી હેશ્યા, વૈસી હી દૃષ્ટિ, વૈસા હી જ્ઞાન, વૈસા હી અજ્ઞાન, વૈસા હી વેદ ઓર વૈસા હી યોગ કહના ચાહિયે અન્ય કે હેશ્યાદિક અન્ય મેં નહીં કહના ચાહિયે । ‘સેસં તહેવ’ અવશિષ્ટ ઓર સવ કથન જૈસા કિ નારક દન્ડક મેં કહા ગયા છે વહી હેશ્યાદિક કો છોડ કર યહાં કહના ચાહિયે । ‘મણુસસ જન્હેવ જીવપદે વત્તવ્વયા સન્હેવ નિરવસેસા માણિયવ્વા’

મંગા’ આ સૂત્રપાઠ દ્વારા પ્રગટ કરેલ છે ‘નચરં જસસ જા હેસસા, દિટ્ટી, નાળ ‘અન્નાણ, વેદો, જોગો ય અત્થિ ત તસસ માણિયવ્વ’ પરંતુ જે જીવને જે હેશ્યા, દૃષ્ટિ, જ્ઞાન, અજ્ઞાન, વેદ અને યોગ હોય છે, તે જીવને તે તેજ હેશ્યાદિક કહેવા નોંધએ, ખીજના ખીજને કહેવા ન નોંધએ. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે-જે એકેન્દ્રિય જીવને જે પ્રમાણેની હેશ્યા હોય, જે પ્રમાણે દૃષ્ટિ હોય જેવું જ્ઞાન હોય જેવું અજ્ઞાન હોય, જે પ્રમાણેનો વેદ હોય અને જેવો યોગ હોય તે જીવને એજ પ્રમાણેની હેશ્યા, એજ પ્રમાણેની દૃષ્ટિ એજ પ્રમાણેનું જ્ઞાન, એજ પ્રમાણેનું અજ્ઞાન, એજ પ્રમાણે વેદ, અને એજ રીતનો યોગ કહેવો નોંધએ. ખીજના હેશ્યા વિશે ખીજને કહેવા ન નોંધએ.

‘સેસં તં ચેવ’ બાકીનું બીજું સઘળું કથન જેવું કે-નારકના દડકમાં કહેલ છે, એજ પ્રમાણેનું હેશ્યાદિને છોડીને અહિયાં કહેવું નોંધએ ‘મણુસસ જન્હેવ જીવપદે વત્તવ્વયા સન્હેવ નિરવસેસા માણિયવ્વા’ જીવ પદમાં જે કથન

મણિતવ્યા એકેન્દ્રિયાદીનાં વક્તવ્યતા પાર્થક્યેન-કથિતા મનુષ્યસ્ય વક્તવ્યતા
જીવ વક્તવ્યતા સદૃશી એવ વક્તવ્યતા વક્તવ્યા, જીવસ્ય નિર્નિશેષણસ્ય સલેશ્યાદિ,
પદવિશેષિતસ્ય ચતુર્ભંગ્યાદિ વક્તવ્યતા કથિતા સા મનુષ્યસ્ય તેનૈવ રૂપેણ નિર-
વશેષા વક્તવ્યા, જીવમનુષ્યયોઃ સમાનધર્મત્વાદિતિ । ‘વાળમંતરસસ જહા અસુર-
કુમારસસ’ વાનવ્યન્તરસ્ય ચતુર્ભંગ્યાદિ વક્તવ્યતા અસુરકુમારવક્તવ્યતા સમા-
નૈવ પઠનીયા આલાપશ્ચ સ્વયમેવોદ્દનીયઃ । ‘જોહસિયસસ વૈમાણિયસસ એવં ચેવ’
જ્યોતિષ્કદેવસ્ય તથા વૈમાનિક્કદેવસ્ય ચ ચતુર્ભંગ્યાદિ વક્તવ્યતા એવમેવ અસુર-
કુમારવક્તવ્યતા સમાનૈવ જ્ઞાતવ્યા । ‘નવરં લેસસાઓ જાણિયવ્વઓ’ નવરં કેવલ-

જીવ પદ મેં જો વક્તવ્યતા કહી ગઈ છે વહી સચ પૂરી કી પૂરી વક્ત-
વ્યતા મનુષ્ય કે કથન કે સમ્બન્ધ મેં કહની ચાહિયે । એકેન્દ્રિયાદિક
જીવોં કી વક્તવ્યતા પૃથગ્રૂપ સે કહી ગઈ છે । અતઃ જીવ કી વક્ત-
વ્યતા કે જેલો હી વક્તવ્યતા મનુષ્ય કી કહી ગઈ છે । સામાન્ય જીવ
કી ઓર સલેશ્ય આદિ પદ વિશેષિત જીવ કી ચતુર્ભંગ્યાદિક
વક્તવ્યતા કહી ગઈ છે વહી વક્તવ્યતા ડસી રૂપ સે મનુષ્ય કી
વક્તવ્યતા કે સમ્બન્ધ મેં વક્તવ્ય-વતલાઈ ગઈ છે । કરોંકિ મનુષ્ય મેં
ઓર જીવ મેં સમાનધર્મતા છે । ‘વાળમંતરસસ જહા અસુરકુમારસસ’
વાનવ્યન્તરોં કી ચાર ભંગોં વાલી વક્તવ્યતા અસુરકુમાર કી વક્તવ્યતા
કે સમાન છે । હસ સમ્બન્ધ મેં આલાપ પ્રકાર કા ઉત્થાન અપને આપ
કરના ચાહિયે, ‘જોહસિયસસ વૈમાણિયસસ એવં ચેવ’ જ્યોતિષ્ક દેવ કી
તથા વૈમાનિક દેવ કી ચતુર્ભંગી આદિ કી વક્તવ્યતા અસુરકુમાર કી
વક્તવ્યતા કે હી સમાન વક્તવ્ય છે । પરન્તુ ‘નવરં લેસસાઓ જાણિય-

કહેવામાં આવેલ છે. તે સઘળું ‘પૂરેપૂરું’ કથન મનુષ્યના સંબંધમાં કહેવું.
ભેદીએ. એક ઇન્દ્રિય વિગેરે જીવોનું કથન જુદા રૂપે કહેલ છે, તેથી મનુ-
ષ્ય સંબંધી કથન જીવના કથન પ્રમાણે કહેલ છે સામાન્ય જીવનું અને
દેશ્યાવાળા વિગેરે પદ્ધતી વિશિષ્ટ જીવનું ચાર ભાગ રૂપ કથન કહેલ છે.
તેજ કથન એજ રીતે મનુષ્યના કથન સંબંધમાં કહેવાનું કહેલ છે કેમકે-
મનુષ્યમાં અને જીવમાં સમાન ધર્મપણું રહેલ છે. ‘વાળમંતરસસ જહા અસુર-
કુમારસસ’ વાનવ્યન્તરોનું ચાર ભાગ રૂપ કથન અસુરકુમારોના કથન પ્રમાણે
કહેલ છે. આ સંબંધી આલાપ પ્રકાર સ્વય સમજી લેના ‘જોહસિયસસ
વૈમાણિયસસ એવં ચેવ’ જ્યોતિષ્ક દેવનું તથા વૈમાનિક દેવનું ચાર ભાગરૂપ
કથન અસુરકુમારોના કથન પ્રમાણે જ કહેવાનું છે. પરંતુ ‘નવરં-લેસસાઓ’
મં. ૭૧

असुरकुमारदण्डकापेक्षया ज्योतिष्कदेवादिप्रकरणे लेश्या या यस्य भवति सा तस्य पार्यक्येन ज्ञातव्या । 'सेसं तद्देव भाणियव्वं' शेषं लेश्यातिरिक्तं सर्वमपि कृष्णपाक्षिकादिकं तथैव—असुरकुमारप्रकरणपठितमेव भणितव्यमिति ॥सू०२॥

तदेवं सर्वेऽपि पञ्चविंशतिर्दण्डकाः सामान्यपापकर्माश्रित्य कथिताः, एवं ज्ञानावरणीयादि कर्माश्रित्य पञ्चविंशतिर्दण्डका वक्तव्याः, एतदेवाह—'जीवेणं भन्ते ? नाणावरणिज्जं कम्मं' इत्यादि, ।

मूलम्—जीवे णं भन्ते ! नाणावरणिज्जं कम्मं किं बंधी बंधइ बंधिस्सइ, एवं जहेव पावकम्मस्स वत्तव्वया तहेव नाणावर-णिज्जस्स वि भाणियव्वा, नवरं जीवपदे मणुस्सपदे य सकसाइं मि जाव लोभकसाइंमि य पढमबितिया भंगा, अवसेसं तं चेव जाव वेसाणिया । एवं दरिसणावरणिज्जेणं दण्डगो भाणियव्वो निरवसेसो । जीवे णं भन्ते ! वेयणिज्जं कम्मं किं बंधी पुच्छा, गोयमा ! अत्थेगइए बंधी बंधइ बंधिस्सइ१, अत्थेगइए बंधी बंधइ न बंधिस्सइ२, अत्थेगइए बंधी न बंधइ न बंधिस्सइ४ । सलेस्से वि एवं चेव तइय विहूणा भंगा । अलेस्से चरिमो भंगो । कण्हपक्खिए पढमबितिया भंगा । सुक्कपक्खिया तइयविहूणा । एवं सम्मदिट्ठिस्स वि, मिच्छादिट्ठिस्स वि । सम्मामिच्छादिट्ठिस्स य पढमबितिया । णाणिस्स तइयविहूणा । आभिणिबोहियनाणी

व्वाओ' असुरकुमार के दण्डक की अपेक्षा ज्योतिष्क देव आदि के प्रकरण में जो लेश्या जिसके हो वह लेश्या पृथक् रूप से उसी के वक्तव्य हैं ! 'सेसं तद्देव भाणियव्वं' बाकी का ओर सब कृष्णपाक्षिक आदि रूप कथन असुरकुमार प्रकरण में जैसा कहा गया है वैसा ही कहना चाहिये ॥२॥

जाणियव्वाओ' असुरकुमारना दण्डकनी अपेक्षाथी ज्योतिष्क देव विगेरेना प्रकरणुमां जे लेश्या जेने डाय ते लेश्या जुहा इपथी तेने ज कडेवी नोथये. 'सेसं तद्देव भाणियव्वं' भाकीपुं सवणु कथन कृष्णपाक्षिक विगेरेना संभधी कथन असुरकुमारना प्रकरणुमां कडेव छे. ओज प्रभाणु समजणु नोथये. ॥२॥

जाव मणपज्जवणाणी पढमबितिया, केवलनाणी तइयविहूणा।
 एवं नोसन्नोवउत्ते, अवेदए, अकसाई, सागारोवउत्ते अणा-
 गारोवउत्ते, एएसु तइयविहूणा। अजोगिम्मिय चरिमो, सेसेसु
 पढमबितिया। नेरइए णं भंते ! वेयणिज्जं कम्मं किं बंधी
 बंधइ एवं नेरइया जाव वेमाणिया जस्स जं अत्थि सव्वत्थ वि
 पढमबितिया, नवरं मणुस्से जहा जीवे। जीवे णं भंते !
 मोहणिज्जं कम्मं किं बंधी बंधइ जहेव पावं कम्मं तहेव मोह-
 णिज्जं पि निरवसेसं जाव वेमाणिए। जीवे णं भंते ! आउयं
 कम्मं किं बंधी बंधइ पुच्छा, गोयमा ! अत्थेगइए बंधी चउ-
 भंगो। सलेस्से जाव सुक्कलेस्से चत्तारि भंगा। अलेस्से चरिमो
 भंगो। कण्हपक्खिए णं पुच्छा, गोयमा ! अत्थेगइए बंधी बंधइ
 बंधिस्सइ, अत्थेगइए बंधी न बंधइ बंधिस्सइ। सुक्कपक्खिए,
 सम्मदिट्ठी, मिच्छादिट्ठी चत्तारि भंगा। सम्मामिच्छादिट्ठी
 पुच्छा, गोयमा ! अत्थेगइए बंधी न बंधइ बंधिस्सइ३ अत्थेगइए
 बंधी न बंधइ न बंधिस्सइ४, नाणी जाव ओहिनाणी चत्तारि
 भंगा। मणपज्जवनाणी पुच्छा, गोयमा ! अत्थेगइए बंधी
 बंधइ बंधिस्सइ१, अत्थेगइए बंधी न बंधइ बंधिस्सइ ३।
 अत्थेगइए बंधी ण बंधइ न बंधिस्सइ४। नाणी जाव
 ओहिनाणी चत्तारि भंगा मणपज्जवनाणी पुच्छा, गोयमा !
 अत्थेगइए बंधी बंधइ बंधिस्सइ१, अत्थेगइए बंधी न बंधइ
 बंधिस्सइ३, अत्थेगइए बंधी ण बंधइ ण बंधिस्सइ४। केवल-
 नाणे चरमो भंगो। एवं एएणं कमेणं नोसन्नोवउत्ते बितिय-
 विहूणा जहेव मणपज्जवनाणे। अवेदए अकसाई य तइय चउत्था
 जहेव सम्मामिच्छत्ते। अजोगिम्मि चरमो। सेसेसु पदेसु चत्तारि
 भंगा जाव अणागारोवउत्ते ॥सू० ३॥

असुरकुमारदण्डकापेक्षया ज्योतिष्कदेवादिप्रकरणे लेख्या या यस्य भवति सा तस्य पार्थक्येन ज्ञातव्या । 'सेसं तदेव भाणियव्वं' शेषं लेख्यातिरिक्तं सर्वमपि कृष्णपाक्षिकादिकं तथैव—असुरकुमारप्रकरणपठितमेव भणितव्यमिति ॥२०॥

तदेवं सर्वेऽपि पञ्चविंशतिर्दण्डकाः सामान्यपापकर्माश्रित्य कथिताः, एवं ज्ञानावरणीयादि कर्माश्रित्य पञ्चविंशतिर्दण्डका वक्तव्याः, एतदेवाह—'जीवेण भंते ! नाणावरणिज्जं कम्मं' इत्यादि, ।

शूलम्—जीवे णं भंते ! नाणावरणिज्जं कम्मं किं बंधी बंधइ बंधिस्सइ, एवं जहेव पावकम्मस्स वत्तव्वया तहेव नाणावरणिज्जस्स वि भाणियव्वा, नवरं जीवपदे मणुस्सपदे य सकसाइं मि जाव लोभकसाइंमि य पढमवितिया भंगा, अवसेसं तं चेव जाव वेमाणिया । एवं दरिसणावरणिज्जेणं दण्डगो भाणियव्वो निरवसेसो । जीवे णं भंते ! वेयणिज्जं कम्मं किं बंधी पुच्छा, गोयमा ! अत्थेगइए बंधी बंधइ बंधिस्सइ१, अत्थेगइए बंधी बंधइ न बंधिस्सइ२, अत्थेगइए बंधी न बंधइ न बंधिस्सइ४ । सलेस्से वि एवं चेव तइय विहूणा भंगा । अलेस्से चरिमो भंगो । कण्हपक्खिए पढमवितिया भंगा । सुक्कपक्खिया तइयविहूणा । एवं सम्मदिट्ठिस्स वि, मिच्छादिट्ठिस्स वि । सम्मामिच्छादिट्ठिस्स यं पढमवितिया । णाणिस्स तइयविहूणा । आभिणिबोहियनाणी

व्वाओ' असुरकुमार के दण्डक की अपेक्षा ज्योतिष्क देव आदि के प्रकरण में जो लेख्या जिसके हो वह लेख्या पृथक् रूप से उसी के वक्तव्य हैं ! 'सेसं तदेव भाणियव्वं' बाकी का ओर सब कृष्णपाक्षिक आदि रूप कथन असुरकुमार प्रकरण में जैसा कहा गया है वैसा ही कहना चाहिये ॥२॥

जाणियव्वाओ' असुरकुमारना दण्डकी अपेक्षाथी ज्योतिष्क देव विगेरेना प्रकरणमां ले लेख्या लेने होय ते लेख्या जुहा इथी तेने ले कडेवी लोभये. 'सेसं तदेव भाणियव्वं' भाकीनुं सधणु कथन कृष्णपाक्षिक विगेरेना संभंधी कथन असुरकुमारना प्रकरणमां कडेल छे, जेज प्रमाणे समजनु लोभये, ॥२॥

जाव मणपज्जवणाणी पढमबितिया, केवलनाणी तइयविहूणा।
 एवं नोसन्नोवउत्ते, अवेदए, अकसाई, सागारोवउत्ते अणा-
 गारोवउत्ते, एएसु तइयविहूणा। अजोगिम्मिय चरिमो, सेसेसु
 पढमबितिया। नेरइए णं भंते ! वेयणिज्जं कम्मं किं बंधी
 बंधइ एवं नेरइया जाव वेमाणिया जस्स जं अत्थि सव्वत्थ वि
 पढमबितिया, नवरं मणुस्से जहा जीवे। जीवे णं भंते !
 मोहणिज्जं कम्मं किं बंधी बंधइ जहेव पावं कम्मं तहेव मोह-
 णिज्जं पि निरवसेसं जाव वेमाणिए। जीवे णं भंते ! आउयं
 कम्मं किं बंधी बंधइ पुच्छा, गोयसा ! अत्थेगइए बंधी चउ-
 भंगो। सलेस्से जाव सुक्कलेस्से चत्तारि भंगा। अलेस्से चरिमो
 भंगो। कण्हपक्खिए णं पुच्छा, गोयसा ! अत्थेगइए बंधी बंधइ
 बंधिस्सइ, अत्थेगइए बंधी न बंधइ बंधिस्सइ। सुक्कपक्खिए,
 सम्मदिट्ठी, मिच्छादिट्ठी चत्तारि भंगा। सम्मामिच्छादिट्ठी
 पुच्छा, गोयसा ! अत्थेगइए बंधी न बंधइ बंधिस्सइ३ अत्थेगइए
 बंधी न बंधइ न बंधिस्सइ४, नाणी जाव ओहिनाणी चत्तारि
 भंगा। मणपज्जवनाणी पुच्छा, गोयसा ! अत्थेगइए बंधी
 बंधइ बंधिस्सइ१, अत्थेगइए बंधी न बंधइ बंधिस्सइ ३।
 अत्थेगइए बंधी ण बंधइ न बंधिस्सइ४। नाणी जाव
 ओहिनाणी चत्तारि भंगा मणपज्जवनाणी पुच्छा, गोयसा !
 अत्थेगइए बंधी बंधइ बंधिस्सइ१, अत्थेगइए बंधी न बंधइ
 बंधिस्सइ३, अत्थेगइए बंधी ण बंधइ ण बंधिस्सइ४। केवल-
 नाणे चरमो भंगो। एवं एएणं कमेणं नोसन्नोवउत्ते बितिय-
 विहूणा जहेव मणपज्जवनाणे। अवेदए अकसाई य तइय चउत्था
 जहेव सम्मामिच्छत्ते। अजोगिम्मि चरमो। सेसेसु पदेसु चत्तारि
 णा जाव अणागारोवउत्ते ॥सू० ३॥

छाया—जीवः खलु भदन्त ! ज्ञानावरणीयं कर्म किमबध्नात् बध्नाति भन्तस्यति एवं यथैव पापकर्मणो वक्तव्यता तथैव ज्ञानावरणीयस्यापि भणितव्या, नवरं जीवपदे मनुष्यपदे च सकषायिनि यावत् लोभकषायिनि च प्रथमद्वितीयौ भङ्गौ, अवशेषं तदेव, यावद्वैमानिकाः । एवं दर्शनावरणीयेनापि दण्डको भणितव्यो निरवशेषः । जीवः खलु भदन्त ! वेदनीयं कर्म किम् अबध्नात् पृच्छा, गौतम ! अस्त्येककोऽबध्नात् बध्नाति भन्तस्यति १, अस्त्येककोऽबध्नात् बध्नाति न भन्तस्यति २, अस्त्येककोऽबध्नात् न बध्नाति न भन्तस्यति ४ । सल्लेश्योऽपि एवमेव, तृतीयविहीना भङ्गाः । कृष्णलेश्यो यावत् पद्मलेश्यः प्रथमद्वितीयभङ्गौ शुक्ललेश्यः, तृतीयविहीना भङ्गाः, अलेश्यः, चरमो भङ्गः । कृष्णपाक्षिके प्रथमद्वितीयौ भङ्गौ । शुक्लपाक्षिका तृतीयविहीनाः । एवं सम्यग्दृष्टेरपि । मिथ्यादृष्टेः, सम्यग्मिथ्यादृष्टेश्च प्रथमद्वितीयौ । ज्ञानिन तृतीयविहीनाः, आभिनिबोधिकज्ञानी यावत् मनःपर्यवज्ञानी प्रथमद्वितीयौ, केवलज्ञानिन तृतीयविहीनाः । एवं नोसंज्ञोपयुक्तः, अवेदकोऽकषायी, साकारोपयुक्तः, अनाकारोपयुक्तः, एतेषु तृतीयविहीनाः । अयोगिनि च चरमः, शेषेषु प्रथमद्वितीयौ । नैरयिकः खलु भदन्त ! वेदनीयं कर्म किमबध्नात् बध्नाति एवं नैरयिका यावद्वैमानिका इति, यस्य यदस्ति सर्वत्रापि प्रथमद्वितीयौ । नवरं मनुष्यो यथा जीवः । जीवः खलु भदन्त ! मोहनीयं कर्म किम् अबध्नात् बध्नाति० यथैव पापं कर्म तथैव मोहनीयमपि निरवशेषम् यावद्वैमानिकः । जीवः खलु भदन्त ! आयुष्कं कर्म किम् अबध्नात् बध्नाति पृच्छा, गौतम ! अस्त्येककोऽबध्नात् चतुर्भङ्गः । सल्लेश्यो यावत् शुक्ललेश्यः चत्वारो भङ्गाः, अलेश्यश्चरमो भङ्गः । कृष्णपाक्षिकः खलु पृच्छा, गौतम ! अस्त्येककोऽबध्नात् बध्नाति भन्तस्यति १, अस्त्येककोऽबध्नात् न बध्नाति भन्तस्यति २ । शुक्लपाक्षिकः, सम्यग्दृष्टिः, मिथ्यादृष्टिः, चत्वारो भङ्गाः । सम्यग्मिथ्यादृष्टिः पृच्छा, गौतम ! अस्त्येककोऽबध्नात् न बध्नाति भन्तस्यति, ३, अस्त्येककोऽबध्नात् न बध्नाति न भन्तस्यति ४ । ज्ञानी यावत् अवधिज्ञानी चत्वारो भङ्गाः । मनःपर्यवज्ञानी पृच्छा, गौतम ! अस्त्येककोऽबध्नात् बध्नाति भन्तस्यति १, अस्त्येककोऽबध्नात् न बध्नाति भन्तस्यति ३ अस्त्येककोऽबध्नात् न बध्नाति न भन्तस्यति ४, केवलज्ञाने चरमो भङ्गः । एवमेतेन क्रमेण नो संज्ञोपयुक्तो द्वितीयविहीनो यथैव मनःपर्यवज्ञाने । अवेदकोऽकषायिनि च तृतीयचतुर्थौ यथैव सम्यग्मिथ्यात्वे । अयोगिनि चरमः, शेषेषु पक्षेषु चत्वारो भङ्गा यावदनाकारोपयुक्ते ॥ सू० ३॥

ટીકા--‘જીવે ણં મંતે !’ જીવઃ સ્વલુ મદન્ત ! ‘નાણાવરણિજ્જં કમ્મં’ જ્ઞાનાવરણીયં કર્મ ‘કિં વંધી વંધઈ વંધિસસ’ ૦ કિમ્ અવધ્નાત્ વધ્નાતિ મન્તસ્યતિ ૧, અવધ્નાત્ વધ્નાતિ ન મન્તસ્યતિ ૨, અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ મન્તસ્યતિ ૩, અથવા અતીતકાલે જ્ઞાનાવરણીયં કર્મ અવધ્નાત્ વર્તમાનકાલે જ્ઞાનાવરણીયં કર્મ વધ્નાતિ, અનાગતકાલે જ્ઞાનાવરણીયં કર્મ ન મન્તસ્યતિ ૪ इत्येवं क्रमेण

इस प्रकार समस्त २५ दण्डक सामान्य पापकर्म को आश्रित करके कहे गये हैं, सो इसी प्रकार से वे ज्ञानावरण आदि कर्मों को आश्रित करके कहते हैं। ‘जीवेणं मंते ! नाणावरणिज्जं दम्मं किं वंघी वंधइ’ इत्यादि ।

ટીકાર્થ--હે મદન્ત ! જીવને કયા જ્ઞાનાવરણ કર્મ કા પહિલે બન્ધ કિયા હૈ ? વર્તમાનકાલ મેં કયા વહ્ ઉસકા ઘન્ધ કરતા હૈ ? આગે મી કયા વહ્ ઉસકા ઘન્ધ કરેગા ૧ ? અથવા-‘અવધ્નાત્’-ભૂતકાલ મેં ઉસમેં ઉસકા ઘન્ધ કિયા હૈ ? ‘વધ્નાતિ’-વર્તમાનકાલ મેં કયા વહ્ ઉસકા વંધ કરના હૈ ? ‘ન મન્તસ્યતિ’ ભવિષ્યત્ મેં વહ્ ઉસકા ઘન્ધ નહીં કરેગા ૨ ? અથવા-‘અવધ્નાત્’ ભૂતકાલ મેં કયા ઉમને ઉસકા ઘન્ધ કિયા હૈ ? ‘ન વધ્નાતિ’ વર્તમાન મેં વહ્ ઉસકા ઘન્ધ નહીં કરતા હૈ ? ‘મન્તસ્યતિ’-આગે વહ્ ઉસકા ઘન્ધ કરેગા ૩ ? અથવા-‘અવધ્નાત્’-ભૂતકાલ મેં વહ્ ઉસકા ઘન્ધ કર ચુકા હૈ ? ‘ન વધ્નાતિ’ વર્તમાન કાલ મેં

આ રીતે સામાન્ય પાપકર્મને આશ્રય કરીને પચ્ચીસ દડકા કહેવામાં આયા છે તે એજ રીતે જ્ઞાનાવરણ વિગેરે કર્મને આશ્રય કરીને કહેલ છે. એજ વાત હવે પ્રગટ કરવામાં આવે છે.-‘જીવે ણં મંતે ! નાણાવરણિજ્જ કમ્મ કિં વંધી, વંધઈ’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ--હે ભગવન્ જીવે પહેલા જ્ઞાનાવરણ કર્મને બંધ કર્યો છે ? વર્તમાનમાં શું તે તેનો બંધ કરે છે ? અને ભવિષ્યમાં તે તેનો બંધ કરશે ? અથવા ‘અવધ્નાત્’ ભૂતકાળમાં તેણે તેનો બંધ કર્યો છે ? ‘વંધી’ વર્તમાન કાળમાં તે તેનો બંધ કરે છે ? ‘ન મન્તસ્યતિ’ ભવિષ્ય કાળમાં તે તેનો બંધ નહીં કરે ? ૨ અથવા ‘અવધ્નાત્’ ભૂતકાળમાં તેણે તેનો બંધ કર્યો છે ? ‘ન વધ્નાતિ’ વર્તમાન કાળમાં તે તેનો બંધ નથી કરતો ? ‘મન્તસ્યતિ’ ભવિષ્યમાં તે તેનો બંધ કરશે ? ૩ અથવા ‘અવધ્નાત્’ ભૂતકાળમાં તે તેનો બંધ કરી ચૂક્યો છે ? ‘ન વધ્નાતિ’ વર્તમાન કાળમાં તે તેનો બંધ નથી કરતો ? ભવિષ્યમાં તે તેનો બંધ નહીં કરે ? આ રીતે જ્ઞાનાવરણીય કર્મના બંધના વિષયમાં ચાર ભાગો રૂપ પ્રશ્ન ગૌતમસ્વામીએ પૂછેલ છે.

જ્ઞાનાવરણીયકર્મણો વન્ધવિષયે ચતુર્મજ્જકઃ પ્રશ્નઃ, ઉત્તરમાહ—‘એવં જહેવ’
 ઇત્યાદિ, ‘એવં જહેવ પાવકમ્મસ્સ વત્તવ્વયા તહેવ ણાણાવરણિજ્જસ્સ વિ માણિ-
 યવ્વા’ એવં યથૈવ પાપકર્મણો વક્તવ્યતા મણિતા તથૈવ જ્ઞાનાવરણીયસ્યાપિ
 વક્તવ્યતા મણિતવ્યા પઠનીયા જીવસ્ય પાપકર્મણો વન્ધવિષયે
 યેન પ્રકારેણ યો યઃ મજ્ઞઃ પ્રદર્શિત’, જ્ઞાનાવરણીયકર્મણો વન્ધવિષયેડપિ
 તે એવ મજ્ઞાઃ પ્રદર્શનીયાઃ જ્ઞાનાવરણીયં કર્મ અવધનાઽજીવઃ કિમિ-
 ત્યાદિ પ્રશ્નસ્યોત્તરમાહ—હે ગૌતમ ! કશ્ચિદેકો જીવો જ્ઞાનાવરણીયં કર્મ
 અવધનાત્ અતીતે, વર્તમાને વધ્નાતિ જ્ઞાનાવરણીયમ્ અનાગતે કર્મણો વન્ધં કરિ-
 વ્યતિ ૧, અવધનાત્ જ્ઞાનાવરણીયં કશ્ચિદેકો જીવો વધ્નાતિ ચ વર્તમાનકાલે ન

વહ ઉસકા બન્ધ નહીં કરતા હૈ ? ‘ન મન્ત્સ્યતિ’ અવિષ્યત્ મેં વહ
 ઉસકા બન્ધ નહીં કરેગા ? ૪ હસ પ્રકાર કા યહ જ્ઞાનાવરણીયકર્મ કે બન્ધ
 કે વિષય મેં ચાર ભંગોં વાલા પ્રશ્ન હૈ । ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—‘એવં
 જહેવ, પાવકમ્મસ્સ વત્તવ્વયા તહેવ ણાણાવરણિજ્જસ્સ વિ માણિ-
 યવ્વા’ હે ગૌતમ ! જેસી વક્તવ્યતા પાપકર્મ કે બન્ધ કે સમ્બન્ધ
 મેં કહી ગઈ હૈ ઉસી પ્રકાર કી વક્તવ્યતા જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કે બન્ધ
 કે સમ્બન્ધ મેં બી કહની ચાહિયે । જીવ કે પ્રકરણ મેં પાપકર્મ કે
 બન્ધ કરને મેં જેસી વક્તવ્યતા ચાર ભંગોં વાલી પહિલે કહી જા ચુકી
 હૈ ઉસી પ્રકાર કી વક્તવ્યતા યહાં પર બી જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કે બન્ધ
 કરને મેં ચારભંગોવાલી વક્તવ્યતા કહની ચાહિયે, તથા ચ—હે ગૌતમ !
 કિસી એક જીવ ને અતીત કાલ મેં જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કા બન્ધ કિયા હૈ,
 વર્તમાન મેં વહ ઉસકા બન્ધ કર રહા હૈ । ઓર અવિષ્યત્ કાલ મેં બી વહ
 ઉસકા બન્ધ કરેગા હસ પ્રકાર કા યહ ‘અવધનાત્ વધ્નાતિ, મન્ત્સ્યતિ’
 પ્રથમ ભંગ હૈ । તથા—કિસી એક જીવ ને ભૂતકાલ મેં જ્ઞાનાવરણીય-

આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘એવં જહેવ પાવકમ્મસ્સ વત્ત
 વ્વયા તહેવ ણાણાવરણિજ્જસ્સ વિ માણિયવ્વા’ હે ગૌતમ ! પાપકર્મના બંધના
 સંબંધમાં જે પ્રમાણેનું કથન કહેવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણેનું કથન
 જ્ઞાનાવરણીય કર્મના બંધના સંબંધમાં પણ કહેવું જોઈએ. જીવના પ્રકરણમાં
 પાપકર્મના બંધ કરવા સંબંધી જે રીતે ચાર ભંગ રૂપ કથન કરેલ છે,
 એજ રીતનું ચાર ભંગોવાળું કથન અહિંયાં જ્ઞાનાવરણીય કર્મના બંધ કર
 વાના સંબંધમાં કહેવું જોઈએ. તે આ રીતે સમજવું—હે ગૌતમ ! એક
 જીવે ભૂતકાળમાં જ્ઞાનાવરણીય કર્મના બંધ કર્યો છે, વર્તમાનમાં તે તેનો
 બંધ કરે છે. તથા અવિષ્યકાળમાં પણ તે તેનો બંધ કરશે આ રીતે આ
 ‘અવધનાત્, વધ્નાતિ, મન્ત્સ્યતિ’ પહેલો ભંગ કહેલ છે ૧

તથા કોઈ એક જીવે ભૂતકાળમાં જ્ઞાનાવરણીય કર્મના બંધ કર્યો છે,

મન્ત્સ્યતિ અનાગતકાલે ૨, અવધનાત્ જ્ઞાનાવરણીયમતીતકાલે, કશ્ચિદેકો જીવો ન વધનાતિ ચ વર્તમાનકાલે, જ્ઞાનાવરણીયમનાગતે ચ મન્ત્સ્યતિ ૩, અવધનાત્ અતીતે, જ્ઞાનાવરણીયં કર્મ કશ્ચિદેકો જીવો ન વધનાતિ વર્તમાનકાલે, ન મન્ત્સ્યતિ ચાનાગતકાલે ૪, इति । तत्र प्रथमो भङ्गोऽभव्यमाश्रित्य १, क्षपकत्वप्राप्तियोग्य भव्यमाश्रित्य द्वितीयो भङ्गः २, उपशान्तमोहजीवमधिकृत्य तृतीयो भङ्गः ३, क्षीणमोहजीवमपेक्ष्य चतुर्थो भङ्गः ४, इयमेव पापकर्मवन्धपकरणप्रदर्शित-

કર્મ કા વન્ધ કિયા હૈ, વર્તમાન મેં વહ ઉસકા વન્ધ કર રહા હૈ, પર ભવિષ્યત્ મેં વહ વસકા વન્ધ નહીં કરેગા હસ પ્રકાર કા યહ 'અવધનાત્ વધનાતિ, ન મન્ત્સ્યતિ' દ્વિતીય અંગ હૈ । તથા—કિસી એક જીવ ને ભૂતકાલ મેં જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કા વન્ધ કિયા હૈ વર્તમાન મેં વહ ઉસકા વન્ધ નહીં કરતા હૈ, પર ભવિષ્યત્ મેં વહ ઉસકા વન્ધ કરેગા એસો યહ 'અવધનાત્ ન વધનાતિ, મન્ત્સ્યતિ' તૃતીય અંગ હૈ । તથા—કિસી એક જીવને ભૂતકાલ મેં હી જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કા વન્ધ કિયા હૈ, વર્તમાન મેં વહ હસકા વન્ધ નહીં કરતા હૈ ઓર ન ભવિષ્યત્ કાલ મેં બી વહ હસકા વન્ધ કરેગા, હસ પ્રકાર કા યહ 'બંધી, ન બંધહ ન બંધિસ્સહ' ચતુર્થ અંગ હૈ । इन चार अंग में से प्रथम अंग अभव्य जीव की अपेक्षा से कहा गया है, द्वितीय अंग क्षपकता की प्राप्ति के योग्य भव्य जीव की अपेक्षा से कहा गया है, तृतीय अंग उपशान्त मोह वाले जीव की अपेक्षा से कहा गया है और चतुर्थ अंग क्षीण मोह

વર્તમાનમાં તે તેનો બંધ કરી રહ્યો છે, પરંતુ ભવિષ્ય કાળમાં તે તેનો બંધ નહીં કરે એ રીતનો 'અવધનાત્ વધનાતિ, ન મન્ત્સ્યતિ' આ બીજો ભાગ છે. ૨ તથા કોઈ એક જીવે ભૂતકાળમાં જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ કર્યો છે, વર્તમાનમાં તે તેનો બંધ કરતો નથી પરંતુ ભવિષ્યમાં તે તેનો બંધ કરશે. આ રીતે 'અવધનાત્, ન વધનાતિ, મન્ત્સ્યતિ' આ ત્રીજો ભાગ કહ્યો છે. ૩

તથા કોઈ એક જીવે ભૂતકાળમાં જ જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ કરેલ છે, વર્તમાન કાળમાં તે તેનો બંધ કરતો નથી અને ભવિષ્ય કાળમાં પણ તે તેનો બંધ કરશે નહીં આ રીતે આ 'અવધનાત્, ન વધનાતિ ન મન્ત્સ્યતિ' આ ચોથો ભાગ કહ્યો છે. ૪

આ ચાર ભાગો પૈકી પહેલો ભાગ સર્વથા અભવ્ય જીવની અપેક્ષાથી કહેલ છે. બીજો ભાગ ક્ષપકપણી પ્રાપ્તિને યોગ્ય ભવ્ય જીવની અપેક્ષાથી કહેલ છે. ત્રીજો ભાગ ઉપશાન્ત મોહવાળા જીવની અપેક્ષાથી કહેલ છે અને ચોથો ભાગ ક્ષીણ મોહવાળા જીવની અપેક્ષાથી કહેલ છે. આ કથન સિવાય

જ્ઞાનાવરણીયકર્મણો વક્તવ્યતેતિ ભાવઃ । एतद्व्यतिरिक्तं सर्वमपि पापकर्म
 बन्धप्रकरणोदीरितमेवेहापि ज्ञातव्यम् । परन्तु पापकर्मबन्धप्रकरणापेक्षया
 यद्वैलक्षण्यं तदिह दर्शयन्नाह—‘नवरं’ इत्यादिना ‘नवरं जीवपदे ‘मनुस्सपदे य
 सकसाइमि जाव लोभकसाइमि य पढमवितिया भंगा’ नवरं जीवपदे मनुष्यपदे च
 सकषायिनि यावत् लोभकषायिनि च प्रथमद्वितीयभङ्गौ, अयमाशयः पापकर्म-
 दण्डके जीवपदे मनुष्यपदे च यत् सकषायिपदं यावत् लोभकषायिपदं च, तत्र
 सूक्ष्मसंपरायस्य मोहलक्षणपापकर्मगोऽबन्धकत्वेन प्रथमद्वितीयतृतीयचतुर्थ-
 रूपाश्रयत्वारोऽपि भङ्गाः कथिताः, अत्र ज्ञानावરणीયકર્મદણ્ડકે તુ આઘી પ્રથમ-

વાળે જીવ કી અપેક્ષા સે કહા ગયાં હૈ । इसके अतिरिक्त और भी
 जो वक्तव्यता इस ज्ञानावरणीयकर्म के बन्ध करने के विषय में है
 वह सब पापकर्म बन्ध प्रकरण में कही गई वक्तव्यता के जैसी
 ही है । परन्तु उस वक्तव्यता में और इस वक्तव्यता में यदि कोई
 अन्तर है तो वह ‘नवरं जीवपदे मनुस्सपदे य सकसाइमि जाव
 लोभकसाइमि य पढमवितिया भंगा’ इस पाठ द्वारा प्रकट किया
 जा रहा है—इसके द्वारा यह समझाया गया है कि जीवपद
 में और मनुष्य पद में सकषायी यावत् लोभकषायी को आश्रित
 करके प्रथम और द्वितीय ऐसे दो भंग कहना चाहिये । तात्पर्य इस
 कथन का ऐसा है पापकर्म के दण्डक में जीवपद और मनुष्य पद
 में सकषायी पद और लोभ कषायीपद में सूक्ष्मसंपराय के मोहरूप
 पापकर्म की अबन्धकता से प्रथम द्वितीय तृतीय और चतुर्थ ये चारों
 ही भंग कहे गये हैं । परन्तु यहाँ ज्ञानावरणीय कर्मदण्डक में तो आदि

બીજુ જે કોઈ કથન આ જ્ઞાનાવરણીય કર્મના બંધ કરવાના સંબંધમાં કહેલ
 છે, તે તમામ કથન પાપ કર્મના પ્રકરણમાં કહેલ કથન પ્રમાણે સમજવું તે
 કથનમાં અને આ કથનમાં જે કોઈ ફેરફાર છે. તે તે ‘નવરં’ જીવપદે મણુ-
 સ્સપદે ચ સકસાઈમિ જાવ લોભકસાઈમિ ચ પઢમવિતિયા ભંગા’ આ પાઠ દ્વારા
 પ્રગટ કરવામાં આવેલ છે આ કથનથી એ સમજાવ્યું છે કે—જીવપદમાં અને
 મનુષ્યપદમાં સકષાયી—યાવત્ લોભકષાયવાળા જીવનો આશ્રય કરીને પહેલો
 અને બીજો એવા બે ભંગો કહેવા જોડાશે

કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે પાપ કર્મના ઢંડકમાં જીવ પદ અને મનુષ્ય
 પદમાં સકષાયી પદથી લઈને લોભકષાયી પદ સુધી સૂક્ષ્મસંપરાયના મોહ
 રૂપ પાપ કર્મના અબન્ધકપણાથી પહેલો બીજો ત્રીજો અને ચોથો એ ચાર ભંગો
 કહ્યા છે. પરંતુ અહિંયાં આ જ્ઞાનાવરણીય કર્મના ઢંડકમાં તો પહેલાના બે

દ્વિતીયમ્ જ્ઞૌ 'અવધનાત્ વધનાતિ મન્તસ્યતિ, અવધનાત્ વધનાતિ ન મન્તસ્યતીત્યા-
કારકૌ એવ વક્તવ્યૌ અવીતરાગસ્ય જ્ઞાનાવરણીયકર્મબન્ધકત્વસ્ય સદ્ભાવાત્
તાવત્ પર્યન્તં જ્ઞાનાવરણીયકર્મણઃ સામ્રાજ્ય વિલસતિ યાવન્નોદેતિ વીતરાગિત્વ
મચ્છન્દમાસ્કર હતિ । એવં પ્રદર્શિતપદયોરુમયોઃ પ્રકરણયો વૈલક્ષણ્યમ્, તદન્યત્
સર્વમપિ ઉમયત્રાપિ સમાનમેવ મવતીત્યાશયેનાહ—'અવસેસં' ઇત્યાદિ, 'અવસેસં તં
ચેવ જાવ વેમાણિયા' અવશેષં કથિતવૈલક્ષણ્યાતિરિક્ત સર્વમપિ જ્ઞાનદૃષ્ટ્યાદિપદં
તદેવ યદેવ પાપકર્મદણ્ડકે કથિતમ્ કિયત્પર્યન્તં પાપકર્મદણ્ડકં સમાનતયા
જ્ઞાતવ્યમ્ ? તત્રાહ—'જાવ' ઇત્યાદિ, 'જાવ વેમાણિયા' યાવદ્વૈગાનિકાઃ નારકા-
દારમ્ય વૈમાનિકપર્યન્ત પ્રતિદણ્ડકે પાપકર્મદણ્ડકવદેવ સર્ગપિ વ્યવસ્થા જ્ઞાત-
વ્યેતિ । 'એવં દરિસણાવરણિજ્જેણ વિ દંડગો માણિયવ્વો નિરવસેસો' એવં જ્ઞાના
વરણીયકર્મદણ્ડકવદેવ દર્શનાવરણીયેનાપિ કર્મણો દણ્ડકો મણિતવ્વો નિરવશેષો
યથા યથા જ્ઞાનાવરણીયકર્મદણ્ડકો નિરૂપિતઃ તથા તથા તેનૈવ ક્રમેણ દર્શનાવર-
ણીયેઽપિ દણ્ડકઃ સમગ્રોઽપિ વક્તવ્યઃ, જ્ઞાનાવરણીયદર્શનાવરણીયકર્મણોઃ

કે પ્રથમ ઓર દ્વિતીય—અવધનાત્, વધનાતિ, મન્તસ્યતિ ૧—'અવધનાત્ વધનાતિ,
ન મન્તસ્યતિ'—એ દો હી ભંગ કહે ગયે હૈ। કયોંકિ અવીતરાગ જ્ઞાનાવરણીય
કર્મ કા બન્ધક હોતા હૈ। જ્યતક આત્મા મેં વીતરાગતા રૂપ સૂર્ય કા
પ્રચન્દ પ્રતાપ નહીં તપતા હૈ ત્ય તક આત્મા મેં જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કી
બન્ધકતા રહતી હૈ। ઇસ પ્રકાર સે હન દોનોં પ્રકરણોં મેં ઇસી બાત કો
લેકર અન્તર હૈ—ઓર કોઈ અન્તર નહીં હૈ—ઓર સ્વ નશ્વન સમાન હૈ।
અતઃ યહ સમાનતા 'અવસેસં તં ચેવ જાવ વેમાણિયા' નારક સે લેકર
વૈમાનિક તક પ્રતિદણ્ડક મેં પાપકર્મ દણ્ડક કી જૈસી હી હૈ। 'એવં
દરિસણાવરણિજ્જેણ વિ દંડગો નિરવસેસો માણિયવ્વો નિરવસેસો'

ભંગો એટલે કે પહેલો અને બીજો એ બે ભંગો 'અવધનાત્ વધનાતિ, મન્તસ્ય-
તિ ૧—અવધનાત્, વધનાતિ, ન મન્તસ્યતિ' આ બે જ ભંગો કહેલા છે. કેમકે—
અવીતરાગ, જ્ઞાનાવરણીય કર્મના બધક હોય છે જ્યાં સુધી આત્મામાં વીત-
રાગ રૂપ સૂર્યના પ્રચન્દ પ્રતાપ તપતો નથી, ત્યાં સુધી આત્મામાં જ્ઞાના-
વરણીય કર્મનું બધકપણું રહે છે આ રીતે આ બન્ને પ્રકરણોમાં આ
વિષયને લઈને અન્તર રહેલ છે તે સિવાય બીજું કંઈ જ અન્તર નથી બાકીનું
સઘણ કથન સરખું જ છે તેથી તે સમાનપણું 'અવસેસ તં ચેવ જાવ વેમા-
ણિયા' નારકથી લઈને વૈમાનિકો સુધીના દરેક દંડકોમાં પાપકર્મના દંડક
પ્રમાણે જ કહેલ છે. 'એવં દરિસણાવરણિજ્જેણ વિ દંડગો માણિયવ્વો નિરવસેસે'

સમાનધર્મત્વાદિતિ । ‘જીવેણં મંતે । વેયણિજ્જં કમ્મં કિં વંધી પુચ્છા’ જીવઃ
સ્વલુ મદન્ત ! વેદનીયં કર્મ કિમ્ અવધનાત્ વધનાતિ મન્તસ્યતિ ૧, અવધનાત્
વધનાતિ ન મન્તસ્યતિ ૨, અવધનાત્ ન વધનાતિ મન્તસ્યતિ ૩, અવધનાત્ ન વધનાતિ ન
મન્તસ્યતીતિ ૪ ચતુર્મેક્લકઃ પ્રશ્નઃ પૃચ્છયા સંગૃહ્યાતે, મગવાનાહ-‘ગોયત્રા’ इत्यादि,

જ્ઞાનાવરણીય દળક્રક કે જેણા હી દર્શનાવરણીય કર્મ કા દળક્રક મી
સમ્પૂર્ણ કહના ચાહિય । ક્યોંકિ હન દોનો કર્મો મેં સમાન ધર્મતા હૈ ।

‘જીવે ણં મંતે ! વેયણિજ્જં કમ્મં કિં વંધી પુચ્છા હે મદન્ત !’ જીવને
કયા વેદનીય કર્મ ભૂતકાલ મેં વાંધા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ ઉસે વાંધતા હૈ
કયા ? ભવિષ્યત્ મેં વહ ઉસે વાંધેગા કયા ? અથવા-જીવને ભૂતકાલ
મેં કયા વેદનીય કર્મ કા વંધ કિયા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ ઉસકા વંધ કરતા
હૈ કયા ? ઔર કયા વહ ભવિષ્ય કાલ મેં ઉસકા વન્ધ નહીં કરેગા ?
અથવા-ભૂતકાલ મેં વહ ઉસકા વન્ધ કર ચુકા હૈ કયા ? વર્તમાન મેં
વહ ઉસકા વન્ધ નહીં કરતા હૈ કયા ? ભવિષ્યત્ મેં વહ ઉસકા વંધ
કરેગા કયા ? અથવા-ભૂતકાલ મેં હી કયા ઉસને ઉસકા વન્ધ કિયા હૈ ?
વર્તમાન મેં વહ ઉસકા વન્ધ નહીં કરતા હૈ ? ઔર ભવિષ્યત્ કાલ મેં
મી વહ કયા ઉસકા વન્ધ નહીં કરેગા ? હસ પ્રકાર સે યહ-અવધનાત્
વધનાતિ મન્તસ્યતિ ૧ અવધનાત્ ન વધનાતિ મન્તસ્યતિ ૨ અવધનાત્ ન
વધનાતિ મન્તસ્યતિ ૩ અવધનાત્ ન વધનાતિ ન મન્તસ્યતિ ૪’ વેદનીય
કર્મ કે વન્ધ કે વિષય મેં હન ચાર મંગો કો લેકર ગૌતમસ્થામીને

જ્ઞાનાવરણીય દલકના કથન પ્રમાણે દર્શનાવરણીય કર્મનો દલક પણ કહેવો
જોઈએ. કેમકે આ બંનેના કર્મોમાં સાધર્મ્યપણું કહેવું છે.

‘જીવે ણં મંતે ! વેયણિજ્જં કમ્મ કિં વંધી પુચ્છા’ હે બગવન્ ભૂતકાળમાં
જીવે વેદનીય કર્મનો ભંધ કયો છે ? વર્તમાન કાળમાં તે તેનો ભંધ કરે
છે ? ભવિષ્ય કાળમાં તે તેનો ભંધ કરશે ? અથવા જીવે ભૂતકાળમાં વેદનીય
કર્મનો ભંધ કયો છે ? વર્તમાનમાં તે તેનો ભંધ કરે છે ? અને ભવિષ્યમાં
તે વેદનીય કર્મનો ભંધ નહીં કરે ? અથવા ભૂતકાળમાં તે વેદનીય કર્મનો
ભંધ કરી ચૂક્યો છે ? વર્તમાનમાં તે તેનો ભંધ નથી કરતો ? અને ભવિ-
ષ્યમાં તે તેનો ભંધ કરશે ? અથવા ભૂતકાળમાં જ તેણે વેદનીય કર્મનો
ભંધ કર્યો છે ? વર્તમાનમાં તે તેનો ભંધ નથી કરતો ? અને ભવિષ્ય કાળમાં
પણ તે તેનો ભંધ નહીં કરે ? આ રીતે આ ‘અવધનાત્, વધનાતિ, મન્તસ્યતિ’
‘અવધનાત્ વધનાતિ ન મન્તસ્યતિ ૧’ અવધનાત્, ન વધનાતિ મન્તસ્યતિ ૨ અવધનાત્
ન વધનાતિ ન મન્તસ્યતિ ૪’ વેદનીય કર્મના ભંધના સંબંધમાં આ ચાર ભંગોને

‘ગૌતમ’ હે ગૌતમ ! ‘અત્યેગદ્દ વંધી વંધઃ વંધિસ્સદ્’ અસ્ત્યેકકઃ કશ્ચિજ્જીવો વેદનીયં કર્માતીતકાલે અવધ્નાત્ વધ્નાતિ વેદનીયં કર્મ વર્તમાનકાલે, મન્તસ્યતિ ચાનાગતકાલે વેદનીયં કર્મ ૧, તથા ‘અત્યેગદ્દ વંધી વંધઃ ન વંધિસ્સદ્’ અસ્ત્યેકકો જીવોઽવધ્નાત્ અતીતકાલે વેદનીયં કર્મ, વધ્નાતિ ચ વેદનીયં કર્મ વર્તમાનકાલે, ન મન્તસ્યતિ અનાગતકાલે વેદનીયં કર્મ ૨, ‘અત્યેગદ્દ વંધી ન વંધઃ ન વંધિસ્સદ્’ અસ્ત્યેકકઃ કશ્ચિજ્જીવોઽવધ્નાત્ અતીતકાલે વેદનીયં કર્મ, ન વધ્નાતિ વેદનીયં કર્મ કશ્ચિજ્જીવો વર્તમાનકાલે, ન મન્તસ્યતિ ચાનાગતકાલે વેદનીયં કર્મ કશ્ચિજ્જીવઃ ૪, તદેવ વેદનીયકર્મદણ્ડકે પ્રથમદ્વિતીયચતુર્થમન્ગલા ભગવતા અનુમોદિતાઃ તત્ર પ્રથમો મન્ગલ, અમવ્યજીવમાશ્રિત્ય કથિતઃ તસ્ય ત્રિકાલેઽપિ

પ્રભુશ્રી સે પ્રશ્ન પૂછા છે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે છે-‘અત્યેગદ્દ વંધી વંધઃ વંધિસ્સદ્’ હે ગૌતમ ! કિસી એક જીવ વેદનીય કર્મ ભૂતકાલ મેં બાંધતા હૈ વર્તમાન મેં વહ ઉસે બાંધતા હૈ તથા-ભવિષ્યત્ કાલ મેં વહ ઉસે બાંધેગા ૧ તથા-કિસી એક જીવને ભૂતકાલ મેં વેદનીય કર્મ બાંધા હૈ વર્તમાન મેં વહ ઉસે બાંધતા હૈ પર ભવિષ્યત્ મેં વહ ઉસે નહીં બાંધેગા ૨ તથા-કિસી એક જીવને ભૂતકાલ મેં વેદનીય કર્મ બાંધા હૈ વર્તમાન મેં વહ ઉસે નહીં બાંધતા હૈ ઓર ન ભવિષ્યત્ કાલ મેં વહ ઉસે બાંધેગા । હસ પ્રકાર સે યહાં પ્રથમ દ્વિતીય ઓર ચતુર્થ એસે ત્રીન મંગ હોતે હૈ । ઇનમેં પ્રથમ મંગ અમવ્ય જીવ કી અપેક્ષા સે હૈ । કયોં કિ એસે જીવ મેં સર્વદા ત્રિકાલ મેં વેદનીય કર્મ કે વન્ધ કા સજ્જાવ રહતા હૈ દ્વિતીય મંગ ડસ જીવ કી અપેક્ષા સે હૈ જો મવ્ય ભવિષ્યત્ મેં

લઈને શ્રીગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને પ્રશ્ન પૂછેલ છે, તેના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘અત્યેગદ્દ વંધી, વંધઃ વંધિસ્સદ્’ હે ગૌતમ ! કેઈ એક જીવે ભૂતકાળમાં વેદનીય કર્મના બંધ કર્યો છે, વર્તમાનમાં તે તેના બંધ કરે છે, તથા ભવિષ્ય કાળમાં તે તેના બંધ કરશે ૧ તથા કેઈ એક જીવે ભૂતકાળમાં વેદનીય કર્મના બંધ કર્યો છે, વર્તમાનમાં તે તેના બંધ કરે છે, પણ ભવિષ્યમાં તે તેના બંધ નહીં કરે ૨ તથા કેઈ એક જીવે ભૂતકાળમાં વેદનીય કર્મના બંધ કર્યો છે, વર્તમાન કાળમાં તે તેના બંધ કરતો નથી તથા ભવિષ્ય કાળમાં પણ તેના બંધ નહીં કરે આ પ્રમાણે અહિંયાં પહેલો બીજો અને ત્રીજો એ ત્રણ ભાગો હોય છે. તેમાં પહેલો ભાગ અભવ્ય જીવની અપેક્ષાથી કહેલ છે. કેમકે-એવા જીવમાં સર્વદા ત્રણ કાળમાં વેદનીય કર્મના સજ્જાવ રહે છે. બીજો

વેદનીયકર્મણઃ સજ્ઞાવાદિતિ । દ્વિતીયસ્તુ મજ્ઞઃ યો અવિષ્યત્કાલે મોક્ષં યાસ્યતિ તાદૃશં ભવ્યવિશેષયાશ્રિત્ય કથિતઃ । તૃતીયમજ્ઞસ્તુ અવધનાત્ ન વધનાતિ મન્તસ્ય-તીત્યાકારકોઽવ ન સંભવતિ વેદનીયકર્મ અવધ્વા પુનસ્તદ્વબન્ધનસ્યાસંભવાદિતિ । ચતુર્થમજ્ઞસ્તુ અવધનાત્ ન વધનાતિ ન મન્તસ્યતીત્યાકારકઃ અયોગિકેવલિનમાશ્રિત્ય કથિતમિતિ । ‘સલેસ્સે વિ एवं ચેવ તદય દિહૂગા મંગા’ સલેશ્યોઽપિ એવમેવ સામાન્યતો જીવનદેવ તૃતીયમજ્ઞારહિતાઃ યથમદ્વિતીયચતુર્થરૂપાસ્ત્રયો મજ્ઞા વક્તવ્યાઃ, તૃતીયમજ્ઞારહિતાસ્ત્રયો મજ્ઞાઃ સલેશ્યે જ્ઞાતવ્યાઃ પરન્તુ અત્ર કશ્ચિત્ શક્યતે યત્ અવધનાત્ ન વધનાતિ ન મન્તસ્યતીત્યાકારકચતુર્થો મજ્ઞોઽવ ન ઘટતે, અયં ચતુર્થો મજ્ઞસ્તુ લેશ્યારહિતે અયોગિન્યેવ ઘટતે લેશ્યાયા સ્ત્રયોદશગુણસ્થાનક પર્યન્તમેવ સજ્ઞાવાત્ તથા યાવત્સલેશ્યં વેદનીયકર્મણાં સમ્બન્ધક એવ મવતિ ।

મુક્તિ મેં જાવેગા । અવધનાત્ ન વધનાતિ મન્તસ્યતિ’ એસા જો તૃતીય અંગા હૈ વહ યહાં પર નહીં હૈ—ક્યોંકિ વેદનીયકર્મ કો નહીં વાંધ કર જીવ પુનઃ વેદનીય કર્મ કા બન્ધ નહીં કરતા હૈ । તથા ચતુર્થ જો અંગ હૈ વહ અયોગિક કેવલી કી અપેક્ષા સે હૈ ।

‘સલેસ્સે વિ એવં ચેવ’ લેશ્યા વાલે જીવ મેં ખી તૃતીય અંગ કે સિવાય બાકી કે પ્રથમ દ્વિતીય ઓર ચતુર્થ અંગ હોતે હૈં એસા સમજ ના ચાહિયે ।

શંકા—‘અવધનાત્ ન વધનાતિ ન મન્તસ્યતિ’ એસા જો ચતુર્થ અંગ હૈ વહ યહાં સંબંધિત નહીં હોતા હૈ ક્યોંકિ યહ અંગ ડહી જીવ મેં સંભવતા હૈ જો અયોગિક કેવલી હૈ—ક્યોંકિ વે હી લેશ્યા રહિત હોતે હૈં ઓર તેરહ ગુણ સ્થાન તક લેશ્યા કા સદ્ભાવ કહા ગયા હૈ । અતઃ જબ

ભંગ એ જીવની અપેક્ષાથી છે એ ભવ્ય જીવ ભવિષ્યમાં મુક્તિ જવાના હોય ‘અવધનાત્ ન વધનાતિ મન્તસ્યતિ’ આ પ્રમાણેનો એ ત્રીજો ભગ છે તે અહિયાં થતો નથી કેમકે વેદનીય કર્મને બાંધ્યા વિના જીવ ફરીથી વેદનીય કર્મને બાંધ કરતો નથી તથા ચોથો એ ભગ છે, તે અયોગી કેવલીની અપેક્ષાથી કહેલ છે ‘સલેસ્સે વિ એવં ચેવ’ લેશ્યાવાળા જીવને પણ ત્રીજા ભંગ સિવાયના બાકીના પહેલો, બીજો અને ચોથો એ ત્રણે ભગો હોય છે તેમ સમજવું.

શંકા—‘અવધનાત્, ન વધનાતિ ન મન્તસ્યતિ’ આ રીતે એ ચોથો ભગ છે, તે અહિયાં સંબંધિત થતો નથી. કેમકે—તે ભગ જો જીવમાં સંભવે છે કે એ અયોગી કેવળી હોય છે. કેમકે—તેજોજી લેશ્યા રહિત હોય છે. અને તેરમા શુદ્ધસ્થાન સુધી લેશ્યાનો સદ્ભાવ કહેલ છે. તેથી જ્યારે લેશ્યાવાળા જીવને

અત્ર સમાધત્તે ચત્ અસ્માદેવ સૂત્રપ્રાપ્તપાત્ અયોગિત્વસ્ય પ્રથમમયે ઘટાલાલ ન્યાયેન પરમશુક્લલેશ્યાડત્તીતિ સ્લેશ્યસ્ય ચતુર્થો ભગ્નો ઘટતે ઇતિ । તત્ત્વં તુ બહુશ્રુતગમ્યમિતિ । ‘કૃણ્ણલેશ્સે જાવ પમ્હલેસ્સે પદ્મવિતિયા મંગા’ કૃણ્ણલેશ્યો યાવત્ પદ્મલેશ્યઃ પ્રથમદ્વિતીયૌ મંગૌ કૃણ્ણલેશ્યાદારભા પદ્મલેશ્યાવિશિષ્ટપર્યન્ત લેશ્યાવતિ જીવે અવધ્નાત્ વધ્નાતિ મન્ત્સ્યતિ૧, અવધ્નાત્ વધ્નાતિ ન મન્ત્સ્યતી-ત્યાકારકૌ દ્વૌ મજ્ઞી જ્ઞાતવ્યાવિદિ કૃણ્ણલેશ્યાદિ પશ્ચકેડયોગિત્વસ્યાભાવાદિતિ । ‘સુક્લેસ્સે તદ્યવિહૂળા મંગા’ શુક્લલેશ્યે સ્લેશ્યપાત્ તૃતીયમજ્ઞવિહીનાઃ પ્રથમ-લેશ્યાવાલે જીવકે યહ ચતુર્થ મંગ સમવતા હી નહીં હૈ ફિર ઉસે યહાં ક્યોં કહા ગયા હૈ ? તાત્પર્ય ઇસ કથન કા યહી હૈ કિ સ્લેશ્ય જીવ કે યહ ચતુર્થ મંગ નહીં યજતા હૈ ।

ઉત્તર—ઇસ સૂત્ર કે કથન સે હી ઘંટાલાલન ન્યાય સે યહ જ્ઞાત હોતા હૈ કિ અયોગિક અવસ્થા મેં શ્રી પ્રથમ સમય મેં પરમશુક્લ લેશ્યા કા મદ્રાવ હૈ । ઇનીસે સ્લેશ્ય જીવ કે ચતુર્થ મંગ કહા ગયા હૈ । ઓર ઇસમેં કયા વિશેષતા હૈ સો યહ બહુજ્ઞાની જાને । ‘કૃણ્ણલેસ્સે જાવ પમ્હલેસ્સે પદ્મવિતિયા મંગા’ કૃણ્ણલેશ્ય સે લેકર પદ્મ લેશ્યા તક કી લેશ્યા ઓં સે વિશિષ્ટ જીવ મેં પ્રથમ ઓર દ્વિતીય એસે આદિ કે દો મંગ હોતે હૈ તથા—‘સુક્લલેસ્સે તદ્યવિહૂળા મંગા’ શુક્લલેશ્યાવાલે જીવોં કે તૃતીય મંગ કે સિવાય પ્રથમ દ્વિતીય ઓર ચતુર્થ એસે ત્રીન મંગ હોતે હૈ । તાત્પર્ય યહી હૈ કિ કૃણ્ણાદિ પાંચ લેશ્યાવાલે જીવ કે અયોગિતા કા અભાવ હોને સે યહ વેદનીય કર્મ કા અવબન્ધક નહીં

આ ચોથો ભગ સભવતો જ નથી તો તે ભગ અહિયાં કેમ કહ્યો છે ? કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે—લેશ્યાવાળા જીવને આ ચોથો ભંગ સભવતો નથી.

ઉત્તર—આ સૂત્રના કથનથી ‘ઘંટાલાલન’ ન્યાયથી એમ જણાઇ આવે છે કે—અયોગિક અવસ્થામાં પણ પહેલા સમયમાં પરમશુક્લ લેશ્યાનો સદ્ભાવ રહે છે. તેથી લેશ્યાવાળા જીવને ચોથો ભંગ કહ્યો છે. તે શિવાય તેમાં શું વિશેષતા છે, તે વિશેષ જ નિયો સમજ શકે.

‘કૃણ્ણલેસ્સે જાવ પમ્હલેસ્સે પદ્મવિતિયા મંગા’ કૃણ્ણ લેશ્યાથી લઇને પદ્મલેશ્યા સુધીની લેશ્યાઓથી વિશિષ્ટ જીવમાં પહેલો અને બીજો એ બેજ ભગ હોય છે તથા ‘સુક્લલેસ્સે તદ્યવિહૂળા મંગા’ શુક્લ લેશ્યાવાળા જીવને ત્રીજા ભંગ સિવાય પહેલો, બીજો, અને ચોથો એ ત્રણ ભગો હોય છે.

આ કથનનું તાત્પર્ય એજ છે કે—કૃણ્ણ વિગેરે પાંચ લેશ્યાવાળા જીવને અયોગિપણુનો અભાવ હોવાથી તે વેદનીય કર્મનો અબધક થતો નથી. તેથી

દ્વિતીયચતુર્થરૂપા મજ્ઞા મવન્તીતિ જ્ઞાતવ્યમ્ । ‘અલેક્ષે ચરિમો મંગો’ અલેક્ષ્યઃ
લેક્ષ્યારહિતઃ કેવલીસિદ્ધશ્ચ તસ્ય ચ અવધ્વાત્ ન વદ્જ્ઞાતિ ન મન્તસ્યતિ इति एक
एव चतुर्थो भङ्गो भवतीति । ‘कण्हपक्विए पढमवितिया’ कृष्णपाक्षिकस्य
प्रथमद्वितीयभङ्गौ भवतः कृष्णपाक्षिकस्यायोगित्वाभावात् । ‘सुकपक्विए तइय-
विहूणा’ शुक्लपाक्षिकः, तृतीयविहीनास्तयः प्रथमद्वितीयचतुर्थमज्ઞા મવન્તિ શુક્લ-
પાક્ષિકસ્યા યોગિત્વસ્યાપિ સંભવાદિતિ । ‘एवं सम्मदिट्ठिस्स वि’ एवं शुक्लपा-
क्षिकवदेव सम्यग्दृष्टेरपि तृतीयविहीना. प्रथमद्वितीयचतुर्थमज्ઞા મવન્તિ સમ્ય-
ગ્દ્રષ્ટેરયોગિત્વસ્યાપિ સંભવેન વન્ધાસંભવાદિતિ । ‘मिच्छादिट्ठिस्स सम्मामिच्छा-

होता है । इसलिये इसमें आदि के दो भंग कहे गये हैं तथा शुक्ललेक्ष्या
वाले जीव के सलेक्ष्य की तरह तीन भंग कहे गये हैं । ‘अलेक्से चरिमो
भंगो’ लेक्ष्यारहित शैलेक्षीगत केवली और सिद्ध इनके केवल एक चतुर्थ
हीभंग होता है । ‘कण्हपक्विए पढमवितिया’ कृष्णपाक्षिक के अयोगिता
के अभाव से प्रथम के दो भंग होते हैं । ‘सुकपक्विए तइयविहूणा’
शुक्लपाक्षिक जीव के अयोगिता भी वहां होने के कारण तृतीय भंग
विहीन प्रथम द्वितीय और चतुर्थ भंग ऐसे तीन भंग कहे गये हैं ।
‘एवं सम्मदिट्ठिस्स वि’ इसी प्रकार से सम्यग्दृष्टि जीव के भी अयोगिता
की संभवता से तृतीय भंग के बिना प्रथम द्वितीय और चतुर्थ ऐसे तीन
भंग होते हैं । अयोगिता की संभवता से वहां वेदनीयकर्म के बन्ध की
असंभवता है । इस कारण वहां मात्र तृतीय भंग का अभाव प्रकट किया
गया है । ‘मिच्छादिट्ठिस्स सम्मामिच्छादिट्ठिस्स च पढमवितिया’ मिथ्या

તેઓને આદિના પહેલો અને બીજો એ બે ભંગો કહ્યા છે. તથા શુક્લ
લેક્ષ્યાવાળા જીવને લેક્ષ્યાવાળા જીવની જેમ ત્રણ ભંગો કહ્યા છે.

‘અલેક્ષે ચરિમો મંગો’ લેક્ષ્યા વિનાના જીવને એટલે શૈલેક્ષી અવસ્થા
વાળા કેવળી અને સિદ્ધોને કેવળ એક ચોથો ભંગ જ હોય છે ‘કણ્ઠપક્વિય
પદમવિતિયા’ કૃષ્ણપાક્ષિકને અયોગીપણાના અભાવમા પહેલો અને બીજો એ
બે ભંગો હોય છે ‘સુકપક્વિય તઇયવિહૂણા’ શુક્લ પાક્ષિક જીવને તેઓને
અયોગિપણુ પણ હોવાથી ત્રીજા ભંગ સિવાય પહેલો, બીજો અને ચોથો એ
ત્રણ ભંગો કહ્યા છે. ‘एव सम्मदिट्ठिस्स वि’ એજ પ્રમાણે સમ્યગ્દ્રષ્ટિવાળા
જીવને પણ અયોગિપણુની સંભવતાથી ત્રીજા ભંગ સિવાયના પહેલો, બીજો
અને ચોથો એ ત્રણ ભંગો હોય છે. અયોગિતાની સંભવતાથી ત્યાં વેદનીય
કર્મના બંધનું અસંભવપણુ છે. તે કારણથી ત્યાં ત્રીજા ભંગનો અભાવ કહેલ છે.

દિદ્વિસ્સ ય પદમવિતિયા' મિથ્યાદૃષ્ટેઃ સમ્યગ્મિથ્યાદૃષ્ટે (મિથ્યાદૃષ્ટે)શ્ચ પ્રથમદ્વિતીય-
મદ્ભૌ ભવતઃ અનયોરયોગિત્વાભાવેન વેદનીય કર્મણોઽવન્ધ્યક્ત્વસ્યાઽભાવાદિતિ ।
'નાગિસ્સ તદ્વચ્ચિહ્વણા' જ્ઞાનિન સ્તુતીયચિહ્વીનાઃ પ્રથમદ્વિતીયચતુર્થમદ્ભૌ ભવન્તિ
જ્ઞાનિનઃ કેવલિનધ્યાયોગિત્વેન તૃતીયસ્યાસંભવાદિતિ । 'આમિણીચોદ્ધિયનાણી
જાવ મળપજ્જવનાણી પદમવિતિયા' આમિનિચોધિક્કજ્ઞાની યાવત્ મનઃપર્યવજ્ઞાની,
અત્ર પ્રથમદ્વિતીયમદ્ભૌ ભવતઃ એતેષામયોગિત્વાભાવાદિતિ । 'કેવલનાણી તદ્વચ
ચિહ્વણા' કેવલજ્ઞાનીતૃતીયચિહ્વીનઃ કેવલજ્ઞાનિનોઽયોગિત્વેન પ્રથમદ્વિતીયચતુર્થ
મદ્ભૌરૂપાસ્ત્રયો મદ્ભૌ ભવન્તિ । 'અંવં નોમલોવુત્તં અવેદણ અકસાઈ સામારો-

દૃષ્ટિ જીવ કે ઔર મિથ્ર દૃષ્ટિ જીવ કે પ્રથમ ઔર દ્વિતીય એસે દો
ભંગ હોતે હૈં । ક્યોંકિં इनमें अयोगिता के अभाव से वेदनीय कर्म की
अवन्धकता का अभाव है । 'नागिस्स तद्वचचिह्णाना' ज्ञानी के प्रथम
द्वितीय और चतुर्थ ऐसे तीन भंग होते हैं ज्ञानी और केवल ज्ञानी के
पुनः वेदनीय कर्मकी अवन्धकता न होने के कारण यहाँ तृतीय
भंग नहीं कहा गया है । 'आमिणिचोद्विज्जनाणी जाव मणपज्ज-
वनाणी पदमवितिया' आमिनिचोधिक ज्ञानी से लेकर यावत्
मनःपर्यव ज्ञानी तक के जीनों में प्रथम और द्वितीय ऐसे दो भंग होते हैं
क्योंकि इनके अयोगिता का उस समय अलङ्कार रहता है । 'केवलनाणी
तद्वचचिह्णाना' केवलज्ञानी के प्रथम द्वितीय और चतुर्थ ऐसे तीन भंग
होते हैं-तृतीय भंग यहाँ नहीं होता है, क्योंकि उस अवस्था में जब

‘મિચ્છાદિદ્વિસ્સ સમ્મામિચ્છાદિદ્વિસ્સ ય પદમવિતિયા’ મિથ્યાદૃષ્ટિવાળા જીવને
અને સમ્યગ્મિથ્યાદૃષ્ટિ જોટલે કે મિથ્રદૃષ્ટિવાળા જીવને પહેલો અને ત્રીજો જો
રીતે જો બંગો હોય છે. કેમકે-તેઓમાં અયોગિપણના અભાવથી વેદનીય
કર્મના અબંધકપણનો અભાવ કહ્યો છે. ‘નાગિસ્સ તદ્વચ્ચિહ્વણા’ જ્ઞાનીને ત્રીજા
ભંગને જોડીને પહેલો, બીજો અને ચોથો જો ત્રણ ભંગો હોય છે જ્ઞાની,
અને કેવળજ્ઞાનીને અયોગી પણના સદ્ભાવથી વેદનીય કર્મનું અંધકપણ ન
હોવાથી ત્રીજો ભંગ કહેવ નથી. ‘આમિણીચોદ્ધિયનાણી જાવ મળપજ્જવનાણી
પદમવિતિયા’ આમિનિચોધિક્ક જ્ઞાનથી લઈને યાવત્ મનઃપર્યવજ્ઞાની સુધીના
જીવોમાં પહેલો અને બીજો જો રીતે જો બંગો હોય છે કેમકે તેઓને
અયોગિપણનો તે વખતે સદ્ભાવ હોતો નથી. ‘કેવલનાણી તદ્વચ્ચિહ્વણા’ કેવળ
જ્ઞાનીને પહેલો, બીજો અને ચોથો જો ત્રણ ભંગો હોય છે. તેમને ત્રીજો

વચ્ચે અનાગારોવચ્ચે' એવં ક્ષેવલીવદેવ નોસંજોપયુક્તઃ, અવેદકઃ, અકષાયી, સાકારોપયુક્તઃ, અનાકારોપયુક્તઃ, 'એસુ તદ્યવિહૂણા' એસેષુ નો સંજોપયુક્તા-દારમ્ય અનાકારોપયુક્તેષુ તૃતીયમજ્ઞમિદીનાઃ પ્રથમદ્વિતીયચતુર્થમજ્ઞા ભવન્તિ । 'અજોગિમિય ચરિમો' અયોગિનિ ચ ચરમો મજ્ઞઃ અવધનાત્ ન વધનાતિ ન મન્તસ્યતિ, ઇત્યાકારકો જ્ઞાતવ્યઃ । 'સેસેસુ પદમવિતિયા' શેષેષુ અયોગિવ્યતિ-રિક્તેષુ પ્રથમદ્વિતીયમજ્ઞૌ જ્ઞાતવ્યૌ ઇતિ । 'નેરહ્યાણં મંતે ! વેયણિજ્જં કમ્મં કિં વંધી વંઘઃ' નૈરયિકઃ સહુ મદન્ત ! વેદનીયં કર્મ કિમ્ અવધનાત્ વધનાતિ મન્તસ્યતિ?, અવધનાત્ વધનાતિ ન મન્તસ્યતિ?, અવધનાત્ ન વધનાતિ મન્તસ્યતિ?

જરૂર અયોગી હોતા હૈ તો ઉસકે વેદનીય કર્મ કા વન્ધ નહીં હોતા । 'એવં નો સન્નોવચ્ચે અવેદક અકસાઈ, સાગારોવચ્ચે અનાગારોવચ્ચે' હસી પ્રકાર સે નો સંજ્ઞા મેં ઉપયુક્ત વેદરહિત કષાય રહિત સાકારોપયુક્ત ઔર અનાકારોપયુક્ત જીવોં કે 'તદ્ય વિહૂણા' તૃતીય અંગ રહિત પ્રથમ દ્વિતીય ઔર ચતુર્થ એસે ત્રીન અંગ હોતે હૈ । 'અજોગિમિય ચ ચરિમો' અયોગી મેં અન્તિમ અંગ હોતા હૈ । 'સેસેસુ પદમવિતિયા' શેષ જીવોં મેં -અયોગિવ્યતિરિક્ત જીવોં મેં પ્રથમદ્વિતીય અંગ હોતે હૈ । 'નેરહ્યાણં મંતે ! વેયણિજ્જં કમ્મં કિં વંધી વંઘઃ વંધિસ્સઘ' હે મદન્ત નૈરયિક જીવને કયા પહિલે-ભૂતકાલ મેં વેદનીય કર્મ કા વન્ધ કિયા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ કરતા હૈ ? અવિવિષ્યત્ કાલ મેં જરૂર વન્ધ કરેગા ? અથવા-ભૂતકાલ મેં ઉસને વન્ધકિયા હૈ વર્તમાન મેં વહ વન્ધ કરતા હૈ ? અવિવિષ્યત્ મેં વહ વન્ધ નહીં

ભંગ હોતો નથી કેમકે તે અવસ્થામા બ્યારે તે અયોગી હોય છે તો તેને વેદનીય કર્મનો બધ હોતો નથી

'એવં નોસન્નોવચ્ચે, અવેદક અકસાઈ સાગારોવચ્ચે, અનાગારોવચ્ચે' એજ પ્રમાણે સાકારોપયોગવાળા અને અનાકારોપયોગવાળા જીવોને એટલે કે જે નોસંજોપયુક્ત હોય, વેદરહિત, કષાયરહિત, હોય તેવા જીવોને 'તદ્ય વિહૂણા' ત્રીજા ભાગને છોડીને પહેલો, બીજો અને ચોથો એ ત્રણ ભાગો હોય છે 'અજોગિમિય ચરિમો' અયોગી જીવમાં છેલ્લો ભાગ જ હોય છે 'સેસેસુ પદમવિતિયા' બાકીના જીવોને એટલે કે અયોગી શિવાયના જીવોને પહેલો અને બીજો એ બે ભાગો હોય છે.

'નેરહ્યાણં મંતે ! વેયણિજ્જં કમ્મં કિં વંધી, વંઘઃ વંધિસ્સઘ' હે ભગવન્ નૈરયિક જીવે ભૂતકાળમાં વેદનીય કર્મનો બધ કર્યો છે ? વર્તમાન કાળમાં તે વેદનીય કર્મનો બધ કરે છે ? અને ભવિષ્ય કાળમાં તે તેનો બધ કરશે ? અથવા ભૂતકાળમાં તેણે વેદનીય કર્મનો બધ કર્યો છે ? વર્તમાન કાળમાં

અવધનાત્ ન વધનાતિ ન મન્સ્યતીતિ ચતુર્મઙ્ગકઃ પ્રશ્નઃ, ઉત્તરમાહ-‘એવં’ इत्यादि,
‘एवं नेरइया’ एवं सामान्यतो जीववदेव प्रथमद्वितीयभङ्गौ ज्ञातव्यौ, कियत्पर्यन्तं पूर्ववदेव ज्ञातव्यं तत्राह-‘जाव’ इत्यादि, ‘जाव वेमाणियत्ति’ यावत्
वैमानिक इति नैरयिकादारभ्य वैमानिकपर्यन्तदण्डकेषु प्रथमद्वितीयभङ्गौ ज्ञातव्यौ
‘जस्स जं अत्थि’ यस्य यदस्ति तस्य विविच्य तद्वक्तव्यं यस्य जीवस्य नारकादेर्यत्
लेख्यादिकमस्ति तस्य जीवराशे स्तद् लेख्यादि सम्बन्धे भङ्गो वक्तव्य इति।
‘सव्वत्थ वि पढमवितिया’ सर्वत्र नारकादारभ्य वैमानिकान्तदण्डकेषु प्रथमद्वितीय

करेगा ? अथवा-भूतकाल में उसने बन्ध किया है, वर्तमान में वह बन्ध
नहीं करता है. भविष्यत्काल में वह बन्ध करेगा ? अथवा-उसने
भूतकाल में वेदनीय कर्म का बन्ध किया है, वर्तमान में वह इसका
बन्ध नहीं करता है और न भविष्यत्काल में वह इसका बन्ध करेगा ?
इस प्रकार से यह नारकियों द्वारा वेदनीय कर्म बन्ध के विषय में
त्रिकाल सम्बन्धी ४ चार भग विषयक प्रश्न है इसके उत्तर में प्रभुश्री
कहते हैं-‘एवं नेरइया’ हे गौतम । सामान्य से जीव के जैसा ही यहाँ
प्रथम और द्वितीय भंग होते हैं । और ये प्रथमद्वितीय भंग ‘जाव
वेमाणियत्ति’ यावत् वैमानिक तक के जीवों के होते हैं तथाच-नैरयिक
से लेकर वैमानिकतक के दण्डकों में प्रथम और द्वितीय ये दो भंग ही
होते हैं ऐसा जानना चाहिये ‘जस्स जं अत्थि सव्वत्थ वि पढम
वितिया’ इस प्रकार जिस नारकादि जीव के जो लेख्यादिक हों उसके

તે તેનો બંધ કરે છે ? અને ભવિષ્ય કાળમાં તેનો બંધ નહીં
કરે ? ૨ અથવા ભૂતકાળમાં તેણે તેનો બંધ કર્યો છે ? વર્તમાનમાં
તે તેનો બંધ નથી કરતો ? અને ભવિષ્ય કાળમાં તે તેનો બંધ કરશે ?
અથવા તેણે ભૂતકાળમાં વેદનીય કર્મનો બંધ કર્યો છે ? વર્તમાનમાં તે તેનો
બંધ નથી કરતો ? તથા ભવિષ્ય કાળમાં તે તેનો બંધ કરશે નહીં ? આ
પ્રમાણે નારકિયો દ્વારા વેદનીય કર્મ બંધના સંબંધમાં ત્રણે કાળ સંબંધી ૪
આર ભંગો થવાના સંબંધમાં પ્રશ્ન કરેલ છે

આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘एवं नेरइया’ हे गौतम ।
सामान्यपक्षाधी एवमा कथन प्रमाणे अहियां पडेवो. અને બીજો એ બે ભંગો
હોય છે, અને આ પહેલો તથા બીજો ભગ ‘जाव वेमाणियत्ति’ આ કથનથી
યાવત્ વૈમાનિક સુધીના જીવોને હોય છે તથા-નૈરયિકથી લઈને વૈમાનિક
સુધીના દડકોમાં પડેલો અને બીજો એ બે ભંગો જ હોય છે. તેમ સમજવું.
‘जस्स जं अत्थि सव्व वि पढमवितिया’ આ પ્રમાણે જે નારક વિગેરે જીવને
જે લેશ્યા વિગેરે કહેલ છે, તેને તેજ લેશ્યા વિગેરે સંબંધી ભંગ કહેવો

જાણાવેષ પક્તવ્યાવિત્તિ । ‘નવરં મણુસે જહા જીવે’ નવરં કેવલમેતાવદેવ વૈલક્ષ-
ણ્યમ્ યત્ મનુષ્યદણ્ડકે સામાન્યજીવદણ્ડકવદેવ તૃતીયમજ્ઞવિહીનાઃ પ્રથમ
દ્વિતીયચતુર્થમજ્ઞા પક્તવ્યાઃ જીવસમાનધર્મત્વાત્ મનુષ્યસ્યેતિ । ‘જીવે ણં મંતે !
મોહણિજ્જં કમ્મં કિં વંધી વંધઈ’ જીવઃ સ્વલુ ભદન્ત ! મોહનીયં કર્મ કિમ્ અવ-
ધ્નાત્ વધ્નાતિ મન્તસ્યતિ૧, અવધ્નાત્ વધ્નાતિ ન મન્તસ્યતિ૨, અવધ્નાત્ ન
વધ્નાતિ મન્તસ્યતિ૩, અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ ન મન્તસ્યતિ૪ ઇતિ ચતુર્મજ્ઞકો મોહ-

ણ્ણ લેદ્ધ્યાદિક કે સમ્બન્ધ મેં મંગ કહના ચાહિયે અતઃ સર્વત્ર-નૈરયિક
લે છેકર વૈમાનિક તક કે દણ્ડકોં મેં પ્રથમ દ્વિતીય મંગ હી હોતા હૈ ।
‘નવરં મણુસે જહા જીવે’ પરન્તુ મનુષ્ય દણ્ડક મેં સામાન્ય જીવ દણ્ડક
ફી તરફ તૃતીય મંગ વિહીન પ્રથમદ્વિતીય ઓર ચતુર્થ ચે ત્રીન મંગ હોતા
હૈ-કર્મોંકિ મનુષ્ય ઓર સમુચ્ચ જીવ સમાન ધર્મ વાલે હોતે હૈ ।

‘જીવે ણં મંતે ! કિં મોહણિજ્જં કમ્મં વંધી વંધઈ વંધિસ્સઈ’ હે ભદન્ત !
જીવને કયા ભૂતકાલ મેં મોહનીય કર્મ કા બન્ધ કિયા હૈ ? વહ વર્તમાન
કાલ મેં કરતા હૈ ? અવિષ્યત્ કાલ મેં વહ કરેગા કયા ? અથવા-જીવને
ભૂતકાલ મેં કયા મોહનીય કર્મ કા બન્ધ કિયા હૈ ? વર્તમાન મેં કયા વહ
કરતા હૈ ઓર કયા વહ અવિષ્યત્ કાલ મેં ઉસકા બન્ધનહીં કરેગા ?
અથવા-જીવને ભૂતકાલ મેં મોહનીય કર્મ કા બન્ધ કિયા હૈ ? વર્તમાન
મેં વહ નહીં કરતા હૈ ? અવિષ્યત્ મેં વહ કયા ઉસકા બન્ધ કરેગા ? અથવા
ભૂતકાલ મેં જીવને મોહનીયકર્મ કા બન્ધ કિયા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ ઉસકા
બન્ધ નહીં કરતા હૈ ? અવિષ્યત્ મેં બી વહ ઉસકા બન્ધ નહીં કરેગા ? હસ

ભેદએ. તેથી બધે એટલે કે નૈરયિકથી લઈને વૈમાનિક સુધીના દંડકોમાં પહેલો
અને બીજો એ બેજ ભંગો હોય છે ‘નવરં મણુસે જહા જીવે’ પરંતુ મનુષ્યના
દંડકમાં સામાન્ય એવ દંડકના કથન પ્રમાણે જ ત્રીજા ભાગને છોડીને
પહેલો, બીજો ચોથો એ ત્રણ ભાગ જ હોય છે. કારણ કે મનુષ્ય અને
સમુચ્ચય એવ એ સમાન ધર્મવાળા હોય છે. ૫

‘જીવે ણં મંતે ! કિં મોહણિજ્જં કમ્મં વંધી, વંધઈ, વંધિસ્સઈ’ હે ભગવન્
એ ભૂતકાળમાં મોહનીય કર્મનો બધ કર્યો છે ? વર્તમાન કાળમાં તેનો
બધ કરે છે ? અને અવિષ્ય કાળમાં તેનો બધ કરશે ? અથવા ભૂતકાળમાં
તેણે મોહનીય કર્મનો બધ કર્યો છે ? વર્તમાન કાળમાં તે તેનો બધ નથી
કરતો ? અને અવિષ્યમાં તે તેનો બધ કરશે ? અથવા ભૂતકાળમાં એવે
મોહનીય કર્મનો બધ કર્યો છે ? વર્તમાનમાં તે તેનો બધ નથી
કરતો ? અને અવિષ્ય કાળમાં તેનો બધ નહીં કરે ? આ રીતે

નીયકર્મવિષયકઃ પ્રશ્નઃ, ઉત્તરમાહ—‘જહેવ’ इत्यादि, ‘जहेव पावं कम्मं तहेव मोहणिज्जं पि निरवसेसं जाव वेमाणिए’ यथैव पापं कर्म तथैव मोहनीयमपि निरवशेषं यावद्वैमानिकः पापकर्मणो बन्धप्रकरणे यथा चतुरोऽपि भङ्गाः प्रदर्शितास्तथैव मोहनीयकर्मणो बन्धेऽपि चत्वारो भङ्गा ज्ञातव्या स्त्वामव्यमाश्रित्य-प्रथमो भङ्गः १, क्षपकत्वप्राप्तियोग्यभव्यविशेषमाश्रित्य द्वितीयो भङ्गः २, उप-शान्तमोहजीवमाश्रित्य तृतीयो भङ्गः ३, क्षीणमोहजीवमाश्रित्य चतुर्थः ४ इति ।

પ્રકાર સે ‘અવધ્નાત્ વધ્નાતિ ભન્તસ્યતિ? અવધ્નાત્ વધ્નાતિ, નો ભન્તસ્યતિ ૨ અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ, ભન્તસ્યતિ ૩ અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ, ન ભન્તસ્યતિ ૪, યહ ત્રિકાલ વિષયક ૪ ભંગ કે સમ્બન્ધ મેં મોહનીય કર્મ કે વન્ધ કરને કે વિષય મેં પ્રશ્ન હૈ । ઇસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્નશ્રી કહતે હૈ—‘જહેવ પાવં કમ્મં તહેવ મોહણિજ્જં પિ નિરવસેસં જાવ વેમાણિય’ હે ગૌતમ ! જૈસા મેંને પાપકર્મ કે વન્ધ કે સમ્બન્ધ મેં કહા હૈ વૈસા હી નિરવશેષ કથન મોહનીય કર્મ કે વન્ધ કે સમ્બન્ધ મેં બી કહના ચાહિયે અર્થાત્ પાપ-કર્મ કે વન્ધ કે સમ્બન્ધ મેં પહિલે ચાર ભંગ પ્રકટ કિયે ગયે હૈ ઇસી પ્રકાર સે યહાં પર બી ચાર ભંગ પ્રકટ કરના ચાહિયે—તથા ચ—કિસી એક અમવ્ય જીવ ને પહિલે ભૂતકાલ મેં મોહનીય કર્મ કા વન્ધ કિયા હૈ વર્તમાન મેં વહ ઇસકા વન્ધ કરતા હૈ ઓર ભવિષ્યત્ મેં બી વહ ઇસકા વન્ધ ફરેગા ? એસા યહ પ્રથમ ભંગ અમવ્ય જીવ કી અપેક્ષા સે કહા ગયા હૈ એસા જાનના ચાહિયે—દ્વિતીય ભંગ ક્ષપકતા જિસે પ્રાપ્ત

‘અવધ્નાત્ વધ્નાતિ ભન્તસ્યતિ, અવધ્નાત્ વધ્નાતિ ન ભન્તસ્યતિ, અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ ભન્તસ્યતિ અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ ન ભન્તસ્યતિ’ આ રીતે ત્રણે કાળ સંબંધી ચાર ભંગ સંબંધી મોહનીય કર્મ બંધના સંબંધમાં પ્રશ્ન કરેલ છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશ્નશ્રી કહે છે કે—‘જહેવ પાવં કમ્મં તહેવ મોહણિજ્જં પિ નિરવસેસં જાવ વેમાણિય’ હે ગૌતમ ! પાપકર્મના બંધના સંબંધમાં બે પ્રમાણે મેં કહેલ છે, એજ પ્રમાણેનું કથન મોહનીય કર્મ બંધના સંબંધમાં પણ કહેવું જોઈએ. અર્થાત્ પાપ કર્મના બંધના સંબંધમાં પહેલા ૪ ચાર ભંગો પ્રગટ કરેલ છે, એજ પ્રમાણેના ચાર ભંગો અહિંયાં આ મોહનીય કર્મ બંધના સંબંધમાં પણ સમજવા. તથા કોઈ એક સર્વથા અભવ્ય જીવે પહેલા ભૂતકાળમાં મોહનીય કર્મના બંધ કર્યો છે, વર્તમાનમાં તે તેનો બંધ કરે છે અને ભવિષ્ય કાળમાં તે તેનો બંધ કરશે. આ રીતે આ પહેલા ભંગ સર્વથા અભવ્ય જીવની અપેક્ષાથી કહેલ છે. તેમ સમજવું. ૧

અયં ચ ક્રમઃ-નૈરયિકાદારમ્બ વૈમાનિકાન્તદ્વંડકેષુ વિનિયોજ્ય ઇતિ । આયુષ્ય કર્મદ્વંડકમાહ-‘જીવે જં’ ઇત્યાદિ, ‘જીવે જં મંતે ! આયં કમ્મં કિં વંધી વંધઈ પુચ્છા’ જીવઃ સ્વસ્તુ મદન્ત ! આયુષ્કં કર્મ કિમ્ અવધ્નાત્ વધ્નાતિ મન્તસ્યતિ૧, અવધ્નાત્ વધ્નાતિ ન મન્તસ્યતિ૨, અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ મન્તસ્યતિ૩, અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ ન મન્તસ્યતિ૪ ઇતિ ચતુર્ભેદ્ગ્રન્થઃ પ્રશ્નઃ, મગદાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ,

હોને વાલી હૈ એસે અવ્ય વિશેષ કી અપેક્ષા લેકર કહા ગયા હૈ । તૃતીય અંગ ઉપશાન્ત મોહવાલે જીવ કો આશ્રિત કરકે કહા ગયા હૈ ઓર ચતુર્થ અંગ ક્ષીણમોહવાલે જીવ કો આશ્રિત કરકે કહા ગયા હૈ । હસ પ્રકાર નૈરયિક સે લેકર વૈમાનિકાન્ત દ્વંડકોં મેં જૈસા પાપકર્મ કે સંબંધ મેં કહા ગયા હૈ વૈસા કથન જાનના ચાહિયે ।

‘જીવે જં મંતે ! આયં કમ્મં કિં વંધી વંધઈ૦’ હૈ ‘મદન્ત ! જીવને કયા પહિલે આયુકર્મ કા બન્ધ કિયા હૈ ? કયા વહ વર્તમાન કાલ મેં સ્રી આયુકર્મ કા બન્ધ કરતા રહતા હૈ ? ઓર કયા વહ અવિવ્યત્ કાલ મેં ઉસકા બન્ધ કરેગા?૧ અથવા-ઉસને કયા ભૂતકાલ મેં આયુ-કર્મ કા બન્ધ કિયા હૈ કયા ? વહ વર્તમાન મેં આયુકર્મ કા બન્ધ કર રહા હૈ ? ઓર કયા વહ અવિવ્યત્ કાલ મેં ઉસકા બન્ધ નહીં કરેગા?૨ । અથવા-કયા ભૂતકાલ મેં ઉસને આયુકર્મ કા બન્ધ કિયા હૈ, વર્તમાન મેં વહ કયા આયુકર્મ કા બન્ધ નહીં કરતા હૈ ? અવિવ્યત્ કાલ મેં વહ

બીજે ભગ સ્વપક શ્રેણી જેને પ્રાપ્ત થવાની હોય એવા અવ્ય વિશેષની અપેક્ષાથી કહેલ છે ૨ ત્રીજે ભગ ઉપશાન્ત મોહવાળા જીવનો આશ્રય કરીને કહેલ છે. ૩ અને ચોથો ભગ ક્ષીણ મોહવાળા જીવનો આશ્રય કરીને કહેલ આ ક્રમથી નૈરયિકથી લઈને વૈમાનિક સુધીના દ્વંડકોમાં કહેવું જોઈએ.

‘જીવે જં મંતે ! આયં કમ્મં કિં વંધી વંધઈ બધિસ્સઈ’ હે ભગવન્ જીવે પહેલા આયુષ્ય કર્મનો બંધ કર્યો છે ? તથા વર્તમાનમાં તે તેનો બંધ કરતો રહે છે ? અને શુ તે અવિવ્ય કાળમાં તેનો બંધ કરશે ? અથવા તેણે ભૂતકાળમાં આયુષ્યકર્મનો બંધ કર્યો છે ? વર્તમાન કાળમાં તે આયુષ્ય કર્મનો બંધ કરતો રહે છે ? અને અવિવ્ય કાળમાં તે તેનો બંધ નહીં કરે અથવા ભૂત-કાળમાં તેણે આયુષ્ય કર્મનો બંધ કર્યો છે ? વર્તમાનમાં તે આયુષ્ય કર્મનો બંધ કરતો નથી ? અવિવ્યમાં તે આયુષ્ય કર્મનો બંધ કરશે ? ૩ અથવા ભૂતકાળમાં તેણે આયુષ્ય કર્મનો બંધ કર્યો છે ? વર્તમાન કાળમાં તે આયુ-ષ્યકર્મનો બંધ કરતો નથી ? અને શુ તે અવિવ્ય કાળમાં તેનો બંધ નહીં

હે ગૌતમ ! 'અત્યેગહૃ વંધી ચડમંગો' અસ્ત્યેકકોઽવધ્નાત્ ચતુર્મઙ્ગઃ, અત્રાયુષ્ક-
કર્મવન્ધવિષયે જીવસૂત્રે ચત્વારો મઙ્ગા ભવન્તિ તથાહિ-અસ્ત્યેકકોઽવધ્નાત્
અતીતકાલે આયુષ્કં કર્મ વધ્નાતિ મન્ત્સ્યતિ ચ૧, અસ્ત્યેકકોઽવધ્નાત્ વધ્નાતિ
ન મન્ત્સ્યતિ૨, અસ્ત્યેકકોઽવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ ન મન્ત્સ્યતિ૪ इत्येवं चत्वारो
મઙ્ગા ભવન્તિ । તત્ર પ્રથમો મઙ્ગો ડવ્યસ્વ૧, દ્વિતીયો મઙ્ગો યશ્વરમશરીરો ભવતિ
તસ્ય મન્તિ૨, તૃતીય મઙ્ગ ઉપશમકસ્ય મન્તિ, સ હિ પૂર્વકાલે અયુરવધ્નાત્
ઉપશમકાલે ન વધ્નાતિ તત્ પ્રતિપતિતસ્તુ મન્ત્સ્યતિ૩, ચતુર્થમઙ્ગતુ ક્ષપકસ્ય
ભવતિ, સ હિ પૂર્વકાલે આયુગ્વધ્નાત્ વર્તમાનકાલે ન વધ્નાતિ, ન ચાનાગતકાલે

આયુકર્મ કા બન્ધ કરેગા ?૩ । અથવા-ભૂતકાલ મેં કયા ડસને આયુ
કર્મ કા બન્ધ કિયા હૈ ? દર્તમાન મેં કયા વહ આયુકર્મ કા બન્ધ નહીં
કરતા હૈ ? ઔર કયા વહ ભવિષ્યત્ કાલ મેં મી ડસકા બન્ધ નહીં
કરેગા ? હસ પ્રકાર સે 'અવધ્નાત્, વધ્નાતિ, મન્ત્સ્યતિ૧, અવધ્નાત્
વધ્નાતિ ન મન્ત્સ્યતિ૨ અવધ્નાત્, ન વધ્નાતિ, મન્ત્સ્યતિ૩, અવધ્નાત્
ન વધ્નાતિ, ન મન્ત્સ્યતિ૪ યે ચાર મંગ આયુકર્મ કે બન્ધ કે વિષય મેં
શ્રીગૌતમસ્વામી ને પૂછે-તત્ત્વ પ્રભુશ્રીને કહા-'ગોયમા । 'અત્યેગહૃ વંધી
ચડમંગો' યહાં હસ આયુષ્ક કર્મ કે બન્ધ વિષયવાલે જીવ સૂત્ર મેં ૪ મંગ
હોતે હૈ-જેસે-કિસી એક જીવ ને ભૂતકાલ મેં આયુકર્મ કા બન્ધ કિયા
હૈ, વર્તમાન મેં વહ આયુકર્મ કા બન્ધ કરતા હૈ, ઔર ભવિષ્યત્ કાલ
મેં મી વહ આયુકર્મ કા બન્ધ કરેગા ? એસા યહ પ્રથમ મંગ અભવ્ય
જીવ કો આશ્રિત કરકે કહા ગયા હૈ, તથા યહ દ્વિતીય મંગ-કિસી એક

કરે ? આ પ્રમાણે 'આયુષ્ક' કર્મ અવધ્નાત્, વધ્નાતિ મન્ત્સ્યતિ, અવધ્નાત્
વધ્નાતિ ન મન્ત્સ્યતિ અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ, મન્ત્સ્યતિ અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ, ન
મન્ત્સ્યતિ' આ ચાર ભગો આયુષ્ય કર્મના બંધના સ બંધમાં શ્રીગૌતમસ્વામીએ
પ્રભુશ્રીને પૂછેલ છે. તેના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રીએ આ પ્રમાણે કહેલ છે-'ગોયમા ।
અત્યેગહૃ વંધી ચડમંગો' અહિયાં આ આયુષ્ય કર્મના બંધ વિષયક સૂત્રમાં ૪
ચાર ભગો થાય છે, જેમકે-કોઈ એક જીવે ભૂતકાળમાં આયુષ્ય કર્મના બંધ
કર્યો છે, વર્તમાનમાં તે આયુષ્ય કર્મના બંધ કરે છે, અને ભવિષ્યમાં પણ
તે આયુષ્ય કર્મના બંધ કરશે ? આ રીતનો આ પહેલો ભગ ભવ્ય જીવને
આશ્રય કરીને કહેલ છે. તથા કોઈ એક જીવે ભૂતકાળમાં આયુકર્મના બંધ
કર્યો છે, વર્તમાન કાળમાં તે તેનો બંધ કરે છે, અને ભવિષ્યમાં તે તેનો
બંધ નહીં કરે ? આ રીતનો આ બીજો ભગ જે જીવે યશ્વર મશરીરવાળા

ડપિ મન્ત્સ્યતીતિ । ‘સલેસ્સે જાવ મુક્લેસ્સે ચત્તારિ મંગા’ સલેસ્યે જીવે યાવત્ શુક્લલેશ્યાવતિ ચત્તારોડપિ મજ્ઞા મવન્તિ, અત્ર યાવત્પદેન કૃષ્ણલેશ્યાદીનાં સંગ્રહ સ્તત્ર યો ન મોક્ષં યાસ્યતિ તસ્ય પ્રથમો મજ્ઞઃ૧, યસ્તુ ચરમશરીરતયોત્પત્સ્યતે તસ્ય દ્વિતીયો મજ્ઞઃ૨, અવન્ધકાલે તૃતીયો મજ્ઞઃ, વિદ્યમાનચરમશરીરસ્ય સલેસ્ય

જીવને મૃતકાલ મેં આયુકર્મ કા બન્ધ ક્રિયા હૈ, વર્તમાન મેં વહ ઉસકા બન્ધ કરતા હૈ ઓર અવિવ્યત્ મેં વહ ઉસકા બંધ નહીં કરેગા-જો જીવ ચરમશરીરી હોતા હૈ ઉસકી અપેક્ષા સે કહા ગયા હૈ, ‘અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ મન્ત્સ્યતિ’ એસા યહ તૃતીય ભંગ ઉપશમક જીવ કી અપેક્ષા લેકર કહા ગયા હૈ ઓર ‘અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ ન મન્ત્સ્યતિ’ એસા યહ ચતુર્થ ભંગ ક્ષીણમોહવાલે જીવ કી અપેક્ષા લેકર કહા ગયા હૈ । ઉપશમક જીવ પૂર્વકાલ મેં-ઉપશમક અવસ્થા સે પહિલે-હી આયુકર્મ કા બન્ધ કરતા હૈ, ઉપશમક અવસ્થા મેં નહીં કરતા હૈ, ઓર જબ વહ શ્રેણી પતિત હો જાતા હૈ-તબ પુનઃ આયુકર્મ કા બન્ધ કરને લગતા હૈ । ક્ષીણ મોહવાલા જીવ ક્ષપક શ્રેણી પર આરુઢ રહતા હૈ-અતઃ વહ પૂર્વકાલ મેં હી-ક્ષપક શ્રેણી પર જબતક વહ આરુઢ નહીં હુઆ હૈ તબ તક હી-આયુકર્મ કા બન્ધ કરતા હૈ, ઉસ પર આરુઢ હો જાને કે વાદ વહ આયુકર્મ કા બન્ધ નહીં કરતા હૈ તથા યહાં સે જીવકા પતન હોતા નહીં

હોય છે, તેમની અપેક્ષાથી કહેલ છે. ‘અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ મન્ત્સ્યતિ’ આ પ્રમાણેનો આ ત્રીજો ભંગ ઉપશમક જીવની અપેક્ષાથી કહેલ છે. ‘અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ, ન મન્ત્સ્યતિ’ આ પ્રમાણેનો આ ચોથો ભંગ ક્ષીણમોહવાળા જીવની અપેક્ષાથી કહેલ છે ઉપશમવાળા જીવે પૂર્વકાળમાં ઉપશમક અવસ્થાની પહેલાં જ આયુકર્મનો બંધ કરે છે. ઉપશમક અવસ્થામાં બંધ કરતા નથી અને જ્યારે તે શ્રેણીથી પતિત થઈ જાય છે ત્યારે તે ફરીથી આયુકર્મનો બંધ કરવા લાગે છે ક્ષીણમોહવાળો જીવ ક્ષપક શ્રેણી પર આરૂઢ રહે છે તેથી તે પૂર્વકાળમાં જ-ક્ષપક શ્રેણી પર જ્યાં સુધી આરૂઢ થયો નથી. ત્યાં સુધી જ આયુકર્મનો બંધ કરે છે, તેના પર આરૂઢ થઈ ગયા પછી તે આયુકર્મનો બંધ કરતા નથી તથા તે અવસ્થાથી જીવતું પતન થતું નથી તેથી તે ફરીથી આયુકર્મનો બંધક થતો નથી. ‘સલેસ્સે જાવ મુક્લેસ્સે ચત્તારિ મંગા’ દેશ્યાવાળા જીવમાં યાવત્ શુક્લલેશ્યાવાળા જીવોમાં ચાર ભંગો હોય છે. અહિંયા યાવત્ પદ્ધતી કૃષ્ણલેશ્યાવાળા વિગેરે જીવો ગ્રહણ કરાયા છે. જેઓ મોક્ષ જતા નથી તેની અપેક્ષાથી પહેલો ભંગ કહેલ છે, અને જે ચરમ શરીરી રૂપે ઉત્પન્ન થવાના હોય તેની અપેક્ષાથી બીજો

જીવસ્ય ચતુર્થો ભગ્નઃ ૪ । એવમ્ અગ્રંઽપિ ભગ્ના વિવિચ્ચ વક્તવ્યાઃ । ‘અલેસ્સે ચરિમો ભંગો’ અલેશ્યે-લેશ્યારહિતે જીવે ચરમશ્ચતુર્થો ભગ્ન એવ મન્વતિ અલેશ્યથ શૈલેશીગતઃ સિદ્ધથ મન્વતિ તયોર્વર્તમાનકાલાનાગતકાલયોરાયુષોઽવવન્ધકત્વા-
દિતિ । ‘કળ્હપવિશ્વણં પુચ્છા’ કૃષ્ણપાક્ષિકઃ સ્વલ્લ મદન્ત ! આયુષ્કં કર્મ કિમ્
અવધનાત્ વધનાતિ મન્તસ્યતિ ૧, અવધનાત્ વધનાતિ ન મન્તસ્યતિ ૨, અવધનાત્ ન
વધનાતિ મન્તસ્યતિ ૩, અવધનાત્ ન વધનાતિ ન મન્તસ્યતિ ૪ इत्येवं रूपेण चतु-

૬, इसलिये वह पुनः-आयुर्कर्म का बन्धक नहीं होता है । ‘સલેસ્સે જાવ
સુક્કલેસ્સે ચનારિ ભંગા’ લેશ્યાવાલે જીવ મેં યાવત્ શુક્લ લેશ્યાવાલે
જીવ મેં ચાર ભંગ હોતે હૈં, યહાં યાવત્પદ સે કૃષ્ણ લેશ્યા વાલે આદિ
જીવોં કા ગ્રહણ હુઆ હૈ, જો મોક્ષ નહીં જાવેગા ઉસકી અપેક્ષા સે
પ્રથમ ભંગ હૈ ઓર જો ચરમશરીર રૂપ સે ઉત્પન્ન હોગા ઉસકી અપેક્ષા
સે દ્વિતીય ભંગ હૈ, અવન્ધકાલ મેં તૃતીય ભંગ હૈ ઓર જિસકે ચરમ-
શરીર મોજૂદ હૈ એસે સલેશ્ય જીવ કી અપેક્ષા સે અંતિમ ભંગ હૈ ।
इसी प्रकार से आगे भी भंगों का विवेचन करना चाहिये, ‘અલેસ્સે
ચરિમો’ જો જીવ લેશ્યા રહિત હોતા હૈ ઉસકે ચતુર્થ ભંગ હી
હોતા હૈ-અલેશ્ય શૈલેશીગત જીવ ઓર સિદ્ધ જીવ હોતા હૈ, इनके
वर्तमान काल में और अनागत काल में आयुर्कर्म का बन्ध नहीं होता
है । ‘कण्हपविश्वणं पुच्छा’ कृष्णपाक्षिक जीव को लेकर गौतम ने
आयुष्क कर्म के बन्ध करने के विषय में ऐसा ही चार भंगोंवाला प्रश्न
किया है-जैसे-हे भदन्त ! कृष्णपाक्षिक जीव ने क्या भूतकाल में आयु

ભંગ કહેલ છે અબધ કાળમાં ત્રીજો ભંગ કહ્યો છે અને જેને ચરમશરીર
કાયમ છે એવા લેશ્યાવાળા જીવોની અપેક્ષાથી ચોથો ભંગ કહેલ છે,
આજ પ્રમાણે આગળ પણ ભંગોની વ્યવસ્થા બમજી લેવી. ‘અલેસ્સે ચરિમો’
લેશ્યા વિનાના જે જીવો હોય છે, તેઓને ચોથો ભંગ જ હોય છે. લેશ્યા
વિનાના શૈલેશી અવસ્થાવાળા જીવો અને સિદ્ધ જીવો હોય છે. તેઓને
વર્તમાન કાળમાં અને ભવિષ્ય કાળમાં આયુકર્મનો બંધ હોતો નથી.

‘કળ્હપવિશ્વણં પુચ્છા’ કૃષ્ણપાક્ષિક જીવનો આશ્રય કરીને શ્રીગૌતમ-
સ્વામીએ આયુષ્કર્મના બધના સંબંધમાં ઉપર પ્રમાણે જ ચાર ભંગોવાળો
પ્રશ્ન કર્યો છે. જેમકે-હે ભગવન્ કૃષ્ણપાક્ષિક જીવે ભૂતકાળમાં આયુકર્મનો
બંધ કર્યો છે ? તે વર્તમાન કાળમાં આયુકર્મનો બંધ કરે છે ? અને ભવિ-
ષ્યમાં તે આયુકર્મનો બંધ કરશે ? અથવા ભૂતકાળમાં તેણે આયુકર્મનો

મૈત્રકઃ પ્રદનઃ પુચ્છયા પરિગ્રહતે । મગવાનાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘अत्येगइए वंधी वंधइ वंधिस्सइ’ अस्त्येककोऽवध्नात् वध्नाति भन्त्स्यति प्रथमो भङ्गः कृष्णपाक्षिकस्य, तथा ‘अत्येगइए वंधी न वंधइ वंधिस्सइ’ अस्त्येककः कृष्णपाक्षिकोऽवध्नात् न वध्नाति भन्त्स्यति कृष्णपाक्षिकस्य प्रथमतृतीयौ द्वौ भङ्गौ भवतः । तत्र प्रथमो भङ्गः अनव्यमायस्य कृष्णपाक्षिकस्य भवति, तृतीयभङ्गस्तु

કર્મ का बन्ध किया है ? वर्तमान में वह क्या आयु कर्म का बन्ध करता है ? अविष्यत्काल में क्या वह आयुर्कर्म का बन्ध करेगा ? अथवा-भूतकाल में उसने आयुर्कर्म का बन्ध किया है ? वर्तमान में वह आयु-कर्म का बन्ध करता है ? अविष्यत् काल में वह आयुर्कर्म का बन्ध नहीं करेगा ? अथवा-भूतकाल में उसने आयु कर्म का बन्ध किया है वर्तमान में वह आयुर्कर्म का बन्ध नहीं करता है ? और अविष्यत् में वह आयु कर्म का बन्ध करने लगता है ? अथवा-भूतकाल में उसने आयुर्कर्म का बन्ध किया है ? वर्तमान में वह आयुर्कर्म का बन्ध नहीं करता है ? और अविष्यत् में भी वह आयुर्कर्म का बन्ध नहीं करेगा ? इस प्रकार ‘अवध्नात्, वध्नाति भन्त्स्यति ? अवध्नात्, वध्नाति न भन्त्स्यति ? अवध्नात्, न वध्नाति, भन्त्स्यति, ३ अवध्नात् न वध्नाति, न भन्त्स्यति’ यह चार भंगोंवाला प्रश्न है । ऐसा यह प्रश्न ‘पुच्छा’ શબ્દ से गृहीत किया गया है । इस प्रश्न के उत्तर में प्रभुश्री गौतमस्वामी से कहते हैं-‘गोयमा । अत्येगइए वंधी वंधइ वंधिस्सइ’ हे गौतम ।

ખંધ કર્યો છે ? વર્તમાનમાં તે આયુકર્મનો ખંધ કરે છે ? તથા ભવિષ્યમાં તે આયુકર્મનો ખંધ નહીં કરે ? ૨ અથવા ભૂતકાળમાં તેણે આયુકર્મનો ખંધ કર્યો છે ? વર્તમાનકાળમાં તે આયુકર્મનો ખંધ નથી કરતો ? તથા ભવિષ્યકાળમાં તે આયુકર્મનો ખંધ કરવા લાગે છે ? ૩ અથવા ભૂતકાળમાં તેણે આયુકર્મનો ખંધ કર્યો છે ? વર્તમાનમાં તે આયુકર્મનો ખંધ નથી કરતો ? અને ભવિષ્યમાં તે આયુકર્મનો ખંધ નહીં કરે ? આ પ્રમાણે ‘અવધ્નાત્, વધ્નાતિ, ભન્ત્સ્યતિ ? અવધ્નાત્ વધ્નાતિ ન ભન્ત્સ્યતિ ૨ અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ ન ભન્ત્સ્યતિ’ આ ચાર ભંગોવાળો શ્રીગૌતમસ્વામીએ પ્રશ્ન કરેલ છે. આ પ્રશ્ન ‘પુચ્છા’ એ પદથી ગ્રહણ કરાયો છે આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા ! અત્યેગइए वंधी, वंधइ, वंधिस्सइ’ હે ગૌતમ ! કેઈ કૃષ્ણપાક્ષિક જીવ એવો હોય છે કે-જેણે પૂર્વકાળમાં આયુષ્ય કર્મ ખાધેલ હોય છે. વર્તમાન કાળમાં પણ તે તેનો ખંધ કરે છે, અને

ચાનાગતકાલે इति प्रथमो भङ्गः१, अवधनात् बध्नाति न भन्त्स्यति चरमशरीरस्वे इति द्वितीयो भङ्गः२, तथा अवधनात् बध्नाति अवन्धकाळे उपशमावस्थायां वा भन्त्स्यति च बन्धकाळे इति तृतीयो भङ्गः, चतुर्थभङ्गस्तु क्षपकस्य भवतीति। मिथ्यादृष्टिस्तु द्वितीयभङ्गके न भन्त्स्यति चरमशरीरमाप्तौ, तृतीयभङ्गके न

શુક્લપાક્ષિક સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ મેં ચારો ભંગ હોતે હૈં-જૈસે-‘અવધનાત્ બધ્નાતિ ભન્ત્સ્યતિ ૧ અવધનાત્ બધ્નાતિ ન ભન્ત્સ્યતિ ૨ અવધનાત્ ન બધ્નાતિ ભન્ત્સ્યતિ ૩ અવધનાત્ ન બધ્નાતિ ન ભન્ત્સ્યતિ ૪’ કોઈ એક શુક્લપાક્ષિક એવં-સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ પૂર્વકાલ મેં આયુર્કર્મ કો બાંધ ચુકા હોતા હૈ વર્તમાનકાલ મેં વહ ઉસે બાંધતા હૈ ઓર અનાગતકાલ મેં બી વહ ઉસે બાંધને વાલા હોતા હૈ। એસા યહ પ્રથમ ભંગ હૈ। ચરમશરીરી હોને સે કોઈ એક શુક્લપાક્ષિક જીવ પૂર્વકાલ મેં આયુર્કર્મ કા બન્ધ કર ચુકા હોતા હૈ ઓર વર્તમાન કાલ મેં બી વહ આયુર્કર્મ કો બાંધતા હૈ પર ભવિષ્યત્કાલ મેં વહ ઉસે બાંધને વાલા નહીં હૈ। એસા યહ દ્વિતીય ભંગ હૈ। તથા કોઈ એક શુક્લપાક્ષિક એવં સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ એસા હોતા હૈ કિ જિસને પૂર્વકાલ મેં આયુર્કર્મ કા બન્ધ કિયા હોતા હૈ વર્તમાન મેં વહ અવન્ધકાલ મેં યા ઉપશમાવસ્થા મેં ઉસકા બન્ધ નહીં કરતા હૈ આગામી બન્ધકાલ મેં ઉસકા બન્ધ કરનેવાલા હો જાતા હૈ। એસા યહ તૃતીય ભંગ હૈ। ચતુર્થ ભંગ શુક્લપાક્ષિક એવં સમ્યગ્દૃષ્ટિ ક્ષપક જીવ કી અપેક્ષા સે હોતા હૈ। મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ મેં બી યે હી ચાર ભંગ હોતે

અવધનાત્ ન બધ્નાતિ, ભન્ત્સ્યતિ ૩ અવધનાત્, ન બધ્નાતિ ન ભન્ત્સ્યતિ ૪’ કોઈ એક શુક્લપાક્ષિક જીવ પૂર્વ કાળમાં આયુર્કર્મને બંધ કરી ચૂકેલો હોય છે, વર્તમાન કાળમાં તે તેનો બંધ કરે છે અને ભવિષ્ય કાળમાં પણ તે તેનો બંધ કરવાવાળો હોય છે આ પ્રમાણેનો આ પહેલો ભંગ કહેલ છે ૧ ચરમશરીરી હોવાથી કોઈ એક શુક્લપાક્ષિક જીવ પૂર્વકાળમાં આયુર્કર્મને બંધ કરી ચૂકેલ હોય છે, અને વર્તમાન કાળમાં પણ તે તેનો બંધ કરે છે પરંતુ ભવિષ્યમાં તે તેનો બંધ કરવાવાળો હોતો નથી એ પ્રમાણેનો આ બીજો ભંગ કહેલ છે ૨ તથા કોઈ એક શુક્લપાક્ષિક જીવ એવો હોય છે કે-જેણે પૂર્વકાળમાં આયુર્કર્મને બંધ કર્યો હોય છે, વર્તમાનમાં એટલે કે અબન્ધ કાળમાં અગર ઉપશમ અવસ્થામાં તેનો બંધ કરતો નથી. આગામી બંધ કાળમાં અથવા ઉપશમથી પતિત અવસ્થામાં તેનો બંધ કરવાવાળો થઈ જાય છે. એ પ્રમાણે નો આ ત્રીજો ભંગ કહ્યો છે. ચોથો ભંગ શુક્લ પાક્ષિક ક્ષપક જીવની અપેક્ષાથી હોય છે. મિથ્યા દૃષ્ટિવાળા જીવમાં પણ આજ આર

વધ્નાત્યવન્ધકાલે, ચતુર્થે ન વધ્નાતિ અવન્ધકાલે, ન મન્ત્સ્યતિ ચરમશરીરપ્રાપ્તા-
વિતિ । ‘સમ્મામિચ્છાદિદ્વી પુચ્છા’ સમ્યગ્મિથ્યાદૃષ્ટિઃ પૃચ્છા હે મદન્ત ! સમ્ય-
ગ્મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવઃ આયુષ્કં કર્મ કિમ્ અવધ્નાત્ વધ્નાતિ મન્ત્સ્યતિ?, અવધ્નાત્
વધ્નાતિ ન મન્ત્સ્યતિ?, અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ મન્ત્સ્યતિ?, અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ

હૈં—દ્વિતીય ભંગ મેં જો ‘ન મન્ત્સ્યતિ’ એસા કહા હૈં વહ ચરમશરીર કી
પ્રાપ્તિ કી અપેક્ષા સે કહા હૈં તૃતીય ભંગ મેં જો ‘ન વધ્નાતિ’ એસા કહા હૈં
વહ અવન્ધકાલ મેં નહીં વાંધને કી અપેક્ષા સે કહા હૈં, ચતુર્થ મેં ‘ન
વધ્નાતિ ન મન્ત્સ્યતિ’ એસા જો કહા ગયા હૈં વહ અવન્ધકાલ મેં ઉસે નહીં
વાંધતા હૈં તથા ચરમશરીર કી પ્રાપ્તિ મેં આગે વહ ઉસે નહીં વાંધેગા
હસ અપેક્ષા સે કહા ગયા હૈં ।

‘સમ્મામિચ્છાદિદ્વી પુચ્છા’ હૈં મદન્ત ! જો જીવ સમ્યગ્મિથ્યા-
દૃષ્ટિ હોતા હૈં—સો કયા ઉસને ભૂતકાલ મેં આયુ કર્મ કા વન્ધ કિયા
ગયા હોતા હૈં ? વર્તમાન મેં મી વહ :કયા આયુકર્મ કા વન્ધ કરતા
હૈં ? ધૌર ભવિષ્યત્ કાલ મેં મી કયા વહ આયુકર્મ કા વંધ કરેગા ?
અથવા—ઉસને પૂર્વકાલ મેં આયુકર્મ કા વન્ધ કિયા હૈં ? વર્તમાન મેં વહ
ઉસકા વન્ધ કરતા હૈં ? ભવિષ્યત્ મેં વહ ઉસકા વંધ નહીં કરેગા ?
અથવા—પૂર્વકાલ મેં ઉસકા ઉસને વન્ધ કિયા હૈં ? વર્તમાન મેં વહ
ઉસકા વન્ધ નહીં કરતા હૈં ? ભવિષ્યત્ કાલ મેં વહ ઉસકા વન્ધ કરેગા ?
અથવા—ભૂતકાલ મેં હી વહ ઉસકા વંધ કર ચુકા હૈં, વર્તમાન મેં વહ

ભગો હોય છે બીજા ભગમા ‘ન મન્ત્સ્યતિ’ એ પ્રમાણે કહ્યું છે, તે ચરમ
શરીરની પ્રાપ્તિ થઈ બધા તે અવસ્થામાં કહેલ છે ત્રીજા ભંગમાં ‘ન વધ્નાતિ’
એ પ્રમાણે કહેલ છે, તે અવન્ધ કાળમાં આયુકર્મ ન બાંધવાની અપેક્ષાથી
કહેલ છે. ચોથા ભંગમાં ‘ન વધ્નાતિ’ ન મન્ત્સ્યતિ’ એ પ્રમાણે બે કહેલ છે,
તે અવન્ધ કાળમાં તેનો બંધ ભવિષ્યમાં નહીં કરે તે અપેક્ષાથી કહેલ છે.

‘સમ્મામિચ્છાદિદ્વી પુચ્છા’ હે ભગવાન જે જીવ સમ્યગ્મિથ્યાદૃષ્ટિ હોય
છે, તો તેણે પૂર્વકાળમાં આયુષ્ય કર્મનો બંધ કયો હોય છે ? વર્તમાનમાં તે
આયુષ્ય કર્મનો બંધ કરે છે ? તથા ભવિષ્યમાં પણ તે આયુષ્ય કર્મનો બંધ
કરશે ? અથવા તેણે ભૂતકાળમાં આયુ કર્મનો બંધ કયો છે ? વર્તમાનમાં તે
તેનો બંધ કરે છે ? ભવિષ્ય કાળમાં તે તેનો બંધ નહીં કરે ? અથવા પૂર્વ
કાળમાં તેણે આયુકર્મનો બંધ કયો છે ? વર્તમાનમાં તે તેનો બંધ નથી
કરતા ? ભવિષ્ય કાળમાં તે તેનો બંધ કરશે ? અથવા ભૂતકાળમાં જ તે તેનો

ન મન્તસ્યતિઃ, इत्येव क्रमेण चतुर्भङ्गः प्रवर्तः, મગવતનાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘अत्येगइए वधी न वधइ वंधिस्सइ’ अस्त्येककोऽवध्नात् न वन्ताति मन्तस्यति३, ‘अथेगइए वधी न वधइ न वंधिस्सइ’ अस्त्येककोऽवध्नात् न वन्ताति न मन्तस्यति४, अत्र तृतीयचतुर्थभङ्गौ भगवता अनुमोदितौ । सम्पग्मि-
थ्याहृष्टिवाट्टियु ने वन्ताति, વામનરીસ્ત્વે ચ કમિષ્ઠ મન્તસ્યતીતિ ક્રુત્વા તૃતીય-
ચતુર્થાંગેન મત્તી પત્તન ઈતિ । ‘પાળી જાત ઓદિનાળી ચચારિ મંગા’ જ્ઞાની યાવત

ઉક્તનાં બંધ તરીકે કરતા હૈ ? ઓર કયા અવિષ્યત્ કાલ મેં વહ ઉસકા
બન્ધ કરેગા ? હસ પ્રકાર સે વહ-‘અવધ્નાત્ વન્તાતિ, મન્તસ્યતિ ?
અવધ્નાત્, વન્તાતિ, ન મન્તસ્યતિઃ અવધ્નાત્, ન વન્તાતિ, મન્તસ્યતિઃ
અવધ્નાત્, ન વન્તાતિ, ન મન્તસ્યતિ’ યહાં ચાર મંગોવાલા પ્રદન શ્રી
ગૌતમસ્વામી ને પ્રશ્નઓ સે પૂછા હૈ, હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્નશ્રી કહતે હૈ-
‘ગોયમા ! અત્યેગહૈ વધી, ન વંધઈ, વંધિસ્સઈ’ હે ગૌતમ ! સમ્પગ્મિ-
થ્યાહૃષ્ટિ જીવો મેં સે કોઈ એક જીવ એસા હોતા હૈ કિ જિસને પૂર્વ
કાલ મેં આયુ કા વન્ધ કિયા હોતા હૈ, પર વર્તમાન મેં ઉસકા વન્ધ
નહીં કરતા હૈ, આગામી કાલ મેં વહ ઉસકો પુનઃ વન્ધ કરને લગતાં
હૈ । તથા કોઈ એક જીવ એસા હોતા હૈ જિસને પૂર્વકાલ મેં આયુર્કર્મ કા
વન્ધ કિયા હોતા હૈ પર વર્તમાન મેં ઉસકા વન્ધ નહીં કરતા હૈ ઓર ન
અવિષ્યત્ મેં વહ ઉસકા વન્ધ કરતા હૈ । હસ પ્રકાર સે તૃતીય ઓર
ચતુર્થ અંગ યહાં પર પ્રશ્નશ્રી ને પ્રદર્શિત કિયે હૈ ।

બધ કરી ચૂકયો છે ? વર્તમાનમા તે તેનો બધ નથી કરતો ? અને અવિષ્યમા
તે તેનો બધ નહીં કરે ? આ પ્રમાણે આ ‘અવધ્નાત્, વન્તાતિ, મન્તસ્યતિ ?’
અવધ્નાત્, વન્તાતિ, ન મન્તસ્યતિઃ અવધ્નાત્ ન વન્તાતિ, ન મન્તસ્યતિઃ અવધ્નાત્,
ન વન્તાતિ, ન મન્તસ્યતિઃ’ આ ચાર ભગો વાળો પ્રશ્ન ગૌતમસ્વામીએ પ્રશ્નને
પૂછેલ છે આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશ્નશ્રી ગૌતમ સ્વામીને કહે છે તે ‘ગોયમા !
‘અત્યેગહૈ વધી, ન વંધઈ વંધિસ્સઈ’ હે ગૌતમ ! સમ્પગ્મિથ્યાહૃષ્ટિવાળા જીવો
ગૌતમી કોઈ એક જીવ એવો હોય છે કે-જેણે ભૂતકાળમા આયુ કર્મનો બધ
કર્યો હોય છે, પરંતુ વર્તમાન કાળમાં તે તેનો બધ કરતો નથી, અને અવિષ્ય
કાળમા તે ફરીથી તેનો બધ કરવા લાગે છે, તથા કોઈ એક જીવ એવો
હોય છે કે જેણે પૂર્વ કાળમાં આયુ કર્મનો બધ કરેલ હોય છે. પરંતુ
વર્તમાનકાળમા તેનો બધ કરતા નથી અને અવિષ્ય કાળમા પણ તે તેનો
બધ કરશે નહીં આ પ્રમાણે અહિયાં ત્રીજો અને ચોથો ભંગ પ્રશ્નશ્રીએ
પ્રગટ કરેલ છે

અવધિજ્ઞાની એક ચત્તરોડપિ જ્ઞાત મનન્તિ કિં જ્ઞાતી-મામાન્યજ્ઞાની, યાવત્પદેન મતિશ્રુતજ્ઞાનિનો ગ્રહણં મનન્તિ । ‘જળપ્રજાવગ્ની પુચ્છા’ મનઃપર્યવજ્ઞાની કિમ્ આયુષ્કં કર્મ અવધમાન્ વધ્નાતિ યન્તરયતિ ઇત્યાદિ ગુર્ધ્વજ્ઞઃ મનઃ મગ્નાનાદ- ‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘ગોચરઃ’ હે ગૌતમ ! ‘અત્યેગદ્વ વંધી વંધઃ વંધિસ્સઃ’ અત્યે- કકઃ એકઃ કથિદ્ મન વર્થવજ્ઞાનનાદ આદુ કર્મ પૂર્વકાલે અવધનાત સમ્પતિ

સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટિ જીવ આયુષ્કર્મના બંધ નહીં કરતા હૈ-તથા કોઈ સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટિ જીવ વરમશરીરી થાય ત્યારે આગામી કાલમાં બી ઉસકા બંધ કરને જાલા નહીં હોતા હૈ, દન્ન કારણ યહાં તૃતીય ઔર ચતુર્થ ંગ હી કહે તથે હૈ । શેષ દો ંગ નહીં કહે તથે હૈ । ‘નાળી જાવ ઓહિનાળી ચત્તારિ ંગા’ જ્ઞાની જીવ મેં યાવત્ અવધિજ્ઞાની મેં ચાર ંગ હોતે હૈ । જ્ઞાની પદ સે યહાં ‘સામાન્યજ્ઞાની’ ગ્રહીત હુઆ હૈ, તથા યાવત્ પદ સે ‘મનિજ્ઞાની, શ્રુતજ્ઞાની’ દનકા પ્રહણ હુઆ હૈ । ‘જળપ્રજાવગ્ની પુચ્છા’ હે અદન્ત । મનઃપર્યવજ્ઞાની કે સમ્બન્ધ મેં યેરા પ્રશ્ન હૈ-અર્થાન્ મનઃપર્યવજ્ઞાની ને કયા પૂર્વકાલ મેં આયુ કર્મના બન્ધ કિયા હૈ ? વહ વર્તમાન મેં વહ ઉસકા કયા બન્ધ કરતા હૈ ? અવિષ્યત્ મેં કયા વહ ઉસકા બન્ધ કરેગા ? इत्यादि रूप से यहां शेष ३ अंग और प्रकट करना चाहिये, ‘उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-‘गोयमा ! अत्येगद्व वंधी, वंधइ, वंधिस्सइ’ हे गौतम ! किसी एक मनःपर्यवज्ज्ञानी ने पूर्वकाल में आयुष्य कर्म का बन्ध किया है, वर्तमान

સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટિ જીવો આયુષ્કર્મનો બંધ કરતા નહીં તથા કોઈ સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટિ જીવો વરમશરીરી થાય ત્યારે આગામી કાળમાં પણ તેનો બંધ કરવા વાળા હોના નથી, એજ કારણે અહિયાં ત્રીજો અને ચોથો ભંગ જ દહેલ છે. બાકીના બે ભંગો કયા નથી ‘નાળી જાવ ઓહિનાળી ચત્તારિ ંગા’ જ્ઞાની જીવને યાવત્ અવધિજ્ઞાની જીવને ચાર ભંગો હોય છે. જ્ઞાની પંચી અહિયાં સામાન્યજ્ઞાની અહણ થયેલ છે. તથા યાવત્પદથી મતિ- જ્ઞાની, શ્રુતજ્ઞાની અહણ થયા છે ‘જળપ્રજાવગ્ની પુચ્છા, મનઃપર્યવજ્ઞાનીના સબંધમાં ગૌતમ સ્વામીએ પ્રશ્ન કરેલ છે કે હે ભગવાન્ મનઃપર્યવજ્ઞાનવાળા જીવે પૂર્વ કાળમાં આયુષ્કર્મનો બંધ કર્યો છે ? વર્તમાન કાળમાં તે તેનો બંધ કરે છે ? અવિષ્ય કાળમાં તે તેનો બંધ કરશે ? વિગેરે પ્રકારથી બાકીના ત્રણ ભંગો અહિયાં સમજી લેવા આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે- ‘ગોયમા ! અત્યેગદ્વ વંધી, વંધइ, વંધिस्सइ’ હે ગૌતમ ! કોઈ એક મનઃપર્યવ- જ્ઞાનીએ પૂર્વકાળમાં આયુષ્ય કર્મનો બંધ કર્યો છે વર્તમાનમાં તે તેનો

વધ્નાતિ, મવિષ્યકાલે મન્ત્સ્યતિ?, 'અત્યેગૃપ્ વંધી ન વંધઈ વંધિસ્સઈ' અસ્ત્યેક-
કોઽવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ મન્ત્સ્યતિ 'અત્યેગૃપ્ વંધી ન વંધઈ ન વંધિસ્સઈ' અસ્ત્યેક-
કોઽવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ ન મન્ત્સ્યતિઃ इत्येवं प्रथमतृतीयचतुर्थात्मकास्त्रयो भङ्गा
अनुमोदिता भगवता मनःपर्यवज्ञानिनाम् । तत्रासौ पूर्वकाले आयुर्वध्नात् इदानीं
देवायुर्वध्नाति ततो मनुष्यायु मन्तस्यतीति प्रथमो भङ्ग, अवध्नात् वध्नाति न
मन्तस्यतीत्याकारको द्वितीयभङ्गो न सम्भवति अवश्यं देवत्वे मनुष्यायुषो बन्धनात्

મેં વહ ઉસકા બંધ કરતા હૈ ઓર મવિષ્યત્ મેં મી વહ ઉસકા બન્ધ
કરેગા, 'અત્યેગૃપ્ વંધી, ન વંધઈ, વંધિસ્સઈ' તથા કોઈ એક મનઃપર્યવ
જ્ઞાની એસા હોતા હૈ કિ જિસને પૂર્વકાલ મેં આયુષ્ક કર્મ કા બન્ધ કિયા
હૈ, પર વર્તમાન મેં વહ ઉસકા બન્ધ નહીં કરતા હૈ, મવિષ્યત્ મેં વહ
ઉસકા બંધ કરેગા । 'અત્યેગૃપ્ વંધી, ન વંધઈ ન વંધિસ્સઈ' તથા-કોઈ
એક મનઃપર્યવજ્ઞાની એસા મી હોતા હૈ કિ જિસને પૂર્વ કાલ મેં હી આયુ-
ષ્ક કર્મ કા બંધ કિયા હોતા હૈ, વર્તમાન મેં વહ ઉસકા બંધ નહીં કરતા
હૈ ઓર ન મવિષ્યત્ મેં મી વહ ઉસકા બન્ધ કરેગા । હિસ પ્રકાર સે યહાં
પ્રથમ તૃતીય ઓર ચતુર્થ યે ત્રીન ભંગ હોતે હૈ । હનમેં સે પ્રથમ ભંગ
કા તાત્પર્ય એસા હૈ કિ મનઃપર્યવજ્ઞાની પૂર્વકાલ મેં આયુ કા બંધ કર
ચુકા હોતા હૈ વર્તમાન મેં વહ દેવાયુ કા બન્ધ કરતા હૈ, ઉસકે બાદ વહ
ફિર મનુષ્યાયુ કા બન્ધ કરેગા । યહાં પર 'અવધ્નાત્, વધ્નાતિ, ન
મન્ત્સ્યતિ' એસા જો યહ દ્વિતીય ભંગ હૈ વહ સંમવિત નહીં હોતા હૈ
ક્યોંકિ દેવત્વ મેં વહ નિયમતઃ મનુષ્યાયુ કા બન્ધ કરનેવાલા હોતા હૈ ।

બધ કરે છે ? અને ભવિષ્યમા પણ તે તેના બધ કરશે 'અત્યેગૃપ્ વંધી ન
વંધઈ, વંધિસ્સઈ' તથા કોઈ એક મન પર્યવજ્ઞાની એવો હોય છે કે-જેણે
પૂર્વ કાળમાં આયુષ્ય કર્મનો બધ કર્યો છે, પરંતુ વર્તમાન કાળમાં તે તેનો
બધ કરતો નથી. ભવિષ્યમાં તે તેનો બધ કરશે "અત્યેગૃપ્ વંધી, ન વંધઈ,
ન વંધિસ્સઈ" તથા કોઈ એક મનઃપર્યવજ્ઞાની એવો પણ હોય છે, કે જેણે
પૂર્વકાળમાં જ આયુષ્ય કર્મનો બધ કરેલો હોય છે વર્તમાનમાં તે તેનો
બધ કરતો નથી તેમ ભવિષ્ય કાળમાં પણ તેનો બંધ કરશે નહીં આ
રીતે અહીંયાં પહેલો ત્રીજો અને ચોથો એ ત્રણ ભંગ હોય છે. તે ત્રીજો
પહેલો ભગવત્ તાત્પર્ય એ છે કે-મન પર્યવજ્ઞાની પૂર્વ કાળમાં આયુષ્ય કર્મનો
બધ કરી ચૂકેલ હોય છે વર્તમાન કાળમાં તે દેવાયુનો બધ કરે છે, તે
પછી તે ફરી મનુષ્ય આયુનો બધ કરશે. અહિયાં 'અવધ્નાત્, વધ્નાતિ,
ન મન્ત્સ્યતિ, એવો જે આ બીજો ભગ છે, તે સભવતો નથી. કેમ કે
દેવ પણામાં તે નિયમ થી મનુષ્ય આયુનો બધ કરવાવાળો હોય છે. ત્રીજો

તૃતીય મજ્જસ્તુ ઉપશમકસ્ય ભવતિ, સ હિ ન વધ્નાતિ પ્રતિપતિતશ્ચ મન્ત્સ્યતીતિ ।
 ચતુર્થમજ્જસ્તુ ક્ષપકસ્ય ભવતીતિ । ‘કેવલનાળે ચરમો મંગો’ કેવલજ્ઞાનિનાં તુ
 ચરમણ્વ મજ્જો ભવતિ કેવલી હિ આયુ ન વધ્નાતિ ન વા અગ્રે મન્ત્સ્યતિ સિદ્ધિ-
 ગમનાત્ હતિ । ‘એવં ઇણં કમેણં નો સન્નોવઉત્તે વિતિયવિહૂણા જહેવ મણપ્પજ્જવ-
 નાણે’ એવમ્ અનેન ક્રમેણ નોસંજ્ઞોપયુક્તે જીવે દ્વિતીયમજ્જવિહીનાઃ પ્રથમતૃતીય-
 ચતુર્થમજ્જા ભવન્તિ યથૈવ મનઃપર્યવજ્ઞાને મનઃપર્યવજ્ઞાનિન્દેવ નોસંજ્ઞોપયુક્તસ્ય
 દ્વિતીયમજ્જરહિતાસ્ત્રયોમજ્જા વેદિતવ્યા હતિ । ‘અવેદણ અકસાઈ ય તહ્ય ચઉત્થા
 જહેવ સમ્મામિચ્છત્તે’ અવેદકે અકપાયિનિ ચ તૃતીયચતુર્થો યથૈવ સમ્પગ્મિધ્યાત્વે

તૃતીય ભંગ ઉપશમક કે હોતા હૈ ક્યોંકિ ઉસકે દ્વારા પૂર્વકાલ મેં આયુ
 કા બન્ધ કિયા જાતા હૈ, પર વર્તમાન મેં વહ આયુ કા બન્ધ નહીં કરતા
 હૈ, પરન્તુ જવ શ્રેણી સે-ઉપશમક શ્રેણી સે-પતિત હો જાતા હૈ-તથ
 વહ આયુ કા બન્ધ કરને લગતા હૈ । ચતુર્થ ભંગ ક્ષપક કી અપેક્ષા સે
 હૈ, ‘કેવલનાળે ચરમો મંગો’ કેવલજ્ઞાનો કે ચરમ હી ભંગ હોતા હૈ,
 ક્યોંકિ કેવલી વર્તમાન મેં આયુ કા બન્ધ નહીં કરતા હૈ, ઓર ન વહ
 ભવિષ્યત્ કાલ મેં ભી આયુ કા બન્ધ કરનેવાલા હોતા હૈ । ક્યોંકિ
 વહ તો સિદ્ધિ મેં ગમન કરનેવાલા હોતા હૈ । ‘એવં ઇણં કમેણં નો
 સન્નોવઉત્તે, વિતિયવિહૂણા જહેવ મણપ્પજ્જવનાળે’ હસી પ્રકાર સે હસ
 ક્રમ દ્વારા નો સંજ્ઞોપયુક્ત જીવોં મેં દ્વિતીય ભંગ કે વિના વાકી કે પ્રથમ
 તૃતીય ઓર ચતુર્થ એસે ત્રીન ભંગ મનઃપર્યવજ્ઞાની કે જૈસે જાનના
 ચાહિયે, ‘અવેદણ અકસાઈ ય તહ્ય ચઉત્થા જહેવ સમ્મામિચ્છત્તે’ વેદ

ભંગ ઉપશમ વાળાને હોય છે, કેમ કે તેના દ્વારા પૂર્વ કાળમાં આયુનો
 બંધ કરવામાં આવે છે પરંતુ વર્તમાન કાળમાં તે આયુનો બંધ કરતો નથી.
 પરંતુ જ્યારે ઉપશમ શ્રેણીથી પતિત થઈ જાય છે, ત્યારે તે આયુનો બંધ
 કરવા લાગે છે. એથી ભંગ ક્ષપકની અપેક્ષાથી કહેલ છે ‘કેવલનાળે ચરમો
 મંગો’ કેવળ જ્ઞાનીને દેહો ભંગ જ હોય છે કેમકે-કેવલી વર્તમાન કાળમાં
 આયુનો બંધ કરતા નથી તથા તે ભવિષ્યમાં કાળમાં પણ આયુનો બંધ
 કરવાવાળા હોતા નથી. કેમકે તેઓ સિદ્ધિમાં જવાવાળા હોય છે. ‘એવં ઇણ
 કમેણં નોસન્નોવઉત્તે, વિતિયવિહૂણા જહેવ મણપ્પજ્જવનાળે’ એ જ પ્રમાણે આ
 ક્રમથી નોસંજ્ઞોપયોગવાળા જીવોમાં બીજા ભંગ વિના બાકીના પહેલો ત્રીજો
 અને એથી એવા ત્રણ ભંગો મનઃપર્યવજ્ઞાનીના કથન પ્રમાણે હોય છે.

‘અવેદણ અકસાઈ ય તહ્યચઉત્થા જહેવ સમ્મામિચ્છત્તે’ વેદ વિનાના

સમ્યગ્મિથ્યાદૃષ્ટિવદેવ અવેદકસ્યાકાયાયિનશ્ચ તૃતીયચતુર્થો એવ મજ્ઞૌ મ્ભવતઃ
 અવેદકોઽકષાયી ચ ક્ષપઃકુપશમકો વા તથોથાયુષો વર્તમાનવન્ધો ન મ્ભવતિ,
 ઉપશમકશ્ચ પ્રતિવતિતો મત્સ્યતિ, ક્ષપકસ્તુ નૈવ યન્તસ્યતીતિ કૃત્વા તૃતીયચતુર્થાવેવ
 મ્ભવતિ इति । 'અજોગિમિ ચરિમો' અયોગિનિ ચરનો મજ્ઞૌ મ્ભવતિ અયોગિત્વા-
 દેવેતિ । 'સેસેસુ પદેસુ ચત્તારિ મંગા જાવ અગાગારોવત્તે' શેષેષુ કથિત વ્યતિ-
 રિક્તેષુ અજ્ઞાનમત્યજ્ઞાનાદિ સંજ્ઞોપયુક્તાઞ્ચાદિ સંજ્ઞોપયુક્ત સવેદ સ્ત્રીવેદાદિ
 સકષાયક્રોધાદિ કષાય સયોગિયનોયોગ્યાદિ સાકારોપયુક્તાનાકારોપયુક્તલક્ષણેષુ
 ચત્વારોઽપિ મજ્ઞા ક્ષાતવ્યા इति ॥૨૦ ૨॥

રહિત ઔર અકષાયી જીવ ને તીનગ ઔર ચૌથા સમ્યક્મિથ્યાદૃષ્ટિ
 કે જૈસે જાનના ચાહિયે, વેદ રહિત ઔર કષાય રહિત જીવ ચાહે ક્ષપક
 હો યા ઉપશમક હો ઉસે વર્તમાન મેં આયુ કા બન્ધ નહીં હોના હૈ,
 પરન્તુ ઉપશમક તો પતિત હો જાને પર ઉત્તકા બન્ધ કરેગા ઔર
 ક્ષપક ઉત્તકા બન્ધ નહીં કરેગા । ક્ષપ અભિપ્રાય હે છઠ્ઠાં તૃતીય ઔર
 ચતુર્થ યે દો ભંગ હી હોતે હૈ । 'અજોગિમિ ચરિમો' અયોગી મેં અયોગી
 હોને સે ચરમ ભંગ હી હોના હૈ । 'સેસેસુ પદેસુ ચત્તારિ મંગા જાવ
 અગાગારોવત્તે' શેષ વર્ગો મેં-ઉગ કથિત પદોં દે અનિરિક્ત અજ્ઞાન મેં
 મત્યજ્ઞાની આદિકોં મેં સંજ્ઞોપયુક્ત મેં, આદ્યારાદિ સંજ્ઞોપયુક્ત મેં સવેદ
 મેં, સ્ત્રીવેદ આદિકાલોં મેં, કષાયમહિત મેં, ક્રોધાદિ કષાયવાલોં મેં,
 સયોગી મેં, મનોયોગી આદિ જીવોં મેં, સાકારોપયોગવાલોં મેં ઔર અના-
 કારોપયોગવાલોં મેં-ચારોં હી ભંગ હોતે હૈ એસા જાનના ચાહિયે ॥૩॥

અને અકષાયી જીવને સમ્યક્દૃષ્ટિવાળા જીવના કથન પ્રમાણે ત્રીજો અને
 ચોથો એ બે ભંગો સમજવા ભોધ મે. વેદ રહિત અને કષાયરહિત જીવ ચાહે
 ક્ષપક હોય અથવા ઉપશમક હોય તેને વર્તમાનમાં અયુર્ભંગનો બંધ
 હોતો નથી પરંતુ ઉપશમક તો પતિત થાય ત્યારે તેનો બંધ ઉગશે અને
 ક્ષપક તેનો બંધ નહીં કરે એ અભિપ્રાયથી અહિયા ત્રીજો અને ચોથો એ
 બે ભંગજ હેય છે 'અજોગિમિ ચરિમો' અયોગી જીવમાં અયોગી હોવાથી
 છેલ્લો ભંગજ હોય છે 'સેસેસુ પદેસુ ચત્તારિ મંગા જાવ અગાગારોવત્તે' બંધીના
 પદોમાં આ ઉપર કહેલ પદો શિષ્ય અજ્ઞાનના-અતિશયજ્ઞાની વિગેરેમાં,
 સંજ્ઞોપયોગવાળામાં, આકર વિગેરે સંજ્ઞોપયોગીમાં, સવેદમાં સ્ત્રીવેદ વિગેરે
 વાળામાં કષાય સહિતના ક્રોધ વિગેરે કષાયવાળાઓમાં, સયોગીમાં મનો-
 યોગી વિગેરે જીવોમાં સાકારોપયોગવાળાઓમાં અને અનાકારોપયોગ
 વાળાઓમાં ચારે ભંગો હોય છે, તેમ સમજવું ॥૨૦-૩॥

मूलम्—नेरइए णं भंते ! आउयं कम्मं किं वंधी पुच्छा,
 गोयसा ! अत्थेगइए चत्तारि भंगा, एवं सव्वत्थ वि नेरइयाणं
 चत्तारि भंगा, नवरं कणहलेस्से कणहपत्तिखए य पढमतइया
 भंगा, सम्मामिच्छत्ते तइय चउत्था । असुरकुमारे एवं वेव,
 नवरं कणहलेस्से वि चत्तारि भंगा भाणियव्वा, सेसं जहा नेर-
 इयाणं, एवं जाव थणियकुमाराणं । पुढवीकाइयाणं सव्वत्थ वि
 चत्तारि भंगा, नवरं कणहपत्तिखए पढमतइया भंगा । तेउ-
 लेस्से पुच्छा, गोयसा ! बंधी न बंधइ बंधिस्सइ सेसेसु सव्वत्थ
 चत्तारि भंगा । एवं आउक्काइ य वणस्सइकाइयाणं वि निरव-
 सेसं तेउक्काइय वाउक्काइयाणं सव्वत्थ वि पढमतइया भंगा ।
 वेइंदियतेइंदियचउरिंदिया णं पि सव्वत्थ वि पढमतइया भंगा ।
 नवरं सम्मत्ते नाणे आभिणिबोहियनाणे सुयनाणे तइओ भंगो ।
 पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं कणहपत्तिखए पढमतइया भंगा ।
 सम्मामिच्छत्ते तइयचउत्था भंगा, सम्मत्ते नाणे आभिणि-
 बोहियनाणे सुयनाणे ओहिनाणे, एएसु पंचसु वि पदेसु विइय-
 विहूणा भंगा, सेसेसु चत्तारि भंगा । मणुस्साणं जहा जीवाणं
 नवरं सम्मत्ते ओहिए नाणे आभिणिबोहियनाणे सुयनाणे
 ओहिनाणे, एएसु विइयविहूणा भंगा, सेसं तं चेव । वाण-
 मंतरजोइसियवेमाणिया जहा असुरकुमारा । नामं गोयं अंतरायं
 च, एयाणि जहा नाणावरणिज्जं । सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति
 जाव विहरइ ॥सू० ४॥

छव्वीसमे बंधसए पढमो उद्देसो समत्तो ॥२६-१॥

छाया—नैरयिकः खलु भदन्त ! आयुष्कं कर्म किम् अवधनात् पृच्छा,
 गौतम-! अत्येककथत्वारो भङ्गा, एवं सर्वत्रापि नैरयिकाणां चत्वारो भङ्गाः, नवरं
 कृष्णालेख्ये कृष्णपक्षिके प्रथमवृत्तीयौ भङ्गौ, सम्यग्मिथ्यात्वे तृतीयचतुर्थौ ।

सम्पत्तिमिथ्यादृष्टिदेव अवेदकस्याकषायिनश्च तृतीयचतुर्थो एव भङ्गो भवतः
 अवेदकोऽकषायी च क्षप इउपशमको वा तयोश्चायुषो वर्तमानबन्धो न भवति,
 उपशमकश्च प्रतिपत्तिर्भो भन्तस्यसि, क्षपस्तु नैव भन्तस्यतीति कृत्वा तृतीयचतुर्थिवैव
 भवत इति । 'अजोगिमि चरिमो' अयोगिनि चरमो भङ्गो भवति अयोगित्वा-
 देवेति । 'सेसेसु पदेसु चत्तारि भंगा जाव अगागारोवउत्ते' शेषेषु कथित व्यति-
 रिक्तेषु अज्ञानप्रत्यज्ञानादि संज्ञोपयुक्तादारादि संज्ञोपयुक्त सर्वेद स्त्रीवेदादि
 सकषायक्रोधादि कषाय सयो भयनोयोग्यादि साकारोपयुक्तानाकारोपयुक्तलक्षणेषु
 चत्वारोऽपि भङ्गा ज्ञातव्या इति ॥अ० ३॥

रहित और अकषायी जीव में तीसरा और चौथा सम्पत्तिमिथ्यादृष्टि
 के जैसे जानना चाहिये, वेद रहित और कषाय रहित जीव चाहे क्षपक
 हो या उपशमक हो उसे वर्तमान में आयु का बन्ध नहीं होता है,
 परन्तु उपशमक तो पतित हो जाने पर उसका बन्ध करेगा और
 क्षपक उसका बन्ध नहीं करेगा । इस अधिप्राय से यहाँ तृतीय और
 चतुर्थ ये दो भंग ही होते हैं । 'अजोगिमि चरिमो' अयोगी में अयोगी
 होने से चरम भंग ही होना है । 'सेसेसु पदेसु चत्तारि भंगा जाव
 अगागारोवउत्ते' शेष पदों में—उन कथित पदों के अनिरिक्त अज्ञान में
 मत्प्रज्ञानी आदिकों में संज्ञोपयुक्त में, आहारादि संज्ञोपयुक्त में सर्वेद
 में, स्त्रीवेद आदिवालों में, कषायरहित में, क्रोधादि कषायवालों में,
 सयोगी में, मनोयोगी आदि जीवों में, साकारोपयोगवालों में और अना-
 कारोपयोगवालों में—चारों ही भंग होते हैं ऐसा जानना चाहिये ॥३॥

अने अकषायी जवने सम्पत्तिमिथ्याणा जवना कथन प्रमाणे त्रीने अने
 योथो जे जे लगे समजवा जेछमे. वेद रहित अने कषायरहित जव आडे
 क्षपक होय अथवा उपशमक होय तेने वर्तमानमां अयुर्भानो भंध
 होतो नही परंतु उपशमकतो पतित थाय त्यादे तेना भंध उप्पे अने
 क्षपक तेना भंध नही दरे जे अभिप्रायथी अद्विधा त्रीने अने योथो जे
 जे लगेज होय छे अजोगिमि चरिमो' अयोगी जवमां अयोगी होवाथी
 छेद्वेदा लगेज होय छे 'सेसेसु पदेसु चत्तारि भंगा जाव अगागारोवउत्ते' अङ्गीना
 पदोमा आ उपर कडेल पदो शिवाय अज्ञानभा—प्रतिज्ञाना नी विगेरेमां,
 संज्ञोपयोगवाणाभा, आहारे विगेरे संज्ञोपयोगीभा, सर्वेदमां स्त्रीवेद विगेरे
 वाणाभा कषाय सहितभा क्रोध विगेरे कषायवाणाभा, सयोगीमां मनो-
 योगी विगेरे जवमां साकारोपयोगवाणाभा अने अनाकारोपयोग-
 वाणाभां यादे लगे होय छे, तेम समजवु ॥सू० ३॥

मूढम्—नेरइए णं भंते ! आउयं कम्मं किं वंधी पुच्छा,
 गोयमा ! अत्थेगइए चत्तारि भंगा, एवं सव्वत्थ वि नेरइयाणं
 चत्तारि भंगा, नवरं कणहलेस्से कणहपक्खिए य पढमतइया
 भंगा, सम्मामिच्छत्ते तइय चउत्था । असुरकुमारे एवं चेव,
 नवरं कणहलेस्से वि चत्तारि भंगा भाणियव्वा, सेसं जहा नेर-
 इयाणं, एवं जाव थणियकुमाराणं । पुढवीकाइयाणं सव्वत्थ वि
 चत्तारि भंगा, नवरं कणहपक्खिए पढमतइया भंगा । तेउ-
 लेस्से पुच्छा, गोयमा ! बंधी न बंधइ बंधिस्सइ सेसेसु सव्वत्थ
 चत्तारि भंगा । एवं आउक्काइ य वणस्सइकाइयाणं वि निरव-
 सेसं तेउक्काइय वाउक्काइयाणं सव्वत्थ वि पढमतइया भंगा ।
 वेइंदियतेइंदियचउरिंदिया णं पि सव्वत्थ वि पढमतइया भंगा ।
 नवरं सम्मत्ते नाणै आभिणिबोहियनाणे सुयनाणे तइओ भंगो ।
 पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं कणहपक्खिए पढमतइया भंगा ।
 सम्मामिच्छत्ते तइयचउत्था भंगा, सम्मत्ते नाणै आभिणि-
 बोहियनाणे सुयनाणे ओहिनाणे, एएसु पंचसु वि पदेसु विइय-
 विहूणा भंगा, सेसेसु चत्तारि भंगा । मणुस्साणं जहा जीवाणं
 नवरं सम्मत्ते ओहिण नाणे आभिणिबोहियनाणे सुयनाणे
 ओहिनाणै, एएसु विइयविहूणा भंगा, सेसं तं चेव । वाण-
 मंतरजोइसियवेमाणिया जहा असुरकुमारा । नामं गोयं अंतरायं
 च, एयाणि जहा नाणावरणिज्जं । सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति
 जाव विहरइ ॥सू० ४॥

छव्वीसमे बंधसए पढमो उदेसो समत्तो ॥२६—१॥

छाया—नैरयिकः खलु भदन्त ! आयुष्कं कर्म किम् अवधनात् पृच्छा,
 गौतम-१ अत्येककथत्वारो भङ्गा, एवं सर्वत्रापि नैरयिकाणां चत्वारो भङ्गाः, नवरं
 कृष्णालेश्ये कृष्णपाक्षिके प्रथमतृतीयौ भङ्गौ, सम्यग्मिध्यात्वे तृतीयचतुर्थौ ।

અસુરકુમારે એવમેવ, નવરં કૃષ્ણલેશ્યેऽપિ ચત્વારો મજ્ઞા મણિતવ્યાઃ, શેષં યથા નૈરયિકાણામ્ એવં યાવત્ સ્તનિતકુમારાણામ્ । પૃથિવીકાયિકાનાં સર્વત્રાપિ ચત્વારો મજ્ઞાઃ, નવરં કૃષ્ણપાક્ષિકે પ્રથમતૃતીયૌ મજ્ઞૌ । તેજોલેશ્યઃ પૃચ્છા, ગૌતમ ! અવધનાત્ ન વધનાતિ મન્તસ્યતિ, શેષેષુ સર્વત્ર ચત્વારો મજ્ઞાઃ । એવમ્કાયિક-વનસ્પતિકાયિકાનામપિ નિરવશેષમ્ । તેજસ્કાયિકવાયુકાયિકાનાં સર્વત્રાપિ પ્રથમ-તૃતીયૌ મજ્ઞૌ । દ્વીન્દ્રિયત્રીન્દ્રિયચતુરિન્દ્રિયાણામપિ સર્વત્રાપિ પ્રથમતૃતીયૌ, નવરં સમ્યક્ત્વે જ્ઞાને આમિનિવોધિકજ્ઞાને શ્રુતજ્ઞાને તૃતીયો મજ્ઞઃ । પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યો-નિકાનામ્ કૃષ્ણપાક્ષિકે પ્રથમતૃતીયૌ મજ્ઞૌ, સમ્યગ્મિથ્યાત્વે તૃતીયચતુર્થૌ મજ્ઞૌ । સમ્યક્ત્વે જ્ઞાને આમિનિવોધિકજ્ઞાને શ્રુતજ્ઞાને અવધિજ્ઞાને, એતેષુ પચ્ચસ્ત્વપિ પદેષુ દ્વિતીયવિદીના મજ્ઞાઃ, શેષેષુ ચત્વારો મજ્ઞાઃ, મનુષ્યાણાં યથા જીવાનામ્ । નવરં સમ્યક્ત્વે ઔધિકજ્ઞાને આમિનિવોધિકજ્ઞાને શ્રુતજ્ઞાને અવધિજ્ઞાને એતેષુ દ્વિતીય-વિદીના મજ્ઞાઃ, શેષં તદેવ । વાનવ્યન્તરજ્યોતિષ્કવૈમાનિકા યથા અસુરકુમારાઃ । નામગોત્રમ્ આન્તરાયિકં ચ, એતાનિ યથા જ્ઞાનાવરણીયમ્ । તદેવં મદન્ત ! તદેવં મદન્ત ! ઇતિ યાવદ્વિહરતિ ॥મુ૦ ૪॥

ષટ્ત્રિંશતિતમે વન્ધશતકે પ્રથમોદ્દેશકઃ સમાપ્તઃ ॥૨૬-૧॥

ટીકા—‘નેરહ્ણ ણં મંતે ! આયં કમ્મં કિં વંધી પુચ્છા’ નૈરયિકઃ સ્વહ મદન્ત ! આયુષ્કં કમ્મં કિમ્ અવધનાત્ વધનાતિ મન્તસ્યતિ ?, અવધનાત્ વધનાતિ

‘નેરહ્ણ ણં મંતે ! આયં કમ્મં કિં વંધી વંધહ-પુચ્છા’-ઇત્યાદિ-

ટીકાર્થ- ગૌતમસ્વામીને હસ સુત્રદ્વારા પ્રભુશ્રી સે એસા પૂછા હૈ હે મદન્ત ! નૈરયિક જીવે ને કયા પૂર્વકાલ મેં આયુકર્મ કા વન્ધ કિયા હૈ ? કયા વર્તમાનકાલ મેં ઉસકા વન્ધ કરતા હૈ ? ઔર અવિષ્યત્કાલ મેં કયા વહ ઉસકા વન્ધ કરેગા ? અથવા-ભૂતકાલ મેં ઉસને ઉસકા વન્ધ કિયા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ ઉસકા વન્ધ કરતા હૈ ? અવિષ્યત્કાલ મેં વહ ઉસકા વન્ધ નહીં કરેગા ? અથવા-ભૂતકાલ મેં ઉસને ઉસકા વન્ધ કિયા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ ઉસકા વન્ધ નહીં કરતા હૈ ? અવિષ્યત્

‘નેરહ્ણ ણં મંતે ! આયુકમ્મ કિં વંધી, વંધહ, પુચ્છા’ ઇત્યાદિ.

ટીકાર્થ-ગૌતમસ્વામીએ આસૂત્રદ્વારા પ્રભુશ્રીને એવુ પૂછ્યુ છે કે- હે ભગવન્ નારકીય જીવે ભૂતકાળમાં આયુકર્મનો બંધ કયો છે ? વર્તમાન કાળમાં તે તેનો બંધ કરે છે ? અને અવિષ્યમા તે તેનો બંધ કરશે ? અથવા ભૂતકાળમાં તેણે તેનો બંધ કયો છે ? વર્તમાન કાળમાં તે તેનો બંધ કરે છે ? અને અવિષ્ય કાળમાં તેનો બંધ નહીં કરે ? અથવા ભૂતકાળમાં તેણે તેનો

ન મન્ત્સ્યતિ ૨, કિમાયુક્તં કર્મ અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ મન્ત્સ્યતિ ૩, અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ ન મન્ત્સ્યતિ ૪, इत्येवं क्रमेण पृच्छया चतुर्भङ्गकः प्रश्नः, भगवानाह—
'गोयमा' इत्यादि । 'गोयमा' हे गौतम ! 'अत्येगइए चत्तारि भंगा' अस्त्येकक-
श्चत्वारो भङ्गाः हे गौतम ! कश्चिदेको आयुष्कं कर्म अवध्नात् वध्नाति
मन्त्स्यति १, कश्चिदेकोऽवध्नात् वध्नाति न मन्त्स्यति २, कश्चिदेकोऽवध्नात् न
वध्नाति मन्त्स्यति ३, कश्चिदेकोऽवध्नात् न वध्नाति न मन्त्स्यति ४,

મેં કયા વહુ ઉસકા બન્ધ કરેગા ? અથવા ભૂતકાલ મેં ઉસને
'ઉસકા બન્ધ કિયા હૈ ? વર્તમાન મેં વહુ ઉસકા બન્ધ નહીં કરતા હૈ ?
ઔર ભવિષ્યત્ મેં મી કયા વહુ ઉસકા બન્ધ નહીં કરેગા ? હસ પ્રકાર
સે યે ચાર પ્રશ્ન ગૌતમ કે યહાં 'પુચ્છા' શબ્દ સે ગૃહીત હુએ હૈં હસકે
ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી ગૌતમ સે કહતે હૈં—ગોયમા ! 'અત્યેગઈએ ચત્તારિ
ભંગા' હે ગૌતમ ! કોઈ એક નારક જીવ એસા હોતા હૈ કિ જિસને
પૂર્વકાલ મેં આયુષ્કકા બન્ધ કિયા હોતા હૈ વર્તમાન મેં મી વહુ ઉસકા
બન્ધ કરતા હૈ ઔર ભવિષ્યત્કાલ મેં મી વહુ ઉસકા બન્ધ કરેગા ?
તથા કોઈ એક નારક જીવ એસા હોતા હૈ કિ જિસને પૂર્વકાલ મેં
આયુષ્કકા બન્ધ કિયા હૈ, વર્તમાન મેં મી વહુ ઉસકા બન્ધ કરતા હૈ
પર ભવિષ્યકાલ મેં વહુ ઉસકા બન્ધ કરનેવાલા નહીં હોતા હૈ ૨ તથા
કોઈ એક નારક જીવ એસા હોતા હૈ કિ જિસને પૂર્વકાલ મેં આયુષ્કકર્મ

બંધ કર્યો છે ? વર્તમાનમાં તેનો બંધ નથી કરતો ? અને ભવિષ્યમાં તે તેનો
બંધ કરશે ? અથવા ભૂતકાળમાં તેણે તેનો બંધ કર્યો છે ? વર્તમાનમાં તે
તેનો બંધ નથી કરતો ? અને ભવિષ્યમાં પણ તે તેનો બંધ નહીં કરે ?
આ પ્રમાણે ના આ ચાર ભંગો રૂપી પ્રશ્ન ગૌતમ સ્વામીએ પ્રભુશ્રીને પૂછેલ
છે, આ ચાર ભગાત્મક પ્રશ્ન 'પુચ્છા' એ પદથી ગ્રહણ થયેલ છે. આ પ્રશ્નના
ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—'અત્યેગઈએ ચત્તારિ ભંગા' હે
ગૌતમ ! કોઈ એક નારક જીવ એવો હોય છે કે—જેણે પૂર્વકાળમાં નારક
આયુષ્યનો બંધ કર્યો હોય છે, વર્તમાનમાં પણ તે તેનો બંધ કરે છે. અને
ભવિષ્યમાં તેનો બંધ કરશે. ૧ તથા કોઈ એક નારક જીવ એવો હોય છે કે—
જેણે ભૂતકાળમાં નારક આયુષ્ય નો બંધ કર્યો છે, વર્તમાનમાં પણ તેનો
બંધ કરે છે, પરંતુ ભવિષ્યમાં તે તેનો બંધ કરશે નહીં ૨ તથા કોઈ એક
નારક જીવ એવો હોય છે કે—જેણે પૂર્વ કાળમાં આયુષ્ય કર્મનો બંધ કર્યો

इत्येवं चत्वारोऽपि भङ्गा नारकाणामायुष्कर्मबन्धे भगवता अनुमोदिताः
तत्र नारकः पूर्वमायुरवध्नात्, बन्धकाले वध्नाति, भवान्तरे भन्त्स्यतीति
प्रथमो भङ्गः, भविष्यत्काले प्राप्तव्यसिद्धिरस्य नारकस्य अवध्नात् वध्नाति
न भन्त्स्यतीति द्वितीयो भङ्गः, अवध्नात् न वध्नाति भन्त्स्यतीति तृतीयो
भङ्गो बन्धकालाभावं भविष्यत्कालिकबन्धं चापेक्ष्य भवति नारकविशेषस्य ।
चतुर्परभविकायुषो नारकस्य अनन्तरं प्राप्तव्यचरमभवस्य चतुर्थोऽवध्नात् न

का बन्ध किया है वर्तमान में वह उसका बन्ध नहीं करता है पर
भविष्यत् में वह उसका बन्ध करेगा ३ तथा कोई एक नारक जीव ऐसा
होता है कि जिसने केवल पूर्वकाल में ही आयुष्क का बन्ध किया
है, वर्तमान में वह उसका बन्ध नहीं करता है और न भविष्यकाल
में वह उसका बन्ध करेगा ४ । इनमें प्रथम भग जिस नारक ने पूर्वकाल
में आयुका बन्ध किया है, वर्तमान में बन्ध काल में जो आयुका बन्ध
करता है, और भवान्तर में जो आयुका बन्ध करेगा उस नारक की
अपेक्षा से है, द्वितीय भग भविष्यत् काल में जिसे सिद्धिगति की
प्राप्ति होती है उसकी अपेक्षा से है, तृतीय भग वर्तमान काल में अ-
बन्ध काल में— जो आयुका बन्ध नहीं करता है पर भविष्यकाल में
वह उसका बन्ध करनेवाला है ऐसे नारक की अपेक्षा से है और
चतुर्थ भग जिस नारक ने परभव की आयुका बन्ध कर लिया है,
और वर्तमानकाल में वह उसका बन्ध नहीं करता है और अनन्तर
प्राप्तव्य चरम भव में ही जिसे सुक्ति प्राप्त होती है ऐसे नारक की

છે, વર્તમાનમાં તે તેનો બંધ કરતો નથી પરંતુ ભવિષ્યમાં તે તેનો બંધ
કરશે ૩ તથા કેાઈ એક નારક જીવ એવો હોય છે કે-જેણે કેવળ ભૂતકાળ-
માં જ નારક આયુષ્યનો બંધ કર્યો હોય છે વર્તમાનમાં તેનો બંધ કરતા
નથી. અને ભવિષ્યમાં તે તેનો બંધ કરશે નહીં આમાં પહેલો ભંગ જે
નારકે ભૂતકાળમાં આયુનો બંધ કર્યો છે, વર્તમાનમાં આયુ બંધ કરે છે, અને
ભવાન્તરમાં જે આયુનો બંધ કરશે તે નારકની અપેક્ષાથી કહેલ છે.

બીજો ભંગ ભવિષ્યમાં જેને સિદ્ધિ ગતિની પ્રાપ્તિ થવાની હોય છે,
તેની અપેક્ષાથી કહેલ છે ત્રીજો ભગ વર્તમાન કાળમાં બંધ કાળમાં જે
આયુનો બંધ નથી કરતા પરંતુ ભવિષ્ય કાળમાં તે તેનો બંધ કરવાના છે,
એવા નારકની અપેક્ષાથી કહેલ છે, અને ચોથો ભગ જે નારકે પરભવની
આયુષ્યનો બંધ કરી લીધો હોય છે અને બંધ કાળમાં તે તેનો બંધ
કરતો નથી અને પછીના કાળમાં જેને સુક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે, એવા નારકની

વધ્નાતિ ન મન્ત્સ્યતીત્યાકારકઃ । ‘એવં સન્વત્થ વિ નેરહયાણં ચત્તારિ મંગા’ એવં
સર્વત્રાપિ પદેષુ નારકાણાં ચત્તારો મજ્ઞા જ્ઞાતવ્યા સર્વત્ર પદેષુ લેશ્યાદિપુ ચત્તારો
મજ્ઞા યોજનીયાઃ, યસ્મિન્ પદે વૈલક્ષણ્યમસ્તિ તાદૃશ પદત્રિપયકં વૈલક્ષણ્યં ચોત-
યિતુમાહ-‘નવરં’ इत्यादि, ‘नवरं कण्डहस्से कण्डपक्खिण्ण पढमतइया मंगा’
નવરં વૈલક્ષણ્યમેતદેવ યત્ કૃષ્ણલેશ્યનારકે કૃષ્ણપાક્ષિકનારકે ચ પ્રથમતૃતીય
મજ્ઞૌ એવ વિનિયોજ્યૌ, લેશ્યાપદે કૃષ્ણલેશ્યેષુ પ્રથમતૃતીયૌ મજ્ઞૌ ભવતઃ, તથાહિ
કૃષ્ણલેશ્યો નારક આયુર્કર્મ અવધનાત્ અગીતકાલે, વર્તમાનકાલે ચ વધ્નાતિ, ભવિ
ષ્યત્કાલે મન્ત્સ્યતિ ચેતિ પ્રથમો મજ્ઞઃ ૧, દ્વિતીયસ્તુ અવધનાત્ વધ્નાતિ ન
મન્ત્સ્યતીત્યાકારકો મજ્ઞો ન સંભવતિ, યતઃ કૃષ્ણલેશ્યનારકસ્ય તિર્યગ્યોનિકે-
પ્રત્પત્તિ મેવતિ તથા અચરમશરીરેપુ નનુષ્યેપુ કૃષ્ણલેશ્યાદિ પશ્ચમ નારકપૃથિવ્યા-

અપેક્ષા સે હૈ । “એવં સન્વત્થ વિ નેરહયાણં ચત્તારિ મંગા” इसी
प्रकार लेश्यादिक समस्त पदों में भी नारकों के चार भंग जानना
चाहिये, परन्तु जिस पद में भिन्नता है उसे सूत्रकार स्वयं ही
“नवरं कण्डहस्से कण्डपक्खिण्ण पढमतइया मंगा” इस सूत्रपाठ
द्वारा प्रकट करते हैं—कृष्ण लेश्यावाले नारक में और कृष्णपाक्षिक
नारक में प्रथम एवं तृतीय भंग ही होते हैं द्वितीय एवं चतुर्थ
भंग नहीं होते हैं । क्योंकि कि कृष्णलेश्यावाला जो नारक होता है वह
भूतकाल में आयुर्कर्म का बन्धन होना हैं वर्तमान में भी वह उसका
बन्ध करता है और भविष्यत्काल में भी वह उसका बन्ध करनेवाला
होता है । “अवधनात्, वध्नाति न मन्तस्यति” ऐसा जो द्वितीय भंग
है वह यहां इसलिये नहीं होता है कि कृष्णलेश्यावाले नारक की
तिर्यग्योनि में उत्पत्ति होनी है । तथा अचरमशरीरी मनुष्यों में

અપેક્ષાથીકહેલ છે, ‘એવં સન્વત્થ વિ નેરહયા ણં ચત્તારિ મંગા’ એજ પ્રમાણે લેશ્યા
વિગેરે સઘળા પદોમા પણ નારકો સખંધી ચાર ભંગો સમજવા ભેઈએ.
પરંતુ જે પદમા ભિન્ન પણ છે, તે સૂત્રકાર સ્વયં ‘નવર કણ્હસ્સે કણ્હ-
પક્ખિણ્ણ પઢમતइया મંગા’ આ સૂત્રપાઠ દ્વારા પ્રગટ કરે છે કે—કૃષ્ણલેશ્યાવાળા
નારકમા અને કૃષ્ણપાક્ષિક નારકમાં પહેલો અને ત્રીજો ભંગજ ઢાય છે,
બીજો અને ચોથો ભંગ હોતા નથી કેમકે—કૃષ્ણ લેશ્યાવાળા જે નારક હોય
છે, ભૂતકાળમા તે આયુર્કર્મનો બંધ કરવાવાળો હોય છે વર્તમાનમાં પણ તે
તેનો બંધ કરે છે અને ભવિષ્યમાં પણ તે તેનો બંધ કરવાનો હોય છે.
‘અવધનાત્ વધ્નાતિ ન મન્ત્સ્યતિ’ આ પ્રમાણેનો જે બીજોભંગ છે. તે અહિયાં
એ માટે હોતો નથી કે કૃષ્ણ લેશ્યાવાળા નારકની તિર્યગ્ય યોનિમાં ઉત્પત્તિ

દિષુ ભવતિ, ન ચ તત ઉદ્વૃત્તઃ સિદ્ધિપન્થાનમધિરોહતિ, તદેવમસૌ કૃષ્ણલેશ્યો નારકઃ તિયર્ગયોનિકાચાયુર્વદ્ધ્વા પુનર્ભન્તસ્યતિ અચરમશરીરત્વાદિતિ । તથા કૃષ્ણલેશ્યો નારક આયુષ્કાકર્મણોઽવન્ધકાલે આયુષ્કં કર્મ ન વદ્ધનાતિ, ભવિષ્ય ક્કાલે તુ મન્તસ્યતીત્યેવં તૃતીયો મજ્જો ઘટતે । ચતુર્થ મજ્જસ્તુ કૃષ્ણલેશ્યનારકસ્ય નાસ્તિ, આયુરવન્ધકત્વસ્યામાવાદતઃ દ્વાવેવ પ્રથમતૃતીયૌ મજ્જૌ કૃષ્ણલેશ્યનારકસ્ય 'નવરં' इत्यादिना कथितौ इति । 'एवं कृष्णपाक्षिकनारकस्य आयुर्कर्म अव-
ध्नात् वदधाति भन्तस्यतीति प्रथमो मज्जः१, द्वितीयस्तु अवध्नात् वदधाति न भन्तस्यतीत्याकारको मज्जो न भवति यतः कृष्णपाक्षिको नारकः आयुर्वदधा पुर न भन्तस्यतीत्येतन्नास्ति तस्य चरमभवस्याभावादिति२ । तृतीयस्तु मज्जोऽवध्नात् न वदधाति (यतः कृष्णपाक्षिको नारक आयुष्कावन्धकाले आयुष्कं कर्म न वदधाति) अग्रे च भन्तस्यतीति भवत्येव३ । चतुर्थमज्जस्तु न भवति कृष्णपाक्षिकनारकस्य आयुरवन्धकत्वस्याभावादिति४, तदेवं द्वावेव प्रथमतृतीयमज्जौ कृष्णपाक्षिकस्य

‘एवं पञ्चम नरक पृथिवी आदिकों में कृष्णलेश्या आदि लेश्याएं’ होती हैं, इसलिये वहांसे उद्वृत्त हुआ-निकला हुआ-जीव सिद्धिमार्ग का पथिक नहीं होता है इस प्रकार कृष्णलेश्यावाला नारक त्रियंश्वयोनिक आदिकों में आयुर्कर्म का बन्ध करके पुनः आयुका बन्धक होता है । क्यों कि ऐसा जीव अचरम शरीरवाला होता है । तथा-कृष्णलेश्या-वाला नारक आयुर्कर्म के अवन्धकाल में आयुर्कर्म का बन्ध नहीं करता है । परन्तु वह भविष्यत्काल में उसका बन्ध करेगा । इस प्रकार से तृतीय भंग घटित होता है । चतुर्थ भंग यहां कृष्णलेश्यावाले नारक के होता नहीं है क्योंकि इसके आयुकी अवन्धकता का अभाव है । इस कारण पूर्वोक्त प्रथम और तृतीय ये दो भंग ही यहां घटित होते हैं । इसी प्रकार यही प्रथम और तृतीय भंग कृष्णपाक्षिक नारक

હોય છે, તથા અચરમશરીરી મનુષ્યોમાં અને પાચમી નારક પૃથ્વી વિગેરેમાં કૃષ્ણ લેશ્યા વિગેરે લેશ્યાઓ હોય છે. તેથી ત્યાંથી નીકળેલો જીવ સિદ્ધિ ગતિમાં જતો નથી, આ રીતે કૃષ્ણલેશ્યાવાળો નારક ત્રિયંશ્વ યોનિક વિગેરેમાં આયુકર્મનો બંધ કરીને ફરીથી આયુનો બંધક હોય છે કેમ કે-એવો જીવ અચરમશરીરવાળો હોય છે, કૃષ્ણલેશ્યાવાળો નારક આયુકર્મના અબંધ કાળમાં આયુકર્મનો બંધ કરતો નથી પરંતુ તે બંધકાળમાં જ તેનો બંધ કરે છે આ પ્રમાણે ત્રીજો ભંગ ઘટિત થાય છે કે અહિંયાં થોથો ભંગ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા નારકને હોતો નથી કેમ કે-તેને આયુના અબંધક પશ્ચાત્તો અભાવ હોય છે. તે કારણથી પહેલા કહેલ પહેલો અને ત્રીજો એ ભંગોજ અહિંયાં ઘટિત થાય છે. એ જ પ્રમાણે આ પહેલો અને ત્રીજો

भवतीति नवरमित्यादिना भगवता प्रतिपादिताविति । 'सम्मामिच्छते तदय चउत्था' सम्यग्मिथ्यात्वे पदे तृतीयचतुर्थौ भङ्गौ भवतः, सम्यग्मिथ्यादृष्टौ मिश्रदृष्टौ तृतीयचतुर्थौ एव भङ्गौ भवतः तस्यायुषो बन्धाभावादिति । 'असुरकुमारे एवं चेव' असुरकुमारे एवं चेव' असुरकुमारदेवेऽपि एव

जीव के घटते हैं द्वितीय और चतुर्थ नहीं, क्योंकि कृष्णपक्ष नारक ऐसा नहीं होता है कि जो आयुका बन्ध करके फिर भविष्यत् काल में उसका बन्ध नहीं करे किन्तु भविष्यत्काल में आयु कर्म का बन्धक होगा ही—अतः द्वितीय भंग यहां नहीं घटता है, इसी कारण से यहां चतुर्थ भंग भी नहीं घटता है। तृतीय भंग यहां आयुके अवध काल में आयुर्कर्म का बन्ध कर्ता नहीं होने के कारण घटता है। तथा वह भविष्यत्काल में उसका बन्ध करता है। इस प्रकार से ये दो भंग प्रथम और तृतीय—यहां कृष्णपक्षिक नारक में घटित होते हैं। यही बात “नवर” इस पाठ से यहां सूचित सूत्रकारने की है। ‘सम्मामिच्छते तदय चउत्था’ सम्यग्मिथ्यात्व पद में तृतीय चतुर्थ भंग ही होते हैं क्योंकि जो मिश्र दृष्टिवाला होता है उसके तृतीय और चतुर्थ ये दो ही भंग होते हैं सो इसका कारण यह है कि वह वर्तमान में आयु का बन्ध नहीं करता है।

“असुरकुमारे एवंचेव” असुरकुमार देव में भी नारक की जैसे

ભંગ કૃષ્ણપાક્ષિક નારક જીવના સંબંધમાં પણ ઘટે છે બીજા અને ચોથા ભંગ ઘટતા નથી કેમકે કૃષ્ણપાક્ષિક નારક એવા હોતા નથી કે-જે આયુનો બંધ કરીને પછી ભવિષ્યકાળમાં તેનો બંધ ન કરે. ભવિષ્યકાળમાં તે આયુ-કર્મનો બંધક થશે જ તેથી અહિયાં બીજા ભંગ ઘટતો નથી અને આજ કારણથી ચોથો ભંગ પણ અહિયાં ઘટતો નથી ત્રીજો ભંગ અહિયાં આયુનો અબંધ કાળમાં આયુકર્મનો બંધક ન હોવાના કારણે ઘટે છે. તથા તે ભવિષ્ય કાળમાં તેનો બંધ કરે છે, આ રીતે પકડેલા અને ત્રીજો આ બે ભંગો કૃષ્ણપાક્ષિક નારકના સંબંધમાં ઘટે છે એ જ વાત ‘નવર’ આ પાઠથી સૂત્રકાર અહિયાં પ્રગટ કરે છે. ‘સમ્મામિચ્છતે તદયચઉત્થા’ સમ્યગ્મિથ્યાત્વ-પદમાં ત્રીજો અને ચોથો ભંગ જ હોય છે, કેમ કે-જે મિશ્રદૃષ્ટિવાળો હોય છે. તેઓને ત્રીજો અને ચોથો એ બે જ ભંગો હોય છે તેનું કારણ એ છે કે-તે આયુનો બંધ કરતો નથી।

‘અસુરકુમારે એવંચેવ’ અસુરકુમાર દેવોને પણ નારકના કથન પ્રમાણે :

નારકવત્સલ મજા વિનિયોજ્યાઃ તથાહિ-અસુરકુમારઃ સ્વલુ મદન્ત ! કિમ્ આયુષ્કં કર્મ અવધનાત્ વધનાતિ મન્તસ્યતિ૧, અવધનાત્ વધનાતિ ન મન્તસ્યતિ૨, આયુષ્કં કર્મ અવધનાત્ ન વધનાતિ મન્તસ્યતિ૩ અવધનાત્ ન વધનાતિ ન મન્તસ્યતિ૪ इत्येवं चतुर्भङ्गकः प्रश्नः । हे गौतम ! अस्त्येकतोऽसुरकुमारोऽवधनात् वधनाति मन्तस्यति१, एकः कश्चिद् अवधनात् वधनाति न मन्तस्यति२, एकः कश्चिद् अव-

ધી મંગ જાનના ચાહિયે-તથાહિ-હે મદન્ત ! જો અસુરકુમાર દેવ હૈં-ઉસને પૂર્વકાલ મેં આયુર્કર્મ કા બન્ધ કિયા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ કયા આયુર્કર્મ કા બન્ધ કરતા હૈ ? ભવિષ્યત્ કાલ મેં કયા વહ આયુષ્ય કર્મ કા બન્ધ કરેગા ? અથવા-પૂર્વકાલ મેં ઉસને આયુર્કર્મ કા બન્ધ કિયા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ આયુર્કર્મ કા બન્ધ કરતા હૈ ? ભવિષ્યત્ કાલ મેં વહ આયુર્કર્મ કા બન્ધ નહીં કરેગા ? અથવા વહ ભૂતકાલ મેં આયુર્કર્મ કા બન્ધ કર ચુકા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ આયુર્કર્મ કા બન્ધ નહીં કરતા હૈ ? ભવિષ્યત્ કાલ મેં વહ આયુર્કર્મ કા બન્ધ કરેગા ? ભૂતકાલ મેં ઉસને આયુર્કર્મ કા બન્ધ કિયા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ આયુર્કર્મ કા બન્ધ નહીં કરતા હૈ ઓર ન વહ ભવિષ્યત્ કાલ મેં આયુર્કર્મ કા બન્ધ કરેગા ? હસ પ્રકાર સે-"અવધનાત્ વધનાતિ મન્તસ્યતિ ૧ અવધનાત્ વધનાતિ, ન મન્તસ્યતિ૨. અવધનાત્, ન વધનાતિ, મન્તસ્યતિ૩ અવધનાત્, ન વધનાતિ, ન મન્તસ્યતિ૪" ચે ચાર અંગ વિષયક પ્રશ્ન હૈં । ઇન્કે ઉત્તર મેં પ્રશ્નગ્રી કહતે હૈં-હે ગૌતમ ! કોઈ એક અસુરકુમાર એમા હોતા

જ ભગે સમજવા અસુરકુમાર સંબંધી કથન આ પ્રમાણે છે-ગૌતમસ્વામી પ્રશ્નગ્રીને પૂછે છે કે હે ભગવન્ જો અસુરકુમાર દેવ છે, તેણે ભૂતકાળમાં આયુષ્ય કર્મનો બંધ કર્યો છે ? વર્તમાનમાં તે આયુષ્ય કર્મનો બંધ કરે છે ? તથા ભવિષ્યમાં તે આયુર્કર્મનો બંધ કરશે ? અથવા-પૂર્વકાળના તેણે આયુ કર્મનો બંધ કર્યો છે ? ૧ વર્તમાનમાં તે આયુર્કર્મનો બંધ કરે છે ? ભવિષ્યમાં તે આયુર્કર્મનો બંધ નહીં કરે ? અથવા ભૂતકાળમાં તે આયુર્કર્મનો બંધ કરી ચૂક્યો છે ? વર્તમાનકાળમાં તે આયુર્કર્મનો બંધ નથી કરતો ? તથા ભવિષ્યમાં તે આયુર્કર્મનો બંધ કરશે ? અથવા-ભૂતકાળમાં તેણે આયુર્કર્મનો બંધ કર્યો છે ? વર્તમાનમાં તે આયુર્કર્મનો બંધ નથી કરતો ? અને ભવિષ્યમાં તે આયુર્કર્મનો બંધ નહીં કરે ? આ પ્રમાણે 'અવધનાત્, વધનાતિ, મન્તસ્યતિ, અવધનાત્, વધનાતિ, ન મન્તસ્યતિ, અવધનાત્, ન વધનાતિ, મન્તસ્યતિ અવધનાત્ ન વધનાતિ, ન મન્તસ્યતિ', આ ચાર ભંગ સંબંધી ગૌતમસ્વામીએ પ્રશ્ન કરેલ છે આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં ગૌતમી પૈનના નામીને કહે છે-હે ગૌતમ ! કોઈએક અસુરકુમાર એમા

ધનાત્ ન વધ્નાતિ મન્ત્સ્યતિ૩, એકઃ કશ્ચિદ્મરુકુમાર આયુષ્કં કર્મ ધવધનાત્ ન વધ્નાતિ ન મન્ત્સ્યતિ૪, તત્રાસુરકુમાર આયુષ્કર્મવાન્ વન્ધકાલે વધ્નાતિ, મવાન્તરે મન્ત્સ્યતીતિ પ્રથમો મજ્ઞઃ૧ । દ્વિતીયસ્તુ મજ્ઞઃ પ્રાપ્તવ્ય સિદ્ધિકસ્યાસુર-કુમારસ્ય મ્ભવતિ । વન્ધકાલામાવં માવિવન્ધકાલં ચાપેક્ષ્ય તૃતીયો મજ્ઞઃ ૩ । પરમત્રાયુષ્કસ્યાનન્તરં પ્રાપ્તવ્ય ચરમમ્ભવસ્ય અસુરકુમારસ્ય ચતુર્થો મજ્ઞો મ્ભવતિ

હૈ કિ જિસને પૂર્વકાલ મેં આયુર્કર્મ કા વન્ધ કિયા હોતા હૈ, તથા વહ વર્તમાન મેં આયુકા વંધ મી કરતા હૈ ઓર મવાન્તર મેં વહ વન્ધ કરને વાલા મી હોતા હૈ । દ્વિતીય મંગ કી અપેક્ષા કોઈ અસુરકુમાર એસા મી હોતા હૈ કિ જિસને પૂર્વકાલ મેં આયુર્કર્મ કા વન્ધ કિયા હોતા હૈ, વન્ધકાલ મેં વહ ઉસકા વન્ધ કરતા હૈ પર મવાન્તર મેં વહ ઉસકા વન્ધ નહીં કરતા હૈ, એસા વહ અસુરકુમાર જિસે સિદ્ધિ પ્રાપ્ત હોતી હૈ એસા હોતા હૈ, તૃતીય કોઈ અસુરકુમાર એસા હોતા હૈ કિ જિસને પૂર્વકાલ મેં આયુકા વન્ધ કિયા હોતા હૈ તથા વર્તમાન કાલ મેં વહ આયુકા વન્ધ નહીં કરતા હૈ ભાવીકાલ મેં વહ આયુકા વન્ધ કરનેવાલા હોતા હૈ, તથા કોઈ અસુરકુમાર એસા મી હોતા હૈ કિ જિસને કેવલ પૂર્વકાલ મેં હી આયુર્કર્મ કા વન્ધ કિયા હોતા હૈ, વર્તમાન મેં વહ આયુર્કર્મ કા વન્ધ નહીં કરતા હૈ ઓર ન મવાન્તર મેં મી વહ આયુર્કર્મ કા વન્ધ કરતા હૈ, એસા વહ અસુરકુમાર પરમત્ર આયુષ્ક કે અનન્તર હી મુક્તિ પ્રાપ્ત કરનેવાલા

હોય છે કે-જેણે ભૂતકાળમાં આયુષ્ય કર્મનો બંધ કરેલ હોય છે, તથા વર્તમાન કાળમાં તે આયુષ્ય કર્મનો બંધ કરે પણ છે અને ભવિષ્યમાં પણ તે આયુ કર્મને બાંધવાવાળો હોય છે એ રીતે આ પહેલો ભગ કહ્યો છે ૧ બીજા ભાગની અપેક્ષાથી કોઈ અસુરકુમાર એવો પણ હોય છે, કે જેણે પૂર્વકાળમાં આયુકર્મનો બંધ કર્યો હોય છે વર્તમાન કાળમાં તે તેનો બંધ કરે છે, પરંતુ ભવિષ્ય કાળમાં તે તેનો બંધ કરતો નથી એવો તે અસુરકુમાર જેને સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થવાની હોય છે, એવો હોય છે ૨ ત્રીજો કોઈ અસુરકુમાર એવો હોય છે કે-જેણે પૂર્વકાળમાં આયુષ્ય કર્મનો બંધ કર્યો છે, તથા વર્તમાન કાળમાં તે આયુકર્મનો બંધ કરતો નથી તથા ભવિષ્ય કાળમાં તે આયુકર્મનો બંધ કરવાવાળો હોય છે ૩ તથા કોઈ અસુરકુમાર એવો પણ હોય છે, કે જેણે કેવળ ભૂતકાળમાં જ આયુકર્મનો બંધ કરેલ હોય છે, તથા વર્તમાન કાળમાં તે આયુકર્મનો બંધ કરતો નથી તથા ભવિષ્ય કાળમાં તે આયુકર્મને બાંધવાવાળો હોતો નથી એવો તે અસુરકુમાર પરભવના આયુષ્ય પણ જ મુક્તિ પ્રાપ્ત કરવાવાળો

इति । यद्यपि असुरकुमारस्य नारकवदेव सर्वापि व्यवस्था प्रायः सर्वपदेषु तथापि यत्र नारकापेक्षया वैलक्षण्यं तद् द्योतयितुमाह—‘नवर’ इत्यादि, ‘नवरं कण्ठलेसे चि चत्तारि भंगा भणियव्वा’ नवरम्—केवलं नारकदण्डकापेक्षया असुरकुमार-दण्डके इदं वैलक्षण्यं यत् कृष्णलेश्येऽपि कृष्णलेश्याविशिष्टे असुरकुमारे चत्वारो भङ्गा भणितव्याः । नारकदण्डके कृष्णलेश्यनारकस्य खलु प्रथमतृतीयभङ्गौ कथितौ असुरकुमारस्य तु कृष्णलेश्याद्यतोऽपि चत्वारोऽपि भङ्गाः कृष्णलेश्याऽ-सुरकुमारस्य हि मनुष्यगत्यवाप्तौ मोक्षसंभवेन द्वितीयचतुर्थ भङ्गयोरपि संभवा-दिति । ‘सेसं जहा नेरइयाणं’ शेषं कृष्णलेश्यासुरकुमारपदातिरिक्तं सर्वमपि ज्ञान-दृष्ट्यादि पदं यथा नारकाणां कथितं तथैवासुरकुमारस्यापि ज्ञातव्यमिति । ‘एवं जाव थणियकुमाराणं’ एवमसुरकुमारवदेव यावत् स्तनितकुमाराणामपि ज्ञातव्यम्

होता है । यद्यपि असुरकुमार की नारक जीव के जैसे ही सर्व व्यवस्था प्रायः समस्त पदों में है परन्तु फिर उसकी अपेक्षा जो यहाँ भिन्नता है वह ऐसी है कि कृष्णलेश्यावाले असुरकुमार में चारों भंग कहे हैं—तब कि नारक दण्डक में कृष्णलेश्यावाले नारक में प्रथम और तृतीय भंग ही कहे हुए हैं । यहाँ चारों भंगों के होने में कारण यह है कि कृष्णलेश्यावाला भी असुरकुमार मनुष्य गति की प्राप्ति में मोक्ष की प्राप्ति की संभावनावाला होता है । परन्तु कृष्णलेश्यावाले नारक में ऐसी संभावना नहीं होती है, इसलिये वहाँ द्वितीय और चतुर्थ भंग संभवित नहीं कहे गये हैं । ‘सेसं जहा नेरइयाणं’ अतः कृष्णलेश्य असुरकुमार पद से अनिरिक्त और सब ज्ञान दृष्टि आदि पद जैसे नारको के कहे गये हैं उसी प्रकार से असुरकुमार के भी वे कहना चाहिये । ‘एवं जाव थणियकुमाराणं’

હોય છે ને કે અસુરકુમારોનું કથન નારકોના કથન પ્રમાણે જ પ્રાય. સઘળા પદોમા છે, તોપણ તેના કરતા અહિયાં આ કથનમાં જે ભિન્નપણ છે, તે એવું છે કે—કૃષ્ણલેશ્યાવાળા અસુરકુમારોને ચારે ભંગ હોય છે, ન્યારે નારક દડકમા કૃષ્ણલેશ્યાવાળા નારકોનો પહેલો અને ત્રીજો ભંગ જ કહ્યો છે અહિયાં ચારે ભંગો હોવાનું કારણ એ છે કે—કૃષ્ણલેશ્યાવાળો અસુરકુમાર પણ મનુષ્ય ગતિની પ્રાપ્તિથી મોક્ષ પ્રાપ્તિની સંભવનાવાળો હોય છે, પરંતુ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા નારકમા એવી સંભવના હોતી નથી તેથી ત્યાં બીજો અને ચોથો ભંગ સંભવિત કહેવ નથી ‘સેસં જહા નેરइयाणं’ તેથી કૃષ્ણલેશ્યાવાળા અસુરકુમાર એ પદ સિવાયના બીજા તમામ જ્ઞાન. વિગેરે પદો નારકોને જે પ્રમાણે કહ્યા છે, એ જ પ્રમાણે અસુરકુમારો ને પણ તે સમજવા.

અગ્ર યાવત્પદેન નાગકુમારો વિદ્યુઃપિન્નિ દ્વીતીયોદયિ દિગ્ધાતુકુમારાણાં સમહો નન્તિ
તથા ચ સર્વેડપિ નાગકુમારાદય આયુર્બંધવિષયં અસુરકુમારવદેય જ્ઞાતવ્યમ્ એતિ
ભાવઃ । ‘પૃથ્વીકાદ્યાણં સર્વતથ વિ ચત્તારિ ભંગા’ પૃથ્વીકાયિકજીવાના સર્વ-
પ્રાપિ પદેષુ ચત્વારો ભક્ષા વ્રતત્વ્યાઃ । ‘નવરં કણ્ઠપક્ષિણ પદમતદ્યય ભંગા’ નવરં
કૃષ્ણપાક્ષિકપૃથ્વીકાયિકાગ્ર પ્રથમતૃતીયમ્જ્ઞો જ્ઞાતવ્યો કૃષ્ણપાક્ષિકપૃથ્વી-
કાયિકસ્ય પ્રથમોડવધનાત્ વધ્નાતિ મન્તરયતીતિ પ્રતીત એવ દ્વિતીય મ્જ્ઞો ન
મવતિ યતઃ કૃષ્ણપાક્ષિકઃ પૃથ્વીકાયિકઃ આયુર્વદ્ધ્વા પુનર્ન મન્તરયતીતિ એતન્ન
મવતિ તસ્ય કૃષ્ણપાક્ષિકપૃથ્વીકાયિકસ્ય ચત્તમમવસ્યાડમાવાત્, તૃતીયમ્જ્ઞસ્તુ

‘અસુરકુમારો’ કે કપન કે જેણે યાવત્ સ્તનિતકુમારો કે મો સ્તનસ્ત
પદોં કા કથન જાનના ચાહિયે । યહાં યાવત્ પદ તે નાગકુમાર સુવર્ણ-
કુમાર ઔર વિદ્યુત્કુમાર અગ્નિકુમાર, દીપ્તકુમાર, ઉદધિકુમાર,
દિક્કુમાર ઔર વાયુકુમાર એન સર્વ મવનપતિયોંના ગૃહણ હુઆ હૈ ।
તથા ચ-સ્વસ્ત એ નાગકુમાર આદિ આયુર્બંધ કે વિષય મેં અસુર-
કુમાર કે જેણે હી હોતે હૈં એલા સમજના ચાહિયે । ‘પૃથ્વીકાદ્યાણં
સર્વતથ વિ ચત્તારિ ભંગા’ પૃથ્વીકાયિક જીવોં કે સ્વસ્ત પદોં મેં ચાર
ભંગ હોતે હૈં ‘નવરં કણ્ઠપક્ષિણ પદમ તદ્યય ભંગા’ પરન્તુ કૃષ્ણપાક્ષિક
પૃથ્વીકાયિકે પ્રથમ ઔર તૃતીય એ દો ભંગ હી હોતે હૈં । હસકે
‘અવધનાત્ વધ્નાતિ મન્તરયતિ’ એલા પ્રથમ ભંગ તો પ્રતીત હી હૈ ।
દ્વિતીય ભંગ યહાં પ્રતીત નહી હૈ-કયોંકિ કૃષ્ણપાક્ષિક પૃથ્વીકાયિક
જીવ આયુકા બંધ કરકે ફિર વહ આયુકા બંધ નહીં કરેગા એલા વહ

‘એવં જાવ યણિયકુમારાણ’ અસુરકુમારોના કથન પ્રમાણે યાવત્ સ્તનિત
કુમારોને પશ્ચ સધળા પદોંતુ કથન સમજવું અહિયાં યાવત્પદથી નાગકુમાર
સુવર્ણકુમાર, વિદ્યુત્કુમાર, અગ્નિકુમાર, દીપ્તકુમાર, ઉદધિકુમાર, દિશાકુમાર,
અને વાયુકુમાર આ સધળા ભવનપતિયોં અહિં કરાયા છે, તથા આ સધળા
નાગકુમારો વિગેરેતુ કથન આયુર્બંધના વિષયમાં અસુરકુમારોના કથન
પ્રમાણે જ સમજવું

‘પૃથ્વીકાદ્યાણં સર્વતથ વિ ચત્તારિ ભંગા’ પૃથ્વીકાયિક જીવોંને સધળા
પદોંમાં ચાર ભંગો હોય છે ‘નવરં કણ્ઠપક્ષિણ પદમતદ્યયભંગા’ પરન્તુ
કૃષ્ણપાક્ષિક પૃથ્વીકાય જીવને પહેલો અને ત્રીજો એ જ ભંગો હોય
છે તેને ‘અવધનાત્ વધ્નાતિ મન્તરયતિ’ એ પ્રમાણેનો પહેલો ભંગતો નિશ્ચિત
જ છે, અહિયાં બીજો ભંગ નિશ્ચિત નથી કેમ કે-કૃષ્ણપાક્ષિક પૃથ્વીકાયિકાજીવ
આયુનો બંધ કરીને પછી પાછો આયુનો બંધ કરતો નથી, એવો તે હોતો

મરતિ કૃષ્ણપાક્ષિકઃ પૃથિવીકાયિક આયુષ્કાવન્ધકાઠે આયુષ્કં ન વધ્નાતિ વન્ધકાલે તુ મન્તસ્યતિ૨, ચતુર્થમજ્ઞન્તુ ન મરતિ કૃષ્ણપાક્ષિક પૃથિવીકાયિકસ્ય આયુરવન્ધકત્વસ્યામાવાદિતિ । અતઃ પ્રથમતૃતીયૌ એવ મજ્ઞૌ મરત ઇતિ । ‘તેઁ-છેસ્સે પુચ્છા’ તેજોછેડ્યઃ સ્વલુ મદન્ત ! પૃથિવીકાયિકજીવઃ કિમાયુષ્કં કર્મ-અવધ્નાત્ વધ્નાતિ મન્તસ્યતિ૧, અવધ્નાત્ વધ્નાતિ ન મન્તસ્યતિ૨, અવધ્નાત્

નહીં હોતા હૈ, કારણ કિ કૃષ્ણપાક્ષિક પૃથિવીકાયિક કે ચરમ ભવ કા અભાવ હોતા હૈ, તૃતીય ભંગ યહાં ઇસલિયે પ્રતીત હૈ કિ કૃષ્ણપાક્ષિક પૃથિવિકાયિક જીવ આયુષ્ક કે અવન્ધ કાલ મેં આયુષ્કા વન્ધ નહીં કરતા હૈ અવિષ્યત્ કાલ મેં વહ આયુષ્કા બંધ કરનેવાલા હોતા હૈ । ચતુર્થ ભંગ યહાં ઇસલિયે સંમરિત નહીં હોતા હૈ કિ કૃષ્ણપાક્ષિક પૃથિવીકાયિક કે અવિષ્યકાલ મેં આયુ કે અવન્ધ કા અભાવ રહતા હૈ ।

‘તેઁછેસ્સે પુચ્છા’ હૈ મદન્ત ! તેજોછેડ્યાવાલા પૃથિવીકાયિક જીવ કયા પૂર્વકાલ મેં આયુકર્મ કા વન્ધક હુઆ હૈ, વર્તમાન મેં વહ આયુકર્મ કા વન્ધ કરતા હૈ ? ઓર અવિષ્યત્ કાલ મેં વહ આયુકર્મ કા વન્ધ કરેગા ? અથવા-વહ પૂર્વકાલ મેં આયુકા વન્ધક હુઆ હૈ વર્તમાન મેં વહ ડસકા વન્ધ કરતા હૈ ? અવિષ્યત્કાલ મેં વહ ડસકા વન્ધ નહીં કરેગા ? અથવા પૂર્વકાલ મેં વહ ડસકા વન્ધક હુઆ હૈ, વર્તમાન મેં વહ ડસકા વન્ધ નહીં કરતા હૈ અવિષ્યત્કાલ મેં વહ ડસકા વન્ધ કરેગા ?

નથી કારણ કે કૃષ્ણપાક્ષિક પૃથ્વીકાયિકને અરમભવને અભાવ હોય છે, અહિયાં ત્રીજો ભંગ એ માટે હોય છે કે-કૃષ્ણપાક્ષિક પૃથ્વીકાયિક જીવ આયુ બંધના અવન્ધ કાળમાં આયુકર્મનો બંધ કરતો નથી બંધ કાળમાં તે આયુ બંધ કરવાવાળો હોય છે એથી ભગ અહિયાં એકારણે સંભવિત થતો નથી કે-કૃષ્ણપાક્ષિક પૃથ્વીકાયિક જીવને આયુના અવન્ધપણાનો અભાવ હોય છે.

‘તેઁછેસ્સે પુચ્છા’ હે ભગવાન્ તેજોછેડ્યાવાળા પૃથ્વીકાયિક જીવે ભૂતકાળમાં આયુકર્મનો બંધ કરેલ છે ? વર્તમાન કાળમાં તેણે આયુકર્મનો બંધ કર્યો છે ? અને ભવિષ્ય કાળમાં તે આયુકર્મનો બંધ કરશે ? અથવા તે પૂર્વકાળમાં આયુકર્મનો બંધક થયો છે ? વર્તમાનમાં તે તેનો બંધ કરે છે, અને ભવિષ્યકાળમાં તેનો બંધ નહીં કરે ? અથવા ભૂતકાળમાં તે તેનો બંધ કરે છે, વર્તમાનમાં તે તેનો બંધ કરતો નથી ? ભવિષ્યમાં તે તેનો બંધ કરશે ? અથવા ભૂતકાળમાં તે તેનો બંધ કર્યો છે ? વર્તમાન કાળમાં તે તેનો બંધ નથી કરતો ? અને ભવિષ્ય કાળમાં

ન વન્ધાતિ મન્તસ્યતિ૩, અવન્નાત્ ન વન્ધનાતિ ન મન્તસ્યતિ इति चतुર્भङ्गकः
 પૃચ્છયા સંગૃહ્યતે, મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘વંધી ન
 વંધઃ વંધિસ્સહ’ અવન્ધનાત્ ન વન્ધનાતિ મન્તસ્યતિ તેજોલેશ્યાપદે તૃતીય એવ મદ્ધઃ ।
 કથમ્ન તૃતીય એવ મદ્ધઃ ? પ્રથમદ્વિતીયચતુર્થમદ્ધાઃ કથં ન ? इति चेदित्यम्-
 કશ્ચિદેક સ્તેજોલેશ્યાવાન્ પૃથિવીકાયિકેષુ સમુત્પન્નઃ, સ ચાપર્યાપ્તાવસ્થાયાં
 તેજોલેશ્યાવાન્ મરતિ તન્નાયુ ન વન્ધાતિ, તેજોલેશ્યાદ્વાયામપગતાયામાયુવો
 વન્ધં કરોતિ તસ્માત્તેજોલેશ્યઃ પૃથિવીકાયિકઃ આયુવો વન્ધનં કૃતવાન૧, તેજો-
 લેશ્યાયાં વિચમાનાયાં યત સ્તેજોલેશ્યા અપર્યાપ્તાવસ્થાયામેવ મરતિ તતોડપર્યા-
 પ્તાવસ્થાયાં નાયુર્વન્ધો જાયતે इति । અનાગતકાલે આયુવો વન્ધં કરિણ્યતિ ચ

अथवा-पूर्वकाल में वह उसका बन्धक हुआ है, वर्तमान में वह उसका
 बन्धक नहीं है और न भविष्यत् काल में वह उसका बन्धक
 होगा ? ऐसे ये चार भंग विषयक प्रश्न यहां पृच्छा पद से गृहीत हुए
 हैं, इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘वंधी, न
 वंधह, वंधिस्सह’ तेजोलेश्या पद में केवल यह तृतीय भंग ही होता है ।
 शेष तीन भंग नहीं होते हैं । इस एक ही तृतीय भंग होनेका कारण
 ऐसा है कि कोई तेजोलेश्यावाला देव पृथिवीकायिक में उत्पन्न हुआ
 वह अपर्याप्तावस्था में तेजोलेश्यावाला रहता है- पर वहां वह आयुका
 बन्ध नहीं करता है । पर जब तेजोलेश्या का काल समाप्त हो
 जाता है उसके बाद वह आयुका बन्ध करता है । अतः तेजोलेश्यावाला
 पृथिवीकायिक जीव आयुका बन्ध करने वाला हुआ, तेजोलेश्या के
 सद्भाव में अपर्याप्तावस्था में वह आयुका बन्धक नहीं होता है, तेजो-
 लेश्या अपर्याप्तावस्था में ही होती है, अपर्याप्तावस्था में आयुका बन्ध

તેનો બંધ નહિ કરે ? આ ત્યારે ભંગ સખ ધી પ્રશ્ન ‘પુચ્છા’ પદથી પ્રહુ
 થયેલ છે, આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા’ હે ગૌતમ !
 ‘વંધી, ન વંધહ, ‘વંધિસ્સહ’ તેજોલેશ્યા પદમાં કેવળ એક ત્રીજો ભંગ
 હોય છે બાકીના ત્રણ ભંગો હોતા નથી ત્રીજો એકજ ભંગ હોવાનું કારણ
 એ છે કે-કોઈ તેજોલેશ્યાવાળો દેવ પૃથ્વીકાયિકમાં ઉત્પન્ન થયો, તે
 અપર્યાપ્તાવસ્થામાં તેજોલેશ્યાવાળો રહે છે. પરંતુ ત્યાં તે આયુનો બંધ કરતો
 નથી પરંતુ તેજોલેશ્યાનો કાળ સમાપ્ત થઈ જાય ત્યારે તે આયુનો બંધ
 કરે છે. તેથી તેજોલેશ્યાવાળો પૃથ્વીકાયિક છવ આયુ કર્મનો બંધ
 કરવાવાળો થયો હોય છે, તેજોલેશ્યાના સદ્ભાવમાં અપર્યાપ્તાવસ્થામાં તે
 આયુકર્મનો બંધ કરનાર હોતો નથી. તેજોલેશ્યા અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં જ

તેજોલેશ્યાયામપમતાયામિત્યેવં ક્રમેણ તેજોલેશ્યે તૃતીય एव भङ्गो भवति न तु प्रथमद्वितीयचतुर्थभङ्गा भवन्ति इति । 'सेसेसु सन्वत्थ चत्तारि भंगा' शेषेषु-तेजोલેश્યાपदव्यतिरिक्तेषु सर्वेष्वपि ज्ञानादि पदेषु चत्वारो भङ्गा ज्ञातव्या इति । 'एवं आउक्काइय वणस्सइकाइयाण वि निरवसेसं' एवम् पृथिवीकायिकवदेव अप्कायिकवनस्पतिकायिकजीवानां दण्डके आयुर्कर्मणो बन्धविषयेऽपि निरवशेषं सर्वमपि पृथिवीकायिकवदेव ज्ञातव्यम्, पूर्वोक्तन्यायेन कृष्णपाक्षिकेषु प्रथमतृतीय भङ्गौ ज्ञातव्यौ युक्तिरत्रापि कृष्णपाक्षिकपदवदेव अनुसंधातव्या तेजोलेश्यायां च

होता नहीं है। तथा वह अनागत काल में आयुका बन्ध करेगा ही, जब कि तेजोलेश्या का काल समाप्त हो जावेगा इस क्रम से तेजोलेश्यावाले पृथिवीकायिक में तीसरा भंग कहा गया है प्रथम द्वितीय और चतुर्थ ये तीन भंग नहीं कहे गये हैं।

'सेसेसु सन्वत्थ चत्तारि भंगा' तेजोलेश्या पद से अतिरिक्त शेष सब अज्ञानादि पदों में चार-चार भंग जानना चाहिये। 'एवं आउक्काइय वणस्सइ काइयाण वि निरवसेसं' इसी प्रकार से-पृथिवीकायिक के जैसे-भंग अप्कायिक एवं वनस्पतिकायिक जीवों के दण्डक में आयु कर्म के बन्ध के विषय में भी सम्पूर्ण रूप से समझना चाहिये, तथा कृष्णपाक्षिकों में प्रथम तृतीय भंग ही पृथिवीकायिक प्रकरण में कथित युक्ति के अनुसार कहना चाहिये, और तेजोलेश्यावाले अप्कायिकों में एवं वनस्पतिकायिकों में केवल

હોય છે. અને અપર્યાવસ્યામાં આયુષ્ય કર્મનો બંધ હોતો નથી તથા તે ભવિષ્ય કાળમાં આયુકર્મનો બંધ કરશે જ કે બન્યારે તેજોલેશ્યાનો કાળ સમાપ્ત થઈ જાય છે. આ કર્મથી તેજોલેશ્યાવાળા પૃથ્વીકાયિકમાં ત્રીજો ભંગજ કહેલ છે પહેલો બીજો અને ચોથો એ ત્રણ ભંગો કહ્યા નથી.

'સેસેસુ સન્વત્થ ચત્તારિ ભંગા' તેજોલેશ્યા પદથી અન્ય જ્ઞાન વિગેરે બાકીના સઘળા પદોમાં ચાર-ચાર ભંગો જ હોય છે તેમ સમજવું. 'એવં આઉક્કાઈય વણસ્સઈકાઈયાણ વિ નિરવસેસં' આ રીતે નારકના કથન પ્રમાણેના ભંગો અપ્કાયિક અને વનસ્પતિકાયિક જીવોના દરેકોમાં આયુ કર્મના બંધના સબધમાં પણ સંપૂર્ણ રૂપથી સમજી લેવા તથા કૃષ્ણપાક્ષિકોમાં પહેલો અને ત્રીજો ભંગ નારક પ્રકરણમાં કહેલ યુક્તિ પ્રમાણે સમજી લેવા. અને તેજોલેશ્યાવાળા અપ્કાયિકોમાં અને વનસ્પતિકાયિકોમાં કેવળ

તૃતીય એવ મજ્ઞો જ્ઞાતવ્યઃ યુક્તિશ્ચ પૂર્વવદેવ ઉદાહરત્યેવા અન્યત્ર પદેષુ ચ ચત્વારો મજ્ઞા એવોદાહરણીયા । ‘તેજસ્કાઙ્ગ્ય વાઙ્કાઙ્ગ્યાણં સવ્વત્થ વિ પઢમતઙ્ગ્યા મંગા’ તેજસ્કાઙ્ગિકવાયુકાઙ્ગિકજીવાનાં સર્વત્રાપિ એકાદશસ્વપિ પદેષુ પ્રથમતૃતીયમજ્ઞો, અવધ્નાત્ વધ્નાતિ મન્સ્યતિ, અવધ્નાત ન વધ્નાતિ મન્સ્યતીત્યાકારકો પરિપઠનીયો, તત્ ઉદ્દટ્ટતાનામનન્તરં મનુષ્યગતિષુ તેષામનુત્પન્ન્યા સિદ્ધિગમનાભાવેન દ્વિતીયચતુર્થમજ્ઞયોરભાવાત્ મનુષ્યેષુ અનુત્પત્તિશ્ચૈતેષામ્ ‘સત્તમમહિ નેરઙ્ગ્યા, તેઙ્ગવાઙ્ગઅણંતરુવ્વટ્ટા । ન ય પાવે મણુસં, તદ્દેવાસંઘેજ્ઞાઙ્ગ્યા સવ્વે’ સપ્તમમહીનારકા સ્તેજોદાયહોડનન્તરોદ્દટ્ટતાઃ । માનુષ્યં ન ચ પ્રાપ્તુવન્તિ તથેવાસંઘ્યાતાયુષઃ

એક તૃતીય ભંગ હી પૂર્વોક્ત કથન કે અનુસાર કહના ચાહિયે, ફનકો સિવાય બાકી કે પદોં મેં ચાર-ચાર ભંગ કહના ચાહિયે ।

‘તેજસ્કાઙ્ગ્યવાઙ્કાઙ્ગ્યા ણં સવ્વત્થ વિ પઢમતઙ્ગ્યા મંગા’ તેજસ્કાઙ્ગિક એવ વાયુકાઙ્ગિક જીવોં કે સર્વત્ર પદોં મેં પ્રથમ ઓર તૃતીય ભંગ કહના ચાહિયે કયોંકી તેજસ્કાઙ્ગિક એવં વાયુકાઙ્ગિક જીવ જણ અપની-૨ પર્યાય સે પર્યાયાન્તરિત હોતે હેં તો મનુષ્યગતિ મેં ફનકા જન્મ નહીં હોતા હૈ, ઓર મનુષ્યગતિ કે સિવાય કિસી ઓર ગતિ સે સિદ્ધ ગતિ મેં ગમન હોતા નહીં હૈ ફસલિયે યહાં દ્વિતીય ઓર ચતુર્થ ભંગ નહીં હોતે હેં । સો હી કહા હૈ-‘સત્તમહી નેરઙ્ગ્યા તેઙ્ગવાઙ્ગ અણંતરુવ્વટ્ટા । નય પાવે મણુસં, તદ્દેવ અસંઘાઙ્ગ્યા સવ્વે’ સપ્તમ નરક સે નિકલા હુઆ જીવ તેજસ્કાઙ્ગિક જીવ ઓર વાયુકાઙ્ગિક જીવ યે સવ અનન્તર ભવ મેં મનુષ્ય ગતિ કો પ્રાપ્ત નહીં કરતે હેં, તથા અસંઘપાત વર્ષ કી આયુવાલે ભોગભૂમિ કે જીવ મી મનુષ્યગતિકો નહીં પાતે હેં ।

એક ત્રીજો ભંગ પૂર્વોક્ત કથન પ્રમાણે સમજવો । આના સિવાય બાકીના સઘના પદોમા ચાર-ચાર ભંગો કહેવા બોધ એ

‘તેજસ્કાઙ્ગ્યવાઙ્કાઙ્ગ્યાણં સવ્વત્થ વિ પઢમતઙ્ગ્યા મંગા’ તેજસ્કાઙ્ગિક અને વાયુકાઙ્ગિક જીવ બન્નારે પોતપોતાના પર્યાયથી પર્યાયાન્તરવાળા થાય છે, તે તે અવસ્થામા-મનુષ્ય ગતિમાં તેમને જન્મ થતો નથી અને મનુષ્ય ગતિ સિવાય બીજી કોઈ ગતિથી સિદ્ધિ ગતિમાં ગમન થઈ શકતું નથી. તેથી અહિયાં બીજો અને ત્રીજો ભંગ થતો નથી એજ કહ્યું છે કે-‘સત્તમહિ નેરઙ્ગ્યા તેઙ્ગવાઙ્ગ અણંતરુવ્વટ્ટા નયં પાવે મણુસં તદ્દેવાસંઘેજ્ઞાઙ્ગ્યા સવ્વે’ સાતમા નરકથી નીકળતો તેજસ્કાઙ્ગિક જીવ અને વાયુકાઙ્ગિક જીવ એ બધા પછીના ભવમાં મનુષ્યગતિને પ્રાપ્ત કરતા નથી તથા અસંઘપાત વર્ષની આયુષ્યવાળા ભોગભૂમીના જીવો પણ મનુષ્યગતિ પામતા નથી,

સર્વે ॥ इति वचनादिति । ‘वेइन्द्रियतेइन्द्रियचउरिन्द्रियाणं पि सव्वत्थ वि पढमतइया भंगा’ द्वीन्द्रियत्रीन्द्रियचतुरिन्द्रियाणामपि सर्वत्रापि प्रथमतृतीयभङ्गौ विकलेन्द्रिय-जीवानां सर्वत्रापि पदेषु प्रथमतृतीयभङ्गौ भवतः, यतस्तेभ्य उद्वृत्तानामानन्तर्येण सत्यपि मनुषत्वे मोक्षाभावात्, तस्मादवश्यं पुनस्तेषामायुषो बन्ध इति । एवमत्र यद् विकलेन्द्रियाणं सर्वेषु पदेषु प्रथमतृतीयभङ्गौ भवतः’ इत्युक्तं तत् सामान्यतया कथितं किन्तु येषु पदेषु यद् वैलक्षण्यं तत् सूत्रकारः स्वयं प्रदर्शयति ‘नवरं’ इत्यादि, ‘नवरं सम्मत्ते नाणे आभिणिबोहियनाणे सुयनाणे तइयो भंगो’ नवरं सम्यक्त्वे

‘वेइन्द्रिय तेइन्द्रिय चतुरिन्द्रियाणं पि सव्वत्थ वि पढमतइया भंगा’ ‘दો इन्द्रિય, તેહન્દ્રિય ઔર ચૌહન્દ્રિય જીવોં કે બી સર્વત્ર પ્રથમ ઔર તૃતીય યે દો ભંગ હી કહે હુણ હૈં । યઘપિ યે જીવ અપની-અપની પર્યાયોં સે પર્યાયાન્તરિત હોતે હી અનન્તર ભવ મેં મનુષ્ય પર્યાય સે ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં ફિર બી એસે જીવોં કોં મોક્ષ ઉસ પર્યાય સે નહીં હોતા હૈ, હસલિયે એસી અવસ્થા મેં હનકે આયુર્કર્મ કા બંધ આગે અવશ્ય હોતા હૈ ।

હસ પ્રકાર યહાં પર જો વિકલેન્દ્રિયોં કે સઘ પદોં મેં પ્રથમ ઔર તૃતીય ભંગ કહા ગયા હૈ વહ સામાન્ય રુપ સે કહા હૈ કિન્તુ યહાં જિન જિન પદોં મેં વિશેષતા વિલક્ષણતા હૈ, વહ સૂત્રકાર સ્વયં દિખલાતે હૈ—‘નવર’ ઇત્યાદિ ।

‘નવરં સમ્મત્તે, નાણે, આભિણિબોહિયનાણે સુયનાણે તइयो भंगो’ યહાં હન વિકલેન્દ્રિયોં કો સમ્યક્ત્વ મેં, જ્ઞાન મેં આભિનિબોધિક

‘वेइन्द्रिय तेइन्द्रिय चउरिन्द्रियाणंपि सव्वत्थ वि पढमतइया भंगा’ એ ઇન્દ્રિય, ત્રણ ઇન્દ્રિય અને ચાર ઇન્દ્રિયવાળા જીવોને અગિયારે ૧૧ પદોમાં બધે જ પડેલો અને ત્રીજો એ એ ભંગો જ કહેલા છે એ કે આ જીવો પોતપોતાની પર્યાયથી પર્યાયાન્તરિત થાય ત્યારે પછીના ભવમાં મનુષ્ય પર્યાયથી ઉત્પન્ન થઈ જાય છે તો પણ એવા જીવોને તે પર્યાયથી મોક્ષ પ્રાપ્ત થતો નથી. તેથી આ અવસ્થામાં તેને આયુષ્ય કર્મનો બંધ અવશ્ય થાય છે શંકા—વિકલેન્દ્રિયોના સઘળા પદોમાં પડેલો અને ત્રીજો એ એ ભંગો હોવાનું કહેલ છે અને ત્રીજા ભંગમાં ‘ન વંધइ’ એ પ્રમાણે પદ કહેલ છે. તેઓ ત્રીજો ભંગ અહિયા કેવી રીતે ઘટે છે ?

ઉત્તર—‘નવર સમ્મત્તે, નાણે, આભિણિબોહિયનાણે સુયનાણે તइयो भंगो’ અહિયા વિકલેન્દ્રિયોને સમ્યક્ત્વમાં, આભિનિબોધિક જ્ઞાનમાં શ્રુતજ્ઞાનમાં ત્રીજો

જ્ઞાને આભિનિવોધિકજ્ઞાને શ્રુતજ્ઞાને તૃતીયો મજ્ઞ, વિકલેન્દ્રિયાણાં સમ્યક્ત્વે જ્ઞાને આભિનિવોધિકજ્ઞાને શ્રુતજ્ઞાને ચ તૃતીયો મજ્ઞ એવ મવતિ યતઃ સમ્યક્ત્વાદીનિ તેષાં સાસાદનભાવેન અપર્યાપ્તકાવસ્થાયામેવ મવતિ તેષુ ચાપગતેષુ આયુષો વન્ધો મવતિ इत्यतઃ પૂર્વભવે વિકલેન્દ્રિયા આયુષ્કર્મણિ અવધનન્, સમ્યક્ત્વાદ્યવ સ્થાયાં ચ ન વધનન્તિ, તદનન્તરં ચ મન્તસ્યતોતિ તૃતીયો મજ્ઞોઽત્ર ઘટતે ડતિ । ‘પંચિદિયતિરિક્તજોણિયાણં કણ્ઠપક્ષિણ પદમતઙ્કયા મંગા’ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાનાં કૃષ્ણપાક્ષિકપદે પ્રથમતૃતીયો મજ્ઞો, કૃષ્ણપાક્ષિકો હિ આયુર્વદ્ધવા અવ-દ્ધવા તદવન્ધકોઽનન્તરમેવ મવતિ, તસ્ય સિદ્ધિગમનાયોગ્યત્વાદિતિ । ‘સમ્મામિચ્છત્તે તદ્વચ્ચઉત્થા મંગા’ સમ્યગ્મિથ્યાત્વપદે પચ્ચેન્દ્રિયતિરથાં તૃતીયચતુર્થમજ્ઞો

જ્ઞાન મેં, શ્રુતજ્ઞાન મેં તૃતીય મંગ હી હોતા હૈ । કયોંની સમ્યક્ત્વાદિક વનમેં સાસાદન ભાવ સે અપર્યાપ્ત અવસ્થા મેં હી હોતે હૈં । ઔર इन के अपगत हो जाने पर इन्हें आयुता बन्ध हो जाता है । इसलिये विकलेन्द्रिय जीव पूर्वभव में आयुर्कर्म का बन्ध कर चुके होते है और सम्यक्त्व आदि अवस्था में वे उसका बन्ध नहीं करते हैं, बाद में इन के छूट जाने पर वे उसके बन्ध करनेवाले हो जाते हैं । इस प्रकार की विवक्षा से यहां तृतीय मंग ही घट जाता है ।

‘પંચિદિયતિરિક્તજોણિયાણં કણ્ઠપક્ષિણ પદમતઙ્કયા મંગા’ પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યગ્યોનિકોં કે કૃષ્ણપાક્ષિક પદ મેં પ્રથમ તૃતીય ચે દો મંગ હોતે હૈં । કયોંની કૃષ્ણપાક્ષિક પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યગ્ આયુર્કર્મ કો બાંધે યા ન બાંધે ફિર મી વહ કૃષ્ણપાક્ષિક અવસ્થા મેં સિદ્ધિ ગમન કે અયોગ્ય રહતા હૈ, ‘સમ્મામિચ્છત્તે તદ્વચ્ચઉત્થા મંગા’

ભંગ હોય છે આ કથન પ્રમાણે કહેલ છે કેમ કે-તેઓમા સમ્યક્ત્વ વિગેરે સાસાદન ભાવથી અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં હોય છે અને તે અપગત થયા પછી તેઓને આયુનો બંધ થઈ જાય છે તેથી વિકલેન્દ્રિય એવ પૂર્વભવમાં આયુ-કર્મનો બંધ કરી ચૂકેલ હોય છે અને સમ્યક્ત્વ વિગેરે અવસ્થામાં તેઓ તેનો બંધ કરતા નથી. બાદમાં તેના દૃષ્ટિ જવા પછી તેઓ તેનો બંધ કરવા-વાળા થઈ જાય છે આ રીતની વિવિધાથી અહિયાં ત્રીજો ભંગ ઘટી જાય છે

‘પંચિદિયતિરિક્તજોણિયાણં કણ્ઠપક્ષિણ પદમતઙ્કયા મંગા’ પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યગ્ય યોનિકોંને કૃષ્ણપાક્ષિક પદમાં પહેલો અને ત્રીજો એ બે ભંગો હોય છે કેમ કે-કૃષ્ણ પાક્ષિક પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ આયુર્કર્મને બાંધે કે ન બાંધે તેાપણ તે સિદ્ધિ ગમનમાં અયોગ્ય રહે છે. ‘સમ્મામિચ્છત્તે તદ્વચ્ચઉત્થા

સમ્યગ્મિથ્યાદૃષ્ટેરાયુષો વન્ધાભાવાત્, ભાવના ચ પ્રાક્ કૃતૈવેતિ । ‘સમ્મત્તે નાણે આભિણિવોહિયનાણે સુયનાણે ઓહિનાણે ઇણસુ પંચસુ વિ પદેસુ વિતિયવિહૂણા મંગા’ સમ્યક્ત્વે જ્ઞાને આભિણિવોધિકજ્ઞાને શ્રુતજ્ઞાનેઽવધિજ્ઞાને, એતેષુ પચ્ચસ્વપિ પદેષુ પચ્ચેન્દ્રિયતિરિય્થાં દ્વિતીયવિહીનાઃ પ્રથમતૃતીયમજ્ઞા મવન્તિ પચ્ચેન્દ્રિયતિરિય્થ ગ્યોનિકાનાં સમ્યક્ત્વાદિષુ પચ્ચસ્વપિ પદેષુ દ્વિતીયરહિતાસ્વયો મજ્ઞા મવન્તિ । કથમિત્યાહ—યદિ પચ્ચેન્દ્રિયતિરિય્થગ્યોનિકઃ સમ્યગ્દૃષ્ટ્યાદિમાન્ મવતિ તદા દેવે-
ષ્વેવ સમુત્પદ્યતૈ સ ચ પુનરપિ મન્તસ્યતીતિ ન દ્વિતીયસ્ય મજ્ઞસ્ય સંમવઃ । પ્રથમ તૃતીયો તુ મજ્ઞૌ પ્રતીતાવેવ । ચતુર્થસ્તુ મજ્ઞો યદા મનુષ્યમવે બદ્ધાયુરસૌ સમ્ય-

સમ્યગ્મિથ્યાત્વ પદ મેં પચ્ચેન્દ્રિય તિરિય્થોં કે તૃતીય ઔર ચતુર્થ એસે દો મંગ હોતે હૈં । ક્યોં કી જો પચ્ચેન્દ્રિય તિરિય્થ સમ્યગ્મિથ્યાદૃષ્ટિ હોતા હૈં ઉસકે આયુકા વન્ધ નહીં હોતા હૈં । ‘સમ્મત્તે નાણે આભિણિવોહિયનાણે સુયનાણે ઓહિનાણે ઇણસુ પંચસુ વિ પદેસુ વિતિયવિહૂણા મંગા’ સમ્યક્ત્વ જ્ઞાન આભિણિવોધિકજ્ઞાન શ્રુતજ્ઞાન ઔર અવધિજ્ઞાન इन पांच पदों में द्वितीय मंग के सिवाय शेष तीन मंग होंते हैं इसका तात्पर्य इस प्रकार से—है यदि पचच्चेन्द्रिय तिरिग्योनिक जीव सम्यग्दृष्टि आदि वाला होता है तो वह देवों में ही उत्पन्न होता है ऐसा वह जीव आगे आयुका बन्ध करनेवाला होता है । अतः वहां द्वितीय मंग का संभव नहीं है । प्रथम और तृतीय मंग प्रतीत ही हैं । तथा चतुर्थ मंग इसके तब होता है कि जब मनुष्य भव का बद्धायुवाला होता है ।’ और

મગા’ સમ્યક્ત્વમિથ્યાત્વપદમા પચ્ચેન્દ્રિયતિરિય્થોને ત્રીજો અને ચોથો એ બે ભગો હોય છે. કેમ કે—પચ્ચેન્દ્રિયતિરિય્થો સમ્યગ્મિથ્યાદૃષ્ટિવાળા હોય છે, તેને આયુનો બંધ હોતો નથી. ‘સમ્મત્તે નાણે આભિણિવોહિયનાણે સુયનાણે ઇણસુ પચ્ચસુ વિ પદેસુ વિતિયવિહૂણા મંગા’ સમ્યક્જ્ઞાન, આભિણિવોધિકજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અને અવધિજ્ઞાન આ પાંચપદોમાં બીજા ભગને છોડીને બાકીના ત્રણે ભગો હોય છે આ કથનનું તાત્પર્ય આ પ્રમાણે છે—જો પચ્ચેન્દ્રિય તિરિય્થગ્યોનિક જીવ સમ્યગ્દૃષ્ટિ વિગેરેવાળો થાય છે, તો તે દેવોમાં જ ઉત્પન્ન થાય છે. એવો આ જીવ ભવિષ્યની આયુનો બંધ કરવાવાળો હોય છે. તેથી તેને બીજા ભગનો સભવ હોતો નથી પહેલો અને ત્રીજો ભગનો સ્પષ્ટ જ છે. તથા તેને ચોથો ભગ ત્યારે થાય છે કે જ્યારે તે મનુષ્યમાં આયુકર્મનો બંધ કરવાવાળો હોય છે. તથા સમ્યક્ત્વ વિગેરેને પ્રાપ્ત કરે છે. તથા ચરમ છેલ્લા ભવાન્તવાળો હોય છે,

ક્ત્વાદિ પ્રતિપદ્યતે તદા ભવતિ અનન્તરં ચ પ્રાપ્તસ્ય ચદા ચરમભવો ભવેત્તદેવ
ચતુર્થો ભક્તો ભવતીતિ । ‘મણુસ્સાણં જહા જીવાણં’ મનુષ્યાણાં યથા જીવાનામ્,
યથા જીવાનામાયુષ્કર્મવન્ધવિષયે ચત્તારોઽપિ ભદ્રાઃ કથિતાઃ તથા મનુષ્યાણા-
મપિ ચત્તારો ભદ્રા વક્તવ્યા इति । અત્ર વિશેષમાહ-‘નવર’ ઇત્યાદિ, ‘નવરં સમ્મત્તે
ઓહિય નાણે આભિણિવોહિયનાણે સુયનાણે ઓહિનાણે, एएसु वितियविहूणा
મંગા’ નવરં સમ્યક્ત્વે ઔધિકે ઇતિ સામાન્યજ્ઞાને આભિનિવોધિકજ્ઞાને શ્રુતજ્ઞાને
અવધિજ્ઞાને, एतेषु पञ्चसु पदेषु मनुष्याणां द्वितीयविहीनाः प्रथमतृतीयचतुर्थभद्रा
ભવન્તિ ભાવનાચેહ પશ્ચેન્દ્રિયતિર્થગ્યોનિકમૂત્રવદેવ કર્તવ્યા । ‘સેસં તં ચેવ’ શેષમ્
કથિતપશ્ચવ્યતિરિક્તં સર્વં દૃષ્ટ્યાદિકં તદેવ-જીવસૂત્રવદેવ મનુષ્યાણાં જ્ઞાતવ્ય-

સમ્યક્ત્વ આદિકો પ્રાપ્ત કરતા હૈં એવં ચરમ ભવ વાલા હોતા હૈ ।
‘મણુસ્સાણં જહા જીવાણં’ જીવોં કે આયુકર્મ કે વન્ધ કે વિષય મેં
જિસ પ્રકાર સે ચારોં ભંગ કહે ગયે હૈં ડસી પ્રકાર સે મનુષ્યોં કે
સમ્બન્ધ મેં મી ચારોં ભંગ કહના ચાહિયે । પરન્તુ યહાં જો વિશેષતા
હૈ વહ ‘નવરં સમ્મત્તે ઓહિય, નાણે, આભિણિવોહિય નાણે સુયનાણે,
ઓહિનાણે, एएसु वितियविहूणा मंगा’ એસી હૈ કિ સમ્યક્ત્વ પદ મેં
સામાન્ય જ્ઞાન પદ મેં, આભિનિવોધિકજ્ઞાન પદ મેં શ્રુતજ્ઞાન પદ મેં
ઔર અવધિ જ્ઞાન પદ મેં इन पांच पदों में द्वितीय भंग के सिवाय
પ્રથમ, તૃતીય ઔર ચતુર્થ એસે યે ત્રીન ભંગ હોતે હૈ । હસ વિષય
મેં છુલાશા જૈસે પંચેન્દ્રિય તિર્થર્થાં કે સૂત્ર મેં કિયા ગયા હૈ વૈસા હી
યહાં પર મી કરના ચાહિયે, ‘સેસં તં ચેવ’ વાકી કા ઔર સબ
કથન જીવસૂત્ર કી તરહ યહાં મનુષ્યોં કે સમ્બન્ધ મેં કહના ચાહિયે,

‘મણુસ્સાણં જહા જીવાણં’ જીવોના આયુકર્મના બધ સંબંધમાં જે
પ્રમાણે ચારે ભંગો કહ્યા છે એ જ પ્રમાણે મનુષ્યોના આયુકર્મના બંધના
સંબંધમાં પણ ચારે ભંગો કહેવા ભેઈએ. પરંતુ આ મનુષ્ય
પ્રકરણમાં જે વિશેષપણ છે, તે ‘નવર સમ્મત્તે, ઓહિય નાણે, આભિણિવો-
હિયનાણે, સુયનાણે, ઓહિનાણે, एएसु वितियविहूणा मंगा’ આ કથન પ્રમાણે છે
અર્થાત્ સમ્યક્ત્વ પદમાં સામાન્યજ્ઞાનપદમાં અને અવધિજ્ઞાનપદમાં આ પાંચ
પદોમાં બીજા ભંગ સિવાય પહેલો ત્રીજો અને ચોથો આ ત્રણે ભંગો હોય
છે. આ વિષયમાં પંચેન્દ્રિય તિર્થર્થોના પ્રકરણમાં સવિસ્તાર કથન કહેલ છે,
એ જ પ્રમાણે અહિંયાં પણ કહેવું ભેઈએ ‘સેસ તં ચેવ’ બાકીનું બીજું સપ્ત
કથન એવ સૂત્રના કથન પ્રમાણે અહિંયાં મનુષ્યોના સમ્બન્ધમાં કહેવું ભેઈએ.

મિતિ । ‘વાળમંતરજોહસિયવેમાણિયા જહા અસુરકુમારા’ વાનવ્યન્તરજ્યોતિષ્ક વૈમાનિકા યથા અસુકુમારાઃ અસુરકુમારવદેય વાનવ્યન્તરજ્યોતિષ્ક વૈમાનિકાનાં વક્તવ્યતા વાચ્યેતિ । ‘નામં ગોયં અંતરાયં ચ ઇયાણિ જહા નાળાવરણિઝ્જં’ નામ-ગોત્રનાંતરાયિકં ચૈતાનિ જ્ઞાનાવરણીયકર્મવદેવ ચતુર્મઙ્ગકાનિ જ્ઞાતવ્યાનિ અત્રા-લારપ્રકારસ્થ સ્વયમેવોદનીયઃ યથા ‘જીવે ણં મંતે ! નામં કમ્મં કિં વંધી વંધહ વંધિસ્સહ’ ઇત્યાદિરૂપે આલાપકા જ્ઞાતવ્યાઃ । ‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ જાવ વિહરહ’ તદેવં મદન્ત ! તદેવં મદન્ત ! ઇતિ યાવદ્વિહરતિ, હે મદન્ત ! જીવાદીનાં પાપકર્મ્યાદિ વંધવિષયે ચ્ચ દેવાનુપ્રિયેણ નિવેદિતં તત્સર્વમેવમેવ-સર્વથા સત્યમેવેતિ

‘વાળમંતરજોહસિયવેમાણિયા જહા અસુરકુમારા’ જેસા કથનં મંગોં કે સમ્બન્ધ મેં અસુરકુમારોં કે સૂત્ર મેં કિયા હૈ વૈસા હી કથન મંગોં કે સમ્બન્ધ કા વાનવ્યન્તરોં કે જ્યોતિષ્કોં કે ઓર વૈમાનિકોં કે સૂત્રોં મેં બી કરના ચાહિયે, ‘નામં ગોયં, અતરાય ચ ઇયાણિ જહા નાળાવરણિઝ્જં’ જ્ઞાનાવરણ કર્મ કે સમ્બન્ધ મેં જિસ પ્રકાર સે ચાર મંગ કહે ગયે હૈં ઉસી પ્રકાર સે નામ ગોત્ર ઓર અન્તરાય હનકે સમ્બન્ધ મેં બી ચાર-ચાર મગ પૂછના ચાહિયે ઓર ઉત્તર બી ઉસી કે અનુસાર સમજ લેના ચાહિયે યહાં આલાપ પ્રકાર અપને આપ ઉદ્ભાવિત કરના ચાહિયે-જેસે-‘જીવેણં મંતે ! નામં કમ્મં કિં વંધી, વંધહ, વંધિસ્સહ’ ઇત્યાદિ । સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ જાવ વિહરહ’ હે મદન્ત જીવાદિકોં કે પાપકર્મ આદિ કે બન્ધ કે વિષય મેં જો આપ દેવાનુપ્રિયને કથન કિયા હૈં વહ સવ સર્વથા સત્ય

‘વાળમતરજોહસિયવેમાણિયા જહા અસુરકુમારા’ અસુરકુમારોના પ્રકરણમાં અસુરકુમારોના ભંગોતુ’ જે પ્રમાણે કથન કર્યું છે, એ જ પ્રમાણે વાન વ્યન્તર, જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિકોના ભંગો સબધી પદોમાં ચાર-ચાર ભંગો હોય છે તેમ સમજવું ‘નામ ગોય, અંતરાય ચ ઇયાણિ જહા નાળાવરણિઝ્જં’ જ્ઞાનાવરણ કર્મના સબધમાં જે પ્રમાણેના ચાર ભંગો કહ્યા છે, એ જ પ્રમાણે નામગોત્ર, અને અંતરાયના સબધમાં પણ ચાર ચાર ભંગો સમજવા જોઈએ તેનો આલાપપ્રકાર સ્વયં બનાવીને સમજ લેવો જોઈએ. જેમ કે- ‘જીવેણં મંતે ! નામ કમ્મ વંધી, વંધહ, વંધિસ્સહ,’ ઇત્યાદિ પ્રકારથી સમજવું.

‘સેવ મંતે ! સેવ મંતે ! ત્તિ’ જાવ વિહરહ’ હે ભગવન્ જીવ વગેરેના પાપ કર્મ વગેરે બંધના સબધમાં આપ દેવાનુપ્રિયે જે પ્રમાણેનું કથન કરેલ છે, તે તમામ કથન સર્વથા સત્ય છે. હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનું કથન

प्रमेयचन्द्रिका टीका श०२६ उ.१ सू०४ नैरयिकाणां आयुर्कर्मवन्धनिरूपणम् ६१३

कथयित्वा गौतमो भगवन्तं वन्दते नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा च संयमेन
तपसा आत्मानं भावयन् निहरतीति ॥सू० ४॥

इति श्री विश्वविख्यात-त्रगद्वल्लभ-प्रसिद्धज्ञाचक्र-पञ्चदशभाषा-
कलितललितकलापालापकप्रविशुद्धगद्यपद्यानैकग्रन्थनिर्मापक,
वादिमानमर्दक-श्रीशाहूच्छत्रपति कोल्हापुरराजप्रदत्त-
'जैनाचार्य' पदभूषित — कोल्हापुरराजगुरु-
बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य — जैनधर्मदिवाकर
पूज्य श्री घासीलालव्रतिविरचितायां श्री
“भगवतीसूत्रस्य” प्रमेयचन्द्रिकाख्यायां
व्याख्यायाम् पञ्चविंशतिशतकस्य
प्रथमोद्देशकः समाप्तः ॥२६-१॥

है, ऐसा कहकर के गौतमस्वामी ने प्रभु को वन्दना की-नमस्कार किया,
वन्दना नमस्कार कर फिर वे संयम और तप से आत्मा को भावित
करते हुए अपने स्थान पर विराजमान हो गये ॥४॥

जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री घासीलालजी महाराजकृत
“भगवतीसूत्र” की प्रमेयचन्द्रिका व्याख्याके छवीसवें शतकका
प्रथम उद्देशक समाप्त ॥२६-१॥

આપ્ત હોવાથી સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના
કરી, નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી તેઓ સંયમ અને તપથી
પોતાના આત્માને ભાવિત કરતાયકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥સૂ ૪॥
જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્ય શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત ‘ભગવતીસૂત્ર’ની
પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના છવીસમા શતકનો પહેલો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૨૬-૧॥

अथ द्वितीयोद्देशकः प्रारभ्यते ।

प्रथमोद्देशके जीवादिद्वारे एकादशस्थानकप्रतिबद्धै नवभिः पापकर्मोदि प्रकरणै जीवादीनि पञ्चविंशतिजीवस्थानानि निरूपितानि, अत्र द्वितीयोद्देशकेऽपि तथैव तानि चतुर्विंशति स्थानानि निरूप्यन्ते, इत्येवं संवन्धेन आयातस्यास्य द्वितीयोद्देशकस्येदमादिपं सूत्रम्—‘अणंतरोववन्नए’ इत्यादि ।

मूलम्—अणंतरोववन्नए णं भंते ! नेरइए पावं कम्मं किं बंधी पुच्छा तहेव गोयमा ! अत्थेगइए बंधी पढमबितिया भंगा । सलेस्से णं भंते ! अणंतरोववन्नए नेरइए पावं कम्मं किं बंधी पुच्छा गोयमा ! पढमबितिया भंगा एवं खल्लु सव्वत्थ पढमबितिया भंगा, नवरं सम्मामिच्छत्तं मणजोगो वइजोगो य न पुच्छिज्जइ, एवं जाव थणियकुमाराणं । बेइंदिय तेइंदियचउरिंदियाणं वयजोगो न भन्नइ । पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पि सम्मामिच्छत्तं ओहिनाणं विभंगनाणं मणजोगो वयजोगो, एयाणि पंचपदाणि ण भन्नंति । मणुस्साणं अलेस्स सम्मामिच्छत्तं—मणपज्जवनाण—केवलनाण—विभंगनाण—नो सन्नोवउत्त—अवेदग—अकसाइ—मणजोग—वयजोग—अजोगी—एयाणि एक्कारस पदाणि ण भन्नंति । वाणमंतरजोइसिय वेमाणियाणं जहा नेरइयाणं तहेव ते, तिन्नि न भन्नंति । सव्वेसिं जाणिं सेसाणि ठाणाणि सव्वत्थ पढमबितिया भंगा । एगिंदियाणं सव्वत्थ पढमबितिया भंगा । जहा पावे । एवं णाणावरणिज्जेण वि दंडगो, एवं आउयवज्जेसु जाव अंतराइए दंडओ । अणंतरोववन्नए णं भंते ! नेरइए आउयं कम्मं किं बंधी पुच्छा, गोयमा ! बंधी न बंधइ बंधिस्सइ । सलेस्से णं भंते ! अणंतरोववन्नए नेरइए आउयं कम्मं किं बंधी० एवं चेव तइओ भंगो, एवं जाव अणागारोवउत्ते सव्वत्थ वि तइओ

भंगो। एवं मणुस्सवउजं जाव वेमाणियाणं सव्वत्थ तइयचउत्था
भंगा, नवरं कण्हपक्खिण्णसु तइओ भंगो, सव्वेसिं णाणत्ताइं
ताइं चेव । सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति ॥सू० १॥

छत्वीसइमे वंधिसए बीओ उद्देशो सम्मतो ॥२६-२॥

छाया—अनन्तरोपपन्नकः खलु भदन्त ! नैरयिकः पापं कर्म किम् अनध्नात्
पृच्छा, तथैव गौतम ! अस्त्येककोऽवध्नात् प्रथमद्वितीयौ भङ्गौ । सलेश्यः खलु
भदन्त ! अनन्तरोपपन्नको नैरयिकः पापं कर्म किम् अवध्नात् पृच्छा, गौतम !
प्रथमद्वितीयौ भङ्गौ, एवं खलु सर्वत्र प्रथमद्वितीयौ भङ्गौ, नवरं सम्यग्मिथ्यात्वं
मनोयोगो वचोयोगश्च न पृच्छ्यते । एवं यावत् स्तनितकुमाराणाम् । द्वीन्द्रिय-
त्रीन्द्रियचतुरिन्द्रियाणां वचोयोगो न भण्यते । पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानामपि
सम्यग्मिथ्यात्वम् अवधिज्ञानं विभङ्गज्ञानं मनोयोगो वाग्योगः, एतानि पञ्चपदानि
न भण्यन्ते । मनुष्याणाम्—अलेश्य सम्यग्मिथ्यात्व—मनःपर्यवज्ञान—केवलज्ञान—
विभङ्गज्ञान—नोसंज्ञोपयुक्ताऽवेदकाक्षयाय मनोयोगवाग्योगायोगिनः, एतानि एका-
दशपदानि न भण्यन्ते । वानव्यन्तरज्योतिष्कवैमानिकानां यथा नैरयिकाणां
तथैव तानि त्रीणि न भण्यन्ते । सर्वेषां यानि शेषाणि स्थानानि सर्वत्र प्रथमद्वितीयौ
भङ्गौ । एकेन्द्रियाणां सर्वत्र प्रथमद्वितीयौ भङ्गौ यथा पापे । एवं ज्ञानावरणीये-
नापि दण्डकः । एवमायुष्कवर्जेषु यावदान्तरायिके दण्डकः । अनन्तरोपपन्नकः
खलु भदन्त ! नैरयिकः आयुष्कं कर्म किम् अवध्नात् पृच्छा, गौतम !
अवध्नात् न वध्नाति भन्तस्यति । सलेश्यः खलु भदन्त ! अनन्तरोपपन्नको नैर-
यिकः आयुष्कं कर्म किम् अवध्नात् एवमेव तृतीयो भङ्गः । एवं मनुष्यवर्जं याव
द्वैमानिकानाम् । मनुष्याणां सर्वत्र तृतीयचतुर्थौ भङ्गौ, नवरं कृष्णपाक्षिकेषु तृतीयो
भङ्गः, सर्वेषां नानात्वानि तान्येव । तदेवं भदन्त ! तदेव भदन्त ! इति ॥सू० १॥

षड्विंशतितमे वन्धिशते द्वितीयोद्देशकः समाप्तः ॥२६-२॥

टीका—‘अणंतरोववन्नए णं भंते ! नेरइए’ अनन्तरोपपन्नकः अनन्तरम्—
अन्तररहितम्, समयादिव्यवधानरहितं प्रथमसमय इत्यर्थः, तत्र उपपन्नः—उत्पन्नः

२६ वें शतक के दूसरे उद्देशो का प्रारंभ
प्रथम उद्देशो में जीवादि ११ स्थान को से प्रतिबद्ध नौ पापकर्मादि प्रक-
रणों द्वारा पञ्चीस जीव स्थानों का निरूपण किया गया है अब इस

शील उद्देशानो आरंभ—

पडेलो उद्देशाभां एव विगेरे क्षारोभां नव स्थानकोथी प्रतिबद्ध नव पाप
क्षमं विगेरे प्रकरणे क्षारा पञ्चीस एवस्थानोलु निरूपण करवाभा आण्युं छे,

અનન્તરોપપન્નકઃ પ્રથમમયોત્પન્ન इत्यर्थः, यस्योत्पन्नस्यैकोऽपि समयो नाति
क्रान्तः स किम् अवध्नात् वध्नाति भन्त्स्यति?, अवध्नात् वध्नाति न भन्त्स्यति?,
अवध्नात् न वध्नाति भन्त्स्यति?, अवध्नात् न वध्नाति न भन्त्स्यति?, इत्येवं
क्रमेण तथैव पूर्ववदेव प्रश्नः, भगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ।

द्वितीय ઉદ્દેશો મેં બી ડસી પ્રકાર સે ડન ૨૪ સ્થાનોં કા નિરૂપણ
ક્રિયા જાતા હૈ--

‘અણંતરોવવન્નણ ણં મંતે ! નેરહણ પાવં કમ્મં’ इत्यादि

ટીકાર્થ—ગૌતમસ્વામી ને પ્રભુશ્રી સે ઁસા પૂછા હૈ કિ—‘અણંતરો-
વવન્નણ ણં મંતે ! નેરહણં’ હૈ ભદન્ન ! અનન્તરોપપન્નક નૈરયિક દ્વારા
કયા પાપકર્મ ભૂતકાલ મેં બાંધા ગયા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ કયા ડસે
બાંધતા હૈ ? ઔર ભવિષ્યત્ કાલ મેં કયા ડસે બાંધેગા ? અથવા-
ભૂતકાલ મેં પાપકર્મ ડસકે દ્વારા બાંધા ગયા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ
ડસે બાંધતા હૈ ? ભવિષ્યત્ કાલ મેં વહ ડસે નહીં બાંધેગા ? અથવા-
ભૂતકાલ મેં ડસકે દ્વારા પાપકર્મ બાંધા ગયા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ
ડસે નહીં બાંધતા હૈ ? ભવિષ્યત્ મેં કયા વહ ડસે બાંધેગા ? અથવા
ભૂતકાલ મેં ડસકે દ્વારા પાપકર્મ બાંધા ગયા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ ડસે
નહીં બાંધતા હૈ ? ઔર ભવિષ્યત્ મેં બી કયા વહ ડસે નહીં બાંધેગા ?
હસ પ્રકાર સે ઁ પ્રશ્ન ગૌતમસ્વામી કે દ્વારા ઁહાં પૂછે ગયે હૈ—હસકે

હવે આ બીજા ઉદ્દેશામાં પણ ઔજ પ્રમાણેના ચોવીસ સ્થાનોનુ નિરૂપણ
કરવામાં આવે છે — ‘અણતરોવવન્નણ ણ મંતે ! નેરહણ પાવ કમ્મ’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—ગૌતમ સ્વામીએ પ્રભુશ્રીને ઔડું પૂછ્યું છે કે—‘અણતરોવવન્ન
ણ મંતે નેરહણં’ હે ભગવન્ અનન્તરોપપન્નક નૈરયિકદ્વારા ભૂતકાળમાં પાપ
કર્મનો બંધ કરાયો છે ? વર્તમાનમાં તે પાપ કર્મનો બંધ બાધે છે ? ભવિષ્ય
કાળમાં તે પાપ કર્મનો બંધ બાધશે ? અથવા—ભૂતકાળમાં તેના દ્વારા પાપ
કર્મનો બંધ બાધવામાં આવ્યો છે ? વર્તમાન કાળમાં તેનો બંધ કરે છે ?
ભવિષ્યમાં તે તેનો બંધ નહીં કરે ? અથવા—ભૂતકાળમાં તેના દ્વારા
પાપકર્મ બાધવામાં આવેલ છે ? વર્તમાનમાં તે તેનો બંધ
કરતો નથી ? અને ભવિષ્ય કાળમાં તે તેને બાધશે ? અથવા—ભૂત-
કાળમાં તેણે પાપકર્મ બાધેલ છે ? વર્તમાનમાં તે તેને બાધતો નથી ?
અને ભવિષ્યમાં પણ તે તેનો બંધ નહીં કરે ? આ પ્રમાણે ગૌતમસ્વામીએ

‘અત્યેગદ્વૈ વંધી પદમવિતિયા મંગા’ અત્યેગદ્વૈગોડવન્નાત્ વન્નાતિ મન્તસ્યતિ, અત્યેગદ્વૈગોડવન્નાત્ વન્નાતિ ન મન્તસ્યતીત્યેવ પ્રથમદ્વિતીયો મન્નો, અનાયો એવ પ્રથમદ્વિતીયમન્નો મન્નતઃ અનન્તરોપપન્નનારકજીવસ્ય મોહલક્ષણપાપકર્મગોડવન્ધ-કત્વસ્યાભાવાત્ પાપકર્મણામવન્ધકત્વં સૂક્ષ્મસંપરાયાદિગુણસ્થાનકેષુ મન્નતિ, સૂક્ષ્મ સંપરાયાદિગુણસ્થાનકાનિ ચ અનન્તરોપપન્નનારકાણાં ન સંમન્વતીતિ । ‘સહેસ્સે ણં મંતે ! અણંતરોવવન્નણ નેરણ્ણ’ સહેસ્યઃ સહ મદન્ત । અનન્તરોપપન્નકો નેરયિકઃ

ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હું-‘ગોયમા ! અત્યેગદ્વૈ વંધી પદમવિતિયા મંગા’ હે ગૌતમ ! જો નારક અનન્તરોપપન્નક હોતે હું ત્હમ્ને કોઈ એક નારક એસા હોતા હૈ કિ જિસ કે દ્વારા પાપકર્મ કા પહિલે વન્ધ કિયા ગયા હોતા હૈ વર્તમાન મેં બી વહ ત્હકા વન્ધ કરતા હૈ ઔર ભવિષ્યત્ કાલ મેં બી વહ ત્હકા વન્ધ કરને વાલા હોતા હૈ- રત્યાદિ રૂપ સે ત્હાં પ્રથમ ઔર દ્વિતીય યે દો મંગ કહે ગયે હૈ । અનન્તરોપ-પન્નક નારક કા તાત્પર્ય એસા હૈ કિ જિસ નારક કો ઉત્પન્ન હુએ એક સમય બી અતિક્રાન્ત નહીં હુઆ હૈ-અર્થાત્ જો પ્રથમ સમય મેં વર્તમાન હૈ, એસે અનન્તરોપપન્નક નારક જીવ કે મોહ રૂપ પાપ કી અવન્ધકતા કા અભાવ રહતા હૈ વ્યો કી પાપકર્મ કી અવન્ધકતા સૂક્ષ્મ સંપરાય આદિ ગુણસ્થાનવાલે જીવો કો હોની હૈ, યે સૂક્ષ્મસંપરાય આદિ ગુણસ્થાન અનન્તરોપપન્નક નારક જીવો કે સંમન્વિત હોતે નહીં હૈં રસલિયે વહાં પાપકર્મો કી અવન્ધકતા નહીં

પ્રભુશ્રીને પુછેલ છે આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! અત્યેગદ્વૈ વંધી પદમવિતિયા મંગા’ હે ગૌતમ ! જે નારક અનન્તરોપપન્નક હોય છે, તેઓમાં કેાઈ નારક એવા હોય છે કે-જેનાથી પહેલાં પાપ કર્મના બધ કરાયો હોય છે, વર્તમાનમાં પણ તે તેનો બધ કરે છે અને ભવિષ્ય કાળમાં પણ તે તેનો બધ કરવાવાળો હોય છે-વિગેરે પ્રકારથી અહિયા પહેલો અને બીજો એ બે ભગોનો સ્વીકાર કરેલ છે

અનન્તરોપપન્નક નારક કહેવાનો હેતુ એ છે કે-જે નારકને ઉત્પન્ન થવામાં એક સમય પણ વીતેલ નથી અર્થાત્ જે પ્રથમ સમયમાં વર્તમાન છે એવા અનન્તરોપપન્નક નારક જીવને મોહરૂપ પાપના અવન્ધક પણીનો અભાવ રહે છે કેમકે-પાપકર્મનું અવન્ધકપણું સૂક્ષ્મ સંપરાય વિગેરે ગુણ સ્થાનવાળા જીવોને હોય છે આ સૂક્ષ્મ સંપરાય વિગેરે ગુણસ્થાનો અનન્તરોપપન્નક નારક જીવોને સંભવતા નથી તેથી ત્યાં પાપકર્મનું અવન્ધકપણું

અનન્તરોપપન્નકઃ પ્રથમમમયોત્પન્ન इत्यर्थः, यद्योत्पन्नस्यैकोऽपि समयो नास्ति क्रान्तः स किम् अवधनात् वध्नाति भन्त्स्यति?, अवधनात् वध्नाति न भन्त्स्यति?, अवधनात् न वध्नाति भन्त्स्यति?, अवधनात् न वध्नाति न भन्त्स्यति?, इत्येवं क्रमेण तथैव पूर्ववदेव प्रश्नः, भगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम !

દ્વિતીય ઉદ્દેશો મેં શ્રી ગૌતમી પ્રકાર સે ૨૪ સ્થાનોં કા નિરૂપણ ક્રિયા જાતા હૈ--

‘અણંતરોવવ્વણ્ણણં મંતે ! નેરહ્ણણં પાવં કમ્મં’ इत्यादि

ટીકાર્થ—ગૌતમસ્વામી ને પ્રભુશ્રી સે એલા પૂછા હૈ કિ—‘અણંતરો-વવ્વણ્ણણં મંતે ! નેરહ્ણણં’ હે અદ્વન ! અનન્તરોપપન્નક નૈરયિક દ્વારા કયા પાપકર્મ ભૂતકાલ મેં બાંધા ગયા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ કયા ઉસે બાંધતા હૈ ? ઔર ભવિષ્યત્ કાલ મેં કયા ઉસે બાંધેગા ? અથવા-ભૂતકાલ મેં પાપકર્મ ઉસકે દ્વારા બાંધા ગયા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ ઉસે બાંધતા હૈ ? ભવિષ્યત્ કાલ મેં વહ ઉસે નહીં બાંધેગા ? અથવા-ભૂતકાલ મેં ઉસકે દ્વારા પાપકર્મ બાંધા ગયા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ ઉસે નહીં બાંધતા હૈ ? ભવિષ્યત્ મેં કયા વહ ઉસે બાંધેગા ? અથવા-ભૂતકાલ મેં ઉસકે દ્વારા પાપકર્મ બાંધા ગયા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ ઉસે નહીં બાંધતા હૈ ? ઔર ભવિષ્યત્ મેં શ્રી કયા વહ ઉસે નહીં બાંધેગા ? હસ પ્રકાર સે યે પ્રશ્ન ગૌતમસ્વામી કે દ્વારા યહાં પૂછે ગયે હૈ—હસકે

હવે આ બીજા ઉદ્દેશમાં પણ એજ પ્રમાણેના ચોવીસ સ્થાનોનું નિરૂપણ કરવામાં આવે છે — ‘અણંતરોવવ્વણ્ણણં મંતે ! નેરહ્ણણં પાવં કમ્મં’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—ગૌતમ સ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું છે કે—‘અણંતરોવવ્વણ્ણણં મંતે નેરહ્ણણં’ હે ભગવન્ અનન્તરોપપન્નક નૈરયિકદ્વારા ભૂતકાળમાં પાપ કર્મનો બંધ કરાયો છે ? વર્તમાનમાં તે પાપ કર્મનો બંધ બાંધે છે ? ભવિષ્ય કાળમાં તે પાપ કર્મનો બંધ બાંધશે ? અથવા—ભૂતકાળમાં તેના દ્વારા પાપ કર્મનો બંધ બાંધવામાં આવ્યો છે ? વર્તમાન કાળમાં તેનો બંધ કરે છે ? ભવિષ્યમાં તે તેનો બંધ નહીં કરે ? અથવા—ભૂતકાળમાં તેના દ્વારા પાપકર્મ બાંધવામાં આવેલ છે ? વર્તમાનમાં તે તેનો બંધ કરતો નથી ? અને ભવિષ્ય કાળમાં તે તેને બાંધશે ? અથવા—ભૂત-કાળમાં તેણે પાપકર્મ બાંધેલ છે ? વર્તમાનમાં તે તેને બાંધતો નથી ? અને ભવિષ્યમાં પણ તે તેનો બંધ નહીં કરે ? આ પ્રમાણે ગૌતમસ્વામીએ

‘અત્યેગદ્દૃષ્ટં વંધી પદ્મવિત્તિયા મંગા’ અત્યેગદ્દૃષ્ટોઽવધ્નાત્ વધ્નાતિ મન્ત્સ્યતિ, અત્યેગદ્દૃષ્ટોઽવધ્નાત્ વધ્નાતિ ન મન્ત્સ્યતીત્યેવં પ્રથમદ્વિતીયો મદ્ગો, અનાગ્રો એવ પ્રથમદ્વિતીયમદ્ગો ભવતઃ અનન્તરોપપન્નનારકજીવસ્ય કોઠલક્ષણપાપકર્મણોઽવધ્ન-કત્વરયાભાવાત્ પાપકર્મણામવધ્નકાવં સૂક્ષ્મસંપરાયાદિગુણસ્થાનકેષુ ભવતિ, સૂક્ષ્મ સંપરાયાદિગુણસ્થાનકાનિ ચ અનન્તરોપપન્નનારકાણાં ન સંમચન્તીતિ । ‘સહેસ્સે ણં મંતે ! અણંતરોવવજાણે નેરદ્દે’ સહેસ્સાઃ સ્વત્તુ મદન્ત । અનન્તરોપપન્નકો નેરયિકુઃ

ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહેતે હું-‘ગોયમા ! અત્યેગદ્દૃષ્ટં વંધી પદ્મવિત્તિયા મંગા’ હે ગૌતમ ! જો નારક અનન્તરોપપન્નક હોતે હું ત્તમેં કોઈ એક નારક એવા હોતા હૈં કિ જિસ કે દ્વારા પાપકર્મ કા પહિલે બન્ધ કિયા ગયા હોતા હૈં વર્તમાન મેં ભી વહ ઉસકા બન્ધ કરતા હૈં ઓર અવિષ્પત્ કાલ મેં ભી વહ ઉસકા બન્ધ કરને વાલા હોતા હૈં-દૃષ્ટાદિ રૂપ સે યહાં પ્રથમ ઓર દ્વિતીય યે દો મંગ કહે ગયે હૈં । અનન્તરોપ-પન્નક નારક કા તાત્પર્ય એસા હૈં કિ જિસ નારક કો ઉત્પન્ન દ્વૃષ્ટ એક સમય ભી અતિક્રાન્ત નહીં હુઆ હૈં-અર્થાત્ જો પ્રથમ સમય મેં વર્તમાન હૈં, એસે અનન્તરોપપન્નક નારક જીવ કે મોહ રૂપ પાપ કી અવધ્નકતા કા અભાવ રહતા હૈં ક્યોં કી પાપકર્મ કી અવધ્નકતા સૂક્ષ્મ સંપરાય આદિ ગુણસ્થાનવાલે જીવોં કો હોતી હૈં, યે સૂક્ષ્મસંપરાય આદિ ગુણસ્થાન અનન્તરોપપન્નક નારક જીવોં કે સંભવિત હોતે નહીં હૈં ફસલિયે વહાં પાપકર્મોં વી અવધ્નકતા નહીં

પ્રભુશ્રીને પૂછેલ છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! અત્યેગદ્દૃષ્ટં વંધી પદ્મવિત્તિયા મંગા’ હે ગૌતમ ! જે નારક અનન્તરોપપન્નક હોય છે, તેઓમાં કોઈ નારક એવો હોય છે કે-એનાથી પહેલાં પાપ કર્મનો બધ કરાચો હોય છે, વર્તમાનમાં પણ તે તેનો બધ કરે છે અને અવિધ્ન કાળમાં પણ તે તેનો બધ કરવાવાળો હોય છે-વિગેરે પ્રકારથી અહિયાં પહેલો અને બીજો એ બે ભગોનો સ્વીકાર કરેલ છે

અનન્તરોપપન્નક નારક કહેવાનો હેતુ એ છે કે-જે નારકને ઉત્પન્ન ત્રામાં એક સમય પણ વીતેલ નથી અર્થાત્ જે પ્રથમ સમયમાં વર્તમાન છે એવા અનન્તરોપપન્નક નારક જીવને મોહરૂપ પાપના અબન્ધક પુણે અભાવ રહે છે કેમકે-પાપકર્મનું અબન્ધકપણ સૂક્ષ્મસંપરાય વિગેરે ગુણ સ્થાનવાળા જીવોને હોય છે આ સૂક્ષ્મસંપરાય વિગેરે ગુણસ્થાનો અનન્તરોપપન્નક નારક જીવોને સંભવતા નથી તેથી ત્યાં પાપકર્મનું અબન્ધકપણ

‘પાવં કર્મં કિં વંધી પુચ્છા’ પાપમ્-અશુભં કર્મ કિમ્ અવધ્નાદિત્યાદિ ક્રમેણ ચતુર્ભંજકઃ પ્રશ્નઃ પૃચ્છ્યા સંગૃહ્યતે, મગવાનાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘પદમવિતિયા મંગા’ પ્રથમદ્વિતીયૌ મજ્ઞૌ સ્થેડ્યાનન્તરોપપન્નકનારકાણાં પાપકર્મવન્ધવિષયે આચૌ દ્વાવેવ મજ્ઞૌ વિનિયોજ્યૌ મોહલક્ષણપાપકર્મણોઽવન્ધકત્વ-સ્યાભાવાત્, અવન્ધકત્વં ચ પાપકર્મણાં સૂક્ષ્મસંપરાયાદિગુણસ્થાનકેષ્વેવ ભવતિ, સૂક્ષ્મસંપરાયગુણસ્થાનકાનિ ચાનન્તરોપપન્નકનારકાણાં ન ભવન્તીત્યતઃ પ્રથમ-દ્વિતીયૌ અવધ્નાત્ વધ્નાતિ મન્ત્સ્યતિ?, અવધ્નાત્ વધ્નાતિ ન મન્ત્સ્યતીત્યાકાર-કાવેવ મજ્ઞૌ ભવત્ इति । ‘एवं खलु सव्वत्थ पदमवितिया मंगा’ एवं સ્થેડ્યપદ-
 હૈ । ‘સ્થેસ્થે ણં મંતે ! અણતરોવવન્નપ્પ નેરહ્પ’ હે મદન્ત ! જો અનન્તરોપપન્નક નારકલેશ્યા સહિત હૈ ઉસ કે દ્વારા કયા પાપકર્મ વાંધા ગયા હૈ, યા વહ પાપકર્મ વર્તમાન કાલ મેં વાંધતા હૈ इत्यादि रूप से चतुर्भंजक प्रश्न यहां गौतमस्वामी ने प्रभुश्री से पूछा है यही बात पृच्छा पद से प्रकट हुई है । इस के उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-‘गोयमा ! पदमवितिया मंगा’ हे गौतम ! अनन्तरोपपन्नक नैरयिकों के सम्बन्ध में पापकर्म बन्ध के विषय में आदि के दो भंग ही वक्तव्य हैं क्यों की उन के मोह रूप पापकर्म की अवन्धकता का अभाव होता है अर्थात् वह मोह कर्म बांधता है । पापकर्मों की अवन्धकता सूक्ष्म संपराय आदि गुणस्थान कों में ही होती है । ये सूक्ष्मसंपराय आदि गुणस्थान अनन्तरोपपन्नक नैरयिक जीवों के होते नहीं हैं । इसलिये यहां प्रथम और द्वितीय ये दो ही भंग कहे हैं । ‘एवं खलु

કહેલ નથી ‘સ્થેસ્થે ણં મંતે ! અણતરોવવન્નપ્પ નેરહ્પ’ હે ભગવન્ અનન્ત-રોપપન્નક જે નારક લેશ્યા સહિત હોય છે તેના દ્વારા શું પાપકર્મના બંધ ભૂતકાળ બાધવામાં આવ્યો છે ? અથવા વર્તમાન કાળમાં તે પાપકર્મના બંધ બાંધે છે ? વિગેરે પ્રકારથી ચાર ભંગો રૂપ પ્રશ્ન ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને પૂછેલ છે આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા ! પદમવિતિયા મંગા’ હે ગૌતમ ! અનન્તરોપપન્નક નૈરયિકોના સંબંધમાં પાપકર્મના બંધ સબંધી પહેલો અને બીજો એ બે ભંગો જ કહેવા જોઈએ કેમ કે-તેઓને મોહરૂપ પાપકર્મના અબંધકપણાનો અભાવ હોય છે, અર્થાત્ તે મોહકર્મના બંધ બાંધે છે પાપ કર્મોનું અબંધપણુ સૂક્ષ્મસંપરાય વિગેરે ગુણસ્થાનોમાં જ હોય છે. આ સૂક્ષ્મસંપરાય વિગેરે ગુણસ્થાન અનન્તરોપ-પન્નક નૈરયિક જીવોને હોતુ નથી. તેથી અહિયાં પહેલો અને બીજો એ બે જ ભંગો હોવાનું કહ્યું છે.

વદેવ સર્વત્ર લેશ્યાદિપદવદેવ સર્વત્ર લેશ્યાદિ પદેષુ અનન્તરોપપન્નકનારકસ્ય પ્રથમદ્વિતીયો એવ ભજ્ઞો ભવત્ત્વમિતિ । એતેષુ ચ લેશ્યાદિ પદેષુ સામાન્યતો નારકાદીનાં સંભવન્ત્યપિ યાનિ પદાનિ, અનન્તરોપપન્નકનારકાદીનામપર્યાપ્તકત્વાત્ ન સંભવન્તિ તાનિ પદાનિ તેષાં નારકાણાં ન પ્રચ્છનીયાનીતિ દર્શયન્નાહ—‘નવર’ इत्यादि, ‘નવર’ સમ્મામિચ્છત્તં મળજોગો વહજોગો ય ન પુચ્છિજ્જહ’ નવર સમ્યગ્મિથ્યાત્વં મનોયોગો વવોયોગશ્ચ ન પૃચ્છયતે તત્ર યત્રપિ સમ્યગ્મિથ્યાત્વાદિ ઉક્તત્રયં નારકાણામસ્તિ તથાપીહ અનન્તરોપપન્નકતયા તેષાં નારકાણાં સમ્યગ્મિથ્યાત્વાદિ ત્રયં નાસ્તીતિ કૃત્વા તદ્દેવત્ત્વ ત્રયમત્ર ન પ્રઘવ્યમિતિ । એવં સર્વત્રાપિ અગ્રે જ્ઞાતવ્યમિતિ । ‘એવં જાવ થણિયકુમારાણં’ એવમનન્તરોપપન્નકનારકવદેવ અસુરકુમારાદારમ્બ્ય સ્તનિતકુમારપર્યન્તાનાં પાપકર્મણાં વન્ધવિપયે પ્રથમ-

સવ્વત્થ પઢમવિતિયા મંગા’ સલેશ્ય પદ કે જૈસે હી સર્વત્ર ઔર પદોં મેં ભી અનન્તરોપપન્નક નૈરયિકોં કે પ્રથમ દ્વિતીય મંગ હી હોતે હૈં એસા જાનનાં ચાહિયે । અલ્લ હન અનન્તરોપપન્નક નૈરયિકોં મેં જિન પદોં કી સંભાવના નહીં હૈં ઊનકો સૂત્રકાર ‘નવરં સમ્મામિચ્છત્તં મળજોગો વહજોગો ય ન પુચ્છિજ્જહ’ હસ સુત્રદ્વારા પ્રકટ કરતે હૈં । હસમેં યહ કહા ગયા હૈં કિ અનન્તરોપપન્નક નૈરયિક અપર્યાસાવસ્થાવાલે હોતે હૈં— હસલિયે સમ્યગ્મિથ્યાત્વ મનોયોગ ઔર વચનયોગ હન્હે’ લેકર હન મેં મંગો કે હોને કી વાત નહીં પૂછનાં ચાહિયે—કયોં કી યે પદ હનકે નહીં હોતે હૈં । ‘એવં જાવ થણિયકુમારાણં’ હસી પ્રકાર કા વક્તવ્ય યાવત્ સ્તનિતકુમારોંતક જાનનાં ચાહિયે, અર્થાત્ અસુરકુમાર સે લેકર સ્તનિતકુમારોં મેં પ્રથમ ઔર દ્વિતીય યે દો મંગ હી અન્તરોપપન્નક

‘એવ સ્વલ્લ સવ્વત્થપઢમવિતિયા મંગા’ સલેશ્ય શ્રવના કથન પ્રમાણે જ બાકીના બીજા બધા પઢેલા । પણ અનન્તરોપપન્નક નૈરયિકોને પહેલો અને બીજો એ બેજા ભંગો હોય છે. તેમ સમજવું .

હવે આ અનન્તરોપપન્નક નૈરયિકોમાં બે પદો સંભવતા નથી. તે સૂત્રકાર ‘નવર સમ્મામિચ્છત્તં મળજોગો વહજોગો ય ન પુચ્છિજ્જહ’ આ સૂત્ર દ્વારા પ્રગટ કરે છે, આ સૂત્રદ્વારા એ કહેલ છે કે—અનન્તરોપપન્નક નૈરયિક અપર્યાપ્ત અવસ્થાવાળા હોય છે તેથી સમ્યગ્મિથ્યાત્વ, મનોયોગ અને વચન યોગને લઈને તેઓમાં ભંગો હોવા સંબધમાં પ્રશ્ન કરવો ન જોઈએ કેમકે— તે પદો તેઓને હોતા નથી. ‘એવ જાવ થણિયકુમારાણં’ આજ પ્રમાણેનું કથન યાવત્ સ્તનિતકુમારો સુધી સમજવું. અર્થાત્ અસુરકુમારોથી લઈને સ્તનિત-

દ્વિતીયાદિય મજ્ઞી જ્ઞાતવ્યાવિત્તિ પાપકર્માવબન્ધકત્વસ્ય તેષુ અભાવાદિતિ ભાવઃ ।
 'વેદંદિય તેદંદિયચરિંદિયાણં વયજોગો ન મન્નઈ' દ્વોન્દ્રિયત્રીન્દ્રિયચતુરિન્દ્રિય
 જીવાનાં વાયુયોગો ન મળ્યતે એતેષાં વચોયોગસ્યાભાવાદિતિ । 'પંચિંદિયતિરિક્ત-
 જોણિયાણં પિ સમ્મામિચ્છત્તં ઓહિનાણં વિભંગજ્ઞાણં મળોજોગો વયજોગો, ઇયાણિ
 પંચ પદાનિ ણ મળ્ણંતિ' પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ચોનિકાનામપિ સમ્યગ્મિથ્યાત્વમૌધિક-
 જ્ઞાનં વિમજ્જજ્ઞાનં મનોયોગો વાયુયોગઃ, એતાનિ પચ્ચ પદાનિ ન મળ્યન્તે, પચ્ચેન્દ્રિય
 તિર્યગ્ચોનિકાનામેતત્પચ્ચપદાભાવાદિતિ । 'મણુસ્સાણં અલેક્ક સમ્મામિચ્છત્તમળ-
 પજ્જવનાણ કેવલનાણ વિભંગનાણ નોસન્નોવત્ત અવેદગ અકસાઈમનોજોગવય-
 જોગ અજોગી ઇયાણિ એકારસપદાણિ ન મળ્ણંતિ' સામાન્યતો મનુષ્યાણામલેક્ક્ય

સ્થિતિ મેં હોતે હેં । ક્યોંકી ચહાં પર ખી પાપકર્મ કી અવબન્ધકતા કા
 અભાવ હૈ । 'વેદંદિય તેદંદિય, ચરિંદિયાણં વયજોગો ન મન્નઈ' 'દો
 હન્દ્રિય, તે હન્દ્રિય ચૌહન્દ્રિય ઇન જીવોં કે વચનયોગ વક્તવ્ય નહીં હૈ
 ક્યોંકી ઇન મેં ઇસકા અભાવ રહતા હૈ । 'પંચિંદિયતિરિક્તજોણિ
 યાણં પિ સમ્મામિચ્છત્તં ઓહિનાણં, વિભંગનાણં, મળોજોગો વયજોગો
 ઇયાણિ પંચ ઇયાણિ ન મળ્ણંતિ' પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યગ્ચોનિકોં મેં ખી
 સમ્યગ્મિથ્યાત્વ, અવધિજ્ઞાન, વિભંગજ્ઞાન મનોયોગ ઓર વચનયોગ યે
 પાંચ પદ વક્તવ્ય નહીં હેં ક્યોંકી અપર્યાપ્તાવસ્થા મેં ચહાં યે
 નહીં હોતે હેં 'મણુસ્સાણં અલેક્ક સમ્મામિચ્છત્ત મળપજ્જવનાણ
 કેવલનાણ વિભંગનાણ નો સન્નોવત્ત અવેદગ અકસાઈ મનો-
 યોગ વયજોગ અજોગી ઇયાણિ એકારસપદાણિ ન મળ્ણંતિ'

કુમારોમા પહેલો અને બીજો એ બે જ લગો અને તરેપચનક અવસ્થામાં
 હોય છે કેમ કે આ અવસ્થામાં પણ પાપકર્મના અવધિકપણાનો અભાવ છે.

'વેદંદિય, તેદંદિય ચરિંદિયાણ વયજોગો ન મન્નઈ' એદંદ્રિય, ત્રણેદંદ્રિય
 અને ચારેદંદ્રિયવાળા જીવોને વચનયોગ હોતો નથી કેમકે તેઓમાં
 વચનનો અભાવ હોય છે

'પંચિંદિયતિરિક્તજોણિયાણ પિ સમ્મામિચ્છત્ત ઓહિનાણ, વિભંગનાણં, મળ
 જોગો, વયજોગો, ઇયાણિ પંચ ઇયાણિ ન મળ્ણંતિ' પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યગ્ચોનિવાળા
 ઓમા પણ સમ્યગ્મિથ્યાત્વ, અવધિજ્ઞાન, વિભંગજ્ઞાન મનોયોગ અને વચન
 યોગમાં આ પાંચ પદો કહેવના નથી કારણ કે—અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં અહિંયાં તે
 સંભવતા નથી 'મણુસ્સાણ અલેક્ક સમ્મામિચ્છત્તમળપજ્જવનાણ કેવલનાણ વિભંગનાણ
 નોસન્નોવત્તે અવેદગ, અકસાઈ, મનોજોગ, વયજોગ અજોગી ઇયાણિ એકારસપદાણિ
 ન મળ્ણંતિ' મનુષ્યોવા અલેક્ક્ય, સમ્યગ્મિથ્યાત્વ, મન પર્યાવજ્ઞાન, કેવળજ્ઞાન,

सम्यग्मिथ्यात्वमनःपर्यायज्ञानकेवलज्ञानविभङ्गज्ञान नोसंज्ञोपपुक्तावेदयारूपायि मनो-
योगवाग्मोवायोगिन इति, एतानि एकादशपदानि न भण्यन्ते अनन्तरोप-
पन्नकृत्वेनापर्याप्तवत्त्वात् । 'वाणमंतरजोइसियवेमाणियाणं जहा नेरइयाणं तहेव
ते तिन्नि न भण्णति' वानव्यन्तरज्योतिष्कवैमानिकानां मित्तेपां त्रयाणाम्, यथा
नैरयिकाणां तथैव तानि त्रीणि सम्यग्मिथ्यात्व-मनोयोग-वचनयोगात्मकानि
पदानि न भण्यन्ते, एतेषामेतदभावादिति । 'सव्वेसि जाणि सेणाणि ठाणाणि
सव्वत्थ पढमवित्तिया भंगा' सर्वेषां जीवानां यानि विशेषाणि स्थानानि सर्वत्र
पदेषु प्रथमद्वितीयौ भङ्गौ अवध्नात् वध्नाति भन्तस्यति१, अवध्नात् वध्नाति न
भन्तस्यतीत्याकारकौ वक्तव्याविति । 'एगिंदियाणं सव्वत्थ पढमवित्तिया भंगा'
एकेन्द्रियाणां पृथिवीकायिकादीनां सर्वत्र पदेषु प्रथमद्वितीयौ भङ्गौ ज्ञातव्यौ

मनुष्यों के अलेइयत्व, सम्यक्मिथ्यात्व, मनःपर्यायज्ञान, केवलज्ञान
विभंगज्ञान, नोसंज्ञोपयोग, अवेदक, अरूपापित्व, मनोयोग, वचनयोग,
और अयोगित्व ये ११ स्थान नहीं कहना चाहिये, क्योंकि ये ११
स्थान अनन्तरोपपन्नक मनुष्यों को अपर्याप्त होने के कारण नहीं
होते हैं । 'वाणमंतरजोइसियवेमाणियाणं जहा नेरइयाणं तहेव ते
तिन्नि न भण्णति' नैरयिको के जैसे वानव्यन्तर, ज्योतिष्क और
वैमानिक इन को सम्यक्मिथ्यात्व मनोयोग और वचनयोग ये तीन
स्थान नहीं कहना चाहिये, क्योंकि इन को इनका अभाव होता है ।
'सव्वेसि जाणि सेणाणि ठाणाणि सव्वत्थ पढम वित्तिया भंगा' बाकी
के समस्त जीवों के अवशिष्ट और समस्त स्थानों में प्रथम और
द्वितीय ये दो भंग ही कहना चाहिये, 'एगिंदियाणं सव्वत्थ पढम
वित्तिया भंगा' एकेन्द्रियों के समस्त पदों में प्रथम और द्वितीय भंग

विलग्नज्ञान, नोसंज्ञोपयोग, अवेदक अरूपापित्व, मनोयोग, वचनयोग अने
अयोगित्व आ ११ अगियार स्थानो कडेवा न जेधजे कारणु के-अनन्तरोपपन्नक
मनुष्योने अपर्याप्त होवाना कारणु ते होता नथी 'वाणमंतरजोइसियवेमाणियाण
जहा नेरइयाणं तहेव ते तिन्नि न भण्णति' नैरयिकेना कथन प्रमाणु वानव्य-
न्तर, ज्योतिष्कअने वैमानिकेने सम्यग्मिथ्यात्व, मनोयोग अने वचनयोग आ
स्थानो कडेवानानथी कारणु के ते स्थानोने तेभने अभाव होय छे 'सव्वेसि
जाणि सेणाणि ठाणाणि सव्वत्थ पढमवित्तिया भंगा' भाकीना सधणा लोवोने
भाकीना तमाय स्थानोभा पडेलो अने गीजे आ जे लंगोअ कडेवा जेधजे.
'एगिंदियाण सव्वत्थ पढमवित्तिया भंगा' जेक एन्द्रियत्राणाओने सधणा पढोभा

મોહલક્ષણપાપકર્મણોઽવન્ધકત્વસ્માભાવાદિતિ । ‘જહા પાવે એવં નાળાવરણિજ્જેણ વિ દંડઓ’ યથા પાપકર્મણા સાદ્ઘ દણ્ડકો મણિતઃ, તત્ર ચ મજ્ઞો પ્રથમદ્વિતીયો પ્રતિપાદિતો તથેવ જ્ઞાનાવરણીયેન સમમપિ દણ્ડકો વક્તવ્યઃ, અનન્તરોપપન્નકો નૈરયિકઃ સ્વલ્પ મદન્ત ! જ્ઞાનાવરણીયં કર્મ કિમ્ અવધ્નાત્ વધ્નાતિ મન્તસ્યતિ ઇત્યાદિ ચતુર્થમ્ભક્તઃ પ્રશ્નઃ અસ્ત્યેકકોઽવધ્નાત્ વધ્નાતિ મન્તસ્યતિ, અવધ્નાત્,

વક્તવ્ય હૈં । વર્ષો કી ફન મેં મોહરૂપ પાપકર્મ કી અવન્ધકતા કા અભાવ હૈ । ‘જહા પાવે એવં નાળાવરણિજ્જેણ વિ દંડઓ’ ‘જિસ પ્રકાર સે પાપકર્મ કે સમ્બન્ધ મેં દણ્ડક કહા ગયા હૈ ઉસી પ્રકાર સે જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કે સમ્બન્ધ મેં બી દણ્ડક કહના ચાહિયે અર્થાત્ પાપકર્મ કે સાથ પ્રથમ દ્વિતીય યે દો ભંગ કહે ગયે હૈં સૌં યહાં પર જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કે બન્ધ કે સમ્બન્ધ મેં બી યે હી દો ભંગ વક્તવ્ય છુએ હૈં, તથાચ- જબ ગૌતમસ્વામીને પ્રભુશ્રી સે એસા પ્રશ્ન કિયા કિ ‘હે મદન્ત ! નૈરયિકને જો કિ અનન્તરોપપન્નક હૈ પૂર્વકાલ મેં કયા જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કા બન્ધ કિયા હૈ, કયા વહ ઉસકા બન્ધ વર્તમાન કાલ મેં કરતા હૈ ? ઓર કયા વહ ઉસકા બન્ધ ભવિષ્યત્ કાલ મેં બી કરેગા ? ૧ અથવા કયા ઉસને પૂર્વકાલ મેં ઉસકા બન્ધ કિયા હૈ ? વર્તમાન મેં બી કયા વહ ઉસકા બન્ધ કરતા હૈ ? ભવિષ્યત્ કાલ મેં વહ કયા ઉસકા બન્ધ નહીં કરેગા ? ૨ અથવા પૂર્વકાલ મેં કયા ઉસને ઉસકા બન્ધ કિયા હૈ વર્તમાન મેં વહ કયા ઉસકા બન્ધ નહીં કરતા હૈ ? ભવિષ્યત્ કાલ મેં વહ કયા ઉસકા બન્ધ કરેગા ? ૩ અથવા-

પહેલો અને બીજો એ બે ભગો જ કહેવા બોધ્યો કેમ કે-તેઓને મોહરૂપ પાપ કર્મના અબધકપણાને અભાવ હોય છે, ‘જહા પાવે એવં નાળાવરણિ જ્જેણ વિ દંડઓ’ જે પ્રમાણે પાપ કર્મના સંબધમાં દંડકો કહ્યા છે, એ જ પ્રમાણે જ્ઞાનાવરણીય કર્મના સંબધમાં પણ દંડકો કહેવા બોધ્યો. અર્થાત્ પાપકર્મની સાથે પહેલો અને બીજો આ બે દંડકો કહ્યા છે. તો અહિયાં જ્ઞાનાવરણીય કર્મના બધના સંબધમાં પણ આ બે જ દંડકો કહેવાના છે. અર્થાત્ ગૌતમ સ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવો પ્રશ્ન પૂછ્યો કે-હું ભગવન્ નૈરયિકો કે જે ભવાન્તરોપપન્નક છે તેમણે ભૂતકાળમાં જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બધ કર્યો છે ? વર્તમાનકાળમાં ત તેનો બધ કરે છે ? અને ભવિષ્યકાળમાં પણ તે તેનો બધ કરશે ? અથવા ભૂતકાળમાં તેનો બધ કર્યો છે ? વર્તમાનકાળમાં તેનો બધ કરે છે ? અને ભવિષ્યકાળમાં તેનો બધ નહીં કરે ? અથવા-ભૂતકાળમાં

બંધનાતિ ન મન્ત્સ્યતિ, इत्याकारकौ प्रथमद्वितीयमङ्गौ वदन् उत्तरस्यालपको विधेय इति । ‘एवं आउयवज्जेसु जाव अंतराए दंडओ’ एवं यथा ज्ञानावरणीयेन कर्मणा दण्डकः कृतस्तथैव आयुष्कर्म वर्जयित्वा दर्शनावरणीयादास्तभ्यान्तराय-कर्मपर्यन्तेन सार्द्धमपि दण्डको विधेय इति । अथायुष्कर्म सूत्रमाह—‘अणंतरोव-

पूर्वकाल में ही उसने उसका बन्ध किया है ? वर्तमान में क्या वह उसका बन्ध नहीं करता है ? और भविष्यत् काल में भी वह क्या उसका बन्ध नहीं करेगा ? ४ ‘तव इस के उत्तर में प्रभुश्री ने उनसे ऐसा कहा—हे गौतम ! अनन्तरोपपन्नक नैरयिकों में कोई एक नैरयिक ऐसा होता है जिसने ज्ञानावरणीय कर्म का बन्ध पूर्वकाल में किया है, वर्तमान में भी वह उसका बन्ध करता है और भविष्यत् काल में भी वह उसका बन्ध करेगा । तथा—कोई एक नारक ऐसा होता है कि जिसने पूर्वकाल में ज्ञानावरणीय कर्म का बन्ध किया है वर्तमान में भी वह उसका बन्ध करता है और भविष्यत् काल में वह उसका बन्ध नहीं करेगा । इस प्रकार से ये दो आलापक यहां वक्तव्य हैं शेष दो—३-४ आलापक नहीं । ‘एवं आउयवज्जेसु जाव अंतराए दंडओ’ इसी प्रकार से आयुष्क कर्म को छोड़ कर ६ कर्मों के साथ—दर्शनावरणीय, वेदनीय, मोहनीय, नाम गोत्र और अन्तराय—इन के बन्ध के साथ भी दण्डक कहना चाहिये !

તેણે જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ કર્યો છે ? વર્તમાનકાળમાં તે તેનો બંધ કરતો નથી ? ભવિષ્યમાં તેનો બંધ કરશે ? અથવા—ભૂતકાળમાં જ તેણે તેનો બંધ કર્યો છે ? વર્તમાન કાળમાં તે તેનો બંધ કરતો નથી ? અને ભવિષ્યકાળમાં તે તેનો બંધ નહીં કરે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમ સ્વામીને કહે છે કે—હે ગૌતમ ! અનન્તરોપપન્નક નૈરયિકોમાં કોઈ એક નૈરયિક એવો હોય છે, કે જેણે ભૂતકાળમાં જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ કર્યો છે. વર્તમાન કાળમાં પણ તે તેનો બંધ કરતો હોય છે, ભવિષ્ય કાળમાં પણ તે તેનો બંધ કરશે ૧ તથા કોઈ એક નારક એવો હોય છે કે—જેણે પૂર્વકાળમાં જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ કર્યો છે, વર્તમાનમાં પણ તે તેનો બંધ કરે છે. અને ભવિષ્યકાળમાં તે તેનો બંધ નહીં કરે આ પ્રમાણેના આ બે આલાપકો—ભગો અહિંયા કહેવાના છે, બાકીના ૩-૪ ત્રીજો અને ચોથો એ બે આલાપકો—અહિંયા સંભવતા નથી ‘एव आउयवज्जेसु जाव अंतराए दंडओ’ એજ પ્રમ.ણે આયુષ્યકર્મને છોડીને બાકીના ૬ છ કર્મો સાથે—દર્શનાવરણીય, વેદનીય, મોહનીય, નામ, ગોત્ર, અને અન્તરાયના બંધની સાથે પણ દંડકો

વન્નણં મંતે ! નેરહ્ણ' અનન્તરોપપન્નકઃ સ્વલુ મદન્ત ! નૈરયિકઃ 'આઝયં કમ્મં
કિં વંધી પુચ્છા' આયુષ્કં કમ્મં કિમ્ અવધનાત્ વધનાતિ મન્તસ્યતીત્યાધાકારકથ
તુર્મજ્જકઃ પૃચ્છયા સંગૃહ્યતે, મગવાનાહ-'ગોયમા' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम !
'बंधी न बंधइ बंधिस्सइ' अनन्तरोपपन्नको नारकोऽतीतकाले आयुष्कं कर्म
अवधनात्, वर्त्तमानकाले आयुष्कं कर्म न वधनाति, अनागतकाले आयुष्कं कर्म
मन्तस्यति इत्याकारकतृतीयो भङ्गो भगवता अनुमोदित इति भावः । 'सलेस्से णं
મંતે ! અણંતરોપવન્નણં નેરહ્ણ' સલેસ્યઃ સ્વલુ મદન્ત ! અનન્તરોપપન્નકો નૈરયિકઃ

‘અણંતરોપવન્નણં મંતે ! નેરહ્ણ’ હે મદન્ત ! જો નૈરયિક
અનન્તરોપપન્નક હોતા હૈ—અસ કે દ્વારા પહિલે—ભૂતકાલ મેં કયા
આયુર્કર્મ કા બન્ધ ક્રિયા ગયા હોતા હૈ ? કયા વહ વર્તમાન મેં અસકા
બન્ધ કરતા હૈ ? કયા વહ ભવિષ્યત્ કાલ મેં અસકા બન્ધ કરેગા ?
इत्यादि रूप से शेष तीन प्रश्न और भी उद्भावित करना चाहिये,
इस प्रश्न के उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘बंधी, न
बंधइ, बंधिस्सइ’ अनन्तरोपपन्नक जो नैरयिक होता है वह पूर्वकाल में
आयुष्क कर्म का बन्ध कर चुका होता है वर्तमान काल में वह आयुष्क
कर्म का बन्ध नहीं करता है, अनागतकाल में वह आयुष्क कर्म का बन्ध
करनेवाला होता है। इस प्रकार का यह तृतीय भंग यहाँ वक्तव्य हुआ है।

‘સલેસ્સે ણં મંતે ! અણંતરોપવન્નણં નેરહ્ણ’ હે મદન્ત ! જો નૈરયિક
અનન્તરોપપન્નક હૈ ઓર લેહ્યા યુક્ત હૈ તો કયા અસકે દ્વારા પૂર્વકાલ

કહેવા બોધ્યે ‘અણંતરોપવવ્ણણં મંતે ! નેરહ્ણ’ હે ભગવન્ને નૈરયિક અનત
રોપપન્નક હોય છે તેણે પહેલા ભૂતકાળમાં આયુષ્ય કર્મનો બંધ કર્યો હોય
છે ? વર્તમાન કાળમાં તે તેનો બંધ કરે છે ? તથા ભવિષ્ય કાળમાં તે તેનો
બંધ કરશે ? આ રીતે બાકીના ત્રણ પ્રશ્નો પણ સ્વયં બનાવી સમજી લેવા એ
રીતે આ ચાર ભગાત્મક અશ્વના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા’ ! હે
ગૌતમ ! ‘વંધી, ન વંધઈ, વંધિસ્સઈ’ અનન્તરોપપન્નક જે નૈરયિકો હોય છે, તે
ભૂતકાળમાં આયુષ્ય કર્મનો બંધ કરી ચૂકેલ હોય છે વર્તમાનકાળમાં તે આયુષ્ય
કર્મનો બંધ કરતો નથી. અને ભવિષ્ય કાળમાં તે આયુષ્ય કર્મનો બંધ કર
વાવાળો હોય છે. આ પ્રમાણેનો ત્રીજો ભગ અહિયા સંભવિત કહ્યો છે, કે

‘સલેસ્સેણં મંતે ! અણંતરોપવવ્ણણં નેરહ્ણ’ હે ભગવન્ને નૈરયિક અનત
રોપપન્નક છે, અને લેશ્યાયુક્ત હોય છે, તો તેણે પૂર્વકાળમાં—ભૂતકાળમાં

‘આર્યં કર્મં કિં વંધી’ આયુષ્કં કર્મં કિમ્ અવધ્નાત્ વધ્નાતિ મન્તસ્યતિ, અવધ્નાત્ વધ્નાતિ ન મન્તસ્યતિ, અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ મન્તસ્યતિ, અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ ન મન્તસ્યતીતિ ચતુર્થદ્વકઃ પ્રશ્નઃ, ‘એવં ચેવ તદ્વો મંગો’ એવમેવ તૃતીયો મદ્ગઃ, ‘હે ગૌતમ ! સહેશ્યોઽનન્તરોપપન્નકો નૈરયિકઃ કશ્ચિદેકઃ, આયુષ્કં કર્મં અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ મવિષ્યત્કાલે મન્તસ્યતીત્યાકારકઃ તૃતીયો મદ્ગો જ્ઞાતવ્ય ઇતિ । ‘એવં જાવ અણાગારોવચ્ચે સવ્વત્થ વિ તદ્વો મંગો’ એવં યાવદનારકોપયુક્તે સર્વત્રાપિ પાક્ષિકાદારમ્બોપયોગ પર્યન્તેપુ પદેપુ તૃતીયો મદ્ગોઽવધ્નાત્ ન મેં આયુષ્ક કર્મં કાં વન્ધ કિયા ગયા હોતા હૈ? વર્તમાન મેં મી વહ કયા આયુકર્મ કા વન્ધ કરતા હૈ? મવિષ્યત્ મેં મી કયા આયુકર્મ કા વન્ધ કરેગા? ઇત્યાદિ રૂપ હે યદાં શેષ ત્રીન મંગ ઓર મી ઉદ્ઘાવિન કરના ચાહિયે, જો હસ પ્રકાર સે હૈ—૨ ‘આયુષ્કં કર્મં કિં અવધ્નાત્ વધ્નાતિ, ન મન્તસ્યતિ, ૩ આયુષ્કં કર્મં કિં અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ, મન્તસ્યતિ, ૪ આયુષ્કં કર્મં અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ, ન મન્તસ્યતિ’ । હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્નશ્રી કહતે હૈ—‘એવં ચેવ તદ્વો મંગો’ હૈ ગૌતમ ! અનન્તરોપપન્નક નૈરયિક એસા હોતા હૈ કિ જિસને પૂર્વકાલ મેં આયુકર્મ કા વન્ધ કિયા હોતા હૈ, વર્તમાન મેં વહ આયુ કર્મ કા વન્ધ નહીં કરતા હૈ—પર મવિષ્યત્ કાલ મેં વહ ઉસકા વન્ધ કરનેવાલા હોગા એસા યહ તૃતીય મંગ યદાં પર હૈ । ‘એવં જાવ અણાગારોવચ્ચે સવ્વત્થ વિ તદ્વો મંગો’ હસી પ્રકાર સે પાક્ષિક સે લેકર અનાકારોપયુક્ત તક કે પદો મેં સર્વત્ર ‘અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ, મન્તસ્યતિ’ એસા તૃતીય મંગ

આયુષ્ય કર્મનો બધ કર્યો છે? વર્તમાનમા પણ આયુષ્ય કર્મનો બધ કરે છે? અને ભવિષ્ય કાળમાં પણ તે તેનો બધ કરશે આ રીતે બાકીના ત્રણ પ્રશ્નો પણ સ્વય ઉદ્દેશાવિત કરી લેવા જે આ પ્રમાણે છે—‘આયુષ્કં કર્મં કિં અવધ્નાત્ વધ્નાતિ, ન મન્તસ્યતિ (૨) આયુષ્ક કર્મ અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ, મન્તસ્યતિ (૩) આયુષ્ક કર્મ અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ ન મન્તસ્યતિ (૪) આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રશ્નશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘એવં ચેવ તદ્વો મંગો’ હે ગૌતમ ! કોઈ એક અનન્તરોપપન્નક નૈરયિક એવો હોય છે કે—જેણે ભુતકાળમા આયુકર્મનો બધ કરેલ હોય છે. વર્તમાનમાં તે આયુકર્મનો બધ કરતો નથી અને ભવિષ્ય કાળમાં તે આયુકર્મનો બધ કરશે એ પ્રમાણેનો આ ત્રીજો ભગ અહિંયાં ઘટે છે. ‘એવં જાવ અણાગારોવચ્ચે સવ્વત્થ વિ તદ્વો મંગો’ આ પ્રમાણે પાક્ષિકથી લઈને અનાગારોપયોગ-

વધનાતિ મન્તસ્યતિ, इत्याकारको ज्ञातव्यः । ‘एवं मणुस्सवज्जं जाव वेमाणियाणं’ एवमनन्तरोपपन्नक नैरयिकवदेव मनुष्यवर्जं मनुष्यदण्डक विहाय यावद्वैमानिकानाम् अत्र यानत्पदेन भवनपति-पृथिव्याद्येकेन्द्रिय-द्वीन्द्रियादि-विकलेन्द्रिय-पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिक-वानव्यन्तरज्योतिष्काणां ग्रहणं भवति, सर्वत्रापि पदेषु तृतीयो भङ्गो ज्ञातव्यः । ‘मणुस्साणं सव्वत्थ तइयचउत्था भंगा’ मनुष्याणां सर्वत्र तृतीयचतुर्थो भङ्गो मनुष्यदण्डके सर्वत्रापि पदेषु तृतीयचतुर्थो भङ्गो ज्ञातव्यो यतोऽनन्तरोपपन्नो मनुष्यो न आयुर्वधनाति मन्तस्यति पुनश्चरमशरीरस्त्वसौ न वधनाति न च मन्तस्यतीति । ‘नवरं कण्हपक्खएसु तइओ भंगो’ नवरं कृष्ण-

જાનના ચાહિયે । ‘ એવં મણુસ્સવજ્જં જાવ વેમાણિયાણં ’ ફક્તી પ્રકાર સે અનન્તરોપપન્નક નૈરયિક કે જૈસે મનુષ્ય દણ્ડક કો છોડકર વૈમાનિક-પર્યન્ત સમજના ચાહિયે અર્થાત્ ભવનપતિ પૃથિવી આદિ એકેન્દ્રિય, દ્વીન્દ્રિય, તેજન્દ્રિય ઓર ચૌદન્દ્રિય તથા પંચેન્દ્રિય તિર્યગ્યોનિક, વાનવ્યન્તર જ્યોતિષક ઓર વૈમાનિક ફ્રન સવ પદોં મેં તૃતીય ભંગ હોતા હૈ । ‘મણુસ્સાણં સવ્વત્થ તઇયચઉત્થા ભંગા’ મનુષ્યોં મેં સર્વત્ર તૃતીય ઓર ચતુર્થ ભંગ હોતે હૈં । વયોં કી અનન્તરોપપન્નક મનુષ્ય દ્વારા પૂર્વકાલ મેં આયુકા બન્ધ કિયા ગયા હોતા હૈ વહ ઉસકા વર્તમાન મેં આયુકર્મ કા બન્ધ નહીં કરતા હૈ, અવિષ્યત્ કાલ મેં વહ ઉસકા બન્ધ કર્તા હોતા હૈ । ઓર યદિ વહ ચરમ શરીરવાલા હૈ તો વહ ન વર્તમાન મેં આયુકા બન્ધ કરતા હૈ ઓર ન અવિષ્યત્ કાલ મેં મી આયુકા બન્ધ કર્તા હોતા હૈ । ‘નવરં કણ્હપક્ખિણ્ણસુ તઇઓ ભંગો’ કૃષ્ણ

વાળા સુધીના સ્વર્ણ પદોમા ‘અવધનાત્ ન વન્નાતિ, મન્તસ્યતિ’ આ પ્રમાણેનો ત્રીજો ભાગ સમજવો જોઈએ ‘એવં મણુસ્સવજ્જં જાવ વેમાણિયાણં’ આ રીતે અનન્તરોપપન્નક નૈરયિકના કથન પ્રમાણે મનુષ્ય દંડકને છોડીને ભવનપતિ પૃથ્વી વિગેરે એક ઇન્દ્રિય, દ્વીન્દ્રિય ત્રણ ઇન્દ્રિય અને ચાર ઇન્દ્રિય તથા પંચેન્દ્રિય તિર્યગ્યોનિક, વાનવ્યન્તર અને જ્યોતિષક આ બધા પદોમા ત્રીજો ભાગ હોય છે. ‘મણુસ્સાણં સવ્વત્થ તઇયચઉત્થા ભંગા’ મનુષ્યોમા બધે ત્રીજો અને ચોથો એ બે જ ભાગો હોય છે કારણ કે અનન્તરોપપન્નક મનુષ્ય દ્વારા ભૂતકાળમાં આયુષ્યનો બધ કરાયેલો હોય છે તે વર્તમાન કાળમાં આયુષ્ય કર્મનો બધ કરતો નથી અને અવિષ્ય કાળમાં તે તેનો બધ કરવાવાળો હોય છે. અને જો તે ચરમ-અન્તિમ શરીરવાળા હોય તો તે વર્તમાન કાળમાં આયુકર્મનો બધ કરે છે અને અવિષ્યમાં પણ આયુષ્યનો બધ કરવાવાળો હોય છે ‘નવરં કણ્હપક્ખિણ્ણસુ તઇઓ ભંગો’ કૃષ્ણપાક્ષિક અનન્તરોપપન્નક મનુષ્યોમાં

પાશ્વિકેષુ અનન્તરોપપન્નકનારકેષુ તૃતીયોઽવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ મન્ત્સ્યતીત્યા-
કારકો મજ્ઞો જ્ઞાતવ્ય इति । ‘સર્વેર્ષિ ણાણત્તાઈ તાઈ ચેવ’ સર્વેર્ષાં નારકાદિ
જીવાનાં યાનિ નાનાત્વાનિ પાપકર્મદણ્ડકે કથિતાનિ તાન્યે નાનાત્વાનિ મેદ-
રૂપાણિ આયુર્દણ્ડકેઽપિ જ્ઞાતવ્યાનીતિ । ‘સેવં મંતે । સેવં મંતે ! ત્તિ’ તદેવં મદ-
ન્ત ! તદેવં મદન્ત ! इति, हे मदन्त ! अनन्तरोपपन्नकनारकादीनां पापकर्मादि
दण्डके यद् देवानुम्रियेण कथितं तत्सर्वम् एवमेव-सर्वथा सत्यमेवेति कथयित्वा
गौतमो भगवन्तं वन्दते नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा संयमेन तपसा आत्मानं
भावयन् विहरतीति ॥सू० १॥

પહર્વિંશતિતમે વન્ધિશતકે દ્વિતીયોદ્દેશકઃ સમાપ્તઃ ॥૨૬-૨॥

પાશ્વિક અનન્તરોપપન્ન મનુષ્યો મેં કેવલ ‘અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ,
મન્ત્સ્યતિ’ એસા એક તૃતીય ભંગ હી હોતા હૈ । ‘સર્વેર્ષિ ણાણત્તાઈ
ચેવ’ જિતની મી સમસ્ત નારકાદિક જીવોં કે પાપકર્મ કે દણ્ડક
મેં મિન્નતાઈ કહી ગઈ હૈં વે સઘ મેદ રૂપ મિન્નતાઈ આયુ દણ્ડક
મેં મી જાનના ચાહિયે, સેવં મંતે । સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે મદન્ત !
અનન્તરોપપન્નક નૈરયિક આદિ જીવોં કે પાપકર્મ આદિ દણ્ડક મેં
જો આપ દેવાનુપ્રિય ને કહા હૈ વહ સઘ સર્વથા સત્ય હી હૈ ૨,
હસ પ્રકાર કહકર ગૌતમસ્વામી ને પ્રભુશ્રી કો વન્દના કી ઔર વન્હે
નમસ્કાર ક્રિયા, વન્દના નમસ્કાર કર ફિર વે સંયમ ઔર તપ સે
આત્મા કો ભાવિત કરતે હુએ અપને સ્થાન પર ઘિરાજમાન હો ગયે ॥૧॥

॥દ્વિતીય ઉદ્દેશક સમાપ્ત ॥૨૬-૨॥

કેવળ ‘અવધ્નાત્, ન વધ્નાતિ મન્ત્સ્યતિ’ આ પ્રમાણેનો એક ત્રીજો ભગ જ
હોય છે. ‘સર્વેર્ષિ ણાણત્તાઈ તાઈ ચેવ’ સઘળા નારક વિગેરે જીવોને પાપ
કર્મનાં દડકાંને જે કોઈ મિન્નતાઓ કહી છે, તે સઘળી મિન્નતાના ભેદો
સહિત આયુકર્મનાં દડકોમાં પણ સમજવી.

સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન્ અનન્તરોપપન્નક નૈરયિક વિગેરે
જીવોને પાપકર્મ વિગેરે દડકોમાં આપ દેવાનુપ્રિયે જે કથન કર્યું છે તે
સઘળું કથન સર્વથા સત્ય છે હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનું કથન આપ્ત
હોવાથી સત્ય જ છે આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમ સ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વદના
કરી નમસ્કાર કર્યા વદના નમસ્કાર કરીને અને તે પછી તેઓ સંયમ અને
તપથી આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર ઘિરાજમાન થયા ॥સૂ. ૧॥

બીજો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૨૬-૨॥

અથ તૃતીયોદ્દેશકઃ પ્રારંભ્યતે

દ્વિતીયોદ્દેશકે અનન્તરોપપન્નકનારકાદીનાશ્રિત્ય પાપકર્માદિબન્ધવક્તવ્યતા કથિતા, તૃતીયોદ્દેશકે તુ પરમ્પરોપપન્નકાન્ નારકાદીનાશ્રિત્ય પાપકર્માદિબન્ધ વક્તવ્યતા પ્રસ્તુયિષ્યતે इत्यनेन सम्बन्धेन आयातस्यास्य तृतीयोद्देशकस्येदं सूत्रम् 'परंपरोववन्न ए णं' इत्यादि,

મૂલમ્—પરંપરોવવન્નં ણં મંતે ! નેરઙ્ગણ પાવં કમ્મં કિં વંધી પુચ્છા, ગોયમા ! અત્થેગઙ્ગણ પઢમવિતિયા, એવં જહેવ પઢમો ઉદેસઓ તહેવ પરંપરોવવન્નં હિ વિ ઉદેસઓ માણિયઠ્ઠો નેર- ઙ્ગણો તહેવ નવદંડગસહિઓ । અટ્ટપહ વિ કમ્મપગહીણં જા જસ્સ કમ્મસ્સ વત્તવ્વયા સા તસ્સ અહીણ મતિરિત્તા નેયઠ્ઠા જાવ વેમાણિયા અણાગારોવઉત્તા સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ।સૂ.૧।

છઠ્ઠિસઙ્ગમે વંધિસં તર્હિઓ ઉદેસઓ સમ્મત્તો ॥૨૬-૩॥

છાયા—પરમ્પરોપપન્નકઃ સ્વલ્પ મદન્ત ! નૈરયિકઃ પાપં કર્મ કિમ્ અવધ્નાત્ પુચ્છા, ગૌતમ ! અસ્ત્યેકકઃ પ્રથમદ્વિતીયૌ । એવં યથૈવ પ્રથમ ઉદ્દેશકઃ તથૈવ પર- મ્પરોપપન્નકૈરપિ ઉદ્દેશકો મણિતઠ્ઠો નૈરયિકાદિક સ્તથૈવ નવ દણ્ડકસહિતઃ । અષ્ટાનામપિ કર્મપ્રકૃતીનાં યા યસ્ય કર્મણો વક્તવ્યતા સા તસ્યાહીનાતિરિક્તા નેતઠ્ઠ્યા યાવદ્વૈમાનિકા અનાકારોપયુક્તાઃ । તદેવં મદન્ત ! તદેવં મદન્ત ! ઇતિ । ૧।

ષટ્ત્વિંશતિતમે વન્ધિશતે તૃતીયોદ્દેશકઃ સમાપ્તઃ ॥૨૬-૩॥

ત્રીસરા ઉદ્દેશક ક્ષા પ્રારંભ

દ્વિતીય ઉદ્દેશક મેં અનન્તરોપપન્નક નૈરયિક આદિ જીવોં કો આશ્રિત કર કે પાપકર્મ આદિ કે બન્ધ કે સમ્બન્ધ મેં વક્તવ્યતા કહી ગઈ હૈ અબ્ હસ તૃતીય ઉદ્દેશક મેં પરમ્પરોપપન્નક નારકાદિક જીવોં કો આશ્રિત કર કે પાપકર્મ આદિ કે બન્ધ કી વક્તવ્યતા કહી જાતી હૈ, હસી સે હસ તૃતીય ઉદ્દેશક કા કથન સૂત્રકાર ને કિયા હૈ—

ત્રીજા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ—

ત્રીજા ઉદ્દેશામાં અનન્તરોપપન્નક નૈરયિક વિગેરે જીવોના આશ્રય કરીને પાપકર્મ બન્ધના સંબંધમાં કથન કરવામાં આવેલ છે, હવે આ ત્રીજા ઉદ્દેશામાં પરમ્પરોપપન્નક નારકાદિ જીવોને આશ્રય કરીને પાપકર્મ વિગેરે ના બંધનું કથન કહેવામાં આવે છે તેથી આ ત્રીજા ઉદ્દેશાનું કથન સૂત્રકાર કરે છે—‘પરંપરોવવન્નં ણં મંતે ! પાવં કમ્મ કિં વંધી પુચ્છા’

ટીકા—‘પરંપરોવવન્નણં મંતે ! નેરહર’ પરમ્પરોપપન્નકઃ પરમ્પરયા દ્વિતીયાદિ સમયરૂપયા ઉપપન્ન-ઉત્પન્નઃ, યસ્યોત્પત્તૌ દ્વયાદિ સમયા જાતાઃ સ ઇતાદૃશઃ સ્વલુ મદન્ત ! નૈરયિકઃ ‘પાવં કમ્મં કિં વંધી પુચ્છા’ પાપં કર્મ-અશુભફલકં કર્મ કિમ્ અવધનાત્ વધનાતિ મન્તસ્યતીત્યાદિરૂપશ્ચતુર્મઙ્ગકઃ પૃચ્છયા સંપ્રહીતઃ, મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘અત્યેગહણં પદમવિતિયા’ અસ્ત્યેકકઃ પ્રથમદ્વિતીયૌ હે મદન્ત ! કશ્ચિદેકઃ પરમ્પરોપપન્નકો નૈરયિકઃ પાપં કર્મ અતીતકાલે અવધનાત્ વર્તમાનકાલે વધનાતિ, અનાગતકાલે

‘પરંપરોવવન્નણં મંતે ! નેરહર પાવં કમ્મં કિં વંધી પુચ્છા’ ઇત્યાદિ ટીકાર્થ—હે મદન્ત ! જિસ નારક જીવ કો ઉત્પન્ન હુએ દ્વયાદિ-દો આદિ સમય હો ગયે હૈં એસા વહ ‘પરંપરોવવન્નણં નેરહર’ પરમ્પરોપપન્નક નૈરયિક ‘પાવં કમ્મં કિં વંધી-પુચ્છા’ કયા પૂર્વકાલ મેં પાપકર્મ કા વન્ધક હુઆ હૈ ? વર્તમાન મેં વહ પાપકર્મ કા વન્ધક હોતા હૈ કયા ભવિષ્યત્ મેં વહ પાપકર્મ કા વન્ધક હોગા કયા ? ઇત્યાદિ રૂપ સે યહાં ચાર ભંગો કો ગ્રહણ કર કે પ્રશ્ન કે રૂપ મેં કથન કરના ચાહિયે, ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! અત્યેગહણં પદમવિતિયા’ હે ગૌતમ ! કોઈ એક પરમ્પરોપપન્નક નૈરયિક એસા હોતા હૈ ? કિ જિસ કે દ્વારા પૂર્વકાલ મેં ભી પાપકર્મ કા-અશુભ ફલવાલે કર્મ કા વન્ધ ક્રિયા ગયા હોતા હૈ, વર્તમાન મેં ભી વહ ઉસકા વન્ધ કરતા હૈ ઓર ભવિષ્યત્ કાલ મેં ભી વહ ઉસકા વન્ધ કરનેવાલા હોગા તથા કોઈ એક પરમ્પરોપપન્નક નૈરયિક એસા હોના હૈ કિ જિસ કે દ્વારા

ટીકાર્થ—હે ભગવન્ જે નારક જીવની ઉત્પત્તી જે વિગેરે સમયોમાં હોય છે, એવો તે ‘પરંપરોવવન્નણં નેરહર’ પરમ્પરોપપન્નક નૈરયિક ‘પાવં કમ્મં કિં વંધી પુચ્છા’ ભૂત કાળમાં પાપ કર્મને બંધ કર્યો છે ? વર્તમાન કાળમાં તે પાપ કર્મને બંધ કરવાવાળો હોય છે ? ભવિષ્યમાં તે પાપકર્મને બંધ કરશે ? ઇત્યાદિ રૂપથી આ વિષયમાં ચાર ભંગાત્મક પ્રશ્ન ગૌતમ સ્વામીએ પ્રભુશ્રીને કરેલ છે આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘ગોયમા ! અત્યેગહણં પદમવિતિયા’ હે ગૌતમ ! કોઈ એક પરમ્પરોપપન્નક નૈરયિક એવો હોય છે કે જેના દ્વારા ભૂતકાળમાં પણ પાપકર્મને-અશુભકર્મને બંધ કરાયો હોય છે વર્તમાન કાળમાં પણ તે તેનો બંધ કરે છે. અને ભવિષ્યકાળમાં પણ તે તેનો બંધ કરવાવાળો થશે. તથા કોઈ એક પરમ્પરોપ-

મન્ત્સ્યતિ, કશ્ચિદેકઃ પરમ્પરોપપન્નનારકઃ પાપં કર્મ અતીતકાલેઽવધ્નાત્, વર્ત-
માનકાલે વધ્નાતિ, મવિષ્યત્કાલે ન મન્ત્સ્યતીત્યાકારકૌ પ્રથમદ્વિતીયમજ્ઞાવેવ
ભવત્ इति । ‘एवं जहेव पढमो उद्देशओ तहेव परंपरोवचनएहि वि उद्देशओ
भाणियव्वो’ एवं यथैव येनैव प्रकारेण प्रथमोद्देशको जीवनारकादि विषयकः
तथैव तेनैव रूपेण परम्परोपपन्नकनारकैरपि समुपलक्षितो तृतीयोद्देशको वक्तव्यः ।
केवलं प्रथमोद्देशके जीवनारकादीनि पञ्चविंशति पदानि कथितानि अत्र तु
तृतीये उद्देशके नारकादीनि चतुर्विंशतिरेव पदानि वक्तव्यानीत्याशयेनाह—‘नेर-
इयाओ’ इत्यादि, ‘नेरइयाइओ तहेव नवदंडगसहिओ’ नैरयिकादिकः न तु
जीवादिकः तथैव—प्रथमोद्देशकवद्देव नवदण्डकसहितः, पापकर्मज्ञानावरणीयादि
सम्बद्धा ये नव दण्डकाः पूर्वं प्रतिपादितास्तैः सहितोयुक्तोऽत्र वक्तव्य इति ।
‘अट्ठण्ह वि कम्मपगडीणं जा जस्स कम्मस्स वत्तव्वया’ अष्टानामपि कर्मप्रकृ

भूतकाल में पापकर्म का बन्ध किया गया होता है, वर्तमान में भी
वह उसका बन्ध करता है पर भविष्यत् काल में वह उसका बन्ध
नहीं करता है । इस प्रकार से यहां ये दो भंग होते हैं । ‘एव’ जहेव
पढमो उद्देशओ तहेव परंपरोवचनए हि वि उद्देशओ भाणियव्वो’
जिस प्रकार से जीव नारकादि विषयक प्रथम उद्देशक कहा गया है
उसी प्रकार से परम्परोपपन्नक नारकों आदि कों से समुपलक्षित यह
तृतीय उद्देशक भी कहना चाहिये, केवल प्रथम उद्देशक में जीव नारक
आदि पचीस पद कहे गये हैं पर यहां तृतीय उद्देशक में नारक
आदि चौईस २४ ही पद कहने योग्य बतलाये गये हैं । यही बात
‘नेरइयाओ तहेव नव दंडगसहिओ’ इस सूत्रद्वारा प्रकट की गई
है । ‘अट्ठण्ह वि कम्मपगडीणं जा जस्स कम्मस्स वत्तव्वया’ आठ

પન્નક નૈરયિક એવે હોય છે કે-જેના દ્વારા ભૂતકાળમાં પાપકર્મના બંધ
કર્યો છે વર્તમાનમાં તે તેનો બંધ કરે છે, પરંતુ ભવિષ્ય કાળમાં તે તેનો
બંધ કરતો નથી આ રીતના અહિયાં આ જ જ લગે હોય છે

‘एव जहेव पढमोउद्देशओ तहेव परंपरोवचनए हि वि उद्देशओ भाणिय-
व्वो’ જે પ્રમાણે નારકાદિ સબધી પહેલો ઉદ્દેશો કહેલો છે, એ જ
પ્રમાણે પરમ્પરોપપન્નક નારકોથી સમુપલક્ષિત આ ત્રીજો ઉદ્દેશો પણ કહેવો
જોઈએ કેવળ પહેલા ઉદ્દેશમાં ૨૫ પચીસ પદો કહ્યા
છે, પરંતુ અહિયાં આ ત્રીજા ઉદ્દેશમાં નારક વિશેરે ૨૪ ચેવીસ પદો જ
કહેવા યોગ્ય કહ્યા છે એજ વાત ‘નેરइयाओ तहेव नवदंडगसहिओ’ આ
સૂત્રપાઠ દ્વારા પ્રગટ કહેલ છે. ‘अट्ठण्ह वि कम्मपगडीणं जा जस्स कम्मस्स

ત્રીનાં યા यस્ય કર્મણો વક્તવ્યતા 'સા તસ્સ અહીનમતિરિત્તા નેયવ્વા' સા વક્તવ્યતા તસ્ય અહીનાતિરિત્તા-અઃયૂનાનતિરિત્તા નેતવ્વા વક્તવ્યેત્યર્થઃ ક્રિયત્પર્યન્તં વક્તવ્યતા તત્રાહ-'જાત્વ' इत्यादि, 'જાત્વ વેમાણિયા અનાકારોવત્તા' યાવદ્વેમાનિકા અનાકારોપયુક્તાઃ અનાદારોપયુક્તદૈમાનિવાન્તદણ્ડકેષુ વક્તવ્યેતિ । 'સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ' તદેવં મદન્ત ! તદેવં મદન્ત ! ઇતિ હે મદન્ત ! પરમ્પરોપપન્નકનૈરધિકાદીનાં પાપકર્માદિવન્ધવિષયે યત્ દેવાનુપ્રિયેણ કથિતં તત્સર્વમ્ એવમેવેતિ કથયિત્વા ગૌતમો મમદન્તં વન્દતે નમસ્યતિ વન્દિત્વા નમસ્યત્વા સંયમેન તપસા આત્માનં ભાવયન્ વિહરતીતિ ॥૫૦ ૧॥

પહ્લવિશતિ વન્ધિશતકે તૃતીયોદ્દેશકઃ સમાપ્તઃ ॥૨૬-૩॥

કર્મની પ્રકૃતિયોં મેં સે જિલ્લ કે જૈસી કર્મ ધી વક્તવ્યતા પ્રથમ ઉદ્દેશક મેં કહી ગઈ હૈં ઉસે વૈસી હી ઉસ કર્મની વક્તવ્યતા કહની ચાહિયે । ઓર યહ વક્તવ્યતા યાવત્ અનાકાર ઉપયોગવાલે વૈમાનિક તક કહની ચાહિયે, 'સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ' હે મદન્ત ! પરમ્પરોપપન્નક નૈરધિક આદિ કોં કે પાપકર્મ આદિ કે વન્ધ કે વિષય મેં જો આપ દેવાનુપ્રિય ને કહા હૈ વહ સવ સર્વથા સત્ય હી હૈં ૨ । હસ પ્રકાર કહ કર ગૌતમસ્વામી ને પ્રભુશ્રી કો વન્દના કી ઓર ઉન્હેં નમસ્કાર કિયા, વન્દના નમસ્કાર કર ફિર વે સંપન્ન ઓર તપ સે આત્મા કો ભાવિત કરતે હુઅ અપને સ્થાન પર વિરાજમાન હો ગયે । ૧

॥ તૃતીય ઉદ્દેશક સમાપ્ત ॥ ૨૬-૩ ॥

વક્તવ્યતા' આઠ કર્મ પ્રકૃતિયો પૈકી જેને જે કર્મ'કું કથન કહેલ છે, તેને તે કર્મ સમધી કહેવું જોઈએ અને આ કથન યાવત્ અનાકાર ઉપયોગવાળા વૈમાનિકો સુધી કહેવું જોઈએ તેમ સમજવું

'સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ' હે ભગવન્ પરમ્પરોપપન્નક નૈરધિક વિજેરેના પાપકર્મ આદિના બંધનાં સંધર્મમાં આપ દેવાનુપ્રિયે જે કહ્યું છે. તે તમામ કથમ સર્વથા સત્ય છે, આપ દેવાનુપ્રિયનું કથન સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમ સ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વદના નમસ્કાર કરીને તે પછી તેઓ તપ અને સધમથી પોતાના આત્માને ભવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥૫૦ ૧॥

ત્રીજો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૨૬-૩॥

અથ ચતુર્થોદ્દેશકઃ પ્રારમ્ભ્યતે

તૃતીયોદ્દેશકે પરમ્પરોપપન્નકનારકાદીનાશ્રિત્ય વક્તવ્યતા કથિતા ઇહ તુ અનન્તરાવગાઢનારકાદિ ચતુર્વિંશતિ દણ્ડકાનાશ્રિત્ય પાપકર્મ્માદીનાં વન્ધવક્તવ્યતા કથયતે, તદનેન સમ્બન્ધેન આચાતસ્ય ચતુર્થોદ્દેશકસ્યેદં સૂત્રમ્—‘અણંતરોવગાઢણં’ इत्यादि,

મૂલમ્—અણંતરોવગાઢણં મંતે ! નેરહ્ય પાવં કમ્મં કિં વંધી પુચ્છા, ગોતમ ! અત્થેગહ્ય એવં જહેવ અણંતરોવવન્નણ્હિં નવદંડગસહિઓ ઉદેસો મણિઓ તહેવ અણંતરોવગાઢણ્હિં વિ અહીણમતિરિત્તો માણિયવ્વો નેરહ્ય જાવ વેમાણિણે । સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ ॥ સુ. ૧ ॥

છવીસફમે વંધિસણ ચઉત્થો ઉદેસો સમત્તો ॥ ૨૬-૪ ॥

છાયા—અનન્તરાવગાઢઃ खलु भदन्त ! नैरयिकः पापं कर्म किम् अवघ्नात् पृच्छा, गौतम ! अस्त्येषकः एवं यथैवानन्तरोपपन्नकैर्नवदण्डकसहित उद्देशको भणितः तथैवानन्तरावगाढैरपि अहीनातिरिक्तो भणितव्यो नैरयिकादिको यावद्वै मानिकः । तदेवं भदन्त ! तदेवं भदन्त इति ॥ सू. १ ॥

ટીકા—‘અણંતરોવગાઢણં મંતે ! નેરહ્ય’ અનન્તરાવગાઢઃ खलु भदन्त ! नैरयिकः ननु यो जीव एकस्यापि समयस्य अन्तरं विनैव उत्पत्तिस्थानमाश्रित्या

चौथे उद्देशे का प्रारम्भ

તૃતીય ઉદ્દેશક મેં પરમ્પરોપપન્નક નારક આદિ કો લેકર વક્તવ્યતા કહી ગઈ છે અથ હસ ઉદ્દેશક મેં અનન્તરાવગાઢ નારક આદિ ૨૪ દણ્ડકોં કો અશ્રિત કરકે પાપકર્મ્માદિ કોં કે વન્ધ કે વિષય કી વક્તવ્યતા કહી જાવેગી—હસી સંબંધ સે હસ ચતુર્થ ઉદ્દેશક કો પ્રારમ્ભ કિયા જા રહા છે—

‘અણંતરોવગાઢણં મંતે ! નેરહ્ય પાવં કમ્મં’ इत्यादि

ટીકાર્થ—હસ સૂત્રદ્વારા ગૌતમસ્વામીને પ્રશ્નશ્રી સે એસા પૂછા છે—

योथा उद्देशानो प्रारम्भ—

ત્રીજા ઉદ્દેશામાં પરમ્પરોપપન્નક નારક વિગેરેને લઈને કથન કરેલ છે. હવે આ ઉદ્દેશામાં અનન્તરાવગાઢ નારક વિગેરે ૨૪ ચોવીસ દડકોના આશ્રય કરીને પાપકર્મ વિગેરેના બંધના સબંધમાં કથન કરવામાં આવશે. એ સંબંધથી આ ચોથા ઉદ્દેશાનો પ્રારમ્ભ કરવામાં આવે છે—‘અણંતરોવ ગાઢણ મંતે ! નેરહ્ય પાવ કમ્મ’ इत्यादि

ટીકાર્થ—આસૂત્રદ્વારા ગૌતમસ્વામીએ પ્રશ્નશ્રીને એવું પૂછ્યું છે કે—

વસ્થિતો મર્દત્ત મોડનન્તરાવગાહ ઇતિ કથ્યતે પરન્તુ અનન્તરાવગાહ સ્યૈતાદ્દશાર્થ કરણે અનન્તરોપપન્નકાનન્તરાવગાહશોઃ પદબોર્યેન કિમપિ પાર્થક્યં દૃશ્યતે અતોડસ્થાનર્થક્યગાપદ્વેત, તન્નાહ-જીવસ્યાવગાહો હિ ઉપધનન્તરમેવ જાયતે, તત્ ઉત્પત્તિ સમયમધિકૃત્યૈવ અવગાહોડવસેયઃ। ઉત્પત્તિશ્ચાવ્યવહિતપ્રથમસમયે ભવતિ, અવગાહ રતરમાહ્ અવ્યવહિતદ્વિતીયસમયે ભવતિ, તત્ ઉત્પત્તેરનન્તરમિતિ

‘અણંતરોવગાહૃ જં મતે! નેરહૃ’ હે મદન્ત! જો નૈરયિક અનન્તરાવગાહ હૈ-એક સ્ત્રી સ્ત્રીય કે અન્તર કે વિના હી જો ઉત્પત્તિ સ્થાન કો આશ્રિત કર કે અવસ્થિત હૈ-એસા વહ અનન્તરાવગાહ નૈરયિક ક્યા પૂર્વકાલ મેં પાપકર્મ કો બાન્ધનેલાલા હુઆ હૈ? વર્તમાન મેં મી ક્યા વહ ઉસકા બન્ધ કરતા હૈ? ઓર ક્યા વહ અવિબ્ય મેં મી ઉસકા બન્ધ કરનેલાલા હોગા? યજ્ઞાં એસી શંકા હો સકતી હૈ-કિ જો જીવ એક મી સમય કે અન્તર કે વિના ઉત્પત્તિ સ્થાન કો આશ્રિત કર કે અવસ્થિત હો જાતા હૈ વહ અનન્તરાવગાહ હૈ, તો એસા અર્થ કરને પર અનન્તરોપપન્નક ઓર અનન્તરાવગાહ મેં કોહ મિન્નતા નહીં આતી હૈ, તો હસકા સમાધાન એસા હૈ કિ જીવ કા અવગાહ ઉત્પત્તિ કે અનન્તર હી હોતા હૈ ઇસલિધે ઉત્પત્તિ કે એક સમય વાદ એક મી સમય કે અન્તર વિના ઉત્પત્તિ સ્થાન કો આશ્રિત કર કે હી અવગાહ હોતા હૈ। ઉત્પત્તિ વ્યવહિત પ્રથમ સમય મેં હોતી હૈ ઓર અવગાહ ઉત્પત્તિ કે અવ્યવહિત પ્રથમ સમયવર્તી જો જીવ હોતા હૈ વહ

‘અણંતરોવગાહૃ જં મતે! નેરહૃ’ હે ભગવન્ અનન્તરાવગાહ બે નૈરયિક છે, એક પણ સમયના અતર વિના જ ઉત્પત્તિ સ્થાનનો આશ્રય કરીને બે અવસ્થિત-રહેલ છે એવો તે અનન્તરાવગાહ નૈરયિક ભૂતકાળમાં પાપકર્મનો બધ કરવાવાળો થયો છે? વર્તમાન કાળમાં તે તેનો બધ કરે છે? તથા અવિબ્યમાં તે તેનો બધ કરશે?

અદિયા એવી શકા થઈ શકે છે કે-જીવ એક પણ સમયના અન્તર વિના ઉત્પત્તિ સ્થાનનો આશ્રય કરીને અવસ્થિત થઈ જાય છે તે અનન્તરાવગાહ કહેવાય છે તો આ અર્થથી અનન્તરાવગાહ અને અનન્તરોપપન્નકમાં કોઈ પણ જાતનું શુદ્ધાપણ આવતું નથી આ શકાનું સમાધાન એવું છે કે-જીવનો અવગાહ ઉત્પત્તિની યજ્ઞી જ હોય છે, તેથી ઉત્પત્તિના સમયનો આશ્રય કરીને જ અવગાહ હોય છે ઉત્પત્તિ વ્યવહિત (અતરવાળા) પ્રથમ સમયમાં હોય છે અને અવગાહ ઉત્પત્તિથી અવ્યવહિત બીજા સમયમાં હોય છે આ રીતે ઉત્પત્તિના અવ્યવહિત પહેલા સમયમાં રહેલ બે જીવ હોય છે, તે અનન્તરોપ-

અનંતરરહિતોઽવ્યવહિતપથમસમયવર્તીઅનંતરોપપન્નકઃ તસ્માદવ્યવહિતદ્વિતીય-
સમયવર્તી અનંતરાવગાઢઃ યોચ્યતે, તતઃ પશ્યાત્ તૃતીયાદિસમયવર્તી ચ
પરમ્પરાવગાઢો ભવતીતિ ! एतादृशानन्तरावगाढो नारकः किं पूर्वकाले पाप-
मशुमं कर्म अवध्नात्, वर्त्तमानकाले वध्नाति, अनागतकाले भन्त्स्यति ?
अवध्नात् वध्नाति न भन्त्स्यति २ अवध्नात् न वध्नाति भन्त्स्यति ३ अवध्नात् न
वध्नाति न भन्त्स्यति, इतिचतुर्भङ्गकः प्रश्नः पृच्छया संगृह्यते, भगवानाह
'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ! 'अत्येगइए' अस्त्येककः एकः कश्चित्

અનંતરોપપન્નક છે ઔર ઉત્પત્તિ કે એક સમય કે બાદ અવ્યવહિત
દ્વિતીય સમયવર્તી જો જીવ છે વહ અનંતરાવગાઢ છે ઔર હસ કે બાદ
જો તૃતીયાદિ સમયવર્તી જીવ છે વહ પરમ્પરાવગાઢ છે । હસી
અનંતરાવગાઢ નૈરયિક કો લેકર પૂર્વોક્ત રૂપ સે ગૌતમસ્વામી ને
પ્રશ્ન સે હસકે કર્મ બંધ કે વિષય મેં ચાર ભંગોવાલા પ્રશ્ન કિયા છે,
હસ મેં 'અવધ્નાત્, વધ્નાતિ, ભન્ત્સ્યતિ' યહ પ્રથમ ભંગ તો ઉપર
સ્પષ્ટ કર દિયા છે—દ્વિતીયાદિ ત્રીન ભંગ હસ પ્રકાર સે હૈ—'અનંતરો-
વગાઢઃ નૈરયિકઃ કિં પાપં કર્મ અવધ્નાત્, વધ્નાતિ, ન ભન્ત્સ્યતિ ૨ ?
અથવા—અનંતરાવગાઢઃ નૈરયિકઃ કિં પાપં કર્મ અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ,
ભન્ત્સ્યતિ ૩ ? અથવા—અનંતરાવગાઢઃ નૈરયિકઃ પાપં કર્મ—અવધ્નાત્,
ન વધ્નાતિ ન ભન્ત્સ્યતિ ? ૪ હનકા અર્થ સ્પષ્ટ છે । હસકે ઉત્તર મેં
પ્રશ્નશ્રી કહતે હૈ—'અત્યેગइए' હે ગૌતમ ! કોઈ એક અનંતરાવગાઢ

પન્નક કહેવાય છે. અને ઉત્પત્તિના એક સમય પછી અવ્યવહિત (આંતરાવગર)
બીજા સમયમાં રહેવાવાળો જે જીવ હોય છે, તે અનંતરાવગાઢ કહેવાય છે.
અને તે પછી જે ત્રીજા વિગેરે સમયવર્તિ (ત્રીજા વિગેરે સમયમાં રહેવા
વાળા) જીવ છે, તે પરમ્પરાવગાઢ કહેવાય છે આજ અનંતરાવગાઢ નૈરયિકને
લઈને પૂર્વોક્ત પ્રકારથી ગૌતમસ્વામીએ પ્રશ્નશ્રીને તેના કર્મ બધના સંબંધમાં
ચાર ભગોવાળો પ્રશ્ન કરેલ છે તેમાં 'અવધ્નાત્, વધ્નાતિ, ભન્ત્સ્યતિ' આ પહેલો
ભંગ ઉપર સ્પષ્ટ રીતે પ્રગટ કરેલ છે વિગેરે બાકીના ત્રણ ભગો આ પ્રમાણે
છે — 'અનંતરાવગાઢ નૈરયિક કિં પાપં કર્મ અવધ્નાત્ વધ્નાતિ, ભન્ત્સ્યતિ ૨'
અથવા 'અનંતરાવગાઢ નૈરયિક કિં પાપ કર્મ અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ ભન્ત્સ્યતિ ૩'
અથવા 'અનંતરાવગાઢ નૈરયિક પાપં કર્મ અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ, ન ભન્ત્સ્યતિ ૪'

આ રીતે ચાર ભગાત્મક પ્રશ્ન ગૌતમ સ્વામીએ પ્રશ્નશ્રીને પૂછ્યો છે આ
પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશ્નશ્રી કહે છે કે—'ગોયમા ! અત્યેગइए' હે ગૌતમ ! કોઈ

અનન્તરાવગાઢો નારકઃ પાપં કર્મ અવધનાત્ વધનાતિ મન્તસ્યતિ, અવધનાત્ વધનાતિ ન મન્તસ્યતિત્યેવં ક્રમેણાનન્તરાવગાઢનારકવિષયે પ્રથમદ્વિતીયમજ્ઞૌ જ્ઞાતવ્યૌ, એતદેવ દર્શયતિ-‘એવં જહેવ’ ઇત્યાદિના, ‘એવં જહેવ અણંતરોવવન્નર્ણિ નવદંડસહિઓ ઉદેસઓ મણિઓ’ એવં યથૈવ યેનૈવ પ્રકારેણ અનન્તરોપપન્નકૈ નારકૈઃ પાપકર્માદિનવદંડકસહિતઃ ઉદેશકો દ્વિતીયો મણિતઃ ‘તહેવ અણંતરો-વગાઢર્ણિ વિ અહીળમતિરિત્તો માણિયવ્વો’ તથૈવ-તેનૈવરુપેણ અનન્તરાવ ગાઢરપિ અહીનાતિરિત્તઃ-અન્યુનાનતિરિત્તઃ ઉદેશકો મણિતવ્યઃ, ‘નેરડયાએ જાવ વેમાણિએ’ નૈરયિકાદિકો યાવદ્વૈમાનિકઃ, અનન્તરાવગાઢનારકાદારમ્બ અનન્તરાવ-

નૈરયિક એસા હોતા હૈ જો પહિલે ભૂતકાલ મેં પાપકર્મ કા બન્ધ કર ચુકા હોતા હૈ વર્તમાન મેં ઓ વહ પાપકર્મ કા બન્ધ કરતા હૈ ઓર અવિષ્યત્ કાલ મેં ઓ વહ ઉસકા બન્ધ કરનેવાલા હોતા હૈ, તથા કોઈ એક અનન્તરાવગાઢ નૈરયિક એસા હોતા હૈ જો ભૂતકાલ મેં પાપકર્મ કા બન્ધ કર ચુકા હોતા હૈ, વર્તમાન મેં ઓ વહ ઉસકા બન્ધ કરતા હૈ પર અવિષ્યત્ કાલ મેં વહ ઉસકા બન્ધ કરને વાલા નહીં હોતા હૈ. ૨. હસ પ્રકાર યે દો હી મંગ યહાં હોતે હિં, યહી વાત ‘એવં જહેવ અણંતરોવવન્નર્ણિ નવદંડગસહિઓ ઉદેસો મણિઓ’ હસ સૂત્રપાઠ દ્વારા પ્રકટ ફી જારહી હૈ કિ જિહ્વ પ્રકાર સે નારકોં કે સાથ-અનન્તરોપપન્નક નારકોં કે સાથ પાપકર્માદિ નૌદંડક સહિત દ્વિતીય ઉદેશક કહા ગયા હૈ ઉસી પ્રકાર સે ‘અણંતરોવગાઢર્ણિ વિ અહીળમતિરિત્તો માણિયવ્વો નેરડયાદીએ જાવ વેમાણિએ’ અનન્તરાવગાઢ

એક અનન્તરાવગાઢ નૈરયિક એવો હોય છે કે-જે પહેલા ભૂતકાળમાં પાપકર્મનો બધ કરી ચુકેલા હોય છે. વર્તમાન કાળમાં પણ તે પાપ-કર્મનો બધ કરે છે. અને અવિષ્ય કાળમાં પણ તે તેનો બધ કરવાવાળો હોય છે. તથા કોઈ એક અનન્તરાવગાઢ નૈરયિક એવો હોય છે કે-જે ભૂત-કાળમાં પાપકર્મનો બધ કરી ચૂકેલ હોય છે વર્તમાન કાળમાં પણ તે તેનો બધ કરે છે. પરંતુ અવિષ્ય કાળમાં તે તેનો બધ કરવાવાળો હોતો નથી ૨ આ રીતના આ બે જ ભંગો અહિયા હોય છે. એજ વાત ‘એવ જહેવ અણંતરો-વવન્નર્ણિ દંડગસહિઓ ઉદેસો મણિઓ’ આ સૂત્રદ્વારા પ્રગટ કરવામાં આવે છે કે-જે પ્રમાણે નારકોની સાથે-અનન્તરોપપન્નક નારકોની સાથે પાપકર્મ વગેરેના નવ દંડક સહિત બીજો ઉદેશો કહ્યો છે એજ પ્રમાણે ‘અણંતરોવ-ગાઢર્ણિ વિ અહીળમતિરિત્તો માણિયવ્વો નેરડયાદીએ જાવ વેમાણિએ’ અનન્તરાવગાઢ

ગાઢવૈમાનિકપર્યન્તાનાશ્રિત્યાપિ પાપકર્માદિબન્ધવક્તવ્યતા પઠનીયેતિ ભાવઃ ।
 ‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ તદેવં મદન્ત ! તદેવં મદન્ત ! इति हे भदन्त ! अनन्त-
 रावगाढनारकादिजीवानां पापकर्मादिवन्धवक्तव्यताविषये चद् देवानुप्रियेण
 कथितं तत्सर्वम् एवमेव-सर्वथा सत्यमेव इति कथयित्वा गौतमो भगवन्तं वन्दते
 नमस्यति वन्दित्वा नमस्यित्वा संयमेन तपसा आत्मानं भावयन् विहरतीति ॥सू० १॥

इति श्री विश्वविख्यात जगद्वल्लभादिपदभूषित बालब्रह्मचारि ‘जैनाचार्य’

पूज्यश्री घासीलाल व्रतिविरचितायां श्री “भगवती” सूत्रस्य प्रमेयचन्द्रिका

ख्यायां व्याख्यायां षड्विंशतितमशतकस्य चतुर्थोद्देशकः समाप्तः ॥२६-४॥

નૈરયિકોં કે સાથ મી પાપકર્માદિ કે બન્ધ કે સ્મરબન્ધ મેં હીનાધિક
 ભાવ સે રહિત હોકર યાવત્ અનન્તરાવગાઢ વૈમાનિક તત્ત ઉદ્દેશક
 કહના ચાહિયે, ‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે ભદન્ત ! અનન્તરાવગાઢ
 નૈરયિક આદિ જીવોં કી જો આપ દેવાનુપ્રિયને પાપકર્માદિ બન્ધ કે
 સમ્બન્ધ મેં વક્તવ્યતા કહી હૈં વહ એસી હી હૈં ૨। હસ પ્રકાર કહકર
 ગૌતમસ્વામી ને પ્રભુશ્રી કો વન્દના કી ઔર ઉન્હેં નમસ્કાર ક્રિયા,
 વન્દના નમસ્કાર કર ફિર વે સંયમ ઔર તપ સે આત્મા કો ભાવિત
 કરતેહુપ અપને સ્થાન પર વિરાજમાન હો ગયે ।સૂ० ૧॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજીમહારાજકૃત

“ભગવતીસૂત્ર” કી પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાકે છવીસવેં શતકના

ચૌથા ઉદ્દેશક સમાપ્ત ॥૨૬-૪॥

નૈરયિકાની સાથે પણ પાપકર્મ વિગેરેના બંધના સંબંધમાં હીનાધિક ભાવ
 વિનાના થઈને યાવત્ અનન્તરાવગાઢ વૈમાનિક સુધી ઉદ્દેશાઓ કહેવા ભેદ્યો.

સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન્ અનન્તરાવગાઢ નૈરયિક વિગેરે
 જીવોના સંબંધમાં આપ દેવાનુપ્રિયે પાપકર્મ બંધ સંબંધી જે કથન કર્યું છે, તે
 જોજ પ્રમાણે છે, હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનું કથન સર્વથા સત્ય જ છે.
 આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી અને તેઓને નમસ્કાર
 કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી તેઓ સંયમ અને તપથી પોતાના
 આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાનપર વિરાજમાન થયા ॥સૂ. ૧॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકરપૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજ કૃત “ભગવતીસૂત્ર”ની
 પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના છવીસમા શતકનો ચોથો ઉદ્દેશક સમાપ્ત ॥૨૬-૪॥

અથ પશ્ચમોદ્દેશકઃ પ્રારભ્યતે

અથ ચતુર્થોદ્દેશકે અનન્તરાવગાદનારકાદીનાશ્રિત્ય પાપકર્મવન્ધવક્તવ્યતા કથિતા, પશ્ચમે તુ પરમ્પરાવગાદનારકાદીનાશ્રિત્ય વક્ષ્યતે તદનેન સમ્બન્ધેનાયા તસ્ય પશ્ચમોદ્દેશકસ્યેદં સૂત્રમ્—‘પરપરોવગાદૃષ્ણં મંતે’ इत्यादि,

મૂલમ્—પરંપરોવગાદૃષ્ણં મંતે ! નેરહૃષ્ણ પાવં કર્મમં કિં વંધીં
જહેવ પરંપરોવવન્નણ્હિં ઉદેસો સો ચેવ નિરવસેસો માણિયઠ્ઠો ।
સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ ॥સૂ. ૧॥

છઘીસડમે બંધિસણ પંચસો ઉદેસો સમત્તો ॥૨૬-૫॥

છાયા—પરમ્પરાવગાદઃ સ્વલુ મદન્ત ! નૈરયિકઃ પાપં કર્મ કિમ્ અવધ્નાત્ ।
યથૈવ પરમ્પરોપપન્નકૈ ઉદેશકઃ સ ઇવ નિરવશેષો મણિતવ્યઃ । તદેવં મદન્ત !
તદેવં મદન્ત ! इति ॥સૂ. ૧॥

ષટ્ત્વિંશતિતમવન્ધિશતે પશ્ચમોદ્દેશકઃ સમાપ્તઃ ॥૨૬ ૫॥

ટીકા—‘પરંપરોવગાદૃષ્ણં મંતે ! નેરહૃષ્ણ’ પરમ્પરાવગાદ ઉત્પત્તિસમયાત્
તૃતીયાદિસમયવર્તી સ્વલુ મદન્ત ! નૈરયિકઃ ‘પાપં કર્મ કિં વંધીં’ પાપમ્—

પાંચવે ઉદ્દેશક કા પ્રારંભ

ચતુર્થ ઉદ્દેશક મેં અનન્તરાવગાદ નારક આદિ કો આશ્રિત કરકે પાપકર્મ આદિ કે બન્ધ કે સમ્બન્ધ મેં વક્તવ્યતા કહી ગઈ હૈ, અથ પંચમ ઉદ્દેશક મેં પરમ્પરાવગાદ નારક આદિ કો આશ્રિત કરકે વહી વક્તવ્યતા કહી જાવેગી, અતઃ હસી સમ્બન્ધ કો લેક્કર યહાં પંચમ ઉદ્દેશક પ્રારંભ કિયા જા રહા હૈ—

‘પરંપરોવગાદૃષ્ણં મંતે ! નેરહૃષ્ણ પાવં કર્મમં’—इत्यादि

ટીકાર્થ—इस सूत्र द्वारा गौतमस्वामी ने प्रभुश्री से ऐसा पूछा है—‘परंपरौवगादृषणं मंते ! नेरहृषणं’ हे मदन्त ! जो

પચમ ઉદ્દેશનો પ્રારંભ—

એથા ઉદ્દેશામાં અનન્તરાવગાદ નારક વિગેરેનો આશ્રય કરીને પાપકર્મ વિગેરેના બધના સબધમાં કથન કરવામાં આવેલ છે હવે આ પાંચમા ઉદ્દેશામાં પરમ્પરાવગાદ નારક વિગેરેનો આશ્રય કરીને એજ કથન કહેવામાં આવશે જેથી આ સબધથી આ પાંચમા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ કરવામાં આવે છે —‘પરંપરોવગાદૃષ્ણં મંતે ! નેરહૃષ્ણ પાવં કર્મમં’ इत्यादि

ટીકાર્થ—આસૂત્રદ્વારા ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું ‘પૂછ્યું’ છે કે—
‘પરંપરોવગાદૃષ્ણં મંતે ! નેરહૃષ્ણ’ હે ભગવન્ જે નૈરયિક પરમ્પરાવગાદ કોય છે,

અશુભં કર્મ કિમવધ્નાત્ વધ્નાતિ મન્તસ્યતિ, इत्यादि स्वरूपकश्चतुर्भङ्गकः प्रश्नः
 પૃચ્છયા સંગૃહ્યતે, મગવાનાહ-તૃતીયોદેશકાતિદેશેન 'જહેવ' इत्यादिना, 'जहेव
 પરંપરોવવન્નઈદિં ઉદેસો સોચેવ નિરવસેસો માણિયવ્વો' यथैव परम्परोपपन्नकै
 નારકાદિમિઃ તૃતીયોદેશકો મણિતઃ સ એવ નિરવશેષઃ સમગ્રોऽपि उद्देशकोऽत्रापि
 મણિતવ્યઃ પઠનીયઃ તથાહિ-हे गौतम ! कश्चिदेकः परम्परावगाढो नारकः पापं
 કર્મ અવધ્નાત્ વધ્નાતિ મન્તસ્યતિ, अवध्नात् वध्नाति न मन्तस्यति एवं प्रथम
 દ્વિતીયમજ્ઞી આશ્રિત્ય નારકાદિ ચતુર્વિંશતિદણ્ડકેષુ પાપકર્મણો બન્ધવક્તવ્યતા
 પૂર્વવદેવ સર્વાપિ વક્તવ્યા । 'સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ' तदेवं भदन्त ! तदेवं

नैरयिक परम्परावगाढ होता है-तृतीयादि समयवती होता है-उसके
 દ્વારા કયા પાપકર્મ કા બન્ધ પહિલે ક્રિયા ગયા હોતા હૈ? वह
 वर्तमान में भी क्या उसका बन्ध करता है ? और भविष्यत् भी क्या
 वह उसका बन्ध करनेवाला होता है ? इत्यादि रूप से यहां चार
 ભંગો વાલા યહ પ્રશ્ન પૃચ્છા શબ્દ સે પ્રકટ ક્રિયા ગયા હૈ. रहसके उत्तर
 મેં પ્રશુશ્રી કહતે હિં- 'जहेव परंपरोववन्नएहिं उद्देशो सो चेव निरव-
 સેસો માણિયવ્વો' हे गौतम ! जिस रूप से परंपरोपपन्नक नैरयिक
 આદિ કે साथ पापकर्मादि के बन्ध के सम्बन्ध में तृतीय उद्देशक कहा
 ગયા હૈ उसी रूप से परंपरावगाढ नैरयिक आदि के साथ पापकर्मादि
 કે બન્ધ કે સમ્બન્ધ મેં મી સમ્પૂર્ણ યહ ઉદેશક કહના ચાહિયે-तथा च-
 યહાં પર પ્રથમ ઓર દ્વિતીયાદિ ભંગોં કો લેકર નારકાદિક ૨૪ દણ્ડકોં
 મેં પાપકર્મ આદિ કે બન્ધ કી વક્તવ્યતા કહી ગઈ હૈ ऐसा जानना चाहिये

એટલે કે ત્રીજા વિગેરે સમયમા રહેવાવાળો હોય છે, તેના દ્વારા પહેલા
 પાપકર્મના બંધ કરાયો છે? વર્તમાનમાં પણ તે શું તેના બંધ કરે છે ?
 અને ભવિષ્યમાં પણ તે તેના બંધ કરવાવાળો હોય છે? વિગેરે પ્રકારથી
 ચાર ભંગો વાળો આ પ્રશ્ન 'પૃચ્છા' એ પદથી પ્રગટ કરેલ છે. આ પ્રશ્નના
 ઉત્તરમાં પ્રશુશ્રી કહે છે કે--'जहेव परंपरोववन्नएहिं उद्देशो सो चेव
 નિરવસેસો માણિયવ્વો' हे गौतम ! જે પ્રમાણે પરંપરોપપન્નક નૈરયિક વિગેરેની
 સાથે પાપકર્મ વિગેરેના બંધ સંબંધથી ત્રીજો ઉદ્દેશો કહેલ છે એજ પ્રમાણે
 પરંપરાવગાઢ નૈરયિક વિગેરેની સાથે પાપકર્મના બંધના સંબંધમાં પણ
 સંપૂર્ણ રીતે તે ત્રીજો ઉદ્દેશો અડિયા સમજી લેવો. तथा त्यां पडेता અને
 બીજા ભંગને લઈને નારક વિગેરેના સંબંધમાં ૨૪ ચોવીસ દડકોમાં પાપકર્મના
 બંધ સંબંધી કથન કરેલ છે. તેજ પ્રમાણેય કથન અડિયા સમજી લેવું.

भदन्त ! इति, हे भदन्त ! परम्परावगाढनारकादिनां पापकर्मादि बन्धवत्तव्यता-
विषये यद् देवानुप्रियेण कथितं तत्सर्वम् एवमेव सर्वथा सत्यमेवेति कथयित्वा
संयमेन तपसा आत्मानं भावयन् विहरतीति ॥सू० १॥

इति श्री विश्वविख्यात-त्रगद्वल्लभ-प्रसिद्धाचक-पञ्चदशभाषा-
कलितललितकलापालापकप्रविशुद्धगद्यपद्यानैकग्रन्थनिर्मापक,
वादिमानमर्दक-श्रीशाहूच्छत्रपति कोल्हापुरराजप्रदत्त-
'जैनाचार्य' पदभूषित — कोल्हापुरराजगुरु-
बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य-जैनधर्मदेवाकर
पूज्य श्री घासीलालव्रतिविरचितायां श्री
“भगवतीसूत्रस्य” प्रमेयचन्द्रिकाख्यायां
व्याख्यायाम् पञ्चविंशतishतकस्य
पञ्चमोद्देशकः समाप्तः ॥२६-५॥

‘सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति’ हे भदन्त ! परंपरावगाढ नैरयिक
आदि के साथ जो आप देवानुप्रियने पापकर्मादि की बन्ध वत्तव्यता
कही हैं वह ऐसी ही है २ इस प्रकार कहकर गौतमस्वामीने प्रभुश्री
को वन्दना की नमस्कार किया, और वन्दना नमस्कार कर फिर वे
संयम और तप से आत्मा को भावित करते हुए अपने स्थान पर
विराजमान हो गये ॥सू० १॥

जैनाचार्य जैनधर्मदेवाकर पूज्यश्री घासीलालजी महाराजकृत
“भगवतीसूत्र” की प्रमेयचन्द्रिका व्याख्याके छवीसवें शतकका
पांचवां उद्देशक समाप्त ॥२६-५॥

‘सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति’ के लगवन् परंपरावगाढ नैरयिक विगेशनी
साथे पापकर्मां गधना स गधमां आप देवानुप्रिये के कथन करेला छे ते
कथन ओ न प्रमाछे छे अर्थात् के लगवन् आप देवानुप्रियतुं कथन सर्वथा
सत्य छे आ प्रमाछे कहीने गौतमस्वामीओ प्रभुश्रीने वन्दना करी तेओने नम
स्कार कर्था वन्दना नमस्कार करीने ते पछी तेओ संयम अने तपशी पोताना
आत्माने भावित करता थका पोताना स्थान पर गिराजमान थका ॥सू० १॥

जैनाचार्य जैनधर्मदेवाकर पूज्यश्री घासीलालजी महाराजकृत ‘भगवतीसूत्र’नी
प्रमेयचन्द्रिका व्याख्याना छवीसवां शतकने पांचवां उद्देशो समाप्त ॥२६-५॥

॥ અથ ષષ્ઠોદ્દેશકઃ પ્રારમ્ભયતે ॥

પશ્ચમોદ્દેશકે પરમ્પરાચગાઠનારકાદીનાશ્રિત્ય બન્ધવક્તવ્યતા કથિતા, ષષ્ઠે તુ અનન્તરાહારકનારકાદીનાં બન્ધવક્તવ્યતા કર્ત્વાયણ્યતે, તદનેન સમ્બન્ધેનાયા-તસ્ય ષષ્ઠોદ્દેશકસ્યેદં સૂત્રમ્—‘અણંતરાહારણ ણં મંતે’ इत्यादि ।

મૂલમ્—અણંતરાહારણ ણં મંતે ! નેરહ્ણ ધાવં કમ્મં કિં વંધી પુચ્છા, एवं जहेव अणंतरोपवन्नएहिं उद्देशो तहेव निरवसेत्तं ।
સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ ॥સૂ० ૧॥

છઠ્ઠીસહમે વંધિસણ છટ્ટુઓ ઉદ્દેશઓ સમાપ્તો ॥૨૬-૬॥

છાયા—અનન્તરાહારકઃ સ્વચ્છ મદન્ત ! નૈરયિકઃ પાપં કર્મ ક્ષિમ્ અવન્ધાત્ પૃચ્છા एवं यथैव अनन्तरोपवन्नकै रुद्देशक स्तथैव निरवशेषम् ! तदेवं मदन्त !
તદેવં મદન્ત ! इति ॥સૂ० ૧ ।

પદ્ધિસિતિતમગતે ષષ્ઠોદ્દેશક, સમાપ્તઃ ॥૨૬-૬॥

ટીકા—‘અણંતરાહારણ ણં મંતે ! નેરહ્ણ’ અનન્તરાહારકઃ, અનન્તરમ્ અન્તર-રહિતમ્ વ્યવહિતમ્ ઉત્પત્તિક્ષેત્રપ્રાપ્તિમમયસમકાલમેવ ય આહારયતિ સોડનન્તરા-

છટ્ટુવાં ઉદ્દેશક કા પ્રારંભ

પંચમ ઉદ્દેશક મેં પરમ્પરાચગાઠ નારક આદિ કો આશ્રિત કરકે બન્ધ કી વક્તવ્યતા કહી ગઈ હૈ, અચ હસ ૬ છટે ઉદ્દેશક મેં અનન્તરાહારક નારકાદિકોં કે બન્ધ કી વક્તવ્યતા કહી જાવેગી હસી સમ્બન્ધ સે યહ ૬ છઠા ઉદ્દેશક પ્રારમ્ભ હો રહા હૈ—

‘અણંતરાહારણ ણં મંતે ! નેરહ્ણ’ इत्यादि

ટીકાર્થ—હસ સૂત્ર દ્વારા ગૌતમસ્વામીને પ્રમુશ્રી સે એસા પૂછા હૈ—‘અણંતરાહારણ ણં મંતે ! નેરહ્ણ’ હે મદન્ત ! જો નારક ઉત્પત્તિ ક્ષેત્ર કી પ્રાપ્તિ કે સમય મેં હી આહાર કરનેવાલા હોતા હૈ વહ

છટ્ટા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ—

પાંચમા ઉદ્દેશામાં પરમ્પરાચગાઠ નારક વિગેરેના બંધના સબંધમાં કથન કરવામાં આવેલ છે હવે આ છટ્ટા ઉદ્દેશામાં અનંતરાહારક નારક વિગેરેના બંધ ના સબંધમાં કથન કરવામાં આવશે. એ સબંધથી આ છટ્ટા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ કરવામાં આવે છે—‘અણંતરાહારણ મંતે નેરહ્ણ’ । इत्यादि

ટીકાર્થ—આ સૂત્ર દ્વારા ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું છે કે—‘અણંતરાહારણ મંતે ! નેરહ્ણ’ કે ભગવન્ જો નારક ઉત્પાદ-ઉત્પત્તિના ક્ષેત્રની પ્રાપ્તિના સમયમાં જ આહાર કરવાવાળો હોય છે, તે અનંતરાહારક છે, અર્થાત્

હારકઃ ઉત્પત્તિપ્રથમસમયાહારક इत्यर्थः एतादृशः खलु भदन्त । नैरयिकः ‘पापं कर्म किंबंधी पुच्छा’ पापं कर्म किमवध्नात् वध्नाति भन्तस्यतीत्याकारक श्रुत-
भङ्गकः प्रश्नः पृच्छया संगृह्यते, उत्तरमाह—‘एवं’ इत्यादि, ‘एवं जहेव अणंतरोव-
वन्नएहि उद्देशो तदेव निरवसेस’ एवं यथैव अनन्तरोपपन्नैरुद्देशः कथित
स्तथैव अयमपि अनन्तराहारकारुपः षष्ठोद्देशको निरवशेषः समग्रोऽपि
मणित्वव्यः । आहारस्य प्रथमसमये वर्तमानोऽनन्तराहारक इति कथ्यते हे गौतम ।
कश्चिदेकोऽनन्तराहारको नारक इति कथ्यते हे गौतम । कश्चिदेकोऽनन्तराहारको
नारकः पूर्वकाले पाप कर्म अवध्नात् वध्नाति वर्तमानकाले, भन्तस्यति चानागत-

અનન્તરાહારક હૈ, અર્થાત્ ઉત્પત્તિ કે પ્રથમ સમય મેં આહાર કરને-
વાલા એસા વહ નારક પલિલે જૂનકાલ મેં કયા પાપકર્મ કા બન્ધ
કરનેવાલા હુખા હૈ, તથા વર્તમાન કાલ મેં બી કયા વહ પાપકર્મ કા
બન્ધ કરતા હૈ ? ઔર અવિષ્યત્ કાલ મેં બી કયા વહ પાપકર્મ કા બન્ધ
કરનેવાલા હોગા ? इत्यादि रूप से यहां गौतमस्वामीने जब चार भंगो
वाला प्रश्न पशुश्री से पूछा तो प्रभुश्रीने उनसे कहा—‘एवं जहेव
अणंतरोववन्नएहि उद्देशो तदेव निरवसेस’ हे गौतम । जिस रीति
से अनन्तरोपपन्नक नैरयिकों के सम्बन्ध में उद्देशक कहा गया है
वसी रीति से यह अनन्तराहारक नाम का षष्ठ उद्देशक भी सम्पूर्ण
रूप से कहना चाहिये, आहार के प्रथम समय में वर्तमान अनन्तराहारक
कहलाता है सो हे गौतम ! कोई एक अनन्तराहारक नैरयिक ऐसा
होता है जो पूर्वकाल में पापकर्म का बन्ध कर चुका होता है, तथा

ઉત્પત્તિના પ્રથમ સમયમાં આહારકરવાવાળા એવા તે નારકોએ પહેલાં ભૂત-
કાળમાં પાપકર્મનો બંધ કરેલો હોય છે ? તથા વર્તમાન કાળમાં પણ તે પાપ
કર્મનો બંધ કરે છે ? અને ભવિષ્યમાં તે પાપ કર્મનો બંધ કરશે ? इत्यादि
પ્રકારથી ગૌતમસ્વામીએ આ વિષયમાં ચાર ભંગાત્મક પ્રશ્ન પ્રભુશ્રીને પૂછેલ છે.
આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રીએ ગૌતમસ્વામીને કહ્યું છે કે—‘एवं’ જહેવ
अणंतरोववन्नएहि उद्देशो तदेव निरवसेस’ હે ગૌતમ જે પ્રમાણે અનંતરોપ-
પન્નક નૈરયિકોના સંબંધમાં ઉદ્દેશો કહેલ છે, એજ પ્રમાણે આ અનન્ત-
રાહારક નામનો છઠો ઉદ્દેશો સંપૂર્ણ રીતે કહેવો જોઈએ.

આહારના પહેલા સમયમાં રહેવાવાળો અનન્તરાહારક કહેવાય છે, તે
હે ગૌતમ ! કોઈ એક અનંતરાહારક નૈરયિક એવા હોય છે કે—જે
ભૂતકાળમાં પાપ કર્મનો બંધ કરી ચુકેલ હોય છે. તથા વર્તમાન

કાલે, તથા પૂર્વકાલે પાપં કર્મ કશ્ચિદેકોઽનન્તરાહારકો નારકોઽવધ્નાત્, વધ્નાતિ, વર્તમાનકાલે ન મન્તસ્યતિ અનાગતકાલેર, एवं क्रमेण प्रथमद्वितीयभङ्गौ सर्वत्र विनियोज्य नारकादि चतुर्विंशतिदण्डकेषु पापकर्मबन्धव्यवस्थाऽवगन्तव्या, द्वितीयોद्देशके यत् विचारितं तत् सर्वमपि इदानीुसन्धेयम्। 'सेवं भंते ! सेवं भंते त्ति' तदेवं भदन्त ! तदेवं भदन्त ! इति, हे भदन्त ! अनन्तराहारकनारकादि जीवानां पापकर्मबन्धविषये यद् देवानुप्रियेण कथितं तत्सर्वम् एवमेव सर्वथा

वर्तमान में भी वह पापकर्म या बन्ध करता है और भविष्यत् काल में भी वह पापकर्म का बन्ध करेगा ऐसा होता है, तथा कोई एक अनन्तराहारक नारक ऐसा होता है कि जो पूर्वकाल में पापकर्म का बन्ध करता है पर भविष्यत् में वह पापकर्म का बन्ध करनेवाला नहीं होता है। इस प्रकार से यहां ये दो भंग होते हैं। और ये ही दो भंग यहां नारकादि २४ दण्ड कों में पापकर्म के बन्ध की व्यवस्था में प्रकट किये गये हैं। तात्पर्य कहने का यही है कि द्वितीय उद्देशक में जो विचार किया गया है वही सब यहां पर भी विचारित करना चाहिये।

सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति' हे भदन्त ! अनन्तराहारक नारક આદિ જીવોં કે પાપકર્મ કે બન્ધ કે વિષય મેં આપ દેવાનુપ્રિયને

કાળમાં પણ તે પાપ કર્મનો બંધ કરે છે. અને ભવિષ્યમાં પણ તે પાપ કર્મનો બંધ કરશે એવો હોય છે તથા કોઈ એક અનંતરાહારક નારક એવો હોય છે. કે-જે પૂર્વકાળમાં પાપકર્મનો બંધ કરી ચૂકેલ હોય છે. વર્તમાનમાં પણ તે પાપકર્મનો બંધ કરે છે, પરંતુ ભવિષ્ય કાળમાં તે પાપ કર્મ કરવાવાળો હોતો નથી, આ પ્રમાણેના અહીં બેજ ભંગો હોય છે. અને આજ બે ભંગો અહિયાં નારક વિગેરે ૨૪ ચોવીસ દંડકોમાં પાપકર્મના બંધના સંબંધમાં પ્રગટ કરવામાં આવેલ છે. કહેવાતું 'તાત્પર્ય' એ છે કે- બીજા ઉદ્દેશમાં જે વિચાર કરવામાં આવ્યો છે, તે તમામ કથન અહિયાં પણ સંપૂર્ણ રીતે કહેવું જોઈએ. અર્થાત્ તે સઘળું કથન અહિયાં સમજાવેલું

'સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ' હે ભગવન્ અનન્તરાહારક નારક વિગેરે જીવોના પાપકર્મના બંધના સંબંધમાં આપ દેવાનુપ્રિયે આપણું મન્તવ્ય પ્રગટ કરેલ છે તે સઘળું મન્તવ્ય સત્ય છે, હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયણું કથન સર્વથા

सत्यमेवेति कथयित्वा गौतमो भगवन्तं वन्दते नमस्यति वन्दित्वा नमस्यित्वा
संयमेन तपसा आत्मानं भावयन् विहरतीति ॥ सू० १ ॥

॥ इति श्री विश्वविख्यात-जगद्बल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषा-
कलितकलितकलापालापकपविशुद्धगद्यपद्यनैरुग्रन्थनिर्मापक,
वादिमानमर्दक-श्रीशाहूच्छत्रपति कोल्हापुरराजप्रदत्त-
'जैनाचार्य' पदभूषित-कोल्हापुरराजगुरु-
बालब्रह्मचारि — जैनाचार्य — जैनधर्मदिवाकर
— पूज्यश्री घासीलालव्रतिविरचितायां श्री "भग-
वतीसूत्रस्य" प्रमेयचन्द्रिकाख्यायां
व्याख्यायाम् पञ्चविंशतितमशतके
छठोऽध्यायः समाप्तः ॥२६-६॥

अपनी विचार धारा प्रकट की है वह सब सर्वथा सत्य ही है-२ इस
प्रकार कहकर गौतमस्वामीने प्रभुश्री को वन्दना की और नमस्कार
किया, वन्दना नमस्कार कर फिर वे संयम और तप से आत्मा को
भावित करते हुए अपने स्थान पर विराजमान हो गये ॥सू० १॥

जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री घासीलालजीमहाराजकृत
"भगवतीसूत्र" की प्रमेयचन्द्रिका व्याख्याके छवीसवें शतक का
छठा अध्याय समाप्त ॥२६-६॥

सत्य જ છે આ પ્રનાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને
નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી તેઓ સંયમ અને તપથી પોતાના
આત્માને ભાવિત કરતાથકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા ॥સૂ० ૧॥
જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત "ભગવતીસૂત્ર"ની
પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના છવીસમા શતકનો છઠ્ઠો અધ્યાય સમાપ્ત ॥૨૬-૬॥

॥ અથ સપ્તમોદેશકઃ પ્રારમ્ભતે ॥

અથ ષષ્ઠોદેશકે અનન્તરાહારકનારકાદિનાશ્રિત્ય પાપકર્મણો વન્ધવત્કવ્યતા કથિતા, સપ્તમે તુ પરમ્પરાહારકનારકાદિવિષયે સૈવ વત્કવ્યતા કથયિષ્યતે, તદનેન સમ્બન્ધેનાયાતસ્ય સપ્તમોદેશકસ્યેદં સૂત્રમ્—‘પરમ્પરાહારણ ણં મંતે’ इत्यादि,

સૂત્રમ્—પરંપરાહારણ ણં મંતે ! નેરહ્ણ પાવં કમ્મં કિં વંધી પુચ્છા ગોયમા ! એવં જહેવ પરંપરોવવન્નણ્હિં ઉદેસો તહેવ નિરવસેસો માણિયવ્વો । સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ ॥સૂ૦ ૧॥

છવીસહમે સણ સત્તમો ઉદેસો સમ્મત્તો ॥૨૬-૭॥

છાયા—પરમ્પરાહારકઃ खलु भदन्त ! नैरयिकः पापं कर्म किमबध्नात् पृच्छा, गौतम ! एवं यथैव परम्परोपपन्नकै रुदेश स्तथैव निरवशेषो मणितव्यः । तदेवं भदन्तर । इति ॥ सू० १ ॥

ષહ્વિંશતિતમે શતે સપ્તમોદેશકઃ સમાપ્ત ॥૨૬।૭।

ટીકા—‘પરંપરાહારણ ણં મંતે ! નેરહ્ણ’ પરમ્પરાહારકઃ—દ્વિતીયાદિ સમયા-
દ્યારકઃ खलु भदन्त ! नैरयिकः ‘पापं कर्म किं वंधी पृच्छा’ पापं कर्म किमबध्नात्

સાતવાં ઉદેશક કા પ્રારંભ

છટ્ટે ઉદેશક મેં અનન્તરાહારક નારક આદિ કોં કો આશ્રિત કરકે પાપકર્મ કે વન્ધ કે વિષય મેં વત્કવ્યતા કહી જા ચુકી હૈ । અબ હસ સાતવે ઉદેશક મેં ચહી વત્કવ્યતા પરમ્પરાહારક નારકાદિ કે વિષય મેં કહી જાયગી । હસી સમ્બન્ધ કો લેકર હસ સાતવે ઉદેશક કા પ્રારમ્ભ હો રહા હૈ—

‘પરમ્પરાહારણ ણં મંતે ! નેરહ્ણ પાવં કમ્મં’—इत्यादि

ટીકાર્થ—હસ સૂત્રદ્વારા ગૌતમસ્વામીને પ્રશ્નશ્રી સે પેલા પૂછા હૈ કિ ભદન્ત ! જો નારક દ્વિતીયાદિ સમય મેં આહારક હોતા હૈ વહ

સાતમા ઉદેશાનો પ્રારંભ—

છઠ્ઠા ઉદેશામાં અનન્તરાહારક નારક વિગેરેનો આશ્રય કરીને પાપ કર્મના બંધના સંબન્ધમા કથન કરવામાં આવી ગયુ છે. હવે આ સાતમા ઉદેશામાં એજ કથન પરમ્પરાહારક નારક વિગેરે ના સંબંધમા કહેવામાં આવશે. એ સંબંધથી આ સાતમા ઉદેશાનો પ્રારંભ કરવામા આવે છે —

‘પરમ્પરાહારણ ણં મંતે ! નેરહ્ણ પાવં કમ્મં’ इत्यादि

ટીકાર્થ—આ સૂત્ર પાઠથી ગૌતમ સ્વામીએ પ્રશ્નશ્રીને એવુ પૂછયુ
કે-કે ભગવન દ્વિતીયાદિ સમયમા જે નારક આહારક હોય છે, તે ભૂત-

इति पृच्छा आहारस्य द्वितीयादिसमये वर्तमानः परम्पराहारकः कथ्यते, स च परम्पराहारको नारकः पूर्वकाले पापं कर्म अवध्नात्, वर्तमानकाले वध्नाति, अनागतं भन्तस्यति किम् ? इत्यादि रूपं श्रुतुर्भङ्गकः प्रश्नः, भगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘एवं जहेव परंपरोवन्नएहिं उद्देशो तहेव निरवसेसो भाणियव्वो’ एवं यथैव परम्परोपपन्नकै रत्तीय उद्देशकः कथित अवध्नात् वध्नाति भन्तस्यति, अवध्नात् वध्नाति न भन्तस्यतीति प्रथमद्वितीयभङ्गकं यावदनाकारोपयोगवैमानिकान्तः तथैव निरवशेषं समग्रोऽपि परम्पराहारकवैमानिकान्त इहापि भणितव्य इति ‘सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति’ तदेवं भदन्त ! तदेवं भदन्त ! इति, हे भदन्त परम्पराहारकनारकादित आरभ्य वैमानिकान्तदण्डकेषु

क्या पूर्वकाल में पापकर्म का बन्ध कर चुका होता है ? वर्तमान में भी वह उस पापकर्म का बन्ध करता है ? और क्या वह भविष्यत् काल में भी उसका बन्ध करेगा ऐसा होता है ? इत्यादि रूप से यहां जब चार भागों को लेकर प्रश्न उपरिथत किया गया—तब प्रभुश्रीने उनसे ऐसा कहा—‘गोयमा !’ एवं जहेव परंपरोवन्नएहिं उद्देशो तहेव निरवसेसो भाणियव्वो’ हे गौतम ! जिस रीति से परम्परोपपन्नकों के साथ तृतीय उद्देशक कहा गया है और यह उद्देशक अनाकारोपयोग वाले वैमानिकों तक कहना चाहिये, उसी प्रकार से—रीति से—परंपरा हारक के सम्बन्ध में भी वैमानिकान्त तक समस्त उद्देशक कहना चाहिये। ‘सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति’ हे भदन्त ! परम्पराहारक नारकादि से लेकर वैमानिकान्त दण्डकों में जो आप देवानुप्रियने पापकर्म

કાળમાં પાપ કર્મનો બંધ કરી ચુકેલ હોય છે ? વર્તમાન કાળમાં પણ તે એ પાપકર્મનો બંધ કરે છે ? અને ભવિષ્ય કાળમાં પણ તે પાપકર્મનો બંધ કરશે ? વિગેરે પ્રકારથી ચાર ભગાત્મક પ્રશ્ન ગૌતમસ્વામીએ ભગવાનને પૂછેલ છે, આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘ગોયમા !’ એવં જહેવ પરંપરોવન્નરહિં ઉદ્દેસો તહેવ નિરવસેસો ભાણિયવ્વો’ હે ગૌતમ ! જે પ્રમાણે પરમ્પરોપપન્નકના સંબંધમાં ત્રીજા ઉદ્દેશાત્ કથન કરેલ છે, અને તે ઉદ્દેશાત્ કથન અનાકારોપયોગવાળા વૈમાનિકો સુધી ત્યાં કહેવાતું કહેલ છે એજ પ્રમાણે અર્થાત્ એજ રીતે—અનંતરાહારકના સંબંધમાં પણ વૈમાનિકોના કથન પર્યન્ત સ્વર્ણ કથન કહેવું જોઈએ.

‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન્ પરપરાહારકનારક વિગેરેથી લઈને વૈમાનિક સુધીના દંડકોમાં આપ દેવાનુપ્રિયે પાપકર્મ આદિના બંધના સંબંધમાં

पापकर्मादिवन्धवक्तव्यतादिकं यथा देवानुप्रियेण कथितं तत्सर्वम् एवमेव सर्वथा सत्यमेवेति कथयित्वा गौतमो भगवन्तं वन्दते नमस्यति वन्दित्वा नमस्यित्वा च संयमेन तपसा आत्मानं भावयन् विहरतीति ॥सू० १॥

॥ इति श्री विश्वविख्यात-जगद्वल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषा-
कलितललितकलापालापकप्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक,
वादिमानमर्दक-श्रीशाहचन्द्रपति कोल्हापुरराजप्रदत्त-
'जैनाचार्य' पदभूषित—कोल्हापुरराजगुरु-वाल-
ब्रह्मचारि-जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्य श्री
घासीलालप्रतिविरचितायां श्री “भग
वतीसूत्रस्य” प्रमेयचन्द्रिकाख्यायां-
व्याख्यायां षड्विंशतितमशतके
सप्तमोद्देशकः समाप्तः ॥२६-७॥

आदि के बन्ध की वक्तव्यता कही है वह सब सर्वथा सत्य ही है २ इस प्रकार कहकर गौतमस्वामीने प्रभुको वन्दना की और उन्हें नमस्कार किया वन्दना नमस्कार कर फिर वे संयम और तप से आत्मा को भावित करते हुए अपने स्थान पर विराजमान हो गये ॥सू० १॥

जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री घासीलालजीमहाराजकृत
“भगवतीसूत्र” की प्रमेयचन्द्रिका व्याख्याके छवीसवे शतकका
सातवां उद्देशक समाप्त ॥२६-७॥

જે કથન કર્યું છે તે સઘળું કથન સર્વથા સત્ય છે આપ દેવાનુપ્રિયનું કથન સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે ૧૬૫ને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીનેતે પછી તેઓ સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પરવિરાજમાન થયા ॥સૂ૦૧॥
જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્ય શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત 'ભગવતીસૂત્ર' ની પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના છવીસમા શતકનો સાતમો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૨૬-૭॥

॥ अथाष्टमोद्देशकः प्रारभ्यते

सप्तमोद्देशके परम्पराहारनारकादीनाश्रित्य पापकर्मबन्धवक्तव्यता, अष्टमे तु अनन्तरपर्याप्तनारकादीनाश्रित्य बन्धवक्तव्यता कथ्यते तदनेन सम्बन्धेन आयातस्य अष्टमोद्देशकस्येदं सूत्रम्—‘अणंतरपञ्जत्तए णं’ इत्यादि ।

मूलम्—अणंतरपञ्जत्तए णं भंते ! नेरइए पावं कम्मं किं बंधी पुच्छा, गोयमा ! जहेव अणंतरोववन्नएहिं उदेसो तहेव निरवसेसं । सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति ॥सू० १॥

छद्वासिद्धमे सए अष्टमो उदेसो समत्तो ॥२६-८॥

छाया—अनन्तर पर्याप्तकः खलु भदन्त ! नैरयिकः पापं कर्म कियवध्नात् पृच्छा, गौतम ! यथैव अनन्तरोपपन्नकै रुदेश स्तथैव निरवशेषम् । तदेवं भदन्त ! तदेवं भदन्त ! इति ॥सू० १॥

षड्विंशतितमे शते अष्टमोद्देशकः समाप्तः ॥२६-८॥

टीका—‘अणंतरपञ्जत्तए णं भंते ! नेरइए’ अनन्तरपर्याप्तकः खलु भदन्त ! नैरयिकः अनन्तरपर्याप्तको नाम पर्याप्तकत्वस्य प्रथमसमयवर्ती सः ‘पापं कम्मं

अष्टम उद्देशक का प्रारंभ

सप्तम उद्देशक में परम्पराहारक नैरयिक आदि को आश्रित करके पापकर्म के बन्ध की वक्तव्यता कही गई है । अब इस अष्टम उद्देशक में अनन्तरपर्याप्त नारक आदि को आश्रित कर के बन्ध की वक्तव्यता कही जावेगी सो इसी सम्बन्ध को लेकर यह अष्टम उद्देशक प्रारंभ किया जा रहा है—‘अणंतरपञ्जत्तए णं भंते ! नेरइए’—इत्यादि

टीकार्थ—इस सूत्र द्वारा गौतमस्वामीने प्रभुश्री से ऐसा पूछा है—‘अणंतरपञ्जत्तए णं भंते ! नेरइए’ हे भदन्त ! जो नैरयिक अनन्तर

आठमा उद्देशानो प्रारंभ—

सातमा उद्देशानो पर पराक्षरक नैरयिकानो आश्रय करीने पापकर्मना भंध संबधी कथन कथुं छे. हुवे आ आठमा उद्देशानो अनन्तरपर्याप्त नारक विगेशे नो आश्रय करीने भधना संबधमा कथन करवामा आवशे. तो ओ संबधने लधने आ आठमा उद्देशानो प्रारंभक रवामा आवे छे—‘अणंतरपञ्जत्तए णं भंते ! नेरइए’ इत्यादि

टीकार्थ—आ सूत्रपाठ द्वारे गौतम स्वामीने प्रभुश्रीने ओबु पूछथुं छे के—‘अणंतरपञ्जत्तए णं भंते ! नेरइए’ छे लगवन् के नैरयिक अनन्तर

કિં વંધી પુચ્છા' પાપં કર્મ કિમ્ અવધનાત્ વધનાતિ મન્તસ્યતિ, અવધનાત્ વધનાતિ ન મન્તસ્યતિ, અવધનાત્ ન વધનાતિ, મન્તસ્યતિ, અવધનાત્ ન વધનાતિ ન મન્તસ્યતિ ઇતિ ચતુર્મંજ્રકઃ પ્રશ્નઃ પુચ્છયા સંગૃહીતઃ મગવાનાહ 'ગોયમા' ઇત્યાદિ, 'ગોયમા' હે ગૌતમ ! કશ્ચિદેકઃ અનન્તરપર્યાપ્તકો નારકઃ પાપં કર્મ પૂર્વકાલે અવધનાત્,

પર્યાપ્તક હોતા હૈ વહ કયા પૂર્વકાલ મેં પાપકર્મ કા બન્ધ કર ચુકા હોતા હૈ ? વર્તમાન મેં બી વહ કયા ઉસકા બન્ધ કરતા હૈ ? અવિષ્યત્ કાલ મેં બી કયા વહ ઉસકા બન્ધ કરનેવાલા હોગા ? અથવા ભૂતકાલ મેં કયા વહ ઉસકા બન્ધ કરનેવાલા હુઆ હૈ ? વર્તમાન મેં બી કયા વહ ઉસકા બન્ધ કરતા હૈ ? અવિષ્યત્ કાલ મેં કયા વહ ઉસકા બન્ધ નહીં કરેગા ? અથવા-ભૂતકાલ મેં હી કયા વહ ઉસકા બન્ધ કરનેવાલા હુઆ હૈ ? વર્તમાન મેં કયા વહ ઉસકા બન્ધ નહીં કરતા હૈ ? અવિષ્યત્ કાલ મેં કયા વહ ઉસકા બન્ધ કરનેવાલા હોગા ? અથવા-ભૂતકાલ મેં હી કયા ઉસને ઉસકા બન્ધ કિયા હૈ ? વર્તમાન મેં કયા વહ ઉસકા બન્ધ નહીં કરતા હૈ ? ઓર અવિષ્યત્ કાલ મેં બી કયા વહ ઉસકા બન્ધ નહીં કરેગા ? ઇસ પ્રકાર-'અવધનાત્, વધનાતિ, મન્તસ્યતિ, અવધનાત્, વધનાતિ, ન મન્તસ્યતિ ૨ અવધનાત્, ન વધનાતિ, મન્તસ્યતિ ૩, અવધનાત્, ન વધનાતિ, ન મન્તસ્યતિ ૪ 'યે ચાર અંગો કો લેકર યહાં યે ચાર પ્રશ્ન ગૌતમસ્વામીને પ્રભુશ્રી સે પૂછે હૈં । પર્યાપ્તક અવસ્થા કે પ્રથમ સમય મેં જો રહતા હૈ વહ અનન્તરપર્યાપ્તક હૈ, ઇસકે ઉત્તર પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-

પર્યાપ્તક હોય છે તે શુ' ભૂતકાળમાં પાપકર્મને બંધ કરી ચુકેલ હોય છે ? વર્તમાન કાળમાં પણ તે શુ' તેને બંધ કરે છે ? અને અવિષ્ય કાળમાં તે તેને બંધ કરશે ? અથવા ભૂતકાળમાં તે તેને બંધ કરવાવાળો થયો છે ? વર્તમાન કાળમાં પણ તે તેને બંધ કરે છે ? અને અવિષ્ય કાળમાં તે તેને બંધ નહીં કરે ? અથવા-ભૂતકાળમાં જ તેણે તેને બંધ કર્યો છે ? વર્તમાન કાળમાં તે શુ' તેને બંધ નથી કરતો ? અને અવિષ્યમાં તે તેને બંધ કરવાવાળો થશે ? અથવા-ભૂતકાળમાં જ તેણે તેને બંધ કર્યો છે ? વર્તમાન કાળમાં તે તેને બંધ કરતો નથી ? અને અવિષ્યમાં પણ તે તેને બંધ નહીં કરે ? આ પ્રમાણે 'અવધનાત્, વધનાતિ, મન્તસ્યતિ, અવધનાત્, વધનાતિ, ન મન્તસ્યતિ ૨, અવધનાત્, ન વધનાતિ, મન્તસ્યતિ ૩ અવધનાત્, ન વધનાતિ ન મન્તસ્યતિ ૪' આ ચાર અંગો ને લઈને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને પૂછ્યું છે પર્યાપ્તક અવસ્થાના પહેલા સમયમાં જે રહે તે અનન્તર પર્યાપ્તક છે આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-'ગોયમા ! જદેવ અણતરોવવળ્લપ્પહિ વહેસો તદેવ

વર્તમાનકાલે વધ્નાતિ, અનાગતકાલે મન્ત્સ્યતિ? અધ્નાત્ વધ્નાતિ ન મન્ત્સ્યતીતિ પ્રથમદ્વિતીયમ્જ્ઞૌ. इत्युत्तरम्। सलेश्यः खलु भदन्त ! अनन्तर-पर्याप्तको नारकः किं पापं कर्म अवध्नादित्यादि ग्रहनः, प्रथमद्वितीयमङ्गाभ्यामुत्तरमित्यादिकं सर्वं द्वितीयोद्देशकानुसारेणैव वक्तव्यमित्याशयेनाह—‘जहेव’

‘ગોધમા ! જહેવ અણંતરોવવધ્નપહિં ઉદેમો તહેવ નિરવસેસં’—હે ગૌતમ ! કોઈ એક અનન્તર પર્યાપ્તક નારક એસા હોતા હૈ કિ જિસ કે દ્વારા પૂર્વકાલ મેં પાપકર્મ કા વન્ધ ક્રિયા ગયા હોતા હૈ, વર્તમાન મેં વહ પાપકર્મ કા વન્ધ કરતા હૈ અવિશ્યત્ કાલ મેં મી વહ પાપકર્મ કા વન્ધ કરનેવાલા હોતા હૈં । કોઈ એક અનન્તરપર્યાસિક નારક એસા હોતા હૈ કિ જો પૂર્વકાલ મેં પાપકર્મ કા વન્ધ કર ચુકા હોતા હૈ વર્તમાન મેં મી વહ ઉસ પાપકર્મ કા વન્ધ કરતા હૈ અવિશ્યત્ કાલ મેં વહ ઉસકા વન્ધ કરનેવાલા નહીં હોતા હૈ । હસ પ્રકાર સે યહાં યે દો મગ હોતે હૈં ! હે મદન્ત ! જો અનન્તર પર્યાસિક નારક સલેશ્ય હોતા હૈ, વહ કયા પાપકર્મ કા મૂતકાલ મેં વન્ધ કર ચુકા હોતા હૈ ? વર્તમાન મેં મી કયા વહ ઉસકા વન્ધ કરતા હૈ ખૌર અવિશ્યત્ કાલ મેં મી કયા વહ ઉસકા વન્ધ કરનેવાલા હોગા ? હત્યાદિ રૂપ સે યહાં પર મી ચાર મંગો કો આશ્રિત કર કે પાપકર્મ કે વન્ધ કરને કે સમ્બન્ધ મેં પ્રહ્ન ગૌતમને જવ ક્રિયા—તવ પ્રશ્ને ઉન્હે પ્રથમ મગ ઔર દ્વિતીય મગ કો હી આશ્રિત કર કે ઉત્તર દિયા હૈ ।

નિરવસેસ' હે ગૌતમ ! કેાઈ એક અનન્તરપર્યાસિક નારક એવો હોય છે કે—જેણે ભૂતકાળમા પાપકર્મનો બંધ બાંધેલ હોય છે વર્તમાન કાળમા તે પાપકર્મનો બંધ બાંધે છે, અને ભવિષ્ય કાળમા તે પાપકર્મનો બંધ બાંધવાવાળો હોય છે તથા કેાઈ એક અનન્તર પર્યાપ્તક નારક એવો હોય છે કે—જેણે પૂર્વ કાળમા પાપકર્મનો બંધ બાંધેલ હોય છે વર્તમાન કાળમા પણ તે પાપકર્મનો બંધ બાંધે છે પરંતુ ભવિષ્ય કાળમા તે તેનો બંધ બાંધવાવાળો હોતો નથી આ રીતે આ બે ભગો અહિયા સંભવિત થય છે. '

ફરીથી ગૌતમસ્વામી પૂછે છે કે—હે ભગવન જે અનન્તર પર્યાપ્ત નારક લેશ્યાવાળા હોય છે, તે ભૂતકાળમા પાપકર્મનો બંધક હોય છે ? વર્તમાન કાળમા પણ તે તેનો બંધ બાંધે છે ? અને ભવિષ્ય કાળમા પણ તે તેનો બંધ બાંધશે ? વિગરે પ્રકારથી આ વિષયમા પણ ચાર ભગો નો આશ્રય કરીને પાપકર્મનો બંધ કરવાના સંબંધમા ગૌતમ સ્વામીએ પ્રશ્ન

इत्यादि, 'जहेव अणंतरोववन्नएहिं उदेसो तहेव निरवसेसं' यथैवानन्तरोपपन्नकै रुद्देशकः तथैव निरवशेषमिहापि वक्तव्यम् । पर्याप्तकत्वं प्रथमसमयवर्ती अनन्तरपर्याप्तकः, स च पर्याप्तसिद्धावपि भवति तत उत्तरकालमेव पापकर्माद्य-बन्धलक्षण कार्यकारी भवतीत्यसौ अनन्तरोपपन्नकवद् व्यपदिश्यते अतएवोक्तम् 'एवं जहेव अणंतरोववन्नएहिं' इत्यादि, 'सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति' तदेवं भदन्त ! तदेवं भदन्त ! इति हे भदन्त ! अनन्तरपर्याप्तक नारकादिवन्धविषये यदेवानु-

इस प्रकार यहाँ द्वितीय उद्देशक के अनुसार ही सब वक्तव्य कहा गया है ! यही बात 'जहेव अणंतरोववन्नएहिं उदेसो तहेव निरवसेसं' इस सूत्र पाठ द्वारा प्रकट की गई है । यहाँ जो द्वितीय उद्देशक के अनुसार भंग को कथन करने की बात कही गई है—सो उसका कारण ऐसा है कि जो पर्याप्तक अवस्था के प्रथम समयवर्ती नारकादिक होता है वह अनन्तर पर्याप्तक नारकादिक कहलाता है । ऐसा वह अनन्तर पर्याप्तक पर्याप्तियों की सिद्धि होने पर भी होता है । और वह उत्तर काल में पापकर्म आदि के बन्ध का बन्ध करनेवाला भी होता है । इसलिये ऐसा जीव अनन्तरोपपन्नक के जैसा ही कहा जाता है इसी-लिये यहाँ 'एवं जहेव अणंतरोववन्नएहिं' ऐसा सूत्रपाठ कहा गया है । 'सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति' हे भदन्त ! अनन्तरपर्याप्तक नारक आदिके पापकर्म आदि के बन्ध के विषय में जो आप देवानुप्रियने कहा है वह सर्वथा

કરેલ છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—હે ગૌતમ ! આ સબધમાં બીજા ઉદ્દેશમાં જે પ્રમાણે કથન કરવામાં આવ્યું છે તે સઘળું કથન અહીંયાં પણ સમજી લેવું અર્થાત્ અહિંયાં પડેલો અને બીજો એ છે ભગ જ સભવે છે એ જ વાત 'જહેવ અણતરોવવણ્ણણહિં' જહેવો તહેવ નિરવસેસં' આ સૂત્રપાઠ દ્વારા પ્રગટ કરેલ છે અહિંયાં બીજા ઉદ્દેશોના કથન પ્રમાણે ભંગો કહેવાતું કહ્યું છે, તેનું કારણ એ છે કે—જે પર્યાપ્ત અવસ્થાના પ્રથમ સમયમાં રહેનારા નારક વિગેરે હોય છે, તે અનંતર પર્યાપ્તક નારક કહેવાય છે એવા તે અનંતર પર્યાપ્તક પર્યાપ્તિ યોની સિદ્ધિ થયા પછી પણ હોય છે. અને ત્યારે જ તે પછીના કાળમાં પાપકર્મ વિગેરેના બધ અબધ રૂપ કર્મ કરવાવાળો હોય છે તેથી અહિંયાં જીવ અનંતરોપપન્નક એવો જ કહેવાય છે તેથી અહિંયાં 'એવ જહેવ અણંતરોવવણ્ણણહિં' એ પ્રમાણે સૂત્રપાઠ કહેવામાં આવે છે.

સેવ ભંતે ! સેવ ભંતે ! ત્તિ' હે ભગવન્ અનંતર પર્યાપ્તક વિગેરે નારક વિગેરેના પાપકર્મના બધના વિષયમાં આપ દેવાનુપ્રિયે જે કથન કર્યું

प्रियेण कथितं तत्सर्वम् एवमेव-सर्वथा सत्प्रमेन इति कथयित्वा गौतमो भगवन्तं वन्दते नमस्यति वन्दित्वा नमस्यित्वा संयमेन तपसा आत्मानं भावयन् विहरतीति ॥ सूत्र० १ ॥

॥ इति श्री विश्वविख्यात-जगद्बल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषा-
कलितकलितकलापाकापकपविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक,
वादिमानमर्दक-श्रीशाहूच्छत्रपति कोल्हापुरराजपदच-
'जैनाचार्य' पदभूषित-कोल्हापुरराजगुरु-
बालब्रह्मचारि — जैनाचार्य — जैनधर्मदिवाकर
-पूज्यश्री घासीलालव्रतिचिरचिदायां श्री "भग-
वतीसूत्रस्य" प्रमेयचन्द्रिकाख्यायां
व्याख्यायाम् पट्विंशतितमशतके
अष्टमोद्देशकः समाप्तः ॥२६-८॥

सत्य ही है। इस प्रकार कहकर के गौतमस्वामीने प्रभुको वन्दना की और उन्हें नमस्कार किया, वन्दना नमस्कार कर फिर वे संयम और तपसे आत्मा को भावित करते हुए अपने स्थान पर विराजमान हो गये। सू०१।

जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री घासीलालजीमहाराजकृत
"भगवतीसूत्र" की प्रमेयचन्द्रिका व्याख्याके छवीसवे शतक का
अष्टम उद्देशक समाप्त ॥२६-८॥

छे, ते कथन सर्वथा सत्य જ છે આપ દેવાનુપ્રિયતું કથન સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમ સ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના નમસ્કાર કર્યા તે પછી તેઓ તપ અને સંયમથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજ માન થયા. ॥સૂ० ૧॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત "ભગવતીસૂત્ર"ની પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના છવીસમા શતકનો આઠમો ઉદ્દેશક સમાપ્ત ॥૨૬-૮॥

॥ અથ નવમોદેશકઃ પ્રારમ્ભયતે ॥

અષ્ટમોદેશકેડનન્તરપર્યાપ્તનારકાદીનાશ્રિત્ય વન્ધવક્તવ્યતા કથિતા નવમે તુ પરમ્પરપર્યાપ્તનારકાદીનાશ્રિત્ય કથ્યતે, તદનેન સમ્બન્ધેન આયાતસ્ય નવમો-દેશકસ્ય इदं सूत्रम्—‘परंपरपञ्जत्तए णं’ इत्यादि ।

મૂલમ્—પરંપરપજ્જત્તણ્ણં મંતે ! નેરહણ પાવં કમ્મં કિં વંધી પુચ્છા, ગોયમા ! एवं जहेव परंपरोववन्नएहिं उद्देशो तहेव निरवसेसो भाणियव्वो । सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति ॥सू० १॥

છવીસદ્દમે વંધિસણ નવમો ઉદ્દેસો સમાપ્તો ॥૨૬-૧॥

છાયા—પરમ્પરપર્યાપ્તકઃ સ્વલ્પ મદન્ત ! નૈરયિકઃ પાપં કર્મ કિમવધ્નાત્ પૃચ્છા, ગૌતમ ! एवं यथैव परम्परोपपन्नैरुद्देशक स्वयैव निरवशेषो भणितव्यः । तदेवं भदन्त ! तदेवं भदन्त ! इति यावद्विहरति ॥सू० १॥

इति षड्विंशतितमे बन्धिशतके नवमोद्देशकः समाप्तः ॥२६-१॥

ટીકા—‘પરંપરપજ્જત્તણ્ણં મંતે ! નેરહણ’ પરમ્પરપર્યાપ્તકઃ સ્વલ્પ મદન્ત ! નૈરયિકઃ, ‘પાવં કમ્મ કિં વંધી પુચ્છા’ પાપકર્મ કિમ્ અવધ્નાત્ વધ્નાતિ મન્તસ્યતિ

શતક ૨૬ ઉદ્દેશક ૧

અષ્ટમ ઉદ્દેશક મેં અનન્તર પર્યાપ્તક નારક આદિકો આશ્રિત કરકે વન્ધ કી વક્તવ્યતા કહી ગઈ-હૈ । અથ હસ નૌવે ઉદ્દેશક મેં પરમ્પર પર્યાપ્તક નારકાદિકોં કો આશ્રિત કરકે વહી વક્તવ્યતા કહી જાવેગી હસી સમ્બન્ધ કો લેકર સૂત્રકારને હસ નૌવે ઉદ્દેશક કો પ્રારમ્ભ કિયા હૈ—

‘પરંપરપજ્જત્તણ્ણં મંતે ! નેરહણ પાવં કમ્મં’ इत्यादि

ટીકાર્થ— હે મદન્ત ! જો નૈરયિક પરંપરપર્યાપ્તક હોતા હૈ વહ કયા પૂર્વકાલ મેં પાપકર્મ કા વન્ધ કર ચુકા હોતા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ

નવમા ઉદ્દેશાનો પ્રારમ્ભ—

આઠમા ઉદ્દેશામા અનન્તર પર્યાપ્તક નારક વિગેરેનો આશ્રય કરીને બંધ સળધી કથન કરવામાં આવ્યું છે, હવે આ નવમા ઉદ્દેશામાં પરમ્પર પર્યાપ્તક નારક વિગેરેનો આશ્રય કરીને એજ કથન કરવામાં આવશે આ સમઘથી સૂત્રકારે આ નવમા ઉદ્દેશાનો પ્રારમ્ભ કર્યો છે ‘પરંપરપજ્જત્તણ્ણં મંતે ! નેરહણ પાવં કમ્મં’ इत्यादि—

ટીકાર્થ—હે ભગવન્ જે નૈરયિકો પરંપર પર્યાપ્તક હોય છે. તે થું ભૂતકાળમા પાપકર્મનો બંધ કરી ચુકેલ હોય છે ? વર્તમાન કાળમા તે પાપ

इत्यादि क्रमेण चतुर्भङ्गकः प्रश्न पृच्छया संगृह्यते, भगवानाह-‘गोयमा’ इत्यादि ‘गोयमा’ हे गौतम । कश्चिदेकः परम्परपर्याप्तको नारकः पापं कर्म अवध्नात् वध्नाति भन्तरयतीत्यादि रूपेण यथा परम्परोपपन्नकस्योद्देशकः कृतः तेनैव रूपेण परम्परपर्याप्तक नारकादि वैमानिकान्त चतुर्विंशतितमदण्डकेऽपि पापकर्मवन्ध-वक्तव्यता मणितव्या, एतदाशयेनैव कथितम्-‘एवं जहा’ इत्यादि, ‘एवं जहेव परंपरोववन्नएहिं उद्देसो तहेव निरवसेसो भाणियव्वो’ एवं यथैव येनैव रूपेण परम्परोपपन्नकैरुद्देशक स्तथैव तेनैव क्रमेण परम्परपर्याप्तकनारकदण्डकोऽपि

क्या पापकर्म का बंध करता है ? भविष्यत् काल में भी क्या वह पाप कर्म का बंध करनेवाला होता है ? इत्यादि क्रम से यहाँ गौतमस्वामीने चार भंगो को लेकर पापकर्म के बंध के सम्बन्ध में प्रश्न किया है । इसके उत्तर में प्रभुश्री गौतमस्वामी से कहते हैं-‘गोयमा ! एवं जहेव परंपरोववन्नएहिं उद्देसो तहेव निरवसेसो भाणियव्वो’ हे गौतम ! कोई एक परंपरपर्याप्तक नारक ऐसा होता है कि जो पूर्वकाल में पापकर्म का बंधक हुआ है, वर्तमान में भी वह उसका बंधक होता है और भविष्यत् काल में भी वह उसका बन्धक होगा । इत्यादि रूप से जैसा परम्परोपपन्नक का उद्देशक कहा गया है उसीरूप से निरवशेष परम्परपर्याप्तक नारक को लेकर वैमानिकान्त तक के चौबीसों दण्डकों में भी पापकर्म के बंध के सम्बन्ध में वक्तव्यता कहनी चाहिये इसी आशय से ‘एवं जहेव परंपरोववन्नएहिं उद्देसो तहेव निरवसेसो भाणियव्वो’ ऐसा सूत्रपाठ कहा गया है । यहाँ आलापक आदिका

કર્મનો બધ કરે છે ? અને ભવિષ્ય કાળમાં પણ તે પાપકર્મનો બધ કરવાનો હોય છે ? વિગેરે ક્રમથી ગૌતમસ્વામીએ આ વિષયમાં પાપકર્મના બંધ સંબંધી ચાર ભગાત્મક પ્રશ્ન પ્રભુશ્રીને પૂછ્યો છે આ પ્રશ્નો ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમ સ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા ! એવ જહેવ પરંપરોવવન્નએહિં’ ઉદ્દેસો તહેવ નિરવસેસો ભાણિયવ્વો’ હે ગૌતમ ! કોઈ એક પરંપર પર્યાપ્તક નારક એવો હોય છે કે-જેણે ભૂતકાળમાં પાપ કર્મનો બધ કર્યો છે, વર્તમાનમાં પણ તે તેનો બધ કરે છે, અને ભવિષ્ય કાળમાં પણ તે તેનો બધ કરશે વિગેરે પ્રકારથી પરંપરોપપન્નક ના સંબંધમાં જે પ્રમાણેયું કથન ત્રીજા ઉદ્દેશમાં કરવામાં આવ્યું છે, એજ પ્રમાણે પરંપરપર્યાપ્તક નારક વિગેરેથી લઈને વૈમાનિક સુધીના ચૌવીસ દહકમાં પણ પાપકર્મના બધના સંબંધમાં કથન કરવું જોઈએ, એજ અભિપ્રાયથી ‘એવ જહેવ પરંપરોવવન્નએહિં

॥ અથ નવમોદેશકઃ પ્રારભ્યતે ॥

અષ્ટમોદેશકેઽનન્તરપર્યાપ્તનારકાદીનાશ્રિત્ય વન્ધવક્તવ્યતા કથિતા નવમે તુ પરમ્પરપર્યાપ્તકનારકાદીનાશ્રિત્ય કથ્યતે, તદનેત સમ્બન્ધેન આયાતસ્ય નવમો-દેશકસ્ય इदं सूत्रम्—‘परंपरपञ्जत्तए णं’ इत्यादि ।

મૂલમ્—પરંપરપજ્જતણ્ણં મંતે ! નેરહણ પાવં કમ્મં કિં વંધી પુચ્છા, ગોયમા ! એવં જહેવ પરંપરોવવન્નણ્ણિં ઉદેસો તહેવ નિરવસેસો માણિયવ્વો । સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ ॥સૂ० ૧॥

છઘીસહમે વંધિસણ નવમો ઉદેસો સમત્તો ॥૨૬-૧॥

હાયા—પરમ્પરપર્યાપ્તકઃ સ્વલ્પ મદન્ત ! નૈરયિકઃ પાપં કર્મ કિમવધ્નાત્ પુચ્છા, ગૌતમ ! એવં વથેય પરમ્પરોપપન્નનૈરુદેશક સ્વથેય નિરવશેષો મણિતવ્યઃ । તદેવં મદન્ત ! તદેવં મદન્ત ! હિતિ યાવદ્વિહરતિ ॥સૂ० ૧॥

इति षड्विंशतितमे बन्धिशतके नवमोद्वेशकः समाप्तः ॥२६-१॥

ટીકા—‘પરંપરપજ્જતણ્ણં મંતે ! નેરહણ’ પરમ્પરપર્યાપ્તકઃ સ્વલ્પ મદન્ત ! નૈરયિકઃ, ‘પાવં કમ્મ કિં વંધી પુચ્છા’ પાપ કર્મ કિમ્ અવધ્નાત્ વધ્નાતિ મન્તસ્યતિ

શતક ૨૬ ઉદેશક ૧

અષ્ટમ ઉદેશક મેં અનન્તર પર્યાપ્તક નારક આદિકો આશ્રિત કરકે વન્ધ કી વક્તવ્યતા કહી ગઈ-હૈ । અવ હસ નૌવે ઉદેશક મેં પરમ્પર પર્યાપ્તક નારકાદિકોં કો આશ્રિત કરકે વહી વક્તવ્યતા કહી જાવેગી હસી સમ્બન્ધ કો લેકર સૂત્રકારને હસ નૌવે ઉદેશક કો પ્રારમ્ભ કિયા હૈ—

‘પરંપરપજ્જતણ્ણં મંતે ! નેરહણ પાવં કમ્મં’ હત્યાદિ

ટીકાર્થ— હે મદન્ત ! જો નૈરયિક પરંપરપર્યાપ્તક હોતા હૈ વહ કયા પૂર્વકાલ મેં પાપકર્મ કા વન્ધ કર ચુકા હોતા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ

નવમા ઉદેશાનો પ્રારંભ—

આઠમા ઉદેશામા અનન્તર પર્યાપ્તક નારક વિગેરેનો આશ્રય કરીને બંધ સબધી કથન કરવામાં આવ્યું છે, હવે આ નવમા ઉદેશામા પરમ્પર પર્યાપ્તક નારક વિગેરેનો આશ્રય કરીને એજ કથન કરવામાં આવશે આ સમ્બધી સૂત્રકારે આ નવમા ઉદેશાનો પ્રારંભ કર્યો છે ‘પરંપરપજ્જતણ્ણં મંતે ! નેરહણ પાવં કમ્મં’ ઇત્યાદિ—

ટીકાર્થ—હે ભગવન્ બે નૈરયિકો પરંપર પર્યાપ્તક હોય છે. તે શું ભૂતકાળમા પાપકર્મનો બંધ કરી ચુકેલ હોય છે ? વર્તમાન કાળમા તે પાપ

ઇત્યાદિ ક્રમેણ ચતુર્ભદ્રકઃ પ્રશ્ન પૃચ્છયા સંગૃહ્યતે, મગવાનાહ—‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! કશ્ચિદેકઃ પરમ્પરપર્યાપ્તકો નારકઃ પાપં કર્મ અવધનાત્ વધનાતિ મન્ત્યતીત્યાદિ રૂપેઽયથા પરમ્પરોપપન્નકસ્યોદ્દેશકઃ કૃતઃ તેનૈવ રૂપેણ પરમ્પરપર્યાપ્તક નારકાદિ વૈમાનિકાન્ત ચતુર્વિંશતિતમદ્દંડકેઽપિ પાપકર્મવન્ધ-વક્તવ્યતા મણિવૃષ્ટા, એતદાશયેનૈવ કથિતમ્—‘એવં જહા’ ઇત્યાદિ, ‘એવં જહેવ પરંપરોવવન્નર્ણિં ઉદ્દેસો તહેવ નિરવસેસો માણિયવ્વો’ એવં યયૈવ યેનૈવ રૂપેણ પરમ્પરોપપન્નકૈરુદ્દેશક સ્તથૈવ તેનૈવ ક્રમેણ પરમ્પરપર્યાપ્તકનામદ્દંડકોઽપિ

કયા પાપકર્મ કા વંધ કરતા હૈ ? અવિષ્યત્ કાલ મેં બી કયા વહ પાપ કર્મ કા વંધ કરનેવાલા હોતા હૈ ? ઇત્યાદિ ક્રમ સે યહાં ગૌતમસ્વામીને ચાર મંગો કો લેકર પાપકર્મ કે વંધ કે સમ્બન્ધ મેં પ્રશ્ન ક્રિયા હૈ । હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામી સે કહતે હેં—‘ગોયમા ! એવં જહેવ પરંપરોવવન્નર્ણિં ઉદ્દેસો તહેવ નિરવસેસો માણિયવ્વો’ હે ગૌતમ ! કોઈ એક પરંપરપર્યાપ્તક નારક એસા હોતા હૈ ક્રિ જો પૂર્વકાલ મેં પાપકર્મ કા વંધક હુઆ હૈ, વર્તમાન મેં બી વહ ઉસકા વંધક હોતા હૈ ઓર અવિષ્યત્ કાલ મેં બી વહ ઉસકા વંધક હોગા । ઇત્યાદિ રૂપ સે જૈસા પરમ્પરોપપન્નક કા ઉદ્દેશક કહા ગયા હૈ ઉસીરૂપ સે નિરવશેષ પરમ્પરપર્યાપ્તક નારક કો લેકર વૈમાનિકાન્ત તક કે ચૌવીસોં દંડકોં મેં બી પાપકર્મ કે વંધ કે સમ્બન્ધ મેં વક્તવ્યતા કહની ચાહિયે । હસી આશય સે ‘એવં જહેવ પરંપરોવવન્નર્ણિં ઉદ્દેસો તહેવ નિરવસેસો માણિયવ્વો’ એસા સૂત્રપાઠ કહા ગયા હૈ । યહાં આલાપક આદિકા

કર્મનો બંધ કરે છે ? અને ભવિષ્ય કાળમાં પણ તે પાપકર્મનો બંધ કરવાનો હોય છે ? વિગેરે કમથી ગૌતમસ્વામીએ આ વિષયમાં પાપકર્મના બંધ સબધી ચાર ભગાત્મક પ્રશ્ન પ્રભુશ્રીને પૂછ્યો છે આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમ સ્વામીને કહે છે કે—‘ગોયમા ! એવં જહેવ પરંપરોવવન્નર્ણિં ઉદ્દેસો તહેવ નિરવસેસો માણિયવ્વો’ હે ગૌતમ ! કોઈ એક પરંપર પર્યાપ્તક નારક એવો હોય છે કે—જેણે ભૂતકાળમાં પાપ કર્મનો બંધ કર્યો છે, વર્તમાનમાં પણ તે તેનો બંધ કરે છે, અને ભવિષ્ય કાળમાં પણ તે તેનો બંધ કરશે વિગેરે પ્રકારથી પરંપરોપપન્નક ના સબંધમાં જે પ્રમાણેનું કથન ત્રીજા ઉદ્દેશમાં કરવામાં આવ્યું છે, એજ પ્રમાણે પરંપરપર્યાપ્તક નારક વિગેરેથી લઈને વૈમાનિક સુધીના ચૌવીસ દંડકમાં પણ પાપકર્મના બંધના સબંધમાં કથન કરવું જોઈએ. એજ અભિપ્રાયથી ‘એવં જહેવ પરંપરોવવન્નર્ણિં

પઠનીયઃ, આલાપકાદિ પ્રકારસ્તુ સ્વયમેવોદનીય इति । ‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ જાવ વિહરં’ તદેવં મદન્ત ! તદેવં મદન્ત ! इति યાત્રદ્વિહરતિ હે મદન્ત ! પરમ્પરપર્યાપ્તકનારકાદિ જીવદણ્ડકે પાપકર્મણો બન્ધવિષયે યદ્ દેવાનુપ્રિયેણ કથિતં તદ્ એવમેવ-સર્વથા સત્યમેવ इति કથયિત્વા ગૌતમો મગવન્તં વન્દતે નમ-સ્યતિ વન્દિત્વા નમસ્થિત્વા, સંયમેન તપસા આત્માનં માવયન્ વિહરતીતિ ॥સૂ૦ ૧॥

इति श्री-विश्वविख्यातजगद्वल्लभादिपदभूषितवालब्रह्मचारि - ‘जैनाचार्य’ पूज्यश्री-घासीलालब्रह्मविरचितायां “श्री मगधतीसूत्रस्य” प्रमेयचन्द्रिकाख्यायां व्याख्यायां षड्विंशतितमे बन्धशतके नवमोद्देशकः समाप्तः ॥२६-९॥

પ્રકાર સ્વયં હો ઉદ્ભાવિત કરના ચાહિયે । ‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે મદન્ત ! આપદેવાનુ પ્રિયને જો પરમ્પર પર્યાપ્તક નારકાદિ જીવ દણ્ડક મેં પાપકર્મ કે બંધ કે વિષય મેં કહા હૈ વહ સર્વથા સત્ય હી હૈં ૨ । હસ પ્રકાર કહકર કે ગૌતમસ્વામીને પ્રભુશ્રી કો વન્દના કી ઔર નમસ્કાર કિયા । વન્દના નમસ્કાર કરકે ફિર વે સંયમ ઔર તપસે આત્મા કો ભાવિત કરતે હુએ અપને સ્થાન પર વિરાજમાન હો ગયે ॥સૂ૦ ૧॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજીમહારાજકૃત “મગધતીસૂત્ર” કી પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાકે છવીસવેં શતકકા

॥ નવમ ઉદ્દેશક સમાપ્ત ॥૨૬-૯॥

ઉદ્દેસો તદેવ નિરવસેસો ભાણિયવ્વો’ આ પ્રમાણેનો સૂત્રપાઠ કહેવામા આવેલ છે, આ સંબંધી આલાપ પ્રકાર સ્વય યનાવીને સમજી લેવો.

સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયે પરપર પર્યાપ્તક નારક વિગેરે જીવ દંડકમાં પાપ કર્મના બંધના વિષયમા કહ્યું છે. તે સર્વથા સત્ય જ છે. ૨ આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમ સ્વામીએ પ્રભુશ્રી ને વંદના નમસ્કાર કરીને તપ અને સંયમથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા ॥સૂ૦ ૧॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકરપૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજ કૃત “મગધતીસૂત્ર”ની પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના છવીસમા શતકનો નવમો ઉદ્દેશક સમાપ્ત ॥૨૬-૯॥

॥ અથ દશમોદેશક. પ્રારમ્ભ્યતે ॥

નવમોદેશકે પરમ્પરપર્યાપ્તનારકાદીનાં પાપકર્મવન્ધવત્કવ્યતા કથિતા, દશમે તુ ચરમનારકાદ્યાશ્રિત્ય સા કથ્યતે તદનેન સમ્બન્ધેનાયાતસ્ય દશમોદેશક સ્યેદં સૂત્રમ્—‘ચરિમે ણં મંતે’ इत्यादि,

મૂલમ્—ચરિમે ણં મંતે ! નેરહ્ણ પાવં કમ્મં કિં વંધી પુચ્છા, ગોયસા ! એવં જહેવ પરંપરોવવન્નણહિં ઉદ્દેસો તહેવ ચરિમેહિં નિરવસેસો । સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ જાવ વિહરહ્ ॥ સૂ. ૧ ॥

છઘીસહ્મે વંધિસણ દસમો ઉદ્દેસો સમન્તો ॥ ૨૬-૧૦ ॥

છાયા—ચરમઃ खलु भदन्त । नैरयिकः पापं कर्म किमबंधनात् पृच्छा, गौतम । एवं यथैव परमरोपपन्नकैरुद्देशकः तथैव चरमैर्निरवशेषः । तदेवं भदन्त । तदेवं भदन्त । इति यावद्विहरतीति ॥ सू. १ ॥

ટીકા—‘ચરિમે ણં મંતે !’ ચરમઃ खलु भदन्त । નૈરયિક હહ ચરમઃ स नारको यः पुन न नारकभवं प्राप्स्यति सः ‘पावं कम्मं किं वंधी पृच्छा’ પાપં કર્મ કિમ-

—શતક ૨૬ ઉદ્દેશક ૧૦—

નોવે’ ઉદ્દેશક મેં પરમ્પરપર્યાપ્ત નારક આદિકોં કે પાપકર્મ કી બન્ધ વત્કવ્યતા પ્રકટ કી ગઈ હૈ । અવ હસ દશવે ઉદ્દેશક મેં ચરમ નારકાદિકોં કો આશ્રિત કરકે વહી વત્કવ્યતા પ્રકટ કી જાવેગી સો હસી સ બન્ધ કો લેકર હસ દશવે ઉદ્દેશક કો પ્રારમ્ભ કિયા જાતા હૈ—

‘ચરિમે ણં મંતે ! નેરહ્ણ પાવં કમ્મં કિં વંધી પુચ્છા’—इत्यादि

ટીકાર્થ—હે ભદન્ત ! જો નૈરયિક ચરમ હૈ—અર્થાત્ જિસે અવ નારક ભવ પ્રાપ્ત નહીં હોતા હૈ—યહી પ્રાપ્ત હુઆ નારક ભવ જિસકા

દસમા ઉદ્દેશાનો પ્રારમ્ભ—

નવમા ઉદ્દેશામા પર પરપર્યાપ્તકે નારક વિગેરેના પાપકર્મના બંધ સંબંધી કથન પ્રગટ કરેલ છે.

હવે આ દશમા ઉદ્દેશામાં ચરમ-અન્તિમ નારક વિગેરેનો આશ્રય કરીને એજ કથન પ્રગટ કરવામાં આવશે. એ સંબંધથી આ દસમા ઉદ્દેશાનો પ્રારમ્ભ કરવામાં આવે છે.—

‘ચરિમે ણં મંતે ! નેરહ્ણ પાવં કમ્મં કિં વંધી પુચ્છા’ इत्यादि

ટીકાર્થ—હે ભગવન્ જે નારક ચરમ છે—અર્થાત્ જેને હવે પછી નારક ભવ પ્રાપ્ત થવાનો નથી. આ પ્રાપ્ત થયેલ નારક ભવ જેમનો

બધ્નાત્ બધ્નાતિ મન્ત્સ્યતીત્યાદિ ક્રમેણ ચતુર્ભક્ષઃ પ્રશ્નઃ પૃચ્છયા સંગૃહ્યતે
 શ્રગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! કશ્ચિદેકઃ ચરમો નારકઃ
 પાપં કર્મ અવધ્નાત્ બધ્નાતિ મન્ત્સ્યતીત્યેવં ક્રમેણ વૈમાનિકાન્તદણ્ડકઃ સગ્રાહ્યઃ,
 એતદભિપ્રાયેનાહ-‘એવં જહેવ’ ઇત્યાદિ, ‘એવં જહેવ પરંપરોવવળ્લણર્ણિ ઉદેસો તહેવ
 ચરમેર્ણિ ઉદેસો’ એવં યથૈવ પરંપરોપપન્નકૈરુદેશ સ્તથૈવ ચરમનારકાદિભિરપિ
 દશમોદેશકઃ પઠનીયઃ અત્ર ચરમોદેશકઃ પરંપરોદેશકવદ્ વાચ્યઃ, ઇતિ કથિતમ્

અન્તિમ નારક એવ હૈં-એસા વહ ચરમ નૈરયિક કયાં મૂતકાલ મેં પાપ-
 કર્મ કા બન્ધ કર ચુકા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ કયા ઉસકા બન્ધ કરતા
 હૈ ? ભવિષ્યત્ કાલ મેં કયા વહ ઉસકા બન્ધ કર્તા હોગા ? ઇત્યાદિ રૂપ
 સે વહ ગૌતમસ્વામી કા ચતુર્ભગ્ન પ્રશ્ન હૈ । ઇસકે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી
 કહતે હૈં-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! કોઈ એક ચરમ નૈરયિક એસા હોતા
 હૈં જો પૂર્વકાલ મેં પાપકર્મ કા બન્ધ કર ચુકા હોતા હૈ, વર્તમાન મેં
 વહ ઉસકા બન્ધ કરતા હૈ ઓર ભવિષ્યત્ કાલ મેં બી વહ ઉસકા
 બન્ધ કરનેવાલા હોતા હૈ, ઇસ ક્રમ સે યહાં વૈમાનિકાન્ત તક કા દણ્ડક
 ગૃહીત હુઆ હૈ ઇસી અભિપ્રાય કો લેકર ‘એવં જહેવ પરંપરોવવળ્લણર્ણિ
 ઉદેસો તહેવ ચરમેર્ણિ ઉદેસો’ સૂત્રકાર ને એસા સૂત્રપાઠ કહા હૈ ।
 અર્થાત્ જિસ રીતિ સે પરંપરોપપન્નક નારકો કા ઉદેશક કહા ગયા
 હૈ ઉસી રીતિ સે યહાં ચરમ નારકાદિકો કા યહ દશવં ઉદેશક બી

છેલ્લો નારક એવ છે, એવો ચરમ-અન્તિમ નૈરયિક ભૂતકાળમાં
 પાપકર્મનો બધ કરી ચૂકેલો હોય છે ? વર્તમાન કાળમાં તે શું તેનો બધ
 કરે છે ? ભવિષ્યમાં કાળમાં તે તેનો બધ કરશે ? ઇત્યાદિ પ્રકારથી ચાર ભગા
 ત્મક પ્રશ્ન ગૌતમ સ્વામીએ પ્રભુશ્રીને પૂછ્યો છે આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી
 ગૌતમ સ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા’ ! હે ગૌતમ ! કોઈ એક ચરમ
 નૈરયિક એવો હોય છે કે-જે પૂર્વ કાળમાં પાપકર્મનો બધ કરી ચૂકેલ
 હોય છે, વર્તમાન કાળમાં તે તેનો બધ કરે છે અને ભવિષ્ય કાળમાં પણ
 તે તેનો બધ કરવાવાળો હોય છે આ કુખથી અહિયાં વૈમાનિક સુધીના
 દંડકો ગ્રહણ કરાયા છે. એજ અભિપ્રાયને લઈને સૂત્રકારે ‘એવં જહેવ પરં
 પરોવવળ્લણર્ણિ ઉદેસો તહેવ ચરમેર્ણિ ઉદેસો’ આ પ્રમાણે સૂત્રપાઠ કહ્યો છે
 અર્થાત્ જે રીતે પરંપરોપપન્નક નારકો સ બધી ઉદ્દેશો કહ્યો છે, એજ પ્રમાણે
 અહિયાં ચરમ નારકાદિકોનો આ દસમો ઉદ્દેશો પણ કહેવો જોઈએ અહિયાં
 આ ચરમ નારકોદેશક પરંપરોદેશકના ત્રીજા ઉદ્દેશા પ્રમાણે કહેલ છે તેમ

પરમ્પરોદેશકશ્ચ તૃતીયોદેશકવત્ પઠિતઃ, તથાપિ તસ્મિન્ મનુષ્યપદમાશ્રિત્ય આયુષ્યકર્મણો વન્ધવિષયે વૈલક્ષણ્ય વાચ્યં તદિત્યમ્ તૃતીયોદેશકે આયુષ્કર્માપેક્ષ્ય સામાન્યતોઽવધનાત્ વધનાતિ મન્તસ્યતિ૧, અવધનાત્ વધનાતિ ન મન્તસ્યતિ૨ અવધનાત્ ન વધનાતિ મન્તસ્યતિ૩, અવધનાત્ ન વધનાતિ ન મન્તસ્યતિ૪ इत्याकार काश्चत्वारो भङ्गाः कथिताः परन्तु तत्र चरममनुष्यस्यायुष्कर्मबन्धमाश्रित्य चतुर्थ एव भङ्गा घटने यश्चरमो मनुष्यो भवेत्स अयुरवधनात् न वधनानि न मन्तस्यतीति, अन्यथा तस्य चरमत्वमेव न स्यादिति। एवमन्यत्रापि वैलक्षण्यमवगमनव्ययम् 'सेव भंते ! सेवं भंते ! त्ति जाव विहरइ' तदेवं भदन्त ! तदेवं भदन्त ! इति यावद्विहरति हे भदन्त ! चरमनैरयिकादीनां पापकर्मोदिवन्धविषये यत् कथितं

કહનાં ચાહિયે । યહાં યહ ચરમ નારકોદેશક, પરમ્પરોદેશક તૃતીયોદેશક કી તરહ કહને કા બનલાયા ગયા હૈ ફિર ખી વહાં મનુષ્ય પદ કો આશ્રિત કરકે સામાન્ય રૂપ સે આયુષ્ય કર્મ કે વચ કે સમ્બન્ધ મેં ચાર ભંગ પ્રકટ કિયે ગયે હૈં । પર યહાં ચરમ મનુષ્ય કો આશ્રિત કરકે કેવલ એક ચતુર્થ ભંગ હી ઘટ સકતા હૈ-ક્યોંકિ ચરમ મનુષ્ય હોગા વહ 'અવધનાત્, ન વધનાતિ ન મન્તસ્યતિ' इसी एक भंगवाला होगा नहीं तो फिर उस में चरमता ही नहीं आ सकेगी । इसी प्रकार से तृतीयोद्देशक से यहां चरमोद्देशक में और भी पदों में विलक्षणता जानलेनी चाहिये । 'सेवं भंते ! सेवं भंते ! जाव विहरइ' हे भदन्त ! चरम नैरयिकादिकों के पापकर्म आदि के बन्ध के विषय में जो आप देवानुप्रियने कहा है वह सब सर्वथा सत्य ही हैं । इस प्रकार कहकर

સમજવુ તેા યણુ ત્યાં મનુષ્ય પદનો આશ્રય કરીને સામાન્યપણાથી આયુષ્ય કર્મના બધના સંબંધમાં ચાર ભંગો પ્રગટ કર્યા છે પરંતુ અહિંયાં ચરમ મનુષ્યનો આશ્રય કરીને કેવળ એક એથી ભગવં ઘટે છે. કેમ કે જે ચરમ મનુષ્ય હશે તે અવધનાત્, ન વધનાતિ, ન મન્તસ્યતિ' આ એક ભગવાણો તે થશે. નહિં તેા ફરી તેમજ ચરમપણું જ આવી શકશે નહિં' એ જ પ્રમાણે પહેલા ઉદ્દેશાથી અહિંયાં ચરમોદેશકમાં બીજા પદોમાં વિલક્ષણપણું સમજી લેવું.

‘સેવ ભંતે ! સેવ ભંતે ! ત્તિ જાવ વિહરઈ’ હે ભગવન્ ચરમ નૈરયિકોના પાપકર્મ વિગેરેના બધના સંબંધમાં આપ દેવાનુપ્રિયે જે કથન કયું છે, તે સઘળું કથન સર્વથા સત્ય છે, હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનું કથન

तत्सर्वम् एवमेव-सर्वथा सत्यमेवेति कथयित्वा गौतमो भगवन्तं वन्दते नमस्यति,
वन्दित्वा नमस्यित्वा संयमेन तपसा आत्मानं भावयन् विहरतीति ॥सू० १॥

इति श्री विश्वविख्यात-जगद्वल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषा-
कलितललितकलापालापकप्रविशुद्धगद्यपद्यानैकग्रन्थनिर्मापक,
वादिमानमर्दक-श्रीशाहूच्छत्रपति कोल्हापुरराजमदत्त-
'जैनाचार्य' पदभूषित — कोल्हापुरराजगुरु-
बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य — जैनधर्मदिवाकर
पूज्य श्री घासीलालत्रतिविरचितायां श्री
“भगवतीसूत्रस्य” प्रमेयचन्द्रिकाख्यायां
व्याख्यायाम् षड्विंशतिशतकस्य
दशमोद्देशकः समाप्तः ॥२६-१०॥

गौतमस्वामीने भगवान को चन्दना की नमस्कार किया, चन्दना नमस्कार
कर फिर वे संयम और तप से आत्मा को आचित करते हुए अपने
स्थान पर विराजमान हो गये ।

जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री घासीलालजी महाराजकृत
“भगवतीसूत्र” की प्रमेयचन्द्रिका व्याख्याके छवीसवे शतकका
॥ दशम उद्देशक समाप्त ॥२६-१०॥

आप्त होवाथी सत्य ज छे आ प्रमाणे कहीने गौतम स्वामीजे प्रभुश्रीने
वन्दना करी तेओने नमस्कार कर्या वन्दना नमस्कार करीने ते पछी तेओ
संयम अने तपशी पोताना आत्माने आचित करता थका पोताना स्थान पर
भिराज मान थका ॥सू०१॥

जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्य श्री घासीलालजी महाराजकृत ‘भगवतीसूत्र’नी
प्रमेयचन्द्रिका व्याख्याना छवीसमा शतकने दसमो उद्देशो समाप्त ॥२६-१०॥

॥ अथैकादशोद्देशकः प्रारभ्यते ॥

दशमोद्देशकं निरूप्य क्रमप्राप्तमेकादशोद्देशकमारभते, तस्येदं सूत्रम् 'अचरिमे णं भंते' इत्यादि ।

मूळम्—अचरिमे णं भंते ! नेरइए पावं कम्मं किं बंधी पुच्छा गोयमा ! अत्थेगइए एवं जहेव पढमोद्देसए पढमवितिया भंगा भाणियट्वा सव्वत्थ जाव पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं । अचरिमे णं भंते ! मणुस्से पावं कम्मं किं बंधी पुच्छा, गोयमा ! अत्थेगइए बंधी बंधइ बंधिस्सइ१, अत्थेगइए बंधी बंधइ न बंधिस्सइ२, अत्थेगइए बंधी न बंधइ बंधिस्सइ३ । सलेस्से णं भंते ! अचरिमे मणुस्से पावं कम्मं किं बंधी एवमेव तिन्नि भंगा चरमविट्ठणा भाणियट्वा, एवं जहेव पढमुद्देसे, नवरं जेसु तत्थ वीससु चत्तारि भंगा तेसु इह आदित्था तिन्नि भंगा भाणियट्वा चरिमभंगवज्जा । अलेस्से केवलनाणी य अजोगी य, एए तिन्नि वि न पुच्छिज्जंति, सेसं तहेवं । वाणमंतरजोइसिय वेमाणिया जहा नेरइया । अचरिमे णं भंते ! नेरइए नाणावरणिज्जं कम्मं किं बंधी पुच्छा, गोयमा ! एवं जहेव पावं०, नवरं मणुस्सेसु सकसाइसु, लोभकसाइसु य पढमवितिया भंगा । सेसा अट्टारस चरमविट्ठणा, सेसं तहेव जाव वेमाणियाणं । दरिसणावरणिज्जं पि एवं चेव निरवसेसं । वेयणिज्जे सव्वत्थ वि पढमवितिया भंगा जाव वेमाणियाणं, नवरं मणुस्सेसु अलेस्से केवली अजोगीय नत्थि । अचरिमेणं भंते ! नेरइए मोहणिज्जं कम्मं किं बंधी पुच्छा, गोयमा ! जहेव पावं कम्मं तहेव निरवसेसं जाव वेमाणिए । अचरिमेणं भंते ! नेरइए आउयं कम्मं

किं बंधी पुच्छा, गोयमा ! पढमतइया भंगा, एवं सव्वपदेसु वि
 नेरइयाणं पढमतइया भंगा, णवरं सम्मामिच्छत्ते तइओ भंगो,
 एवं जाव थणियकुमाराणं । पुढवीकाइय आउक्काइय वणस्सइ-
 काइयाणं तेउलेस्साए तइओ भंगो, सेसेसु पदेसु सव्वत्थ पढम-
 तइया भंगा । तेउक्काइय-वाउक्काइयाणं सव्वत्थ पढमतइया भंगा,
 बेइंदिय-तेइंदिय-चउरिंदियाणं एवं चेव, नवरं सम्मत्ते ओहि-
 यनाणे आभिणिवोहियनाणे सुयनाणे, एएसु चउसु वि ठाणेसु
 तइओ भंगो । पच्चिंदियतिरिक्खजोगियाणं सम्मामिच्छत्ते
 तइओ भंगो, सेसेसु पदेसु सव्वत्थ पढमतइया भंगा । मणु-
 स्साणं सम्मामिच्छत्ते अवेदए अकसाइंमि य तइओ भंगो,
 अलेस्स केवलनाण अजोगीय न पुच्छिज्जंति, सेसपदेसु सव्वत्थ-
 पढमतइया भंगा । वाणमंतरजोइसियवेमाणिया जहा नेर-
 इया । नामं गोयं अंतरायं च जहेव नाणावरणिज्जं तहेव निरव-
 सेसं । सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति जाव विहरइ ॥सू० १॥

छवीसइमे बंधिसए एक्कारसमो उदेसो समत्तो ॥२६-१॥

छवीसइमं सयं समत्तं ॥२६॥

छाया-अचरमः खलु भदन्त ! नैरयिकः पापं कर्म किम् अवधनात् पृच्छाः
 गौतम ! अस्त्येकक एवं यथैव प्रथमोद्देशके प्रथमद्वितीयौ भङ्गौ भणितव्यौ सर्वत्र
 यावत् श्रेष्ठेन्द्रियतिर्यग्योनिकानाम् । अचरमः खलु भदन्त । मनुष्यः पापं कर्म किम्
 अवधनात् पृच्छा, गौतम ! अस्त्येककोऽवधनात् वध्नाति भन्तस्यति१, अस्त्येकको-
 ऽवधनात् वध्नाति न भन्तस्यति२ अस्त्येककोऽवधनात् न वध्नाति भन्तस्यति३ ।
 सलेश्यः खलु भदन्त ! अचरमो मनुष्यः पापं कर्म किम् अवधनात् एवमेव त्रयो-
 भङ्गाश्रमविहीना भणितव्याः, एवं यथैव प्रथमोद्देशके । नवरं येषु तत्र विंशतिषु
 चत्वारो भङ्गा स्तेषु इह आदिमा स्रयो भङ्गा भणितव्या श्रमभङ्गवर्जाः ।
 अलेश्यः केवलज्ञानी च त्रयोगो च, एते त्रयोऽपि न पृच्छयन्ते, शेष तथैव । वाणम-
 न्तरज्योतिष्कवैमानिका यथा नैरयिकाः । अचरमः खलु भदन्त ! नैरयिकः

જ્ઞાનાવરણીયં કર્મ કિમ્ અવધનાત્ પૃચ્છા. ગૌતમ ! એવ ચૈવ પાપં મનુષ્યેષુ સક્ષપાતિષુ લોભકપાતિષુ ચ પ્રથમદ્વિતીયૌ મજ્ઞૌ, શેષા અપ્તાદગ ચરમવિઘ્નીનાઃ, શેષં તથૈવ યાવદ્ વૈપ્રાનિઘ્નાનામ્ । દર્શનાવરણીયમપિ એવમેવ નિરવશેષમ્ । વેદનીયે સર્વત્રાપિ પ્રથમદ્વિતીયૌ મજ્ઞૌ યાવદ્વૈનાનિકાનામ્, નવરં મનુષ્યેષુ અલેશ્યઃ કેવલી અયોગી ચ નાસ્તિ । અચરમઃ સ્વલુ મદન્ત ! નૈરયિકઃ મોહનીયં કર્મ કિમ્ અવધનાત્ પૃચ્છા, ગૌતમ ! ચૈવ પાપં તથૈવ નિરવશેષ યાવદ્વૈમાનિકઃ । અચરમઃ સ્વલુ મદન્ત ! નૈરયિકઃ આયુષ્ક કર્મ કિમ્ અવધનાત્ પૃચ્છા, ગૌતમ ! પ્રથમ-તૃતીયૌ મજ્ઞૌ ધ્વં સર્વ પદેષ્વપિ નૈરયિકાણાં પ્રથમતૃતીયૌ મજ્ઞૌ નવરં સમ્યગ્મિ-મિથ્યાત્વે તૃતીયો મજ્ઞઃ । एवं चावत् स्तनितकुमाराणाम् । पृथ्वीकायिकाप्-कायिकवनस्पतिकायिगानां तेजोलेश्याया तृतीयो मज्ज्ञः । शेषेषु पदेषु सर्वत्र प्रथमतृतीयो मज्ज्ञौ । तेजस्कायिकवायुकायिकानां सर्वत्र प्रथमतृतीयो मज्ज्ञौ । द्वीन्द्रियत्रीन्द्रियचतुरिन्द्रियाणाम् एवमेव नवरं सम्यक्त्वे औधिकज्ञाने आभिनि-बोधिकज्ञाने श्रुतज्ञाने, एतेषु चतुर्ष्वपि स्थानेषु तृतीयो मज्ज्ञः । पञ्चेन्द्रिय-तिर्यग्योनिकानां सम्यग्मिमिथ्याત્વે तृतीयो मज्ज्ञः, शेषेषु सर्वत्र प्रथमतृतीयो मज्ज्ञौ । मनुष्याणां सम्यङ्मिथ्यात્वे अवेदके अरूपायिनि च तृतीयो मज्ज्ञः अलेश्य-केवलज्ञानायोगिनश्च न पृच्छन्ते शेषेषु पदेषु सर्वत्र प्रथमतृतीयमज्ज्ञौ । वानव्यन्तरज्योतिष्कवैमानिका यथा नैरयिकाः नामगोत्रमन्तरायं च यथैव ज्ञाना-वरणीयं तथैव निरवશેषम् । तदेवं मदन्त ! तदेव मदन्त इति यानद्विहरति । ॥ ૦૧ ।

इति पद्विंशतितमे वन्धिशतके एकादशोद्देशकः समाप्तः ॥ २६ ॥ ११

ટીકા—‘અચરિમેણ મંતે ! નેરહણ’ અચરમઃ સ્વલુ મદન્ત ! નૈરયિકઃ ‘પાવં કર્મ્મં કિં વંધી પુચ્છા’ પાપં કર્મ કિમ્ અવધનાત્ વધનાતિ મન્તસ્યતિ, ઇત્યાદિ ક્રમેણ

છવીસવે શતકકે ગ્યારહવે ઉદ્દેશક કા પ્રારંભ

દશવે ઉદ્દેશક કા નિરૂપણ કરકે અવ સૂત્રકાર ક્રમ પ્રાપ્ત ૧૧ વે ઉદ્દેશક કા કથન કરતે હૈ—

‘અચરિમેણ મંતે ! નેરહણ પાવં કર્મ્મં કિં વંધી’—ઈત્યાદિ

ટીકાર્થ—હે મદન્ત ! જો નૈરયિક અચરમ હોતો હૈ ત્થ વહ કયા પાપકર્મ્મ કો પહિલે સે વાંધ ચુકા હોતા હૈ ? વર્તમાન કાલ મેં બી કયા વહ

અગીયારમા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ—

દશમાં ઉદ્દેશાનું નિરૂપણ કરીને હવે સૂત્રકાર ક્રમપ્રાપ્ત આ અગીયારમાં ઉદ્દેશાનું કથન કરે છે ‘અચરિમેણ મંતે ! નેરહણ પાવં કર્મ્મ કિં વંધી’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—હે ભગવન્ જો નૈરયિક અચરમ હોય છે, તે શું પાપકર્મ્મના બધ પહેલેથી જ વાંધી ચૂકેલ હોય છે ? વર્તમાન કાળમાં પણ તે પાપકર્મ્મના

ચતુર્મજ્જકઃ પ્રશ્નઃ પૃચ્છયા સંગૃહ્યતે । ભગવાનાહ—‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘अत्येगइए एव जहेव पढमोद्देसए’ अस्त्येकक एवं यथैव प्रथमोद्देशके ‘पढमवितिया भंगा भाणियन्वा सव्वत्थ जाव पंचिदियतिरिक्खजोणियाणं’ प्रथमद्वितीयौ भङ्गौ भणितव्यौ सर्वत्र यावत् पञ्चेन्द्रियतिर्यग्गोणिकानां तदयमर्थः हे गौतम ! कश्चिदेकोऽचरमनारकः पापं कर्म अवध्नात् वध्नाति भन्त्स्यति ?

पापकर्म का बन्ध करता है ? और भविष्यत् काल में भी क्या वह पापकर्म का बंध करेगा ? इत्यादि क्रम से यहाँ चार भंगों वाला प्रश्न गौतमस्वामीने प्रभुश्री से किया है, इसके उत्तर में प्रभुश्री गौतमस्वामी से कहते हैं—‘गोयमा ! अत्येगइए एव जहेव पढमोद्देसए०’ हे गौतम ! कोई एक अचरम नैरयिक ऐसा होता है जो पापकर्म का बंध कर चुका होता है, वर्तमान में भी वह पापकर्म का बन्ध करता है और भविष्यत् काल में भी वह पापकर्म का बन्ध करने वाला होता है, तथा—कोई एक अचरम नैरयिक ऐसा होता है, जो भूतकाल में पापकर्म का बंध कर चुका होता है, वर्तमान में भी वह पापकर्म का बन्ध करता है पर भविष्यत् काल में वह पापकर्म का बन्ध नहीं करता है । इस प्रकार से प्रथम उद्देशक में कहे गये प्रथम द्वितीय भंग यहाँ भणितव्य हैं । और ये दो भंग यावत् पञ्चेन्द्रिय तिर्यग्गोणिक तक यहाँ भणितव्य हुए हैं । यहाँ यावत्पद से ‘अचरम भवनपति, पृथिवी अप्, तेजः, वायु, वनस्पति, दोइन्द्रिय, तेइन्द्रिय, चौइन्द्रिय इन सब का

બંધ બાંધે છે ? અને ભવિષ્ય કાળમાં પણ તે પાપકર્મનો બંધ બાંધશે ? આ પ્રકારથી અહિંયા ચાર ભંગાત્મક પ્રશ્ન ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને પૂછેલ છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘ગોયમા ! અત્યે-ગइए एवं जहेव पढमउद्देसए’ હે ગૌતમ ! કોઈ એક અચરમ નૈરયિક એવો હોય છે કે—જે ભૂતકાળમાં પાપકર્મનો બંધ કરી ચૂકેલ હોય છે. વર્તમાનમાં પણ તે પાપકર્મનો બંધ કરે છે, અને ભવિષ્યમાં પણ તે પાપ કર્મનો બંધ કરવાનો હોય છે. તથા એક અચરમ નારક એવો હોય છે કે—ભૂતકાળમાં તેણે પાપકર્મનો બંધ કર્યો છે. વર્તમાન કાળમાં પણ તે પાપ કર્મનો બંધ કરે છે. પરંતુ ભવિષ્યકાળમાં તે પાપ કર્મનો બંધ કરતો નથી. આ રીતે પહેલા ઉદ્દેશમાં કહેલા પહેલો અને બીજો એ બે ભંગો અહિંયા સ્વીકાર્યા છે. અને આ બે ભંગો યાવત્પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોની સુધી અહિંયા કહેવાના છે આજ પ્રમાણે યાવાત્પદથી ‘અચરમ, ભવનપતિ પૃથ્વી, અપ્, તેજ, વાયુ, વનસ્પતિ, બે ઇન્દ્રિય ભવો, ચાર ઇન્દ્રિયવાળા ભવો આ બધા ગ્રહણ કરાયા છે. આ તમામના

કશ્ચિદેકોઽચરમો નારકઃ પાપં કર્મં અવધ્નાત્ વધ્નાતિ ન મન્ત્યતીત્યાકારકૌ
દ્વાવાદ્યૌ મજ્ઞૌ યથા પ્રથમોદ્દેશકે કથિતૌ તથૈવ અચરમનારકસ્ય પાપકર્મબન્ધ-
નેઽપિ વક્તવ્યૌ, ચરમનારકાદારમ્ય પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકં યાવત્, અત્ર યાવત્પદેન
અચરમ ભવનપતિ પૃથિવ્યપ્તેજો વાયુવનસ્પતિદ્વિ-ત્રિ-ચતુરિન્દ્રિયમકરણપર્યન્તસ્ય
ગ્રહણં ભવતિ, સર્વત્રાલાપપ્રકારઃ સ્વયમેવોદનીય ઇતિ । અચરમોદ્દેશકે નૈરયિકા
દારમ્ય પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકપર્યન્તેષુ પદેષુ પાપં કર્મશ્રિત્ય આધાવેવ દ્વૌ મજ્ઞકૌ
વક્તવ્યાવિતિ નિષ્કર્ષ ઇતિ । ‘અચરિમે ણં મંતે ! મણુસ્સે’ અચરમઃ સ્વલ્લ મદન્ત ।
મનુષ્યઃ ‘પાવં કર્મં કિં વંધી પુચ્છા’ પાપં કર્મં કિમવધ્નાત્ વધ્નાતિ મન્ત્યતિ
ત્યાદ્યાકારકશ્ચતુર્મજ્ઞકઃ પ્રશ્નઃ પૂચ્છયા સંગૃહ્યતે । મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ,
‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘અત્યેગદ્દ વંધી વંધદ્ વંધિસ્સદ્’ અસ્ત્યેકકોઽચરમો મનુષ્યઃ
પૂર્વકાલે પાપં કર્મં અવધ્નાત્, વર્તમાનકાલે પાપં કર્મં વધ્નાતિ, અનાગતકાલે

ગ્રહણ હુઆ હૈ । इन सच में आलाप प्रकार अपने आप उद्भावित
करना चाहिये, तात्पर्य इस कथन का केवल इतना ही है कि अचरम
नैरयिक से लेकर अचरम पच्येन्द्रियतिर्यग्योनिक तक के पदों में इस
उद्देशक में आदिके दोही भंग वक्तव्य हैं । ‘अचरिमे णं मंते ! मणुस्से०’
‘हे भदन्त ! जो मनुष्य अचरम होता है वह क्या पापकर्म का बन्ध
कर चुका होता है ? वर्तमान में वह पापकर्म का बन्ध करता है ? और
भविष्यत् में भी वह पापकर्म का क्या बन्ध करने वाला होता है ? इस
रूप से यहां पर भी चार भंगोवाला प्रश्न गौतमस्वामीने प्रभुश्री से
पूछा है, उत्तर में प्रभुश्रीने कहा है-‘गोयमा ! अत्येगदद् वंधी वंधद्
बंधिस्सद्’ हे गौतम ! कोई एक अचरम मनुष्य ऐसा होता है जो
पापकर्म का बन्ध कर चुका होता है, वर्तमान में भी वह पापकर्म

સંબંધમાં આલાપકે સ્વયં સમજી લેવા આ કથનનું તાત્પર્ય એ છે કે—
અચરમ નૈરયિકથી લઈને અચરમ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિક સુધીના પદોમાં આ
ઉદ્દેશમાં પહેલો અને બીજો એ બેજ ભગો કહેવાના છે. ‘અચરિમે ણં મંતે !
મણુસ્સે !’ હે ભગવન્ જે મનુષ્ય અચરમ હોય છે, તે શું પાપકર્મનો બંધ
કરી ચુકેલ હોય છે ? વર્તમાન કાળમાં તે પાપકર્મનો બંધ કરે છે ? અને
ભવિષ્ય કાળમાં તે પાપ કર્મનો બંધ કરવાનો હોય છે ? આ પ્રકારથી
આ વિષયમાં પણ ચાર ભગાત્મક પ્રશ્ન ગૌતમસ્વામીએ પૂછેલ છે. આ પ્રશ્નના
ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમ સ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા ! અત્યેગદ્દ વંધી, વંધદ્,
વંધિસ્સદ્’ હે ગૌતમ ! કોઈ એક અચરમ મનુષ્ય એવો હોય છે કે જે ભૂત-
કાળમાં પાપકર્મનો બંધ કરી ચુકેલ છે, વર્તમાન કાળમાં, પણ તે પાપ

પાપં કર્મ મન્ત્રસ્યતીત્યાકારકઃ પ્રથમો મજ્ઞઃ ૧। ‘અત્યેગદ્વંધી વંધઃ ન વંધિસ્સદ્’ અત્યેકકઃ કશ્ચિદ્દેકોઽચરમો મનુષ્યઃ પૂર્વકાલે પાપં કર્મ અવધ્નાત્ કશ્ચિદ્દેકોઽચરમો મનુષ્યો વર્તમાનકાલે પાપકર્મણો વન્ધં કરોતિ અનાગતકાલે ચ વન્ધં ન કરિષ્યતીતિ દ્વિતીયો મજ્ઞઃ ૨, ‘અત્યેગદ્વંધી ન વંધઃ વંધિસ્સદ્’ અત્યેકકઃ કશ્ચિદ્દેકોઽચરમો મનુષ્યોઽતીતકાલે પાપં કર્મ અવધ્નાત્, વર્તમાનકાલે પાપં કર્મ ન વધ્નાતિ, મવિષ્યત્કાલે પાપં કર્મ મન્ત્રસ્યતીતિ તૃતીયો મજ્ઞઃ ૨ इत्येवं क्रमेण प्रथमद्वितीयतृतीयमज्ञा अतुर्थवर्जा भगवता अनुमोदिता इति । ‘सल्लेस्सेणं भन्ते । अचरिमे मणुस्से’ सल्लेख्यो लेख्यायुक्तोऽचरमो मनुष्यः ‘पात्रं कम्मं किं वंधी पुच्छा’ पापं कर्म किम् अवध्नात् वध्नाति मन्त्रस्यति ? इत्यादि क्रमेण चतु

का बन्ध करता है और भविष्यत् में भी वह पापकर्म का बन्ध करने वाला होता है । तथा ‘अत्येगद्वं धी, वं धः न वं धिस्सद’ कोई एक अचरम मनुष्य ऐसा होता है जो भूतकाल में भी पापकर्म का बन्ध कर चुका होता है, वर्तमान में भी वह पापकर्म का बन्ध करता है पर भविष्यत् काल में वह पापकर्म का बन्ध करने वाला नहीं होता है । तथा ‘अत्येगद्वं धी न वं धः वं धिस्सद’ कोई एक अचरम मनुष्य ऐसा होता है जो भूतकाल में पापकर्म का वध कर चुका होता है, पर वह वर्तमान में पापकर्म का वन्ध नहीं करता है पर भविष्यत् में वह पापकर्म का वं ध करनेवाला होता है । इस प्रकार से चतुर् अंग वर्जित ये तीन अंग यहां भगवान् ने अनुमोदित किये हैं । ‘सल्लेस्से णं भन्ते ! अचरिमे मणुस्से’ हे भदन्त ! जो सल्लेख्य अचरम मनुष्य होता है—वह क्या पूर्वकाल में पापकर्म का वन्ध कर चुका होता है ? वर्तमान में वह

કર્મનો બધ કરે છે અને ભવિષ્યમા પણ તે પાપકર્મનો બધ કરવાનો હોય છે તથા—‘અત્યેગદ્વંધી વંધઃ ન વંધિસ્સદ્’ કોઈ એક અચરમ મનુષ્ય એવો હોય છે કે—જે ભૂતકાળમા પાપ કર્મનો બધ કરી ચુકેલ હોય છે, વર્તમાન કાળમાં પણ તે પાપકર્મનો બધ કરે છે, પરંતુ ભવિષ્ય કાળમા તે પાપકર્મનો બધ કરવાનો હોતો નથી, તથા—‘અત્યેગદ્વંધી ન વંધઃ, વંધિસ્સદ્’ કોઈ એક અચરમ મનુષ્ય એવો હોય છે કે—જે ભૂતકાળમા પાપકર્મનો બધ બાંધેલ હોય છે, પણ વર્તમાન કાળમા તે પાપ કર્મનો બધ કરતો નથી પરંતુ ભવિષ્ય કાળમાં પાપ કર્મનો બધ કરવાનો હોય છે. આ રીતે ચોથા ભગને છોડીને આ ત્રણ ભગો અહિંયાં ભગવાને સમર્થિત કર્યા છે ‘સલ્લેસ્સે ણં ભન્તે ! અચરિમે મણુસ્સે’ હે ભગવન્ જે સલ્લેશ્ય અચરમ મનુષ્ય હોય છે, તે શુ ભૂતકાળમા પાપકર્મનો બધ કરી ચુકેલ

મંજુક: પ્રશ્ન: પૃચ્છયા સમૂહ્યતે મગવાનાદ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘એવ ચેવ તિન્નિ મંગા ચરમવિહ્વણા માણિયવ્વા, એવં જહેવ પદમુદેસણ’ એવમેવ અચરમમનુષ્યસ્ય પાપકર્મવન્ધને યથા ચતુર્થવર્ત્ત આઘા સ્થયો મજ્ઞાઃ કથિતા સ્તેનૈવ રૂપેણ સલેશ્યાઽચરમમનુષ્યસ્યાપિ પાપકર્મવન્ધને ત્રયો મજ્ઞા આઘા શ્રમચ્છિન્નોનાઃ-ચતુર્થમજ્ઞરહિતા મણિતવ્યા એવં યથૈવ પ્રથમોદેશકે કથિતાઃ પ્રથમોદેશકવદેવ અગ્રાપિ-એકાદશોદેશકેઽપિ ચતુર્થરહિતા આઘાસ્થયો મજ્ઞાઃ અચરમમનુષ્યસ્યાપિ વક્તવ્યા ઇતિ । પ્રથમોદેશકાપેક્ષયા સલેશ્યાચરમ-મનુષ્યસ્ય યદ્વૈલક્ષણ્યં તદ્ દર્શયતિ ‘નવરં’ ઇત્યાદિ, નવરં જેસુ તત્થ વીસેસુ ચત્તારિ મંગા તેસુ ઇહ આદિલ્લા તિન્નિ મંગા માણિયવ્વા ચરિમમંગવજ્જા’ નવરં ચેપુ પદેષુ તત્ર પ્રથમોદેશકે વિશતૌ પદેષુ ચત્તારો મજ્ઞાઃ સામાન્યાઃ કથિતા સ્તેપુ

પાપકર્મ કા બન્ધ કરતા હૈ ઓર ભવિષ્યત્ મેં ભી કયા વહ પાપકર્મ કા બન્ધ કરેગા ? ઇત્યાદિ ક્રમ સે યહાં ગૌતમસ્વામીને પ્રભુશ્રી સે ચાર મંગો ચાલા પ્રશ્ન પૂછા હૈ । હમકે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રીને ગૌતમસ્વામી સે કહા હૈ-‘ગોયમા’ એવં ચેવ તિન્નિ મંગા ચરમવિહ્વણા માણિયવ્વા એવં જહેવ પદમુદેસણ’ હે ગૌતમ ! યહાં પર ભી ચતુર્થ મંગ વર્જિત પ્રથમ દ્વિતીય ઓર તૃતીય એસે ત્રીન મંગ પ્રથમ ઉદેશક કે જૈસે કહના ચાહિયે પરન્તુ પ્રથમ ઉદેશક કી અપેક્ષા હમ અચરમ મનુષ્ય મેં જો વૈલક્ષણ્ય હૈ વહ ‘નવર જેસુ તત્થ વીસેસુ ચત્તારિ મંગા તેસુ ઇહ આદિલ્લા તિન્નિ મંગા માણિયવ્વા ચરિમમંગવજ્જા’ હસ સૂત્રપાઠ દ્વારા યહાં પ્રગટ કિયા ગયા હૈ, ઓર વહ હસ પ્રકાર સે હૈ કિ વહાં પ્રથમ ઉદેશક મેં જિન ૨૦ પદોં મેં ચાર મંગ સામાન્ય રૂપ સે કહે ગયે હૈં ડન ૨૦

હોય છે ? વર્તમાન કાળમા તે પાપકર્મનો બંધ કરે છે ? અને ભવિષ્ય કાળમા પણ શુ તે પાપ કર્મનો બંધ કરશે ? આ પ્રકારથી ગૌતમ સ્વામીએ ચાર ભગવાણો પ્રશ્ન પ્રભુશ્રીને પૂછેલ છે આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રભુશ્રી ગૌતમ સ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા ! એવં ચેવ તિન્નિ મંગા ચરમવિહ્વણા માણિયવ્વા’ હે ગૌતમ ! અહિયાં પણ ચોથા ભગને છોડીને બાકીના પહેલો, બીજો અને ત્રીજો એ ત્રણ ભગાઓ પહેલા ઉદ્દેશામા કહ્યા પ્રમાણે કહેલા છે પરંતુ પહેલા ઉદ્દેશાની અપેક્ષાથી આ લેશ્યાવાળા અચરમ મનુષ્યને જે વિલક્ષણપણુ છે, અર્થાત્ વિશેષતા છે. તે ‘નવરં જેસુ તત્થ વિસેસેસુ ચત્તારિ મંગા તેસુ ઇહ આદિલ્લા તિન્નિ મંગા માણિયવ્વા ચરિમમંગવજ્જા’ આ સૂત્રપાઠ દ્વારા અહિયાં પ્રગટ કરેલ છે, અને તે આ પ્રમાણે છે. કે ત્યા પહેલા ઉદ્દેશામાં જે ૨૦ વીસ પદોમા સામાન્ય રૂપથી ચાર ભગો કહ્યા છે, તે ૨૦ વીસ પદોમાં

विंशतिपदेषु इह एकादशोद्देशके अचरममनुष्यदण्डके आद्यास्तयो भङ्गा भणितव्याः—कथयितव्या अचरमभङ्गवर्जाः—चतुर्थमङ्गरहिताः यद्यपि मनुष्यपदे एतेषु विंशतिपदेषु सामान्यतश्चत्वारोऽपि भङ्गाः सम्भवन्ति तथापि अचरमत्वात् मनुष्यपदे चतुर्थो भङ्गो न भवति चरमस्यैव मनुष्यस्य चतुर्थमङ्गसद्भावात्। तानिच विंशतिपदानि एतानि—जीव१—सलेश्य२—शुक्ललेश्य३, शुक्लपाक्षिक४—सम्यग्दृष्टि५—ज्ञानि६—मतिज्ञानचतुष्टय१०— नो संज्ञोपयुक्त११—वेद१२—कषाय१३—लोभकषाय१४—सयोगि—मनोयोग्यादित्रय१६—साकारोपयु१७ क्ताऽनाकारोप२०—स्वरूपाणि, एतेषु पदेषु आद्यास्तयो भङ्गा वक्तव्या इति। ‘अलेस्से केवलनाणीय अजोगी य, एए तिन्नि वि न पुच्छिज्जंति’ अलेश्यः—लेश्यारहितः,

पदों में यहाँ ११ वें उद्देशक में अचरम मनुष्य दण्डक में चतुर्थ भंग वर्जित आदि के तीन भंग ही कहना चाहिये। यद्यपि मनुष्य पद में इन २० पदों में सामान्यतः चारों ही भंग संभवित होते हैं फिर भी अचरम होने से मनुष्य पद में चतुर्थ भंग नहीं होता है क्यों कि जो चरम मनुष्य होता है उसके ही चतुर्थ भंग का सद्भाव होता है। २० पद इस प्रकार से हैं—‘जीव१, सलेश्य२, शुक्ललेश्य३, शुक्लपाक्षिक४, सम्यग्दृष्टि५, ज्ञानी६, मतिज्ञानचतुष्टय ७, ८, ९, १०, नो संज्ञोपयुक्त ११, वेद १२ कषाय १३, लोभकषाय १४, सयोगी १५ मनोयोगी आदित्रय १६, १७, १८, साकारोपयुक्त १९ और अनाकारोपयुक्त २०’। इन २० पदों में आदि के तीन भंग ही वक्तव्य हुए हैं। ‘अलेस्से केवलनाणीय अजोगी य एए तिन्नि वि न पुच्छिज्जंति’ अलेश्य, केवल

अहिया आ अजियारमां उद्देशमा लेस्यावाणा अचरम मनुष्यना ढउकमां योथा ल गने छोडीने आदिना त्रलु ल गो ७ ओटले के पडेले, णीने अने त्रीने ओ त्रलु ल गो ७ उडेवा नेधये ने के मनुष्य पदमां आ वीसे पदोमा सामान्य प्रकारथी यारे ल गो स भवे छे, तो पलु अचरम होवाथी मनुष्यपदमा योथो ल ग होतो नथी. केम के-जे चरम मनुष्य होय छे, तेने ७ योथो ल ग स भवे छे. ते २० वीस पदो आ प्रमाणे —‘ओप १, सलेश्य, २ शुक्ल लेस्या ३, शुक्लपाक्षिक, ४, सम्यग्दृष्टि ५, ज्ञानी ६, मतिज्ञान ७, श्रुत ज्ञान, ८, अवधिज्ञान ९, केवण ज्ञान १०, नो संज्ञोपयुक्त ११, वेद १२, कषाय १३, लोभकषाय १४, सयोगी १५, मनोयोगी १६, वनययोगी १७, १८, साकारोपयुक्त १९, अने अनाकारोपयुक्त २०,’ आ वीस पदोमा आदिना त्रलु ल ग ७ ओटले के पडेले णीने अने त्रीने ओत्रलु ७ ल गो उह्या छे. ‘अलेस्से केवलनाणीय अयोगी य एए तिन्नि वि न पुच्छिज्जंति’ अलेश्य

કેવલજ્ઞાની ચ અયોગી ચ એતે ત્રયોડપિ મનુષ્યા ન પૃચ્છ્યન્તે, અલેક્ષ્યકેવલજ્ઞાન્ય-
યોગિ મનુષ્યત્રિપયે મદ્ધા ન પ્રષ્ટવ્યાઃ લેશ્યાદિરદિત્તવાદેઽ મદ્ધાભાવાદિતિ
અલેશ્યાયાસ્રયશ્વરમમદ્ધવન્ન એવ અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ ન મન્ત્સ્યતિત્યાકારકાશ્વ-
રમમદ્ધવન્ત એવ મદ્ધન્તિ અતોડત્ર એતે ન પ્રષ્ટવ્યા ઇતિ । ‘સેસં તહેવ’ શેપમ્ એત-
દ્વ્યતિરિક્તં સર્વં તથૈવ પ્રથમોદેશરૂપદેવ જ્ઞાતવ્યમિતિ । ‘વાળમંતરજોહસિય
વેમાણિયા જહા નેરહ્યા’ વાનવ્યન્તરજ્યોતિષ્કવૈમાનિકા નારકવદેવ પ્રથમ-
દ્વિતીયમદ્ધકા જ્ઞાતવ્યા ઇતિ । જ્ઞાનાવરણીયદષ્ટકે આહ-‘અચરિમે ણં’ ઇત્યાદિ,
‘અચરિમેણં મંતે ! નેરહ્ય’ અચરમઃ સ્વલુ મદન્ત ! નૈરયિકઃ ‘ણાણાવરણિજ્ઞં કમ્મં
કિં વંધી પુચ્છા’ જ્ઞાનાવરણીયં કર્મં કિમ્ અવધ્નાત્ પૂર્વકાલે વન્નાતિ, અનાગત-
કાલે જ્ઞાનાવરણીયં કર્મ મન્ત્સ્યતિ, ઇત્યાદિક્રમેણ ચતુર્મદ્ધકઃ પ્રશ્નઃ પૃચ્છ્યા
સંગૃહ્યતે । મગવાનાહ- ‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘એવં જહેવ

જ્ઞાની ઔર અયોગી इन मनुष्यों में केवल एक चतुर्थ भंग ही होता है,
क्योंकि ये तीनों चरम ही होते हैं अतः इस अचरमउद्देशक में इनकी
पृच्छा नहीं की जाती है ।

‘સેસં તહેવ’ इस कथन के अतिरिक्त और सब बाकी का कथन
प्रथम उद्देशक के जैसा ही जानना चाहिये, ‘वाणमंतरजोहसिय
वेमाणिया जहा नेरह्या’ वानव्यन्तर ज्योतिष्क और वैमानिक नारक
के जैसे ही प्रथम और द्वितीय भंगवाले जानना चाहिये । ‘अचरिमेणं
मंते ! नेरह्य णाणावरणिज्जं कम्मं किं वंधी पुच्छा’ हे भदन्त ! जो
नैरयिक अचरम होता है वह क्या ज्ञानावरणीय कर्म का बन्ध कर
चुका होता है ? वर्तमान में भी वह क्या उसका बन्ध करता है ?
और भविष्यत् में भी क्या वह उसका बंध करेगा ? इत्यादि रूप से

કેવળજ્ઞાની, અને અયોગી એ મનુષ્યોમાં કેવળ એક ચોથો ભંગજ હોય છે.
કેમકે એ ત્રણે ચરમ જ હોય છે. તેથી આ અચરમ ઉદ્દેશમાં તેમના
સંબંધી પ્રશ્ન કરવામાં આવતો નથી. ‘સેસં તહેવ’ આ કથન શિવાય બાકીનું
બીજું તમામ કથન પહેલા ઉદ્દેશમાં કહ્યા પ્રમાણે સમજવું.

‘વાળમંતરજોહસિયા વેમાણિયા જહા નેરહ્યા’ વાનવ્યન્તર જ્યોતિષ્ક અને
વૈમાનિકને નારકના કથન પ્રમાણે જ પહેલા અને બીજા એ બે ભંગવાળા
સમજવા. ‘અચરિમેણં મંતે ! નેરહ્ય ણાણાવરણિજ્ઞં કમ્મં કિં વંધી પુચ્છા’
હે ભગવન્ જે નૈરયિક અચરમ હોય છે, તેણે ભૂતકાળમાં જ્ઞાનાવરણીય
કર્મનો બંધ કરેલ હોય છે ? વર્તમાન કાળમાં પણ તે તેનો બંધ કરે છે ?
અને ભવિષ્ય કાળમાં તે તેનો બંધ કરશે ? આ પ્રમાણે ચાર ભંગોવાળો

પાવં' એવ યથૈવ પાપં કર્મં યથા પાપકર્મદળકે અચરમનારકસ્યાચ્ચૌ દ્વૌ મજ્જકૌ કથિતૌ તેનૈવ રુપેણ અચરમનારકસ્ય જ્ઞાનાવરણીયકર્મણઃ વન્ધેડપિ-કથિ-
દેકોડચરમો નારકઃ પૂર્વકાલે જ્ઞાનાવરણીયં કર્મં અવધનાત્, વર્તમાનકાલે વધનાતિ,
અનાગતકાલે મન્તસ્યતિ ચ જ્ઞાનાવરણીયં કર્મં ૧, તથા કથિદેકો નારકઃ પૂર્વકાલે
જ્ઞાનાવરણીયં કર્મં અવધનાત્, વધનાતિ વર્તમાનકાલે, ન મન્તસ્યતિ અનાગતકાલે
જ્ઞાનાવરણીયં કર્મં ૨, इत्याकारकौ द्वौ आचौ मज्जी तृतीयचतुर्थवजौ वक्तव्यौ इति ।
અચરમનારકસ્ય પાપકર્મદળકાપેક્ષયા જ્ઞાનાવરણીયકર્મદળકે વૈલક્ષણ્ય પ્રતિપા-
દયન્નાહ-‘નવરં’ इत्यादि, ‘नवरं मणुस्सेसु कमाइसु लोभकमाइसु य पढमवितिया

ચાર મંગોવાલા यह प्रश्न गौतमस्वामीने प्रभुश्री से किया है इसके
उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-‘गोयमा । एवं जहेव पाव’ हे गौतम पापकर्म
दण्डक में जिस रीति से अचरम नारक के आदि के दो भग कहे गये
हैं उमी रीति से अचरम नारक के ज्ञानावरणीय कर्म के बध में भी
आदि के दो ही भग कहना चाहिये तृतीय चतुर्थ भग नहीं । जैसे-
कोई एक अचरमनारक ऐसा होता है कि जिसके द्वारा पूर्वकाल में ज्ञाना-
वरणीय कर्म का बन्ध किया गया होता है, वर्तमान में भी वह उसका
बन्ध करता है और आगे भी वह उसका बन्ध करेगा १ तथा कोई एक
अचरम नारक ऐसा होता है कि जिसके द्वारा पूर्वकाल में ज्ञानावरणीय
कर्म का बन्ध किया गया होता है वर्तमान में भी वह उसका बन्ध
करता है, पर भविष्य में वह उसका बन्ध करनेवाला नहीं होता है २

‘ऐसे ये दो भग ज्ञानावरणीय कर्म के बन्ध करने के सम्बन्ध में

પ્રશ્ન ગૌતમ સ્વામીએ પ્રભુશ્રીને પૂછ્યો છે આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે
છે કે-‘ગોયમા એવજહેવ પાવં’ હે ગૌતમ ! પાપકર્મ દંડકમાં જે પ્રમાણે
અચરમ નારકને આદિના એટલે-પહેલો અને બીજો એ બે ભંગો કહ્યા છે.
એજ પ્રમાણે અચરમ નારકને જ્ઞાનાવરણીય કર્મના બધમાં પણ આદિના એ
બે ભંગો જ કહેવા જોઈએ ત્રીજો અને ચોથો ભગ કહેવાનો નથી. જેમ કે-
કોઈ એક અચરમ નારક એવો હોય છે કે જેના દ્વારા ભૂતકાળમાં જ્ઞાનાવરણીય
કર્મનો બધ કરાયો હોય છે વર્તમાન કાળમાં પણ તે તેનો બધ કરે છે અને
ભવિષ્ય કાળમાં પણ તે તેનો બધ કરશે ૧ તથા-કોઈ એક અચરમ નારક એવો
હોય છે કે-જેણે ભૂતકાળમાં જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બધ કર્યો હોય છે વર્તમાન
પણ તે તેનો બધ કરે છે પરંતુ ભવિષ્ય કાળમાં તે તેનો બધ
કરવાનાજો હોતો નથી, ૨ ‘આ રીતે આ બે ભંગો જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો
બધ કરવાના સબધી અચર નારક દંડકમાં કહ્યા છે ‘નવરં’ મણુસેસુ

ભંગા' નવરં મનુષ્યેષુ સમુચ્ચયમનુષ્યેષુ મકપાયિષુ લોમકપાયિષુ ચ પ્રથમદ્વિતીયો
અવધનાત્ વધનાતિ મન્તસ્યતિ, અવધનાત્ વધનાતિ ન મન્તસ્યતિ, इत्याकारकौ
द्वावाद्यावेव भङ्गौ वक्तव्यौ पापकर्मदण्डके सकपायलोभकपायिषु आद्यास्त्रयो
भङ्गकाः कथिता अत्र तु आद्यौ द्वावेव यत एते ज्ञानावरणीयं कर्म अवद्भ्या पुन
र्वन्धका न भवन्ति कपायिणां सदैव ज्ञानावरणीयकर्मणां बन्धकत्वात् चतुर्थस्तु
भङ्गोऽचरमत्वादेव न सम्भवतीति भावः । 'सेसा अट्टारसचरमविहूणा' शेषा अष्टा-
दशचरमभङ्गविहीनाः सकपायलोभकपायं च परित्यज्य ज्ञेयेषु जीवसलेश्य शुक्ल-
पाक्षिकसम्यग्दृष्टिज्ञानमतिज्ञानादि चतुष्टय नोसंज्ञोपयुक्तवेदसयोगि मनोयोग्यादि
त्रय साकारोपयुक्तानाकारोपयुक्तेषु अष्टादशपदैषु चतुर्थभङ्गवर्जा आद्यास्त्रयोऽपि

અચરમનારક દણ્ડક મેં વતલાયે ગયે હૈં । 'નવરં' મનુષ્યેષુ સકસાહસુ
લોમકસાહસુ ચ પદમચિતિયા ભંગા 'પરન્તુ વિશેષ યહ હૈં કિ
સામાન્ય મનુષ્યો મેં-સકપાયી ઔર લોમકપાયી મનુષ્યો મેં યહાં પ્રથમ
ઔર દ્વિતીય યે દો ભગ હી વક્તવ્ય હુણ હૈં । પર પાપકર્મ દણ્ડક મેં
તો કપાયી ઔર લોમ કપાયી મનુષ્યા મેં આદિ કે ત્રીન ભંગ વક્તવ્ય
હુણ હૈં । યહાં જો આદિ કે દો ભંગ કહે ગયે હૈં ડસકા કારણ એસા હૈ
કિ યે જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કો નહીં ચાંધ કરકે પુનઃ વંધક નહીં હોતે હૈં
ક્યોંકિ સકપાયી મનુષ્યો મેં જ્ઞાનાવરણીય કર્મો કી સદા હી વંધકતા
રહતી હૈ । યહ ચતુર્થ ભંગ અચરમ હોને કે કારણ સંભવિત હી નહીં
હોતા હૈ । 'સેસા અટ્ટારસચરમવિહૂના' પાકી કે ૧૮ પદો મેં સકપાય
-પવં લોમકપાય પદ કો છોડકર જીવ, સલેશ્ય, શુક્લલેશ્ય, શુક્લ
પાક્ષિક, સમ્યગ્દૃષ્ટિ, જ્ઞાની, મતિજ્ઞાનાદિચતુષ્ટય, નોસંજોપયુક્ત, વેદ,

કસાહસુ લોમ કસાહસુ ચ પદમચિતિયા ભંગા' પરન્તુ અહિં વિશેષપણું એ છે કે-
સામાન્ય મનુષ્યોમા કપાયી અને લોમકપાયવાળા મનુષ્યોમાં અહિયાં પહેલો
અને બીજો એ બેજ લગો કહ્યા છે. પરન્તુ પાપકર્મના દડકમા તો કપાયવાળા
અને લોમ કપાયવાળા મનુષ્યોમા પહેલા ત્રણ લગો કહ્યા છે અહિયાં આદિ
પહેલો અને બીજો એ બે લગો કહેવાનું કહ્યું છે તેનું કારણ એ છે કે-તે
જ્ઞાનાવરણીય કર્મના બધ ન કરીને ફરીથી તેને બધવાળો હોતો નથી. કેમકે
કપાયવાળા મનુષ્યોમા જ્ઞાનાવરણીય કર્મોનું બધકપણું સદાકાળ રહે છે.
અચરમ હોવાથી ચોથો ભંગ સંભવિત થતો નથી 'સેસા અટ્ટારસચરમવિહૂના'
ખાકીના અઠાર પદોમા સકપાય અને લોમ કપાય પદને છોડીને જીવ, શુક્લ
લેશ્યાવાળા, શુક્લપક્ષિક, સમ્યગ્દૃષ્ટિ, જ્ઞાની, મતિજ્ઞાન વિગેરે આર જ્ઞાન,

મજ્ઞા યથાયથમુદાહરણીયાઃ । ‘સેસં તહેવ જાવ વેમાણિયાણં’ શોષ તથૈવ યાવદ્વૈ-
માનિકાનામ્ , મનુષ્યાન્ વિહાય શોષાણાં સર્વેષાં વૈમાનિકાન્તદ્દંડકાનાં સર્વપદેષુ
તથૈવ નારકવદેવ પ્રથમદ્વિતીયૌ મજ્ઞૌ વક્તવ્યૌ ઇતિ । ‘દરિમણાવરણિજ્જં પિ એવં
ચેવ નિરવસેસં’ દર્શનાવરણીયમપિ એવમેવ નિરવશોષં યથા જ્ઞાનાવરણીયેન કર્મણા
કર્મબન્ધવક્તવ્યતા કથિતા તથૈવ દર્શનાવરણીયેન દ્દંડકા મણિતવ્યાઃ ‘વેયણિજ્જે
સવ્વત્થં વિ પદમચિતિયા મંગા જાવ વેમાણિયાણં’ વેદનીયે સર્વત્રાપિ પ્રથમદ્વિતીયૌ
મજ્ઞૌ અવધનાત્ વધનાતિ મન્તસ્યતિ ૧, અવધનાત્ વધનાતિ ન મન્તસ્યતિ ૨ ઇત્યા-
કારકૌ દ્વૌ મજ્ઞૌ જ્ઞાતવ્યૌ એવમેવ વૈમાનિકરૂપ્યન્તેઽપિ પ્રથમદ્વિતીયૌ મજ્ઞૌ વેદ-
નીયકર્મવિષયે જ્ઞાતવ્યાવિતિ । ‘નવરં મણુસેસુ અહેસે કેવલી અયોગી નત્થિ’

સયોગી, મનોયોગી આદિ ત્રીણ સાકારોપયોગયુક્ત, ઓર અનાકારો-
પયુક્ત હન મેં ચતુર્થ ભંગ કો છોડકર આદિ કે ત્રીણ ભંગ કહના ચાહિયે ।

‘સેસં તહેવ જાવ વેમાણિયાણં’ મનુષ્યોં કે સિવાય સભી દંડકોં
કા યાવત્ વૈમાનિક દંડક તક કા કથન નૈરયિકોં કે સમાન
કરના ચાહિયે । અર્થાત્ હન સભી દંડકોં મેં ભી નૈરયિકોં કે જેસે
પ્રથમ ઓર દ્વિતીય દો ભંગ હી કહના ચાહિયે । ‘દરિમણાવરણિજ્જં પિ
એવં ચેવ નિરવસેસં’ જિસ રીતિ સે જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કે સાથ બન્ધ
કો વક્તવ્યતા કહી ગઈ હૈં ડસી રીતિ સે દર્શનાવરણીય કર્મ કે સાથ
ભી બન્ધ કો વક્તવ્યતા કહની ચાહિયે,—‘વેયણિજ્જે સવ્વત્થં વિ પદમ-
ચિતિયા મંગા જાવ વેમાણિયાણં’ વેદનીય કર્મ મેં ભી સર્વત્ર પદોં મેં
પ્રથમ દ્વિતીય ભંગ વૈમાનિક તક કહના ચાહિયે, ‘નવરં મણુસેસુ

નાસ શોપયેગી અને અનાકારોપયોગવાળામા એથા ભંગને છોડીને પહેલો,
બીજો અને ત્રીજો એ ત્રણ ભગો કહેવા ભેઈએ.

‘સેસ તહેવ જાવ વેમાણિયાણં’ મનુષ્યોના શિવાય બધા જ દંડકોતું યાવત્
વૈમાનિક દંડક સુધીનું કથન નૈરયિકોના કથન પ્રમાણે કહેવું ભેઈએ અર્થાત્ આ
બધા દંડકોમા પહેલો અને બીજો એ બે ભગો જ કહેવાના કહ્યા છે ‘દરિમણા-
વરણિજ્જંપિ એવં ચેવ નિરવસેસં’ એ પ્રમાણે જ્ઞાનાવરણીય કર્મની સાથે
બધ સબધી કથન કર્યું છે, એજ પ્રમાણે દર્શનાવરણીય કર્મની સાથે
ત્રણ બધ સબધી કથન કહેવું ભેઈએ અર્થાત્ દર્શનાવરણીય કર્મ સાથે ત્રણ
દંડકો કહેવા ભેઈએ ‘વેયણિજ્જે સવ્વત્થં વિ પદમચિતિયા મંગા જાવ વેમાણિ
યાણં વેદનીય કર્મમા ત્રણ બધાજ પદોમા વૈમાનિકો સુધી પહેલો અને બીજો
એ-બે ભગો કહેવા ભેઈએ ‘નવર મણુસેસુ અહેસે કેવલી અયોગી નત્થિ’

નવરં મનુષ્યેષુ અલેશ્યઃ કેવલી અયોગી નાસ્તિ કેવલં મનુષ્યેષુ અલેશ્યઃ કેવલી અયોગી મનુષ્યેઽચરમો ન ભવતિ ૧તેપાં ચરમત્વસ્યૈવ સદ્ભાવાદિતિ । ‘અચરિમેણં મંતે ! નેરહ્ણ’ અચરમઃ સ્વલુ ભદન્ત ! નૈરયિકઃ ‘મોહણિજ્ઞં કમ્મં કિં વંધી પુચ્છા’ મોહનીયં કર્મ કિં પૂર્વકાલે અવધ્નાત્, વર્તમાનકાલે વધ્નાતિ ભવિષ્ય-ત્કાલે મન્તસ્યતિ૧, તથા મોહનીયં કર્મ અવધ્નાત્ વધ્નાતિ ન મન્તસ્યતિ૨, અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ મન્તસ્યતિ૩, અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ ન મન્તસ્યતિ૪-૧ત્યેવં

અલેશ્યે કેવલી અજોગી નત્થિ’ વિશેષ યહ હૈ કિ મનુષ્ય પદ મેં લેશ્યારહિત, કેવલી એવં અયોગી યે મનુષ્ય અચરમ નહીં હોતે હૈં । કયોંકી સ્વ મેં ચરમતા કા હી સદ્ભાવ રહતા હૈ અતઃ યહાં પર યે પદ નહીં કહને યાહિયે ‘અચરિમેણં મંતે ! નેરહ્ણ’ હે ભદન્ત । જો નૈરયિક અચરમ હોતા હૈ વહ કયા ‘મોહણિજ્ઞં કમ્મ કિં વંધી પુચ્છા’ મોહનીય કર્મ કો મૂતકાલ મેં વાંધ ચુકા હોતા હૈ, વર્તમાન મેં મી કયા વહ મોહનીય કર્મ કો વાંધતા હૈં ? ઓર ભવિષ્યત્ કાલ મેં મી કયા વહ મોહનીય કર્મ કો વાંધનેવાલા હોતા હૈ ? અથવા કયા વહ મૂતકાલ મેં મોહનીય કર્મ કો વાંધ ચુકા હોતા હૈ ? વર્તમાન મેં મી વહ ઉસે વાંધતા હૈ પર કયા વહ ઉસે ભવિષ્યત્ કાલ મેં વાંધનેવાલા નહીં હોતા હૈ ? અથવા-કયા વહ મોહનીય કર્મ કો મૂતકાલ મેં વાંધ ચુકા હોતા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ ઉસે કયા નહીં વાંધતા હૈ ? ભવિષ્યત્ કાલ મેં કયા ઉસે વાંધેના ? અથવા મૂતકાલ મેં હી વહ ઉસે વાંધ ચુકા હોતા હૈ ?

વિશેષતા એ છે કે-મનુષ્ય પદમાં લેશ્યા સહિત કેવલી અને અયોગી એ મનુષ્યો અચરમ હોતા નથી કેમ કે-ખામાં ચરમ પણાનો જ સદ્ભાવ રહે છે તેથી અહીંયા એ પદો કહેવાના નથી ‘અચરિમેણ મતે ! નેરહ્ણ’ હે ભગવન્ જે અચરમ નૈરયિક હોય છે, તે શુ ‘મોહણિજ્ઞં કમ્મ કિં વંધી પુચ્છા’ ભૂતકાળમાં મોહનીય કર્મનો ખધ કરી ચૂકેલ હોય છે ? વર્તમાન કાળમાં પણ તે મોહનીય કર્મનો ખધ કરવાવાળો હોય છે ? અને ભવિષ્યકાળમાં પણ તે મોહનીય કર્મનો ખધ કરશે ? અથવા શુ તે ભૂતકાળમાં મોહનીય કર્મને વાંધી ચૂકેલ હોય છે ? વર્તમાનમાં પણ તે તેને વાંધે છે ? પરંતુ ભવિષ્ય કાળમાં તે તેનો ખધ કરશે નહીં ? અથવા-ભૂતકાળમાં મોહનીય કર્મને વાંધી ચૂકેલ હોય છે ? અને વર્તમાન કાળમાં તે તેનો ખધ કરશે ? અથવા ભૂતકાળમાં જ તેણે તેનો ખધ કર્યો હોય છે ? વર્તમાન કાળમાં તે તેનો ખધ નથી કરતો ? અને ભવિષ્ય કાળમાં તે તેનો ખધ નહીં કરે ? આ પ્રમાણેના ચાર ભંગો વાળો પ્રશ્ન મોહનીય

ચતુર્મજ્જકો મોહનીયકર્મવન્ધવિષયે પ્રશ્નઃ પુચ્છયા સંગૃહ્યતે । મગશનાહ—‘ગોયમા’
 ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જહેવ પાવં તહેવ નિરવસેસં જાવ વેમાણિ’ યથૈવ
 પાપં તથૈવ નિરવશેષં યાવદ્વૈમાનિકઃ, પાપકર્મવન્ધવિષયે યેન રુપેણ કથિતં તેનૈવ
 રુપેણ નિરવશેષં સર્વમપિ મોહનીયકર્મવન્ધવિષયેऽપિ વૈમાનિકપર્યન્તસ્ય વક્તવ્યમ્ ।
 અયં ભાવઃ—મનુષ્યાણાં વિંશતિપદેષુ ચરમમજ્જારહિતા આઘાત્ત્વો મજ્જા વક્તવ્યાઃ
 મનુષ્યાણાં શેષપદેષુ, તથા શેષત્રયોવિંશતિદંડકેષુ ચ દ્વૌ મજ્જૌ વક્તવ્યૌ ઇતિ ।
 આયુર્દંડકે ‘અચરિમેણં મંતે ! નેરહ્મ’ અચરમઃ સ્વલ્પ મદન્ત ! નૈરયિકઃ ‘આઠયં
 કમ્મ કિં વંધી પુચ્છા’ આયુક્કં કમ્મ’ વિમ્ અવધ્નાત્, વધ્નાતિ મન્તસ્યતિ ?

વર્તમાન મેં વહ કયા ઉસે નહીં બાંધતા હૈ—ઔર અવિષ્યત્ કાલ મેં બી
 કયા વહ ઉસે નહીં બાંધેગા ? હસ પ્રકાર કા યહ ચાર મંગોવાલા મોહ-
 નીય કર્મ બન્ધ કે વિષય મેં ગૌતમસ્વામીને પ્રશ્ન કિયા હૈ । હસ પ્રશ્ન
 કે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—‘ગોયમા ! જહેવ પાવં તહેવ નિરવસેસં
 જાવ વેમાણિ’ હે ગૌતમ ! જૈસા પાપકર્મ કે સમ્બન્ધ મેં કહા જા ચુકા હૈ
 વૈસા હી સમસ્ત કથન યહાં યાવત્ વૈમાનિક તક કહનાં ચાહિયે, તાત્પર્ય
 યહી હૈ કિ મોહનીય કર્મ કે બન્ધ કે સંબંધ મેં બી પાપકર્મ કે બંધ કે
 જૈસે મનુષ્યોં મેં બી વીસ પદોં મેં તોં આદિ કે ત્રીન મંગ કહનાં ચાહિયે
 ઔર શેષ પદોં મેં, તથા તેવીસ દંડકોં મેં આદિકે દો મંગ કહને ચાહિયે ।

‘અચરિમેણં મંતે ! નેરહ્મ આઠયં કમ્મં કિં વંધી પુચ્છા’ હે મદન્ત !
 જો અચરમ નૈરયિક હોતા હૈ કયા ઉસકે દ્વારા પૂર્વકાલ મેં આયુષ કર્મ
 કા બન્ધ કિયા ગયા હોતા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ કયા આયુષ કર્મ કા
 બન્ધ કરતા હૈ ? અવિષ્યત્ કાલ મેં બી કયા વહ આયુષ કર્મ કા બંધ

કર્મના બધના સબધમાં ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને પૂછ્યો છે આ પ્રશ્નના
 ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમ સ્વામીને કહે છે કે—‘ગોયમા ! જહેવ પાવં તહેવ
 નિરવસેસં જાવ વેમાણિ’ હે ગૌતમ ! પાપકર્મના બધના સબધમાં જે
 પ્રમાણે કથન કરવામાં આવ્યું છે એજ પ્રમાણે કથન અહિયાં યાવત્ વૈમાનિક
 સુધી કહેવું જોઈએ કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે—મોહનીય કર્મના બધ સબ-
 ધમાં પણ પાપકર્મ બધના કથન પ્રમાણે મનુષ્યોમાં પણ વીસ પદોમાં તો આત્મા
 ત્રણ ભાગો કહેવા જોઈએ અને બાકીના પદોમાં તથા તેવીસ દંડકોમાં આત્મા
 બે ભાગ કહેવા જોઈએ ‘અચરિમેણં મંતે ! નેરહ્મ આઠયં કમ્મ કિં વંધી
 પુચ્છા’ હે ભગવન્ જે અચરમ નૈરયિક હોય છે, તેણે ભૂતકાળમાં આયુકર્મનો
 બંધ કયો હોય છે ? વર્તમાન કાળમાં તે આયુકર્મનો બધ કરે ? અને ભવિષ્ય
 કાળમાં પણ તે તેનો બધ કરશે ? ઇત્યાદિ ક્રમથી ગૌતમસ્વામી એ અહિયાં

इत्यादि क्रमेण चतुर्भङ्गकः प्रश्नः पृच्छया संगृह्यते । भगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम । ‘पद्ममत्तइया भंगा’ प्रथमतृतीयौ भङ्गौ, हे गौतम । कश्चिदेकोऽचरमो नारकः आयुष्कं कर्म अनध्नात् पूर्वकाले, वध्नाति वर्त्तमानकाले, भन्तस्यति चानागतकाले । तथा कश्चिदेकोऽचरमो नारकः, आयुष्कं कर्म अवध्नात् न वध्नानि भन्तस्यति । चरमत्वादेव, अचरमस्यायुर्वन्धोऽवश्यमेव भवति, अन्यथा अचरमस्यमेव न स्यादिति । ‘एवं सव्वपदेसु चि’ एवं सर्वपदेष्वपि ‘नेरइयाणं पद्ममत्तइया भंगा’ नैरयिकाणां प्रथमतृतीयौ भङ्गौ, अत्र द्वितीयभङ्गो न सम्भवति

करेगा ? इत्यादि क्रम से यहां गौतमस्वामीने पृच्छा शब्द गृहीत चार भंगोवाला प्रश्न प्रश्नु से आयुष कर्म के बंध के विषय में किया हैं । इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘गोयमा । पद्ममत्तइया भंगा’ कोई अचरम नारक ऐसा होता है कि जो पूर्वकाल में भी आयुष कर्म का बंध कर चुका होता है वर्तमान में भी वह उसका बंध करता है और भविष्यत् काल में भी वह उसका बंध करनेवाला होता है । तथा कोई एक अचरम नारक ऐसा होता है जो पूर्वकाल में आयुष कर्म का बंध कर चुका होता है, वर्तमान में वह उसका बंध नहीं करता है पर भविष्यत् काल में वह उसका बंध करनेवाला होता है । क्यों कि जो अचरम होता है उसके अनश्य ही आयुर्कर्म का बंध होता है । नहीं तो उस में अचरमता ही नहीं बन सकती है । ‘एवं सव्वपदेसु चि’ इसी प्रकार से अचरम नैरयिक के समस्त पदों में प्रथम तृतीय भंग जानना चाहिये, यहाँ द्वितीय भंग जो संभवित नहीं है उसका कारण

‘પુન્ના’ એ પદથી અકલ્પ કરાતા ચાર ભંગો વાળો પ્રશ્ન પ્રભુશ્રીને પૂછ્યો છે આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમ સ્વામીને કહે છે કે—‘ગોયમા । પદ્મમત્તइया भंगा’ કોઈ એક અચરમ નારક એવો હોય છે કે—જે ભૂતકાળમાં પણ આયુષ્ય કર્મને બધ કરી ચૂકેલ હોય છે વર્તમાન કાળમાં પણ તે તેનો બધ કરે છે. અને ભવિષ્ય કાળમાં પણ તે તેનો બધ કરશે તથા—કોઈ એક અચરમ નારક એવો હોય છે કે—જે પૂર્વ કાળમાં આયુર્કર્મને બધ કરી ચૂકેલ હોય છે વર્તમાન તે તેનો બધ કરવાવાળો હોતો નથી પરંતુ ભવિષ્ય કાળમાં તે તેનો બધ કરવાવાળો હોય છે કેમ કે જે અચરમ હોય છે, તેને અવશ્યજ આયુર્કર્મને બધ હોય છે નહીં તો તેમાં અચરમ પણ જ સંભવતુ નથી ‘एवं सव्वपदेसु’ એજ પ્રમાણે અચરમ નૈરયિકને સઘળા પદોમાં એટલે કે ૨૦ વીસે પદોમાં પહેલો અને ત્રીજો એ બે ભંગો સંભ. જવા. અહિંયા બીજો ભંગ સંભવિત થતો નથી. તેનું કારણ એ છે કે—

અચરમસ્યાયુર્વન્ધસ્યાવશ્યકત્વાત્ इति । ‘નવર સમ્મામિચ્છતે તદ્ઓ મંગો’ નવરં સમ્યગ્મિથ્યાત્વપદે તૃતીયો મજ્ઞઃ-અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ મન્તસ્યતીત્યાકારકઃ એક એવ જ્ઞાતવ્યઃ । તત્ર પ્રથમદ્વિતીયચતુર્થા મજ્ઞા ન ભવન્તીતિ । ‘એવં જાવ થણિ-યકુમારાણં’ એવં યાવત્ સ્તનિતકુમારાણામ્ , અત્ર યાવત્પદેન અસુરકુમારાદારમ્બ્ય વાયુકુમારાન્તાનાં સર્વેષાં સંગ્રહો જ્ઞાતવ્યઃ । ‘પુઢવીકાહ્ય આઠકાહ્ય વળસ્સહકાહ્ય-યાણં તેઝલેસ્સાએ તદ્ઓ મંગો’ પૃથિવીકાયિકાપ્કાયિકવનસ્પતિકાયિકાનાં તેજો-લેશ્યાયાં તૃતીયો મજ્ઞઃ, અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ મન્તસ્યતીત્યાકારકો ભવતિ પૃથિ-વ્યષ્વનસ્પતિષુ દેવાનામાગતિર્ભવતિ તતસ્તેષામપર્યાપ્તાવસ્થાયાં તેજોલેશ્યા સદ્ભાવેન એક એવ તૃતીયો મજ્ઞો ભવતીતિ ભાવઃ । ‘સેસેસુ પદેષુ સવ્વત્થ પદમ-

ચહુ હૈ કિ અચરમ કે નિયમ સે આયુકર્મ કા બંધ હોતા હૈ । ‘નવર’ સમ્મા-મિચ્છતે તદ્ઓ મંગો ‘સમ્યગ્મિથ્યાત્વ પદ મેં ‘અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ મન્તસ્યતિ’ એસા એક તીસરા હી મંગ હોતા હૈ । પ્રથમ, દ્વિતીય ઓર ચતુર્થ યે ત્રીન મંગ નહીં હોતે હૈ । ‘એવં જાવ થણિયકુમારાણં’ હસી પ્રકાર સે યાવત્ સ્તનિતકુમાર તક જાનના ચાહિયે, યહાં યાવત્પદ સે અસુરકુમાર સે લગાકર વાયુકુમારોં તક કે સમસ્ત ભવનપતિયોં કા ગ્રહણ હુઆ હૈ ।

‘પુઢવીકાહ્ય આયુકાહ્ય વળસ્સહકાહ્યાણં તેઝલેસ્સાએ તદ્ઓ મંગો’ પૃથિવીકાયિક અપ્કાયિક ઓર વનસ્પતિકાયિક હનકે તેજો-લેશ્યા મેં તૃતીય મંગ-‘અવધ્નાત્, ન વધ્નાતિ, મન્તસ્યતિ-’ વક્તવ્ય કહા હૈ, કયોંકિ પૃથિવિકાયિક મેં અપ્કાયિક મેં ઓર વનસ્પતિકાયિક મેં દેવોં કી આગતિ હોતી હૈ-હસલિયે હનકી અપર્યાપ્તાવસ્થા મેં તેજો-લેશ્યા કા સદ્ભાવ હોને સે એક તીસરા હી મંગ વક્તવ્ય કહા ગયા

અચરમવાળાને નિયમથી આયુકર્મનો બંધ હોય છે. ‘નવર સમ્મામિચ્છતે તદ્ઓ મંગો’ સમ્યગ્મિથ્યાત્વ પદમા ‘અવધ્નાત્, ન વધ્નાતિ, મન્તસ્યતિ’ એ પ્રમાણેનો આ ત્રીજો ભાગજ હોય છે. પહેલો બીજો અને ચોથો એ ત્રણ ભાગો હોતા નથી. એ જાવ થણિયકુમારાણં એજ પ્રમાણે યાવત્ સ્તનિત-કુમાર સુધી સમજવું જોઈએ અહિંયાં યાવત્ પદથી અસુરકુમારથી લઈ ને વાયુ કુમારો સુધીના સઘળા ભવનપતિઓ ગ્રહણ કરાયા છે

‘પુઢવીકાહ્ય આઠકાહ્ય વળસ્સહકાહ્યાણં તેઝલેસ્સાએ તદ્ઓ મંગો’ પૃથ્વી-કાયિક. અપ્કાયિક અને વનસ્પતિકાયિકોને તેજોલેશ્યામા ત્રીજો ભાગ જે ‘અવધ્નાત્, ન વધ્નાતિ, મન્તસ્યતિ’ આ પ્રમાણેનો છે, તે હોય છે કેમ કે પૃથ્વીકાયિકોમાં અપ્કાયિકોમાં, અને વનસ્પતિકાયિકોમાં દેવોની ઉત્પત્તિ હોય છે તેથી તેઓની અપર્યાપ્તાવસ્થામા તેજોલેશ્યાનો સફળાવ હોવાથી એક ત્રીજો

તરૂયા મંગા' શેષેષુ પદેષુ સર્વત્ર પ્રથમતૃતીયો મદ્ગ્રો વક્તવ્યો 'તેઝકાઙ્યવાઙકાઙ્યાણં સવ્વત્થ પદમતરૂયા મંગા' તેજસ્કાઙ્યિકવાયુકાઙ્યિકાનાં સર્વત્ર પ્રથમતૃતીયો અવધનાત્ વધનાતિ મન્તસ્યતિ ૧, અવધનાત્ ન વધનાતિ મન્તસ્યતીત્યાકારકો મદ્ગ્રો જ્ઞાતવ્યો સર્વત્ર પદેષુ । 'વેહંદિયતેહંદિયચરિંદિયાણં એવં ચેવ' દ્વીન્દ્રિયત્રીન્દ્રિયચતુરિન્દ્રિયાણાં જીવાનામેવમેવ સર્વત્રપદેષુ પ્રથમતૃતીયમદ્ગ્રો મવતઃ । 'નવરં સમ્મત્તે ઓહિયનાણે આમિણિવોહિયનાણે સુયનાણે, એસુ ચઙસુ વિ ઠાણેસુ તરૂઓ મંગો' નવરં પૂર્વા પેક્ષયા રૂદમેવ વૈલક્ષણ્યં યત્ સમ્યક્ત્વે ઔઘિકજ્ઞાને આમિણિવોઘિકજ્ઞાને શ્રુતજ્ઞાને, એતેષુ ચતુર્થપિ સ્થાનેષુ કેવલં તૃતીય એવ અવધનાત્ ન વધનાતિ મન્તસ્યતીત્યા-

હૈ । 'સેસેસુ પદેસુ સવ્વત્થ પદમતરૂયા મંગા' શેષ સવ પદોં મેં પ્રથમ ઔર તૃતીય મંગ જાનના ચાહિયે । 'તેઝકાઙ્ય વાઙકાઙ્યાણં સવ્વત્થ પદમતરૂયા મંગા' તેજસ્કાઙ્યિક ઔર વાયુકાઙ્યિકો કે સમસ્ત પદોં મેં 'અવધનાત્, વધનાતિ, મન્તસ્યતિ ૧ અવધનાત્, ન વધનાતિ, મન્તસ્યતિ' યે પ્રથમ ઔર તૃતીય એસે દો મંગ હી હોતે હૈં । 'વેહંદિય તેહંદિય ચરિંદિયાણં એવં ચેવ' દ્વીન્દ્રિય, તેહંદ્રિય ઔર ચૌહંદ્રિય રૂન જીવોં કે મી રૂસી પ્રકાર સે સમસ્ત પદોં મેં પ્રથમ ઔર તૃતીય મંગ જાનના ચાહિયે, 'નવરં સમ્મત્તે ઓહિયનાણે, આમિણિવોહિયનાણે સુયનાણે એસુ ચઙસુ વિ ઠાણેસુ તરૂઓ મંગો' પરન્તુ રૂનકે સમ્યક્ત્વ, ઔઘિક સમુ-ચ્ચય (સામાન્ય) જ્ઞાન, આમિણિવોઘિકજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન રૂન ચાર સ્થાનો-પદોં મેં કેવલ એક તીસરા હી મંગ હોતા હૈ-કયોં કિ પૂર્વમવ કી

ભંગજ સ ભવિત કહ્યો છે. 'સેસેસુ પદેસુ સવ્વત્થ પદમતરૂયા મંગા' ખાડીના બધા જ પદોમાં પહેલો અને ત્રીજો એ બે જ ભંગો થાય છે. 'તેઝકાઙ્ય વાઙકાઙ્યાણં સવ્વત્થ પદમતરૂયા મંગા' તેજસ્કાઙ્યિક અને વાયુકાઙ્યિકોને બીજા પદોમાં અવધનાત્, વધનાતિ, મન્તસ્યતિ ૧ અવધનાત્, ન વધનાતિ, મન્તસ્યતિ ૨' આ પહેલો અને બીજો એ બે ભંગો જ હોય છે. 'વેહંદિયતેહંદિય, ચરિંદિયાણ એવં ચેવ' બે ઇન્દ્રિયવાળા તેહંદ્રિય અને ચૌહંદ્રિય જીવોને પણ એજ પ્રમાણે બધાજ પદોમાં પહેલો અને ત્રીજો એ બે ભંગો જ સમજવા. 'નવરં સમ્મત્તે ઓહિયનાણે આમિણિવોહિયનાણે સુયનાણે એસુ ચઙસુ વિ ઠાણેસુ તરૂઓ મંગો' પરન્તુ તેઓને સમ્યક્ત્વ, ઔઘિકજ્ઞાન, સમુચ્ચય (સામાન્યજ્ઞાન) આમિણિવોઘિકજ્ઞાન શ્રુતજ્ઞાન, આ ચાર પદોમાં-સ્થાનોમાં કેવળ એક ત્રીજો ભંગ જ હોય છે. કેમકે-પૂર્વભવની અપેક્ષાથી આ બે ઇન્દ્રિયવાળા ત્રણ ઇન્દ્રિયવાળા અને ચાર ઇન્દ્રિયવાળા જીવોમાં અપર્યાપ્તક અવસ્થામાં સમ્યક્ત્વ વિગેરે ચાર સ્થાનોના સદ્ભાવ રહે છે. અને તે સમયે તેમને આશુનો બધ થતો નથી.

અચરમસ્યાયુર્બન્ધસ્યાવશ્યકત્વાત્ इति । ‘नवरं सम्भामिच्छते तइओ भंगो’ नवरं सम्यग्मिथ्यात्वपदे तृतीयो भङ्गः—अवध्नात् न वध्नाति भन्त्स्यतीत्याकारकः एक एव ज्ञातव्यः । तत्र प्रथमद्वितीयचतुर्था भङ्गा न भवन्तीति । ‘एवं जाव थणियकुमाराणं’ एवं यावत् स्तनितकुमाराणाम् , अत्र यावत्पदेन असुरकुमारादारभ्य वायुकुमारान्तानां सर्वेषां संग्रहो ज्ञातव्यः । ‘पुढवीकाइय आउकाइय वणस्सइकाइयाणं तेउलेस्साए तइओ भंगो’ पृथिवीकायिकाप्कायिकवनस्पतिकायिकानां तेजोलेश्यायां तृतीयो भङ्गः, अवध्नात् न वध्नाति भन्त्स्यतीत्याकारको भवति पृथिव्यव्वनस्पतिषु देवानामागति भवति ततस्तेषामपर्याप्तावस्थायां तेजोलेश्या सद्भावेन एक एव तृतीयो भङ्गो भवतीति भावः । ‘सेसेसु पदेषु सव्वत्थ पदम-

यह है कि अचरम के नियम से आयुर्कर्म का बंध होता है। ‘नवरं सम्भामिच्छते तइओ भंगो’ ‘सम्यग्मिथ्यात्व पद में ‘अवध्नात् न वध्नाति भन्त्स्यति’ ऐसा एक तीसरा ही अंग होता है। प्रथम, द्वितीय और चतुर्थ ये तीन अंग नहीं होते हैं। ‘एवं जाव थणियकुमाराणं’ इसी प्रकार से यावत् स्तनितकुमार तक जानना चाहिये, यहां यावत्पद से असुरकुमार से लगाकर वायुकुमारों तक के समस्त भवनपतियों का ग्रहण हुआ है।

‘पुढवीकाइय आयुकाइय वणस्सइकाइयाणं तेउलेस्साए तइओ भंगो’ पृथिवीकायिक अप्रकायिक और वनस्पतिकायिक इनके तेजोलेश्या में तृतीय अंग—‘अवध्नात्, न वध्नाति, भन्त्स्यति—’ वक्तव्य कहा है, क्योंकि पृथिविकायिक में अप्रकायिक में और वनस्पतिकायिक में देवों की आगति होती है—इसलिये उनकी अपर्याप्तावस्था में तेजोलेश्या का सद्भाव होने से एक तीसरा ही अंग वक्तव्य कहा गया

અચરમસ્યાણાને નિયમથી આયુર્કર્મના બંધ હોય છે. ‘નવર સમ્ભામિચ્છતે તइયો ભંગો’ સમ્યગ્મિથ્યાત્વ પદમાં ‘અવધ્નાત્, ન વધ્નાતિ, ભન્ત્સ્યતિ’ એ પ્રમાણેના આ ત્રીજો ભાગજ હોય છે. પહેલો બીજો અને ચોથો એ ત્રણ ભાગો હોતા નથી. એવ જાવ થણિયકુમારાણં’ એજ પ્રમાણે યાવત્ સ્તનિત-કુમાર સુધી સમજવું જોઈએ અહિયાં યાવત્ પદથી અસુરકુમારથી લઈ ને વાયુ કુમારો સુધીના સઘળા ભવનપતિઓ ગ્રહણ કરાયા છે

‘પુઢવિકાઈય આઉકાઈયવણસ્સઈકાઈયાણ તેઉલેસ્સાએ તइયો ભંગો’ પૃથ્વી-કાયિક અપ્રકાયિક અને વનસ્પતિકાયિકોને તેજોલેશ્યામાં ત્રીજો અંગ જે ‘અવધ્નાત્, ન વધ્નાતિ, ભન્ત્સ્યતિ’ આ પ્રમાણેનો છે, તે હોય છે કેમ કે પૃથ્વીકાયિકોમાં અપ્રકાયિકોમાં, અને વનસ્પતિકાયિકોમાં દેવોની ઉત્પત્તિ હોય છે તેથી તેઓની અપર્યાપ્તાવસ્થામાં તેજોલેશ્યાનો સદ્ભાવ હોવાથી એક ત્રીજો

તરૂયા મંગા' શેષેષુ પદેષુ સર્વત્ર પ્રથમતૃતીયો મદ્રો વક્તવ્યો 'તેઝકાઙ્ગવાઙ્કાઙ્ગાણં સવ્વત્થ પદમતરૂયા મંગા' તેજસ્કાયિકવાયુકાયિકાનાં સર્વત્ર પ્રથમતૃતીયો અવધ્નાત્ વધ્નાતિ મન્તસ્યતિ? અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ મન્તસ્યતીત્યાકારકો મદ્રો જ્ઞાતવ્યો સર્વત્ર પદેષુ । 'વેદ્દિયતેદ્દિયચરિદિયાણં એવં ચેવ' દ્વીન્દ્રિયત્રીન્દ્રિયચતુરિન્દ્રિયાણાં જીવાનામેવમેવ સર્વત્રપદેષુ પ્રથમતૃતીયમદ્રો મત્ત: । 'નવરં સમ્મત્તે ઓદિયનાણે આમિણિવોદિયનાણે સુયનાણે, એસુ ચઽસુ વિ ઠાણેસુ તદ્દઓ મંગો' નવરં પૂર્વા પેક્ષયા રૂદ્દયેવ વૈલક્ષણ્યં યત્ સમ્યક્ત્વે ઔઘિકજ્ઞાને આમિણિવોધિકજ્ઞાને શ્રુતજ્ઞાને, એતેષુ ચતુર્થવિ સ્થાનેષુ કેવલં તૃતીય એવ અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ મન્તસ્યતીત્યા-

હૈ । 'સેસેસુ પદેસુ સવ્વત્થ પદમતરૂયા મંગા' શેષ સવ પદાં મેં પ્રથમ ઔર તૃતીય અંગ જાનના ચાહિયે । 'તેઝકાઙ્ગ વાઙ્કાઙ્ગાણં સવ્વત્થ પદમતરૂયા મંગા' તેજસ્કાયિક ઔર વાયુકાયિકો કે સમસ્ત પદોં મેં 'અવધ્નાત્, વધ્નાતિ, મન્તસ્યતિ? અવધ્નાત્, ન વધ્નાતિ, મન્તસ્યતિ' ચે પ્રથમ ઔર તૃતીય એસે દો અંગ હી હોતે હું । 'વેદ્દિય તેદ્દિય ચરિદિયાણં એવં ચેવ' દ્વીન્દ્રિય, તેદ્દિન્દ્રિય ઔર ચૌદ્દિન્દ્રિય રૂન જીવોં કે મી રૂસી પ્રકાર સે સમસ્ત પદોં મેં પ્રથમ ઔર તૃતીય અંગ જાનના ચાહિયે, 'નવરં સમ્મત્તે ઓદિયનાણે, આમિણિવોદિયનાણે સુયનાણે એસુ ચઽસુ વિ ઠાણેસુ તદ્દઓ મંગો' પરન્તુ રૂનકે સમ્યક્ત્વ, ઔઘિક સમુ-ચ્ચય (સામાન્ય) જ્ઞાન, આમિણિવોધિકજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન રૂન ચાર સ્થાનો-પદોં મેં કેવલ એક તીસરા હી અંગ હોતા હૈ-કયોં કિ પૂર્વમવ કી

ભંગજ સ ભવિત કહ્યો છે. 'સેસેસુ પદેસુ સવ્વત્થ પદમતરૂયા મંગા' ખાકીના બધા જ પદોનાં પહેલો અને ત્રીજો એ બે જ ભંગો થાય છે. 'તેઝકાઙ્ગ વાઙ્કાઙ્ગાણં સવ્વત્થ પદમતરૂયા મંગા' તેજસ્કાયિક અને વાયુકાયિકોને બીજા પદોમા અવધ્નાત્, વધ્નાતિ, મન્તસ્યતિ? અવધ્નાત્, ન વધ્નાતિ, મન્તસ્યતિ? આ પહેલો અને બીજો એ બે ભંગો જ હોય છે. 'વેદ્દિયતેદ્દિય, ચરિદિયાણં એવં ચેવ' બે ઇન્દ્રિયાણાં તેદ્દિન્દ્રિય અને ચૌદ્દિન્દ્રિય જીવોને પણ એજ પ્રમાણે બધાજ પદોનાં પહેલો અને ત્રીજો એ બે ભંગો જ સમજવા. 'નવરં સમ્મત્તે ઓદિયનાણે આમિણિવોદિયનાણે સુયનાણે એસુ ચઽસુ વિ ઠાણેસુ તદ્દઓ મંગો' પરંતુ તેઓને સમ્યક્ત્વ, ઔઘિકજ્ઞાન, સમુચ્ચય (સામાન્યજ્ઞાન) આમિણિવોધિકજ્ઞાન શ્રુતજ્ઞાન, આ ચાર પદોમા-સ્થાનોમા કેવળ એક ત્રીજો ભંગ જ હોય છે. કેમકે-પૂર્વભવની અપેક્ષાથી આ બે ઇન્દ્રિયાણાં ત્રણ ઇન્દ્રિયાણાં અને ચાર ઇન્દ્રિયાણાં જીવોમા અપર્યાપ્તક અવસ્થામા સમ્યક્ત્વ વિગેરે ચાર સ્થાનોનો સદ્ભાવ રહે છે. અને તે સમયે તેમને આયુનો અંધ થતો નથી.

કારકો મજ્જો મદતીતિ પૂર્વમવાપેક્ષયા દ્વિ-ત્રિ-ચતુરિન્દ્રિયેષુ અપર્યાપ્તાવસ્થાયાં સમ્યક્ત્વાદિ ચતુષ્ટયસ્ય સદ્ભાવે તત્સમયે આયુર્વધ્વાભાવાત્ । ‘પંચિન્દ્રિયતિરિક્તજોણિયાણં સમ્મામિચ્છત્તે તદ્ઓ મંગો’ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ધોનિકાનાં સમ્યગ્મિથ્યાત્વપદે તૃતીયોડવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ મન્ત્સ્યતીત્યાકારકો મજ્જો જ્ઞાતવ્ય इति । ‘સેસેસુ પદેસુ સઠ્ઠત્થ પદમત્તહયા મંગા’ શેષેષુ સમ્યગ્મિથ્યાત્વાતિરિક્તેષુ સર્વપદેષુ પ્રથમતૃતીયો અવધ્નાત્ વધ્નાતિ મન્ત્સ્યતિ, અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ મન્ત્સ્યતી ત્યાકારકી દ્વાવેદ મજ્જી ભવત इति । ‘મણુસસાણં સમ્મામિચ્છત્તે અવેદણ અકસાઈમિ ય તદ્ઓ મંગો’ મનુષ્યાણાં સમ્યગ્મિથ્યાત્વે અવેદકે અરુપાયિનિ ચ તૃતીયો મજ્જઃ, અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ મન્ત્સ્યતિ इत्याકારક એવ ભવતીતિ । ‘અલેસસ કેવલનાણ અયોગી ય ન પુચ્છિજ્જંતિ’ અલેશ્વઃ કેવલજ્ઞાની અયોગી ચ ન પૃચ્છયન્તે

અપેક્ષા સે હન દો હન્દ્રિય, તેહન્દ્રિય ઓર ચૌહન્દ્રિય જીવોં મેં અપર્યાપ્ત અવસ્થા મેં સમ્યક્ત્વાદિ ચતુષ્ટય કા સદ્ભાવ રહતા હૈં । ઓર હસ સમય આયુકા બંધ નહીં હોતા હૈ ।

‘પંચિન્દ્રિયતિરિક્તજોણિયાણં સમ્મામિચ્છત્તે તદ્ઓ મંગો’ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ધોનિકોં કે સમ્યગ્મિથ્યાત્વ મેં તૃતીય અંગ હોતા હૈં । ‘સેસેસુ પદેસુ સઠ્ઠત્થ પદમત્તહયા મંગા’ સમ્યગ્મિથ્યાત્વસે અતિરિક્ત ઓર સમસ્ત પદોં મેં પ્રથમ ઓર તૃતીય એસે દો હી અંગ હોતે હૈ ‘અવધ્નાત્, વધ્નાતિ, મન્ત્સ્યતિ,’ યહ પ્રથમ અંગ હૈ ‘અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ, મન્ત્સ્યતિ’ યહ તૃતીય અંગ હૈ, ‘મણુસસાણં સમ્મામિચ્છત્તે અવેદણ અકસાઈમિ ય તદ્ઓ મંગો’ મનુષ્યોં કે સમ્યગ્મિથ્યાત્વ, અવેદક ઓર અકષાયી હન ત્રીણ પદોં મેં તૃતીય અંગ હોતા હૈ, ‘અલેસસ કેવલનાણ અયોગી ય ન પુચ્છિજ્જંતિ’ અલેશ્વ, કેવલજ્ઞાની

‘પંચિન્દ્રિયતિરિક્તજોણિયાણ સમ્મામિચ્છત્તે તદ્ઓ મંગો’ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ધોનિવાણાગ્ગાને સમ્યગ્મિથ્યાત્વમા પહેલો ભાગ હોય છે. ‘સેસેસુ પદેસુ સઠ્ઠત્થ પદમત્તહયા મંગા’ સમ્યગ્મિથ્યાત્વ શિવાયના બીજા સઘળા સ્થાનોમા પહેલો અને ત્રીજો એમ બે ભાગોજ હોય છે ‘અવધ્નાત્, વધ્નાતિ મન્ત્સ્યતિ’ આ પહેલો ભાગ છે ‘અવધ્નાત્, ન વધ્નાતિ, મન્ત્સ્યતિ’ આ ત્રીજો ભાગ છે

‘મણુસસાણ સમ્મામિચ્છત્તે અવેદણ અકસાઈમિ ય તદ્ઓ મંગો’ મનુષ્યોને સમ્યગ્મિથ્યાત્વ, અવેદક અને અકષાયિ આ ત્રણ સ્થાનોમા ત્રીજો ભાગજ હોય છે ‘અલેસસ કેવલનાણ અયોગી ય ન પુચ્છિજ્જંતિ’ અલેશ્વ, કેવલજ્ઞાની,

एतेषु कर्मवन्धाभावेन भद्रव्यवस्थाया अमात्रान् 'सेषपदेषु सव्वत्थ पढम-
तइया मगा' शेषपदेषु सम्पग्गिअत्तावेदकाऽरूपायाऽल्लेख्यकेनल्लज्ञानायोगि
व्यतिरिक्त सर्वपदेषु प्रथमतृतीयौ अवध्नात् वध्नाति भन्तरस्यति, अवध्नात् न
वध्नाति भन्तरस्यति, इत्याकारकौ ज्ञातव्याविति । 'वाणमंतरजोइसियवेमागिया
जहा नेरइया' वानव्यन्तरज्योतिष्कवैमानिका यथा नैरयिका, नारकवदेव
एतेषां वानव्यन्तरज्योतिष्कवैमानिकानां मिश्रदृष्टिं त्रिहाय सर्वपदेषु प्रथम
तृतीयसङ्गौ ज्ञातव्याविति । शेषपदव्याख्यानम् अस्मिन्नेव प्रकरणे विवेचितम्,
'नामं गोयं अंतरायं च जहेन नानावरणिज्जं तहेव निरवसेमं' नामगोत्रमन्तरायं
च कर्म अथैव ज्ञानावरणीयं तथैन निरवजेषं' वेदितव्यमिति । 'सेवं भंते ! सेवं

और अयोगी इन में कर्मवन्ध का अभाव होने से भंग व्यवस्था का
भी अभाव हैं—इसलिये इनके सम्बन्ध में प्रश्न नहीं किया गया है ।
'सेषपदेषु सव्वत्थ पढमतइया मगा' इनके मिश्रदृष्टि. अवेदक,
अकषायी, अल्लेख्य, केवलज्ञानी, और अयोगी के अतिरिक्त और
समस्त पदों में प्रथम और तृतीय ऐसे दो भंग होते हैं । 'वाणमंतर-
जोइसिय वेमागिया जहा नेरइया' वानव्यन्तर, ज्योतिष्क, और
वैमानिक इनके सम्बन्ध में नैरयिकों के सम्बन्ध में किये गये कथन के
जैसा कथन जानना चाहिये अर्थात् इनके भी मिश्रदृष्टि को छोड़कर
शेष समस्त पदों में प्रथम और तृतीय ये दो भंग ही होते हैं । शेष
पदों का व्याख्यान इसी प्रकरण में किया जा चुका है । 'नामं गोयं
अंतरायं च जहेन नाणावरणिज्जं तहेव निरवसेस' नाम, गोत्र,
अन्तराय कर्म के सम्बन्ध में कथन ज्ञानावरणीय कर्म के सम्बन्ध में किये

અને અયોગી આ બધામાં કર્મબંધનો અભાવ હોય છે તેથી તેના ભંગ
સ બધી વ્યવસ્થાનો પણ અભાવ છે. તેથી તેઓના સંબંધમાં પ્રશ્ન જ કર-
વામાં આવ્યો નથી 'સેષપદેસુ સવ્વત્થ પદમતહયા મંગા' તેઓને મિશ્રદ્રષ્ટિ
અવેદક, અકષાયી, અલ્લેશ્ય, કેવળજ્ઞાની અને અયોગી આ શિવાયના બાકીના
સઘળા પદોમાં પહેલો અને ત્રીજો એ બે ભંગજ હોય છે

'વાણમંતરજોહસિયવેમાગિયા જહા નેરહયા' વાનવ્યન્તર, જ્યોતિષ્ક, અને
વૈમાનિકોના સ બધાં, નૈરયિકોના સ બધાં કહેવામાં આવેલ કથન પ્રમાણે
તે કથન સમજવું અર્થાત્ તેઓને પણ મિશ્રદ્રષ્ટિવાળાને છોડીને બાકીના
સઘળા પદોમાં પહેલો અને ત્રીજો એ બે ભંગજ હોય છે બાકીના પદોનું
કથન આજ પ્રકરણમાં કરવામાં આવ્યું છે. 'નામ ગોય' અંતરાય જહેવ

મંતે ! ત્તિ જાવ વિહરઈ' તદેવં મદન્ત ! તદેવં મદન્ત ! યાવદ્વિહરતીતિ, હે મદન્ત ! નારકાદીનાં પાપકર્માદિબન્ધવિષયે યદ્ દેવાનુપ્રિયેણ કથિતં તત્સર્વમ્ એવમેવ-સર્વથા સત્યમેવેતિ કથયિત્વા ગૌતમો મગવન્તં વન્દતે નમસ્યતિ, વન્દિત્વા નમસ્યિત્વા સંયમેન તપસા આત્માનં ભાવયન્ વિહરતીતિ ॥સૂ૦૧॥

इति श्री-विश्वविख्यातजगद्बल्लभादिपदभूषितबालब्रह्मचारि - 'जैनाचार्य'
पूज्यश्री-घासीलालव्रतिविरचितायां "श्रीमगवतीसूत्रस्य" प्रमेयचन्द्रिकाख्ययां
व्याख्यायां षड्विंशतितमे बन्धिशतके एकादशोद्देशकः समाप्तः ॥२६-११॥

समाप्तं च षड्विंशतितमं शतकम् ॥२६॥

ગયે કથન કે જૈસા હી જાનના ચાહિયે, 'સેવ' મતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ જાવ વિહરઈ' હે મદન્ત ! નારકાદિકો' કે પાપકર્મ આદિ કે બન્ધ કે વિષય મેં જો આપ દેવાનુપ્રિયને કહા હૈ વહ સવ કથન સર્વથા સત્ય હી હૈ ૨। હસ પ્રકાર કહકર ગૌતમસ્વામીને પ્રભુશ્રી કો વન્દના કી ઔર નમસ્કાર કિયા, વન્દના નમસ્કાર કર ફિર વે સંયમ ઔર તપસે આત્મા કો ભાવિત કરતે હુપ અપને સ્થાન પર વિરાજમાન હો ગયે ।

जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री घासीलालजीमहाराजकृत
“मगवतीसूत्र” की प्रमेयचन्द्रिका व्याख्याके छवीसवें शतकका
॥ ग्यारहवां उद्देशक समाप्त ॥२६-११॥

॥ २६ वां शतक समाप्त ॥

નાળાવરણિજ્ઞાં તદેવ નિરવસેસં' નામ ગોત્ર, અતરાયકર્મના સબંધમાં જ્ઞાનાવરણીય કર્મના સબંધમાં કહેવામાં આવેલ કથન પ્રમાણેનું કથન સમજવું. 'સેવ' મતે સેવ મતે ! ત્તિ જાવ વિહરઈ' હે મગવન્ નારકાદિકોના પાપ કર્મ બંધ વિગેરેના બંધના સબંધમાં આપ દેવાનુપ્રિયે જે કથન કર્યું છે, તે સઘળું કથન સર્વથા સત્ય છે હે મગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનું કથન આપ્ત હોવાથી સર્વથા સત્યજ છે આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમ સ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા. વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી તેઓ સયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા ॥સૂ ૧॥

जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री घासीलालजी महाराजकृत "मगवतीसूत्र" की
प्रमेयचन्द्रिका व्याख्याना छवीसवां शतकेना अगितारमे उद्देशे समाप्त ॥२६-११॥

॥छवीसवुं शतक संपूर्ण॥

॥ अथ सप्तविंशतितमं शतकं प्रारभ्यते ॥

व्याख्यातं षड्विंशतितमं शतकम् अथ सप्तविंशतितमं शतकमारभ्यते, पूर्वशतके जीवस्य कर्मबन्धनक्रिया अतीतादिकावशिष्टेण कथिता, सप्तविंशे तु जीवस्य तथाविधैव कर्मकरणक्रिया कथ्यते तदनेन सम्बन्धेन आयातस्य सप्तविंशतिशतकस्येदं सूत्रम्—‘जीवा णं भंते ! पावं कम्मं’ इत्यादि ।

मूलम्—जीवा णं भंते ! पावं कम्मं किं करिंसु करेति करिस्संति १ करिंसु करेति न करिस्संति २, करिंसु न करेति करिस्संति ३, करिंसु न करेति न करिस्संति ४ ? गोयमा ! अत्थेगइए करिंसु करेति करिस्संति १, अत्थेगइए करिंसु करेति न करिस्संति २, अत्थेगइए करिंसु न करेति करिस्संति ३, अत्थेगइए करिंसु न करेति न करिस्संति ४ ॥ सलेस्सा णं भंते ! जीवा पावं कम्मं ० एवं एएणं अभिलावेणं जच्चेव वंधिसए वत्तव्वया सच्चेव निरवसेसा भाणियट्वा तहेवनवदंडम संगहिया एक्कारस उदेसा भाणियट्वा ॥सू० १॥

सत्तवीसइमं करिंसु सयं समत्तं ॥२७॥

छाया—जीवाः खलु भदन्त ! पापं कर्म किम् अकार्षुः कुर्वन्ति करिष्यन्ति १, अकार्षुः कुर्वन्ति न करिष्यन्ति २, अकार्षुः न कुर्वन्ति करिष्यन्ति ३, अकार्षुः न कुर्वन्ति न करिष्यन्ति ४ गौतम ! अस्त्येकके अकार्षुः कुर्वन्ति करिष्यन्ति १, अस्त्येकके अकार्षुः कुर्वन्ति न करिष्यन्ति २, अस्त्येकके अकार्षुः न कुर्वन्ति करिष्यन्ति ३, अस्त्येकके अकार्षुः न कुर्वन्ति न करिष्यन्ति । सलेश्याः खलु भदन्त ! जीवाः पापं कर्म ० एवम् एतेन अभिलापेन यैव बन्धिशतके वक्तव्यता सैव निरवशेषा भणितव्या तथैव नवदण्डक संगृहीता एकादशोद्देशका भणितव्या ॥सू० १॥

सप्तविंशतितमं करिंसु शतकं समाप्तम् ॥ २७ ॥

सत्ताईस वे शतक का पहला उद्देशोका प्रारंभ

२६ वां शतक व्याख्यात हो चुका, अब २७ सत्ताईस वां शतक प्रारम्भ होता है । २६ वे शतक में जीव के साथ कर्मबन्ध की क्रिया अतीत

सत्तावीसमा शतकेना पछेला उद्देशानो प्रारंभ—

छव्विसमा शतकेनु कथन पुइ करीने हवे कम्मथी आवेला आ सत्तावीसमा शतकेना प्रारंभ करवामा आवे छे. छव्वीसमा शतकेमा छव्वनी साथे

ટીકા—‘જીવા ણં મંતે !’ જીવાઃ સ્વભૂત મદન્ત ! ‘પાવં કમ્મં કિં કરિંસુ કરેતિ કરિસ્સંતિ’ પાપં કર્મ કિં પૂર્વકાલે અકાર્ણુઃ, વર્તમાનકાલે કુર્વન્તિ અનાગતકાલે કરિષ્યન્તિ, ‘કરિંસુ કરેતિ ન કરિસ્સંતિ’ પૂર્વકાલે અકાર્ણુઃ, વર્તમાનકાલે કુર્વન્તિ, અનાગતકાલે ન કરિષ્યન્તિ, ‘કરિંસુ ન કરેતિ કરિસ્સંતિ’ અકાર્ણુઃ ન કુર્વન્તિ કરિષ્યન્તિ, ‘કરિંસુ ન કરેતિ ન કરિસ્સંતિ’ અકાર્ણુઃ ન કુર્વન્તિ ન કરિષ્યન્તિ, इति प्रश्नः, यथा प्रश्ने वन्विपदसूत्रात् षड्विंशतितमं वन्वि-

આદિકાલ વિશેષ કો લેકર કહી ગઈ છે । અથ રૂપ ૨૭ વે જાતક મેં જીવ કે દ્વારા જો કર્મ કરને કી ક્રિયા કી જાતી છે વહ અતીતાદિકાલ વિશેષ કો લેકર કહી જાવેગી, હસી સમ્બન્ધ સે યહ ૨૭ વાં જાતક પ્રારમ્ભ હુઆ છે ।

‘જીવા ણં મંતે ! પાવં કમ્મં કિં કરિંસુ કરેતિ કરિસ્સંતિ’—इत्यादि टीकार्थ—‘जिवा णं मंते !’ हे भदन्त ! जीवोने ‘पावं कम्मं किं करिंसु करेति, करिस्संति?’ क्या भूतकाल में पापकर्म किया है? वर्तमान में वे पापकर्म करते हैं क्या ? और भविष्यत् काल में भी वे पापकर्म करेंगे क्या ? अथवा—‘करिंसु करेति, न करिस्संति?’ भूतकाल में उन्होंने पापकर्म किया हैं क्या ? वर्तमान में भी वे पापकर्म करते हैं क्या ? भविष्यत् काल में वे पापकर्म नहीं करेंगे क्या ? अथवा—‘करिंसु, न करेति, करिस्संति?’ भूतकाल में उन्होंने पापकर्म किया है क्या ? वर्तमान में वे पापकर्म नहीं करते हैं क्या ? भविष्यत् में वे पापकर्म करेंगे क्या ? अथवा—‘करिंसु, न करेति, न करिस्संति’ भूत-काल में उन्होंने पापकर्म किया है क्या ? वर्तमान में वे पापकर्म नहीं

કર્મ ણ ધની ક્રિયા અતીતકાલ વિગેરે કાલ વિશેષને લઈને કહેલ છે હવે આ સત્યાવીસમા શતકમાં જીવના દ્વારા કર્મ કરવાની જે ક્રિયા કરવામાં આવે છે, તે અતીત વિગેરે કાલ વિશેષને લઈને કહેવામાં આવશે. આ સળધને લઈને આ સત્યાવીસમા શતકનો પ્રારંભ કરવામાં આવે છે ‘જીવા ણં મંતે પાવ કમ્મ કિં કરિંસુ કરેતિ કરિસ્સંતિ’ ધ્યાલિ

ટીકાર્થ—‘જીવા ણ મંતે’ હે ભગવન્ જીવોએ ‘પાવં કમ્મ કિં કરિંસુ કરેતિ કરિસ્સંતિ’ ભૂતકાળમાં પાપકર્મ કર્યું છે ? વર્તમાનમાં તેઓ પાપકર્મ કરે છે ? અને ભવિષ્યમાં પણ તેઓ પાપકર્મ કરશે ? અથવા ‘કરિંસુ, કરેતિ ન કરિસ્સંતિ’ ભૂતકાળમાં તેમણે પાપકર્મ કર્યું છે ? વર્તમાન કાળમાં પણ તેઓ પાપ કરે છે ? અને ભવિષ્યમાં તેઓ પાપકર્મ નહીં કરે ? ‘કરિંસુ’ નહીં, ભૂતકાળમાં તેઓએ પાપકર્મ કર્યું છે ? વર્તમાન કાળમાં નહીં ? અને ભવિષ્યમાં તેઓ પાપકર્મ નહીં કરે ?

શતકમિતિ કથ્યતે તથૈવ હાપિ પ્રશ્ને 'કરિંસુ' ઇતિ પદમસ્તિ તત્ત્વં સપ્તવિંશ-
તિતમં શતકમ્ 'કરિંસુ' શતકમિત્યભિધીયતે ઇતિ । નનુ વન્ધકરણયોઃ કો વિશેષઃ ?
ઉભયો મેદેન ઉપન્યાસો નિર્રથક ઇતિ चेदत्रोच्यते—या जीवस्य वन्धक्रिया
सा जीवकर्तृकैव न तु ईश्वरकालप्रकृतिस्वभावादिभ्यो जायते इति प्रदर्शनाय
वन्धस्य करणस्य च भेदेन उपन्यासः । अथवा वन्धः सामान्यतः कर्मणां वन्धनम्,
करणं तु अवश्यं विपाकदायित्वेन निष्पादनं निधत्तान्तादि स्वरूपमिति । भगवानाह

કરતે હૈં કયા ? ઓર ભવિષ્યત્ મેં કે પાપકર્મ નહીં કરેંગે કયા ? જિસ
પ્રકાર પ્રશ્ન મેં 'ચન્ધિ' પદ હોને સે ૨૬ વેં શતક કો ચન્ધી શતક
એસા કહા ગયા હૈ, ઊસી પ્રકાર સે યહાં પર પ્રશ્ન મેં 'કરિંસુ' યહ પદ
હૈ, હસલિયે હસ શતક કો 'કરિંસુ' શતક કહા ગયા હૈ ।

શંકા—વન્ધ ઓર કરણ મેં કયા અન્તર હૈ ?

ઉત્તર—કોઈ ભેદ નહીં હૈ ।

શંકા—તો ફિર ઊસકા પૃથક્ રૂપ સે ઉપાદાન કયોં કિયા હૈ ?

ઉત્તર—પૃથક્ રૂપ સે ઉપાદાન કરને કા તાત્પર્ય એસા હૈ કિ જીવ
કો જો વન્ધ ક્રિયા હોતી હૈ વહ જીવ કર્તૃક હી હોતી હૈ, ઈશ્વરકાલ,
પ્રકૃતિ યા સ્વભાવ કૃત નહીં હોતી હૈ, હસી ઘાત કો પ્રકટ કરને કે
લિયે વન્ધ કા ઓર કરણ કા પૃથક્ રૂપ સે ઉપાદાન કિયા ગયા હૈ ।

અથવા—સામાન્ય રૂપ સે કર્મ કા વન્ધન હોના હસકા નામ વન્ધ હૈ ।
ઓર વન્ધ અવસ્થા કો પ્રાપ્ત હુવે ઊનકર્મોં કા સંક્રમણ આદિ દશા રૂપ

જે પ્રમાણે ૨૬ છઠ્ઠીશમાં શતકમાં 'ચન્ધી' એ પદ આવવાથી બધ
શતક એ પ્રમાણે તેને કહેલ છે. એજ પ્રમાણે આ શતકમાં પ્રશ્નમાં 'કરિંસુ'
આ પદથી આ શતકને 'કરિંસુ' શતક કહેલ છે.

શંકા—બંધ અને કરણમાં શો ફેર છે ?

ઉત્તર—કોઈ રીતે તેમાં ભેદ નથી.

શંકા—જો બધ અને કરણમાં ભેદ નથી, તો પછી તેને જુદા પ્રકરણ
તરીકે અહિંયા કેમ કહેલ છે ?

ઉત્તર—પૃથક રૂપથી કહેવાતું કારણ એ છે કે—જીવને જે બંધ ક્રિયા
થાય છે તે જીવ કર્તૃક—એટલે કે જીવ દ્વારા કરવામાં આવેલ હોય છે ઈશ્વર,
કાળ, પ્રકૃતિ અથવા સ્વભાવ કૃત હોતી નથી. એજ વાત બતાવવા માટે બધ
અને કરણને જુદા જુદા કહેવામાં આવ્યા છે

અથવા—સામાન્ય રૂપથી કર્મના બધ થવો તેનું નામ બધ છે અને
બંધ અવસ્થાને પ્રાપ્ત થયેલ તે કર્મના સંક્રમણ વિગેરે અવસ્થામાં કરણ

‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम । ‘अथेगइए करिंसु करेति करिस्संति’ अस्त्येकके जीवाः पापं कर्म अकार्षुः कुर्वन्ति करिष्यन्तीति प्रथमो भङ्गः १, ‘अथेगइए करिंसु करेति न करिस्संति’ अस्त्येकके जीवाः अकार्षुः कुर्वन्ति न करिष्यन्तीति द्वितीयो भङ्गः २, ‘अथेगइए करिंसु न करेति करिस्संति’ अस्त्येकके जीवाः अकार्षुः न कुर्वन्ति करिष्यन्तीति तृतीयो भङ्गः ३, ‘अथेगइए करिंसु न करेति न करिस्संति’ अस्त्येकके जीवाः पापं कर्म अकार्षुः न कुर्वन्ति न वा करिष्यन्तीति

में करना इसका नाम करण है । इस प्रकार बन्ध और करण में अन्तर प्रदर्शित करके अब प्रभुश्री गौतमस्वामी के प्रश्न का उत्तर देते हुए उनसे कहते हैं—‘गोयमा । अथेगइए करिंसु, करेति, करिस्संति’ हे गौतम । कितनेक जीव ऐसे होते हैं कि जिन्होंने पूर्वकाल में पापकर्म किया होता है, वर्तमान में भी वे पापकर्म करते हैं और भविष्यत् में भी वे पापकर्म करेंगे । तथा कितनेक जीव ऐसे भी होते हैं कि जिन्होंने पूर्व में पापकर्म किया है, वर्तमान में भी वे पापकर्म करते हैं पर आगे वे पापकर्म नहीं करेंगे । तथा कितनेक जीव ऐसे होते हैं कि जिन्होंने पूर्व में पापकर्म किया है, पर वे वर्तमान में पापकर्म नहीं करते हैं, हां, आगे वे पापकर्म करेंगे । तथा कितनेक जीव ऐसे होते हैं कि जिन्होंने पूर्व में ही पापकर्म किया है, वर्तमान में वे पापकर्म नहीं करते हैं और न भविष्यत् में वे पापकर्म करेंगे । जिस प्रकार से ये चार भग सामान्य जीव को आश्रित करके यहां कहे गये हैं, उसी प्रकार से जीव

તેનુ નામ કરણ છે આ રીતે બધ અને કરણમાં અતર બતાવીને હવે પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીના પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતાં કહે છે કે—‘ગોયમા ! અથેગइए करिंसु, करेति, करिस्संति’ હે ગૌતમ ! કેટલક જીવો એવા હોય છે, કે જેઓએ ભૂતકાળમાં પાપકર્મ કર્યું હોય છે, વર્તમાન કાળમાં તેઓ પાપકર્મ કરે છે અને ભવિષ્ય કાળમાં પણ તેઓ પાપકર્મ કરશે । તથા કેટલક જીવો એવા પણ હોય છે કે—જેઓએ ભૂતકાળમાં પાપકર્મ કર્યું હોય છે વર્તમાનમાં પણ તેઓ પાપકર્મ કરે છે અને ભવિષ્ય કાળમાં તેઓ પાપકર્મ કરશે નહીં । તથા કેટલક જીવો એવા હોય છે કે—જેઓએ પહેલાં પાપકર્મ કર્યું હોય છે, પરંતુ વર્તમાનમાં પાપકર્મ કરતા નથી અને ભવિષ્યમાં તેઓ પાપકર્મ કરશે તથા કેટલક જીવો એવા હોય છે કે—જેઓએ ભૂતકાળમાં જ પાપકર્મ કરેલ હોય છે વર્તમાનમાં તેઓ પાપકર્મ કરતા નથી તથા ભવિષ્ય કાળમાં તેઓ પાપકર્મ કરશે નહિ । જે પ્રમાણે આ ચાર ભગો સામાન્ય જીવનો આશ્રય કરીને અહિંયા કહ્યા છે. જે પ્રમાણે જીવ વિશેષનો આશ્રય કરીને પણ ચાર ભગો ભગવાને કહ્યા છે.

ચતુર્થો મહ્નઃ ૪ । ચતુરોઽપિ મહ્નન્ ભગવાન્ સમર્થયામામ જીવવિશેષમાશ્રિત્યેતિ ।
 ‘સલેસ્સા ણં મંતે । જીવા’ સલેક્ષ્યાઃ લેક્ષ્યાવન્તઃ સ્વલ્ભ મદન્ત ! જીવાઃ ‘કિં પાપં
 કર્મં કરિસુ કરેતિ કરિસ્સંતિ’ કિં પાપં કર્મ અઠાપુઃ કુર્વન્તિ કરિષ્યન્તિ ૧,
 અઠાપુઃ કુર્વન્તિ ન કરિષ્યન્તિ ૨, અઠાપુઃ ન કુર્વન્તિ કરિષ્યન્તિ ૩, અઠાપુઃ
 ન કુર્વન્તિ ન કરિષ્યન્તીત્યાદિ ક્રમેણ પ્રશ્નઃ વન્ધિશતે લેક્ષ્યાવિશિષ્ટજીવે યે યે
 મહ્નાઃ કથિતાસ્તથૈવ ઇદાપિ ત એવ સર્વે મહ્ના સ્તેનૈવ રૂપેણ ઉદાહરણીયાઃ, એત-
 દાશયેનૈવાહ-‘એવ’ ઇત્યાદિ, ‘એવ’ એણં અમિલાવેણં જન્ચેવ વધિસએ વચ્ચવચ્યા

વિશેષ કો આશ્રિત કરકે ઓ ચાર ભગ ભગવાન્ દ્વારા સમર્થિત કિયે
 ગયે હૈં । ‘સલેસ્સાણં મંતે ! જીવા’ હે મદન્ત ! જો જીવ લેક્ષ્યા સહિત
 હોતે હૈં વે કયા અતીતકાલ મેં પાપકર્મ કિયે હોતે હૈં ? વર્તમાન મેં
 ઓ કયા વે પાપકર્મ કરતે હૈં ? તથા ભવિષ્યત્ મેં ઓ કયા વે પાપકર્મ
 કરેગે ? અથવા-અન્હોને ભૂતકાલ મેં પાપકર્મ કિયા હૈં ? વર્તમાન મેં વે
 કયા પાપકર્મ કરતે હૈં ? ઓર કયા ભવિષ્યત્ મેં વે પાપકર્મ નહીં કરેગે ?
 અથવા-ભૂતકાલ મેં કયા અન્હોને પાપકર્મ કિયા હૈં ? વર્તમાન મેં કયા
 વે પાપકર્મ નહીં કરતે હૈં ? ભવિષ્યત્ મેં પાપકર્મ કરેગે કયા ? અથવા-
 ભૂતકાલ મેં અન્હોને પાપકર્મ કિયા હૈં કયા ? વર્તમાન મેં વે પાપકર્મ
 નહીં કરતે હૈં કયા ? ભવિષ્યત્ મેં ઓ પાપકર્મ નહીં કરેગે ? હિસ
 પ્રકાર સે જૈસે પાપકર્મ કે વન્ધ કે સમ્બન્ધ મેં લેક્ષ્યાદિ વિશિષ્ટ જીવ
 મેં જો-જો ભંગ કહે ગયે હૈં ડસી પ્રકાર સે વે સવ ભંગ હિસ કરિસુ
 જાતક મેં ઓ લેક્ષ્યાદિ વિશિષ્ટ જીવ મેં કહના ચાહિયે । હસી ચાત
 કો પુષ્ટકરને કે લિયે ‘એવ’ એણં અમિલાવેણં જન્ચેવ વધિસએ

‘સલેસ્સાણં મંતે ! જીવા’ હે ભગવાન્ જે જીવો લેક્ષ્યાવાળા હોય છે,
 તેઓએ ભૂતકાળમાં પાપકર્મ કરેલ હોય છે ? વર્તમાનમાં તેઓ પાપકર્મ
 કરે છે ? અને ભવિષ્યમાં તેઓ પાપકર્મ કરશે ? અથવા તેઓએ ભૂતકાળમાં
 પાપકર્મ કરેલ છે ? વર્તમાનમાં પાપકર્મ કરે છે ? અને ભવિષ્યમાં તેઓ પાપ
 કર્મ નહિં કરે ? અથવા-ભૂતકાળમાં તેણે પાપકર્મ કરેલ છે ? વર્તમાન
 કાળમાં તેઓ પાપકર્મ કરતા નથી ? અને ભવિષ્યમાં તેઓ પાપકર્મ કરશે ?
 અથવા ભૂતકાળમાં તેઓએ પાપકર્મ કર્યું છે ? વર્તમાનમાં તેઓ પાપકર્મ
 કરતા નથી ? તથા ભવિષ્યમાં તેઓ પાપકર્મ નહીં કરે ? આ પ્રમાણે પાપકર્મ
 ના બંધના સંબંધમાં જે રીતે લેક્ષ્યાવાળા જીવમાં જે-જે ભંગો કહ્યા છે,
 તેજ પ્રમાણે તે તે ભંગો આ ‘કરિસુ’ શતકમાં પણ લેક્ષ્યા યુક્ત જીવોના
 સંબંધમાં સમજવા, એજ વાતને સિદ્ધ કરવા માટે. ‘એવ’ એણ અમિલાવેણં જન્ચેવ

સત્ત્વેવ નિરવસેસા માણિયવ્વા' એવમેતેન અભિચાપેન ચૈવ વન્ધિશતકે વક્તવ્યતા સૈવ નિરવશેષા મણિતવ્યા । તથા 'તદેવ નવદંડગસગહિયા એકારસઉદેસગા માણિયવ્વા' તથૈવ નવદંડકસંગમૃતીતા અષ્ટ કર્મપ્રકૃતિઃ એકથ પાપકર્મવન્ધ ઇતિ સદ્ગુણનયા નવ દંડકા મગવતીતિ એકાદશોદેશકા મણિતવ્યાઃ । વન્ધિશતક ષદેવ 'કરિંસુ' શતકેડપિ સર્વાડપિ વક્તવ્યતા વક્તવ્યા ॥ સૂ૦ ૧ ॥

ઇતિ શ્રી વિશ્વવિરુપાત જગદ્વલ્લભાદિપદભૂષિત ચાલત્રહ્મચારિ 'જૈનાચાર્ય' પદભૂષિત પૂજ્યશ્રી 'ઘાસીલાલ' વ્રતિચિરચિતાયાં શ્રી "મગવતી" સૂત્રસ્ય પ્રમેયચન્દ્રિકા રૂપાયાં વ્યાખ્યાયાં સપ્તવિંશતિતમશતકસ્ય પથમતઃ એકાદશાન્તા-
ઉદેશાઃ સમાપ્તાઃ ॥૨૭-૧-૧૧॥ સમાપ્તં સપ્તવિંશતિતમં શતકમ્ ॥૨૭॥

વક્તવ્યતા સત્ત્વેવ નિરવસેસા માણિયવ્વા' યહ સૂત્રપાઠ કહ્યા ગયા હૈ, અર્થાત્ વન્ધિશતક મેં હેશ્યાદિ વિંશિષ્ટ જીવ મેં જો-જો મેંગ કહે ગયે હૈં વે સવ મેંગ યહાં કહના ચાહિયે હસ પ્રકાર હસ અભિલાપ સે જો વન્ધિશતક મેં વક્તવ્યતા કહી ગઈ હૈં વહી સમ્પૂર્ણ વક્તવ્યતા યહાં પર મી કહની ચાહિયે, તથા- 'તદેવ નવ દંડકસંગમૃતીતા એકારસ ઉદેસગા માણિયવ્વા' હસી પ્રકાર સે નવ દંડક સહિત અષ્ટ કર્મ પ્રકૃતિ ઓર એક પાપકર્મ વન્ધ હન નો દંડકો સે યુક્ત-ગ્યારહ ઉદેશ યહાં કહના ચાહિયે । તાત્પર્ય કહને કા યહી હૈ કિ હસ 'કરિંસુ' શતક મેં મી વન્ધિશતક કે જૈસે હી સર્વવક્તવ્યતા કહની ચાહિયે ॥સૂ૦ ૧॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજીમહારાજકૃત "મગવતીસૂત્ર" કી પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાકે સત્તાઈસવે શતકકા પહલા ઉદેશક સે ગ્યારહવાં પર્યન્ત કે ગ્યારહ ઉદેશક સમાપ્ત ॥૨૭-૧-૧૧॥

સત્તાઈસવાં શતક સમાપ્ત ॥૨૭॥

વધિસપ્ત વક્તવ્યતા સત્ત્વેવ નિરવસેસા માણિયવ્વા' આ સૂત્રપાઠ કહેલ છે અર્થાત્ 'અ'ધ' શતકમા લેશ્યાવાળા છવમા જે-જે ભગો કહ્યા છે, તે સઘળા ભગો અહિયાં પણ સમજ લેવા. આ રીતે આ કથનથી બધી શતકમા જે કથન કરવામાં આવ્યું છે, તે પૂરેપૂરું કથન અહિયાં પણ કહી લેવું તથા- 'તદેવ નવદંડગસગહિયા એકારસ ઉદેસગા માણિયવ્વા' એ જ પ્રમાણે નવ દંડક સહિત આઠ કર્મ પ્રકૃતિ અને એક પાપકર્મ બધા આટલા દંડકોથી યુક્ત અગીયાર ઉદેશાઓ અહિયાં કહી લેવા કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે-આ 'કરિંસુ' શતકમાં પણ બધી શતકના કથન પ્રમાણે જ તમામ કથન સમજ લેવું ॥સૂ૦ ૧॥ જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્ય શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત 'મગવતીસૂત્ર' ની પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના સત્યાવીસમા શતકના પહેલા ઉદેશથી અગીયારમા ઉદેશ સુધીના અગીયાર ઉદેશ સમાપ્ત ॥૨૭-૧-૧૧॥

॥ સત્યાવીસમું શતક સમાપ્ત ॥૨૭॥